

«МИРАС» УНИВЕРСИТЕТИ

«СТУДЕНТТИК ҒЫЛЫМ 2022»

*атты халықаралық студенттік ғылыми-практикалық конференциясының
МАТЕРИАЛДАРЫ*

МАТЕРИАЛЫ

международной студенческой научно-практической конференции

«СТУДЕНЧЕСКАЯ НАУКА 2022»

I ТОМ

ШЫМКЕНТ – 2022

«МИРАС» УНИВЕРСИТЕТИ

«СТУДЕНТТІК ҒЫЛЫМ 2022»

*атты халықаралық студенттік ғылыми-практикалық конференциясының
МАТЕРИАЛДАРЫ*

МАТЕРИАЛЫ

международной студенческой научно-практической конференции

«СТУДЕНЧЕСКАЯ НАУКА 2022»

I ТОМ

ШЫМКЕНТ – 2022

УДК 378:001
ББК 74.58
С84

Редакция алқасы (*редакционная коллегия*): М.Б.Мырзалиев, А.Б.-П.Даниярова, Е.Ю.Ан, И.Ю.Хан, Т.С.Митрошенко, А.В.Роговой, Ж.Манатқызы, Г.П.Коптаева, Д.Б.Ешенкулова, М.Т.Сулейменова, Ж.А.Жуматаева, Д.С.Абдуллина, М.А.Усербаева.

Студенческая наука 2022: Материалы международной студенческой научно-практической конференции. – Шымкент: типография «Әлем», 2022. – Т. 1. – 584 с.

Студенттік ғылым 2022: халықаралық студенттік ғылыми-практикалық конференциясы материалдары. – Шымкент: «Әлем» баспаханасы, 2022. – Т. 1. – 584 б.

ISBN 978-9965-899-69-0

«Студенттік ғылым 2022» атты халықаралық студенттік ғылыми-практикалық конференциясының материалдарында бизнес және басқару, туризм және қонақжайлылықты басқару, ақпараттық және телекоммуникациялық жүйелер, құқықтану, педагогика және психология, филология, дизайн және көркем еңбек, дене шынықтыру және спорт, химия және биология бағыттарының дамуы бойынша ғылыми еңбектер жарияланды.

В материалах международной студенческой научно-практической конференции «Студенческая наука 2022» опубликованы научные труды по развитию следующих направлений: бизнес и управление, туризм и управление гостеприимством, информационные и телекоммуникационные системы, юриспруденция, педагогика и психология, филология, дизайн и художественный труд, физическая культура и спорт, химия и биология.

УДК 378:001
ББК 74.58

ISBN 978-9965-899-69-0

ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯ

ПЕДАГОГИКА И ПСИХОЛОГИЯ

ОӘЖ 378.1

БАСТАУЫШ ОҚЫТУ САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ІСКЕРЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖҰМЫСЫ

Абдывахабова Ф.З., Низатилзаманова М.У., Абдукаримова К.Т.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье речь идет о формировании предприимчивости учащихся начальных классов

Summary: This article deals with the formation of entrepreneurship of students in primary education classes

Әйгілі физик Лауэ біршама афористикалық түрде білімге мынадай анықтама берді: «Білім дегеніміз – білгеннің бәрі ұмытылғанда қалатын нәрсе. Ал мектепте оқығанның бәрі ұмытылғаннан кейін адамда не қалады? Оның әдеттері, сенімдері, дағдылары мен қабілеттері ғана қалады» [1].

Оқушының оқу әрекеті жекелеген әрекеттерден тұрады. Бұл әрекеттер өте әртүрлі және күрделі құрылымға ие. Олардың ішінде әр қадам сайын дерлік қайталап орындауға тура келетін қарапайымдары бөлектеледі: сандарды, әріптерді, белгілерді жазу; мәтінді оқу, конструкцияларды орындау және т.б. Бұл әрекеттердің әрқайсысы күрделірек әрекеттерге ажырамас элемент ретінде кіреді, сондықтан бала оларды тез және дәл, еш ойланбастан, автоматтандырылған түрде орындауы керек. Ең қарапайым негізгі әрекеттерді автоматтандырылған орындау дағды деп аталады. Дағдының көмегімен орындалатын әрекеттің өзі күрделірек әрекеттердің құрамдас бөлігі - операцияға айналады.

Күрделі әрекеттерді орындау үшін оқушы білім мен дағдыларды қолдану әрекеттерін меңгеруі керек.

Дағдылар оқу процесінде қалыптасады, олар оқушының белгілі бір қабілетін дамытуға және тәрбиелеуге әсер етеді.

Оқу іскерліктері мен дағдылары – оқушылардың алған білімдері мен өмірлік тәжірибесі негізінде орындалатын білімді өздігінен меңгерудің практикалық және теориялық әрекеттеріне дайындығы.

Әдістемелік әдебиеттерде оқу дағдыларының бірнеше классификациялары берілген. Солардың бірі педагог-психолог Лошкарева Н.А. жасаған классификация [2].

Оқу-ұйымдастырушылық іскерліктер:

Бұл ең маңызды ББД топтарының бірі, оған мыналар кіреді:

- жұмыс орнын ұйымдастыру;
- гигиеналық ережелерін сақтау;

- оқу мақсатын қабылдау;
- қызмет әдістерін таңдау;
- кеңесші болып жұмыс істеу;
- еңбекті бақылауды ұйымдастыруды жоспарлау.

Білік пен дағдының бұл тобы мектептегі оқу кезеңінде ғана емес, оқушылардың кейінгі өмірінде де маңызды. Әрбір мұғалім тек қана арнайы іскерліктер мен дағдыларды ғана емес, сонымен қатар жалпы дағдыларын қалыптастыру процесін жоспарлауы керек.

Бұл топты құру кезінде мұғалім тек өзіне ғана емес, оқушыларға да сабақтың мақсатын анықтауы керек. Сабақ барысында тапсырмаларды орындауды жоспарлауға, жұмыстың ұтымды жолдарын табуға үйрету, балаларды өзін-өзі бақылауға үйрету қажет.

Мұғалімнің жетекшілігімен жұмыс істей отырып, ол көрсеткен үлгі бойынша оқушылар тәрбиелік және ұйымдастырушылық қабілеттерін шыңдайды. Болашақта олар алған білімдерін өңдей отырып, өз іс-әрекетінде шығармашылықпен қолдана алады.

Оқу-интеллектуалдық дағдылар:

Бұл дағдылар тобы оқушылардың ақыл-ой әрекетінің әдістерін меңгеруді көздейді:

- салыстыру;
- талдау;
- жүйелеу;
- жалпылау;
- абстракция;
- модельдеу;
- классификация;
- себепті байланыстар;
- ойлау эксперименті.

Әрбір пән үшін бұл дағдылар мен дағдылардың баға жетпес ролін түсіне отырып, мұғалімдер олардың өздігінен қалыптаспайтынын және әр сабақта балалардың бұрыннан білетініне сүйене отырып, интеллектуалдық дағдыларды қалыптастыру және дамыту бағытында жүйелі жұмыс жасау керектігін ұмытпауы керек. Еңбекті дұрыс ұйымдастыра отырып, оқушылар жеке ғылыми терминдерді түсініп, игеріп қана қоймай, жинақталған ғылыми білімнің барлық көлемін түсінуі керек.

Оқу-ақпараттық дағдылар:

Дағдылардың бұл тобына білімді меңгеру жолдары кіреді:

- мәтінді оқу;
- оқулықпен жұмыс;
- практикалық жұмыс;
- қосымша әдебиеттермен жұмыс;
- анықтамалық әдебиеттермен жұмыс;
- бейнетехника, компьютер, аудиожазба көмегімен ақпаратты меңгеру.

Білік пен дағдының осы тобын қалыптастырудағы мұғалімнің іс-әрекеті оқу техникасын үйрету, оқу дағдысын қалыптастыруда сараланған тәсілді жүзеге асыру, кітаппен жұмыс істеудің өнімді әдістерін үйрету және т.б. [3]. Оқу-коммуникативті дағдылар:

Білік пен дағдының бұл тобы оқушылардың жазбаша және ауызша сөйлеуін дамытуды, тыңдау дағдыларын қалыптастыруды көздейді.

- Жазбаша сөйлеу: конспектілеу, мазмұндама, эссе, диктант жаза білу, жұмысты дұрыс рәсімдеу.
- Ауызша сөйлеу: қайталау, сұрақтарға жауап беру, дәлелдеу, т.б.
- тыңдау: айтылған сөзден негізгі нәрсені бөліп көрсету, оқу, әңгімелесушіні, мұғалімді тыңдау, сұрақ қою.

Мұғалім оқушыларды диалогқа қосуға, олардың монологтық сөйлеуін дамытуға, жазу техникасын жетілдіруге, әңгімелесушіні тыңдай білуге, түсіндіріп жатқанда конспектілеуге, оқулық мәтінін оқуға үйретуі керек.

ББД қалыптастыру технологиясы

1. ББД нашар дамыған балаларды анықтау.

2. Оқушыларды ББД қалыптастыру және дамыту бойынша тапсырмаларды орындау алгоритмдерінің жиынтықтарымен қамтамасыз ету.

3. Тапсырмалар мынадай әдістеме бойынша жүзеге асырылуы тиіс:

- оқушылардың түсінігін бекітуге арналған тапсырманы оқу;
- тапсырманы орындау алгоритмін таңдау;
- тапсырманың дұрыс орындалуын бақылау.

4. Оқушыларды мәтіндегі негізгі нәрсені бөліп көрсете білуге (мағыналы оқу – жоспар құру – мәтіннің контурын құрастыру – конспект құрастыру) кезең-кезеңімен тәрбиелеу.

5. Оқушыларды көлемді мәтінді қорытындылай білуге (мағыналы оқу – жоспар құру – аннотация құрастыру) кезең-кезеңімен тәрбиелеу.

Мақсаттар:

- Жеке тұлғаны дамыту шарттарының бірі ретінде оқу дағдыларын дамыту.
- Жалпы білік пен дағдыны дамыту жұмыстарын ұйымдастыру.

Міндеттер:

- Оқу дағдылары мен дағдыларын дамыту қажеттілігі.
- Дағдыларды дамыту жұмыстары

«Оқу іскерліктері мен дағдылары» ұғымының өзі олардың қалыптасу табыстылығының баланың оқу іс-әрекетін ұйымдастыруға тәуелділігін қамтиды. Бұл тәуелділікті білу маңызды оқу дағдыларын анықтауға, тапсырмалардың түрлерін және оларды орындау шарттарын анықтауға көмектеседі [4].

Оқу-ұйымдастырушылық қабілеті.

Оқу-тәрбие жұмысында өзін-өзі ұйымдастыру қабілеті болмаса, білімді меңгеруде елеулі табысқа жетуге болмайды. Сондықтан ұйымдастырушылық дағдылар өте маңызды. Олардың көпшілігі білім берудің бастапқы кезеңінде бекітілген. .

Оқу-ұйымдастырушылық дағдылары оқушылардың өзіндік оқу іс-әрекетін жоспарлауды, ұйымдастыруды, бақылауды, реттеуді және талдауды қамтамасыз етеді. Оларға жұмыс орнын ұйымдастыру мүмкіндігі жатады; ағымдағы жұмысты жоспарлау; назарын тапсырмаға аудару; өзін-өзі бақылауды және оқу әрекетін талдауды жүзеге асыру; ұжымда танымдық әрекеттерді жүргізу, оқу міндеттерін шешуде ынтымақтасу (түсіндіру, көмек көрсету, досының көмегін қабылдау және т.б.). Және де:

- жеке және ұжымдық оқу мақсаттарын анықтау;
- оқу тапсырмасын орындау үшін ең ұтымды әрекеттер тізбегін таңдау;
- алынған нәтижелерді оқу тапсырмасымен салыстыру;
- өзін-өзі бақылаудың әртүрлі формаларына ие болу;
- өзінің оқу әрекетін және сыныптастарының оқу әрекетін бағалау;
- өзінің оқу-тәрбие қызметінің кемшіліктерін анықтау және олардың себептерін анықтау;
- өзін-өзі тәрбиелеу әрекетінің мақсатын қою;
- өзін-өзі тәрбиелеу қызметін жүзеге асыру үшін іс-әрекеттердің ең ұтымды реттілігін анықтау.

Оқу іс-әрекетін сипаттауда маңызды нәрсе оның интеллектуалдық әрекетте жүзеге асуы және іс-әрекеттен басқаша мүмкін еместігі болып табылады. Бұл жағдайда іс-әрекеттер педагогикада оқу-интеллектуалдық дағдылармен корреляцияланатын психикалық әрекеттерді білдіреді. Сонымен, жалпы білім беретін интеллектуалдық дағдылар оқу әрекетімен тікелей байланысты, оқу-интеллектуалдық немесе жалпы логикалық дағдылар негізінде бұл әрекет жүзеге асырылады. Білімділік және интеллектуалдық дағдылар оқушының жеке тәжірибесінде ғана қалыптасады, мұнда басқа адамдардың дағдыларының көмегі аз. Бірақ мұндай тәжірибені меңгеруді, дағдыны дамытуды, сонымен қатар білімді меңгеруді мұғалім 1-сыныптан бастап ұйымдастыра алады және ұйымдастыруы керек [5].

Бұл оқу дағдылары бала өмірінің әртүрлі аспектілерін білдіреді: когнитивтік, практикалық, коммуникативті (әлеуметтік).

Бақылау, тыңдау, оқу – сабақта, үй жұмысында оқу материалындағы (мәтін, сурет, сызба) негізгі нәрсені мақсатты түрде қабылдау және бейнелеу дағдылары. Бұл жалпы білім беретін интеллектуалды дағдылар блогы оқушылардың оқу тапсырмасына бағдарлануын және тапсырманы орындаудың жолдары мен тәсілдерін табуға байланысты кейінгі әрекеттерді жоспарлауды, яғни рефлексиямен, ойлауды қамтамасыз етеді. Білімді меңгеру процесінде пайда болатын пайымдау ойлауы басқа барлық танымдық процестерді қайта құрылымдайды.

Жіктеу (топтастыру) және жалпылау – оқу іс-әрекетінің оперативті-атқару кезеңін жүзеге асыратын дағдылар. Ішкі психикалық механизмдері бойынша бұл дағдылар талдау, синтез, абстракциялау және жалпылаумен, яғни мектеп оқушыларының шынайы психикалық әрекетімен тікелей байланысты.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Дарменова Қ. Көрнекілік арқылы ойлау қабілетін арттыру. Астана, 2014.

2. Корпешова Г. Оқушылардың қызығушылығын арттырудағы көрнекіліктің рөлі. Астана, 2016.
3. Қаниева Г. Оқушының ойлау қабілетін дамыту. Қарағанды, 2012.
4. Краевский В.В., Усова А.В. Формирование умений и навыков учебного труда в процессе обучения школьников. – М., 2013.
5. Границкая Л.С. Научить думать и действовать. – М., 2015.

ОӘЖ 396.3.19

БАСТАУЫШ СЫНЫП ТӘРБИЕ ЖҰМЫСЫН ЖЕТІЛДІРУДЕ СЫНЫП ЖЕТЕКШІСІНІҢ ӘДІСТЕМЕСІ

Абдикулова А., Рыскулова С.Ф., Эргешова Г.С.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье рассматриваются вопросы воспитательной работы будущих руководителей начальных классов и их совершенствования.

Summary: This article discusses the issues of educational work of future primary school leaders and their improvement.

Бүгінгі күні еліміздің білім беру жүйесінде оқыту үдерісін тың идеяларға негізделген жаңа мазмұнмен қамтамасыз ету міндеті тұр. Жалпы орта білім берудің жалпы ұлттық деңгейдегі басты мақсаты – Қазақстан Республикасының әлеуметтік, экономикалық, қоғамдық-саяси өмірге белсенді араласуға дайын, құзыретті тұлғаны қалыптастыруға ықпал ету.

Оқыту жүйесінде оның ішінде бастауыш сатыдағы білім мазмұнын жаңарту біліми кеңістікті оқушыға жеке тұлғалық тұрғыдан ұйымдастыруды қамтамасыз ететін деңгейде өзгертумен қатар, оқу пәндері бойынша түйінді құзыреттіліктерін қалыптастырудың басымдылығы берілетін білім мазмұнына да өзгеріс енгізудің қажеттілігі артуда.

Қазіргі өскелең талапқа сәйкес әрбір оқу пәні бойынша білім, білік және дағдыны ғана игеру оқушы құзыреттілігі үшін жеткіліксіз болып табылады.

Құзыреттілік – оқу нәтижесінде өзгермелі жағдайда меңгерген білім, дағдыны тәжірибеде қолдана алу, мәселені шеше білу секілді оқушының дайындық сапасының құрылымдық сипатын анықтайтын жаңа сапа.

Ол өзіне қатысты сынып оқушыларын ұйымдастырып, осыған сол сыныпта дәріс беретін пән мұғалімдерін, оқушылардың ата-аналарын және жұртшылықтың бала тәрбиесіндегі ықпалын біріктіріп, олардың балаға деген талаптарын ортақтастырып отырады [1].

Бастауышсынып жетекшісінің тәрбие жұмысының мақсаты - мектеп оқушыларын қоғамның белсенді және саналы құрылысшылары етіп тәрбиелеуге қолынан келгенше көмек беру.

Бір сыныпта оқитын әр мұғалімнің ғылыми дүние танымының қалыптасуын, адамгершілік қасиеттерінің, еңбекке деген сүйіспеншілігінің, жан-жақты болып дамуына жағдай жасау.

Басатуышынып жетекшісінің міндеті – жан жақты. Сондықтанда ол жүргізетін тәрбие жұмысы өзінің психодогиялық мазмұны жағынан өте сан алуан және де тынбай ізденісті қажет етеді.

Педагогика адам жанын тәрбиелеу үшін үлкен сыйлық алады. Ол мейірімділік пен әділеттілікке, жауапкершілік пен сенімге, шығармашылық пен сұлулыққа, шынайы жасампаз махаббатқа тәрбиелеудің ерекше жолдарын іздейді. Мұғалімнің өз шәкіртіне деген сенімі ерік пен интеллектке, шығармашылық шыдамдылық пен сүйіспеншілікке көбейтіліп, педагогикалық сенім-педагогикалық даналықтың негізі болып табылады [2].

Тәрбие - балаларда жеке қасиеттер, көзқарастар мен сенімдер жүйесін қалыптастыруға арналған мақсатты әрекет.

Тәрбиенің мақсаты-рухани және физикалық өзін-өзі дамытуға, өзін-өзі жетілдіруге және өзін-өзі жүзеге асыруға қабілетті адамның толық дамуы.

Сурет 1. Тәрбиенің мақсаты-рухани және физикалық өзін-өзі дамытуы

Заман талабына са мектептерде жағдайлар өзгеруде: Оқу және тәрбие процесінің құрылымы мен мазмұны соған сай мұғалімдер мен оқушылардың көзқарастары, олардың өзара қарым-қатынасы сабақтың формалары мен өткізу технологиясы, көптеген оқу пәндерін оқытудағы жана көзқарас, сонымен қатар сыныптан тыс тәрбие жұмысы. Бүгінде мектептің ата-аналармен жұмысының кейбір дәстүрлі түрлері өзінің маңызын жоюда: ата-аналар жиналысы, ата-аналар лекториясы мен университеттері, ата-аналардың жыналыс күні, ата-аналардың жұмыс орндарымен байланыс баланың отбасына бару т .с.с. [3].

Қазіргі мектепте жағдай көптеп өзгеруде: Оқу және тәрбие үдерісінің құрылымы мен мазмұны соған сай мұғалімдер мен оқушылардың көзқарастары, олардың өзара қарым-қатынасы сабақтың түрлері мен өткізу технологиясы, көптеген оқу пәндерін оқытудағы жана көзқарас, сонымен қатар сыныптан тыс тәрбие жұмысы. Бүгінде бала тәрбиесінде сынып жетекшісімен ата-ананың бір-біріне айтар ақыл кеңесі ауадай қажет болып отыр. Сондықтан да ата-аналар балаларды тәрбиелеу ісінде мектеппен қарым-қатынас, тікелей байланыс

жасауды басты міндетіміз деп есептеуі тиіс, өйткені, олардың өз балаларын тәрбиелеудегі жетістіктері сынып, мектеп ұжымдарының оқу-тәрбие процесінің мазмұнын, сапасын және тиімділігін жақсарту үшін отбасы мен мектептің ынтымақтасып жұмыс істеулерін қажет етеді.

Сурет 2. Әдістемелік жұмыс құрылымы

Ата-аналар балаларының жанын жақсы түсінуі керек, отбасында дұрыс және тиімді білім беру ортасын құру үшін олардың білімі мен бала тәрбиесіндегі дағдыларын үнемі арттыру қажеттілігін түсінуі керек. Ол үшін Мектеп, Сынып жетекшісі ата-аналармен педагогикалық жұмыс жүргізіп, оның бағытын дұрыс ұйымдастыруы қажет [4].

Бастауыш сынып оқушылары кеңес алуға, мұғалімнің практикалық көмегіне мұқтаж. Олардың ұйымында кеңес беру тек отбасылық жағдайы нашар ата-аналарға ғана емес, сонымен бірге отбасылық тәрбиесі бар ата-аналарға да қажет. Бұл қоғамның серпінді дамуы осы бағытта жаңа талаптар қоятындығына байланысты. Сондықтан ата-аналар балаларды тәрбиелеуге, біріншіден, педагогикалық білім жинауға, екіншіден, өздерін тәрбиелеуге және дамытуға міндеттенеді. Егер мектеп пен ата-аналар бірлікте тәрбиелік өзара әрекеттесуді ұйымдастырса, бұл шешілуі керек міндеттер. Ол мектеп практикасында ата-аналар жиналыстарын ұйымдастыру, ата-аналар комитетін құру, ата-аналар белсенділерімен жұмыс істеу, ата-аналар үшін әңгімелер мен дәрістер ұйымдастыру, мәслихаттар өткізу кезінде өткізіледі.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Артюхова И.С. 1-4 сынып сынып жетекшісінің анықтамалығы - М.,Эксмо, 2012 ж.
2. Дюкина О.В. Бастауыш сыныптар сынып жетекшісінің күнделігі –М.,Вако, 2011ж.
3. Слостенина В.А.. Тәрбие жұмысының әдістемесі / ред. - М., 2012 ж.
4. Нечаев М.П. Сыныптағы оқу-тәрбие процесін басқару. - М., 5 білім үшін, 2012 ж

1-2 СЫНЫП МАТЕМАТИКАСЫНДА ҚЫЗЫҚТЫ ОЙЫН ЕСЕПТЕРІН ШЫҒАРУ ЖОЛДАРЫ

Абдисаметова Д.А., Дуйсебек А.Қ., Онгарбек Д.Қ.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Игра – это одна из интересных и эффективных форм обучения, которая помогает привлечь интерес и внимание обучающихся к изучению и познанию нового на уроках математики. Использование игр и игровых моментов вызывают положительные эмоции у детей, которые способствуют развитию логического мышления у младших школьников. Необходимо подобрать такие игры и игровые ситуации, которые позволят интерес к математике. В статье приведены примеры различных математических игр, которые помогают учителю интересным и познавательным.

Summary: The game is one of the interesting and effective forms of learning, which helps to attract the interest and attention of students to learning and learning new things in math lessons. The use of games and game moments evoke positive emotions in children, which contribute to the development of logical thinking in younger schoolchildren. It is necessary to choose such games and game situations that will allow interest in mathematics. The article provides examples of various mathematical games that help the teacher to be interesting and informative.

Белгілі мұғалім В. А. Сухомлинский былай деп жазды: "ойынсыз толыққанды ақыл-ой дамуы болмайды және болмайды. Ойын-бұл үлкен жарық терезе, ол арқылы баланың рухани әлеміне идеялар мен ұғымдардың өміршен ағымы енеді.

Ойын-бұл ізденімпаздық пен қызығушылықтың жарқылын тудыратын ұшқын". Балалар мектепке келген кезде ойын өзінің рөлі мен маңыздылығын жоғалтпайды, бірақ ойынның мазмұны мен бағыты өзгереді.

Бастауыш сынып оқушыларын оқытуда дидактикалық ойындар, сондай-ақ ережелері бар ойындар маңызды рөл атқара бастайды. Мұндай ойындардың көмегімен бастауыш сынып оқушылары ойын ережелеріне сәйкес мінез-құлқын бағындыруды үйренеді. Ойын кезінде балалар зейінді қалыптастырады, математикалық және логикалық ойлауды дамытады, сонымен қатар ойынға назар аудара алады. Сабақтарда дидактикалық ойындарды қолданған кезде бастауыш сынып оқушылары мектепте одан әрі табысты оқу үшін өте маңызды қабілеттерді дамытады. Ойын-бұл баланы оқытудың табиғи түрі, өйткені бұл оның өмірлік тәжірибесінің бөлігі.

Ойындар бастауыш сынып оқушыларының таным мен оқу процесіне қызығушылығын тудырады, олардың қызметін белсендіреді және оқу материалын оңай игеруге көмектеседі. Математика сабағына дидактикалық ойындар мен ойын сәттерін қосу оқу іс-әрекетін қызықты және әр түрлі етеді, соның арқасында оқушылар сабаққа оң көзқарас, жұмыс көңіл-күйін қалыптастырады және жаңа оқу материалын игерудегі қиындықтарды жеңу процесін жеңілдетеді. Сабақта математикалық ойындарды қолдану мақсаттары:

- 1) бастауыш сынып оқушыларында математикалық және логикалық ойлауды дамыту;
- 2) теориялық білім мен практикалық дағдыларды тереңдету;

- 3) құрдастарымен қарым-қатынас жасау;
- 4) пән бойынша жаңа білім, білік және дағдыларды игеру;
- 5) барабар өзін-өзі бағалауды қалыптастыру;
- 6) ерікті қасиеттерді дамыту;
- 7) білімді бақылау;
- 8) оқу іс-әрекетін ынталандыру [1].

Математикалық ойындар әртүрлі функцияларды орындайды:

1. Математика сабақтарында ойынды пайдалану кезінде ойын және оқу әрекеттері жүреді.

2. Математикалық ойындар оқушыдан пәнді білуді талап етеді. Егер бастауыш сынып оқушысы математикалық жұмбақтарды шешуді, есептерді шешуді, мәселелерді шешуді және тапқырлықпен шешуді білмесе, онда ол ойынға қатыса алмайды және қажетті нәтижеге жете алмайды.

3. Ойын және ойын жағдайында кіші оқушы өз іс-әрекетін жоспарлауды, басқалардың және оның жұмысының нәтижелерін бағалауды ғана емес, сонымен қатар тапсырмаларды шешуде тапқырлықты, математикалық есептерді шешуде шығармашылықпен қарауды, қажетті материалды пайдалануды және таңдауды үйренеді.

4. Математика сабақтарында математикалық ойындарды қолдану нәтижелерінің арқасында бастауыш сынып оқушылары өздерінің дайындық және жаттығу деңгейлерін көрсетеді. Ойындар мен ойын жағдайлары оқушыларға танымдық белсенділікті ынталандыруға, сондай-ақ тақырыпқа деген қызығушылықты арттыруға көмектеседі.

5. Математикалық ойындар мен ойын жағдайларын пайдалану кезінде жас оқушылар жаңа ақпарат алып қана қоймай, оны дұрыс қолдану тәжірибесін алады.

Сабақта ойындарды пайдалану шарттары:

- * Ойын сабақтың тақырыбы мен мақсатына сәйкес келеді.
- * Дамып келе жатқан тапсырмаларды орындайды.
- * Нұсқаулар оқушыларға түсінікті және түсінікті болуы керек.
- * Ойынның соңында қорытындылау керек [1].

Математика сабақтарында біз әртүрлі ойын жағдайлары мен ойындарды қолданамыз.

Математикаға деген қызығушылықты арттыруда математикалық сипаттағы есептер, математикалық ребустар, бояулар үлкен рөл атқарады. Әсіресе бастауыш мектеп жасындағы балалар тапқырлық пен басқатырғыштарға арналған тапсырмаларға қызығушылық танытады.

Мұндай математикалық есептерді, ойындар мен ойын жағдайларын қолдану сабаққа тақырыпқа деген қызығушылық пен қызығушылықты арттырады, сонымен қатар математикалық ойлауды, қиялды және есте сақтауды дамытуға ықпал етеді.

Тәжірибе көрсеткендей, бастауыш сынып оқушылары мұндай міндеттерді үлкенстиемыласпен және қызығушылықпен шешеді. Мұндай математикалық есептер сабаққа деген қызығушылықты дамытуға, математика бойынша білімді

тереңдетуге және кеңейтуге ықпал етеді. Ойындар мен ойын жағдайлары балаларды жаңа нәрселерді білуге тартады және бастауыш сынып оқушыларына оң мотивация береді. Ойын тек ойын-сауық құралы ғана емес, сонымен қатар сабақта ойын-сауық түрінде оқу құралы болып табылады. Бастауыш оқытудың негізгі міндеттерінің бірі-бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлауын дамыту.

Логикалық ойлау математикалық есептерді шешкен кезде оқушылар объектінің пайымдауын олардың көрнекі бейнелерінің ерекшеліктерінен алшақтатып, пайымдап, қорытынды жасайтындығында көрінеді. Кез-келген ойын-бұл оқушылардың ақыл-ой белсенділігін тәрбиелеу және тәрбиелеу құралы. Ойынды, ойын жағдайын таңдау сабақтың оқу-тәрбие мақсаттары мен міндеттерімен анықталады.

Ойындар бастауыш сынып оқушылары үшін түсінікті және қол жетімді болуы керек, олардың қажеттіліктері мен қызығушылықтарын қанағаттандыруы керек. Математика сабақтарында әртүрлі ойындар мен ойын жағдайларын қолдану нәтижесінде сәтсіз оқушылар қызығушылық танытып, жақсы оқи бастайды [2].

Осылайша, бастауыш мектепте сабақтарда ойындар мен ойын жағдайларын қолдану оқушылардың математика бойынша білім сапасын арттырудың ең тиімді және тиімді құралы болып табылады деген қорытынды жасауға болады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Зайцев В.С. Игровые технологии в профессиональном образовании: учебно-методическое пособие. – Челябинск: Издательство «Библиотека А. Миллера», 2019. - 23 с.
2. Холодова О. А. Юным умникам и умницам: Задания по развитию познавательных способностей – М.: Издательство РОСТ. – 56 с.

ОӘЖ 159.9

ЕРЕСЕК МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ АГРЕССИВТІ МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫН ЕРТЕГІ ТЕРАПИЯСЫМЕН ТҮЗЕТУ

Абдихалик А.Ж., Мәжитова М.А., Есжан И.М.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Данная статья посвящена проблеме использования сказкотерапии в качестве борьбы с негативными эмоциями и в итоге предлагаются пути эффективного достижения теоретического и методического анализа использования сказкотерапии.

Summary: This article is devoted to the problem of the use of fairy tale therapy as a fight against negative emotions and as a result the ways of effective achievement of theoretical and methodical analysis of the use of fairy tale therapy are offered.

Қазақстан Республикасының мемлекет басшысы Н. Ә Назарбаевтың: «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» тақырыбындағы Қазақстан халқына жолдауы мазмұнында елдің болашақ дамуы барысының жаңа бір кезеңінің келесі бір он жылдығына арналған бағыты мен бағдарын айқындап өткен болатын. Бұл

жағдайды есепке алар болсақ бастауыш мектеп мұғалімдерінің алдындағы болашақ ел тұтқасы болатын балаларды тәрбиелеу ісінде үлкен міндеттер қояды. Себебі жоғарыда аталып өткен бағыт – бағдарға қол жеткізу үшін біздер ұрпағымызды білікті, білімді ғана емес сонымен қатар бойындағы жағымсыз қылықтардан арылта тәрбиелеуіміз қажет [1].

Қазіргі өмірдің өзінен туындап отырған талаптарды орындау, жанашылдыққа жаршы болу үзіліссіз тәрбие негізінің бастау бұлағы – кіші мектеп ұйымдардан басталған орынды. Бала тәрбиесі отбасынан бастау алды десек те, ғылымға негізделген әдіс – тәсілмен берілетін тәлім – тәрбие ісі көбінесе кіші мектеп жасынан басталып, жан – жақты педагогикалық өрісін табады. Әсіресе кіші мектеп жасынан тәрбие бала табиғатына ерекше әсер етіп, оған өмір бойы ізгілікті әсер етіп, мағынасы өшпейтін із қалдырады. Баланы мектеп алды даярлау үздіксіз білім беру жүйесіндегі маңызы мен өзектілігі ерекше мәселелердің бірі болып саналады [2].

Кіші мектеп жасынан жасындағы балаларды жан-жақты дамыту кезінде ұлттық тәрбиенің алатын ролы өте зор. Қазақ халқы басқа халықтар сияқты бала тәрбиесіне өте ерте заманнан-ақ өзінің жиып – терген бай, асыл қазынасы, мол тәжірибесімен көңіл аударған. Қазақ атамыз келешек ұрпақтың қамын алыстан болжап, өмірге нәресте келгенде оған лайықты ат қойып, бесікке салып, тұсау кесер рәсімдерін жасап, өсе келе оған қазақ халқының ұлттық шежіресін, өзінің шыққан тегін, халықтың даналық сөздерінің мағынасын түсіндірген.

Мінеки жас баланың ойлау, есту, сөйлеу, көру, есте сақтау қабілеттерін дамытуда халық ауыз әдебиетінің үлгілерінің алатын орын ерекше. Солардың ішінде көп тараған үлгілерінің бірі ертегілер.

Мінеки шығармашылық жұмысының зерттелу аясын ертегіге орындауымның өзіндегі негізгі мақсат, оның білім беру мен тәрбие беру саласында маңызы өте зор. Мектеп жасындағы балаларға ертегілерді оқып беру арқылы адамгершілікке тәрбиелеуге болады. Әрбір ертегіні оқып беріп, таныстыру арқылы танымдық қабілеттерін арттыруға болады. Кіші мектеп жасынан жоғарғы топтарда өткізілетін әрбір сабақта ертегілерді негізгі динамикалық қозғаушы күш яғни дидактикалық көрнекіліктер ретінде пайдалануға болады.

Сонымен қатар өмір талабына сай жаңа технологияларды оқу процесі мен тәрбие аясында шебер қолдана білу әрбір әдіскер мен тәрбиешінің міндеті болса, ертегілерді әртүрлі сабақтарда өз ретімен қолдана білсе тәрбиеленушілерді жан-жақты дамытуда ертегінің аса зор мәні бар екенін айқындайды. Сабақ барысында ертегі кейіпкерлерінің жан-жақты мінез-құлықтарын айыра білу бойынша жақсы деген немене, жаман деген немене екендігіне көзін жеткізеді. Ертегілердің кіші мектеп жасынанның жоғарғы топ тәрбиеленушілерімен өткізілетін сабақтарда қолданылу аясы кең.

Барлық пәндерде ертегілерді қолдану арқылы негізгі педагогикалық дәстүр пәнаралық байланысты жүзеге асыруға болады [3].

Кез-келген әдет - бұл балаға деген тұрақты қажеттілік болатын

бейімділік. Сол секілді бұл бірден емес, бірте-бірте сол секілді ұзақ уақытқа созылады. Балаларда ең таралған зиянды әдеттерді қарастыруға болады: Жүре пайда болған мінез-құлық:

Агрессивті:

- өтірік (ақыл-парасат пен үлкендерді алдап),
- сықақ (кез келген себеппен жиі қыңырлану),
- бұзақылық,
- ант (күлкі).

Физиологиялық әдеттер:

- тырнақтарды ауызға салу,
- саусақ, шаш, құлақ, мұрынға қолды алып бару
- саусақтарын орау, сору
- қарындаштар мен қаламсаптарды ауызға салу
- аузына бөтен заттар салу

Сондай-ақ темекі шегу, ішу, есірткі қолдану, теледидар мен компьютерге тәуелді болатын әдеттер [4].

Неліктен бала жаман әдеттерді дамытады?

Балалардың жаман әдеттерінің себептері өте көп, бірақ балалар психологтарының пікірінше, ең бастысы - ата-ананың баласына назарының жетіспеуімен бірге отбасындағы қолайсыз жағдай.

Бұл әрекеттің бірнеше себептері:

- баланың физиологиялық сол секілді психологиялық мәселелері,
- кез келген тәсілмен назар аударуға деген ұмтылыс,
- зерігу немесе тыныштықтан құтылудың тәсілі,
- өз әріптестеріне немесе ересектеріне еліктеу.

Балаға жаман әдеттер туралы қалай айтуға сол секілді олардан құтылуға көмектеседі

Мектепке дейінгі жастағы ата-аналар баламен жаман әдеттер туралы әңгіме кезінде ертегі терапиясының әдістерін пайдалана алады. Бұл ертегілерді, әңгімелерді әңгімелеп, жазу, жаман әдеттер туралы мультфильмдерді сол секілді пайдалы әдеттерді көруге пайдалы, содан кейін баламен көрген барлық нәрсені талқылау пайдалы. Осы жастан кейін балалар ақпаратты ертегілер мен ойын ойнау арқылы жақсы қабылдайды. Егде жастағы балалармен өмірден мысалдар келтіре аласыз, сөйлесе аласыз, осы жағдайдан шығу үшін өзіңізді үйрете аласыз.

Келтірілген мысалдарды қарастырып көрейік, қандай әдістерді пайдалану әдеттерге жарамды.

«Саусақты сору» әдеті. Кішкентай бала саусақтары туралы ертегілер жасай алады немесе «Менің отбасым» атты саусақ жаттығуын қолдана алады. Саусақтарыңызды бояй, бетті суретке түсіріңіз (жаңартыңыз) саусағының аузына түсіп жатқанда, «атасы» ауырып жатқанын түсіндіріңіз. Қыздарға болашақ әйелдің қолы әдемі сол секілді жақсы күтімді болуы керек деп айтуға болады. Дегенмен арнайы балалар жапсырмалары бар (жапсырғыш), олар қажетті саусаққа қойылуы мүмкін. Кез-келген жағдайда, егер бала саусағын

сора берсе, оны ұрысуға болмайды, бәрібір ол мұны сізден жасырын түрде жасай береді. Балаға көбірек назар аударуға тырысыңыз, қызықты іс-әрекеттер мен ойындарды ойнатып, немесе тек құрығанда қолыңызға көтеріп алдиленіз.

«Тырнақты, қарындаштарды сол секілді қаламсапты тістеу немесе аузына салу» әдеті. Көптеген сарапшылардың айтуынша, бала тырысқан кезде тырнақтарын тістейді. Кейде бұл мазасыздық ішкі, ол баланың өзін түсінбеуі мүмкін сол секілді ата-ананың бұл мәселені анықтау әрекеттері ештеңеге әкелмейді.

Балаға қалай көмектесе аласыз?

Жаза мен «тырнақтарды тістеме!» деген үнемі айғайлар бұл жағдайда көмектеспейді. Ересектерден адамға осы әдеттің зиянды екенін дәлелдеу қажет. Өмірдің барлық ықтимал мысалдарын қолданыңыз: тырнақ астында өмір сүретін микробтар туралы әңгімелеріңізді келтіре аласыз сол секілді оларды мысал ретінде микроскоптың астында көрсете аласыз.

«Мұрынды шұқылау» әдеті. Бұл әдет ғана емес, зиянды. Өйткені, мұрын жинау кезінде балалардың жиі ішектерінен шаңнан сол секілді ластанудан қорғайтын табиғи сүзгілер ретінде қызмет ететін кішкентай шаштары бар. Балалардың мұрнындағы ең көп таралған себебі - бұл құрғақ шырышты, себебі ол ауыр тітіркену мен қышу сезінеді. Бөлмені ылғалдандыру қажет, себебі бұл әдеті жоғалады.

«Шағымдану» әдеті. Үш жасқа дейінгі балалар «жасырын» деген сөзді толық түсінбейді. Олар өз іс-әрекеттерінің салдарын білмейді. Мектеп жасына дейінгі жастағы балалар өз сөздеріне қандай реакция түсетінін елестетеді. Балаға «Құлпынай елдің құпиялары» мультфильмін көрсету. Кедергіге душар болған адам жауапты әрекет екенін айтады. Балалар ересектерге біреудің зардап шеккенін, біреудің қауіпті екенін айтады.

«Адамдардың заттарын ұрлау» әдеті (ұрлық). Ұрлық әрдайым жақсы әдетті емес. Кішігірім балалар тек заттардың бөтен екенін білмейді. Бұл жағдайда ұрлықтың ертегілерін айту өте жақсы: «Қонжықтың добы»,

«Аленаның гүлі», «Қаз жуаны қалай ұрлады». «Бауырсақтың салдары» мультфильмін қараңыз. Ертегілерді оқып, анимациялық фильмдерді қарап шыққаннан кейін, сіз өз әсерлеріңізбен алмасып, көргеніңіз не оқығаныңызды талқылаңыз. Оқушыларды ұрлау жиі ересектердің назарын аударуды қалайды. Алайда, егер бала қоршаған орта мен жағдайларға қарамай, басқа адамның заттарын ұрлап кетсе, сол секілді жағдай жасқа байланысты өзгермесе, онда бұл қылмыс емес, ауру.

«Есімдерді бұрмалау» әдеті. Баланы ант беруі бірінші сыныпқа барар алдында көп кездеседі. Мектепке дейінгі жаста ойын ойнауға болады.

«Көкөністермен атау». Бұл ойын түрінде жағымсыз энергияны тастайды. Жасөспірім кезінде бала ересектерге сол секілді тәуелсіздікке жету үшін жиі ант береді. Жағдайды түзету үшін ата-аналар мен туыстары сөз сөйлеуде күлкілі болмауы керек, баланың әрбір жаңа «кілт сөзі» оған сөйлесудің ақылсыз екенін түсіндіреді.

«Теледидар, компьютерге тәуелді болу» әдеті. Балалардың

компьютерлерінде сол секілді теледидарларында сағаттап отыру көзді нашарлатады, омыртқаның қисаюы байқалады. Мұндай балалар жиі бас ауруы, шаршағандықтан сол секілді нәтижесі - мектепке бармау, үлгерім көрсеткіштердің төмендігіорын алады [7].

Баланы пайдалы ойындармен сол секілді іс-әрекеттермен асыға күту. Бұл бүкіл отбасылар үшін спортпен шұғылдануға, көбінесе көшеде жүруге пайдалы болады. Себебі, балалар көбінесе ата-аналарының әдеттерін көшіреді. Ересектер үнемі теледидар мен компьютердің артында отыруды, уәделерді орындамай, бір-бірін сол секілді балаларын алдап, ант беруге мүмкіндік беретін отбасылық жанжалда әсер етеді, сондай-ақ аз көңіл бөлуі.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Э. Чех «Ертегілердің шебері» М.2011ж., 125 бет
2. Обухова Л.Ф. Детская психология: теории, факты, проблемы. М., 20155.
3. Юнг К.Г. Феноменология духа в сказке. М., 2016.
4. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности. СПб., 2012.
5. Захаров А.И. Как преодолеть страхи у детей. М., 2017.
6. Бретт Д. Жила-была девочка, похожая на тебя. М., 2011.
7. Миле Д., Кроули Р. Терапевтические метафоры для детей и внутреннего ребенка. М., 2013.

ОӘЖ 37

ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢДЕГІ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕСІНІҢ МӘНІ МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Абдраим А.К., Даут М.Қ., Ахан А.Б.
«Мирас» университеті, Шымкент қ, Қазақстан

Резюме: Патриотическое воспитание – это процесс, направленный на формирование важных духовно-нравственных и культурно-исторических ценностей, отражающих особенности становления и развития общества и государства, национального самосознания, образа жизни, мировоззрения и судьбы казахстанцев. В статье рассматриваются значение и особенности патриотического воспитания школьников на сегодняшний день

Summary: Patriotic education is a process aimed at the formation of important spiritual, moral and cultural-historical values, which reflect the peculiarities of the formation and development of society and the state, national self-awareness, way of life, outlook and destiny of Kazakhs. The article deals with the importance and features of patriotic education of schoolchildren today

Қазақстан Республикасының қазіргі заманғы қоғамдық дамуы өскелең ұрпақты патриоттық, әскери-патриоттық және интернационалдық тәрбиелеудің қазіргі жүйесін жаңа деңгейге шығарудың аса қажеттілігін атап көрсетті. Бұл қызметтегі басты міндет-болмыстың жоғары құндылықтарын қабылдауға қабілетті, өз Отанын сүйуге қабілетті тұлғаны қалыптастыру.

«Мәңгілік Ел» жалпыұлттық идеясының негізгі басымдықтарының бірі біздің қоғамда бейбітшілік пен келісімді, этникалық тұтастық пен бірлікті

қамтамасыз ету болып табылады. Қазіргі жағдайда өскелең ұрпақтың патриотизмін қалыптастыру өте өзекті, маңызды және міндетті болып табылады, онда негізгі міндеттер: өз халқын сүйетін және құрметтейтін, өз елі үшін шексіз мақтан тұтатын, өз елінің тарихын, мәдениетін қадірлейтін және жақсы білетін; өз мемлекеті алдында борыш пен жауапкершілік сезімі бар азаматты тәрбиелеу болып табылады. Жастардың патриоттық қасиеттерінің қалыптасуы қоғамның белгілі бір алаңдаушылығын тудырады. Жастардың бойында патриоттық сезімді, құндылықтарды, мұраттарды қалыптастыру - бұл бүкіл білім беру жүйесінің міндеттері.

Бұл жағдайда мектеп оқушыларын өз халқының патриоттық құндылықтарымен, оның халықтық дәстүрлерімен мұқият, тереңірек таныстыру қажеттілігі туындайды, олардың әлеуеті патриоттық принципке негізделген. Әрбір оқушы өз тамырын білуі керек, туған жерін сүйуі керек, болашақта осы махаббат пен мәдениеттің күшімен өз елінің игілігі үшін жұмыс істеу қабілеті мен өлшемі анықталады. Жалпыадамзаттық құндылықтар, көпғасырлық халықтық дәстүрлер мен әдет-ғұрыптар, тарихи тәжірибе негізінде білім беру жүйесін жаңарту оқушыларды тәрбиелеу үдерісіне жаңа талаптар қояды. Елдегі барлық тәрбие жұмысының маңызды бағыты қазақстандық патриотизмді тәрбиелеу болып табылады, ол «Қазақстан - біздің Отанымыз» деген қарапайым ойға саяды.

Адамның бай рухани әлемі оның қажеттіліктері мен мүдделерінің, тілектері мен ұмтылыстарының патриоттық бағдарын қалыптастыруға жағымды әсер ететін белгілі бір көңіл-күй қалыптастырады, қоршаған ортаға патриоттық көзқарасқа бейімділікті анықтайды, адамның патриоттық әрекеттер мен істерге деген ішкі көзқарасын қалыптастырады. Сондықтан оның Отанға деген объективті көзқарасы патриотизм генезисінің нақты табиғи негізі болып табылады, өзіндік «бастау алаңы» болып табылады.

Патриоттық сана, адамның белгілі бір түрдегі патриоттық мінез-құлыққа психологиялық және ерікті дайындығы, сөзсіз, патриотизмді қалыптастыру мен бекітудің маңызды шарттары болып табылады. Алайда, бұл сезім патриотизм тақырыбы патриотизм объектісімен практикалық қарым-қатынасқа түскенге дейін, яғни ол патриот ретінде әрекет ете бастағанға дейін пайда бола алмайды. Себебі сезімдер мен идеялардың өзі, оның ішінде патриоттық, оларды жүзеге асырудың практикалық күшінсіз, ештеңені жүзеге асыра алмайды.

Патриотизм құрылымдық жағынан диалектикалық бірлікте өзара байланысты үш компоненттен тұрады: патриоттық қатынастар, патриоттық сана, патриоттық қызмет. Бұл құрылым осы құбылыстың мәнін нақты шындықта жеткілікті түрде көрсетеді және «патриотизм» анықтамасына жақындауға логикалық мүмкіндік береді [1].

Патриотизм (грек сөзінен «патрис» - Отан) - бұл белгілі бір адамның өзінің ерекше, сүйіспеншілікке толы және Отанға деген көзқарасын білуі, ол оның прогрессивті дамуы мен өркендеуі бойынша нақты іс-шараларда көрінеді. Адамның бай рухани әлемі оның қажеттіліктері мен қызығушылықтарының, тілектері мен ұмтылыстарының патриоттық бағдарын қалыптастыруға

жағымды әсер ететін белгілі бір көңіл-күй қалыптастырады, қоршаған ортаға патриоттық көзқарасқа бейімділікті анықтайды, адамның патриоттық әрекеттер мен әрекеттерге деген ішкі көзқарасын қалыптастырады. Сондықтан оның Отанға деген объективті көзқарасы патриотизм генезисінің нақты табиғи негізі болып табылады, өзіндік «бастау алаңы» болып табылады.

Патриоттық сана, адамның белгілі бір түрдегі патриоттық мінез-құлыққа психологиялық және ерікті дайындығы, сөзсіз, патриотизмді қалыптастыру мен бекітудің маңызды шарттары болып табылады. Алайда, бұл сезім патриотизм тақырыбы патриотизм объектісімен практикалық қарым-қатынасқа түскенге дейін, яғни ол патриот ретінде әрекет ете бастағанға дейін пайда бола алмайды. Себебі сезімдер мен идеялардың өзі, оның ішінде патриоттық, оларды жүзеге асырудың практикалық күшінсіз, ештеңені жүзеге асыра алмайды.

Патриотизм құрылымдық жағынан өзара байланысты, өзара байланысты және диалектикалық бірліктегі үш компоненттен тұрады: патриоттық қатынастар, патриоттық сана, патриоттық қызмет. Бұл құрылым осы құбылыстың мәнін нақты шындыққа барабар көрсетеді және «патриотизм» ұғымының анықтамасына жақындауға логикалық мүмкіндік береді.

Патриотизм (грек сөзінен « patris « - Отан) - бұл белгілі бір адамның өзінің ерекше, сүйіспеншілікке толы және Отанға деген көзқарасын білуі, ол оның прогрессивті дамуы мен өркендеуі бойынша нақты іс-шараларда көрінеді.

Патриотизм сезімін дамыту-бұл әлеуметтік функция және белгілі бір қоғамның сипатына тікелей байланысты. Патриотизм сезімін қалыптастырудың негізгі мәселелерінің бірі-бұл процестің факторлары мен жағдайларын анықтау.

Патриотизм ішкі және сыртқы факторлардың әсерінен қалыптасады. Ішкі факторлар-бұл адамның өмірлік тәжірибесі мен іс-әрекетімен біріктірілген талғамының, хоббиінің, эмоцияларының, сүйіспеншілігінің әртүрлілігі.

Осыған байланысты патриоттық сезімдерді қалыптастыру үшін жағдай жасау міндеті-адамның ішкі әлемін, оның қажеттіліктері мен мүдделерін зерттеу.

Сыртқы факторлар: қоғамның толыққанды дамуы және жеке тұлғаның ішкі мотивтерін қанағаттандыру үшін жасаған шарттары мен мүмкіндіктері. Бұл жерде міндет-әлеуметтік дамудағы басты назар адами құндылықтарға, олардың қалыптасуына аударылуға тиіс.

Сыртқы және ішкі факторлар бір-біріне қайшы келмейді, бірақ бірдей емес. Сыртқы - олар адамның, азаматтың мүмкіндіктері мен ішкі әлемі, оның өмірлік ұстанымы жүзеге асырылатын әлеуметтік ортаны құрайды. Егер сыртқы жағдайлар адамның ішкі импульстарына сәйкес келсе, онда патриотизм сезімін қалыптастыру үшін негіз бар [2].

Патриотизмнің сыртқы және ішкі факторлары біріктірілген маңызды әлеуметтік институттардың бірі-отбасы. Бұл барлық жас топтары үшін маңызды. Отбасы - адамның сүйіспеншілігінің негізгі саласы. Алғашқы махаббат, жауапкершілік, адалдық сезімдері және т.б. отбасында қалыптасады, яғни отбасында патриотизм сезімін алғашқы қалыптастыру басталады. Отбасы

адамның жоғары құндылықтары мен сезімдерін көрсетеді, олар қалғанын басады. Сондықтан әл-ауқат, отбасын қорғау өте маңызды. Гүлденуге, адал және патриоттық ойлайтын адамдарды тәрбиелеуге ұмтылатын қоғамда құндылықтардың негізгі нүктесі-отбасы, ал басты міндет-оның толыққанды өмір сүруіне жағдай жасау.

Патриоттық тәрбие-бұл біздің қоғамымыз бен мемлекетіміздің даму ерекшелігін, ұлттық сана-сезімді, өмір салтын, Қазақстан азаматтарының бейбітшілік пен тағдырды түсінуін көрсететін аса маңызды рухани, адамгершілік, мәдени-тарихи құндылықтарды қалыптастыруға бағытталған процесс. Оған мыналар кіреді: риясыз махаббат пен Отанға деген адалдық, ұлы халыққа, оның жетістіктеріне, сынақтары мен проблемаларына деген мақтаныш, храмдарды, мемлекеттік рәміздерді құрметтеу, қоғам мен мемлекетке лайықты және риясыз қызмет етуге дайын болу.

Патриотизмнің «ескі» қалыптасуы мен тәрбиесі әлеуметтік және жеке даму динамикасын елемеді. Патриотизмді тәрбиелеудегі барлық іс-шаралар көшбасшылық пен бақылау болды, олар адам мен азаматты белгілі бір жолға («жоғарыдан») қойып, оларды ұстануға мәжбүр етті.

«Жаңа» тәрбие азаматтардан (балалар, жастар) патриоттық сезімді «дамытады», яғни «өз ақылынан» күтеді. Патриотизм сезімін тәрбиелеу мәжбүрлеуді білдірмейді, керісінше, адамның өмірлік көріністеріне өзінің ыңғайлы дамуы үшін еркіндік беру. Бұл жеке тұлғаның дамуына белгілі бір әлеуметтік бағыт беруді, әлеуметтік құндылықтар мен оның өмірлік ұстанымы арасындағы байланысты орнатуды білдіреді. Патриотизмді қалыптастырудың жеке деңгейіне жету тек тиісті ойлар мен сезімдерді ояту және бағыттау үшін қажетті жағдайлар жасай алады. Патриоттық тәрбие-қоғамдағы жеке тұлғаны қалыптастыру бағыттарының бірі [3].

Патриотизм жоғары сезім, ажырамас құндылық және қайнар көз, мағыналы әлеуметтік іс-әрекеттің маңызды мотиві ретінде рухани, адамгершілік және мәдени дамудың ең жоғары деңгейіне жеткен адамда, әлеуметтік топта толық көрінеді. Шынайы, рухани патриотизм өз мәні бойынша риясыз қызмет етуді, Отанға жанқиярлықты білдіреді.

Патриоттық тәрбие процесі екі жақты сипатқа ие, яғни тәрбие субъектісінің де, объектісінің де қызметін қамтиды. Әлеуметтік жағдайлар әрқашан адамға белгілі бір талаптарды қояды және ол оларды ескеруге мәжбүр, яғни олар пән үшін сыртқы мәжбүрлеу күші болып табылады, сондықтан патриотизм сезімін тәрбиелеу үшін әлеуметтік базаны құрудың негізгі басымдықтарын бөліп көрсету керек:

1) басқарудың «объектісінен» шыққан адам - адам мен азаматтың басымдығын тану-қоғамның» субъектісі « болуға тиіс;

2) қазақ қоғамының материалдық, рухани, моральдық және басқа да құндылықтарын әзірлеу;

3) интеллигенцияның әлеуметтік мәртебесін арттыру.

Әр халықтың мәдени мұрасын құрметтеу-бұл адамның ішкі мәдениетінің көрінісі, оның рухани әлемінің байлығы. Ана тіліне, өз халқының ұлттық

мәдениеті мен дәстүрлеріне деген сүйіспеншілік - патриоттық тәрбиенің негізгі құрамдас бөлігі. Оқушының жеке басының патриоттық қалыптасуы бірнеше мүмкін нұсқалардан белгілі бір мінез-құлық бағытын тәуелсіз және белсенді таңдау жағдайында, нақты жауапкершілік жағдайында қарқынды жүреді.

Сондықтан патриоттық тәрбиенің басты мақсаты-адамның, әлеуметтік топтың патриоттық қызметке деген саналы ұмтылысын анықтайтын рухани-адамгершілік, адамгершілік-этикалық, психологиялық және физикалық қасиеттерді қалыптастыру.

Осылайша, жеке тұлғаның патриоттық қасиеттерін қалыптастыру-бұл оқушылардың көкжиегін кеңейтетін және танымдық қызығушылықтарын дамытатын, шығармашылық белсенділікке баулитын, практикалық және зияткерлік қабілеттерін қалыптастыратын, адамгершілік бағдарлар мен құндылықтарды таңдауға көмектесетін көп қырлы және күрделі процесс.

Пайдаланған әдебиет тізімі:

1. Рахметова Н., Бекетов М. Қазақстандық патриотизм деген не? //Мектептегі сыныптан тыс жұмыстар.-2016. - №3.-Б.16-18.
2. Жұмаханов А. Оқушылардың әскери-патриоттық тәрбиесі жайында. Қазақстан мектебі. 2014ж
3. Калыбекова А.А. Қазақ халық тәрбиесінің асыл мұрасы.- Алматы:БАҰР, 2011. – 512с.

ОӘЖ37.373

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУ

Абдуганиева Р., Орманова Г., Мавланова И.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются творческие способности, цели и задачи в развитии творческих способностей учащихся, требования к учащимся и роль преподавателя.

Summary: The article discusses creativity, goals and objectives in the development of creative abilities of students, requirements for students and the role of the teacher.

Жас ұрпақ-елдің тірегі, мызғымас болашағы және біздің өміріміздің тікелей жалғастырушысы. Бұл тәрбие мен білімнің қос ұғым екендігінің дәлелі. «Бұлақты көрсең, көзін аш» деген мақал кездейсоқ айтылған емес. Халықты үлкен асуға апаратын өскелең ұрпақты тәрбиелеуде бастауыш сынып мұғалімінің рөлі ерекше.

Шығармашылық — бүкіл тіршіліктің көзі. Адам баласының сөйлей бастаған кезінен бастап, бүгінгі күнге дейін жеткен жетістіктері шығармашылықтың нәтижесі. Бұған бүкілхалықтық, жалпы және жеке адамның шығармашылығы арқылы келдік. Әр жаңа ұрпақ өзіне дейінгі ұрпақтың қол жеткен жетістіктерін меңгеріп қана қоймай, өз іс-әрекетінде сол жетістіктерді жаңа жағдайға бейімдей, жетілдіре отырып, барлық салада таңғажайып табыстарға қол жеткізеді [1].

Оқушының шығармашылық қабілетін дамыту мәселесін талдау ең алдымен «қабілет» ұғымының мәнін терең түсініп алу қажет етеді. Философияда «қабілеттерді» тұлғаның белгілі бір әрекеті орындауға жағдай жасайтын жеке ерекшеліктері дей келе, олар қоғамдық — тарихи іс-әрекеттердің нәтижесінде қалыптасып, әрі қарай дамып отыратындығын атап көрсеткен.

Бастауыш мектептің басты міндеті-жеке тұлғаның дамуын оқушының толыққанды даму көздерімен қамтамасыз ету.

Мұнда екі қызмет түрі бар:

Біріншіден, кез-келген бала қазіргі заманғы мәдениетпен танысып, адамзаттың өткен тәжірибесін игеру арқылы дамиды. Бұл процестің негізінде оқушының қоғамда өмір сүруі үшін қажетті білім мен дағдыларды игеруге бағытталған оқу қызметі жатыр

Екіншіден, оқушы даму процесінде шығармашылық белсенділіктің арқасында өз мүмкіндіктерін дербес жүзеге асырады. Шығармашылық қызмет бұрыннан белгілі білімді игеруге бағытталған емес. Бұл оқушының көркемөнерпаздықтың көрінуіне, өзін-өзі көрсетуіне, жаңаны жасауға бағытталған өз идеяларын жүзеге асыруға ықпал етеді [2].

Оқушының шығармашылық қабілеттерін дамыту мақсатында іздену міндеттері шешіледі. Сондықтан, егер сабақ барысында оқу қабілеті қалыптасса, онда шығармашылық қызмет аясында жаңа шешімдерді, қажетті нәтижеге жетудің ерекше тәсілдерін, ұсынылған жағдайды қарастырудың жаңа тәсілдерін іздеудің және табудың жалпы қабілеті қалыптасады.

Шығармашылық қабілеттерін дамытудың басты мақсаты-шынайы шығармашылық еркін тұлғаны тәрбиелеу. Осы мақсатқа жету үшін келесі міндеттер анықтады:

➤ бастауыш сынып оқушыларының өз бетінше ойлау, білім алу және қолдану қабілеттерін қалыптастыру;

➤ танымдық, зерттеушілік және шығармашылық қызметті дамыту;

➤ кез келген туындаған мәселелердің стандартты емес шешімдерін таба алу;

➤ шығармашылық қызметке қатысуға қызығушылықты оятуға тәрбиелеу

Шығармашылық қабілеттерді дамыту процесінің негізі:

➤ стандартты емес сабақтарды, жұмыс формаларын, әдістері мен тәсілдерін қолдана отырып, оқушылардың академиялық жетістіктерін, олардың интеллектуалды және адамгершілік дамуын қалыптастыру;

➤ білім беру процесіне білім беру қызметін жүргізудің баламалы нысандары мен тәсілдерін енгізу;

➤ жеке қасиеттеріне қарамастан барлық оқушылар үшін сабақта және сабақтан тыс жұмыстарда шығармашылықты көрсету үшін жағдай жасау;

➤ оқушының өзіндік шығармашылық қызметке деген ұмтылысын үнемі қолдау [3].

Сабақ немесе сыныптан тыс іс-шара оқушының шығармашылық қабілетін дамытып, болашаққа деген көзқарасын қалыптастыра алатындай

болуы керек. Бұл сабақта және сабақтан тыс жұмыста оқушы орындаған жұмыстың мақсаты мен мүмкіндігі шығармашылықтың дамуына жағдай жасайды, болашақта өз жоспарын жүзеге асыра алатын, шешім қабылдауға қорықпайтын қатынасты қалыптастырады, ерік-жігерді қатайтады, теңдестерімен және ересектермен қарым-қатынасты үйретеді. Өзінің білімі мен дағдыларын көрсету, оларды ең қиын жағдайларда қорғау қажеттілігін қалыптастырады.

Мектептің міндеті-отбасының бастамасын көтеру, оқушыны қолдау және оның шығармашылық қабілеттерін дамыту, бұл шығармашылық қабілеттер тек сабақ және сабақтан тыс жұмыстарда ғана емес, кейіннен болашақ кәсіби қызметте де жүзеге асырылуы үшін негіз дайындау.

Бастауыш мектептетен оқулықтарымен жұмыс істеуге қанағаттанбайтын, бірқалыпты сабақта жұмыс істеуге қызығушылық танытпайтын оқушылар кездеседі. Мұндай оқушыларға сөздіктер мен арнайы қосымша әдебиеттерді оқып, сұрақтар қойып, оларға әртүрлі білім салаларында да жауап таба алады. Оқулық беттерінен қосымша материал таңдап, шағын эсселер жасап, оларды қорғай алады.

Мұғалім сабақты неғұрлым қызықты және тартымды өтсе, балалардың көз алдында соғұрлым рахат пен қуаныш, оны игерудегі қызығушылық пен әуесқойлық, белсенділік пайда болады.

Шығармашылық қабілеттерін дамыту бойынша жұмыс кезінде, мұғалім зерттеуші және экспериментатор болады, өйткені мұғалім оқушылардың оқу және сыныптан тыс жұмыстарын өзгерте алады. Мұғалімнің басты міндеті – оқушыларды белсенді шығармашылық қызметке тарту, қажетті білім, білік пен дағдыларды игеруге көмектесу. Мұндағы мұғалімнің рөлі-оқушылардың өзіндік, танымдық, зерттеу, шығармашылық іс-әрекетін ұйымдастырушының рөлі. Осы мақсатқа жету үшін мұғалім сабақта да, сабақтан тыс уақытта да жеке тұлғаның жан-жақты дамуына ықпал ететін барлық мүмкін әдістерді, формалар мен тәсілдерді қолдануы керек.

Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту бойынша жұмыс оқушының қабілеттерін уақытында байқауға, көруге, оларға назар аударуға және бұл қабілеттердің қолдау мен дамуды қажет ететіндігін түсінуге мүмкіндік береді. Оқушының шығармашылығының даму деңгейі неғұрлым жоғары болса, оның өнімділігі соғұрлым жоғары болады. Сондықтан қазіргі мұғалімнің алдына қойған міндеттерінің бірі-оқушының шығармашылық қабілетін дамыту.

Мұғалімнің оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту жөніндегі жұмыс жүйесі оларды тәуелсіз зияткерлік қызметке қызығушылық танытуға, процестер мен құбылыстарды өз зерттеулеріне деген қажеттілікке, шешілетін міндеттерді дәлелдеуге ұмтылуға, интеллектуалды дағдыларға қол жеткізудегі табандылыққа, белсенді шығармашылық қызметке деген қажеттілікке бағыттайды.

Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытудың педагогикалық шарттары ретінде дамытушылық-бағдарлау ортасы мен педагогикалық қолдауды бөліп көрсетуге болады

Шығармашылықты ұйымдастыру келесі шарттармен қамтамасыз етіледі:

- дамудың бағдарлық өрісін құру;
- дарынды оқушының дамуы жүретін ортаны байыту және соның салдарынан оның жалпы дамуын ынталандыру;
- оқушының белсенділігін ынталандыру факторы ретінде қызығушылықты ояту;
- оқушының өзін-өзі тануға, өз ойын жүзеге асыруға мүмкіндік беретін іс-әрекетке шығармашылық қатысуы;
- оқушының іс-әрекетін ұйымдастыру және өзін-өзі ұйымдастыру.

Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамыту диагностикасының нәтижелерін талдау шығармашылық тапсырмалар жүйесі арқылы жүзеге асырылады, бұл келесі мүмкіндіктерді береді:

осы қабілеттерді мақсатты түрде дамытуға мүмкіндік беретін тапсырмалар жүйесіне қойылатын талаптарды қалыптастыру;

әр түрлі оқу курстарының мазмұнын бастауыш сынып оқушыларына арналған тапсырмалар ресурсы ретінде қарастыру;

оқушылардың шығармашылық қызметін ұйымдастыру тәсілдерін және педагогикалық диагностика құралдарын ұсыну;

мектептің бастапқы сатысында оқу процесіне ұйымдастырушылық талаптарды тұжырымдау.

Оқушылардың шығармашылық ойлауы мен қиялын дамыту үшін келесі тапсырмаларды ұсынуға болады:

-объектілерді, жағдайларды, құбылыстарды әртүрлі негіздер бойынша жіктеу;

-себеп-салдарлық байланыстар орнату;

-байланыстарды көру және жүйелер арасындағы жаңа байланыстарды анықтау;

-дамудағы жүйені қарастыру;

-болжамды сипаттағы болжамдар жасау;

-объектінің қарама-қарсы белгілерін бөлектеңіз;

-қайшылықтарды анықтау және қалыптастыру;

-кеңістіктегі және уақыттағы объектілердің қарама-қайшы қасиеттерін бөлу;

-кеңістіктік нысандарды көрсету.

Шығармашылық тапсырмаларды келесі параметрлер бойынша саралауға болады:

-олардағы проблемалық жағдайлардың күрделілігі,

-оларды шешу үшін қажет ақыл-ой операцияларының күрделілігі;

-қарама-қайшылықтарды ұсыну формалары (айқын, жасырын).

Тапсырмаларды орындау кезінде оқушылар таңдаған шығармашылық әдістер шығармашылық ойлауды, шығармашылық қиялды дамытудың тиісті деңгейлерін сипаттайды.

Бастауыш сынып оқушысының шығармашылық қабілеттерін дамытуда төменде көрсетілген мысалдар үлкен әсер етуі мүмкін:

-оқу процесіне күнделікті шығармашылық тапсырмалар мен жаттығуларды қосу,

-арнайы әзірленген бағдарлама бойынша үйірме немесе факультативтік сабақтарды іске асыру,

-оқушылардың отбасын қосу арқылы студенттерді құрдастарымен және ересектермен қолданбалы сипаттағы шығармашылық өзара әрекеттесуге тарту,

-сабақта және сабақтан тыс уақытта дидактикалық және рөлдік ойындар;

-экскурсиялар, бақылаулар;

-шығармашылық шеберханалар;

-білім беру мекемесінің психологы өткізетін тренингтер [4].

Мұның бәрі бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамыту мәселесін шығармашылық тапсырмалар жүйесі арқылы нақтылауға және шешуге мүмкіндік берді.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1.Әміралиев Ш. Оқушылардың шығармашылығын қалыптастыру. –Алматы, 2005

2.Тұрғынбаева Б.А. Шығармашылық қабілеттер және дамыта оқыту:Методикалық оқу құралы.-Алматы 1999

3.Мырзабаев А.Б. Оқушылар шығармашылығын дамытуда белсенді оқытудың дидактикалық мүмкіндіктері. Пед.ғыл.канд...дисс.-Алматы 2005

4.Кішібаева Д.Ж. Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық ісәрекетін пәнаралық байланыс негізінде қалыптастыру: пед. ғыл. канд. ... дис.: 13.00.01. – Алматы, 2006. – 160 б

ОӘЖ 372

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ДЕҢГЕЙЛІК ТАПСЫРМАЛАРДЫ СҰРЫПТАУ

Абдужалилов С.С., Базарбай А.С., Абжанова Н.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье предусмотрен отбор именных слов, которые способствуют воспроизводству словарного запаса в начальной школе.

Summary: The article provides for the selection of nominal words that contribute to the reproduction of vocabulary in primary school.

Қазақ тіл білімінің лексикология саласын оқыту аса маңызды қызмет атқарады. Лексиканы оқытудағы мақсат — оқушыларға тіліміздің сан қырлы сөз байлығын меңгерту, сөз сырына үңілту. Баланың сөздік қорының дамуы, сөздерді дұрыс және мағыналық тұрғыдан дәл қолдана білуге жаттығуы, бейнелі әрі әсерлі сөйлеу дағдыларын меңгеруі де лексиканы оқыту барысында жүзеге асады.

Лексикалық материалдарды оқытуда деңгейлік тапсырмалар үлкен орын алады. Оқушының тақырыпты жете түсініп, терең меңгеруі үшін әрбір деңгейде берілетін тапсырмалар өзіндік үлес қосады. Сондықтан әр деңгейде орындалатын тапсырмалар түрлі талап-тілектерді қамтиды.

Деңгейлік тапсырмаларға қатысты талаптар, біріншіден, әрдеңгейде берілетін білім көлемін (лексикалық ұғымдарды оқытуға байланысты) белгілеу үшін қажет. Екіншіден, берілетін білім көлеміне қатысты әрдеңгейде орындалатын тапсырмаларды іріктеп, таңдап алу үшін керек. Сонымен қатар бұлт алаптар әр деңгейдегі (оқушылық, алгоритмдік, ізденімдік, шығармашылық) тапсырмалардың қандай болуы керек, қандай мақсатта берілуі керектігін анықтайды. Сондықтан деңгейлік тапсырмаларға қатысты талаптардың мәні зор. Әрдеңгейдің талап тілегін қамтитын түрлі тапсырмалар арқылы 303 оқушының білім көлемінің қай деңгейге сай келетінін анықтауға болады [1].

Әр деңгейде орындалатын тапсырмаларға байланыстық ойылған талаптардың бірбірінен айырмашылығы бар. Бірінші деңгеймен екінші деңгейде орындалатын тапсырмалар бір-біріне ұқсамайды. Бірінші деңгейдегі тапсырмалар жеңіл, қарапайым түрде ұйымдастырылып отырады. Деңгейден деңгейге көшкен сайын тапсырмаларға қойылатын талаптарда артып, күшейіп отырады.

Оқушылық деңгейде орындалатын тапсырмалар:

- Мұғалім түсіндірген білімді оқушының қайталап бере алатынындай болуы керек.

- Оқушыны жаңадан меңгерген білімін кез келген жағдайда тани алуға дағдыландыратын болуы қажет.

- Жоғарғы деңгейдегі тапсырмаларды орындауға көмек бере алуы тиіс. Алгоритмдік деңгейде орындалатын тапсырмалар:

- Өткен материалмен өзара салыстыра отырып, жаңа материалдың ерекшеліктерін ажырата алуға негізделген болуы керек.

- Сөйлемді дұрыс құрай алуға машықтандыратын болуы қажет.

- Тапсырмада лексикалық тақырыптардың желісі үзілмей, өзара байланысып, бірінбірі толықтырып отыру тиіс.

- Тапсырмада берілген ойды жалғастыратындай болуы керек.

Ізденімдік деңгейде орындалатын тапсырмалар:

- Оқушыны іздендіре отырып, нәтижесінде өзіне жаңа білім алуын қамтамасыз ететін болуы керек.

- Оқушыны қосымша әдебиетпен, түрлі сөздіктермен жұмыс жүргізуіне бағыттайтын болуы қажет.

- Оқушының ойлау қабілетін жетілдіретін тапсырма болуы тиіс (сөзжұмбақ, ребус, жұмбақ, т.б.) Шығармашылық деңгейде орындалатын тапсырмалар:

- Белгілі бір шығармашылық жұмысқа бейімдейтін болуы керек (сурет салу, шығарма, фантастикалық әңгіме, ой толғау, өлең, әзіл өлең жазу, т.б.)

- Ғылыми көзқарасын қалыптастыруға арналған болуы қажет (реферат, рецензия, баяндама, өз ойын, пікірін қосатын тапсырмалар, т.б.)

- Тапсырманың мазмұны арқылы оқушыға проблемалық ситуация туғызып, баланың шығармашылық ойлауын дамытатын болуы тиіс. Әр деңгейдің өзіндік талаптарына сәйкес тапсырмалар жүйесі жасалынады. Оқушыға берілетін мұндай тапсырмалар жүйесінің барлығын бір орталыққа бағындырып тұратын заңдылықтар болады. Ол заңдылықтар лексикалық материалдарды оқытуда қолданылатын тапсырмаларды сұрыптап, таңдап алудың ұстанымдары деп аталады. Сондықтан әр деңгейге қатысты қойылатын талаптарды ескере отырып, тапсырмаларды сұрыптап, таңдап алудың ортақ ұстанымдарын анықтап алған жөн [2].

Тапсырмаға қатысты берілетін мәтіндерде немесе диалогтарда, т.б. оқушының түсінігіне жеңіл болатын өмірден алынған мысалдар келтіріледі. Сонымен қатар тапсырманың ішкі мазмұнымен қоса формасы жағынан да қызықты болуы керек. Тапсырманың құрылымы түрліше ұйымдастырылып отырғаны жөн. Оған алуан түрлі фигураларды, суреттерді пайдалануға болады. Бұл оқушының тапсырманы орындауға мотивациясын тудырады.

Тапсырманы қызыға, таласа орындаған оқушының білімі де берік орнайды, есінде ұзақ сақталады. 2. Тапсырма мазмұнының жүйелілігі. Тапсырманың мәні мен мазмұны, ішкі құрылымы мағыналық жағынан жүйелі байланыста болуы тиімді. Сонда оқушының ойы, сана-сезімі бірыңғай мәселе төңірегіне жинақталады. Бұл - оқушының тапсырманы орындауына дұрыс бағыт-бағдар беруге көмектеседі.

Тапсырма мазмұнының жүйелілігі оқушының ойлау жүйесін қалыптастыруға ыңғайлайды. Тапсырма шашыраңқы, әр нәрсенің басын шалған бөлек-салақ болмау керек. 3. Тапсырманың жетекшілігі. Тапсырма өтілетін тақырыппен тікелей байланыста болуы керек. Осыған сай ең басты мәселе әр деңгейлік тапсырмада орын алады және тақырыпқа қатысты ең өзекті мәселе доминант (басшы, негізгі, жетекші) болып шығады.

Тапсырма түрліше формада ұйымдастырылып, тереңдетілген мазмұнда берілуінің өзі, ең бастысы бағдарламада берілген тақырыпты меңгертуге бағытталады. Қандай тапсырмада болсын (I, II, III, IV деңгейлердегі) тақырып жетекші роль атқарады. Ол оқушыны жетектей отырып, өтілетін материалды жан-жақты қарастырып, терең меңгертуге бағыттайды. 4. Тапсырманың танымдылығы. Тапсырмалар мазмұнының танымдылық сипаты басым болуы керек.

Оқушыны жеке тұлға ретінде қалыптастыруға ықпал ететіндей терең мазмұнда болуы көзделуі тиіс. Сол арқылы оқушының ой-санасының өсуіне әсер етеді. Тапсырма мазмұны оқушыны қоршаған ортасын, өмір сүрген қоғамын танып білуге үйретеді. Мұндай тапсырманы орындау барысында оқушының жан дүниесі байып, өмірге көзқарасы қалыптасып, дүниетанымы кеңейіп отырады. Табиғаты танылған осы ұстанымдар лексиканы оқытуда қолданылатын деңгейлік тапсырмалар жүйесіне негіз болып табылады. Осы ұстанымдарды негізге ала отырып, лексикалық ұғымдарды оқытуға байланысты

берілетін тапсырмалар жүйесі жинақталады. Жоғарыда көрсетілген әр деңгейге қатысты қойылатын талаптар мен ұстанымдар барысынан туындайтын деңгейлік тапсырмалар сипаты қандай болуы керек? Бұл сұраққа былайша жауап беруге болады. I деңгейде (оқушылық деңгей) оқушы жаңа материалдың тақырыбын түсінуге арналған тапсырмаларды орындайды. Тапсырмалар жаңа материалды оқушы есінде ұзақ сақтау мақсатында жасалады. Мұнда мұғалім түсіндірген тақырыпты оқушының қабылдап және оны сол күйінде өзгеріссіз қайтарып беруі талап етіледі. Яғни, мұғалім түсіндіреді, оқушы оны қайталайды. Оқушыға жаңа материал туралы жалпы түсінік беріледі. Мәселен, берілген мәтіннің ішінен өтілген жаңа лексикалық тақырыптарды бағдарламаға сай меңгеру тапсырылады. Мұндай тапсырмалардың мақсаты - жаңа өтілген лексикалық единицаларды тану, оны мәтіндегі немесе сөйлемдегі басқа сөздердің арасынан бөліп көрсету [3].

Оқушы көбінесе олардың астын сызып қана көрсетеді, сол арқылы уақытын ұтады. Нақты мысал ретінде антоним сөздерді оқытуға байланысты құрастырылған деңгейлік тапсырмаларды қарастырып көрелік. Лексиканы оқытуда қойылатын мақсатқа жетудің бір жолы - антонимдер тақырыбын сапалы оқыту. Оқушы тілін дамытуда, сөздік қорын байытуда антонимдер маңызды қызмет атқарады. Айтылар ойды нақты әрі әсерлі жеткізудегі алатын орны ерекше. Әрбір сөздің мағынасына жете мән беріп, сөз сырына үңіле білген оқушы өз ойын айқын жеткізе алады. Бұл орайда деңгейлік тапсырмалар орындату тиімді нәтиже береді. 1-тапсырма. Мағыналары қарама-қарсы сөздердің астын сыз. Заңғар-биік, оңқай-солақай, жаны ашу-аяу, жыртық-тесік, қамығу-қайғыру, дұрысбұрыс. Мұнда дайын антонимдік жұп сөздер синонимдермен араластырыла берілген. Оқушы сөз мағыналарын салыстырып, қарама-қарсы мағынада тұрған сөздерді табады. Мақсат - антоним сөздерді синонимдерден ажырата алуға дағдыландыру. Көп жағдайда оқушы антоним, синоним, омоним терминдерін бірінің орнына бірін қолданып, адасып жатады. Сол себепті оларды бір-бірінен ажыратып, мағыналық ерекшеліктерін танытатын тапсырмалар осы деңгейде орындалуы қажет. Сондай-ақ сөйлемнің немесе мәтіннің ішінен керекті 305 сөздерді теріп жазу да осы деңгейде орындалады. Оқушы теріп жазу арқылы тілдік материалды есінде ұзақ сақтайды. Тапсырманы оқушы қызығып орындау үшін түрлі амал-тәсілдерді пайдаланған жөн.

Сәйкестендіру тапсырмалары да осы деңгейге тән. Тақырыпқа сай бір-бірімен қатысты сөздердің орны ауыстырылып беріледі, оқушы олардың тиісті нүктелерін қосу қажет. Мұнда антонимдік жұптардың орны ауыстырылып берілген. Оқушыдан оны дұрыс табу талап етіледі. Егер мағынасы қарсы сөздердің нүктелерін дұрыс қосса, түрлі геометриялық фигуралар шыққанын көреді. Бұл оқушының тапсырмаларды орындауға деген қызығушылығын оятады. Мұндай тапсырмалар оқушыдан көп ойлануды, ізденіп жауап беруді көп қажет етпейді [4].

Оқушының алдында дайын жауап тұр, оқушы оны тек тани білуі керек. Бұл деңгейдегі тапсырмалар жаңа материал туралы негізгі түсінікті

қалыптастыру үшін беріледі. Олар жалпыға бірдей міндетті стандарт білім негізіне сүйеніп жасалуы тиіс. Оқушылық деңгейдегі тапсырмалар жоғарғы деңгейдегі тапсырмаларды орындауға мүмкіндік береді. II деңгейде (алгоритмдік деңгей) оқушы жаңа материалды пысықтау, бекіту үшін берілген тапсырмаларды орындайды. Бұл деңгейде алғашқы деңгейдегі білім мазмұны тереңірек берілуі көзделіп, тапсырмалар құрылысы мен мазмұны күрделене түседі. Оны орындаудың әрбір қадамы алгоритмдік түрде беріледі, яғни тапсырмалар бір-бірімен тығыз байланыста бола келіп, жүйелі түрде, алғашқысынан кейінгісі дамытылған түрде, кейінгісінен соңғысы тереңдетілген түрде ұсынылады. Бірінші қадамды орындаған соң екіншісін, одан үшіншісін орындау көрсетіліп, бірнеше алгоритм бір деңгейді құрап тұрады. Алгоритмдердің бірін дұрыс орындамаса, екіншісін орындау қиын соғады.

Оқушы білмей қалған жерін есіне түсіруге немесе қайталауға мәжбүр болады. I деңгейде тақырыпты танып, оны кез-келген жағдайда таба білу көзделсе, бұл деңгейдегі тапсырмалар жаңа материалдың мағыналық ерекшеліктеріне, негізгі белгілеріне назар аударуын қажет етеді. Өткен материалдармен салыстыра отырып жаңа материалдың өзіндік ерекшеліктерін тануға жетелейді. Сонымен қатар жаңа сабақта өткен лексикалық единицаны қатыстырып сөйлем құрауға үйретеді. Оқушы сөздерді мағыналық ерекшеліктеріне қарай өзара топтастырып жазады, берілген түрлі таблицаларды толтырады.

Лексиканы оқытуда ескеретін бір жайт, лексикалық тақырыптар жеке-жеке оқытылмай, бір-бірімен өзара байланысып, бірін-бірі толықтырып отыруы тиіс. Бұл оқушының сөз мағыналарының ерекшеліктерін тануға және білімінің сапалы болуына көмектеседі.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Кобдикова Ж.У. Оқыту процесін технологияландыру. Алматы – 2000, 95б.
2. Мейірманқұлова Т. Білім берудегі инновациялық технологиялар. Алматы – 2005, 12б.
3. Баймаханова С. Деңгейлеп саралап оқыту//Қазақстан мектебі журналы, 2004-№10, 63-67 бб.
4. Кемелжанова М. Деңгейлеп оқыту//Бастауыш мектеп журналы, 2005-№9, 45-46 бб

ОӘЖ 159.9

ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕ ЕРЕКШЕ БІЛІМДІ ҚАЗАТ ЕТЕТІН БІЛІМ АЛУШЫЛАРҒА АРТТЕРАПИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Абдураимова А.А., Оспанова Ж.К., Бердимуратова К.Б., Козиева А.У.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье рассматриваются педагогические особенности использования арт-терапевтических технологий обучающимся, нуждающимся в специальном образовании в процессе обучения.

Summary: This article discusses the pedagogical features of the use of art therapy technologies by educators who need special education in the learning process.

Бүгінгі таңда педагогиканың өсіп келе жатқан арт-педагогика деп аталатын салаларының бірі білім алушының жеке басының әлеуметтік-адамгершілік, кәсіби және мәдени дамуын біріктіру мәселесін шеше алады. Арт-педагогика әдістерімен байланысты педагогикалық қызмет білім алушының психоэмоционалды жағдайына тиімді әсер етеді. Арт-педагогикалық іс-әрекет тұлғаның жеке саласын үйлестіруді, оның қазіргі әлемде тәрбие процесінде бейімделуін, көркемдік және шығармашылық іс-әрекет процесінде өнер құралдары арқылы оқыту мен дамуды бірінші орынға қояды. Арт-педагогика тұлғаны тәрбиелеу, оқыту және дамыту үшін өнерді, педагогиканы, психологияны интеграциялаудың негіздерін іздейді. Оның негізгі мақсаты – пәндік материалды зерттеумен қатар өнер арқылы адамның бейімделу қабілеттерін қалыптастыру. Оқу үрдісіндегі арттерапиялық әдістер қазіргі заманғы адамның оның проблемаларына, сәтсіздігіне немесе өзін-өзі толық жүзеге асыруға, экологиялық көзқарасқа деген өсіп келе жатқан қажеттілігіне толық сәйкес келеді [1].

Арттерапия (ағылшынша "art-therapy") – сөзбе-сөз «өнер арқылы емдеу» дегенді білдіреді. Бұл өнер мен шығармашылықтың көмегімен сауықтыру және психологиялық түзету әдістерінің қарқынды дамып келе жатқан кешені.

Бүгінгі таңда арттерапия түрлі өнерді терапевтік қолдану болып табылады. Қағаздағы көрнекі бейнелерді жасау, ойыншықтар немесе құм және т.б. тұлғааралық қарым-қатынастың маңызды құралы болып саналады және пациенттің өткен немесе қазіргі кездегі тәжірибесін білдіруге көмектесетін танымдық іс-әрекеттің бір түрі болып табылады, оны клиентке сөзбен жеткізу өте қиын.

Арттерапия адамның физикалық, психикалық және эмоционалды әлауқатын жақсарту үшін көркемдік өзін-өзі көрсету процесін қолданады. Әлемде қарым-қатынас пен өзін – өзі көрсетудің көптеген жолдары бар, бірақ арттерапия инновациялық және тиімді әдіс болып табылады. Арттерапия мен қарым-қатынастың басқа түрлерінің арасындағы басты айырмашылықтардың бірі-соңғысы қарым-қатынас үшін вербализацияны, яғни сөздер мен тілді қолданады. Бірақ көбінесе адамдар өздерін және сезімдерін ауқымды түрде білдіре алмайды (шектеулі), проблемалары мен тәжірибелерін нақты айта алмайды. Бұл әсіресе балаларға қатысты. Әсіресе төтенше жағдайлардан аман қалған балалар әрдайым байланысқа шығуға дайын емес, әрқашан өз эмоцияларын сипаттай алмайды, сонымен қатар жас ерекшеліктеріне байланысты олардың сөздік қоры шектеулі. Бұл жағдайда арттерапия көмектесе алады, онда сыныпта балаға әр түрлі шығармашылық түрлері арқылы эмоционалды жағдайын білдіруге мүмкіндік беріледі.

Қазіргі уақытта арттерапия өзектілігін жоғалтпай, керісінше ұрпақтардың дәлелденген тәжірибесі, түзету және емдік әсері арқасында дамып, кеңінен таралуда. Ол ересектер мен балаларда сәтті қолданылады, балабақшалардың әдістемелік бағдарламаларына арттерапия сабақтары кіреді. Әсіресе, мектеп жасына дейінгі балалар мен мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған арттерапия жақсы нәтиже береді. Әдістердің қол жетімділігі және қарсы көрсетілімдердің

болмауы барлық жастағы адамдарға және кез-келген денсаулық жағдайына арттерапиямен айналысуға мүмкіндік береді.

Арт-терапияның екі негізгі әдісі бар: пассивті және белсенді. Пассивті әдіс - бұл клиенттің басқа адамдар жасаған шығармашылық туындыларын тұтынуы. Мысалы, білім алушылардың суреттерді қарастыруға, көркем шығармаларды оқуға, музыкалық шығармаларды тыңдауға және т.б. Белсенді әдіс пациенттің өз бетінше шығармашылық өнімдер жасауға негізделген, ал олардың туындыларының эстетикалық құндылығы мен сұлулығы бағаланбайды.

Өнердің әртүрлі түрлерімен жұмыс істеуге негізделген арт-терапия әдістерінің көптеген түрлері бар: изотерапия (бейнелеу өнерімен байланысты барлық нәрсе: сурет салу, кескіндеме, модельдеу және т.б.), түсті терапия, құм терапиясы, музыкалық терапия, библиотерапия (сөзбен жұмыс – ертегілер, өлеңдер және т. б. жазу), би терапиясы, драмалық терапия және басқалар. Балаларға арналған арт-терапия сабақтары психологиялық көмектің ең қызықты, тиімді және үнемді әдісі болып табылады. Мұндай сабақтар әдетте салыстырмалы түрде еркін түрде өтеді. Әр түрлі психологиялық қиындықтар мен проблемаларды талқылау және шешу ойын немесе шығармашылық іс-әрекеттің аясында жүреді. Бұл сабақтарда білім алушылар ойыннан немесе шығармашылықтан ләззат алумен бірге өзінің шығармашылық қабілеттерін ашады, ересек адамның назарын аударады, психологиялық қиындықтарды жеңеді, жеке психологиялық шындықты өзгертеді [2].

Өмірде төтенше жағдайларға тап болған тұлғалармен жұмыс жасау кезінде арт-терапия әдістерін практикалық қолдану тәжірибесі, олардың әрі қарайғы мінез-құлқына әсер еткен, әртүрлі қорқыныш пен проблемалар тудырмаған және осы жағдайларда арт-терапияны қолданудың тиімділігін растайды. Арт-терапия әдістерін қолданатын сабақтар білім алушыларға травматикалық жағдайды жеңуге, оны жаңа деңгейде сезінуге, мінез-құлықтың жаңа түрлерін қалыптастыруға, фобиядан арылуға, мінез-құлық көзқарастарын түзетуге және т.б. көмектеседі.

Арт-терапияны білім беру саласына біріктіру туралы айта отырып, американдық арт-терапия қауымдастығының президенті Ш. Макнифтің пікірінше, жалпы және арнайы білім беру мекемелеріне арт-терапияны енгізу бастамасы білім беру процесінде шешуші рөл атқарады деп санайды, өйткені мамандардың арт-терапевтік қызметі эмоционалды және мінез-құлық бұзылуларымен сипатталатын балаларға емдік және түзету әсерін ғана емес, сонымен қатар оларды өз сезімдерін ашық, еркін және шығармашылық түрде білдіруге үйретеді., танымдық дағдыларды жан-жақты дамытуды қалыптастырады. Қызметтерді шоғырландыру үрдісі және пәнаралық байланыстарды дамыту туралы айта отырып, Ш. Макнифф «кәсіби арт-терапевттердің, оның ішінде алғашқы білімі бойынша тәрбиешілердің көбеюі мектептерде арт-терапиялық бағдарламаларды сәтті жүзеге асыру мүмкіндігін арттырады» деп атап өткен [3].

Осылайша, тұжырымдаманың авторлары арт-терапияны мектептерге енгізуді тұлғааралық құзіреттілік деңгейін жоғарылату арқылы өмір процесінде әртүрлі жағдайларға барабар жауап бере алатын және туындаған мәселелерді шешуде стресстік стрессті жеңе алатын әлеуметтік өнімді тұлғаны тәрбиелеу және қалыптастыру құралы ретінде қарастырады.

Алайда, білім беру процесіне арт-терапия әдістерін енгізудің сәттілігі және осы әрекеттен күтілетін нәтижелерге қол жеткізу мұғалімдер, психологтар және шын мәнінде арт-терапевттер кіретін мектеп қызметкерлерінің ынтымақтастығынсыз мүмкін емес – бұл Д.Буш пен С. Хайттың идеясы болды, сонымен қатар білім беру мекемесінің мамандары балалардың денсаулығын нығайту, сондай-ақ олардың жан-жақты үйлесімді дамуы туралы толық мәлімет алуда ата-аналармен тығыз байланыста болу қажеттілігіне назар аударды.

Арт-терапия методтарын қолданудың тәжірибесі туралы айта отырып, Американдық ғылымды дамыту қауымдастығының (American Association for Advancement of Science – AAAS) қызметіне жүгінгім келеді. Бұл қауымдастық жыл сайын «ғылыми би» атты жарыс өткізеді. Байқауға қатысушылар өздерінің ғылыми зерттеулерінің нәтижелерін билеп, орындалған жұмыстардың мәнін тек пластик, музыка, мимика және түрлі-түсті эффектілерді қолдана отырып білдіруі керек. Бұл байқаудың танымалдылығы білім алушылардың өзін-өзі көрсету құралдарына деген қызығушылығының артуына байланысты.

Тәжірибелі арт-терапевттер мен арт-тәрбиешілер «гуманистік құндылықтарға, жалпы және коммуникативті мәдениетті дамытуға, жеке өсуге және білім беру процесінің әр қатысушысының актуализациясына» бағытталған білім беру жүйесіндегі өзгерістердің негізгі тенденциясына көбірек көңіл бөледі. Осылайша, көптеген танымал ғалымдар «психикалық денсаулықты сақтау, эмоционалды дағдарыстардан шығу және жақындарына көмектесу, олардың проблемалары мен басқа адамдармен қарым-қатынасын түсіну» мақсатында арт-терапиялық әдістерді енгізудің шұғыл қажеттілігі туралы қорытындыға келеді.

Оқу процесінде терапевтік құрал ретінде қолданылатын өнер әр оқытушы үшін қол жетімді, өйткені ол арнайы медициналық білімді қажет етпейді. Демек, бұл инновациялық технология қазіргі уақытта қол жетімділік пен тиімділікке байланысты барған сайын танымал болып келеді, бірақ одан әрі даму перспективалары болуы мүмкін. Қазіргі әлемдегі білім алушы жиі стресстерге ұшырайды, көбінесе жинақталған мәселелерді шешуде өзін-өзі қамтамасыз етеді, сондықтан «көркемдік іс-әрекеттің өтемдік, түзету, эвристикалық функциялары білім беру тәжірибесінде сенсорлық білім берудің денсаулық сақтау технологиялары, адамның психоэмоционалды денсаулығын сақтау технологиясы ретінде сұранысқа ие. Арт-терапия құралдарын енгізу тәжірибесі бірнеше сәтті бағдарламалар мен іс-шаралармен ұсынылған [4].

Арт-терапия құралдарын қолдану бейнелеу өнерін, музыканы немесе биді қолданумен ғана шектелмейді, бірақ қолданылатын құралдардың кең палитрасы

болғандықтан, драматизация мен театрландыруды білім беру процесіне белсенді енгізу тәжірибесіне жүгінген жөн.

Арт-терапияны қолдану тәсілдерінің әртүрлілігі «жетекші функциясы бар өнер «ізгілендіру» және адамдардың күрделі ұйымдастырылған дене-психикалық және рухани табиғатына жан-жақты әсер ету қабілеті жалпы білім беру кеңістігінде тиімді ресурс және өмір бойы өзін-өзі дамытуға, өзін-өзі тәрбиелеуге, күшті ынталандыру бола алады» деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Адамның ақыл-ойына, сезімдеріне, тәжірибелеріне, мінез-құлқына, оның саналы және бейсаналық, психиканың ұтымды және интуитивті жақтарына жан-жақты әсер ете отырып, өнер қатысушылардың білім беру процесіне толық қосылуын қамтамасыз ете отырып, көптеген педагогикалық мәселелерді параллель шешуге мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиет тізімі

1. Сусанина И.В. Введение в арт-терапию : учебное пособие. – М.: Когито-Центр, 2017. – 96 с.
2. Сергеева Н. Ю. Арт-педагогика как ресурс гуманитаризации непрерывного образования // Непрерывное образование: XXI век. – М., 2014. - №2. – С.97-104.
3. Титова А. Арт-терапия или исцеление творчеством. – 2012. URL :http://mindlabyrinth.ru/health/art_ter(дата обращения: 16.06.2020)
4. Лебедева Л.Д. Педагогические основы арт-терапии в образовании учителя: учебное пособие. – Ульяновск, 2015. – 383 с.

ОӘЖ 378.147

ӨЗІН-ӨЗІ БАҒАЛАУДЫҢ ОРТА МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫЛАРҒА ОҚУ МАТЕРИАЛЫН ҚАБЫЛДАУҒА ӘСЕРІ

Абдурахманова У., Тастанбек Л.Ф., Махан Д.Ж.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В представленной статье рассмотрена проблема влияния самооценки личности подростка на его восприятие учебного материала представлен анализ мотивационной структуры личности старшего школьника в процессе обучения во взаимосвязи с его самооценкой.

Summary: In the presented article the problem of influence of a self-estimation of the person of the teenager on its perception of a teaching material is considered. The analysis of motivational structure of the person of the senior schoolboy in the course of training in interrelation with its self.

Сәтсіздік қызығушылықтың болмауына байланысты болуы мүмкін. Керісінше, нашар оқу нәтижелері пәнге деген қызығушылықтың жоқтығын күшейтуі мүмкін. Бір сәтте математиканы ұнатпаймын деп шешкен балалар математикамен байланысты жағдайлардан аулақ болады. Сонымен қатар, егер олар математикаға қабілетсіз екендігіне сенімді болса, онда оны қолдану қажеттілігіне тап болған кезде оларға қиын болуы мүмкін. Осылайша, өзіндік тұжырымдама оны қолдайтын мінез-құлықты жасайды [1].

Өзін-өзі бағалау мен жетістіктер арасындағы байланыс бірін-бірі толықтыратын сияқты. Бір жағынан, академиялық жетістіктер өзін-өзі

бағалауға әсер етуі мүмкін, ал екінші жағынан, мұғалімнің көтермелеуі нәтижесінде өзін-өзі бағалаудың жақсаруы оқу үлгерімінің жақсаруына әкелуі мүмкін.

Тәжірибелі мұғалімдер студенттердің өз қабілеттерін өзін-өзі бағалауы олардың өнімділігіне айтарлықтай әсер ететін көптеген мысалдарды оңай келтіре алады, кейде тек әлеуетті қабілеттерге сүйене отырып, күткеннен әлдеқайда төмен өнімділік деңгейлеріне әкеледі.

Көбінесе, тапсырманы әлі бастамаған студенттер оны орындай алмайтындықтарын айтады. Бұл негізінен дұрыс болғанымен, " Мен білмеймін, бірақ мен сияқтымын бұл көбінесе өз-өзіне деген сенімсіздікті көрсетеді.

Өзін-өзі бағалауы жоғары балалар, әдетте, олардың оқу жетістіктері олардың жоғары қабілеттеріне байланысты деп санайды.

Өзін-өзі бағалауы төмен балалар сәттілікті өз жетістіктеріне емес, кездейсоқтыққа жатқызады. Екеуі де сәтсіздікті қабілетсіздіктің дәлелі ретінде қабылдайды.

Алайда, өзін-өзі бағалауы төмен балалардан айырмашылығы, өзін-өзі бағалауы жоғары балалар бұл кемшілікті түбегейлі жақсартуға болатындығын мойындайды.

Осыған ұқсас себептерді Филипп Райстың "өзін-өзі теріс бағалайтын балалар әр тапсырмада шешілмейтін кедергілерді табуға бейім" кітабынан көруге болады. Олар өте мазасыз, мектеп өміріне нашар бейімделеді, құрдастарымен жақсы тіл табыса алмайды және айқын стресс жағдайында үйренеді [2].

Ю. В. Шарагидің мақаласында өзін-өзі бағалаудың оқу үлгеріміне әсері де қарастырылған. Автордың пікірінше, өзін-өзі бағалауы бар студенттер оқу мәселелерін шешуде өзін-өзі қабылдау белсенділігін үнемі арттырады. Өзін-өзі бағалауы төмен студенттер алғашқы жалған жауаптан кейін өзін-өзі қабылдау белсенділігінің төмендеуімен сипатталады.

Өзін-өзі бағалауы жоғары студенттер тапсырманы орындаудың басында өзін-өзі бағалау белсенділігінің төмендегенін және бірінші қате жауаптан кейін жоғарылағанын анықтады.

Өзін-өзі бағалаудың төмендігі, өзіне деген сенімсіздікпен бірге, өзін-өзі тану мәселесін шешуден бас тартуға немесе оны тез теріс шешуге әкелуі мүмкін (яғни, оқушы тапсырманы орындай алмайды деген сенім).

Бұл олардың өзін-өзі тану белсенділігін төмендетеді және тапсырманы орындаудан бас тартуға мәжбүр етеді. Факт мынада: студенттер тапсырманы бағаламайды, оны интроспекция үшін қолайлы деп санамайды және өзін-өзі бағалаудың жоғары болуына және өзіне деген сенімділіктің артуына байланысты оң интроспекция көрсетпейді.

Жалған жауаптан кейін студенттер тапсырманың стандартты емес және ерекше екендігіне көз жеткізіп, оған қызығушылық танытады. Сонымен бірге өзін-өзі тану белсенділігінің жоғары деңгейі байқалады.

Оқушылардың белсенділігі сәтті оқу және түсіну үшін өте маңызды.

Белсенділік-бұл субъектінің қоршаған шындықпен өзара әрекеттесуінің белгілі бір дәрежесі, ол кез-келген қызмет түрін, соның ішінде оқу іс-әрекетін жүзеге асыру шарттарын анықтайды. Оқу белсенділігі-бұл оқушының осы процеске қатысу дәрежесі. Оқу белсенділігі оқуға деген қызығушылықпен тығыз байланысты. Мүдделер бір жағынан тұрақты және терең, екінші жағынан тұрақсыз және үстірт болып жіктеледі.

Оқушылардың оқу мінез-құлқын сипаттай отырып, "белсенділік" және "Тәуелсіздік" ұғымдары бір-біріне өте жақын екенін атап өтуге болады. Бұл мұғалімнің жүйелі бақылауынсыз, көмегінсіз және ынталандырусыз үйрену мүмкіндігі. Автономия (дербестік) факторы оқушылардың үлгеріміне оң әсер ететіні эксперименталды түрде дәлелденді.

Біздің болжамымыздың тағы бір дәлелі А. Е. Липкинаның кітабынан табылды: оқу процесінде студенттер білімді игеретіні белгілі, бір жағынан олардың ойлауы дамиды, екінші жағынан, олар белгілі бір жеке қасиеттерді дамытады. Оқу мәселелерін шешудегі сәттілік баланың ақыл-ой қабілеттеріне ғана емес, сонымен қатар оның жеке қасиеттеріне, атап айтқанда өзін-өзі бағалауға байланысты [3].

Оқу және даму процесінде оқушылардың белгілі бір нормалар мен құндылықтарды қалай игеретінін және басқа адамдардың (мұғалімдердің, құрдастардың) құндылық пайымдауларының әсерінен олардың оқу іс-әрекетінің нақты нәтижелеріне де, жеке тұлғаға да белгілі бір түрде қалай қарайтынын талдайық.

Өзін-өзі бағалаудың оқу үлгеріміне әсерін психолог В.Г. Казаков та зерттеді. Автор өзін-өзі бағалау деңгейлерін келесідей сипаттады [4].

Өзін-өзі бағалаудың жеткіліксіз кеңеюі: өзін-өзі бағалауы бар адам, әдетте, өзінің қабілеттерін, жеке қасиеттерін асыра бағалай алады және тәкаппар, басқалардың пікірлері мен бағалауларына төзімсіз бола алады. Сонымен қатар, ол басқаларға деген сенімін, олардың әділдігіне деген сенімін және өз күштеріне деген сенімін жоғалтуы мүмкін, өйткені ол басқалардан күткеннен мүлдем өзгеше баға алады. Мұндай өзін-өзі бағалау шамадан тыс амбициялармен бірге жүреді деп саналады, яғни адам осы амбициялардың сәтсіздігі айқын болса да шеше алатын қиындық деңгейінің мәселесін шешуге деген ұмтылыс, және бұл қиындық деңгейі ғана емес, сонымен қатар күрделіліктің төменгі деңгейіндегі мәселелерді шешудің сәтсіздігі (яғни, амбиция деңгейі бұл серияда көрінеді сәтсіздіктер болмайды).

Осы сипаттамаға, сондай-ақ бұрын қарастырылған фактілерге сүйене отырып және егер сіз олардың математикадағы жетістіктерін байқасаңыз, онда мұндай адамдар көбінесе өздері емес, мұғалімдердің төмен үлгерімі үшін есептелмеген және айыпталған белгілерді алады деген қорытынды жасауға болады.

Өзін-өзі бағалау жеткіліксіз: өзін-өзі бағалауы бар адам өзіне деген тұрақты сенімсіздікпен, өз мүмкіндіктерін, жеке қасиеттерін бағаламаумен сипатталады. Теріс пікірден қорқу және үлкен осалдық әлеуметтік

байланыстарды шектеуге және психологиялық оқшаулануға деген ұмтылысты тудырады.

Қызмет саласында мұндай адамдардың мінез-құлқы сәйкес келмеуі мүмкін, олар үнемі айналасындағыларға қарап, олардан мақұлдау мен мақұлдауды іздейтін сияқты әрекет етеді.

Жоғарыда айтылғандарды талдай отырып, біз бұл жағдайда мұғалімнің рөлі өте маңызды деген қорытындыға келеміз. Бұл оқушыға мүмкіндігінше көп көңіл бөлу керек, оны үнемі жігерлендіріп отыру керек, осылайша оның өзін-өзі бағалауын арттырады, демек, оның оқу үлгерімін арттыратын оқуға деген құштарлығын ояту керек.

Өзін-өзі бағалау барабар, жоғары: өзін-өзі бағалауы жоғары тұлғалар тамаша оқу үлгерімімен, оқуға деген қызығушылығымен және ондағы белсенділігімен, зерттелетін материалды талдаудағы тәуелсіздігімен сипатталады.

Өзін-өзі бағалау барабар, орташа: өзін-өзі бағалауы бар адамдар негізінен жақсы үлгерімге ие. Мұғалімдер бұл оқушыларды қызығушылық танытатын және белсенді емес, қабілетті және тәртіпті, жақсы кәсіби білім көрсететін, сонымен қатар өнімсіздікке бейімділік танытатын, материалды өз талдауынан гөрі қайталауға бейім деп сипаттайды.

Өзін-өзі бағалау барабар, төмен: мұндай өзін-өзі бағалауы бар студенттер орташа оқу үлгерімімен ерекшеленеді және бастамашыл емес, қызығушылық танытпайтын сипаттамаларға ие болады.

Талаптардың деңгейін зерделеу кезінде өзін-өзі бағалауы төмен адамдар қиын міндеттерге жүгініп, оларды шешудің міндетін өз мойнына алмай, олардың мазмұнымен танысу үшін жеңіл міндеттерді таңдайды.

Өзін-өзі бағалаудағы төмен позиция білім мен дағдыларды игеруде белгілі бір тежегіш ретінде қызмет етеді, оқу іс-әрекетінің тиімділігін нашарлатады.

Мұғалімдердің барлығы дерлік келесі мәселеге тап болады: ата-аналар менің баламға неге жаман белгілер қояды деген сұрақпен келеді? Үйде бұл оқушы әрдайым үй тапсырмасын орындайтын сияқты, ата — анасы оны тексеріп, мектептен келеді-және тағы да жаман белгі [5].

Оқушылар көбінесе тақтада жауап беруден қорқады және мұғалім мен сыныптастарының сынынан қорқады, яғни олардың өзін-өзі бағалауы өте төмен. Мұндай оқушылар үшін мұғалімдер де, ата-аналар да бұл қиындықты жеңуге көмектесуі керек.

Мұғалімдер оларды ұнатпайды деп санайтын оқушылар бұл ұнатпауды өздерінің мінез-құлқымен нығайтып қана қоймайды, сонымен қатар таңдаулы қабылдаудың арқасында мұғалімнің кез келген, тіпті достық әрекетінде қалып қоюы мүмкін. Мысалы, егер мұғалім күлімсіресе, бұл оның сізді ұнататынын білдірмейді, ол жай ғана күледі немесе сізді мазақ етеді.

Егер мұғалім сыныпты жалпы талқылауға тартуға тырысса, бұл адамды бүкіл сынып алдында мазақ ету әрекетінен басқа ештеңе емес.

Себебі сөздер мен қимылдардың өзі мағынаны емес, оларды қабылдайтын адамның жеке басын анықтайды.

Тұрақты жеткіліксіздік сезімі, сәтсіздік перспективасы және өз қабілеттерін теріс қабылдау кейінгі мінез-құлықты күшейте бастайды. Оқушының да, мұғалімнің де іс-әрекеттері мен реакцияларының арқасында сәтсіздікті күту олардың арасындағы қарым-қатынаста қиын психологиялық кедергі жасайды және балаларды мектептен тыс ұстайды.

Алайда, бұл мәселенің басқа себептері бар, мысалы, көптеген жағдайларда мұғалімдер оқушыларды белгілі бір деңгейге "байланыстырады".

Біз бала кезімізден өз бейнемізді жасаймыз. Одан әрі не болатыны алынған бағаларға байланысты, және кез-келген бағалау баланың жеке басының дамуы үшін маңызды болғандықтан, ересектер оны абсолюттендірмеуі керек.

Кейбіреулер нашар оқуы мүмкін, ал басқалары музыка немесе спорт сияқты "сыныптан тыс" іс-шараларға көбірек қызығушылық танытуы мүмкін.

Ата-аналар баланың мектептегі жетістіктеріне назар аудармауы керек (оның қабілеттерін ескеру керек). Оның орнына, егер олар көп жұмыс жасаса, жақсы баға ала алатын пәндерді көрсеткен дұрыс.

Баланың өзін бақытты сезінуі, бейімделуі және қиындықтарды жеңуі үшін ол өзі туралы жағымды түсінікке ие болуы керек. Жоғарыда айтылғандай, өзін-өзі теріс бағалайтын балалар Кез-келген тапсырмада шешілмейтін кедергілерді табуға бейім. Олар өте мазасыз, мектеп өміріне нашар бейімделеді, құрдастарымен жақсы араласпайды және айқын шиеленіспен үйренеді.

Осылайша, оқушының өзін-өзі бағалауы туралы білім онымен қарым-қатынас орнатуға және әлеуметтік болмыс сөзсіз енетін қалыпты қарым-қатынасқа үлкен әсер ететіндігі тағы бір рет расталды.

Баланың өзін-өзі бағалауына назар аудару өте маңызды. Оқушының өзін-өзі бағалауын дұрыс анықтау қажет. Осы мақсатта көптеген әдістер жасалды, мысалы, В. Г., Пантилиф С. Р., Рогофф Е. И., Джек Кэнфилд, Фрэнк Синконе және т. б.

Өзін-өзі бағалау даралықтың жүйелік өзегі болып табылады және көбінесе адамның өмірлік ұстанымын, оның талапшылық деңгейін және жалпы бағалау жүйесін анықтайды. Өзін-өзі бағалау адамның мінез-құлқы мен өмір салтын қалыптастыруға әсер етеді, яғни өзін-өзі бағалау көбінесе субъектінің даму динамикасы мен бағытын анықтайды, атап айтқанда, өзін-өзі бағалау оқушылардың үлгеріміне әсер етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Вульф В.З., Иванов В.Д. Основы педагогики в лекциях, в ситуациях, в первоисточниках. Уч.пособие. - М., 2017г.
2. Подласый И.П. Педагогика.-Минск, 2016 г.
3. Педагогическая технология./Сост. Н.Е.Щуркова. - М., 2012 г.
4. Хмель Н.Д. Теоретические основы профессиональной подготовки учителя. - Алматы: Гылым, 1998г.
5. Бордовская Н.В. "Педагогика" Санкт-Петербург, 2012 г.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ “МЕН” БЕЙНЕСІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ

Абдыразақ Г.М., Алимхан Ж.Е., Кушербаева Б.У
“Мирас” университеті, Шымкент, Қазақстан

Резюме: В статье рассказывается о формировании образа “я” младших школьников. Как мы можем описать различные методы устранения страха у младших школьников? на основании запроса дается краткий обзор методов раскрытия темы.

Summary: The article tells about the formation of the image of the “I” of younger schoolchildren. How can we describe the various methods of eliminating fear in younger schoolchildren? based on the request, a brief overview of the methods of disclosure of the topic is given.

Бастауыш сынып оқушыларының жетекші қызметі оқу процесі екенін ескере отырып, оқудағы жетістіктер басым құндылыққа айналады. Оқушының күн сайын жасайтын барлық әрекеттері мектеп мәселелерін шешуде сәттілік объективі арқылы бағаланады. Нәтижесінде біз бастауыш сынып оқушысының "Мен" бейнесінің қалыптасуы оқу жетістіктерімен байланысты құндылықтарға айналғанын көреміз.

Сондықтанда бастауыш сынып оқушыларының "мен" бейнесін қалыптастыруда білім беру процесінде қолданылатын формалар, әдістер, технологиялар үлкен маңызға ие. Бастауыш сынып оқушыларының "мен" бейнесін қалыптастыру үшін жұмыс істейтін технологияларға тоқталамыз. Мұндай технологияларға мыналар жатады: оқушылардың белсенділігін арттыру мен жандандырудың тұлғаға бағытталған технологиялары, проблемалық технологиялар, коммуникативтік технологиялар. Біз Э. Аронсон, Р. Славин, В. Андриевская әзірлеген "Мозаика" технологиясына толығырақ тоқталамыз. Өзін-өзі бағалауы әртүрлі балалар 5-6 адамнан тұратын топтарға бөлінеді. Оқу пәнінің тақырыбы топтағы адамдардың санына байланысты 5-6 бөлікке бөлінеді. Әр бала өз бөлігінің маманы болады. Алдымен белгілі бір тақырып бойынша барлық мамандар жиналып, оны талқылайды, содан кейін өз топтарына бөлініп, серіктестерге сабақ береді. Топтың әр мүшесінде бейнелі түрде "мозаиканың бір бөлігі" бар. Сондықтан өзіне сенімді оқушылар ұялшақ оқушыларды тыңдауға, олардан үйренуге мәжбүр. Ал ұялшақ оқушылар өз құрдастарына маңызды нәрсені жеткізе алатынын, өз күштеріне сенімділік алатынын біледі, яғни олардың оң өзін-өзі бағалауы нығаяды [1].

Бастауыш сынып оқушысының "Мен" бейнесін қалыптастырудың тағы бір жолын бөліп көрсетеміз. Бұл сәттілік жағдайын жасау.

А. С. Белкин атап өткендей "психологиялық тұрғыдан алғанда, сәттілік - бұл қуаныш күйін сезіну, адамның өз қызметінде ұмтылған нәтижесі оның үміттерімен, үміттерімен сәйкес келетіндігіне немесе олардан асып түсетініне қанағаттану".

Осы жағдайдың негізінде тұрақты қанағаттану сезімдері қалыптасуы мүмкін, белсенділіктің жаңа күшті мотивтері қалыптасады, тағы бір нәрсе

жасауға деген ұмтылыс пайда болады, өзін-өзі бағалау деңгейі өзгереді. Бала өзін-өзі бағалауды сезінеді, адам ретінде бір нәрсеге тұрарлық екенін түсінеді және осылайша өзіне деген құндылық қатынасын бекітеді. Өзін құруға қабілетті адам ретінде бағалай отырып, бала кез-келген іс-әрекетке, соның ішінде оқу іс-әрекетіне ынталандырылуы мүмкін. Егер сәттілік тұрақты және сенімді болса, жеке тұлғаның үлкен жасырын мүмкіндіктері сыртқа шығады. Сәттілік жағдайын құрудың бір жолы - достық жағдай жасау. Күлімсіреу, іс – әрекетті күту, сыныптастар мен мұғалімдердің қимылдары психикалық шиеленісті жеңілдетеді. Мұғалім оқушыны "біз үшін бұл маңызды", "сіз бәрін білесіз", "сіз міндетті түрде жеңе аласыз" деп жігерлендіре алады. Егер бала сәттілікке, қайғыға және сәтсіздікке қолдау көрсетсе, басқалардың қуанышын сезінсе, қауіпсіздікті сезінеді. Біздің ойымызша, сәттілік жағдайын құрудың тағы бір маңызды мотиві-қорқынышты жою. Қорқыныш-бұл баланы паралич ететін күшті жағымсыз эмоция. Ол сәтсіздіктен қорқады, күлкілі болудан, теріс баға алудан қорқады. Бастауыш сынып оқушыларының қорқынышын жоюдың әртүрлі әдістері бар [2].

Ауызша қолдау. "Бұл қиын емес", "сіз қателесуге құқығыңыз бар"

Жасырын Нұсқаулық. Мұғалім балаға бәрін өзі жасағандай көрінуі үшін жабық түрде көмек көрсетеді. "Сіз соңғы рет жасадыңыз, енді сіз де солай бастайтын шығарсыз".

Оқушының авансы. Мұғалім оқушының әлі көрсетпеген қадір-қасиетін жариялай алады. "Сізде осындай ақылды, тапқыр нәрсе бар".

Жеке ерекшелік. Бұл жағдайда балаға бір үміт бар, тек ол сыныпты құтқара алады деп шабыттандыру керек. Бұл оқушыны өте жұмылдырады.

Қорқыныштан арылудың аталған әдістері қайырымдылық атмосферасын құрудың тәуелсіз қадамдары болып табылады, бұл өз кезегінде сәттілік жағдайын құрудың басты шарты болып табылады. Бірақ бала оны шынымен сезінуі үшін оның қызметін бағалау қажет. Бұл жағдайда бүкіл әрекетті емес, оның кейбір бөлшектерін бағалау өте маңызды. Мұғалім мұны: "сіз көп нәрсені білесіз, бірақ сіз бұл тақырыптарды бұданда керемет етіп айта аласыз"- деп айта алады [3].

Осылайша, әр бала үшін сәттілік жағдайын жасау оған іс-әрекетте айтарлықтай нәтижелерді сезінуге мүмкіндік береді және осылайша оның "Мен" тұжырымдамасын арттырады. Оқушылардың жағымды "өзіндік тұжырымдамасын" қалыптастыруда мұғалімнің бағалау механизмі маңызды емес.

Позитивті эмоциялар тудыру, баланың бойындағы барлық жақсылықты сақтау және жақсы болуға деген ұмтылысты тудыру үшін оның жетістіктерін үнемі бағалау қажет. Оң жақтардың бірі ретінде біз бастауыш мектепте сөзсіз оқытуды атап өтеміз. "2" және "3" белгілерімен бағаланған алғашқы қадамдардың сәтсіздіктері баланың өзін-өзі бағалауына күрт әсер етуі мүмкін, оның өзіне деген сеніміне нұқсан келтіруі мүмкін, бұл оқуға қызығушылық танытпауға, мотивацияның төмендігіне, содан кейін теріс "өзіндік тұжырымдаманың" қалыптасуына әкеледі. Кез-келген іс-әрекет мұғалімнің

бағасын талап етеді. Бұл ауызша бағалау болуы керек. Мұғалім жақсы дәндерді табуға міндетті деп санаймыз. Сіз балаларды салыстыра алмайсыз, оларды бір-біріне қарсы қоя алмайсыз. Оқушының жаңа жетістіктерін бұрынғы жетістіктерімен салыстыру керек. Бұл қол жеткізуге болатын мақсатқа бағытталған, мүмкіндіктердің өсу сезімін береді.

Мұғалімді бағалаумен қатар, біз өз іс-әрекетімізді өзін-өзі бағалау, рефлексия қажеттілігін көреміз. Рефлексия арқылы біз өз іс-әрекетіміздің, ішкі өміріміздің алғышарттарын, шарттары мен нәтижелерін ойлау, өзін-өзі бақылау, интроспекция, түсіну, бағалау қабілетін түсінеміз. Психологтар тұлғаның қалыптасуы мен дамуы, оның рухани өмірі, ең алдымен, рефлексиямен байланысты деп санайды. Қазіргі педагогика ғылымы егер бала шағылыспаса, ол білім беру процесінің субъектісі ролін атқармайды деп санайды. Рефлексияның болмауы-бұл адамның дамуындағы өзгерістерге емес, тек іс-әрекет процесіне бағытталғандығының көрсеткіші. Біз бастауыш сынып оқушыларының рефлексивті әрекетінің келесі әдістерін бөліп көрсетеміз. Бұл сабақты, іс-шараны, фронтальды жұмыс арқылы бағалау. Мұғалім балаларға "сабақта не сезіндіңіз?", "Сізді не таң қалдырды?", "Сіз сыныптастарыңызды не үшін мақтайсыз?", "Сен не үйрендің?", "Не қиын болды?».

3-4 сыныптан бастап жазбаша есеп, кері байланыс жасауды ұсынуға болады.

Бірақ ойын техникасы ерекше қызығушылық тудырады. Балалар "жетістік ағашы", "асыл тастар тауы", "Нысана", "бағдаршам" және басқа да суреттерді түсінің шартты мәні бар бөлшектермен жасайды. Нәтижесінде жалпы нәтиже айқын көрінеді. Жазбаша жұмыстар сызғыштардың көмегімен бағаланады, онда жұмыс кезінде жетістік пен сезім дәрежесі крестпен белгіленеді [4].

Осылайша, баланың айналасында мұғалімдердің, психологтардың және ата –аналардың бірлескен күш-жігерімен баланың жағымды "өзіндік тұжырымдамасын" қалыптастыруға ықпал ететін білім беру ортасын құру қажет. Біз ата –аналарды бірінші және белсенді көмекшілер деп санаймыз, олармен бірге баланың оң "өзіндік тұжырымдамасын" қалыптастыруда қандай маңызды рөл атқаратынын және баланың өмірдегі жетістігі оған қаншалықты тәуелді екенін көрсететін жұмыс жүргіземіз.

Біз ата-аналар сақтауы керек А. К. Колеченко бөлген бірқатар ережелерді атап өтеміз.

Әрбір балаға "оптимистік гипотезамен" жақындау, ондағы ең жақсы нәрсеге сүйене отырып, мүмкіндіктерге сену.

Балада барлық жағымды нәрселерді сақтау, жақсартуға белсенді ұмтылыс тудыру.

Баланы тек өзімен салыстыру.

Балалардың әртүрлі іс-шараларға қатысу тәжірибесін үнемі байыту, шығармашылық көріністерді дамыту.

Әр балаға өз күштерінің, мүмкіндіктерінің, жетістіктерінің өсу қуанышын сезінуге мүмкіндік беру.

Оған қызығушылық сезімін беріңіз, бұл қауіпсіздік сезімін береді.
Тәуелсіздік пен шығармашылық көріністерін ынталандыру.

Осы ұсыныстарды сақтай отырып, баланың жағымды "өзіндік тұжырымдамасын" қалыптастыруға бағытталған сабақтар барысында өмірдің қиындықтарына төтеп бере алатын, оның санасының бір бөлігіне айналған шығармашылық және гуманистік құндылықтар жүйесі бар бақытты, өзіне сенімді адамды тәрбиелеуге болады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Егоров И.В. «Развитие «Я-концепции» у детей младшего школьного возраста», научно-методический журнал «Начальная школа», №3, 2012.
2. Соколова Е.Т., Федотова Е.О. Апробация методики косвенного измерения системы самооценок (КИСС) // Вестник Московского университета, Сер. IX. Психология. 2010.
3. Крайг. Г. Психология развития. - СПб.: «Питер», 2010.

ОӘЖ 37.022

**ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯСЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ
ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ**

Азатова М.А., Рустамбекова З.Н., Балабеков Д.К.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье рассматривается процесс активизации познавательной деятельности младших школьников с использованием игровых технологий. Использование игровых форм организации учебной деятельности в процессе обучения младших школьников способствует повышению познавательной активности учащихся, формированию интереса к знаниям, развитию учебной мотивации и инициативы, стремлению к творческой деятельности.

Summary: This article discusses the process of activating the cognitive activity of younger students through the use of game technologies. Use of in-game forms of organization of educational activities in the learning process of younger students promotes cognitive activity of students, formation of interest in knowledge, development of learning motivation and initiative, aspiration to creative activity.

Қазіргі уақытта мектептерде әр оқушының өміріне жеке қабілеттері мен шығармашылық көзқарасын дамытуды, әртүрлі инновациялық оқу бағдарламаларын енгізуді, балаларға адамгершілік көзқарас қағидатын жүзеге асыруды және т.б. қамтамасыз ететін қызметті ұйымдастыру қажет. Педагогикалық кадрларды кәсіби даярлауда практикалық білімнің рөлі артып келе жатқаны кездейсоқ емес.

Бастауыш сынып мұғалімінің негізгі міндеттері-балалардың жеке қабілеттерін, негізгі құзыреттіліктерін дамыту, алған білімдерін практикада қолдану перспективасын көре білу, қазіргі әлемде оңай бейімделу, болашақта өзін-өзі жүзеге асыру.

Кіші оқушы ол үшін жаңа жағдайда — ол қоғамдық маңызы бар оқу іс-шараларына енгізілген, оның нәтижелерін жақын ересектер жоғары немесе төмен бағалайды. Осы кезеңде баланың жеке басының дамуы мектептегі

үлгерімге, баланың жақсы немесе жаман оқушы ретінде бағалануына тікелей байланысты. Бастауыш сынып оқушыларында танымдық қызығушылықтар саласында айқын айырмашылықтар байқалады.

Бастауыш сынып оқушыларының танымдық қызығушылығы қарым-қатынас процесін байытады. Іс - әрекеттің қарқынды ағымы, өзекті мәселелерді талқылауға деген құлшыныс, бір-бірінен кең ақпарат алу-бәрі оқытудың тиімділігіне және бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік байланыстарына, ұжымдық ұмтылыстарды тәрбиелеуге және нығайтуға ықпал етеді. Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде бастауыш сынып оқушыларының мүдделері жоғары эмоционалды көзқарасы бар мүдделер ретінде сипатталады, бұл әсіресе білім мазмұнында айқын, әсерлі ашылады [1].

Әсерлі фактілерге, табиғат құбылыстарына, өмір қоғамдарының оқиғаларына (тарихқа) деген қызығушылық, мұғалімнің көмегімен сөзді бақылау, тілдік формаларды өзгертуге деген қызығушылық бастауыш сынып оқушыларының көпжақты мүдделері туралы айтуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, сабақтан тыс өмір сүретін өсімдіктермен практикалық әрекеттер олардың қоршаған әлемге деген қызығушылықтарын кеңейтеді және байқалған құбылыстардың себептерін біртіндеп қарастыруға мәжбүр етеді [2].

Білім беру процесінде заманауи педагогикалық технологияларды қолдану оқыту формалары мен құралдарын әртараптандыруға, оқушылардың шығармашылық белсенділігін арттыруға мүмкіндік береді. Кез-келген технологияда оқушылардың белсенділігін арттыратын құралдар бар, кейбір технологияларда бұл құралдар нәтижелердің тиімділігінің негізгі идеясы мен негізін құрайды. Мұндай технологияларға ойын технологиясы жатады.

"Ойын технологиясы" ұғымы әртүрлі дидактикалық ойындар түрінде педагогикалық процесті ұйымдастырудың кең тобын қамтиды. Оқушылардың іс-әрекеті осы санаттағы оқушылардың жас қажеттіліктерін қанағаттандыратын бастауыш сынып оқушыларымен оқу-тәрбие процесінде ойын мен ойын әрекеттерін шығармашылық пайдалануға негізделуі керек. Ойын технологиясы оқушылардың шығармашылық және ізденіс деңгейіндегі жұмысын қызықты әрі қызықты етуге мүмкіндік беретін оқытудың бірегей нысандарының бірі болып табылады. Ойынның шартты әлемінің ойын-сауығы ақпаратты есте сақтау, қайталау, бекіту немесе игеру бойынша монотонды әрекетті жағымды эмоционалды түрде бояйды, ал ойын әрекетінің эмоционалдылығы баланың барлық психикалық процестері мен функцияларын белсендіреді. Ойынның тағы бір жағымды жағы-бұл білімді жаңа жағдайда қолдануға ықпал етеді, яғни оқушылар игерген материал өзіндік тәжірибе арқылы өтеді, оқу процесіне әртүрлілік пен қызығушылық тудырады [3].

Ойын-әр баланың өміріне жеке қабілеттері мен шығармашылық көзқарасын дамытуға бағытталған танымдық қызығушылықтарды тәрбиелеудің және оқушылардың белсенділігін арттырудың тиімді құралы. Оқу іс-әрекетін ұйымдастырудың ойын формаларын қолдану білім алушылардың танымдық белсенділігін арттыруға, білімге деген қызығушылықты қалыптастыруға, оқу мотивациясы мен бастамасын дамытуға, шығармашылық қызметке ұмтылуға

ықпал етеді. Сонымен қатар, оқытудың ойын түрлерін қолдану шаршаудың алдын алады. Дидактикалық ойындарды қолдану кезінде тәрбиелік міндеттер де шешіледі, мысалы, шыдамдылық пен төзімділікке тәрбиелеу, дәлдік пен басталған істі соңына дейін жеткізе білу.

Топтық жұмыста-басқа оқушылардың пікірін тыңдай отырып, өз атына сынға шыдамдылықпен қарап, жолдастарының қателіктері туралы нәзік сөйлей отырып, бірлесіп жұмыс істеу қабілетін дамыту; көпшілік алдында сөйлеу дағдылары, алға қойған мақсатқа жетуге деген ұмтылыс пен қабілет алынады. Бұл әмбебап оқу әрекеттері. Ойын оқушыларды зерттелетін материалға қызықтыруға мүмкіндік береді. Ойында балалар айтарлықтай қиындықтарды жеңуге, күштерін жаттықтыруға, қабілеттері мен дағдыларын дамытуға дайын. Бұл кез-келген оқу материалын қызықты етуге, қуанышты жұмыс көңіл-күйін қалыптастыруға, білімді игеру процесін жеңілдетуге көмектеседі. Дидактикалық ойындарда бала заттарды белгілі бір белгілер бойынша бақылайды, салыстырады, жіктейді, оған қол жетімді талдау мен синтез жасайды, жалпылау жасайды. Мұндай ойындар балаларда зейін мен есте сақтау сияқты психикалық процестердің еріктілігін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Ойын тапсырмалары балалардың тапқырлығын дамытады. Олардың көпшілігі мәлімдеме, пайымдау, қорытынды жасау қабілетін талап етеді; тек ақыл — ойды ғана емес, ерікті күш-жігерді де талап етеді-ұйымшылдық, шыдамдылық, ойын ережелерін сақтау, өз мүдделерін ұжымның мүдделеріне бағындыру [4].

Осылайша, бастауыш мектепте оқу кезеңінде ойын технологиясын қолдану оқушылардың пән бойынша білім сапасын арттырудың ең тиімді құралы болып табылады. Ойын технологиясы оқу процесінің белгілі бір бөлігін қамтитын және жалпы мазмұнмен, сюжетпен, кейіпкермен біріктірілген тұтас білім ретінде құрылады. Оған заттардың негізгі, тән белгілерін бөліп көрсету, оларды салыстыру қабілетін қалыптастыратын ойындар мен жаттығулар дәйекті түрде енгізіледі; белгілі бір белгілер бойынша заттарды жалпылауға арналған ойындар топтары; бастауыш сынып оқушылары нақты құбылыстарды нақты емес құбылыстардан ажырату қабілетін дамытатын ойындар топтары; өзін-өзі ұстай білуге, сөзге реакция жылдамдығына, фонематикалық есту қабілетіне, тапқырлыққа тәрбиелейтін ойындар топтары. Сонымен қатар, ойын сюжеті оқытудың негізгі мазмұнымен қатар дамиды, оқу процесін белсендіруге, бірқатар оқу элементтерін игеруге көмектеседі.

Ең бастысы, мұғалім шығармашылық белсенділікке ие болуы керек, бұл құралды шебер және әдістемелік тұрғыдан дұрыс қолдануы керек, әр оқушының қызығушылықтары мен білімге деген ұмтылысын арттыруға және тілдік білімді терең, саналы және берік игеру арқылы сауаттылығын арттыруға ықпал етеді. Сабақтарда ойын әдістерін қолдану тәрбие мен оқытудың маңызды құралы болып табылады. Көбінесе мұндай сабақтардың нәтижесінде сәтсіз оқушылар қызығушылық танытып, жақсы оқи бастайды, олар оқуға деген қызығушылықты дамытады, бұл бастауыш сыныптарда өте маңызды. Көптеген балалар үлкен қабілеттерге, бастамаға, тапқырлыққа ие.

Ойындарды оқыту процесіне кіріспе танымдық қызығушылықты тереңдетуге, оқу іс-әрекетінің мотивациясын арттыруға, коммуникативті дағдыларды дамытуға ықпал етеді. Сабақтарда ойындарды қолданудың маңызды міндеттерінің бірі-өзіндік жұмыс дағдыларын қалыптастыру, бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділігін дамыту.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

- 1.Баданина, Л.П. Диагностика и развитие познавательных процессов. - М.: Флинта, 2014. - 300 с.
2. Чижевская, И.Познательный интерес младших школьников / Ирина Чижевская. - Москва: Машиностроение, 2011. - 220 с.
- 3.Аникеева Н.П. Воспитание игрой: кн. Для учителя. - М.: Просвещение, 2014.-144с.
- 4.Курочкина, И. Н. Методика обучения и воспитания младших школьников. Этикет. Учебное пособие. - М.: Юрайт, 2016. - 242 с.

ОӘЖ 373.8

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ НЕГІЗІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЖАС ЕРЕКШЕЛІГІНЕ ҚАРАЙ ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІ МЕН ТӘСІЛДЕРІ

Азимбаева М., Ергалиқызы Е., Алмурат Б.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Данная статья направлена на интеграцию современных тенденций образования и практики казахстанского образования в обновление содержания образования.

Summary: This article is aimed at integrating modern trends in education and the practice of Kazakh education in updating the content of education.

Жаңартылған білім беру мазмұнының маңызды ерекшелігі - критериалды бағалау. Пәндер бойынша әрбір зерттелетін бөлімге нақты оқу мақсаттары қойылады, оларға қол жеткізу «қол жеткізді» және «ұмтылады» критерийлері бойынша бағаланады. Осы кезеңдегі жұмыстың мазмұны, әдістері мен формалары мектепке түсетін балалардың жас ерекшеліктерімен де, жеке ерекшеліктерімен де, оқыту жүйесінің сипаттамалық ерекшеліктерімен де анықталады [1].

Жаңартылған білім беру мазмұнының басты ерекшелігі - оның жеке тұлғаның жалпы дамуына, әр баланың рухани, интеллектуалдық, физикалық күштерін іске асырудың толықтығына бағдарлануы. Балалардың бұл мүмкіндіктерін тек жағымды эмоциялар мен тәжірибелермен байланысты белсенді іздеу оқу іс-әрекеті барысында ашуға болады. Интеллектуалды және эмоционалды бірлік эмоционалды пайдасына шешіледі, бұл интеллектуалды, адамгершілік, шығармашылық принциптерге серпін береді.

Алдымен балаға таныс іс-шаралар ерекше маңызға ие болады. Олардың мақсаты: практикалық-еңбек, дене шынықтыру, бейнелеу өнері, музыка, практикалық, бейнелі және теориялық деңгейлерде – жаратылыстану. Өлі жетілмеген түзілімдерді белсендіру үшін сәттілік жағдайын жасай отырып, баланың мықты жақтарын дамыту.

Басқа ерекшеліктердің қатарында мен баланың мектепте алған маңыздыларының бірін - жазбаша сөйлеуді меңгерудегі қиындықтарды атап өтемін. Бұл қиындықтың қайнар көздерін Л.С. Выготский де ашты: «жазбаша сөйлеуді бала даму процесінен басқа ештеңе алмайды. Оқу процесінде оны сатып алу мүмкін емес». Бұдан шығатыны, бала үшін сөйлеудің жаңа формасы тек мектепте оқу процесінде жетілетін білім беруді белсендіруді талап етеді. Жалпы даму жүйесінде баланың өз ойларын суреттерде, пиктограммаларда, сөйлем схемаларында, сөз схемаларында және оларды "оқуда" бейнелеуден жазбаша сөйлеуге біртіндеп көшу кезеңі қарастырылған, жазбаша сөйлеуді игеру үшін қажетті функцияларды белсендіру үшін арнайы дамытушылық ойын тапсырмалары қажет [2].

Мектепке түсетін әрбір бала үшін тамаша жаңалық-оқулық. Барлық пәндер бойынша оқулықтар өздерінің түрлері мен мазмұнымен балаларды осы кітаптарды қарастыруға, олармен жұмыс істеуге деген ұмтылысы үшін тартуы керек. Еңбекке баулу, музыка бойынша оқулықтардың болуы дененің негізгі функционалды жүйелерін белсендіреді: сезімдерді қабылдау, миды өңдеу және моторлы атқарушы функциялар. Мысалы, ұсынылған объектіні құру бойынша ерікті іс-шаралар еңбек сабақтарында талдаудан немесе дайын объектіден немесе оның бейнесінен басталады. Бала құралдарды, орындау әдістерін іздеу жағдайына қойылады. Мұғалім оны алдын-ала жоспарлауға, болашақ әрекеттерді білуге бейімдейді.

Моториканың дамуы балалардың танымдық қабілеттеріне оң әсер етуі мүмкін. Іс-әрекетті ауызша есеппен сүйемелдеу олардың сөйлеуін дамытуға жұмыс істейді, мұғаліммен және сыныптастарымен барабар сөйлеу қарым-қатынасын үйретеді [3]. Ең бастысы, жұмыс еркін атмосферада балалардың тікелей реакцияларымен жүреді. Бірінші тоқсанда балалар әртүрлі материалдармен: пластилинмен, қағазбен, табиғи материалмен жұмыс істеуге тырысады. Оларды шебер пайдалану үшін олардың қасиеттерін білу керек, олардың ерекше, қолдану мүмкіндігін көру керек, яғни зерттеуді, қиялды қосу керек [4].

Қол еңбегі шыдамдылық, табандылық, мақсатқа жетудегі жүйелілік пен жігер, жұмысты орындаудағы дәлдік пен ұқыптылық сияқты өнімді оқыту үшін қажетті жеке қасиеттерді дамытады. Бұл сабақтарда ритақ, қозғалыс дәлдігі дамиды, сауаттылыққа және математикалық белгілерді игеруге қажетті қол-көз және есту үйлестірулері дамиды. Дәл осындай қасиеттер дене шынықтыру сабақтарында және динамикалық минуттар кезінде дамиды.

Оқу іс - әрекеті бастауыш сынып оқушыларының жетекші іс-әрекеті екені белгілі. Балалар психологиясындағы жетекші іс-әрекет дегеніміз - бұл негізгі психикалық процестер мен жеке қасиеттердің қалыптасуы, жас ерекшеліктерінің негізгі неоплазмалары (еріктілік, рефлексия, өзін-өзі бақылау, Ішкі іс-қимыл жоспары) пайда болатын әрекет. Жеке іс-әрекеттің ерекше формасы ретінде оқу іс-әрекеті баланың мектепте оқуы барысында жүзеге асырылады.

Тұтас оқу қызметі келесі негізгі қажеттіліктер мен мотивтерді қамтиды: оқу міндеті, оқу әрекеттері, бақылау, бағалау және өзін-өзі бағалау әрекеттері. Оқу іс-әрекетінің құрылымында ерекше функциялары бар өзін-өзі бақылау және өзін-өзі бағалау әрекеттері ерекше орын алады: олар іс-әрекеттің өзіне бағытталған, оқушының өзіне оның субъектісі ретінде қатынасын белгілейді. Нәтижесінде олардың оқу мәселесін шешуге бағытталуы жанама сипатта болады.

Бақылау және бағалау әрекеттерін орындау оқушының назарын өз іс-әрекеттерінің мазмұнына, олардың негіздерін тапсырма талап ететін нәтижеге сәйкестігі тұрғысынан қарауға аударуды қамтиды. Өзін-өзі бақылау барысында оқушы өзін-өзі бағалау, олардың жұмысын түзету және жетілдіру бойынша ақыл-ой және практикалық әрекеттерді орындайды, тиісті дағдыларды игереді. Сонымен қатар, өзін-өзі бақылау ойлаудың дамуына ықпал етеді.

Өз кезегінде өзін-өзі бақылау ойлауға және басқа психикалық процестерге сүйенеді. Сөйлеу адамның мінез-құлқы, өзін-өзі бағалауы және өзін-өзі реттеуі үшін үлкен маңызға ие. Өзін-өзі тану механизмі болып табылатын ішкі сөйлеудің рөлі ерекше. Өзін-өзі бақылау есте сақтау мен зейінмен де тығыз байланысты. Сонымен, жад үлгіні бекітуді қамтамасыз етеді, осылайша сіз онымен орындалған жұмыстың барысы мен нәтижелерін салыстыра аласыз. Өзін-өзі бақылауды жүзеге асыруда сезім мен қабылдау үлкен рөл атқарады. Өзін-өзі бақылау оқу іс-әрекетінің барлық түрлерінің ажырамас бөлігі болып табылады және оны орындаудың барлық кезеңдерінде жүзеге асырылады. Ол оқушының мақсатына, жоспарланған жоспарына және үйренген үлгісіне сүйене отырып, олардың іс-әрекеттерін, осы әрекеттердің нәтижелерін бақылауға және оларды саналы түрде реттеуге мүмкіндік беретін іс-әрекеттің сенсорлық, психикалық және моторлық компоненттерін өшіреді. Бұл ретте өзін-өзі бақылау барысында жұмысты орындау процесінің, жоспарланған жоспардың және қазірдің өзінде жүзеге асырылған реттеудің орындылығы мен тиімділігі бағаланады.

Мектеп жасындағы балалар үшін жаңартылған білім беруді жеделдету мақсатында, балаларды жаңашылдыққа шақыратын түрлі оқулықтар бар. Ал жоғарғы білім алушылардың білімін кеңейтіп, өмірлік мақсаттарын қалыптастыру үшін «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламасы аясында «Жаңа гуманитарлық білім. Қазақ тіліндегі 100 жаңа оқулық» жобасы жүзеге асты. Жоба мақсаты қазақ жастарының әлемдік кітаптармен білім алуына жол ашып, саналы ұрпақ тәрбиелеу [5].

Жалпы қорыта айтқанда, аталған бағдарламаға сәйкес алынған тәсілдерді сабақта тиімді қолданысқа енгізсеңіз, баланың танымдық белсенділігін арттыруға, өз бетінше білім алуға, шығармашылығын қалыптастыруға ықпал етеді, оқушылар оқудың қызықты жеңіл өтетіндігін, ұжымда бірлесіп жұмыс жасауға үйрететіндігін, білімнің тереңдігі, әрі тиянақтылығы артатындығын баяндайды. Яғни, оқушы өз ой-пікірін ашық еркін айтады, бір-бірін тыңдауға үйренеді сыныпта ынтымақтастық атмосферасы қалыптасады. Сондықтан басқа пәндердің де осындай оқыту формасымен оқытылса, тиімді болатындығын

айтуға болады. Осы бағдарламаны меңгергенде ғана жан-жақты дамыған, болашағы айқын, бағдары анық, бәсекеге қабілетті рухани бай тұлға қалыптастыра алатынымызға сеніміміз мол.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Әліпбаева А.Қ. Жаңартылған білімге — жаңаша көзқарас., 2019.
2. Бұзаубақова Қ.Ж. Жаңа педагогикалық технология., 2021 ж
3. Назарбаев Н.Ә. Үш тұғырлы тіл бағдарламасы., 2018.
4. К.Ерешева, Ұ.Ботабаева, Р.Муханова Қазақ тілінен сын жұмыстары «Өлке» 2020ж.
5. Жаһандану жағдайында ұлттық білім беру жүйесін дамыту Халықаралық ғылыми «Алтынсарин оқулары» конференциясының материалдары Астана 2020 ж.

ОӘЖ 373.3.16

**БІРІНШІ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРДЫҢ МЕКТЕПКЕ ДАЯРЛЫҒЫНЫҢ
ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ**

Айтмырза Г., Құрманбай Ж.Ғ. Бекболат Ә.Е.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Психолого-педагогические исследования показывают, что изменения в психическом развитии младших школьников в первую очередь связаны с навыками обучения, тогда как в психическом развитии старшеклассников важное место занимает система установления социальных отношений с окружающей средой.

Summary: Psychological and pedagogical research shows that changes in the mental development of younger schoolchildren are primarily associated with learning skills, while in the mental development of high school students an important place is occupied by the system of establishing social relations with the environment.

Бірінші сыныптағы бейімделу бала үшін өміріндегі ерекше және қиын кезең: ол оқушының жаңа әлеуметтік рөлін, жаңа әрекет түрін - тәрбиелік игереді; әлеуметтік орта өзгереді, сыныптастары, мұғалімдері, мектеп бала кіретін үлкен әлеуметтік топ ретінде пайда болады. Ақырында оның өмір салты өзгереді. Алты-жеті жастағы балада оқудың негізгі алғышарттары бар: танымдық әрекет әдістері, мотивация. Оның оқушы ретінде қалыптасуы тек оқыту үрдісінде және мектеп өмірінің барлық кезеңінде ғана жүреді. Мұндай қалыптасу процесі қолайлы жағдайда мектептегі бірінші жылдың бірінші жартысын қамтиды [1].

Зерттеу әдістерінің сипаттамасы

Бірінші сынып оқушыларының бейімделуін зерттеу бағдарламасы бес әдістемеден тұрады:

1.«Оқушының ішкі ұстанымын» қалыптастыруды анықтау.. Әдістеме баланың оқу мақсаты мен маңыздылығын, оның оқу процесін қалай қабылдайтынын, мектепке не үшін баратынын білуге көмектеседі.

2.Оқыту мотивтерін анықтау.Әдістеме оқу мотивтерінің қалыптасуын зерттеуге, жетекші мотивті анықтауға бағытталған.

3.Люшер әдісі бойынша бейімделуді зерттеу -мектептегі баланың эмоционалдық жағдайын анықтау, әртүрлі білім беру жағдайларында жағымды

және жағымсыз эмоциялардың болуы. Баланың эмоционалдық өзін-өзі бағалауы ашылады.

4. Мектеп мазасыздануын диагностикалаудың проективтік әдісі (А.М. Прихожан). Оның көмегімен мектептегі алаңдаушылық деңгейі анықталады, балада қорқыныш, шиеленіс, ыңғайсыздық тудыратын мектеп жағдайлары талданады.

5. Сурет салу техникасы «Адамның суреті»- баланың психикалық даму деңгейін анықтауға, баланың интеллектуалдық дамуының бұзылуының нәтижесі болуы мүмкін жас нормасынан артта қалған балаларды анықтауға мүмкіндік береді.

Бұл бағдарламаны пайдалану оңай және арнайы жабдықты (құралдар, компьютерлер және т.б.) қажет етпейді, ол зерттеушіге ыңғайлы ортада, күрделі мәселені шешуді қажет етпейтін баламен бейресми әңгіме түрінде жүзеге асырылады. есептер шығару, жауап жазу, тесттерді орындау. Сонымен қатар, нәтижелерді өңдеу қарапайым, сондықтан бағдарламаны тек психолог емес, сонымен қатар кез келген педагогикалық қызметкер пайдалана алады [2].

Ережелер мен шарттар

Бірінші сынып оқушыларының бейімделуін зерттеуді қазан-қараша айларында жүргізген дұрыс, өйткені алдымен балаларға өздігінен бейімделуге, сыныптастармен танысуға және мұғалімге үйренуге мүмкіндік беру керек. Қыркүйек айында мектеп психологы жай ғана сабаққа қатысып, балалардың сабақтағы және үзілістегі мінез-құлқының ерекшеліктерін байқап, бақылай алады.

Зерттеу әр баламен жеке жүргізіледі. Мұғаліммен немесе ата-анамен алдын ала келісе отырып, балаларды сабақтан кейін емес, сабақтан алған дұрыс. Бала бір сабақтан 15 минут қалса, әрине, балалар жаңа тақырыпты өздеріне өтпей қалса, дұрыс емес. Бірақ бұл жағдайда баланың әлі шаршамағаны және психологтың сұрақтарына қызығушылықпен жауап беру ықтималдығы жоғары.

Жоғарыда айтылғандай, бір баланы тексеру әдетте 15-20 минутты алады, сондықтан бір сабақта үш баланы қабылдауға болады. Осылайша, бір аптада психолог бүкіл сыныпты, ал бір айдан кейін - бірінші сыныптардың барлық параллельдерін тексере алады. Сонымен қатар, күннің бірінші жартысында психолог зерттеу жүргізеді, ал екіншісінде ол нәтижелерді өңдейді, қорытынды жасайды, ал айдың соңында қорытынды талдауды дайындау үшін дайын материал жинақталады [3].

Зерттеуді бастамас бұрын психолог жұмыс орнын дайындауы керек: өзіне және балаға шағын (кофе) үстел, орындықтар немесе креслолар, қажетті ынталандыру материалы (4-қосымша), және ол баланың назарын аудармау үшін шетте болуы керек. Үстелде сауалнама бар 1-қосымша), жеке тексеру хаттамасы (қолданба 2) және қалам. Мектепте дыбыс жазу құрылғысы немесе басқа жазу құрылғысы болса, соны да пайдаланған дұрыс. Бұл емтихан процесінің өзін айтарлықтай жеңілдетеді, өйткені психолог баланың жауаптарын бекіту кезінде асықтырудың қажеті жоқ.

Зерттеу әңгіме түріне қарай жүргізіледі: психолог оқушымен танысады, оның жасы нешеде, қай сыныпта оқиды, қай мектепте оқиды деп сұрайды. Одан кейін мектептегі өмірі туралы аздап әңгімелеуді ұсынады, мектеп туралы сұрақтар қояды. Бұл ретте балаға ештеңе жазудың, шешім қабылдаудың қажеті жоқ, ол тек психолог қойған сұрақтарға жауап береді, ал ол өз кезегінде баланың жауаптарын хаттамаға түсіреді [4].

Психолог зерттеудің соңында оқушылардың жауаптарын талдайды, әңгімелесу кезіндегі баланың мінез-құлқын, бақылау деректерін, мұғалімдермен және ата-аналармен сұхбатты ескере отырып, оларға түсіндірме береді. Содан кейін психолог әр балаға қорытынды жазады (қосымша 3), бейімделу процесінің жалпы сипаттамасын сипаттайтын, ерекшеліктерін бөліп көрсетеді және болжам жасайды. Психолог әрбір қорытындыны мұғаліммен талқылап, қажет болған жағдайда ата-аналарды шақырып, баланың бейімделуін зерттеу нәтижелерін хабарлауы керек.

Нәтижелерді интерпретациялау.Талдаудың екі жүйесін қолданған дұрыс: сапалық және сандық (баллдық). Олар ұпайларды жылдам есептеуге және баланың мектептегі психологиялық бейімделуінің сол немесе басқа көрсеткішінің қалыптасуының белгілі бір деңгейін анықтауға мүмкіндік береді.

Бейімделуі орта деңгейдегі бала да мектепке баруға қарсы емес, сабақтарға да кет әрі емес, сыныптастарымен және мұғалімдермен жақсы қарым - қатынаста, сабақта берілген материалды меңгеруге қабілетті, бірақ мектепте де, үйде де ересектердің бақылауында, солардың бұйрығымен ғана жұмыс істеуді қалайды. Өз бетімен жұмыс мұндай балаларда «жүрмейді». Мектепте бұл балаға білім емес, оқушы дәрежесі маңыздырақ, сондықтан оны жаңаны меңгеру емес, «бәрін ереже бойынша істеу» қызықтырады. Қызықты болған нәрселерді – жақсы орындайды – егер бір нәрсе шықпай қалса не «көңілсіз» болса – оқу процесі тоқырауға ұшырайды және тек ересектердің көмегімен ғана алға жылжиды. Бір сөзбен, мұндай балаларға үздіксіз бақылау қажет, білім алуға құлшыныс білдірмейді, тікелей мүддесіне қажет емес істерді өз бетімен істеуі нашар дамыған. Мұндай бірінші сынып баласына үйде қарап, сабақ қарауы бірнеше сағатқа созылып кетпеуін қадағаласа, ал мектепте мұғалімнен «балаға аса көңіл бөлуді» өтінсе (жұмыс істеуге ынталандыру үшін) – бәрі де жақсы болады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Корнеева Е.Н. Әй, анау бірінші сынып оқушылары!..Ярославль.«Даму академиясы» 2013 ж.
2. Алла Барқан. Ата-аналарға арналған практикалық психология немесе балаңызды түсінуді үйрену. Мәскеу. «Ast-Press» 2012 ж.
3. Алоева М.А. бастауыш мектептегі ең жақсы ата-аналар жиналысы. Ростон-на-Дону.Феникс 2017.
4. Зайцева В. 7 жас – мектеп өмірінің басталуы ғана емес. Мәскеу. «Бірінші қыркүйек» 2018 жыл.

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ

Айтуар С.А., Жақсылық А. Қ., Жақсылық З. Ж.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье рассказывается о современном состоянии методики преподавания казахского языка в начальной школе.

Summary: This article describes the current state of the methodology of teaching the Kazakh language in primary school.

Педагогиканың өзекті мәселелерінің бірі - білім сапасы: оқушылардың пәндік және жалпы білімі мен дағдыларының деңгейі, олардың құндылық бағдарлары [1]. Мәселені талдау оның пайда болуының бірқатар себептерін бөліп көрсетуге және оларды келесідей топтастыруға мүмкіндік береді: оқытудың әлсіз мотивациясы, уақыттың жетіспеушілігі, оқушылардың жеке және типологиялық ерекшеліктері, танымдық іс-әрекеттің дағдыларының дамымауы. Мәселенің себептерін мектеп деңгейінде жоюға болатындығын және оны қазіргі жағдайда қалай жасау керектігін талдау орынды болып көрінеді. Жаңа сапа резервтері білім берудің жаңа парадигмаларында және оларға сәйкес ұйымдастырушылық мүмкіндіктерде қамтылған сияқты. Білім берудің өзекті парадигмалары-дамытушылық оқыту және тұлғаға бағытталған оқыту.

Өз жұмысында мәтінді талдау бойынша жұмыс кезінде оқушылардың ассоциативті ойлауын дамытуға көп көңіл бөлінеді. Сабақтарда келесі технологиялар сәтті қолданылады:

- Топтық;
- Тұлғаның шығармашылық қасиеттерін дамытуға бағытталған дамытушылық оқыту жүйелері;
- Оқытуды даралау технологиясы;
- Жобалық технологиялар (бұл тәжірибе жобалық технологияларды сабақтарда да (зерттеу жобалары) да, сабақтан тыс жұмыстарда да белсенді қолдануды қамтиды (сценарийлер әзірлеу және осы сценарийлер бойынша іс-шаралар өткізу).

Мысалы, қазақ тілі сабағы 4 кезеңнен тұрады: «тақырыпқа деген қызығушылықты ояту»; «тақырыпты түсіну»; «тақырыпқа үнілу»; «Рефлексия». Әр сабақ тақырып бойынша жобалық қызметпен аяқталады.

Ең кең таралған заманауи технологиялардың бірі - проблемалық және жеке-жеке тәсілді қолданатын модульдік оқыту.

Модульдік технология оқытудың икемділігін, жеке тұлғаның жеке қажеттіліктеріне, оның дайындық деңгейіне бейімделуді қамтамасыз етеді.

Осылайша, қазақ тілі сабақтарында сөйлеу қызметінің 4 түрі қолданылады: түсінік, тындау, оқу, жазу, сөйлеу. Тақырыпты ашу үшін белсенді әдістер қолданылады. Әр модульдің соңында бақылау жүргізіледі,

яғни диагностика, бұл әр оқушының сабақ материалын қандай деңгейде меңгергенін көрсетеді.

Мұғалімдердің педагогикалық қызметін талдау Оқу процесінде тұлғаға бағытталған оқытудың барлық негізгі технологиялары қолданылатынын көрсетті. Алайда, қазақ тілі сияқты пәнді оқыту жаңа технологияларды қолдануға икемді және шығармашылық көзқарасты талап етеді, сондықтан олардың әрқайсысын іс жүзінде қолданудың оқушылардың әртүрлі жас топтарында өзіндік ерекшелігі бар.

Сонымен қатар, барлық оқу параллельдерінде тиімді қолданылатын ең әмбебап технология модульдік технология болып табылады. Негізгі оқу кезеңі-модуль. Технология ең алдымен қазақ тілін оқытуда негіз болатын оқу процесінде коммуникативтік тәсілді белсенді қолдануды көздейді. Оқыту технологиясына сәйкес сабақтар жүйесі сабақтардың модульдік құрылымдары негізінде құрылады, олардың көпшілігі қазақ тілін оқыту барысында жетекші болып табылады, өйткені олар оқытудың дәстүрлі және жаңа өнімді әдістемелерін оңтайлы үйлестіреді. Сабақтың бұл түрлеріне сабан - сұхбат, сабақ-іскерлік ойын, сабақ-өзін-өзі тексеру және т.б. оқушының іс-әрекетін тек түпкілікті нәтижеге (дұрыс-бұрыс) ғана емес, оған жету процесіне де бағалау жатады [2]. Оқушының жұмыс тәсілін табуға, сабақ барысында басқа оқушылардың жұмыс тәсілдерін талдауға, ең ұтымдысын таңдауға және игеруге деген ұмтылысын ынталандыру. Әр оқушыға жұмыс тәсілдерінде бастамашылық, дербестік, селективтілік көрсетуге мүмкіндік беретін сабақта қарым-қатынастың педагогикалық жағдайларын құру; оқушының табиғи көрінісі үшін жағдай жасау. Жаңа педагогикалық технологиялардың әртүрлі бағыттарының ішінде, менің ойымша, алға қойылған мақсаттарға барынша сәйкес келеді және ең әмбебап-ынтымақтастықта оқыту, жоба әдісі, ойын технологиялары, оқытудың сараланған және интеграцияланған тәсілдері. Бұл бағыттар психология мен білім берудегі гуманистік көзқарас деп аталады, оның басты ерекшелігі - адамның жеке басына ерекше назар аудару, тәуелсіз сыни ойлаудың саналы дамуына нақты назар аудару.

Тәрбие мен білім беру мақсаттарын жүзеге асыру педагогикалық процесс деп аталады. Оқыту процесінің негізгі элементі педагогикалық процестің жүйе құраушы факторы болып табылатын мақсаттар үштігі - оқыту, дамыту және тәрбиелеу болып табылады [3]. Педагогикалық процесс тұтастай алғанда және оның барлық компоненттерінде алға қойылған мақсаттарға жетуге бағытталуы керек. Мақсат қою (бастау және жобалау). Қазіргі педагогикалық процестің мақсаттар жүйесі танымның белгілі бір нәтижелеріне қол жеткізуді ғана емес, сонымен бірге оқушының танымдық тәуелсіздігін қалыптастыруды және оның шығармашылық қабілеттерін дамытуды қамтамасыз етуі керек. Оқу мақсаттары әр оқушының жеке мүдделері саласына біріктірілуі керек, олар үшін «өз» мақсаттары болуы керек. Технология (мақсат қою тәсілдері, оқу қызметін ұйымдастыру нысандары, оқыту әдістері мен құралдары, Оқу процесін ұйымдастыру нысандары) [4]. Мұғалімнің әдістемелік қызметі - бұл

оқушылардың оқу пәнін игеруіне байланысты педагогикалық процесті ұйымдастыру қызметі.

Бастауыш сынып мұғалімдері үшін қазақ тілі пәнін меңгертуде жаңа технологияны пайдалану қандай өзекті болса, оқушы үшін одан да маңызды. Жаңа технологиялар білім сапасын арттыруға, өз бетімен жұмыс жасауын молайтуға көп септігін тигізеді.

Қорыта айтқанда, оқыту жүйесінің нәтижелілігі мұғалімнің сабақ беру үрдісіне, сабағын қызықты өткізіп, зейін қойдыра білуіне, оқушылардың өздігінен білім алуға үйренуіне байланысты.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Садықов Т.С., Әбілқасымова А.Е. Қазіргі дидактика. Оқу құралы. – Алматы: Ғылым, 2016. - 280 б.

2. Изотов М. Проблемы патриотического воспитания народа в үдерісе формирования общекзахстанской национальной идеи. //Общенациональная идея Казахстана: опыт философско-политологического анализа МОН РК. – Алматы, 2016, с 280 с.

3. Иманбаева С.Т. Патриоттық тәрбие берудің теориясы мен практикасы. Монография. – 2019

4. Рахметова Р.С., Оразбаева Ф.Ш. Қазақ тілін оқыту әдістемесі: Оқу құралы. – Алматы: 2019. - 170 б.

ОӘЖ 371.1

**БАСТАУЫШ СЫНЫПТАРДА ТІЛДЕРДІ ОҚЫТУДА ДАМУДА ОҚЫТУ
ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ ТИІМДІЛІГІ**

Акилбекова А.Қ., Қайратқызы Т., Таутаева М.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассказывается о развитии письменной речи на основе развивающего обучения.

Summary: This article is related about writing skills for foundation of development teaching. In this article shows the information about aims, types and main idea.

Қазіргі уақытта білім берудің міндеті жан-жақты дамыған жас ұрпақты дамыту болып табылады. Сонымен қатар, мектепте оқыту әр баланың жеке басын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Тұлға-динамикалық ұғым: ол өмір бойы даму деп аталатын өзгерістерге ұшырайды (прогрессивті немесе регрессивті). Даму (прогрессивті) - бұл адамның физикалық және психикалық өзгеру процесі, уақыт өте келе, оның кез-келген қасиеттері мен параметрлерінде кішіден үлкенге, қарапайымнан күрделіге, төменнен жоғарыға ауысуды көздейді.

Дамытушылық оқытудың мақсаты - балаларда теориялық ойлау негіздерін қалыптастыру (немесе теориялық сананың кеңірек негіздері, оның негізгі формаларына ғылыммен қатар өнер, адамгершілік, құқық, дін және саясат жатады). Теориялық ойлау - бұл адамның құбылыстардың мәнін түсіну және сол мәнге сәйкес әрекет ету қабілеті.

Білім, тәрбие және дамудың органикалық бірігуі сабақта дамытушылық оқыту жағдайында жүзеге асырылады. Белсенді танымдық іс-әрекетке енгеннен кейін ғана студент зерттелетін оқу материалының мәніне ене алады, оны жалпы заңдылықтар мен оқу пәнінің жетекші идеялары деңгейінде игереді, үйренген материалды одан әрі таным тәсілі ретінде қолдана алады. Мұндай процесс оқытудың ішкі ынталандыруларын тудырады, білімнің сенімге айналуына, оқушылардың танымдық белсенділігі мен тәуелсіздігінің дамуына ықпал етеді, тәрбиеде тиімді негіз болады [1].

Дамытушылық оқытуды жүзеге асыру оқу процесін арнайы ұйымдастыруды талап етеді. Ол үшін мектеп бағдарламаларының мазмұнын жақсы білу, оқытудың заманауи әдістерін меңгеру ғана емес, сонымен қатар оқушылардың ақыл-ой дамуының заңдылықтарын, жас ерекшеліктерін және жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқу іс-әрекетін мақсатты түрде қалыптастыруға мүмкіндік беретін психологиялық білімге ие болу қажет. Қазіргі мектепте бастауыш сынып оқушыларын оқытуды ұйымдастырудың дамушы тәсілі барған сайын танымал бола бастады.

Шет тілдерін оқыту кезінде жеке тұлғаға бағдарланған дамуды оқыту жүйесі әр балаға, оның күшіне деген сеніммен ерекшеленетінін ескеру қажет, ол оны сол күйінде қабылдайды және жалпы оқуда баланың дамуы тек жеке болатындығын ескереді. Барлық балалар шет тіліндегі дыбыстар мен интонацияны, шет тіліндегі сөйлеуді визуалды және есту қабілетін, ойлау процестерінің әртүрлі жылдамдығын және т.б. еліктеу қабілеттерінің әртүрлі деңгейіне ие.

Шет тілі сабақтарында оқушылардың шығармашылық ойлауын мақсатты дамытуға, олардың танымдық қызығушылығы мен тәуелсіздігін қалыптастыруға ықпал ететін жұмыс әдістері мен педагогикалық әдістерді жүйелі түрде қолдану қажет. Қазіргі білім беру жағдайында мұғалімнің негізгі міндеті - оқушының ұзақ уақыт бойы алаңдауға уақыты да, тілегі де, мүмкіндігі де болмайтындай етіп оқу іс-әрекетін ұйымдастыра білу. Бұл мұғалімге оқытудың белсенді әдістері көмектеседі [2].

Бастауыш сынып оқушыларын дамыта оқыту менің көзқарасым бойынша маңызды әдістемелік міндеттерді орындауға ықпал ететін оқу ойындарынсыз мүмкін емес:

- балалардың сөйлеу қарым-қатынасына психологиялық дайындығын құру;
- олардың тілдік материалды бірнеше рет қайталауының табиғи қажеттілігін қамтамасыз ету;
- оқушыларды сөйлеудің дұрыс нұсқасын таңдауға үйрету, бұл жалпы сөйлеудің ситуациялық стихиясына дайындық.

Сабақтар барысында әртүрлі ойын түрлерін қолдануға кеңес беремін: грамматикалық, орфографиялық, лексикалық және фонетикалық, сөйлеу дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді.

Бірдей ойындарды әртүрлі дағдыларды үйрету үшін пайдалануға болады. Сонымен, «болжау» ойынының көмегімен сіз жаңа лексикалық бірліктерді, to

be, to have, can, do етістіктері бар грамматикалық құрылымдарды қолдануға үйрете аласыз [3].

Мысалы: «What is missing?», «What are you?», «What do you want to be?», «What can you?», «Where is the cat?».

Оқушылар жалпы түрде сұрақтар қояды, жүргізуші тек иә, жоқ деп жауап бере алады. Бұл ойын оқушылардың қызығушылығын арттырады, әркім жүргізуші ролінде болғысы келеді.

Көбінесе сабақта лексикалық немесе грамматикалық материалды бекіту немесе жаттықтыру үшін мен допты қолдануға кеңес беремін. Бұл ашық ойын балалардың шаршауын жеңілдетуге мүмкіндік береді. Сіз допты есімдіктерді, to be етістігінің жеке формаларын, гүлдердің атауын, ойыншықтарды, санауды және т.б. жаттығу кезінде қолдана аласыз [4].

Ауызша сөйлеу, тыңдау, жазу және оқу дағдыларын қалыптастыру үшін тиісті дыбыстарды айта білу ғана емес, сонымен қатар олардың сөздерде қалай қосылатынын, содан кейін бұл сөздер сөйлемде қалай қосылатынын білу қажет.

Мұғалімдер әр сабақта материалды жақсы меңгеру үшін мүмкіндігінше көп ақпарат беру жолдарын қолдануға тырысуы керек. Бірақ көрнекі материалдарды қолдану өте маңызды, өйткені визуалдардың саны әрдайым басқа түрлерден асып түседі. Сонымен қатар, бастауыш мектеп жасындағы балалар көрнекі оқу құралдарымен қамтамасыз етілген ақпаратты жақсы қабылдайды. Сабақ барысында флэш-карталарды көрнекілік ретінде қолдануға кеңес беремін. Оларды, ән материалы сияқты, сабақтың кез-келген кезеңінде қолдануға болады: жаңа лексиканы ұсыну, жаттығу немесе қайталау кезеңінде. Шет тілі сабағында қолдануға болатын флэш-карталардың көмегімен көптеген ойындар бар.

1. Флэш-карталарды тақтаға немесе үстелге қою керек. Балаларға мүмкіндігінше көп сөздерді есте сақтау үшін бір минут беріңіз. Содан кейін топтарда олар максималды санды есте сақтауы керек.

2. Тақтаға 9 флэш-картаны іліп, олардың айналасына тор салуға болады. Сөзді атаған кезде картаны көрсетіңіз, ал балалар сізден кейін қайталайды. Содан кейін карточкаларды біртіндеп алып тастаңыз. Бос ұяшықты көрсеткенде, балалар онда қандай сөз болғанын есте сақтауы керек. Ойынның соңында сіз балалардан шығып, объектілердің аттарын есте сақтау үшін дұрыс тәртіпте жазуды сұрай аласыз.

3. Ең оңай жолы - флэш-карталарды пайдаланып жаңа лексиканы енгізу. Суретті көрсетіп, сөзді атаңыз-балалар сізден кейін қайталайды. Содан кейін ойынды қиындатыңыз: Сіз тек көрсетесіз – олар суретте не бейнеленгенін айтады. Қарқынын жылдамдату, суреттерді өзгерту арқылы сіз ойынды одан әрі қиындатып, оқушылардың білімін тексере аласыз.

4. Флэш-карталарды сынып бойынша орналастырыңыз. Сөзді атаңыз, балалар жүгіріп барып, сол сөзбен картаны көрсетуі керек. Содан кейін оқушы сыныптастарына нұсқаулар береді, ал келесісі картаға жүгіреді. Сонымен қатар, сіз тапсырманы «Питер сайс» ойынымен қиындата аласыз. Мысалы: «Peter says jump T-shirt».

Қорытындылай келе, жоғарыда аталған әдістер мен оқу стратегиялары оқушыларға шет тілдерін үйренуге көмектеседі, олар оқушылардың сабақта көңілін көтеріп қана қоймайды, сонымен қатар білім беру сапасын арттыру құралы болып табылады, мұғалімге баланың дамуының нақты көрінісін көруге, жағымсыз сәттерді түзетуге мүмкіндік береді, оқушыларға өзін жеке тұлға ретінде тануға, жеке мақсаттарды тұжырымдауға көмектеседі.

Дамыта оқыту жүйесінде оқушылардың тілдік дағдыларын жетілдірудің маңызы зор. Біріншіден – дамыта оқытуда білім даяр күйінде берілмейді, оған оқушы өз оқу әрекеті арқылы қол жеткізеді. Сабақтың алғашқы ізденіс кезеңінде жаңа ақпарат жайлы не білетіндіктерін ортаға салып, мәселені өз беттерінше шешуге талпынады. Сөйтіп олар осы мәселе туралы өз білімдерінің жеткіліксіз, таяз екенін сезіну арқылы сабаққа деген қызығушылықтары оянады, ішкі түрткілері пайда болады. Екіншіден – дамыта оқытуда оқушы жоғары қиындықтағы мәселелерді шеше отырып, өзінің санасының саңылауларын ашады. Үшіншіден – оқушының жеке басын дамытатын басты құрал – ол өзінің әрекеті. Сол себепті дамыта оқытудағы оқыту әдістері оқушыны белсенді жұмыс жағдайына қоя отырып, мәселелерді, қайшылықтарды шешу мақсатын қояды. Төртіншіден – дамыта оқыту жүйесінің нәтижелі болуы оқушы мен мұғалімнің арасындағы жаңаша қарым-қатынасы арқасында ғана өз жемісін береді [5].

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Жұмабаева Ә.Е. Бастауыш мектептегі сауат ашу кезеңінде үргізілетін тіл дамыту жұмыстарының әдістемесі.- Алматы.- 2014.- 3-9 бет
2. Аманжол К. Бастауыш мектептегі дамыта оқыту технологиясы //Бастауыш мектеп. №15-2012
3. Дисабаева «Ақпараттық – коммуникациялық технология құралдары арқылы бастауыш сынып оқушыларының танымдық қызығушылығын қалыптастыру мазмұны» Бастауыш мектеп 12/ 2018
4. К.Ерешева,Ұ.Ботабаева,Р.Муханова Қазақ тілінен сын жұмыстары «Өлке» 2016 ж.
- 5.Жаһандану жағдайында ұлттық білім беру жүйесін дамыту Халықаралық ғылыми «Алтынсарин оқулары» конференциясының материалдары Астана 2015 ж.

ОӘЖ 373

БІЛІМ БАСТАУЫ - БАСТАУЫШ

Алиакбар Д.Ф., Сейдазым Л.Ү., Бейсен Ә.Ж.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассказывается о начальной школе – первой ступени образования и воспитания, которая начинает углубляться в многообразные, сложные вопросы воспитания, воздействует на душу ребенка через навыки, встречающиеся в повседневной жизни.

Summary: The article tells about primary school – the first stage of education and upbringing, which begins to delve into the diverse, complex issues of education, affects the soul of the child through the skills encountered in everyday life.

Мектеп қазіргі қоғамның дамуымен, әлеуметтік практикамен тығыз байланысты. Мектеп өмірі балаға жаңа әлемнің есігін ашып беріп, рухани

дүниесінің қалыптасуына негіз салады. Тәрбиенің сан саналы, күрделі мәселелеріне терең бойлауға бастайтын, күнделікті тұрмыста кездесетін дағдылар арқылы баланың жан дүниесіне әсер ететін білім мен тәрбиенің алғашқы баспалдағы – бастауыш мектеп. Бастауыш мектеп практикалық білім мен дағдыны оқытудың тұйық циклі болып табылады. Оқу, жазу, қарапайым арифметикалық амалдар мен тапсырмалар, табиғат құбылыстары мен қоғам өмірінен қарапайым мәліметтер білім берудің негізгі мазмұнын құрайды. Нарықтық экономиканың қазіргі даму деңгейі, азаматтық қоғам құрылысы бүгінгі таңда адамның индустриалды қоғамға емес, білімге негізделген экономика қоғамына дайындалуын қамтамасыз ететін білімнің басқа сапасын болжайды. Ақпараттық қоғамдағы білім берудің мақсаты жеке тұлғаның толық өзін-өзі жүзеге асыруға деген ұмтылысының көрінісі ғана емес, сонымен қатар тез өзгертін әлем жағдайларының әсері болып табылатын білім беру қажеттіліктерін барынша толық қанағаттандыру болып табылады. Соңғы жағдайда адам өзгермелі әлемде өзін жайлы сезіну үшін өзінің білімін үнемі толықтырып отыру қажеттілігімен бетпе-бет келеді [1].

Қазіргі мектептегі білім берудің басты мақсаты сыртқы әлеммен дұрыс қарым-қатынас жасауға, өзін-өзі тәрбиелеуге және өзін-өзі дамытуға дайын тұлғаны дамыту болып табылады. Табысты адамдар коммуникативті мәдениеті жоғары, дүниетанымы кең, жаңа жағдайда өз бетінше шешім қабылдауға қабілетті адамдар бола алады [2]. Ғылыми-әдістемелік әдебиеттерді талдай келе, бастауыш мектеп адамның әрі қарайғы іс-әрекетінің қалыптасуы мен құрылысының негізі, бұл балалардағы жалпы білім берудің бірінші сатысы деген қорытынды жасауға болады. Бастауыш білім ала отырып, балалар қоршаған әлем туралы алғашқы білімді, қарым-қатынас жасау және қолданбалы есептерді шешу дағдыларын алады. Бұл кезеңде баланың жеке тұлғасы қалыптасып, дами бастайды, бұл оның қоғам мен мемлекет үшін маңыздылығын көрсетеді.

Елімізде бастауыш білім үлкен өзгерістерге ұшырауда. Ол іргелі жалпы тәрбиелік сипат алады, білім берудегі негізгі қажеттіліктерді қанағаттандыруды қамтамасыз етуге бағытталған ашық және әмбебап сипатқа ие болады. Қазіргі заманғы бастауыш білім берудің ең жалпы түрінде оқушылардың оқу іс-әрекетінің негізгі дағдыларын қалыптастыруды қамтамасыз ететін негізгі әмбебап білім беру құзыреттіліктерін дамыту, сонымен қатар олардың танымдық, коммуникативті және шығармашылық қабілеттерін дамыту, қоғамдағы мінез-құлық және өзара әрекеттесу мәдениетінің негіздері болып табылады.

Бастауыш мектептің маңызды міндеті - оқушыларға берік білім мен дағдылардың белгілі бір шеңберін беру. Оқу қабілеті мен білімді игеруге байланысты бірқатар дағдыларды қамтиды: оқу, жазу, қоршаған әлем құбылыстарын байқау, ойлау, өз ойын сөзбен жеткізу. Бұл дағдылар, бейнелі түрде айтқанда, онсыз білімді игеру мүмкін емес. Балаларды бастауыш сыныптарда оқытуға дайындалу кезінде балалардың терең есте сақтауы және олар не істей алуы керек екенін дәл анықтауға тырысу керек. Бірақ бастауыш

мектептің міндеттері мұнымен бітпейді. Бастауыш сыныптарда мұғалім баламен айналысатынын бір минутқа ұмытпауымыз керек. 1-4 сыныптарда оқу жылдарында адам қалыптасады. Әрине, бұл процесс бастауыш сыныпты аяқталғанға дейін аяқталмайды, бірақ дәл осы жылдар ішінде адам өмірінің ең қарқынды кезеңі басталады. Осы кезеңде бала одан әрі өмірге дайындалып қана қоймай, одан әрі табысты оқу үшін білім мен дағдылардың багажын жинауға міндетті. Ол бай рухани өмір сүруі керек. Бастауыш сыныптардағы оқу жылдары-бұл адамгершілік, интеллектуалдық, эмоционалды, физикалық, эстетикалық дамудың бүкіл кезеңі, ол бос әңгіме емес, балалардың болашақта білімін дұрыс игеруге дайындайды. Елдегі бастауыш мектеп - жалпы орта білім берудің берік негізі. Бірақ көптеген бастауыш мектептер мен әсіресе бастауыш сыныптар үлкен кемшіліктерсіз емес деп айтуға болмайды. Бастауыш мектеп оқушыға нақты білім шеңберін беруі керек. Бұл мәселедегі барлық түсініксіздік пен белгісіздік тек бастауыш мектепті ғана емес, сонымен қатар кейінгі оқу байланыстарын да әлсіретеді. Балаға берілетін білім, білік, практикалық дағдылар шеңберін нақты анықтамайынша, мектептің негізі болмайды [3].

Қазіргі уақытта бастауыш сынып оқушысының жалпы дамуы туралы көп айтылады. Әрине, жалпы даму - бұл ілім мен тәрбиенің өте маңызды элементі, бірақ есте сақтаусыз және жадында берік сақталмайтын қарапайым білім бірдей үлкен рөл атқарады. Өйткені жалпы даму-бұл білімді үнемі игеру және бұл үшін оқу қабілеті қажет. Бастауыш мектептің алдында тұрған міндеттердің ерекше маңыздылығымен мұғалім жүйке жүйесінің қалыптасуының аласапыран кезеңін бастан өткерген адаммен жұмыс істейтінін ұмытпауымыз керек.

Бастауыш сынып мұғалімі өз жұмысында не істеу керектігін нақты түсінуі керек: біріншіден, балаларға қажетті білім беру; екіншіден, қысылудың алдын алу, балалардың бай рухани өміріне, денсаулығына қамқорлық жасау. Бастауыш мектептің маңызды міндеттерінің бірі-білімді пайдалануға және оқуға деген қызығушылықты жоғалтпауға үйрету. Білімді өлі багажға айналдыру қаупі бастауыш сыныптарда, ақыл-ой еңбегі жаңа және жаңа дағдыларды игерумен байланысты болған кезде пайда болады. Егер бұл дағдылар тек игерілсе, бірақ іс жүзінде қолданылмаса, ілім біртіндеп баланың рухани өмірінің саласына енеді, оның қызығушылықтары мен хоббилерінен бөлек. Бұл құбылыстың алдын алу үшін мұғалім әр баланың өз дағдылары мен дағдыларын шығармашылықпен қолдануын қамтамасыз етуі керек [4]. «Ұстаз тумысынан өзіне айтылғанның бәрін жетік түсінген, көрген, естіген және аңғарған нәрселерінің бәрін жадында сақтайтын, олардың ешбірін ұмытпайтын, алғыр да зерек ақыл иесі, өте шешен, өнер-білімге құштар, аса қанағатшыл, жаны таза және әділ, жұртқа жақсылық жасап, үлгі көрсететін, қорқу мен жасқануды білмейтін батыл, ержүрек болуы керек» – деп, шығыстың ұлы ойшылы Әбу Насыр әл Фараби ұстаз болмысын айқындаған екен. Олай болса, жауапкершілігі шексіз, қадірі мол мамандық иесінің ұрпаққа білім мен тәрбие берудегі алар орнын әр мұғалім бар болмысымен сезінгені абзал. Өйткені,

бәсекеге қабілетті тұлға даярлауда білім сапасын көтерудің негізгі тетігі – білімді ұстаз.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Актуальные проблемы современного образования: опыт и инновации: материалы 2-й научно-практической конференции (заочной) с международным участием: 18–19 мая 2011 г. / отв. ред. А. Ю. Нагорнова, Л. В. Гурылева; ФГБОУ ВПО УлГПУ им. И. Н. Ульянова. Ульяновск: СИМЖЕТ, 2011. 607 с.
2. Акулова О. В., Писарева С. А., Пискунова Е. В., Тряпицына А. П. Современная школа: опыт модернизации: Книга для учителя / Под общ. ред. А. П. Тряпицыной. — СПб.: Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2005. — с.11.
3. Педагогика начального образования / Под ред. С. А. Котовой. Учебник для вузов. — СПб.: Питер, 2017. — 10 с
4. Тұрғынбаева Б.А. Мұғалімдердің шығармашылық әлеуетін біліктілікті арттыру жағдайында дамыту Алматы – 2005, 2008б.

ОӘЖ 37.018

**ҚҰНДЫЛЫҚ БАҒДАРЛАРЫ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ЖЕКЕ ТҰЛҒА ҮШІН
МАҢЫЗЫ**

Алиева Д.А., Бадамбай М.О., Тиляева А.Ж.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются ценностные ориентации и их значение для личности.

Summary: The article deals with value orientations and their significance for the individual.

Құндылық бағдарлары тұлғаның ең маңызды құрылымдық құрамдас бөлігі болып табылады.

Құндылықтар, басқалар сияқты, әлеуметтік-психологиялық формациялар да адам бойындағы мінез-құлық реакцияларының реттеушісі болып табылады және адам өмірінің барлық саласы үшін маңызды.

Құндылықтар екі жақты, бір жағынан тарихи-мәдени тұрғыдан шартталғандықтан әлеуметтік, ал екінші жағынан нақты пәндердің өмірлік білімін шоғырландыратындықтан жеке [1].

Әлеуметтік құндылықтар әрекет объектілерімен корреляциялық тәжірибелік мәні бар кейбір деректермен ұсынылған.

Белгілі бір құндылықтарға ие адамдар үшін субъективті мәннің болуы әртүрлі көздермен анықталады.

Ғылыми ойдың дамуының әртүрлі кезеңдеріндегі негізгі осындай қайнар көздер:

- құдайлық немесе табиғи интеллект;
- инстинктивті биологиялық қажеттіліктер;
- түрлердің сақталуының жалпыға бірдей заңы;
- этикалық нормалар;
- адамдардың ішкі психологиясы.

Терминалды және аспаптық құндылық, жоғары және регрессивті, ішкі және сыртқы мәндер өздерінің шығу тегі бойынша тұлға дамуының әртүрлі деңгейлеріне немесе кезеңдеріне сәйкес келеді.

Тұлғаның құндылық бағдары оның ішкі «менін» және оны қоршаған шындықты байланыстырады, мотивациялық қажеттіліктер мен жеке мағына сферасы сияқты салалар арасында аралық орынды иелене отырып, күрделі көп деңгейлі иерархиялық жүйенің қалыптасуына ықпал етеді.

Әрине, жеке тұлғаның құндылық бағдарлары екі жақты функциялармен сипатталады.

Құндылық бағдарлар жүйесінің бір жағы тұлғаның белсенділігін ынталандыруды реттейтін, оларды жүзеге асыруға бағытталған қолайлы әдісті анықтайтын жоғарғы бақылау органы болып табылады.

Жүйенің екінші жағы жеке тұлғаның өмірлік мақсатының ішкі көзі, маңыздырақ көрінетін жеке мағынаның көрінісі.

Сонымен, құндылық бағдарлар жүйесі деп осы өсуді жүзеге асыруға қажетті бағыт пен әдісті анықтай отырып, өзін-өзі дамытуға және тұлғаның өсуіне ықпал ететін ең маңызды психологиялық мүшені білдіреді.

Жеке адамдар үшін құндылықтардың функционалдық мәні 2 негізгі түрге бөлінеді:

- Жеке мақсат болып табылатын терминалдық құндылықтар.

- Бұл мақсаттарға жетудің құралы болып табылатын аспаптық құндылықтар.

- Құндылық тұлғаның даму процесіне бағытталса, ол ең жоғары мән (даму мәні), егер мән гомеостазды сақтау процесіне бағытталса, ол регрессивті шама (сақтау мәні).

Құндылық бағдарларының жалпы тұлғалық жүйедегі орнын анықтау үшін, негізінен, «қажеттілік», «мотив», «көзқарас», «қажеттілік», «мотив» ұғымдары сияқты өзара байланысты ұғымдардан құндылық бағдарларды шектеу процесін жүргізу қажет. көзқарастар», «диспозиция», «жеке мағына», «сенімдер» [2].

Белгілі бір қажеттіліктерді қанағаттандыру процесі мүмкін болатын жағдай болса, Узнадзе деп аталатын арнайы нормативтік формация кіреді - орнату.

Прангишвилидің айтуынша, қондырғының қызметі мұндай жағдайда осы қажеттілікті қанағаттандыра алатын объектінің қажеттіліктерін «көрсетеді». Жеке тұлғаның құндылық бағдарлары бар қатынас – бұл қажеттіліктерге ортақ дайындық жағдайы.

Көптеген отандық авторлар құндылықтар орнатудың негізгі сапалық сипаттамаларына қатысты шешуші болып табылады және үлкен субъективті мәнге ие деп санайды.

Құндылық бағдарлары грузин психологиялық мектебі негізінен биологиялық қажеттілікпен байланыстыратын қатынасқа қарағанда, жеке тұлғаның белсенділігінің көрінуінің кең шеңберін қамтитын реттеуші механизм деп санаймыз.

Американдық әлеуметтік психологияда да оның сенімдерінің иерархиясы ретіндегі адамның құндылық бағдарларының жүйесі туралы идея кең таралған.

Осылайша, құндылықтар Рокичке «мінез-құлық реакцияларының белгілі бір режимдері немесе болмыстың түпкілікті мақсаттары мінез-құлық реакцияларының қарама-қарсы немесе кері режимдеріне немесе түпкілікті мақсаттарға қарағанда жеке немесе әлеуметтік тұрғыдан жақсырақ деген күшті сенімдер ретінде көрінеді. бар болуы».

Тұлғаның құндылық бағдарлары кемелденген тұлғаның негізгі құрылымдық формацияларының бірі болып табылады, олардың әртүрлі психологиялық сипаттамалары тоғысады.

Адамның құндылық бағдарлары оның жеке басының ең маңызды сипаттамасы болып табылады, өйткені олар оның сыртқы әлеммен қарым-қатынасы мен өзара әрекеттесу ерекшеліктерін анықтайды, адамның мінез-құлқын анықтайды және реттейді. Өзінің құндылық бағдарларын сезіне отырып, адам әлемдегі өз орнын іздейді, өмірдің мәні мен мақсаты туралы ойлайды [3].

Құндылық бағдарларының табиғатын түсінудегі әртүрлі көзқарастарға қарамастан, барлық зерттеушілер тұлғаның құндылық бағдарларының құрылымы мен мазмұнының ерекшеліктері оның бағыттылығын анықтайтынын және нақты болмыстың белгілі бір құбылыстарына қатысты тұлғаның позициясын анықтайтынын мойындайды.

Құндылық бағдарлары адамның әлеуметтік мінез-құлқын, оның ішінде жеке тұлғаның диспозициясын, оның көзқарасын, мотивтерін, мүдделерін, тіпті «өмірдің мәнін» реттеуде үлкен рөл атқарады деген пікір де бірауыздан.

Құндылық бағдарлары әдетте тұлғаның қызметтің мақсаттары мен құралдарына бағдарлануы ретінде анықталады және осылайша оның дүниеге көзқарасын білдіреді, яғни. дүниетанымның бөлігі болып табылады. Олардың біртұтас психологиялық құрылым ретінде қалыптасуы үлкен жасөспірімдік кезең мен жасөспірімдік кезеңнің басы арасындағы кезеңде басталады деп пайымдау заңды. Құндылық бағдарларының дәл осы жерде (ерте жаста емес) қалыптасатындығы кейбір зерттеушілердің пікірінше, олардың қалыптасуының негізгі шартының болуымен дәлелденеді - рефлексияның жеткілікті жоғары деңгейі, саналы өмір тәжірибесі және ерікті. мінез-құлық.

Тұлғаның құндылық бағдарларының құрылымында әдетте үш интегративті компонент ажыратылады: когнитивтік, эмоционалдық және мінез-құлық. Олардың әрқайсысы құндылық бағдарларының ерекшеліктерін қалыптастыруға қатысады және сонымен бірге мазмұны бойынша да, көріну дәрежесі бойынша да дербес мәнге ие болуы мүмкін, бұл олардың эмпирикалық тексеруін өте қиындатады [4].

Сонымен қатар, жеке тұлғаның санасында бейнеленетін, соның негізінде жеке тұлғаның құндылық бағдарлары қалыптасатын әлеуметтік құбылыстар өте күрделі және мазмұны жағынан алуан түрлі, ал біздің қабылдауымыз іріктеліп, ең алдымен ұстауға ұмтылады.

Сондықтан құндылық бағдарларының қалыптасуының психологиялық ерекшеліктерін осы психологиялық қалыптасуды адамның қоршаған шындық құбылыстарын көзқарас тұрғысынан меңгеруінің нәтижесі ретінде қарастыруға мүмкіндік беретін жүйелі құндылық көзқарас тұрғысынан зерттеген жөн. олардың құндылығы.

Құндылық бағдарлар жүйесі күрделі құрылымға ие, оның құрамдас бөліктерін әлеуметтік қатынастардың нақты түрлерінде байқауға болады: «...құндылық бағдарлар кез келген психологиялық жүйе сияқты, әр өлшемі сәйкес келетін көп өлшемді динамикалық кеңістік ретінде ұсынылуы мүмкін. әлеуметтік қатынастардың белгілі бір түріне және әрбір жеке тұлға үшін әртүрлі салмаққа ие ». Құндылық бағдарлар жүйесінің иерархиялық принципі, ең маңызды сипаттамасы, ол – көп деңгейлі, оның құндылықтардың иерархиялық құрылымында көрінеді. Құндылық – ғылымдардың кең ауқымында қабылданған, оның көмегімен нақты болмыстың белгілі бір құбылыстарының қоғам үшін әлеуметтік-тарихи мәні және жеке адамдар үшін жеке мәні сипатталатын ұғым.

Құндылықтар – рухани өндіріс саласындағы еңбек бөлінісінің арқасында тарихтың даму барысында оқшауланған мүдделер [4].

Құндылық жүйесінің көпдеңгейлі құрылымын зерттеуге түбегейлі екі түрлі көзқарас болуы мүмкін. Біріншісі нормативтік, ол кез келген психологиялық теорияға сәйкес жүйенің моделін сипаттайды. Екіншісі сипаттамалық, ол белгілі бір тұлғаның құндылықтар жүйесінің иерархиялық құрылымын анықтауға мүмкіндік береді. Құндылық бағдарлар құрылымын құрудың теориялық моделін құру үшін иерархияның деңгейлері ажыратылады және олардың әрқайсысын анықтау негіздері анықталады.

Сонымен, құндылықтар - бұл әлеуметтік идеалдарды қамтитын және осыған байланысты тиісті стандарт ретінде әрекет ететін объектілер, құбылыстар және олардың қасиеттері, сондай-ақ абстрактілі идеялар. Жеке құндылықтар жоғары саналылықпен сипатталады. Олар санада құндылық бағдарлар түрінде көрініс табады және адамдар арасындағы қарым-қатынасты және жеке тұлғаның мінез-құлқын әлеуметтік реттеудің маңызды факторы қызметін атқарады.

Тұлға құрылымында құндылық бағдарлардың қалыптасуы кезең-кезеңімен жүреді және бірнеше құрамдас бөліктерді қамтиды.

Дүниетаным дегеніміз - адамның объективті әлемге және ондағы орнына, адамның өзін қоршаған шындыққа және өзіне деген қарым-қатынасы туралы, сондай-ақ адамдардың негізгі өмірлік ұстанымдары, олардың сенімдері, мұраттары, таным принциптері және белсенділік, осы көзқарастармен шартталған құндылық бағдарлары. Дүниетаным – дүниені тұтастай қарау, болмыстың жалпы принциптері мен негіздері, адамның өмірлік философиясы, барлық білімдердің жиынтығы мен нәтижесі туралы түсініктер жүйесі. Дүниетаным білімнің жай ғана логикалық жүйесі емес, адамның дүниеге қатынасын, оның негізгі құндылық бағдарларын білдіретін сенімдер жүйесі. Жасөспірімнің дүниетанымдық ізденістерінің ерекше бағыты – өмірдің мәні

мәселесі. Ол өзі үшін өзінің болмысының мәнін де, бүкіл адамзаттың даму болашағын да бірден нұрландыратын формуланы іздейді. Психологтар өмірдің мәніне деген қажеттілікті ересек адамға тән қасиет деп санайды [2]. 14-18 жаста бұл қажеттілік мектеп оқушыларында байқала бастауы олардың есеюіне дәлел. Бірақ бұл қажеттіліктің әлеуметтік бағыттағы бағыттылығы бізді жастарға қандай құндылықтар мен олардың атқаратын қызметі туралы ойлануға мәжбүр етеді.

Сонымен, құндылық бағдарлар әрқашан иерархиялық жүйенің негізі болып табылатын және жеке құрылымда осы жүйенің элементтері ретінде ғана болатын ерекше психологиялық формациялар болып табылады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Шарков Ф.И. Теория коммуникаций/Ф.И. Шаров. – М: РиП-Холдинг — 2014.
2. Асмолов А.Г. Психология личности. - М.: Издательство МГУ, 2018. - 367 с.
3. Гуревич П.С. Психология. - М.: Издательство Юрайт, 2012.- 608 с.
4. Холодная М.А. Общие вопросы психологии. - СПб.: Издательство Питер, 2012. -

272 с.

ОӘЖ 372.8

**ТОПТЫҚ ЖҰМЫСТЫ ҰЙЫМДАСТЫРУДА МҰҒАЛІМНІҢ ЖӘНЕ
ОҚУШЫНЫҢ РӨЛІ**

Алтынбек А.Б., Арғынбек Н. А., Раушанбек А. Ж.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Без пробуждения у учащихся интереса к образованию невозможно развитие творчества ученика и обучение самообразованию. Среди путей формирования мотивации к обучению одним из важных является: организация групповых форм работы в процессе решения учебно-познавательных задач.

Summary: Without awakening students' interest in education, it is impossible to develop a student's creativity and teach self-education. Among the ways to form motivation for learning, one of the most important is: the organization of group forms of work in the process of solving educational and cognitive tasks.

Еңбек, таным, қарым – қатынас - адам өмірінің маңызды салалары.

Бұл қарым-қатынас адамның жеке басын қалыптастырудың маңызды факторы, білім беру құралы болып табылады. Мектепте ол адамдар арасындағы байланысқа қарағанда тереңірек қызмет атқарады. Жағдайға қарамастан, «мұғалім-оқушы», «оқушы-оқушы» жұбындағы қарым-қатынастың кез келген түрі тәрбиелік болып табылады [1].

Сондықтан, құрдастарымен өзара әрекеттесудің нәтижесі - бұл балалар қауымдастығындағы баланың әлеуметтік мәртебесі де, оның эмоционалды жайлылық деңгейі де сапасына байланысты болатын ерекше тұлғааралық қатынастардың пайда болуы.

Шынында да, баланың мектепке келуімен оның айналасындағы адамдармен қарым-қатынасында өзгерістер болады.

Ең алдымен, оқуға кететін уақыт артады. Енді балалар күннің көп бөлігін айналасындағылармен: ата-аналармен, мұғалімдермен, басқа балалармен байланыста өткізеді. Қарым-қатынас мазмұны өзгереді, оған ойынға қатысы жоқ тақырыптар кіреді, яғни ересектермен арнайы іскерлік қарым-қатынас ерекшеленеді.

Мектептің бірінші сыныптарында балалар мұғалімдермен көбірек қарым-қатынас жасайды, оған құрдастарына қарағанда көбірек қызығушылық танытады. Сондықтан мұғалім бүгінде бүкіл оқушылар ұжымының да, әрбір жеке оқушының да іс-әрекетін басқаруды үйренуі керек.

Оқу процесін ұйымдастырудың нәтижелі формаларының бірі - топтық форма.

Оқытудың топтық формасы деп сыныптың негізінде оқу тапсырмасын бірлесіп орындау үшін шағын жұмыс топтары құрылатын қызметті ұйымдастырудың бұл формасы түсініледі.

Балалардың ынтымақтастығын кез-келген басқа дағдымен бірдей мұқият бақылау керек: ұсақ-түйектерді елемей, қарапайымнан күрделіге қарай жұмыс жасау қажет. Мұғалімге (әдеттегідей) емес, жолдасқа қарау үшін партаға қалай отыруға болады; қалай келісуге болады, бірақ қалай қарсылық білдіруге болады (сыбырлап, қайырымдылықпен); қалай көмектесу керек және қалай көмек сұрау керек - автоматизмге дейін өзара әрекеттесудің барлық «рәсімдерін» жасамай, оқушылардың бірлескен жұмысының күрделі түрлерін ұйымдастыру мүмкін емес.

Топтардағы жұмысты бірінші сыныптан бастау керек.

Бірінші сыныпта ең бастысы - келісу, қарым-қатынас жасау қабілеті. Бұл жаста балалар қарым-қатынас ережелерімен танысады: партада қалай отыру керек, әңгімелесу кезінде әңгімелесушіге қарау, жұпта тыныш сөйлеу, досты атымен атау, қалай келісуге болады, қалай қарсылық білдіруге болады, қалай көмектесуге болады, көмек сұрау.

Жұмыстың топтық формалары сонымен қатар барлық оқушылардың жеке қабілеттерін ескере отырып, оқу процесіне қатысуы және әр баланың өзін жайлы сезінуі үшін қолданылады. Яғни, сыныптың барлық ұжымы жұмыс істеуі үшін.

Белгілі педагог Хейно Йоханович Лиметс сабақта жұмыс ұжымдық болып табылатындығын анықтауға болатын келесі белгілерді атап өтті:

- сынып мұғалім берген тапсырма үшін ұжымдық жауапкершілікті түсінеді және оны орындағаны үшін тиісті әлеуметтік баға алады;
- тапсырманы орындауды ұйымдастыруды сыныптың өзі және мұғалімнің басшылығымен жеке топтар жүзеге асырады;
- әр оқушының мүдделері мен қабілеттерін ескеретін және барлығына жалпы іс-әрекетте өзін жақсы көрсетуге мүмкіндік беретін еңбек бөлінісі бар;
- әрқайсысының сынып пен топ алдындағы өзара бақылауы мен жауапкершілігі бар [2].

Топтық жұмысты ұйымдастыру мұғалімнің қызметін өзгертеді. Ол білімді дайын түрде бермейді, бірақ сабақтың ұйымдастырушысы және режиссері, ұжымдық іс-әрекеттің серіктесі.

Мұғалім балалар топтарының жұмысын мұқият бақылайды және өзара әрекеттесуді құрудың ең сәтті және қайшылықты тәсілдерін анықтайды. Әрі қарай, ол ең үйлесімді жұмыс істеген балалардан сыныптағы жұмыс стилін көрсетуді сұрайды. Қалған балалар топтың жұмысына не ұнағанын айтуы керек. Мұғалімнің пікірлері балаларға топтық жұмыстың белгілі бір стилінің ең өнімді ерекшеліктерін анықтауға көмектеседі. Бірлескен жұмыстың нақты үлгісін балалар 2-3 қатені талдағаннан кейін ғана игереді. Бірлескен қателерді талдаудың негізгі принципі: мазмұнды қатені емес, өзара әрекеттесу барысын талдау.

Осылайша, топтық жұмысты ұйымдастыра отырып, тез нәтиже күтуге болмайды, қарым-қатынастың қарапайым түрлері пысықталғанға дейін күрделі жұмысқа көшу керек. Уақыт, тәжірибе, мұғалімнің қажырлы еңбегі қажет.

Ынтымақтастықты ұйымдастыра отырып, бірлескен жұмыстың келесі ережелерін енгізу қажет: бірге жұмыс істеу, бір-біріне мұқият болу, сыпайы болу; белсенді болу, сыртқы істерге алаңдамау, бір-біріне кедергі жасамау;

Тапсырманы орындау кезінде әркімнің рөлі болса, балалар бірге жақсы жұмыс істейді. Рөлдер, мысалы, келесідей болуы мүмкін:

Ұйымдастырушы-талқылау мен өзара түсіністікті ұйымдастырады, барлығын топтың жұмысына тартады.

Хатшы - топтың барлық ұсыныстарын жазады, топтың шешімін шығарады.

Баяндамашы - тақтада топтың не шешкенін айтады, топ жұмысының нәтижелерін ұсынады.

Хронометр - топтың жұмыс уақытының сақталуын қадағалайды.

Сарапшы - орындалатын жұмыстарға баға береді (қойылған мақсаттарға сәйкес), дұрыстығын бақылайды, бұл туралы ұйымдастырушыға баяндайды.

Кеңесші - кеңестер, ұсыныстар береді [3].

Алдымен рөлдерді мұғалім таратады, содан кейін балалар мұны өздері жасайды. Әр оқушының әртүрлі рөлдерде болуын қамтамасыз ету қажет.

Сондай-ақ, шағын топтармен сабақтарда жұмыс істейтін мұғалім өзін басқаша ұстай алады:

1. Басқару;
2. Ұйымдастыру;
3. Оқушылардың жұмысын бағалау;
4. Топтың жұмысына қатысу;
5. Қатысушыларға әртүрлі шешімдер ұсыну;
6. Тәлімгер, зерттеуші немесе ақпарат көзі ретінде әрекет ету [4].

Осылайша, мұғалім тек бақылаушы рөлін атқармауы керек, балалармен бірге болу керек.

Жоғарыда айтылғандардың барлығы, егер бұл жұмыс жүйеде жүргізілсе, топтық жұмысты қолдану тиімді болатынын айтады. Топтық іс-әрекетті дұрыс

ұйымдастыра отырып, оқушылар қарым-қатынас жасауды, өз көзқарастарын қорғауды, басқаның пікірін естуді және қабылдауды, қиын жағдайда жолдасына көмекке келуді үйренеді.

Балалар қуанышпен үйренеді, білімнің қуанышын сезінеді және сонымен бірге өздерін керемет сезінеді. Оқу іс-әрекетін ұйымдастырудың мұндай жағдайында балалар ләззат сезімін сезінеді, өз күштеріне деген сенімділікке ие бола отырып, жауапкершілікті таңдау және қабылдау еркіндігін жүзеге асырады, демек, олар басқа балалармен қарым-қатынас жасауға ашық болады.

Балалармен жұмыс істейтін барлығымыз өзімізге жиі сұрақ қоямыз: біз қазір балаларды неге топтарға бөлдік, біздің жұмысымыз соғұрлым Кәсіби болады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. А. Әлімов «Интербелсенді әдістемені мектепте қолдану» , Алматы 2015
2. Мұғалімге арналған нұсқаулық. Үшінші (негізгі) деңгей
3. Дүйсенова М. «Жаңарған әдістемемен оқыту» Республикалық әдістемелік-педагогикалық журнал «Бастауыш сынып» №1, 2014 ж
4. Л.С.Рукгабер «Новые подходы в обучении:диалоговое обучение» Астана, 2013ж, «Білім берудегі инновациялық процестер» атты ІІ республикалық конференциясының материалдары (139 бет)

ОӘЖ 37.373

ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫ ОЙЫН БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІК ДЕҢГЕЙІН АРТТЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Аманбаева Д.,Тенел Ж.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье речь идет о месте интеллектуальных игр, используемых во внеклассных мероприятиях, в повышении познавательной активности младших школьников и видах интеллектуальных игр.

Summary: In this article we are talking about the place of intellectual games used in extracurricular activities, in increasing the cognitive activity of younger schoolchildren and types of intellectual games.

Әр баланың өмірге қадам басқандағы алғашқы әрекеті бұл – ойын. Ойын арқылы бала өзінің күш-жігерін жұмсап, сезініп, өз ойын білдіруге мүмкіндік алып, айналасындағылармен қарым-қатынас жасауға үйренеді.

Қазіргі уақытта оқытудың жаңа формалары мен әдістерін іздеу тек табиғи ғана емес, сонымен қатар қажетті де құбылыс. Бұл түсінікті: біз баратын еркін мектепте әркім өз жеке басының барлық мүмкіндіктерін пайдалану үшін жұмыс істей алады, және қатар жұмыс істеуі керек. Білім беруді ізгілендіру жағдайында жаппай оқытудың қолданыстағы теориясы мен технологиясы үздіксіз өзгеріп отыратын әлемде өмір сүруге және жұмыс істеуге қабілетті, өзінің мінез-құлық стратегиясын батыл әзірлеуге, адамгершілік таңдауды жүзеге асыруға және ол үшін жауап беруге қабілетті, яғни өзін-өзі дамытатын

және өзін-өзі жүзеге асыратын күшті тұлғаны қалыптастыруға бағытталуы керек.

Ойын оқушылардың өмірінде әлі де үлкен маңызға ие және оның оған деген қызығушылығын жоғалтпауы өте маңызды. Ойын көп қырлы құбылыс болғандықтан, оны оқушы үшін өте маңызды ұжым өмірінің барлық аспектілерінің ерекше формасы ретінде қарастыруға болады. Онда міндет пен жауапкершілік сезімі, өзара көмекке, ынтымақтастыққа деген ұмтылыс, жеке мүдделерді ұжымның мүдделеріне бағындыру әдеті дамиды. Құрдастар ұжымының пікірі, ұжымның оқушының іс-әрекеті мен мінез-құлқын бағалауы ол үшін өте маңызды.

Сабақтарда интеллектуалды ойындар мен жаттығуларды қолдану танымдық белсенділікті, танымдық қызығушылықтарды, ойлау процестерін және оқушыларды оқытуға оң мотивацияны дамытуға ықпал етеді. Демек, білім беру ойындары мен жаттығуларды сабақта қолдану оқу процесінің ажырамас бөлігі болып табылады. Қазіргі уақытта сабақта да, одан тыс уақытта да зияткерлік ойындарды практикада қолдану тиімділігінің шарттары жақсы зерттелмеген.

Интеллектуалды ойындар-бұл білімнің қайнар көзі ғана емес, сонымен қатар қуаныш, интеллектуалды жеңістерден қуаныш алу, білім қорын көрсету, тапқыр болу және қиындықтарды шешу қабілеті.

Интеллектуалды ойындар бос уақытты жарықтандыруға, ақыл-ой қабілеттерін дамытуға, сөздік қорын кеңейтуге, есте сақтау қабілетін жақсартуға, зейінді, ақылды болуға, жазу қабілетін оятуға, қиялды дамытуға жалпы танымдық қабілетті дамытуға көмектеседі [1]

Ғылымда рөлдік және дидактикалық, іскерлік, драмалық, спорттық, мерекелік ойын ұғымдары анықталған. Олардың педагогикалық функциялары мен мақсаты нақтыланған. Бірақ, интеллектуалдық ойындардың табиғаты, олардың шығу тегі, анықтамасы туралы әлі де ортақ пікір жоқ. Неміс философы Е.Финк ойынды соншалықты экзистенциалды құбылыс деп санағаны кездейсоқ емес"... Ойын-адамның өзін түсіну тәсілдерінің бірі..." [2].

"Интеллектуалды ойындар" өрнегін алғаш рет К. Гроос қолданды, ол физикалық еңбекпен айналысатын адамдарда болудың ерекше "толықтыру" функциясы туралы айтты.

"Интеллект жанып тұрған шамға ұқсайды, ол май сияқты қиял жану үшін затты жеткізеді; ал ақыл жалынға ұқсайды, ол мың фретпен ұстаған заттарды жарықтандырады және айналасында жарық сәулелерін шашыратқандай нәзік дірілдейді", - деді Я.А. Коменский. Ұлы Дидактың поэтикалық фразасы "интеллектуалды" анықтамасының берік негізі болып табылады, ол кейінірек ойындарға қолданылады, "маңызды нәрселер үшін алаң" ретінде қызмет етеді. Интеллектуалды ойындарды ойлап табу, оларды осылай атай білу сияқты, адамның интеллектісін зерттеудегі маңызды сәт және оның дамуының жаңа, стандартты емес, дәстүрлі емес құралдарын алу ықтималдығы ғана емес, сонымен қатар адамның психикалық, когнитивті қабілеттері мен

мүмкіндіктерін зерттеудегі бірқатар жаңалықтарға, сондай-ақ педагогикада жаңа бағыттардың пайда болуына әкеледі [3].

Интеллектуалды ойындар ойын және оқу іс - әрекетінің ерекшеліктерін біріктіреді-олар өз ойларын тұжырымдауды, негізгі ойлау операцияларын (жіктеу, талдау, синтез және т.б.) орындауды талап ететін теориялық ойлауды дамытады. Екінші жағынан, бұл әрекет ойын нәтижесіне жетудің құралы болып табылады (жарыста жеңіске жету), дегенмен ол тез арада құндылығын жоғалтады және мақсат нәтижеден тікелей іздеу және шешім қабылдау жолына ауысады, яғни проблемалық жағдайлар тізбегін шешу барысында интеллектуалды ойынға қатысушылардың үнемі дамуының бұрын-соңды болмаған процесі жүзеге асады.

"Бесінші бұрыш" интеллектуалдық ойыны.

Ойын орта және орта мектеп жасындағы балаларға арналған. Ойын жеке сипатта болады, бірінші кезеңде төрт оқушы жарысады, келесі кезеңде – бес; цикл бес кезеңнен тұрады.

Ойынның басында алғашқы төрт қатысушы сахнаның бүйірлеріндегі бұрыштарды алады. Ойын алаңы 5 секторға бөлінген. Жүргізуші ойыншыларға 21 сұрақ қояды. Жауап туралы ойлану уақыты-15 секунд. Қатысушы сұрақты оқу кезінде жауаптың бар екендігі туралы сигнал бере алады. Бірінші сигнал берген қатысушы жауап береді.

Егер дұрыс жауап берілсе, қатысушы келесі секторға ауысады немесе кез-келген басқа қатысушыны секторға қайтару құқығын алады. Ойынның мақсаты-соңғы бесінші секторды (бесінші бұрыш) иелену ғана емес, сонымен қатар 21 сұраққа дейін сол жерде тұру. Қатысушыны бесінші бұрыштан тек өзіне жеткен қатысушы ғана шығара алады. Егер 21 сұрақ бойынша бірде-бір қатысушы бесінші бұрышқа жетпесе, оған ең жақын қатысушы кезеңнің жеңімпазы деп жарияланады. Ойынның келесі кезеңінде ол оны "бесінші бұрышта" бастайды. Бұл жағдайда қалған қатысушылардың міндеті – оны сол жерден шығару.

"Бұл кім?.." интеллектуалдық ойыны.

Бұл ойынның бірегейлігі, баланың шығармашылығы үшін үлкен кеңістік және сонымен бірге не таңдау керектігін таңдау қиын. Оқушының тәуелсіздігі мен бастамашылығы – бұл ойынның маңызды элементі. Бұл ойында мұғалімнің рөлі онша маңызды емес. Ол ережелерді түсіндіретін, қолайлы жағдайды қолдайтын төреші ретінде әрекет етеді, сонымен қатар өте маңызды, ол ойынға дайындық кезінде командалардың қызметін бағыттаушы рөлін атқарады.

Ойын ережелері:

1.Ойын басталмас бұрын командалар өздері жасайтын жеке тұлғалардың тізімін тапсыруы керек. Жеребеден кейін қай команда ойынды бірінші бастайтынын анықтайды.

2.Ойыншылар саны – бес, оның ішінде команда капитаны.

3.Командалардың біріншісі бүкіл әлемге танымал болған тарихи тұлғаның есімдерінің бірін айтады. Тағы бір команда төрт минут ішінде " тірі

ме?.. Өлді ме?.. Бұл өнер қайраткері ме?.. Философ?.."және басқалар, командаға неғұрлым нақты және анықтайтын сұрақтар сияқты көрінеді" бұл кім?».

4.Егер команда белгілі қайраткердің фамилиясының бірінші әрпін білгілегісі келсе, онда ол қоя алатын бес сұрақтан тұрады. Әр команданың көрнекті тұлғаны екі рет қана айтуға мүмкіндігі бар (жалпы төрт кезең өткізіледі).

5.Егер команда "бұл кім?» ді тауып қойса, ойын аяқталады. Егер команданың жиырма сұрағы мен шешуге бөлінген уақыты таусылса және ол " бұл кім?» ді таба алмаса ойын аяқталады.

6.Үш раундтан кейін ойын аяқталады. Ойын барысында көп ұпай жинаған команда жеңеді. Фамилияны тапқан команда бір ұпай алады, таппаса бноль ұпай алады.

7.Команда ойлаған тұлғалар жай ғана белгілі болып қана қоймай, аты шыққан тұлғалар болуы керек. Тек бірсалада аты шыққан тұлғаларды алу ұсынылмайды.

Интеллектуалды ойын дегеніміз-шектеулі уақыт пен бәсекелестік жағдайында өнімді ойлауды қолдануды қажет ететін тапсырмаларды жеке немесе ұжымдық орындау. Тиімділік дәрежесі бойынша ойындардың ешқайсысына басымдық беру мүмкін емес, өйткені әрқайсысы өз орындауында ерекше және жағымды да, жағымсыз да сәттерге ие.

Балалар іс-әрекетінің маңызды түрі – ойын, ойын баланың дамуы мен тәрбиесінде үлкен рөл атқарады. Бұл оқушының жеке басын, оның моральдық-еріктік қасиеттерін қалыптастырудың тиімді құралы, ойын әлемге әсер ету қажеттілігін жүзеге асырады. Ойын еркіндік береді, өйткені бұл міндет емес, заң емес [4].

Интеллектуалды ойын оқушының қызығушылығын арттырады, әр оқушының жеке қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді, танымдық белсенділікті тәрбиелейді. Ойынның мәні оның балалар тарапынан қандай реакция тудыратындығымен емес, әр оқушыға қатысты белгілі бір тапсырманы шешудегі тиімділігімен анықталады. Интеллектуалды ойындардың өнімділігі, біріншіден, оларды жүйелі түрде қолдануға, екіншіден, дидактикалық жаттығулармен, ойын сәттерімен, әдістерімен және формаларымен үйлесетін ойын бағдарламасының мақсаттылығына байланысты.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Кеңесова Л. Ойын арқылы оқушылардың танымдық қабілеттерін дамыту // 2013 жыл.
2. Джумагалиева К. Е. Оқушылардың танымдық қабілеттерін дамыту // 2014 жыл.
3. Сманова Г. С. Ойын - бала тілі мен сөздік қорын дамыту құралы // 2014 жыл.
4. Бастауыш сынып. Қазақ тілі. Дидактикалық материалдар. 2016 ж.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЖАЗУ КАЛЛИГРАФИЯСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Анартаева Н., Амангелді А., Өркен З.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В этой статье рассказывается о формировании письменной каллиграфии младших школьников, т. е. о повышении навыков письма, уровня художественного рисунка.

Summary: This article tells about the formation of written calligraphy of younger schoolchildren, i.e. about improving writing skills, the level of artistic drawing.

Әр адамның өмірінде жазу өте маңызды рөл атқарады. Ол адам қызметінің әртүрлі салаларында қолданылады: өндірісте, мәдениетте, ғылымда, бұқаралық ақпарат құралдарында және байланыста, халықаралық саяси қатынастарда.

Каллиграфия - әдемі қолжазбамен жазу өнері. Бірақ оқушылардың дәптерлеріне үңілсек, көпшілігінде каллиграфиялық қолжазба жоқ екенін көруге болады. Неліктен көп қателіктер жібереді? Неліктен жазуды үйрену қиын? Бұл сұрақтарды мұғалімдер ғана емес, ата-аналар да қояды. Жазуды үйренуде қиындықтары бар балалар саны 25-30% жетеді. Ғалымдардың зерттеулері көрсеткендей, бұл қиындықтар бастауыш сыныпта аяқталмайды, тек өзгертіліп, мектеп бітіргенге дейін сақталады [1].

Жазуды үйрену мәселесі бүгінгі күнге дейін өзекті болып қала береді. Оны педагогтар мен физиологтар, мұғалімдер мен тәрбиешілер шешуге тырысады. Сонымен, балаға жазуды үйренудің қиындықтарын жеңуге қалай көмектесуге болатындығын, жазу дағдысының қалыптасуы оқушының дамуына, оның жас ерекшеліктеріне, денсаулық жағдайына, оқыту әдістемесіне және басқа факторларға қандай әсер ететінін түсіну керек.

Жазбаша сөйлеу мәдениеті графикалық белгілер – әріптер (жазуда), ұқыпты, таза, тілдік нормаларға, каллиграфиялық және эстетикалық ережелерге сәйкес, жазуды қолдана отырып, ойдың сауатты, дұрыс көрінуін қамтиды.

Оқушылардың жазбаша сөйлеу дағдыларын қалыптастыру үшін мұғалім:

- каллиграфиялық жазу дағдыларын қалыптастыру;
- оқушылардың жазбаларының ұқыптылығын бақылау;
- тақтада, дәптерлерде, күнделіктерде және т.б. дұрыс жазудың үлгілерін беру;
- емле, грамматикалық және сөйлеу қателерін түзету;
- оқушылардан жазбаша жұмыстарды ресімдеуге мұқият қарауды, барлық пәндер бойынша оқушылардың дәптерлерін жүргізу ережелерін сақтауды талап ету.

Дәптерлердің жүргізілуін тексеру оқушылардың анық, ұқыпты, каллиграфиялық және сауатты жазу дағдыларын қалыптастыру құралы болып табылады.

Мұғалім графикалық түрде дұрыс жазылмаған әріпті немесе санды баса көрсетеді және шеттерде немесе бөлек жолда (практикалық бағыт үшін) оның дұрыс жазылуының үлгісін жазады. Нашар каллиграфия оқушының әріптерді жазу кезінде әрекет алгоритмін білмегендігін көрсетеді (қайдан бастау керек, қайда бару керек, қайда аяқтау керек), сондықтан графикалық қателіктермен жұмыс жасау кезінде оқушыларға аналитикалық жаттығулар ұсынылуы керек. Элементтік талдау және синтетикалық – бірдей элементтерден әр түрлі әріптерді құру және сол сияқтылар. Мұндай ереже жазуды оқытудың бастапқы кезеңінде көбірек назар аударуы керек, өйткені оқушылар алған дұрыс емес графикалық дағдыларды түзету мүмкін емес.

Техникалық жазу дағдыларын қалыптастыру үшін жаттығулардың тұтас кешені көзделеді. Бұл жаттығулардың мақсаты - оқушыларға алфавит әріптерін жазуды, әріптерді, әріп тіркестерін және сөздерді жазуды (біріктіру, топтау және т.б. элементтерімен) үйрету. Мұндай жаттығулар жеке немесе командалық біріншілікке арналған жарыс түрінде өткізілуі керек, оларды ынталандырады және оларды оқушылардың іс-әрекеттерінің коммуникативті бағыты мен уәждемесімен сипатталатын заманауи оқу процесінде қолдануды негіздейді [2].

Баланың мектепке дайындығының маңызды көрсеткіші - саусақтардың ұсақ моторикасын дамыту. Қолыңызбен және саусақтарыңызбен дәл қимылдар жасай білу жазуды меңгеру үшін үлкен маңызға ие. Сондықтан, бала мектепке түскен кезде және оның жазуын үйрену барысында мұғалім қолдың кішкентай бұлшықеттерінің дамуына жағдай жасауы керек.

Балаларды жазуға үйрету әдістемесінде моториканы дамытуға арналған көптеген ойындар мен жаттығулар бар, олардың кейбіреулеріне тоқталайық:

- балшық пен пластилиннен мүсіндеу;
- сурет салу, суреттерді бояу;
- қағаздан, табиғи материалдан бұйымдар жасау;
- жобалау;
- түймелерді, ілгектерді түймелеу және ашу;
- арқанға таспаларды, шілтерді, түйіндерді байлау және шешу.

Аталған жаттығулар балаға үш есе пайда әкеледі: олар жазуды игеруге дайындалып, қолдарын дамытады, екіншіден, олар кез – келген жаста пайдалы болатын көркемдік талғамды қалыптастырады, үшіншіден, балалар физиологтары жақсы дамыған қол ақыл – ойдың дамуын «тартады» дейді.

Каллиграфиялық құзыреттілікті сапалы қалыптастыру үшін әріптерді оқытуға бағытталған имитациялық-ойын жаттығуларын қолдану керек. Сабақтардағы ойын сәттері бастауыш сынып оқушыларының каллиграфиялық құзыреттілігін тиімді қалыптастыру үшін қолайлы жағдайлар жасауды қамтамасыз етуді [3].

Қорыта келе, «Ғылым қалғып кетсе, қараңғылық бас көтереді» дегендей, заман талабына сай жаңа технологиялармен жұмыс жүргізу алдымызда отырған бала тәрбиесіне зор ықпал ететіні белгілі. Қазіргі мынау заман талабына сай ақпараттық технологиялардың даму қарқынының басымдылығы соншама барлық жазу үрдісі компьютермен қамтылған. Көркем жазу емлесі біз үшін,

болашақ жастарымыз үшін ешқашан қалыс қалмау қажет. Қарыштаған заманда біз өз қалыптасқан көркем жазу сауаттылығын ұмытпауымыз керек. Көркем жазу, өзіндік жазу жазбалары сауаттылықтың нышаны.

Құрметті ұстаздар, оқушыларымыз сауатсыз болмасын десек, жазу дағдысын, көркем үлгі деңгейін көтерейік. Оқушының жазу мәнерін әдемі болып қалыптасуына бастауыш сынып мұғалімдері жауаптымыз.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Бастауыш мектеп журнал №12.2010 Бастауыш сыныптарда барлық пәндерді оқыту-журнал.

2. Кенжебеков Б.Т. Жоғары оқу орны жүйесінде болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру: Пед. ғыл. д-ры ...автореф.: 21.05.05. - Қарағанды, 2015. - 40 б.

3. Әбілқасымова Г. Болашақ кәсіби оқыту педагогының инновациялық-технологиялық даярлығын жетілдіру: Автореф. ...пед. ғыл. канд.: 31.05.2008. - Қарағанды, 2018. - 27 б.

ОӘЖ 358.147

**ГИПЕРАКТИВТІ БАЛАЛАРДЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ ДАМУЫН
ДИАГНОСТИКАЛАУ**

Аптыхан Н.У., Нурматов У.О., Тұрсынбай А.М.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматривается дифференциальная диагностика детей с особенностями развития эмоционально-волевой сферы (гиперактивных, агрессивных, тревожных и аутичных детей).

Summary: In the article differential diagnostics of children with peculiarities in the development of the emotional-volitional sphere (hyperactive, aggressive, anxious and autistic children) is considered. "

Эмоционалды тұрақсыздық балаларда импульсивтілік, қозғалыс белсенділігінің жоғарылауы және назар аудармау түрінде көрінеді. Бұл сипаттамалар гиперактивті балаларға сәйкес келеді.

Көптеген зерттеушілер гиперактивтіліктің дамуының үш негізгі блогы бар екенін атап өтті: назар тапшылығы, импульсивтілік және қозғалыс белсенділігінің жоғарылауы.

Балалардағы гиперактивтіліктің негізгі себептері, атап айтқанда, жүктілік пен босанудың патологиясы, баланың өмірінің алғашқы жылдарындағы инфекциялар мен интоксикация және генетикалық себептер.

Гиперактивтілік көбінесе басқалармен қарым-қатынас проблемаларымен, оқудағы қиындықтармен және өзін-өзі бағалаудың жеткіліксіздігімен бірге жүреді гиперактивті балаларға көмектесу әрқашан көптеген мамандарды: невропатологтарды, психологтарды, мұғалімдерді және ата-аналарды тарта отырып, инклюзивті болуы керек.

Гиперактивті балалармен үш негізгі бағыттан жұмыс істеу керек. Біріншіден, жетіспейтін функцияларды дамыту үшін (назар, мінез-құлықты бақылау, моторды бақылау); екіншіден, ересектермен және құрдастарымен

өзара әрекеттесуге байланысты нақты дағдыларды дамыту; үшіншіден, қажет болған жағдайда ашумен жұмыс істеу.

Гиперактивті балаларды түзету және дамыту үшін заманауи психотерапиялық әдістерді қолдану қажет: ойын терапиясы, арт-терапия, баяндау терапиясы, құм терапиясы, психогимнастика және психодрама элементтері [1,2].

Бұл гипотезаны растау үшін гиперактивті балалардың эмоционалды даму ерекшеліктерін зерттеу мақсатында Шимкент қаласының мектепке дейінгі мекемесінде зерттеу жүргізілді. 5-6 жас аралығындағы 14 бала зерттелді. Олардың он төртеуі ер балалар болды. Тоғыз бала толық емес отбасыларда, ал бес бала толық емес отбасыларда өмір сүрді. Бұл отбасылардың жетеуі қызметкер, ал жетеуі жұмысшы болды. Барлық балаларда амнезиямен перинатальды энцефалопатия болды.

Зерттеуде келесі әдістер қолданылды.

1.С. Розенцвейгтің фрустрациялық реакцияларын зерттеу әдісі.

Розенцвейг әдістемесі мақсаттарға жетудегі кедергілерге жеке жауаптарды зерттейді және балалардың тұлғааралық қатынастарын зерттеуге және құрдастарымен және ересектермен қарым-қатынастағы айырмашылықтарды талдауға кең мүмкіндіктер береді.

2. мектеп жасына дейінгі балалардың өзін-өзі бағалауы мен көзқарасын зерттейтін баспалдақ әдісі. Автор(лар): Джейкобсон С. Г., Шур В. Г.

Д. Векслердің 11 "Кодтау" әдістемелік сынағы зерттелушінің зейінін және өнімділік деңгейін бөлу қабілетін зерттеуге бағытталған [3].

Психодиагностика нәтижелері мыналарды көрсетті.

- Өзін-өзі бағалаудың жоғарылауы, бос әурешіліктің жоғары деңгейі
- Экстраверттелген реакциялар (E = 57%) және реакция түрі бойынша зерттеуге қатысқан балалардың көпшілігі обструктивті доминантқа ие болды. (OD = 50%), GCR тобына сәйкестік ұпайы = 21%.

- "Кодтау" субтестінің орташа нәтижесі 8,5 құрады. Нәтижелер белгілі бір жастағы анықтамалық мәндердің төменгі шекарасында болды (8-11 норма).

Эксперименттің басында балаларға өзін-өзі бағалау үшін сауалнама жүргізілді. Нәтижелер тексерілген балалардың өзін-өзі бағалауы жеткіліксіз екенін көрсетті.

Балалар өздерін ең жоғары деңгейге қоюдан тартынбайды және мұғалімдері мен ата-аналары оларды дәл осылай бағалайды деп ойлайды. Олар ересектердің пікіріне сүйене отырып, өз таңдауын ақтайды: "Мен ақылдымын. Мен ең жақсымын және басқа ештеңе жоқ, - деді анам.

Өзін-өзі бағалауы төмен балалар өте мобильді және құбылмалы, бір әрекеттен екіншісіне тез ауысады, көбінесе істі аяқтамайды. Олар өздерінің іс-әрекеттері мен мінез-құлқының салдарын талдағысы келмейді және проблемаларды, соның ішінде өте күрделі міндеттерді шешуге тырысады. Олар өздерінің сәтсіздіктерін түсінбейді.

Бұл балалар демонстрацияға және үстемдікке бейім. Олар әрқашан көпшіліктен ерекшеленуге, білімдері мен дағдыларын көрсетуге, басқа

балалардан ерекшеленуге және өздеріне назар аударуға тырысады. Егер кез-келген іс-әрекеттегі сәттілік олардың ересектердің назарын аудармаса, олар мұны мінез-құлық ережелерін бұзу арқылы жасайды. Мысалы, сыныптағы орнынан айқайлау, мұғалімнің мінез-құлқына дауыстап түсініктеме беру немесе күлімсіреу.

Өзін-өзі бағалауы жеткіліксіз балалар мұғалімдер оларды мақтайды деп санайды. Мұның болмауы шатасуға, мазасыздыққа, ренішке, кейде көңілсіздік пен көз жасына әкелуі мүмкін. Сынға Реакция әртүрлі болуы мүмкін. Кейбір балалар сынды елемейді, басқалары оған эмоциялардың жоғарылауымен жауап береді (айқайлау, жылау, мұғалімге ренжу). Кейбір балалар мақтау мен айыптауды бірдей тартымды деп санайды және олар үшін ересектердің назарында болу маңызды.

Өзін-өзі бағалауы жеткіліксіз балалар сәтсіздікке сезімталдықпен, жетістікке жетуге деген күшті ұмтылыспен және жетілдіруге деген ұмтылыспен сипатталады.

Мектепке дейінгі жастағы өзін-өзі бағалаудың жеке ерекшеліктерінің себептері әр балаға тән даму жағдайларының жиынтығынан туындайды.

Өзін-өзі бағалаудың жеткіліксіз болуының мүмкін себептері-ересектердің балаларға деген сыни көзқарасы, бетпе-бет және құрдастарымен қарым-қатынастың нашар тәжірибесі, өзін және оның қызметінің салдарын түсіну қабілетінің жеткіліксіз дамуы, жалпылау мен сезімдерді көрсетудің төмен деңгейі. Ол сондай-ақ ересектердің тым жоғары талаптарының нәтижесінде пайда болуы мүмкін, олар тек өз мінез-құлқын теріс бағалай алады. Мұнда өзін-өзі бағалау қорғаныс функциясын орындайды. Баланың хабардарлығы "өшірулі" сияқты, сондықтан ол өз атына ауыр сыни сөздерді естімейді, жағымсыз сәтсіздіктер туралы білмейді және олардың себептерін талдауға бейім емес.

"Кодтауда" бес бала (36%) тапсырманы дұрыс орындай алмады, бұл топқа жас критерийлерінің төменгі шегіне сәйкес келетін орташа 8,5 балл берді. Қиындықтардың басты себебі балалардың зейінін шоғырландыра алмауы болды, өйткені олар тиісті таңбалар жұбын есте сақтай алмады және олардың дұрыс жазылуына үнемі сілтеме жасады.

Сондай-ақ, жұмыс жүктемесінің төмендігі және шаршаудың жоғарылауы байқалды. Гиперактивті балаларға тән импульсивтілік асығыс және дұрыс емес таңбаларды таңдауда көрінді.

Мақсатқа жетудегі кедергілерге жеке реакциялар зерттелді және келесі нәтижелер анықталды: агрессия бағыты бойынша сегіз балада-57% - сыртқы жазалау реакциялары басым болды.

Бұл сауалнамаға қатысқан балалардың көпшілігі агрессияны фрустрация дәрежесін асыра көрсету, фрустрацияның сыртқы себептерін кінәлау және басқалардың қоршаған ортаға ашық бағытталған мәселені шешуді талап ету түрінде көрсетеді дегенді білдіреді.

Зерттелген балалардың 7-ден 50% - на дейін кедергілер басым агрессия бар. Бұл баланың көңілін қалдыратын кедергі қолайлы, қолайсыз немесе маңызды емес болса да, барлық мүмкін жолдармен ерекшеленетінін білдіреді.

Сауалнамаға қатысқан балалардың көпшілігінің сыртқы кедергілермен үстемдікпен жауап беруі балалардың бұл агрессивті мінез-құлқының себебі ережелерді бұзуды немесе күш қолдануды білдірсе де, қалағанының бәрін тез алуға деген ұмтылыс екенін көрсетеді.

Қиын жағдайларды жеңе алмау және құрдастарымен қарым-қатынас жасау. "Топтық сәйкестіктің" орташа көрсеткіші $GCR = 21\%$. Зерттелген балалардың басқалармен қақтығыс деңгейі жоғары және әлеуметтік ортаға бейімделуі нашар деген қорытынды жасауға болады.

Зерттеу нәтижелері бойынша зерттелетін балалар жоғары қозғалыс белсенділігімен, импульсивтілікпен, құрдастарымен қарым-қатынас проблемаларымен, нашар зейінмен, өзін және өз қызметінің салдарын түсіну қабілетінің нашар дамуымен, эмоционалды жалпылау мен интроспекцияның төмен деңгейімен сипатталады деген қорытынды жасауға болады.

Түзету және даму бағдарламалары арқылы қолдау көрсету гиперактивті балалармен жұмыс істеудің жоғары тиімді әдісі болып табылады [4].

Бағдарлама гиперактивті балалармен жұмыс істейтін мамандарға арналған. Бағдарлама 12 сабақтан тұрады. Егер апта сайынғы емдеу сақталса, үш айлық цикл есептеледі. Сеанстар 30-35 минутқа созылады. Қатысушылардың оңтайлы саны-4-6 адам, нысаналы жас тобы - 5-6 жас. Сыныптар кіші топтарға бөлінеді.

Бағдарламаның түпкі мақсаты-балаларға шығармашылық, адамгершілік және интеллектуалдық қабілеттерін ашуға және құрдастарымен және ересектермен тұлғааралық қарым-қатынас дағдыларын дамытуға көмектесу.

Балалармен жұмыс кезінде бірқатар даму міндеттері орындалады, соның ішінде

1. жетіспеушілік функцияларын дамыту: зейін, мінез-құлықты бақылау және қозғалысты бақылау.

2. Эмпатияны дамыту, өзіңізді және басқаларды жақсы түсіну, өзіңізбен тату болуды үйрену.

3. жағымсыз жеке қасиеттерді, мінез-құлық пен көңіл-күйді түзету.

4. әр түрлі өмірлік жағдайларда баланың қарым-қатынас дағдыларын дамыту және өз мінез-құлқын және басқалардың мінез-құлқын талдауға бағытталған тиісті бағалау әрекеттерін қалыптастыру.

5. қарым-қатынаста өзара түсіністік мақсатында балалардың қолайлы жеке қасиеттерін дамыту.

6. қарым-қатынас процесінде өз эмоцияларын бақылау деңгейін арттыру және басқалардың пікіріне төзімділікті қалыптастыру.

7. балаларға өзін-өзі тануға, әлеуетіне жетуге, ішкі қақтығыстар мен агрессивті тенденцияларды шешуге, алаңдаушылық пен кінә сезімін азайтуға көмектесу.

Оқыту әдістері болып табылады.

1. зерттеулер
2. жаттығулар (шығармашылық және миметикалық орындау) 3.
3. ережелері бар ойындар: сөздер, қозғалыс 4.
4. шығармашылық ойындар: драмалық ойындар.
5. көркем әдебиетті оқу.
6. әңгіме.
7. берілген жағдайларды модельдеу және талдау.
8. импровизация.
9. ересектерге арналған әңгімелер мен ертегілер.
10. талқылау.
11. еркін және тақырыптық сурет салу.
12. табиғат дыбыстарының жазбаларын қолдана отырып, релаксация және релаксация музыкасы.

Бұл бағдарламада арт-терапия, ойын психотерапиясы, құм терапиясы және медитациялық әңгімелеу әдістері қолданылады.

Даму кемістігі бар адамдарға арналған түзету топтары мен топтарында жұмыс істеу принциптері:

1. Балаға және оның қажеттіліктеріне деген көзқарас құрметті және мейірімді. Тіпті олардың көңіл-күйіне немесе физикалық жағдайына шамалы немқұрайлылық жол берілмейді.

2. Балаларды сол күйінде қабылдайды және олардың құндылығын, маңыздылығын және бірегейлігін мойындайды

3. Авторитарлық көзқарас, сәтсіздіктер үшін айыптаулар мен сөгістерге жол берілмейді.

4. Балалардың қызығушылығын ояту үшін сабақтар ойын түрінде өткізіледі

5. Табыс қуаныш ретінде сезіледі. Бұған баланың кез-келген кішкентай жетістігі жағымды эмоциялармен бағаланады.

6. Сабақтарда балалардың өзін-өзі бағалау қабілетін дамытуға ерекше назар аударылады, өйткені бұл олардың жұмысының нәтижелеріне және ересектердің жұмысын бағалауына сабырлы қарауға мүмкіндік береді.

7. Сабақтар қарым-қатынаста қауіпсіздік пен төзімділік сезімін тудырады, осылайша балалар өздерінің "менін" еркін зерттеп, білдіре алады және өз сезімдері мен сезімдерін қауіпсіз түрде көрсете алады.

8. Жетілдіру және даму процесі жеделдетілгеннен гөрі біртіндеп болуы маңызды. Әр баланың өз уақыты мен уақыты бар, оны түсінуге болады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Заваденко Н.Н Как понять ребенка: дети с гиперактивностью и дефицитом внимания М. Школа -Пресс, 2015.
2. Былкина Н.Д., Люсин Д.В. Развитие представлений детей об эмоциях в онтогенезе. Вопросы психологии. 2014. № 1
3. Исакова М.С. Психологическая диагностика уровня аномального развития детей с нарушениями речи. Алматы.2015.
4. Исакова М.С. Психолого-педагогическая работа с детьми, имеющими недоразвитие речи. Алматы.2014

ОҚУДА АРТТА ҚАЛҒАН МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МОТИВАЦИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ЭМОЦИОНАЛДЫ-ЕРІКТІК СФЕРАЛАРЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІН ЗЕРТТЕУ

Асан А.Н., Менлибек Б.Ә., Әлқожаева А.П.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются инклюзивный подход к образованию детей с особыми образовательными потребностями.

Summary: The article discusses an inclusive approach to the education of children with special educational needs.

Баланың мектепке түсуі оның әлеуметтік позициясының өзгеруін білдіреді және сәйкесінше басқалармен қарым-қатынас пен мінез-құлықтың ескі стереотиптерінің өзгеруіне, сондай-ақ жаңа талаптар мен нормаларды игеру қажеттілігіне әкеледі. Оқу іс-әрекеті оқушыдан нормативтік жетістіктерді талап етеді, мектеп өмірі оның тұлғааралық қатынастар жүйесінде көрінетін мұғалімнің бағалары мен пікірлеріне байланысты жағдайға әкеледі. Жаңа әлеуметтік жағдай баланың эмоционалды-ерікті саласына жоғары талаптар қояды және тікелей эмоционалды жауап беру мүмкіндіктерін шектейді. Мектептегі жағдайдың бала үшін стресстік сипатқа ие екендігі және оның талаптарына бейімделу қажеттілігі туындайтыны заңды.

Эмоционалды-ерікті сала білімді, дағдыларды игеруде, басқалармен байланыс орнатуда және оқушылардың мектепте және одан тыс жерлерде әлеуметтік бейімделуінде үлкен рөл атқарады.

Оқушының позициясын көрсететін баланың маңызды қажеттіліктері қанағаттандырылмаған жағдайларда, ол тұрақты эмоционалды күйзеліске ұшырауы мүмкін. Бұл мектепте үнемі сәтсіздікке, сондай-ақ сыныптастары мен мұғалімдерінің өзіне деген нашар қарым-қатынасына, мектептен қорқып, оған барғысы келмеуінен көрінеді.

Эмоционалды-ерікті сала-бұл адамның сезімдері мен эмоцияларының сапасын, мазмұнын және динамикасын сипаттайтын қасиеттері. Эмоциялар-бұл жағдайлар мен құбылыстардың өмірлік мағынасын бейтарап тәжірибеде психикалық көрініс, оның негізінде олардың объективті қасиеттерінің субъектінің қажеттіліктеріне қатынасы жатыр. Эмоциялар-бұл жағымсыз және 7 жағымды сезімдер түрінде көрінетін психологиялық субъективті күйлердің ерекше класы, адамның адамдарға және әлемге қатынасы, тікелей тәжірибелер, сондай-ақ практикадағы іс-әрекет процесі мен нәтижелері. Эмоцияларға стресс, аффект, сезім, көңіл-күй жатады. Бұл эмоциялар "таза" деп аталады. Олардың барлығы адамның күйіне және оның барлық психикалық процестеріне кіреді.

Эмоциялардың келесі түрлері классикалық түрде ерекшеленеді. Жоғары. Олар жоғары әлеуметтік қажеттіліктерге – Отанға, өз халқына, басқа адамдарға деген сүйіспеншілікке жауап береді. Моральдық. Қоғамға, өзіне деген сезімдер-достық, ар-ождан, махаббат және тұлғааралық қатынастарға жауап беретін

басқа эмоциялар. Практикалық. Олар еңбек процесінде пайда болады, оның сәттілігімен және сәтсіздігімен байланысты. Интеллектуалды. Психикалық белсенділікте пайда болатын тұрақты және тұрақты сезімдер. Ізденімпаздық, таңдану, шындықты білудің қуанышы сияқты. Сезімдер-бұл адамда басқа адамдармен, Оқиғалармен, заттармен байланысты әртүрлі эмоциялардың күрделі кешені. Сезімдер объективті көзқарасқа ие, яғни олар тек кейбір объектілерге: заттарға, адамдарға, оқиғаларға немесе екеуіне де қатысты көрінеді және пайда болады. Көңіл-күй-бұл адамның жалпы эмоционалды күйі, ұзақ уақыт бойы адамның мінез-құлқы мен психикалық процестерін бояйды. Көңіл-күй денсаулық жағдайына, жүйке жүйесінің тонусына, ішкі секреция бездерінің жұмысына байланысты. Көңіл-күйдің бұл түрі әл-ауқат деп аталады.

Эмоциялар мен ерік-жігер бір-бірімен, әсіресе балада тығыз байланысты. Адам өмірінің басында, шын мәнінде, ерік пен эмоция бір-біріне сәйкес келеді және тек онтогенез кезінде ерік-жігер эмоцияларды біртіндеп басқара бастайды және оған дейінгі жағдайды білдірмейді [1].

Әлеуметтенудің күрделі жолынан өтіп, бала қоршаған шындыққа жиі ұшырайды. Кейбір балаларда осы әсердің әсерінен бейімделу энергиясының қоры таусылады. Бұл дененің шиеленісуінде, ересектермен, құрдастарымен, мінез-құлықтың бұзылуымен және т.б. әлеуметтік бейімделудің сәттілігін қамтамасыз ететін маңызды фактор адамның қоғамдағы адекватты мінез-құлқы болып табылатыны белгілі, бұл ақыл мен психиканың эмоционалды жағының үйлесімді өзара әрекеттесуіне байланысты. Осыған сүйене отырып, интеллекттің ғана емес, баланың психикасының эмоционалды компонентінің дамуына ықпал ету қажет [1]. Бейімделудің төмен деңгейінде оның бейімделуі байқалады. Мектептегі дезадаптация-бұл баланың мектепке бейімделуінің жеткіліксіз механизмдерінің қалыптасуы, оқу мен мінез-құлықтың бұзылуы, жанжалды қатынастар, психогендік аурулар мен реакциялар, мазасыздық деңгейінің жоғарылауы, жеке дамудың бұрмалануы.

Қазіргі уақытта балалардың денсаулығының жалпы проблемаларымен қатар, алаңдаушылық білдіретін мамандар эмоционалды-еріктік бұзылулардың өсуін атап өтеді, олар әлеуметтік бейімделудің төмендігі, әлеуметтік мінез-құлыққа бейімділік, оқудағы қиындықтар түрінде үлкен проблемаларға айналады. Баланың психикалық дамуындағы эмоционалды бұзылулардың орны оның өмірінің негізгі аспектілерінің бірі болып көрінеді, өйткені бұл бұзылулар оның ата-анасына және бүкіл қоршаған ортаға деген көзқарасына әсер етеді. Бүгінгі таңда бастауыш мектеп жасындағы балаларда әлеуметтік бейімделудің төмендеуі және агрессивті мінез-құлыққа бейімділік түріндегі эмоционалдық бұзылулардың өсу тенденциясы байқалады. Қазіргі уақытта мамандар дезадаптацияны дамытудың ең өзекті факторы әлеуметтік деп атайды. Оған білім берудегі қателіктер, субъектінің тұлғааралық қатынастарындағы елеулі бұзушылықтар жатады, нәтижесінде әлеуметтік тәжірибені жинақтау қателіктерінің тұтас каскады пайда болады. Мұндай салдарлар көбінесе балалық шақта, бала мен ата-ана арасындағы түсініспеушілік, құрдастарымен

қақтығыстар, ерте жастағы әртүрлі психикалық жарақаттар аясында қалыптасады.

Осылайша, заманауи тәжірибелер өз жұмыстарында эмоционалды-еріктік саланы дамытудың келесі әдістері мен әдістерін қолданады: ертегі терапиясы, ойын терапиясы, музыкалық терапия, шығармашылық тәуелсіз тапсырмалар және ерік-жігерді дамытуға арналған түрлі жаттығулар. Сондай-ақ, тәжірибешілер "эмоционалды-ерікті саланың дамуы оқушылардың танымдық және тұлғалық-мотивациялық саласының дамуына пайдалы әсер етеді" деп атап өтті [2]. Осыған сүйене отырып, біз практиктер ұсынған әдістер бастауыш сынып оқушыларының өзара әрекеттесуін, эмпатиясын, жауаптылығын, өзін-өзі оң бағалауын, тәуелсіздігін және басқа да маңызды қасиеттерін дамытуға ықпал етеді деген қорытындыға келеміз.

Біз балалармен жұмыс жасауда тұрақты эмоционалды саланы және ерікті қасиеттерді тәрбиелеу мен өзін-өзі тәрбиелеудің әдістері мен әдістерінің әртүрлі комбинацияларын қолдану қажет деп санаймыз. Әдебиеттерді талдауға сүйене отырып, біз бастауыш сынып оқушыларының эмоционалды-ерікті саласын дамытудың келесі әдістерін анықтадық: әдістер-ойын терапиясы, ертегі терапиясы, әңгіме, музыка терапиясы; және әдістер – ерікті күш-жігерді дамытуға арналған жаттығулар, релаксация жаттығулары және психодинамикалық медитация.

1. "Ойын терапиясы-бұл ойын арқылы балаларға психотерапиялық әсер ету әдісі, өйткені ол оқушылардың белгілі бір ерікті қасиеттері мен эмоционалды жауаптылығын тәрбиелеуге үлкен әсер етеді" [2]. Осылайша, оқушылардың "менімен" жағымды қарым-қатынасын қалыптастыру және сынып ұжымын біріктіру үшін ойындар ретінде "Өрмекші торы", "мінезі бар Машина" сияқты психологиялық ойындарды қолдануға болады. Белгілі бір ережелері бар ойындар шыдамдылықты, жауапкершілікті және тәртіпті дамытуға ықпал етеді. Балалардың тәуелсіздігі мен өзін-өзі бақылауын дамыту үшін қолданылатын ойындар-жаттығулар қарапайым ережелермен ерекшеленеді.

2. "Ертегі терапиясы-бұл жеке тұлғаны интеграциялау, шығармашылықты дамыту, сананы кеңейту, бастауыш сынып оқушыларында эмоциялар туралы білімді жетілдіру үшін форманы қолданатын әдіс". Сіз балалармен сабақтарда мейірімділік, мейірімділік және адамгершілік туралы ертегілерді қолдана аласыз. Ертегі балаға шындық пен оның ішкі әлемі арасындағы нұсқаулық болып табылады. Қиял-ғажайып бейнелерге сүйене отырып, балалар басты кейіпкерлердің сезімдері мен тәжірибелерін түсінеді, сонымен қатар жанжал жағдайынан шығудың жолын біледі. Осылайша, ертегі терапиясы баланың жауап беретін ішкі әлемін, оның толыққанды дамуын, өзіне және қоршаған әлемге шығармашылық көзқарасын тәрбиелеуге бағытталған.

Ертегіні оқығаннан кейін балалармен жағымды және жағымсыз кейіпкерлердің әрекеттерін талдау қажет. Ол үшін әңгімелесу әдісін қолдануға болады.

3. "Әңгімелесу-бұл жаңа білім алу немесе алған білімдерін қайталау және бекіту процесінде оқушылардың ақыл-ой белсенділігін арттыру мақсатында қолданылатын оқытудың сұрақ-жауап әдісі" [6]. Әңгіме ұстамды және мейірімді болу қабілетін қалыптастырады, балаларды ұжымда жұмыс істеуге үйретеді. Материалды жалпылау және негізгі ойларды бөліп көрсету ретінде әңгіме балалармен ертегіні оқығаннан кейін бірден жүргізілуі мүмкін.

4. "Музыкалық терапия-бұл музыканы психологиялық түзету құралы ретінде қолданатын әдіс". Функционалды музыкалық жаттығулар балаларға терезенің сыртындағы дыбыстарды ажырата білуге үйретеді, балалардағы күшті эмоционалды немесе физикалық стрессті жеңілдетуге көмектеседі.

5. "Жаттығу-бұл оқушылардың жеке басын қалыптастыру және дамыту мақсатында әр түрлі іс-әрекеттерді, практикалық істерді жүйелі түрде ұйымдастыруды қабылдау" [3]. Бастауыш сынып оқушыларымен өткізілетін сабақтарда балалардың эмоционалды күйлері мен басқа адамдардың эмоцияларын жақсы түсінуіне ықпал ету маңызды. Жаттығуларды қолдану балаларда өз сезімдерін дұрыс білдіру, эмоцияларын басқару қабілетін дамытады. Мұндай жаттығулардың көмегімен балаларда эмоционалды реттеудің тұрақтылық деңгейі жоғарылайды, психикалық стресс, мазасыздық азаяды.

6. "Релаксация және психодинамикалық медитация, көмекші құрал ретінде, бұлшықет кернеуін босаңсыту және жеңілдету мақсатында жасалады" [6]. Релаксация балаларға белсенді қозғалыс белсенділігінен кейін физикалық және бұлшықет кернеуін жеңілдетуге көмектеседі. Мұғалім балаларға тиісті нұсқауларды егжей – тегжейлі түсіндіреді және эмоционалды релаксацияға көмектеседі-тыныш, бейбіт атмосфера жасайды.

Жақсы нәтижеге қол жеткізу үшін эмоционалды-ерікті саланы дамыту бойынша сабақтар оқушылармен жеке және топтық түрде жүргізілуі керек, өйткені олар балаларға әртүрлі әсер етеді және педагог психолог жалпы топтың жетістіктерін де, әр оқушының жеке ресурстарын да атап өтуі керек.

Осылайша, мұғалімнің баланың эмоционалды ерікті сферасын қалыптастыруға бағытталған күш-жігері, ол дамыған сайын, сезімдер оның ішкі әлемінде жаңа мағына мен мағынаға ие бола бастайды, қарым-қатынас пен өзара әрекеттесу мотивтері қалыптасады, іс-әрекеттің өзін-өзі реттеуі күшейтіледі. Жоғарыда аталған әдістер мен әдістерді қолдану балалардың өздеріне, құрдастарына және айналасындағыларға қатысты эмоционалды-мотивациялық көзқарастарын қалыптастырады [4].

Бұл жұмыста біз бастауыш мектеп жасындағы балаларда эмоционалды-ерікті саланың даму және қалыптасу ерекшеліктерін зерттеу мақсатын қойдық. Осы мақсатты зерттеу үшін біз эмоционалды - ерікті саланы дамыту бойынша психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді, оның ерекшеліктерін, сондай-ақ балалармен жұмыс істеу әдістері мен формаларын зерттедік. Бастауыш сынып оқушысының эмоционалды-ерікті дамуының психологиялық жағдайлары анықталды, олар балалардың ойын және оқу әрекеттерін байытудан тұрады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Полякова Е.А., Мамедова Л.В. Особенности развития эмоционально-волевой сферы младших школьников // Международный журнал экспериментального образования. – 2016.
2. Педагогика: оқу құралы / Н.С. Әлқожаева. – Өңд., толықт.2-басылым. – Алматы: Қазақ университеті, 2015. – 220 б.
3. Андреев В.И. Педагогика: Учебный курс для творческого саморазвития / В.И. Андреев. – Казань, 2012 – 527с.
4. Бакурадзе, А.Б. Мотивация труда педагога / А.Б. Бакурадзе. – М.: Просвещение, 2015. – 156 с.

ОӘЖ 378.013.42

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ ЖЕТІСТІКТЕРІНЕ ӘСЕР ЕТЕТІН ФАКТОРЛАР

Ауесбек А.О., Тағабай Ж.Ж., Атамуратова Ф.Р.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье рассматривать как научить детей с радостью выполнять домашнее задание, сделать процесс обучения увлекательным для самих детей.

Summary: In this article, consider how to teach children to do homework with joy, to make the learning process exciting for the children themselves.

Соңғы жылдардағы ұстаздардың іс-тәжірибесі білімге талпынбайтын балалардың саны үнемі өсіп келе жатқанын көрсетіп отыр. Ол тіпті бастауыш сынып оқушыларының арасында да кездеседі.

Әрине, әрбір адам «Баланы қиындықсыз және көңілсіз тәуелсіз болуға қалай үйрету керек?» деген сұрақ қояды.

Балаларды үй тапсырмасын қуанышпен орындауға, оқу процесін балалардың өздері үшін қызықты етуге қалай үйрету керек.

Оқуға құлықсыздық балалардың үй тапсырмасын орындауды ұмытып кетуінен, оқулықтарының парталарында шашылып жатуынан, сабақта сурет салуынан, терезеге қарауынан, сыныптастарымен сөйлесуінен, сабақта жалығуынан көрінеді. Мұндай балалар нашар бағалары үшін мұғалімдерді кінәлауы мүмкін, бірақ көбінесе олар нашар үлгерімге мүлде мән бермейді.

Неліктен балалар үйренгісі келмейді?

Тіпті тәжірибесі бар мұғалімдер бұл сұраққа біржақты жауап беруге әрқашан дайын емес. Балалардың оқуды қаламауының себептері әртүрлі, олардың саны аз емес.

Мектеп оқушыларының үлгермеушілігі әртүрлі факторлардың әсерінен туындайды:

Психологиялық факторлар

Мектептегі оқудың табысты болуына әсер ететін және көбінесе оқушының оқудағы қиындықтарын алдын ала анықтайтын факторлардың бірі балалардың психикалық даму деңгейі болып табылады.

Мектеп оқушыларында психикалық даму маңызды рөл атқарады, өйткені оқу іс-әрекетінің сәттілігі кейде соған байланысты. Ал оқу іс-әрекетінің жетістігі тұлғаның барлық аспектілері – эмоционалдық, мотивациялық, ерік-

жігері қасиеттерінен көрінеді. Белгілі бір дәрежеде психикалық даму мидың табиғи жетілуі нәтижесінде жүзеге асады, бұл жалпы психикалық дамудың маңызды алғышарты болып табылады [1].

Негізінен психикалық даму әлеуметтік әсерде - оқыту мен тәрбиелеуде жүреді.

Мотивациялық дайындық.

Бұл құрамдас бөліктің мазмұны – балада білім алудың басты мотиві ретіндегі қажеттілік. Бұл компоненттің құндылығы соншалық, баланың қажетті білім мен дағдылар қоры болса да, психикалық дамуының жеткілікті деңгейі болса да, оған мектепте қиын болады.

Интеллектуалды дайындық.

Бұл компонент ең алдымен баланың психикалық әрекетінің даму дәрежесімен байланысты. Интеллектуалдық дайындықты сипаттайтын негізгі нәрсе – өз бетінше талдау, жалпылау, салыстыру, қорытынды жасау.

Ерікті дайындық.

Бұл компоненттің оқу әрекетіндегі маңызы зор. Баланы қарқынды ақыл-ой жұмысы күтіп тұр, ол қазіргі уақытта өзі қалаған және қызықтыратын нәрсені ғана емес, баланың бір сәттік қалауы мен қажеттіліктеріне қарамастан, мұғалім, мектеп режимі одан не талап ететінін істеуге мәжбүр болады. Сіз өз мінез-құлқыңызды мектепте қабылданған ережелерге бағындыра білуіңіз керек: сыныпта, үзілісте, сыныптастармен және мұғаліммен қарым-қатынаста өзін қалай ұстау керек. Баланың қоршаған орта, табиғат, адамдар, өзі туралы білімдерін ескеру.

Баланың әлеуметтік даму сипаты.

Мұнда біз баланың ересек адаммен қарым-қатынас жасаудың қандай стилін қалайтыны туралы айтып отырмыз. Оқу процесі әрқашан ересек адамның тікелей қатысуымен және оның жетекшілігімен жүзеге асырылады. Білім мен дағдының негізгі көзі – ұстаз. Баланың мұғалімді есту, түсіну, оның тапсырмаларын орындау қабілеті мектепте оқу үшін қажет. Осыған байланысты баланың мектептегі оқуға жалпы дайындығының бөлігі ретінде ересек адаммен қалайтын қарым-қатынас стилін ескеру өте маңызды [2].

Нейропсихологиялық факторлар:

Педагогикалық тәжірибеде мектеп бағдарламасын меңгеру қиынға түсетін оқушылар санының айтарлықтай өскені байқалады.

Барлық психикалық процестер күрделі көп компонентті құрылымға ие және көптеген ми құрылымдарының жұмысына негізделген. Олардың қалыптаспауының екі негізгі себебі бар:

Бірінші себеп баланың онтогенезінің жеке ерекшеліктеріне байланысты. Психика дамуының мұндай артта қалуы, атап айтқанда, бала өсетін әлеуметтік ортаның жағдайларынан туындайды.

Екінші себеп баланың морфогенезінің ерекшелігінде: белгілі бір психикалық функцияларды қамтамасыз ететін функционалдық жүйелердің қалыптасуына әсер ететін ми аймақтарының біркелкі жетілмегендігінде.

Психологиялық-педагогикалық фактордың тағы бір құрамдас бөлігі мектептегі оқыту жүзеге асырылатын дидактикалық-әдістемелік жүйе болып табылады.

Мектептегі оқудың табысты болуына әсер ететін және көбінесе оқушының оқудағы қиындықтарын алдын ала анықтайтын факторлардың бірі балалардың психикалық даму деңгейі болып табылады.

Негізінен психикалық даму әлеуметтік ықпалда - оқыту мен тәрбиелеуде жүреді. Ал бұл жерде мектептегі тәрбиенің маңызы зор, оның барысында ғылыми білімдер жүйесін меңгеру арқылы оқушының ойлау процестері дамып, өзіндік ішкі даму процестерін қозғалысқа келтіреді.

Тәрбие жұмысын ұйымдастыруда мектеп оқушыларының темперамент ерекшеліктерін ескерген жөн.

Оқу іс-әрекеті оқушының табиғи ерекшеліктеріне, оның жоғары жүйке қызметінің туа біткен ұйымдасуына ерекше талаптар қоймайды. Жоғары жүйке қызметінің табиғи ұйымдастырылуындағы айырмашылықтар тек жұмыстың тәсілдері мен құралдарын, жеке іс-әрекет стилінің ерекшеліктерін анықтайды, бірақ жетістік деңгейін емес.

Темпераменттің табиғи негізі жоғары жүйке қызметінің түрлері болып табылады.

Баланың мектептегі бірқатар қиындықтарын анықтайтын мектептегі оқудың табысты болуына әсер ететін келесі фактор оның мектепте оқуға психологиялық дайындығы болып табылады: 1948 жылы алғаш рет А.Н.Леонтьев ұсынған тұжырымдама. Балалардың оқуға психологиялық дайындығын дер кезінде бағалау болашақта мүмкін болатын оқу қиындықтарының алдын алудың негізгі түрлерінің бірі болып табылады.

Балалардың оқуға психологиялық дайындығы нені білдіреді?

Құрамдас бөліктерге мектепте жүйелі білім беруді бастайтын баланың жасы және мектептегі оқыту жүзеге асырылатын дидактикалық және әдістемелік жүйе жатады.

Баланың психологиялық ерекшеліктерін ескеретін білім беру тиімді болуы мүмкін.

Ұлы Я.А.Коменский дидактикаға табиғатқа сәйкестік принципін енгізді, оған сәйкес баланың мектепке бару сәті оның оған ең жақсы дайындық кезеңімен дәл үйлестірілуі керек.

Ал, мұндай кезең – 6-7 жас.

Мектепті ерте немесе кеш бастау соншалықты тиімді болмайды.

Мектептегі білім берудің негізгі міндеті – игерілген білімнің психологиялық негізі болып табылатын құрылымдық ұйымдастырылған, іштей бөлінген танымдық құрылымдарды қалыптастыру болуы керек. Сондықтан мектептегі оқу процесінде балаға білім көлемінен хабардар болып қана қоймай, оның бойында ішкі реттелген құрылымды құрайтын білім жүйесін қалыптастыру қажет.

Бұған екі жолмен қол жеткізуге болады:

- оқушылардың ой-өрісін мақсатты және жүйелі түрде дамыту;

- ақыл-ой әрекетінің сапасының артуына әкелетін когнитивтік құрылымдардың қалыптасуын ескере отырып құрастырылған білім жүйесін игеруге ұсыну.

Оқуға құлықсыздыққа не әсер етеді?

Бала мектепке тым кішкентай.

Ата-аналар балаларының жасына қарай көп нәрсені білетінін көрсе, мектепке дайын деп ойлайды. Бірақ егер сіздің балаңыз жеткілікті ақылды болса да және сіз оны балабақшаға қосымша бір жыл апармаймын деп ойласаңыз да, бұл оның психологиялық тұрғыдан мектепке дайын екенін білдірмейді. Сірә, бала белгілі бір ережелерге бағына алмайды. Сонымен қатар, жас балалардың сыныпта қозғалмай ұзақ отыруы қиынырақ.

Мұғалімдермен қақтығыстар.

Көбінесе мұғалімдердің өзі оқушыларымен жанжалдан бейхабар. Олар студенттің оқу үлгерімі нашар екенін, оның мінез-құлқы өзгергенін байқауы мүмкін, дегенмен мұғалімнің пікірінше, мұндай жанжал болмаған. Шындығында, бала оның атына айтылған жағымсыз сөздерді естиді немесе мұғалімнің мінез-құлқына реніш білдіруі мүмкін. Баланың көңіл-күйі түсіп, қорқыныш сезімі пайда болуы мүмкін, мұғалімге деген теріс көзқарасы қалыптасады. Көп жағдайда балалар мектептегі қорқыныштары туралы ата-аналарына айтқысы келмейді, бұл жанжалды және онымен байланысты қиындықтарды сақтайды.

Оқушылармен қақтығыстар.

Егер мұндай мәселе қазірдің өзінде дамыған болса, оны балаға салдарсыз теңестіру өте қиын болуы мүмкін.

Физикалық ақаулар.

Мысалы, кекештену, аяқ-қолдардың дірілдеулері және т.б. Балалардың өздерінің құрдастарынан қандай да бір айырмашылығы бар деген түсінікке үйрену өте қиын. Бұл кемшіліктер сыныптастардың қорлауы мен күлкісін тудыратын жағдайларда қиын болады. Өзінің мәселесі туралы біле отырып, бала назардың орталығына айналғысы келмейді, өзін қорланған сезінеді және қайтадан мектепте пайда болады [3].

Отбасындағы жанжалдар.

Ата-аналар мен отбасының басқа мүшелері арасындағы жанжалдар. Көбінесе мұндай бала тәжірибенің арқасында өзіне жақын болады, ол оқуға деген ынтасын жоғалтып қана қоймайды, ол сирек ештеңеге қызығушылық танытпайды.

Балаға ата-анасы мен туыстарының қысымы.

Сіз балаларға олар қаламайтын нәрселерді істеу үшін тым көп қысым жасай аласыз деп ойлаңыз.

Білім беру үдерісінде бала қандай адам болатынын елестетіп көріңізші?

Оқуға кеткен уақыт оның тұлға болып қалыптасуына өте құнды, оны жіберіп алмаңыз!

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Никитина Е.А. Оқушының оқудағы өзін-өзі жүзеге асыруы (теориялық практика): автор. дис. ... ашық. пед. Ғылымдар. - Саратов, 2013 ж.
2. Өтепбергенова З.Д. Педагогикалық психология. Оқу құралы. 2015 ж.
3. Муханбетчина А.Г., Кулдашева Н.У. Практикалық психология. Электронды оқу құралы. Орал, 2019

ОӘЖ 372.3

ОҚУШЫЛАРҒА САПАЛЫ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ОЗЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Ахмадниязова Г., Бекбауова А., Айтбай С.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассмотрены методы и особенности модернизации процесса обучения в настоящее время. В этом направлении изложены содержание, структура образования в различных вариантах, новые идеи, основанные на науке и опыте, новые технологии.

Summary: The article discusses the methods and features of the modernization of the learning process at the present time. In this direction, the content, structure of education in various variants, new ideas based on science and experience, new technologies are outlined.

21 ғасыр – ғылым ғасыры. Сондықтан жас ұрпаққа, жас буынға жаңаша білім беру жолында түбегейлі өзгерістер жүріп жатыр. Бүгінгі ғылым мен техниканың қарыштап даму заманында мектепте дәстүрлі оқыту технологиясының оқушылардың ғылым негіздерін мемлекеттік стандарт деңгейінде толық меңгеруіне кепілдік бермей отырғандығы оқушылардың білім жетістіктерінің нәтижелерінен көрінуде. Сондықтан оқу-тәрбие үрдісін жандандырудың қазіргі педтехнологияларын жетілдіріп, оны пән сабақтарын оқытуда тиімді қолдану арқылы білім сапасын жоғарылату үшін басты бағыт-бағдар берілуде [1].

Бүгінгі таңда педагогикалық сауатты мұғалім болу жалпы білім беру технологияларының барлық ауқымды арсеналын зерттемей-ақ мүмкін емес деп санаймын.

Оқу процесін барлық оқушылардың базалық дайындық деңгейіне жетуі үшін қолайлы жағдайларды қамтамасыз ететіндей етіп ұйымдастыру қажет деп санаймын.

Бүгінгі таңда жеке технологияны қолдану жеткіліксіз екендігі түсінікті, сабақтың тиімділігі үшін сабақтың әртүрлі кезеңдеріндегі заманауи білім беру технологияларының жиынтығы ғана ықпал етеді:

Қазіргі мектептің проблемаларының бірі - оқушылардың денсаулығын сақтау мәселесі. Жасыратыны жоқ, мектептегі оқу кезеңінде балалардың көпшілігінде денсаулық деңгейі күрт төмендейді. Бұл жағдайдың негізгі себептері әдетте физикалық белсенділіктің болмауы, тамақтану ерекшеліктері, оқытудың жалпы ұйымдастырылуы деп аталады. Бірақ денсаулыққа теріс әсер ету көздері оқу процесіне қатысты сыртқы факторлар ғана емес, сонымен қатар

оқу процесінің өзі, оның мазмұны, оқыту әдістері, қызметті ұйымдастыру формалары болып табылады [2].

Математика, қазақ тілі, әдебиеттік оқу – бастауыш мектептегі негізгі пәндердің бірі. Балалардың денсаулық жағдайы осы пәндер бойынша оқытудың қалай жүретініне де байланысты. Сондай-ақ, бұл пәндерді оқудағы қиындықтар көбінесе психологиялық ыңғайсыздықтың, балалардың мазасыздық деңгейінің жоғарылауының, демек денсаулығының нашарлауының негізгі себептері болып табылатыны белгілі [3].

Сабақтың алғашқы минуттарынан бастап сәлемдесуден бастап ізгі ниет ортасын, жағымды эмоционалды көңіл-күйді құру қажет, өйткені оқушылар мұғалімнің эмоционалды көңіл-күйін қабылдаудың интуитивті қабілетін дамытады. Сабақтың басындағы алғашқы тіркестер әр түрлі болуы мүмкін. Әр сабақта дене шынықтыру минуттарын пайдалану керек. Олар сабақтан 1-2 минутын алады, бірақ бүкіл сабақ барысында оқушылардың ынтасы артады.

Сабақтағы оқу іс-әрекетінің түрлері де өте маңызды. Оқушылар оқулық мәтінімен жұмыс жасап, мұғалімнің сұрақтарына жауап беруі үшін сабақтағы жұмысты әртараптандыруға тырысу қажет. Оқытудың әртүрлі түрлерін қолдану: ауызша, көрнекі, өзіндік жұмыс. АКТ қолданған кезде жұмыс уақытын ескеру қажет, 15-20 минуттан аспайды. Осыдан кейін көзге міндетті түрде гимнастика жасау керек.

Шиеленісті жеңілдету үшін АКТ, ойын технологияларын, түпнұсқа және тәжірибеге бағытталған тапсырмаларды, кроссвордтарды, жұмбақтарды, әдеби шығармаларды, тарихи материалдарды қолдану қажет. Мұның бәрі сабақта қолайлы психологиялық климат құруға көмектеседі; эмоционалды шиеленісті жеңілдетуге көмектеседі. Бұл оқу пәніне деген қызығушылықты арттыру үшін қажет.

Қазіргі заманғы технологияларды қолдану арқылы әр оқушыға ең қолайлы жағдайларды қамтамасыз етуге, баланың жеке ерекшеліктерін ескеруге, демек, оның денсаулығына зиян келтіретін жағымсыз факторларды азайтуға болады.

Мен материалды түсіндіру кезінде презентация дайындау үшін АКТ-ны қолдануды, білімді бекіту және тексеру кезеңінде оқыту және бақылау сипатындағы тестілерді ұсынамын. Үй тапсырмасы ретінде оқушыларға ақпаратты таңдауды, баяндама дайындауды, белгілі бір тақырыпқа жоба дайындауды ұсынамын.

Осылайша, білім берудегі ақпараттық технологиялардың интеграциясы оқушыны оқытуда тұлғаға бағытталған тәсілді жүзеге асыруға мүмкіндік береді деп айтуға болады. Оқытуда ақпараттық технологияларды қолдану оқушылардың өз бетінше білім алуына жағдай жасауға мүмкіндік береді.

Әр оқушының максималды дамуы үшін деңгейлік саралау технологиясын қолдану қажет.

Сонымен қатар, танымдық қызығушылықты қалыптастыру осы технологияның мәні болып табылады. Оған апаратын жол оқушылардың

қызығушылықтарына сәйкес ұйымдастырылған әртүрлі өзіндік жұмыстары арқылы жатыр.

Мұның бәрі маған оқушының жеке басын оның қабілеттеріне, қызығушылықтары мен мүмкіндіктеріне сәйкес дамытуға және оқушылардың оқуда белгілі бір жетістіктерге жетуіне және одан әрі білім алу жоспарларын жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Білім беру процесін ұйымдастырудың әртүрлі формалары мен әдістерін қолдану маған оқушылардың мотивациясын, сабақтардың кәсіби және практикалық бағытын арттыруға және нәтижесінде кәсіби педагогикалық қызметімнің кепілдендірілген жоспарланған нәтижелеріне қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Сабақтарды барлық оқушылар таным процесіне қатысатындай етіп ұйымдастыру арқылы, олар білетіндері мен ойлары туралы түсінуге және рефлексиялауға мүмкіндік алады.

Білім беру процесіне инновациялық технологияларды енгізгеніне қарамастан, сабақтарда жақсы нәтижелерге қол жеткізуге көмектесетін дәстүрлі оқыту түрлері де болуы керек екенін ұмытпаған жөн.

Кез-келген сабағын қызықты өткізу үшін ізденіс, жаңаға ұмтылу жұмысын жүргізу әрбір ұстаз үшін бұлжымас қағида. «Оқытып жүріп, өзіміз де үйренеміз» қағидасын ұстанған ұстаз үшін өзінің әрбір сабағы бірінші өзіне жаңалық болуы тиіс. Ұстаздың өзі – ізденуші. Сонда ғана өзі қызыққан ұстаз сабағын басқаларға да қызықты жеткізе алады деп ойлаймын. Әрбір сабақта озық технологияларды пайдаланып өткізу әрине жақсы нәтижелер береді. Ұстаз әр кез ізденуші бола білсе, өзі үшін білім жинақтайды, оқушы үшін сабақты қызықты ете алады [4].

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Арысбаева З. Инновациялық әдіс-тәсілдерді қолдану ерекшеліктері // Қазақстан мектебі. – 2013. - №8. - 20 б.
2. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. - М.: Педагогика. – 2019.
3. Ғабитов Т.Қ. Философия. – Алматы: Раритет, 2015. – 400 б.
4. Ғаббасов С. Халық педагогикасының негіздері. – Алматы, 2016. – 26 б.

ОӘЖ 616.899

ЗЕРДЕ БҰЗЫЛЫСТАРЫ БАР БАЛАЛАРҒА МАТЕМАТИКАНЫ ОҚЫТУ

Базылбаева Л.

«Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті», Ақтөбе қ., Қазақстан

Резюме: Математика – өмірде қажеттілік зор ғылым саласы бола отырып, әртүрлі деңгейде, әртүрлі бағытта өз орнын таба білген сала. Ол өз қолданысын арнайы педагогика саласында да тапты. Зерде бұзылыстары бар балаларға математиканы үйрету үлкен маңызға ие. Мақалада зерде бұзылыстары бар балалардың өміріндегі математиканың қажеттілігі жайлы және математиканы оқыту бағыттары мен мұғалімге арналған нұсқаулар қарастыралған.

Summary: mathematics is a field that has found its place at different levels and in different directions, being a necessary field of Science in life. It has also found its application in the field of

special pedagogy. Teaching mathematics to children with intelligence disorders is of great importance. The article discusses the need for mathematics in the life of children with intellectual disabilities, directions of teaching mathematics and instructions for teachers.

Зерде бұзылыстары бар балалар ерте жастан бастап қалыпты дамып келе жатқан құрдастарынан едәуір дамуда артта қалады. Олардың дамуы баяу қарқындылығымен және сапалық ерекшеліктерімен сипатталады.

Арнайы дайындықсыз олардың өнімді қызмет түрлері (сурет салу, модельдеу, аппликация, құрастыру) қалыптаспайды (О. П. Гаврилушкина). Танымдық саладағы бұзылулар анық көрінеді. Зейіннің бұзылуы бақыланады: назар аударуы қиын, олар бір тапсырмаға назар аудара алмайды, алаңдаушылық пен енжарлықтың жоғары болуы. Мектеп жасына дейінгі кезеңнің аяғында баланың психикалық қызметтің ерікті формалары қалыптаспайды: ерікті назар, ерікті есте сақтау, ерікті мінез-құлық. [1]

И.Л. Баскакова, С. В. Лиепин, М. П. Теофанов зердесі бұзылған балалардың зейіні бірқатар ерекшеліктермен сипатталатынын атап өтті: назар аударудың қиындығы, ұзақ белсенді шоғырланудың мүмкін еместігі, тез және жеңіл алаңдаушылық, тұрақсыздық, төмен көлем. [2; 3]

Жалпы зерде бұзылыстары бар балаларды оқыту процесі және қарапайым математикалық идеяларды қалыптастыру процесі өзіндік ерекшеліктерге ие. Балалардың қарапайым математикалық идеяларын қалыптастыруға жеке және сараланған көзқарастың қажеттілігі олардың психофизикалық дамуындағы бұзылулар әр түрлі болатындығына байланысты. Әдетте зерде бұзылысы ОЖЖ-нің органикалық немесе функционалды патологиясы аясында пайда болады, олар жоғары жүйке қызметінің бұзылуымен бірге жүреді және әртүрлі танымдық мәселелермен көрінеді, олар әр түрлі ауырлық тереңдігіне ие және тұрақты немесе уақытша болуы мүмкін. [4]

Зерде бұзылыстары бар оқушылар үшін математикалық материалды зерттеу үлкен қиындықтар туғызады, оның себебі ең алдымен мұндай оқушылардың танымдық және эмоционалдық-еріктік саласының даму ерекшеліктерімен түсіндіріледі.

Ақыл-ой іс-әрекетінің ерекшелігі, генетикалық тұрғыдан ойлаудың ауызша-логикалық формасының кемшіліктері зерде бұзылыстары бар балаларда абстрактілі математикалық ұғымдар мен заңдылықтарды қалыптастыру процесінде сөзсіз қиындықтардың пайда болуын анықтайды.

Сонымен бірге ғалымдар (М.Н. Перова, Л. Б. Баряева, В. В. Эжк) математиканың оқу пәні ретінде танымдық мүмкіндіктерді дамыту, зерде бұзылыстары оқушылардың ақыл-ойы мен жеке басын түзету үшін қажетті алғышарттар бар екендігі дәлелдеді. Зерде бұзылыстары бар оқушылардың ойлау қабілетін түзетудің маңызды жағы - индуктивті ғана емес, сонымен бірге дедуктивті тұжырымдарды жетілдіру, яғни олардың біртекті құбылыстардың себептерін жалпылау дағдыларын қалыптастыру және сонымен бірге осы жалпылауды өздері білетін жаңа құбылыстарды түсіндіру үшін қолдана білу болып табылады. [4;5;6]

Оқушылардың күнделікті өмірде және болашақ мамандықта қажетті қол жетімді математикалық білім, дағдылар жүйесін игеруіне қол жеткізу, олар оқушылардың өмір бойы игілігіне айналатындай берік болуы - математиканы оқытудың негізгі жалпы білім беру міндеті болып табылады.

Мектептегі оқу кезеңінде оқушылар келесі математикалық білім мен практикалық дағдыларды алуы керек:

а) натурал сан, нөл, натурал сандар қатары, жай және ондық бөлшектер туралы идеялар;

б) негізгі шамалар (кесіндінің ұзындығы, құны, заттардың массасы, фигуралардың ауданы, денелердің сыйымдылығы мен көлемі, уақыты), шамалардың өлшем бірліктері және олардың арақатынасы туралы түсінік;

в) өлшемдердің, уақыт өлшемдерінің метрикалық жүйесін білу және оларды іс жүзінде қолдана білу;

г) қарапайым өлшеу дағдылары, құралдарды қолдана білу (сызғыш, өлшеуіш кружка, таразы, сағат және т. б.);

д) көп таңбалы сандар мен бөлшектермен төрт негізгі арифметикалық әрекетті шығара білу;

е) қарапайым және күрделі (3-4 әрекетте) арифметикалық есептерді шеше білу;

ж) жазықтықтар мен көлемді геометриялық фигуралар туралы түсінік, олардың қасиеттерін білу, осы фигураларды сызу құралдарының көмегімен салу (сызғыш, циркуль, сызба квадраты, транспортир).

Зерде бұзылысы бар оқушыларды математикаға үйрете отырып, қажетті материалды игеру механикалық жаттау мен жаттығу сипатына ие болмауы керек екенін ескеру қажет. Оқушылар алған білім санасында қалуы керек. Пәндік, көрнекі негізден қол жетімді математикалық ұғымдарды қалыптастыруға көшу керек, оқушыларды жалпылауға жетелеу керек және олардың негізінде практикалық жұмыстарды орындау керек.

Математикан сабақтарын өткізу барысында оқытудың әңгімелесу әдісін, түрлі жаттығуларды қолдану және практикалық тапсырмаларды орындатуды ұсынамын:

Әңгіме - бұл материалдың дәйекті логикалық экспозициясы. Математиканы оқытудағы бұл әдіс көбінесе теориялық біліммен (ережелермен, іс-әрекеттің қасиеттерімен, іс-әрекеттің тәртібімен), есептеу әдістерімен танысу кезінде қолданылады.

Жаттығулар санау дағдыларын, есептеу дағдыларын, есептерді шешу дағдыларын және т.б. қалыптастыру үшін қолданылады. Жаттығулар жаңа білім бұрыннан бар біліммен байланысып, олардың кеңеюі мен тереңдеуіне ықпал ететіндей етіп таңдалуы керек. Қиындық дәрежесі тапсырманың күрделілігімен ғана емес, оқушылардың жеке мүмкіндіктерімен де анықталуы керек.

Практикалық жұмыстар - бұл үлестірмелі дидактикалық материалы бар оқушылардың қолмен әрекеті, өлшеу, модельдеу, қолдану, сурет салу, жобалау болып табылады. Практикалық жұмыстар әр түрлі құралдармен, сызбалармен,

конструкциялармен және т. б. дағдыларды бекіту және өлшеу дағдыларын қалыптастыру кезінде кеңінен қолданылады.

Л. А. Каирова мұғалімнің қызметі келесі бағыттарға ие деп жазады:

1) сабақта оқу пәніне айналатын оқу мазмұнын талдау және іріктеу және сабақтың әр кезеңінде мотивацияның жоғары деңгейін қамтамасыз ету.

2) сабақтың құрылымын және сабақтың әрбір құрылымдық компонентін іске асыруға бөлінетін уақыт шеңберін өзгерту.

3) оқушыны білім беру процесіне және құрдастарымен өзара іс-қимылға қосуды қамтамасыз ететін сабақта балалардың қызметін ұйымдастыру нысандарын таңдау.

4) балалардың мүмкіндіктеріне барабар жағдай жасауға мүмкіндік беретін түрлі технологиялық тәсілдерді таңдау және іске асыру.

5) әртүрлі қызмет түрлерін ұйымдастыру үшін әртүрлі дидактикалық материалдарды пайдалану.[7]

Осылайша, берілген зерде бұзылыстары бар балаларға математиканы оқыту бірқатар шарттарды сақтаған кезде тиімді болатынын, ерекше білім беру қажеттіліктеріне байланысты мақсатты жұмыс математиканы сәтті игеруге ықпал ететіндігін дәлелдейді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Гаврилушкина О.П., Воспитание и обучение умственно отсталых дошкольников. Кн. для воспитателя [Текст] О.П.Гаврилушкина Н.Д Соколова. - М.: Просвещение, 1985. - 72 с

2. Эк В.В. Обучение математике учащихся младших классов специальных (коррекционных) образовательных. Учреждений VIII вида: пособие для учителя [Текст] / В.В. Эк. - 2-е изд., перераб. - М.: Просвещение, 2005. - 221 с.

3. Лиепиня С.В. Сравнительные исследования объема внимания учащихся 1-3 классов вспомогательных и массовых школ//Клиническое и психолого-педагогическое изучение детей с интеллектуальной недостаточностью. [Текст] - М., 1976.

4. Баряева Л.Б. Формирование элементарных математических представлений у дошкольников (с проблемами в развитии): Учебнометодическое пособие. [Текст] - СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена; Изд-во «СОЮЗ», 2002. - 479 с.

5. Перова М.Н. Методика преподавания математики во вспомогательной школе. [Текст] / М.Н. Перова - М., Просвещение, 1989. – 480 с.

6. Шиф Ж И.. Особенности умственного развития учащихся вспомогательной школы [Текст] /Под ред Ж И. Шиф. - М, 1965, с. 217- 299, гл. 6

7. Каирова Л.А. Коррекционно-развивающие технологии в обучении математике: учебное пособие [Текст] – Барнаул: АлтГПУ, 2016. – 91с

ОӘЖ 378

МЕКТЕП ҮЛГЕРМЕУШІЛІГІ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕ РЕТІНДЕ

Байырбекова Ұ.Н., Дүйсехан Д.А., Айғазы Ж.А.
«Мирас» университеті, Шымкент қ, Қазақстан

Резюме: Трудности в учебном процессе, возникающие в начальных классах, затрудняют усвоение основного учебного плана школы. Именно в начальных классах закладывается фундамент системы образования, без такого фундамента учащийся в

дальнейшем будет испытывать трудности, вследствие чего он может «отстать» в образовательном процессе в старшей школе. В статье неуспеваемость рассматривается как педагогическая проблема.

Summary: Difficulties in the educational process that arise in the primary grades make it difficult to master the main curriculum of the school. It is in the primary grades that the foundation of the education system is laid, without such a foundation the student will experience difficulties in the future, as a result of which he may “lag behind” in the educational process in high school. In the article, poor progress is considered as a pedagogical problem.

Үлгермеушілік – баланың оқу материалын толық меңгеру және оқу тапсырмаларын орындау қабілетсіздігінің нәтижесі болып табылатын нормативтік критерийлерге сәйкес келмейтін мектептегі білім. Оқыту мен тәрбиелеудің бірдей бағдарламалары мен шарттарына қарама-қайшы, оқушылардың үлгерім көрсеткіштері, білім деңгейі әртүрлі. Дәл осындай дамуы бар сыныпты елестету қиын. Оқушылардың өзіндік даму ерекшеліктері бар, олар әртүрлі тәрбиеленеді, олардың оқу-тәрбиелік міндеттеріне көзқарастары әртүрлі, әртүрлі себептермен сабақты босатады – мұның бәрі балалардың дайындық біркелкілігін бұзады, кейбір оқушылар артта қала бастайды.

Бастауыш сыныптарда пайда болатын оқу-тәрбие үрдісіндегі қиындықтар мектептің негізгі оқу бағдарламасын меңгеруді қиындатады. Дәл бастауыш сыныптарда білім жүйесінің іргетасы қаланады, ондай іргетассыз оқушы болашақта қиындықтарды бастан кешіреді, соның салдарынан орта мектепте оқу-тәрбие үдерісінен «артта қалуы» мүмкін.

Бұл жағдайда мұғалімге үлкен рөл жүктеледі, ол оқудағы пайда болған олқылықтарды тез арада жоюы керек. Мұғалім оқуға қабілетсіз балалар жоқ екенін білуі керек. Барлық оқушылар оқуға қабілетті, бірақ әрқайсысының өзіндік даму жолы бар. Ал бұл жолды мұғалім таңдауы керек. Көбінесе мұғалімдер үлгерімі төмен оқушылармен жұмыс істеудің дәстүрлі әдістерін – өтілген материалды қайталауға негізделген қосымша сабақтарды таңдайды. Дегенмен, бұл әдіс әрқашан пайдалы емес, бұл жағдайда себеп емес, оның әсері жойылады [1].

Үлгерімі төмен оқушылармен жұмыс нәтижелі болуы үшін ең алдымен үлгермеушіліктің нақты себептерін анықтау қажет. Мектептегі үлгермеушілікке келесі себептер негіз болуы мүмкін:

- психологиялық (танымдық процестердің дамуы, мектеп оқушыларының мотивациялық сферасы, мазасыздық деңгейі);
- педагогикалық (оқу-тәрбие үрдісін дұрыс ұйымдастырмау, балалармен сыныптан және мектептен тыс жұмысты дұрыс бағаламау);
- әлеуметтік (мектептің материалдық-техникалық базасының нашарлығы, балаларды мектепке дейінгі біліммен қамту деңгейінің төмендігі, мұғалімдердің жетіспеушілігі, оқушылардың үйдегі тұрмыс жағдайы, отбасылық қарым-қатынас, ата-аналардың мәдени деңгейі).

Оқу-тәрбие процесі аясында кіші жастағы оқушылардың үлгермеушіліктерінің педагогикалық-психологиялық себептері маңызды рөл атқарады.

Педагогикалық тұрғыдан қараусыз қалған балалар мұғалімге дөрекілік таныта бастайды, сабақтан бас тартады, оқу процесін бұзады. Үлгерімнің төмендігі одан әрі білім алуға кедергі болып, ол қайталана береді. Білім беру мазмұнына тек білім, білік, дағды ғана емес, сонымен қатар формальды түрде баға беруге болмайтын шығармашылық іс-әрекет тәжірибесі мен тұлғалық қарым-қатынастың қалыптасуы да қамтылғандықтан, нашар үлгерімді қанағаттанарлықсыз бағалармен салыстыруға болмайды. Бұл оқушылардың жалпы мәдениеті мен тәрбиесіндегі елеулі кемшіліктермен байланысты кеңірек жоспардың құбылысы.

Үлгермеушілікке жол бермеу үшін оның барлық компоненттерін уақытында анықтау және жою қажет. Мектеп оқушыларының үлгермеушілігі, әрине, олардың жеке ерекшеліктерімен және олардың даму жағдайларымен байланысты. Педагогика мектептегі балаларды оқыту мен тәрбиелеуді осы жағдайлардың ең маңыздысы деп таниды. Үлгермеушілік ең алдымен дидактиканың негізгі категорияларымен – оқытудың мазмұны мен процесімен байланысты дидактикалық ұғым болып табылады [2].

Осы мәселені зерттеген ғалымдар артта қалуды анықтау үшін үлгермеушілік факторларын қарастырады. Негізгі үш фактор бар: мектеп мақсатынан туындайтын оқушыларға қойылатын талаптар; оқушылардың психофизиологиялық қабілеттері; олардың мектептегі және мектептен тыс өмірінің, тәрбиесі мен білімінің әлеуметтік жағдайлары. оқушылардың талаптары қорытынды тапсырмалар мен бағалау критерийлерін әзірлеуге негіз болады. Білім беру мазмұнының талаптары мектеп оқушыларының физикалық және психикалық мүмкіндіктерінен асып кете алмайды. Балалардың психофизикалық қабілеттері әлеуметтік жағдайлардың әсерінен, соның ішінде мектептегі оқу-тәрбие жұмысының әсерінен өзгереді және жетілдіріледі. Оқытудың мазмұны мен әдістері оқушылардың қабілетін арттырады (кейде кешіктіріп, төмендетеді). Балалардың қабілетіне әлеуметтік жағдайлар да үлкен әсер етеді. Бұл балалар өмір сүретін, оқитын, тәрбиеленетін жағдайлар. Ал бұл фактор, әйтеуір, басқаша, оқытудың мазмұнын анықтау кезінде ескеріледі.

Үлгермеушілік мектеп шындығының күрделі және екіұшты құбылысы болып табылады. Нашар үлгерім оқушының оқу, санау дағдыларының нашар болуы, талдау, жалпылау интеллектуалдық дағдыларының әлсіздігінен көрінеді. Үлгерімі төмен оқушылар оқу мен есеп шығаруда қиналады. Олар ұсынылған тақырыпты логикалық өңдеуді қаламайды немесе орындай алмайды. Сабақта да, үйде де жүйелі жұмыс жасамайды, сабақты дайындау қажеттілігі туындаса, оқу материалын талдамай-ақ асығыс жасайды, немесе мәніне үңілмей жаттап алады.

Танымдық процестерді дамыту жұмыстарында түзету жаттығуларына көп көңіл бөлу қажет. Мақсатты және жүйелі жұмыстарды жүргізу маңызды. Жаттығулар оқу процесіне, сыныптан тыс жұмыстарға жатады. Жаттығу түрі біреу болуы мүмкін, бірақ мазмұны пәнге байланысты өзгереді.

Жаттығуларды өткізуде тапсырманы бірте-бірте күрделендіре отырып, оқушының қазіргі деңгейіне назар аудару қажет.

Мектептегі үлгермеушіліктің келесі себебі – баланың ішкі жағдайы, мазасыздану деңгейі.

Мазасыздықты жою үшін «Көмек» тактикасын қолдана отырып, қолдау педагогикасын қолданған жөн. Балаға оның қажет екенін және айналасындағылар оның белгілеріне қарамастан қолдау көрсетуге дайын екенін түсінуге көмектесу керек.

Балалар мектепті қуанышпен және өзін-өзі дамытумен байланыстыруы керек. Мазасыздану деңгейі жоғары балалар біршама қаттылықты бастан кешіреді, командаға қосылуға құлықсыз, сондықтан ұжымдық саяхаттар, балалар өз ойын жеткізе алатын ойындар өткізу керек.

Оқу іс-әрекеті ойластырылған болуы керек, проблемалық жағдаяттарды қамтуы керек, әдістерді түрлендіру қажет. Жұптық және топтық жұмыстарды белсенді түрде қолданудың маңызы зор. Бірақ бұл ретте топтардың бірігуіне назар аудару керек, тек осы жағдайда ғана пәнге деген қызығушылық артады.

Нашар үлгерімнің негізгі педагогикалық себептері жұмыстың жоғары қарқыны және «мықты» оқушыларға назар аудару болып табылады. Мазасыз балалармен жұмыс істегенде бұл мүмкін емес. Мұғалімге жеке көзқарас таныту, сараланған жұмысты жаттықтыру қажет. Тапсырмаларды орындау кезінде мазасыз балаларға сыртқы қолдау ұсыну керек.

Мұғалім мазасыз балалар өздерін ұжымның бір бөлігі ретінде сезінуі, сыныптастарының қолдауын сезінуі үшін бірлескен сыныптық іс-шараларды ұйымдастыруы керек. Іс-әрекетті ұйымдастырудың фронтальды түрін ғана емес, топтық, жұптық жұмыстарды да қолданған дұрыс.

Мұғалімнің теріс мотивациямен жұмыс істемей, мектепте жағымды эмоциялар туғызуы маңызды. Мұғалім балалардың мектепке деген қорқынышын жоюы керек. Ол үшін оқушыларға тек теріс емес, оң баға беру керек. Мектеп қуанышпен, қолдаумен, достармен, дамумен байланысты болуы керек. Сондықтан эмоционалдық жүктемені оқу процесіне ойындар, викториналар, серуендер т.б қосу керек. Сыныпты ортақ мақсатпен біріктіру. Дәл осындай орта сыныптағы климатқа жағымды әсер етеді, онда әрбір оқушы өзін өз үйіндегідей сезінеді [3].

Бірақ баланы оқытудағы ең күшті ынталандыру - оның жақсы екенін түсіну. Мұғалім оқушының күшті жақтарына сүйену керек. Бала әрекеттің кез келген түрінен шеберлікке қол жеткізгені маңызды, сонда ішкі ынтасы артады. Ішкі мотивацияны қалыптастыру үшін атақты тұлғалардың мысалдары көмектесуі мүмкін, олардың әңгімелерін сабақтың оқу материалына енгізуге болады, балада үлгі болуы керек. Бұл керемет оқуды ынталандыру бола алады.

Оқушылардың танымдық қызығушылығы пәнді ашу тәсіліне де байланысты, оқу үрдісінде балалар шешуі тиіс проблема болуы керек. Техника мен әдістерді түрлендіру қажет. Балалармен жұмысты ұйымдастыруға ерекше назар аудару керек. Топтарды құру кезінде мұғалім топтардың ұйымшылдығына назар аударуы керек. Жұмыс бір-бірімен тығыз байланыста жүргізілсе, пәнге деген қызығушылық артады.

Пайдаланған әдебиет тізімі:

1. Мания, Е.Р. Педагогические условия преодоления школьной неуспеваемости / Е.Р. Мания.-Текст://Молодойученый.-2021.-№42
2. Горбенко Ирина Александровна. Педагогическая психология: задания и упражнения [Электронный ресурс]: Учебное пособие / И.А. Горбенко, С.А. Володина; ФГБОУ ВО "Московский педагогический государственный университет" . – Электронные текстовые данные.–Москва: МПГУ, 2022.
3. Педагогика: учебник и практикум для вузов / С.В. Рослякова, Т. Г. Пташко, Н.А. Соколова; под научной редакцией Р.С. Димухаметова. - 2-е изд., испр. и доп. -Москва: Издательство Юрайт, 2022.

ОӘЖ 373.3

ЕРТЕГІЛЕРДІ ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҰЛТТЫҚ ДҮНИЕТАНЫМЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ

Балтабай Ж.Б., Мамашарипова Ш.С., Шәріпқызы И.
«Мирас» университеті, Шымкент қ. Қазақстан

Резюме: В данной статье рассматриваются методы и приемы формирования национального мировоззрения учащихся через обучение сказкам.

Summary: This article discusses the methods and techniques of forming the national worldview of students through teaching fairy tales.

Ертегілердің тарихи шығу тегі мен эволюциясын белгілі бір уақыт пен орынға дейін байқау мүмкін болмаса да, адамдар сөйлеу қабілеті дамыған бойда ертегілерді айта бастағанын білеміз. Олар тіпті қоршаған ортаға бейімделу үшін қажетті өмірлік маңызды ақпаратты жеткізу үшін сөйлеу пайда болғанға дейін жестау тілін қолданған болуы мүмкін [1].

Бұл ақпараттың бірліктері біртіндеп адамдарға өздері туралы және олар мекендеген әлемдер туралы білуге мүмкіндік беретін әңгімелердің негізін қалады. Танымдық әңгімелер аталмады. Оларға жай ғана оқиғаны атап өту, үлгі көрсету, қауіп туралы ескерту, тамақ алу немесе түсініксіз болып көрінген нәрсені түсіндіру керектігі айтылды. Адамдар әлеуметтік контексте білім мен тәжірибені жеткізу үшін әңгімелер айтты.

Көптеген ежелгі ертегілер бізге сиқырлы, ғажайып, оғаш немесе шындыққа жанаспайтын болып көрінгенімен, адамдар оларға сенді және бұл адамдар бүгінде діндерге, ғажайыптарға, культтарға, ұлттарға және "еркін" демократия сияқты ұғымдарға сенетін адамдардан онша ерекшеленбеді.

Шын мәнінде, діни және патриоттық әңгімелер біз ойлағаннан гөрі ертегілермен көбірек байланысты, тек ертегілер зайырлы болып келеді және тағайындалған сенім жүйесіне немесе діни кодекстерге негізделмеген. Ертегілер адамның іс — әрекетке бейімділігіне негізделген-әлемді өзгерту және оны адам қажеттіліктеріне бейімдеу, сонымен бірге біз өзгеруге және өзімізді осы әлемге қолайлы етуге тырысамыз. Сондықтан ертегілердегі басты назар, ауызша, жазбаша немесе кинематографиялық болсын, әрқашан сиқырлы құралдарды, ерекше технологияларды немесе басты кейіпкерлерге қоршаған ортамен бірге өзгеруге мүмкіндік беретін күшті адамдар мен жануарларды

табуға аударылып, оны бейбітшілік пен қанағат өміріне қолайлы етеді. Ертегілер шиеленісті жағдайдан басталады, өйткені біз бәріміз өз өмірімізді шиеленісті жағдайдан бастаймыз. Сондықтан біз қайшылықты тілектер мен инстинкттерді қанағаттандыру және шешу үшін байланыс құралдарын ойлап табуымыз керек.

Ертегілер ауызша дәстүрлерден бастау алады және жоғарыда айтқанымдай, оларға ешқашан атаулар берілмеген және олар айтылатын, басып шығарылатын, сурет салатын, жазатын, орындайтын, бейнеге түсіретін және бүгін жасайтын формаларда болған емес.

Фольклортанушылар, әдетте, бүкіл әлемде ауызша дәстүрлерде пайда болған және әлі де бар ғажайып халық ертегілері мен қолжазбалар мен баспа басылымдарының делдалдығы арқылы ауызша дәстүрлерден пайда болған және бүгінде бүкіл әлемде әртүрлі делдалдық формаларда жасалып жатқан әдеби ертегілерді ажыратады. Ауызша және әдеби дәстүрлерде мәдени үлгілер әсер ететін ертегілердің түрлері соншалықты көп және әртүрлі, сондықтан ғажайып фольклорды немесе ертегіні анықтау немесе қарым-қатынастың екі тәсілі арасындағы байланысты түсіндіру мүмкін емес. Анти Аарне мен Стит Томпсонның "Халық ертегісінің түрлері" (1928) сияқты ертегілердің пайдалы каталогтары, сондай-ақ ертегілердің энциклопедиялары бар, 2004 жылы Хансборг Утер қайта өңдеген, "Менің Оксфорд ертегілерінің серігі" (2000), Уильям Хансеннің "Ариадна жібі: халықаралық ертегілерге арналған нұсқаулық". Классикалық әдебиетте табылған" (2002), Дональд Хаазенің "Халық ертегілерінің Гринвуд энциклопедиясы" (2007) және 1958 жылы басталған және әлі аяқталмаған «Enzyklopädie des Märchens» тұрақты жобасы. Дегенмен, бұл кітаптардың құндылығына қарамастан, күрделі қарым-қатынастар мен халық ертегілері мен ертегілерінің эволюциясын түсіну және анықтау қиын. Шын мәнінде, ауызша және әдеби ертегілер бірге бір үлкен және күрделі жанрды құрайды, өйткені олар бір-біріне тығыз байланысты. Дәл осы себепті "ертегі" терминін жанрдың өмірлік маңызды ұрпағы ретінде ауызша дәстүрді қамту және түсініксіз ертегіні, оның эволюциясы мен таралуын түсіндіруге тырысу үшін қолданады.

Басқаша айтқанда, "ертегі" терминін қолдану ауызша және әдеби ағымдардың симбиотикалық қатынастарын білдіреді, тіпті егер кейде ертегілердің әртүрлі түрлерін делдалдық пен қабылдауға қатысты тарихи айырмашылықтар жасалса да. Ертегіні жеткізудің әртүрлі құралдарының өзара әрекеттесуіне назар аудара отырып, мен кейбір ғалымдар әлі күнге дейін ертегінің дұрыс емес тарихын салу үшін насихаттайтын баспа және ауызша сияқты пайдасыз дихотомияларды жоққа шығарғым келеді [2].

Сондай-ақ олардың қалай болатынын көру үшін баяндаудың, мәдени эволюцияның, адами қарым-қатынастың және меметиканың неғұрлым күрделі және инновациялық теорияларын зерттегім келеді

Неліктен біз ертегілерге бейім екенімізді және олардың күнделікті істерімізге қалай әсер ете алатынын түсінуге тырысып көреміз.

"Әңгімелердің тыныс алуына мүмкіндік беру" атты соңғы кітабында А. Фрэнк әңгімелер біздің өміріміздегі проблемалық мәселелерді тұжырымдау және талқылау үшін ескеру қажет қабілеттерді бейнелейтінін атап өтті. А. Фрэнк әңгімелерді түсіндіргісі келмейтінін айтады. Керісінше, ол әлеуметтік-нарратологияның талаптары мен операциялық алғышарттарын түсіндіру үшін бірнеше түрлі әңгімелерді қолданады. Ол әңгімелерді түсіндіруге қызығушылық танытпайды, өйткені сыншылар эвристика мен сыни әдістемелерді әңгімелердің мағынасын жоққа шығару үшін қолданады. Фрэнк әңгімелердің қалай жұмыс істейтінін талдағысы келеді, олардың бір-бірімен, адамдардың тәжірибесімен және қоғамдармен диалогта болуына назар аударады [3].

А.Франктың диалогтық «нарратология» туралы идеяларының қайнар көзі - орыс сыншысы Михаил Бахтин, ол өзінің көптеген еңбектерінде диалог философиясының принциптерін жасады [4].

А.Фрэнк үшін барлық мәлімдемелер негізінен диалогтық болып табылады, өйткені олар әртүрлі және кейде қарама-қарсы мағыналардың өзара әрекеттесуіне байланысты. Сонымен қатар, тілдің кез-келген қолданылуы үнемі қайта қарауды тудыратын қарама-қайшы әлеуметтік күштердің өнімі екенін есте ұстаған жөн.

Ертегілер, сондай-ақ ертегі, миф және аңыз сияқты басқа қарапайым формалар немесе жанрлар жағдайында авторлық құқықпен қорғалған материал жасау арқылы дәстүрлерді құруға және нығайтуға көмектеседі

Адам санасында біз қай ертегілердің басқаларға қарағанда өзекті екенін ажыратып, есте сақтау және қайта құру үшін ең маңыздыларын сақтадық. Буркерттің ертегілерге деген көзқарасын еске түсіретін іс-қимыл бағдарламалары ретінде ертегілер тыңдаушылар мен оқырмандарды шындық әлемінен алшақтатып, аңғал моральдың балама әлемін қамтамасыз етумен айналысады және олар айналасында болып жатқан оқиғалардан үзінділер, ақпарат бөліктері, мотивтер мен кейіпкерлерді жинау арқылы дамыды. Ертегі өзінің тамырын ауызша дәстүрде сақтайтын меметикалық жанр ретінде басқа бұқаралық ақпарат құралдарын, мысалы, басып шығару, электроника, сурет салу, фотография, кино және цифрлық технологияларды қолдана отырып, қарсы әлемді құру және өзімізді шындық әлемінен алшақтату үшін нақты әрекет үлгілерін қалыптастырды.біз оны жақсы біле аламыз.

Процесс барысында бұқаралық ақпарат құралдары өзгерген кезде ертегілер де өзгеріске ұшырады.

Нақты әлеуметтік мінез-құлыққа балама әрекет үлгілерін ұсынатын ертегілердің маңыздылығы және / немесе өзектілігі инстинктивті моральды сақтай отырып, бір-бірімізге өзгермелі жағдайларға бейімделуге көмектесу үшін жеткізуге тырысқанымыздың мәдени көрсеткіші болып табылады. Белгілі бір ертегілердің классикалық ретінде тұрақты болмайды, өйткені олар үнемі қайта құрылады және реформаланады, бірақ олар біздің өміріміздегі проблемалық мәселелерді дұрыс көрсеткендіктен меметикалық болып қала береді.

Ертегілер өзінің шығу тарихында балаларға арналмаған немесе жасалмаған. Дегенмен, олар оларда резонанс тудырады және балалар шынайы әлем деп аталатын әділетсіздіктер мен қайшылықтарға қарсы тұру үшін өскенде оларды есіне алады. Біз ертегінің шығу тегі неге соншалықты түсініксіз екенін түсіндіре алмаймыз. Бірақ балаларға ертегілердің көмегімен әлемді өзгерту арқылы өзімізді өзгерте аламыз деген үмітті ұсына отырып, олардың неге шындыққа қарсы тұра бермейтінін және сол арқылы тәрбиесіне, жеке тұлғасына, ортасына ықпал ете алатынын айта кеткен жөн.

Пайдаланған әдебиет тізімі:

1. Тивикова С. К., Молодцова Н. Г. Этнокультурная коннотация: от народной сказки к ценностям национальной культуры //Школьные технологии. – 2020. – №. 3. – С. 10-18.
2. Абдуллабекова У. Б. и др. Лингвофольклористическое определение понятий "сказка", " язык сказки" и" стиль сказки" //Филологические науки. Вопросы теории и практики. – 2014. – №. 12-3. – С. 13-15.
3. Frank A. W. Knowing other people's stories: Empathy, illness, and identity //Concentric: Literary and Cultural Studies. – 2016. – Т. 42. – №. 2. – С. 151-165.
4. Багратион-Мухранели И. Л. Проблема коммуникации, диалога и творческое наследие Бахтина //Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Сер.: Філологічні науки. – 2014. – №. 1. – С. 12-15.

ОӘЖ 37.015-8

ДАМЫТУШЫЛЫҚ ОҚЫТУ НЕГІЗІНДЕ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ҚҰЗІРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Басымбек Р.С., Қайназарова Д.І.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматривается проблема воспитания школьников, основы формирования социальных компетенций младших школьников на основе развивающего обучения.

Summary: The article deals with the problem of education of schoolchildren, the basics of the formation of social competencies of younger schoolchildren on the basis of developmental learning

Біздің қиын уақытта мектеп оқушыларын тәрбиелеу мәселесі өзекті болып қала береді. Елге белсенді, коммуникативті, әртүрлі адамдармен байланыс жасай алатын азаматтар қажет. Адами қарым-қатынас әрқашан күшті білім беру құралы болды. Оқушылар арасында достық, өзара түсіністік, сыныптасының пікірін тыңдай білу, қандай да бір іс жүргізу жөнінде нақты ұсыныс жасау қабілеті бар сыныптарда оңай жұмыс істейді. Әрине, бұл дағдылар мен дағдылардың барлығы өздігінен пайда болмайды, бірақ ата-аналар мен мұғалімдер тәрбиелеуі маңызды роль атқарады. Мамандардың пікірінше, мектепке дайындық деңгейі баланың денесінің, оның ішінде жүйке жүйесінің жетілуін болжайды.

Дәстүрлі түрде мектеп жетілуінің үш аспектісі бар: интеллектуалды, эмоционалды, әлеуметтік. Әлеуметтік аспект дегеніміз-балалардың

құрдастарымен қарым-қатынас жасау қажеттілігі және олардың мінез-құлқын үйренген ережелер негізінде балалар топтарының заңдарына бағындыру мүмкіндігі (бұл біздің білім беру мекемесіндегі балалар бір-бірімен, топтармен, сыныптармен жасасатын шарттар) және мінез-құлық нормалары, олар өз кезегінде моральдық әрекеттерді реттеуші болып табылады. Қарым-қатынас процесі оңай емес. Оны бақылай отырып, біз тек сыртқы жағын, Үстірт көрінісін көреміз, бірақ оның артында қарым-қатынастың ішкі, көрінбейтін, бірақ өте маңызды аспектісі жатыр: қажеттіліктер мен мотивтер, яғни бір адамды екіншісіне жетуге итермелейтін нәрсе. Әңгімелесушіні жақсы білу және түсіну арқылы ғана онымен шынайы қарым-қатынас орнатуға болады [1].

Көптеген құрдастар қақтығыстары, ең алдымен, екіншісінің көзқарасына түсе алмауымен байланысты; бір қарым-қатынас саласындағы бұл қақтығыстар екіншісінде сәтсіздікке әкеледі. Қарым-қатынас қабілеті немесе қарым-қатынас қабілеті, психологтар қарым-қатынас тиімділігі мен басқа адамдармен үйлесімділікті қамтамасыз ететін жеке психологиялық қабілеттер ретінде анықтайды. Қарым-қатынас қабілеті мыналарды қамтиды:

- * басқалармен байланысқа түсуге деген ұмтылыс ("мен қалаймын");

- * басқалармен қарым-қатынас кезінде ұстануға тиісті нормалар мен ережелерді білу ("мен білемін");

- * қарым-қатынасты ұйымдастыра білу ("мен істей аламын").

Сондықтан мұғалімнің мақсаты - оқушылардың мектеп жағдайында бейімделуіне әлеуметтік-психологиялық жағдай жасау, бұл баланың мектеп ортасында сәтті жұмыс істеуіне және дамуына мүмкіндік береді. Сонда мұғалімнің міндеттері:

- *балаларда құрдастарымен және тәрбиешілерімен тұлғааралық қарым-қатынас орнату үшін қажетті қарым-қатынас дағдыларын дамыту;

- *балаларда когнитивті дағдыларды, бастауыш мектепте табысты оқу үшін қажетті қабілеттерді дамыту;

- *оқушылардың бойында оқушының ішкі ұстанымын, тұрақты өзін-өзі бағалауын және мектептегі мазасыздықтың төмен деңгейін қалыптастыру;

- *оқушыларға мектеп ережелерін меңгеруге көмек көрсету. Мен бұл тапсырмаларды сабақта немесе сабақтан тыс уақытта ойындарды қолдану арқылы шешемін. Мысалы, "Сиқырлы сандықтар" ойыны барысында мен балаға оның көңіл-күйі туралы ойлануды ұсынамын, содан кейін теріс эмоцияларды кеудеге "бүктеп", лақтырып тастаймын. Басқа Кеудеден (ол жарқын) мен балаға жағымды эмоциялар алуды ұсынамын. Бұл ойынды таңертең таңертеңгі жиында өткізген жөн.. Мұғалімнің назарын талап ететін келесі мәселе - балаларды топтарға іріктеу. Әрине, олардың жеке бейімділігін ескере отырып біріктіру керек [2]. Ең әлсіз студентке шыдамды, мейірімді серіктес сияқты күшті қажет емес екендігі байқалды. Екі бұзақыны біріктіру қауіпті. Егер сіз балаларды өз қалауы бойынша байланыстыратын болсаңыз, онда топтар әр түрлі деңгейдегі білімге ие болады, реніштер, көңілсіздіктер басталады, тіпті топта жұмыс істегісі келмейді. Күшті және әлсіз топтар іргелес жатқан сыныптың жұмысын басқару мұғалімге қиынырақ. Мен топ мүшелерін

таңдаудың осы түріне тоқталдым: әр топтың ұйымдастырушысын (капитаны, жетекшісі) Ең қабілетті оқушылар арасынан мұғалім тағайындайды. Әрі қарай шамамен бірдей білім деңгейіндегі 4-5 адам аталады (топтағы оқушылардың санына байланысты). Әр ұйымдастырушы топқа бір оқушыны таңдайды, содан кейін екеуі мұғалім атаған топтан кімді шақыруға болатындығын шешеді, әр уақытта бір оқушыны таңдайды. Осылайша, біркелкі таралады. Топтардың жұмыс істеуі үшін кем дегенде 5-6 сабақ қажет. Содан кейін балалар әртүрлі серіктестермен ынтымақтастық тәжірибесін алу үшін топты қайта құру керек. Сабақта сараланған оқыту мазмұнын өзгерту, жекелеген міндеттерді орындау қиындықтары мен ұзақтығын өзгертуге болады. Тақтаның алдына жартылай шеңбер қою ыңғайлы (оқу сабақтары, сыныптан тыс оқу, музыка үшін). Екі үстелді қосыңыз (топтық жұмыс үшін), оларды бір отбасылық үстелмен біріктіріңіз (дәптерлерде жұмыс істеуді қажет етпейтін сабақтар үшін, сыныптан тыс жұмыстар үшін). Бұл жағдайда жазу және математика сабақтарында бірінші сыныптағы кестелерді қайта реттеуге болмайды: дұрыс жазу, әріптер мен сандарды үйрену кезінде балалар тақтаға бүйірден емес, тікелей қарауы керек [3].

Сыныптағы жаңартылған, "қолға үйретілген" орта оқуға қосымша қызығушылық тудырады, шығармашылық жұмысқа бейімдейді, психикалық стрессті жеңілдетеді. Балаларға қарым-қатынас жасау үшін еркіндік беріледі. Дене шынықтыру минуттарын өткізу ерекше тәсілді қажет етеді. Олар өте динамикалық болуы керек, ал сыныптың барлық бос аймағын пайдалану керек. Жаяу жүру, сыныпта жеңіл жүгіру, әртүрлі Имитациялық қозғалыстар физикалық және психикалық стрессті жеңілдетеді. Дене шынықтыру сабақтың тақырыбымен, жыл мезгілімен, ауа-райының күйімен және балалардың көңіл-күйімен байланысты болған кезде жақсы. Дене жаттығулары кезінде балаларды үстелдің жанында ұстамаңыз, оларды психикалық стресстен алшақтатып, бұлшықеттердің жеке топтарына демалу керек. Белсенді демалып, балалар оқу жұмысын жалғастыруға қуанышты болады [4].

Топтық жұмыста тез нәтиже күтуге болмайды, барлығы дерлік игеріледі. Қарым-қатынастың қарапайым формалары пысықталмайынша, күрделі жұмысқа көшудің қажеті жоқ. Уақыт қажет, тәжірибе қажет, қателерді талдау қажет. Бұл мұғалімнен шыдамдылық пен қажырлы еңбекті талап етеді. Психологиялық-педагогикалық зерттеулер көрсеткендей, бастауыш жалпы білім беру мұғалімі қаншалықты жақсы болса да, ол жалғыз бастауыш сынып оқушыларының толыққанды жеке дамуын қамтамасыз ете алмайды. Ол үшін білім алушылардың оқу іс-әрекеті процесінде өзара іс-қимылын ұйымдастыру қажет [5].

Әр балаға өзін-өзі көрсетуге, микроспораларда өз күштерін сынап көруге мүмкіндік беріңіз, мұнда мұғалімнің үлкен беделі жоқ, бүкіл сыныптың назарын аудармайды. Әр балаға эмоционалды және мазмұнды қолдау көрсету, онсыз ұялшақ және нашар дайындалған балалар мектептегі мазасыздықты дамытады, ал көшбасшылар мінездің қалыптасуын жағымды түрде бұрмаламайды. Әр балаға оқу қабілетінің негізін құрайтын рефлексивті

мұғалімдік функцияларды орындау тәжірибесін беру. Бірінші сынып-бақылау және бағалау, кейінірек-мақсат қою және жоспарлау. Мұғалімге мотивациялық құрал беру, оқыту мазмұнына тарту, білім мен оқытуды сабақта органикалық түрде үйлестіру мүмкіндігі мен қажеттілігі, балалардың адами және іскерлік қатынастарын құру.

Оқушыларды олардың мүмкіндіктері мен оқуға дайындығына сәйкес әдістемелік қолдау құралдары арқылы жүзеге асырылуы керек. Жұптар мен топтар жұмыстың мақсаты мен мазмұнына қарай тұрақты және ауысымдық құрам бола алады. Мен ерлі-зайыптылар мен топтардағы оқу ынтымақтастығын дұрыс ұйымдастыру мәселелерін қарастырамын, қарым-қатынас мәдениетіне және жұптар мен топтардың шебер жинақталуына көп көңіл бөлемін. Жұпта және топта жұмыс істей отырып, балалар зерттелетін материалды игеріп қана қоймай, өзара көмек, өзара бақылау және өзара бағалауды үйренеді (ауызша және жазбаша тапсырмаларды орындау барысында) Топтық жұмыс кезінде жалпы танымдық міндет жалпы күш-жігермен шешіледі. Әрбір микротоп белгілі бір қиындық дәрежесін алады. Мысалы, математика сабағында топтық жұмысты материалды бекіту үшін, ал оқу сабақтарында– проблемалық сипаттағы жаңа материалды ұсыну кезінде қолданған дұрыс. Жұмыстың жұптық және топтық формаларында іскерлік қарым-қатынас, өзара әрекеттесу дағдылары дамиды [6].

Топтарда жұмыс істеу оқушылардың сыныптағы жұмыс орындарын дәстүрлі емес орналастыруды талап етеді. Жұптық жұмыс үшін қарапайым жолдар ыңғайлы. Топтық жұмыс үшін парталар әр бала өзінің әңгімелесушілерін көретіндей етіп жасалуы керек; тақтаға арқасымен отырмас еді, топтың жұмысының нәтижесі жазылған жалпы қағазға оңай қол жеткізе алады; топ мүшелерінің қолы жететін жерде болды (сондықтан балалар жұмыстың аяқталғанын көрсете отырып, созылған қолдарын біріктіре алады). Балалар үстелдерді қайта орналастыруды ұнатады, оларды орналастырудың әртүрлі нұсқаларын ұсынады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы Заңы» 27 шілде 2007 жыл.
2. ҚР Білім беру тұжырымдамасы
3. Л.В.Занков. "Избранные труды".Москва "Педагогика"-1990г.
4. Ж.Б.Қоянбаев, Р.М.Қоянбаев. "Педагогика" Алматы, 2002ж.
5. Б.Тұрғынбаева. "Дамыта оқыту технологиялары" Алматы,2000 Оқу-әдістемелік құрал.
6. З.Смаилова. "Дамыта оқыту технологиясының жеке тұлғаның дамуына әсері" . Бастауыш мектеп, ғ 9-2004ж.

ВЛИЯНИЕ СТИЛЯ СЕМЕЙНОГО ВОСПИТАНИЯ НА ФОРМИРОВАНИЕ БУЛЛИНГ-ПОЗИЦИИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Бекметова Н.А., Турганова З.Т.
Университет "Мирас", г.Шымкент, Казахстан

Түйін: Мақала кіші мектеп оқушыларының қорлау позицияларының аспектілерін және отбасылық тәрбиенің стильдерін қарастыруға арналған. Отбасылық қарым-қатынас стильдерінің баланың қорқыту позициясына әсері көрсетіледі.

Summary: The article is devoted to the consideration of aspects of bullying positions of younger schoolchildren and styles of family education. The influence of family relationship styles on the bullying position occupied by the child is presented.

Буллинг – это физическое или психологическое запугивание жертвы, которое может осуществляться одним человеком или группой с применением умышленных толчков, ударов, обидных жестов, голоса и других средств.

Ключевыми критериями буллинга являются: намеренность, регулярность и неравенство силы или власти. Буллинг характеризуется следующими особенностями: агрессивное и негативное поведение; происходит в отношениях, участники которых обладают неодинаковой властью; осуществляется регулярно; поведение является умышленным.

Выделяют следующие виды буллинга: физическое и психическое насилие; словесный, поведенческий и агрессивный буллинг с физическим насилием; физическое, эмоциональное, вербальное, психическое и сексуальное насилие; кибербуллинг. Выделяют следующие позиции: жертва, агрессор, наблюдатель, защитники жертвы и последователи агрессора [1]. Выделяют следующую взаимосвязь между стилем воспитания и буллинг-позицией: при авторитарном стиле формируется позиция жертвы или инициатора; при либерально-попустительском воспитании младший школьник проявляет себя с позиции помощника. Бывают исключения, где ребенок защищает жертву; в демократическом стиле ребенок – защитник или наблюдатель.

Проявление буллинга в образовательных условиях становится острой проблемой по всему миру. Согласно результатам исследований, только около 30% детей и подростков ни разу не становились участниками буллинга в позиции жертвы. Более 60% респондентов отмечают наличие насилия в школе, которое проявляется в форме физической или вербальной агрессии унижения, сплетен, запугивания [2].

Анализ исследований, посвященных проблеме влияния типа семейного воспитания на формирование личности детей младшего школьного возраста, позволяет утверждать, что социальные установки, транслируемые родителями, их интересы, ценности, стиль семейного воспитания, определяют траекторию развития ребенка, что может спровоцировать возникновение проблем в отношениях со сверстниками, проявляющихся в виктимизации [3].

Однако, данная взаимосвязь исследована недостаточно глубоко, в связи с чем изучение теоретических и практических аспектов проблемы влияния стиля семейных взаимоотношений на формирование буллинг-позиции младших школьников является актуальной целью для исследования.

Чтобы изучить и точно подтвердить выявленную взаимосвязь между стилем семейного воспитания и буллинг-позицией младшего школьника, мы провели эксперимент, в котором приняли участие учащиеся 4 класса в количестве 23 человек и их родители.

Для изучения буллинг-структуры нами была использована авторская методика Норкиной Е. Г. «Буллинг-структура» [4], которая направлена на определение ролей и позиций, занимаемых младшими школьниками в буллинге. В результате тестирования учеников 4 класса, мы выявили, что 24 ученика, что составляет 80 % учащихся, занимают позицию защитников. Один младший школьник занимает позицию инициатора в классе, что составляет 3 %, так же, как и позицию наблюдателя (3 %). Число школьников с позицией жертвы и помощником буллера одинаковое, что составляет по 2 человека в каждой позиции (7 %).

Для изучения стиля взаимоотношений в семье был использован тест Овчаровой Р. В. «Стили воспитания» [5], который направлен на определение стиля воспитания, используемого в семье. По результатам анкеты родителей того же класса получились результаты: в 19 семьях класса, которые составляют 83 %, выявлен демократический стиль воспитания, в трёх семьях (13 %) авторитарный стиль. В одной семье воспитание основано на либерально-попустительском стиле взаимоотношений (4 %).

Для выявления взаимосвязи мы применили расчет t-критерия Стьюдента для несвязных выборок. Нами были получены следующие результаты: $t_{Эмп.} = 4.6$. При $p \leq 0,01$ критическое значение составляет 2,69. Связь между признаками находится в зоне значимости. Таким образом, мы выявили наличие зависимости между стилем воспитания и буллинг-позицией школьника.

Таким образом, в семьях с авторитарным стилем воспитания формируется позиция жертвы и буллера. В семьях с демократическим стилем дети проявляют позицию защитника. Так мы можем утверждать, что существует взаимосвязь между буллинг-позицией ребенка и стилем семейного воспитания.

Список использованной литературы:

1. Бочавер А. А., Хломов К.Д. Буллинг как объект исследований и культурный феномен // Психология. Журнал Высшей школы экономики. – 2013. – № 3. – С. 149–159.
2. Волчегорская Е.Ю., Жукова М.В., Фролова Е.В., Шишкина К.И. Буллинг как актуальная проблема современной начальной школы // Вестник Южно-уральского государственного гуманитарно-педагогического университета. – 2020. – № 5. – С. 239-252.
3. Волчегорская Е.Ю., Жукова М.В., Фролова Е.В., Шишкина К.И. Распространенность буллинга в среде младших школьников // Ученые записки университета им. П.Ф. Лесгафта. – 2021. – № 8 (198). – С. 416-419.

4. Норкина Е.Г. Методика на выявление «Буллинг-структуры» // Таврический научный обозреватель. 2016. №3 (8). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/metodika-na-vyyavlenie-bulling-struktury> (дата обращения: 21.01.2022).

ОӘЖ 159.973

ИНТЕЛЛЕКТИСІ БҰЗЫЛҒАН БАСТАУЫШ МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ЗЕЙІНІН ДАМУЫ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Бердимуратова К.Б., Бисенова Г.К., Турганова З.А.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются особенности внимания детей младшего школьного возраста с умственной отсталостью. Описаны основные особенности внимания у детей с умственной отсталостью, приводящие к нарушению адаптации детей, влияющие на осуществление учебной и трудовой деятельности.

Summary: The article discusses the features of attention in primary school children with intellectual disabilities. The main features of attention in children with intellectual disabilities that lead to impaired adaptation of children and affect the implementation of educational and work activities are described.

Бала психикасының когнитивті және эмоционалды-ерікті салаларын дамытуда маңызды орын балалардың оқу нәтижелілігін қамтамасыз етуге ықпал ететін назар аударады. Бастауыш мектеп жасындағы балаларда табысты оқытудың негізі қалыптасады. Психологиядағы назар сананың кез-келген тақырыпқа, құбылысқа, іс-әрекетке бағытталуы мен шоғырлануын білдіреді. Шын мәнінде, когнитивті процестер бір-бірінен бөлек емес, бір-бірімен тығыз байланысты және күрделі жүйе болып табылады. Психикалық процестер қабылдау мен есте сақтауға негізделген, есте сақтаудың күрделі формалары ойлаудың қатысуынсыз мүмкін емес, кез-келген когнитивті әрекетті жүзеге асыру зейінмен бірге жүреді, нәтижесінде зейін барлық психикалық процестерге қатысады және танымдық саланың маңызды сипаттамасы болып табылады [1].

Интеллекттің бұзылуы-бұл мидың органикалық зақымдануынан туындаған когнитивті белсенділіктің тұрақты, қайтымсыз бұзылуы. Интеллектуалды жеткіліксіздікте зейіннің бірде-бір қасиеті психиканың дамуындағы патологиялық ауытқудан зардап шекпейтін болып қалмайды, бұл Интеллектуалды жеткіліксіздігі бар балалардың қалыпты дамып келе жатқан құрдастарымен қатар жаңа білім мен дағдыларды игере алмауына әкеледі. Интеллектуалды жеткіліксіздік оларды оқыту мен тәрбиелеуді қиындатады, олардың жеке басын қалыптастыру процесін ерекше қиындатады. Ақыл-ойы бұзылған балаларда көп жағдайда назар аудару, тұрақсыздық, назар аударудың аздығы, зейіннің дамымауы, шоғырланудың, тұрақтылықтың және таралудың бұзылуы сияқты назар аудару ерекшеліктері байқалады. Мұның бәрі балалардың бейімделуіне әкеледі, оқу және еңбек қызметін жүзеге асыруға әсер етеді.

Зейінді қалыптастыру және жетілдіру жазу, санау, оқуды үйрену сияқты маңызды рөл атқарады және когнитивті қызметті жүзеге асырудың негізгі шарты болып табылады. Көңіл күйі баланың барлық іс-әрекетіне әсер етеді. Интеллект бұзылған кезде зейіннің барлық процестері бұзылып, тұтастай алғанда когнитивті саланың қалыптасуына теріс әсер ететіндіктен, нәтижесінде бұл проблема арнайы педагогика мен психологиядағы ең маңызды және өзекті мәселелердің бірі болып саналады.

Интеллекттің бұзылуындағы зейіннің маңызды ерекшелігі-оның белсенді ұзақ мерзімді шоғырлануының мүмкін невозможстігі. Мұндай балалар тез және оңай алаңдайды және ұзақ уақыт бойы кез-келген объектіге назар аудара алмайды. Зейіннің дамуының төмен деңгейіне байланысты олар мұғалімнің айтқанының көп бөлігін қабылдамайды. Сол себепті балалар өздері ұсынған бір типті жұмыстың кейбір бөлігін қате орындайды.

Ақыл-ой кемістігінің кез-келген түрі бар бала ешқашан интеллект бұзылуынсыз құрдасы сияқты жоғары концентрацияға жете алмайды [2]. Жұмысқа қосылғаннан кейін біраз уақыттан кейін оның назары төмендейді немесе толығымен жоғалады. Кейде кейбір ақыл-есі кем балалардың кез-келген тапсырманы орындау кезіндегі мінез-құлқы олардың назары шоғырланған сияқты әсер қалдырады. Олар сыртқы шоғырланған, айналада болып жатқан оқиғаларға мүлдем жауап бермейді, бірақ олардың өнімділігі өте төмен болып қалады.

Интеллектісі бұзылған балаларда көбірек бұзылған-ерікті мақсатты назар. Себебі мұндай балалар қиындықтар туындаған кезде оларды жеңуге тырыспайды. Олар бұл жағдайда жұмыстан кетуге бейім. Алайда, егер жұмыс қызықты және мүмкін болса, ол біраз уақыт балалардың назарын аудара алады. Ерікті зейіннің әлсіздігі оқу процесінде зейін объектілерінің жиі өзгеруі, қандай да бір объектіге немесе бір қызмет түріне назар аудара алмауынан көрінеді.

Оқушылардың мектеп білімін игеруі ерікті зейіннің қалыптасуын білдіреді. Интеллектуалды жеткіліксіздігі бар балаларда ол бірқатар бұзылулармен сипатталады, атап айтқанда аз көлем, әлсіз тұрақтылық және ауысу, аз еріктілік. Сонымен, мұғалімнің жетекшілігімен сызылатын тақырыпты қарастырып, талдай отырып, ақыл-ойы бұзылған балалар өз назарын осы объектіге әлсіз аударады, олар қоршаған ортадағы басқа объектілерге назар аударады. Кез-келген сыртқы дыбыс, әрекет оларды тақырыпты қабылдау мен талдаудан оңай алшақтатуы мүмкін.

Ақыл-ойы бұзылған балалар үшін әдеттегіден төмен назар аудару тән. Заттардың едәуір аз болуы ақыл-есі кем баланың назарын аударады. Ақыл-есі кем адамдардың зейін процесінің барлық қасиеттері бұзылған. Еріксіз назар басым.

Мұғалім сабақта қолданатын әр түрлі іс-шаралар оқушылардың тез шаршауына әкеледі және орындалатын тапсырмадан назар аударылады. Мазасыздық қозғыш балаларға тән, олар сергектікке, ұтқырлыққа, интрузивтілікке, көбінесе зейіннің тұрақсыздығымен үйлеседі. Мұндай шамадан тыс алаңдаушылық қарапайым балаға қол жетімді және түсінікті

тапсырманы орындай алмауға әкеледі. Шоғырлану үшін ерікті күш пен белгілі бір энергия шығыны қажет, бұл қиындық тудырады.

Интеллектуалды кемістігі бар балалардың зейінін дамыту жеке тұлғаны тәрбиелеу мен қалыптастырумен тығыз байланысты. Өзін — өзі тану, мақсаттылық, табандылық, өзін-өзі бақылау, табандылық-бұл жеке сипаттамалардың барлығы зейіннің дамуымен тығыз байланысты қалыптасады. Психикалық ауытқулары бар балалар мақсатты ерікті мінез-құлықты қалыптастыруда үлкен қиындықтарға тап болады, бұл олардың өнімділігіне әсер етеді және ерікті мақсатты әрекеттерде тез сарқылуға әкеледі [3].

Қозу процестері басым интеллектісі бұзылған балаларда интеллекттің бұзылуының асқынбаған түрі бар оқушылармен салыстырғанда тұрақтылық пен зейіннің бөліну сапасының көрсеткіштерінде айтарлықтай артта қалушылық байқалады. Оңтайлы жағдай жасау кезінде интеллектісі бұзылған қозғыш балалардың зейінінің жалпы сипаттамасы ақау құрылымы асқынбаған ақыл-есі кем оқушылармен бірдей. Сонымен қатар, оларға бір-бірімен байланысты объектілерді көрсету кезінде олардың назар аудару көлемі тар болады. Сондай-ақ олардың зейін дамуының төмен динамикасы байқалады [4].

Зейіннің тұрақтылығының ең төменгі көрсеткіші-тежелу процестері басым интеллект бұзылған балалар. Осы клиникалық топтағы оқушылардың көпшілігі зейінді бөлуге қабілетсіз. Тежелген оқушылар қарапайым әрекеттерді орындауға өте ынталы болуымен сипатталады, олар бірнеше сағат бойы ешнәрсеге алаңдамай немесе реакция жасамай орындай алады.

Жалпы, қозғыш балалардың назары тежелген балаларға қарағанда жақсы. Сол және басқаларында зейін мөлшері нормадан едәуір артта қалады, дәл қабылдау кезінде жалпылау мен түсінудің жоғары деңгейі қажет болған жағдайда.

Осылайша, интеллектісі бұзылған бастауыш сынып оқушыларының назары еріктіліктің жеткіліксіздігімен, зейіннің негізгі қасиеттерінің тапшылығымен сипатталады: көлемі, шоғырлануы, таралуы. Ақыл-ой кемістігі бар кейбір балаларда тапсырманы орындаудың басында зейіннің максималды кернеуі және болашақта оның біртіндеп төмендеуі байқалады. Басқа балаларда зейін кез-келген қызметті жүзеге асыру кезінде байқалады. Үшіншісі мезгіл-мезгіл назар аударады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Рождественская, Д. А. Особенности развития внимания у детей младшего школьного возраста с нарушением интеллекта/ Молодой ученый. — 2019. — № 29 (267). — С. 142-144.
2. Ратанова, Т. А. Диагностика умственных способностей детей. - Москва: Огни, 2011. - 168 с
3. Воронкова, В.В. Олигофренопедагогика. Пособие для ВУЗов / В.В. Воронкова. - М.: Дрофа, 2014. - 593 с.
4. Стребелева, Е. А. Воспитание и обучение детей дошкольного возраста с нарушением интеллекта: учебник для студентов педагогических специальностей / Е.А. Стребелева. - М.: Парадигма, 2015. - 531 с.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЛОГИКАЛЫҚ ОЙЛАУЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Бердіқұл Р.С., Бекен Г.А., Абдуллаева Р.И.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются психолого-педагогические основы формирования логического мышления младших школьников. Определены пути целенаправленного формирования умений учащихся. Установлено, что процесс формирования логического мышления младших школьников является важнейшей составляющей педагогического процесса.

Summary: The article deals with the psychological and pedagogical foundations of the formation of logical thinking in primary school children. The ways of purposeful formation of students' skills are highlighted. It is determined that the process of forming logical thinking of younger students is an important part of the pedagogical process.

Бастауыш білім беру - адамның дамуы мен қалыптасуындағы маңызды кезең. Бастауыш сыныптарда балалардың ақыл-ой дамуының негіздері қаланады, өз бетінше ойлайтын, өз іс-әрекетін сыни тұрғыдан бағалайтын, мәселені шешудің бірнеше тәсілдерін салыстыруға, талдауға, ұсынуға, оларды бағалауға және ең ұтымдысын таңдауға, бастысы бөліп көрсетуге және жалпыланған қорытынды жасауға, алған білімдерін іс жүзінде қолдануға қабілетті адамды дайындауға алғышарттар жасалады.

Мұндай нәтижелерге қол жеткізудің қажетті шарты-баланың мектепте одан әрі оқуының тиімділігін, кәсіби дайындық пен өмірдегі жетістігін қамтамасыз ететін маңызды фактор ретінде логикалық ойлауды дамыту. Бастауыш сынып мұғалімінің алдында тұрған маңызды міндеттердің бірі-балаларға тұжырымдар жасауға, дәлелдер келтіруге, бір-бірімен логикалық байланысты тұжырымдар жасауға мүмкіндік беретін тәуелсіз ойлау логикасын дамыту; өз пайымдауларын негіздей отырып, қорытынды жасау және, сайып келгенде, өз бетінше білім алу.

Қазіргі психологиялық-педагогикалық ғылымда балаларда логикалық ойлау құрылымдарының қалыптасуын зерттеудің әртүрлі бағыттары бар.

Я.А. Каменский алғашқы мұғалімдердің бірі оқушылардың логикалық мәдениетін қалыптастыру мәселесін көтерді. Ол оқушыларды қорытындылардың қысқаша ережелерімен таныстыруды, оларды өмірлік мысалдармен нығайтуды, содан кейін оқушылардың логикалық ойлауын жетілдіруді, соның ішінде физика, математика және басқа ғылымдар мәселелерін талдауды ұсынды [1]. Ол сондай-ақ ойлау операцияларын қолдану қабілетіне көп көңіл бөлді: мұғалімнің жұмысында талдау, синтез және салыстыру әдісі.

Я. А. Коменскийдің бұл көзқарастары көрнекті педагог К.Д. Ушинскийдің еңбектерінде одан әрі дамыды. Орыс мұғалімі оқушыларды оқытудағы логиканың рөлін талдауға көп көңіл бөлді. К. Д. Ушинский логика біздің санамызда табиғат объектілері мен құбылыстарының байланысының көрінісі

деп есептеді. Осыған байланысты, оның пікірінше, логика барлық ғылымдар қарсаңында болуы керек.

Бастауыш мектеп жасының басында баланың психикалық дамуы жеткілікті жоғары деңгейге жетеді. Барлық психикалық процестер: қабылдау, есте сақтау, ойлау, қиял, сөйлеу – дамудың ұзақ жолынан өтті. Баланың әртүрлі іс-әрекеттерін қамтамасыз ететін әртүрлі танымдық процестер бір-бірінен оқшауланбайды, бірақ күрделі жүйені білдіреді, олардың әрқайсысы басқалармен байланысты. Бұл байланыс балалық шақта өзгеріссіз қалмайды: әртүрлі кезеңдерде процестердің кез-келгені жалпы психикалық даму үшін жетекші мәнге ие болады. Психологиялық зерттеулер көрсеткендей, бұл кезеңде ойлау барлық психикалық процестердің дамуына көбірек әсер етеді. Бастауыш мектеп жасындағы баланың ойлауы дамудың бетбұрыс кезеңінде. Осы кезеңде осы жас үшін негізгі болып табылатын көрнекі-бейнелі ойлаудан ауызша-логикалық, тұжырымдамалық ойлауға көшу жүзеге асырылады [2].

Баланың ауызша-логикалық ойлауы сөзбен жұмыс жасау және ойлау логикасын түсіну қабілетінде жатыр. Балалардағы ауызша-логикалық ойлаудың дамуы екі кезеңнен өтеді. Бірінші кезеңде бала заттар мен әрекеттерге қатысты сөздердің мағыналарын игереді, ал екінші кезеңде олар қатынастарды білдіретін ұғымдар жүйесін біледі және ойлау логикасының ережелерін игереді. Ауызша-логикалық ойлау, ең алдымен, ойлау процесінің өзінде анықталады. Практикалық логикалық ойлаудан айырмашылығы, ол тек ауызша түрде жүзеге асырылады. Адам ақыл-оймен қажетті байланыстарды ойластыруы, талдауы және орнатуы керек, өзіне белгілі ережелерді, әдістерді, әрекеттерді таңдап, осы нақты тапсырмаға қолдануы керек. Ол қажетті байланыстарды салыстырып, орнатуы керек, әртүрлі заттарды топтастырып, ұқсас заттарды ажырата білуі керек және мұның бәрін тек ақыл-ой әрекеттері арқылы жүзеге асыруы керек.

Осы тақырыптағы психологиялық-педагогикалық жұмыстардың көпшілігінде бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлауын дамытудың формаларына, әдістеріне, құралдарына және елеусіз – психологиялық-педагогикалық жағдайларға және оларды нақты білім беру практикасында қолдануға көп көңіл бөлінеді. Осыған байланысты бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлауының тиімді дамуының психологиялық-педагогикалық жағдайларын зерттеу бастауыш жалпы білім берудегі ғылыми-практикалық зерттеулердің өзекті бағыты болып табылады.

Бастауыш сынып оқушылары мектепте оқу нәтижесінде тапсырмаларды үнемі орындау қажет болған кезде өз ойларын басқаруды үйренеді. Мұндай ерікті, басқарылатын ойлауды қалыптастырудың көп бөлігі мұғалімнің сабақтағы тапсырмаларына ықпал етеді, бұл балаларды рефлексияға шақырады. Бастауыш сыныптардағы қарым-қатынас кезінде балаларда саналы сыни ойлау қалыптасады. Бұл сыныпта мәселелерді шешу жолдары талқыланатындығына, шешімнің әртүрлі нұсқалары қарастырылатындығына байланысты, мұғалім үнемі оқушылардан өз пікірінің дұрыстығын дәлелдеуді, айтуды, дәлелдеуді сұрайды. Кіші мектеп оқушысы жүйеге үнемі кіріп отырады, ол пайымдау, әртүрлі пайымдауларды салыстыру, тұжырымдарды орындау қажет [3].

Оқушылардың ойлау тәсілдерін қалыптастыру бойынша жұмысты мектептегі оқытудың алғашқы қадамдарынан бастап, бүкіл оқу кезеңінде жүргізу керек, оны балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкес және оқытудың мазмұны мен әдістеріне байланысты біртіндеп қиындатады. Әрбір оқу пәнінің өзіндік ерекшеліктері болғанымен, бастауыш оқыту процесінде қалыптасқан ойлау әдістері негізінен бірдей болып қалады: олардың үйлесімі ғана өзгереді, оларды қолдану формалары өзгереді, мазмұны күрделене түседі.

Мақсатты оқытудың, ойластырылған жұмыс жүйесінің нәтижесінде бастауыш сыныптарда балалардың осындай психикалық дамуына қол жеткізуге болады, бұл баланы әртүрлі жұмыс түрлеріне ортақ логикалық ойлау әдістерін игеруге және әртүрлі оқу пәндерін игеруге, жаңа мәселелерді шешуде үйренген әдістерді қолдануға, белгілі бір табиғи оқиғаларды немесе құбылыстарды болжауға мүмкіндік береді.

Осылайша, бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлауын қалыптастыру процесі педагогикалық процестің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Оқушылардың ойлауы әлі де өте үлкен және жеткіліксіз пайдаланылған резервтер мен мүмкіндіктерге ие. Психологиялық-педагогикалық зерттеулер тіпті кіші мектеп оқушылары да осы уақытқа дейін ұсынылғаннан әлдеқайда күрделі материалды жалпылама түрде игере алатындығын дәлелдейді. Демек, бастауыш сынып оқушыларының оқу іс-әрекеті процесінде логикалық ойлауды дамыту, егер бастауыш сынып оқушыларына арналған тапсырмалардың құрылымы мен мазмұны жүйелі және жоспарлы сипатта болса, тиімді болады [4].

Психология мен педагогиканың негізгі міндеттерінің бірі-осы резервтерді соңына дейін ашып, олардың негізінде оқытуды тиімдірек және креативті ету.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Каменский Я.А. Избранные педагогические сочинения / Я.А. Каменский. – В 2-х т. – М., Педагогика, 2014.
2. Халперн Д. Психология критического мышления СПб., 2012. с 34-39
3. Воровщиков, С. Г. Как эффективно развивать логическое мышление младших школьников: Управленческий и методич. аспекты / С.Г. Воровщиков. - М.: Гостимский А.С., 2017. - 982 с.
4. Белошистая, А.В. Развитие логического и алгоритмического мышления младшего школьника [Текст] /А.В. Белошистая, В.В. Левитес // Начальная школа + До и после. - 2016. - №9. - с. 15-17

ЦЕРЕБРАЛЬДЫ САЛ АУРУЫ БАР БАЛАЛАРДЫ КЕШЕНДІ ОҢАЛТУДА АРТ-ТЕРАПИЯНЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Берік Н.О., Абдикоссим А.Б., Тәліпбай Ж.Б.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматривается эффективность применения арт-терапии в комплексной реабилитации детей с ДЦП. Показаны различные виды арт-терапии, применяемые в реабилитации детей с ДЦП. Арт-терапия имеет много положительных сторон, которые будут раскрыты в этой статье.

Summary: The article discusses the effectiveness of art therapy in the comprehensive rehabilitation of children with cerebral palsy. Various types of art therapy used in the rehabilitation of children with cerebral palsy are indicated. Art therapy has a huge number of positive aspects, which are revealed in this article.

Бүгінгі таңда мүмкіндігі шектеулі балаларды оңалту мәселесі өзекті болып табылады, өйткені психикалық және физикалық дамуы бұзылған балалардың саны жыл сайын артып келеді. Мүмкіндігі шектеулі балалардың ерекше тобын церебральды сал ауруы бар балалар құрайды.

"Церебральды сал ауруы" термині онтогенездің алғашқы кезеңдерінде мидың зақымдануынан туындаған және қалыпты қалып пен ерікті қимылдарды орындай алмауынан көрінетін синдромдарды біріктіреді. Қозғалыс бұзылыстары (паралич, парез, үйлестіру бұзылыстары) психиканың, сөйлеудің, көрудің, есту қабілетінің өзгеруімен, ұстамалардың ұстамаларымен, сезімталдықтың бұзылуымен біріктірілуі мүмкін [1].

Церебральды сал ауруы бар балаларды оңалту-бұл церебральды сал ауруы бар балалардың қазіргі жағдайын қалпына келтіруге және жақсартуға бағытталған жоғары тиімді емдеу шараларының жиынтығы.

Жақында көптеген жаңа оңалту әдістері пайда болды, мысалы, ипотерапия-адаптивті атқа міну арқылы оңалту әдісі, хаготерапия-жеңіл соққылармен емдеу, арт-терапия және басқалар.

Ең танымал және қол жетімді әдістердің бірі-арт-терапия. Арт-терапевтік әдістер церебральды сал ауруы бар балаларға өмір сүру үшін қажетті күштерді табуға мүмкіндік береді, олардың әлемін байытуға көмектеседі. Әр түрлі өнер сабақтары баланың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, балалардың дүниетанымы мен позитивті дүниетанымын қалыптастыруға ықпал етеді.

Арт-терапия-бұл өнерге, оның ішінде шығармашылық және бейнелеу қызметіне негізделген психологиялық көмектің арнайы түрі. Бұл емдеудің негізгі мақсаты- өзін-өзі көрсету және өзін-өзі тану қабілеті арқылы тұлғаның дамуын үйлестіру.

Арт-терапияның көптеген түрлері бар. Оларға библиотерапия, яғни арнайы таңдалған кітаптарды оқу арқылы адамға психотерапиялық әсер ету, ойын терапиясы-ойын арқылы емдеу, Дельфин терапиясы - мүмкіндігі шектеулі адамдардың дельфиндермен қарым-қатынасына негізделген әдіс, музыка терапиясы-музыканы емдік құрал ретінде қолданатын әдіс, би терапиясы-

психотерапияның бағыты, онда би және би терапиясы қозғалыс жеке тұлғаның эмоционалды және физикалық интеграциясына ықпал ететін процесс ретінде қолданылады, изотерапия- өз жұмысында бейнелеу өнері әдістерін қолданатын арт-терапия бағыты.

Церебральды сал ауруы бар балалардың көпшілігінің жеке құрылымында эмоционалды-ерікті салада тұрақты бұзылулардың болуы (невротизмнің жоғары дәрежесі, мазасыздықтың жоғарылауы) бар екенін ескере отырып, мұндай психокоррекция әдістерін қолданған жөн.

Психолог Джер Франк кез-келген сәтті психотерапияның бес негізгі әсерін тұжырымдады, ол когнитивті және практикалық деңгейде жаңа оқу мүмкіндіктерін ұсынады; азаптан арылуға үміт береді; табысты іс-әрекет тәжірибесін ұсынады; бас тарту сезімін жеңуге мүмкіндік береді; жарқын эмоцияларды оятады [2].

Церебральды сал ауруы бар балаларды оңалтуда арт-терапияның барлық түрлері тиімді, бірақ сурет салу емдік қасиеттерге ие.

Изотерапия баланың қол-көз координациясының, тактильді сезімталдықтың, кеңістіктік ойлаудың, көздің қалыптасуы мен дамуына, қолдың күрделі қимылдарының дамуына ықпал етеді. Сурет салу процесі (сумен, бояулармен байланыс) эмоционалды күйді түзетеді және тепе-теңдікке келтіреді, психикалық стрессті азайтады, бұлшықет спазмын жояды, көркемдік талғамды дамытады, мәдени және әлеуметтік ортамен өзара әрекеттесудің белсенді тәсілдерін дамытады, ми жарты шарлары арасындағы байланысты орнатуға ықпал етеді, ұсақ моториканы дамытады. Бояулармен сурет салу баланың ашылуына қуаныш сезімін тудырады, суретті белсендіреді.

Музыканы емдік және түзету мақсатында қолданатын арт-терапияның бір түрі-музыкалық терапия. Музыкалық-ритақты тәрбие жалпы ағзаның қызметіне оң әсер етеді. Церебральды сал ауруы бар балалардың белсенділігіне, олардың музыкалық шығармашылық процеске қатысу дәрежесіне және қойылған міндеттерге байланысты музыкалық терапия музыкада белсенді болған кезде белсенді түрде ұсынылуы мүмкін (дауыспен импровизация, музыкалық аспаптарды қолдану), ал балаға тек музыка тыңдау ұсынылғанда пассивті [4].

Мүмкіндігі шектеулі балаларда әр түрлі өнер түрлері, оның бейнелі табиғаты туралы идеяларды қалыптастыра отырып, оны экспрессивті "қозғалыс тілі", көркем-сөйлеу, театрландырылған-ойын, вокалдық іс-әрекетке үйрете отырып, музыкалық аспаптармен таныстыра отырып, көркем-қол еңбегімен таныстыра отырып, мұндай баланың көркемдік қабылдауы, көркемдік талғамы дамиды, көкжиегі кеңейеді, адамгершілік-эстетикалық негіздер қаланады, сол арқылы бала көркем мәдениетке қосылады [3].

Сурет салу, ойнау, ертегілер жазу, бала өзінің қалауына, арманына, сезіміне жол ашады, әртүрлі жағдайларда қарым-қатынасын бастан кешіреді. Сондықтан бұл іс-шаралар мүмкіндігі шектеулі балаларға өте пайдалы әсер етеді.

Арт-терапияның көптеген жағымды жақтары бар, олар балаға жұмсақ және нәзік әсер етеді. Сонымен қатар, шығармашылық адамның ішкі әлемін дамытып, емдей алады.

Осылайша, церебральды сал ауруы бар балаларды кешенді оңалтуда арт-терапияны қолданудың көптеген жағымды жақтары бар. Бұл оңалту әдісі ең алдымен балалармен байланыс орнатуға көмектеседі, бұл арнайы оқыту мен тәрбиені одан әрі жүзеге асыру үшін өте маңызды. Өнермен айналысу балаға өзін-өзі көрсетуге мүмкіндік береді, өзін-өзі бағалауды арттырады, шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Баланың коммуникативті дағдылары дамиды, жағымсыз эмоционалды жағдайларды түзету мүмкіндігі пайда болады, жалпы психикалық жағдай тұрақтанады, ұсақ моторика дамиды және өнімділік жақсарды.

Церебральды сал ауруы бар балалар әлеуметтік тұрғыдан бейімделмеген және қарым-қатынас жетіспейді. Арт-терапия оларға қоғамға белсенді және өз бетінше қатысуға мүмкіндік береді. Бұл әдіс негізінен ауызша емес қарым-қатынас құралдарын пайдаланады, бұл өз ойларын сөзбен жеткізу қиынға соғатын балалар үшін өте маңызды.

Сонымен қатар, церебральды сал ауруы бар баланың ерте жасында арт-терапия арқылы бейімделуді, жағымсыз эмоционалды фонды, реактивті жағдайларды жою сөйлеуді дамыту үшін қолайлы алғышарттар жасайды.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Бадалян, Л. О. Детские церебральные параличи / Л.О. Бадалян, Л.Т. Журба, О.В. Тимонина. - М.: Здоровье, 2015. - 328 с.
2. Сусанина И.В. Введение в арт-терапию. М.: Когито-Центр, 2013. - 95 с.
3. Медведева Е.А., Левченко И.Ю., Комиссарова Л.Н., Добровольская Т.А. Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании: Учебник для вузов. - М.: Академия, 2011. – 248 с.
4. Ключкова, Екаторина Викторовна Введение в физическую терапию. Реабилитация детей с церебральным параличом и другими двигательными нарушениями неврологической природы. Руководство - М.: Теревинф, 2016. - 475 с.

ОӘЖ 376

ЕРЕКШЕ БІЛІМ АЛУДЫ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН ТҰЛҒАЛАРДЫҢ КӘСІБИ БІЛІМ АЛУЫ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ КӘСІБИ БАҒДАРЛАУ

Божауова Ә.К., Ташпулатова Г.Р., Аскарова С.Е.
«Мирас» университеті, Шымкент қ, Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются проблемы выбора профессии и профессиональной ориентации лиц нуждающихся в специальном образовании.

Summary: The article deals with the problems of choosing a profession and professional orientation of students in need of special education.

Қазақстан Республикасының Конституциясына және «Білім туралы» Заңына сәйкес Қазақстанның барлық азаматтары денсаулық жағдайына

қарамастан конкурстық негізде мемлекеттік мекемелерде жоғары немесе орта білімді тегін ала алады. Республикадағы қазіргі әлеуметтік жағдай жағдайында елдің әрбір еңбекке қабілетті азаматын кәсіптік оқыту бәсекеге қабілетті, ұтқыр, сауатты мамандарды қалыптастыруға ықпал ететін кәсіби және жеке құзыреттерді дамыту мақсатында қажет болып табылады.

Мамандық таңдау-адам өміріндегі маңызды шешімдердің бірі. Бұл таңдау адамдардың шығармашылық әлеуетін іске асыратын және дамытатын, кәсіби мансапты құратын және материалдық әл-ауқатқа ие болатын жұмыс өмірінің сапасына байланысты.

Әдетте, мамандық жас кезінде таңдалады, өмірлік және практикалық тәжірибенің жетіспеушілігіне байланысты, көбінесе өз мүмкіндіктері мен бейімділігі туралы түсініксіз идеялар дұрыс шешім қабылдау оңай емес. Жастардың көбінесе сыртқы факторларға, оның ішінде отбасылық дәстүрлерге, ата-аналар мен достардың кеңестеріне, кәсіптердің беделі мен пайдалылығына бағдарланғаны таңқаларлық емес. Сонымен қатар, адамның жеке ерекшеліктеріне байланысты ішкі тәртіп факторлары әрдайым ескерілмейді.

Бұл мектеп оқушыларына, кәсіптік білім беру мекемелеріне және ересек азаматтарға олардың қабілеттері мен бейімділіктерін анықтауға, жеке қасиеттерге, жұмысқа орналасу перспективаларына, мансаптық өсуге және материалдық қажеттіліктерге ең жақсы жауап беретін мамандықтарды анықтауға көмектесетін кәсіби бағдарлаудың маңыздылығын анықтайды.

Ерекше білімді қажет ететін тұлғаларға кәсіптік бағдар беру мүмкіндігі бұл шартталған мынадай негізгі мән-жайларды анықтайды:

Біріншіден, олардың кәсіби мен жұмыс орнын таңдау дені сау адамдарға қарағанда объективті.

Екіншіден, еңбек нарығында әлсіз бәсекеге қабілетті санаттарға жататын халықтың бұл тобы кәсіптер, кәсіптік даярлық, еңбекке деген сұраныс және жұмыс берушілердің талаптары туралы әрдайым жеткілікті хабардар бола бермейді.

Үшіншіден, ерекше білімді қажет ететін балалар көбінесе әлеуметтік ортаға нашар бейімделеді, әлеуметтік байланыстардың шектеулі шеңберіне ие, көбінесе инфантилизмнен, қабілеттері мен мүмкіндіктері туралы жеткіліксіз идеялардан, сондай-ақ пассивті еңбек диспозицияларынан зардап шегеді.

Төртіншіден, олардың едәуір бөлігін екінші білім алу мен басқа мамандыққа қайта даярлау мүмкін емес.

Мұның бәрі ерекше білімді қажет ететін тұлғаларға кәсіптік бағдар беру жұмысы дұрыс жүргізілу керек екендігін айтады.

Мүгедектерді кәсіптік бағдарлау, халықтың басқа топтары сияқты, жеке тұлғаның физиологиялық және әлеуметтік ерекшеліктерін ескере отырып, мамандық таңдауға дайындыққа, еңбек нарығындағы әлеуметтік-экономикалық жағдайдан бастап, кәсіби өзін-өзі анықтауға және жұмысқа орналасуға көмектесуге бағытталған ғылыми негізделген іс-шаралар жүйесін білдіреді. Бұл жүйе, бір жағынан, экономикадағы және оның аумақтық сегменттеріндегі

Еңбек ресурстарын бөлуді оңтайландыруға, екінші жағынан, кәсіби қызметті дұрыс таңдауға және оған бейімделуге ықпал етуі керек.

Қазіргі уақытта халыққа кәсіптік бағдарлау қызметтерін мемлекеттік және мемлекеттік емес институттар көрсетеді. Мемлекеттік ұйымдар арасында жалпы және кәсіптік білім беретін оқу орындарын, Денсаулық сақтау органдарын, кәсіптік бағдар беретін мемлекеттік орталықтарды, жұмыспен қамту қызметін атауға болады. Бұл қызметтерді көрсететін мемлекеттік емес ұйымдарға негізінен әлеуметтік бағдарланған бейіндегі коммерциялық емес ұйымдар (КЕҰ) жатады.

Соңғы уақытта кәсіби бағдар беру жұмысына Интернет-ресурстар белсенді қосылған, негізінде олардың көмегімен кез келген адам тестілер арқылы өзі лайықты мамандық таңдауға мүмкіндігі бар.

Бұл ұйымдарда мүмкіндігі шектеулі адамдарға жалпы негізде қызмет көрсетіледі немесе нақты қызметтер көрсетіледі. Егер дені сау адам үшін кәсіптік бағдарлау ең жоғары еңбек тиімділігі мен табыстылығына, кәсіби мансапқа қол жеткізуге бағытталуы тиіс болса, онда мүгедектер үшін еңбек қызметіне бейімделу кезінде ең төменгі ағзаның функционалдық жүйелеріне баса назар аудару қажет болады.

Сондықтан мүгедектерді кәсіптік бағдарлау клиникалық-физиологиялық көзқарас тұрғысынан, кешенді әр түрлі бейіндегі мамандардың қатысуын талап етеді және көздейді [1].

Мүгедектерге арналған кәсіптік бағдар мамандандырылған оқу орындарында (сондай-ақ сыныптарда, топтарда, қарапайым мектептердегі факультеттерде, университеттерде және т.б.), медициналық-әлеуметтік сараптама мекемелерінде, мүгедектерді жұмысқа орналастыруға жәрдемдесу арнайы көмек түріне бөлінген жұмыспен қамту орталықтарында, сондай-ақ халықтың осы санатын қолдайтын КЕҰ-да өтуі мүмкін.

КЕҰ-ның ішінде, ең алдымен, кеңестік дәуірден мұра болған және жақсы ұйымдастырылған мүгедектер қоғамдарын, соның ішінде аймақтарда және көптеген муниципалитеттерде бөлімшелері бар есту және көру қабілеті мүгедектерінің мамандандырылған бірлестіктерін атауға болады. Олар мүмкіндігі шектеулі азаматтарды кәсіптік бағдарлауды жүргізеді, кәсіптік даярлауды және кейіннен жұмысқа орналастыруды, оның ішінде өздерінің өндірістік базаларында ішінара қамтамасыз етеді. Мүмкіндігі шектеулі адамдарға мүгедектерге көмектесуге дайын азаматтарды біріктіретін және мүгедектердің өздері мен олардың отбасы мүшелерінен тұратын басқа да коммерциялық емес ұйымдар белгілі бір қолдау көрсетеді.

Мүмкіндігі шектеулі адамдарға мамандандырылған көмектің маңызы кәсіптік бағдарлау қызметтерін ұсыну олардың психофизикалық мүмкіндіктері туралы, сондай-ақ осы мүмкіндіктерді қолданудың нақты салалары туралы арнайы білімді қажет ететіндігімен түсіндіріледі. Сондай-ақ мүгедектердің жеке ерекшеліктерін ескеру қажет. Мүмкіндігі шектеулі адамдарға өзін-өзі бағалауды арттыруға, оларға тән потенциалды ашуға, кейде әрдайым

негізделмеген медициналық «мамандыққа тыйым салуды» тоқтатуға мүмкіндік беретін жеке тәсіл қажет.

Сондықтан, көптеген мүгедектер үшін кәсіптік бағдарлау қызметтерін интернет арқылы алу ең қолжетімді тәсілі табысты деп тануға болмайды. Тіпті денсаулығы бойынша шектеусіз адамдар үшін де желіде жарияланған тест нәтижелерінің сенімділігі 40-50% - ға бағаланады, ал кәсіпқойлармен кеңесулер бұл мәнді 90-95% - ға дейін жеткізеді [2].

Жаһандық мәселелер еліміздің әлеуметтік-экономикалық әлеуетін көтеруге біршама өзгерістер әкелді. Жаңа жаһандық білім беру бағдарламасын жүзеге асыру шеңберінде Қазақстан басқа да қатысушы мемлекеттер секілді «баршаның өмір бойы білім алу мүмкіндігін ілгерілетуге және толық әрі әділ сапалы білім беруді қамтамасыз етуге міндетті» қағидатынан білім беру ұйымдарында ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушыларға кәсіптік бағдар беру жұмыстарын ұйымдастырудың аспектілерін қарастыру қажеттілігі туындап отыр [3].

Біріншіден, ерекше білім берілу қажеттілігі бар білім алушылардың дамуындағы ерекшеліктерге байланысты: қалыпты дамудан уақытша және салыстырмалы түрдегі бұзушылықтары бар білім алушылардан бастап, орталық нерв жүйесі зақымдалған бұзушылықтары бар білім алушыларға дейін; арнайы қолдаудың көмегімен қатарластарымен тең дәрежеде оқитын білім алушылардан бастап өз мүмкіндіктеріне жеке білім беру бағдарламасын бейімдеуді қажет ететін білім алушыларға дейін. Жоғарыда аталған ерекшеліктер білім алушылардың аталмыш тобымен кәсіптік бағдар беру жұмыстарын ұйымдастыруда қиындықтар тудырады. Сондықтан да ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушыларға кәсіптік бағдар беру жұмыстарын ұйымдастыруда олардың денсаулық жағдайларын, психофизиологиялық мүмкіндіктерін, психологиялық ерекшеліктерін, қабілеттерін, қызығушылықтары мен бейімділіктерін ескере отырып, кәсіптік білім беруге қабілеттерін анықтау, кәсіптік бағдар беруде қолғабыс ету мақсаттары жүйелі түрде жүргізілуі тиіс. Екіншіден, ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушылардың әлеуметтік интеграциясына байланысты: субъектілерді біріктіру арқылы олардың арасындағы байланыстарды дамытып, өзара түсінісу мен ынтымақтастық іс-әрекетін кеңейту. Әлеуметтік интеграция – белгілі бір уақыт аралығында ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушылардың тұлғалық болмысының кеңеюі, әлеуметтік топпен, қоғаммен, мәдениетпен көпдеңгейлі идентификациясы. Өйткені ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушыларға кәсіптік бағдар беру жұмыстарын ұйымдастыру олардың қажеттіліктерінің кешенін қанағаттандыру мақсатында өзара іс-әрекетті ұйымдастыру арқылы әлеуметтік-мәдени қарым-қатынастарға жүйелі қосылу процесі және әлеуметтік өмірдің барлық түрлері мен формаларына қатысу үшін құқықтар мен мүмкіндіктерді кеңейту негізіндегі қарапайым тұлғааралық қатынастарға байланысты.

Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушыларға кәсіптік бағдар беру жұмыстарын ұйымдастыруда төмендегідей мәселелер қарастырылатындығы ұсынылады:

- мүмкіндігі шектеулі тұлғалардың тең мүмкіндіктерін қамтамасыз ету;
- кәсіптік бағдар беру жұмыстарын ұйымдастыруда бейімдеу бағдарламасы арқылы жүзеге асыру жолдарын үйлестіру;
- жұмыс орны мен бірлесіп жұмыс істейтін қызметкерлерді психологиялық дайындау;
- кәсіптік бағдар беру жұмыстары мансаптық өсу мүмкіндіктерін беру;
- мүмкіндігі шектеулі тұлғалардың білімін жетілдіру, оқыту және дамыту т.б.

Білім беру жүйесінде ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушыларға кәсіптік бағдар беру жұмыстарын ұйымдастыруда олардың нақты денсаулық жағдайы мен шектеулеріне, қызығушылықтарына, бейімділігіне, қабілеттері мен мүмкіндіктеріне сәйкес болу принципін ұстану қажет. Оларды кәсіптік бағдар беру жұмыстарына табысты бейімдеуде отбасының, мектептің және жұмыспен қамту мекемелелерінің өзара іс-әрекетін дұрыс ұйымдастыру маңызды.

Сонымен ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларға кәсіптік бағдар беру жұмыстарын ұйымдастырудың аспектілері отбасының, мектептің және жұмыспен қамту мекемелелерінің өзара іс-әрекеті барысында жүзеге асырылады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Петрова Е.А. Трудовое и профессиональное ориентирование лиц с инвалидностью и ОВЗ: учеб. Пособие / Петрова Е.А., Пчелинова В.В., Джафарзаде Д.А., Карплюк А.В. М.: Издательство РГСУ, 2016.
2. Профессионально-трудовая подготовка незлышащих в современных условиях: Учебное пособие. СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2014. 78 с.
3. Пряжников Н.С., Румянцева Л.С. Самоопределение и профессиональная ориентация учащихся. М., 2013.

УДК 316.61

ФОРМИРОВАНИЕ ПРАВОВОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ ПОСРЕДСТВОМ ИГРЫ НА УРОКАХ В СТАРШИХ КЛАССАХ

Воробьева В.-Н.

ФГБОУ ВО «Томский государственный педагогический университет», г. Томск, Россия

Түйін: Қазіргі уақытта баланың жеке басын құқықтық әлеуметтендіру азаматтық тәрбиеде басым міндет болып табылады. Жалпы білім беретін мекемелердің тәрбие жүйесіне жоғары талаптар қойылады. Зерттеуде орта мектеп оқушыларының білім беру процесінде құқықтық сананы қалыптастыру әдістерінің бірі қарастырылды.

Мақалада ойын арқылы білім беру процесінде құқықтық тәрбие мен оқытудың маңыздылығы көрсетілген.

Summary: Currently, the legal socialization of the child's personality is a priority task in civic education. The educational system of general education institutions has high requirements.

The study considers one of the methods of formation of legal consciousness in the educational process of high school students.

The article emphasizes the importance of legal education and training in the educational process through the game.

Вопрос о правовой социализации личности был и остается актуальным с момента возникновения и развития человеческого социума. Право на социализацию имеет каждый человек, и данное право подразумевает включение индивида в общество, овладение им всеми необходимыми знаниями и навыками социального и правового характера. Вхождение индивида в общество, как правило, происходит по мере достижения индивидом совершеннолетия, по этой причине актуальным вопросом на сегодняшний день является формирование правовой социализации учеников старших классов на уроках обществознания и права.

Правовая социализация у выпускников старших классов проявляется в умении использовать приобретенные знания и навыки (на уроках обществознания и права – «Человек и общество», «Основы права») в практической деятельности и повседневной жизни для поиска, первичного анализа, критического осмысления и использования правовой информации, обращения в надлежащие органы за квалифицированной юридической помощью[1].

Значимость формирования и развития правовой социализации учеников старшей школы сложно переоценить, потому что результат правовой социализации проявляется в том, насколько активно подростки в дальнейшем будут участвовать в жизни нашего общества, осознавать себя полноправными избирателями, гражданами (которые защищают свои права законными способами и знают свои обязанности).

Авторы работ по изучению проблем и способов формирования правовой социализации личности говорят о важности формирования правовой социализации у учеников в старших классах. Обосновывают это тем, что старший школьный возраст – оптимальный возраст для формирования правовой социализации, поскольку возраст характеризуется тем, что:

1. происходит становление мировоззрения;
2. формируются ценностные ориентации, идеалы;
3. складывается система отношений к людям;
4. накапливается опыт поведения в различных сферах жизнедеятельности;
5. происходит формирование гражданственности;
6. растет сознательное отношение к труду и учебе;
7. развивается интерес к проблемам социальной действительности[1].

Бурмакин П. Н. в ходе исследования процесса формирования правовой социализации граждан разделяет правовую социализацию на два процесса, закладывающие основу и формирующие правовую социализацию личности: правовое обучение и правовое воспитание[2].

Правовое воспитание – целенаправленный процесс воздействия на сознание людей с целью формирования высокого уровня правовой культуры, в

его задачи входит формирование знаний о праве; внутреннего уважения к праву; умения применять правовое знание на практике; привычка действовать в соответствии с правовыми предписаниями[2].

Вторым процессом формирования правовой социализации является правовое обучение – целенаправленный процесс, формирование достаточно полных и систематизированных знаний о праве, правовой деятельности[3].

Акцентируется внимание на том, что процесс обучения не может существовать без процесса воспитания и наоборот. Объясняет это тем, что правовое образование будет являться «фундаментом», который закладывается в правовую социализацию, а закреплять полученные знания на практике и применять их в жизни можно посредством правового воспитания[2].

Таким образом, на основе вышеуказанных определений правового воспитания и правового обучения, можно говорить о том, что цель данных процессов заключается в формировании гражданина как личность правовую и социально активную, способную с наибольшим эффектом участвовать в создании правового государства, т.е. гражданина со сформированной правовой социализацией личности.

В современных условиях развития общества правовые знания нужны школьникам не сами по себе, а как основа поведения в различных жизненных ситуациях, имеющих юридическую силу. Для формирования правовой социализации у учеников старших классов предлагается совмещение приобретенных правовых, политических, исторических знаний на уроках, вместе с практическим закреплением полученных знаний в форме викторин, деловых игр, юридических консультаций, встреч с представителями правоохранительных органов, поскольку именно практическое закрепление правовых положений и фактов более глубоко связывается школьниками с событиями реальной жизни.

Вопрос о формировании правовой социализации на уроках обществознания и права в своей работе рассматривает Шевченко Н.И. Автор приходит к выводу о том, что «в процессе формирования правовой культуры обучающемуся важно осознавать необходимость личного участия в развитии различных правовых норм посредством собственной активности в социальной практике» [1].

Основываясь на результатах работ выше представленных авторов, можно сделать вывод о том, что использование практического закрепления информации, полученной на уроках обществознания и права учащимися – качественный процесс для формирования правовой социализации личности. Следовательно, можно рассматривать возможность закрепления теоретических знаний учащихся старших классов на уроках обществознания и права посредством игры.

Опыт использования игр в правовом образовании не является нововведением, поскольку при изучении литературы было рассмотрено множество работ, связанных с теорией, методикой, разработкой и апробацией игровых технологий на уроках обществознания и права. С. Л. Рубинштейн

считал, что игра «является выражением определенного отношения личности к окружающей действительности»[4], отечественный исследователь игры Д. Б. Эльконин в своей работе «Психология игры» отмечал, что игра - это такая деятельность, которая воссоздает социальные отношения между людьми вне условий непосредственной утилитарной деятельности [5].

Певцова Е. А. предлагает разделить правовые учебные игры на следующие виды: дидактические, сюжетно-ролевые, имитационные, иллюстративные, деловые. В основу классификации было положено понимание того, на что направлена деятельность ребенка, что является предметом и движущей силой игры, насколько жестко определены ее правила и ожидаемый результат[6].

Изучив характеристику по каждому из представленных видов (дидактические, имитационные, сюжетно-ролевые, деловые, иллюстративные), было выдвинуто предположение о создании гибридной игры, функционал которой сочетает в себе функции дидактических, имитационных и деловых игр.

Можно полагать, что оптимальным решением вопроса о формировании правовой социализации личности у старшеклассников на уроках обществознания и права посредством игры будет являться создание гибридной (комбинированной) игры, поскольку она будет содержать в себе правовые ситуационные задачи, решение которых лежит в воспроизведении ситуации, имитируя её условия и субъекты права; предполагать разные варианты развития событий и требовать от обучающихся как стандартных, так и нестандартных подходов в решении проблемы, работая в группах, по своим ролям или работая индивидуально.

Основными содержательными линиями в играх на уроках обществознания и права в старших классах должны являться базовые знания для 10-11-ых классов, например: роль права в регулировании общественных отношений; законотворческие процессы в стране; гражданство, права и обязанности граждан; вопросы семейного, имущественного и неимущественного права, способы их защиты; основы трудового права и социального обеспечения; основы гражданского, уголовного, административного судопроизводства; особенности конституционного судопроизводства; международная защита прав человека и т.д.

Главной задачей при разработке сценария гибридной правовой игры будет являться учет потребностей учащихся в освоении изученной ими темы и дальнейшего обсуждения, работы с полученной информацией в группах. Игра может содержать в себе свод правил, ситуационные задачи трёх уровней сложности.

Первый уровень сложности – задачи, ориентированные на базовые знания терминологии, базовые правовые знания, умения пользоваться нормативно-правовой литературой. На решение данных задач педагог может выделять время от 3 до 5 минут на уроке.

Второй уровень – задачи, которые требуют обсуждения обучающихся в паре/группах, с вариативными нестандартными решениями задач. Время на решения может варьироваться от 3 до 10 минут.

Третий уровень – задачи, требующие объяснение преподавателя (толкование сложных терминов, контроль над работой обучающихся, курирование их работы). Данные задачи могут требовать использование логики, дедукции, широкого кругозора. Время на решение в группах: до 20 минут.

Также, при создании игры необходимо учитывать наличие свода правильных ответов, чтобы обучающиеся могли самостоятельно (вне школы) играть в данную игру, тем самым проводя свободное от учебы время с пользой.

В результате, можно сказать, что при решении данных задач учащиеся обращаются к теоретическим материалам (учебникам, конспектам) и, используя знания на практике, имитируя условия задачи, в дальнейшем решают ситуацию посредством индивидуального/группового ответа на поставленный в задаче вопрос. Данный формат игры позволит абсолютно каждому обучающемуся «пережить» определенную ситуацию, разобраться в ней и отработать полученные знания на практике в целом.

В заключении, возвращаясь к вопросу о правовой социализации личности старшеклассников на уроках обществознания и права, можно сказать, что оптимальное решение данного вопроса лежит в создании гибридной правовой игры, сочетающей в себе некоторые виды игр, описанные в статье и отвечающей основным условиям правового обучения. При этом важно понимать, что теория тоже важна в формировании правовой социализации личности, поскольку без знаний невозможно говорить о практическом закреплении информации на уроках обществознания и права.

Использование игр в правовом обучении у обучающихся в старших классах предпочтительно, поскольку игра будет задействовать не только теоретический материал о правах, но и практическое применение, которое позволит закрепить полученные знания в ходе урока и, в дальнейшем, игры.

Список использованной литературы:

1. Шевченко Н.И. Правовая социализация старшеклассников/ Проблема и способы ее решения: Вестник МГОУ. Серия: Педагогика – 2015. – 142 с.
2. Бурмакин П. Н. Влияние системы правового воспитания на процесс формирования правовой социализации личности. – 2016. – 151-153 с.
3. Казначеева О.А., Сафронов В.В. Сущность и содержание правового образования. – 2013. – 6 с.
4. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии - СПб: Издательство «Питер», 2000 - 712 с.
5. Эльконин Д. Б. Психология игры. М., 2005. - С. 288.
6. Певцова Е.А.. Теория и методика обучения праву: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений. — М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС. – 2003. – 400 с.

ПСИХОЛОГИЯ АДАМ ӨМІРІНДЕ

Ғани Н.Б., Нукербаева Б.Б.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

*Резюме: Эта статья рассказывает о психологии в жизни человека.
Summary: This article will tell you about psychology in human life.*

Адамның психологиялық өмірі мен саналы қызметі туралы бірқатар негізгі теориялық мәселелерді шешуде ғана емес, үлкен маңызға ие.

Ол сондай-ақ қоғамдық өмірдің негізгі мәселесі ғылыми негізде адамның мінез-құлқын басқару және өнеркәсіп пен қоғамдық қатынастардағы адам факторын есепке алу ретінде өсетін практикалық маңызы бар

Психологиялық ғылым бірқатар салалар үшін үлкен практикалық маңызы бар, олардың ішінде біз ең маңыздыларын ғана атап өтеміз.

Бұл салалардың біріншісі-өнеркәсіп және еңбек саласы, ал осы салаларға қатысты мәселелермен айналысатын қолданбалы психологияның бөлімі инженерлік, психология және еңбек психологиясы деп аталады.

Механизмдерді, көлікті, авиацияны және т.б. басқаруды қамтитын қазіргі заманғы индустрия адам-машина жүйесінің күрделі өзара іс-қимылын болжайды. Күрделі техника адамның мүмкіндіктеріне бейімделуі керек; жүйелерді басқару оңтайлы нұсқада жүзеге асырылатын және ең аз қателіктермен ең аз уақыт жұмсалуды мүмкін жағдайлар жасау керек. Бұл талаптар, ең алдымен, қазіргі заманғы механизмдерде мүмкіндігінше көрінетін және олар берген ақпарат мүмкіндігінше қол жетімді болуын талап ететін көптеген индикаторлардан тұратын басқару тақталарын ұтымды құруға қатысты болуы керек. Әрине, бұл талаптар адамның жадының көлемін қабылдау заңдылықтарын және машинаны адамның мүмкіндіктеріне жақсы бейімдей алатын оларды ұйымдастырудың тәсілдерін ескере отырып ғана қанағаттандырылуы мүмкін. Барлық осы мәселелер өндірісті ғылыми ұйымдастырудың маңызды құрамдас бөлігі болып табылатын инженерлік, Психология және еңбек психологиясымен жасалады.

Психологияны практикалық қолданудың екінші саласы-жас ұрпақты оқыту және тәрбиелеу, басқаша айтқанда, педагогика саласы.

Мектептегі оқу процесінде игерілуі керек білім көлемінің артуы оқыту әдістерін ұтымды ұйымдастыруды қажет ететіні белгілі. Бұл баланың психологиялық ерекшеліктеріне, балалардың жасына және мектепте оқудағы танымдық процестеріне байланысты [1].

Педагогикалық психология-бұл қолданбалы психологияның бір саласы, ол оқу бағдарламалары мен әдістерінің ғылыми негіздемесін қамтамасыз етуі, тиісті жастағы балаларға қол жетімді тұжырымдамалардың шеңберін және оның жақсы игерілуін қамтамасыз ететін материалды ұсыну тәсілдерін анықтауы керек. Соңғы уақытта дамыған педагогиканың жаңа бөлімі – бағдарламаланған оқыту (немесе бағдарламаланатын, білімді кезең-кезеңмен игеру теориясы) ұсынылған материалдың оңтайлы реттілігін дамыту және

оқытудың тиімді әдістерін қолдану үшін ғылыми психологиялық негіз береді. Білімді кезең-кезеңмен игеру процесінің кеңею дәрежесі, оқытудың көрнекі және сөзжасамдық құралдарының арақатынасы, ережелерді оңтайлы тұжырымдау әдістері, тұжырымдамаларды адекватты игеруді және оқу процесінде алынған принциптерді ауыстыруды қамтамасыз ететін әдістер сияқты сұрақтар педагогикалық психологияда зерттелетін мәселелердің бір бөлігін ғана құрайды. педагогикалық процесті ғылыми негіздеуге айтарлықтай үлес қосады.

Оқыту мен тәрбиені ұтымды құру үшін психологияны қолданудың екінші жағы-балалардың сәтті оқуына кедергі келтіретін психологиялық ерекшеліктерін талдау.

Оқытудың сәттілігі тек ұтымды ұйымдастырылған бағдарламалар мен әдістерге ғана емес, сонымен қатар оқушылардың құрамына да байланысты екені белгілі. Әр сыныпта үлгерімі жақсы оқушылармен қатар, мектеп бағдарламасын сәтті игере алмайтындар және бүкіл сыныптың сәтті жұмысын кешіктіретіндер де бар.

Алайда, бұл студенттердің сәтсіздігінің әртүрлі негіз болуы мүмкін екендігі маңызды.

Кейбір студенттердің уақыты жоқ, өйткені олар ақыл-есі кем, ал миының органикалық дамымауы оларды кез-келген күрделі материалды қабылдай алмайды. Бұл балалар жаппай мектептен шығарылып, арнайы, көмекші мектепке ауыстырылуы керек. Басқалары толығымен қалыпты балалар, бірақ олардың сәтсіздіктері бағдарламаның белгілі бір бөлігін өткізіп жіберіп, одан әрі алға баса алмайтындығымен және одан әрі материалды игерудің қажетті негізі жоқ екендігімен байланысты. Бұл балаларға олқылықтарын жоя алатын арнайы қосымша сабақтар қажет. Үшінші студенттер оқудағы қиындықтарды анықтайды, өйткені олар қандай да бір ауруға шалдығып, физикалық тұрғыдан әлсіреген. Олар шектеулі уақытқа ғана назар аудара алады, тез шаршайды және тиісті материалды игере алмайды; олар тиісті режимді сақтай отырып үйренуі керек және осы жағдайларда бағдарламаны сәтті жеңе алады. Сонымен, оқушылардың төртінші тобы оқу қиындықтарын бастан кешіреді, өйткені оның құрамына кіретін балалар ақыл-есі кем болғандықтан емес, олардың кез-келген жеке ақаулары бар, мысалы, есту қабілеті бұзылған, олар уақтылы және толық сөйлеу қарым-қатынасына кедергі келтіреді және дамудың уақытша кідірісіне әкеледі. Мұндай балаларды саңырауларға арналған мектептерге ауыстыру керек, онда арнайы әдістер мен әдістер олардың ақауларының орнын толтырады.

Ең маңызды міндет балалардың әртүрлі топтарының сәтсіздікке әкелетін себептерін уақтылы тану және сәтсіздіктің әртүрлі формаларын диагностикалау болуы керек. Бұл тапсырманы сәтсіз балалардың психологиялық ерекшеліктерін сипаттай алатын, олардың дамуындағы кідірістің себептерін білетін және сипатталған ақауларды жоюға айтарлықтай көмек көрсететін психологтардың тікелей қатысуымен ғана орындауға болады.

Психологиямен айналысатын адамның құрылымындағы сипаттамалық ерекшеліктерді зерттеу медицинада маңызды, сондықтан психотерапия, психогигиена және психопрофилактика практикасының ғылыми негізіне жақындауға мүмкіндік береді.

Психология медицинаның арнайы салаларында – неврология мен психиатрияда ерекше орын алады.

Мұнда ол екі маңызды мәселені шешуге айтарлықтай көмек көрсете алады-бір жағынан аурудың диагнозы мен табиғаты, екінші жағынан бұзылған функцияларды қалпына келтіру.

Мидың фокустық зақымдануы сезімталдықтың, рефлексдердің, тонустың және қозғалыстардың өзгеруі сияқты классикалық неврологияның белгілерінде ғана көрінеді. Ми жарты шарларының едәуір бөлігі аталған процестердің ешқайсысына тікелей байланысты емес және мидың осы аймақтарының зақымдануы олардың айтарлықтай бұзылуына әкелмейді. Ми жарты шарларының бұл бөліктері кіретін ақпаратты талдаумен, іс-әрекеттің жоспарлары мен бағдарламаларын құрумен, саналы іс-әрекеттің барысын бақылаумен психикалық қызметтің жоғары формаларын жүзеге асырумен байланысты. Сондықтан мидың осы бөлімдерінің нақты физиологиялық белгілерді тудырмай зақымдануы психикалық белсенділіктің күрделі формаларының айтарлықтай бұзылуына әкелуі мүмкін [2].

Соңғы онжылдықтар ішінде біз жоғарыда айтқан психология ғылымының жаңа саласы-нейропсихология пайда болды. Ол психикалық белсенділіктің күрделі формаларын құрайтын қандай факторлар мидың белгілі бір аймақтарымен байланысты екенін және олар зақымданған кезде психикалық процестердің бұзылуының қандай түрлерін көруге мүмкіндік берді. Осының арқасында мидың зақымдануын топикалық (жергілікті) диагностикалаудың жоғары психикалық процестерінің бұзылуының сипатын психологиялық талдауды қолдана отырып, жергілікті мидың зақымдануын диагностикалаудың жаңа және іс жүзінде маңызды әдісін енгізуге болады. Бұл әдіс неврологиялық және нейрохирургиялық клиниканың практикасына мықтап еніп, осы практикалық мәселелерді шешуге арналған психологиядағы мәліметтер осы кітаптың тиісті тарауларында келтірілген.

Психикалық аурулардың диагнозын нақтылау үшін психология да маңызды. Қабылдау мен іс-әрекеттің, есте сақтау мен ойлаудың бұзылуы психикалық дамудың әртүрлі формаларында және әртүрлі психикалық ауруларда мүлдем өзгеше. Сондықтан психиатриялық клиникада эксперименттік Патопсихология әдістерін қолдану психикалық аурулардың диагнозын жалпы психопатологияның маңызды құрамдас бөлігі ретінде айтарлықтай нақтылауға мүмкіндік береді [3].

Мидың зақымдануы кезінде бұзылған функцияларды қалпына келтірудің ғылыми негіздерін әзірлеуде психология үлкен практикалық маңызға ие.

Салыстырмалы түрде жақында мидың жергілікті зақымдануы нәтижесінде бұзылған функциялар қалпына келмейді және мидың зақымдануы

(әсіресе оның жетекші, басым жарты шарлары) қайтымсыз бұзылуларға алып келеді және наукасты толық мүгедектікке душар етеді деп сенді.

Алайда, жоғары психикалық процестердің күрделі жүйелік құрылысы туралы ілім психикалық белсенділіктің әр күрделі формасы бірлесіп жұмыс істейтін ми қоңырауларының бүкіл жүйесін қолдана отырып жүзеге асырылатындығын көрсетті, бұл барлық позицияларды түбегейлі қайта қарауға мүмкіндік берді. Бұл мидың кез-келген фокустық зақымдануымен бұзылған функционалды жүйелерді мидың зақымдалмаған бөліктеріне негізделген жаңа функционалды жүйелерді құру негізінде қайта құруға болатындығын көрсетті. Осылайша, бұзылған функцияларды жаңа негіздерде қалпына келтіруге болады.

Арнайы қалпына келтіру жаттығулары арқылы мидың жергілікті зақымдануында бұзылған және психологиялық ғылымда дамыған жоғары психикалық функцияларды қалпына келтіру теориясы қазіргі медицинаның маңызды компоненттерінің біріне айналды.

Сот психологиясын психологияны практикалық қолданудың соңғы саласын атап өткен жөн. Тергеуші мен судья адамның ақыл-ой әрекетінің күрделі формаларымен, оның мотивтері мен сипаттамалық белгілерімен, қабылдау мен есте сақтау шекараларымен, ойлау ерекшеліктерімен үнемі айналысады. Сондықтан, осы иропесстердің психологиялық сипаттамаларын ескеру сот-тергеу қызметкерлерін дайындауда және қызметінде Міндетті компонент болуы керек [4].

Психология сот-тергеу практикасының екі маңызды бөліміне, айғақтарды талдауға және қылмысқа қатысудың психологиялық диагностикасына ғылыми көзқарас қалыптастырды.

Куәгерлердің айғақтары сенімді материалды белгілі шектерде ғана қамтамасыз ететіндігі дәлелденді және бұл сенімділік дәрежесін арнайы эксперименттік-психологиялық зерттеу арқылы анықтауға болады.

Екінші жағынан, жасалған қылмыс тек сыртқы ортада ғана емес, сонымен бірге қылмыскердің психикасында да із қалдырады, сондықтан бұл іздерді анықтауға болатын объективті психологиялық әдістер бар.

Әрине, психологияны осы мәселелерді шешуге қосу сот-тергеу ісін ғылыми негізде құруға маңызды үлес қосуға мүмкіндік береді және психологияны практикалық қолданудың маңызды бөлімін құрайды.

Осылайша, психология ғылымның маңызды бөлімі ғана емес, сонымен бірге практиканың маңызды салаларына ғылыми негіз бере отырып, практикалық қолданудың кең таралған салаларына ие.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Жарықбаев Қ. Жантану негіздері. Алматы -2017.-250 б.
2. Зимняя И.А. Педагогикалық психология. Оқулық. Алматы, -2015.- 359 б.
3. Намазбаева Ж.И. Психология: оқулық Алматы, - 2015.- 430 б.
4. Алдамұратов А. Жалпы психология, Алматы, - 2016. – 300 б.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЖАС ЕРЕКШЕЛІГІНЕ САЙ ДАМУЫ

Давляткулова З.М., Турдық Л.Е., Нышан А.Қ.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье рассматриваются возрастные и индивидуальные особенности учащихся и их учет в учебно-воспитательном процессе.

Summary: In this article, consider the age and individual characteristics of students and their consideration in the educational process.

Кез келген оқушының жеке тұлғалық ерекшеліктері (жеке-жеке қабілеттері, интеллектуалдық белсенділігі, өзін-өзі бағалауы, үлгерімі және т.б.) болады. Сонымен бірге белгілі бір білім деңгейіндегі барлық оқушыларға да ортақ белгілер тән.

Көптеген жас кезеңдері бар. Олардың авторлары: П.П.Блонский, Л.С.Выготский, Д.Б.Эльконин, Дж.Пиаже.

Л.С.Выготский жас дамуының тұрақты және критикалық кезеңдерін анықтайды:

- 1) жаңа туу дағдарысы;
- 2) нәрестелік дағдарыс (2-12 ай);
- 3) 1 жастағы дағдарыс, ерте балалық шақ (1–3 жас);
- 4) дағдарыс 3 жас, мектепке дейінгі жас (3–7 жас);
- 5) дағдарыс 7 жас, мектеп жасы (8-12 жас);
- 6) 13 жылдық дағдарыс;
- 7) жыныстық жетілу жасы (14–18 жас);
- 8) 17 жыл дағдарысы.

Д.Б.Эльконин «...критикалық кезең сәйкес ісіктің пайда болуын тудырады және тұрақты кезеңдегі кейінгі дамудың жалпы сызығын білдіреді» деп есептеді.

Ж.Пиаже интеллект дамуының төрт негізгі кезеңін анықтады:

- 1) 1,5 жастан 2 жасқа дейін – символдық және тұжырымдамаға дейінгі ойлаудың дамуымен сипатталатын кезең;
- 2) 4 жастан 7-8 жасқа дейін – бейнелі-бейнелі ойлаудың қалыптасатын кезеңі;
- 3) 7-8 жастан 11-12 жасқа дейін – нақты операциялар кезеңі;
- 4) 11-12 жастан бастап – формалды ойлаудың даму кезеңі.

Келесі кезеңдік жалпы қабылданған:

- 1) мектепке дейінгі жас (3–5 жас);
- 2) мектепке дейінгі жас (5–7 жас);
- 3) бастауыш мектеп жасы (7-11 жас);
- 4) жасөспірімдік (11–15 жас);
- 5) ерте жастық жас (15–18 жас);
- 6) студенттік жас (17–18 жас – 22–23 жас) (Б. Г. Ананиев бойынша).

Бұл кезеңдердің әрқайсысы оның көрсеткіштері ретінде әрекет ететін көптеген факторлардың жиынтығымен сипатталады. Д.Б.Эльконин осы кезеңдерді анықтайтын үш факторды анықтады, мысалы:

1) дамудың белгілі бір әлеуметтік жағдайы, яғни баланың ересектермен қарым-қатынас формасы;

2) қызметтің негізгі немесе жетекші түрлері;

3) негізгі психикалық даму [1].

Д.Б.Эльконин сонымен қатар алты негізгі әрекетті анықтады:

1) ересектермен тікелей-эмоционалды қарым-қатынас;

2) объектілік-манипуляциялық әрекет;

3) рөлдік ойын;

4) білім беру қызметі;

5) интимдік-жеке қарым-қатынас;

6) білім беру және кәсіптік қызмет.

Кіші жастағы мектеп оқушыларының дамуының және тәрбиесінің ерекшеліктері

Кіші оқушы ең алдымен оқу әрекетіне дайындығымен сипатталады (оқу қабілетін анықтайтын физиологиялық, психикалық, интеллектуалдық даму деңгейі). Бұл кіші оқушының оқу мотивациясының негізінде жатқан жаңа жауапкершіліктерді қабылдау қабілеті.

Бұл кезеңде білім алу қабілетінің пайда болуымен қатар, кіші оқушының да жаңа өмір режимінің қиындықтары, сыныптастарымен және мұғалімімен жаңа қарым-қатынастары бар кейбір қиындықтар кешені болады. Бұл кезде балада бұл қиындықтарды жеңе алмаумен байланысты апатия пайда болады. Бұл жерде ата-ананың эмоционалдық қолдауы, осы қиындықтарды жеңуге көмектесуі өте маңызды. Бұл ретте мұғалім міндетті түрде кіші оқушының ерекшеліктерін ескеруі керек: озбырлық, әр түрлі пәндермен соқтығысудан көрінетін ішкі әрекет пен рефлексия жоспары [2].

Бұл кезеңде мұғалімнің ескеруі қажет жетекші әрекетті бөліп көрсетуге болады. Ол жаңа білімді меңгеру, әртүрлі есептерді шеше білу, т.б.

А.Н.Леонтьевтің пікірінше, жетекші іс-әрекет – бұл қызмет, оның негізінде:

1) өзге де, жеке қызмет түрлері құрылады;

2) интеллект қалыптасады, ол әртүрлі функциялардың (сенсорлық-перцептивті, мнемоникалық және зейін) жиынтығы;

3) қызмет субъектісінің жеке тұлғасы қалыптасады.

Бастауыш сынып оқушысының оқу іс-әрекетінде: жазу, оқу, компьютерде жұмыс істеу, шығармашылық қызмет және т. б. болуы мүмкін.

Отбасынан немесе балабақшадан мектепке ауысу, яғни оқушының үстем билігінің өзгеруі сияқты құбылыс үлкен рөл атқарады. Енді бұл жағдайда ата-ананың беделі маңызды немесе маңызды емес болуы мүмкін. Ең бастысы-мұғалімнің рөлі күшейе түседі. Осыған байланысты ата-аналар өз балаларын ұрыспауы керек.

Мұғалім оқушының топтық ойындарымен, қызығушылығымен, шығармашылық қызметтің барлық түрлеріне өздігінен пайда болатын қызығушылығымен ынталандырылатын өзін-өзі ұйымдастыру және өзін-өзі тәрбиелеу мүмкіндіктерін назардан тыс қалдырмауы керек. Мұндай көріністерді қолдау, дамыту, педагогикалық ұйымдастырылған және мақсатты қызмет жүйесіне байланыстыру қажет.

Орта жастағы мектеп оқушыларының дамуы және білім беру ерекшеліктері

Орта мектеп жасында (10-11 жастан 14-15 жасқа дейін) құрдастарымен қарым-қатынас шешуші рөл атқарады. Жетекші іс-әрекеттері оқу, қоғамдық-ұйымдастыру, спорттық, шығармашылық, еңбек.

Бұл кезеңде бала маңызды әлеуметтік тәжірибе жинақтайды, өзін еңбек, адамгершілік, эстетикалық қоғамдық қатынастар жүйесіндегі тұлға ретінде түсіне бастайды. Қоғамдық маңызы бар жұмысқа қатысуға, қоғамға пайдалы болуға саналы түрде ұмтылады. Жасөспірімнің бұл әлеуметтік белсенділігі ересектер арасындағы қарым-қатынаста болатын нормаларды, құндылықтарды және мінез-құлықтарды ассимиляциялауға көбірек бейімділігіне байланысты.

Д.И.Фельдштейн өз зерттеулерінде өзін-өзі танудың мұндай артуы «қоғамға қатысты мен» жалпы позициясы «Мен қоғамдамын» және «Мен және қоғам» деген екі дәйекті позициямен ауыстырылуына байланысты екенін анықтады. Ол сонымен қатар жасөспірімдік кезеңнің үш кезеңін анықтайды:

- 1) жергілікті капризді (10-11 жас) - ересектерді тану қажеттілігі бар;
- 2) «оңды-мәнді» (12-13 жас) - «Менің де құқығым бар, мен аламын, мен керек» сөйлеу түрінде кездесетін әлеуметтік тану қажеттілігіне байланысты;
- 3) «қолайлы-белсенді» (14-15 жас) - өзін көрсетуге, өзінің күшті жақтарын көрсетуге дайындығы бар.

Оқу әрекетінің субъектісі ретінде жасөспірім өзінің эксклюзивті позициясын бекітуге бейім, бұл танымдық мотивацияны күшейте алады.

Орта жастағы оқушының әлеуметтік белсенділігі негізінен мінез-құлық нормаларын, құндылықтарын және тәсілдерін меңгеруге жатады. Демек, маңыздылық жасөспірімнің психикалық әрекетін бастайтын оқытудың барлық принциптерін жүзеге асыруда: оны проблемаландыру, диалогтандыру, даралау және т.б. Оқу қызметінің мазмұны қазіргі заманғы әлеуметтік-экономикалық және әлеуметтік жағдайларға енгізілуі керек. қарым-қатынастар.

Жоғары мектеп балаларының дамуы және оқу ерекшеліктері

Орта мектеп оқушысы (14-15 жастан 17 жасқа дейінгі ерте жастық кезең) орта мектептен жоғары сыныптарға немесе жаңа оқу орындарына ауысқан кезде жаңа әлеуметтік жағдайға түседі. Бұл жаңа өмір салты, мамандық таңдау, адамдардың анықтамалық топтары. Бұл кезеңде тәуелсіздікке ұмтылудан туындайтын құндылық-бағдарлы қызмет негізгі мәнге ие болады.

Бұл кезеңнің негізгі құрамдас бөліктері - достық, кейде махаббат сияқты тереңірек сезімдерге айналатын сенімді қарым-қатынас.

Жоғары сынып оқушылары оқу орындарын таңдай отырып, өмірдегі болашақ стратегиясын анықтауға тырысады. Оларда өзін-өзі анықтау

қажеттілігі бар. Көбінесе белгілі бір қызмет түрін таңдау кез келген пәнге бейімділікпен емес, осы мамандықтың практикалық артықшылықтарымен байланысты [3].

Жоғары сынып оқушысы оқу қызметінің сапалы жаңа мазмұнының пайда болғанын да атап өтеді.

1.Әлеуметтік және тар-тұлғалық сыртқы мотивтер пайда болады, олардың негізгісі – жетістік мотиві.

2.Негізгі ішкі мотив – жаңа білімді игеру емес, нәтижеге бағытталу.

Бұл кезеңде тұлғаның жетілуінің соңғы кезеңі қалыптасады, ол кәсіби қызығушылықтарды білдірумен, теориялық ойлаудың дамуымен, өзін-өзі тәрбиелеумен, рефлексия қабілетінің дамуымен, ойлау қабілетінің қалыптасуымен сипатталады.

Саяси-құндылық бағдарлары олардың қоғамдағы әлеуметтік жағдайымен, отбасыларының экономикалық және тәрбиелік жағдайымен анықталады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1.Бабаев С.Б. Жантану негіздері. Жоғары оқу орындары студенттеріне арналған дәрісбаяндар жинағы.-Алматы, 2014.-306 б.

2. Бабаев С.Б. Бастауыш мектеп педагогикасы: Оқу құралы.-Алматы, 2013.-416 б.

3. Набуова Р. Тәрбие жұмысының әдістемесі: Оқулық.-Алматы, 2014

ОӘЖ 373.31

КІШІ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІ

Дастурбаева А.У., Абдукадир А.С., Сагимбай Н.Б.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье подчеркивается актуальность развития творческих способностей с учетом современных реалий.

Summary: This article emphasizes the relevance of the development of creative abilities, taking into account modern realities.

Кіші мектеп жасындағы балалардың жақсы оқуына, оқуда дамытып, адамгершілікке, шығармашылыққа тәрбиелеуге құмарлықтың әсері мол.

Кіші мектеп жасындағы оқушылар бәріне еліктегіш, соған қызығатыны сонша, көргенін қолмен ұстауға, өз көзімен көруге асығады. Сондықтан мектептегі әрбір ұстаз оқушылардың сабағын тартымды, жан-жақты, қызықты етіп ұйымдастыра бастаса, еңбегіміз жемісті болар еді. Психологтардың айтуынша, бала ойнаса, өскенде жұмыста да сондай болады. Сондықтан ойын баланың дүниетанымының, өмірінің алғашқы қадамы болып табылады. Ойын баланың өмір, оны қоршаған орта және өзара әрекеттесу, еңбек, үлкендермен қарым-қатынасы, психологиялық ерекшеліктері туралы білімін қалыптастырады. Кіші мектеп жасындағы балалар ойын барысында өзін еркін сезінеді, тапқырлық, іскерлік, ізгілік, шығармашылық белсенділік қалыптасады. Сонымен бірге бала ойын үстінде қуанады, ренжіді, біреуге қамқорлық

жасайды, ашуланады. Бастауыш сынып мұғалімдері сабақ үстінде және ойын барысында оқушылардың көңіл-күйін көтеріп, олардың қиялын оятып, іскерлік рухын дамытып, қалыптастыра білуі керек. Қазақ тілін оқыту үрдісінде оқушылардың саналы ойлау, ой-өрісін дамыту, қиындыққа төзе білу, ептілікке баулу, қалыптастыру, жаттықтыру, баулу – мұғалімнің басты міндеті. Бастауыш сыныпта оқушының қызығушылығын дамытудың бірнеше жолы бар.

- а) мадақтау;
- ә) бағалау;
- б) көрнекілік түрлерін қолдану;
- в) ойын элементтерін пайдалану;
- г) дидактикалық материалдар;
- д) деңгейлік тапсырмалар беру арқылы.

Қазіргі таңда қоғамға ынталы, өзіндік ойлауға, стандартты емес жағдайлардан шығу жолдарын таба алатын креативті тұлғалар қажет. Бұл құбылысты бала кезінен бастап зерделеу керек, өйткені әрбір оқушының дамуында өзін-өзі ілгерілету қамтамасыз етіледі, тәжірибеге ашықтық, барлық жаңалыққа, жаңа білімге сезімталдық, импровизация, өзіне деген эмоционалды позитивизмді қамтитын негіз қаланады. және басқалардың шығармашылық табыстары, шығармашылық өнім жасауға ұмтылу. Демек, кіші мектеп оқушыларының шығармашылық қабілеттерін өзектендіру қоғам дамуының регрессивті бағыттарына тепе-теңдік көрсете отырып, кез келген әлеуметтік реформалардың сапасын арттыра алады.

Дегенмен, қазіргі мектепте берілген стандарт бойынша, дайын ережелер мен схемалар бойынша жұмыс басым, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, олардың таңдау дербестігін, пайымдаудағы батылдығын дамытуға бағытталған бағдарламалар іс жүзінде жоқ. Кіші мектеп оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамыту мектеп жағдайында білімнің үлкен көлемін меңгеру қажеттілігімен байланысты фактормен шектелуі мүмкін, бұл ретте оқу қызметі қатаң реттеледі, стандартты бағалау жүйесі бар, әртүрлі шектеулер және кедергілер бар. Мектеп мұғалімдерінде, әсіресе ауылдық жерлерде, іс жүзінде өзіндік шығармашылық үшін жағдай жоқ, сондықтан балалардың тек оқу және сыныптан тыс жұмыстарда ғана емес, сонымен қатар шығармашыл мұғалімге еліктеу арқылы шығармашылық қабілеттерін дамыту мүмкіндігі төмендейді.

Бүгінгі күні психология ғылымында шығармашылық қабілеттерді зерттеудегі кейбір жалпы екіпіндер анықталған: олардың пайда болуының негізі шығармашылық бейімділіктер болып табылатындығы атап өтіледі, шығармашылық қабілеттердің табысқа жетуде маңызды рөл атқарады.

Психология ғылымында шығармашылық қабілеттер деп ситуациялық ынталандырылмаған іс-әрекеттерді жүзеге асыру қабілеті түсініледі, яғни. танымдық бастамашылық қабілеті (Богоявленская Д. Б.); білімді түрлендіруге қабілетті жалпы шығармашылық қабілет ретінде (Дружинин В.Н.); шығармашылық компоненті болып табылады (Ермолаева-Томина Л. Б.) [1-3].

Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді талдау шығармашылықты полиқұрылымдық білім ретінде қарастыру керектігін көрсетті. Бұл білім беру келесі құрамдастарды қамтуы мүмкін: когнитивтік, эмоционалдық және мотивациялық. Осы компоненттерді қарастырайық.

Танымдық компонент кіші оқушының әртүрлі іс-әрекетте жүзеге асуына көмектесетін білім, білік және дағдыларды қамтиды. Танымдық компоненттің көрсеткіштері шығармашылық ойлау мен қиял болып табылады, оның көмегімен студенттер өз іс-әрекеттерін түрлендіре алады және стандартты емес тапсырмаларды шеше алады.

Шығармашылық қабілеттердің эмоционалдық құрамдас бөлігі кіші жастағы оқушылардың орындалатын іс-әрекетке, шығармашыл мұғалімге қатынасы және стандартты емес тапсырмаларды орындау барысында баланың эмоционалды түрде өзін көрсетуге бейімділігі болып табылады. Шығармашылық тапсырмалар экспрессивті сипатқа ие, сондықтан оқушылар әртүрлі эмоцияларды бастан кешіреді. Эмоциялық тәжірибе кіші оқушыға жаналық пен белгісіздік жағдайларына сындарлы жауап беруге, өз тәжірибесін жақсы түсінуге көмектеседі, бұл олардың тәжірибесін дараландыруға және шығармашылық қабілеттерін тиімді дамытуға ықпал етеді. Баланың шығармашылықпен айналысатын ересек адамға оң эмоционалды қатынасы және оның соңғысының қолдауы да кіші оқушының шығармашылықта өзін эмоционалды түрде көрсетуіне мүмкіндік береді.

Шығармашылықтың мотивациялық компоненті мотивтерді, қызығушылықтарды, қажеттіліктерді қамтитын ынталандыру жүйесі болып табылады.

Бұл компоненттің негізгі құрамдас бөлігі ретінде мотивтер кіші оқушының шығармашылық әрекетке деген ішкі стимулдары болып табылады, оның шығармашылыққа деген қажеттілігін қанағаттандырумен байланысты.

Бұл компоненттерді өзгерту жалпы шығармашылық қабілеттердің өзгеруіне әкеледі.

Демек, шығармашылықты шығармашылық бейімділіктер негізінде қалыптасатын және шығармашылық сипаттағы кез келген іс-әрекеттің табыстылығын анықтайтын танымдық, эмоционалдық және мотивациялық компоненттерді қамтитын интегративті, динамикалық формация ретінде анықтауға болады.

Кіші мектеп оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамыту - шығармашылық аспектісі бар арнайы ұйымдастырылған іс-әрекет процесінде зерттелетін құбылыстың құрылымдық құрамдас бөліктерінің жүйелі және сапалық өзгерістері болатын динамикалық процесс.

Бұл процесс кез келген басқа даму сияқты баланың жеке басының дамуымен бір мезгілде жүзеге асады және оның барлық жас кезеңдерінде өмір бойы жалғасады деп есептейміз. Сонымен бірге, шығармашылық белсенділік адамның салауатты және үйлесімді өмір сүруінің қажетті жағы болып табылады.

Белгілі бір құбылыстың даму деңгейін, оның ішінде кіші жастағы оқушылардың шығармашылық қабілеттерінің даму деңгейін анықтау үшін соңғысының көрсеткіштерін анықтау қажет.

«Шығармашылық» ұғымының мәнін, олардың құрылымын, бастауыш мектеп жасындағы балалардың жас ерекшеліктерін негізге ала отырып, біз кіші мектеп жасындағы балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытудың келесі көрсеткіштерін анықтаймыз: өзіндік ерекшелігі (кіші оқушының әдеттен тыс әрекетті бере алуы). шығармашылықты қажет ететін жауаптар), атаудың абстрактілілігі (бейнелі ақпаратты ауызша түрлендіру мүмкіндігі), шығармашылық ойлау; бейвербалды елестету (кіші оқушының идеяларды өзгертуі, оның жаңа образдар жасауы), шығармашыл мұғалімге эмоционалдық қатынас (өзара әрекеттесу процесінде кіші оқушының мұғалімге деген жағымды немесе жағымсыз эмоциялар), көрінісі Шығармашылық әрекеттегі эмоционалдық тәжірибе (баланың оны шығармашылық әрекетке қосудың әртүрлі формаларымен байланысты эмоционалдық жағдайы) және шығармашылық мотивация (шығармашылық қажеттіліктерді қанағаттандыруға байланысты кіші оқушының шығармашылық әрекетке ішкі ынталандырулары) [4].

Қорытындылай келе, жалпы, шығармашылық жұмыс өмірге келгенге дейін мұғалім шәкіртінің өнегелі кеңесшісі, досы, ақылшысы болуы керек. Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылығына мұғалім, сынып ұжымы, ата-аналар үнемі қолдау көрсетіп отыруы керек. Психологтардың пікірінше, әр жаста шығармашылыққа баулу үшін қолданылатын ерекше қабілеттер мен бейімділіктер болады. Мұғалім мен оқушылар арасындағы қарым-қатынасты ұйымдастыру, орта буынның шығармашылық дамуын басқарудың педагогикалық-психологиялық мәселелерін анықтауда шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру мұғалімнен теориялық білімді талап етеді.

Бүгінгі балалардың болашақта еңбек нарығында бәсекеге қабілетті болуына және мемлекетіміздің жеке ресурсын нығайтуға мүмкіндік беретінін атап өткен жөн.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Богоявленская, Д.Б. Психология творческих способностей [Текст] / Д. Б. Богоявленская; Психологический институт РАО. - Самара: Федоров, 2009. - 414 с.
2. Дружинин В.Н. Психология способностей: избранные произведения. [Текст] / В. Н. Дружинин; соответственно изд: Журавлев А.Л., Холоднов М.А., Шадриков В.Д. — М.: РГБ, 2009. — 652 с.
3. Ермолаева-Томина Л.Б. Психология художественного творчества [Текст]: учеб. руководство для вузов / Л.Б. Ермолаева-Томина; Московский открытый социальный университет. - М.: Культура: Академический проект, 2005. - 302 с.
4. Антилогова Л.Н. Внеклассная работа как фактор развития творческих способностей младших школьников / Л. Н. Антилогова, Л. Г. Карпова // Гуманитарные исследования: Гуманитарные исследования. - 2013. - № 3 (13) - С. 71 - 77.

ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІКТІ ДАМУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ КІШІ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Джалгасбекова К.Б, Әшірбекова А.Ж, Тулегенова С.Б.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье рассматривается формирование исследовательских навыков младших школьников через развитие познавательной активности.

Summary: This article discusses the formation of research skills of younger schoolchildren through the development of cognitive activity.

Қазіргі мектептің алдында жас ұрпақты оқыту мен тәрбиелеудің күрделі міндеттері тұр. Біздің қоғамға ойлайтын, шығармашыл, ерекше, үздіксіз ізденіс үстіндегі, өзін-өзі дамытып, өзін-өзі жүзеге асыруға қабілетті адамдар қажет. Сондықтан білім беру үдерісінің сапасын арттырудың ең маңызды факторы болып табылатын инновациялық ғылыми-зерттеу қызметін дамыту үшін жағдай жасау соншалықты маңызды. Зерттеу – адамның танымдық әрекетінің бір түрі, белгісіз, жаңа білімді іздеу процесі.

Таным әдісі ретіндегі зерттеу идеясы ежелгі дәуірге жатады. Бұл идеяның ең ерте және классикалық көрінісі Сократта кездеседі. Студенттердің шығармашылық зерттеу жұмыстары – фольклорлық шығармалар жинағы, өз бақылауларын жазып алу, түрлі көрмелер жасау, конференциялар өткізу, т.б. – бағдарламаларда айтылып, 20-шы жылдардағы оқу құралдарында қарастырылады.

Ұлы қайраткерлер мен педагогтар К.Д. Ушинский, Н.А. Добролюбов, Д.И. Писарев, Н.Г. Чернышевский және басқалар ғылыми-зерттеу қызметін теориялық негіздеуде үлкен мәнге ие болды. 20-ғасырдың 50-70-жылдары елімізде бұл мәселеге белгілі дидактиктер мен әдіскерлердің бірқатар еңбектері арналды: С.Г. Шаповаленко, М.Н. Скаткина, И.Я Ларнер. Оқыту тәжірибесінде, таным процесін ұйымдастыруда зерттеу әдісін қолданудың маңызы зор. Ол студенттердің жеке тұлғаның шығармашылық дамуына бағытталған ізденімпаздық бағдарын қамтамасыз етуге, оқушыларда зерттелетін объект туралы сенімді нақты пішінді идеяларды жинақтауға мүмкіндік береді. Бұл әрекет мақсаттылықпен, белсенділікпен, объективтілікпен, ынтамен, саналылықпен сипатталады, оның нәтижесі оқушылардың танымдық мотивтерін, зерттеушілік дағдыларын, субъективті жаңа әрекеттерін қалыптастыру болып табылады. Баланың зерттеуге деген қажеттілігі табиғаттың өзінен туындайды. Әрбір сау бала зерттеуші болып туады [1].

Жаңа тәжірибені іздеу, білуге құштарлық, бақылау мен эксперимент жасауға ұмтылу, әлем туралы жаңа ақпаратты өз бетінше іздеу дәстүрлі түрде балалардың мінез-құлқының маңызды белгілері болып саналады. Белсенді шығармашылық іс-әрекеттің білімінің, іскерлігі мен дағдысының, өз жұмысының нәтижесін талдау, синтездеу және бағалау әдістерінің негізі жас жаста қаланады. Сондықтан мұғалімнің ең маңызды міндеті – зерттеушілікке

деген қызығушылықты қалыптастыру, интеллектуалдық және шығармашылық әлеуетін дамыту, жаңа іс-әрекетті өз бетінше меңгеру. Жалпы зерттеу дағдылары бойынша мыналарды түсінеді: 1. Проблемаларды көре білу. Баладан мәселенің нақты тұжырымын талап етудің қажеті жоқ. Оның жалпы шамамен сипаттамалары жеткілікті. 2. Сұрақ қоя білу. Кез келген зерттеу процесінде сұрақ негізгі рөлдердің бірін атқарады. Ол баланың ой-өрісін жауап іздеуге бағыттайды, осылайша білімге деген қажеттілікті оятады, ой еңбегімен таныстырады. 3. Гипотезаны, гипотезаны алға қоя білу – бұл әлі логикалық түрде дәлелденбеген және тәжірибемен расталмаған болжамды, ықтимал білім. 4. Ұғымдарға анықтама бере білу. Ұғымды анықтау дегеніміз – оның нені білдіретінін анықтау, мазмұнына кіретін белгілерді ашу. Анықтаманың мақсаты – қолданылатын ұғымдардың мазмұнын нақтылау. 5. Жіктеу қабілеті. Классификация – ұғымдарды белгілі бір негізге қарай қиылыспайтын кластарға бөлу операциясы. 6. Бақылау дағдыларын дамыту. Бақылау – мақсаттылықпен сипатталатын қабылдау түрі. Бақылау мүмкін болу үшін бақылаудың болуы маңызды. 7. Эксперимент жасау дағдылары мен дағдыларын дамыту. Эксперимент – зерттеу әдістерінің ішіндегі ең маңыздысы. Кез келген эксперимент тексеру және салыстыру мақсатында кез келген практикалық әрекеттерді орындауды қамтиды. 8. Пікір айту, қорытынды жасау дағдыларын дамыту. Үкім - бір нәрсені растаудан немесе теріске шығарудан тұратын заттар мен құбылыстар туралы мәлімдеме. 9. Зерттеушілік сипаттағы дағдылар мен дағдылар (тақырыпты таңдау, зерттеу кезеңдері, ақпаратты іздеу, шешу әдістерін таңдау). 10. Ақпарат көздерімен жұмыс істей білу (интернет, сөздіктер, энциклопедиялар, ғылыми мақалалар, журналдар, мектеп оқулықтары, телебағдарламалар және т.б.). 11. Қорытынды және қорытынды жасай білу. 12. Шығармашылық жұмысының нәтижесін көрсете білу. Бұл сөйлеушінің сөзіне қойылатын талаптардың орындалуы, сөздің сауатты құрылуы, шығарманың безендірілуі т.б [2].

Зерттеу әдісін қолдануда бір шарт ерекше маңызға ие болады: оқушылардың қабілетін асыра көрсетпеу, оларды асығыс пайымдаулардан, өзіне деген сенімділіктен ескерту. Кіші мектеп оқушысының тұлғасын дамыту және өзін-өзі дамыту процестері қарқынды жүруі үшін оның зерттеушілік әрекетін ынталандыру, баланың жаңа тәжірибеге құштарлығын, білуге құмарлығын, эксперимент жасауға деген ұмтылысын қолдау керек. өз бетінше шындықты іздейді. Әрине, жалғыз қолдау жеткіліксіз. Балаға арнайы білім, іскерлік және зерттеушілік әрекет дағдыларын үйрету керек. Ол үшін мақсатқа сай болатындай жағдай жасау керек. Бастауыш оқыту әдістемесінде мыналар ажыратылады: 1. Мақсаттылық және жүйелілік. Зерттеу дағдыларын қалыптастыру бойынша жұмыс сабақта да, сабақтан кейін де жүргізілуі керек. 2. Мотивация. Студенттер өздерінің шығармашылық дербес әрекетінің нәтижесін көруі керек. 3. Жас ерекшеліктерін есепке алу. Бала жүргізетін зерттеу мүмкін, қызықты, қызықты және пайдалы болуы керек. 4. Психологиялық жайлылық. Мұғалім әрбір балаға өзіне, өз күшіне сенуге, қиын кезде қолдау көрсетуге мүмкіндік беруі керек. 5. Мұғалім тұлғасы. Ғылыми-

зерттеу жұмысының нәтижелі болуы үшін өз ісіне шығармашылықпен қарайтын, эксперименттік жаңашылдыққа қабілетті жоғары білімді мұғалім қажет. 6. Шығармашылық орта.

Мұғалім шығармашылық жұмыс атмосферасын құруға өз үлесін қосуы керек. Бастапқы деңгейдегі ғылыми-зерттеу іс-әрекетін мұғалім сабақтың белгілі бір кезеңінде эпизодтық немесе үзінді түрде ұйымдастыра алады, бүкіл сабаққа немесе бұрыннан бар білім мен дағдыларды пайдалана отырып, ұзақ мерзімді зерттеуге арналған. 1-сыныпта ғылыми-зерттеу іс-әрекетіне арналған жеке білім жүргізілмейді. Сабақта және сабақтан кейінгі уақытта жалпы логикалық дағдыларды меңгеруге бағытталған тапсырмаларды қосу тиімді: талдау, синтез, жіктеу, салыстыру, жалпылау. Бұған проблемалық, эвристикалық немесе ішінара іздеу әдістерін қолдану арқылы қол жеткізуге болады. 2-сыныптан бастап сабақта ізденіс, проблемалық әдістер жиі қолданыла бастады, заттардың әртүрлі қасиеттерін, іс-әрекеттерін, себеп-салдар байланыстарын анықтауға арналған тапсырмалар ұсынылады. Балалар заттарды бақылауға және сипаттауға үйренеді. Бұл кезеңде мұғалім есептерді көру, сұрақ қою, гипотеза ұсыну, ұғымдарды анықтау, бақылаулар мен эксперимент дағдыларын жіктеу, қорытындылар мен қорытындылар жасау, материалды құрылымдау қабілеттерін қалыптастырумен жұмыс істеуі керек. 3-сыныпта оқушылар зерттеудің теориясы мен әдістерімен танысуды жалғастырады [3].

Зерттеушілік сипаттағы тапсырманы әдетте балалар тобы, кей жағдайда жеке, ата-анасының көмегімен орындайды. Балалар қазірдің өзінде қосымша ғылыми әдебиеттермен (анықтамалар, энциклопедиялар, журналдар, жинақтар) жұмыс істей алады, ауызша ақпаратты жазбаша ақпаратқа айналдырып, алынған ақпаратқа бастапқы талдау жасай алады. 4-сыныпта алған білімдері жинақталып, кеңінен қолданылады. Балалардың табылған ақпаратпен жұмыс істеу қабілетін дамытуға көп көңіл бөлу керек: мәтіндерді өңдеу, негізгі, маңызды материалды бөліп көрсету және оны логикалық түрде құрастыру, кестелер, диаграммалар, модельдер құрастыру, шығармашылық жұмысының нәтижелерін дәлелді түрде ұсыну. Интернет материалды табуда үлкен көмекші болып табылады, бұл студенттерге қажетті ақпаратты табуды айтарлықтай жеңілдетеді. 3-4-сыныптарда көптеген балалар қандай пәнге қызығушылық танытатынын біледі, сондықтан зерттеу тақырыбын өздері таңдай алады. Жетекші сұрақтардың көмегімен мұғалім оларды дұрыс таңдауға бағыттай алады. Кез келген зерттеу жұмысы бірнеше кезеңнен тұрады:

1. Тақырыпты таңдау.
2. Мақсаттар мен міндеттерді қою.
3. Зерттеу гипотезасы.
4. Оқуды ұйымдастыру.
5. Жұмысты қорғауға және қорғауға дайындық.

«Бір сөз энциклопедиясы» зерттеу жұмысы келесі жоспар бойынша жүргізіледі: 1. Жұмбақ, жауабы сөздік сөз. 2. Сөздің суретін салу (сөздің мағыналарының санына қарай). 3. Сөздің ерекшеліктері (орфоэпиялық, фонетикалық, морфологиялық т.б.). 4. Лексикалық мағына (сөздіктермен

жұмыс). Сөздің көп мағыналылығына назар аударылады. 5. Сөздің этимологиясы (шығу тегі) (сөздіктермен жұмыс). 6. Салалас сөздер. 7. Синонимдер, антоним сөздер. 8. Фразеологизмдер (сөздіктермен жұмыс). 9. Ассоциативті образ (түсі, формасы, дыбысы, іс-әрекеті, материалы, т.б. бойынша) 10. Сөздің мақал-мәтелдерде, ертегілерде, әндерде, өлеңдерде, т.б. қолданылуы. 11. Менің шығармашылығым [4].

Осылайша, зерттеу іс-әрекетін дұрыс ұйымдастыру жағдайында балалар әртүрлі ақпарат көздерімен жұмыс істеу дағдыларын байқамай игереді, таңдалған тақырыптарды өз бетінше зерттейді, өз қызметін жоспарлауды, жүзеге асыруды және талдауды үйренеді. Еңбексүйгіштік, жауапкершілік, дербестік, іскерлік – бұл тұлғалық қасиеттерді студенттер ғылыми-зерттеу жұмыстарына тарту нәтижесінде меңгереді. Ғылыми-зерттеу қызметіне қатысу өз-өзіне сенімділікті арттырады, бұл табысты оқуға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Долгушина Н. Организация исследовательской деятельности младших школьников // Начальная школа (Первое сентября). – 2016. – № 10. – С. 8.
2. Зубова О.А. Исследовательская деятельность в начальной школе. – Фестиваль педагогических идей «Открытый урок». – 2012.
3. Семенова Н.А. Исследовательская деятельность учащихся // Начальная школа. – 2016. – № 2. – С. 45-59.
4. Қ.С.Тебенова.,А.Р.Рымханова.» Арнайы психология».Алматы, 2012ж

ОӘЖ 37.015-8

БАСТАУЫШ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНА БІЛІМ БЕРУДІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Егінбай Е.М., Полат Г.М., Сихымбай Д.Т.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассмотрены технологии развивающего обучения младших школьников и пути повышения процессов развития ребенка на качественный уровень.

Summary: The article discusses the technologies of developing teaching of younger schoolchildren and ways to improve the processes of child development to a qualitative level.

Баланың физикалық дамуы генетикалық бағдарлама бойынша қаңқасының, бұлшықет көлемінің өсуі арқылы нақты, көрнекті жағдайда өтіп жатады. Ал оның психикасының, жекелігінің дамуы ше? Сананың дамуы оқытудан ба, әлде әлеуметтік жағдайлардан ба? Не табиғи есеюден бе? Бұл сұрақтарға жауап адамның ішкі мүмкіндіктерінің шекарасын, сыртқы педагогикалық әсерлердің мақсат міндеттерін анықтайды.

Педагогика тарихында екі түрлі қарама-қайшы пікір орын алып келеді. Бірі жаратушының күштілігін, тұқым қуалаушылықты қуаттаса, екіншісі керісінше барлық нәтижені ортаның әсеріне жатқызады.

Қазіргі күнгі ғылым психикалық даму қоршаған ортаның санада сәулеленуіне, яғни танымдық тәжірибені және әрекетті меңгеруіне, меншіктенуіне байланысты деп қарайды. Бұл – оқу, білім алу деген сөз.

Оқу – адамның психикалық дамуының формасы, элементі. Кез келген оқыту белгілі бір мөлшерде адамды дамытады.

«Даму ұғымы философиялық сөздікте»... мөлшерлік өзгерістердің белгілі бір өлшем шегінен шығып, сапалық өзгерістерге айналуы», - деп түсіндіріледі. Терістеу – дамудың қозғаушы күші. Терістеу – белгілі бір зат пен құбылыстың қайшылықтарын ашу, олардың шешу жолдарын анықтау, жаңа сапаның болуына мүмкіндік туғызу [1].

«Даму» ұғымының психологиялық анықтамасы – жаңару процесі, жаңаның өмірге келіп, ескінің жоғалуы деген мағынаны білдіреді. Барлық табиғат құбылыстары сияқты бала психикасы да үнемі диалектикалық жолмен дамып, өзгеріп, бір деңгейден екінші деңгейге өтіп отырады. Ғалымдардың зерттеулері баланың даму процесіне 3 түрлі күш пен 3 түрлі фактордың қатынасатындығын дәлелдейді. Олар:

1. Биологиялық фактор.

Бұл ата-анадан ауысқан, туа бітті және өмір сүру барысында қабылданған дененің барлық мүшелерінің, оның барлық жүйесі құбылысының ерекшелігін білдіретін, бала организмнің ортамен қарым-қатынасының нәтижесі.

2. Әлеуметтік фактор.

Бұл бала өмір сүретін орта, ең алдымен адамдардың ортасы. Бұл сондай-ақ баламен қарым-қатынас жасайтын адамдардың сипаттары, мінез-құлық және ақыл-ой бейнелері, олардың мүдделері мен пікірлері, істері мен сөздері, талаптары мен дағдылары, ұмтылыстары яғни бала өсіп дамитын рухани орта.

3. Баланың өз белсенділігі.

Даму процесіне әсер ететін бұл үшінші күш болып саналады. Оқитын пән қандай да жаңа, бағалы болмасын, мұғалімнің шеберлігі қаншама жоғары болмасын, егер мұғалім баланың өз белсенділігін туғыза алмаса, оған ұсынылған іс пен еңбекте баланың әрекетке қатынасуы әрекет күткен нәтиже бермейді. Баланың организм ретінде дамуы мен жеке бас ретінде қалыптасуы белсенділік арқылы жүзеге асады [2].

Баланың даму процесі, оның қоғамның белсенді де пайдалы мүшесі, азамат ретінде қалыптасуы осы үш фактордың қалыптасуымен қамтамасыз етіледі. Ең бастысы осы факторлардың бірде-бірі, қандайда бір кемеліне келген болса да басқа екеуінен ерекшеленіп, жеке әсер ете алмайды. Барлық іс осы үш басты күштің өзара әрекет етуінде.

Бастауыш сынып оқушыларының жасы теріс белгі ғана емес, сонымен қатар мұғалім айтқан сөз баланы сілкіндіріп, оған психикалық және психикалық жарақат әкелуі мүмкін. Бұған жол бермеу үшін бастауыш сынып мұғалімдері тек сабақ беріп қана қоймай, жақсы тәрбиеші және психолог болуы керек. Балаларды оқыту баланың жеке басын дамытуға, тұлға мәдениетінің негізгі аспектілерін қалыптастыруға бағытталған: танымдық, коммуникативті, экологиялық, эстетикалық, дене шынықтыру және адамгершілік. Танымдық

мәдениетті қалыптастыру аясында екі тәуелсіз курс бөлінеді:" қоршаған әлем "және"Математика". Математика таным мен коммуникацияда үлкен рөл атқарады. Тілдерді зерттеу коммуникативті және эстетикалық мәдениетті қалыптастыруға бағытталған; әдебиетті зерттеу баланың жеке басының адамгершілігі мен эстетикасын дамытады.

Мектептің басты мақсаты-шығармашылық шығармашылық қызмет пен адамгершілік мінез-құлыққа дайын табиғат пен адам туралы ғылыми біліммен байытылған еркін, адамгершілікті, өмірді сүйетін, талантты тұлғаны тәрбиелеу және дамыту. Мектеп әр оқушының жеке қабілеттерін ашуға жағдай жасайды, сабақта проблемалық жағдайлар туғызу арқылы белсенді танымдық дербестік қалыптастырады. Сабақтарда ол толеранттылыққа, бір-біріне құрметпен қарауға тәрбиелейді, бұл өз көзқарасын еркін білдіруге, өз ұстанымын дәлелдеуге мүмкіндік береді [3]. Оқу процесінің басты міндеті-жағымды эмоцияларды дамыту, сондықтан ешкім назардан тыс қалмайды, сондықтан әр бала жауап бере алады, осылайша ол өзінің күш-жігерін сөзбен, көзқараспен қолдайды. Оқуға мәжбүрлеу мүмкін емес, сіз оқуға құмар болуыңыз керек. Оқудағы жетістік-мұғалім мен оқушы арасындағы түсіністіктің негізі. Балалар үйрену қажеттілігін, жаңа нәрселерді білуге деген ұмтылысты сезінуі керек.

Оқушылармен 2-3 минуттық физикалық жаттығулар жасау керек. Бастауыш мектептегі сабақтар 35-40 минутқа созылады, сабақтар арасында көптен күткен уақыт-өзгеріс болады. Бұл балаларға қажет, өйткені баланың физиологиясы, оның жүйке жүйесі бір орында отырмайтындай етіп орналастырылған, ол қозғалуы керек, жинақталған энергияны төгуі керек. Сабақ барысында қолды және дененің ұзақ уақыт бойы қозғалыссыз болған басқа жерлерін гимнастикадан үзіліс жасау керек. Мұндай гимнастика кезінде актер сияқты мұғалім өзінің барлық шеберлігін көрсетеді, ән, санақ, өлең қосады және әртүрлілік неғұрлым көп болса, балалар оларды орындауға соғұрлым қызықты болады.

Бастауыш сынып мұғалімінің басты мақсаты-балаға "өмірде өзін табуға" көмектесу. Ол үшін ол кәсіби жарамдылық пен кәсіби және жеке қасиеттерге ие болуы керек: әдептілік, жоғары жауапкершілік және моральдық тұрақтылық, адалдық, эмпатия қабілеті, қарым-қатынас, ұқыптылық, ұйымшылдық, әдептілік сезімі, ұстамдылық, риясыздық, мейірімділік, әдептілік, тез шешім қабылдау қабілеті, ұйымдастырушылық және шығармашылық қабілеттердің болуы, психологиялық тұрақтылық, көңілділік, мәдениеттің жоғары деңгейі, белсенді өмірлік ұстаным, балаларға деген сүйіспеншілік [4].

Мұғалім үнемі өзімен жұмыс істеп, кәсіби деңгейін көтеріп, жаңа технологияларды енгізуі керек. Бастауыш мектепте жұмыс істеу мұғалімнің белгілі бір ерекшелігіне ие болғандықтан, бастауыш сынып мұғалімі келесі функцияларды орындауы керек: бастауыш сынып мұғалімі бастауыш сынып оқушыларында қажетті дағдыларды сіңіре отырып, әртүрлі мәселелерді шеше білуді дамытады, білімнің, дағдылардың және дағдылардың икемді және мобильді жүйеге айналуына ықпал етеді. Барлық осы міндеттер шеңбері бастауыш сынып мұғалімінің ақпараттық функциясына жатады, ал "ақпарат"

термині бұл жағдайда кеңінен түсіндіріледі, яғни. мұнда оқушыға жеткізілетін білім көлемі ғана емес, сонымен қатар хабарлау процесі, қажетті дағдылар мен дағдыларды дамыту, білім, Дағдылар мен дағдыларды игеру деңгейі мен көбейту сипатын бақылау кіреді. Даму функциясы. Мұғалімнің бұл қызметі хабарланған ақпаратты таңдаудан, әдістемелік өңдеуден, сондай-ақ оқушылармен жеке жұмыстан тұрады, бұл олардың бейімділіктерінің, бейімділіктерінің дамуына, оқушылардың білімін жандандырудың жаңа жолдарын анықтауға ықпал етеді. Сонымен бірге мұғалім оқушылардың тәжірибесін пайдаланады және олардың психологиясының ерекшеліктерін ескереді.

Қазіргі бастауыш сынып оқушысы дамудың жоғары деңгейімен ерекшеленеді, сондықтан мұғалім әртүрлі білім салаларынан және қоршаған шындықтан сұрақтарға жауап беруге дайын болуы керек. Бастауыш сынып мұғалімі баланың ақыл-ой қабілетін, зейінін, байқағыштығын, есте сақтау қабілетін, қиялын, ойлауын және сөйлеуін дамытуы керек. Логикалық тұрғыдан дұрыс ойлауды қалыптастыру-бастауыш сынып оқушысын дамыту бойынша мұғалімнің жұмысының маңызды бөлігі. Белсенді, шығармашылықпен оқыту дегеніміз-оқушылардың қиялын және абстрактілі ойлауын дамытуға ықпал ететін құралдарды қолдану [5]. Осы немесе басқа ақпаратты бере отырып, мұғалім оқушылардың танымдық белсенділігін дамытып қана қоймай, олардың қызметін жұмылдырады, ал ол оқушылардың өзіндік жұмысын жандандыруы керек, яғни мұнда мұғалімнің жұмылдыру функциясы күшіне енеді.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы Заңы» 27 шілде 2007 жыл.
2. ҚР Білім беру тұжырымдамасы, Астана 2007 ж.
3. Л.В.Занков. "Избранные труды".Москва "Педагогика"-2002г.
4. Ж.Б.Қоянбаев, Р.М.Қоянбаев. "Педагогика" Алматы, 2002ж.
5. Б.Тұрғынбаева."Дамыта оқыту технологиялары", Оқу-әдістемелік құрал. Алматы, 2000

ОӘЖ 37

МАРИЯ МАНТЕССОРИ ЖҮЙЕСІНДЕ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРДЫ ОҚЫТУДАҒЫ ДИДАКТИКАЛЫҚ МАТЕРИАЛДЫҢ РӨЛІ

Елюбай А.Т., Хурсанова А.М., Бисенова Г.К., Борзишова Л.С.
«Мирас» университеті, Шымкент қ, Қазақстан

Резюме: В статье описывается роль дидактического материала в обучении младших школьников в системе Марии Монтессори. Также в статье проанализированы виды дидактического материала, особенности психологического развития младших школьников.

Summary: The article describes the role of didactic material in teaching younger schoolchildren in the Maria Montessori system. The article also analyzes the types of didactic material, the peculiarities of the psychological development of younger schoolchildren.

Л. А. Венгр мен оның мектебінің еңбектерінің арқасында Монтессоридің сенсорлық материалдары Ресейде үлкен атаққа ие болды. Алайда, дидактикалық материал көзге көрінетіндіктен, оның Монтессори әдісіндегі дайындалған ортаның басқа элементтерімен салыстырғанда рөлі жиі асыра айтылады. Сонымен қатар, оның мақсаты жиі түсінілмейді. Бұл сөздің жалпы мағынасында оқу құралы емес, өйткені оның мақсаты балаларды дағдыларға үйрету және оларға "дұрыс пайдалану" арқылы білім беру емес. Монтессоридің дидактикалық материалының басты мақсаты-баланың өзін-өзі құруына және оның рухани дамуына көмектесу. Монтессори егер мұғалім баланың назарын аударатын материалдарды ұсына алса, ол баланың дамуына қажетті еркіндік бере алатынына сенімді болды.

Оның барлық дидактикалық материалдары эксперименталды түрде жасалғаны белгілі. Балалардың материалға реакциясын ұзақ және мұқият тексергеннен кейін ғана М.Монтессори оның жарамдылығын мойындады, балалардың тәуелсіз жаттығуларын тудырмайтын және балалардың қызығушылығы мен назарын аудармайтын барлық нәрсені жоққа шығарды. Барлығы баланың нақты қажеттіліктерін қанағаттандырады және оның қабілеттерін ескереді. Осыдан Монтессори материалының ерікті нұсқаларына жол бермеу талабы туындайды.

Дидактикалық материалды құру және пайдалану кезінде М.Монтессори келесі принциптерді атап өтті: материалдың бала үшін маңыздылығы; қиындықты оқшаулау; қателерді бақылау; материалды жобалау және пайдалану бойынша біртіндеп күрделендіру; әрі қарай оқуға жанама дайындық мүмкіндігі; материалды қарапайым бастапқы функциялардан дәйекті түрде абстракциялау [1].

Монтессоридің дидактикалық материалын жасаудың және қолданудың бірінші қағидасы-оның бала үшін маңызы. Баланың "өзін-өзі құруына" қызмет ету үшін әрбір нақты материал балаға оның дамуының қажетті сәтінде ұсынылуы керек. Бұл үшін әрбір нақты баланың оңтайлы сәті эксперимент және бақылау арқылы анықталуы керек. Мұғалім баланың шоғырлану сапасын (дәрежесін) және оның әрекеттерінің материалмен өздігінен қайталануын бақылайды. Бұл реакция дамудың белгілі бір сәтінде балаға материалдың маңыздылығын және материалдың әсер ету қарқындылығының оның ішкі қажеттіліктеріне сәйкестігін көрсетеді. Материал да, оның әсер ету қарқындылығы да, сыртқы тітіркендіргіштердің саны да әр түрлі болуы мүмкін. Монтессоридің бейнелі көрінісі бойынша баланың психикалық қажеттіліктерін қанағаттандыратын даму материалы "баланың жоғары көтерілуіне көмектесетін баспалдақ баспалдақтары сияқты". Өзін-өзі тәрбиелеу жолына түскен балалар өздерінің ішкі қажеттіліктеріне ерекше "сезімталдыққа" ие болады. Әрбір сезімтал кезеңде баланы осы қажеттілікті қанағаттандыру үшін белсенділікке итермелейтін бір басым қажеттілік бар. Педагогикалық міндет-баланың әр түрлі жас кезеңдерінде және оның даму кезеңдерінде оқуы керек пәндерді "іздеу", сондай-ақ сезімтал кезеңдерге сәйкес келетін бағдарламалар жасау [2].

Монтессори дидактикалық материалының келесі қағидасы-оқшаулау қиындықтар. Баланың анықтауы және түсінуі керек қиындық материалдың бір үлгісінде көрсетілуі керек. Бұл бөлектеу баланың жұмысын жеңілдетеді және оған мәселені тезірек қабылдауға мүмкіндік береді. Мысалы, қызғылт мұнара балаға ойыншық дүкендерінде сатылатын ұқсас мұнаралар сияқты өлшемдерде, түстерде, дизайнда және дыбыстарда емес, текше өлшемдерінде ғана айырмашылықты көрсетеді. Тәсіл М. Монтессори дидактикалық материалды "материалданған абстракция" ретінде әзірлеу және пайдалану балалардың "қабылдаудың таза категорияларын" игеруін қамтиды, бұл көбінесе Монтессори жүйесіндегі балалар тәжірибесін тек "жасанды" материалдармен шектеуді талап ететін сыншылардың қарсылықтарын тудырады. Дидактикалық материалдың рөлі мен маңыздылығын ашатын итальяндық мұғалімнің жұмысын талдау Монтессори мұны баланың ішкі әлемі хаос болып табылатындығына және оған сыртқы әлем бірдей хаотикалық болып көрінетініне негізделген саналы түрде жасады деп айтуға мүмкіндік береді. Сондықтан балаға заттардың белгілерін таза түрде ажыратуға мүмкіндік беретін нақты және дәл материал ғана сыртқы әлем туралы жеткілікті хабардар болуға ықпал етеді [2].

Баланың ересектерден тәуелсіздігіне ықпал ету үшін Монтессори материалдары оған қателіктерді өз бетінше басқаруға мүмкіндік береді. Қателерді бақылау баланың өзін-өзі тәрбиелеуіне басшылық етеді және оның қателіктерін өзі көруге, содан кейін бұзылған тәртіпті қалпына келтіру арқылы оларды жоюға мүмкіндік береді. Өзін-өзі қалыптастыру процесін тудыру үшін баланың белсенділігін арттыру жеткіліксіз, сонымен қатар материал осы әрекетті басқаруы керек, деп санайды М.Монтессори. Бала жаттығуды қайталап қана қоймай, жаттығуды орындау кезінде көп қателіктер жібермеуі керек. Монтессоридің дидактикалық материалы қателерді бақылаудың бес түрін қарастырады: механикалық, психологиялық (сезім мүшелерінің көмегімен), бақылау нүктелерінің көмегімен, бақылау жиынтығы арқылы, мұғалімнің көмегімен. Мысалы, ең кішкентай балалардың назарын аударатын алғашқы материалдардың бірі-кірістірілген цилиндрлері бар ағаш блоктар - таза механикалық бақылауды қамтамасыз етеді: бала әртүрлі өлшемдегі цилиндрлерді тиісті тесіктерге салуы керек; егер цилиндрлер дұрыс салынбаса, олардың біреуі артық болып қалады. Осылайша, қате кедергі болып табылады, оны тек түзету арқылы жеңуге болады, әйтпесе жаттығуды орындау мүмкін емес [3]. Механикалық бақылау көп ұзамай психологиялық болады (жалпақ қойындылармен немесе түрлі-түсті тақтайшалармен жаттығулар сияқты, бала мұқият қарап, саусақтарымен тексеріп, қайта реттеп, салыстырып, талқылап, шешуі керек). Жаттығу кезінде бала көп ұзамай өзінің қателіктерін байқай бастайды және жоспарланған тапсырманы дұрыс шешуге қол жеткізеді. Болашақта ол тек түзетуге ғана емес, сонымен қатар қателіктерін ескертуге де тырысады. Бұған материалдың қарапайымдылығы мен дәлдігі ықпал етеді, бұл баланы жұмыста дәлдік пен адалдыққа жетелейді, мейлі ол қарапайым жаттығу болсын, мейлі күрделі ақыл-ой жұмысы болсын, сөздерді құрастыру,

арифметикалық есепті шешу, сурет салу және т. б. әр тапсырманы өз бетінше аяқтап, оны бала үшін мүмкін болатын кемелдікпен орындау мүмкіндігі деп ойлау табиғи нәрсе. Монтессори балабақшасындағы балалар ерекшеленетін рухтың қанағаттануының себебі.

Егер бала қателіктерді байқамаса, бұл сезім мүшелерінің немесе зейіннің жеткіліксіз дамуын көрсетеді. Айта кету керек, қателіктерде Монтессори дидактикалық материалдың үлкен тәрбиелік мәнін көрді. Қателер заттарды тексеруге, оларды мұқият қарауға, жұмысты бірнеше рет қайта жасауға мәжбүр етеді және осы қайталанған жаттығуларда бала өз сезімдерін күшейтіп қана қоймай, өзінің зейіні мен есте сақтау қабілетін дамытады. Бірақ ең үлкен мән М. Монтессори мүлдем басқа тәртіптегі және жоғары сапалы қателерді бақылауды қамтитын материалды берді-мысалы, арифметикалық жаттығуларға арналған материалда: "мұнда тексеру баланың жұмысын модельге сәйкестендіруден тұрады - бұл баланың саналы ерік-жігерін көрсететін және өзін-өзі тәрбиелеуге нақты жағдай жасайтын сәйкестік".

Төртінші қағида материалды берудің ерекше тәртібінен тұрады: тік (әр түрлі күрделілік дәрежесімен) бірге оны балаға берудің көлденең тәртібі, яғни материалдың әр түрімен параллель жаттығулардың болуы. Бұл балаға қайталанбайтын немесе жалықтырмайтын материалмен айналысуды қамтамасыз етеді және ол материалмен қалағанынша айналыса алады. Мұнда оқу процестерін ұйымдастырудың маңызды талабы жүзеге асырылады-сол мазмұнда, бірақ жаңа формада қайталау. Сонымен қатар, баланың өзін-өзі ұйымдастыруы мен шығармашылығын дамытуға ықпал ететін жұмыс түрін өз бетінше таңдауға мүмкіндік беріледі [3].

Келесі қағида-дидактикалық материал баланы болашақ ілімге жанама түрде дайындайды. Атап айтқанда, баланы жазуға дайындау саусақ қимылдарын үйлестіруді дамыту үшін цилиндр блоктарымен, металл қойындылармен және әріптер үлгілерінің бұлшықет жадын, дыбыстық ойындарды дамыту үшін құм қағаз әріптерімен жұмыс істеуден тұрады. Мұндай жанама дайындық жазуды игеруге қажетті дайындықты қамтамасыз етеді, сонымен қатар өзіне деген сенімділік сезімін, әлемді сәтті танудың қуанышын дамытады.

Алтыншы принцип қарапайым бастапқы функциялардан материалдың дәйекті абстракциясын көрсетеді. Басында материал белгілі бір идеяны тікелей білдіреді, біртіндеп осы идеяның абстрактілі көрінісі бола бастайды. Мысалы, үлкен ағаш Үшбұрыш алдымен сенсорлық түрде зерттеледі, содан кейін оны құрайтын жеке бөліктер қарастырылады, өлшемдері зерттеледі, жалпақ ағаш үшбұрыштар басқатырғышқа біріктіріледі, содан кейін оның орнына жарқын қағаздан кесілген үшбұрыштар, айқын түсті сызықтармен сызылған үшбұрыштар және соңында жіңішке сызықтармен сызылған дерексіз дерлік үшбұрыштар қолданылады. Прогрестің белгілі бір кезеңінде бала белгілі бір материалдың абстрактілі мәнін түсінеді, одан тәуелсіз болады немесе оған бұрынғы қызығушылығын көрсетпейді. М. Монтессоридің байқауы бойынша, осы кезеңде бала дидактикалық материалды біраз уақытқа қалдырады, "бірақ

шаршау белгілерімен емес, жаңа күштермен қозғалады". Ол өзінің назарын сыртқы әлемге аударады, нақты білім алуға қызмет ететін бірқатар дәл және логикалық салыстырулар жасай бастайды. Балалардың ынта-жігері мен қуанышын тудыратын "ашылу" кезеңі келеді.

Қорытындылай келе, Монтессори белсенді бақылауға негізделген және жаратылыстану ғылымдарына негізделген өзінің педагогикалық әдісін "ғылыми педагогика әдісі" деп атады. Дәрігер ұсынған және бастапқыда дамуында проблемалары бар балаларға бағытталған Монтессори педагогикасын автор өмірінде шектеулері жоқ балаларды, сондай-ақ құрдастарының дамуынан озып кеткен балаларды тәрбиелеу кезінде сынап көрді. Бұл тәрбиенің жемістері қай балаларға қолданылғанына қарамастан керемет болды, өйткені тәрбиешінің міндеті адамның дамуына тән жалпы заңдылықтарға назар аудара отырып, тұлғаның әлеуетті мүмкіндіктерін барынша ашу болды.

Пайдаланған әдебиет тізімі:

1. Афанасьева Т.И. Учить по Монтессори (из опыта работы). М., МЦМ, 2006. - 48 с.
2. Дичковская И.Н., Пониманская Т.И. Воспитание для жизни./ образовательная система М. Монтессори./Под ред.. Сумнительного К.Е.. М., МЦМ. - 2006 - 116 с.
3. Мэлоу. Т. Монтессори и ваш ребенок. М. МЦМ, 2002 - 64 с.

ОӘЖ 372.851

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МАТЕМАТИКАЛЫҚ ОЙЛАУ ДИАГНОСТИКАСЫ

Ералы Н., Абдыкадырова Н., Бегәділ Ж.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье разработана диагностика математического мышления младших школьников и показана работа по развитию математического мышления

Summary: In this article, the diagnosis of mathematical thinking of younger schoolchildren is developed and the work on the development of mathematical thinking is shown.

Қазіргі уақытта іс-әрекеттің барлық салаларында көптеген технологиялар әмбебап математикалық әдістерге негізделген. Компьютерлік жүйелермен, ақпараттық технологиялармен жұмыс істеу, ақпаратты талдау, кез-келген мәселелерді шешуді жоспарлау, идеяларды бір шарттан екінші жағдайға ауыстыру үшін адамға математикалық ойлау қажет.

Бастауыш сынып оқушыларының математикалық ойлауын дамыту қажеттілігі осы жастағы балада барлық психикалық функциялардың, танымдық қабілеттердің қарқынды қалыптасуымен байланысты.

Оқу іс-әрекетінде оқушының математикалық ойлауды дамытудың теориялық және практикалық негіздерін көрнекті ғалымдар: Р. А. Атаханов, В. А. Гусев, А. Ж. Голиковым, Н.Б. Истоминой, Ю. М. Колягиным, Л. К. Максимовым, Н.Ф. Талызина және т. б. қалады

Бастауыш мектепте кіші мектеп оқушыларының теориялық ойлауын дамытуға алғашқылардың бірі болып Л.В. Занков, Д. Б. Эльконин және В. В.

Давыдов әрекет жасады. Дамыта оқыту аясында бастауыш оқытудың әртүрлі бағдарламалары мен математика оқулықтары пайда болды, онда авторлар оқушының математикалық ойлауын әртүрлі әдістермен және құралдармен дамытады (И.И. Аргинская, Т. Е. Демидова, Н.Б. Истомина, С. А. Козлова, және т. б.) [1].

Көптеген зерттеулерде кіші мектеп оқушыларының математикалық дайындығының қанағаттанарлықсыз жағдайы байқалады: білім формализмі, математикалық ойлаудың жеткіліксіз деңгейі. Көбінесе кіші мектеп жасындағы балалардың математикалық дайындығы аз байланысты ақпарат пен стандартты есептерді шешудің бекітілген дағдыларының жиынтығынан тұрады.

Жұмыс тәжірибесі көрсеткендей, қазіргі білім беру мақсаттарының өзгеруіне қарамастан, бастауыш сыныптарда математиканы оқыту әлі де білім, білік және дағдыларды қалыптастыруға, балалардың логикалық және алгоритмдік ойлауын дамытуға бағытталған. Бастауыш сынып оқушыларының математикалық ойлауын дамытудың орындылығы ғылыммен негізделген, бірақ оны жүзеге асыру шарттары жеткіліксіз анықталған.

Шығармашылық жұмыстар математикалық біліммен қатар күнделікті өмірде кездесетін әртүрлі жағдайлармен байланысты болғаны жөн. Сондықтан психологтар тапсырмаларды кіші мектеп оқушыларының байқауын, ойлауын, қиялын дамытуға негіздегені жөн. Оқу және жазу арқылы баланың ойлау қабілетін дамыту процесінде олардың логикалық міндеттермен, кестелермен, суреттермен, ребустармен, кроссвордтармен, анаграммалармен, оқулық-дәптерлермен жұмыс істеу қабілеті артады. Нәтижесінде кіші мектеп жасындағы балалар өзін-өзі бақылау, бағалау, сөйлеу, тыңдау қабілеттеріне ие болады. Математика сабақтарында кіші мектеп оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамытудың көптеген стратегиялары бар. Бұл әрекеттер кіші мектеп жасындағы балаларды еркін ойлауға, ақыл-ойды дамытуға, шығармашылық белсенділікті арттыруға, ұжымдық белсенділікке ықпал етеді, басқаларды тыңдауға, сөйлесуге, ел алдында өз ойларын еркін айтуға мүмкіндік береді. Шығармашылық ізденіс, талдау және т.б. міндеттерді шешу, талдау жұмысы жеке-жұп-топтармен жүргізіледі. Бұл кезеңде оқушыға жоғары талаптар қойылады. Сондықтан оқушы сапалы білім мен шығармашылықты біріктіре білуі керек. Математика курсы кіші мектеп оқушыларының мектептегі оқу процесінде шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру мен дамытуда ерекше орын алады. Сонымен қатар, дарынды балалардың математика сабақтарында жаңа ақпараттық технологияларды, интернет жүйелерін қолдануы, шығармашылық ізденісі олардың қабілеттерін ашып қана қоймай, сонымен қатар жеке салаларды да дамытады.

Оқушылар арасында математикадан шығармашылық конкурстар ұйымдастыру, практикалық жұмыстарға қатысу, пән бойынша олимпиадаларға, Online олимпиадаларға, түрлі конкурстарға қатысып отырғаны жөн.

Осылайша, қазіргі оқушылар үшін математикалық ойлауды дамыту қажеттілігі, мектепті математикалық ойлауды дамытуды қоса алғанда, оқытудың құзыреттілік моделіне бағыттау және кіші мектеп оқушыларының

математикалық ойлауын дамыту жағдайларын ұйымдастыруға арналған практикалық ұсыныстардың жеткіліксіз дамуы арасында қайшылық бар.

Әрбір ойлау процесі проблемалық жағдайдың пайда болуынан, сұрақтан, таңқаларлықтан, қарама-қайшылықтан басталады, яғни адамға бір нәрсені түсіну қажет болған сәттен бастап. Егер ойлау процесі өз мақсатына жетпей тоқтатылса, адам оны сәтсіздік немесе жеңіліс ретінде қабылдайды.

Ойлаудың маңызды ерекшелігі-оның сөйлеумен тығыз байланысы, Бұл ойлар әрқашан сөйлеу формасына енетіндігінде көрінеді. В. А. Крутецкий сөйлеуді, атап айтқанда, Ішкі сөйлеуді ойлау құралы деп санайды. Көптеген зерттеулер тапсырманы қабылдау мен бақылау кезінде айту, оны ауызша түрде білдіру ойлау процестерінің терең жүруіне көмектесетінін дәлелдеді. Есте сақтауды қажет ететін материалды айту тиімді есте сақтауға ықпал етеді. Нақты тұжырымдалған міндет тұтастай алғанда қызметті жоспарлауға және адамның ерікті әрекеттерін орындауға ықпал етеді [2].

Ойлау процесінің белгілі бір мәселені шешуге бағытталуы, проблемалық жағдайдың болуы адамның көзқарасы бойынша жағдай жеткіліксіз, маңызды емес қатынастарда берілгенін көрсетеді. Мәселені шешу үшін, С.Л. Рубинштейннің пікірінше, ойлау процесінің әртүрлі аспектілерін құрайтын әртүрлі операциялар арқылы жүретін тиісті білімге келу керек.

Көптеген зерттеушілер математикалық ойлауды абстрактілі, логикалық, жалпылау қабілеті бар, кеңістіктік көріністер ретінде анықтайды, ондағы математикада ғана емес, кез-келген басқа салада ойлауға тән қасиеттерді бөліп көрсетеді.

Сонымен, Н. Майер математикалық есептерді шешу процесінде икемділік сияқты ойлау сапасына үлкен мән береді. Ю. М. Колягин математикалық ойлауда ғылыми тұрғыдан бірдей қасиеттерді атайды: икемділік, белсенділік, мақсаттылық, есте сақтау қабілеті қайта усвоенного, кеңдігі, тереңдігі, сыншылдығы, айқындылығы, дәлдігі, жазбаша түсініктемелердің және т. б.

Математикаға қабілетті кіші мектеп оқушыларының ойлауының өзіндік ерекшеліктері бар: тез және кең жалпылау; жинақталған тұжырымдармен ойлауға деген ұмтылыс; ойлау процестерінің үлкен қозғалғыштығы; бір ақыл-ой операциясынан екіншісіне еркін ауысу; айқындыққа бейімділік; қарапайымдылық, ұтымдылық, үнемділік, шешімнің рақымы. Автор математикалық ойлаудың өзіндік ерекшелігін «математикалық объектілерді, қатынастар мен әрекеттерді жалпылау қабілеті» деп санайды [3].

Математикалық ойлаудың негізгі сипаттамаларының тізімдері:

- қабілеті нысандандыру, бөлімше нысандарын ұстауға;
- математикалық материалды жалпылау, маңыздысын бөліп көрсету, маңыздылығынан алшақтату қабілеті;
- сандық және символдық символизммен жұмыс істеу мүмкіндігі;
- «дәйекті, дұрыс бөлінген логикалық ойлау»қабілеті;
- ойлау процесін қысқарту мүмкіндігі;
- ойлау процесінің қайтымдылық қабілеті (тікелей ойдың кері бағытына өту);

–ойлау икемділігі, бір ақыл-ой операциясынан екіншісіне ауысу мүмкіндігі;

–математикалық жад;

–кеңістіктік бейнелеу қабілеті.

Кіші мектеп оқушыларының математикалық ойлауды игеруі бастауыш білім берудің мемлекеттік білім беру стандартына енгізілген. Білім беру бағдарламасын меңгерудің метапәндік нәтижелерінің қатарына мыналар кіреді:

– оқу іс-әрекетінің мақсаттары мен міндеттерін қабылдау және сақтау, оны жүзеге асыру құралдарын іздеу қабілетін меңгеру;

– қойылған міндет пен оны іске асыру шарттарына сәйкес оқу іс-әрекеттерін жоспарлау, бақылау және бағалау білігін қалыптастыру; нәтижеге қол жеткізудің тиімді тәсілдерін анықтау;

– танымдық және тұлғалық рефлексияның бастапқы формаларын меңгеру;

– зерделенетін объектілер мен процестердің модельдерін, оқу және практикалық міндеттерді шешу схемаларын жасау үшін ақпаратты ұсынудың белгілік-символикалық құралдарын пайдалану;

– салыстырудың, талдаудың, синтездеудің, жалпылаудың, рулық белгілер бойынша жіктеудің, аналогиялар мен себеп-салдарлық байланыстарды орнатудың, пайымдауды құрудың, белгілі ұғымдарға жатқызудың логикалық әрекеттерін игеру.

Математикалық ойлаудың компоненттерін – талдау, жоспарлау және рефлексия – кез-келген бағдарлама бойынша оқу кезінде жас оқушылар игеруі керек. Алайда оларды әртүрлі бағдарламаларда дамыту тәсілдері бірдей емес.

Л. В. Занков жүйесінде дамыта оқытудың негізгі мақсаты оқушының оңтайлы жалпы дамуы болып табылады. Бұл жүйенің негізгі принциптерінің бірі-қиындықтарды жоғары деңгейде оқыту. Бұл жерде «қиындықтың «орташа нормасынан» асып кету» туралы емес, «зерттелетін құбылыстардың мәнін, олардың арасындағы байланыстар мен тәуелділіктерді білуден» тұратын қиындық туралы айтады.

Сонымен қатар, алдымен, оқулықтардың авторы түсіндіргендей, балалар көптеген практикалық жаттығуларды орындайды, сондықтан олар «қосу және азайту ғана емес, сонымен қатар көбейту мен бөлу тәжірибесін жинақтады, бұл болашақта осы әрекеттердің мағынасын ассимиляциялауды айтарлықтай жеңілдетеді». Бағдарлама мазмұнына логика элементтері, графтар теориясы, шамалардың дәл және жуықтау мәні туралы ұғымдармен, осьтік симметриямен, кейбір логикалық-математикалық ұғымдармен танысу кіреді [4].

Осылайша, бастауыш мектепке арналған математика бойынша қарастырылған барлық бағдарламаларда кіші мектеп оқушыларының математикалық ойлауын дамытуға арналған материалдар бар. Алайда, мақсатты түрде бұл жұмыс Д. Б. Эльконин – В. В. Давыдовтың дамытушылық оқыту жүйесінде ғана жүргізіледі. Басқа бағдарламалар бойынша бастауыш сынып оқушыларының математикалық ойлауын дамыту үшін қосымша тапсырмалар мен жаттығулар жиынтығы қажет.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Демидова, Т. Е. Формирование умений самоконтроля у младших школьников на уроках математики [Текст] / Т. Е. Демидова, И. Н. Чижевская // Начальная школа плюс до и после. – 2013. – № 10. – С. 10-16.
2. Истомина, Н. Б. Уроки математики [Текст]: метод. реком. /Н. Б. Истомина, З. Б. Редько, Е. С. Немкина, Н. Б. Тихонова. – Смоленск: Ассоциация XXI век, 2014. – 268 с.
3. Козлова, С. А. Универсальные учебные действия как основа для формирования предметных математических умений и производная от них [Текст] / С. А. Козлова // Начальная школа плюс до и после. – 2013. – № 10. – С. 3-10.
4. Рудницкая, В. Н. Математика [Текст]: методика обучения / В. Н. Рудницкая. – М.: Вентана-Граф, 2015. – 112 с.

ОӘЖ 37.01

МЕКТЕП ПСИХОЛОГЫНЫҢ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫМЕН ЖҮРГІЗЕТІН ЖҰМЫСЫ

Ербулат Ә., Сағынай А., Жанбирова Н.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье речь идет о работе, проводимой психологами с учащимися, поступающими в школу и которым трудно адаптироваться в школе.

Summary: This article is about the work carried out by psychologists with students entering school and who find it difficult to adapt at school.

Осы кезеңнің жас аралықтарын анықтауға негіз - бастауыш сынып оқушыларының білім алу уақыты. Осы уақытқа дейін біздің елде бастауыш мектеп жасы 7-ден 10 жасқа дейінгі кезеңді қамтыды, яғни 1-2-3 сыныптарда оқыту. Ал қазір 6 жастан бастап оқуға және төрт жылдық бастауыш мектепке көшуге байланысты жастың төменгі шекарасы өзгерді. Алайда, барлық жағдайларда баланың жүйелі, мақсатты іс-әрекет ретінде оқуға көшуі шешуші болып табылады. Осы кезеңде ағзаның белсенді анатомиялық-физиологиялық жетілуі жүреді. Жеті жасында мидың үлкен жарты шарларының маңдай бөлігінің морфологиялық жетілуі жүзеге асырылады, бұл мақсатты ерікті мінез-құлықты жүзеге асыруға, іс-қимыл бағдарламаларын жоспарлауға және орындауға мүмкіндік береді. 6-7 жасқа қарай жүйке процестерінің қозғалғыштығы артады, оқушыларға қарағанда қозу мен тежелу процестерінің тепе-теңдігі байқалады, дегенмен қозу процестері басым, бұл бастауыш сынып оқушыларының осындай сипаттамаларын, тыныштықты, эмоционалды қозғыштықтың жоғарылауын және т. б. анықтайды. Екінші сигналдық жүйенің функционалдық мәні артады. Жалпы, 7-10 жастағы балаларда жүйке процестерінің негізгі қасиеттері оның сипаттамалары бойынша ересектердің қасиеттеріне жақындайды деп айтуға болады. Сонымен қатар, жекелеген балалардағы бұл қасиеттер әлі де тұрақты емес, сондықтан көптеген физиологтар бастауыш сынып оқушыларындағы жүйке жүйесінің түрі туралы тек шартты түрде айтуға болады деп санайды.

Дәл осы жаста дене мүшелері мен дене бітімдерінде айтарлықтай өзгерістер болады, бұл алдыңғы кезеңмен салыстырғанда баланың физикалық төзімділігін едәуір арттырады. Мұның бәрі оқу іс-әрекетін жүзеге асыру үшін қолайлы анатомиялық-физиологиялық алғышарттар жасайды. Анатомиялық-физиологиялық жетілудің ерекшеліктерінің ішінде келесі тармақтар да назар аударуға тұрарлық: үлкен бұлшық еттердің дамуы кішкентайлардың дамуынан озып кетеді, сондықтан балалар дәлдікті қажет ететіндерге қарағанда салыстырмалы түрде күшті және сыпырғыш қозғалыстарды жақсы орындайды, бұл балаларды жазуға үйрету кезінде ескерілуі керек [1].

Физикалық төзімділіктің жоғарылауы, өнімділіктің жоғарылауы салыстырмалы болып табылады және жалпы балалар үшін жоғары шаршау тән болып қала береді. Олардың өнімділігі әдетте сабақтың 25-30 минутында және екінші сабақтан кейін күрт төмендейді. Балалар ұзартылған күн тобына барған жағдайда, сондай-ақ сабақтар мен іс-шаралардың эмоционалды байлығы жоғарылаған жағдайда қатты шаршайды. Мұның бәрі жоғарыда айтылған эмоционалды қозғыштықты ескере отырып, арнайы ескерілуі керек.

Баланың мектепке түсуімен оның өмірінде маңызды өзгерістер болады, дамудың әлеуметтік жағдайы түбегейлі өзгереді, ол үшін жетекші болып табылатын оқу қызметі қалыптасады. Бастауыш мектеп жасындағы негізгі психологиялық неоплазмалар оқу іс-әрекетінің негізінде дамиды. Осыған байланысты Л. С. Выготский: оқыту ойлауды баланың санасының орталығына итермелейді. Сонымен, ойлау басым функцияға айналады, сананың барлық басқа функцияларының жұмысын анықтай бастайды - олар интеллектуалды және ерікті болады. Бұрын бастауыш мектеп жасындағы балалар үшін нақты бейнелі ойлау жетекші болып саналады, алайда қазіргі кезде, ең алдымен, Д. Б. Эльконин, В. В. Давыдов және олардың қызметкерлерінің еңбектерінің арқасында осы жастағы балалардың теориялық ойлау формаларының негіздерін дамытуға мүмкіндік беретін әлдеқайда үлкен танымдық мүмкіндіктері бар екендігі дәлелденді. Белгілі американдық психолог Эриксонның тұжырымдамасына сәйкес, осы кезеңде осындай маңызды нәрсе қалыптасады жеке білім, әлеуметтік және психологиялық құзыреттілік сезімі ретінде (немесе қолайсыз дамумен - Әлеуметтік және психологиялық кемшілік), сондай-ақ өз мүмкіндіктерінің саралану сезімі. Бастауыш сынып оқушысының өмірінде мұғалім ерекше рөл атқарады, ол көбінесе оның өмірінің орталығы ретінде әрекет етеді (тіпті бала мұғалімді «қабылдамайтын» жағдайларда да), баланың эмоционалды әл-ауқаты мұғалімде «байланған» болып шығады. Бастауыш мектеп жасының соңына қарай құрдастарының пікірі ерекше мәнге ие бола бастайды, бала жолдастарының мойындауына ұмтыла бастайды. Оқу іс-әрекетімен қатар, жас оқушылардың өмірінде маңызды орынды ойын қызметі, ең алдымен ережелермен ойындар, драматизация ойындары алады [2].

Баланың мектепке психологиялық дайындығын анықтау психологты мұны не үшін істеп жатқанын нақты білуге міндеттейді. Егер балаларды мектепке іріктеу немесе кез-келген баланы мектепке қабылдауды кейінге қалдырудың орындылығы туралы мәселе туындаса, онда, мүмкін,

функционалдык дайындықтың бастапқы деңгейін немесе мектептің жетілуін анықтаумен шектелу керек (яғни, белгілі бір ми құрылымдарының, жүйке-психикалық функциялардың жетілу дәрежесінің мектептегі оқу жағдайлары мен міндеттеріне сәйкестігі). Функционалдык дайындығы төмен балалар бағдарламаны игеру тұрғысынан да, шаршау және аурудың жоғарылауы тұрғысынан да «тәуекел тобын» құрайтыны белгілі. Бұл балалардың көпшілігі алғашқы күндерінен бастап сәтсіздік санатына жатады, басқалары (әдетте интеллектуалды дамудың жақсы деңгейіне ие немесе мектептің негізгі дағдыларын - оқу, санау, жазу дағдыларын игеру үшін мектепке жақсы дайындалған) жақсы оқи алады, бірақ үнемі шамадан тыс жүйке-психикалық стрессті бастан кешіреді, бұл невротизацияға, психосоматикалық ауруларға әкеледі. Біздің елде және басқа елдерде функционалды дайындықты диагностикалау үшін Керн-Иирасек сынағы қолданылады.

Сонымен, мектептегі психодиагностиканың өзі мағынасыз, бірақ оның деректері: а) балалар мекемелерінде оқитын және тәрбиеленетін балалардың психикалық даму динамикасын бақылауды қамтамасыз ету, дамудағы ықтимал ауытқуларды түзету мүмкіндігінше ертерек басталуы үшін; б) психологқа баламен одан әрі жұмыс жасау бағдарламасын анықтауға мүмкіндік беру. әлсіз және күшті оқушылар үшін оңтайлы даму жағдайлары, оларды жоғары деңгейге көтеру; в) ерекше қабілеттерді анықтайтын оқушылардың нәтижелі даму бағытын белгілеу; г) психолог жүргізетін психопрофилактикалық жұмыстың қаншалықты тиімді екенін тексеру; д) олардың дамушы әсерін анықтау және тиісті ұсынымдар әзірлеу мақсатында тәрбие мен оқытудың әртүрлі жүйелеріне, тәсілдеріне, әдістеріне салыстырмалы психологиялық талдау жүргізу; е) осы мектеп үшін неғұрлым өзекті тақырыпты таңдау психологиялық ағарту және т. б. [3].

Дайындықты анықтаудың мақсаты сабақта өз қызметін ұйымдастыру үшін мұғалімнің қосымша назарын қажет ететін балаларды ерте анықтау болған кезде, функционалдык дайындықтан басқа, еріктілікті дамыту сияқты психологиялық дайындықтың компоненттері де диагноз қойылады (ең алдымен ересек адамның нұсқауларын тыңдау, түсіну және дәл орындау, Ережеге сәйкес әрекет ету, үлгіні пайдалану). Осыған байланысты диагностиканың тиімді әдісі-Д.Б. Элькониннің «графикалық диктант» әдісі, ол «6-7 жастағы балалардың психикалық даму ерекшеліктері» кітабында көрсетілген.

Сабақта баланың іс-әрекетін ұйымдастыру үшін баланың ересек адамның-мұғалімнің, тәрбиешінің мақтауына және ескертулеріне қалай жауап беретіні де үлкен маңызға ие (мақтауға, ескертуге сезімтал, ересек адамның талабына жауап ретінде оның мінез-құлқын түзете ме, ересек адамды мадақтау үшін бәрін жасауға дайын ба және т. б.). Қызықты деректерді М.Н.Костикованың зерттеуінен табуға болады. Мақсат оқушы үшін жеке даму бағдарламасын жасау болған кезде ғана психологиялық дайындықты бүкіл көлемде анықтаған жөн, яғни оның әртүрлі жақтарын диагностикалаған жөн: интеллектуалды дайындық (ойлаудың дамыған мектепке дейінгі формалары - визуалды-бейнелі, визуалды-схемалық және т. б. Шығармашылық қиял, табиғи және әлеуметтік

құбылыстардың негізгі көріністерінің болуы), ерікті дайындық (ерік-жігердің тиісті деңгейін қалыптастыру), мотивациялық дайындық (мектепке баруға, жаңа білім алуға деген ұмтылыс, жаңа әлеуметтік позицияны - оқушының позициясын алуға деген ұмтылыс), сондай-ақ баланың мұғаліммен ересек адам ретінде қарым-қатынасын қалыптастыру, құрдастарымен қарым-қатынастың қажетті формаларын дамыту, тең қарым-қатынас орната білу және т.б. баланың мектепке ойын әрекетінің дайын екендігін түсіну үшін үлкен маңызға ие. Алайда, мұндай жан-жақты талдау әрдайым қолданыла бермейді, өйткені ол шамадан тыс болып шығады, өйткені оқытудың алғашқы кезеңдерінде баланың мектепте қанағаттанарлық табыстылығын және оның даму мүмкіндіктерін қамтамасыз ету үшін оқуға дайын Тараптардың бірінің даму деңгейі жеткілікті. Жан-жақты бағдарлама Д.Б. Элкони мен А. Л. Венгердің зерттеулерінде ұсынылған.

Мектепке бейімделу кезеңі бірінші сынып оқушылары үшін өте қиын, 6 жастан бастап кім оқиды және 7 жастан бастап кім оқиды. Әдетте бұл кезең 4-тен 7 аптаға дейін созылады. Бейімделу кезеңінде кейбір балалар өте шулы, дәлізде жүреді, сабақтарда жиі алаңдайды, мұғалімдермен олар өздерін еркін ұстайды; басқалары, керісінше, қысылған, байланған, тым ұялшақ, байқамай қалуға тырысады, мұғалім оларға жүтінген кезде ұялады, сәл сәтсіздікке ұшырайды немесе байқап жылайды; кейбір балаларда ұйқы, тәбет бұзылады, олар өте көңіл-күйге ие болады, кенеттен ойындарға, ойыншықтарға, өте кішкентай балаларға арналған кітаптарға қызығушылық артады, аурулар саны артады. Барлық осы бұзылулар-олар функционалдық ауытқулар деп аталады, баланың психикасы бастан кешіретін жүктемеден туындайды. Әрине, барлық балаларда бейімделу ұқсас ауытқулармен бірге жүрмейді, бірақ бірнеше функционалдық ауытқулары бар бірінші сынып оқушылары бар.

Мектепке бейімделу қиын балалар бұрын балабақшаға бармаған, құрдастарымен аз араласқан балалар. Психолог өз уақытын әр баланың психикалық дамуы туралы ақпарат жинау үшін пайдалануы керек. Мұнда психологтың жұмысының ең пайдалы түрі оның ата-аналар жиналысында бейімделу кезеңінің ерекшеліктері туралы, ата-аналар балалардың мектепке бейімделуін жеңілдету үшін не істей алатындығы туралы баяндауы керек.

Балалардың көпшілігі мектепке тез бейімделеді, бірақ бұл процесті өте кешіктіретін бірінші сынып оқушылары бар, ал кейбіреулері бірінші жылы мектепке толық бейімделу ешқашан болмайды (бұл жақсы оқу үлгерімінде болуы мүмкін екенін есте ұстаған жөн). Мұндай балалар жиі және ұзақ уақыт ауырады, аурулар көбінесе психосоматикалық болып табылады; бұл балалар мектеп неврозының пайда болуы тұрғысынан «қауіп тобын» құрайды. Өз сыныбын жақсы білетін мұғалім мұндай балалардың қиындықтары туралы түсінікке ие және баланың ата-анасымен әдеттегі қарым-қатынаста ол мүмкін болатын жағдайларды анықтай алады.

Кейде психолог балаға тікелей эмоционалды қолдау көрсетіп, оны басқа балалардан ерекшелендіріп, сол арқылы оған қосымша қолдау көрсеткен жөн.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Обухова Л.Ф. Возрастная психология. Учебное пособие. М., Педагогическое общество России, 2014.
2. Возрастные возможности усвоения знаний: младшие классы школы. Под.ред. Д.Б.Эльконина, В.В.Давыдова - М, 2013
3. Венгер А.Л., Цукерман Г.А. Психологическое обследование младших школьников.- М.: ВЛАДОС-ПРЕСС, 2014.-357с.

УДК159.9.07

САМОРАСКРЫТИЕ И ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ ЗДОРОВЬЕ ЛИЧНОСТИ

Ермолаева О.И.

Университет "Мирас", г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Бұл мақалада тұлғаның өзін-өзі ашу және өзін-өзі жариялау туралы айтылады. Жеке адамның психологиялық денсаулығы мәселесі де қарастырылады. Өзін-өзі ашу – бұл өзі туралы жеке ақпаратты басқаларға (серіктеске) жеткізу (концепция алғаш рет 1958 жылы американдық психолог С. Джурардтың еңбегінде пайда болды). Өзін-өзі таныстыру (немесе әсерді басқару) – адамның басқаларға белгілі бір әсер қалдыру үшін қолданатын әртүрлі стратегиялары мен тактикасы

Summary: This article talks about self-disclosure and self-declaration of personality. The issue of the psychological health of the individual is also considered. Self-disclosure is the communication to others (partner) of personal information about oneself (the concept first appeared in the work of the American psychologist S. Jurard in 1958). Self-presentation (or impression management) is the various strategies and tactics that a person uses to make a certain impression on others.

В современной социальной психологии вопросы, которые можно объединить под общим названием "личностная представленность человека в общении", исследуются как феномен самораскрытия (преимущественно в рамках гуманистической психологии) и как феномен самопредъявления (в основном в рамках интеракционизма). Под самораскрытием понимается сообщение другим личной информации о себе; под самопредъявлением (или управлением впечатлением) - различные стратегии и тактики, которые использует человек, чтобы произвести определенное впечатление на окружающих.

Однако вопрос о соотношении понятий "самораскрытие" и "самопредъявление" не выступает предметом активного обсуждения в психологии; теоретически обоснованного разграничения данных понятий не имеется. При этом наблюдается парадокс: в литературе по самораскрытию самопредъявление рассматривается как его частный случай, а в работах по самопредъявлению – соответственно – наоборот.

Тем не менее, на основе анализа зарубежных исследований по личной представленности человека в общении самораскрытие и самопредъявление можно сопоставить по двум основаниям (критериям): через специфику содержания; специфику назначения (цели) передаваемой информации.

При таком сопоставлении выявляется следующее: с одной стороны, содержание самораскрытия ограничено только информацией о себе, и по данному основанию оно уже самопредъявления; однако назначения самораскрытия достаточно многообразны, и по этому критерию оно шире самопредъявления.

С другой стороны, содержание самопредъявления не ограничено только информацией о себе, и по данному основанию оно шире самораскрытия; но назначением (целью) самопредъявления служит главным образом управление впечатлением, производимым на аудиторию, и по этому критерию оно уже самораскрытия.

Таким образом, представляется целесообразным рассматривать самораскрытие и самопредъявление как два самостоятельных, хотя и тесно взаимосвязанных феномена. Тот факт, что самораскрытие нередко упоминают в качестве альтернативы самопредъявлению (интимному самораскрытию противопоставляется поведение "маска", ролевое поведение), позволяет предположить характер наиболее вероятной связи между самораскрытием и самопредъявлением в общении. Чаще всего эти два феномена соотносятся следующим образом: чем больше выражено самораскрытие, тем меньше самопредъявление, и наоборот (т.е. по закону линейной зависимости с отрицательным угловым коэффициентом). Следовательно, поверхностное, неглубокое самораскрытие чаще сопряжено с выраженным самопредъявлением и может описываться скорее как самопредъявление, а не самораскрытие.

Самораскрытие в общении является одной из самых важных составляющих. С одними мы раскрываемся максимально, с другими не можем сблизиться совсем. Это зависит от того насколько схожи взгляды, интересны, личная мораль, увлечения, достоинства и недостатки. Не зря говорят "Скажи мне, кто твой друг, и я скажу кто ты" Наиболее открыты мы с теми, кто может нас понять, наиболее стеснены с теми, чьи взгляды и образ жизни значительно отличаются от наших [1].

Самораскрытие личности в общении происходит поэтапно, постепенно. Мы делимся какой либо общей информацией, выкладывая то что не может нам навредить. Это и есть первый этап общения так скажем "прощупывание почвы". Данное "прощупывание почвы" поможет определить имеет ли обоюдное желание идти на контакт. Далее следует следующий этап "Обмен принципиальными позициями" это такие темы как политика, религия, гендерные и финансовые вопросы. Наступает следующий этап то есть некое глубокое сближение. Когда человек может поделиться с тобой чем то сокровенным личным рассказать какие либо тайны либо о симпатиях к общему знакомому. Если вторая сторона с интересом выслушивает и дает советы – это еще не показатель. Самораскрытие и обратная связь – вот два важных компонента в дружбы и тесного общения [2].

Последний этап – выражение чувств: любви, привязанности, грусти, беспокойства. Если человек готов сказать и продемонстрировать человеку все, что чувствует в данный момент – это вершина самораскрытия.

Следовательно, человек применяет множество тактик самопредъявления в зависимости от ситуации, в которой он оказался, но при этом у него существуют наиболее предпочитаемые приемы, которые наиболее адекватно соответствуют его имиджу. Каждый человек выстраивает свой образ, исходя из своего пола, возраста, принадлежности к определенной культуре, слою общества, профессии и своих личностных особенностей.

Психологическое здоровье личности необходимая составляющая каждого отдельного человека так и всего общества. Актуальной задачей психологии является серьезное изучение феномена психологического здоровья с целью разработки методов сохранения и восстановления психологического здоровья индивидов. Проблема психологического здоровья появилась лишь недавно появилась в фокусе активных психологических исследований это понятие относительно новое и пока еще не получившие в психологии достаточно приемлемого определения.

Психическое здоровье – это состояние психического благополучия, которое позволяет людям справляться со стрессовыми ситуациями в жизни, реализовывать свой потенциал, успешно учиться и работать, а также вносить вклад в жизнь общества. Это неотъемлемый компонент здоровья и благополучия, который лежит в основе наших индивидуальных и коллективных способностей принимать решения, строить отношения и формировать мир, в котором мы живем. Психическое здоровье – это одно из основных прав человека. Кроме того, оно имеет решающее значение для личного, общественного и социально-экономического развития. Психическое здоровье не сводится к отсутствию психических расстройств. Оно представляет собой индивидуальный для каждого человека непрерывный континуум, в рамках которого человек сталкивается с комплексом факторов разной степени сложности и испытывает разный уровень стресса, что приводит к очень разным для каждого индивида потенциальным социальным и клиническим последствиям.

Список использованной литературы:

1. Книга "Разнообразие человеческих миров" П.В.Волков. Изд-во: Этерна, 2013г. стр. 69-89.
2. "Характеры и расстройства личности" В.П.Руднев. Изд-во: Независимая фирма Класс, 2002г. стр.34-79

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫ АРАСЫНДАҒЫ ПСИХОСОМАТИКАЛЫҚ АУРУЛАРДЫҢ СЕБЕПТЕРІ

Өзімбаев А.С., Закирханова Л.Н., Арипбаева Ж.Х.
«Мирас» университеті, Шымкент қаласы. Қазақстан

Резюме: В статье рассматривается здоровье, одна из главных ценностей человека, и причины возникновения психосоматических заболеваний у школьников.

Summary: The article discusses health, one of the main human values, and the causes of psychosomatic diseases in schoolchildren.

Адам денсаулығы – басты құндылықтардың бірі. Денсаулық адам өмірінің ең маңызды мәндерін – махаббатты, сұлулықты, еркіндікті, шығармашылықты, әділеттілікті жүзеге асырудың шарты. Денсаулық сонымен қатар адамға толыққанды болуға, өзін-өзі орындауға-«болмыс үшін күштерді шығаруға». мүмкіндік береді. Ал жалпы алғанда, денсаулық (сонымен қатар оған қауіп төндіретін қауіптер) адамға өзін тірі сезінуге мүмкіндік береді. Дәл осындай кең контексте түсінілетін денсаулық адамға ең күрделі психологиялық және медициналық манипуляциялардың объектісі ретінде емес, ол үшін маңызды және қызықты өмірінің авторы ретінде қарауға мүмкіндік береді.

Аурулардың психосоматикалық табиғаты туралы мәселе бұрыннан пайда болды. Антикалық дәуірде жанның денеде болатын физикалық процестерге әсері туралы идея орталық идеялардың бірі болды. Психикалық құбылыстар мен олардан туындайтын соматикалық жағдайлардың өзара байланысын эмпирикалық зерттеу медицинаның жаңа дербес саласын құра отырып, 17 ғасырда басталды [1].

19 ғасырдың басында неміс дәрігері С.А. Генрот «психосоматика» терминін жалпы тәжірибеге енгізді. Бұл тұжырымдама ішкі жанжалдың бүкіл тұжырымдамасын соматикалық аурудың жетекші себебі ретінде сипаттады. Бірнеше жылдан кейін М.Якоби «соматопсихикалық» терминін енгізеді, ол тек психикалық күй соматикалық ауруды тудыруы мүмкін емес, соматикалық ауру да белгілі бір психикалық күйді тудыруы мүмкін екенін атап көрсетеді. Біздің заманымызда психосоматикалық ауру деп жедел немесе созылмалы психологиялық жарақат алу нәтижесінде пайда болған және дамитын ішкі органдар мен жүйелердің жұмысының бұзылуы түсініледі.

«Психосоматика» термині жалпы қабылданған медициналық лексиконға бір ғасырдан кейін енді. «Психосоматикалық» термині 1953 жылы веналық психоаналитик М. Дойчтың арқасында медицинада тамырын жайды, содан бері психосоматикалық медицина «медицинадағы қолданбалы психоанализ» ретінде белгіленді.

Қазіргі уақытта созылмалы соматикалық аурулары бар жасөспірімдердің саны тұрақты өсуде. Бұл үрдіс көптеген елдерде әлеуметтік-экономикалық проблемаға айналуға айналуда. Психикалық даму мен тұлғаның дамуы өзіндік санамен тығыз байланысты, ал өзіндік сана-сезім өзін-өзі бағалауда, жасөспірімнің өзін,

оның қасиеттерін, мүмкіндіктерін, жетістіктері мен сәтсіздіктерін қалай бағалайтынынан айқын көрінеді. Созылмалы соматикалық, сондай-ақ психосоматикалық ауру жасөспірімнің дамуының әлеуметтік жағдайына теріс әсер етуі мүмкін.

1950 жылы Ф.Александр жеті классикалық психосоматикалық аурулардың тізімін ұсынды: эссенциалды гипертензия, асқазан мен он екі елі ішектің ойық жарасы, ревматоидты артрит, гипертиреоз (тиреотоксикоз), бронх демікпесі, ойық жаралы колит және нейродермит. Бұл тізім үнемі жаңартылып отырады, үлкен көлемдегі зерттеулер жүргізілді, бірақ осы жетінің психосоматикаға сөзсіз тиесілігі дәлелденген деп саналады [2].

Эмоциялық күйзеліс пен тыныс алу функциялары арасындағы тығыз байланыстың арқасында тыныс алу органдарының ауруларының көпшілігінде психологиялық факторлар маңызды рөл атқарады деп болжауға болады. Сондықтан бронх демікпесін классикалық психосоматикалық ауру ретінде зерттеу ғылыми қызығушылық тудырады.

Ғылыми әдебиеттердің көпшілігі денсаулыққа арналған. Бірақ бұл мәселе ешқашан толық қамтылмайды. Оның мәңгілік өзектілігі және мәңгілік проблемасы бар, өйткені денсаулық факторлары да, оның идеясы да өзгереді. Өкінішке орай, қазіргі денсаулық психологиясының психосоматикалық аурулардың психопрофилактикасы тұрғысынан жағдайын қанағаттанарлық деп санауға болмайды. Психология ғылымында және қолданбалы психологияда қол жетімді зерттеулер мен технологиялар шын мәнінде маңызды, бірақ олар нақты психосоматикалық белгілер мен бұзылуларға қатысты ішінара ситуациялық шешімдерді ғана тиімді ұсынады [3].

«Психосоматикалық ауру» термині аурулар мен бұзылулардың белгілі бір тобының пайда болуын ғана емес, В.Я.Гиндикин атап өткендей, «психосоматикалық аурулар» термині екі мағынада қолданылады:

1) гипертония, асқазан мен он екі елі ішектің ойық жарасы, бронхтардың «қайтылатын дисгармониясы» психотерапиялық және психофармакологиялық араласу сияқты аурулардың психогендік басталуы және психогенді қайталануы ауруды тоқтата алады.

2) соматогенді психикалық бұзылулар

Сонымен бірге В.Я.Гиндикин бірінші және екінші мағынадағы ауруларды «бірінші кезекте ауырсыну көріністерінің дамуының өзіне тән стереотипі бар соматикалық аурулар» деп түсіндіреді. В.М.Блейхер, И.В.Крук және С.Н.Боков та психосоматикалық ауруларды «этиопатогенезінде психикалық факторлардың маңызы ерекше зор аурулар» деп жазады. Ол В.М.Блейхер, И.В.Крук және С.Н.Боков еңбектеріне сүйене отырып, психосоматикалық аурулардың үш тобының бар екендігін көрсетеді:

- Психосоматоз сөздің тар мағынасында – гипертония, асқазан жарасы, бронх демікпесі, ишемиялық ауру

- Психосоматикалық функционалдық бұзылыстар – шекаралық функционалдық, невротикалық. Оларға психогенезге жүрек-қантамырлық

реакциялар, тершендік, кекіру, ішектің бұзылуы, психогендік импотенция жатады».

- Сөздің кеңірек, жанама мағынасында психосоматикалық бұзылулар, мысалы, жеке тұлғаның жеке қасиеттерімен байланысты жарақатқа бейімділік.

Адамның өз ауруына қалай қатысы барын анықтау үшін ең алдымен «денсаулық» және «ауру» ұғымдарына анықтама беру керек. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының Жарғысында денсаулық «адамның аурудың немесе физикалық кемістіктердің болмауымен ғана емес, толық физикалық, психикалық және әлеуметтік әл-ауқатымен сипатталатын жағдайы» деп түсіндіріледі. Ауруға келетін болсақ, ол эндогендік немесе экзогендік факторлардың әсерінен болатын функционалдық және морфологиялық өзгерістерге байланысты организмнің қалыпты жұмысының бұзылуы ретінде түсіндіріледі.

Қазіргі уақытта жаңа медициналық технологиялар туралы ақпарат халыққа еркін қол жетімді, бұл олардың денсаулық деңгейіне қойылатын талаптарды арттырады. Бірақ кейбір жағдайларда симуляция – жоқ соматикалық немесе психикалық бұзылулардың бейнесі, сонымен қатар диссимуляция – аурудың белгілерін жасыру әрекеті сияқты құбылыстар да кездеседі; және шиеленісуі – бар физикалық немесе психикалық бұзылыстарды әдейі асыра көрсету. Нағыз ауру ішкі органдардың жұмысы мен әл-ауқатының өзгеруімен ғана емес, сонымен қатар психикалық жағдайдағы сапалық өзгерістермен ерекшеленеді. Пациенттердің тәжірибесінің ішінде олар дәрігердің мұндай қорытындыны жоққа шығарғанына қарамастан, қауіпті, өлімге әкелетін ауру туралы алаңдатарлық ойларды айтуы тән. Бұл гипохондриалық жағдайдың дамуына әкелуі мүмкін. Басқа жағдайларда науқастың қобалжуы мүгедектік мүмкіндігі туралы ойлармен байланысты.

Осылайша, балалардағы психосоматикалық аурулар бүгінгі күні балалық шақ патологиясының кең таралған түрлерінің бірі болып табылады. Бұл бұзылыстары бар науқастардың басым көпшілігі психиатрдан емес, педиатрдан көмек сұрайды. Сондықтан негізгі биологиялық терапияны психотерапиялық түзету және психофармакотерапиямен дұрыс диагностикалау, жеке және ұтымды үйлестіру қабілеті осы бұзылуларды емдеуде айтарлықтай табысқа жетуге мүмкіндік береді.

Пайдаланған әдебиет тізімі

1. Морозов М.А. Здоровый образ жизни и профилактика заболеваний : учеб. пособие / М. А. Морозов. - 2-е изд., доп. и испр. - СПб. : СпецЛит, 2013. - 175 с.
2. Денис Жименес Рамос Душа тела. Юнгианский подход к психосоматике; КДУ, Добросвет - М., 2014. - 192 с
3. Дмитриева Н. Ю. Детская психосоматика. Почему болеют наши дети?; - Москва, 2016. - 160 с.

ҚАЗАҚ ХАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАСЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Әлімхан Ж.Д., Құралбаева А.М., Өсімбекова А.Б.
«Мирас» университеті, Шымкент қ, Қазақстан

Резюме: В статье рассмотрены необходимость формирования познавательной активности учащихся 3-4 классов средствами казахской народной педагогики в учебном процессе и пути ее реализации.

Summary: The article considers the need to form the cognitive activity of students in grades 3-4 by means of Kazakh folk pedagogy in the educational process and ways to implement it.

Қазақ халықтық педагогикасы арқылы оқыту процесінде оқушылардың танымдық белсенділігін қалыптастыру процесінің динамикалық құрылымы оның күйлерінің белгілі бір реттілігін білдіреді. Оқушылардың танымдық белсенділігін қалыптастыру процесі ұзақ, күрделі, көп факторлы процесс.

Осы мәселемен айналысқан ғалымдардың зерттеулерін талдау қазақтардың халық педагогикасы арқылы оқыту процесінде оқушылардың танымдық белсенділігінің қалыптасуының келесі кезеңдерін анықтауға мүмкіндік берді.

1. Интуитивті кезең. Оқушы өзінің шығармашылық мүмкіндіктеріне сенбейді, қазақ халық педагогикасы құралдары негізінде шығармашылық музыкалық қызметке қалай кірісуді білмейді және қаламайды, саналы түрде елемейді және шығармашылық тапсырмаларды орындаудан жалтарады.

2. Репродуктивті кезең. Оқушы өзінің шығармашылық мүмкіндіктеріне күмәнданады; музыкалық және шығармашылық іс-әрекетке ішінара, эпизодтық түрде кіреді (ол үшін қолайлы жағдайларда); шығармашылық тапсырмаларды мұғалімнің басшылығымен орындайды және оларды тек репродуктивті түрде жүзеге асырады.

3. Репродуктивті-шығармашылық кезең. Оқушыға мұғалім тарапынан қосымша ынталандыру қажет; музыкалық және шығармашылық қызметке кейде, көбінесе топта қосылады; шығармашылық тапсырмаларды орындау кезінде мұғалімнің көмегіне жүгінеді; ұжымдық шығармашылық тапсырмаларды орындауды жөн көреді, бастаманы қабылдауға батылы жетпейді.

4. Ішінара шығармашылық кезең. Оқушы өзінің шығармашылық мүмкіндіктеріне сенеді; үнемі музыкалық және шығармашылық белсенділікке қатысады; шығармашылық тапсырмаларды орындау кезінде кейде мұғалімнің көмегіне жүгінеді, оларды орындаудың шығармашылық және репродуктивті әдісін қолданады.

5. Шын мәнінде-шығармашылық кезең. Оқушы шығармашылық мүмкіндіктері мен қабілеттерін барабар бағалайды; бастама көтереді; үнемі музыкалық және шығармашылық белсенділікке белсенді қатысады; шығармашылық тапсырмаларға жақындаған кезде стандартты емес шешімдерді

табады, оларды балалар шығармашылығының өзіндік, тәуелсіз туындыларына айналдырады.

Осылайша, жас ерекшеліктерін ескере отырып, оқушылардың танымдық белсенділігін қалыптастырудың кезең-кезеңмен сипатын, мазмұнын және ерекшелігін ескере отырып, біз қазақ халықтық педагогикасы арқылы оқушылардың танымдық белсенділігін қалыптастыру – бұл оқушыларды қазақ халқының мәдени мұрасының жалпыадамзаттық құндылықтарымен таныстырудың мақсатты, ұйымдастырылған процесі, оның нәтижесінде оқушылар халықтық оқыту жүйесінің нормалары мен ережелеріне сәйкес білім мен идеялар жүйесін қалыптастырады, оларды практикалық қызметте пайдалану біліктері мен дағдыларын қалыптастырады, қазақ халық педагогикасының үлгілері мен мұраттарына сәйкес келуге ұмтылу негізінде танымға деген қажеттілікті дамытады деп санаймыз [1].

Осы анықтама және теориялық талдау нәтижелері негізінде әзірленген қазақтардың халық педагогикасы құралдары арқылы оқушылардың танымдық белсенділігін қалыптастырудың құрылымдық моделі 1-суретте көрсетілген.

Осы аспект бойынша оқушылардың танымдық белсенділігін қалыптастыру процесінің тиімділігі кешенде келесі психологиялық-педагогикалық жағдайлардың сақталуымен қамтамасыз етіледі:

- 3-4 сынып оқушыларын оқыту процесін қазақтардың халық педагогикасы арқылы танымдық белсенділікті қалыптастыруға бағыттау;

- оқушылардың танымдық белсенділігін қалыптастырудағы қазақтардың халық педагогикасы құралдарының оқыту мүмкіндіктерін анықтау және оларды оқытудың түрлі нысандары мен әдістері арқылы іске асыру;

- қазақтардың халық педагогикасы құралдары арқылы оқушылардың танымдық белсенділігін қалыптастыру процесін ұйымдастыру мен мазмұнына жүйелі-біртұтас тәсілді қолдану;

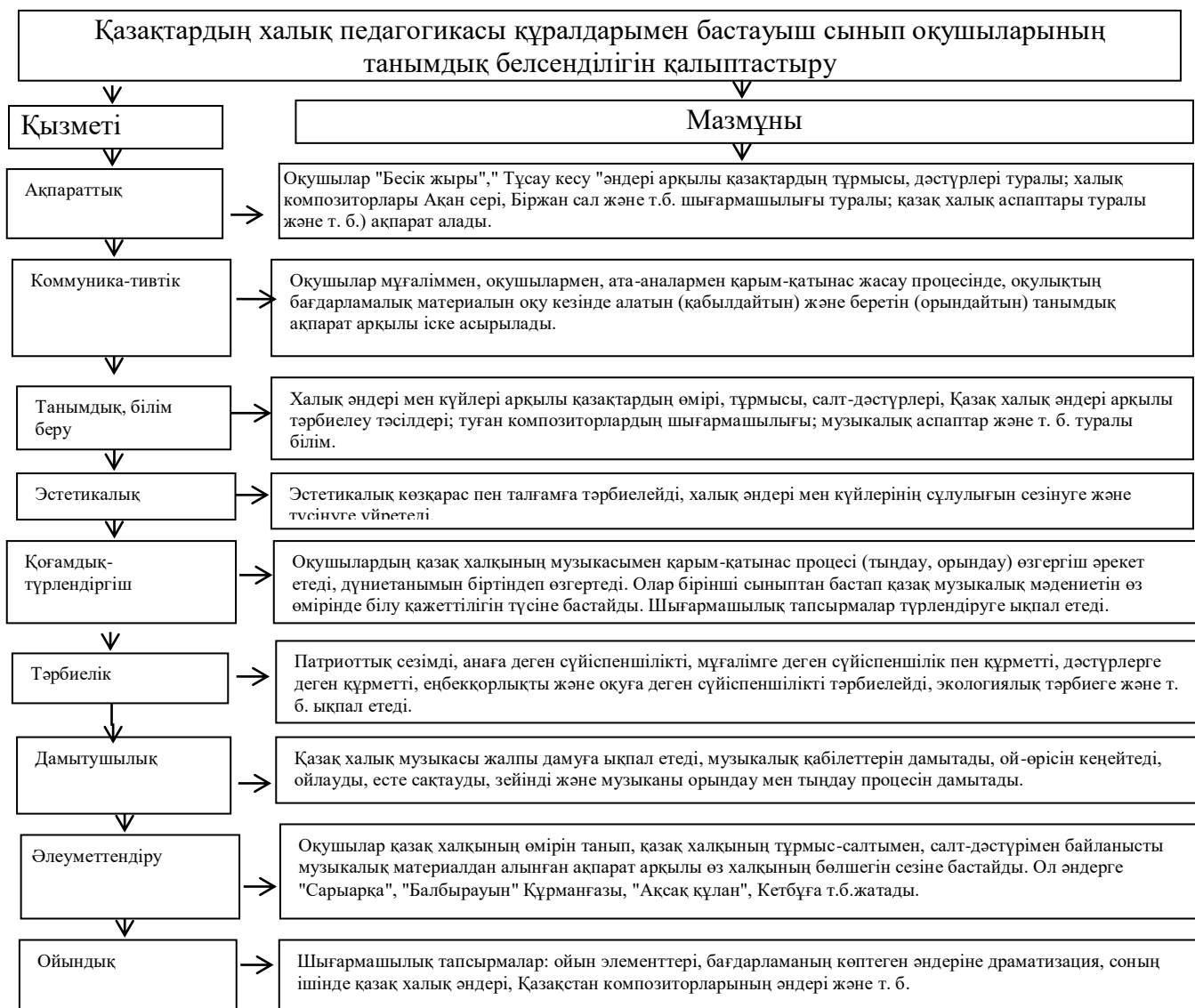
- қазақтардың халық педагогикасын қолдану арқылы оқыту үдерісінде мұғалім мен оқушы арасындағы серіктестік өзара қарым-қатынасты құрудағы гуманистік принциптерді іске асыру;

- этнопедагогикалық білім кешенін, қазақ халқының халықтық педагогикасы құралдарын оқушылардың игеруі;

- қазақтардың халық педагогикасы арқылы оқушылардың танымдық белсенділігін қалыптастыру тетіктерін кешенді енгізу;

- оқыту үдерісінде қазақтардың халық педагогикасы құралдарымен оқушылардың танымдық белсенділігін қалыптастырудағы кезеңділікті, үздіксіздікті және жүйелілікті қамтамасыз ету;

- мұғалімдердің, бастауыш сынып оқушылары мен олардың ата-аналарының бірлескен шығармашылық қызметі оқыту процесінде оқушылардың танымдық белсенділігін қалыптастыруда қазақ халықтық педагогика құралдарын қолдануға бағытталған.

Сурет 1. Қазақ халық педагогикасы құралдарымен бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділігін қалыптастыру

«Қазақ халық педагогикасы құралдарымен оқушылардың танымдық белсенділігін қалыптастыру» деген осы анықтаманы ескере отырып, бізге мынадай құрамдас компоненттерді бөліп көрсетуге болады: мотивациялық, операциялық, рефлексивтік, олардың болуы және айқындылық деңгейі зерттелетін аспектіні ескере отырып, халықтық педагогика құралдарымен оқушылардың танымдық белсенділігінің қалыптасуын бағалауға мүмкіндік береді [2].

Қазақ халық педагогикасы құралдарымен оқушылардың танымдық белсенділігі құрылымындағы мотивациялық компонент тұлғаның танымдық белсенділікке, осы қызмет процесінде қазақ халық педагогикасы құралдары негізінде өзінің музыкалық дамуына саналы және эмоционалды маңызды импульсті білдіретін басым мотивтер жүйесімен анықталады. Бұл критерий мынадай көрсеткіштермен анықталады: қазақ халық педагогикасы құралдары арқылы танымға деген қажеттілік; өзін-өзі жетілдіруге ұмтылу; тұлғаның

танымдық іс-әрекетке және өзінің музыкалық дамуына эмоционалды-маңызды түрткі болуы [3].

Қазақтардың халық педагогикасы құралдарымен оқушының танымдық белсенділігінің жоғары деңгейі мыналарды болжайды: таным процесіне тұрақты қызығушылық, қойылған міндеттерді белсенді шығармашылық орындау; мұғаліммен өзара іс-қимыл жасауға толық дайындық, тұрақты диалогқа деген көңіл-күй, жаңа әсерлерге, жаңа білімге ашықтық, өз жаңалықтарын мұғаліммен және достарымен бөлісуге дайын болу; кері байланыс тетігінің тұрақты жұмысы: әрбір жаңа идея эмоционалды және интеллектуалдық реакцияны тудырады, өз идеялары мен ниеттерін тудыру үшін қолайлы жағдай жасайды; бұл қазақтардың халық педагогикасы құралдарымен танымдық белсенділіктің жаңа серпілісін тудырады; қиялдың жұмысын көрсететін жаңа идеялардың бастамашылдығы, үздіксіз жинақталуы және қиял, шығармашылық қажеттілік жасау.

Пайдаланған әдебиет тізімі:

1. Калыбекова А.А. Қазақ халық тәрбиесінің асыл мұрвсы.- Алматы:БАУР, 2011. – 512с.
2. Доброта Л. Не забывай обычаи отцов // Казахстанская правда. 2017. 17 марта.
3. Аккозин М.А. Қазақ мақал - мателдері. Казахские пословицы и поговорки. – Алматы: Алматы кітап баспасы ТОО, 2017. – 272с.

ӘОЖ 373.3

СИНОНИМДЕРДІ ЗЕРТТЕУ ПРОЦЕСІНДЕ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ СӨЙЛЕУІН ДАМУЫ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Әлішер С.Ж., Убайдуллаев С.Ж., Бақтыбай А.Б.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются особенности развития речи младших школьников в процессе изучения синонимов. Изучение синонимов в начальных классах не только дает студентам лингвистические знания, но и позволяет учащимся показать богатство и красоту языка, расширяет и углубляет знания учащихся. Усвоение синонимов младшими школьниками представляет собой сложную методическую задачу, решение которой возможно только при целенаправленной и систематической работе по изучению, расширению и использованию синонимических слов для обогащения речи учащихся.

Summary. The article discusses the features of speech development of primary school students in the process of studying synonyms. The study of synonyms in the lower grades gives not only linguistic knowledge to students, but also allows you to show students the richness and beauty of the language, expands and deepens students' knowledge. Mastering synonyms by younger students is a complex methodological task, which can be solved only with purposeful and systematic work on the study, expansion and use of synonymous words in order to enrich student's speech.

Қарым-қатынас дағдыларын сапалы меңгеру қазіргі қоғамда ең сұранысқа ие. Бастауыш мектеп жасындағы қарым-қатынас баланың жетекші әрекеттерінің бірі болып табылады. Бастауыш сынып оқушылары үшін қарым – қатынас дағдыларын дамуы өте маңызды мәселе, өйткені дағдылардың осы түрінің қалыптасу деңгейі оқушылардың оқу нәтижелеріне ғана емес, сонымен

қатар олардың жеке басын қалыптастыру және әлеуметтену процестеріне де әсер етеді. Дағдылар іс-әрекет кезінде дамиды, сондықтан қарым-қатынасты тек қарым-қатынас кезінде жақсартуға болады.

Сөйлеуді дамыту балаларға тілді мектепте оқытудың негізі болып табылады. Сөздерді түсіндірудің тиімді әдістерінің бірі-тиісті синонимді бейтаныс сөзге ауыстыру. Бастауыш сыныптардағы синонимдерді зерттеу әртүрлі жаттығулар арқылы жүзеге асырылуы керек, мысалы, мағынасы жағынан жақын сөздерді бөліп көрсету және салыстыру, олардың синонимдерінің сөздерін таңдау, балалардың өз сөйлеуінде синонимдерді өз бетінше қолдануы.

Тілдің лексикалық әртүрлілігі синонимдердің қалай қолданылатындығымен анықталады. Белгілер мен әрекеттер туралы, сондай-ақ заттар туралы түсініктер әртүрлі реңктер мен нұсқаларға ие. Сөздікте синонимдер неғұрлым көп болса, адамның тілі соғұрлым мәнерлі болады.

Бастауыш мектепте синонимдермен жұмыс істеу оқушылардың сөздік қорын байыту әдістемесіндегі перспективалы бағыттардың бірі болып табылады. Оқушыларға синонимдер туралы терең теориялық мәліметтер берілмегенімен, синонимдермен практикалық жұмыс, оларды бақылау жалпы түсініктің қалыптасуына, сондай-ақ сөйлеуді әртараптандырудың қол жетімді тәсіліне ықпал етеді [1].

Синонимдер тілде үнемі пайда болады. Бұл бірқатар себептерге байланысты. Ең бастысы-адамның бұрыннан белгілі объектілерде, қоршаған әлем құбылыстарында қандай да бір жаңа белгілер мен реңктерді табуға, яғни қоршаған шындықтың бар ұғымдарын тереңдетуге және кеңейтуге деген ұмтылысы. Тұжырымдаманың жаңа қосымша белгісі бұрыннан бар атауларға ұқсас немесе мағынасы жағынан ұқсас жаңа сөз деп аталады.

Синонимдерді білу оқушыларға өз ойларын дәл, бай және бейнелі түрде білдіруге, сөздердің негізсіз қайталануын жеңуге, белгілі бір синонимдік қатардағы жеке сөздердің мағыналарының әртүрлі реңктерін түсінуге, осы сөздермен көрсетілген шындық құбылыстары туралы барабар түсінік алуға мүмкіндік береді. Бұл тілді оқытуда жетекші орын алатын бастапқы кезең, өйткені, бір жағынан, қажетті тілдік білімнің, тілдік құралдарды сөйлеу дағдыларының болмауына және сөйлеу дағдыларының қалыптаспауына байланысты ең қиын. Екінші жағынан, бұл кезең ең маңызды, өйткені оқушылардың алған білімі, дағдылары мен іскерліктері тілді одан әрі игеруге негіз болады. Сондықтан лексикалық синонимия бойынша материалды ғылыми негізделген таңдау қажеттілігі туындайды, оны әрі қарай оқып, бастауыш сынып оқушылары игереді.

Синонимдерді зерттеудің түпкі мақсаты-оқушылардың лексикалық қорын байыту және синонимдердің сөйлеуде сауатты қолданылуын зерттеу. Синонимдерді қолдану қабілеті-бұл күрделі дағды, ол ұзақ уақыт бойы оны осы үшін арнайы таңдалған жаттығуларда жүйелі түрде қолдану арқылы дамиды.

Синонимдерді зерттеу олардың мағыналарының терең жалпы және ерекше белгілерін, олардың сапалық ерекшелігін, жалпылау дәрежесін,

семантикалық және формальды құрылымның сипатын анықтауға мүмкіндік береді. Лексикалық синонимдердің өзара байланысы лексикалық мағынаның әртүрлі жақтарын, олардың нақты фактілерді көрсету ерекшелігін, мағынаның тілдің семантикалық жүйесімен байланысы мен шарттылығын көрсетеді [2].

Сөйлеу әрекеті бастауыш сынып оқушысынан сөйлеуді дамытуда жаңа жетістіктерді талап етеді, баланың жан-жақты дамуына жаңа жағдайлар жасайды. Мектеп жасында оқушылар сөйлеудің барлық негізгі түрлерін қолданады. Оқу іс-әрекетінде бала өз ойларын ауызша да, жазбаша да дәйекті және қисынды түрде айтуға үйренеді.

Бастауыш мектепте оқушыларға синонимдер туралы теориялық білім берілмейді. Бірақ іс жүзінде бұл тілдік бірліктермен жұмыс белсенді жүргізілуде. Балалар оларды бақылап, синонимдер туралы түсінік алады. Бастауыш сынып оқушылары тілде бір ұғымды білдіретін әр түрлі сөздер бар екенін біледі, бірақ бұл мағынаның әр түрлі реңктерін жеткізеді, басқа эмоционалды және экспрессивті түске ие, басқа сөздермен үйлеседі.

Синонимдері бар практикалық жаттығулар жүйесі бірнеше элементтерден тұрады. Оқылатын мәтіндердегі синонимдерді анықтау, мағыналарды және әсіресе мағыналардың реңктерін, синоним сөздер арасындағы айырмашылықтарды түсіндіру. Берілген алмастырғыш ретінде қызмет ете алатын синонимдерді таңдау. Синонимдері бар арнайы жаттығулар (синонимдердің градациясы және т.б.). Синонимдерді белсендіру, яғни оларды біртұтас сөйлеуде қолдану. Барлық кезеңдерде сөйлеуді дамыту бойынша тұтас және жүйелі жұмыс жүргізіледі [3].

Ең үлкен құндылық-синонимге жататын лексикалық сипаттағы жаттығулар. Оқушыларды синонимдермен белсенді жұмыс істеуге ынталандыру өте маңызды. Өйткені, ең қолайлы синонимдерді таңдау қабілеті сөйлеуді байытады, сонымен қатар өз ойларын дәл және мәнерлі тұжырымдауға көмектеседі.

Осылайша, бастауыш мектептегі қазақ тілі сабақтарында тілдің сөздік қоры мен грамматикалық құрылысын байыту бойынша жұмыс әртүрлі және көп қырлы [4]. Бастауыш сыныптарда синонимдерді үйрену оқушыларға лингвистикалық білім беріп қана қоймай, оқушыларға тілдің байлығы мен сұлулығын көрсетуге мүмкіндік береді, оқушылардың білімін кеңейтеді және тереңдетеді. Бастауыш сынып оқушыларының синонимдерін меңгеру күрделі әдістемелік міндет болып табылады, оны шешу оқушылардың сөйлеуін байыту мақсатында синонимдік сөздерді зерттеу, кеңейту және қолдану бойынша мақсатты және жүйелі жұмыс кезінде ғана мүмкін болады.

Бірінші сыныптан басталатын синонимдер бойынша жұмыс лингвистиканың сөзжасам және лексика, грамматика мен лексика, лексика және стилистика сияқты сабақтас бөлімдерін жан-жақты игеруге мүмкіндік береді. Бұл тәсілмен оқу процесінің негізгі ерекшелігі механикалық есте сақтау емес, синонимдерді саналы түрде игеру және қолдану болып табылады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Богусловская Н.Е., Капинос В.И., Купалова А.Ю. и др.; Под ред. Т.А. Ладыженской, Методика развития речи на уроках русского языка: Кн. для учителя, М.: «Просвещение», 2015. 176 с.
2. Черняк, В.Д. Синонимия в русском языке / В.Д. Черняк. - М.: Academia, 2016. - 128 с.
3. Львов М.Р., Основы теории речи: Учеб. пособие для студ. высш. учебн. заведений. - М.: Издательский центр «Академия», 2012. - 248 с.
4. Кузнецова, Л. В. Гармоничное развитие личности младшего школьника / Л.В. Кузнецова. - М.: Просвещение, 2014. - 224 с.

ОӘЖ 376.1

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА САБАҚТА КОММУНИКАТИВТІК-ТАНЫМДЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Әмзе Ұ.Б., Әбдіманап А.Е., Құлбай А.Е.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматривается формирование коммуникативных и познавательных компетенций на уроках в начальных классах.

Summary: The article discusses the formation of communicative and cognitive competencies in the classroom in primary school.

Коммуникативті құзіреттілікті қалыптастыру өзекті мәселе болып табылады, оны шешу әрбір жеке тұлға үшін де, жалпы қоғам үшін де маңызды. Қоғамды коммуникациясыз елестету мүмкін емес. Сондықтан коммуникативті дағдылар субъектінің табысты іс-әрекетінің, жалпы табысты өмірінің кепілі болып табылады.

Оқушылар әрқашан өз ойын, сезімін, түйсігін анық, дәл жеткізе алмайды, бұл олардың дамуына кедергі болып табылады. Қарым-қатынас саласында көптеген студенттер қиындықтар мен қорқыныштарды бастан кешіреді.

Сондықтан бүгінгі білімнің нәтижесі тек білім, білік, дағды ғана емес, одан да көп нәрсе болуы керек. Бұл – өз мүддесі үшін де, қоғам мүддесі үшін де өзін-өзі дамытуға дайын, еркін, білімді, шығармашыл, қазіргі заманда өмір сүруге қабілетті тұлғаны тәрбиелеу және дамыту [1].

Кіші жастағы оқушы үшін коммуникативтік құзіреттіліктің маңызы қандай?

1. Оқушының мектептегі жетістігіне әсер етеді. Егер оқушы ұялшақ, тым қарапайым болса немесе тақтада жауап бергенде өзін қатты мазасыздандырса, оның жауабы бұрыннан білетінінен әлдеқайда нашар болады. Оның ұпайы сәйкесінше төмен.

2. Баланың мектепке бейімделу процесі, атап айтқанда, оның сынып ұжымындағы эмоционалдық салауаттылығы көп жағдайда коммуникативтік құзіреттілікке байланысты. Бала әрекеттің жаңа түріне (жаттығуға) ғана емес, айналасындағы адамдарға да үйренуі керек. Егер ол сыныптастарымен оңай тіл табысса, онда ол үлкен психологиялық жайлылық пен жағдайға қанағаттанады. Керісінше, құрбыларымен тіл табыса алмау достар шеңберін тарылтады,

сыныпта жалғыздық сезімін тудырады, мінез-құлықтың қоғамға жат формаларын тудыруы мүмкін.

3. Коммуникативтік құзыреттілік білім беру процесінде оқушының бүгінгі тиімділігі мен әл-ауқатының шарты ретінде ғана емес, сонымен бірге оның болашақ ересек өмірінің тиімділігі мен игілігінің ресурсы ретінде де қарастырылады.

Коммуникациялық құзыреттілікке мыналар жатады:

- Сөйлеп тұрған
- Оқу
- Есту
- Хат
- Ақпаратты түсіну

Сыныптан және мектептен тыс жұмыстарға қабілеттілік

Бастауыш сынып оқушыларымен жұмыс істеу тәжірибесі жеткілікті болғандықтан, коммуникативтік құзыреттілікті дамытуға ықпал ететін мүмкіндіктер орасан зор екенін айтқым келеді.

Жасыратыны жоқ, оқу уақытының 60-70 пайызын мұғалімнің сөзі алады. Бұл объективті (сағаттар санының қысқаруы, бағдарлама мазмұнындағы қиындықтар) себептерге байланысты. Бірақ сабақ уақытын орынды бөлу, оқушылардың дамуына ықпал ететін формалар мен әдістерді дұрыс таңдай алмаумен байланысты себептер бар. Мұның бәрі балалардың сөйлеуінің дамуына кері әсерін тигізеді, оқушылардың енжар және қызығушылықсыз жұмыс істеуіне әкеледі, кейде агрессивті мінез-құлықты тудырады.

Математика сабақтарында коммуникативтік құзыреттілікті дамыту әртүрлі ұжымдық әдістерді қолдануды көздейді: топтық жұмыс, пікірталас, дидактикалық ойындар және т.б. Мысалы, 3-сыныпта «Есептер шығару» тақырыбын оқу кезінде сынып бірнеше топқа бөлінеді. Әр топ өз тапсырмасын алады, сол шарт бойынша берілген есепті шешу алгоритмін көрсетеді. Әр топтың жұмысының нәтижесі тақтада көрсетіледі. Осыдан кейін мәселені шешуде қолданылатын әдістерді талқылау кезеңі ұйымдастырылып, ұсыныстар жасалып, әр әдістің артықшылығы мен кемшілігі бағаланып, қорытынды жасалады. Ұйымдастыру іс-әрекетінің бұл түрін қолдану нәтижесінде оқушылар топта жұмыс істеу дағдыларын меңгереді, айналасындағы адамдармен қарым-қатынас жасау тәсілдерін меңгереді. Сұрақ қою, басқаны тыңдау қабілеттерін дамытады. «Шынтақ сезімі» дамиды, қатар емес, бірге жұмыс істей білу, басқаларға назар аудару [2].

Мұндай әдістемелер балалардың оқу-танымдық үдерісін жетілдіруге, олардың өз бетінше мақсат қою, оқу іс-әрекетін орындау, оқу іс-әрекетінің барысын бақылау және өз қызметінің нәтижесін бағалау дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді деп ойлаймын.

Бізді қоршаған әлем сабақтарында оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін арттыруды ынталандыратын жұмыс түрлерінің ішінен мыналарды атауға болады:

- дүние жүзі қалаларының көрме залдарына, мұражайларына, көшелері мен алаңдарына сырттай экскурсия өткізу (рөлдік ойын, мұнда бір немесе бірнеше студент гид, ал басқалары турист ретінде әрекет етеді),

- балалар тапсырмаларды орындағанда топпен және жұппен жұмыс: Адам қоршаған ортаға әсер етпей өмір сүре ала ма? Екі жауапты да негіздеңіз: «Иә, мүмкін», «Жоқ, мүмкін емес»; Сыныптастарды жануарды оның сипаттамасына сәйкес болжауға шақырыңыз және т.б.

- суретші, жазушы, режиссер, актер сұхбаты үшін сұрақтар құрастыру.

Бұл жаттығулар оқушылардың сөйлеу жағдаятымен сөйлемнің мазмұны мен формасын байланыстыра білуге, олардың ойлау қабілетін дамытады, тіл байлығын жетілдіреді, оны икемді пайдалануға үйретеді және сөйлеу мәдениетін арттырып, тәрбиелік мәні зор. жалпы мінез-құлық мәдениеті.

Кез келген экскурсия ақпараттың үлкен көлемін қамтиды, оқушылар ақпаратты тыңдау, есту, қабылдау және өңдеу қабілетін меңгереді: экскурсиядан кейін балалар алған әсерлерімен ауызша бөліседі, шолулар, саяхат туралы жазбалар жазады [3].

Қоршаған әлем сабақтарында компьютерлік технологияларды қолдану оқушыларда білім беру, танымдық, ақпараттық, коммуникативті, жалпы мәдени сияқты негізгі құзыреттіліктерді қалыптастыруға және дамытуға мүмкіндік береді.

Жігіттер сабаққа өз хабарламаларын дайындайды (материалды таңдау, бастысын бөлектеу, сабақта сыныптастарына айту, фотосуреттерді, суреттерді көрсету, сұрақтар арқылы ойлану, т.б.)

Технология сабақтарында балалар көбінесе топтық жұмыс түрлерін орындайды: композициялар, әртүрлі материалдардан қолөнер бұйымдары. Мұндай жұмыс оқушылардан келіссөздер жүргізе білуді, талқылауды, тыңдауды, дәлелдей білуді талап етеді.

Коммуникативтік құзыреттіліктерді қалыптастыру бойынша жүйелі жұмыс мыналарға әкеледі:

- оқушылардың үлгерімі мен білім сапасы тұрақты түрде артып келеді.

- оқушылардың оқуға деген қызығушылығын арттыру. Балалар дайын ақпаратты тыңдап қана қоймай, оны өздері, соның ішінде қосымша көздерден алуды үйренеді.

- оқушылар сабақта аз шаршайды. Өйткені қарым-қатынас жасай отырып, олар бір жерден екінші жерге көшуге мәжбүр, ал білім берудің белсенді түрлері денсаулықты сақтайтын білім беруде маңызды рөл атқарады.

- қарым-қатынасы жоғары оқушылар саны артып келеді.

- кіші оқушылардың есте сақтау қабілетін, зейінін жақсартады [4].

Сонымен, білім беру үдерісіне қойылатын жаңа талаптар тұрғысынан коммуникативтік құзыреттіліктер басты мағыналардың біріне ие – олар адамға «ең маңызды салтанат – адами қарым-қатынас салтанатын береді», азаматтық кемелдену, кәсіби және тұлғалық өзін-өзі қалыптастыруға әсер етеді. -анықтау.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Как проектировать универсальные учебные действия в начальной школе: от действия к мысли: пособие для учителя / [А.Г. Асмолов, Г.В. Бурменская, И.А. Володарская и др.]; под ред. А.Г. Асмолова. — М.: Просвещение, 2018.
2. Федеральный государственный образовательный стандарт начального общего образования – М.:Просвещение, 2012.
3. Якимов Н.А. Проектно-исследовательская деятельность младших школьников // Исследовательская работа школьников. – 2013. №1. – С. 48-51.
4. Капустин Н.К. Педагогические технологии адаптивной школы. – М., Академия, 2013.

ОӘЖ 378

КОМПЬЮТЕРЛІК ОЙЫНДАР ОЙНАЙТЫН БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТҮЛҒАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Әсен С.Т., Успанова М.Ж., Тулеева А.Ж.
«Мирас» университеті, Шымкент қ, Қазақстан

Резюме: Сегодня жизнь невозможна без Интернета и компьютеров, ведь в нашу жизнь стремительно входят новые технологии и научный прогресс. Дети проводят свободное время, играя в онлайн-игры. В данной статье описаны черты личности учащихся начальных классов, играющих в компьютерные игры.

Summary: Today, life is impossible without the Internet and computers, because new technologies and scientific progress are rapidly entering our lives. Children spend their free time playing online games. This article describes the personality traits of primary school students who play computer games.

Қазіргі балалардың көпшілігі гаджеттерсіз, компьютерсіз оқуды да, бос уақытты да елестете алмайды, барлық бос уақытын монитордың жанында өткізеді.

Компьютердің балаларға әсері әртүрлі болуы мүмкін. Ақылға қонымды көзқараспен қарасақ балалар компьютерлік ойындарының пайдасы айқын болуы мүмкін: олар демалуға көмектеседі, балаларда реакция жылдамдығы мен логикалық ойлауды дамытады, жинақталған энергияны шашыратуға мүмкіндік береді.

Компьютерлік ойындарға деген негізсіз қызығушылық (мониторда ұзақ уақыт ойнау, қатыгез ойындарға деген құштарлық) бастауыш сынып оқушысының психикалық және физикалық денсаулығына теріс әсер етуі мүмкін.

Компьютерлік ойындардың баланың жеке басының басқа аспектілері мен оның әлеуметтік бейімделуіне әсері де кеңінен зерттелген. Шетелдік зерттеулерде өзін-өзі бағалау, әлеуметтік дағдылар, балалар мен жасөспірімдердің жетістіктері мен компьютерлік ойындарға жұмсайтын уақыты туралы қайшылықты мәліметтер алынған. Бір жағынан, ойын - бұл нәтижеге қол жеткізуге және өзіңізді орнатуға болатын қолдау ортасы, ал екінші жағынан, компьютерлік ынта әлеуметтік мәселелерді күшейтіп, баланы

оқшаулап, проблемадан құтылуға мүмкіндік береді. Сонымен бірге, ойындардың өзі қарым-қатынас жасау алаңы, пікірталас тақырыбы және ойын нәтижесіне жетудегі бәсекелестікке айналады, демек, олар әлеуметтенудің құралы бола алады. Е. Корнееваның мәліметінде, компьютерлік ойындар көп жағдайда мектепке немесе әлеуметтік бейімделушілікке соқтырмайды, бірақ кез-келген саладағы сияқты қауіп-қатер топтары да бар. Бұл жұмыс ойындарды жіктеудің қажеттілігін, компьютерлік ойындарды, сондай-ақ оларға құштар адамдарды жалғыз, біртекті топтар ретінде қарастырудың қажеттілігін тағы бір рет көрсетеді [1].

Компьютерлік ойындардың танымдық дамуына әсер ету мүмкіндіктері тек оқу бағдарламаларымен және арнайы компьютерлік орталармен ғана емес, сонымен бірге жаттығулардың сәттілігімен байланысты жеке қабілеттерін дамытумен де байланысты. Компьютерлік ойындар мен баланың танымдық дамуы арасындағы байланысты зерттейтін зерттеулер тобына зияткерлік дамуды зерттеу ғана емес, қабылдау, есте сақтау қабілеті, реакция жылдамдығы, компьютерді қолдана отырып нақты дағдыларды үйрету, әр түрлі жастағы балаларды оқытуда компьютерлік технологияны енгізу, сонымен қатар зерттеу кіреді. дамудың ерекше жағдайларына қатысты, мысалы, оңалту (мүгедектер, дамудың кідірісі, жарақат).

Зерттеулерде ғалымдар есте сақтау қабілеттерін, моториканы үйлестіруді, кеңістікті, компьютерлік ойындарды қолдана отырып зейінді қабылдау қабілетін көрсететін нәтижелер алды. Бұл әсерлер әр түрлі жастағы, дамуда проблемалары жоқ, сондай-ақ церебральды сал ауруы бар және мидың минималды функциялары бұзылған адамдарда сыналды. Бұл тәжірибелерде қарапайым реакциялық ойындар мен пазлдар қолданылды, бірақ қазіргі ойын-сауық ойындарының әсерін мазмұнында да, ойнатқыштың іс-әрекетінде де кеңінен таралғандықтан анықтау қиынырақ [2].

Көптеген ойын-сауық ойындары бай мазмұнға байланысты үлкен ақпаратқа ие және осыған байланысты бала тарих, география, экономика, әсіресе стратегиялық ойындар саласындағы білім алады. Ойын құрушылар көбіне белгілі бір білім көлемін игеру және дағдыларды дамыту қажеттілігін саналы түрде қамтиды.

Ең жас мектеп жасы бала жеті жасында басталады, бала мектепте оқи бастағанда шамамен он жылға дейін созылады. Бастауыш мектеп жасында бала жеті жылдық дағдарысты бастан кешіреді, оның дамуының әлеуметтік жағдайы өзгереді. Бала жаңа әлеуметтік рөлге ие болады - оқу әрекетімен тікелей байланысты оқушы рөлі. Оның өзін-өзі тануы түбегейлі өзгереді, бұл құндылықтарды қайта бағалауға әкеледі. Бұл кезеңнің жетекші қызметі - оқу қызметі.

Бастауыш сынып кезеңі жоғары жүйке белсенділігінің жақсаруымен, баланың психикалық функциясының дамуымен сипатталады. Бұл жас кезеңі психологияда ерекше орын алады, өйткені мектепте оқыту - бұл адамның психологиялық дамуындағы сапалы жаңа кезең. Бұл кезде баланың психикалық дамуы оқу іс-әрекеті процесінде жүзеге асырылады. Оқу әрекеті әр түрлі

себептермен қозғалады: баланың танымдық белсенділігі қалыптасады, өзін-өзі дамытуға деген ынтасы пайда болады. Оқу іс-әрекеті кіші студент үшін үлкен маңыз ала бастайды. Оқудағы жетістік оның адекватты өзін-өзі бағалауының қалыптасуына ықпал етеді, ал білім беру іс-әрекетінің осы кезеңіндегі жетекшіліктің сәтсіздіктері көбінесе жетілмегендік кешендерінің қалыптасуына немесе созылмалы нашар көрсеткіштердің дамуына әкеледі. Бастауыш сынып оқушысының маңызды жеке қасиеттеріне мыналар жатады: билікке сенімді бағыну, сезімталдық, ұқыптылық. Бастауыш сынып оқушысының мінез-құлқында мойынсұну, конформизм, еліктеу көрінеді [3].

Бастауыш мектеп жасында адамгершілік қасиеттер мен жағымды тұлғалық қасиеттерді қалыптастыру үшін ең қолайлы жағдайлар жасалады. Бастауыш сынып оқушылары ақылға қонымды және икемді, олар сенеді, қабылдайды, еліктеуге бейім. Мұғалім – беделді тұлға, сондықтан ол жоғары адамгершілік тұлға қалыптастыруға қолайлы жағдай жасауы керек. Бастауыш сынып оқушылары арасында қарапайым-бейнелі ойлау түрі басым, сондықтан олар барлық нәрсеге назар аударады, сондықтан бастауыш сынып оқушыларына сабақ барысында бұл психикалық ерекшеліктерді ескеру қажет. Неғұрлым нәтижелі жаттығу үшін балалардың есте сақтау ерекшеліктерін ескеру қажет. Бастауыш сынып оқушылары кішкентай тілдік материалдарды оңай және қатты есте сақтайды және оны жақсы шығарады. Бастауыш сыныптарда есте сақтау механикалық сипатқа ие, ол қайталанатын қайталану мен қабылдау актісінің әсер ету күшіне негізделген. Мұғалім сабақ процесін жақсарту үшін жас оқушыларды еске түсіру ерекшеліктерін білуі керек.

Әрі қарай даму және зияткерлік рефлексия алынды. Жас оқушы өзінің психикалық операцияларын әлі де жеткілікті білмейді, ол ішкі бақылауға қабілетсіз, бірақ оны басқа адамдарға негіздей бастайды, оны басқаратын ішкі мотивтер мен оны ұстанатын бағытты ажыратуға тырысады. Осылайша, бастауыш сынып баласы рефлексияны – өзінің іс-әрекетін қарастыру және бағалау қабілеті, психикалық іс-әрекетінің мазмұны мен процесін талдай білу қабілетін игере бастайды [4].

Бұл кезеңдегі оқушылардың жеке рефлексі бар. Ерекше назар аударатынымыз – бұл бастауыш мектеп жасындағы тағы бір жаңа іс-қимыл, ол тек бастауыш сыныптарда және одан кейінгі орта мектепте жақсы оқу үшін ғана емес, сонымен бірге баланың болашақ өмірі үшін де маңызды фактор. Оқу үлгерімі мен баланың ерікті зейінінің даму деңгейі арасында айтарлықтай тығыз байланыс байқалады. Алайда, дамыған ерікті көңіл аудару оқушының оқуында жетістікке жетуіне кепілдік бере алмайды, бұл оның жетекші қызметі болып табылады, өйткені нашар оқитын оқушылардың арасында өте мұқият балалар да бар.

Мектепке бейімделу баладан көп күш-жігерді талап етеді. Оқу іс-әрекеттің жетекші түрі бола отырып, кіші оқушыға бірқатар талаптарды қояды: оның күн тәртібі өзгереді, мектеп өмірінің ырғағы сәтті оқуға қажетті дағдыларды дамытуға ықпал етеді. Бала уақытты дұрыс бөлуді, топпен өзара әрекеттесуді, көптеген құрдастарымен және оқытушылар құрамымен қарым-

қатынас жасауды үйренеді. Бала аз қозғала бастайды, оның негізгі ауыртпалықтары қазір ақыл-ой белсенділігімен байланысты, бірақ оған бәрібір ойын әрекеті қажет. Бастауыш мектеп жасында ойын мектепке дейінгі кезеңдегідей көп уақытты талап етпейді, бірақ соған қарамастан баланың психикалық дамуында маңызды рөл атқарады. Мектеп оқушылары, мектеп жасына дейінгі балалардан айырмашылығы, олар ойын процесіне көбірек көңіл аударады, оның нәтижесіне қызығушылық танытады, сондықтан мектеп оқушыларының ойындары нақты ұйымдастыруды және назар аударуды қажет етеді. Бастауыш мектеп жасындағы ойын формасы жағынан да, мазмұны жағынан да айтарлықтай ерекшеленеді. Мектеп жасына дейінгі балалардың ойындарында әдетте қоршаған ортаның сюжеттері мен бейнелері ойналады, ал мектеп оқушыларының ойындарында тарихи кейіпкерлер мен қоғамдық өмірдегі оқиғалар пайда бола бастайды. Кейбір адамдар, соның ішінде балалар да ойынға шындыққа енеді, содан кейін бұл қарым-қатынас проблемаларына, мотивацияның ойын іс-әрекеті мен оқу әрекетіне бағыныштылығына әсер етеді, бірақ балалар арасында ойынның емес екенін түсінетіндер болады. барлық өмір және уақытында тоқтай алады. Денсаулыққа қатысты проблемалар көбінесе компьютерлік ойындарға байланысты емес, бірақ кейде олардың салдары болады.

Сонымен, бастауыш сынып оқушыларын оқыту нәтижелі болуы үшін мұғалім олардың психологиялық және жас ерекшеліктерін, сонымен қатар бастауыш сынып оқушыларын оқытудың табысты болуына әсер ететін басқа факторларды ескеруі керек. Мектепте оқу, оның жаңашылдығына байланысты, баланың іс-әрекетінің өте күрделі түрі болғандықтан, мұғалім оқу іс-әрекетін жақсы ұйымдастырып, сабақты дұрыс құру үшін пайда болатын білім беру және ойын іс-әрекетінің ерекшеліктерін, сонымен қатар осы кезеңнің пайда болуын ескеруі керек.

Қазіргі әлемде ақпараттық технологиялар біздің өмірімізге тереңірек енуде, психологияда компьютерлік ойындар мен интернетке тәуелділіктің психикалық процестерге әсерін зерттейтін жаңа «киберпсихология» бөлімі пайда болды. Бұл ғылым саласын қазіргі заманғы бастауыш сынып мұғалімдері елемейді, олар өз оқушыларын компьютерлік технологиялар үшін кінәлауға дағдыланған және мұндай құмарлықтың баланың қабілетіне жағымды әсерін жоққа шығарады. Өзімізге белгілі, эволюция қайтымсыз процестің сипатына ие, сондықтан кибер ортаның дамуы қазіргі адамның қалыпты дамуы үшін жеке тұлғаны қалыптастырудың табиғи және қажетті факторы ретінде қарастырылуы керек.

Пайдаланған әдебиет тізімі:

1. Акопов, А.Ю. Лечение игровой зависимости. Психотерапевтический метод контрадиктивной стимуляции [Текст] / А.Ю. Акопов. - СПб., 2014. – 203 с
2. Бубеев, Ю.А., Козлов, В.В. Игровая зависимость: механизмы, диагностика и реабилитация / Ю.А. Бубеев. – М.: Слово, 2018. – 312 с.
3. Волкова, Е Н. Оценка распространённости игровой компьютерной зависимости у младших подростков [Текст] / Е. Н. Волкова // Вестник Мининского университета. – 2014. – №3. – С.4-10.

ОӘЖ 37.3.31

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ

Жаңбырбай Ә.Қ., Мұхтар А., Амонов У.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В этой статье речь пойдет об инклюзивном образовании в начальной школе
Summary: This article will focus on inclusive education in primary school.

Қазіргі уақытта инклюзивті білім беруге әлемдік қоғамдастықтың назарын аудару өзекті мәселе болып табылады, өйткені ол балаларды қоршаған орта мен отбасының қатысуымен білім беру процесіне тартуды білдіреді. Бүкіл әлем ғалымдары осы жаһандық мәселеге келесі анықтама берді: инклюзивті білім беру-бұл барлық балаларды, соның ішінде мүгедек балаларды, жынысына, тегіне, дініне, жағдайына және әлеуметтік бейімделуіне қарамастан, білім беру процесіне қосу процесі, оларды бөлетін кедергілерді жою, ата-аналарды белсендірек әрекетке шақыру, балаға түзету, арнайы мүмкіндіктер жасау. педагогикалық және әлеуметтік қажеттіліктерді қанағаттандыру шарттары. қолдау, яғни тиімді білім беруді құруға және жалпы білім беру сапасын сақтауға бағытталған мемлекеттік саясат.

Инклюзивті (inlusif – латынша қабылдау, енгізу) немесе құрылымдық білім беру - ерекше қажеттіліктері бар балалардың оқу процесін сипаттау үшін жалпы білім беретін мектептерде қолданылатын термин. Инклюзивті білім беру кемсітушіліктің алдын алуды, балаларға тең қарым-қатынас жасауды және білім берудің ерекше қажеттіліктері бар балалар үшін ерекше жағдайлар жасауды көздейтін идеологияға негізделген [1].

Инклюзивті білім беру - бұл мүгедектер мен дамуында ауытқулары бар балаларды әлеуметтендіру және интеграциялық процестерді ілгерілету мақсатында бірлесіп оқыту. Интеграцияланған инклюзивті білім (оқушы сыныпта/Дені сау балалар тобында оқиды және дефектолог - мұғалімнен жүйелі қолдау алады), ішінара (кейбір балалар күннің бір бөлігін арнайы топтарда өткізеді, басқалары әдеттегідей оқиды), уақытша (арнайы топтардың балалары мен қарапайым топтардың оқушылары бірлескен демалыс, мерекелер, конкурстар, жеке толық (1-2 баласы бар балалар-балабақшаның қарапайым топтарында, сыныптарда, дамуында ауытқулары бар мектептерде, ата-аналарға арналған топтық тренингтер, түзету профилактикасы бойынша мамандардың бақылауымен топтық тренингтер және т. б.).

Инклюзивті білім беру арнайы қажеттіліктері бар балаларға арналған жалпы білім беретін мектептердегі білім беру процесін сипаттауда қолданылады. Осылайша, инклюзивті білім беру балаларға қатысты кемсітушілікті жоққа шығару, барлық адамдармен тең қарым-қатынасты қамтамасыз ету, сондай-ақ ерекше оқу қажеттіліктері бар балалар үшін ерекше

жағдайлар жасау идеологиясына негізделген. Бұл бағыт балалардың мектептегі жетістіктеріне ықпал етеді, жақсы өмір сүру жағдайларын жасайды. Мүмкіндігі шектеулі балалардың құқықтары «Қазақстан Республикасындағы балалардың құқықтары туралы», білім туралы, мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік және медициналық - педагогикалық түзетуге жәрдемдесу туралы, арнаулы әлеуметтік қызметтер туралы Қазақстан Республикасының заңдарында, Қазақстан Республикасының Конституциясында бекітілген. Инклюзивті білім беру немесе барлығына білім беру бағдарламасы барлық балаларға мектепке дейінгі, мектептер мен колледждердің өміріне белсенді қатысуға мүмкіндік береді. Оны БҰҰ Бас Ассамблеясы мақұлдады және 2006 жылдың 13 желтоқсанында БҰҰ Конвенциясына енгізілді.

Инклюзивті білім беру - балалардың жынысына, жасына, географиялық тұрғылықты жеріне, моторлық және психикалық жағдайына, әлеуметтік-экономикалық жағдайына қарамастан сапалы білім алу және өз әлеуетін іске асыру қабілеті. Инклюзивті білім беру-бұл жалпы білім беру процесін дамыту және барлық балалардың қажеттіліктерін ескере отырып, ерекше қажеттіліктері бар балаларға білім алуға қол жетімділікті қамтамасыз ету. Инклюзивті білім беру балалардың білім беру процесінің сұраныстарына жауап беруі және оқытудың жаңа бағыттарын дамытуы керек. Егер инклюзивті білім беру шеңберінде оқыту мен оқытуға енгізілетін өзгерістер тиімді болса, онда ерекше қажеттіліктері бар балалармен жағдай өзгереді. Инклюзивті білім берудегі рөл балалар адам құқықтары туралы білетін нәрсеге жатады, өйткені олар қарым-қатынас жасауды, бір-бірін тануды үйренеді.

Инклюзивті білім беру-барлық балаларды білім беру процесіне тарту және оларды әлеуметтік бейімдеу үшін жағдай жасау, балалардың белсенділігіне, түзелуіне, педагогикалық және әлеуметтік қажеттіліктерін бөлек қолдауына, балалардың жасына және білім беру қажеттіліктеріне бейімделуіне қарамастан жеке кедергілерді жою, яғни жалпы білім беру сапасын сақтаудың мемлекеттік саясаты.

Инклюзивті білім беру-балаларға мектепке дейінгі, лицей және мектеп өміріне белсенді қатысуға мүмкіндік береді; оқушылардың тең құқықтарын белгілейді және оларға ұжымдық іс-шараларға қатысуға мүмкіндік береді; оларға тұлғааралық дағдыларды дамытуға мүмкіндік береді. Мүмкіндігі шектеулі балаларды оқытуды ұйымдастыру үшін стандартты арнайы білім беру бағдарламалары әзірленді. Бұл білім берудің балалардың қажеттіліктеріне бейімделуін қамтамасыз ететін жалпы білім беру процестерін білдіреді. Инклюзивті білім беру балалардың білім беру процесінің сұраныстарына жауап беруі және оқытудың жаңа бағыттарын дамытуы керек. Егер инклюзивті білім беру шеңберінде оқыту мен оқытуға енгізілетін өзгерістер тиімді болса, онда ерекше қажеттіліктері бар балалармен жағдай өзгереді. Инклюзивті мектептерде оқитын балалардың Адам құқықтары туралы білім алуға мүмкіндігі бар. Олар қарым-қатынас жасауды, бір-бірін тануды және қабылдауды үйренді, бір-біріне қатты алаңдады [2].

Осылайша, инклюзивті білім беру режимінде жұмыс істейтін мектептерде үш түрлі бағдарлама бойынша оқытуды үйлестірген жөн. Атап айтқанда: жалпы білім беретін мектептерге арналған үлгілік оқу жоспарлары; арнайы білім беру бағыты бойынша ақаулы типке бейімделген денсаулық мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған оқу жоспарлары; мүмкіндігі шектеулі балалардың психофизикалық ерекшеліктерін ескере отырып әзірленген жеке білім беру бағдарламалары болып табылатын білім беру бағдарламалары. Инклюзивті білім беру мәселесі 1970 жылдары шетелде пайда болды, ал АҚШ пен Еуропа 90-шы жылдарға қарай бұл бағдарламаны өздерінің білім беру саясатына толығымен біріктірді. «Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2010-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында» елдегі инклюзивті білім беру жүйесін дамыту туралы ресми ақпарат көрсетілген.

Инклюзивті білім беру - негізгі принциптер:

- адамның құндылықтары оның қабілеттерімен, жетістіктерімен анықталады.

- әркім сезінуге және ойлауға қабілетті.

- әр адамның қарым-қатынасқа құқығы бар.

- барлық адамдар бір-біріне мұқтаж.

- оқыту нақты қарым-қатынас аясында жүзеге асырылады.

- барлық адамдар қолдауға және құрдастарымен достыққа мұқтаж.

- әрбір оқушы үшін түпкілікті жетістік-олардың істегенін орындау.

- әмбебаптық адам өмірінің даму саласын кеңейтеді.

Инклюзивті бағыт білім беру қызметін табысты іске асыруға және мүмкіндігі шектеулі балалар үшін өмірдің үздік мүмкіндіктерін жасауға ықпал етеді. Инклюзивті білім мазмұны: инклюзивті мектептердегі білім мазмұны 3 түрлі бағдарламамен реттеледі:

- орта мектептерге арналған стандартты оқу бағдарламалары:

- арнайы білім беру бағытындағы білім беру бағдарламалары денсаулық мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған, денсаулық мүмкіндігі шектеулі балалардың ақаулы түрлеріне сәйкес психофизикалық ерекшеліктерін ескере отырып әзірленген жеке білім беру бағдарламалары болып табылады.

Қазіргі уақытта мен инклюзивті студенттермен жұмыс істеймін. Осы сыныппен жұмыс істей отырып, мен инклюзивті білім беру керек екенін түсіндім. Оқытудың ерекшелігі әр оқушыда бар. Осылайша, әр оқушы эмоционалды және психикалық танымдық процестердің дамуының әртүрлі деңгейлерін есте ұстауы керек. Мүмкіндігі шектеулі балалар жалпы білім беретін мектептерде оқу материалын игеруде, жеке көзқарас, арнайы түзету, психологиялық-педагогикалық, әлеуметтік қолдау, әлеуметтік дағдылар мен мүгедектік болмаған кезде үлкен қиындықтарға тап болады [3].

Инклюзивті білім беру-балаларға мектепке дейінгі білім беру өміріне және одан тыс жерлерге белсенді қатысуға мүмкіндік береді. Инклюзивті білім беру-оқушылар үшін тең құқықтар мен мүмкіндіктерді белгілейді, оларға ұжымдық іс-шараларға қатысуға мүмкіндік береді. Дәл осы уақытта адамдармен қарым-қатынас дағдылары белсенді дами бастады. Инклюзивті

білім беру - бұл барлық балалардың қажеттіліктерін ескере отырып, жеке балаларға білім беруді қамтамасыз ететін жалпы білім беру процесін дамыту. Инклюзивті білім беру балалардың білім беру процесінің сұраныстарына жауап беруі және оқытудың жаңа бағыттарын дамытуы керек. Егер инклюзивті білім беру мен кәсіптік даярлыққа енгізілетін өзгерістер тиімді болса, онда ерекше қажеттіліктері бар балалармен жағдай өзгереді. Инклюзивті мектептерде оқитын балалардың Адам құқықтары туралы білім алуға мүмкіндігі бар. Инклюзивті білім беру балаларды жалпы білім беру процесіне және балалардың жынысына, тегіне, дініне қарамастан әлеуметтік бейімделуіне тартуды, жас кедергілерін еңсеруді, жастардың қоршаған ортаға бейімделуіне жағдай жасауды, яғни жалпы білім беру сапасын сақтаудың тиімді саясатын білдіреді [4].

Осылайша, қазіргі уақытта сапалы білім берудің маңызды талабы-әр оқушыны тұлға ретінде саналы түрде тәрбиелеу. Мен барлығына тең мүмкіндіктер, барлығына сапалы білім беру ұстанымдарын қолдаймын.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Жұмабаев Ә. Ата-аналар жауапкершілігі. – А., 2013 ж.
2. Капралова Р. Сынып жетекшісінің ата-аналармен жүргізетін жұмысы, -А., 2013.
3. Керимов Л. Қиын бала және оны қайта тәрбиелеу .- А.,2011
4. Макаренко А.С Ата-аналар кітабы. –А.,2015.

ОӘЖ 159.946.3

АЛАЛИЯСЫ БАР БАЛАЛАРҒА ТЕОРИЯЛЫҚ ШОЛУ

Жақауова А.

«Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті», Ақтөбе қ., Қазақстан

Резюме: Соңғы статистикалық мәліметтерге көз жүгірте отырып, автор логопедиялық көмекке мұқтаждардың саны үнемі өсіп келе жатқанын көрсетеді. Сондай-ақ, алалия балаларда кездесетін ауыр логопедиялық ақаулардың бір түрі ретінде қарастырып, теориялық шолу жасап және оның алдын-алу және ақауларды уақтылы емдеудің маңыздылығы туралы жазылған. Жұмыстағы басты назар алалияны балалардағы сөйлеу әрекетінің бұзылуының бір түрі ретінде назар аударады.

Summary: looking at the latest statistics, the author shows that the number of people in need of speech therapy assistance is constantly growing. Alalia is also considered as a type of severe speech therapy defect that occurs in children, a theoretical review is made and written about the importance of its prevention and timely treatment of defects. The main attention in the work is paid to alalia as a type of speech activity disorder in children.

Алалия - баланың жатырдан тыс немесе ерте даму кезеңінде ми қыртысының сөйлеу аймақтарының органикалық зақымдануынан туындаған интеллект пен сөйлеудің болмауы немесе дамымауы. 10-шы қайта қаралған аурулардың халықаралық классификациясында алалия F80.1 – экспрессивті

сөйлеудің бұзылуы және F80.2 – рецептивті сөйлеудің бұзылуы рубрикаларымен кодталған [1].

Алалияны зерттеуде үлкен үлес қосқан Г. Гуцман, А. Либман, М.Б. Богданов, Березовский, Э. Фрешельс, ал кейінірек М.Е. Хватцев, Н.Н. Траугатт, В.К. Орфинская, Р.Е. Левина, Л.В. Мелохова, Г.В. Мациевская, Е.Ф. Соботович, В.А. Ковшиков, С.Н. Шаховская, В.К. Воробьева және басқа да зерттеушілер болды [2].

Алалия сөйлеудің жүйелі дамымауымен сипатталады, онда оның барлық компоненттері бұзылады: фонетикалық-фонематикалық жағы және лексикалық-грамматикалық құрылым. Сондай-ақ, алалия кезінде сөздік емес синдромдардың 3 түрі байқалуы мүмкін: моторлық (қозғалыс пен үйлестірудің бұзылуы), сенсорлық (сезімталдық пен қабылдаудың бұзылуы) және психопатологиялық (тұлғаның қалыптасуының бұзылуы) [3].

Алалияның таралуы туралы сенімді статистика жоқ. Мектеп жасына дейінгі балалар арасында бұл балалардың шамамен 1% , мектеп оқушылары арасында –0,6-0,2% кездеседі. Алалия ұлдарда қыздарға қарағанда 2 есе жиі кездеседі [4]

Алалияның себептері әртүрлі. Перинаталдық кезеңде алалияның себептері ұрықтың созылмалы құрсақішілік гипоксиясы, интоксикация, ананың созылмалы аурулары, жүктіліктің асқынған ағымы болуы мүмкін. Бұл факторлар ұрықтың дамып келе жатқан миына әсер етіп қана қоймайды, сонымен қатар босанудың патологиялық ағымына ықпал етеді. Алалия босану патологиясы себебәнен де болуы мүмкін (интранатальды кезеңде) – ұзақ немесе тез босану, қысқыш қолдану, босану әлсіздігі, асфиксия және т. б. Босанғаннан кейінгі кезеңде бас миының жарақаттары, нейроинфекциялар (менингит, менингоэнцефалит), ауыр соматикалық аурулар (жиі жедел респираторлық вирустық инфекциялар, пиелонефрит және т.б.) алалияға әкелуі мүмкін.

Алалияның моторлы, сенсорлық және аралас (сенсомоторлы) түрлері белгілі.

Моторлы алалия - мидың зақымдануы нәтижесінде экспрессивті сөйлеудің жүйелі дамымауы. Моторлы алалия кезінде белсенді тұжырымның қалыптасуына дейінгі ойлау процестері бұзылады, басқа адамдардың сөйлеуін түсінудің салыстырмалы түрде сақталуы, яғни бала өзгенің сөйлеуін уақтылы түсінеді , бірақ өзі сөйлемейді [5].

Сенсорлық алалия - қарапайым есту қабілеті сақталған кезде сөйлеуді түсінбеу, сөйлеудің дамымауы. Вернике сөйлеуді қабылдау орталығының функциясы бұзылады, сақталған перифериялық есту және бастапқы сақталған интеллектпен ерекшеленеді. Нәтижесінде ми қыртысына түсетін дыбыстардың, қабылдау бұзылады, дыбыс пен зат арасында байланыс қалыптаспайды, яғни бала естиді, бірақ сөздерді түсінбейді. Фонематикалық қабылдау да зардап шегеді, фонемалар сараланбайды, сөз толығымен қабылданбайды, акустикалық-гностикалық процестердің қалыптаспауы, сөйлеу дыбыстарын қабылдау қабілетінің төмендеуі байқалады [5] .

Алалиясы бар балаларда сөйлеудің жетілмеуі сұхбаттасу мотивациясының қалыптаспағандығымен, әрекетінің әртүрлі компоненттерінің белсенділігінің бұзылысымен шектеседі. Сұхбаттасуға ұмтылыстың болмауы сұхбаттасудың қиындылығымен байланысты және оларды тереңдете түседі.

Алалиясы бар баланың сөйлеуінің қалыптасуының бастапқы кезеңдерінде жалпы және сөйлеу белсенділігінің (мотивациялық белсенділіктің) бұзылысымен байланысты, монологтық сөйлесуді жүзеге асыру үшін қажетті дайындық кезеңі қалыптаспайды. Табылмаған сөз орнына паралингвистикалық құралдар: ым, қимылмен, пантомима, иннотация қолданады. Балалар қайталау сөз тіркестеріне жүгінеді, сөйлемді аяқтамайды, негізгі ойын жеткізе алмай қиналады. Анағұрлы жетілген сөйлесу кезінде контекстің қалыптасуының себебі бағдарламалау қызметінің қалыптасуы, ойды ашып айтуда жеткізу операцияларындағы қиындықтары болып табылады [6].

Мектепке дейінгі жастағы пайда болған сөйлеудің дыбыстық мәдениетінің бұзылысы кейінірек өзімен бірге сөйлеудің төмендегідей қосалқы бұзылыстарын туғызуы мүмкін: фонетикалық (дыбыстық) есітудің жетілмеушілігі, сөздердің дыбыстық, буындық және әріптік анализінің (талдауының) біліктілігінің кешігіп қалыптасуы, баланың сөздік қорының жұтаңдығы, ана тілінің грамматикалық құрылымының бұзылысы. Тілдің кезкелген бұзылысы баланың әрекетімен мінез құлқына тұтастай әсерін тигізуі мүмкін. Сондықтан алалиясы бар балалармен қиын әрі ұзақ, уақытылы, сауатты жұмыс жүргізілуі шарт.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. МКБ-10. Классификация психических и поведенческих расстройств. Исследовательские диагностические критерии. СПб.: Аддис, 1994. 300 с.
2. Ковшиков В.А. О терминологии «моторной алалии» // Обучение и воспитание детей с нарушениями речи. - М., 2012
3. Корнев А.Н. Основы логопатологии детского возраста: клинические и психологические аспекты. СПб.: Речь, 2006. 380 с.
4. Айкарди Ж., Бакс М., Гиллберг К. Заболевания нервной системы у детей. Пер. с англ. Под ред. А.А. Скоромца. М.: Издательство Панфилова, БИНОМ, 2013. 1036 с.
5. Заваденко Н.Н., Козлова Е.В., Щедеркина И.О. Дисфазия развития: исходы к школьному возрасту по данным ретроспективного исследования. Вопросы практической педиатрии 2013;8(6):56–9.
6. Гвоздев А.Н. Вопросы изучения детской речи. М.,1961. 4. Глухов В.П. Формирование связной речи детей дошкольного возраста с общим недоразвитием речи. - 2-е изд., испр. и доп. - М.: АРКТИ, 2017.

КІШІ МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫ ДАМУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Жақсыбек А.Б., Серік Ж.О., Орынбасар А.Қ.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются психологические особенности развития взаимоотношений в младшем школьном возрасте.

Summary: The article deals with the psychological features of the development of relationships in primary school age.

Л.С. Выготский мектепке дейінгі жастан мектеп жасына өту кезінде бала өте күрт өзгереді және бұрынғыға қарағанда білім беру жағынан қиындай түседі деп есептеді. Бұл өтпелі кезеңнің бір түрі - бала енді мектеп жасына дейінгі бала емес және әлі мектеп оқушысы емес. Л.С. Выготский, жеті жасар бала, ең алдымен, балалық стихиялықты жоғалтуымен ерекшеленеді. Мектеп жасына дейінгі бала дағдарысқа ұшыраған кезде, бұл бала кенеттен өзінің аңғалдығы мен стихиялылығын жоғалтатыны ең тәжірибесіз бақылаушыға әсер етеді: мінез-құлқында, басқалармен қарым-қатынаста ол бұрынғыдай барлық көріністерде түсінікті бола бермейді. Бала өзін ұстай бастайды, әрекет ете бастайды, бұрынғыдан басқаша жүре бастайды. Мінез-құлқында әдейі, ақылға қонымсыз және жасанды нәрсе пайда болады, қандай да бір қыбырлау, сайқымазақ, сайқымазақ: бала өзін әзілдеп көрсетеді [1].

Выготский былай деді: «Менің ойымша, бұл әсер дұрыс, 7 жастағы баланың сыртқы ерекшелік белгісі - балалық стихиялықтың жоғалуы, мүлдем түсініксіз оғаш оғаштықтардың пайда болуы, ол біршама сыпайы, жасанды. Әдепті, мәжбүрлі мінез-құлық». Выготский сөйлесу қарым-қатынас құралы ретінде біздің ішкі күйлерімізді сөздермен байланыстыруға, атауға тиіс нәрсеге әкеледі деп есептеді. Сөзбен байланысу ешқашан қарапайым ассоциативті байланыстың қалыптасуын білдірмейді, бірақ әрқашан жалпылауды білдіреді. 7 жаста біз мұндай тәжірибе құрылымының пайда болуымен айналысамыз, бұл кезде бала «мен бақыттымын», «мен ренжідім», «мен ашуланамын», «мен нені білдіретінін түсіне бастайды. Мен мейірімдімін», яғни. оның өз тәжірибесінде мағыналы бағдары бар. Тәжірибе мәнге ие болады, соның арқасында бала тәжірибені жалпыламай тұрып мүмкін болмаған өзімен осындай жаңа қарым-қатынастарды дамытады. 7 жаста қарым-қатынастың біртұтас тәжірибесінің жалпылауы, ең алдымен, ересектер тарапынан пайда болады. Баланың жеті жылдық дағдарыс тәжірибесінің динамикасы осы тәжірибенің сапасы мен мазмұндық байлығына байланысты. Мәдени-тарихи дәстүрде жеке сананың пайда болуы жеті жылдық дағдарыспен байланысты. Өртүрлі теориялық және эксперименттік зерттеулерді қорытындылай келе, Д.Б. Эльконин дағдарыстың келесі негізгі белгілерін анықтайды [2]:

1) Еріксіздіктің жоғалуы. Тілек пен әрекеттің арасында бұл әрекеттің баланың өзі үшін қандай мағынаға ие болатыны туралы тәжірибе жатады.

2) Әдептілік. Бала өзінен бір нәрсе құрастырады, бір нәрсені жасырады. 3) «Ащы кәмпит» симптомы. Бала өзін нашар сезінеді, ол оны көрсетпеуге тырысады. Тәрбиеде қиындықтар туындайды: бала тұйықталып, бақылаусыз болады. Эльконин, Л.С. Выготский бұл белгілер тәжірибені жалпылауға негізделген деп есептейді. Балада жаңа ішкі өмір пайда болады, сыртқы өмірге тікелей және тікелей қосылмаған тәжірибелер өмірі. Ішкі өмірдің пайда болуы - бұл өте маңызды факт, енді мінез-құлықтың бағдары осы ішкі өмірде жүзеге асырылады. Айтуынша, Д.Б. Эльконин, ең алдымен, ерікті мінез-құлықтың пайда болуына назар аудару керек - бала қалай ойнайды, ол ережеге бағынады ма, рөлдерді қабылдайды ма? Ережені мінез-құлықтың ішкі инстанциясына айналдыру дайындықтың маңызды белгісі болып табылады. Д.Б. Эльконин: «Баланың мектептегі білім алуға дайындығы әлеуметтік ереженің «өсуін» болжайды, бірақ қазіргі мектепке дейінгі білім беру жүйесінде ішкі тәртіпті қалыптастырудың арнайы жүйесі жоқ». В.В. Давыдов, бастауыш мектеп жасы – бала өміріндегі ерекше кезең. Мектепте жаңа қарым-қатынас құрылымы пайда болады. «Бала-ересек» жүйесі сараланады: «бала-мұғалім» жүйесі баланың ата-анамен қарым-қатынасын және баланың балалармен қарым-қатынасын анықтай бастайды. Бала-мұғалім қарым-қатынасы алғаш рет бала-қоғам қарым-қатынасына айналады. Мұғалім қоғам талаптарын қамтиды, мектепте бірдей стандарттар жүйесі, бірдей бағалау шаралары бар [2].

Қарым-қатынастарды М.И. Лисина коммуникациялық қызмет өнімдерінің бірі ретінде. Олар қарым-қатынас барысында туады, өзгереді және дамиды. Сонымен қатар қарым-қатынастың дәрежесі мен сапасы қарым-қатынас сипатымен анықталады. Автордың бақылаулары көрсеткендей, баланың қарым-қатынасқа деген қажеттілігін балалардың қол жеткізген даму деңгейінде қанағаттандыруға мүмкіндік беретін серіктес оның бойында жанашырлық пен бейімділік оятады. Серіктеспен қарым-қатынас баланың қажеттілігінің нақты мазмұнына (назар, құрмет, эмпатия) қаншалықты сәйкес келсе, соғұрлым ол оны жақсы көреді. Баланың дамуындағы сапалы секіріс оның мінез-құлқы мен қарым-қатынасының өзгеруінен көрінеді - оның басты белгісі озбырлық (Выготский Л.С., Лисина М.И., Кравцова Е.Е. және т.б.). Қарым-қатынастағы озбырлық – баланың мектепке дайындығы мен одан әрі білім алуының нәтижелілігінің бір көрсеткіші.

Қарым-қатынас мәселесі бойынша психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді талдау негізінде келесі қорытындылар жасалды: Оқушылардың қарым-қатынасы мәселесінің өзектілігі соңғы уақытта психологтар мен педагогтардың назарын аударды.

Тұлғааралық қарым-қатынас мәселесін зерттеу бірінші дәрежелі теориялық қана емес, сонымен қатар практикалық маңызы бар. Бұл мәселені зерттеу көбінесе баланы тереңірек психологиялық-педагогикалық зерттеумен, балалардың ересектермен және құрдастарымен әртүрлі байланыстар өрісіне енумен байланысты.

Кіші жастағы оқушылар ұжымындағы тұлғааралық қарым-қатынастың даму дәрежесін келесі сипаттамалар айтады: топтың бірлігі, ұжымдағы психологиялық климат, оқушылардың статустық жағдайы [3].

Кіші мектеп оқушыларының тұлғааралық қарым-қатынас мәселесімен көптеген психологтар айналысты, мысалы: Н.Н. Обозовтың пікірінше, тұлға аралық қатынастар субъектілердің белгілі бір әрекет түріне өзара дайындығы болып табылады. А.В. Петровский тұлға аралық қатынастар тұжырымдамасын ұсынады, онда бұл қатынастар үш қабатты сфера түрінде модельденеді. В.Б. Ольшанский тұлғааралық қарым-қатынастардағы инструментальды, функционалды қатынастарды және экспрессивті, эмоционалды қарым-қатынастарды ажыратады. Топтық ұйымшылдық топтағы тұлға аралық өзара әрекеттестік пен қарым-қатынастың беріктігінің, бірлігі мен тұрақтылығының сипаттамасы ретінде Л.Фестингер мен Д. Картрайт, А.Зандер зерттеген [4].

Қарым-қатынастың ұжымда, адамдар тобында, құрдастар тобында қарым-қатынас процесінде оларға әсер ететін әртүрлі факторларға байланысты жүзеге асырылатын бірқатар формалары, ерекшеліктері бар.

Кіші мектеп жасындағы құрдастар арасындағы қарым-қатынас оқудағы жетістіктер, өзара жанашырлық, ортақ мүдделер, сыртқы өмірлік жағдайлар, гендерлік ерекшеліктер сияқты көптеген факторларға байланысты. Осы факторлардың барлығы баланың құрдастарымен қарым-қатынасын таңдауына және олардың маңыздылығына әсер етеді.

Сыныптағы жеке қарым-қатынастар жүйесін сипаттайтын үш қарым-қатынас шеңбері бар.

Топтағы қарым-қатынастың дамуының негізінде қарым-қатынас қажеттілігі жатыр және бұл қажеттілік жасына қарай өзгеріп отырады. Ол әртүрлі балаларды әртүрлі қанағаттандырады.

Топтың әрбір мүшесі тұлғалық жүйеде де, іскерлік қарым-қатынас жүйесінде де ерекше орын алады, оған баланың жетістігі, оның жеке қалауы, оның қызығушылықтары, сөйлеу мәдениеті әсер етеді.

Оқушы үшін бұрын қарым-қатынастың екінші айналымында болған сыныптасы біріншіге кіре алады және керісінше. Бұл қарым-қатынас шеңберлері сонымен қатар осы сыныптағы барлық оқушыларды қамтитын ең кең үшінші қарым-қатынас шеңберімен өзара әрекеттеседі. Бірақ мектеп оқушылары тек сыныптастарымен ғана емес, басқа сынып оқушыларымен де жеке қарым-қатынаста болады.

Бастауыш сыныптарда баланың жеке қарым-қатынас жүйесінде және ұжым құрылымында белгілі бір позицияны иеленуге деген ұмтылысы бар. Балалар көбінесе осы саладағы талаптар мен нақты жағдай арасындағы сәйкессіздікке байланысты қиынға соғады.

Қарым-қатынас қоғамдық қатынастардың ерекше мектебіне айналады. Бала әлі де бейсаналық түрде қарым-қатынастың әртүрлі стильдерінің бар екенін анықтайды. Дәл өзіндік қарым-қатынас жағдайында бала қарым-қатынас құрудың әртүрлі стильдерін ашады.

Сонымен, бастауыш мектеп жасындағы баланың коммуникативті сферадағы орталық ісіктері:

- коммуникативті мінез-құлықты еркін реттеудің сапалы жаңа деңгейі;
- коммуникативті әрекеттердің ішкі жоспары;
- өзінің коммуникативті мінез-құлқын талдау;
- коммуникативті өзін-өзі жетілдіру мотивтерін қалыптастыру;
- әр түрлі қарым-қатынас техникасын меңгеруге ұмтылу;
- құрдастар тобымен өнімді әрекеттесуге көңіл бөлу.

Қорытындылай келе, топтағы қарым-қатынастың дамуы қарым-қатынас қажеттілігіне негізделеді және бұл қажеттілік жасына қарай өзгереді деп айта аламыз. Ол әр түрлі балаларды әртүрлі қанағаттандырады. Топтың әрбір мүшесі тұлғалық жүйеде де, іскерлік қарым-қатынас жүйесінде де ерекше орын алады, оған баланың жетістігі, оның жеке қалауы, оның қызығушылықтары, сөйлеу мәдениеті әсер етеді.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Дэвид Г. Майерс, Жан М. Туенж, Әлеуметтік психология. 12-басылым. – Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2018. – 648 бет.
2. Андреева Г.М. Социальная психология. — М.: Изд-во Аспект-Пресс. 2012. -376с.
3. Возрастная и педагогическая психология: Учебник / под ред. Гамезо М.В. – М.: Наука, 2013. – 359с.
4. Әбеуова И.Ә. Әлеуметтік психология. Оқу құралы. -Алматы: «Эверо», 2015. - 56 бет

ОӘЖ 373.2

ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАР АРҚЫЛЫ МАТЕМАТИКА ПӘНІНЕН НЕГІЗГІ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Жақсыбек Ұ.М., Қарабек М.Ж., Лесбек А.Б.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В этой статье рассказывается о повышении качества знаний, обучении эффективным способам творческого поиска в процессе формирования познавательной активности учащихся, умении эффективно использовать новые технологии обучения на уроке.

Summary: This article talks about improving the quality of knowledge, teaching effective ways of creative search in the process of forming students' cognitive activity, the ability to effectively use new learning technologies in the classroom.

Оқытудың құзыреттілік тәсілі оқушылардың оқу іс-әрекетінде белгілі бір тәсілдер жиынтығын игеруді талап ететіні жасырын емес. Оқу процесінде оқушылардың алған білімі оларды өзгермелі жағдайларда да оқу процесінде өз бетінше пайдалануға бағытталуы керек [1].

Білім берудің нәтижесі ретінде негізгі құзыреттіліктерді басқа білім нәтижелерінен, атап айтқанда дәстүрлі білімнен, дағдылардан ажырату маңызды. Құзыреттіліктің түбегейлі айырмашылығы - олар білім беру нәтижесінде қалыптасады және іс-әрекетте көрінеді. Демек, оқушының

құзыреттіліктің белгілі бір аспектісін қажетті деңгейде игергеніне көз жеткізу үшін оқушыға белгілі бір қызметті жүзеге асыру арқылы ғана орындалатын тапсырма беру керек. Яғни, құзыреттілік тәсіл - бұл білім берудің белсенділік сипатын жүзеге асыратын тәсіл [2].

Математиканы оқыту кезінде негізгі құзыреттерді қалай қалыптастыруға болады?

Мұғалімнің алдында сабақта және сабақтан тыс уақытта оқушымен жұмыс істеудің белсенді технологияларын, әдістерін қолдану қажеттілігі, олардың ішінде проблемалық және жобалық оқыту мәселесі тұр. Сабақтарда қолданылатын проблемалық жағдайлардың түрлері: тосын жағдай, жанжал жағдайы, сәйкессіздік жағдайы, белгісіздік жағдайы, болжам жағдайы, таңдау жағдайы.

Оқушыларды математикаға үйретудегі оқу іс-әрекетінің маңызды түрі есептерді шешу болып табылады. Сонымен қатар, басты назар оқушылардың мектепте алған білімдері мен дағдыларын өмірлік жағдайларда қолдану қабілетін дамытуға бағытталған. Бірақ PISA зерттеулерінің нәтижелері көрсеткендей, қазақстандық мектеп оқушыларының математикалық дайындығының тән кемшіліктері анықталады. Оларға кең практикалық қолданысы бар бірқатар тақырыптарды жеткіліксіз игеру жатады: сандардың қатынасы, пропорционалды шамалар, есептерді пайызбен шешу, фигуралардың периметрлері мен аудандарын анықтау, нәтижелерді бағалау, Нақты тәуелділіктердің графиктерін оқу.

Қазіргі заманғы оқыту мен тәрбиелеудегі маңызды кезең - ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану. Құзыреттілік-оқушылардың белгілі бір іс-әрекет тәсілдерін игеруінен көрінетін білім берудің тікелей нәтижесі. Еліктеу арқылы қызметті (іс-әрекеттен айырмашылығы) игеру мүмкін болмағандықтан, студент құзыреттілікті қалыптастыру үшін қажетті өзінің «ресурстық пакетін» қалыптастыра отырып, білім берудің әртүрлі нәтижелерін (білім, білік, дағды) пайдалана отырып (интеграциялау) өз қызметін басқара бастайды. Тұтас оқыту жүйесінің құрамдас бөліктерінің бірі ретінде қарастырылатын ақпараттық-коммуникациялық технологиялар ақпаратқа қол жеткізуді жеңілдетіп қана қоймайды, оқу іс-әрекетінің өзгергіштігіне, оны дараландыруға және саралауға мүмкіндік береді, сонымен қатар барлық оқу субъектілерінің өзара іс-қимылын жаңа тәсілдермен ұйымдастыруға, оқушы білім беру іс-әрекетінің белсенді және тең қатысушысы болатын білім беру жүйесін құруға мүмкіндік береді. Оқу үдерісіне жаңа ақпараттық технологияларды енгізу оқыту үдерісін жандандыруға, дамыта оқыту идеяларын іске асыруға, сабақ қарқынын арттыруға, оқушылардың өзіндік жұмыс көлемін арттыруға мүмкіндік береді. Зерттеулерге сәйкес, егер оқушы оқу процесінде белсенді әрекеттерге қатысса, адамның жадында естіген материалдың 25%, көргендердің 50% және естігендердің 75% қалады [3].

Пәндік оқытуда АКТ құралдарын қолдану технологиясы қол жетімділік пен көрнекілікке жағдай жасау үшін компьютердің мүмкіндіктерін пайдалануға, материалды ұсынуға; мұғалімнің, менеджердің іс-әрекетіне осы

құралдармен, компьютердің интерактивті қасиеттерінен туындаған оқушылардың мотивациясы мен белсенділігін арттыруға негізделген. Компьютерлік графика балаларға дисплей экранындағы әртүрлі нысандарды манипуляциялау, олардың қозғалыс жылдамдығын, өлшемін, түсін және т.б. өзгерту арқылы оқу материалын тыныш игеруге мүмкіндік береді.

Компьютерді оқу процесінің барлық кезеңдерінде қолдануға болады: жана материалды түсіндіру, бекіту, қайталау, бақылау кезінде, ал оқушы үшін ол әртүрлі функцияларды орындайды: мұғалім, жұмыс құралы, оқу объектісі, ынтымақтастық ұжымы [4].

Бүгінгі таңда мектепке келетін техникалық жаңалықтардың ішінде интерактивті тақталар ерекше орын алады. Кәдімгі мультимедиялық проектордан айырмашылығы, интерактивті тақта слайдтар мен бейнелерді көрсетіп қана қоймай, сурет салуға, проекцияланған кескінге белгілер қоюға, кез-келген өзгертулер енгізуге және оларды компьютерлік файлдар ретінде сақтауға мүмкіндік береді.

Интерактивті тақталармен жұмыс материалдарды шығармашылықпен пайдалануды қарастырады. Дайындалған мәтіндер, кестелер, диаграммалар, суреттер, музыка, карталар, сондай-ақ мультимедиялық файлдар мен Интернет-ресурстарға гиперсілтемелер қосу кәдімгі тақтаға мәтін жазуға немесе экраннан пернетақтаға өтуге уақытты үнемдейді. Барлық ресурстарға тікелей экранда түсініктеме беруге және болашақ сабақтар үшін жазбаларды сақтауға болады. Алдыңғы сабақтардың файлдарын әрдайым ашып, өткен материалды қайталауға болады. Мұғалім әрдайым сабақтың алдыңғы кезеңіне оралып, қажетті параққа өтіп, сабақтың негізгі сәттерін қайталай алады. Мұның бәрі сабақты жоспарлауға көмектеседі және сабақ ағымын қолдайды. Кәдімгі сабаққа дайындық кезінде математика пәнінің мұғалімі көбінесе геометриялық фигуралар мен әртүрлі функцияларды құру, кәдімгі тақтадағы координаталық жазықтықпен жұмыс жасау мәселесіне тап болады. Мұнда бұл сұрақтарды кіріктірілген шаблондардың көмегімен оңай шешуге болады.

Қазіргі мектеп мұғалімдері өз сабақтарында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды кеңінен қолданады. Сабақтарға және қосымша сабақтарға дайындық кезінде мұғалімдер интернет желісіндегі әртүрлі бірлестіктердің беттерінде орналасқан әріптестерінің тәжірибесіне жиі жүгінеді.

Өзіңіздің бағдарламалық өнімдеріңізді жасау да жаңалық емес, әр математика мұғалімі белгілі бір дәрежеде сабаққа презентация жасайды. Қазіргі уақытта компьютерде жасауға болатын тестілерді жасау өте маңызды, Презентациялар мен тесттер жасау балаларға қызықты. Олар тек power point-та ғана емес, сонымен қатар movie maker-де де ауызша санау, математикалық диктанттар үшін шағын презентациялар жасауға қуанышты .

Ақпараттық технологиялар шеңберіндегі жұмыстың тағы бір маңызды түрі - бұл интернет-сабақ. Интернет сабағы қашықтықтан оқытудан айырмашылығы оқушылардың желі ресурстарымен міндетті жұмысын қамтиды. Ресурстарға сілтемелер мен оларға арналған тапсырмалардың

аннотацияланған тізімін жасау мұғалімнің сабақты дайындау жұмысының маңызды бөлігін құрайды. Интернет-сабақты өткізу мұғалімнен белгілі бір уақытты қажет етеді, бірақ нәтижелер көп күттірмейді. Мұнда оқушылардың мотивациясын арттыру және оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыру. Осы типтегі сабақтарды өткізу оқушылардың шығармашылық әлеуетін дамытуға жағдай жасайды және оқу процесінде жеке көзқарасты жүзеге асыруға мүмкіндік береді, сонымен қатар қазіргі әлемде өзекті болып табылатын оқушылардың ақпараттық-коммуникациялық құзыреттілігін қалыптастыруға ықпал етеді.

Математика сабақтарында интернетті қолданудың тиімділігі қандай?

– Біріншіден, интернет-ресурстарды пайдалану оқушылардың ақпараттық мәдениетін арттырады, балаларда жақсы қасиеттерді көрсетеді, олардың шығармашылықпен өсуіне көмектеседі;

– Екіншіден, сабақтарда неғұрлым ауқымды ақпаратты пайдалануға мүмкіндік береді; оқу материалын жаңа мәліметтермен толықтырудың жеделдігін қамтамасыз етеді;

– Үшіншіден, сабақтарды қызықты, сапалы, нәтижелі етеді. Оқуға деген ынтаны арттырады.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану оқытудың перспективалық бағытын ашады. Қазіргі балалар мұндай компьютерлік әдісті үйренуге әлдеқайда таныс. Алайда, мұндай оқыту басқа білім беру технологияларымен үйлескенде ғана мүмкін болады. Үйлесімділіктің бұзылуы, қолданудың орындылығы жұмыс қабілеттілігінің төмендеуіне, оқушылардың шаршауының жоғарылауына және жұмыс тиімділігінің төмендеуіне әкелуі мүмкін. Нақты және дұрыс қойылған мақсаттар мен міндеттер болмаса, интернетке кіру пайдалы және тиімді бола алмайды. Мұғалім мен оқушылар интернет-ресурстарды бірлесіп таңдауы керек, өйткені мұндай жұмыс барысында білім алушылардың интернет желісінің тиісті ресурстарының көмегімен шешім іздеу бойынша зерттеу қызметі ұйымдастырылады [5].

Осылайша, заманауи педагогикалық технологиялар заманауи ақпараттық технологиялармен бірге білім беру процесінің тиімділігін едәуір арттыра алады, білім беру мекемесінің алдында тұрған жан-жақты дамыған, шығармашылық еркін тұлғаны тәрбиелеу міндеттерін шеше алады.

Білім алушылардың құзыреттілігін қалыптастыру мақсатында заманауи педагогикалық технологияларды қолдану бойынша менің жұмысым жолға қойылған оқыту жүйесі болып табылады. Бұған оқу жетістіктерінің оң динамикасы, оқу пәндері бойынша сабақтан тыс жұмыстардың оң нәтижелері, түлектердің еліміздің түрлі ЖОО-на табысты түсуі, оқушылардың қоғам өміріне белсенді қатысуы, білім алушылардың мектепті бітіргеннен кейін қазіргі әлемде өмір сүруге дайын мобильді тұлға болуға мүмкіндік беретін негізгі құзыреттіліктерге ие болуы сияқты көрсеткіштер дәлел болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «Математика және физика» журналы 2012. №1.
2. «Математика және физика» журналы 2020. №4.
3. Кенжебеков Б. Маманның кәсіби құзыреттілік мәселесі. Ұлт тағылымы, №3, 2014 ж.
4. Н.Н.Ростовцев. Методика преподавания изобразительного искусства в школе. Уч. Пособие для ХГФ в пединститутах. М., 2018г
5. Левченко Т.А., Жубандыкова А.М. Теория и методика изобразительного творчества/ Алматы: Онон, 2015 г.

ОӘЖ 376.1

**ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ МАҚСАТТАРЫ МЕН НЕГІЗГІ
КОМПОНЕНТТЕРІ**

Жақсылық С.Ж., Коккозова Ә.А., Болат А.Қ.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются цели и основные компоненты инклюзивного образования.

Summary: The article discusses the goals and main components of inclusive education.

Мүмкіндігі шектеулі балалар, белгілі бір мағынада, негізгі командадан біршама «жыртылған» немесе шеттетілген әлемде. Дамуында кемістігі бар көптеген балалар отбасының, мамандардың, қоғамның білім мен тәрбие алу мақсатында жасаған күш-жігеріне қарамастан, есейген кезде әлі де болса әлеуметтік-экономикалық өмірге араласуға дайын емес болып шығады. Сондықтан оларды қоғамға табысты «қосу», қоғамға толыққанды мүше беру, ал инклюзивті білім беру қажет.

Инклюзивті білім беру өзінің басты мақсаты ретінде білімнің бір немесе басқа түрін алуға тең қолжетімділікті қамтамасыз етуді және барлық балалардың білім алуда табысқа жетуі үшін қажетті жағдайларды жасауды қояды [1].

Инклюзивті білім берудің міндеттері барлық балаларды мектеп жүйесіне қосу және олардың теңдігін қамтамасыз ету, сондай-ақ мүгедектікке байланысты пайда болған «қайталама» кемістіктердің алдын алу немесе жою, жеке және осы балалардың интеллектуалдық потенциалы, эмоционалдық, коммуникативті, физикалық дамуы.

Қарапайым мектеп әкімшілігі мен мұғалімдерінің міндеті – әлеуметтік жағдайына, физикалық, эмоционалдық және интеллектуалдық дамуына қарамастан ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды қабылдау және осы балалардың қажеттіліктеріне бағытталған психологиялық-педагогикалық әдістер негізінде оларға жағдай жасау.

Қосудың негізгі элементтеріне мыналар жатады:

- қабілеті әртүрлі барлық балаларды мүгедек болмаған жағдайда оқи алатын мектепке қосу;

- мектепте оқитын қабілеті әртүрлі балалардың саны жалпы осы ауданның барлық балалар санына қатысты табиғи пропорционалды;

- балаларды «сұрыптау» және қабылдамау, аралас топтарда оқытудың болмауы;

- ерекше қажеттіліктері бар балалар өз жасына сәйкес сыныптарда болады;

- ресурстар мен оқыту әдістерінің ситуациялық анықталған өзара әрекеті және үйлестіру;

Тиімділік мектеп жұмысының стилі ретінде, орталықтандырылмаған оқыту үлгілері [2].

Инклюзивті білім берудің сегіз қағидасы бар:

- адамның құндылығы оның қабілеті мен жетістіктеріне байланысты емес;

- әрбір адам сезінуге және ойлауға қабілетті;

- әрбір адам сөйлесуге және өзін тыңдауға құқылы;

- барлық адамдар бір-біріне мұқтаж;

- шынайы тәрбие нақты қарым-қатынас жағдайында ғана жүзеге асуы мүмкін;

- барлық адамдар өз құрбыларының қолдауы мен достығына мұқтаж;

- барлық оқушылар үшін ілгерілеу мүмкін емес нәрсеге қарағанда, олардың қолынан келетін нәрседі болуы ықтимал;

- әртүрлілік адам өмірінің барлық жақтарын жақсартады.

Инклюзивті білім беруді табысты дамыту үшін әрбір білім беру деңгейіндегі мамандар қазетті көп көрсететін психологиялық-педагогикалық қолдау үлгісін құру. Негізгі міндет - әрбір оқушының жеке өзінің мүмкін мүмкіндіктерін анықтау, оның бір уақыт ішінде алған мүмкіндігін бекіту, болатын болатын жақын аймақты және игерілген мен қабілетін жақсарту перспективасын белгілеу және оның функционалдығын мүмкіндіктерін кеңейту [3].

Инклюзияға сәтті өту үшін біз мәселелерді сәтті шешуді үйренуіміз керек. Әрине, біз тек бір баланың мәселесін айтып отырған жоқпыз. Бұл бүкіл мектептің проблемалары туралы, мектеп барлық оқушыларының қажеттіліктерін қалай қанағаттандыратыны туралы. Нақты педагогикалық платформаға, ортақ құндылықтарға және оң көшбасшылыққа негізделген проблемалар туындаған кезде оларды сәтті шешу мектеп пен сыныпты инклюзивтілікке жылжытудың ең жақсы жолы болып табылады. Күні бойы оқушылармен және ересектермен үнемі араласатын мұғалімдер үшін бірнеше есептерді шешу көбінесе табиғи жағдай болып табылады.

Мектептегі инклюзияның нәтиже бермеуінің себептері және мектепті табысты инклюзия үшін ресурстар - 1-қосымша

Ерекше қажеттіліктері бар адамдарды оқытудағы принциптер, саясаттар және тәжірибелер туралы Саламанка декларациясына сәйкес (Саламанка, Испания, 1994 жылғы 7-10 маусым):

- Әрбір баланың білім алуға негізгі құқығы бар және білімнің қолайлы деңгейін меңгеріп, сақтай білуі керек.

- Әрбір баланың өзіне ғана тән ерекшеліктері, қызығушылықтары, қабілеттері және оқу қажеттіліктері болады.

- Білім беру жүйесін жобалау және білім беру бағдарламаларын осы ерекшеліктер мен қажеттіліктердің алуан түрлілігін ескеретіндей жүзеге асыру қажет.

- Ерекше білім беру қажеттіліктері бар адамдар қарапайым мектептерге қол жеткізуі керек. Қарапайым мектептер осы қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін ең алдымен балаларға бағытталған педагогикалық әдістер негізінде оларға жағдай жасауы керек.

- Осындай инклюзивті бағытты ұстанатын жалпы мектептер кемсітушілік көзқарастармен күресудің, қауымдастықтарда жағымды атмосфераны құрудың, инклюзивті қоғам құрудың және барлығына білім берудің ең тиімді құралы болып табылады; сонымен қатар, олар балалардың көпшілігіне нақты білім береді және білім беру жүйесінің тиімділігін және, сайып келгенде, экономикалық тиімділігін арттырады [4].

Мүмкіндігі шектеулі балалар үшін инклюзияның артықшылықтары маңызды:

Дамуында кемістігі бар балалар арнайы мектептердегі балалармен салыстырғанда инклюзивті ортада дені сау құрбыларымен әлеуметтік қарым-қатынастың жоғары деңгейін көрсетеді. Бұл, әсіресе, егер мектептегі ересектер әлеуметтенуді мақсатты түрде қолдаса және ерекше қажеттіліктері бар балалардың саны жалпы оқушылармен салыстырғанда табиғи пропорционалды болса, айқын болады.

Инклюзивті ортада мүмкіндігі шектеулі балалардың әлеуметтік құзыреттілігі мен коммуникативті дағдылары жақсарады. Бұл көбінесе мүгедек балалардың осы жасқа тән әлеуметтік-коммуникативтік құзыреттілік моделінің тасымалдаушысы ретінде әрекет ететін дені сау құрбыларымен әлеуметтік қарым-қатынас жасау мүмкіндіктерінің жоғарылауымен байланысты.

Инклюзивті ортада ерекше қажеттіліктері бар балалардың білім беру бағдарламалары бай. Бұл дағдылар мен оқу жетістіктерінің жақсаруына әкеледі.

Ерекше қажеттіліктері бар балаларды әлеуметтік қабылдау шағын топтарда оқытудың инклюзивті сыныптарының сипаттамасымен жақсарады. Балалар шағын топта тапсырманы орындау арқылы басқа оқушының кемістігінен «басады». Бірте-бірте қарапайым балалар мүмкіндігі шектеулі балалармен көп нәрсе ортақ екенін түсіне бастайды.

Инклюзивті сыныптарда ерекше қажеттіліктері бар және жоқ балалар арасындағы достық әдеттегідей болады. Бұл, әсіресе, мүмкіндігі шектеулі балалар өздері тұратын жерге жақын мектепке барғанда, сондықтан мектептен тыс жерде сыныптастарымен кездесуге көбірек мүмкіндіктерге ие болғанда дұрыс. Осындай достықты орнату мен нығайтуда ұстаздар жетекші рөл атқарады [5].

Инклюзивті тәрбие мен білім беруді енгізу көптеген себептер бойынша қоғамға пайдалы:

1. Инклюзивті білім беру кемсітушілік пен айырмашылықтан қорқумен күресуге көмектеседі, балалар мен ересектерді адамдар арасындағы әртүрлілік

пен айырмашылықты өзгертуге тырысудың орнына бағалауға, қабылдауға және түсінуге үйретеді.

2. Инклюзивті білім беру барлық балаларға қажетті қолдау көрсетілсе табысты бола алатынын дәлелдеу арқылы жетістікке жетуге ынталандырады.

3. Инклюзивті білім беру эмпатия, теңдік, әлеуметтік әділеттілік, ынтымақтастық, бірлік және оң көзқарас атмосферасында әлеуметтенуге мүмкіндік береді. Балалар мен ересектер тұлғааралық қарым-қатынастар бағаланатын жылы шырайлы және қолдаушы ортаның пайдасын көреді.

4. Инклюзивті білім беру мұғалімдердің кәсіби білімін кеңейтеді. Мұндай білім беру оқытудың жаңа және икемді әдістерін, барлық балалар үшін тиімдірек болатын оқу бағдарламаларын әзірлеуді талап етеді [6].

Демек, еліміздің білім беру кеңістігінде интеграцияның табысты болуы үшін жалпы білім беру мекемесінде оқитын ерекше балаларға мамандандырылған педагогикалық-психологиялық көмек көрсетудің жақсы ұйымдастырылған және жақсы жұмыс істейтін инфрақұрылымы қалыптасып, жұмыс істеуі керек. Демек, интеграцияның отандық нұсқасының тиімділігінің шарттарының бірі ерекше балаға жалпы білім беру мекемесінде міндетті түрде арнайы психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету болуы керек. Жалпы білім беруді толықтыратын және онымен тығыз байланысты түзету блогын құру қажет.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Назарова Н.М. Перспективы развития специальной педагогики и специального образования. Общее и специальное образование: интеграция и дифференциация. // Специальная педагогика. М., 2012.

2. Алехина С.В., Семаго Н.Я., Фаина А.К. «Инклюзивное образование». Выпуск 1. - М.: Центр «Школьная книга», 2013.

3. Михальчи Е. В. Инклюзивное образование: учебник и практикум для вузов / Е. В. Михальчи. — Москва : Издательство Юрайт, 2022. — 177 с.

4. Инклюзивті білім беру мазмұны және әдістемесі: оқу құралы / М.П. Оспанбаева. – Алматы: Қазақ университеті, 2019. – 232 бет.

5. Инклюзивті білім берудің даму ерекшеліктері: халықаралық тәжірибе және отандық практика: халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2017. – 343 б.

Инклюзивті білім беру: теория, практика, тәжірибе халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары.– Астана: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2018.

ОӘЖ 37.01

БАЛАНЫҢ МЕКТЕПТЕГІ ОҚУҒА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ДАЙЫНДЫҒЫ ЖӘНЕ ОНЫ АНЫҚТАУ ЖОЛДАРЫ

Жасыззақ Д.Б., Рысбайқызы Ж., Нажимитдинова М.К.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются творческие способности, цели и задачи в развитии творческих способностей учащихся, требования к учащимся и роль преподавателя.

Summary: The article discusses creativity, goals and objectives in the development of creative abilities of students, requirements for students and the role of the teacher.

Мектепке дайындық-бұл жан-жақты психологиялық зерттеулерді қажет ететін көп компонентті білім. Психологиялық дайындық құрылымында келесі компоненттерді бөліп көрсету әдеттегідей:

1. Жеке дайындық. Баланың жаңа әлеуметтік позицияны қабылдауға дайындығын қалыптастыруды қамтиды — құқықтары мен міндеттері бар оқушының жағдайы. Бұл жеке дайындық баланың мектепке, оқу іс-әрекетіне, мұғалімдерге, өзіне деген көзқарасымен көрінеді. Жеке дайындыққа мотивациялық саланың дамуының белгілі бір деңгейі кіреді. Мектепке дайын-бұл мектеп сыртқы жағынан тартпайтын бала (мектеп өмірінің атрибуттары — портфель, оқулықтар, дәптерлер), бірақ танымдық қызығушылықтарды дамытуды көздейтін жаңа білім алу мүмкіндігі. Болашақ оқушы өзінің мінез-құлқын, танымдық іс-әрекетін ерікті түрде басқаруы керек, бұл қалыптасқан иерархиялық мотивтер жүйесінде мүмкін болады. Осылайша, баланың дамыған оқу мотивациясы болуы керек. Жеке дайындық сонымен қатар баланың эмоционалды саласының дамуының белгілі бір деңгейін қамтиды. Мектептегі оқытудың басында балада салыстырмалы түрде жақсы эмоционалды тұрақтылыққа қол жеткізу керек, оның аясында оқу іс-әрекетінің дамуы мен жүруі мүмкін [1].

2. Мектепте оқуға мотивациялық дайындық-оқуға ынталандыру. Бұл дегеніміз, баланың танымдық қызығушылығы болуы керек, ол жаңа нәрселерді білуге қызығушылық танытуы керек. Бірақ мектептегі ілім тек қызықты және көңілді сабақтардан тұратындықтан, оқушы жағымсыз, кейде тіпті қызықсыз және жалықтыратын тапсырмаларды орындауға ынталандыруы керек. Бұл қандай жағдайда мүмкін? Бала өзінің студент екенін түсінгенде, оқушының міндеттерін біледі, сонымен қатар оларды жақсы орындауға тырысады. Көбінесе бірінші сынып оқушысы мұғалімнің мақтауына ие болу үшін үлгілі оқушы болуға тырысады.

Оқу мотивациясы бірінші сынып оқушысында айқын танымдық қажеттілік пен еңбек ету қабілеті болған кезде қалыптасады. Баланың туылғаннан бастап танымдық қажеттілігі бар, содан кейін ол от сияқты: ересектер баланың танымдық қызығушылығын қаншалықты қанағаттандырса, соғұрлым ол күшейе түседі. Сондықтан баланың сұрақтарына жауап беру, оларға көркем және білім беру кітаптарын мүмкіндігінше көп оқу, олармен білім беру ойындарын ойнау өте маңызды. Баланың қиындықтарға қалай жауап беретініне назар аудару керек: ол бастаған ісін орындауға тырысады немесе оны тастап кетеді. Егер сіз баланың қолынан келмейтін нәрсені істегенді ұнатпайтынын көрсеңіз, оған уақытында көмектесуге тырысыңыз. Сіз ұсынған көмек мектеп табалдырығын аттаған балаға қиын әрекетті жеңуге көмектеседі және сонымен бірге қиын істі жеңе алғанына қанағаттануды сезінеді. Бұл жағдайда ересек адам баланы басталған жұмысты аяқтағаны үшін эмоционалды түрде мақтап, мадақтап отыруы керек.

3. Баланың мектепке интеллектуалды дайындығы. Дайындықтың бұл компоненті баланың ойлау қабілетінің жоғарылығын, нақты білім қорының болуын болжайды. Бала жоспарлы және бөлшектелген қабылдауды, зерттелетін материалға теориялық қатынас элементтерін, ойлаудың жалпыланған формаларын және негізгі логикалық операцияларды, семантикалық есте сақтауды білуі керек. Интеллектуалды дайындық сонымен қатар баланың оқу іс-әрекеті саласындағы бастапқы дағдыларын қалыптастыруды, атап айтқанда, оқу міндетін бөліп, оны қызметтің тәуелсіз мақсатына айналдыруды қамтиды. Қорытындылай келе, мектепте оқуға интеллектуалды дайындықты дамыту мыналарды қамтиды деп атап көрсетуге болады:

сараланған қабылдау;

▪аналитикалық ойлау (құбылыстар арасындағы негізгі белгілер мен байланыстарды түсіну қабілеті, үлгіні қайталау қабілеті);

▪шындыққа ұтымды көзқарас (қиялдың рөлін әлсірету);

▪логикалық есте сақтау;

▪білімге деген қызығушылық, оларды қосымша күш салу арқылы алу процесі;

▪сөйлеу тілін есту арқылы меңгеру және рәміздерді түсіну және қолдану қабілеті;

▪қолдың нәзік қимылдарын және визуалды-моторлық үйлестіруді дамыту [2].

4. Баланың қарапайым жалпылау операцияларын иеленуін білдіретін интеллектуалды дамудың белгілі бір деңгейі.

Жалпылау адамға әртүрлі заттарды салыстыруға, олардың айырмашылықтарын ескере отырып, оларда ортақ нәрсені бөлуге мүмкіндік береді. Жалпылау негізінде жіктеу жүзеге асырылады, яғни олармен жұмыс істеудің жалпы ережелері қолданылатын жалпы қасиеттері бар объектілердің кейбір класын бөлу (мысалы, осы немесе басқа типтегі мәселелерді шешу). Жалпылау баланың әртүрлі заттардың қасиеттерін тану процесінде дамиды. Сондықтан балаға айналасындағы әлемді зерттеуге мүмкіндік беру өте маңызды.

Балалармен жалпылауды дамыту үшін білім беру дидактикалық ойындарын ойнау керек. Мұндай ойындар барысында бала әртүрлі ұғымдарды игереді және заттарды жіктеуді үйренеді. Сонымен бірге оның көкжиегі мен әлем туралы идеялары айтарлықтай кеңейеді. Жалпылаудың дамуына баланың дәйекті сюжеттік суреттер бойынша әңгіме құруы, сондай-ақ оған оқылған көркем шығарманы қайталау ықпал етеді.

5. Фонематикалық есту қабілетінің жақсы дамуы. Фонематикалық есту адамның жеке фонемаларды немесе сөздегі дыбыстарды есту қабілетін білдіреді. Сонымен, мектепке баратын бала сөздегі жеке дыбыстарды ажырата білуі керек. Мысалы, «шам» сөзінде «ш» дыбысы бар ма деп сұрасаңыз, ол Иә деп жауап беруі керек. Бүгінгі мектепте оқуды оқыту әдістемесі сөзді дыбыстық талдауға негізделген.

6. Мектепке әлеуметтік-психологиялық дайындық.

Дайындықтың бұл компоненті балаларда басқа балалармен, мұғаліммен қарым-қатынас жасай алатын қасиеттерді қалыптастыруды қамтиды. Бала мектепке, сыныпқа келеді, онда балалар ортақ іспен айналысады және басқа балалармен қарым-қатынас орнатудың икемді тәсілдеріне ие болуы керек, балалар қоғамына кіру, басқалармен бірлесіп әрекет ету, берілу және қорғану қабілеті қажет. Осылайша, бұл компонент балаларда басқалармен қарым-қатынас жасау қажеттілігін дамытуды, балалар тобының мүдделері мен әдет-ғұрыптарына бағыну қабілетін, мектеп жағдайында оқушының ролін жеңе білу қабілетін дамытуды қамтиды [3].

7. Баланың мектепке ерікті дайындығы

Болашақ бірінші сынып оқушысының ерікті дайындығын қалыптастыру үлкен назар аударуды қажет етеді. Ол оқушыны қажырлы еңбек күтеді, ол тек қалағанын ғана емес, мұғалім, мектеп режимі, бағдарлама талап ететін нәрсені де жасай алуы керек. Жағымды ғана емес, сонымен бірге қажет нәрсені жасау үшін ерікті күш, мінез — құлықты, ақыл-ой әрекетін-зейінді, ойлауды, есте сақтауды басқару қабілеті қажет. Мұғалімдермен бақылаулар, әңгімелер мектепке кіретін балаларда бұл дайындықтың әртүрлі, көбінесе жеткіліксіз деңгейін көрсетеді. Бұл кезеңге тән қасиет-оның мінез-құлқының мотивтеріне бағыну қабілеті. Сондықтан балалық шақта моральдық себептермен ғана емес, қажет болған жағдайда тікелей тартылған нәрседен бас тарту қабілетін дамыту өте маңызды.

Балаларда қиындықтардан бас тартуға емес, оларды жеңуге, кедергілерге тап болған кезде белгіленген мақсаттан бас тартуға деген ұмтылысты қалыптастыру қажет.

Алты жасар баланың мінез-құлқын басқаруға көмектесетін тәртіпті, ұйымшылдықты және басқа да қасиеттерді дамыту көбінесе оның ересек адамның талаптарына бейімділік дәрежесіне, оған мінез-құлқтың әлеуметтік нормаларының тасымалдаушысы ретінде көзқарастың қалыптасуына байланысты.

8. Оқушыға мұғалімнің талаптарын орындауға мүмкіндік беретін ерікті мінез-құлқты дамытудың белгілі бір деңгейі. Ерікті мінез-құлқ дегеніміз-саналы түрде бақыланатын, мақсатты мінез-құлқ, яғни белгілі бір мақсатқа немесе адамның өзі қалыптастырған ниетке сәйкес жүзеге асырылады.

Мектепте ерікті мінез-құлқтың әлсіз дамуы баланың бойында көрінеді:

- сабақта мұғалімді тыңдамайды, тапсырмаларды орындамайды;
- ереже бойынша жұмыс істей алмайды;
- үлгі бойынша жұмыс істей алмайды;
- тәртіпті бұзады.

Балаларды мектепке дайындау «мектепте» емес, «мектепке дейінгі мекемеде» сәтті жүзеге асырылады. Баланың келесі жас кезеңіне — бастауыш мектепке өтуін дайындайтын ісіктерді, психикалық процестерді және жеке қасиеттерді қалыптастыруда ойын әрекеті ерекше маңызды орын алады. Ойын мүмкіндігінше еркін әрекет бола отырып, балалардың ойлауын, қабылдауын,

қозғалысын дамытады. Ойында, жоғарыда айтылғандай, баланың мектепке мотивациялық дайындығының алғышарттары белсенді түрде қалыптасады [4].

Балаларды мектепке дайындауда оқу іс-әрекеті де маңызды рөл атқарады (әсіресе сауаттылық пен математикалық білімді игеру үшін). Алайда, үлкен балаларды оқыту сабақтар мектеп типіндегі сабаққа айналмай, баланың табиғатын, бала тәрбиесінің мақсаттары мен әдістерінің ерекшеліктерін ескере отырып құрылған кезде үлкен тиімділікке жетеді.

Оқу іс-әрекетінің қоршаған табиғаттың, қоғамдық өмірдің пәндері мен құбылыстары туралы білімді қалыптастырудағы, баланың сөйлеуін дамытудағы рөлі зор.

Мектеп жасының басында бала салыстырмалы түрде тұрақты қызығушылықты, нәтижелерді бағалауға ерекше сезімталдықты, оның жетістіктерін тануға деген ұмтылысты қалыптастырады, тіпті ақыл-ойда шешілетін қиын оқу міндеттеріне «талғам» пайда болады. Ол өзіне неғұрлым талапшыл болады, өзін-өзі реттеуге, мінез-құлқын саналы түрде реттеуге үйренеді. Сурет салу, жобалау, модельдеу және басқалары сияқты өнімді іс-шаралар болашақ оқушының эстетикалық, адамгершілік дамуына белсенді ықпал етеді, балалардың қиялын, ойлау қабілетін дамытады [5].

Сонымен, балаларды мектепке дайындау жан-жақты болуы керек. Мектепке психологиялық дайындықты құрайтын белгілі бір қасиеттер жүйесін қалыптастыру қажет. Мұндай қасиеттерді дамыту-мектепке дейінгі тәрбиешілердің маңызды міндеттерінің бірі болып, мұндай міндеттер тәрбиешілерге жүктеледі.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Немов Р.С. Психология: Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений: В 3 кн. Кн. 1: Общие основы психологии. М., ВЛАДОС, 2003.
2. Обухова Л.Ф. Возрастная психология. Учебное пособие. М., Педагогическое общество России, 2000.
3. Венгер А.Л., Цукерман Г.А. Психологическое обследование младших школьников.- М.: ВЛАДОС-ПРЕСС, 2001.-357с.
4. Дубровина И.В. Школьная психологическая служба.- Москва, 2001. - 220 с.
5. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. - 2-е изд. - М.: Политиздат, 2007.

ОӘЖ 159.9

ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ПСИХОЛОГТЫҢ РӨЛІ

Жолдасбекова А.М., Құдасова А.У., Тоқан Ұ.Н.
Ғылыми жетекшісі: п.ғ.м., аға оқытушы Ауелова Қ.Е.
М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье проведен анализ работ отечественных и зарубежных ученых по проблеме изучения коммуникативных компетенций. Также в статье определена роль психолога в формировании коммуникативной компетентности старшеклассников. Проведен анализ особенностей общения старшеклассников со сверстниками.

Summary: The article analyzes the works of domestic and foreign scientists on the problem of studying communicative competencies. The article also defines the role of a psychologist in the formation of the communicative competence of high school students. The analysis of the features of communication of high school students with their peers is carried out.

Қарқынды дамып келе жатқан қоғамның әлеуметтік тапсырысы, халықаралық іскерлік байланыстар мен білім беру қызметтерінің аясын кеңейту, ақпараттық-коммуникативтік технологиялар ғасыры оқушылардың қарым-қатынас құзыреттілігін дамытуды талап етеді.

Қоғамның сұраныстарының өзгеріп отырған деңгейі және бірнеше шет тілдерін меңгерген мамандарға деген қажеттіліктің артуы дамыған интеллектке ғана емес, сонымен қатар коммуникативтік салада дағдылары мен іскерліктеріне ие жаңа тұлғаны талап етті.

Адамның тұлға, іс — әрекет субъектісі ретінде қалыптасуы үшін қарым-қатынастың маңыздылығын Л.П. Гримактың сөздерінен табуға болады: «...алғашқы туған күндерден бастап адамдармен жүйелі қарым-қатынас жеке тұлғаның толық дамуының міндетті шарты болып табылады» [1].

Қарым-қатынас құзыреттілігін зерттеу мәселесі бірқатар отандық және шетелдік психологтар зерттеген жаңа проблемадан алыс (Ю. М. Жуков, И. А. Зимняя, Ю. Н. Емельянов, Е. А. Кукуев, Л. А. Петровская, П. В. Растянников, Е. В. Сидоренко, Д. Химс).

Бірқатар заманауи зерттеушілер қарым-қатынас құзыреттілігін психоәлеуметтік сапа ретінде қарастырады, бұл олардың қоршаған ортамен тиімді қарым-қатынас жасау қабілетін түсінуден пайда болатын күш пен сенімділікті білдіреді (Л. Хьюэлл, Д. Зиглер).

Басқа зерттеушілер қарым-қатынас құзыреттілігін коммуникативті жағдайға әлеуметтік-психологиялық болжам беру, қарым-қатынас бағытын анықтау және оған бейімделу қабілетімен байланыстырады (Е. В. Руденский). Екі жақтың белсенділігімен, хабардарлығымен және мақсаттылығымен сипатталатын оқу процесіне қатысушылардың коммуникативті өзара әрекеттесуінің тиімділігін қамтамасыз ету мәселесін көптеген авторлар зерттейді (И. А. Зимняя, Х. И. Лимейтс, В. В. Рубцов, Н. Ю. Посталюк, Г. А. Цукерман және т. б.) [2].

Бұл жұмыстардың теориялық және практикалық маңыздылығы жеткіліксіз дамыған, біздің ойымызша, психологтың қызметі негізінде үлкен мектеп оқушыларының қарым-қатынас құзыреттілігін қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық шарттары туралы мәселе қалады.

Профессор А. С. Мағауова жүргізген болашақ педагог-психологтарды кәсіби даярлау саласындағы көпжылдық зерттеулер мынадай қорытындыға келуге мүмкіндік берді:

* біріншіден, болашақ мамандардың кәсіби құзыреттерін тиімді қалыптастыру мақсатында оқытудың жоғары оқу орны кезеңінің негізіне ізгілендіру, интеграциялау қағидаттарын және оқыту процесінің практикаға бағытталған бағыттылығын қою қажет;

* екіншіден, университет түлегінің профессиограммасы және жоғары

білім берудің мемлекеттік стандарттары жоғары мектептің тұтас педагогикалық процесінің барлық қатысушыларының қызметінде оқытушының да, студенттің де кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру қажеттілігін болжауы тиіс;

* үшіншіден, ЖОО-ның дидактикалық дәстүрлеріне сәйкес жеке тұлғаға бағытталған оқыту тұжырымдамасын толық іске асыру қажет; төртіншіден, барлық, ең алдымен, арнайы пәндерді, элективті курстарды зерделеу кәсіби бағдарланған және кәсіптік, жалпы мәдени және әлеуметтік құзыреттерді қалыптастыруға бағытталған болуға тиіс [3].

Ғылыми әдебиеттерді зерттеу негізгі, құзіреттіліктің бірі - психологтың қарым-қатынас құзыреттілігі екендігіне сендіреді. Өзінің кәсіби қызметінде ол әртүрлі сыныптармен танысып, тұлғааралық сипаттағы әртүрлі психологиялық мәселелерді анықтайды. Ол қарым-қатынастағы әртүрлі мәселелерді уақытында анықтап, оқушылардың қарым-қатынас құзыреттілігін қалыптастыру үшін түзету және дамыту жұмыстарын жүргізуі керек.

Мектептегі оқу процесінде білім алушылардың қарым-қатынас құзыреттілігін қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық жағдайларына назар аудару өте маңызды, өйткені жеке тұлғаның қарым-қатынас құзыреттілігін қалыптастыру оның әлеуметтік бейімделуінің сәттілігінің көрсеткіштерінің бірі болып табылады.

Оқу процесінде жеке, сараланған тәсілді қолдану арқылы оқушылардың қарым-қатынас құзыреттілігін қалыптастыру, онда мұғалім оқушылармен әртүрлі субъективті-субъективті қарым-қатынаста болады, ал өзара әрекеттесудегі психологиялық байланыс қарым-қатынас тараптарының зияткерлік және эмоционалды қанағаттануын қамтамасыз етеді.

Қарым-қатынас құзыреттілігін қалыптастыру ойлауды дамытумен байланысты, ол бірқатар нақты практикалық міндеттерді шешуге мүмкіндік береді: адамның іс-әрекеті мен іс-әрекетінің психологиялық мазмұнын түсіну; басқа адамдардың мінез-құлқының мүмкін болатын тәсілдерін болжау; қарым-қатынастың орынды тәсілдерін жобалау; өз бетінше ойлау, өз мінез-құлқының себептерін түсіну; өз сезімдеріне сену және оларды ашық білдіру, сондай-ақ интеллектуалдық және эмоциялық құбылыстар арасындағы жеке тұлғаның тараптары. Қазіргі заманғы психологтың кәсіби қызметінің тиімділігі көптеген факторларға байланысты, олардың арасында коммуникативтік құзыреттілік маңызды орын алады. Оның қалыптасу деңгейі гуманитарлық мәселелерді шешуде ауызша және ауызша емес қарым-қатынас құралдарының жүйесін қолдану сапасына әсер етеді (әртүрлі адамдармен байланыс орнату және сақтау, ақпарат беру және қабылдау, өз идеяларының әділдігіне сендіру, өз ұстанымын қорғау, қарама-қарсы ұстанымның иелеріне сындарлы әсер ету, оның ауызша және ауызша емес сәйкессіздіктері жағдайында тұжырымның мағынасын анықтау қолдау, шешім қабылдау және оны жүзеге асыру жағдайында шабыттандыру, эмоционалды саулықты сақтау және т.б.).

Мұғалімнің қарым-қатынас құзыреттілігі күрделі құрылымдық ұйымға ие және келесі негізгі коммуникативті құзіреттіліктерді қамтиды: қарым-қатынас процесін жоспарлау, байланыс орнату, ақпаратты ауызша/вербальды емес беру,

ақпаратты қабылдау/түсіндіру, кері байланысты қамтамасыз ету, коммуникативті кедергілерді жеңу, коммуникативті процеске ықпал ету, байланыс мақсаттарына қол жеткізу, бастаманы көрсету/беру.

Құзыреттілік тәсіл оқушының жеке әлеуетінің барынша сұранысқа ие болуына және оның әлемде өз орнын табуына ықпал етеді, білім берудің практикалық бағытын едәуір күшейтеді (Л.И. Боголюбов, С. В. Чернов); жүйелі және пәнаралық бола отырып, жеке және қызметтік аспектілерімен сипатталады (И. А. Зимняя), осыған байланысты оқушылардың білім беруге толық дайындалуына ықпал етеді.

Қарым-қатынас құзыреттілігі білім беру мекемелерінде қалыптасады және құзыреттілік тәсілінің нәтижелерінің бірі болып табылады. Жоғары сынып оқушысының дамуында маңызды орын қарым-қатынасқа беріледі. Жоғары сынып оқушыларының қарым-қатынас ерекшеліктерін ескере отырып, мыналарды атап өткен жөн.

Қарым-қатынас-жастар кезеңіндегі жеке іс-әрекеттің маңызды бағыттарының бірі. Бұл жаста оның мазмұны мен жалпы бағыты өзгереді, ол таңдаулы, интимді болады, ұлдар мен қыздардың өзін-өзі растауы мен өзін-өзі көрсетуінің негізгі, әлеуметтік полигоны қызметін атқарады [4].

Жоғары сынып оқушыларының құрдастарымен қарым-қатынасына келетін болсақ, бұл процесс келесі тенденциялармен сипатталады:

а) қарым-қатынас саласын кеңейту, әлеуметтік кеңістікті едәуір кеңейту (жоғары сынып оқушыларының ең жақын достары арасында-басқа мектептердің, мектептердің оқушылары, жоғары оқу орындарының студенттері), география, қарым-қатынасты күту (коммуникативті байланыстарда оның үнемі дайындығын белсенді іздеуде);

б) қарым-қатынасты дараландыру (селективтілік) қатынастарды дараландырудың дәлелі-олардың мәнін қоршаған ортадан нақты ажырату, достықтағы жоғары селективтілік және жұптағы қарым-қатынасқа қойылатын талаптар деңгейі.

Қорытындылай келе, адам әлеуметтік болмыс және өмірдің алғашқы айларынан бастап қарым-қатынас қажеттілігін сезінеді. Қарым-қатынас - бұл адам өмірінің қажетті шарты.

Қарым-қатынас феномені көптеген авторларды белсенді зерттейді. Қарым-қатынас терминін анықтауда консенсус жоқ, бірақ әдебиеттерді талдағаннан кейін коммуникативті құзыреттілік әдістемелік және психологиялық тұрғыдан ұйымдастырылған тұтас жүйе деп айтуға болады. Бұл жүйеде қарым-қатынас құралдары мен әдістерінің бірлігіне қол жеткізіледі.

Адам өміріндегі жасөспірім кезең - бұл ерекше кезең. Жасөспірім кезіндегі бала үшін жетекші іс-әрекет құрдастарымен қарым-қатынас болып табылады, нәтижесінде баланың санасының жаңа деңгейі, әлеуметтік өзара әрекеттесу дағдылары және олардың құқықтарын қорғау қабілеті қалыптасады. Құрдастарымен қарым-қатынас кезінде жасөспірім өзін басқалармен ұқсастық арқылы біледі.

Жасөспірімдердің қарым-қатынасын қалыптастыруда басты рөлді

элеуметтік рөлдер мен элеуметтік өзара әрекеттесу дағдыларын дамытуға ықпал ететін отбасы мен мектеп ортасы ойнайды. Жасөспірім кезіндегі элеуметтік құзыреттілік қоғамның құрылымы, элеуметтік институттардың жұмыс істеуі, олардың құқықтары мен міндеттері, адамдармен қарым-қатынас жасау дағдылары, қарым-қатынас және өзара түсіністік дағдылары, отбасында да, құрдастар тобында да өзін-өзі таныту туралы негізгі білімнің болуын болжайды.

Жасөспірімдердің қарым-қатынасын қалыптастырудағы топтық жұмыс формалары қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыруға, сөйлеуді дамытуға, бір-бірімен келіссөздер жүргізуге, адамның сіздің көмегіңізге мұқтаж екенін көруге және түсінуге көмектеседі.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Гримак Л.П. Общение с собой. Начала психологии активности. — М., 2014.
2. Анарбек, Назгүл. Қарым-қатынас педагогикасы [Мәтін]: оқу құралы / Н. Анарбек. — Алматы, 2014. — 121 б.
3. Магауова А.С. Компетентностно-ориентированные модели подготовки будущих педагогов-психологов. Инновационная деятельность в образовании: Материалы XII Международной научно-практической конференции. Часть I / под общей редакцией Г.П. Новиковой. — Ярославль-Москва: Издательство «Канцлер», 2018. — 520 с. — С. 161–170.
4. Равен Д. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация. — М.: Когито-Центр, 2012. — 201 с.

ОӘЖ 378.147

МЕКТЕП ПСИХОЛОГЫ МАМАН РӨЛІНІҢ АТҚАРАТЫН ІС-ӘРЕКЕТІ МЕН МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Жолдасов Е.А., Қанат А.М., Саргаскар Н.С.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье представлены особенности деятельности и деятельности, в которых школьный психолог играет роль специалиста

Summary: This article presents the features of activities and activities in which a school psychologist plays the role of a specialist.

Педагог-психологтың лауазымы жалпы білім беретін мектептерде шамамен 10 жыл бұрын пайда болған, бірақ қазір бұл кең таралған құбылыс. Кейбір мектептерде психологиялық қызметтерді бірнеше психолог көрсетеді.

Жұмыстың мақсаты-оқу процесін жақсарту. Жұмыс жалпы оқу процесін оңтайландыруға, сондай - ақ оқу процесінде туындайтын нақты қиындықтарды, оқушы - ата-ана-мұғалім үштігін шешуге бағытталған.

Студенттермен жеке және топтық сабақтар өткізіледі (оқу қызметіне деген ынтаны арттыру, тұлғааралық қарым-қатынастарды құру).

Менің ойымша, әр баланың ұжымға сәйкес келуі және өзін жалғыз сезінбеуі немесе ашуланбауы үшін мектепке барғысы келуі өте маңызды. Ата-

аналар мен мұғалімдер оның нақты мәселелерін көруі, оған көмектескісі келуі және ең бастысы оны қалай жасау керектігін түсінуі маңызды.

Балалардың, ата-аналардың және мұғалімдердің бір-біріне оқшауланбауы және қақтығыспауы өте маңызды. Мәселелер туындаған кезде олар оларды шешу үшін бірге жұмыс істейді.

Мектеп психологының басты міндеті-проблемаларды олардың атынан шешу емес, оларды шешу үшін күш біріктіру.

Соңғы бірнеше жылда мектеп әкімшілерінің көпшілігі психологтардың мектеп процесіне қатысу қажеттілігін мойындайды.

Мектеп психологтарының нақты міндеттері болады деп болжанады. Бұл мектеп психологының мамандығын ең танымал мамандықтардың біріне айналдырды.

Алайда, психологтар тек мектептерде ғана емес, балабақшаларда, сәбилер үйлерінде, мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде және бала-ата-анамұғалім (тәрбиеші) триадасымен жұмыс істей білу талап етілетін кез келген басқа жерлерде де сұранысқа ие.

Мектеп психологының рөлі психологиялық диагностиканы, коррекциялық оқытуды, ата-аналар мен мұғалімдерге кеңес беруді, психоқұрылымды, педагогикалық кеңестерге және ата-аналар жиналыстарына қатысуды, бірінші сыныпқа қабылдау бойынша іс-шараларға қатысуды және психологиялық профилактиканы қамтиды [1].

Психологиялық диагностика арнайы әдістерді қолдана отырып, студенттердің фронтальды (топтық) және жеке диагностикасын қамтиды.

Диагностика мұғалімдердің немесе ата-аналардың алдын-ала өтініші бойынша, сондай-ақ психологтың бастамасы бойынша зерттеу немесе алдын-алу мақсатында жүргізіледі.

Психолог өзін қызықтыратын баланың (балалар тобының) қабілеттерін зерттеуге бағытталған әдісті таңдайды. Бұл әдіс зейіннің, ойлаудың, есте сақтаудың, эмоционалды аспектілердің, тұлғалық ерекшеліктер мен қатынастардың және т.б. даму дәрежесін зерттейді.

Бұл мәліметтер психологтарға одан әрі жұмысты жоспарлауға мүмкіндік береді, мысалы, түзету жұмыстарына мұқтаж қауіпті топтардан оқушыларды анықтау және мұғалімдер мен ата-аналарға оқушылармен өзара әрекеттесу бойынша ұсыныстар беру [2].

Кеңес беру жеке және топтық болуы мүмкін.

Психологтар баланың психикалық дамуының қолайсыз ерекшеліктерін түзетуге тырысады. Бұл сабақтар танымдық процестерді (есте сақтау, зейін, ойлау) дамытуға, сонымен қатар оқушылардың сезімдері/эмоциялары, қарым-қатынасы және өзін-өзі бағалау мәселелерін шешуге бағытталған болуы мүмкін.

Қолданыстағы сынып бағдарламаларын қолданумен қатар, мектеп психологтары жеке жағдайларды ескере отырып, өз бағдарламаларын жасай алады. Сабақтарға оқушының мақсаттары мен жасына байланысты білім беру

тапсырмалары, ойындар және сурет салу сияқты әртүрлі жаттығулар кіруі мүмкін.

Ата аналарға кеңес беру-бұл сұраныстарға байланысты нақты міндет.

Психолог диагнозды ата-аналар мен мұғалімге береді, белгілі бір болжам жасайды, болашақта оқушы оқу мен қарым-қатынаста қиындықтар туындауы мүмкін екенін ескертеді және баламен психологиялық қызметтер саласын кеңейту тәжірибелі психотерапевтердің кәсіби білім сапасын жақсарту міндетін өзекті етті [3].

Соңғы жылдары біздің елімізде өздерін психолог ретінде анықтайтын мамандардың жалпы саны тез өсуде. Өкінішке орай, олардың көпшілігінде тек біліктілігін растайтын құжаттар бар, ал олардың көпшілігі мемлекеттік емес.

Осы кезеңде көптеген адамдар әртүрлі себептермен психологиялық көмекке мұқтаж.

Психологиялық мәселелер спектрі де кеңейді.

Ғылыми білім әртүрлі салаларда жүзеге асырылды және қазіргі психологиялық ғылымның әлеуметтік, экономикалық және басқа процестерге әсері артып, оның жалпы қоғам үшін маңыздылығын арттырды.

Психолог мамандығы жеке адамдарға, топтарға әсер ету және олардың практикалық мәселелерін шешу қабілетінің арқасында қоғам үшін ерекше мәнге ие болды.

Психологтардың, әсіресе практик психологтардың кәсіби қызметінің ерекше сипатын ескере отырып, олардың жұмысы үшін жауапкершілік ерекше мәнге ие болады. бірге туындаған мәселелерді шешу үшін ұсыныстар береді және онымен жұмыс істейді.

Психоәлеуметтік тәрбие мұғалімдер мен ата-аналарға балалардың психоәлеуметтік дамуының негізгі принциптері мен шарттарын білуге бағытталған.

Бұл кеңес беру, педагогикалық кеңестер және ата-аналар жиналысы түрінде болуы мүмкін.

Сондай-ақ, психологтар баланы белгілі бір бағдарлама бойынша оқытуға, баланы бір сыныптан екінші сыныпқа ауыстыруға немесе бір сыныптан екінші сыныпқа өткізіп жіберуге болатындығын анықтау үшін педагогикалық кеңестерге қатысады (мысалы, өте қабілетті немесе дайындалған оқушыны бір сыныптан екінші сыныпқа ауыстыру). Психологтардың міндеттерінің бірі- болашақ бірінші сынып оқушыларына арналған сұхбат бағдарламасын жасау және баланың мектепке дайындығының психологиялық аспектілеріне қатысты сұхбаттың бір бөлігін өткізу (стихияның даму деңгейі, оқуға дайын болу және ойлауды дамыту).

Психологтар болашақ бірінші курс студенттерінің ата-аналарына да кеңес береді.

Мектеп психологының жоғарыда аталған барлық функциялары мектепке психологиялық алдын-алу міндетін орындауға, яғни баланың толық психикалық дамуы мен жеке басын қалыптастыру үшін қажетті психологиялық жағдайларды сақтауға мүмкіндік береді.

Мектеп психологының жұмысы әдіснамалық аспектілерді де қамтиды.

Психологтар жаңа ғылыми нәтижелер туралы хабардар болу, теориялық білімдерін тереңдету және жаңа әдістермен танысу үшін әдебиеттермен, соның ішінде мерзімді басылымдармен үнемі байланыста болуы керек.

Диагностиканың кез-келген әдісі алынған мәліметтерді өңдеу және жалпылау мүмкіндігін қажет етеді [4].

Мектеп психологтары тәжірибеде жаңа әдістерді сынап, олардың практикалық жұмысының ең жақсы әдістерін анықтайды.

Психологияны мұғалімдерге, ата-аналарға, оқушылар мен балаларға қол жетімді ету үшін олар мектеп кітапханасына психология бойынша әдебиеттерді таңдауға тырысады.

Күнделікті жұмысында олар интонация, поза, ым-ишара және бет-әлпет сияқты мінез-құлық және сөйлеу құралдарын қолданады, кәсіби этика ережелерін және жеке жұмыс тәжірибесі мен әріптестерінің тәжірибесін басшылыққа алады.

Мектеп психологы мамандығын психологияның кез-келген факультетінде алуға болады, бірақ сәтті алғашқы бейімделу үшін университетте даму психологиясы немесе білім беру психологиясы бойынша мамандандудың болуы пайдалы. Кәсіби даму арқылы көтермеленеді

Психологиялық семинарлар мен шеберлік сыныптарына қатысу (балаларға қосымша оқытуды қоса).

Білім беру жүйесіндегі психологтардың жұмысына арналған ғылыми конференциялар мен дөңгелек үстелдерге қатысу

Жаңа психологиялық әдебиеттермен танысу үшін кітапханалар мен кітап дүкендеріне үнемі бару .

Балаларды дамыту және оқыту саласындағы жаңа әдістер мен зерттеулерге кіріспе.

Аспиранттардың зерттеулері.

Осылайша, мектеп психологы мамандығы бүгінде қажет, сұранысқа ие және қызықты, бірақ күрделі жұмыс.

Мектеп психологтары мұғалімдер, ата-аналар және оқушылар арасындағы байланыс болып табылады. Олар балаларға әлеуметтік дағдыларды дамытуға, жасқа байланысты өзгерістерді қабылдауға, қоршаған әлемді түсінуді дамытуға және қажет болған жағдайда жанжалды жағдайларды шешуге көмектеседі.

Ең алдымен, мектеп психологы барлық қажетті білімге ие болуы керек, нағыз кәсіпқой болуы керек және ол не істеп жатқанын егжей-тегжейлі түсінуі керек.

Олардың жұмысының нәтижелері көбінесе олардың жеке қасиеттеріне байланысты, бірақ объективтілік, көмек рухы және ашық көзқарас сияқты мінез-құлық белгілері.

Басынан бастап білім беру саласындағы психологиялық қызметтер тұжырымдамасы ұйымдасқан іс-әрекет идеясына негізделген. Сондықтан басты

міндет балалардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, олардың дамуын қолдау болды.

Бұл бүгінгі күннің басты міндеті болып қала береді. Сондықтан жүйенің барлық негізгі элементтері баланың жас қажеттіліктеріне негізделген.

Педагогика және психология саласындағы көрнекті мамандар біздің мамандығымыздың басты міндеті - балалардың дамуын бақылау және олардың дамуын болжау дейді [5].

Бұл тапсырма мектепке бару, балаларға диагноз қою, проблемалы балаларды анықтау және жыл бойы көптеген балаларды қолдаусыз қалдырып, проблемалы балаларды түзету мен тәрбиелеумен айналысу мүлдем дұрыс емес екенін көрсетеді.

Бұл түбегейлі қате тәсіл.

Мектептердегі психологиялық қызметтердің жұмысы барысында жұмыс құрылымы өзгерді. Бастапқыда психологтардың жұмысын реттейтін құжаттар бес бағытты қамтыды: психологиялық кеңес беру, дамыту жұмыстары, түзету жұмыстары, психологиялық алдын алу және ағарту, психологиялық диагностика. Бұл бағыттар Білім беру процесінің барлық қатысушыларымен, соның ішінде балалармен, олардың ата-аналарымен және мұғалімдермен қарым-қатынасты қамтиды.

Уақыт өте келе мектептердегі тәжірибе жаңа бағыттардың пайда болуына әкелді. Солардың бірі-диспетчер-психологтардың жұмысы.

Қаланың нақты аймақтарында және аудандарында жұмыс істейтін мамандар кәмететке толмағандардың істері жөніндегі комитет, медициналық-психологиялық-педагогикалық комитет, психология, невропатология және психотерапия сияқты тар мамандармен байланысады.

Бұл байланыстың мәні мынада: психолог алдымен баланың жағдайын талдайды және осы талдау негізінде ата-аналар мен мұғалімдерге белгілі бір қызметке жүгінуге кеңес береді.

Психологтың жұмысында пайда болатын екінші сала - әдістеме. Бұл балалармен жұмыс жасаудың психологиялық-педагогикалық әдістемесі.

Мұғалім инновациялық жұмыс жасай бастағанда немесе қандай да бір проблемаларға тап болғанда, психологиялық компонент пайда болады-сабақтың психологиялық аспектісі немесе баланы оқытудың жеке жоспары.

Осылайша, психологтың жұмыс жоспарында жеті бағыт бар. Алайда, тек осы блоктардан бастау-бұл ресми процесс, және барлық бағыттар бойынша кешенді жұмыс қажет, баламен психологиялық қызмет орталығында.

Сондықтан бір жыл ішінде шешілуі керек мәселелер бір жылға психолог жұмысының негізі ретінде құрылды, ал жұмыстың ресми бөлігі жоспарды жүзеге асыруға көмектесу болды [5].

Бұл құрылымдаудың мәні жыл бойына психологиялық қызмет кезеңдерін үш негізгі топқа бөлу проблемасында жатыр: оқу орнының ерекшеліктерімен байланысты және қазіргі қоғамға тән жас ерекшеліктері.

Олардың әрқайсысының ішінде қызмет саласы анықталған. Бұл қарапайым әңгіме. Психолог дегеніміз психиканы емдейтін адам?, "Қандай психолог!", Менің балам жақсы! Сіз не істеу керектігін білмейсіз.

Психолог мамандығы туралы айтылғанда, көптеген адамдар, тіпті білімді адамдар да осылай әрекет етеді. Бұл негізінен психологтарды Дәрігерлермен шатастыруға байланысты және адамдар психологқа жүгіну олардың психикалық бұзылысы (ауруы) бар екенін мойындауды білдіреді деп санайды.

Шын мәнінде, психологтар бұл психология саласында гуманитарлық білімі бар және өмірінің белгілі бір кезеңінде белгілі бір қиындықтарға тап болған сау адамдармен жұмыс жасайтын мамандар.

Көптеген адамдар психологтар мен психиатрлар арасында ешқандай айырмашылық жасамайды.

Алайда айтарлықтай айырмашылық бар. Психиатр бұл медициналық білімі бар адам және дәрігер, оның міндеті адамдарға негізінен дәрі дәрмектермен көмектесу.

Алайда, психолог ешкімді емдемейді және оған құқығы жоқ. Психологтар жағдайды сөзбен және талдаумен көмектеседі.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Гордеева Т. О. Базовые типы мотивации деятельности: потребностная модель // Вестник Московского университета. Психология. 2014. №3. С. 63-78.

2. Подольский А.И. Психология развития. Психоэмоциональное благополучие детей и подростков учебное пособие для вузов/ А.И.Подольский, О.А.Идובהва. 2-е изд., испр. и доп. Москва Издательство Юрайт, 2021.124 с.

3. Рогов, Е.И.Настольная книга практического психолога в 2 ч. Часть 1. Система работы психолога с детьми разного возраста практическое пособие /

4. Е.И. Рогов. 4-е изд., перераб. и доп. Москва Издательство Юрайт, 2021.412 с.

5. Рогов, Е. И. Практикум школьного психолога практическое пособие / Е. И. Рогов. Москва : Издательство Юрайт, 2021. 435 с.

ОӘЖ 7.072:0031(574)

ЗАМАНАУИ БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Жолдыбек Т.

Шымкент университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Статья посвящена интересу казахского народа к изобразительному искусству, роли изобразительного искусства в современной культуре, особенностям, рассматриваемым вопросам, направлениям развития. Также дана характеристика работ художников, внесших вклад в развитие изобразительного искусства.

Summary: The article is devoted to the interest of the Kazakh people in fine art, the role of fine art in modern culture, the peculiarities, the issues under consideration, the directions of development. The characteristic of the works of artists who have contributed to the development of fine art is also given.

Қазақ бейнелеу өнері, ұлттық көркем мәдениеттің бір бөлігі. Ал Қазақстан бейнелеу өнері осы өлкедегі бейнелеу өнері шеберлерінің

шығармашылығы олардың шығармаларынан құралады. Қазақ суретшілері график, кескіндеме шебері, сәндік қолданбалы өнермен айналысатын суретшілер, мүсінші және дизайн туындыларын жасайтын суретшілер болып бірнеше топқа бөлінеді. Қазақ бейнелеу өнерінің қайсы түрі болмасын тарихи, тұрмыстық, әскери, анималистік және т.б. жанрларға бөлінеді.

Сонымен қатар графика, кескіндеме шығармаларының кейбірі натюрморт, пейзаж жанрларына жатады. Қазақстан бейнелеу өнері шығармаларының тақырыптары сан алуан. Олар: «Ежелгі қазақ елінің салт дәстүрі», «Ұлттық ойындар», «Айтыс өнері», «Ұлттық киім», «Үй жиһаздары», «Азамат соғысы», «Қазан төңкерісі», «Ұлы Отан соғысы», «Ана образы», «Тарихи тұлғалар бейнелері», «Қазіргі еңбек, өнер, әдебиет, музыка, ғылым, қоғам қайраткерлерінің образы» деген ауқымды мазмұнды қамтиды. Қазақстан бейнелеу өнері шеберлерінің шығармалары республикалық шет елдер мен халықаралық көрмелерге қатынасқан.

Көптеген шығармалар Ә. Қастеев атындағы Мемлекеттік көркемсурет музейінде, Қазақстан Суретшілер одағының, Қазақстан дизайнерлер одағының, Қазақстан Мәдениет Министрлігінің қорларында, суретшілердің жеке қорларында сақтаулы. Қазақстан бейнелеу өнері шеберлерінің шығармашылығы туралы жеке кітаптар, монографиялар шығып, кезеңдік басылымдарда бірнеше жүздеген мақалалар жарияланған. Қазақ бейнелеу өнері басқа ұлт өнері сияқты графика, кескіндеме, сәндік қолданбалы өнер, мүсін түрлері кіретін жеке ұлттық өнер. Қазақ бейнелеу өнерінің қайсы саласы болса да мейлінше кең дамыған. Оқушыларды бұл өнердің графика, кескіндеме, сәндік қолданбалы өнер, мүсін түрлері, тұрмыстық, тарихи, анималистік, портрет, пейзаж жанрларымен сабақта және сабақтан тыс таныстыруға мүмкіндік мол. Қазақ елінің бейнелеу өнеріне деген мәдениеттанулық негіздерін, рәміздік ерекшеліктерін зерттеудің өзектілігі бірнеше мәдени факторлармен және Қазақстан Республикасында қабылданған мәдени даму бағдарламасымен үндеп жатқан үрдістермен айқындалады. Бүгінгі таңда мемлекет тәуелсіздігін ұстау мақсатында жүргізіліп жатқан рухани шараларға қатысты ұлттық философия мен мәдениеттің өркендеуіне қолайлы жағдайлар туып, кеңінен жол ашылуда.

Оған Республика президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстанның болашағы қоғамның идеялық бірлігінде» атты еңбегінде: «Тарихи құндылықтарымызды барынша зерттеу мен қайта қалпына келтіру, сақтауға, зерттеуге мән беріп, өткен тарихымызды ұрпаққа жеткізуіміз керек. Өзінің тарихи, мәдени тамырларына қайта оралу – бұл әрине оң процесс. Қазақстанда ұлттық тілді, өнерді, мәдениетті дамытуға барынша қолдау жасалып отыр, – деген сөзі айғақ. Соның ішінде, қазақ бейнелеу өнері бір адам ғұмырына ғана жетерлік өте аз мерзімде өзгеру, өсу кезеңінен халықаралық ілтипатқа бөлену шағына дейін бүкіл даму сатыларынан өтті.

Түптеп келгенде, бұл ортаға тарихи тұрғыда тән емес көркем ойлаудың жаңаша үрдісі, жаңаша ұлттық мектебі жасалды. Бұл мәдени құбылыстары зерттеліп, саралана жатар, дегенмен, оның пайда болуы Еуропа мен Шығыстың,

Азияның көркемдік дәстүрлерінің өзара байланысының нәтижесінде мүмкін болғаны күмән тудырмайды. Қазақстанның бүгінгі күнгі өнері туралы сөз қозғағанда, әдетке айналып кеткен қазақ бейнелеу өнеріндегі тұрмыстық мазмұндық мәселелері экзистенциалдылыққа тартымдылық тәрізді көріністерінің де жалғасып жатқанын атап өтпеуге болмайды. Кәсіби өнердің дамуының осы кездері суретшілердің осы заманғы тұтынушыға жеткізуге ұмтылатын идеялар кешенінен нақты байқалатыны оның шоғырланушылық сипатында. Бүгінгі күннің бейнелеу және мүсін өнері контекстік жағынан аса толықтырылған күрделі болып келеді, ол өз кезегінде қарапайым көрерменнің түсінбеуін тудырады. Бүгінгі күні суретшілер мектебінің қалыптасу сатысының алдыңғы кезеңіндегі тәжірибелерін толық түсіну болашақтың ісі. Түрлі түстер, композициялар, фактура немесе пластика көмегімен шығу көздері, жылдар бойы шыңдалған, әдеттегі құндылықтар мен түсінушіліктермен тығыз байланысқан, дүниенің құрылуы туралы ұлттық түсініктерді өнерде қалыптастыра, бейнелік шығармалар мен мүсіндік композицияларды қалпына келтіре отырып, суретшілер небір жиынтыққа, біртұтас жүйеге, шашырап қалған элементтер мен фрагменттерді жинайды деуге болады.

Осы процесс барысында шығармалардың нысандарымен атқарылатын жұмыстар да жедел қойылғанын атап өтуіміз керек. Әр алуан түрлі стильдер, тәсілдер, қолтаңбалар бойынша қызмет атқаратын, сол бағыттарда тамаша туындыларды дүниеге әкелетін бейнелеушілер мен мүсіншілердің шығармаларында нысан рөлін әсемдік ерекшелік факторының күшеюі немесе күнделікті эстетикалық өлшемдерді жоққа шығару арқылы қарқындандыру жүзеге асырылуда. Осы үрдіс ұлттық менталитетке қатысты жаңа суретшілер тілін қалыптастырумен тығыз байланысты болып отыр. Ол өзінің сыртқы стильдік көріністерінде айтарлықтай шартты, орташалау, рәміздік, метафоралық немесе тіпті ашықтан – ашық метафизикалық сипатқа ие болды [1].

XX-ғасырдағы қазақ мәдениетінің басты ерекшелігі жаңалыққа сергектігі мен ашықтығы деу орынды. Мұның айқын бір көрінісі – Республикамызда «contemporary art», яғни қазіргі заман өнерінің тез арада әрі табиғи түрде пайда болуы. Алғашқы кезде бұл бағыттың жақтаушылары Қазақстан үшін ең маңызды және қажетті «contemporary art» деуге басқан. Бірақ, Қазақстанның бүгінгі өнері тек осы бағытпен шектелмейтінін, ол әр алуан және әр түрлі стильдік бағыттардан және әр түрлі шығармашылық ерекшеліктерден тұратынын уақыттың өзі көрсетіп отыр.

Заманауи бейнелеу өнерінің республикалық көрмесі алғаш рет 1998 жылы болған еді. Соростың Қазіргі Заман Өнері орталығы ұйымдас-тырған көрмені бұл бағытта жұмыс істеп жүрген әр суретшінің өзіндік қолтаңбасы мен стилін анықтауға мүмкіндік бергендей. Сонымен қатар, қазіргі заман өнері мәдени өзіндігін іздестіру жолында. Бұл бағытта жұмыс істеушілер халықтық салт-дәстүрлерді жандандыруға ден қояды, әрі қазіргі заман өнеріндегі әлемдік процестерден тысқары қалмауға ұмтылады. «Contemporary art»-тың ішінде ең көбірек көзге түсіп жүргені Перформанс. Шет елдерде перформанс

концептуальді шығармашылық болып табылмайды. ол әлдеқашан көпшілік қауымның игілігіне айналған XX ғасырдағы ақыл-ой жүйесі үшін өзекті стиль сюрреализмнің эстетикасы мен философиясынан нәр алып, галереяларды, театр, кино, теледидарды жаңаша қырынан көрсеткен. Қазіргі заман өнерінің халық арасына кең тарағанының ең бір мықты дәлелі деп фэшн индустрия мен перформанс клиптерді жиі көрсететін MTV жаппай комерцияланудың символы болып отырған музыкалық телеарнаға әсерін атауға болады [2].

Қазіргі заман өнері айтарлықтай дамыған, әрі жаңалыққа толы, бүгінде ол халықаралық дәрежеде де жақсы танылып отыр. Өзіміздегі танылуына келетін болсақ, қазіргі заман өнері аз тиражбен шығатын басылымдарда ғана сөз болып келеді. Соның өзінде де әр түрлі орталарда бұл өнер туралы кеңірек білуге деген ықылас қалыптасуда. Қазіргі бейнелеу өнері жайын сөз еткенде, біз ең алдымен кеңес дәуіріндегі көркем туындыларды еске түсіріп, жаңа өнер үлгілеріне көңіл бөлеміз. Себебі сол кезеңнің өнер туындылары өз уақытының айнасы іспетті. Дегенмен, «Қазақстанның бейнелеу өнері Қазан төңкерісінен басталды» деген дәйексіз пікір әлі күнге дейін орын алып отыр [3].

Әлеуметтік жағдайлар өзгеріске ұшырап, мәдени ақпараттық алмасулар мен өзара әсер қатынастарының күшейіп, өнер тек қана рухани сұраныс болудан қалып, ол тауар ретінде де жұмыс істей бастаған кезде және оған деген сұраныс өлшемінің көпшілікке, жеке адамдарға, заман талғамына, көрмелер мен музейлерге арналған түрлі талап-тілектерін қанағаттандырып отырған шақта біздің бағалау өлшемдеріміз бейнелеу өнеріне ғана емес, дәстүрлі халықтық шығармашылыққа қалыптасқан көзқарасымыз өзгерді. Дәстүрлі өнерге деген көзқарасты бағытталған позициялық қатынас айқындайтындай өзгерістер байқалды.

Біріншіден, дәстүрлі өнерге бейнелеу өнері өз әсерін тигізді. Бұл жағдайда қол өнері, соның ішінде ою-өрнек еш нәрсені бейнелемесе де, бейнелеу өнерінде жетекші рөл атқаратын рендік қатынастардың көркемдік өлшемі ретінде көрінуі және оның жарық-көлеңкелік пен бояу түстерінің өзара өте нәзік алмасуларында шешілуі, кейде жетекші рөл жеке немесе күрделі композициялық бейнелерге берілуі, суреттің элемент ретінде пайдалануы оны монументті графикаға, кескіндеме немесе мүсін өнеріне жақындатады.

Екіншіден, дәстүрлі өнерге деген сыртқы әсердің күштілігіне қарамастан ол өзінің тұрақты және синкретті сипатын сақтап қалуға ұмтылады. Бұл жағдайға сырмақ пен текеметке немесе алашаға салынатын ою-өрнекті шатастыру мүмкін емес. Әрқайсысы өз функцияларын орындап, көркемдік ерекшеліктеріне байланысты шешіледі.

Үшіншіден, дәстүрлі өнердің әлем бейнесі ретіндегі көрінісіне тоқталатын болсақ, сонымен бірге дәстүрлі өнер, көбіне халықтық шығармашылықпен, дүниетанымдық көзқараспен бірлікте қарастырылатындықтан оны әлемнің ұлттық бейнесі де деп айтуымызға болады. Бұл жағдайда ондағы форма, бояу түсі тұрақты мазмұнға немесе мәнге ие. Форма белгілі бір рәмізді мағынамен байланысты болады. Сондықтан ол терең философиялық талдаулар арқылы оқылады.

Төртіншіден, дәстүрлі өнер сән, әшекей, декор қызметін атқаруы мүмкін. Мұндай жағдайда екпін оның синтездік қасиетіне жасалып, ол архитектуралық ғимараттың, дизайндық түзілімнің, адам киімінің бір элементі ретінде көрінеді.

Бесіншіден, дәстүрлі өнер өзінің тұрақты табиғи оқылуынан бас тартып, қол өнері немесе дәстүрлі сәулет өнері ретінде емес, өз алдына соны композиция құрап, жеке өнер шығармасы ретінде ұсынылуы мүмкін. Оған абстракциялық кескіндемеге, графикаға немесе мүсінге ұқсас варианттарда шешілген киізден басылған, шиден тоқыған, күмістен сомдалған бұйымдар мысал бола алады. Бұл жағдайда да ол дәстүрлі өнердің оқылуы бейнелеу өнеріне жақындайды.

Алтыншыдан, дәстүрлі өнердің белгі ретіндегі көрінісі тек қана ою-өрнектің немесе қол өнерінің, мысалы зергерлік өнердің, бірден-бір анықтаушысы болудан қалды. Себебі соңғы жылдары бейнелеу өнері де белгі ретінде қарастырылып, форманың тұрақты мазмұндық мәні арқылы оқылатын болып жүр. Оған Ә. Сыдыханов, А. Ақанаевтың кескіндеме бейнесі, Ғ. Маданов графикасы, А. Есенбаев мүсіндері мысал бола алады.

Жетпіс жыл ішінде халықтық мәдени мұраның бейнелеу өнеріне тигізген әсер сипаты әр кезеңде әр түрлі болды.

Әрине, әлемдік бейнелеу өнері өзінің даму эволюциясында еуропалық классикалық реализм әдісімен шектелген жоқ. Әсіресе, XX ғасырда бейнелеу өнеріне керемет көркем эксперименттер жасалды. Қазақстан бейнелеу өнерінің кешегісі, бүгінгісі және болашағы осы формальді көркемдік белгілерімен тығыз байланысты. Сөйтіп, оның мүмкіндіктерін халықтық дәстүрлік өнердегі секілді рәмізді мәнге айналдырып, оған эмоционалды екпінділік беруге тырысты. Біз қазіргі таңдағы Қазақстан бейнелеу өнеріне зер сала қарайтын болсақ, реализмнен трансавангардқа дейінгі әр түрлі бағыттарды байқаймыз.

Сонда қазіргі көрермен осы шығармаларға қалай баға беріп, оны неғұрлым толықмәнді түйсіну үшін құндылық сапасын қандай критерийлермен анықтай алады? Осы құндылық сапасын анықтаудағы көрермен позициясының ролі қандай?

Көркемдік түйсіну мәдениеті жөнінде сөз болғанда көрерменнің көркем образды толық мінді қабылдап, оған баға беру сапасы өз алдына бір мәселе болса, екіншіден ол осы образды жасаушы суретшінің көркемдік құндылықтарға деген қатынасымен, оның қоршаған ортаны, өмірдегі әсемдік пен келіссіздікті түйсіну ерекшелігімен, мәдени деңгейімен т. б. байланысты. [4].

Дәстүрлі қазақ өнерінің тұрақты белгілері үшін еуропаның классикалық бейнелеу өнерінің көркемдік тілін құрайтын бейнелеуші және айқындаушы құрал-тәсілдері тікелей қызмет ете алады. Жер шарының әрбір нүктесінде қалыптасып өрбіген ұлттық өнерді былай қойғанда, өнер таихындағы әрбір кезеңде реализм жөніндегі өз түсінігі, қоршаған ортаны түйсініп қабылдаудағы өз шарттылық деңгейлері болды. Бейнелеу өнерінде барлық халықтардың мәдени тарихына ортақ кеңістік пен уақыт бірлігінің дүниетанымдық сипаттық белгілермен байланысы айқындалатын көркемдік түйсіну ерекшеліктерінің

бейнелеу өнеріндегі перспективаның құрылымдық заңдылықтарының қалыптасуы мен құбылыстың не нұсқаның заттық қасиеттерінің көрініс сипаттарына әсер ету ықпалының бірдей болуы да мүмкін емес. Сондықтан да реализмнің бейнелеу өнеріндегі динамикалы құбылысы ескерілуі тиіс.

Жалпы айтқанда, бейнелеу өнерінің өткеніне зер салып, қазіргі таңдағы көрінісіне талдау жасасақ және оның болашағына көз жүгіртер болсақ, осы бейнелеу өнерінде қалыптасқан өзіміз білетін классикалық пікір мен қазақтың дәстүрлі шығармашылығы және осы шығармашылық негізінде пайда болған дәстүрлі халық өнері туындыларының өзіндік табиғатын, бейнелеу өнері мен дәстүрлі өнер арасындағы ұқсастықтар мен айырмашылықтарды, олардың өзара әсерлері мен жүйелі даму заңдылықтарын ескеруіміз керек. Ол үшін біз, бір жағынан, бейнелеу өнерінің бір аймағын қамтитын заңдылықтарға назар аударамыз. Оның реализм шеңберіндегі көріністері мен даму тарихында орын алған көркемдік, стильдік, жалпы халықтық сипаттағы бет-бейнесін анықтап алуға тиіспіз.

Осы айтылған мәселенің екінші жағы бейнелеу өнерінің жалпы халықтық қасиеті мен бірге оның ұлттық ерекшелігі болатыны даусыз. Ал, ұлттық сипаттың қалыптасуы өнердегі күрделі құбылыс.

Осы орайда, қазақ бейнелеу өнеріндегі тұрмыстың мазмұндық мәселелері мен экзистенциалдылыққа тартымдылық тәрізді көріністерінің де жалғасып жатқанын атап өтпеуге болмайды.

Кәсіби өнердің дамуының осы сәті суретшілердің осы заманғы тұтынушыға жеткізуге ұмтылатын идеялар кешенінің нақты байқалатын шоғырланушылығымен де сипатталады. Бүгінгі күннің бейнелеу және мүсін өнері контекстік жағынан аса толықтырылған, сол себепті қарапайым көрермен оны түсіне де бермейді. Суретшілер мектебінің қалыптастырылуы сатысының алдыңғы кезеңдеріндегі тәжірибелерін бүгінгі күні толық түсінуіміз болашақтың ісі екенін біле отырып, ұлттық өнердің тұтас, сыйымды, өзіндік сипатқа ие феномен бола отырып, біртұтас түрде жиналатын болады.

Қазақстанның XX ғасырдағы бейнелеушілік өнері үшінші мыңжылдыққа парасаттылық пен рухани толысқан түрде аяқ басты. Онда қазақтың көшпенділік мәдениетінің ежелгі тамырлары мәнін тапқан және түсіндірілген. Сол мәдениетке сай негізі қаланған жалпыадамзаттық құндылықтарды заман суретшілері дүниежүзі өнеріндегі әдептер мен жаңа бағыттар арқылы XX-ғасырдың философиясы мен мәдениетіндегі ірі ағымдар арқылы өз шығармаларында ашып көрсетеді. Соның қортындысы ретінде, инновациялар негізінде бір ғасыр бұрын пайда болған бүгінгі қазақ өнері рухани ерекшеліктерін жоғалтпаумен қатар, соған сай қайталанбас пластикалық өнер тілін қалыптастырды. Мүмкін сол себепті болар, нақты көріністердің сан алуан қырға ие болуымен бірге Қазақстан өнері танымал қасиеттерімен де ерекшеленеді. Олар тұрмыстың экзистенциалдылық мәселелеріне қатысты мүдделер: үйлесімділіктің адам мен табиғаттың бірлесе өмір сүруінің негізі шығармашылық көзқарастардың кең ауқымды болуы, ұлттық мәдени әдет-ғұрыптар, мұралардың шектеулілігі, дүниежүзілік мәдени кеңістікке ерікті

түрде енуі, XX ғасырдың соңғы онжылдығындағы және XXI ғасырдың басындағы Қазақстандағы бейнелеу өнері мен мүсіншілігінің күнделікті өмірдің табиғатпен үйлесімділігі туралы біршама пікірлер бар, Адам мен Универсумның үздіксіз байланысының философиялық жалпыламасының көркемсуреттік таңбаға айналуы деп түсінуге болады.

Бүгінгі күн суретшілерінің шығармаларында жұмбақтық метафоралар жаңа мәнмен толықтырылады және сол арқылы жанданады, адам мәдениетінің ежелгі ғарышын бүгінгі күндегі адам ой-санасының жаңа ағымдарымен байланыстыратын мәндер мен мазмұндар пайда болады, суретшінің өмірге деген махаббаты, оны түсінуге бағытталған мәңгілік ұмтылысы да қайталанбас түрде өмірге қайта келеді.

Қазіргі кезеңде жаңа өмір өзінің жаңа талаптарын қойып отыр. Осы талаптардың ішінде рухани қордан гөрі материалды дүниеге деген сұраныс басты орынға шығып отыр.

Көркемөнер ресми көзқарас бақылауынан босанғандай болды. Көркемдік өлшемді енді суретшілердің жеке басының мәдени, дарындылық деңгейлері, мұражай қызметтерінің жеке галерея жинақшылары мен жалпы көрермендердің талап-тілектерін анықтады, рухани сұраныс жеке суреткердің дарындылығының ашылуына жағдай жасайтындығын тарих талай рет дәлелдеді.

Егемендігімізді жариялағаннан кезден бастап, еліміздің көптеген суретшілері өз шығармашылықтарын қайта қарастырып, жаңа бағыттар іздестіре бастады. Соның аясында заманауи Қазақстанның көркемөнерінде үш бағыт дами бастаған болатын: рәміздік әдіс (символикалық), концептуалды әдіс және реализм. Заманауи қазақ бейнелеу өнері бұл стереотиптерден бас тарту, шығармашылық ізденіс, жаңа дәуір мәселелерін әрқалай шешетін түрлі стильдер.

Көптеген елдерде шеберлерге тапсырыс беру арқылы небір әйгілі туындылар дүниеге келген. Бізде де өнерлі, шебер суретшілер, мүсіншілер жоқ емес. Тек ұлттық меценаттар қалыптасып, мәдениетіміздің дамуына үлес қосса екен дейміз.

Қазақстанның бейнелеу өнері салыстырмалы түрде жас. Дегенмен ол әлемдік мәдениетке құлшына да қарқынды ие болып келеді. Бүгінгі күндері қазақстандық суретшілер, графиктер мен мүсіншілердің туындылары әлемдегі ірі музейлерді қызықтыруда.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Байжігітов Б.К. Бейнелеу өнерінің философиялық мәселелері: Кеңістік пен уақыт ырғағындағы тұрақты сурет үлгілері. – Алматы: Ғылым – Өлке, 1998. – 292 б.
2. Бейнелеу: Альманах. – Алматы; Жазушы, 1991. – 156 б.
3. Искусство Казахстана. – Алматы, 1982. – 75 с.
4. Бишняков А.Б., Базарбаева Д.Т., Мухаметжанов Д.А., Ли К.В., Копбасы- нова Р.Т. Қазақстанның XX ғ. бейнелеу өнері. – Алматы: «Рауан». 1996. – 65–83 бб.

ЖАҢАРТЫЛҒАН БАҒДАРЛАМА САПАЛЫ БІЛІМ ЖҮЙЕСІНІҢ НЕГІЗІ

Жума А.Б., Майлыбай Ж.Б., Сапарбай Д.С.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассказывается о повышении профессионального мастерства учителя в процессе перехода к использованию современных технологий, когда начинается этап перехода на обновленное содержание образования, уделяется внимание обучению школьников широкому кругу навыков, повышению функциональной грамотности, развитию человеческих ценностей.

Summary: The article describes the improvement of professional skills of teachers in the process of transition to the use of modern technologies, when the stage of transition to the updated content of education begins, attention is paid to teaching students a wide range of skills, improving functional literacy, and developing human values.

Қазіргі Қазақстанда әлемдік білім беру кеңістігіне бағдарланған жаңа білім беру жүйесі қалыптасуда. Бұл процесс педагогикалық теория мен практикада айтарлықтай өзгерістермен бірге жүреді. Біздің өміріміздің кезкелген саласындағы, тіпті одан да көп білім берудегі сапалы өзгерістер мұғалімнің өз орны мен оқу процесіндегі рөлі туралы жаңа көзқарасын қалыптастырмай мүмкін емес [1]. Біз, болашақ мұғалімдер, жаңартылған мазмұндағы және оқыту технологиясындағы жаңа мақсаттар мен міндеттер, оқытудағы құзыреттілікке бағытталған тәсілді ескере отырып, бағалаудың жаңа нысандарын түсінбестен, мұны істеу мүмкін емес шығар. Сондықтан мұғалімге жаңартылған орта жалпы білім берудің әдіснамасы мен мазмұнын қабылдауға, білім беру процесін бағдарламалық және әдістемелік қамтамасыз етуді өзгертуге, педагогикалық қызметтің мақсаттары мен әдістерін өзгертуге дайындық қажет.

Қазіргі уақытта біз оқу процесін технологияландыру, белгілі бір педагогикалық инновациялық технологияларды енгізудің артықшылықтары туралы көп айтамыз. Біз оларды игереміз, оқу процесінде қолданамыз, белгілі бір нәтиже аламыз, бірақ көптеген проблемалар бар [2]. Оқушылардың мотивациясын қалай арттыруға болады деген сұрақ туындайды. Мектепте адамның адамгершілік-рухани қасиеттерін: өзін-өзі тану, өзін-өзі анықтау және өзін-өзі жүзеге асыруды дамытуды ынталандыратын гуманитарлық білім беру ортасын құруға не ықпал етеді?

Білім беру жүйесіндегі әлемдік дамудың негізгі тенденциялары:

- қоғамның даму қарқынын жеделдету;
- постиндустриалды, ақпараттық қоғамға көшу, мәдениетаралық өзара іс-қимыл ауқымын кеңейту;
- халықаралық ынтымақтастық нәтижесінде шешілуі мүмкін жаһандық проблемалардың пайда болуы мен өсуі;
- қоғамды демократияландыру;
- экономиканың серпінді дамуы, бәсекелестіктің өсуі;
- адами капиталдың маңыздылығының өсуі.

Біздің дамушы республикамыз халықаралық деңгейде өзін сенімді түрде жариялай отырып, осы үрдістердің ықпалынан тыс қала алмайды. Біздің қоғамның өзекті мәселелерінің бірі - өзгермелі әлеуметтік және экономикалық жағдайда өмір сүруге ғана емес, сонымен бірге оны жақсы жаққа өзгерте отырып, қолданыстағы шындыққа белсенді әсер етуге дайын бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыру [3].

Осыған байланысты біз болашақ мұғалімдер қоғамның тапсырысын орындай отырып, мектеп қабырғасында шығармашылық, әлеуметтік жауапкершілік, дамыған интеллектке ие болу, кәсіби сауаттылықтың жоғары деңгейі, танымдық іс - әрекеттің тұрақты мотивациясы сияқты қасиеттер жиынтығымен түлек даярлауымыз керек. Білім беру мазмұнын жаңартуға көшу білім берудің құзыреттілік тәсілі шеңберінде жұмысқа жаңа талаптар қояды, педагогтерді денсаулық сақтау технологияларымен қамтамасыз етеді, білім беру процесін дараландыру жағдайында жұмыс істеуге дайындықты қалыптастырады. Білім беру құрылымын жаңарту оқытудың дәстүрлі репродуктивті стилін еңсеруден және оқушылардың танымдық белсенділігі мен дербестігін қамтамасыз ететін білім берудің жаңа дамытушы, конструктивті моделіне көшуден тұрады. Қарастыруға ұсынылған білім беруді жаңарту бағдарламасы оқыту белсенді болуы керек, құрылған бірлескен орта жағдайында жүргізілуі керек, оқытуды саралау, жұмыс барысында пәнаралық байланыстар жүзеге асырылуы керек деп болжайды. Жоғарыда айтылғандардан басқа, АКТ қолдану, диалогтық оқыту, зерттеу әдістері және оқушылардың қажеттіліктеріне уақтылы жауап беру міндетті болып табылады.

Сонымен, жоғарыда айтылғандардың бәрінен жаңартылған білім беру мазмұны бағдарламасы бойынша жұмыс істейтін мұғалімнен не талап етіледі?

- нәтижеге жету үшін оқу мақсаттарын тұжырымдау;
- оқу материалын игеруді ұйымдастыру бойынша оқу процесін құру;
- оқу мақсаттарына сәйкес оқу материалдарын дайындау;
- оқу үдерісі үшін ақпараттық ортаның әлеуетін пайдалану ;
- оқушылардың озық дамуы және тұлғалық-белсенділік бағыты үшін жағдай жасау ;
- психологиялық жайлылық пен қолдау атмосферасын құру;
- оқушыларды өзін-өзі тәрбиелеуге, өзін-өзі анықтауға және өзін-өзі жүзеге асыруға дайындау;
- қойылған мақсаттарға қол жеткізуге бағытталған ағымдағы нәтижелерді бағалау. Педагог жаңартылған мазмұн тұрғысынан қалыптасқан бірқатар құзыреттіліктердің жоғары деңгейіне ие болуға міндетті:

Арнайы құзыреттілік - кәсіби қызметпен жоғары деңгейде айналысу және өзінің одан әрі кәсіби дамуын жобалау мүмкіндігі;

Әлеуметтік құзыреттілік - бірлескен (ұжымдық, топтық) кәсіптік қызметпен айналысу, кәсіпте қабылданған кәсіптік қарым-қатынас тәсілдерін ынтымақтасу және пайдалану қабілеті;

Білім беру құзыреттілігі - кәсіби білімді, дағдыларды игеруге деген қызығушылық, білім беру іс-әрекетінде мақсат қою, білім беру іс-әрекетінде

субъективтілік пен креативтілікті дамытуға ынталандыру, педагогикалық және әлеуметтік психология негіздерін қолдану мүмкіндігі.

Жаңа бағдарлама аясында заманауи оқушы қандай болуы керек?

- білім берудің жеке траекториясын құру мүмкіндіктерін пайдалану (оқу материалын меңгеру қарқыны, деңгейі);

- өз қызметінің дағдыларын, тәсілдерін меңгеру ;

- оқу жағдайларын шешу үшін білімді, дағдыларды және қолда бар ақпаратты пайдалану. Өз мүддесі үшін де, қоғам мүддесі үшін де өзін-өзі тануға дайын, қарқынды дамып келе жатқан ортада өмір сүруге қабілетті білімді, шығармашылық, құзыретті және бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыру және дамыту [4].

Берілген мақсатқа сәйкес білім берудің күтілетін нәтижелері түлектің мынадай негізгі құзыреттері түрінде айқындалды: құндылық-бағдарлық құзыреттілік - оқушының әртүрлі өмірлік жағдайларда шешім қабылдау қабілеті. Ең бастысы - өз отаны - Қазақстанның патриоты болу. Мәдени құзыреттілік - жалпыадамзаттық мәдениет пен ұлттық ерекшеліктердің жетістіктері негізінде таным мен қызмет тәжірибесіне ие болу, өз халқының мәдениетін және әлемнің мәдени әртүрлілігін бағалау; Рухани келісім мен толеранттылық идеяларын ұстану. Оқу-танымдық құзыреттілік - оқушының өзіндік оқу-танымдық және зерттеу іс-әрекетінің процесін қамтамасыз етеді. Коммуникативтік құзыреттілік ана және басқа тілдерді білуді, қазақ тілінде мемлекеттік, ұлтаралық қарым-қатынас тілінде-орыс, шет тілдерінде қарым-қатынас дағдыларын меңгеруді көздейді. Осыған байланысты мектепке дейінгі білім беру мен тәрбиелеу деңгейі білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында ерекше маңызға ие. 5 жасар балаларды мектепалды даярлау бастауыш мектепте оқуға балалардың дайындығы сапасының басты шарты ретінде психологиялық, педагогикалық, физикалық, физиологиялық талаптарды ескере отырып жүзеге асырылуы тиіс. Жалпы орта білім берудің 1 сатысы (1-4 сыныптар).

Оқудың басталу жасы - 6 жыл. Оқу ұзақтығы - 4 жыл, 1 кезеңнің негізгі мақсаты - білім алушының даралығын ашу және оның өзін-өзі жүзеге асыру, қоршаған шындық туралы білімді түсіну, оқуға деген ұмтылыс пен қабілеттілікті қалыптастыру, яғни. оқытудың келесі кезеңдерінде қажетті шынайы танымдық мотивацияны құру, бастауыш сынып оқушыларында біртұтас оқу іс-әрекетін қалыптастыру [5]. Баланың жеке басының қалыптасуын, оның қабілеттерінің тұтас дамуын қамтамасыз ету. Қажетті дағдыларды игеруге, оқу, жазу, санау дағдыларын қалыптастыруға, шығармашылық ойлау элементтерін, жеке гигиена мен денсаулық сақтау негіздерін игеруге ықпал ететін бастауыш мектепте оқу қызметін ұйымдастыру [6].

Жаңартылған бағдарлама бойынша оқу процесінде балалар ұсынылған тапсырмаларға шығармашылықпен қарауға, креативті ойлауға, алдарына қойылған міндеттердің стандартты емес шешімдерін табуға мүмкіндік алады. Мұғалім баланың не ойлайтынын түсіне алады. Жұмыстың жаңа формалары мен әдістері пайда болды, бұл топтық жұмыс, жұптық жұмыс және т.б.

Балаларды мектепте оқыту нәтижелері бізден, мұғалімдерден әр оқушының күтілетін оқу нәтижелеріне қол жеткізудегі жетістіктерін, оның оқуға деген көзқарасын және тұтастай алғанда тұлғаның даму динамикасын жан-жақты және объективті бағалауды талап етеді, бірақ білім беру мазмұнын жаңарту, оқыту мен оқыту әдістемесіне жаңа тәсілдерді енгізудің ең жақсы тәжірибесін тарату дәстүрлі тәжірибенің оң тәжірибесін ескеруі керек. Оқытудың дәстүрлі және инновациялық әдістерін синтездеу оқушылардың танымдық белсенділігін арттыратын сабақтарды өткізу формаларын әртараптандыруға мүмкіндік береді. Жалпы қазақстандық жалпы орта білім беру деңгейі мемлекеттің даму міндеттеріне сәйкес келуі және оның қазіргі әлемде бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етуі тиіс.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

- 1 «Білім технологиялары» № 3, 2016 ж.
2. «Жаңартылған білім беру мазмұны аясында критериалды бағалауды жоспарлау және ұйымдастыру», 2017ж
3. Мұғалімдердің біліктілігін арттыру бағдарламасы (екінші басылым) «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2015
4. Жалпы білім беретін мектеп мұғалімдеріне арналған критериалды бағалау басшылығы, Астана 2016
5. Мұғалімге арналған нұсқаулық (екінші басылым) «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2017
6. Жанпейісова М.М.– «Модульдік оқыту технологиясы оқушыны дамыту құралы ретінде», Алматы, 2012 ж.

ОӘЖ 37.013

**ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНДЕ ХАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАСЫ ҚҰРАЛДАРЫ АРҚЫЛЫ
ОҚУШЫЛАРҒА ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУ**

Жумакулова А.Е., Қайназар А.Қ., Баймаханқызы С.
«Мирас» университеті, Шымкент қ. Қазақстан

Резюме: В данной статье рассматривается проблема патриотического воспитания учащихся средствами народной педагогики в процессе обучения.

Summary: This article discusses the problem of patriotic education of students by means of folk pedagogy in the learning process.

Бүгінгі таңдағы қоғам тәрбиелік маңызы бар көптеген мәселелерді қайта қарауды және жасөспірімдерді тұтастай алғанда Отанның қаһармандық әрекеттерін терең түсінуге итермелейтін тәрбиенің ерекше тиімді формалары мен әдістерін қарастыруды талап етеді. Сонымен бірге, байыптылықты, табандылықты, батылдықты, ерлікті, шешімділікті, білімді ғана емес, сонымен бірге адамгершілікті де көрсету қажет болған кезде өте маңызды[1].

Қазақ-абыройы, адамгершілігі, адамгершілігі оның көзінде, жүрегінде, патриотизмінде көрініс табатын кең халық. Бүкіл білім беру жүйесі арқылы оларды сыртқа шығарып, жоғары деңгейге көтеру керек, бұл үшін сапалы патриоттық тәрбие қажет. Бұл жай ғана сыртқы әсер емес, бұл іштен шығатын,

дамитын, қалыптасатын ерекше қасиет. Бұл ғасырлар бойғы халыққа тән санасы бар қазақ менталитетінің ой-өрісінің нәтижесі.

Қайта жанданған ұлттық педагогиканың маңызды бөлігі-рухани мұрадағы тәрбиелік ой, патриоттық сана, оған деген ғылыми көзқарас.

Қазақстан Республикасының егемен ел ретіндегі мұрасын зерделеу, Ана тілі мемлекеттік тіл болып табылуымен қатар, өткеніміздің тарихын қайта қарау, ондағы рухани құндылықтарды бейнелеу және рухани құндылықтар қорына өлшеусіз үлес қосу қазіргі ұрпақты тәрбиелеудің өзекті мәселелерінің бірі болып табылады.

Біздің заманымызда біздің халқымыздың патриотизмі экономиканы қайта құру, қоғамды рухани жаңаруда демократияландыру, плюрализм пікірін бекіту және әлеуметтік орта мен идеологиядағы тоқырау кезеңдерінің әсерінен туындаған бөліну мен бұрмалануды жою үшін күресуге күшті ынталандыру болып табылады. Мұның бәрі келешек жас ұрпақты патриоттық және интернационалдық рухта тәрбиелеудің қажеттілігін қамтамасыз етеді.

Қазақстан Республикасының жаңа білім беру бағдарламасында қоғамның талабы бүгінгі күнге дейін әр адамды Отанды сүйуге, туған жерді құрметтеуге, ата-бабалардың озық дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарының құндылығымен мақтануға, әлемдегі халықтар арасындағы бейбітшілік үшін достықты нығайтуға бағыттай отырып, тынымсыз еңбек ету қажет.

Идеялық тәрбие жұмысының маңызды міндеттерінің бірі-патриоттық тәрбие. Патриотизм-бүкіл әлемдегі бейбітшілік үшін күрес, адамзат өміріне қауіп төндіретін термоядролық, экологиялық және террористік апаттың алдын алу, халықаралық қатынастар құру және әлемде жаңа тәртіптерді бекіту, өзара түсіністік орнату, тәуелсіз елдермен және басқа мемлекеттермен тату көршілік татуласу, тығыз іскерлік ынтымақтастық арқылы өлшенеді.

Қазақтың дүниетанымы, ақыл-ойы, тағылымдамасы ғасырлар бойы нығайып келеді. Ғасырлар бойғы ұлттық тәрбиенің этнопсихологиялық негіздері, Қазақ ойшылдары мен ағартушыларының, қоғам қайраткерлерінің еңбектерінде ұлттық тұлғаны тәрбиелеу туралы идеяларды дамыту, білім беру мәселелерінде халқымыздың шынайы ұлттық тұлғасына айналған ақын - жазушыларға, ғалымдар мен қоғам қайраткерлеріне еліктеу үшін үлгілерді пайдалану.

Халықтық педагогикадағы білім оқушылардың ішкі әлемін, оның рухани – адамгершілік бейнесін қалыптастыруға бағытталуы мүмкін және болуы керек. Халықтық педагогиканың ерекше мүмкіндіктері бар. Шынында да, оның мазмұны ұлттық құндылықтарды үйлесімді түрде біріктіреді. Бұл өз халқының ұлттық ерекшелігін терең білуге және көруге мүмкіндік береді.

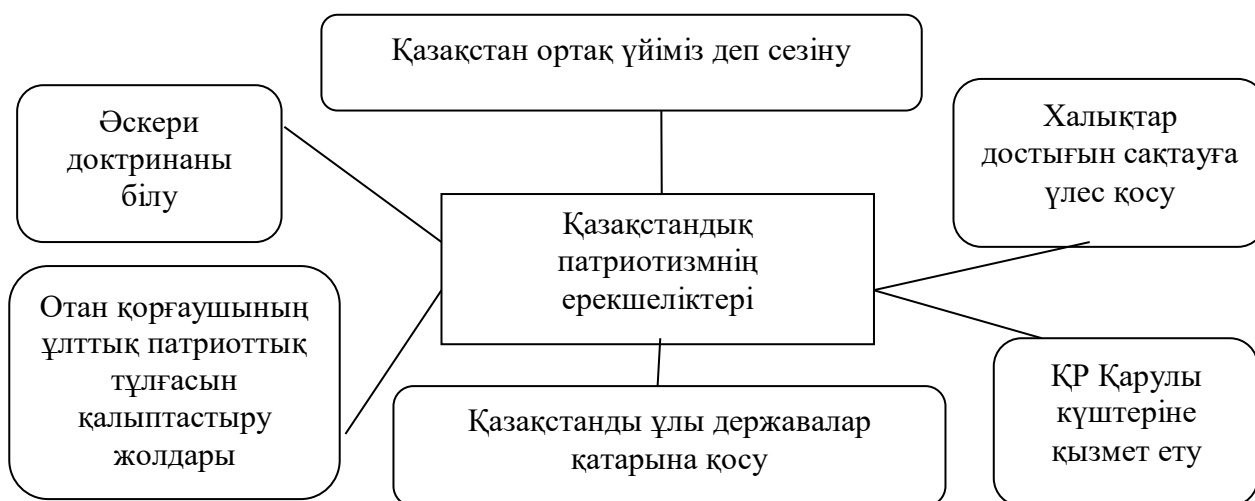
Өз жұмысымызда біз "қазақстандық патриотизм", "ұлттық патриотизм" сияқты ұғымдармен байланысты "қазақстандық патриотизмнің ерекшеліктері" мен "ұлттық патриотизмнің ерекшеліктері" айқындай отырып, жоғары оқу орындарының жасөспірімдеріне патриоттық тәрбие берудің мазмұны мен бағыттарын байқадық.

Қазақстандық патриотизмді қалыптастыру проблемасы Қазақстанның тәуелсіз мемлекет ретінде дамуының отыз жылға жуық уақытынан кейін де өзекті болып қала береді. Мұның себебін" қазақстандық патриотизм " құбылысының өзінен, оның қалыптасу ерекшелігінен іздеу керек. Патриотизмді өз еліне деген сүйіспеншілікті, тарих пен мәдениетке құрмет пен қатыстылық сезімін, елдің болашағы үшін жауапкершілікті қамтитын кешенді рухани және әлеуметтік құбылыс ретінде түсіне отырып, қазақстандық патриотизм ерекше құбылыс екенін есте ұстаған жөн, өйткені біз Қазақстанның көпұлтты халқының оны мекендейтін барлық халықтар үшін ортақ Отанға қатынасы туралы айтып отырмыз [2].

Бұл ретте біз ұсынатын еліміздің барлық жоғары оқу орындарында "халықтық педагогикадағы патриоттық тәрбие негіздері"факультативтік курсы өткізіледі деп санаймыз. Мұндай шараларды қолданбай, қазақстандық патриотизмнің қозғаушы күші болып табылатын заңдардың өзі іске асырылмайды.

Біздің көзқарасымыз бойынша, мұндай ұстаным "шынайы патриотизм"ұғымының мәнін ашуы керек. Бұл жерде ненің дұрыс, ненің бұрыс екенін, бүкіл әлемдегі достықта емес, оның үстінде қарау ұстанымы айқын көрінеді. Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, мынаны атап өткім келеді: біздің зерттеуімізде біз супер державалық патриотизм идеясының үгітшілерінің ұстанымдарын мақұлдаймыз.

Қазақстандық патриотизмді еліміздің әрбір азаматының санасына сіңіру-шұғыл мәселе. Біздің зерттеуіміздің негізінде жалпыхалықтық патриотизм, халықтық жаңғыру процесіне белсенді қатысу сияқты интегративті қазақстандық патриотизм жатыр (сурет.1).

Сурет 1- Қазақстандық патриотизмнің мәні

Патриотизм дегеніміз - бұл Отанға деген сүйіспеншілік, мемлекет алдындағы борышын жанқиярлықпен орындау.

Ал қазақстандық патриотизм Қазақстан азаматы өзін осы елдің нағыз азаматы ретінде сезінген жағдайда ғана қалыптасады, Қазақстан өзінің туған елі, Отаны деп санайды.

Әр халықтың тарихи өмірінде қол жеткізген ең құнды нәрселері бар – рухани және адами қасиеттер, адамгершілік үлгілері (моральдық нормалар). Сондықтан әрбір жаңа ұрпақ үшін мағыналы тәрбие ұлттық тәрбиенің үлгісі болып табылады. Бұл халықтың тілі мен мәдениеті, әдет-ғұрыптары мен нанымдары болсын, әр халық үшін асыл және қымбат рухани әлемдер. Сонымен қатар, сенімнің әр халықтың өмірінде өзіндік орны бар.

Зерттеуші Д. С. Құсайынованың көзқарасы бойынша "патриотизм" адамның туа біткен, биологиялық қасиеті емес, бұл әлеуметтік, тарихи қалыптасқан, Отанға қызмет етуден туындайтын Отанға деген сүйіспеншілік сезімі. Егер педагогика тарихына тоқталсақ, онда патриотизм, кеңестік "патриотизм", "ұлттық-патриотизм", "қазақстандық патриотизм", Отанға деген сүйіспеншілік, оны іске асыру жолдары туралы педагогикалық тұжырымдамалық ойлар бұл проблеманың терең тамыр жайғанын көрсетеді. Патриоттық тәрбиенің негізгі мақсаты-жеке тұлғаның, әлеуметтік топтың патриоттық әрекеттерін саналы түрде игеруге ұмтылу саяси-адамгершілік, кәсіби, психологиялық, физикалық сияқты қасиеттерді қалыптастыру.

Патриотизмнің тарихи элементтері ежелден бері туған жерге, ана тіліне, әдет-ғұрыптар мен дәстүрлерге деген сүйіспеншілік түрінде қалыптаса бастады. Таптық қоғамда патриотизмнің мазмұны таптық контексте де көрініс табады, өйткені әр сынып өз мүддесі үшін Отанға деген көзқарасын білдіреді. Патриот-өз Отанын, халқын, жерін және суын шын жүректен сүйетін, өзінің барлық күш-жігерін, қабілеттерін халықтың мүддесі үшін аямайтын адам. Олар өз Отанының жалынды патриоттары, өнеркәсіп, ауыл шаруашылығы үздіктері, спорт белсенділері. Әр түрлі ғылыми, философиялық, тарихи, педагогикалық, әдеби шығармаларды талдау жас ұрпақты патриоттық тәрбиелеу қандай тарихи кезеңде күрделі әлеуметтік және педагогикалық проблема болмайтынын көрсетеді. Әрбір ғалым өзінің зерттеу пәні тұрғысынан "қазақ патриотизмі", "қазақстандық патриотизм", "ұлт", "отансүйгіштік", "ұлтжандылық" ұғымдарына ғылыми анықтамалар беруге маңызды әрекет жасады[3].

Ұлттық патриотизмді қалыптастыруда дәстүрлер мен әдет-ғұрыптар ерекше орын алады. Ұлттық патриотизм-бұл, ең алдымен, қазақ халқына деген сүйіспеншілік, оған ұрпақтан-ұрпаққа үзілмейтін құндылықтарды сіңіру. Тереңірек пікір - бұл ұлттарды дәріптеуге және ұлттық патриотизмді нығайтуға, болашақта қарама-қарсы ұлттың саясатына байланысты ұмтылған дәстүрлерді қалпына келтіруге бағытталған. Өз зерттеулерімізде біз халықтық педагогика негізінде оқу орындарында оқушыларды патриоттық тәрбиелеудің маңыздылығын көреміз. Себебі, егеменді ел ретінде бұл елдің ел белгішесі ұлттық патриотизмді тәрбиелеуде айқын көрсетілуі керек.

Тақырыбымызды түйіндей келе, мынадай қорытынды жасауға болады:

- халықтық педагогика элементтері негізінде колледж жасөспірімдеріне ұлттық тәрбие беру мұғалімнің өнімді қызметін қамтамасыз етуге мүмкіндік беретінін ескере отырып;
- анықталған педагогикалық жағдайлар оқушылардың тәрбие жұмысын жоспарлауға негіз болуы керек;
- оқушылардың жеке басын қалыптастыру процесінде ұлттық тәрбиенің ерекшеліктеріне назар аудару керек;
- зерттеу нәтижелері Халықтық педагогиканың элементтері әртүрлі мамандықтағы жасөспірімдерді кәсіби қызметке дайындауда ерекше мәнге ие болатындығын көрсетеді;
- оқушыларды тәрбиелеу және өзін-өзі тәрбиелеу процесінде халықтық педагогика элементтері негізінде оқушылардың ұлттық тәрбиесінің педагогикалық шарттары жүйесін қолданған жөн.

Пайдаланған әдебиет тізімі:

1. Абдуллова Л. Ю. Гражданско-патриотическое воспитание младших школьников посредством народной педагогики //Проблемы современного педагогического образования. – 2018. – №. 58-3. – С. 7-11.
2. Сыдыкова Р. Ш., МУХАМЕДЖАНОВА И. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ПАТРИОТИЗМІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ //Іасауы ұниверситетінің habarshysy. – 2022. – Т. 1. – №. 123. – С. 219-228.
3. Игібаева А. К., Кенжебекова Ф. С. СТУДЕНТ ЖАСТАРДЫ ПАТРИОТТЫҚ РУХТА ТӘРБИЕЛЕУДІҢ МАҢЫЗЫ //ХАБАРШЫ. – 2019. – С. 172.

ОӘЖ 376.23

ПЕДАГОГТАРДЫ ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН ОҚУШЫЛАРМЕН ИНКЛЮЗИВТІ ОҚЫТУ ЖАҒДАЙЫНА ДАЯРЛАУ

Зинешова А. Ж.

Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті, Ақтөбе қ., Қазақстан

Резюме: С распространением инклюзивного образования к учителю предъявляются новые требования, в том числе его готовность оказывать помощь в обучении, воспитании и развитии детей с особыми образовательными потребностями. В научном подходе к подготовке такого специалиста критически анализируются рi (компетентностное, интегрированное) и предлагаемые формы обучения, рассматриваются вопросы содержания и новых технологий, применяемых при подготовке педагога к данному виду профессиональной деятельности (контекстное, проектное обучение).

Summary: With the spread of inclusive education, new requirements are imposed on the teacher, including his willingness to assist in the education, upbringing and development of children with special educational needs. In the scientific approach to the training of such a specialist, the ri (competence-based, integrated) and the proposed forms of training are critically analyzed, the issues of content and new technologies used in the preparation of a teacher for this type of professional activity (contextual, project-based training) are considered.

Қазіргі мектептің тәжірибесіне инклюзивті білім беруді енгізу әртүрлі елдердегі білім беру саясатының жетекші тенденцияларының бірі болып табылады. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың саны тұрғылықты

жері бойынша жалпы білім беретін мектептерде білім алуда және оларды оқыту педагогтардың тиісті даярлығын талап етеді. Қазіргі заманғы педагогтар ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылардың білім беру бағдарламаларын игеру сапасын қамтамасыз ететін технологияларды нашар меңгерген, инклюзивті мәдениетті қалыптастыру саласында білім тапшылығын сезінуде. Мұның себептері ғылыми-әдістемелік қамтамасыз етудің жеткіліксіздігі ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу үшін кадрлардың болмауы, сондай-ақ әкімшіліктің, мұғалімдердің, тәрбиешілердің мүмкіндігі шектеулі балалармен өзара әрекеттесуге дайынготовстігі болып табылады [1,3б.].

Жалпы білім беретін мектептер үшін мұғалімдерді даярлауға өзгерістер енгізу қажет, себебі сапалы инклюзивті білім беруді тек осы процеске дайындалған мұғалім қамтамасыз ете алады. Бұл ұстанымды көптеген отандық және шетелдік зерттеушілер қолдайды [1,4б.]. Білім беруде мұғалімдерді инклюзивті мектепте жұмыс істеуге дайындаудың әртүрлі үлгілері бар: мұғалімдер бір немесе бірнеше біліктілікті арттыру курстарынан өтеді [7, 8б.] немесе мұғалімдерге әртүрлі оқу қажеттіліктері бар оқушылармен танысуға мүмкіндік беретін арнайы мектептерде тәжірибе [9]. Мұндай тағылымдамалар мұғалімдерге оқу басталғанға дейін барлық балаларды оқуға қабілетті деп санауға мүмкіндік береді [10]. Жоғары оқу орындарында болашақ мұғалімдердің ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды білім беру процесіне қосуға кәсіби көзқарасын қалыптастыру үшін еріктілік қызмет, қоғамдық ұйымдардың бағдарламаларына қатысу және даму кемістігі бар адамдармен өзара іс-қимылды көздейтін басқа да іс-шаралар пайдаланылады [10,12б.].

"Мұғалімнің инклюзивті білім беруге дайындығы" термині біржақты түсініледі. Авторлар бұл ұғымға жеке және белсенді компоненттер кіреді деп келіседі [1,15б.]. Инклюзивті білім беру мұғалімінің кәсіби және жеке дайындығы оның кәсіби құндылықтар жүйесін игеруінен тұрады (мүгедектіктің ауырлығына қарамастан адамның жеке басының құндылығын тану, білім беру нәтижелерін алуға ғана емес, сонымен қатар тәуелсіз өмір сүру үшін қажетті дағдыларды игеруге, шығармашылық сипатқа ие болу және т.б.), сондай-ақ мейірімділік, эмпатия, толеранттылық, субъективті бақылаудың жоғары деңгейі сияқты маңызды кәсіби және жеке қасиеттерді қалыптастыруда. Белсенділік компоненті ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға қатысты өзіндік ерекшеліктері бар педагогикалық қызметтің негізгі түрлерін қамтиды. Мұғалімдерді инклюзивті білім беруге дайындаудың ең көп таралған моделі-біліктілікті арттыру курстары. Н. М. Назарова [1] біліктілікті арттырудың құрылымдық-функционалдық моделін әзірледі және бірнеше деңгейден тұрады. Бірінші деңгей сәбилер мен жас балаларға көмек көрсететін педагогтар мен психологтарға арналған; екінші деңгей - балалармен жұмыс істейтін мұғалімдерге арналған ерекше білім беру қажеттіліктері бар, тұрғылықты жері бойынша жалпы білім беретін мектептерде оқиды және оларды оқыту мұғалімдерден тиісті дайындықты талап етеді. Қазіргі заманғы педагогтар

ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың білім беру бағдарламаларын игеру сапасын қамтамасыз ететін технологияларды нашар меңгерген, инклюзивті мәдениетті қалыптастыру саласында білім тапшылығын сезінуде. Мұның себептері ғылыми-әдістемелік қамтамасыз етудің жеткіліксіздігі, мүмкіндігі шектеулі балаларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу үшін кадрлардың болмауы, сондай-ақ әкімшіліктің, мұғалімдердің, тәрбиешілердің мүмкіндігі шектеулі балалармен өзара әрекеттесуге дайынготовстігі болып табылады [1, 3б.]. Білім беруде мұғалімдерді инклюзивті мектепте жұмыс істеуге дайындаудың әртүрлі үлгілері бар: мұғалімдер бір немесе бірнеше біліктілікті арттыру курстарынан өтеді [7,8б] немесе мұғалімдерге әртүрлі оқу қажеттіліктері бар оқушылармен танысуға мүмкіндік беретін арнайы мектептерде тәжірибе [9]. Мұндай тағылымдамалар мұғалімдерге оқу басталғанға дейін барлық балаларды оқуға қабілетті деп санауға мүмкіндік береді [10]. Жоғары оқу орындарында болашақ мұғалімдердің ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды білім беру процесіне қосуға кәсіби көзқарасын қалыптастыру үшін еріктілік қызмет, қоғамдық ұйымдардың бағдарламаларына қатысу және даму кемістігі бар адамдармен өзара іс-қимылды көздейтін басқа да іс-шаралар пайдаланылады.

Т. А. Соловьева күндізгі және қашықтықтан оқытуды үйлестірудің орындылығын көрсетеді, бұл мұғалімдерге негізгі қызметін үзбей, кәсіби құзыреттілігін арттыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, осы формалардың үйлесімі мұғалімдердің жеке қажеттіліктерін барынша ескеруге мүмкіндік береді. Ол үшін инклюзивті білім беру ұйымдарының қызметін ұйымдастыруға қажетті әдістемелік ұсыныстарды, құжат үлгілерін, бағдарламалық өнімдерді және басқа материалдарды қамтитын электрондық білім беру ресурстарын пайдалануды ұсынды. Біздің ойымызша, педагогтарды инклюзивті білім беруге, оның ішінде біліктілікті арттыру курстарына дайындаудың тиімділігін бағалау мәселесі қазіргі зерттеулерде көрініс тапқан жоқ. Әдетте, мұғалімдер әртүрлі бұзылулары бар балалардың даму ерекшеліктері туралы дәрістер тындайды, оларды оқыту технологиялары туралы ақпарат алады, бірақ оларды іс жүзінде қолдана алмайды, ал алған білімдері жиі қолданылмайды. Оқыту мүмкіндігінше жеке болуы керек. Яғни, сыныпта дамуында кемістігі бар баласы бар мұғалім нақты мүгедектікке қатысты ақпаратпен таныстыратын бағдарлама бойынша онлайн режимінде оқудан өтуі керек. Мұндай мұғалім тәжірибелі маманмен тағылымдамадан өтуі керек, ол тағылымдамадан өтушінің мүмкіндігі шектеулі баламен жұмыс істеуге қаншалықты дайын екенін бағалай алады. Университеттер үшін мұғалімді мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс істеуге дайындау моделі әзірленді [3]. Сонымен бірге С. В. Яковлев тәрбиешінің жеке, кәсіби және жеке дамуының құндылық-семантикалық саласын дамытуға және мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігі мен инновациялық қызметке дайындығын қалыптастыруға бағытталған технологияларды қолданудың тиімділігін ұсынды және дәлелдеді. "Педагогикалық білім беру" және "психологиялық-педагогикалық білім беру" бағыттары бойынша бакалавриат және магистратура бағдарламалары студенттерді мүмкіндігі шектеулі балаларға инклюзивті білім

беруге дайындауға бағытталған арнайы курстарды қамтиды; инклюзивті мектептерде практика ұйымдастырылады. Мысалы, "арнайы және инклюзивті білім беру" сияқты курстар мүмкіндігі шектеулі балалар үшін және "бейімделген негізгі білім беру бағдарламасын әзірлеу технологиясы" бакалавриат бағдарламасына енгізу үшін ұсынылады. Алайда, жалпы алғанда, мұғалімдердің инклюзивті білім беруге дайындығы айтарлықтай өзгерген жоқ: жана курстар пайда болды, бірақ олардың мазмұны негізгі бейіндік оқыту пәндерімен интеграцияланбайды. Мысалы, математика сабақтарына психикалық дамуы тежелген балаларға математикалық материалды түсіндіру әдістерін үйрену кірмейді. Бұл мәселені Кэтрин С. Янг та көрсетеді [4]. Кейбір зерттеулер бейіндік оқытуды инклюзивті білім беру тәжірибесімен байланыстыруға тырысады, бірақ олар негізінен студенттің мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс істеуге деген ынтасын дамытуға және олардың қызметін көрсетуге бағытталған және оқытудың мазмұндық жағына назар аудармайды. Т.А. Соловьева, магистрлік бағдарламаларға мұғалімдердің жаңа құзыреттіліктерін қалыптастыруға баса назар аудару қажет деп санайды. Мысалы, магистрлік бағдарламаның мазмұны "Бейімделген білім беру бағдарламаларын жобалау" негізделген. Болашақ жалпы білім беру мұғалімдерін және арнайы психологтарды инклюзивті білім беру жағдайында психикалық дамуы тежелген балалармен жұмыс істеуге бірлесіп дайындаудың қызықты моделін М.А. Акопян, И. А. Афонкина, Т. В. Кузьмичева ұсынды. Мұндай модельді таңдау инклюзивті білім беру жағдайында мамандар мен мұғалімдердің бірлескен жұмысы қажет болғандықтан, университетте оқудан бастап оған дайындалу керек.

Осылайша, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға инклюзивті білім беруге мұғалімді даярлау мәселелері көптеген зерттеулерде құзыреттілік көзқарас тұрғысынан қарастырылады: тізім анықталған мұғалімнің құзыреті анықталды. Зерттеу барысында инклюзивті білім берудің болашақ педагогтарының тұлғалық-семантикалық саласы мен кәсіби-тұлғалық қасиеттерін дамытуға ерекше назар аударылды. Сонымен қатар, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді ұйымдастыру үшін қажет командада жұмыс істеу қабілетін қалыптастыруға бағытталған оқыту модельдері ұсынылды. Бірқатар зерттеулер бакалавриат және магистратура бағдарламаларының мазмұнын жобалауды көрсетеді. Әрі қарайғы зерттеулердің перспективалары жалпы педагогикалық білім беру мазмұнын ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеуге дайындықпен біріктіру, инклюзивті білім беру мұғалімінің кәсіби құзыреттілігін бағалау критерийлерін әзірлеу, сондай-ақ білім берудегі инклюзивті процестердің сапасын арттыруға мүмкіндік беретін оқытудың жаңа модельдерін әзірлеу болып табылады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Н.М. Назарова, «Феноменология совместного обучения: интеграция и инклюзия», Перо, Москва, 2018

2. Т.А. Соловьева, «Системный подход к организации процесса совместного обучения младших школьников» МГПУ, Москва, 2018
3. И.М. Яковлева, Региональное образование: Современные тенденции, 3(39), 126-130 (2019)
4. С.Ю. Кэтрин, Обучение и педагогическое образование, 27(2), 483-493 (2011).
5. Т. Лорман, Педагогическое образование для инклюзии (Routledge, London, 2010).
6. Л.М. Кобрин, Педагогика, 4, 118-120 (2016)
7. К. Таит, Н. Перди, Международный журнал инвалидности, развития и образования, 47(1), 25-38 (2000)
8. Дж. Ланкастер, А. Бейн, Международный журнал инвалидности. Развитие и образование,
9. E. Walton, L. Rusznyak, Teaching and Teacher Education, 36, 112-120 (2013).
10. T.J. Burant, D. Kirby, Teaching and Teacher Education, 18(5), 561-575 (2002).

ОӘЖ 37.018

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ ӘРЕКЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ КӨРНЕКТІ ОҚЫТУ ҚҰРАЛДАРЫНЫҢ РӨЛІ

Зодибекова Д.Б., Ташманова М.Ш., Құттыбай Ұ.Е.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются роль наглядных средств обучения в формировании учебной деятельности младших школьников.

Summary: The article discusses the role of visual teaching aids in shaping the learning activities of younger students.

Оқытудың көрнекі құралдарын пайдалану мәселесі қай уақытта да өзекті болды. Соңғы жылдары визуализация өрісі айтарлықтай кеңейіп, оның түгендеуі күрделене түсті: заттар мен суреттерден, ым-ишара мен қозғалыстардан бейнефильмдер мен компьютерлік бағдарламаларға дейін, олардың көмегімен мұғалім объективті шындықтың фрагменттерін модельдейді. Бастауыш мектепте оқытудың тиімділігі оқушылардың оқу іс-әрекетіне қатыстыру дәрежесіне байланысты екені белгілі. Сенсорлық қабылдаулар неғұрлым әртүрлі болса, зерттелетін материал соғұрлым күшті игеріледі.

Бастауыш сынып оқушылардың көпшілігі көрнекі оқыту құралдарымен бұрыннан таныс, өйткені балабақшада тәрбиешілер сабақта иллюстрацияларды, қолөнер бұйымдарын және презентацияларды жиі пайдаланады. Сондықтан оқушылар сабақта көрнекі оқыту құралдарын қызығушылықпен қабылдайды, бұл олардың дарындылығын ашуға, эмоционалды күйзелісті жеңілдетуге, материалды жақсы есте сақтауға көмектеседі [1].

Көрнекілік оқытудың принципі ретінде алғаш рет Я.А. Коменский, мұнда ол оқыту кезінде визуализацияны қолдану жолдарын да атап өтті. Оқыту үшін көрнекіліктің маңыздылығын А.Дистервег, И.Песталоцци сияқты мұғалімдер растады. Қ.Д. Ушинский өз еңбектерінде балалардың формада, түстерде, дыбыстарда, сезімдерде ойлайтынын дәлелдеген. Көрнекіліктің мұндай қабылдауы оған мынадай тұжырым жасауға мүмкіндік берді: оқытуда

оқушылардың сезім мүшелерінің санының артуына қарай оқытудың тиімділігі артады [2].

Бастауыш сынып оқушыларды оқыту процесінде көрнекіліктің рөлін қазіргі заманғы ғалымдар А.С. Гил, Е.Н. Шибун, М.И. Беляев, В.В. Гриншкун, Г.А. Краснов.

Көрнекі ойлауға және тиімді болуы мүмкін [2].

Көрнекі құралдарды шындықты бейнелеу сипатына қарай мынадай негізгі түрлерге бөлуге болады:

1) Табиғат объектілері – өсімдіктер, жануарлар, еңбек құралдары мен өнімдері, минералдар, химиялық заттар және т.б. Табиғат объектілерінің нақтылығын, толықтығын және байлығын ешқандай жасанды бейнелер алмастыра алмайды. Бұл оларды оқу үшін құнды етеді. Бірақ, біріншіден, табиғат объектілерін сабақта пайдалану (және тәрбие жұмысының басқа да түрлерінде) әрқашан іс жүзінде мінсіз емес; екіншіден, бұл объектілер көп жағдайда зерттелетін құбылыстар мен процестердің мәніне еруге мүмкіндік бермейді [3].

2) Көрнекі құралдар – оқу суреттері, оқу кестелері, муляждар және т.б. Мұндай көрнекі құралдардың құндылығы олардың күрделі заттар мен шындық құбылыстарын жарқын бейнелі түрде бейнелеуінде. Бұл түрдегі көрнекі құралдарды пайдаланған кезде әрқашан оқушылардың назарын бейнелердің ішкі мәніне аудару қажет. Оқушылардың суретті оқи білуі, ондағы негізгі нәрсені (идеяны, негізгі мазмұнды) көре білуі қажет. Сонымен қатар оқушылардың қабылдауын муляж, мүсін түрінде берілген заттардың ең маңызды белгілері мен белгілеріне (заттың жалпы құрылымы, оның негізгі бөліктері, олардың арасындағы өзара тәуелділік) бағыттау қажет.

3) Шартты-схематикалық құралдар (модельдер) - географиялық, топографиялық, тарихи карталар, әртүрлі схемалар, сызбалар, диаграммалар, графиктер және сол сияқтылар. Бұл категориядағы көрнекі құралдар шындықты шартты, символдық және графикалық формаларда көрсетеді; олар схемалық түрде, бірақ анық, бейнеленетін құбылыстардың жеке элементтері арасындағы сандық және кеңістіктік қатынастарды, тұтас объектінің әртүрлі жақтары арасындағы байланыстар мен тәуелділіктерді анық көрсетеді.

4) Аудиовизуалды құралдар – кинофильмдер, телебағдарламалар, жазбалар, магнитофондық жазбалар, диафильмдер, транспаранттар, кодоскопқа дейінгі транспаранттар [3].

Кейбір дидактика сондай-ақ «ой толғау» және «тиімді» бейнелеуден басқа сөздік-бейнелі визуализация - сөзде айтылатын көркем және басқа бейнелерді пайдалану да бар деп есептейді. Өздеріңіз білетіндей, тіпті К.Д.Ушинский де көрнекі білім беру студенттердің нақты заттарды немесе олардың кескіндерін тікелей қабылдауы ғана емес, сонымен бірге «дайын бейнелерді» - көрнекі, есту және басқа бейнелерді пайдалану деп тұжырымдаған. Осыған байланысты кейде мұғалімнің оқушының санасында жарқын бейнелерді оятатын сөзін кейде көрнекілік деп те атайды [3].

Табиғи көрнекі құралдар. Оларға тірі өсімдіктер, жансыз табиғат объектілері (пайдалы қазбалардың үлгілері, топырақ) жатады. Табиғи нысандар қарастырылатын нысанның өлшемі, пішіні, көлемі туралы нақты түсінік беруге мүмкіндік береді. Табиғи көрнекі құралдарды пайдалану зерттелетін жануарлар мен өсімдіктер туралы дұрыс және толық түсініктер мен түсініктердің алынуын қамтамасыз етеді. Табиғи нысандар демонстрациялық және үлестірме материал ретінде пайдаланылады.

Гербарий. Гербарий – қалың қағазға жабыстырылған кептірілген өсімдіктер немесе олардың бөліктері. Жақсырақ сақтау үшін гербарий үлгісінің үстінен жұқа қағазбен жабылады. Онда өсімдіктің аты болуы керек.

Әдетте сабақтың барлық кезеңдерінде гербарий үлестірмелі материал ретінде пайдаланылады. Гербарий жаңа ақпаратты меңгеруде негізгі немесе қосымша көз ретінде және алынған білім мен дағдыларды бекіту, жүйелеу және тексеру процесінде оны өзекті студия негізі ретінде әрекет етеді. Оны алған білімдерін қолдану және дағдыларды қалыптастыру барысында практикалық тапсырмаларды орындау үшін пайдалануға болады.

Жинақтар. Коллекциялар – ортақ белгілері бар біртекті объектілердің жиынтығы. Коллекциялар үшін шағын өлшемді нысандар таңдалады, бірақ олардың барлық бөліктері жақсы ерекшеленеді. Бастауыш сыныптарда минералды заттардың, ұлпалардың, тұқымдардың, топырақтардың және т.б. коллекциялар қолданылады.

Жинақтар сабақтың барлық кезеңдерінде әртүрлі дидактикалық мақсаттары бар үлестірме материалдар ретінде пайдаланылады.

Жинақ материалдарын негізінен студенттер экскурсия, сабақтан кейінгі серуендер кезінде жинайды және мұғалімнің жетекшілігімен еңбекке баулу сабақтарында, жас натуралистер үйірмесінің сабақтарында және ата-аналарымен бірге үйде жасалады.

Көрнекі құралдар. Оқыту процесінде заттар мен табиғат құбылыстарын делдалдық қабылдау көрнекі құралдар арқылы қамтамасыз етіледі. Олар басқалардың арасында ең кең таралған және қолжетімді.

Көрнекі құралдар үш өлшемді және жазық болып бөлінеді. Модельдер көлемді.

Манекендер. Модельдер – негізгі (түсі, пішіні, өлшемі) ғана емес, сонымен қатар кіші, кіші, сыртқы белгілерін көрсететін табиғи объектінің дәл көшірмесі.

Олар зауыттық жолмен парафин мен пластмассадан жасалған. Мұғалім оларды папье-машеден өз бетімен жасай алады.

Жазық суретті көрнекі құралдарға: оқу суреттері, кестелер, фотосуреттер жатады.

Оқу суреттері. Бастауыш сыныптарда оқу процесінде жеке тақырыптарға арнайы жасалған сюжетті картиналар және көркем кескіндеме репродукциясы қолданылады [4].

Педагог балаларды суретпен жұмыс істеуге үйрету керек: қойылған мақсатқа сәйкес ондағы бейнеленген заттарды сипаттауға; оларды бір-бірімен

және өз бақылауларымен салыстыру; заттар арасында байланыс орнату, сурет бойынша тақырыптық әңгіме құрастыру.

Сабақтарда әртүрлі оқу міндеттерін шешу үшін суреттер қолданылады: олар жаңа білімнің көзі, жалпылау материалы, мұғалімнің немесе оқушының әңгімесінің иллюстрациясы, ынталандыру құралы бола алады.

Сонымен, көрнекіліктердің әртүрлі түрлерін оқу процесінің барлық кезеңдерінде қолдануға болады: жаңа материалды түсіндіру кезінде, білімді бекіту, іскерлік пен дағдыларды дамыту, үй тапсырмасын орындау кезінде, оқу материалын меңгеруді тексеру. Көрнекілік білімді меңгерудің индуктивті әдісі жиі қолданылатын бастапқы кезеңдерінде кеңінен қолданылады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Дерновский И.Д. Инновационные педагогические технологии: Учебное пособие / И.Д.Дерновский. -К.: «Академвидав»,2014.-352с.
2. Запрудский, Н.И. Современные школьные технологии: Пособие для учителей / Н.И.Запрудский – 2-е изд. – Мн., 2014. – 270-271 с.
3. Загвязинский, В.И. Инновационные процессы в образовании и педагогическая наука / В.И. Загвязинский // Инновационные процессы в образовании. – 2012. – № 5. – С. 3-9.
4. Ильин, А.С. Мотивация педагога к инновационной деятельности: эрзац или реальность / А.С. Ильин // Научное обеспечение системы повышения квалификации кадров. – 2012. – №2. – С. 69-74.

ОӘЖ 378.147

ЖАСӨСПІМДЕРДІҢ ӨЗІН-ӨЗІ АНЫҚТАУЫН ПЕДАГОГИКАЛЫҚ СҮЙЕМЕЛДЕУ КЕЗІНДЕ ҚОЛДАНЫЛАТЫН ЗАМАНАУИ ТЕРМИНДЕР МЕН ҰҒЫМДАР

Иманәлі М.С., Сүлеймен А.Н., Смат А.К.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Актуальность проблемы профессионального самоопределения находит практическое решение в системе общего образования в реализации идеи профильности старшей ступени ставит выпускника основной ступени перед необходимостью совершения ответственного выбора - предварительного самоопределения в отношении профилирующего направления собственной деятельности

Summary: The urgency of the problem of professional self-determination finds a practical solution in the system of general education in the implementation of the idea of the profile of the senior stage that puts the graduate of the main stage before the need to make a responsible choice - preliminary self-determination in relation to the profiling direction of one's own activity

Өзін-өзі анықтау, әлеуметтік қатынастар жүйесіндегі өз орнын саналы түрде таңдау-жеке тұлғаның жетілуінің орталық механизмі. Өзін-өзі анықтау қажеттілігінің пайда болуы дамудың жеткілікті жоғары деңгейіне қол жеткізуді көрсетеді және ақпарат құрылымында, идеологияда, кәсіпте, эмоцияларда және басқа да адами қатынастарда өзіндік, толығымен тәуелсіз позицияны ұстануға деген ұмтылыспен сипатталады [1].

Өзін-өзі анықтаудың әртүрлі көзқарастары бар.

- Қоғам жеке адамдарға жүктеген міндеттер жиынтығы ретінде.

- шешім қабылдаудың біртіндеп процесі ретінде, оның барысында жеке адамдар өздерінің қалауы мен қоғамдағы еңбек бөлінісі жүйесінің қажеттіліктері арасындағы тепе-теңдікті қалыптастырады.

- кәсіби қызметті қоса алғанда, жеке тұлғаның өмір салтын қалыптастыру процесі ретінде.

Өзін-өзі анықтау кезеңінде адам "Мен кімін? Тұтастай алғанда, өзін - өзі анықтау-бұл ауыр болуы мүмкін және көбінесе сәтсіздікпен аяқталатын өз жолын табу.

Адамның өзін-өзі анықтауы бірнеше компоненттерден тұрады. Өмірлік өзін-өзі анықтау негізінен қоршаған әлем мен қоғамдағы өзін-өзі анықтаудың мақсаттары мен салдарын көрсетеді.

Жеке тұлғаның өзін-өзі анықтауы адамның семантикалық және іс-әрекеттік сәйкестігін қалыптастырумен байланысты.

- Кәсіби өзін-өзі анықтау адамға әлеуметтік және еңбек саласында бейімделуге және орнығуға мүмкіндік береді.

Кәсіби өзін - өзі анықтау-бұл жеке тұлғаның кәсіпке және еңбек қызметіне қатынасын қалыптастыру процесі, жеке тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыру тәсілі және жеке және әлеуметтік-кәсіби қажеттіліктерді үйлестіру.

Әлеуметтік-идеологиялық мағынада кәсіби өзін-өзі анықтау әр адам үшін қажет және мемлекет пен қоғамның арнайы күш-жігерін ұйымдастырумен байланысты.

Әлеуметтік-идеологиялық мағынада ол көбінесе проблемалық сипатта болатын және шешім қабылдаудың кезең-кезеңімен жүретін жеке міндеттер түрінде көрінеді.

Тұлғалық-идеологиялық жағынан бұл жеке тұлғаның кәсіби қызметпен байланысты объектілерге, процестерге және құбылыстарға қатынасының сенсорлық базасын қалыптастыру, жұмыстағы іс-әрекеттің жеке стильдерін қалыптастыру, шешім қабылдау, тұлғааралық қарым-қатынас, қоғамдық қарым-қатынас, сондай-ақ психологиялық күйлер мен тәжірибе ерекшеліктері [2].

"Еңбек және кәсіп әлемі" адам мен қоғамның өзара әрекеттесуінің негізгі бағыттарының бірі болғандықтан, кәсіби өзін-өзі анықтау жеке тұлға мен өмірдің өзін-өзі анықтауы үшін қажетті шарт болып табылады.

Әбілханова-Славская, Гинсбург, головка және Климовтың еңбектеріне сүйене отырып, өзін - өзі анықтау-бұл адамның әлемде және қоғамда өз орнын анықтайтын процесі, екі жағынан дамитын процесс: құндылық-семантикалық және белсенділік. Ол "жеке кәсіби жоспарлау", "мүдделер, жеке тұлғаның бағыты" және "кәсіби ниеттер" сияқты ұғымдарды біріктіреді.

Кәсіби өзін-өзі анықтауды дамытудың негізі адамның жеке мағынасы жүйесі болып табылады [3].

Жеке тұлға-бұл шындықтың жеке көрінісі және адамның іс-әрекет немесе қарым-қатынас болатын тақырыпқа қатынасы. Кәсіби өзін-өзі анықтаудың жеке аспектісі нақты мінез-құлықты, іс-әрекетті, жұмысты және оның салдарын қамтиды.

Бұл аспектідегі кәсіби өзін-өзі анықтаудың негізі адамның мінез-құлқында қандай да бір тұрақты түрде көрінетін қасиеттер, яғни кәсіби қызметті таңдауға және орындауға байланысты қасиеттер болып табылады.

Тұлғаның өзін-өзі анықтауының бұл аспектілері жүйелі түрде қарама-қайшы байланысқа ие.

Адамды қоршаған ортамен байланыстыратын іс-әрекет болғандықтан, адамның семантикалық бағдарындағы елеулі өзгеріс оның қызметін өзгертпестен бола алмайды.

Керісінше, іс-әрекет адамның қалаған мағынасы мен бағытын жүзеге асыру болғандықтан, ол өзінің семантикалық негізін өзгертпестен дами және өзгере алмайды.

Осылайша, А. Г. Асмолов былай деп жазады: "белгілі бір әлеуметтік жүйедегі бірлескен қызмет жеке тұлғаның дамуын анықтайды, бірақ жеке тұлға...". Бұл дегеніміз. Адамның дамуын анықтайтын қызметті өзі таңдайды.

Өзін-өзі анықтау, егер ол жеке іс-әрекеттің мағыналы бірлігіне қол жеткізуге әкелсе, жарамды.

Жеке іс - әрекет-семантикалық бірлік-бұл жеке адам мен орта арасындағы байланыс пен өзара тәуелділіктің күйі. Ол сипатталады

- Құндылықтар жүйесі мен адамның өмірлік бағдарлары мен ол бағытталған қызмет жүйесі арасында оңтайлы байланыс қалыптасқан.

- Оу, жұмыс, қарым-қатынас, өзін-өзі тану және т.б.), яғни адамның кеңістіктегі және уақыттағы құндылық қалыптасуын жүзеге асыруды анықтайтын жағдай (қажеттіліктерді қанағаттандыру, жеке мағына, бағдар және мотивация), құндылық саласын дамыту және адам қызметін жетілдіру мүмкіндіктері.

- Қолайсыз психологиялық жағдайлардың минималды көріністері.

Бұл тәсілмен адамның жеке басы бір уақытта кәсіптік бағдар беру объектісі, кәсіптік кеңес берудің әсері, кәсіби әлемдегі бағдар объектісі (сыртқы аспект) және кәсіби өзін-өзі анықтау объектісі (ішкі аспект) болып табылады.

Кәсіби өзін-өзі анықтау, адамның біртұтас өзін-өзі анықтауының бөлігі ретінде, белгілі бір уақыт шеңберіне ие емес, өмір бойы жалғасады және адамның кәсіби іс-әрекетінің өзгеріп отыратын жағдайлары мен мазмұны, сондай-ақ табиғи даму мен сыртқы араласудың әсерінен адамның құндылық-семантикалық бағдарларын қайта құру әсер ететін жеке процесс ретінде жүзеге асырылады. Ол жеке процесс ретінде жүзеге асырылады. Жоғарыда аталған себептерге байланысты "проблемалық сана" дәрежесі жоғарылаған кезде кәсіби өзін-өзі анықтау кезеңдерін бөліп көрсету қиын [4].

Мазмұннан басқа, кәсіби өзін-өзі анықтаудың әр кезеңі нақты жағдайлармен, нақты қиындықтармен және кәсіби дамудың қол жетімді деңгейлерімен сипатталады.

Осы кезеңдегі ішкі және сыртқы жағдайлардың үйлесімі.

- Тұлғаның құндылық-семантикалық саласының сипаттамалары (тұтастық, дәйектілік, тұрақтылық, көптік), олардың қажеттіліктерінің, бағдарлары мен мотивтерінің қабылданатын деңгейі, олардың қалыптасуы.

- Адамның өткен тәжірибесінің көлемі және оны пайдалану.
- Адамның білімі, дағдылары мен қабілеттері.
- Адамның психологиялық ерекшеліктері (жұмыста әлеуетті немесе географиялық маңызды, сонымен қатар қарым-қатынастың немесе тәжірибенің сипатын анықтайды).

Сыртқы орта.

- Адам айналысатын немесе айналысатын кәсіптік немесе оқу іс-әрекетінің шарттары мен мазмұны.

- Адам және осы қызметке қажетті қасиеттер.

- Өмірлік ортаның ерекшеліктері және оның күнделікті өмірге және кәсіби өзін-өзі анықтауға әсері.

- Отбасылық, топтық және әлеуметтік қатынастардағы адами қатынастардың әсер ету ерекшеліктері, осы салалардағы көңіл-күйді, бағдарларды және стереотиптерді жалпылау [5].

- Бұл оның тиімді дамуына кедергі келтіретін және оларды шешу үшін тұлғаның құндылық-семантикалық жүйесін және қызмет құрылымын өзгертуді талап ететін кәсіби өзін-өзі анықтау жағдайының ерекшеліктері.

- Бұл кәсіби өзін-өзі анықтаудағы қиындықтар, бұл кеңес беру қажеттілігін шындыққа және кәсіби кеңес беру мазмұнының құрамдас бөліктерінің біріне айналдырады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Вульф В.З., Иванов В.Д. Основы педагогики в лекциях, в ситуациях, в первоисточниках. Уч.пособие. - М., 2017г.
2. Подласый И.П. Педагогика.-Минск, 2016 г.
3. Педагогическая технология./Сост. Н.Е.Щуркова. - М., 2012 г.
4. Хмель Н.Д. Теоретические основы профессиональной подготовки учителя. - Алматы: Гылым, 1998г.
5. Бордовская Н.В. “Педагогика” Санк-Петербург, 2012 г.

ОӘЖ 373.1

МУҒАЛІМ МЕН БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ӨЗАРА ӘРЕКЕТІ

Ирисбекова Х.А., Турсуметова З.Б., Аманбек А.А.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье педагогическое взаимодействие рассматривается как составная часть педагогического процесса. В процессе педагогического взаимодействия учитель реализует определенные цели, указанные в статье. В статье представлены стили педагогического общения, оказывающие сильное влияние на процесс взаимодействия с учащимися.

Summary: The article considers pedagogical interaction as a constituent element of the pedagogical process. In the process of pedagogical interaction, the teacher implements certain goals specified in the article. The article specifies the styles of pedagogical communication that have a strong influence on the process of interaction with students.

Педагогикалық процестің құрамдас бөлігі педагогикалық өзара әрекеттесу болып табылады. Бұл жеке педагогикалық өзара әрекеттесу тізбегін білдіреді. Педагогикалық өзара әрекеттесу - бұл мұғалімнің баламен әдейі немесе байқаусызда байланысы (ұзақ немесе уақытша, тікелей немесе жанама), олардың мақсаты баланың мінез-құлқындағы, іс-әрекетіндегі және қарым-қатынасындағы өзгерістер, олардың өзара байланысын тудырады.

Педагогикалық өзара әрекеттесу мұғалімнің балаға педагогикалық әсерін, баланың мұғалімді қабылдауын және оның белсенділігін қамтиды. Баланың белсенділігі екі бағытта көрінуі мүмкін: мұғалімге әсер ету және өзін-өзі жетілдіру (өзін-өзі тәрбиелеу). Сондықтан «педагогикалық өзара әрекеттесу» ұғымы мұғалімдер мен тәрбиеленушілердің өзара әрекеттесуінің салдары болып табылатын «педагогикалық әсер» және «педагогикалық қатынас» ұғымдарымен бірдей емес.

Педагогикалық қарым-қатынас адами қарым-қатынастың ең күрделі салаларының бірі болып табылады. Ол педагогикалық процесс субъектілерінің бірлескен оқу қызметін жүзеге асыру нысаны ретінде қарастырылады. Қарым-қатынас-оған серіктес ретінде кіретін субъектілердің өзара әрекеті [1].

Бүгінгі таңда педагогикалық қарым-қатынастың нәтижелі ұйымдастырылған процесі педагогикалық қызметте мұғалім мен балалар арасында туындауы керек нақты психологиялық байланысты қамтамасыз етуге арналған. Оқыту мен тәрбиелеудегі педагогикалық қарым-қатынас оқушының жеке басына әсер ету құралы ретінде қызмет етеді.

Жұмысты орындайтын ересек адам сияқты, оқушы не істеу керектігін, не үшін істеу керектігін, қалай істеу керектігін, қателіктерін көруді, өзін-өзі басқаруды және бағалауды білуі керек. Мектепке баратын бала мұны өз бетінше жасай алмайды, яғни оның тәуелсіз оқу іс-әрекетіне қабілеті жоқ. Оқу процесінде бастауыш сынып оқушысы білімді, дағдыларды игеріп қана қоймай, өзіне оқу міндеттерін (мақсаттарын) қоюға, білімді игеру мен қолдану тәсілдерін табуға, өз іс-әрекеттерін бақылауға және бағалауға үйренеді.

Бастауыш сынып оқушыларының өміріндегі басты тұлға-мұғалім. Баланы бастауыш мектепте оқытудың барлық жылдарында мұғалім бала үшін маңызды тұлға болып табылады және білім алушының әлеуметтенуінің маңызды буыны болып қала береді. Оқытушы когнитивтік саланың дамуына, қажетті білім мен дағдыларды игеруге, оқу іс-әрекетін қалыптастыруға ғана емес, сонымен қатар білім алушылардың мотивациясына (ең алдымен танымдық, оқу мотивациясы, сондай-ақ жетістікке жету мотивациясы) әсер етеді.

Оқушының жеке басын әлеуметтендіру мен дамытудың негізгі буыны ретінде мұғалімнің ерекше маңызды сипаттамасы-педагогикалық қарым-қатынас стилі. Педагогикалық қарым-қатынас стилі-мұғалім оқушылармен, олардың ата-аналарымен, жұмыс әріптестерімен қарым-қатынас жасау кезінде қолданатын әдістер мен әдістердің қалыптасқан жүйесі. Мұғалімнің қарым-қатынас стилінде әдетте мұғалімнің коммуникативті мүмкіндіктерінің ерекшеліктерін, мұғалім мен оқушылардың қарым-қатынас стилін, мұғалімнің

шығармашылық даралығын және оқушылар ұжымының ерекшеліктерін байқауға болады.

Педагогикалық өзара әрекеттесуде қарым-қатынас стилі маңызды рөл атқарады. Бастауыш мектепте тұлғааралық қарым-қатынаста туындайтын мәселелерді шешудің негізгі жүктемесі мұғалімге жүктеледі. Баланың позициясы оның мектеп ортасына деген болашақ көзқарасын, балалар ұжымындағы әлеуметтік жағдайын анықтайтын тірек нүктесіне айналғанда, мұғалімнің рөлі ерекше мәнге ие болады. Мұғалім ұстанатын педагогикалық қарым-қатынас стилі оның оқушылармен қарым-қатынасына қатты әсер етеді.

Авторитарлық қарым-қатынас стилінде мұғалім балалардың кез-келген әрекетін қатаң бақылайды. Бұл қарым — қатынас стиліндегі жағымды жағдай оқушылардың үлгерімінің жоғары деңгейі болады, ал теріс-оқушылар арасындағы сенімді қарым-қатынастың болмауы, мұғалімнің балалардан суық бөлінуі. Қарым-қатынастың либералды стилінде мұғалімнің сыныпта сенімді қарым-қатынас орнату әрекеттері өте ресми. Мұндай мұғалім тек өзінің функционалдық міндеттерін орындаумен айналысады, бірақ оқу іс-әрекетін ұйымдастыру, барлық тәрбие және сыныптан тыс жұмыстар тек номиналды түрде орындалады. Сонымен, демократиялық қарым-қатынас стилінде мұғалімнің іс-әрекетінде әр балаға жеке көзқарасты таңдау басым болады. Балалардың жеке ерекшеліктерін, олардың қызығушылықтары мен хоббилерін зерттеу ол үшін маңызды болады. Мұндай мұғалім сыныпта тиімді өзара әрекеттесуді қалыптастыру міндетін едәуір жеңілдетеді: балалар жақсы оқиды, өздерін жайлы сезінеді және психологиялық тұрғыдан қауіпсіз [3].

Э. Эриксонның пікірінше, бастауыш сынып оқушысын әлеуметтендірудегі мұғалімнің рөлі зор. Сондықтан, мұғалімдерді даярлау және іріктеу осы кезеңде бастауыш сынып оқушысын күтуі мүмкін қауіптердің алдын алу үшін өте маңызды [4].

Педагогикалық өзара әрекеттесу процесінде мұғалім екі негізгі мақсатты жүзеге асырады: оқушыларға хабарлама жібереді немесе оларға әсер етеді, яғни әрекетке итермелейді. Педагогикалық өзара іс-қимылдың арқасында бастамашылдық, серіктестің іс-әрекетін ескере отырып, өз іс-әрекеттерін құру қабілеті, бірлескен іс-әрекетке қатысушылардың эмоционалдық жағдайларын түсіну, диалогта жетіспейтін ақпаратты алу қабілеті, өз көмегін және жалпы іс-қимыл жоспарын ұсынуға дайын болу, жанжалдарды бейбіт жолмен шешу қабілеті барынша табысты дамиды.

Осылайша, педагогикалық өзара әрекеттесу диалог процесінде екі немесе одан да көп субъектілер екеуіне де қажет белгілі бір объектіге қатысты бағалау сипатындағы ақпаратпен алмасқанда және осы ақпаратқа сүйене отырып, бір-бірімен өзара әрекеттескенде пайда болады және тиімді жүзеге асырылады. Бірақ, педагогикалық өзара әрекеттесу, бір жағынан, өзара әрекеттесетін тараптар бір - біріне бірдей әсер ететін өзара байланысты процесс; екінші жағынан, педагогикалық өзара әрекеттесу процесі. Тараптардың бірі ұйымдастырады, бағыттайды және бақылайды. Демек, бастауыш мектепте мұғалім мен оқушылардың педагогикалық өзара әрекеттесуін ұйымдастыру, ең

алдымен, әлеуметтік байланысты ұйымдастырудың нұсқасы болып табылады, яғни мұғалім өзінің әлеуметтік рөліне сәйкес педагогикалық өзара әрекеттесу процесін басқарады және бақылайды, сонымен бірге оқушыға әсер етеді және оның өзіне әсерін сезінеді.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. С. Б. С., Волков, Волкова Н. В., Орлова Е. А. Психология педагогического общения. Учебник для бакалавров; Юрайт - Москва, 2014. - 336 с.
2. Фоминова, А. Н. Педагогическая психология / А.Н. Фоминова, Т.Л. Шабанова. - М.: Флинта, 2016. - 320 с.
3. Сарычев, С. В. Педагогическая психология / С.В. Сарычев, И.Н. Логвинов. - М.: Питер, 2016. - 224 с.
4. Якиманская И.С. Педагогическая психология. Основные проблемы: Учебник. М.: МПСИ, МОДЭК, 2016. — С. 648

ОӘЖ 37.0.15-8

**БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУҒА ҮЛГЕРМЕУ СЕБЕПТЕРІ
ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ЖЕҢУ, ЕСКЕРТУ ЖОЛДАРЫ**

Ирисдавлетова Ф.Б., Тойханова С.М., Жаныбек Т.М.
«Мирас» университеті., Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье обсуждены способы предотвращения причин неуспеваемости учеников начальных классов.

Summary: The article discusses ways to prevent the causes of failure of primary school students.

Бастауыш сынып мұғалімдерінің құзыреттілігін дамыту – нәтижелі білім беру факторларының бірі. Жүсіпбек Аймауытов айтқандай, «бала мектеп бітіргеннен кейін бүкіл әлемге, басқаларға және өз өміріне білім көзімен, ашық сана көзімен қарай білсе, бұл тәрбиенің түпкі мақсаты».

Бұл бағытта мұғалім болашақта баланың дамуына берік негіз қалауы керек. Баланың болашағын қалай дайындасақ та, оның болашағы да солай болатынын бәріміз жақсы білеміз. Ахмет Байтұрсынұлы айтқандай: «Білім – құзіреттілікке апаратын баспалдақ, ал құзіреттілік – осы білімді іс жүзінде қолдана білу». Расында, болашақты бүгінгіден де нұрлы етіп, адамзат қоғамын алға жетелейтін бірден-бір күш – білім.

Мектептегі оқушыларға ғылым негіздерін үйретіп, адамгершілікке тәрбиелейтін басты тұлға – ұстаз. Осы жерде Ахмет Байтұрсынұлының «Мектептің жаны – ұстаз», «Ұстаз шәкіртінің жанын үнемі ізденіс үстінде болса ғана нұрландыра алады» деген даналық сөзі ойға оралады. Мәдениетті, еңбекқор, табанды ересек адам мектеп есігі ашылғаннан кейін қалыптасады.

Мұғалім шәкірттерінің толық жетістігі үшін аянбай еңбек еткенде ғана бұл міндеттерді орындай алады. Мұғалім оқу-тәрбие үрдісін дұрыс ұйымдастырып, нәтижелі өткізу үшін өзінің бар шеберлігі мен білімін жұмсайды.

Мұнда мен миға шабуыл стратегиясы арқылы келесі сұрақтарға назар аударуды ұсынамын:

1. Оқушылардың үлгерімін қалай арттыруға болады?
2. Оқушылардың сабақты аяқтамауының себебі неде?
3. Бұл себептерді анықтауға және жоюға бола ма?

Менің ойымша, оны жоюға болады. Оқушылардың нашар оқуы мен сабақты толық орындамауының басты себебі – оқыту жүйесінің сапасыздығы. Магистр әр пәнге педагогикалық талаптар мен оқыту әдістемесін толық қолданбаса, тәрбие жұмысы дұрыс жолға қойылмайды. Оқушылар материалдарды толық игермейді, үйге берілген тапсырманы орындай алмайды немесе кеш орындайды. Оқушының сапқа тұра алмауы ерте басталуы мүмкін.

Мысалы, сабақты дұрыс өткізбеу салдарынан оқушы материалдың кейбір бөлігін түсінбейді, әйтпесе бұлыңғыр түсінеді. Студенттердің көпшілігінің үйінде түсінбесе хабарласатын ешкімі жоқ. Осының салдарынан оқушы материалдарды меңгере алмайды. Жаңа сабақ өткен материалдарға негізделгендіктен, ол да түсініксіз. Демек, студент бағдарламаның бір бөлігін дұрыс түсінбеген немесе мүлде түсінбеген болып шығады. Оқушының сабақты ұстанбауының себебі де осы [1].

Екіншіден, сабақ әдістемелік тұрғыдан дұрыс жүргізілсе де, кейбір оқушылар сабаққа мән бермей, басқа жұмысқа (тәртіпті бұзуға) алшақтайды немесе көңілдері ауып кетеді. Мұғалім мұндай оқушыларды елемейді, уақыт өте келе олар сабақтан қалатындарға айналады. Сабақ сапасының төмен болуы мұғалімнің білімінің аздығынан, тәжірибесінің аздығынан, әдістемені білмеуінен. Дайындықсыз сабақ әрқашан жаман болады. Бұл да сәтсіздікке ұшырайды.

Сабақты үлгермеудің тағы бір себебі – мұғалім оқушының білім көлемін жиі - жиі тексеріп, есепке алмағандықтан. Оқушының нақтылы білімін саралап анықтамайды. Ережелерді құрғақ жаттауына жол береді. Сабақ үстінде жаттығу жұмысын кем жүргізеді. Содан барып оқушылар білгенін, үйренгенін іс жүзінде қолдануға қиналады.

Оқушылардың сабақты үлгермеуінің тағы бір себебі – үйге тапсырма беру мен оны тексеру, әдістеменің дұрыс болмауы. Өйткені кейде үйге берілген тапсырманың саны мен сапасына жете көңіл бөлінбейді, тапсырма мөлшерсіз, үстірт, қалай болса солай беріле салады. Сол себепті оқушы түсінбей қалады да, үйге барғанда орындай алмайды немесе шала, қате орындайды. Осындай бір біріне ұласқан кемшіліктерден келіп үлгермеушілік шығады [2].

Оқушының сабақ үлгермеуінің басқа бір себебі – мұғалім оқушының ата – анасымен тығыз байланыс жасамайды. Біріншіден, ата – ана оқуға қажетті жағдайды өз дәрежесіне туғызбайтындықтан, баласы сабаққа даярлана алмайды. Оқушының сабаққа көп келмей қалуынан (не ауырып қалып) өткен сабақты білмеуінен де күн тәртібінің болмауынан болған күнде де оны дұрыс орындамауынан үлгермеушілік шығады.

Сабақты үлгермеушілік – оқушының денсаулығына да бірден - бір байланысты. Оқушының бір жері ауырып отырса, сабаққа ықыласы болмайды.

Не болмаса сынып ауасы жиі тазартылып тұрмаса да, оқушының көңілі сергек болмайды, тез шаршап, бойлары ауыр тартады, өтілген сабақты жөнді ұқпайды.

Оқушылардың сабақты үлгермеушілігінің және бір себебі – оларға бір - біріне жолдастық көмектің дұрыс ұйымдастырылмауынан, ұйымдастырылған күнде әрбір оқушының меңгере алмаған тақырыбына ғана нақтылап көмектеспей жалпылама қосыма сабақ түрінде өткізілуінен.

Сабақты үлгермеушіліктің тағы бір себебі – сыныптағы оқушы санының көп болуы, оқулықтың толық жетіспеуінен де.

Енді оқушылардың сабақты үлгермеу себептерін біліп алғаннан кейін, негізгі мақсат - оны болдырмаудың жолдарын көрсетуге тырысайық. Озат мұғалімдердің тәжірибелері сыныптағы оқушылардың сабақ үлгерімін толық қамтамасыз етуге болатындығын әлде қашан шешкен. Демек, барлық оқушының сабақты жақсы оқуын қамтамасыз ету – әрбір мұғалімнің қолынан келетін іс.

Біріншіден әрбір оқушыға сабақ барысында берілетін сұрақтарды алдын ала ойлап қою керек, тапсырманы да әрбір оқушының күші мен қабілетін ескере отырып, берген жөн.

Екіншіден мұғалімнің сабаққа ұқыпты даярлануы және сабақты сапалы өткізуінің жолдары мен әдістері үлгермеушіліктің болдырмау себептерінің бірі болып саналады.

Үшіншіден сабақ барысында оқушыларды қызықтыра білуі, дидактикалық материалдармен жұмыс, жарыс ұйымдастыру, топпен жұмыс, көрнекі – құралдарды көп қолдану.

Төртіншіден оқушылардың үйде орындап келген жұмысын мұғалім үнемі қадағалап, тексеріп отыратын болса, олар үйге берілген жұмысты тыңғылықты етіп орындауға дағдыланады. Бұл әдіс жалқау оқушыға да қозғау салып, тапсырманы дұрыс ұқыпты орындауға міндеттейді. Үй тапсырмасын тексергенде, оқуы нашар, сондай – ақ тапсырманы қалай болса солай орындайтын оқушылардың дәптерлерін жиі – жиі тексеру керек, сонымен қатар өзіне бөлек дәптер бастату. Бұл әдіс артта қалғандарды оқуға талаптандырып, олардың белсенділігін жақсартады.

Бесіншіден ата - ананың қадағалауы, қосымша сабақтар, сыныптан тыс жұмыстарды жолға қою, үйге тапсырылған жұмысты жақсы орындаған оқушыларды дәріптеп, көтермелеу, басқаларға үлгі етіп көрсету - үлгерімі төмен оқушыларды сабаққа ынталандырудың бірден – бір әдісі.

Алтыншыдан өткен материал жөніндегі оқушылардың ұғымын тексерудің тиімді жолдарына тоқталу. Жеке оқушыны тақтаға шақырып, тиісті сұрақтарға жауап алу. Мұғалімнің оқушыға берген сұрағы дәл, анық, ұғымды болғаны дұрыс. Мұғалім оқушының берген жауабының тек мазмұнына ғана көңіл аударып қоймай, тіліне де, сөйлемді құрастырып дұрыс айта білуіне де көп көңіл бөлуі керек. Оқушының тілін тек дұрыс сөйлеу, ойлау арқылы ғана дамытамыз. Бұл оқу, ана тілі сабақтарында ғана емес, барлық пәндерге де ортақ міндет [3].

Жетіншіден баға қою – өте жауапты кезең. Бағаны дұрыс қоймау оқушыларға үлкен кері әсер етеді. Бұның тәрбиелік және оқушылардың сабақты дұрыс оқулары үшін маңызды екендігін мұғалімдер ұмытпауға тиіс. Әр уақытта оқушылардың жауабына сәйкес өткен материалға қысқаша қорытынды жасап отыру – олардың білімін нығайтуға пайдасын көп тигізеді.

Сегізіншіден жаңа тақырыпты түсіндіру. Оқыту жұмысының нәтижелі болуы – материалды дұрыс түсіндіруге және сабақты дұрыс жабдықпен өткізуге байланысты.

Тоғызыншы бұл сабақ үстінде әдіс – тәсілдерді өзгертіп, түрлендіріп отыру, оқушылардың сабақ үстінде өз бетінше істейтін жұмыстарымен жаттығу жұмыстарын тиімді етіп, түрлендіріп жүргізу – олардың сабаққа белсене қатысуына жол ашады.

Күнделікті сабақ барысында кей пәндерден үлгерімі төмен оқушылар кездесіп жатады. Сондай оқушылармен мысалы: қазақ тілі пәні бойынша түрлі жеке жұмыс түрлерін жүргізуге болады.

Үлгермейтін оқушыларға қазақ тілі сабағында қазақтың төл дыбыстары ұ мен ү, ң мен н, ы мен і дыбыстары арасындағы ұқсастықтар қиындық туғызады. Осы қиындықты жою үшін әр сабақта жаттығу жұмысынан кейін міндетті түрде оқушы сөйлем ішінен осындай дыбыстарды тауып, сөздерде қолданылуына мән бергізіп, әр түрлі жаттығу тапсырмаларын орындату керек.

Бақылау жұмыстарын тексергенде жұппен жұмыс жасаймыз. Балалар жұпта бақылау жұмыстарын бір - бірімен салыстырып, бір - бірінің қателерін тауып алады және бір - біріне түсіндіреді. Бұл ізденісте қабілетті оқушылар үлгерімі төмен оқушыларға көмектеседі, жұппен жұмыс істелінеді. Оқушылар қателерін тауып түзетеді, теріс жазған себебін анықтайды, ереже шығарады, дәлелдейді. Мұндай жұмыс тәсілі оқушыларды бірінің жауабын бірі тыңдауға, мәдениетті қарым - қатынас жасауға тәрбиелейді.

Оқушының есте сақтау қабілетін, сауатты жазу дағдысын қалыптастыру үшін көшіріп жазу, ереже жаттау әдісі де оқушыға өте тиімді.

Қорытындылай келе, сабақта түрлі грамматикалық тапсырмаларды қолдану, фонетикалық, морфологиялық талдаулар жүргізу, диктант жазу, жұмысты ұйымдастыру, ережелерді көшіріп, жаттау жақсы нәтиже екенін айта кеткен жөн.

Мақтаудың барлық түрлері жеке ерекшеліктерді ескере отырып беріледі. Өзіне сенімсіз, оқу үлгерімі нашар оқушыны қолдап, мадақтау керек. Тәрбиеші кез келген ұнамды қасиетке ие бола отырып, бала бойына сенім ұялатады, кедергілерден таймай, ұмтылыс пен дербестікке баулиды. Ұстазының, айналасындағылардың сеніміне ие болған бала кемшілігін «жеңіп», дұрыс жолға түсе бастайды.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Ж.Б.Қоянбаев, Р.М.Қоянбаева “Педагогика” Алматы - 2012 ж.
2. Л.Ш.Рувинский, В.А. Кон-Коли, Д.М.Гришин “Мамандыққа кіріспе”, Алматы, 2014
3. Маханбетова Э. “Үлгермеушілікті болдырмау жолдары”. “Қазақстан мектебі” №6-2012ж.

**БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КӨШБАСШЫЛЫҚ
ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУЫ**

Искандарова Р., Муслимова А., Ахметова А.
Ғылыми жетекшісі: п.ғ.м., оқытушы Асетова Г.А.
М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматривается проблема развития лидерских способностей младших школьников. Анализируя исследования, проведенные казахстанскими учеными, дается определение понятия лидерства.

Summary: The article deals with the problem of developing the leadership abilities of younger schoolchildren. Analyzing the research conducted by Kazakhstani scientists, the definition of leadership is given.

Өркениеттің қазіргі даму кезеңіне тән белгілердің бірі - айналамыздағы әлем тез өзгеріп отырады. Сонымен қатар, қоғам өмірінің барлық салаларында болып жатқан өзгерістердің ауқымы соншалықты маңызды және олардың әлеуметтік-экономикалық және психологиялық салдары соншалықты радикалды, сондықтан өркениет дамуының жаңа жаһандық проблемасының – өзгермелі әлемдегі адам проблемасының пайда болуы туралы айтуға болады.

Қазақстанда болып жатқан қоғамдық өмірдің жаңаруымен, әлеуметтік-экономикалық жағдайдың тұрақтануымен, білім берудің жаңғыртылуымен байланысты инновациялық процестер өскелең ұрпақтың бойында ХХІ ғасырдың жеке басының қасиеттерін тәрбиелеу міндетін қояды. Осыған байланысты білім беру мемлекеттік тапсырысты жүзеге асыру институты ретінде ерекше ұйымдастырушылық дағдылары бар, стандартты емес идеяларды ұсынуға және айналасындағыларды басқаруға қабілетті, командада жұмыс істей алатын, басқа адамдармен өнімді қарым-қатынас құра алатын адамды дайындауға арналған.

Қазіргі уақытта елімізде мектептегі білім беруді жаңарту бойынша дәйекті жұмыс табанды және мақсатты түрде жүргізілуде. Оның негізгі мазмұны халықаралық білім беру кеңістігіне интеграциялау және инновацияларды енгізу негізінде оқытудың ең жоғары сапасына қол жеткізу болып табылады. Бұл міндет әсіресе бастауыш мектеп жағдайында артады, өйткені баланың жеке басының белсенді қалыптасу кезеңі, оның бейімділігі мен қабілеттерін анықтау жас мектеп жасы болып табылады. Бұл баланың жеке басының қалыптасуын қамтамасыз етуге, оның қабілеттерін жан-жақты дамытуға, оның жан-жақты дамуына жағдай жасауға бағытталған орта бастауыш мектеп. Сондықтан дәл осы кезеңде баланың жасырын қабілеттерін табу және оларды дамыту өте маңызды.

Бастауыш сынып оқушыларының көшбасшылық қабілеттерін дамыту мәселесі маңызды психологиялық-педагогикалық проблема болып табылады, оның маңыздылығы елге жаңа форматтағы көшбасшыларға қажет: өзара әрекеттесу мен ынтымақтастыққа ашық, мобильді, шығармашылық, кең білімді.

Бұл мәселені шешу барысында философиялық, психологиялық, педагогикалық және тарихи бағыттарда жүргізілген зерттеулерде жинақталған осы мәселе бойынша ғылыми материалды жалпылау қажеттілігі туындады.

Қазіргі әлемдегі философия мен көшбасшылық практикасына қызығушылық маңызды негіздерге ие. Көшбасшылық ұғымы мен оның даму проблемалары төңірегінде ұзақ уақыт бойы пікірталастар болатын сияқты. Бұл құбылыстың түсініксіздігіне, полифонизміне және оның табиғатына әртүрлі көзқарастарға байланысты.

Көшбасшылықтың алғашқы анықтамасын 14 ғасырда саясаткер, тарихшы, философ Никколо Макиавелли берген. Оның пікірінше, саяси көшбасшы - бұл бүкіл қоғамды біріктіретін және қоғамдық тәртіпті сақтау және оның үстемдігін сақтау үшін кез-келген құралдарды қолданатын егемен. Көшбасшылықтың табиғатын, функцияларын мен құралдарын анықтайтын Никколо Макиавеллидің еңбектерінің арқасында ол кеңінен қолданылады. Айта кету керек, философ көшбасшылықтың мазмұнын билеушінің жеке бақылауларына және оның бағыныштылармен қарым-қатынасына сүйене отырып анықтады. Негізінде көшбасшылық, Макиавелли бойынша, талпыныс билік, иелену оның алуды көздейді байлық пен артықшылықтар.

Біздің елімізде бұл проблема бұрынғы зерттеулерде саяси тұрғыдан қарастырылған. Л.Ф. Әділованың «Саяси көшбасшы имиджін қалыптастырудың теориялық және қолданбалы негіздері» докторлық диссертациясында саяси билік пен қоғамның өзара іс-қимылы контекстіндегі көшбасшылық ерекшелігі және Қазақстандағы саяси көшбасшылық институтының қалыптасуының негізгі заңдылықтары анықталды [1].

Б.Т. Есполов саяси саладағы көшбасшылықты да қарастырды. Ол «Саяси көшбасшылықтың» тұжырымдамалық парадигмалары мен типтерін анықтады; Қазақстан Республикасының тұрақты қоғамдық-саяси дамуының факторы ретінде саяси көшбасшылықтың ғылыми-теориялық және әдістемелік негіздерін ашты; «саяси көшбасшылық» санатының мәні анықталды және ғылыми негізделді және «саяси көшбасшылық» ұғымына авторлық түсіндірме берілді; демократиялық саяси жүйені нығайту контекстінде жас егемен мемлекет үшін саяси көшбасшылықтың қазақстандық моделінің қажеттілігі мен заңдылығы дәлелденді [2].

Жұмыста Н.Ә. Назарбаевтың жеке басының қалыптасуы мен дамуына қазақстандық көшбасшы сипатының негізгі белгілерін бір мезгілде жіктеуге мүмкіндік беретін, қолданыстағылардан ерекшеленетін сипаттама ұсынылды; Қазақстан Республикасының егемендігі мен мемлекеттілігін нығайтудағы Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың рөлі талданды және қорытындыланды; азаматтардың әлеуметтік сұрауларына тұрақты мониторинг жүргізу қажеттілігі негізделді; саяси және әлеуметтік-экономикалық процестерді болжаудың дәстүрлі емес әдістерін пайдалана отырып, Қазақстан Республикасындағы саяси көшбасшылық институтының даму перспективалары айқындалды [2].

Қазақстандық ғалымдар жүргізген зерттеулерді талдау мынадай қорытынды жасауға негіз береді:

- көшбасшылық мәселесі бойынша жұмыстар саны артты;
- көшбасшылықты зерттеудің түрлі салалары пайда болды: саяси, ұйымдастырушылық, оқу және т. б.;
- көшбасшылықты дамытуда пәнаралық қатынас пайда болады;
- көшбасшылықтың жас аспектісі әзірленуде.

Жоғарыда айтылғандардан көшбасшылық мәселесі әртүрлі елдер мен мәдениеттерде қарастырылды деп қорытынды жасауға болады. Бұл зерттеулер дипломдық жұмыс контекстінде бастауыш мектептің оқу-тәрбие процесінің жалпы көрінісін түсіну және моделін жобалау үшін қажет.

Осының бәріне сүйене отырып, біз көшбасшылық – бұл адамның өзін ізбасарлары деп танитын және қойылған мақсаттарға жетуге шабыттандырған басқаларға әсер етуінің әлеуметтік-психологиялық құбылысы деген қорытындыға келеміз.

Өздеріңіз білетіндей, көшбасшылар ересектер арасында ғана емес, балалар арасында да ерекшеленеді. Ғалымдардың пікірінше, адамның онтогенезіндегі көшбасшылық феномені бастауыш мектеп жасында қалыптасады және дамиды. Бастауыш мектеп жасындағы көшбасшылық ұғымын қолдану заңды және әлеуметтік құбылыстардың тұтастығы мен өзара байланысы туралы диалектикалық ілімнің іргелі идеяларына, қайшылықтарды дамудың қозғаушы күші ретінде жүзеге асыруға, тәрбие мен оқытудың жалпы және ерекше, әлеуметтік-тарихи мәні туралы маңызды философиялық ережелерге сүйенеді.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Адилова Л.Ф. Теоретические и прикладные основы формирования имиджа политического лидера: автореф. ... док.полит.наук: 23.00.02. – Алматы, 2013. – 51 с.
2. Есполов Б.Т. Понятийный аппарат исследования политического лидерства // Адам әлемі. Мир человека. – 2019. - №3. – С. 83-91.

ОӘЖ 37.018

СТУДЕНТТЕРДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Каленбек Н.К., Балтабай А.Н., Рахимова Г.У.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

*Резюме: В статье рассматриваются психологические особенности студентов.
Summary: The article deals with the psychological characteristics of students.*

«Студенттерге жол» студенттік өмірден әлдеқайда ерте басталады. Психологтар орта мектепті бітіруші жастардың өмірлік жоспарларына студент болуға деген кең дамыған құштарлықты үнемі жазып отырады.

Әрине, өмір бұл жоспарларды түзетеді. Алайда, бұл басым бағытты ой еңбегіне бағдарлау және соған байланысты жоғары білім алуға деген ұмтылыс екенін көрсетеді.

Жастар үшін үздіксіз білім алу – үлкен әлеуметтік, адамгершілік және психологиялық құндылық.

Студент – кейбір елдердегі жоғары, орта оқу орындарының студенті.

12 ғасырда университеттердің ұйымдастырылуымен оларда оқитын (алғашқы және оқытушылық) тұлғаларға қатысты «студент» термині қолданыла бастады; оқытушыларға (магистр, профессор және т.б.) ғылыми атақтар енгізілгеннен кейін – тек студенттер.

Ерекше топ ретінде студенттер Еуропада 12 ғасырда алғашқы университеттермен бір мезгілде пайда болды.

Ортағасырлық студенттер әлеуметтік және жастық қатынастарда өте біртектес болды.

Капитализмнің дамуымен және жоғары оқу орындарының әлеуметтік маңызы артқан сайын студенттердің қоғам өміріндегі рөлі артады.

Студенттер ұжымы білікті кадрлармен және зиялы қауыммен толықтыру көзі ғана емес, сонымен бірге айтарлықтай үлкен және маңызды әлеуметтік топты құрайды.

Жоғары білімнің қымбаттығы және басқа да бірқатар әлеуметтік кедергілердің болуы оны көп жағдайда қоғамның ауқатты топтарына ғана қолжетімді етіп, оны алған адамдарға айтарлықтай жеңілдіктер бергенімен, 19-20 жж. ғасырлар. студенттер жоғары саяси белсенділігімен ерекшеленді және қоғамдық өмірде көрнекті рөл атқарды.

Педагогикалық институт студенттерінің әлеуметтік құрылымын талдау әлеуметтік әділеттілік аспектісінде маңызды, өйткені қоғамның әртүрлі топтары үшін жоғары білімнің қолжетімділігін көрсетеді, яғни. тұрғысынан «барлық үшін тең мүмкіндіктер».

Сондай-ақ жетім балалар, аз қамтылған отбасылардан шыққан студенттер сияқты халықтың нашар қорғалатын топтары үшін бюджеттік негізде білім алу мүмкіндігінің болуы маңызды [1].

Бірақ бұл мәселенің әлеуметтік-мәдени жағы да бар – жоғары оқу орындарына қажетті тұлғалық қасиеттер кешенін қалыптастыру үшін оңтайлы, материалдық және мәдени жағдайлар қандай әлеуметтік ортада бар?

Расында да, сайысты ойдағыдай аяқтау үшін студенттердің оқу пәнін қалыптастыру, пәнді жақсы меңгеруге ұмтылу, ой-өрісін дамыту, т.б.

Сондықтан кейбір әлеуметтік топтардың өкілдері жоғары білім беру жүйесі үшін бәсекеге қабілетті болып шығады (беделді университетке, беделді факультетке түсу оңайырақ), ал басқалары бәсекеге қабілетті емес.

Оның қоғамдық мәдениетінің ең маңызды белгілері қандай, оны көбейту қалай жүзеге асады?

Біріншіден, студенттердің ата-аналары арасында жұмыссыздар аз.

Екіншіден, студенттер ұжымының әлеуметтік құрамы біршама алуан түрлі: онда дәстүрлі де, жаңа топтар да кеңінен ұсынылған: студенттердің бір бөлігінің балалары бар, өз отбасылары бар, жұмыс істейді, кәсіпкерлікпен, жеке кәсіпкерлікпен айналысады және сырттай оқиды. бөлім.

Үшіншіден, басым топ – жоғары білімді мамандар отбасынан шыққан студенттер.

Төртіншіден, студенттер құрамы біз үшін жаңа қабаттың өкілдерімен – ата-анасының бірі, тіпті ата-анасының екеуі де бизнестің әртүрлі салаларындағы жеке фирмалардың иелері болып табылатын отбасылардан шыққан жастармен жылдам толығады.

Студенттік ұжымның ерекше белгілерінің санына тағы бірнеше типтік белгілерді жатқызу керек. Ең алдымен, беделі сияқты.

Жоғарыда атап өткендей, студенттер жастардың ең дайын, білімді бөлігі болып табылады, бұл оларды алдыңғы қатарлы жастар тобының қатарына қосатыны сөзсіз.

Бұл өз кезегінде студенттік жас психологиясының өзіндік ерекшеліктерінің қалыптасуын алдын ала анықтайды.

Университетте оқуын аяқтау және сол арқылы жоғары білім алу арманын жүзеге асыру үшін студенттердің көпшілігі университет жастардың әлеуметтік ілгерілеуінің бір құралы екенін түсінеді және бұл психологияны қалыптастырудың объективті алғышарты болып табылады. әлеуметтік ілгерілеу.

Жоғары білім алуға мақсаттардың ортақтығы, еңбек құндылықтарының біртұтас сипаты – оқу, өмір салты, университеттің қоғамдық жұмыстарына белсене қатысу студенттер арасында ұйымшылдықты дамытуға ықпал етеді. Бұл студенттердің ұжымдық іс-әрекетінің әртүрлі формаларында көрінеді.

Тағы бір маңызды ерекшелігі – қоғамның әртүрлі әлеуметтік формацияларымен белсенді әрекеттесу, сонымен қатар университетте оқу ерекшеліктері студенттерді қарым-қатынастың үлкен мүмкіндігіне жетелейді.

Сондықтан қарым-қатынастың жеткілікті жоғары қарқындылығы студенттердің ерекше ерекшелігі болып табылады [2].

Студенттердің маңызды ерекшелігі де өмірдің мәнін іздестіру, жаңа идеялар мен қоғамдағы прогрессивті өзгерістерге ұмтылу болып табылады.

Бұл ұмтылыстар оң фактор болып табылады. Дегенмен, өмір тәжірибесінің жеткіліксіздігінен, өмірдің бірқатар құбылыстарын бағалаудағы үстірттіктен кейбір студенттер кемшіліктерді әділ сынаудан ойланбастан сынға көшуі мүмкін.

Жастарға арналған кәсіби жоспарлар әртүрлі ықпал ету құралдарының – ата-аналардың, мұғалімдердің, достардың пікірлері, кітаптар, бағдарламалар және т.б. әсерінен туындайды.

Екінші жағынан, жаппай жоғары білім алуға деген құштарлық адамның өз мүмкіндіктерін, бейімділігін және қабілеттерін кейде таңдаған мамандығына сәйкес емес, «дипломмен болса» қағидасы бойынша бағалауға әкеледі.

«Қай университетке түсу маңызды емес, тек оқуға түсу керек» деген басты және айқындаушы қағидаға айналғанда, таңдаған мамандықты сіздің бейімділіктеріңіз бен қабілеттеріңізге сәйкес ету туралы ойлану керек.

Қазір мектеп оқушыларының көпшілігі үшін университет өте жоғары құндылық болып табылады.

Жастардың жоғары оқу орындарына түсуге деген құлшынысы соншалықты жоғары бәсекелестікпен ұштасып, оқытудағы, әсіресе, ауыл мектептеріндегі барлық кемшіліктерді бірден ашады [3].

Дегенмен, жоғары оқу орнына қабылданған жастың болашақ мамандығын, қызметінің сипатын, қажетті қабілеттері мен дағдыларын, әлеуметтік-психологиялық талаптарды білмеуінің салдарынан көптеген көңілі қалатынын есте ұстаған жөн. маман үшін.

Студенттер үшін оқу жылдары олардың өміріндегі ең маңызды кезеңдердің бірі болып табылады.

Бұл – білім алу, кәсіби біліктілікке ие болу, өз қалауын, мүмкіндіктерін, бағыт-бағдарын қоғам жағдайларымен, талаптарымен үйлестіру кезеңі.

Олар, атап айтқанда, мектеп түлегі, талапкер, студент үшін жақсы таныс бола бермейтін кәсіптер, мамандықтар мен лауазымдар жиынтығында көрінеді.

Құндылық бағдарлары тұлға құрылымының ең маңызды құрамдас бөлігі болып табылады [3].

Басқа әлеуметтік-психологиялық формациялармен қатар олар мінез-құлықты реттеуші қызметін атқарады және адам қызметінің барлық салаларында көрініс береді.

Құндылықтар екі жақты сипатқа ие: олар әлеуметтік, өйткені олар тарихи-мәдени тұрғыдан анықталған және жеке, өйткені олар белгілі бір субъектінің өмірлік тәжірибесін қамтиды.

Құндылық бағдарлары дамушы сипатқа ие және динамикалық жүйе болып табылатын психологиялық орган, тұлғалық өсу мен өзін-өзі дамыту механизмі.

Студенттердің маңызды ерекшелігі де өмірдің мәнін іздестіру, жаңа идеялар мен қоғамдағы прогрессивті өзгерістерге ұмтылу болып табылады.

Студенттер үшін оқу жылдары олардың өміріндегі ең маңызды кезеңдердің бірі болып табылады. Бұл – білім алу, кәсіби біліктілікке ие болу, өз қалауын, мүмкіндіктерін, бағыт-бағдарын қоғам жағдайларымен, талаптарымен үйлестіру кезеңі.

Студенттердің сыртқы келбетіне келесі ең типтік белгілер тән екенін атап өткен жөн. Білім беру саласында студенттердің көпшілігі әлеуметтік және арнайы пәндерді оқуда жас студенттердің басқа топтарымен салыстырғанда саналылығы жоғары; олар үшін бейімделу процесі әлдеқайда тыныш және табысты; студенттер негізінен жақсы оқиды, мамандықты саналы түрде меңгереді, тиісті саладағы ең озық технологияны меңгеруге, жоғары білікті маман болуға ұмтылады; оларда ізденуге құштарлық, оқу үрдісіне шығармашылық қатынас, ғылыми-зерттеу жұмысына құштарлық тән; студенттер өзіне, сонымен қатар оқу-тәрбие процесін ұйымдастырушыларға оның әдістемелік және негізгі қанықтылығына, тиімділігіне талап қояды. Еңбек саласында студенттердің көпшілігі еңбекқорлық, саналы тәртіп пен талапшылдық танытады. Мәдениет саласында студенттерге рухани

қажеттіліктердің жеткілікті кең ауқымы тән; жедел және сапалы эстетикалық дайындықтың қажеттілігі; жергілікті жағдай беретін мәдени мүмкіндіктерді барынша пайдалануға, мәдени-тарихи құндылықтарға қосылуға, эстетикалық талғамын дамытуға ұмтылу. Университетте болу студенттердің мәдени деңгейінің өсуіне айтарлықтай әсер етеді. Студенттен кәсіби даярланған маман ғана емес, рухани мүддесі кең мәдениетті тұлға тәрбиелеу міндеті қашанда жоғары білім беру жүйесінің басым міндеттерінің бірі болып табылады. Ол бүгінде объективті түрде сол күйінде қалып отыр. Бірақ қоғамдағы қазіргі жағдай жастарды мәдени деңгейін көтеруді ойламай, негізгі кәсіптік білім алуға бағыттауда. Сонымен қатар, ЖОО-лардағы оқу үрдісінің тәжірибесі мен көптеген басылымдар дәлелдегендей, соңғы жылдары гуманитарлық ғылымдарға көңіл бөлу біршама әлсіреген. Қандай да бір кәсіби саланың маманы ғана емес, бүкіл мәдениет саласына оңай бағдарлайтын, өнерді жақсы көретін, жақсы әдебиеттерді оқитын, шығармашылық талпынысқа жат зиялы тұлғаның бейнесі тарихта қалып барады. Студенттер «дәстүрлі мәдениетті жоққа шығармайды, олар қоғамда қабылданған, үлкендердің бойына сіңірген құндылықтарды мойындайды. Олардың мәдени және эстетикалық талаптары ең алдымен бұқаралық ақпарат құралдарынан, сондай-ақ оқу процесінде алынған ақпараттың арқасында қалыптасады. Студенттердің көпшілігінің мәдениет пен өнер саласында өзіндік қызығушылықтары бар деп айтуға болмайды. Жастар әлі де болса тым ойшыл, шынайы мен қиялды шатастырады. Олардың рухани-мәдени даму деңгейін көтеру қажет [4].

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Дэвид Г. Майерс, Жан М. Туенж, Әлеуметтік психология. 12-басылым. – Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2018. – 648 бет.
2. Әбеуова И.Ә. Әлеуметтік психология. Оқу құралы. -Алматы: «Эверо», 2015. - 56 бет.
3. Педагогика: оқу құралы / Н.С. Әлқожаева. – Өңд., толықт.2-басылым. – Алматы: Қазақ университеті, 2015. – 220 б.
4. Миронова, Е.С. Современные технологии в системе обучения студентов в ВУЗе / Е.С. Миронова // Инновационная наука. – 2016. – № 2. – С. 94-96.

ОӘЖ 372.9

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЖАСЫНА БАЙЛАНЫСТЫ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Канатбаева К.С., Турсунмат А.О., Алтай Ж.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В этой статье рассказывается о возрастных особенностях младших школьников, т.е. физическом развитии, когнитивном развитии, общении, эмоциональном развитии.

Summary: This article describes the age characteristics of younger schoolchildren, i.e. physical development, cognitive development, communication, emotional development.

Бастауыш мектеп жасының басталуы баланың мектепке түскен сәтімен анықталады. Мектеп өмірінің бастапқы кезеңі 6-7-ден 10-11 жасқа дейін (1-4

сыныптар). Бастауыш мектеп жасында балалар дамудың айтарлықтай резервтеріне ие. Осы кезеңде баланың одан әрі физикалық және психофизиологиялық дамуы жүреді, бұл мектепте жүйелі білім алуға мүмкіндік береді [1].

Физикалық даму. Ең алдымен, ми мен жүйке жүйесінің жұмысы жақсарады. Физиологтардың айтуынша, 7 жасқа дейін үлкен жарты шардың қабығы айтарлықтай жетілген. Алайда, осы жастағы балаларда психикалық белсенділіктің күрделі түрлерін бағдарламалауға, реттеуге және бақылауға жауап беретін мидың ең маңызды, ерекше адамдық бөлімдері әлі қалыптаспаған (мидың фронтальды бөлімдерінің дамуы тек 12 жаста аяқталады). Бұл жаста сүт тістері белсенді түрде өзгереді, жиырмаға жуық сүт тістері түсіп кетеді. Аяқ-қолдардың, омыртқаның және жамбас сүйектерінің дамуы мен сүйектенуі жоғары қарқындылық сатысында. Қолайсыз жағдайларда бұл процестер үлкен ауытқулармен жүруі мүмкін. Жүйке-психикалық белсенділіктің қарқынды дамуы, бастауыш сынып оқушыларының жоғары қозғалыстығы, олардың қозғалғыштығы және сыртқы әсерлерге жедел жауап беру тез шаршаумен бірге жүреді, бұл олардың психикасына ұқыпты қарауды, іс-әрекеттің бір түрінен екіншісіне шебер ауысуды талап етеді.

Әсіресе зиянды әсерлер физикалық жүктемелерге әкелуі мүмкін (мысалы, ұзақ жазу, шаршататын физикалық жұмыс). Сабақ кезінде партаның артына дұрыс емес отыру омыртқаның қисаюына, кеуде қуысының пайда болуына және т.б. бастауыш мектеп жасында әртүрлі балаларда психофизиологиялық дамудың біркелкі еместігі байқалады. Ұлдар мен қыздардың даму қарқынындағы айырмашылықтар да сақталады: қыздар әлі де ер балалардан озып келеді. Осыған назар аудара отырып, кейбір ғалымдар төменгі сыныптарда «әр түрлі жастағы балалар бір партада отырады: орта есеппен ұлдар қыздардан бір жарым жасқа кіші, дегенмен бұл айырмашылық күнтізбелік жаста емес» деген қорытындыға келеді. Бастауыш сынып оқушыларының маңызды физикалық ерекшелігі - бұлшықет өсуінің жоғарылауы, бұлшықет массасының жоғарылауы және бұлшықет күшінің айтарлықтай өсуі. Бұлшықет күшінің жоғарылауы және қозғалтқыш аппаратының жалпы дамуы бастауыш сынып оқушыларының үлкен қозғалғыштығына, олардың жүгіруге, секіруге, өрмелеуге деген ұмтылысына және ұзақ уақыт бойы бір қалыпта бола алмауына байланысты.

Когнитивті даму. Жүйелі оқытуға көшу балалардың ақыл-ой қабілетіне жоғары талаптар қояды, Бұл бастауыш сынып оқушыларында әлі де тұрақсыз, шаршауға төзімділік төмен. Жас кезінде бұл параметрлер жоғарылағанымен, жалпы алғанда, бастауыш сынып оқушыларының өнімділігі мен жұмыс сапасы жоғары сынып оқушыларының тиісті көрсеткіштерінен шамамен жартысына төмен.

Бастауыш мектеп жасында жетекші оқу іс-әрекеті болады. Ол осы жас кезеңінде балалардың психикасының дамуындағы маңызды өзгерістерді анықтайды. Оқу іс-әрекеті аясында бастауыш сынып оқушыларының дамуындағы маңызды жетістіктерді сипаттайтын және келесі жас кезеңінде

дамуды қамтамасыз ететін іргетас болып табылатын психологиялық неоплазмалар қалыптасады.

Бастауыш мектеп жасы - бұл танымдық процестердің қарқынды дамуы мен сапалы өзгеру кезеңі: олар жанама сипатқа ие бола бастайды және саналы және ерікті болады. Бала біртіндеп өзінің психикалық процестерін игереді, қабылдауды, зейінді, есте сақтауды басқаруды үйренеді. Бірінші сынып оқушысы өзінің психикалық даму деңгейі бойынша мектеп жасына дейінгі бала болып қала береді. Ол мектепке дейінгі жастағы ойлау ерекшеліктерін сақтайды.

Қарым-қатынас. Әдетте бастауыш сынып оқушыларының, әсіресе балабақшада тәрбиеленбегендердің қажеттіліктері бастапқыда жеке бағытта болады. Мысалы, бірінші сынып оқушысы мұғалімге көршілеріне жиі шағымданады, бұл оның тыңдауына немесе жазуына кедергі келтіреді, бұл оның оқудағы жеке жетістікке деген алаңдаушылығын көрсетеді. Бірінші сыныпта мұғалімдер арқылы сыныптастарымен өзара әрекеттесу (мен және менің мұғалімім). 3-4 сынып - балалар ұжымын қалыптастыру (біз және біздің мұғалім) [2].

Ұнатулар мен ұнатпаулар пайда болады. Жеке қасиеттерге қойылатын талаптар көрінеді.

Балалар ұжымы қалыптасуда. Сынып неғұрлым анықтамалық болса, соғұрлым бала құрдастарының оны қалай бағалайтынына байланысты болады. Үшінші-төртінші сыныпта ересек адамның мүдделерінен құрдастарының мүдделеріне (құпиялар, штабтар, шифрлар және т.б.) күрт бұрылыс болады.

Эмоционалды даму. Баланың эмоционалды жағдайына байланысты мінез-құлықтың тұрақсыздығы мұғаліммен қарым-қатынасты да, сабақтағы балалардың ұжымдық жұмысын да қиындатады. Осы жастағы балалардың эмоционалды өмірінде, ең алдымен, тәжірибенің мазмұндық жағы өзгереді. Егер мектеп жасына дейінгі бала онымен ойнағанына, ойыншықтармен бөліскеніне және т.б. риза болса, онда бастауыш сынып оқушысы негізінен іліммен, мектеппен, мұғаліммен байланысты нәрсеге алаңдайды. Ол мұғалім мен ата-ананың оқудағы жетістіктері үшін мақтағанына қуанышты; егер мұғалім оқушының оқу еңбегінен қуаныш сезімі мүмкіндігінше жиі пайда болуын қамтамасыз етсе, онда бұл оқушының оқуға деген оң көзқарасын бекітеді. Қуаныш эмоциясымен қатар, бастауыш сынып оқушысының жеке басының дамуында қорқыныш эмоциялары маңызды. Көбінесе жазадан қорқып, балалар өтірік айтады. Егер бұл қайталанса, онда қорқақтық пен жалғандық қалыптасады. Жалпы, бастауыш сынып оқушысының тәжірибесі кейде өте тез көрінеді. Бастауыш мектеп жасында моральдық мінез-құлықтың негізі қаланады, моральдық нормалар мен мінез-құлық ережелері игеріледі, жеке тұлғаның әлеуметтік бағыты қалыптаса бастайды [3].

Бастауыш сынып оқушыларының өмірінде өте маңызды сәт - мектептің орта буынына көшу болады. Бұл ауысу ең маңызды назар аударуға лайық. Себебі ол оқу жағдайларын түбегейлі өзгертеді. Жаңа жағдайлар балалардың ойлауын, қабылдауын, есте сақтау қабілетін және зейінін дамытуға, олардың

жеке дамуына, сондай-ақ оқушылардың оқу білімінің, оқу іс-әрекетінің қалыптасу дәрежесіне, еріктіліктің даму деңгейіне жоғары талаптар қояды [4].

Алайда, оқушылардың едәуір санының даму деңгейі қажетті шегіне әрен жетеді, ал мектеп оқушыларының өте көп тобында даму деңгейі орта буынға өту үшін жеткіліксіз.

Бастауыш сынып мұғалімі мен ата-аналардың міндеті - бастауыш мектеп жасындағы балалардың психологиялық ерекшеліктерін білу және ескеру, әртүрлі ойындарды, тапсырмаларды, жаттығуларды қолдана отырып, балалармен түзету жұмыстарын жүргізу.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қ.Жарықбаев. Жалпы психология. Алматы, 2014.
2. Рысбекова А. «Танымдық қабілетті арттыру шрттары », «Қазақстан мектебі» журналы №7- 2016ж, 38-39 б.
3. Ильясов С. «Танымдық белсенділікті дамыту - өзекті мәселе», «Қазақстан мектебі» журналы №2-2013 ж, 66-67 б.
4. Ергалиева, Л. Ж. Бастауыш сынып оқушыларының оқу-танымдық іс-әрекетін қалыптастыру жолдары / Л. Ж. Ергалиева. // Молодой ученый. — 2015. — № 8.2 (88.2). — Б. 23-25.

ОӘЖ 371.1

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА БІЛІМ-ТӘРБИЕ БЕРУДЕГІ ҰЛТТЫҚ ДҮНИЕТАНЫМНЫҢ РӨЛІ

Кемал А.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье анализируется актуальность национального мировоззрения в образовании младших школьников в условиях современной глобализации, эффективно используя видение программы «Рухани жаңғыру» в системе образования, реализуемой в рамках модернизации общественного сознания.

Summary: This article analyzes the relevance of the national worldview in the education of younger schoolchildren in the context of modern globalization, effectively using the vision of the program «Рухани жаңғыру» in the education system implemented as part of the modernization of public consciousness.

Жеке принципті тәрбиелеу бүгінгі таңда жалпыадамзаттық мағынада ең қиын және қажет нәрсе. Балалар мен жастарды үздіксіз тәрбиелеу тұжырымдамасының бағыттарының бірі жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтармен таныстыруға бағытталған адамгершілік тәрбие болып табылады. Өскелең ұрпақтың бойында адамгершілік пен руханилықты тәрбиелеу проблемасы бүгінде ұлтты жаңғырту бағдарламасындағы басты сәттердің бірі болып табылады, өзінің ұлттық бет-бейнесі жоқ, тарихи тамыры жоқ, өткенді еске алмай және болашаққа сенімсіз бет-әлпетсіз ұрпақты молайту процесін тоқтату үшін оны шешудің ең оңтайлы жолдарын іздеу қажет.

Ұлтаралық қатынастардың қазіргі дамуы, Қазақстанда да, кейбір басқа елдерде де этникалық қайшылықтардың шиеленісуі ұлттық сананың қалыптасуын зерттеу мәселесін бірінші орынға қояды [1].

Ұлттық өзін-өзі тану проблемасы ұлт пен ұлттық қатынастарды, өзіндік сананың ұлттық ерекшеліктерін, этникалық өзін-өзі танудың сипаттамаларын, этносаралық қабылдау мен адамдардың бір-бірін түсінуін, ұлттық сипат пен ұлттық психологияны қалыптастыру бағытында философиялық, тарихи, этнографиялық және психологиялық тұрғыдан қарастырылды.

Білім - бұл оқыту мен тәрбиенің ажырамас бірлігі. Бүгінгі білім беру жүйесінің міндеті - дүниетанымы кең, ақыл-ойы дамыған, білім деңгейі жоғары адамды қалыптастыруда ғана емес, сонымен бірге қоғамның болашағы көбіне зияткерлік, саяси, мәдени деңгейге байланысты болатын рухани тұлғаны дамытуда.

Мектептің басты міндеті - оқушыларды өз халқының рухани құндылықтарымен және әлемдік мәдениеттің құндылықтарымен таныстыру арқылы ұлттық сананы дамыту.

Бастауыш мектеп жасы жеке тұлғаның қалыптасуындағы мынадай кезеңді білдіреді, онда азаматтық қасиеттердің алғышарттары, адамдарға деген құрмет және олардың әлеуметтік тегіне, ұлтына, тіліне және дініне қарамастан айналасындағыларды түсіну белгіленеді. Осы кезеңде оның өзін-өзі тануы да қарқынды қалыптасады. Бұл бастауыш мектеп жасындағы балаларды ұлттық, рухани-адамгершілік құндылықтар тұрғысынан тәрбиелеу олардың отандық және ұлттық мұраттардан алшақтауына жол бермейді.

Ұлттық өзін-өзі тануды қалыптастыру - қазіргі білім берудің маңызды бағыты, өйткені ұлттық идеология - ұлттық өзін-өзі танудың бір түрі; өзін-өзі тану және ұлттық-мәдени бірегейлікті дамыту процесі.

Ғылыми әдебиеттерде ұлттық өзін-өзі тану бірнеше көзқараспен анықталады, бірақ оларды ұлттық өзін-өзі тану - бұл адамдардың белгілі бір этникалық түрге жататындығын, яғни этникалық сәйкестікті түсінуі деген негізгі ой біріктіреді.

Ұлттық өзін-өзі тану - бұл ұлттық-этникалық қауымдастық мүшелерінің өз тарихы, қазіргі жағдайы және болашақ даму перспективалары туралы, сондай-ақ басқа да ұқсас қауымдастықтар арасындағы орны мен олармен қарым-қатынас сипаты туралы идеяларының мазмұнын, деңгейін және ерекшеліктерін білдіретін көзқарастар мен бағалаулар, пікірлер мен қатынастардың жиынтығы. Рационалды (өзінің ұлтқа жататындығын нақты білу) және ішінара аз дәрежеде эмоционалды (кейде ұлттық-этникалық топтың басқа өкілдерімен бірлігіңіздің бейсаналық эмпатиясы) компоненттерін қамтиды.

Ұлттық өзін-өзі тану - бұл ерекше факторларсыз дами алмайтын өте күрделі психологиялық құбылыс. Ең бастысы - этникалық фактор, нақтырақ айтсақ, адамның қандай этникалық қауымдастыққа жататындығы. Мұның бәрі адамның ұлттық сана-сезімі мен этникалық ерекшелігін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Өздеріңіз білетіндей, балалық шақ-бұл жеке тұлғаның

этникалық дамуының ең «сезімтал» кезеңі. Бала кезінен бала әлемді ғана біледі, ал ата-анасы, мұғалімдері, жақындары және айналасындағы адамдар оны балаға қалай ұсынса, болашақта оны қабылдайды. Оның қалыптасу процесінде этникалық мәдениет бірқатар кезеңдерден өтеді. Дж.Пиаже үш кезеңді ажыратады: 6-7 жасында бала өзінің этникалық тегі туралы алғашқы білімді алады, ол фрагменттік сипатта болады; 8-9 жасында бала өзінің этникалық тобымен нақты сәйкестендіреді, сәйкестендіру негіздерін ұсынады (ата-анасының ұлты, тұрғылықты жері, тілі); 10-11 жаста этникалық мәдениет толық көлемде қалыптасады. Басқа зерттеулер 3-4 жастағы баланың этникалық топпен диффузиялық сәйкестендірілгенін айтады [2].

В.И.Козлов ұлттық өзін-өзі тану туа біткен емес екенін, ол бірқатар факторлардың әсерінен адамның жеке басымен бірге қалыптасатынын атап көрсетеді [3]. Мұндай факторлардың қатарына, ең алдымен, адам өсетін нақты этникалық орта, сондай-ақ қазіргі этномәдени дәстүрлер мен нақты этноәлеуметтік жағдай жатады. М.С.Жүнісовтың пікірінше, барлық атрибуттары бар ұлт - этникалық аумақ, тіл, мәдениет, дәстүрлер, әдет - ғұрыптар – «жеке тұлға дамитын қоғамдық ортаның маңызды компоненттерінің бірі ретінде әрекет етуді» [4].

Ұлттық өзін-өзі тану - бұл жеке тұлғаның әлеуметтік дамуының, білім берудің және өзін-өзі тәрбиелеудің өнімі. Ол өздігінен пайда болмайды, бірақ объективті және субъективті факторлардың әсерінен қалыптасады. Бұл әр адамның, ересек адамның да, баланың да ұлттық шындықтың әртүрлі жақтарымен байланысты болуымен түсіндіріледі. Ата-аналардың балалары биологиялық қорды мұра етеді, оның негізінде әлеуметтік сабақтастық заңдары бойынша ұлттық тұлғалық қасиеттер дамиды. Ата-аналардың, қоршаған ортаның, идеологияның, сондай-ақ мектептегі және басқа да оқу орындарындағы білім беру мен тәрбиелеудің әлеуметтік жүйесінің әсерінен жас ұрпақ қоғамда оның дамуының осы кезеңінде дамытатын барлық ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды алады. Оқушылардың ұлттық санасының қалыптасуын анықтайтын факторлардың ішінде объективті жағдайлар мен олардың санадағы көрінісі мен әсер етудің субъективті құралдарын ажыратуға болады.

Объективті факторлар ұлттың тарихи өткені, аумақтық қауымдастық және одан да көп ұлттық мүдделер туралы түсінік сияқты ұлттық сана элементтерінің болуын анықтайды, олардың негізі халықтың бүкіл әлеуметтік өмірі болып табылады. Сана мен өзін-өзі танудың, оның ішінде ұлттық сананың өзгеруі өзгертін жағдайларға, сондай-ақ жеке тұлғаның өзінің әлеуметтік белсенділігіне тікелей байланысты.

Біздің ойымызша, оқушылар «Туған өлке», «Отан» деп санайтын аумақтың әлеуметтік маңыздылығы ұлттық сананы қалыптастырудың материалдық негізі болып табылады. Адамдардың өмір сүру саласына қатысқаннан кейін, аумақтық тұтастық әлеуметтік құбылысқа айналады, өйткені ол адам қызметінің нысанасын, адамдардың өмірін сақтау үшін қажетті экономикалық және мәдени тәжірибені білдіреді. Адамдардың белгілі бір жерде

ұзақ өмір сүруі тек өндіріс түрлері мен салаларында ғана емес, сонымен бірге бүкіл мәдениетте, халықтың психологиялық қоймасында айтарлықтай із қалдырады, бұл өз кезегінде мектеп оқушыларының ұлттық тәрбиесіне әсер етеді.

Оқушылардың ұлттық сана-сезімін қалыптастыру процесінде халықтың тілдік бірлігі мен мәдени құндылықтарын түсіну үлкен рөл атқарады.

Ұлттық өзін-өзі тану өмір сүру жағдайларының, тәрбиенің, білімнің, сондай-ақ дәстүрлердің әсерінен қалыптасады және адамның бүкіл өмірінде жақсы немесе жаман жаққа өзгеріп жұмыс істейді. Оның қалыптасуына тарихи білім де қатысады.

Ұлттық өзін-өзі тану, өзін-өзі бағалау әлеуметтік өмір салтының әсерінен дамыған тұлға деңгейінде қалыптасады, ол адамнан өз іс-әрекеттерін бақылауды, олар үшін толық жауапкершілікті қабылдауды талап етеді.

Бастауыш мектеп жасында оның ішкі әлемін білу қажеттілігі қарқынды түрде қалыптаса бастайды. Өзін-өзі тану басқалармен салыстырғанда жүреді, бұл белгілі бір моральдық идеалдардың пайда болуына және өзін-өзі бағалаудың дамуына әкеледі. Қазіргі бастауыш сынып оқушылары тәуелсіз, әртүрлі мәселелер бойынша өзіндік бағалауы бар. Олардың жан-жақты қызығушылықтары бар, шығармашылықтың әртүрлі түрлерімен айналысуға мүмкіндіктері бар. Бұқаралық ақпарат құралдары баланың рухани және интеллектуалдық дамуын жеделдетеді. Бастауыш сынып оқушылары импульсивтілігімен, тез әрекет етуге бейімділігімен, эмоционалды белсенділігімен, бейнелі-эмоционалды сәттерге сезімталдығымен ерекшеленеді.

Бастауыш мектеп жасы - балада ұлттық сезімдерді, стереотиптерді, құндылықтарды және халықаралық дүниетанымды қалыптастырудың ең жақсы уақыты. Өйткені, балалар ересектердің ұсынысына оңай көнеді.

Біз балаларымызға жас кезінен бастап отанды сүюді, қоғамның игілігі үшін бір нәрсе жасауға тырысуды үйретеміз. Біз балаларымызға біздің еліміз ең жақсы деген стереотип қоюға тырысамыз. Біз патриотизм сезімін қалыптастыруға тырысамыз. Мұндай тәрбие әр елге тән. Дәл осы тәрбиенің арқасында әр адамның жан дүниесінде ұлттық сана қалыптасады және дамиды.

Ұлттық өзін-өзі тану неғұрлым жоғары болса, адамның рухани мәдениеті соғұрлым жоғары болады: ол өзінің мінез-құлқында өзін-өзі сынға алады, ол басқа ұлттың істеріне мұқият қарайды. Ұлттық сананы қалыптастыру - бұл адамның жеке басын қалыптастыру. Ұлттың өміршеңдігі, белсенділігі негізінен ұлттық сананың сипаты мен деңгейімен анықталады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Жаһандану жағдайында ұлтжандылықты қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық қырлары / Ж.Т.Бүтіншінов // ТМД елдеріндегі түркітілдес халықтардың этнопедагогикасы мен этнопсихологиясы (қазіргі жағдайы, проблемалары мен перспективалары): IV халықаралық ғылыми-теориялық конференция мен IX Тәжібаев оқуларының материалдары (23 ақпан 2019ж.) – 53-54б. 2- Алматы: Қазақ университеті, 2019

2. Мұқанова Б., Ильясова Р. / Этнопедагогика: оқу құралы. – Астана: Фолиант, 2018. – 440 бет.

3. Бастауыш сынып оқушыларына тәрбие беруде халықтық салт-дәстүрлерді пайдаланудың қазіргі жайы мен оны жақсарту жолдары / Г.Л. Абдрасилова // Абай атындағы ҚазҰПУ-дың Хабаршысы. Педагогика ғылымдары сериясы – 2013. - №3. – 262-265б.

4. Ұлттық дүниетаным ұғымының мәні және оның қалыптасуы / Қ.Ағыбай // Мектептегі кітапхана. – 2013. - №2. 19-20б.

ОӘЖ 37.018

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРҒА ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Кәдірқұл Г., Жүнісбекова А.Д., Жақсылық Ұ.Қ.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются инклюзивный подход к образованию детей с особыми образовательными потребностями.

Summary: The article discusses an inclusive approach to the education of children with special educational needs.

Қазіргі уақытта инклюзивті білім берумен байланысты терминология әзірленуде. Инклюзивті білім беру мәселесіне қатысты негізгі терминдерді қарастырайық.

Инклюзивті білім беру (фр. Inclusif – оның ішінде, лат. кіреді – қорытындылаймын, қосамын) – қолжетімділікті қамтамасыз ететін барлық балалардың әртүрлі қажеттіліктеріне бейімделу тұрғысынан білімнің барлығына қолжетімділігін білдіретін жалпы білім берудің даму процесі. ерекше қажеттіліктері бар балаларға білім беру [1].

Инклюзия – бұл басқа балалар да қуанышпен және қуанышпен қатысатын мектеп өмірінің барлық аспектілеріне қабілеті әртүрлі балаларды толық қамтуды білдіреді. Бұл барлық балалардың қажеттіліктері мен талаптарын қанағаттандыру, айырмашылықтарды бағалау және құрметтеу үшін мектеп кеңістігін нақты бейімдеуді талап етеді. Бұл инклюзия сыныпта немесе қажет болған жағдайда сыныптан тыс оқуда қабілеті әртүрлі балалар үшін арнайы көмек пен қолдауды қажет етпейді дегенді білдірмейді. Бірақ мұның бәрі мүмкін болатын нұсқалардың сан алуандығы және шынын айтқанда, мезгіл-мезгіл сыныптағы барлық оқушыларға қажет болады.

«Интеграция» және «қосу» жиі бір-бірінің орнына қолданылатын екі термин, өйткені көптеген мұғалімдер мен мектептер оларды синоним деп санайды. Инклюзияның интеграциядан айырмашылығы, ол ең басынан бастап барлық балаларды жалпы білім беру жүйесінің бір бөлігі ретінде қарастырады. Осылайша, ерекше қажеттіліктері бар балалар үшін арнайы бейімделудің қажеті жоқ, өйткені олар әу бастан мектеп жүйесінің бір бөлігі болып табылады [2].

Инклюзивті білім беру принципі мынадай: қарапайым мектеп әкімшілігі мен мұғалімдері ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды олардың әлеуметтік жағдайына, физикалық, эмоционалдық және интеллектуалдық

дамуына қарамастан қабылдайды және оларға психологиялық-педагогикалық әдістер негізінде жағдай жасайды. бұл балалардың қажеттіліктері.

Инклюзивті көзқарастағы білім беру процесі білім беру стандарттарына сәйкес оқушыларға қажетті құзыреттіліктерді алуға мүмкіндік береді. Инклюзивті технологиялардың негізгі нысанасы – мүмкіндігі шектеулі бала.

Интеграция баланың білім беру жүйесіне бейімделуін, инклюзия – жүйенің баланың қажеттіліктеріне бейімделуін білдіреді. Интеграция кезінде дамуында кемістігі бар бала басқалармен бірдей мектеп жүктемелеріне төтеп беруі керек. Қолынан келмесе, кетіп қалады, мектеп жүйесі өзгермейді.

Инклюзия әр оқушыны жеткілікті қиын, бірақ олардың қабілеттеріне сәйкес келетін білім беру бағдарламасы арқылы ашуды білдіреді. Инклюзия қажеттіліктерді, сонымен қатар оқушы пен мұғалімдердің табысқа жетуі үшін қажет ерекше жағдайлар мен қолдауды ескереді. Инклюзивті мектепте әрбір адам қабылданады және ұжымның маңызды мүшесі болып саналады, бұл балаға ерекше сенімділік береді және мүмкіндігі шектеулі балаларда ұқыптылық пен түсіністікке тәрбиелейді. Ерекше қажеттіліктері бар оқушыға олардың ерекше білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін құрдастар мен мектеп қауымдастығының басқа мүшелері қолдау көрсетеді. Бұл мектептер адамдар арасындағы айырмашылықтар қалыпты және оқу процесі баланың қоршаған ортаға бейімделуі емес, баланың қажеттіліктеріне бейімделуі керек деген сенім негізінде жұмыс істейді [3].

Мүмкіндігі шектеулі балалар үшін инклюзияның артықшылықтары маңызды:

Инклюзивті ортада мүмкіндігі шектеулі балалардың әлеуметтік құзыреттілігі мен коммуникативті дағдылары жақсарады. Бұл көбінесе мүгедек балалардың осы жасқа тән әлеуметтік-коммуникативтік құзыреттілік моделінің тасымалдаушысы ретінде әрекет ететін дені сау құрбыларымен әлеуметтік қарым-қатынас жасау мүмкіндіктерінің жоғарылауымен байланысты.

Инклюзивті ортада ерекше қажеттіліктері бар балалардың білім беру бағдарламалары бай. Бұл дағдылар мен оқу жетістіктерінің жақсаруына әкеледі.

Ерекше қажеттіліктері бар балаларды әлеуметтік қабылдау шағын топтарда оқытудың инклюзивті сыныптарының сипаттамасымен жақсарады. Балалар шағын топта тапсырманы орындау арқылы басқа оқушының кемістігінен «басады». Бірте-бірте қарапайым балалар мүмкіндігі шектеулі балалармен көп нәрсе ортақ екенін түсіне бастайды.

Инклюзивті сыныптарда ерекше қажеттіліктері бар және жоқ балалар арасындағы достық әдеттегідей болады. Бұл, әсіресе, мүмкіндігі шектеулі балалар өздері тұратын жерге жақын мектепке барғанда, сондықтан мектептен тыс жерде сыныптастарымен кездесуге көбірек мүмкіндіктерге ие болғанда дұрыс. Осындай достықты орнату мен нығайтуда ұстаздар жетекші рөл атқарады [4].

Инклюзивті тәрбие мен білім беруді енгізу көптеген себептер бойынша қоғамға пайдалы:

1. Инклюзивті білім беру кемсітушілік пен айырмашылықтан қорқумен күресуге көмектеседі, балалар мен ересектерді адамдар арасындағы әртүрлілік пен айырмашылықты өзгертуге тырысудың орнына бағалауға, қабылдауға және түсінуге үйретеді.

2. Инклюзивті білім беру барлық балаларға қажетті қолдау көрсетілсе табысты бола алатынын дәлелдеу арқылы жетістікке жетуге ынталандырады.

3. Инклюзивті білім беру эмпатия, теңдік, әлеуметтік әділеттілік, ынтымақтастық, бірлік және оң көзқарас атмосферасында әлеуметтенуге мүмкіндік береді. Балалар мен ересектер тұлғааралық қарым-қатынастар бағаланатын жылы шырайлы және қолдаушы ортаның пайдасын көреді.

4. Инклюзивті білім беру мұғалімдердің кәсіби білімін кеңейтеді. Мұндай білім беру оқытудың жаңа және икемді әдістерін, барлық балалар үшін тиімдірек болатын оқу бағдарламаларын әзірлеуді талап етеді [12].

Демек, еліміздің білім беру кеңістігінде интеграцияның табысты болуы үшін жалпы білім беру мекемесінде оқитын ерекше балаларға мамандандырылған педагогикалық-психологиялық көмек көрсетудің жақсы ұйымдастырылған және жақсы жұмыс істейтін инфрақұрылымы қалыптасып, жұмыс істеуі керек. Демек, интеграцияның отандық нұсқасының тиімділігінің шарттарының бірі ерекше балаға жалпы білім беру мекемесінде міндетті түрде арнайы психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету болуы керек. Жалпы білім беруді толықтыратын және онымен тығыз байланысты түзету блогын құру қажет.

Сондай-ақ, кейбір жалпы белгілердің болуына қарамастан, барлық ерекше балалар мүлдем басқаша екенін түсіну керек. Сондықтан мұндай балалардың мұғалімдермен және сыныптастарымен қарым-қатынасын ұйымдастыру және оқу-тәрбие процесінде тұрақты жеке қолдау көрсету үшін бірқатар алдын ала қадамдар қажет. Оларды тізіп көрейік.

1. Бала мен оның ортасы арасында өзінен не қалайтынын өз тілінде түсіндіретін, ұстаздарға не болып жатқанын түсіндіретін «аудармашы» керек. Мектеп өмірінде онымен бірге жүретін, ата-анасымен үнемі байланыста болатын адам керек.

2. Бала жұмыс істейтін мұғалімдермен алдын ала байланыс қажет. Кездейсоқ зиян келтірмеу үшін оның ерекшеліктерін білуі және проблемалар туындаған жағдайда кімге хабарласу керектігін білуі керек. Сонда бала өзін қауіпсіз сезінеді.

3. Сыныптастарына мұндай баланың олармен бірге оқитынын әдептілікпен ескерту керек.

4. Үзіліс кезінде онымен сөйлесе алатын бірнеше ерікті балаларды табу керек.

5. Оның мектепке бейімделуіне ықпал ететін үлгерімін бақылауға байланысты бірқатар ережелерді қабылдау қажет:

- сауалнама барысында өзіне ыңғайлы кез келген нысанда (жазбаша немесе ауызша), мүмкін компьютерде жауап беруге;

- бақылау жұмысын жазу кезінде қосымша уақыт беру;

- қажет болған жағдайда бақылау жұмысын қайта жазуға рұқсат ету;
- жұмысты белгіленген мерзімнен кешіктіріп қабылдау;
- баланың ұзақ уақыт бойы басқалармен салыстырмай, өзінің үлгерімін бағалау.

Мұғалімдер көбінесе әртүрлі балаларға әртүрлі ережелер орнатудан қорқады. Олар бір балаға еркелік жасаса, қалғандары да соны қалайды деп есептейді. Дегенмен, ерекше бала туғаннан бастап басқаларға не берілгенін түсіну үшін көп күш жұмсайды. Әділ деген бір мағынаны білдірмейді. Балалардың өздері бұл қағиданы жақсы түсінеді, мәселе ересектерде.

6. Осындай баланың күш-қуаты болып табылатын пәндер бойынша сабақтарда жасанды түрде табысқа жету жағдайын жасау керек, балалар кейде оған көмекке жүгінеді.

7. Мұғалімдер бұл күш-жігердің не үшін қажет екенін анық түсінуі керек. Сонымен, оқу-тәрбие процесін қайта құру келесідей.

- Оқу топтарына бөлу кезінде оқушының мұғаліммен және топтағы оқушылармен психологиялық үйлесімділігі ескерілуі керек.

- Әрбір ерекше бала үшін сыныптағы сабақтарды (ерекше жағдайларда бұл әртүрлі сыныптардағы әртүрлі пәндер бойынша сабақтар болуы мүмкін), жеке сабақтарды, психологтың қатысуымен өтетін сабақтарды қамтитын жеке оқыту траекториясы әзірленеді.

- Мектеп күні бойы психолог ерекше баламен үнемі жұмыс жасайды.

- Бағдарлама бойынша жұмыс істейтін мұғалімдер арнайы дайындықтан өтіп, осы балаларды оқыту процесінде сүйемелдеуде.

- Гиперактивті балалар үшін бөлек ойын алаңы, ал аутист балалар үшін қорқынышты үзілістерді қауіпсіз өткізуге болатын бөлме бөлінген.

- Барлық мұғалімдер арасында өзара әрекеттестік ұйымдастырылады.

- Ерекше балаларды оқу-тәрбие процесінде алып жүру және олардың үлгерімін бақылау әзірленген арнайы ережелерге сәйкес жүзеге асырылады.

- Жағдайды тұрақты бақылау нәтижелері бойынша баланың оқуының жеке траекториясына қажетті өзгерістер енгізіледі [4].

Сонымен, қазіргі жалпы білім беру бағдарламасы инклюзивті білім беруді табысты жүзеге асыру үшін қажетті өзгерістер мен шарттарды, атап айтқанда, әрбір оқушының жеке даралығын қабылдауды және әрбір баланың ерекше қажеттіліктерін қанағаттандыруды қамтуы керек деп қорытынды жасауға болады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Инклюзивное образование в Республике Казахстан. - Астана: Министерство науки и образования Республики Казахстан, 2016. - 32 с.

2. Инклюзивті білім беру: теория, практика, тәжірибе халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары.– Астана: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2018. – 562 б.

3. Искакова А.Т., Мовкебаева З.А., Айтбаева А.Б., Байтурсынова А.А. Основы инклюзивного образования // уч. пособие. - Алматы: L-Pride, 2013. – 280 с.

4. Ерекше оқыту қажеттіліктеріне қарай қысқа мерзімдік, орташа мерзімдік және ұзақ мерзімдік негізде оқушыларға психологиялық педагогикалық қолдау көрсету. Әдістемелік ұсынымдар. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2015. – 80 б.

УДК 159.9

ВЛИЯНИЕ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ НА ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ СОСТОЯНИЕ ПОДРОСТКОВ В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ COVID-19

¹Ким К.Ю., ²Хатамова Л.В.

¹КГУ им. И. Арабаева, г. Бишкек, Кыргызская Республика

²Кыргызско-российский славянский университет, г. Бишкек, Кыргызская Республика

Түйін: Бұл мақалада қашықтықтан оқытудың жасөспірімдердің физикалық және психикалық жағдайына әсері қарастырылады. Қашықтықтан оқытудың оң және теріс жақтары. Гаджеттерді ұзақ уақыт қолдану орта мектеп оқушыларының психологиялық жағдайына қалай әсер еткенін анықтауға көмектесетін зерттеу жүргізілді.

Summary: This article examines the impact of distance learning on the physical and mental state of adolescents. The positive and negative sides of distance learning. A study was conducted that helped to identify how the long-term use of gadgets affected the psychological state of high school students.

Три года, как мир переживает трагедию «Covid-19». Ни для кого не является секретом масштабы ущерба и негативных последствий, которые пандемия нанесла всему обществу. Так как коронавирус затронул абсолютно все отрасли, никто не был избавлен от его ущерба. Он поглотил все и вся, закрыл границы и обязал всех оставаться дома, полностью парализовав жизнь. Страны и правительства задыхались, стремясь найти вакцину «выживания» от воздействия коронавируса. Не смотря на тяжелые потери, которые постигли все отрасли, потери образования во всем мире были самыми большими.

Министры, официальные лица, международные деятели и эксперты охарактеризовали ситуацию с образованием как настоящую «катастрофу». В особенности тот факт, что миллионы учеников в бедных и средних странах были лишены права на образование из-за коронавируса, а правительства их стран не смогли найти альтернативные способы обеспечения их наукой и знаниями из-за скромных возможностей и отсутствия готовности как физически, так и материально. Учащиеся вынуждены были в экстренном порядке перейти на дистанционное обучение.

Сокращение расходов на образование во время кризиса создало большую опасность для образования будущего поколения. В мире забили тревогу, предупреждали об ужасных последствиях, которые мог иметь этот кризис. Он приводит детей и молодежь к потерям и бездомности, их падению во мрак невежества и неграмотности в виду отсутствия у них доступа к образованию.

Ущерб, нанесенный сектору образования и отраслевым платформам поколения во всем мире, был самым заметным в результатах пандемии за два года. В образовании произошел самый большой сбой в истории человечества, и негативные последствия коронавируса затронули учащихся и учителей по

всему миру, начиная с дошкольного образования, через средние школы и заканчивая техническими и профессиональными учебными заведениями и университетами.

В связи с произошедшими событиями, появилась острая необходимость изучения психологического состояния подростков, появилось множество исследований, посвященных дистанционному образованию.

Дистанционное обучение — это способ обучения на расстоянии, при котором преподаватель и обучаемые физически находятся в различных местах. Ключевое отличие дистанционного образования от традиционного заключается в том, что в нем используются инновационные компьютерные технологии, которые, в свою очередь, не могут не оказывать влияния на психоэмоциональное состояние учащихся [1]. Для дистанционного обучения необходима жесткая самодисциплина, а его результат напрямую зависит от самостоятельности и сознательности учащегося. Это требует от школьника значительного самоконтроля, в том числе и умения контролировать свое эмоциональное состояние [2].

Есть данные, указывающие на позитивные стороны дистанционного обучения: обучение в индивидуальном темпе, свобода и гибкость управления временем, доступность для всех, социальное равноправие, низкое эмоциональное напряжение [3]. Работы, посвященные изучению психоэмоционального статуса детей и подростков во время дистанционного обучения, представлены единичными публикациями. Актуальность изучения влияния дистанционного обучения на психоэмоциональное состояние школьников основана на том, что эмоции определяют качество жизни любого человека, в том числе и школьника. Психоэмоциональное состояние школьника не может не сказываться на способности усваивать новый материал, влияет на общее самочувствие, качество сна и в целом на здоровье школьника [4].

Исследовательская группа из Калифорнийского университета в Сан-Франциско (UCSF) провела тематические исследования трех подростков. Данная группа отметила, что у трех подростков были разные состояния и разное происхождение, что делает симптомы особенно сложными. Хотя трех случаев недостаточно, чтобы делать общие выводы о вирусе, исследователи полагают, что симптомы могут быть результатом иммунного ответа, который вызывает воспаление в определенных частях мозга. Исследовательская группа Калифорнийского университета в Сан-Франциско, опубликовавшая свои выводы в журнале *JAMA Neurology*, собрала медицинские осмотры и данные обследований трех пациентов, которые были госпитализированы с психическими проблемами [5].

Доктор Сэм Плежер, профессор неврологии Калифорнийского университета в Сан-Франциско и соавтор исследования, сообщил британской газете *Daily Mail*, что существует постоянная связь между вирусными инфекциями, подобными «Covid-19». и эти типы психологических проблем. "Как неврологи, мы привыкли думать, что такие вещи происходят после

инфекционных явлений, - сказал он. - Мы знаем из литературы по атипичной пневмонии, что существует довольно много инфекций"[5].

В исследовании 1000 детей, проведенном британским учреждением психического здоровья ISpace Wellbeing, каждый 20-й ребенок думал о самоубийстве за последние 12 месяцев. Пандемия коронавируса из-за закрытия, карантина, заражения и травм или смерти близких оказала значительное влияние на психическое здоровье детей и подростков. В другом исследовании, каждый четвертый подросток испытывал депрессию или тревогу во время пандемии и, согласно анализу, проведенному Университетом Калгари, показатели симптомов депрессии и тревоги у детей и подростков во всем мире удвоились в течение первого года пандемии, по сравнению с предыдущими годами. Исследование привело к выводу, что пандемия коронавируса привела к росту тревожности и серьезных депрессивных расстройств во всем мире, особенно среди женщин и молодых людей [6].

Исследование, опубликованное в Lancet под руководством ученых из Университета Квинсленда в Австралии, зафиксировало дополнительно 76 миллионов случаев тревожных расстройств и 53 миллиона случаев большого депрессивного расстройства с распространением Covid-19 в 2020 году. Исследователи заявили, что молодые люди страдали от разлуки со своими друзьями в результате закрытия учебных заведений, что ограничивало их способность учиться и взаимодействовать со сверстниками.

Это исследование было проведено на следующий день после того, как Save the Children опубликовала данные Oxford Tracker of Government Response to Covid 19, которые выявили рост числа психических расстройств среди детей во всем мире.

Данные были извлечены из результатов опросов, в которых приняли участие более 13 000 детей в 46 странах, которые подтвердили, что закрытие вызвало рост депрессии, страха, одиночества и даже членовредительства среди детей.

По данным; Восемьдесят три процента детей сообщили об усилении негативных чувств из-за пандемии, и эти чувства усилились после того, как школы были закрыты на длительный период в 17 недель.

Согласно исследованию, около 50 процентов случаев психических заболеваний среди детей не лечатся в промышленно развитых странах, а в развивающихся странах этот процент колеблется от 76 до 85 процентов [7].

Также, можно сделать выводы, что нерегулярность онлайн-уроков тоже нарушила распорядок повседневной жизни, что также повлияло на социальные взаимодействия и сон, а значит, и на самочувствие детей.

Подростковый возраст является критическим периодом для психического здоровья, и связь большинства подростков со стрессом является тесной. До этой пандемии каждый пятый подросток в страдал психическим расстройством, причем половина всех психических расстройств возникала к возрасту 14 и три четверти к середине-20 х годов во время пандемии, и многие молодые люди пережили другие травмы, такие как отсутствие продовольственной

безопасности и бездомность, которые повышают риск депрессии, тревоги и посттравматического стресса. расстройством, а пандемия может вызвать внезапный рост проблем с психическим здоровьем у молодых людей с долгосрочными психологическими последствиями.

К новым условиям смог адаптироваться только каждый восьмой учащийся. Кроме депрессии, также выявили ряд иных психологических расстройств: обсессивно-фобические состояния, синдром головных болей, нарушения сна, испытывали подавленность.

21.2% подростков назвали режим самоизоляции с трудом, негативно отнеслись к нему 36.7%. Были и такие, кому понравился режим самоизоляции. 16.8% опрошенных.

Полученные данные говорят о том, что детям и подросткам необходима массовая психологическая помощь. На данный момент, в школах наблюдается нехватка специалистов подобного профиля. Особенно в регионах. Должны быть ускорены принятия решений, связанных с укреплением системы коррекции трудностей в обучении подростков и социальной адаптации. Конечно, данная работа не может быть основана только на деятельности психологов. Очень важно, чтобы и учителя имели навыки своевременного выявления проблем и их профилактики. Также, важно выстроить взаимодействие школы с семьями.

Таким образом, нами проведено изучение психоэмоционального статуса младших (9–11 лет) и старших (12–17 лет) школьников. Одним из вариантов психоэмоциональных нарушений является тревожность, которая определяется как индивидуальная психологическая особенность, проявляющаяся в склонности ребенка часто переживать сильную тревогу по относительно малым поводам, связанная со слабостью нервных процессов или являющаяся особенностью темперамента [8].

Нынешнее время не без оснований получило название эры информатизации и коммуникации, эпохи компьютерных технологий. Достижения современных информационных технологий настолько прочно вошли в нашу жизнь, что без их воздействия не осталась буквально ни одна область общественного взаимодействия, в том числе и сфера образования. Сегодня школьники и учителя вынуждены оптимизировать свою работу через интернет. Практически во всех развитых странах считают развитие дистанционного образования приоритетным направлением. Некоторые эксперты в этой области пророчат дальнейшее доминирование дистанционного образования над традиционными формами обучения и полное вытеснение в будущем последнего [4].

При рассмотрении дистанционного обучения как деятельности, опосредованной компьютерными технологиями, надо отметить, что она характеризуется рядом психологических особенностей по сравнению с традиционными формами обучения. У школьника в процессе обучения могут проявляться как положительные, так и отрицательные психоэмоциональные состояния [9]. Например, отсутствие очного общения между обучающимися и

преподавателем исключает все моменты, связанные с индивидуальным подходом, рядом с обучающимся не оказывается человека, который мог бы эмоционально окрасить знания [10]. Для дистанционного обучения необходима жесткая самодисциплина, а его результат напрямую зависит от самостоятельности и сознательности учащегося. Большинство авторов отмечают в качестве достоинств дистанционного обучения низкое эмоциональное напряжение при обучении, минимальные стрессовые ситуации при проверке знаний [11].

Исходя из результатов наших исследований, можно сделать вывод, что дистанционное обучение определенно сказалось на самочувствии школьников. Увеличение количества часов, проведенных за гаджетами, повлияло на нервную систему детей, на их психику, психическое состояние. Безусловно, это не приведет ни к чему хорошему.

Но, с развитием интернета и технологий, в век цифровизации, дистанционное обучение стало неотъемлемой частью нашей жизни. Без него никак не обойтись. Что же делать в этом случае? Сбалансированное питание, витамины, отрегулированный режим дня способствуют продуктивной деятельности ребенка и его хорошему самочувствию.

Также, основное средство помощи школьникам - их родители. Поэтому, задачей школы является проведение семинаров, тренингов с родителями, дабы помочь им разобраться, где происходит манипуляция, а где, действительно, присутствуют психологические проблемы. Нужно научить родителей, как правильно действовать. Как понять, когда нужно прибегать к помощи психолога, когда родители не могут справиться сами. Также, родителям нужно попытаться, в первую очередь, наладить контакт с ребенком, так как из-за дефицита общения со сверстниками, обычно и рождаются психологические проблемы.

Безусловно, онлайн-образование сыграло ключевую роль в поддержании образовательного процесса, максимально приближенного к естественному, во время пандемии «Covid 19». В период его использования возникло множество негативных моментов. Но общество постепенно учится жить с этим. И только совместным трудом мы можем помочь детям адаптироваться в современных условиях.

Список использованной литературы:

1. Находкин В.В., Кривошапкина Ю.Г. Исследование уровня школьной тревожности и способы ее коррекции. Азимут научных исследований: педагогика и психология. 2020; 9 (3(32)): 350–352. DOI: 10.26140/anip-2020-0903-0082
2. Соколов Г.А. Особенности психоэмоциональных состояний студента при дистанционной форме обучения. Современное образование. 2014; 1: 1–13. DOI: 10.7256/2306-4188.2014.1.10921
3. Eaton W.W., Bienvenu O.J., Miloyan B. Specific phobias. Lancet Psychiatry. 2018; 5(8): 678–686. DOI: 10.1016/S2215-0366(18)30169-X
4. Заболотских Н.В., Выродова Е.Ю., Дорошева А.О., Семерджян М.А., Симонян Н.Э., Шамаева М.В., Артюшкова А.Р. Влияние дистанционного обучения на психоэмоциональное состояние школьников г. Краснодара. Кубанский научный

медицинский вестник. 2020;27(6):109-122. <https://doi.org/10.25207/1608-6228-2020-27-6-109-122>

5. <https://jamanetwork.com/journals/jama/fullarticle/2770855>

6. <https://www.linkedin.com/pulse/public-space-wellbeing-covid-19-david-yuzva-clement-ph-d>

7. [https://www.thelancet.com/journals/eclinm/article/PIIS2589-5370\(22\)00435-7/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/eclinm/article/PIIS2589-5370(22)00435-7/fulltext)

8. Соколов Г.А. Особенности психоэмоциональных состояний студента при дистанционной форме обучения. Современное образование. 2014; 1: 1–13. DOI: 10.7256/2306-4188.2014.1.10921

9. Соколов Г.А. Оптимизация психоэмоционального состояния студентов в период сессии. Психолог. 2015; (1): 28–43. DOI: 10.7256/2409-8701.2015.1.13888

10. . Касьянова Ю.А. Бекенева Л.В. Определение влияния компьютерной зависимости на формирование тревожно-депрессивных расстройств у школьников. Вестник Северо-восточного федерального университета им. М.К. Аммосова. Серия: Медицинские науки. 2019; 4 (17): 26–31. DOI: 10.25587/SVFU.2019.4(17).54738

11. Леонидова Г.В., Валиахметов Р.М., Баймурзина Г.Р., Бабич Л.В. Проблемы и перспективы дистанционного обучения в оценках учителей и родителей обучающихся. Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз. 2020; 13(4): 202–219. DOI: 10.15838/esc.2020.4.70.12

УДК 159.944

РЕЗУЛЬТАТЫ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ РАБОТЫ В ОПРЕДЕЛЕНИИ УРОВНЯ РАБОТОСПОСОБНОСТИ НА ПРИМЕРЕ ОПЕРАТОРОВ CALL-ЦЕНТРА

Кожобекова К.А.

магистрант кафедры психологии КГУ им. И. Арабаева,

Мураталиева Н.Х.,

к.психол.н., доцент КГУ им. И Арабаева

Түйүн: Бұл мақалада Бишкек қаласының ұялы байланыс операторларының бірі call-орталық операторларының мысалында жұмыс қабілеттілігі деңгейін зерттеуде алынған нәтижелерді талдауға баса назар аударылады.

Қызметкерлердің кәсіби қызметіндегі өнімділік деңгейі астениялық күй деңгейінде өзгеруі мүмкін оңтайлы және/немесе төмендеген өнімділікке байланысты; жеке тұлғаның монотонға төзімділігі, сондай-ақ кәсіби стресс.

Негізгі ұғымдар: жұмыс қабілеттілігі, all-орталық операторлары, астениялық күй, монотонға төзімділік, тұлға, кәсіби стресс.

Abstract: This article focuses on the analysis of income received as a result of using the level of efficiency, based on the action of a call center operator, one of the cellular operators in the city of Bishkek.

The level of efficiency in the professional activities of employees depends on exceptional and / or reduced performance, which may be important at the level of asthenic condition; monotonous stability of the individual, as well as professional stress.

Keywords: efficiency, call-center operators, asthenic condition, monotonous resistance, personality, occupational stress.

Определяя актуальность в изучении уровня работоспособности как психологического феномена любой профессиональной деятельности необходимо рассматривать как психологическое новообразование. В этом направлении важно учитывать то, что социальные и информационные потоки и

в Кыргызстане являются факторами, которые непосредственно влияют и на профессиональную деятельность личности нашего общества.

Большее влияние в определении уровня работоспособности на примере операторов Call-центра оказывают влияние новые формы обучения и самообучения, повышения квалификации, возможность работать удаленно и сотрудничать с компаниями во всем мире, проявлять творчество, растет необходимость постоянно анализировать увеличивающиеся потоки информации, быстрее принимать критические решения, все меньше времени предлагается на адаптацию к инновациям в профессиональной деятельности.

Целью нашей статьи заключается в определении психологических особенностей операторов Call-центра с разным уровнем работоспособности, с учетом гендерных особенностей.

Нами была определена гипотеза исследования:

– для операторов с оптимальной работоспособностью могут быть характерны средний или низкий уровень профессионального стресса, отсутствие астенического состояния, а также монотоностойчивость на среднем либо высоком уровне;

– для операторов со сниженной работоспособностью могут быть свойственны высокий уровень профессионального стресса, наличие астенического состояния, а также низкая, либо средняя монотоностойчивость.

Для достижения цели и проверки гипотезы использовались следующие методики: Авторская анкета; опросник «Дифференцированная оценка состояний сниженной работоспособности» (ДОРС) А. Леоновой, С. Величковой (Водопьянова Н.Е., 2009); Шкала профессионального стресса Д. Фонтана (Литвинюк А.А., 2013); Шкала астенического состояния (ШАС) Л.Д. Малковой в адаптации Т.Г. Чертовой (Рогов Е.И., 1999); методика оценки монотоностойчивости личности Н.П. Фетискина (Ильин Е.П., 2011).

В определении выборки стали сотрудники одного из сотовых операторов города Бишкек 60 человек-операторов, работающих в структуре связи. Из них 30 мужчин в возрасте от 20 до 40 лет и 30 женщин в возрасте от 20 до 40 лет.

Анализ результатов нашего исследования показал возможные различия у испытуемых двух групп по полу, возрасту и стажу работы в компании.

Как видно на рисунках 1 и 2, распределение по полу в двух группах примерно одинаковое. Достоверных различий между группами испытуемых выявлено не было.

При анализе возрастных особенностей испытуемых следует учитывать, что, хотя все они относятся к периоду ранней зрелости (20-40 лет), в рамках этого периода выделяются два возраста, различающиеся между собой: первый возраст – молодость 20-27 лет; затем идет кризис молодости – 27-33 года; зрелость – 33-40 лет (Слободчиков В.И., 1991). Молодость отличается принятием, впитыванием нового, жадной познания жизни; кризис – это время переосмысления многих аспектов своей жизни и построения более

реалистичной картины мира; взрослость – это время стабилизации психического состояния и реализации кризисных приобретений.

Большую часть операторов в группе с оптимальной работоспособностью составляют испытуемые в возрасте 20-27 лет (возраст молодости). В группе со сниженной работоспособностью соотношение представителей разных возрастных подгрупп близкое по значениям. Получается, что 2 группу представляют молодые люди, еще не прошедшие личностный кризис, а большая часть испытуемых 1 группы – люди, которые могут находиться в кризисной ситуации (27-33 года – 33% испытуемых) либо ее прошли (33-40 лет – 33% испытуемых). Выявлены достоверные различия между испытуемыми по этому показателю ($\phi^*_{эмп} = 2.47; p \leq 0,01$).

Далее было представлено распределение испытуемых двух групп по стажу работы в данной компании: до 3 лет (стадия новичка); от 3 до 5 лет (стадия первичной профессионализации) и более 5 лет (стадия вторичной профессионализации) (Зеер Э.Ф., 2006).

Так же большую часть группы с оптимальной работоспособностью составляют испытуемые со стажем работы до 3 лет; меньшую часть – испытуемые со стажем работы от 5 лет. Т.е. это неопытные работники, которые еще не полностью разобрались в тонкостях своей работы. Около половины (52,5%) группы со сниженной работоспособностью составляют испытуемые со стажем более 5 лет, причем этот показатель достоверно больше, чем в 1 группе ($\phi^*_{эмп} = 2.3; p \leq 0,01$).

Таким образом, не выявлены достоверные различия между испытуемыми обеих групп по полу. Выявлены достоверные различия между испытуемыми обеих групп по возрасту: в группе сотрудников с оптимальной работоспособностью достоверно больше испытуемых периода молодости, в то время как в группе операторов со сниженной работоспособностью больше сотрудников периода прохождения кризиса молодости и периода взрослости.

Исходя из полученных данных, были показаны различия между испытуемыми обеих групп по стажу: в группе сотрудников с оптимальной работоспособностью достоверно больше испытуемых, находящихся на стадии новичка, в то время как в группе операторов со сниженной работоспособностью больше сотрудников, проходящих первичную и вторичную профессионализацию.

Далее испытуемым было предложено ответить на несколько вопросов, связанных с их распорядком дня и самочувствием на работе. Результаты представлены в таблице 1.

Таблица 1 – Данные авторской анкеты

Вариант ответа	группа 1(n=21)	группа 2 (n=39)	ϕ^* критерий Фишера	
	%	%	$\phi^*_{эмп}$	p
1. Трудно ли Вам вставать утром?				
а. да, почти всегда	52,4	33,3	1,437	p>0,1
б. иногда	33,3	41	0,591	p>0,1
в. редко	14,3	25,7	1,053	p>0,1
г. крайне редко	0	0	-	

2. В какое время Вы предпочли бы лечь спать?				
а. после 1 часа ночи	43	36	0,528	p>0,1
б. с 23:30 до 1 часа ночи	24	13	1,06	p>0,1
в. с 22:30 до 23:30	29	38,5	0,776	p>0,1
г. до 22:00	4	12,5	1,071	p>0,1
3. Какой завтрак Вы предпочитаете в течение первого часа после пробуждения?				
а. плотный	19	23	0,28	p≥0,1
б. не плотный	81	77		
4. Вспомните Ваши последние размовки на работе и дома. Преимущественно в какое время они происходят?				
а. в первой половине дня	49	38,5	0,48	p≥0,1
б. во второй	51	61,5		
5. Насколько легко Вы можете нарушить во время отпуска свои привычки, связанные с принятием пищи?				
а. очень легко	47,6	43,6	0,299	p>0,1
б. достаточно легко	23,8	35,9	0,455	p>0,1
в. трудно	19	10,25	0,92	p>0,1
г. остаются без изменений	9,6	10,25	0,096	p>0,1
7. Как отражается монотонная деятельность на Вашем настроении?				
а. отрицательно	38,1	23,1	1,208	p>0,1
б. положительно	19	30,8	1,016	p>0,1
в. затрудняюсь ответить	42,9	46,1	0,248	p>0,1
8. Падает ли у Вас концентрация внимания при выполнении монотонной работы?				
а. да	52,4	41	0,846	p>0,1
б. нет	38,1	48,7	0,794	p>0,1
в. затрудняюсь ответить	9,5	10,3	0,096	p>0,1
9. Нужно ли Вам дополнительное время для отдыха?				
а. да	71	49	1,729	p≤0,01
б. нет	29	51		

Таблица 2 – Средние значения по шкалам методики ДОРС в двух группах операторов

Показатель	группа 1 (n=21)		группа 2 (n=39)		критерий U Манна-Уитни	
	М	SD	М	SD	Uэмп	p
Утомление	28,3	1,6	22,8	4,6	103	p≤0,01
Пресыщение	21,7	2,2	12,7	4,2	26	p≤0,01
Монотония	26	5,2	19,1	6	153	p≤0,01
Напряжение/стресс	24,3	5,2	14,4	5,8	78,5	p≤0,01

Как видно из таблицы 2, две группы испытуемых на высоком уровне достоверности (**p≤0,01**) различаются между собой по всем показателям сниженной работоспособности.

Выявлены достоверные различия (**p≤0,01**) по показателю утомления в двух группах операторов. Средний показатель у операторов с оптимальной работоспособностью (2 группа) умеренная, т.е. не препятствует эффективному выполнению трудовых обязанностей. У операторов со сниженной работоспособностью (1 группа) показатель утомления выраженный, что может негативно отражаться на выполнении обязанностей, в случае непринятия мер утомление такой степени может отрицательно сказаться на самочувствии и здоровье сотрудников компании.

Выявлены достоверные различия ($p \leq 0,01$) по показателю пресыщения в двух группах операторов. У операторов с оптимальной работоспособностью (2 группа) пресыщение отсутствует, т.е. они оценивают свою деятельность как достаточно разнообразную и интересную для них, имеющую определенный смысл. У операторов со сниженной работоспособностью (1 группа) пресыщение выражено умеренно, т.е. оно не препятствует осуществлению деятельности, но уже указывает на то, что работники этой группы начинают воспринимать ее как простую, однообразную, неинтересную, малоосмысленную. У них может появляться стремление прекратить работу или как-то разнообразить ее (что может быть недопустимо в связи с требованиями к операторской работе).

Выявлены достоверные различия ($p \leq 0,01$) по показателю монотонии в группах операторов. Средний показатель монотонии у операторов с оптимальной работоспособностью (2 группа) умеренный, т.е. не препятствует эффективному выполнению трудовых обязанностей, а возникающее состояние скуки легко преодолевается. У операторов со сниженной работоспособностью (1 группа) показатель монотонии выраженный, что может негативно отражаться на эффективности выполнения трудовой деятельности в связи с труднопреодолимым состоянием скуки и сонливости на рабочем месте, снижением контроля и скорости реакции на запросы клиентов.

В данной работе методика «Шкала профессионального стресса» Д. Фонтана была использована для определения уровня выраженности профессионального стресса у операторов систем связи. Средние данные, полученные с помощью методики в двух группах, представлены в таблице 3.

Средние значения по шкалам были даны по методикам «Шкала профессионального стресса» Д. Фонтана в двух группах и Шкала астенического состояния (ШАС)» Т.Г. Чертовой в двух группах, данные представлены в таблицах 3 и 4.

Таблица 3 - «Шкала профессионального стресса» Д. Фонтана в двух группах

Показатель	группа 1 (n=21)		группа 2 (n=39)		критерий U Манна-Уитни	
	M	SD	M	SD	Uэмп	p
Уровень профессионального стресса	35	11,6	13,9	8	45,5	p ≤ 0,01

Как следует из таблицы 3, по уровню профессионального стресса между двумя группами операторов выявлены значимые достоверные различия ($p \leq 0,01$). У операторов из 2 группы не выявлено признаков профессионального стресса, причем эти данные согласуются с данными методики ДОРС. У операторов из 1 группы стресс представляет серьезную проблему. Д. Фонтана указывает на то, что в этом случае очевидна необходимость коррекционных действий. У испытуемых этой группы полученные данные согласуются с данными методики ДОРС, где уровень напряжения также выявлен выраженный.

Таким образом, анкетирование участников позволило определить, что из социальных факторов, которые могут быть связаны с уровнем работоспособности (пол, возраст, стаж работы и другие), существуют достоверные различия по возрасту и стажу работы: в группе сотрудников с оптимальной работоспособностью достоверно больше испытуемых периода молодости, в группе операторов со сниженной работоспособностью больше сотрудников периода прохождения кризиса молодости и периода взрослости; в группе сотрудников с оптимальной работоспособностью достоверно больше испытуемых, находящихся на стадии новичка, в группе операторов со сниженной работоспособностью больше сотрудников, проходящих первичную и вторичную профессионализацию.

Операторы со сниженной работоспособностью достоверно чаще указывали на необходимость в дополнительном отдыхе по сравнению с операторами с оптимальной работоспособностью.

Список использованной литературы:

1. Попов, А.К. Работоспособность человека [Текст] / А.К. Попов // Психологический журнал. – Том 6. – №1. – С. 3-12.
2. Психические состояния [Текст] / Сост. и общая редакция Л.В. Куликова. – СПб.: Питер, 2001. – 512 с.
3. Психологический словарь [Текст] / Под ред. В.П. Зинченко, Б.Г. Мещерякова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Педагогика-Пресс, 1996. – 440 с.
4. Пугачева, Е.В. Влияние психической работоспособности на деятельность руководителя технического университета [Электронный ресурс] / Е.В. Пугачева // Современная психология. – 2014. – №2. – Режим доступа: <http://modernpsy.org/ru/2014/2/4>
5. Рогов, Е.И. Настольная книга практического психолога: Учеб. пособие [Текст] / Е.И. Рогов. – В 2 кн. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – Кн. 2: Работа психолога со взрослыми. Коррекционные приемы и упражнения. – 480 с.
6. Самолубова, А.Б. Call Center на 100 %: практ. руководство по организации центра обслуживания вызовов [Электронный ресурс] / А.Б. Самолубова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ООО «Альпина Паблишер», 2010. – 351 с.
7. Слободчиков, В.И. Категория возраста в психологии и педагогике развития [Текст] // Вопросы психологии. – 1991. – №2. – С. 37-49.
8. Спивак, И.М. Стрессогенные ситуации в работе операторов call-центра многопрофильного детского медицинского учреждения [Электронный ресурс] / И.М. Спивак, Е.Г. Бирюкова, М.И. Слипка, И.Н. Черномуров // Педиатрическая фармакология. – 2015. – Том 12. – №1. – Режим доступа: <https://www.pedpharma.ru/index.php/jour/article/viewFile/469/570>
9. Тимофеев, Д.А. Функциональные состояния организма и работоспособность молодых военных специалистов авиационного профиля в начальном периоде профессионального обучения: Автореферат дис... канд. мед. наук [Электронный ресурс] / Д.А. Тимофеев. – Саратов, 1997. – 22 с. – Режим доступа: <http://medical-diss.com/docreader/551875/a#?page=21>
10. Ткаченко, Б.И. Нормальная физиология человека [Текст] / Б.И. Ткаченко. – М.: Медицина, 2005. – 928 с.
11. Толочек, В.А. Современная психология труда. 2-е изд. / В.А. Толочек [Текст]. – СПб.: Питер, 2010. – 432 с.
12. Фетискин, Н.П. Системное исследование монотонии в профессиональной деятельности: автореферат дис. ... доктора психологических наук [Электронный ресурс]:

19.00.03 / Н.П. Фетискин. – СПб., 1993. – 42 с. – Режим доступа: <http://www.dslib.net/psixologia-truda/sistemnoe-issledovanie-monotonii-v-professionalnoj-dejatelnosti.html>

13. Финченко, С.Н. Динамика нервной системы в трудовом процессе: учебное пособие [Электронный ресурс] / С.Н. Финченко, Н.В. Талдонова. – Томск: Изд-во Том. гос. архит.-строит. ун-та, 2016. – 65 с. – Режим доступа: http://portal.tsuab.ru/Study/2016/Study_2016_Finchenko-SN.pdf

14. Фукин, А.И. К вопросу о методологии исследования конвейерного труда [Электронный ресурс] / А.И. Фукин // Проблемы социальной психологии личности. – Саратов: СГУ, 2008. – Режим доступа: https://psyjournals.ru/sgu_socialpsy/issue/30336.shtml

15. Хьелл, Л. Теории личности. 3-е изд. [Текст] / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб.: Питер, 2008. – 607 с.

ОӘЖ 37.015-8

ПДТ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУЫ

Козиева А.У., Иманбекова Ж.А., Оразгазина Р.Т.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье рассматривается развитие речи у детей с задержкой психического развития

Summary: This article discusses the development of speech in children with mental retardation

Ақыл-есі кем балаларда сөйлеудің дамуы мен сөйлеу бұзылыстары кешеуілдейді. Көптеген сөйлеу бұзылыстары балалардың психопатологиялық ерекшеліктерімен байланысты. Психикалық дамуы тежелген көптеген балаларда импрессионистік сөйлеу және экспрессивті сөйлеу ауызша және жазбаша тілде бірдей бұзылады [1].

Балалардағы импрессионистік сөйлеудің жеткіліксіз дамуының тән белгілері: сөйлеуді қабылдаудың саралануы, дыбыстарды ажырата алмау және жеке сөздердің мағынасын түсінбеу. Экспрессивті сөйлеу бұзылыстарына тән белгілер: дауыстық айтылымның бұзылуы, нашар сөйлеу, сөйлеудің грамматикалық айтылуының жеткіліксіздігі, стереотиптер, аграмматизм және сөйлеу әрекетсіздігі. Көптеген жағдайларда сөйлеу бұзылыстарының сипаты жалпы сөйлеу бұзылыстары мен сөйлеу тежелуінің болуын растайды. Сөйлеудің тежелуі сөйлеу мен интеллектуалдық қабілеттерге де әсер етеді [2].

Осылайша, психикалық дамуы тежелген балалардағы сөйлеудің ерекше ерекшеліктері олардың жалпы жүйелік сөйлеу бұзылыстары екенін көрсетеді. Сөйлеудің бірегейлігі когнитивті әрекеттерге эмоционалды-ерікті өріске қалай әсер ететіні сияқты әсер етеді. Интеллектуалды мүмкіндіктері шектеулі балалардағы сөйлеу бұзылыстарының белгілері мен механизмі әртүрлі деп қорытынды жасауға болады.

Ақыл-есі кем балалардағы сөйлеу бұзылыстарына тән белгілердің бірі-сөйлеу әрекетінің ерекше бұзылуы, іс-әрекеттерді сөзбен жеткізу қиын, жоспарланған сөйлеу функциясы жоқ. Мұндай балаларға өз әрекеттерін сөзбен жеткізу қиын. Олар сөздік қорының екіұштылығын, сөйлеудің белсенділігін, күрделі логикалық және грамматикалық құрылымдары бар сөйлемдерді

түсінудегі қиындықтарды, сөйлеудің белгілі бір бөлшектерін пайдаланудағы қиындықтарды және динамикалық бұзылуларды көрсетеді. Осы ғалымдардың еңбектерінен қорытынды жасауға болады, тіл мен когнитивті даму бір-бірімен тығыз байланысты.

Л. С. Выготский, Н. Я. Цинь Цзинь, СЛ.Рубинштейн, А.Г. Лурия, А. К. Маркова, Ф. А. Сохин зерттеу жұмыстары бойынша мектеп жасына дейінгі психикалық ауытқуы бар балалардың когнитивті құрылымы тежелумен, талдаудың және жан - жақты әрекеттің болмауымен, сөйлеу мен ойлаудың жеткіліксіз дамуымен, сондай-ақ өзін-өзі бақылаудың болмауымен байланысты-мұның бәрі тіл дамуының тежелуіне әсер ете алмайды. [3].

Ақыл-ой кемістігі бар балалардың сөздік қорының негізгі сипаттамалары нашар және белгісіз. Балалардың сөздік қорын қалыптастыру баланың психологиялық дамуымен және қоршаған ортамен анықталады.

Осыған байланысты зияткерлік мүмкіндіктері шектеулі балалардың сөздік қорының ерекшелігі олардың танымдық іс-әрекетінің бірегейлігін және қоршаған орта туралы танымдық ақпараттың жоқтығын көрсетеді. Ақыл-есі кем балалардың көпшілігінде ата-аналарының мамандықтары туралы түсініксіз ақпарат бар.

Интеллектуалды мүмкіндіктері шектеулі балалардың лексиконында қоршаған орта туралы ақпараттың болмауына байланысты заттардың, қозғалыстардың және қасиеттердің жалпы атаулары жоқ. Ақыл-есі кем балалардың лексиконында зат есімдер мен етістіктер басым. Мен сын есімдерді меңгеруде біраз қиындықтарға тап болдым. Бұл балалардың сөйлеуінде сын есімдерді қолдану тек балаларға таныс заттардың атрибуттарымен байланысты. Ақыл-есі кем балалар тіпті заттардың түсі мен пішінін тануда қиындықтарға тап болады.

Балалардың сөздік қоры мен сөйлеуін дамытудың ең маңызды белгісі-жалпы ұғымдарды меңгеру. Жалпы сөздерді білетін бала талдау және синтездеу дағдыларын игерді. Психикалық дамуы бұзылған балалардың сөйлеу сөздігінің ерекшелігі антонимдер мен синонимдердің толық қалыптаспауында. Мальцевтің айтуынша, психикалық дамуы бұзылған балаларға антонимдерден алынған синонимдерді қолдану қиынға соғады [4].

Психикалық дамуы бұзылған балалар үлкен шатасуды көрсетеді. Олар жоғарғы және кіші әріптердегі жалғауларды дұрыс байланыстыра алмайды, сонымен қатар зат есімнің көпше түрлерін дұрыс байланыстыра алмайды. Корпустың пішінін есте сақтау үшін көп күш қажет. Балалар күрделі көмекші лексиканы қолданбайды.

Сондықтан интеллектуалды мүмкіндіктері шектеулі балалардың сөйлеуі ерекше дәрежеге ие. Балалардың дамымаған сөйлеуі олардың психологиялық дамуына теріс әсер етеді және олардың дамуы олардың ерекшеліктеріне сәйкес келмейді. Ақыл-есі кем балаларда тілдік дағдыларды дамыту үшін келесі ұсыныстарды ұстанған дұрыс:

1. Артикуляциялық жаттығуларды орындау.
2. Тыныс алу жаттығуларын орындау.

3. Есте сақтау қабылетіне арналған жаттығуларды орындау.
4. Сабақты көрнекіліктер арқылы жүргізу.
5. Белгілі бір тақырыпты толыққанды меңгергенге дейін жеткізу.
6. Логопед, невропатолог манандарына консультацияға бару.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. М.Қ.Бапаева. Даму психологиясы. – Алматы, 2014.
2. Ж.Қ.Дүйсенова, Қ.Н.Нығметова. Балалар психологиясы. – Алматы, 2012.
3. С.Н. Цейтлин. Язык и ребенок: Лингвистика детской речи. – Москва, 2013.
4. А.А. Леонтьев. Слово в речевой деятельности. –Москва, 2012.

ОӘЖ 159.922.7

БАСТАУЫШ МЕКТЕП ЖАСЫНДА ҚИЯЛДЫҢ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Конысбекова А.А., Абылхасымқызы Н., Керімхан Қ.А.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье проанализированы особенности формирования воображения у учащихся начальных классов.

Summary: The article analyzes the features of the formation of imagination in primary school students.

Адам психикасын зерттеушілер қиялдың ерекшеліктерін анықтауға үлкен мән берген. Оған анықтама бергендердің алғы қатарында Әл-Фараби тұр. Оның анықтамасы бойынша қиял — сыртқы дүние заттары мен құбылыстарының субъективтік образдарын қайтадан жаңартып, өндеп, бейнелеуде көрінетін, тек адамға ғана тән психикалық процесс: «...барлық жан қуаттарын (рухани күштерді) тек қиял ғана өзіндік сақталатын сөзімдік заттарды модельдендіре алады» [1].

С.Л. Рубинштейн қиял процесін сыртқы ақиқат ортаның заттары мен құбылыстарының субъективтік бейнесін қайта жаңарту арқылы оларды өндеп бейнелеу деген анықтама берген [2].

Қорытындылап айтқанда, қиял, немесе фантазия өмірде бар, әзірше жеке тәжірибеде кездеспеген, келешекте жүзеге асуға мүмкін болмысты күні бұрын санада елестету мен ұғымдар негізінде өзгертіп, жаңғыртып, бейнеленетін психологиялық процесс. Кейде құр қиялдану, мұңдануды да қиял деп түсінетіндер бар. Бұл — теріс пікір. Қиял — психикалық құбылыс. Ал қиялдану мен мұңдану — көңіл күйі. Көңіл күйін өзгертуде тек қана қиял ғана емес, басқа да психикалық құбылыстар қатысады.

Жеке тұлға қасиеттері ретінде қиялдың пайда болуы ми қабығында бұрын орын алған уақытша байланыстар өзара түрлі комбинацияларға тусіп, соның нәтижесінде жаңа бейнелердің пайда болып отыруынан туындайды. Мұндай уақытша байланыстарды қайта жаңғыртып, оларды өндеу процесінде екінші сигналдық жүйе шешуші рөл атқарады. Ал екінші сигналдық жүйе тілді меңгергеннен кейін ғана іске қосылады. Осы қасиеттерді жетілдіру балалық шақтың барлық кезеңдерінде қарқын жүреді. Бастауыш сынып оқушыларының

қиялының көрініс беруі және дамуы сөйлеу тілінің қалыптасуымен тікелей байланысты жүреді.

Бастауыш сынып оқушыларының елес процесінің ерекшеліктерін анықтауға үлкен үлес қосқан ғалым Д.С.Брунер көзқарасы бойынша, психикалық бейнелеуді түсіну іс-әрекет жүйесімен байланыстыру арқылы жүрмеуі мүмкін емес. Ол осы жағдайды еңбектерінің басым көпшілігінде қарастырып, адамдардың объективті болмыс заттары мен құбылыстарын психикалық бейнелеуі тәжірибелік іс-әрекетімен байланысты пайда болатынын көрсеткен. Сонымен қатар психикалық бейнелеу адамның іс-әрекетінде маңызды орын алатынын басшылыққа ала отырып оның шығу тегін, атқаратын қызметін іс-әрекетпен тығыз байланыста зерттемесе қиял процесінің табиғаты мен даму заңдылықтарына түсінуге болмайтынын дәлелдеген [3].

Жоғары жүйке қызметінің психофизиологиялық негіздерін жете зерттеп, жүйеге келтірген А.Р.Лурия қиялдың физиологиялық негізі мидың үлкен жарты шарларының қабығымен байланысты екенін анықтаған. Жеке тұлға қиялдауы ми қыртысында жүріп жатқан қозу мен тежелу үдерістерінің іздерімен, олардың иррадиация мен концентрациялануы, оң және теріс жүретін индукциялармен, ми бөліктерінде жүретін талдау мен қорыту үдерістерінің нәтижесі. Осындай күрделі талдау мен жалпылау үдерістерінің бір-бірімен ұштасып жүруінің нәтижесінде жеке тұлға өзінің нақты қабылдаған тәжірибесін өңдеп, бұрын тәжірибесінде болмаған жаңа бейнелер мен елестер жүйесін қиялында туады деген болжам жасаған [4].

А.Р.Лурия ми қыртысындағы мұндай жүйеге келтірілген бейнелер мен елестерді тудыратын байланыстарды екі түрге бөліп көрсеткен. Біріншісі – бейсаналы деңгейде, кездейсоқ тітіркендіргіштер әсерінен ми қабы бөліктерінің қадағалауы төмендеуіне байланысты орын алатын түс көру, галлюцинациялар. Екіншісі - адамның өзі саналы түрде алдына мақсат қойып, оған жету үшін жасаған әрекеттеріне байланысты ми қабының тиісті орталықтарында қозу пайда болып, осы қозу мидың басқа орталықтарында үйлесімді қозу тудыру нәтижесінде пайда болатын жүйке байланыстары. Осындай күрделі байланыстардың құрылуы қиялдың екінші сигналдық жүйемен байланысты екенін көрсетеді. Өйткені осындай байланыстар негізде орын алған қиял процесі жеке тұлғаның өз өмірінде болған бұрынғы тәжірибесіне сүйенеді және мұндай қиял сөйлеу тілге негізделген бейнелер ретінде орын алады. Қиял процесінің бұл түрі доминанта ұстанымына бағынады және оның талаптарына толық сәйкес келеді.

Бала мектепте оқу барсында көптеген заттар мен құбылыстарды көріп, біліп меңгеруімен қатар, олар күнделікті неше түрлі танымдық әрекеттер жасап, оқу мәселелерін шешу жолдарын ойлау және қиял көмегімен тауып, ұсынылған жолдардың тиімділігін қиялымен шолып бағалайды. Осы таным әрекеттерінің нәтижесінде оқушы өзінің білімін ойлау, қиял процестерін дамытып, арманы мен ізгі ниеттегі мақсаттарын орындауға бағыттайды. Оқу барысында баланың қиялы өте күрделі өзгерістерге ұшырап, жаңа құрылымдар пайда болып, жылдам дамып отыруына жағдай жасалынады. Балалар сабақтарда, отбасында

өздерінің ойын сөйлеу арқылы үлкендерге айтып беріп, заттар мен құбылыстар туралы ойлауы дұрыс екеніндігін тексеріп алады. Мұндай әрекет арқылы бала өзінің әлеуметтік тәжірибені меңгеруінің дұрыс бағытта болуын қамтамасыз етеді.

Оқыту процесінің қалыптасуы мен даму ерекшеліктерін зерттеген Л.С.Выготский, А.Н.Леонтьев, П.Я.Гальперин, Р.Солсо және басқа ғалымдар еңбектерінде оқу процесінде балалардың заттық әрекеттері оның санасы мен қиялында бейнеленетіндігін дәлелдеген. Осыған байланысты оқыту мазмұны оқушылардың таным процестерінің қалыптасуы мен дамуына негіз болып, меңгерілген мағлұматтар арқасында балалардың жалпы дамуы жеделдейді. Дамыта оқыту идеясына байланысты бастауыш мектепте оқылатын пәндердің мазмұны оқушылардың ойлауы мен қиялының тездеп дамуына өзінің әсерін тигізетіндей болып анықталады. Осы тұрғыда балалардың қайта жасау қиялын дамытып, нәтижелі іс-әрекеттеріне ерекше әсерін тигізетін күш ретінде олардың алдына белгілі практикалық міндеттердің қойылуын айтуға болады.

Мектепте жүйелі түрде оқылатын пәндер арқылы бала адамдар арасындағы қарым-қатыс туралы, қарым-қатынас барысында пайда болатын түрлі сезімдерді көркем шығармалар, ертегілер, әңгімелермен танысқанда ондағы кейіпкерлердің бейнеленгенінен көреді. Кейбір ертегілерді бала қайтадан оқығанда ондағы баяндалған жағдайлардан алған әсері күшейе түседі. Өйткені бала ертегімен бірінші танысқан кезде кейіпкерлердің бейнесін қиялында әлі анық бейнелеуге мүмкіндігі болмай қалуы мүмкін. Ертегі кейіпкерлерімен болған оқиғаларды сабақта талдағаннан соң ондағы баяндалған барлық жағдайлардың мағынасына толық түсініп, оқиғаларды қиялында елестете бастайды. Талдау нәтижесінде бала кейіпкердің басынан кешкен жағдайларды тура ақиқатта болып жатқан оқиға сияқты қабылдап, ертегі кейіпкерлерін өзінің танитын жақын адамдарындай қабылдайды. Бастауыш мектеп шағындағы балалар ертегі мен әңгімелер кейіпкерлерінің сәтсіздікке кездескендерін аяп, бәрін есіркеп отырады. Өйткені олардың басына түскен жағдайлардың барлығын бала қиялымен елестетіп, өзі сол ортада болғандай сезімге бөленеді.

В.В.Давыдов, Б.Т.Тұрғынбаева ұсынған дамыта оқыту теориясы бойынша бастауыш сыныптарда күнделікті сабақтарда жүретін танымдық әрекеттерін дамыту процесі нәтижесінде оқушылар өздерінің ұғымдық қорын кеңейіп, ғылыми терминдермен операциялар жасау іскерлігі өте тез қалыптасып, даму үстінде болады. Осының барлығы бастауыш сыныпта оқыған кезде баланың таным процестерінің ішінде қиялдың ерекше жылдам дамуына ықпал жасайды.

Зерттеушілер қиял процесінің даму ерекшеліктерін зерттеу нәтижесінде балаларда қоршаған ортадағы заттардың, табиғат құбылыстарының, өнер шығармаларының әсерінен пайда болатын елестердің дамуы жеделдеп жүретінін анықтаған. Балалардың сезіміне ерекше әсер еткен әдемі заттар, ашық түсті, жалтыраған нәрселер, бойға қонымды киімдер, оларды көркем түрде сипаттап беретін әңгімелер мен ертегілер сол бейнелерді ішкі дүниесінде суреттеуге қызығушылық пайда болады. Осы кезде бала әдемілікті үйлесімді

қимылдардан, түрлі түсті бояулармен жүргізілген сызықтардың үйлесімділігінен, музыка әуенінен, бидің мәнерлігінен көре бастайды. Бала оқу барысында өзін қоршаған ортаны жақсы тануымен бірге оның танымдық қызығушылығына негіз болатын себептер күрделенеді, сондықтан оның танымдық мотивациясы да күрделі өзгерістерге ұшырайды. Ол сабақта талдаған, өзі қосымша оқыған, теледидардан көрген көркем фильмдер әсерінен олардың қайсысы шындықты бейнелейтінін, ал қайсысы фантазия туындысы екенін ажыратып, өзі қиялдауының нәтижесі ретінде ертегілер құруға ынтасын білдіреді. Бұл процесте қайта жаңғырту қиялының жасампаздық түрімен ұштасқанын байқауға болады. Осылайша бала қиялы біртіндеп жасампаздық деңгейде дамып жатқанын көрсетеді.

Жасмпаздық, немесе шығармашылық қиял әрекеттің кез-келген саласында орын алып отырады. Қоғамға пайда келтіретін нәтижелі еңбекке шығармашылық қиялдың қосатын үлесі өте үлкен. Шығармашылық қиял деп жеке тұлғаның өзіндік жаңа бейнелерді жасау арқылы жаңа нәрселерді, құбылыстарды бейнелейтін қиялды айтады. Жазушы, суретші, ғалым, сазгердің т. б. Сала қайраткерлерінің қиялы шығармашылық қиялдың көрініс беруі. Ол қайта жасау қиялына қарағанда өте күрделі, қиын процесс болып табылады. Сондықтан балалардың шығармашылығын тәрбиелеу үшін қиялының осы түрін дамытуға арналған тапсырмаларды орындатудың мәні өте терең.

Қиялдың ерекше белсенді түрі арман деп аталады. Арман адамның өзінің қалауымен жаңа бейнелерді жасау. Оның шығармашылық қиялдан ерекшелігі ол адамның өзінің болашаққа бағытталға ізгі тілегін бейнелейтін қиял процесі. Әр адам көптеген нәрсені армандайды. Мұның өзі шығармашылық қиялдың бірінші дайындық сатысы болып келеді. Бастауыш сыныптарда оқу мазмұнына байланысты көптеген көркем шығармаларды талдағанда ондағы кейіпкерлердің арманына қалай жеткеніне балалардың көңілін аударғанның өзі оның тәрбиелік жағын тереңдетеді.

Қиялдың барлық түрлері сабақты меңгеру барысында баланың түрлі бейнелерді елестетулерінің өзгеріп, өңделуінің арқасында дамып отырады. Қиялдың дамуына талдау, жалпылау әдістері, агглютинация, схематизация, түрлі сызба нұсқалар мен суреттерді акцентировка белгілерін жасау тәсілдері жиі қолданылады. Қиялдағы елестерді топтастырудың қарапайым түрі агглютинация деп аталады. Осы әдіс арқылы ертегілер мен аңыздардағы мифологиялық бейнелер (кентавр, сфинкс, жезтырнақ), түрлі техника конструкциялары (амфибия-танк, судан өте алатын жеңіл танк, аэрошана-суға қонып, ұша алатын самолет) құрастырылады. Осындай мәселелерге түсініп, өмірдің барлық салаларын жетілдіруге үлес қосуды армандаған оқушының қиялы жедел дамып, болашаққа үлкен үміт артатын азамат тәрбиеленеді.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Әл-Фараби Философиялық рақаттар. Психология. Адамзат ақыл-ойының қазынасы. 10 томдық. 10-шы т. Алматы: 2012.
2. Рубинштейн С.Л. Жалпы психология негіздері. Психология. Адамзат ақыл-ойының қазынасы. 10 томдық. 2-ші т. Алматы: 2012.

3. Брунер Д.С. Елес процесінің балалық жаста дамуы. Психология. Адамзат ақыл-ойының қазынасы. 10 томдық. 7-ші т. Алматы: 2012.

4. Ұстаздық шығармашылық – Б.А.Тұрғынбаева. Алматы: 2013.

ОӘЖ 37.015-8

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА «ӘДЕБИЕТТІК ОҚУ» ПӘНІ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТІЛІН ДАМЫТУ

Кудретова С.Ш., Алимбаева Ш.З., Калиева Ж.Д.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье рассматривается развитие речи учащихся через предмет "Литературное чтение" в начальных классах.

Summary: This article examines the development of students' speech through the subject of "Literary reading" in primary classes.

Әдебиеттік оқу пәні -оқушылардың ішкі рухани жан дүниесі байлығын ашуға, адамгершілікке тәрбиелеуге, тілі мен қиялын дамытуға мүмкіндік береді. Пәннің мақсаты – дұрыс, мәнерлеп және шапшаң оқуды меңгерту, оқушыны шығарма авторының көзқарасын түсінуге жетелеу және мәтінді қабылдаушы оқырман ретінде тәрбиелеу, көркем-шығармашылық және танымдық қабілеттерін дамыту, сөз өнеріне деген қызығушылығы мен эстетикалық талғамын қалыптастыру, тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым дағдыларын жетілдіру, ұлттық және жалпыадамзаттық құндылық пен рухани-адамгершілік тәрбие беру [1].

Тәуелсіз елеміздің білім беру жүйесінде болып жатқан оң өзгерістер қоғамның жас ұрапақ тәрбиесі үшін жауапкершілігі терең сезіліп отырған бүгінгі таңда оқу-тәрбие үрдісінің тиімділігін арттыру бағытында барлық мүмкіндіктерді пайдалануды көздейді. Бала – балғын тал, ересек адам- бағбан. Бұл – әр халықты ғасырдан-ғасырға әкеле жатқан қағидасы. Сондықтан баланың ана тіліне деген сүйіспеншелеген тәрбиелеп, бала жанын небір жақсылық нәрімен суару – оны өсіруші тәрбиелеуші әрбір үлкеннің мұраты. Тіл – ақиқатты танытудың басты құралы. Сайып келгенде, тіл қоғам мүшелерінің бір-бірімен тұсынысу және адамның сезімі мен көңіл-күйін білдіру құралы ретінде маңызды қызмет атқарады. Сондықтан кіші мектеп жасынан бастап ана тілін, оның әр алуан өмірлік қызметін ғылыми негізде танытудың қажеттілігі мақсатты түрде алға қойылды. Тілдің тәрбиелік мәні де күшті. Ана тілін жақсы меңгерген оқушының ғана көркем әдебиетімізді қызыға оқуға, көркем өнер үйірмесіне құмарта қатысуға, адамдармен сыпайы қарым-қатынас жасап, тіл табынуға деген бейімділігі қалыптасады, яғни баланың мәдени өрісі қоғам талабына сай бола түседі. Мұғалім балалардың дүниетанымымен әуел бастан дұрыс қалыптастыруды мақсат тұтуы тиіс. Сондықтан тіл сабығы айнала қоршаған болмысты бақылау негізінде оқытылуы керек.

Ана тілін оқытудағы негізгі мақсат – оқушылардың сөздік қорын, ауызша сөйлеу тілін және жазбаша сөйлеу тілін, сөйлеу мәдениетін қалыптастыру, оларға рухани дүниесін байыту, өмірдің ең қымбаттысы, ең асылы – жақсылық

пен ізгіліктің ұрығын себу. Ол үшін бала айналадағы затты, құбылыс пен болмысты танып білуі тиіс. Соған байланысты оның тіл байлығы да артады. Баланың өмірді көргені, танығаны көп болса, оның тілі де байи түседі. Оқушының тіл байлығы ауызша түрде де жазбаша түрде де қатар дамытылуы тиіс [2].

Ана тілі жас баланың ақыл-ойының дұрыс дамуына білімді еркін және оңай меңгеруіне көп жеңілдік келтіреді. Сол себепті мектепте ана тілін оқыту ісіне ерекше мән береді. Өйткені ана тілін дұрыс меңгермеген оқушы басқа пәндерді де ойдағыдай үйрене алмайды. Білгенін не сөз тауып айтып бере алмай, не ойын қағаз бетіне түсіре алмай, қиналады. Осыдан-ақ ана тілі мектептегі негізгі пәндердің бірі екенін анық байқаймыз. Аса көрнекті педагог К.Д.Ушинский ана тілінің білім берудегі ролі туралы: “Ана тілін толық меңгермеген бала тарихты, географияны, жаратылыс ғылымдарын және математиканы өз сөзімен айтып бере алмайтын күйге ұшырайды. Ана тілі басқа пәндердің бәріне қатысы бар және олардың нәтижелерін өзіне жинастыратын басты, өзекті пән. Сондықтан да қазіргі кезде бастауыш мектепте оқушылардың сөздік қорын молайтып, сол үйренген сөздерін қолдана отырып, айтайын деген ойын анық жеткізіп сөйлеуіне зор көңіл бөлінеді.

Осыған орай педагогикалық іс-тәжірибе барысында ана тілінде оқушылардың дұрыс сөйлеу мәдениетін жоғары деңгейде көтеру, яғни сөйлеу тілін дамытуға ерекше назар аудардық. Тіл адамның қатынас құралы ретінде оның барлық өміріндегі нәрі, азығы іспетті екені белгілі.

Бастауыш сыныптағы ана тілі сабағының түбегейлі мақсаты оқушылардың жеке басын қалыптастыра отырып, әдеби мұраларға деген талғамын тәрбиелеу, рухани дүниесін кеңейту, ақыл-ойы мен ұлттық сана-сезімін дамытуға ықпал ету, кітап оқуға деген мұқтаждығын қалыптастыру.

Осы мақсатты орындауға келгенде ана тілі сабағының алдына мынадай міндеттер жүктеледі:

- оқушылардың оқу дағдысын қалыптастыру және жетілдіру;
- көркем шығармаларды оқуға деген қызығушылығын ояту;
- шығарманың түпкі мазмұны – мәнін түсінуін, Эмоциялық қабылдауын (кейіпкерлердің көңіл-күйіне ортақтасу, күйіну, сүйіну т.б.) қамтамасыз ету;
- мәтіндегі сөздер мен сөз тіркестерін, сөйлеу мен сөйлеу үлгілерін үйрете отырып, ана тіліміздегі сөз мағыналарының түрленуіне көңіл аударту;
- шағырмадағы көркем бейнелердің ерекшеліктерін аша білуге бағыттау;
- ауызекі және жазба тілде байланыстырып сөйлеуін (ойын еркін жеткізу, сауатты да мәнді жаза білу) дамыту;
- өзіндік ой-пікірін айта білуге баулу;
- оқушылардың бойына ізгілік пен имандылық, адалдық пен мейірімділік сияқты адамгершілік қасиеттерді дарыту.

Мектепте балаларды дұрыс сөйлей білу мәдениетіне айнала қоршаған ортамен, сондай-ақ көркем әдебиетпен теңестіру арқылы жүзеге асыруға болады. Әрбір ұйымдастырылған оқу іс-әрекетінде дидактикалық ойындарды қолдану арқылы балалардың қиялын шарықтатып, ойлау қабілетін ұштауға

болады. Дидактикалық материалдармен балалар жаттыққан сайын олардың зейіні, тапқырлығы, ынталылығы, өзіндік ойлау жұмысы дами түседі. Балаға әңгімелеп айтуға, оқып тыңдауға, жаттауға арналған материалдар олардың даму деңгейіне, жас шамаларына лайықты болу қажет. Бастауыш сыныптарда балаларға суретті кітапшаларды көрсетіп, мазмұнын айтып беру қолайлы. 6-7 жас аралығында оқиғасы сәтті аяқталатын, қорқыныш сезімін тудырмайтын болу керек. Оларға «Бесік жыры», «Бауырсақ», «Торғай», «Мақта қыз бен мысық» сияқты шығармалар арқылы дыбыстарды анық айту, байланыстырып сөйлеу, әңгімелей білуге үйретуге болады. Ертегі сахналау арқылы балаларды рольге бөліп беру, әр кейіпкердің дауыстарын келтіріп айтуға машықтандыру қажет. Шығармаларды оқыған кезде іс-әрекеттерге байланысты жаңа сөздердің мән-мағынасын түсіндіріп отырған жөн. Мұның өзі қазіргі кезде оқушылардың кітап оқу, радио тыңдау, телехабарлар көру, кино театорларға, концерттерге бару арқылы алынатын білім көлемі едәуір арта түскенімен де байланысты. Бұл тақырыптағы негізі мақсат-дұрыс сөйлеуге үйрету және олардың ой өрісін, танымдық қабілетін дамыту. Дыбыстарды анық дұрыс айта білуге жаңылтпаштардың да орны ерекше. Ал жұмбақ баланың сөйлеу қабілетін дамытады. Жұмбақтың шешуін табу арқылы заттардың, жан-жануарлардың, киім-кешек аттарын есте сақтау қабілеті күшейеді. Бала тілін дамытуда мақал-мәтелдердің де алатын орны ерекше. Қазақтың мақал-мәтелдерінің көбісі елдікті, ынтымақты, жақсы мен жаманды ажыратуға мүмкіндік береді. Шағын тақпақтар, жаңылтпаш, жұмбақтар, мысалдар, рөлдік ойындар арқылы баланың оқуға, білуге деген ынтасын арттырып, сөзді дұрыс және жүйелі сөйлеуге үйретеді. Оқу баланың ақыл-ойыны дамытып, ой-өрісін байытып, жан-жақты есеюіне көмектесуі тиіс. Балалармен ойналатын дидактикалық ойындар, желілі - ролді ойындары арқылы сөйлеу мәдениетін қалыптастыруға болады. Әрбір сұрақтарға толық, әрі нақты жауап бере білуге дағдыландыру керек [3].

Шығармашылық ізденісімнің мақсаты-ана тілінде еркін, жүйелі сөйлей білуге, өз ойларын тиянақты да тиімді жеткізе білуге, көркемдік сөздерді орынды қолдануға, мәнерлеп сөйлеуге баулу: Сөздік қорларын молайту, көркем оқу шеберліктерін, бейнелі сөз қолданыстарын пайдалану шеберліктерін арттыру. Бұл мақсатта жұмыс істеудің ізденіс әдістері: әңгіме жаздырту, суреттеу, мақал, бата жаттатқызу, мінездеме жазғызу т.б. [4].

Қазіргі таңда оқыту мен білім беру саласы оқушылардың жеке басын дамыту мен сапалы білім беру мақсатында оқытудың жаңа мазмұнын, тиімді әдістерін үнемі іздестіруді талап етіп отыр.

Осыған орай оқушының бойындағы барлық сапаны, дағдыны, қабілетті, білім мен біліктілікті тұтас сәйкестікте дамытуға бағытталған білім жүйесін қалыптастыру қолға алынуда. Жан-жақты білімді, өз ойын ашық айтатын, сөйлеу мәдениеті жоғары «жеке тұлғаны» бастауыш сыныптан бастап дайындауға ерекше көңіл бөлінуде.

Бастауыш сынып жасындағы балалардың сөздік қорын байытып, тілін дамыту әдістемесі оқушының тұлғалық ерекшелігін дамытуда ерекше орын алады.

Бастауыш сынып оқушыларының сөздік қорын дамытып, сөз мәдениетін қалыптастыру жұмысы жүйесіз, негізсіз, бағытсыз кездейсоқ іске асырылмайды. Бастауыш сынып кезеңі- баланың қалыптасатын кезеңі. Олай болса, тіл тазалығы, ой дәлдігінің атадан балаға мирас болып келетінінің бірі.

Тіл- тәрбиенің басты тірегі. Қазіргі заман талабына сай ұл мен қыз өсіру, оларға білім беру- әр ұстаздың басты мақсаты. Ана тілі арқылы жас жеткіншектерді халқымыздың озық ойымен , әдебиетімен, мәдениетімен , тіршілігімен таныстырамыз. Осының бәрін біліп қана қоймай , бала оны жеткізе де білуі керек.

Ұлттық тәрбие, рухани-мәдени құндылықтар, ана тілі мен қазақ халқының салт-дәстүрі негізінде сусындаған жеке тұлғаны қалыптастыруға ықпал етеді. Адамның ішкі рухани жан дүниесі байлығын ашуға, адамгершілікке тәрбиелеуге, тілі мен қиялын дамытуға мүмкіндік береді. Жалпы, әдебиеттік оқу сабағы арқылы жазу мен сөйлеу мәдениетінің алғы шарты қаланады. Тілдің тәрбиелік мәні де күшті . Ана тілін жақсы меңгерген оқушының ғана көркем әдебиетімізді қызыға оқуға, көркем өнер үйірмесіне құмарта қатысуға, адамдармен сыпайы қарым-қатынас жасап, тіл табынуға деген бейімділігі қалыптасады, яғни баланың мәдени өрісі қоғам талабына сай бола түседі. Мұғалім балалардың дүниетанымымен әуел бастан дұрыс қалыптастыруды мақсат тұтуы тиіс. Сондықтан тіл сабағы айнала қоршаған болмысты бақылау негізінде оқытылуы керек.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

- 1.Ж. Адамова, Г.Қ.Тәжібаева "Бастауыш сынып оқушысының оқу жылдамдығын тежейтін қиындықтар мен кедергілерді анықтау жолдары."
- 2."Бастауыш мектепте оқыту" журналы. 2014ж. №5
- 3."Бастауыш сынып әдістемесі" журналы. 2015ж. №2
- 4.Назарбаев Н.Ә. Білім беру саласы қызметкерлерінің III съезінде сөйлеген сөзі. - <http://www.edu.gov.kz> 2 Қазақстан Республикасының Мемлекеттік жалпыға міндетті бастауыш білім беру стандарты. Бастауыш білім. Астана, 2008ж.

ОӘЖ 37.018

МҰҒАЛІМ БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕГІ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ҮДЕРІСТЕРДІҢ СУБЪЕКТІСІ РЕТІНДЕ

Курманали А.П., Ермен А.Б., Жура А.О.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются учитель как субъект инновационных процессов в начальной школе.

Summary: The article deals with the teacher as a subject of innovative processes in elementary school.

XXI ғасырдың басындағы білім беруді жаңғырту және білім беру парадигмасының өзгеруі, ең алдымен, кіші жастағы оқушылардың жеке әлеуетін өзектендіру негізінде оқу үдерісінің сапасының артуымен байланысты.

Сондықтан оның тұлғалық-бағдарлы бағыттылығын білдіретін оқыту технологияларын пайдалану перспективалы болып көрінеді. Бұл технологиялардың артықшылығы тек студенттердің өзіндік жұмысының рөлі мен үлесін күшейтуде ғана емес, сонымен қатар бұл технологиялардың жеке тұлғаның шығармашылық әлеуетін дамытуға, оқу-тәрбие процесін дараландыруға және саралауға бағытталуында. тиімді өзін-өзі бақылауға және оқу нәтижелерін өзін-өзі бағалауға ықпал ету.

Қазіргі жағдайда мұғалімдердің инновациялық қызметі сапалы жаңа мазмұнмен толығыды. Алайда, тәжірибе көрсеткендей, өзгерген жағдайда педагогикалық іс-әрекетті барлық мұғалімдер тиімді жүргізе алмайды. Бастауыш сынып оқушыларымен қарым-қатынастың қалыптасқан стереотиптері, ынтымақтастық, өзара сыйластық, бастауыш сынып оқушыларының тұлғасын қалыптастыру құралы ретінде оқушылардың өзін-өзі басқару мүмкіндіктерін жете бағаламау, жаңа қарым-қатынастарды құруға қабілетсіздігі, кейде оны қаламауы [1].

Мұның бәрі мұғалімнің кәсіби тұлғасы және оның инновациялық педагогикалық қызметтегі маңызы туралы түсініктерді түбегейлі өзгертуді қажет етеді, атап айтқанда,

ұйымдастырушылық және басқарушылық. Мектептегі инновациялық іс-әрекетті белсендіру міндетін практикалық шешудің табыстылығы мұғалімнің қолданыстағы кәсіптік бағдарламасының қаншалықты нақты түзетілгеніне және оның негізінде мұғалімдердің инновациялық ұйымдастырушылық-педагогикалық іс-әрекетке дайындығының параметрлері тұжырымдалғанына байланысты.

Мұғалімдердің инновациялық іс-әрекетінің өзіндік ерекшеліктері бар. Ол тиісті субъектілер үшін белгілі бір әрекет еркіндігін білдіреді. Инновациялық, іздестіру жұмыстарының ерекшеліктеріне байланысты ол көп жағдайда жанасу арқылы, бар тәжірибеден тыс жүзеге асырылады және жұмыс істеп тұрған мекемелермен тек ішінара реттеліп, бақылануы мүмкін. Сондықтан да қоғам алдында ақиқат, жаңа шешімдер мен міндеттерді жүзеге асырудың жолдарын еркін іздестіру барысында қоғам мүддесіне одан әрі нұқсан келтіретін әрекеттерге бармайды деп есептей отырып, қоғам зерттеушіге, жаңашылға сенуге мәжбүр. Демек, шығармашылық еркіндігі инновациялық ізденіс субъектісінің жоғары жеке жауапкершілігімен ұштасуы керек [2].

Жаңашылдыққа даярлық деп бастауыш сынып мұғалімінің ең алдымен өзін және өзінің педагогикалық қызметін жетілдіруге бағытталған, сонымен қатар оқушыларды оқыту мен тәрбиелеудегі бар проблемаларды анықтауға, оларды тиімді шешуге және қателерді жою. Сонымен, Пустовалова Н.И. [2] инновациялық қызметке дайындықты қалыптастыруда ең алдымен мотивациялық-құндылық құзыреттілігін дамытуға көңіл бөлу қажет деп есептейді.

Сондай-ақ, мұғалімнің инновациялық іс-әрекетке дайындығы негізінде жеке тұлғаны (шығармашылық жетістікке ұмтылу, бастамашылық, шығармашылық қызметтегі тиімділік, оның ішінде инновациялық сипат) және

ерекше қасиеттерді (оқытудың заманауи технологияларын білу, заманауи білім педагогикалық құралдар, жаңашылдықты дамыту, талдау және кемшіліктердің себептерін анықтау қабілеті) [3].

Инновациялық іс-әрекетке дайындық деп оның жеке педагогикалық іс-әрекетін және білім беру мекемесінің бүкіл ұжымының қызметін қалыптастыруға бағдарлануын айқындайтын педагогтың қасиеттерінің жиынтығы түсініледі; оқушыларды тәрбиелеудегі өзекті мәселелерді анықтай білу, оларды жою жұмысының тиімді жолдарын іздестіру және жүзеге асыру.

Бастауыш сынып мұғалімінің инновацияға дайындығының құрылымы мынадай құрамдастарды қамтиды:

- мотивациялық компонент (мұғалімді инновациялық іс-әрекетке қосу мотивінің болуы);

- когнитивтік компонент (қазіргі білім беру технологиялары мен оқу іс-әрекетінің нәтижелеріне қойылатын талаптарды білудің болуы, педагогикалық құралдарды білу, сонымен қатар мұғалім иеленуі тиіс инновациялық қызмет мәселелерін шешу әдістерін білу);

- жеке құрамдас бөлік;

- белсенділік компоненті.

Мотивациялық компонент – инновация саласындағы кәсіби өсу, білім деңгейін көтеру арқылы тұлғалық өсу қажеттілігі. Инновация және инновация саласындағы зерттеулер, инновациялық технологияларды енгізу мәселелеріне қызығушылық мотивациялық компоненттің негізгі сипаттамасы болып табылады.

Когнитивті компонент – білімнің негізгі деңгейі мен сапасы, инновация мәселелерін білу дәрежесі. Когнитивтік компоненттің сипаттамасы: мұғалімнің теориялық, практикалық және әдістемелік білім деңгейі, инновация саласындағы негізгі ұғымдарды, категорияларды және заңдылықтарды білу және қолдана білу дәрежесі.

Тұлға компоненті өзін тұлға, кәсіпқой, инновация, шығармашылық саласындағы білім беру процесінің субъектісі ретінде барабар бағалау қабілетімен сипатталады.

Белсенділік компоненті инновация саласындағы дағдылар мен дағдыларды меңгеру дәрежесін қамтиды. Бұл компонент білімді практикалық қолдану саласына аудару мүмкіндігімен сипатталады [4].

Мұғалімнің инновациялық іс-әрекетін табысты жүзеге асырудың қажетті шарты – инновациялық шешім қабылдау, белгілі бір тәуекелге бару, инновацияны енгізу барысында туындайтын даулы жағдайларды сәтті шешу, инновациялық кедергілерді жою.

Бастауыш білім беруде және жалпы білім беруде педагогикалық инновациялар педагогикалық жүйедегі оқу-тәрбие процесінің барысы мен нәтижелерін жетілдіретін жаңалықтарды білдіреді, яғни. «Педагогикалық инновация» тәрбие мен білім беру жүйесін жетілдіру мен дамытуға бағытталған өзгерістен басқа ештеңе емес.

Бұдан инновация дегеніміз – өзгеріс, жаңалық деген қорытынды жасауға болады.

Педагогикалық инновациялардың себептері:

1. Бүкіл әлемде орынсыз деп танылған білім дағдарысы.
2. Инновацияны ғылыми қамтамасыз ету қажеттілігі.

Педагогикалық инновациялардың дамуы тиімді инновациялық қозғалысты қамтамасыз ететін педагогикалық шарттарды әзірлеуде мемлекет деңгейінде де, жекелеген оқу орындары деңгейінде де инновациялық процестерді басқарудың мәнін жаңа теориялық тұрғыдан түсіну қажеттілігінің артуына әкелетіні анық. . Сондай-ақ инновациялық үдерістер мұғалімдердің кәсіби дамуына және өзін-өзі белсендіруіне мүмкіндік беруі маңызды, бұл өзгермелі әлемде кіші жастағы оқушылардың өмірлік дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Педагогикалық инновацияда табысқа жетуді қамтамасыз ететін маңызды фактор – мотивация. Бастауыш сынып мұғалімінің инновациялық іс-әрекеті элеуметтік түрткі болып табылады, бірақ ол сонымен қатар жеке сыртқы және процессуалдық-мазмұндық мотивтермен ынталандырылады және әртүрлі қажеттіліктермен (физиологиялық тұрғыдан өзін-өзі жүзеге асыру қажеттілігіне дейін) анықталады.

Инновациялық педагогикалық іс-әрекетке психологиялық дайындық көп жағдайда бұл әрекеттің тұлға үшін тартымдылығына байланысты, ол адамның мотивациялық сферасымен байланысты.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Дерновский И.Д. Инновационные педагогические технологии: Учебное пособие / И.Д.Дерновский. -К.: «Академвидав»,2014. -352с.
2. Запрудский, Н.И. Современные школьные технологии: Пособие для учителей / Н.И.Запрудский – 2-е изд. – Мн., 2014. – 270-271 с.
3. Загвязинский, В.И. Инновационные процессы в образовании и педагогическая наука / В.И. Загвязинский // Инновационные процессы в образовании. – 2012. – № 5. – С. 3-9.
4. Ильин, А.С. Мотивация педагога к инновационной деятельности: эрзац или реальность / А.С. Ильин // Научное обеспечение системы повышения квалификации кадров. – 2012. – №2. – С. 69-74.

ОӘЖ 159.953

МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ЕСТЕ САҚТАУ ҚАБІЛЕТІНІҢ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Кушербаева Б.У., Ошан А.Қ.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье описаны особенности развития памяти у детей школьного возраста. Кроме того, проведен анализ работ российских и отечественных ученых о психологических особенностях памяти младших школьников.

The article describes the features of memory development in school-age children. In addition, the analysis of the works of Russian and domestic scientists on the psychological features of the memory of younger schoolchildren was carried out.

Мектепте оқудың басталуымен баланың өмірі негізінен ойын іс-әрекетінде түбегейлі өзгереді. Баланың өміріндегі маңызды өзгерістердің ішінде, ең алдымен, оқу жағдайына мақсатты түрде қосылуды және білім беру іс-әрекетінің жетекші ретінде қалыптасуын атап өткен жөн, бұл баланың жеке басы мен психикасының дамуына әсер етеді. Бастауыш мектеп жасындағы келесі жаңа іс-әрекеттер бөлінеді [1]:

- еркін реттеуді жетілдіру, ішкі іс-қимыл жоспарының пайда болуы;
- талдау және рефлексия;
- шындыққа танымдық қатынасты қалыптастыру;
- құрдастарына назар аудару.

Бұл даму жетістіктері толығымен 10-11 жасқа дейін – бастауыш мектеп жасындағы жоғарғы шекарада көрінеді. Сонымен қатар, жаңа ғана оқуға кіріскен 6-7 жастағы балалар тек оқу іс-әрекетінің алғышарттарына ие. Алдымен, бастауыш сынып оқушыларында өзін-өзі бақылау және өзін-өзі ұйымдастыру жеткіліксіз дамыған. Бірінші сынып оқушылары өздерін таза сыртқы, сандық жағынан тексереді (ол материалды мұғалім айтқандай бірнеше рет қайталаған ба), олар сабақта материалды жаңғырта алатындығы туралы есеп бермейді. Өзін-өзі бақылау, әдетте, оқушы қайтадан жақсы үйренген материалға тап болған кезде тану негізінде жүзеге асырылады. Бастапқы буында оқу кезінде жетекші іс-әрекет оқу іс-әрекетіне айналады, ол бір жағынан зияткерлік қабілеттердің жақсы дамуын талап етеді, ал екінші жағынан оларды айтарлықтай өзгертеді.

Танымдық функциялар тұтастай алғанда еркін болады, ал есте сақтау жанама түрде және сөзбен болады. Мектеп жасындағы оқушының танымдық іс-әрекетінің құрылымында, әсіресе оқытудың басында, орталық орынды есте сақтау ерекше орын алады, А.А. Смирнов бойынша есте сақтау, сондай-ақ бастауыш мектеп жасындағы балалардағы басқа психикалық процестер айқын өзгерістердің тақырыбы екенін айтады.

Кіші мектеп жасы есте сақтау және жаңғырту қабілетінің қарқынды дамуымен сипатталады [2]. Бұл бастауыш сыныптардағы оқу сатысында оның дамуында болатын өзгерістерді анықтайтын оқу қызметі. Олардың мәні-баланың есте сақтау қабілеті біртіндеп саналы түрде реттеліп, делдал болады және озбырлықтың ерекшеліктерін қабылдайды.

Д. Б. Элькониннің пікірінше, «бұл жаста есте сақтау ойға айналады» [3]. Педагогика мен психологиядағы «оқу іс-әрекеті» ұғымы әртүрлі мағынаға ие. Мұғалім оқу процесінде болып жатқан кез – келген іс – әрекеттің атауын береді - оқу, яғни педагогикалық тұрғыдан баланы оқыту және оқу іс-әрекеті бірдей. Бұл тұжырымдаманы психологтар Д.Б. Эльконин түсіндіреді. Оның пікірінше, оқу іс-әрекеті - бұл оқушының жеке мақсаттары шегінде қабылдайтын оқу мақсаттарын жүзеге асыруға бағытталған ерекше әрекеті [3]. Бастауыш мектеп жасында оқушыларға есте сақтау бойынша жұмысты мұғалім бағыттауы керек, өйткені олардың өздері белгілі бір нақты тапсырманы қою қиынға соғады: дәл есте сақтау немесе өз сөздерімен жеткізу үшін есте сақтау және т.б. алайда,

зерттеулер көрсеткендей, егер мұндай тапсырма олардың алдына қойылса, онда оқушылар онымен күреседі.

Нақты тапсырма болмаған жағдайда, балалар көбінесе сөзбе-сөз есте сақтауға жүгінеді, әсіресе материал көлемі өте аз, бірақ мазмұны бай немесе оқушы материалды өз сөзімен еркін жеткізу үшін жеткілікті сөйлеуге ие болмаған жағдайда. Осылайша, оқу іс – әрекеті оның тақырыбын өзінің жеке және танымдық қабілеттерін білетін оқушыны өзін-өзі өзгертуге бағытталған. Сонымен қатар, оқу жұмысының негізі баланың есте сақтау қабілеті болып табылады, ол өмірлік тәжірибені жинақтауға және рефлексиялауға мүмкіндік береді. Бастауыш мектеп жасында жаңғырту үлкен қиындықтар туғызады, өйткені ол мақсат қою, ойлауды жандандыру қабілетін талап етеді. Бұған оқушылар біртіндеп келеді. Есте сақтау кезінде қайталау қажеттілігі ертерек пайда болады және олар оны мәтінге қарап тануда жүзеге асырады. Уақыт өте келе оқушылар мұғалімнің ықпалымен көбею қажеттілігіне көз жеткізеді.

Мектеп жасындағы оқушылар есте сақтауды жатқа қолдана бастайды. Бұл жағдайда олар көбінесе мәтінге сүйене отырып ойнайды. Олар еске түсіруге азырақ жүгінеді, өйткені бұл кернеумен байланысты.

К.Д. Ушинский кіші мектеп оқушылары ұмытып кеткендерін еске түсіргенді ұнатпайтынын, олар «жадында жаңа сақталған нәрсені» жеткізуге дайын екенін атап өтті. Осы ерекшелікке назар аударып отырып, К.Д. Ушинский былай деп жазды: «қиын еске алу - бұл қиын жұмыс, кейде бала аздап үйреніп кетуі керек». Жасы ұлғайған сайын балалар оқу материалын жаңғырту кезінде оны жүйелеу және жалпылау тұрғысынан ақыл-ой өңдеуді күшейтеді. Нәтижесінде олар оқу материалын неғұрлым еркін және үйлесімді түрде шығарады.

Р.С. Немов кіші мектеп жасындағы есте сақтау - жетекші танымдық және психикалық функция екенін атап өтті [4]. Мнемоникалық рөлдің өзгеруі оның тиімділігіне, оқу іс-әрекеті кезінде туындайтын әртүрлі мнемоникалық міндеттерді орындау кезінде талап етілетін жоғары деңгейге қойылатын талаптардың айтарлықтай өсуіне байланысты. Бұдан былай баланың алдына көп нәрсені есте сақтау керек деген міндет қойылады: оған берілген ақпаратты жаттап алу, оны дәл жаңғырта білу, сонымен қатар білгендерін есте сақтау және оны ұзақ уақыт өткеннен кейін жаңғырта білу. Егер бала есте сақтауды білмесе, бұл оның оқу іс-әрекетіне және оқу мен мектепке деген көзқарасына әсер етеді. Оқу іс-әрекетінде оқушы өзінің есте сақтауын басқара білуі керек: әр түрлі іс-әрекеттерді есте сақтау, жаңа ұғымдар мен ережелерді жаттау.

Мектепте оқу балалардан кейде өте қызықты емес, өте ауыр және көлемді оқу материалын есте сақтауды және есте тануды талап етеді. Мазмұны мен есте сақтауу процестеріне қойылатын жаңа талаптардың ерекшелігі осы процестерде айтарлықтай өзгерістер әкеледі. Есте сақтаудың көлемі мен өнімділігі артады.

А.А. Смирнов кіші және орта мектеп жасындағы балалардың есте сақтауын салыстыратын зерттеу жүргізді: есте сақталған мағыналы ақпараттың жасына қарай өсуі туралы пікірге сәйкес, керісінше қатынас іс жүзінде анықталады: кіші мектеп оқушылары неғұрлым үлкен болса, мағыналы

ақпаратты есте сақтаудың мағынасыз ақпараттан артықшылығы аз болады. Бұл, ең алдымен, есте сақтауға негізделген қарқынды оқу кезінде есте сақтау жаттығулары оқушының барлық есте сақтау түрлерінің бір уақытта дамуына әкелетіндігіне байланысты.

Жалпы, бастауыш сынып оқушыларының есте сақтауы өте жақсы, және бұл ең алдымен механикалық есте сақтауға қатысты, ол оқу кезеңінде үшіншіден төртінші сыныпқа дейін тез дамиды. Жанама, логикалық есте сақтау өзінің дамуында біршама артта қалады, өйткені әдетте оқушы оқумен, еңбекпен және т.б. айналысады, содан кейін ол механикалық есте сақтауды қолданады.

П.И. Зинченконың айтуынша, бастауыш сынып оқушылары үшін экспрессивті, эмоционалды деректер мен оқиғаларды тіркейтін еріксіз есте сақтау қабілеті жақсы қалыптасқан. Оқушылар көбіне есте сақтау үшін саналы тапсырмалар бермейді [5].

А.Н. Леонтьевтің пікірінше, бастауыш мектеп жасындағы балаларда визуалды-бейнелі есте сақтау қабілеті анағұрлым дамыған. Білім алушылар белгілі бір оқиғаларды, ақпаратты, адамдарды, жағдайларды жадында дәлірек және ұзақ сақтайды [6]. Бастауыш сынып оқушыларының есте сақтау қабілетінің жетіспеушілігі есте сақтау процесін дұрыс ұйымдастыра алмау деп саналады.

Бастауыш сынып оқушылары үшін сөзбе-сөз есте сақтау қажет, бұл сөйлеудің жеткіліксіз дамуына байланысты. Мұғалімдер мен ата-аналар семантикалық есте сақтауды ынталандыруы керек және түсініксіз есте сақтаудың алдын алады. Сондай-ақ, ақпаратты есте сақтауда белгісіздікті біріктіретін балалардың есте сақтау қабілетінің сыни жағдайын атап өту керек. Дәл осы белгісіздік оқушылар қайталауды нақты есте сақтауды тандаған кездегі жағдайларды түсіндіреді.

Сондай-ақ, оқушылар есте сақталатын материалдың ішіндегі семантикалық байланыстарды түсінбестен механикалық есте сақтауға бейім. Неғұрлым көп білім болса, жаңа байланыстарды қалыптастыру мүмкіндіктері соғұрлым көп болады, есте сақтау қабілеті соғұрлым күшті болады. Оқыту процесінде мұғалімдер ауызша-логикалық есте сақтаудың күрделі формаларын дамытуға жағдай жасайды. Мұғалімдер мен ата-аналар балалардың есте сақтауын жақсарту үшін көп жұмыс істеуі керек, оларды оқу материалын ұйымдастыруға және түсінуге итермелейді. Тоғыз жасында мектеп оқушылары есте сақтауды ұзақ сақтауға назар аудара алады және ерікті түрде берілген іс-қимыл бағдарламасын орындай алады.

Сонымен, кіші мектеп жасы - бұл танымдық дамудың қарқынды жасы. Ойлау процесі барлық басқа функциялардың дамуына делдал болады, психикалық процестерді, олардың хабардарлығын және еркіндігін белсендіреді. Кіші мектеп оқушыларының есте сақтауын дамытумен неғұрлым көп айналыссаңыз, психикалық процестер соғұрлым делдал болады. Ерікті есте сақтау пайда болады, яғни ақпаратты өз бетінше жаңғырту үрдісі іске асырылады. Оқушылар жаңа ақпаратты және өмірлік тәжірибені есте сақтау үшін құралдарды өз бетінше қолдана бастайды.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Познавательные процессы и способности в обучении./ Под. ред. Шадрикова, В.Д. - М.: Просвещение, 2013 - с.114 – 120
2. Голубева, Э. А. Индивидуальные особенности памяти человека [Текст] / Э. А. Голубева. - М.: Педагогика, 2012.
3. Эльконин, Д. Б. Детская психология / Д. Б. Эльконин; ред.-сост. Б. Д. Эльконин. – 5-е изд., стереотип. – Москва: Издательский центр «Академия», 2018. – 383, [1] с.
4. Немов, Р. С. Психология: Учебник для студентов высших педагогических учебных заведений: В 3 кн. — 4-е изд. [Текст] / Р. С. Немов. — М.: «ВЛАДОС», 2013
5. Зинченко, П. И. Непроизвольное запоминание [Текст] / П. И. Зинченко. - М.: Просвещение, 2011.
6. Леонтьев, А. Н. Лекции по общей психологии. Учебное пособие для вузов по специальности «Психология» [Текст] / А. Н. Леонтьев. - М.: Смысл, 2012.

ОӘЖ 376.1

КӨМЕКШІ МЕКТЕПТЕ ЛОГОПЕД ЖҰМЫСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ

Күмісбек А.Ж., Омаршикова Р.Р., Мелдехан А.С.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

*Резюме: В статье рассматриваются работы логопеда во вспомогательной школе.
Summary: The article deals with the work of a speech therapist in an auxiliary school*

Ақыл-ойы кем оқушылардың сөйлеу тілінің бұзылуын түзету арнайы логопедиялық жұмысты ұйымдастыруды қажет етеді. Көмекші мектептердің оқу жоспарында логопед мұғалімі жүргізетін логопедиялық сабақтар сағаттары қарастырылған. Мұғалім-логопед медициналық-психологиялық-педагогикалық комиссияның мүшесі болып табылады. Ол арнайы тексеру арқылы баланың сөйлеу қабілетінің бұзылуы бар-жоғын анықтап, оның сипатын анықтауы керек. Қиын жағдайларда негізгі болып табылатын нәрсе туралы дәлелді қорытынды беріңіз: танымдық белсенділіктің дамымауы немесе баланың сөйлеуінің бұзылуы [1].

Оқу жылының басында логопед қай сыныпта оқитынына қарамастан мектепке түскен барлық оқушыларды тексереді.

Сөйлеу емтиханы баланың мектептегі тәжірибесіне сәйкес айтылуын, қарқынын, сөйлеудің еркіндігін, сонымен қатар оның түсінігін, сөздік қорын, грамматикалық құрылымын, оқу және жазу дағдыларын қамтиды.

Балалардың ауызша сөйлеуін бастапқы тексеру сыныпта сабақ барысында жүргізіледі. Жазу күйін зерттеу (бұрын оқитын балаларда) мәтіндері логопедиялық тесттің шарттарына сәйкес келетін және осы сыныпқа арналған бағдарлама талаптарына сәйкес келетін диктанттардың көмегімен жүзеге асырылады.

Алғашқы тексеру нәтижесінде сөйлеу қабілеті бұзылған барлық балаларды логопед арнайы есепке алу журналына белгілейді. Сонымен қатар сөйлеу тілі бұзылған әрбір студентке оның сөйлеу және жазу күйі жеке тексерілгеннен кейін сөйлеу картасы толтырылады.

Өткен жылы логопедте оқитын балалардың сөйлеуін тексеру толық емес, тек логопедтің сабақты жалғастыру үшін көрсеткен параметрлері бойынша жүргізіледі. Сөйлеу картасы сәйкесінше толтырылады [2].

Логопедпен сабаққа аса мұқтаж студенттер таңдалады. Қалғандары үміткер ретінде тіркеледі және логопед сабаққа шақырады, өйткені бұрын қабылданған студенттер сөйлеу бұзылыстары жойылғаннан кейін бітіреді.

Сыныпқа жазылудың негізгі критерийі – сөйлеу тілінің бұзылуының сипаты және оның баланың үлгеріміндегі маңызы.

Онымен жеке сабақ жоспары логопедиялық сабақтарға түсетін студенттің сөйлеу картасына тіркеледі.

Жоспар барлық сауалнама деректерін жинақтайтын логопедиялық қорытынды негізінде жасалады.

Логопед сонымен қатар студенттің сөйлеу тілінің бұзылуының этиологиясы мен сипатын нақтылау және ең дұрыс және тиімді түзету тәсілін табу мақсатында медициналық тексеру мәліметтерімен танысады.

Жүйелі сабақтардың басталуының алдында ұйымдастыру кезеңі (оқу жылының алғашқы екі аптасы) басталады [3].

Сөйлеу бұзылыстарын түзету жұмыстары жас ерекшеліктерін, ана тіліндегі мектеп бағдарламасы мен сөйлеу кемістігінің ерекшеліктерін ескере отырып құрылады. Логопедиялық сабақтарға сабақтан бос 5 және 6 сабақтар және сабақтан тыс уақыт (атап айтқанда түскі астан кейінгі режим сәттері) бөлінеді. Мектеп әкімшілігімен және сынып жетекшілерімен келісім бойынша логопед балаларды оқу сабақтарынан ала алады.

Жеке және топтық сабақтар 1-4 сынып оқушыларымен аптасына 4 рет, 5-6 сынып оқушыларымен аптасына 3 рет өткізіледі. Ереже бойынша әр студентпен жеке сабаққа 15 минут беріледі. Топтық сабақтардың ұзақтығы 45 минут. Ұзақтығы 20-25 минут болатын кіші топтары бар сабақтарға рұқсат етіледі.

Әдетте, дыбыстарды қоюға немесе түзетуге мұқтаж балалармен жеке сабақтар өткізіледі.

Логопед топтарды студенттер арасындағы сөйлеу бұзылыстарының біртектілігі негізінде, мүмкіндігінше көршілес бір немесе екі сынып ішінде (мысалы, екінші немесе үшінші сыныптар) аяқтайды. Бірінші сынып оқушылары жеке топқа бөлінеді, өйткені олармен жұмыс істеу арнайы оқу-дидактикалық материалды таңдауды талап етеді.

Кіші топтар кейбір студенттердің сөйлеу қабілетінің бұзылуының ерекшеліктері олармен топ жоспарымен сәйкес келмейтін арнайы жоспар бойынша жұмысты қажет ететін жағдайларда толтырылады.

Логопедиялық сабақтарға арналған топтар 4-6 адам, кіші топтар 2-3 адамнан тұрады.

Қажет болған жағдайда логопед балаларды топтарға қайта бөле алады. Сонымен, жеке сабақтарда қойылған дыбыстарды біріктіру және ажырату үшін балаларды топтарға немесе топшаларға біріктірген жөн, бұл жұмыстың

тиімділігін айтарлықтай арттырады. Және керісінше, белгілі бір кезеңде топты кіші топтарға бөлуге немесе балалардың кейбірін жеке жұмысқа бөлуге болады.

Оқушылардың логопедиялық сабақтарға дұрыс қатысуы үшін жауапкершілік осы сыныптың логопедіне және мұғаліміне, мектеп-интернаттардың жоғары сыныптарында – тәрбиешіге, интернаты жоқ мектептерде – сынып жетекшісіне жүктеледі. Логопед:

- аудиторияда өтілген материалдың мазмұнын қысқаша көрсететін сабаққа қатысу журналын жүргізеді (күнделікті);

- сабақта, үй тапсырмасын дайындауда, күнделікті өмірде логопедиялық сабақтар процесінде оқушылардың алған сөйлеу дағдыларын бекітуге көмектесетін мұғалімдермен және тәрбиешілермен тығыз байланыста жұмысты ұйымдастырады;

- сабақ барысында және сабақтан кейін балалардың сөйлеуі орындалатын талаптарға бағынуы үшін мұғалімдер мен тәрбиешілерге оқушылардың жетістіктері мен кемшіліктері туралы жүйелі түрде хабарлап отырады;

- баламен логопедиялық сабақтардың соңында мұғалім мен тәрбиешіге сабақта және сабақтан тыс уақытта қол жеткізілген дағдыларды толық автоматтандыруға жеткізу әдістері туралы нұсқау береді;

- сөйлеу тілі бұзылған студенттердің сөйлеу қабілеттерін тексеру үшін ана тілі, сөйлеуді дамыту, оқу және т.б сабақтарға қатысады (логопедиялық сабақтардан бос уақытында). Өз кезегінде мұғалімдер мен тәрбиешілер де осы сыныптағы оқушылармен жүргізіліп жатқан жұмыстардан хабардар болу үшін мезгіл-мезгіл логопедиялық сабақтарға қатысуы керек;

- бағдарламалық талаптарды, ана тілін оқытудың әдіс-тәсілдерін жетік меңгерген, өз жұмысында оларды ескереді, дидактикалық материалды сабақта оқылатын бағдарлама тақырыбына сәйкес пайдаланады;

- тәрбиешілерге оқушылармен сөйлеу жұмысын ұйымдастыруға көмектеседі;

- Оқу жылының соңында логопедиялық сабақтардан өткен балалар өздерінің жетістіктерін көрсететін ертеңгілік өткізеді. Ертеңгілікке сөйлеу қабілеті бұзылған және логопедпен айналысатын барлық балалар, олармен жұмыс істеу кезеңіне қарамастан (бастапқыдан басқа) қатысуы керек. Бұл жағдайларда олар үшін сәйкес материал таңдалады;

- педагогикалық кеңестерге қатысады, онда өз жұмысы бойынша баяндамалар жасайды. Мұғалімдер арасында логопедиялық білімді насихаттауда мұндай баяндамалардың маңызы зор [4].

Логопедтің оқытушылармен және тәрбиешілермен жұмысы әр түрлі формада болуы мүмкін: жеке әңгімелесу, ашық сабақтар, әдістемелік бірлестіктердегі студенттердің қабылдау және бітіру кезіндегі сөйлеуінің таспа жазбаларын көрсету арқылы хабарламалар, жұмыстың әртүрлі кезеңдеріндегі жазба жұмыстарын салыстыру, Оқу жылының соңында логопед мәтіндік және цифрлық жылдық есептерді құрастырады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Логопедия Под ред. Л.Волковой. М, 2019

2. Лалаева Р. Логопедическая работа в коррекционных классах. М, 2018
3. Петрова В. Развитие речи учащихся вспомогательной школы. М, 2017.
4. Елецкая О. Горбачевская Н. Организация логопедической работы в школе. М, 2015

ОӘЖ 278.147

ОҚУШЫЛАРДЫҢ БІЛІМІН БАҚЫЛАУДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ӘДІСТЕРІ МЕН ФОРМАЛАРЫ

Қабылбекқызы А., Одинаева С.И., Умирбеков Д.Н.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Самостоятельная работа может проводиться фронтально, небольшими группами и индивидуально. Цель такого контроля определяется индивидуальными особенностями, темпом продвижения учащихся в усвоении знаний.

Summary: Independent work can be carried out frontally, in small groups and individually. The purpose of such control is determined by individual characteristics, the pace of students' progress in mastering knowledge.

Бақылау кезінде көптеген әдістер мен әдістемелер қолданылады. Білім мен дағдыларды бақылаудың, тексерудің, бағалаудың, есепке алудың дәстүрлі әдістерімен қатар оқушылардың оқуы мен тәрбиесін тестілеу, оқушылардың әлеуетті мүмкіндіктерін зерттеу (бұл қасиет оқыту деп аталады), жеке және тұлғаға бағытталған оқу-тәрбие процесін жобалау және басқа әдістер қолданылады.

Қазіргі мектеп диагностикасы-бұл педагогикалық қатынастар жүйесінде оқушыны (сыныпты) жан-жақты зерттеуге мүмкіндік беретін әдістер мен әдістердің жиынтығы [1].

Дәстүрлі бақылау әдістері бүгінде гуманистік мақсатқа бағынады және жаңа мектеп қатынастарына бет бұрады. Мектеп әлі онсыз жасай алмайтын бақылау оқушыны белгілі бір өріске — үздік оқушыларға немесе орта тұрғындарға көбелек ретінде "түйреу" үшін емес, ең алдымен оқушының резервтерін, оның әлеуетті мүмкіндіктерін анықтау үшін қызмет етеді.

Мүмкін, көп ұзамай таныс "жақсы" немесе "жаман" орнына бірінші сынып оқушысы үйге "математика бойынша - мүмкіндіктер үштен бір бөлігінде жүзеге асырылады", "орыс тілінде - әлеуетті қор шектелмейді, бірақ толық іске асырылмайды" деген жазбалары бар табельді алып жүруі мүмкін.

Мүмкін, баланың өміріне теріс әсер ететін бағалар да жойылып кетуі мүмкін. Педагогикалық еңбектің үлкен шеберлерінің тәжірибесінде табысты жалаусыз оқыту мен тәрбиелеудің көптеген мысалдары бар.

Оқушылардың көзқарасына, сезімдеріне және мінез-құлқына әсерін емес, білімін, дағдылары мен іс-әрекеттерін бақылау және бағалау мақсаты өзгереді.

Алайда, әдеттегі және авторитарлық педагогика оқушыға көмектеспейді, бірақ оны қатаң бақылау жүйесіне қайтарады.

Ауызша емтихандар студенттерден зерттелген материалды, яғни қоршаған әлемдегі белгілі бір пән туралы үйлесімді баяндауды талап етеді.

Мұндай сұрақтар әңгіме, оқушының әңгімесі, сипаттамасы, мәтінді оқу немесе бақылау немесе тәжірибе туралы есеп түрінде құрылуы мүмкін [2].

Ауызша сауалнама (сайттан жауаптар) мұғалім мен бір оқушы немесе бүкіл сынып арасындағы диалог ретінде негізінен оқу процесінің басында, оқушылардың білімін құрылымдау және нақтылау қажет болғанда және осы кезеңде не үйренгенін растау үшін қосымша сабақ уақыты немесе басқа оқыту әдістері қажет болғанда орын алады. Жақсы ойластырылған сұрақ жүйесі диалогты оқытуда өте маңызды, өйткені ол ақпаратты есте сақтау және көбейту қабілетін ғана емес, сонымен қатар түсінуді, пайымдауды, пікір білдіруді, жауаптарды жоққа шығаруды, жалпы әңгімеге белсенді қатысуды және жалпы ұғымдарды анықтауды тексереді.

Ауызша монолог форматы бастауыш мектепте кең таралған емес. Себебі оқушыларға көбейту үшін берілген материалдар әдетте кішкентай және есте сақтау оңай, сондықтан үйде үйренген оқулық мақалаларын қайталамай, оқушының шығармашылығын, тәуелсіздігі мен қиялын талап ететін тақтадағы монологиялық жауаптар үшін таныс сұрақтар жиынтығын таңдаған дұрыс.

Жазбаша жұмыс әртүрлі тәуелсіз және бақыланатын жұмыстардан тұрады. Өзіндік жұмыс-бұл курстың шағын (әлі зерттелмеген) тақырыбы бойынша студенттердің білімі мен дағдыларын қысқа (15-20 минут) жазбаша тексеру. Бұл жұмыстың негізгі мақсаттарының бірі-оқушының оқу мәселелерін шешуді меңгергенін, тұжырымдамаларды түсінетінін және нақты ережелер мен заңдарға бағдарланғанын тексеру.

Егер өзіндік жұмыс дағдыларды дамытудың ерте сатысында орындалса, ол белгілермен бағаланбайды. Оның орнына мұғалім оқушымен бірге оның жұмысын талдап, себептерін түсіндіреді. Егер дағдылар неғұрлым қалыптасқан кезеңде болса, өзін-өзі оқытуды белгі арқылы бағалауға болады [3].

Өзін-өзі бағалау фронтальды, шағын топтарда немесе жеке жүргізілуі мүмкін. Мұндай бақылаудың мақсаты студенттің білім алудағы жеке ерекшеліктері мен даму қарқынымен анықталады.

Мысалы, көп күндік сабақтарды өткізіп алған, бағдарламаның бір бөлігін игермеген немесе баяу немесе жылдам қарқынмен жұмыс істейтін студенттерге жеке, өзін-өзі оқыту мүмкіндігі берілуі мүмкін.

Жеке үй тапсырмаларын пайдалану тақтадағы сұрақтарға жауап беруге ыңғайсыз ұялшақ және ұялшақ оқушылар үшін орынды. Бұл жағдайда жақсы орындалған жұмыс оқушыны ашық қолдауға және оның сенімділігін арттыруға негіз болады.

Сонымен қатар, динамикалық өзін-өзі оқыту қысқа уақыт ішінде (5-10 минут) жүргізілуі керек. Ол курстың жекелеген маңызды мәселелері бойынша білім мен дағдыларды тексереді және оқу материалын игеру барысын және студенттерді оқыту әдістерін дұрыс таңдауды үнемі бақылауға және түзетуге мүмкіндік береді.

Мұндай жұмыс үшін мұғалімдер жеке карталарды, оқу мәтіндерін, тесттер мен кестелерді пайдаланады.

Бақылау жұмыстары фронтальды ағымдар мен қорытынды бақылау үшін оқушылардың жеткілікті кең және толық зерттелген тақырып бойынша білімі мен дағдыларын тексеру үшін қолданылады.

Жыл бойы ол негізінен жазу және графика дағдылары маңызды пәндер бойынша (орыс тілі, математика) және тілдік және жазбаша нормаларды (орыс тілі, айналамыздағы әлем, жаратылыстану) қолдана білуді талап ететін пәндер бойынша өткізіледі. Бақылау жұмыстары бағалармен бағаланады [4].

Жазбаша сауалнамаға арналған жұмыстардың мазмұны күрделілік дәрежесі бойынша ерекшеленетін бір деңгейлі немесе көп деңгейлі нұсқалар бойынша ұйымдастырылуы мүмкін.

Сонымен, оқушылардың өзін-өзі бақылауы мен өзін-өзі бағалауын дамыту үшін көп деңгейлі нұсқалар бойынша тәуелсіз және бақылау жұмыстарын тандаған жөн.

Балаларға ұсынылған нұсқаулық оларға әркімнің өзі кез-келген қиындықтағы жұмыс нұсқасын таңдай алатындығын түсіндіреді.

Үлгерімді тексерудің стандартталған әдістемелеріне тест тапсырмалары жатады. Олар, ең алдымен, оқушының белгілі бір пән бойынша жетістіктерінің деңгейіне нақты сандық сипаттама беріп қана қоймай, сонымен бірге жалпы даму деңгейін анықтай алатындығына назар аударады: стандартты емес жағдайда білімді қолдана білу, оқу тапсырмасын құру әдісін табу, дұрыс және бұрыс жауаптарды салыстыру және т. б.

Стандартталған әдістер уақытты нақты және объективті түрде жұмсауға сыныптың дамуының жалпы көрінісін алуға мүмкіндік береді; жалпы білім беру жүйесінің жағдайы туралы мәліметтер жинау.

Графикалық жұмыстар жазбаша бақылаудың ерекше нысаны болып табылады. Оларға сызбалар, диаграммалар, диаграммалар, сызбалар және т.б. мұндай жұмыстарды кез-келген пән бойынша сабақтарда қолдануға болады. Олардың мақсаты-оқушылардың стандартты емес жағдайда білімді пайдалану, модельдеу әдісін қолдану, кеңістіктік перспективада жұмыс істеу, білімді қысқаша қорытындылау және жалпылау қабілетін тексеру.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Вульф В.З., Иванов В.Д. Основы педагогики в лекциях, в ситуациях, в первоисточниках. Уч.пособие. - М., 2012г.
2. Подласый И.П. Педагогика.-Минск, 2014 г.
3. Педагогическая технология./Сост. Н.Е.Щуркова. - М., 2012 г.
4. Хмель Н.Д. Теоретические основы профессиональной подготовки учителя. - Алматы: Гылым, 1998г.
5. Бордовская Н.В. “Педагогика” Санкт-Петербург, 2016 г.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНДА КОММУНИКАТИВТІ ДАҒДЫЛАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қадырәліқызы Н.Қ., Кошакваева Л.Х., Ахмадқулова Д.Х.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются особенности формирования коммуникативных навыков у младших школьников, это очень важный вопрос, от которого зависит не только дальнейшая эффективность обучения младших школьников, но и процесс развития их личности и социализации в целом. Процесс формирования коммуникативных качеств младшего школьника может быть организован различными видами учебной и внеучебной деятельности (проектная деятельность, конференции, дискуссии, дискуссии). Благодаря этим видам деятельности достигается максимальная коммуникативная активность учащихся на уроках.

Summary: The article discusses the features of the formation of communication skills in younger students, which are a very urgent problem that affects not only the further effectiveness of teaching younger students, but also the entire process of their personality development and socialization in General. The process of forming the communicative qualities of a primary school student can be organized by various types of educational and extracurricular activities (project activities, conferences, debates, discussions). Thanks to these types of activities in the classroom, the maximum communicative activity of students is achieved.

Бастауыш мектеп жасы әлеуметтену, әлеуметтік мінез-құлықты белсенді оқыту, әртүрлі жыныстағы балалар арасындағы қарым-қатынас өнері, коммуникативті және сөйлеу дағдыларын игеру, әлеуметтік жағдайларды ажырату тәсілдері үшін ең тиімді кезең болып табылады [1].

Бастауыш сынып оқушыларының коммуникативті дағдыларын қалыптастыру өте өзекті мәселе болып табылады, өйткені бұл дағдылардың қалыптасу дәрежесі балаларды оқытудың тиімділігіне ғана емес, сонымен бірге олардың әлеуметтену процесіне және жалпы тұлғаның дамуына әсер етеді.

Қарым-қатынас дағдылары дегеніміз-адамның қарым-қатынасқа дайындығы байланысты болатын кез-келген сөйлеу әрекеттерін орындаудың азды-көпті жетілдірілген тәсілдері. Қарым-қатынас дағдыларының құрамдас бөліктері келесі дағдылар болып табылады: басқаны түсіну қабілеті; эмпатия, эмпатия қабілеті; өзін және басқаларды барабар бағалау қабілеті; басқаның пікірін қабылдау қабілеті; қақтығыстарды шешу қабілеті; ұжым мүшелерімен қарым-қатынас жасау қабілеті [2].

Жас кезінде баланың ересек адаммен эмоционалды қарым-қатынасы жетекші болып табылады, содан кейін ол іскерлік және соңында сөйлеу қарым-қатынасына жол береді. Бала неғұрлым үлкен болса, соғұрлым оның қарым-қатынасқа және басқаларды бағалауға деген қажеттілігі қоғам өмірімен, оның моральдық және моральдық нормаларымен байланысты болады. Мектеп жасындағы балаларда ересектермен және құрдастарымен қарым-қатынас жасауға деген ұмтылыспен, өзін-өзі сүйу мен өзін-өзі растау мотивтерімен байланысты әлеуметтік мотивтер бар.

Қарым-қатынас балалардың психикалық дамуында ерекше рөл атқарады. Баланың психикасының дамуы-бұл тәжірибенің ересек адамдарымен нақты қарым — қатынас контекстінде адамзаттың әлеуметтік-тарихи тәжірибесін беру арқылы жүретін процесс.

Бастауыш мектеп жасында баланың өмірінде басқа адамдар көбірек орын ала бастайды. Оқушылардың құрдастарымен қарым-қатынасы ересектермен қарым-қатынастан сапалы түрде ерекшеленетін бірқатар маңызды ерекшеліктерге ие. Бірінші және ең маңызды ерекшелігі-коммуникативті әрекеттердің алуан түрлілігі және олардың өте кең ауқымы. Құрдастарымен қарым-қатынаста ересектермен байланыста іс жүзінде кездеспейтін көптеген әрекеттер мен өтініштерді байқауға болады. Бала құрдасымен дауласады, өз еркін таңады, тыныштандырады, талап етеді, бұйрық береді, алдайды, өкінеді [3].

Бұл басқа балалармен қарым-қатынаста алғаш рет сылтау, кейіп таныту, реніш білдіру, флирт, қиял сияқты күрделі мінез-құлық пайда болады. Құрдастар арасындағы қарым-қатынастың екінші жарқын ерекшелігі-оның өте жарқын эмоционалды байлығы.

Бастауыш сынып оқушыларының эмоционалдылығы мен байланыстарының жоғарылауы оларды ересектермен қарым-қатынастан ерекшелендіреді. Құрдастарына бағытталған әрекеттер айтарлықтай жоғары адекватты фокуспен сипатталады. Құрдастарымен қарым – қатынаста балада әр түрлі эмоционалды күйлерді білдіретін экспрессивті-мимикалық көріністер бірнеше есе көп, олар ашулы реніштен дауылды қуанышқа дейін, нәзіктік пен жанашырлықтан ашуға дейін.

Жас кезінде мектеп оқушылары құрдасын үш есе жиі мақұлдайды және ересек адаммен қарым-қатынасқа қарағанда онымен жанжалды қарым-қатынасқа түсу ықтималдығы тоғыз есе жоғары. Бұл жағдайда тиімді дағдылар басым; риторикалық дағдылар; диалог жүргізу қабілеті; есту және тындау және дау айту қабілеті; басқаның көзқарасына түсу қабілеті; ортақ мақсатқа жету үшін бірлесіп жұмыс істеу қабілеті.

Бастауыш сынып оқушыларының байланыстарының эмоционалды байлығы құрдастың қарым-қатынастағы шиеленіс дәрежесін және серіктеске деген ұмтылыс өлшемін білдіретін қарым-қатынас пен қарым-қатынастың маңыздылығы бойынша артықшылықты және тартымды серіктеске айналуымен байланысты, ересек адамға қарағанда құрдастарымен қарым-қатынас саласында айтарлықтай жоғары. Балалардың байланысының үшінші ерекшелігі-олардың стандартты емес және реттелмеуі. Егер ересек адаммен қарым-қатынаста, тіпті ең батыл балалар да белгілі бір жалпы қабылданған мінез-құлық нормаларын ұстанатын болса, онда оқушы құрдастарымен қарым-қатынас кезінде ең күтпеген әрекеттер мен қозғалыстарды қолданады. Бұл қозғалыстар ерекше кедергісіз, тұрақсыз, кез-келген үлгіге берілмейтіндігімен сипатталады: балалар секіреді, таңқаларлық позалар алады, қисық, бір-бірін мазақ етеді, жаңа сөздер мен дыбыстық тіркестер ойлап табады, әртүрлі ертегілер құрастырады. Мұндай еркіндік құрдастар қоғамы балаға өзінің ерекше бастамасын көрсетуге

көмектеседі деп болжайды. Алайда, қарым-қатынастың реттелмеуі және кедергісіз болуы, болжанбайтын және стандартты емес құралдарды қолдану ерекше белгі болып қала береді.

Бастауыш мектеп жасында балалардың бір-бірімен қарым-қатынасы барлық жағынан айтарлықтай өзгереді: қажеттіліктің мазмұны, мотивтері мен қарым-қатынас құралдары өзгереді. Бұл өзгерістер баяу, біртіндеп жүруі мүмкін, бірақ оларда сынықтар сияқты сапалы өзгерістер байқалады: -бірінші сынық сыртқы жағынан баланың өміріндегі басқа балалардың маңыздылығының күрт өсуінен көрінеді. Егер ол пайда болған кезде және мектепте болған бір – екі айдан бастап оның құрдастарымен қарым-қатынас жасау қажеттілігі өте қарапайым болса, үлкен балаларда бұл қажеттілік бірінші орынға қойылса, енді олар басқа балалардың қоғамын ересек адамнан немесе жеке ойыннан артық көре бастайды. Екінші сынық сыртқы жағынан онша айқын емес, бірақ ол бірдей маңызды; бұл балалар арасындағы тұрақты және терең қарым-қатынастардың пайда болуымен селективті байланыстардың, достықтың көрінісімен байланысты.

Бастауыш сынып оқушыларының коммуникативті дағдылары мен дағдыларын дамытудың негізгі құралы ретінде коммуникативті ойындар, әңгімелер, ойын тапсырмалары болып табылады. Бастауыш сынып оқушыларының дамуы үшін сыныптан тыс жұмыстар үлкен мүмкіндіктерге ие. Бұл сыныптан тыс жұмыстардың әртүрлі формалары (экскурсиялар, ойындар, жаттығулар және т.б.) балалардың шынайы қызығушылығы мен қызығушылығын тудыратындығына байланысты, сонымен қатар сабақтан тыс іс-шаралар барысында балалар өздерінің эмоцияларын, сезімдерін, өз пікірлерін еркін білдіруге мүмкіндік алады; баланың еркін сұрақ қою және сұрақтарға жауап беру мүмкіндігі бар. Демек, мұның бәрі бастауыш сынып оқушыларының қарым-қатынас іскерліктері мен дағдыларын дамытуға әкеледі [4].

Осылайша, бастауыш мектеп балаға жаңа өмірлік ұстанымға ие болуға және әлеуметтік маңызды оқу іс-әрекеттерін орындауға көшуге мүмкіндік береді. Осы кезеңде жас балалардың көпшілігінде коммуникативті дағдылар мен іскерліктерді дамытудың алғышарттары бар.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. А.Л. Сиротюк, А.С. Сиротюк. Психологическая основа формирования учебных навыков школьников [Текст]: учебное пособие /. - Москва: Директ-Медиа, 2014. - 91 с.
2. Серегина Д.А. Формирование речевой культуры младших школьников в условиях воздействия СМИ / Д.А. Серегина — «Прометей», 2013
3. Прищепова И. В. Речевое развитие младших школьников; КАРО -, 2013. - 160 с.
4. Богуславская Н.Е., Купина Н.А. Веселый этикет. Развитие коммуникативных способностей ребенка; Флинта, Наука - Москва, 2014. - 176 с.

ИАЛОГТЫҚ СӨЙЛЕУ АРҚЫЛЫ БАЛАНЫҢ ТІЛІН ДАМУЫ

Қазықұлова А.Б., Байұзақ Т.А., Шінәлі Т.Д.
«Мирас» университеті, Шымкент, Қазақстан

Резюме: В статье изложены развитие речи ребенка через диалогическую речь.

Summary: The article describes the development of a child's speech through dialogic speech.

Сөйлеу өзінің ішкі түрі мен мазмұнына қарай диалогты және монологты сөйлеу болып екіге бөлінеді. Диалог гректің *dia* – бірнеше және *logos* – сөз, сөйлеу дегендерінен шыққан, яғни бірнеше кісінің сөйлеуі дегенді аңғартады. Шынында, диалогтық сөйлеу кемінде екі адам арасындағы сөзге байланысты құрылады. Сөйлеу түрі түрліше болып келеді. Сөйлеушінің хабарына қарай олар біріне-бірі қақпайлап, реплика тастап, сұрақ қойып, оған тиісті жауап алыпотырады. Бірінің сөзін бірі қайталап, оны қуаттай сөйлеп, сөздер мен сөйлемдерді тұжырымдай түседі.

Практикалық тұрғыдан, арнайы ұйымдастырылған Қазақ оқулықтарын оқыту барысында мақсаты қазақ тілінде сөйлеу және жазу дағдыларын жетілдіру болып табылады. Балалар мағыналы суреттерді жеткізіп, нақты тақырыптар бойынша ауызша әңгімелесулерді жоспарлауы және өзара тілдік қатысуға қатысуы керек, тірек сөздер жиынтығын орнатып, тіл үйрену тобының атынан хаттар жазуы, телефон, жеделхаттар, бейне ойындар ойнауы, мұражай қызметкерлері, экскурсиялар мен спектакльдер туралы түрлі әңгімелер жазуы керек. Олардың теориялық білімі тілде қолданылады. Диалог - бұл жұмыстың теориялық және практикалық жүйесінде қолданылатын дауыс түрі [1].

3-4 жас аралығындағы балалардың тілдік ерекшеліктерінің бірі-бұл жас тобының тілдік міндеттері күрделене түсуде. Себебі зерттеуші К. Чуковский бағалаған кезең "балалардың өздері тілдік дағдыларға бейім болатын нүкте" болып табылады. 4 жасқа қарай балалар жеке қабілеттерін көрсете бастайды және олардың арасындағы айырмашылықтар, тіпті тілдік даму деңгейі бірдей балалар арасында да байқалады. Себебі балалар психологиясының осы жұмбақ кезеңінде балаларға арналған уағыздау материалдары өте әсерлі болуы керек. Бұл, бейнелі түрде айтқанда, тиімді жағдайда әңгімеге айналады, табиғаттың сұлулығын, таңғажайып түрлі - түсті суреттерді, айқын кейіпкерлерді, кейіпкерлердің көңіл-күйін, іс-әрекеттерін, іс-әрекеттерін бейнелейтін қоршаған ортаны сөйлеу, есту және көру шартымен, содан кейін басқа тілден бірнеше бала анықтайды. Баланың әлеуметтік ортасының әсері оған қандай Мозаика сала алатынын, қандай фотосуреттер мен ойлар жасай алатынын үйретеді.

Зерттеушілер ересектер осы жастағы балалармен мағыналы және әсерлі ынтымақтастық орната алатын болса, балалардың ауызша сөйлеуі бірден қалыптасатынын айтты. Бұл жетістік балаларға 5 жасында монологтарды еркін айтуға және 6 жасында кез-келген тақырыпқа әңгіме жазуға мүмкіндік

береді. Әрине, осы кезеңде, балалардың тілдік даму кезеңінде олардың тілі ана тілінде пайда бола бастайды.

Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін қазақша дамыту алдымен тәрбиеші-педгогтің өз сөзінің мәнеріне, тілінің тазалығына, мәдениетті сөйлеу қабілетіне байланысты. Бала тілінің дамуына тікелей басшылық жасау үйретушінің өз кәсібіне деген қызығушылығы мол болуы үшін оның теориялық білімі тереңдетіліп отыруы керек. Өкінішке орай, ана тіліміздің даму барысын ғылыми негізде сипаттап жазған еңбектер бүгінде шамалы, ал суреттер топтамасы енді ғана шығарыла бастады.

4 жасар балаға арналған тапсырманың қиындығы тәрбиешінің келуімен жеңілдетілсе де, әр баланың жеке қабілеттеріне байланысты көптеген мәселелерді қарастыру қажет. Тіпті бірінші сабақта мұғалімдер балаларды жауапқа еркін тарта алады. Ол олардан күнделікті өмірі, жұмысы және туыстарының көмегі туралы айтуды өтінді. Балаларды жеке заттарды, жеке заттардың суреттерін сипаттауға және "сөздер" мен "дыбыстар" туралы ойлауға шақырыңыз. Сөздегі белгілі бір дыбысты дәл табуды үйреніңіз. Өлеңдерді мәнерлеп оқу кезінде балаларға түрлі ойыншықтар таратылды, оларға қол тигізу және жылжыту үшін үстелге еркін жақындауға рұқсат етілді. Балалар топтағы суреттер жинағына негізделген оқиғаны ойлап табады [2].

Тіл - бұл психологиялық білімнің негізгі өнімі және өмір шындығын білдіру құралы. Дұрыс тәсіл-бұл сөздер мен тілдердің байлығын үйрету мәселесі балалардың жас кезінен басталады. Белгілі педагог-психологтардың еңбектерінде ол балалар тілінің ерекшеліктері мен заңдылықтарын зерттеуге тырысады, бұл баланың тілдік дағдыларын, тілін дамыту оның психологиялық процестерін (ойлау, қабылдау, қиял, қабылдау және т.б.) жақсартуға тікелей әсер ететіндігін жан-жақты дәлелдейді. Эксперимент нәтижелері, алдыңғы бірнеше жылда республиканың ғылыми-зерттеу зертханасында өткізілген Мектеп жасына дейінгі балалардың сөздік қорының даму дәрежесі, кейбір балалардың сөйлеуінің нақты мазмұны, сөздерді түсіну және грамматикалық даралық немесе жүйелі түрде үйлесімді сөйлеу Ақыл-ой дағдыларын игерудің негізгі психологиялық процесі басқа тілдік процестерді қайтадан анықтайтынын көреміз. Балалардың диалогты немесе ауызекі тілді үйренуі-диалог (әңгіме) түрінде де, балалар мен ересектер арасындағы немесе олардың арасындағы тілдік қатынастар түрінде де. Біз мектеп педагогикасындағы терминдер мен мағыналар кез - келген пән-ғылым, тарих, роман жазу және т. б. оқытудың теориялық әдістерінің бірі екенін білеміз.

Әңгімелесу процесінде әңгімелесу шеберлігі артатыны, диалог жүрізу қабілеті дамитыны, демек, тілдің тиісті синтаксистік формалармен, сондай-ақ болмыстың белгілі бір саласын бейнелейтін лексикамен байитыны назарға алынбайды. Басқаша айтқанда, тілдік акт ретінде мектептегі әңгімелесу нақты мақсат емес, білім беру құралы; ал балалардың тілін әңгімелесу процесінде байыту жай қосымша пайдалы құбылыс ретінде қабылданады [3].

Балалардың жас ерекшеліктеріне, ой, білім дәрежесіне және өзі тәрбиеленіп келе жатқан тобына шақталған көркем шығармалардан алынған мәтіндерді және өздері көрген, білген оқиғалардың мазмұнын жүйелі айтып беруге ыңғайлана бастауы қазақ тілі материалдарына байланысты. Мұғалім мен баланың тиісті фактілерді түсіндірудегі монологтық сөйлесуі ауызша түсіндіру, ауызша мазмұндау, мәнерлеп өлең оқу түрінде іске асады. Қазақ тілі сабақтарында баланың монологты тілін дамытатын, түсінікті тілде (қазақша, не орысша) мынандай әдістер қолданылады:

Ауызша түсіндіру (мұғалімнің, тәрбиешінің сөзі). Ауызша мазмұндап баяндаудың бұл түрі – әрі теориялық, әрі практикалық материалдардың өзара заңдылықтарына сәйкес қолданылатын әдіс түрі. Бұл әдісте түсіндіру тәсілі арқылы сөздердің мағыналық жағына назар аударылады. Мәселен, сөздің қосымша мағынасын (синонимді, антонимді, бейнелі сөздер мен тіркестерді) бала санасына дұрыс қабылдату үшін, аталымдарын өздеріне тапқызып, нысандарын түсіндіре көрсету үшін, көрнекіліктермен қосымша білім беру үшін мұғалімнің, тәрбиешінің ұғынықты түсіндіру тәсілдері қолданылады. Ауызша мазмұндау. Монологтық сөйлеудің бұл түрі баланың оқыған мәтінді түсінгенін және қалай меңгергенін байқап білу тәсілдеріне саналады. Ауызша түсіндіру мен ауызша мазмұндаудың бір-бірімен аздап болса да өзіндік ерекшеліктері бар. Ауызша түсіндіруде, негізінен, тыңдаушының ойын, назарын аударып, дерексізден деректіге қарай ұғындыру амалы мен тәсілі басым. Сондықтан объектінің сипаттамаларын түсіндіргенде, айтылған идеялар өте айқын, дәл және компам болуы керек. Ауызша мәлімдемелерде аудиторияның ойлары мен қиялын, галлюцинациялары мен сезімдерін ояту және объектілерді көркем бейнелеу қабілеті өте күшті.

Ауызша мәлімдемелердің өткір (импровизацияланған) сипаты ауызша түсіндірулерден негізгі айырмашылықтардың бірі болып табылады. Ауызша мәлімдемелер дайындаудың қажеті жоқ. Тыңдаушы өз идеяларын кеңейтуді және оларды жаңа фактілермен баяндауды жалғастыруда. Көптеген қиындықтар болғанымен, белгілі, білім берудің рөлі өте зор. Сурет салу балалар тілі мен мәдениетін дамытуда үлкен рөл атқарады. Мәнерлеп оқумен салыстырғанда, ауызша сөйлеу кезінде балалардың сөздік қоры мен сөз алмасуы, пассивті сөздік қоры және белсенді сөздік қоры көбірек болады, яғни қолданылатын сөздік қоры артады.

Олар үйренетін сөздердің кең қолданылуына байланысты көлем кеңейіп, белсенді сөздік қорына айналады. Олардың өмірінде көргендері мен естігендері, қоршаған табиғат пен күнделікті өмірден алған әсерлері туралы әңгіме, олардың тілдік дағдыларын дамытуға көп көмектеседі. Мектепке дейінгі тәрбиеші орыс тілін мұқият зерттейтін балаларға бағыт-бағдар береді. Баяндаудың бірінші сөйлемі дәрежі айтылады, өйткені балаға оқиғаның қалған бөлігін айтуды жалғастыру туралы нұсқау беріледі. Осылайша, ауызша баяндау объектінің ішкі және сыртқы көріністерін толығымен білдіретін объектінің барлық ішкі сипаттамаларын қамтиды.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Лабутина С.А. Профессиональная подготовка учителя-логопеда в вузе // Специальное образование: материалы междунар. науч. конф. – СПб.: ЛГУ им. А.С.Пушкина, 2012. – С. 246-248
2. Яковлева И.М. Формирование профессиональной компетентности учителя-олигофренопедагога в системе непрерывного педагогического образования: автореф. ... док. пед.наук. – М., 2012. – 40 с.
3. Мовкебаева З.А. Актуальные вопросы подготовки специалистов для работы инклюзивных организациях образования // Мат.круглого стола КазНПУ им.Абая «Развитие научно-исследовательской, учебно-исследовательской работы обучающихся как фактор становления конкурентноспособных специалистов». – Алматы, 2014. – С.42-45.

ОӘЖ 372.9

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЛОГИКАЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМУДА ИНТЕРБЕЛСЕНДІ ӘДІСТЕРДІҢ ТИІМДІЛІГІ

Қалдар А.М., Бейсенбай М.М., Абденова Ш.А.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Выявление возможностей использования активных методов в начальных классах, научно-педагогическое определение эффективности интеграции активных методов с педагогическими мощными средствами.

Summary: Identification of the possibilities of using active methods in primary classes, scientific and pedagogical determination of the effectiveness of the integration of active methods with pedagogical powerful tools.

Қазіргі қоғам нарықты жаһандандыру және бәсекелестікті күшейту процестеріне қатысады. Өзгерістерге тез жауап беру, стандартты емес шешімдерді табу және қолдану қажет. Сондықтан біздің қоғамға белгілі және зерттелген мәселелерді шешудің жаңа тәсілдері қажет. Қазіргі әлемдегі көптеген мамандықтар шығармашылық көзқарасты, шығармашылық бастаманы жандандыруды талап етеді.

Интербелсенді әдіс - тәсілдерді қолдану арқылы өсіп келе жатқан ұрпақтың функционалдық сауаттылықтарының артуы мен өмірге бейімделуін қамтамасыз етуге бағыттау [1]. Сыни тұрғыда ойлауға, зерттеушілікке машықтандыру. Жан-жақты дамыта отырып, ұжымда өзара әрекеттесу арқылы білімді өз бетінше игеруіне мүмкіндік беру. Танымдық белсенділігімен өз бетінше ойлауын қамтамасыз етеді. Өзіндік ізденістерін дамытады. Интербелсенді әдістерді қолдану дегеніміз

1. Оқушының өнімді, шығармашылық, ізденіс таситын оқыту әдістері

2. Оқушының танымдық іс-әрекетті ынталандырушы және қандай да болсын мәселенің шешу жолдары жөнінде еркін пікір алмасуды көздейтін диалогке құрылған әдістер.

Бастауыш сынып мұғалімдері ретінде жұмыс істей отырып, біз әр түрлі даму және дайындық деңгейлері бар балалардың мектепке түсуіне жиі тап болуымыз керек. Оқытудың дайындық кезеңінде балаларды педагогикалық зерттеу көрсеткендей, оқушылардың ойлау, есте сақтау, сөйлеу, зейінін, қиялын

дамыту жеткіліксіз деңгейде. Бұл нәтиже логикалық ойлауды психологиялық зерттеу кезінде де расталады. Балалардың көпшілігі тек «үлгі» бойынша жұмыс істей алады, логикалық ойлауды қажет ететін кез келген тапсырма оларды қиындатады.

Оқушылардың көп деңгейлі санаттарымен айналыса отырып, біздің алдымызда барлық оқушылардың білімді саналы және берік меңгеруін ұйымдастыру міндеті тұр. Оқушыларды жан-жақты дамыған тұлғаны дамытуға бағытталған «XXI ғасыр мектебі» бағдарламасы бойынша оқыта отырып, біз балаларда логикалық ойлау қабілетін дамытуға тырысамыз. Бұл дағды оларға сабақта және сабақтан тыс уақытта мектеп материалын игеруге көмектеседі.

Бастауыш мектеп балаларының жасы логикалық ойлауды дамытуда нәтижелі. Бұл балалардың жаңа психологиялық қасиеттердің болуын талап ететін жаңа іс-шаралар мен тұлғааралық қатынастар жүйелеріне енуіне байланысты. Бұл жаста балалар дамудың айтарлықтай резервтеріне ие. Баланың мектепке түсуімен оқытудың әсерінен оның барлық танымдық процестерін қайта құру басталады.

Мектепалды даярлықтан өтіп жатқан балалардың ата-аналарының сауалнамасы қазіргі отбасыларда логикалық ойлауды дамытуға аз көңіл бөлінетінін көрсетеді (олар қандай ойындар қажет екенін білмейді, көбінесе жұмыспен қамтылғандықтан уақыт жетіспейді, педагогикалық сауаттылықтың деңгейі төмен).

Психикалық процестерді қалыптастыру бойынша жұмысты бастау: есте сақтау, зейін, қиял, логикалық ойлау баланың мектептегі алғашқы күндерінен бастап қажет. Жұмыс ауқымы логикалық ойлау тапсырмаларының элементтері бар сабақтарды да, оқушылардың танымдық қабілеттерін дамытуға арналған сабақтан тыс іс-шаралар мен сыныптан тыс жұмыстарды да қамтуы керек.

Іс жүзінде оқушыларды өз бетінше білім алуға, ойлауға және оларды оқу іс-әрекетінде қолдануға үйрету қажет. Білім алу балалардың ойлау қабілетін дамытудың міндетті шарты болып табылады. Білімді игеру ойлау нәтижесінде пайда болады және ойлау мәселелерін шешуді білдіреді. П.П. Блонский: «ойлау - бұл балалардың қарқынды дамуына тән ерекшеліктерінің бірі болып табылатын функция», - деп атап өтті [2].

Ойлау - бұл объективті шындықтың оның табиғи, маңызды байланыстары мен қатынастарындағы жалпыланған көрінісі. Ол жалпылықпен және сөйлеумен бірлікпен сипатталады. Басқаша айтқанда, ойлау дегеніміз - субъективті жаңа білімді ашумен, мәселелерді шешумен, шындықты шығармашылық түрлендірумен байланысты танымның психикалық процесі.

Дәстүрлі түрде математика сабақтарында логикалық ойлауды дамыту жақсы деп саналады. Бұл түбегейлі дұрыс емес көзқарас. Барлық сабақтар мұғалімге логикалық ойлауды дамытуға көптеген мүмкіндіктер береді және мұғалімге зерттеу тапсырмаларын қолдануға мүмкіндік береді.

Оқу сабақтарында логикалық ойлауды дамытуға болады. Оқу мен логика үйлесімді емес сияқты. Әдеби сурет және құрғақ дерексіз ой! Алайда, бұл комбинация оқуға қолайлы, өйткені мұғалім әдеби образ арқылы баланың

эмоциялар саласына жол таба алады. Қиындыққа тап болған сүйікті кейіпкеріне көмектесуге деген ұмтылыс, жағдайды түсінуге деген ұмтылыс - мұның бәрі баланың ақыл-ой белсенділігін ынталандырады. Логикалық ойлау, көрнекілікке сүйенбестен қорытынды жасау, белгілі бір ережелерге сәйкес пайымдауларды салыстыру - оқу материалын сәтті игерудің қажетті шарты. Әдебиет сабақтарында логикалық ойлауды дамыту бойынша жұмыстың негізгі мақсаты-балаларға бастапқы ретінде ұсынылған пайымдаулардан қорытынды жасауды үйрену. Әдебиет сабақтарында логикалық есептерді шешу оқушылардың белсенділігін арттырып, олардың ойлауын дамытып қана қоймайды, сонымен қатар оқуға деген қызығушылықты арттырады.

Математика сабақтарында дамытушылық тапсырмалар жүйесі, ең алдымен, мазмұнында ғана емес, сонымен қатар математикалық материалды беру түрінде де ашылатын өзгергіштікпен қамтамасыз етіледі. Тапсырмалардың өзгергіштігі бірдей математикалық мазмұнды әртүрлі көзқарастардан қарастыруда, зерттелетін ұғымның басқалармен әртүрлі байланыстарын орнатуда, сондай-ақ тапсырманы белгілі бір тәсілдермен орындауда көрінеді. Әр сабақта барлық логикалық ойлау әдістерін дамытуға арналған тапсырмалар болуы керек.

Математика сабақтарында оқушылардың логикалық ойлауын дамытуда жүйелі және мақсатты түрде орындалатын ауызша жаттығулар үлкен рөл атқара алады деп санаймыз. Бірақ тапсырмаларға ерекше орын беру керек. Мәтіндік есептерді шешу қабілетін қалыптастыруға бағытталған оқушылардың өнімді іс-әрекетін ұйымдастыру үшін мұғалім математика оқулықтарында берілген есептерге логикалық ойлауды дамытуға мүмкіндік беретін әртүрлі стандартты емес тапсырмаларды қолдана алады. Мәтіндік есептерді шешу және оларды математика сабақтарында шешудің әртүрлі тәсілдерін табу ойлауды, есте сақтауды, зейінді, шығармашылық қиялды, байқауды, пайымдау дәйектілігін және оның дәлелдерін дамытуға ықпал етеді; өз ойларын қысқаша, нақты және дұрыс жеткізе білу.

Бейнелеу өнері сабақтарында оқушылар сұлулыққа қол тигізуден қуаныш алып қана қоймай, олардың танымдық қасиеттерін дамытады: зейін, қиял, есте сақтау және ойлау. Бұл біздің миымыз қол арқылы әдемі шығармашылықты және жаратылысты басқарады, ал қозғалыстар өз кезегінде ойлау функцияларын дамытады. Суретті егжей-тегжейлі талдамай орындау мүмкін емес. Белсенді шығармашылық белсенділік келесі ойлау операциялары негізінде кескін жасауды қамтиды: кескінді визуалды қабылдаудың бұрын алынған тәжірибесімен салыстыру; кескіннің өзі ретінде жеке бөліктерді, сондай-ақ кескінді қоршаған ортамен салыстыру; егжей-тегжейлі сызуды талдау; сурет салу заңдылықтарын жалпылау және анықтау [3].

Бұл жүйелерде еңбекке баулу ерекше орын алады. Оның негізінде психологиялық-педагогикалық механизмі бойынша пәндік-практикалық іс-әрекет басқа оқу пәндері арасында, әсіресе бастауыш мектеп жасындағы балаларға қатысты дамушы әлеуетке ие. Ойлау тікелей сенсорлық таным негізінде адамның практикалық іс-әрекетімен бірге пайда болады және дамиды.

Әрбір ойлау әрекеті адамның білімінің, ақыл-ой әрекетінің және орындалатын іс-әрекетке қатынасының бірлігін білдіреді. Қол еңбегі-баланың ақыл-ойы мен психикасын дамытудың тиімді құралы. Технология сабақтарында рационалды-логикалық және көркемдік бағыттар ерекше түрде біріктіріледі.

Көріп отырғаныңыздай, логикалық ойлау кешендегі барлық сабақтарда жүйелі түрде дамуы керек. Шындық объектілері мен құбылыстарын бейнелейтін ойлау - адам танымының ең жоғарғы сатысы. Сонымен қатар, сезімнің жалғыз көзі бола отырып, ол тікелей шағылысу шекараларын итермелейді, бұл адам тікелей қабылдай алмайтын қасиеттер мен құбылыстар туралы білім алуға мүмкіндік береді.

Бастауыш сынып оқушыларының жалпы даму міндеттері тек сабақтарда ғана емес, сонымен қатар сабақтан тыс жұмыстарда да шешіледі. Мұндай жұмысты ұйымдастырудың формалары әртүрлі. Жұмыстың жоғары тиімділігіне, егер ол кездейсоқ емес, жүйелі түрде жүргізілсе, қол жеткізіледі. Сыныптан тыс жұмыс балаларда Жеке оқу әрекеттерін ғана емес, сонымен қатар ұжымда жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, балалар өмірінің әр күні қымбат екенін және оны оқытудың алғашқы жылдарында уақытты жіберіп алмау керектігін атап өткен жөн. Мұғалімнің көмегімен бала пайымдауды, ең бастысы, әртүрлі фактілер мен көзқарастарды талдауды, оларды салыстыруды, сұрақтар қоюды және оларға өз бетінше жауап іздеуге тырысуды үйренуі керек.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Суворова Н. «Интерактивное обучение» : Новые подходы». –М., 2015
2. Әлімов А. «Оқытудағы интербелсенді әдіс-тәсілдер». –Астана, 2014
3. Қалиева М. Білім беру технологиялары және оларды оқу-тәрбие үрдісіне енгізу жолдары. –Алматы, 2012

ОӘЖ 316.6

ПСИХИКАЛЫҚ ДАМУЫ ТЕЖЕЛГЕН БАЛАЛАРДЫ ОҚЫТУДЫҢ ЖАҢА ТӘСІЛДЕРІ

Қалдыбаева Ұ., Абу С., Тұңғышбай В.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье рассказывается об особенностях, новых подходах к обучению детей с задержкой психического развития.

Summary: This article describes the features, new approaches to teaching children with mental retardation.

Қазақстан Президенті Қасым Жомарт Тоқаев 2019 жылғы тамыз педагогикалық конференциясының отырысында жаһандану және жаңа технологиялардың қарқынды дамуы дәуірінде адами капиталға қойылатын талаптар өзгергенін атап өтті [1]. Бүгінгі таңда сапалы білім - табысқа жету жолы және экономиканы дамытудың басты құралы. Жаңа және прогрессивті барлық нәрсеге ашық ұрпақты тәрбиелеуге қабілетті мұғалімдерге үлкен үміт

артылады. Педагогтардың міндеті - еліміздің лайықты азаматтарын тәрбиелеу. Лайықты азамат - бұл біздің Отанымыздың игілігі үшін пайдаланылатын қажетті білім сомасы бар адам.

Қазақстан Республикасындағы білім беру жүйесін жаңғырту педагогикалық жұртшылықтың алдына білім беру бағдарламасын жаңарту және критериялды бағалау жүйесін енгізу контекстінде өзінің педагогикалық шеберлігін жетілдіру қажеттігін қойды.

Мектеп-интернат педагогтары үшін білім берудің жаңа стандарттарына көшу міндеті бірінші кезектегі маңызға ие, өйткені жалпы білім беретін мектептің әлеуетті контингентін құрайтын біздің білім алушылар білім беру жүйесінің жаңа талаптарына бейімделуі және қоғамда жеткілікті әлеуметтенуі тиіс.

Айта кету керек, мектеп-интернатта психикалық дамуы тежелген, негізінен церебральды-органикалық генезі бар және шекаралық ақыл-ой кемістігі бар балалар оқиды. Осы санаттағы балаларда танымдық іс-әрекеттің тұрақты бұзылыстары бар және оқу процесін ұйымдастыруда да, өмірлік құзыреттіліктерді игеру саласында да ерекше жағдайлар қажет. Оларға мұғалімнің ұйымдастырушылық көмегі, сыртқы бақылау, орындалатын оқу іс-әрекетінің мазмұнына қызығушылықты ынталандыру қажет. Өзінің дербес қызметін ұйымдастыру қабілетін жандандыру қажет. Психикалық дамуы тежелген білім алушылар оқу міндетін қабылдау, оның мақсаттарын сақтау және оларды оқу қызметінде ұстану қабілетіне жете алмайды; оқу барысында алған білімдерін күнделікті өмірде қолдана алмайды. Мұның бәрі білім алушылардың негізгі құзыреттерін қалыптастыруда ерекше қиындықтар туғызады.

Жаңартылған білім беру мазмұнына көшу кезінде психикалық дамуы тежелген балалардың өзіндік ерекшеліктеріне оқыту мен бағалаудың жаңа жүйесін бейімдеу қажеттілігі туындады. Біліктілікті арттыру курстарынан өтумен қатар, мектеп-интернат педагогтары өзін-өзі тәрбиелеу үдерісімен белсенді айналысты. Мектеп-интернатта дөңгелек үстелдер, мектеп әдістемелік бірлестіктерінің отырыстары, оқыту семинарлары өткізілді, онда оқыту мен бағалаудың жаңа тәсілдері қарастырылды. 2018 жылы шығармашылық топтың қызметі ұйымдастырылды, ол мүмкіндігі шектеулі балаларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің әдістемелік ұсынымдарын және білім алушылардың үлгеріміне ағымдағы бақылауды, аралық және қорытынды аттестаттауды жүргізудің үлгілік қағидаларын басшылыққа ала отырып, психикалық дамуы тежелген балалардың өзіндік ерекшеліктерін ескере отырып, бөлім мен тоқсан үшін жиынтық бағалау жұмыстарын бейімдеумен айналысты [2].

Мектеп интернатының білім алушылары, бұқаралық мектептегідей, оқу жетістіктерін бағалау рәсімдерінен өтеді: формативті және жиынтық бағалау; тоқсандық жиынтық бағалау модерациясы; тоқсандық және оқу жылына баға қою. Бірақ белгіленген стандарттарға сәйкес келетін және әр баланың жеке оқу қажеттіліктерін қанағаттандыратын бағалау критерийлері өзгертілді. Сонымен

қатар, бағалау мұғалімге білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды уақтылы анықтап қана қоймай, сонымен қатар жеке түзету сабақтарында білімдегі олқылықтардың орнын толтыру бойынша жұмысты жоспарлауға мүмкіндік береді.

Сараланған тәсіл принципін ескере отырып, бағалау үшін бағдарламалық материал бойынша әр түрлі деңгейдегі тапсырмалар әзірленді, жоғары дәрежелі дағдылар жеңілдетілді. Мысалы: математика есептерінде стандартты бағалау жұмыстарынан айырмашылығы, әрекеттер саны азаяды. ТЖБ және БЖБ әзірлеген негіз ретінде қарапайым деңгейдегі ойлау дағдыларын бағалауға-білуге, түсінуге, қолдануға арналған тапсырмалар алынды. Жеке, кейбір оқушылар үшін жоғары деңгей - талдау, бағалау, синтез. Сондай-ақ, жеке ерекшеліктеріне байланысты тапсырмаларды орындауға бөлінген уақыт бөлімдері өзгертілді [3].

Психикалық дамуы тежелген балаларға ұйымдастырушылық көмек қажет болғандықтан, мұғалімдер жиынтық бағалау жұмыстарында үлгі бойынша жұмыс әдістерін қолданады. Білімді түсіну және ретке келтіру мақсатында тоқсанға жиынтық бағалау алдында міндетті түрде ұқсас тапсырмаларды талдай отырып, дайындық жұмыстары жүргізіледі.

Өзгерістер тек бағалауға ғана емес, жоспарлау технологиясына да енгізілді: ұзақ мерзімді, орта мерзімді және қысқа мерзімді жоспарлар әзірленуде. Қысқа мерзімді жоспарлауда пәнаралық байланыстар, әлеуметтік құзыреттер ойластырылады, мақсат қоюда дағдылар: білім, білік және қолдану көрсетіледі.

Оқыту технологиялары да өзгерді. Бірлескен орта құру, топтық жұмысты ұйымдастыру, диалогтық оқыту, білім алушылардың өзіне деген сенімділігін, жауапкершілігін, өзін-өзі талдауын, рефлексиясын дамыту білім берудің қажетті шарттарына айналды.

Білім беру мазмұнына көзқарасты өзгерту түзету - дамыта оқытуды табысты жүзеге асыруға және білім алушыларды жалпы білім беру ортасына интеграциялау процесінде оң динамикаға қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Мұғалім білім берумен қатар балалардың мінез-құлық, қарым-қатынас мәселесін жолға қойып, түрлі педагогикалық-психологиялық тұрғыдан туындаған қайшылықтарды реттеп отыруы тиіс [4].

Тиімді жұмыс атқару үшін маман өзінің беретін пәнін, әртүрлі әдіс-тәсілдерді жетік білуі керек, оқушылармен тығыз қарым-қатынаста болуы қажет. Осы мәселелерді әрдайым сабақта, сабақтан тыс уақытта, белгілі бір мақсатта емес, әртүрлі жағдайларда қолданып отыру, атқарылған жұмыстардың тиімді нәтижесін көрсетеді.

Оқушы мен ұстаз арасындағы қарым-қатынас ізгілікпен ұштасып, бала жүрегінің төрінен орын алған жағдайда жас ұрпақтың рухани бай, адамгершілігі мол, жан-жақты үйлесімді дамыған, елін сүйер тұлға ретінде қалыптасары сөзсіз.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2019 жылғы 16 тамыздағы "BilimjaneGulum" тамыз конференциясының пленарлық отырысында сөйлеген сөзі
2. Кушербаев А. «Психикалық дамуы тежелген балалармен жүргізілетін түзете дамыту жұмыстарының ерекшеліктері», 2020 -241 б.
3. А.А. Зайнуллина «Мектеп жасына дейінгі балалардың ұсақ қол моторикасын дамыту», 2021
4. А.Т.Боранбаева «Балалардың ұсақ қол моторикасын ойын арқылы дамыту», 2020

ОӘЖ 378.147

МЕКТЕПТЕГІ КОНФЛИКТІК ЖАҒДАЙЛАРДАҒЫ ЭТНОСТЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕР АРҚЫЛЫ ПСИХОЛОГ КЕҢЕС БЕРУ ЖҰМЫСТАРЫ

Қалдыбек Д.Б., Өмірова Ф.Б., Алагозова М.А.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье рассмотрена работа по консультированию психологов через этнические особенности в конфликтных ситуациях в школе.

Summary: This article discusses the work on counseling psychologists through ethnic characteristics in conflict situations at school.

Бүгінгі таңда қазіргі адамзат-мыңдаған түрлі этникалық қауымдастықтардан (ұлттар, халықтар, тайпалар, этникалық топтар және т.б.) тұратын өте күрделі этникалық жүйе.

Сонымен қатар, олардың саны мен даму деңгейлері бір-бірінен ерекшеленеді. Әлем халықтарының әлеуметтік-экономикалық, этникалық және демографиялық дамуындағы теңгерімсіздік әлемнің саяси картасында көрініс табады. Планетада тұратын барлық халықтар шамамен 200-ден астам мемлекеттерден тұрады. Сондықтан қазіргі мемлекеттердің көпшілігі көп ұлтты.

Этникалық және нәсілдік бірлестік, кейде демократиялық және табиғи болса да, көбінесе әлеуметтік шиеленістер мен қақтығыстарға әкеледі. Өйткені, кез-келген қауымдастық өзінің мәдениеті мен тарихын сақтауға тырысады және өз аумағы мен жеке басы үшін белсенді күреседі.

Этносаралық қақтығыстар, әдетте, мемлекет аумағында бір-біріне тікелей жақын тұратын этникалық қауымдастық өкілдері арасындағы қақтығыстар.

Кейде оны ұлтаралық қақтығыс деп атайды, өйткені қазақ тіліндегі ұлт әдетте этникалық топ дегенді білдіреді.

Этникалық қақтығыстар-бұл әртүрлі этникалық топтарға жататын адамдар топтары арасындағы қақтығыстар. Бұл белгілі бір сипаттамалары бар әлеуметтік немесе саяси қақтығыстың белгілі бір түрі.

Өзін-өзі тану дәрежесіне байланысты этникалық топтар әлеуметтік өзгерістерге әр түрлі жауап бере алады [1].

Адамдардың психологиясы мен мінез-құлқы тек жеке қасиеттерге ғана емес, сонымен бірге қоғамның күрделі, ұйымдасқан тұтас болып табылатын әлеуметтік ортаға да байланысты. Қоғамда адамдар бір-бірімен әртүрлі мөлшердегі топтарға байланысты.

Барлық тірі организмдер сияқты - және этнос - бұл биоәлеуметтік мәдени форма-этникалық қауымдастықтар деструктивті әрекеттерге қарсы тұрады немесе оларды әлсірету үшін бейімделу формаларын іздейді.

Осылайша, этносаралық шиеленіс жанжалдың психологиялық негізі ғана емес, сонымен бірге этникалық топтың ішкі психологиялық ресурстарын өз мүдделерін қорғау үшін жұмылдыру тәсілі болып табылады.

Этносаралық шиеленістің деңгейі этносаралық қарым-қатынастың құрылымы мен мазмұнына, өзара іс-қимыл жасайтын қоғамдастықтардың этномәдени ерекшелігіне және қоғамаралық қатынастардың тарихи сипатына байланысты. Этносаралық қатынастардың тарихы этносаралық шиеленісті қалыптастыруда шешуші мәнге ие [2].

Тарихи жад әсіресе халықтың шағымдары мен ризашылықтарын құжаттау үшін өте қолайлы. Ал тарихи тақырыптағы жиындар әлеуметтік шиеленістің этносаралық шиеленіске айналуына ықпал етеді.

Тарихи жауларға саусақпен қарау әрқашан ыңғайлы, бұл ұлттың қазіргі жағдайына кім кінәлі екенін және одан шығу үшін не істеу керектігін түсінуден гөрі. Бұл жағдайда өткенді қазіргі призма арқылы қабылдай бастайды.

Этникалық шиеленіс ұжымдық психикалық күй ретінде эмоционалды инфекцияға, психикалық ұсыныс пен еліктеуге негізделген.

Жиналғандар тобындағы әлеуметтік-психологиялық процестер көпшілікке арналған психологияға жақын, онда адамдар өздеріне сыни көзқараспен қарайды және өз іс-әрекеттері үшін жауапкершілік деңгейін төмендетеді, санадан эмоцияларға ауысады, биліктің бөлінуі және жеке анонимділік сезімі.

Психологтар топтарда кумулятивтік әсерді байқады. Яғни, эмоционалды толқындардың жоғарылауы, әдетте алаңдаушылық немесе агрессивті мазмұн. Жиналғандарда эмоциялардан іс-әрекетке көшу өте оңай. Ол үшін көпшілікке көшбасшы немесе көшбасшылық топ қажет. Зорлық-зомбылыққа көшу ықтималдығы өте жоғары, бұл этникалық шиеленісті одан әрі күшейтеді.

Бейресми байланыс жүйелерінде тез таралатын қауесеттер этникалық шиеленістің өршу процесін едәуір ынталандырады [3].

Қауесет-бұл қоғамның жалпы көңіл-күйін, этникалық көзқарастар мен стереотиптерді көрсететін нақты немесе ойдан шығарылған оқиғалар туралы дұрыс емес пікірлер

Қауесеттерді елемей өте қауіпті, өйткені ақпарат пен БАҚ-тағы бұрмаланулар жаңа қауесеттерді тудыруы мүмкін.

Сондай-ақ, ұлтаралық және әлеуметтік шиеленістер мәдени ассимиляция қорқынышына және этникалық интеграцияның қажеттілігіне негізделген топтық невроз сияқты шекаралық психикалық күйлермен сипатталады деп айту керек.

Бұл жағдайлар эмоционалды толқудың жоғарылауымен және бірқатар жағымсыз тәжірибелермен сипатталады, соның ішінде мазасыздық, ұжымдық ұлттық шиеленіс, белгісіздік, көңілсіздік, шатасу және үмітсіздік.

Әр адамның даралығы психологияға және шағын топтарда болатын қатынастарға байланысты. Онда қарым-қатынас оң және теріс жағынан әртүрлі жолдармен қалыптасады. Өзара түсіністікті дамыту процесінде белгілі бір қиындықтар туындауы мүмкін.

Әр адамның жағымды және жағымсыз қасиеттері, күшті және, әрине, әлсіз жақтары бар. Сонымен қатар, топтағы адамның мінез-құлқы оның жеке басына, топтық сипаттамаларына және әлеуметтік ортаға байланысты.

Топтағы теріс қатынастар ерекше назар аударуды қажет етеді. Топтағы теріс қатынастар адамның ішіндегі алаңдаушылық пен тұлғааралық қақтығыс жағдайларын тудыруы мүмкін. Үлкен адамдар мен балалар сыртқы әсерлерге әсіресе осал.

Адамдардың психологиясы мен мінез-құлқы тек жеке қасиеттерге ғана емес, сонымен бірге қоғамның күрделі, ұйымдасқан тұтас болып табылатын әлеуметтік ортаға да байланысты [3].

Қоғамда адамдар бір-бірімен әртүрлі мөлшердегі топтарға байланысты. Әр адамның даралығы психологияға және шағын топтарда болатын қатынастарға байланысты.

Онда қарым-қатынас оң және теріс жағынан әр түрлі қалыптасады. Өзара түсіністікті дамыту процесінде белгілі бір қиындықтар туындауы мүмкін.

Этноцентрлік топтар ең қарама-қайшылықты. Олар өздерінің күресінде діни қағидалар мен көзқарастарды қолдана алады, осылайша жанжалды жағдайларға жаңа қатысушыларды тартады.

Жер шарындағы барлық жерде этникалық шиеленіс бар, ал этникалық шиеленіс кең мағынада. Өкінішке орай, оларсыз көпұлтты қоғам бола алмайды. Басым этникалық қауымдастықтар мен азшылық топтар арасында шиеленіс жиі кездеседі, олар қарама-қайшылықты мінез-құлық түрінде көрінуі мүмкін немесе жасырын болуы мүмкін.

Екінші жағдайда, шиеленіс әлеуметтік бәсекелестік ретінде көрінеді, ол өз тобының пайдасына өзінің және басқа топтардың арасындағы бағалау салыстырулары арқылы қол жеткізіледі.

Сондықтан, этникалық қақтығыс дегеніміз, шектеулі ресурстарға ие болу үшін нақты күрестен бастап, әлеуметтік бәсекелестікке дейінгі топтар арасындағы кез-келген бәсекелестік, кем дегенде, тараптардың бірінің қабылдауында, екінші тарап оның мүшелерінің этникалық белгілері бойынша анықталады.

Этносаралық қатынастар психологиясы үш негізгі мәселені зерттейді: қақтығыстар қалай пайда болады, олар қалай пайда болады және олар қалай шешіледі.

Себептерді әлеуметтанушылар, саясаттанушылар және психологтар зерттейді, өйткені оларды әртүрлі ғылымдар зерттейді.

Жанжалдардың себептерін түсіндірудің әлеуметтанулық тәсілі әлеуметтік тап пен этникалық байланыс арасындағы байланысты талдайды.

Саяси көзқарас аясында ең көп таралған түсіндірулердің бірі-элиталар, әсіресе интеллектуалды және саяси элиталар, этникалық сезімдер мен

этникалық шиеленісті ашық қақтығыс деңгейіне дейін жұмылдыру мен күшейтуде маңызды рөл атқарды.

Психологияда этникалық қақтығыстардың себептері әдетте жалпы теориялар аясында қарастырылады.

Сонымен қатар, барлық дерлік психологиялық ұғымдар топтар арасындағы қақтығыстың әлеуметтік себептерін мінез-құлық пен қабылдауда көрінетін әлеуметтік бәсекелестік пен дұшпандық себептерінен анық немесе нақты ажыратады.

Этникалық қақтығыстардың алдын алу және басқару. Жанжал-бұл пікірлердің, мотивтердің және биліктің қақтығысы, және әркімнің өз пікірі болғандықтан, жанжал сөзсіз.

Олар айтқандай, егер жанжал болмаса, импульсті тексеріңіз. Осылайша, қақтығыстар бұрын болған, қазіргі кезде бар және болашақта болады. Алайда, әр адам үшін шешім әртүрлі [4].

Ең маңызды қақтығыстар қозғайтын ғана емес, жеке адамдар, бірақ мен нормалары криминальды қоғам болып табылады. Кәдімгі қақтығыстар мен қылмыстық істер арасындағы шекара көбінесе өте ресми болып табылады және, мысалы, полицияға арыз түскен бе, адам жарақат пунктіне жүгінген ба, үйде емделіп жатыр ма және т.б. анықталады.

Этникалық қақтығыстардың типологиясы Э. А. Пейн және А. А. Попов.

1) стереотиптер қақтығысы, 2) идеялар қақтығысы, 3) мінез-құлық қақтығысы.

Бұл жіктеудің бірінші түрі қақтығысушы этникалық топтар қайшылықтың себебін әлі түсінбеген, бірақ екінші тараптың жағымсыз көрші немесе қалаусыз топ ретінде теріс бейнесін жасаған кезде жанжалдың сипатына жатады.

Қақтығыс тақырыбы шексіз. Бұл мәңгілік проблемалардың бірі. Адамдар бар және қоғамдар дамыған кезде жанжалдар мен жанжал жағдайлары пайда болады.

Қақтығыстардың әртүрлі түрлері бар

Адамдар арасындағы қақтығыс-жанжалдың бұл түрі өмірге, достарға, оқуға және құрдастарымен қарым-қатынасқа қанағаттанудың төмендігімен туындауы мүмкін; өзіне немесе жақын адамдарына деген сенімсіздік; сондай-ақ стресс салдарынан.

Тұлғааралық қақтығыс-әртүрлі көзқарастар мен мінез-құлық белгілері бар адамдар бір-бірімен мүлдем араласпаған кезде, олардың көзқарастары мен мақсаттары түбегейлі ерекшеленеді.

Мысалы, бүкіл сынып сабақты бұзады, ал бір жасөспірім сыныпта қалады және оның моральдық ұстанымына қарамастан, оның сыныптағы қарым-қатынасы жанжалға түседі, өйткені ол топтың көзқарастарымен келіспейді.

Топтар арасындағы қақтығыс-екі түрлі топтың қайшылықтары немесе идеологиясынан туындайды.

Оқиға жанжалдың пайда болуы үшін, яғни қақтығыс жағдайының қарама-қайшылыққа айналуы үшін қажет.

Мысал ретінде мұғалімнің өтінішіне жауап ретінде баланың агрессивті мінез-құлқы немесе сыныптастарының дөрекі, қауіпті немесе ультиматумдық мінез-құлқы жатады.

Оқыс оқиғаны екі жақта да ашық қарсылықсыз шешу мүмкін емес. Бұл кезеңде жанжалды әлі де тоқтатуға болады. Жанжал көбінесе жасөспірім кезінде пайда болады (В.И. Андреев, 2007).

Қазіргі уақытта жасөспірімдер дағдарысы туралы бәрі біледі.

Өзін-өзі қақтығыс, өзін-өзі тану, өзін-өзі растау және өзін-өзі жүзеге асыру өз ішіндегі қақтығыстарға әкеледі.

Бұл қақтығыс ең күрделі және өткір дағдарыстардың бірі болып табылатын басқа жастағы дағдарысты бастан кешіретін жасөспірімдерге тән. Ішкі қақтығыстардан басқа, жасөспірімдер қақтығыстарға әкелетін әртүрлі жағдайлар мен проблемаларға тап болады [5].

Ең алдымен, жыныстық жетілудің басталуы физиологиялық өзгерістермен бірге жүреді. Алайда физиологиялық проблемалар баланың дамуының алғашқы кезеңдерінде пайда болатын дағдарыстармен күрделене түседі.

Өзіңізді ата-аналардан және олардың қамқоршыларынан бөлу сияқты қасиеттердің көрінісі-сіздің өміріңізде өз билігіңізді табу қажеттілігі. Бұл қақтығыс жақында 7 жасқа дейінгі даму дағдарысына негізделген (қарым-қатынас дағдыларымен немесе онсыз). Егер қарым-қатынас дағдылары бастауыш мектеп жасында дамитын болса, онда баланың тұрақты қызығушылықтары мен ұмтылыстары бар, бұл оның өміріне әсер ететін жаңа контекстке бейімделуін жеңілдетеді.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Возрастная и педагогическая психология учебник для вузов/ Б. А. Сосновский под редакцией Б. А. Сосновского. Москва Издательство Юрайт, 2021 359с.
2. Охременко И. В. Конфликтология. Учебное пособие для вузов. М. Юрайт, 2017.
3. Чернова Г. Р., Сергеева М. В., Беляева А. А. Конфликтология. Учебное пособие для СПО. М.: Юрайт. 2019. 204 с.
4. Бунтовская Л. Л., Бунтовский С. Ю., Петренко Т. В. Конфликтология. Учебное пособие. М.: Юрайт, 2018. 144 с.
5. Подольский А.И. Психология развития. Психоэмоциональное благополучие детей и подростков учебное пособие для вузов/ А.И.Подольский, О.А.Идобаева. 2-е изд., испр. и доп. Москва Издательство Юрайт, 2021.124 с.

ОӘЖ 371.1

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДА «СЫНИ ТҮРҒЫДАН ОЙЛАУҒА ҮЙРЕТУ МОДУЛІН» ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫ БІЛІМІН АРТТЫРУ

Қамбар Н., Садуева С.Х., Усманова К.М.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье рассказывается о том, как научить учащихся находить общий язык и обмениваться мнениями, уметь критически мыслить и анализировать свою

работу, работу ученика в группе или в паре, ответ, обобщать свои мысли, проводить интерактивную работу.

Summary: This article describes how to teach students to find a common language and exchange opinions, be able to think critically and analyze their work, the work of a student in a group or in a pair, the answer, summarize their thoughts, conduct interactive work.

Ойлауға үйрету әлеуметтік білімнің негізі болып табылады, сыни тұрғыдан ойлау дегеніміз - саналы пайымдау мен шешім қабылдау үшін көзқарастар мен философиялардың алуан түрлілігін саналы түрде қарастыру.

Жаңа тақырыпты үйренудің алғашқы сабақтарында ақпаратты өңдеу сатысында сыни тұрғыдан ойлау оқушыларға мәтіннің негізгі мағынасын көруге, оны талдауға, жалпылауға және мәтінді диалог түрінде ұсынуға көмектеседі. Келесі сабақтарда оқушылар мұндай тапсырмаларды тезірек орындайды, тапсырмаларды орындауға аз уақыт кетеді, балалар өз ойлары мен идеяларын сенімді түрде білдіреді, егер бірінші сабақта диалог құруда қиындықтар туындаса, келесі сабақтарда балалар сұхбатты өз бетінше жасайды. Оқушылар өз пайымдауларының дәлелдерін нақты көрсетуді үйренеді, оларды фактілермен растайды [1].

Жұмыс барысында студенттер танымнан диалогқа көшуді үйренеді, сауатты монологиялық және диалогтық сөйлеуді дамытады, дауларда өз көзқарастарын қорғауды, кластерлер мен жобаларда өзін көрсетуді үйренеді, эссе жазады, салыстырмалы кестелер жасайды.

Тиісті ақпаратты жинау кезеңінде мотивациясы күшті оқушылар ақпаратты талдауды, орташа мотивациясы бар оқушылар жобаларды таныстыруды дайындайды.

«Сыни тұрғыдан ойлауды үйрету» модулін дәйекті сабақтар сериясында қолданған кезде оқушылар өздерінің білімдері мен дағдыларын бағалауды, топта жұмыс істеуді, сыныптастарының көшбасшылық қасиеттерін тануды, командадағы әркімнің маңыздылығын объективті бағалауды үйренеді [2]. Топтық жұмыс әлсіз оқушыларға сыныптастарының қолдауымен өз көзқарастарын білдіруге көмектеседі; мықты оқушылар - мұғалім мен топ мүшелерінің мақтауына ие бола отырып, сыныптастарына көмек көрсете алады. Орташа қабілеті бар оқушылар пән бойынша сапалы білімді қалыптастыру үшін бәсекелестік рухын дамытады.

Көптеген балалар ойланғанды ұнатады, бірақ олар мұны дауыстап жасамайды, өйткені олар күлуден қорқады, бірақ мен ұсынған бағалау критерийлері жүйесі балаларға өздерін босатуға және өздерін ұжымда көрсетуге көмектеседі. Бір-бірін өзара бағалау, оқушылар қарапайым сөздерден өз жұмысының сәтті сипаттамаларына көшеді: «сіз аздап жұмыс істеуіңіз керек», «сіз тапсырманы орындадыңыз, бірақ сіздің жетістігіңіз әлі алда», «сіз бүгін жақсы бағаға лайықсыз» [3].

Менің мұғалім ретіндегі міндетім топта түсінік қалыптастыруға, әр оқушының жеке қасиеттерін ескере отырып, нақты жұмыс алгоритмін жасауға бағытталған. Әр сабақтан кейін оқушылар жұмыстың бір түрінен екіншісіне еркін ауысады, ұжымда және мұғалім тарапынан сенім ортасын сезінеді.

Сабақта қолданылатын диалогтар оқушыларға алдын-ала өңдейтін және талдайтын жаңа ақпарат көздерін қолдана отырып, белсенді ойлау қабілетін дамытуға көмектеседі. Сыныптастарының қатысуымен дауыстап ойлау оқушыларға сыныпта табысты болуға, сыныптастары мен мұғалімдерінен мақтау алуға, кемшіліктерін көруге, бір-біріне күтілетін нәтижеге жетуге көмектеседі.

Топтық жұмыс формасы маған балаларды өзін-өзі бағалау мен өзара бағалауды нақты жүзеге асыра алатын кезеңге еркін жеткізуге көмектеседі. Басты мақсат - оқушыларды берілген алгоритм бойынша ұжымда жұмыс істеуге баулу, сонымен бірге оларға өздерінің балама шешімдерін ұсынуға мүмкіндік беріледі.

Жұмыстың топтық формасы мықты балаларға сыныптастарына қалай көмектесуге болатындығын білетін ұжымда өздерін қажет сезінуге көмектеседі, орташа мотивациясы бар балалар өздерінің даму перспективаларын анықтайды, мотивациясы әлсіз балалар сыныптастарының көмегін сезінеді. Ақпарат алмасу кезінде балалар қарапайымнан күрделіге ауысады, ағымдағы сабақтың мәтінін білу саласында құзыреттіліктер қалыптастырады және перспективада жұмыс істейді. Осылайша, оқушылар логикалық, сыни тұрғыдан ойлауды үйренеді, жаңа жобаларды ұсынады, жаңа ақпаратты өңдейді, басқа пәндер туралы білімдерін синтездей алады және оларды белгілі бір жағдайда іс жүзінде қолдана алады.

«Сыни тұрғыдан ойлауға үйрету» модулі оқу процесіне жаңа мүмкіндіктер береді: ынтымақтастықтың педагогикалық технологиясы қалыптасады; оқушылар мен мұғалімнің шығармашылық ойлауы ең үлкен дамуға қол жеткізеді; оқушылардың өздері сабақ режиссерлері мен басты кейіпкерлер ретінде әрекет етеді, өйткені командада барлығы бірге жаңа тақырыптарды талқылайды, жаңа жобаларды ұсынады, осылайша олардың сыни ойларын дамытуға мәжбүр етеді [3].

Оқушылар қосымша ресурстар мен көздер арқылы жаңа білім алуға, сөйлеудегі жаңа терминдерді қолдануға және салыстыруға, салыстырмалы талдау мен рефлексия жүргізуге үйренеді. Бағалау кезеңіндегі мұғалім ретіндегі менің міндетім - оқушылардың жиынтық бағалаудан критериялы бағалауға объективті түрде ауысуы, бұл оларға жаңа тақырыптарды үйрену кезінде сабақта өзін еркін сезінуге көмектеседі.

Қазіргі қоғамда ақыл-ойы кемел, шығармашылық жағынан қабілетті, іскер және білімді адам керектігі- әр ұстаздан талап етіледі. Сондықтан мен сыни тұрғыдан ойлауды қолдана отырып дарынды ,ізденімпаз, шығармашыл, өз ойын еркінде, жетік жеткізе алатын дүниетанымы жоғары оқушы қалыптастырамын деп ойлаймын.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Қалиев С. Оқушылардың тұлғалық қасиеттерін дамытудың педагогикалық негіздері. – Алматы, 2020.
2. Махмудова Г.Х. Нравственное развитие младших школьников в процессе воспитания. –М.: Педагогика, 2012. 192с.

3. Құдайбергенова К.С. Құзырлылықтың педагогикалық категория ретінде дамуының теориялық-әдіснамалық негіздері: монография. – Алматы, 2012. – 144б.

ОӘЖ 159.9.37

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қонысбай А.Т., Тулеп А.М., Меирбекова А.З.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются о педагогико-психологических особенностях учащихся начальной школы.

Summary: This article deals with the pedagogical and psychological features of elementary school students

Қазіргі психологиялық-педагогикалық ғылым жеті жастан он - он бір жасқа дейінгі (1-4 сыныптар) бастауыш мектеп жасының шекарасын анықтайды. Бұл кезеңге тән ерекшелік – бұл жаста мектеп жасына дейінгі бала мектеп оқушысына айналады. Мектепке дейінгі жаста психологиялық дамудың маңызды нәтижелерінің бірі баланың мектептегі оқуға психологиялық дайындығы болып табылады. В.С. Мухина мектепке психологиялық дайындықты мотивациялық, интеллектуалдық және ерікті сфералардың жеткілікті жоғары деңгейде қатысуын болжайтын кешенді қалыптастыру ретінде анықтайды. Әдетте психологиялық дайындықтың екі аспектісі ажыратылады – жеке (мотивациялық) және мектепке интеллектуалдық дайындық. Баланың оқу іс-әрекетінің табысты болуы және оның жаңа жағдайларға тез бейімделуі, жаңа қарым-қатынас жүйесіне ауыртпалықсыз енуі үшін екі аспекті де маңызды.

Кіші мектеп жасы балаға адам қызметінің жаңа саласында – оқытуда жаңа жетістіктерді уәде етеді. Бастауыш мектептегі балада жазу, есептеу, оқу, дене шынықтыру, сызу, қол еңбегі және оқу әрекетінің басқа түрлеріне қызмет ететін арнайы психофизикалық және ақыл-ой әрекеттері қалыптасады. В.В.Давыдовтың пікірінше, оқу іс-әрекетінің негізінде оқуға қолайлы жағдайдағы және баланың психикалық дамуының жеткілікті деңгейінде теориялық сана мен ойлаудың алғы шарттары туындайды. Сонымен, В.С.Мухина пікірінше, жаңа әлеуметтік жағдай баланы қатаң қалыпқа келтірілген қарым-қатынастар әлеміне енгізеді және одан озбырлықты ұйымдастыруды, тәртіпке жауапты, оқу дағдыларын меңгерумен байланысты танымдық әрекеттерді дамытуды талап етеді. , сонымен қатар психикалық даму үшін. Кіші мектеп жасында адамның танымдық процестерінің (қабылдау, зейін, есте сақтау, қиялдау, ойлау және сөйлеу) ерекшеліктері бекітіліп, одан әрі дамып келеді, олардың қажеттілігі мектепке барумен байланысты [1].

Бастауыш мектеп жасының соңына қарай бұл процестер «мәдениетке» айналуы керек, яғни жоғары психикалық функцияларға айналады, ерікті және делдалды. Бұған осы орта жастағы бала негізінен айналысатын қызметтің

негізгі түрлері ықпал етеді: оқыту, қарым-қатынас, ойын және еңбек. Кез келген жағдай сияқты, 6-9 жас жасы жасырын даму мүмкіндіктеріне бай, оларды дер кезінде басып алу және қолдау маңызды. Адамның көптеген психикалық қасиеттерінің негізі мектеп жасында қаланып, қалыптасады. Сондықтан да ғалымдардың ерекше назары жас мектеп оқушыларының дамуының резервтерін анықтауға бағытталған. Бұл резервтерді пайдалану балаларды одан әрі оқу және еңбек қызметіне сәтті дайындауға мүмкіндік береді. Баланың мектеп табалдырығын аттағалы білімнің әсерінен оның барлық танымдық процестерінің қайта құрылуы басталады, олар ересектерге тән қасиеттерге ие болады. Бұл балалардың олар үшін жаңа іс-әрекет түрлеріне және жаңа психологиялық қасиеттерге ие болуды талап ететін тұлғааралық қарым-қатынас жүйесіне енуіне байланысты. Баланың барлық танымдық процестерінің жалпы сипаттамасы олардың озбырлығы, өнімділігі және тұрақтылығы болуы керек. Бастауыш мектеп жасындағы балалардың қабылдауы бастапқыда еріксіз болады. Кіші мектеп жасының басында қабылдау жеткілікті дәрежеде сараланбайды. Егер мектеп жасына дейінгі балалар қабылдауды талдаумен сипатталса, онда бастауыш мектеп жасында тиісті дайындықпен қабылдауды синтездеу тән. Дамушы интеллект қабылданатын элементтер арасында байланыс орнатуға мүмкіндік жасайды. Мұны балалар суретті сипаттағанда оңай байқауға болады. Осы кезеңде баланың тікелей қабылдайтын көрнекі-бейнелік ойлауы үлкен мәнге ие болғанына қарамастан, бұл енді оның ой қорытуына және дұрыс қорытынды жасауға кедергі келтірмейді. Егер бұрын баламен өз пікірін қорғаудағы негізгі мәселе: «Мен көрдім» болса, енді интеллектуалды операциялар оған визуалды жағдайға тәуелді болмай-ақ нәрселерді бағалауға мүмкіндік береді.

Кіші оқушының қабылдауы, ең алдымен, субъектінің өзіне тән ерекшеліктерімен анықталады. Сондықтан балалар заттардан айқын, маңызды, маңызды емес, басқа заттардың фонында (түсі, пішіні, өлшемі және т.б.) айқын көрінетін нәрсені байқайды. Қабылдау процесі көбінесе тану және кейіннен атаумен ғана аяқталады. объект. Оқушының кейбір пәндерді қабылдауы жоғары дамыған, ал басқаларын қабылдауы аз болуы мүмкін. Кіші мектеп жасындағы балалардың оқу іс-әрекеті үшін әсіресе кеңістік қасиеттерін қабылдауды дамыту маңызды. Білімді игерудің қажетті шарты – зейін. Баланың қоршаған әлемді зерттеуге бағытталған танымдық әрекеті оның зейінін зерттелетін объектілерге ұзақ уақыт бойы, қызығушылықтары құрғағанша ұйымдастырады. Егер алты-жеті жастағы бала ол үшін маңызды ойынды ойнаумен айналысса, онда ол екі-үш сағат ойнай алады. Ұзақ уақыт бойы ол өнімді іс-әрекетке, дизайнға, өзі үшін маңызды қолөнер бұйымдарын жасауға бағытталуы мүмкін. В.Г.Асеев бойынша зейіннің шоғырлануының мұндай нәтижелері баланың не істеп жатқанына қызығушылықтың салдары болып табылады. Ол немқұрайлы немесе мүлде ұнатпайтын әрекеттерге мұқият болу керек болса, ол аландатады және өзін мүлдем бақытсыз сезінеді [2]. Ересек адам сөздік тапсырмалардың көмегімен баланың зейінін ұйымдастыра алады. Дегенмен, кіші оқушы белгілі бір дәрежеде өз іс-әрекетін ұйымдастыра алады. Сонымен бірге ол не істеу

керектігін және қандай ретпен орындау керектігін ауызша айтады. Сабақта мұғалім оқушылардың назарын оқу материалына аударады, оны ұзақ уақыт ұстайды, әрекеттің бір түрінен екіншісіне ауысады. Кіші жастағы оқушылар қызықты әрекеттерге зейінін шоғырландыра алады, бірақ оларда еріксіз зейін басым болады. Бұл жаста сыртқы әсерлер қатты алаңдатады, балалардың назарын түсініксіз, күрделі материалға аудару қиын. Олардың назары шағын көлеммен, төмен тұрақтылықпен сипатталады - олар 10-20 минут бойы бір нәрсеге назар аудара алады. Зейінді анықтау және оны бір тәрбиелік міндеттен екіншісіне ауыстыру қиын. Оқу іс-әрекетінде баланың ерікті зейіні дамиды. Бастапқыда мұғалімнің нұсқауын орындай отырып, оның тұрақты бақылауында жұмыс істей отырып, ол бірте-бірте өз бетімен тапсырмаларды орындау қабілетіне ие болады - ол мақсат қояды және өз іс-әрекетін бақылайды. Өз іс-әрекетін бақылау, шын мәнінде, ерікті зейін. Әртүрлі балалар әртүрлі тәсілдермен зейінді: зейіннің әртүрлі қасиеттері бар және бұл қасиеттер оларда бірдей емес дәрежеде дамып, жеке нұсқаларды тудырады. Кейбір студенттердің зейіні тұрақты, бірақ зейіні нашар, олар бір мәселені ұзақ және ынтамен шешеді, бірақ келесісіне тез өту қиын. Басқалары оқу жұмысы процесіне оңай қосылады, бірақ сонымен бірге бөгде сәттер оңай алшақтайды. Сабаққа емес, басқа нәрсеге - өз ойларына, оқудан алшақ, зейінсіз студенттер бар. Бұл балалардың зейіні жеткілікті дамыған, бірақ қажетті бағыттың жоқтығынан олар шашыраңқы әсер қалдырады. Көбінесе немқұрайлы жас студенттер қатты шаршаумен, зейіннің нашарлығымен және зейіннің тұрақсыздығымен сипатталады. Сондықтан, А.А. Люблинская балалардың оқу іс-әрекетін ұйымдастыру үшін белгілі бір шарттар қажет:

- Сабақтың жақсы қарқыны және оның ойлы ұйымдастырылуы.
- Мұғалімнің тақтаға жазуға, оқу құралдарын дайындауға жұмсайтын «бос» уақытының болмауы.
- Мұғалім жұмыс алдында беретін және балалар тапсырманы орындап жатқанда қайталамайтын түсініктемелердің, нұсқаулардың, нұсқаулардың анықтығы, қолжетімділігі және қысқалығы.
- Мұғалім мен сынып арасында қажетсіз әңгімелер болмайды. Балалардың белсенді ақыл-ой әрекетіне барынша сүйену (салыстыру, жалпылау, мысалдар, қорытындылар таңдау үшін әртүрлі және орындалатын тапсырмаларды таңдау).
- Мұғалімнің балалардың назарына ұқыпты қатынасы [3].

Сабақтың негізгі міндеті мен тақырыбына бағынатын жұмыс түрлері мен формаларының алуан түрлілігі. Жазбаша тапсырмаларды орындау барысында ғана емес, қарапайым ауызша жаттығулар кезінде де барлық оқушыларды оқу-тәрбие жұмысына қатыстыру, балалардың ынта-жігерін белсендіру: олардың әртүрлі мысалдар, шешімдерді таңдау, байқалған фактіні түсіндіру. Сонымен бірге мұғалім бүкіл сыныпты өз назарында ұстауы керек. Оқушылар үшін қосымшаларды және бақылау үшін кейбір арнайы жаттығулар мен дидактикалық ойындарды қалай пайдалануға болады: «Не өзгерді?», «Қателік неде?». Осылайша, бастауыш мектеп жасындағы зейін ерікті болады,

бірақ ұзақ уақыт бойы, әсіресе бастауыш сыныптарда балалардың еріксіз зейіні күшті куратор болып қала береді. Оқу материалын меңгеру барысында кіші жастағы оқушылардың есте сақтау қабілеті дамып, жетілдіріледі. Мектепке келгеннен кейін балалар ерікті түрде есте сақтауды біледі, бірақ бұл дағды жетілмеген. Сонымен, бала үйде не берілгенін есіне түсірмейді, бұл ерікті назарды қажет етеді, бірақ ол қызықты нәрсені оңай және тез есте сақтайды. Балалар өздерінің қызығушылықтарын еріксіз жаттықтырады, олар өздерінің қызығушылығын тудыратын, айқын тәсілмен ұсынылған, көрнекі көрнекі құралдармен немесе суреттермен байланысты, естеліктермен байланысты. Бірақ олар мақсатты түрде, өз еркімен жаттай алмайды, олар үшін қызықты емес материалдарды жаттап алады. Жыл сайын көбірек оқу ерікті жадқа негізделген. Жас студенттердің механикалық жады бар. Бастауыш мектебінде көптеген білім алушылар білім беру мәтіндерін механикалық есте сақтайды, бұл орта мектептегі маңызды қиындықтарға әкеледі, бұл материалдық күрделі және көлемі үлкен болған кезде. Олар есте сақталған нәрсені көбейте алады. Бала білім беру материалдарын түсінген кезде, оны түсінеді, ол бір уақытта оны еске алады. Бастауыш мектептегі мұғалімнің міндеттерінің бірі балаларды белгілі бір мнемотехниканы қолдануға үйрету, ең алдымен мәтінді мағыналық бөліктерге бөлу (әдетте тақырыпшаларды ойлап табу, жоспар құру), мәтінді табу деп есептейді. негізгі ойларды немесе сөздерді, олардың мазмұнын түсіну үшін мәтіннің бұрыннан оқылған бөліктеріне оралу, оқылған бөлікті ойша еске түсіру және бүкіл материалды дауыстап және өзіне қайталау, сонымен қатар есте сақтау. Нәтижесінде оқу материалы түсініліп, оқушы меңгерген жалпы білім жүйесіне енеді. Мұндай мағыналы материал байланыстар жүйесінен оңай «шығарып», қайта жаңғыртылады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. В.С. Мухина Возрастная психология. Феноменология развития 2012г.
2. Асеев, В. Г. Мотивация поведения и формирование личности / В.Г. Асеев. - М.: Мысль, 2015. 160 с.
3. Люблинская А.Д. История в энциклопедии, М.: 2012, 201 с.

ОӘЖ 372.4

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ӨЗ БЕТІНШЕ ЖҰМЫСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

Құрбанова А.Ф., Есалы Е.М., Куттыбай Г.Б.
“Мирас” университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье изложены эффективные способы организации процесса самостоятельной работы младших школьников. Как осуществить формирование у учащихся навыков самостоятельного выполнения задания? также дается краткий обзор методов раскрытия темы.

Summary: The article describes effective ways of organizing the process of independent work of younger schoolchildren. How to implement the formation of students' skills of independent task completion? a brief overview of the methods of disclosure of the topic is also given.

Бастауыш сынып оқушыларын оқытудың негізгі мақсаттарының бірі – оқушыларға өз бетінше жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыру болып табылады. Білімнің негізгі құрылымы бастауыш сыныптарында қаланатыны белгілі. Бастауыш сыныптан бастап, оқушылардың өз бетінше жұмыс істей білу қабілеті қалыптасуы тиіс. Атап айтқанда: жаңа ұғымды, заңдылықты ережені түсініп, тұжырымдау есепті талдап, шығара білу, жаңадан өтілген ұғым бойынша өздігінен ой қорыта білу, өзінің оқу іс-әрекетіне бақылау жасай білу, т.б. Осындай іскерлік әрекетті қалыптастыру-оқу барысында мақсатты түрде ұйымдастырылған жұмыстар және жаттығулар жүйесі арқылы жүзеге асырылады.

Өз бетінше жұмыстың негізгі ерекшелігі – оқушының берілген тапсырманы мұғалімнің көмегінсіз орындауы. Тапсырманы орындауда жақсы нәтижеге жету үшін, мұғалім оқушының іскерлік дағдысын, бақылау, білу қабілетін, ойлауын есепті шешу жолдарын дұрыс таңдай білуін байқап көреді. Егер тапсырманы орындауда қателер жіберілсе, онда мұғалім сол қателерді оқушылардың өздері жөндеуіне мүмкіндік беріп, оқушының іс-әрекетін дұрыс жолға бағыттағаны жөн.

Оқу – мектеп жасындағы балалардың негізгі таным әрекеті. Баланың жалпы психикалық мектептегі оқу мен өздігінен оқуына тығыз байланысты. Баланың оқу әректі-күрделі, жан-жақты үрдіс, ол баланың барлық әректін, рухани күштерін керек етеді. Баланың ақыл ой еңбегі белсенді әрекет болуға тиісті. Ол оқушының жалпы психикалық даму ерекшеліктеріне байланысты болады.

Оқушының ақыл-ой әрекеті, оның қажеттері мен қызығушылықтары, сезімі мен ерік әрекеті сияқты т.б. Өздігінен оқу процесі жүйелі болуы үшін ақыл-ой еңбегінің дағдыларын қалыптастыру керек. Баланың ақыл ой-еңбегін белгілі бір жүйемен жасауға, оның жалпы мәдениетін арттырып отыруға көңіл аударған жөн. Ең алдымен баланың өз жұмысының мақсат-міндеттерін анықтауға айқындауға үйрету қажет. Ең алдымен баланың өз жұмысын (тапсырмасын) не үшін, қандай мақсатпен жасау керектігін, ол қандай жаңа нәтиже беретінін білсе, онда оқушы әрекетінің саналылығы артады. Оқу жұмысының мақсат-міндеттеріне сай баланы өз бетімен жұмысын жоспарлай білуге, уақытты дұрыс пайдалануға, өз әрекетін қадағалауға, бағалауға, қысқаша айтқанда, өзін-өзі басқаруға дағдыландырудың маңызы зор [1].

Оқытудың жаңа технологиясы дегенде, ең алдымен педагогикалық технология деген ұғымды түсіну керек. Оқыту технологиясы - оқу бағдарламаларында қарастырылған алға қойған мақсатқа жетудің тиімділігін қамтамасыз ететін оқытудың әдіс, құрал және түрлерінің жүйесі арқылы оқыту мазмұнын жүзеге асыру жолы. Осылайша, оқыту технологиясында мазмұн, әдіс және құралдардың өзара байланысы мен себептілігі жатыр, ал қажетті мазмұнды педагогикалық міндетке сәйкес іріктей білу мұғалімнің педагогикалық шеберлігіне байланысты. Педагогикалық технология-оқушылардың жеке басын дамыту мен білім беру мақсатына жету жолындағы педагогикалық қызметтің, іс-әрекеттің жүйелі дамып отыратын жобасы. Өзіндік

жұмысты ұйымдастырудың негізгі шарттары мыналар: мұғалімнің басқаруымен оқушылардың дербестілігінің өзара байланысы, олардың жұмысты өз еркімен және қолдарымен істеуі, және оған әсер ететін мативтер және т.б. Дәлірек, айтқанда, мұғалім сабаққа дайындалғанда өзінің әрекетін ойластырумен шектелмей, денгейіне қарай оқушының әрекетіне мән беруі тиіс. Уақытты тиімді пайдаланып, оқушының өз бетімен тапсырманы орындауына ұдайы жағдай жасалуы қажет.

Оқу әрекеті барысында оқушылардың өз бетімен тапсырманы орындау дағдыларын қалыптастыруға болады [2].

-Оқушылардың өзіндік жұмысы туралы түсінік беру;

-Оқушылардың өз бетімен тапсырманы орындау әдістемесімен таныстыру;

Оқушылардың өзіндік жұмыстарының ұйымдастырылуы – баланың жеке басын дамытудың басты кепілі болып табылады. Ол үшін мұғалім мына қағидаларды есінде ұстауы қажет:

1.Баланың бойындағы қамқорлығын, қызығушылығын жойып алмай, оның үнемі алға жылжуға деген табиғи талап-тілектерін, сұраныс пен мұқтаждарын ескеру, шығармашылығын жетілдіру.

2.Білімді өз бетінше іздену арқылы алуға қолайлы жағдай . жасау;

3.Өзін-өзі дамытатын тұлға қалыптастыру. Дәстүрлі оқыту балада білім, білік, дағды алуға қажетті ақыл, сана бар деп есептеп, сол ақылға дайын білімді құр крек деген көзқарасқа, ал дамыта оқыту бала бойындағы табиғи қабілеттерді жаңа белестерге көтеруді мақсат тұтатын принциптерге негізделген. Дәстүрлі оқыту жаттауға, есте сақтауға ал дамыта оқыту дербес жұмыс істеуге, алған білімді пайдалана білуге үйретеді. Психологиялық зерттеулерге қарағанда оқушылардың “ойша” әрекеттену қабілеттері әсіресе, бастауыш мектеп жасындағы, яғни негізгі оқу іс-әрекеті, дағдылары қалыптасқанда үздіксіз дамиды және сондай-ақ олардың шығармашылықпен өзін-өзі көрсете білу қажеттігі басым. Бұл оның жеке тұлғаның анықтауына, өз қабілеттерін жүзеге асыруға және оның қанағаттандырылуы оқушыға әрқашан қуаныш сезімін тудырады.

В.В.Давыдов оқушыларды осы кезеңде байқалатын психологиялық жаңа сапалық қасиеттерді сипаттай отырып, былай дейді: “Оқушы өз әрекетінде барынша көп қадам жасаған сайын, ол түрлі варианттарын салдыстыра алады.”- деді.Бастауыш мектепте өзбетімен жұмысты ұтымды ұйымдастыруға бағыт ашатын қолайлы ахуал бұл оқушылардың жас ерекшеліктеріне орайлас өзіндік ерекшеліктері. Себебі бұл жастағы балалардың ойлау қабілеті ілгері және қиялдау, елестеу, шығармашылық, еңбекке талпынысы үстем болады.

Сол себепті сабақты пайдалы түрде ұйымдастыра білген мұғалімге оның берерлік маңызы орасан. Өз бетімен жұмыс түрлеріне байланысты материалды сарапт ау тағы өз тәжірибеміздің қорытындысы негізінде біз шығармашылық жұмысқа баулып, олардың белсенділіктерін, қызығушылықтарын арттыра түсетін маңызды үш жұмыс түрлерін жатқыза аламыз.

Олар: 1. Логикалық дамытушы ойындар мен берілген тапсырмалар (құрастырмалы ойындар, ребус, сөз жұмбақ, анаграмма) өз бетімен жұмыс түрлері; Өз ойынан еркін тақырыпқа құрастыруға берілген әдеби шығармашылық бағыттағы жұмыстар (ән құрастыру, хикая, туынды жазу, т.б.).

2. Берілген тапсырманы түрлендіру бағытындағы жұмыс түрлері (кері есеп құру, мәтіннің мазмұнын өңдеу, т.б.).

3. Жаңа форматтағы оқытудың әдістері. Демек, қазіргі таңдағы ұстаз кадрларының біліктілігін арттырудың деңгейлі бағдарламаларының үшінші / базалық / деңгей бағдарламасы оқушының өзбетімен білім алуына бағыттайтын айта кеткім келеді [3].

Қорыта айтқанда, бастауыш сынып оқушыларының тілін дамытуда, функционалдық сауаттылығын қалыптастыруда, өз бетінше жұмыс жасаудың, білімді өз бетімен игерудің маңызды екенін ұқтық. Бастауыш сынып оқушылары жаңа жүйелі оқу әдістері арқылы ізденгіш, зерттегіш, шығармашыл, проблемаларды өздігінен шеше алатын, қиын жағдайларда тығырықтан шығу жолдарын таба білетін, функционалды сауатты тұлға ретінде қалыптасалы. Сонымен қатар, өздігінен ана тілді оқу барысында оқу материалының жүйелі түрде менгерту, грамматикалық схеманы шешу, іздену, салыстыру, зерттеу, әртүрлі шығармашылық жұмыстарды өз бетінше жұмыс орындау барысында менгереді. Сонымен өзіндік жұмысты ұйымдастыруға қойылатын талаптар мыналар:

- жұмыстың көлемін шамадан айырмай, оның санасын арттыруға көңіл аудару;

- өзіндік жұмысын оқу жұмысының басқа түрлері мен дұрыс ұштастыра білу;

- оқушының дербестігін арттырып, өзіндік білім алу қабілетін жүйелі түрде дамыту;

- өзіндік жұмыстың мазмұнына күнделікті өмірден алынған материалдарды, хабарларды енгізу;

- оқушыларды алған білімдерін іс-жүзінде қолдана білуге дағдыландыру;

- оқушыларды оқу жұмысына шығармашылық тұрғыдан қарауға, белсенді әрекет жасауға баулу;

- оқушыда өздігінен жұмыс істеу, еңбек ету дағдысына қалыптастыру.

Біздің алдымызда, келешек ұрпақты тәрбиелеуде үлкен де, жауапты міндеттің тұрғаны баршамызға белгілі. Оқыту барысында қол жеткен жетістіктерді айтар болсақ, оқушымен орындалатын әрбір өз бетіндік жұмыс өз нәтижесін беруде. Әрине, бұл мұғалімге де, балаға да өте үлкен жауапкершілікті артады. Мектепте заман талабына сай білім беру бүгінгі күннің өзекті мәселесі. Бала біздің болашағымыз, білім көзі – бастауышта екенін ескере отырып оқушы білімінің сапалылығын арттыру үшін, өз бетінше жұмысты жолға қоюдың маңызы зор. Әрбір мұғалімнің басты міндеті оқушының жеке басының қасиеттерін, қабілеттерін дамытып, талантын, шығармашылығын ашуда өз бетінше іздену, талпыну, өз нәтижесін береді.

Баланы бастауыштан бастап шығармашылық ойлауға, шешімдер қабылдауға, ізденіп жұмыс орындауға машықтандыру қажет.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Қазақстан Республикасының педагог қызметкерлердің біліктілігін арттыру курсының бағдарламасы. Мұғалімге арналған нұсқаулық. Үшінші (базалық) деңгей. III басылым. «Назарбаев Зияткерлік мектебі» ДББҰ, 2012.

2. Қазақстан Республикасының педагог қызметкерлердің біліктілігін арттыру курсының бағдарламасы. Мектептегі тәжірибеде орындауға арналған тапсырмалар. Үшінші (базалық) деңгей. III басылым. «Назарбаев Зияткерлік мектебі» ДББҰ, 2012.

3. Педагогикалық Шеберлік Орталығы Кембридж Университетінің Білім беру факультетімен бірлесіп әзірлеген Қазақстан Республикасы педагогикалық қызметкерлерінің біліктілігін арттыру курстарының деңгейлі бағдарламасына арналған глоссарий.

ОӘЖ 37.013.70

**МЕКТЕПТЕ ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТӘРБИЕНІҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ ЖӘНЕ
ОЛАРДЫҢ ҰЛТТЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ**

Құрванали А, Абишева Г, Аристанова М
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье излагаются основные направления эстетического воспитания в школе и их национальные особенности.

Summary: This article describes the main directions of aesthetic education in the school and their national features.

Тәрбие - бұл жеке тұлғаны әлеуметтік, өндірістік және мәдени өмірге белсенді қатысуға дайындау үшін мақсатты, жүйелі түрде қалыптастыру процесі.

Мен өз жұмысымда тәрбие мен оқыту мәселелерін бір-бірімен тығыз байланысты деп санаймын, өйткені бұл процестер адамға тұтастай бағытталған. Сондықтан, іс жүзінде адамның дамуына білім беру мен тәрбиелік әсердің ерекше әсер ету салаларын бөліп көрсету қиын. Атап айтқанда, оның эмоциясы, ерік-жігері, мінезі, мотивациясы, құндылық бағдары мен ақыл-ойы. Платон былай деп жазды: оқытудағы ең маңыздысы-біз тиісті тәрбиені мойындаймыз. Алайда, оқыту мен тәрбиелеу процестерін ғылыми түсіну мен ұйымдастырудың өзіндік ерекшеліктері бар. Сондықтан біз осы процестерді олардың мәнін түсіндіру мақсатында бөлеміз [1].

«Ата-ана тәрбиесі бізді бүлдірмеуі үшін жеткіліксіз-ол бізді жақсы жаққа өзгертуі керек». М. Монтень.

Тәрбие теориясы мен әдістемесі жалпы педагогиканың бөлімдері болып табылады, онда тәрбие процесінің мәні, принциптері мен әдістері, мақсаттары мен мазмұны нақтыланады.

Тәрбие теориясы тәрбиенің міндеттерін, мазмұнын, әдістері мен нысандарын зерттейді, сондай-ақ студенттік ұжымның, отбасының жастарды тәрбиелеу мәселелері бойынша қызметін қарастырады.

Тәрбие, оқыту сияқты, мақсаттылықпен, ұйымдастырумен сипатталады. Бұл білім беру мақсаттарына сәйкес тұлғаның дамуын жүйелі, жүйелі басқару процесі. Алайда, білім берумен салыстырғанда білім беру-бұл кең процесс.

Білім беру оқу процесінің шеңберінен тыс: ол оқу процесінде, сыныптан тыс жұмыста, отбасында жүзеге асырылады. Оқу - тәрбие мекемесінің мақсатты тәрбиелік әсері әлеуметтік ортадан, студент өмірде кездесетін адамдардан болатын әсерлермен байланысты. Тәрбиелік әсердің тиімді жолдарын іздеу көбінесе мұғалімнің студенттердің біліміне байланысты. Бұл сізге педагогикалық әсердің нақты нәтижелерін көруге, жұмыстағы олқылықтар мен кемшіліктерді уақтылы анықтауға, қажетті түзетулерді тез жасауға мүмкіндік береді.

Тәрбие деңгейін қандай-да бір сапамен анықтау мүмкін емес, бірақ олардың кешенімен сипатталады, ол тұтастай алғанда Отанға, жұмысқа, оқуға, адамдарға және өзіне деген көзқарасты көрсетеді. Тәрбие тәрбие процесін басқару мүмкіндігін қамтамасыз ететін құрал ретінде әрекет етеді [2].

Тәрбие-бұл қарама-қайшы процесс. Оқу үрдісіндегі көптеген қарама-қайшылықтар идеалды мінез-құлық үлгісі әрдайым студенттің айналасындағы шындыққа сәйкес келмейтіндігінен туындайды. Оқытушыдан студентке келетін белгілі бір моральдық құндылықтар туралы ақпаратты соңғысы дұрыс қабылдамайды. Мұғалім мен ұжымның жаңа талаптары адамның ескі, қалыптасқан көзқарастары мен әдеттеріне қайшы келеді. Мүмкін қарама-қайшылықтар білім беру ісіне мұқият қарауды, мұғалімнің үлкен шеберлігін, әртүрлі құралдар мен әдістерді дұрыс таңдауды талап етеді. Білім беру, ең алдымен, студенттер арасындағы қарым-қатынас дамып, құнды мінез-құлық тәжірибесі жинақталатын пайдалы қызмет процесінде жүзеге асырылады. Бұл ретте оқытушылар мен студенттер арасында дұрыс қарым-қатынас орнату қажет. Тәрбие жұмысы кезінде студенттердің белсенділігі мен ынтасын болдырмауға болмайды, бірақ олардың мінез-құлқын бақылауды әлсіретуге, оларға деген талапты төмендетуге болмайды.

Тәрбие әр оқытушының тәрбиенің әлеуметтік негізделген мақсаттарын түсінуін талап етеді; бұл мақсаттарды студенттердің жасына және білім деңгейіне байланысты көрсете білу; әр кезеңде тәрбиенің мазмұнын анықтай білу және тәрбие міндеттерін шешудің ең ұтымды әдістерін таңдау; өзінің тәрбие қызметінің нәтижелерін үнемі талдау.

Педагогикада, атап айтқанда тәрбие теориясында тәрбие құралдары, әдістері мен әдістері, сондай-ақ білім беру процесін ұйымдастырудың формалары туралы ұғымдар бар.

Тәрбие құралдары деп жеке тұлғаны дамытатын іс-шаралар түсініледі. Оларға: еңбек, таным, қарым-қатынас, ойын, спорт жатады. Іс-әрекет процесінде адам алдын-ала белгіленген мақсатқа жетеді, қиындықтарды іс жүзінде жеңуге үйренеді, мінез-құлықтың жағымды тәжірибесін алады және т.б. іс-әрекет барысында адамның моральдық және ерік-жігерлік қасиеттерін қалыптастыру үшін қолайлы алғышарттар жасалады. Алайда, кез-келген жағдайда, іс-әрекет педагогикалық талаптарға сай болуы керек.

Адамгершілік тәрбие әдістері-бұл адамгершілік сенімдерін, сезімдері мен мінез-құлқын дамыту үшін мұғалім мен ұжым қолданатын адамға тәрбиелік әсер етудің тәсілдері.

Адамгершілік тәрбие әдістерін дұрыс таңдау арқылы студенттердің жауаптары мұғалімге білім беру мәселелерін шешуге көмектеседі. Бұл әдістерді таңдау тәрбие іс-әрекетінің міндеттері мен мазмұнына, студенттің жеке ерекшеліктеріне және оқытушының педагогикалық шеберлік дәрежесіне байланысты.

Мазмұны бойынша тәрбие жұмысын ұйымдастыру формалары тәрбие әдістеріне өте жақын. Тәрбие жұмысын ұйымдастырудың бұқаралық (мерекелер, жарыстар), топтық (үйірмелер, факультативтер), жеке сияқты түрлері бөлінеді.

Білім беру әдістерінің ең жақсы қалыптасқан дәстүрлі классификациясы әдістердің төрт тобын қамтиды:

Сендіру әдістері.

Оқушылардың жағымды іс-әрекетін ұйымдастыру әдістері немесе жаттығу және жаттығу әдістері.

Әдістері ынталандыру.

Жазалау әдістері.

Осы әдістердің көмегімен екі негізгі міндет шешіледі: студенттердің мінез-құлықтың жағымды тәжірибесін алу және олардың санасын дамыту.

Моральдық сананы, моральдық ұғымдар мен сезімдерді қалыптастыруға бағытталған әдістер әдетте сендіру әдістері деп аталады. Бұл әдістер моральдық нормалар мен мінез-құлық ережелеріне, студентті өзінің мінез-құлқы мен жолдастарының мінез-құлқын бағалай білуге үйретуге арналған. Білімдер мен ұғымдар сенімдерге негізделеді, олар мысалмен күшейтіліп, мінез-құлық тәжірибесінде бекітілген кезде.

Позитивті қызметті ұйымдастыру әдістері жаттығу, жаттығу әдістерімен тығыз байланысты.

Жаттығу-студенттердің нормалар мен ережелерді сақтауға үйрету, қажетті дағдыларды, дағдыларды және әдеттерді дамыту мақсатында әртүрлі іс-әрекеттерді жүйелі және жүйелі түрде ұйымдастыруы. Жаттығу жаттығудан гөрі тар ұғым және оның бастапқы кезеңі сияқты.

Іс-әрекеттегі жаттығулар еңбекке, қоғамдық тапсырмаларға және ұжымдағы қарым-қатынасқа әдеттерді тәрбиелеуге бағытталған. Арнайы жаттығулар мәдени мінез-құлық дағдыларын, Сыртқы мәдениет ережелерін сақтау дағдыларын дамытады және нығайтады.

Жаттығу, жаттығу әдістерін қолданған кезде оқушыға мінез-құлық үлгісін көрсету керек, оның қалыптасқан мінез-құлық нормасына оң көзқарасын қалыптастыру керек; мүмкін болатын бұзушылықтардың алдын алу, іс-әрекеттің сипатын бақылау, студенттердің мінез-құлқына дәйекті және бірыңғай талаптар қою қажет.

Ынталандыру әдістері студенттердің іс-әрекеттерін оң бағалауда қолданылады. Ынталандыру өз күшіне деген сенімді нығайтады, оң әрекеттерді

ынталандырады, жауапкершілікті арттырады. Бұл әдісті қолданған кезде келесі талаптарды сақтау қажет:

Ынталандыру студенттің ұжым алдындағы нақты еңбегіне сәйкес келуі керек.

Педагогикалық ғылымның тарихы мен даму процесінде білім беру теориясы мен практикасын түсіну айтарлықтай өзгерістерге ұшырады. Олар білім беру құбылысын ең алдымен әлеуметтік функция тұрғысынан зерттей бастады, кейде тіпті әлеуметтенумен де анықталды, бұл заңсыз.

Сонымен, бүгінде білім қалай түсініледі:

* әлеуметтік тәжірибе мен әлемдік мәдениетті беру;

* адамға, адамдар тобына немесе ұжымға тәрбиелік әсер ету (тікелей және жанама, жанама);

* тәрбиеленушінің өмір салты мен қызметін ұйымдастыру;

* тәрбиеші мен тәрбиеленушінің тәрбиелік өзара әрекеті;

* тәрбиеленушінің тұлғасын дамыту үшін жағдай жасау, яғни отбасылық проблемалар, оқудағы, қарым-қатынастағы немесе кәсіби қызметтегі қиындықтар жағдайында оған көмек және қолдау көрсету.

Тәрбиенің мәнін анықтаудың әртүрлі тәсілдері осы құбылыстың практикалық күрделілігі мен жан-жақтылығын көрсетеді.

Жалпы алғанда, тәрбие дегеніміз-тәрбие актісі, оның негізгі компоненттері тәрбиеші (тәрбиешілер тобы) және тәрбиеленуші (тәрбиеленушілер тобы), жоғарыда аталған процесс және оның өту шарттары.

Оқу процесінің құрылымы нәтижеге жету тәсілдерінің мазмұнының мақсатының бірлігі арқылы ашылады [3].

Тәрбие процесін ұйымдастыру және оның мақсаттарын іске асыру отбасы, мектеп, университет, мұражай, партия фракциясы, көше ортасы, кәсіпорын, қамау аймағы жағдайында жүзеге асырылуы мүмкін.

Тәрбиеде көп факторлы процесс ретінде объективті және субъективті жағдайлардың топтары ерекше маңызды. Жоғарыда аталған процесс "адам—адам" қарым-қатынас жүйесінде жүзеге асырылатындықтан, онда тәрбиеші мен оқушының өзара субъективті тәуелділігінің үлесі көп. Сондықтан білім беру заңдылықтарын орнату өте қиын.

Тарихи және әлемдік тәжірибе көрсеткендей, тәрбиенің басты мақсаты қазіргі қоғамдағы тәуелсіз өмір мен іс-әрекетке дайын, болашақта соңғысының құндылықтарын бөлісуге және көбейтуге қабілетті жан-жақты және үйлесімді дамыған адамды қалыптастыру ретінде анықталады.

Адамның үйлесімді және жан-жақты дамуы үшін ақыл-ой, адамгершілік, еңбек, эстетикалық, физикалық, құқықтық, азаматтық, экономикалық, экологиялық тәрбие жүзеге асырылады [4].

Оның нәтижелері-дүниетаным жүйесін, құндылық қатынастарын түсіну мен өзгертуге байланысты, өмір салты мен мінез-құлық стратегиясын таңдауға, қазіргі мәдениеттің тілін бағдарлауға мүмкіндік беретін жеке ісіктер. Яғни, адам мен әлеуметтік кеңістікте "жақсылық-жамандық", "ақиқат-өтірік",

"Сұлулық - жаман", "адалдық-принципсіздік", "махаббат-жек көру", "достық-сатқындық", "кұқықтар мен міндеттер" әрқашан адам болып қала береді.

Білім беру әлеуметтік, институционалдық, әлеуметтік-психологиялық, тұлғааралық және ішкі деңгейлерде жүзеге асырылуы мүмкін.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

- 1.И.А.Қайров Адамгершілікке тәрбиелеу әліппесі. Алматы, 2012.
- 2.Қ.Б.Сейталиев. Тәрбие теориясы. - Алматы, 2013 ж.
- 3.Сын тұрғысынан ойлау технологиясы.// Қазақ тілі мен әдебиеті орыс мектебінде, 2013 - №1 – б. 24-27.
- 4.Райсова У.// “Сын тұрғысынан ойлауды жетілдіру”2012 б-5

ОӘЖ 372.8

БАСТАУЫШ СЫНЫП МАТЕМАТИКАСЫН ОҚИТУДА ЛОГИКАЛЫҚ ЕСЕПТЕРДІ ШЫҒАРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Мамыт Ж.М, Тогис Д.Ж., Толхинбаева Н.Б.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье рассматриваются педагогические и психологические особенности логических задач, выпускаемых в начальной школе.

Summary: This article discusses the pedagogical and psychological features of logical tasks issued in elementary school.

Бүгінгі таңда математика сабағы логикалық ойлауды дамытуға арналған тапсырмаларсыз өтпейді. Бұл тақырыптың өзектілігі мынада, мұндай міндеттермен жұмыс істеу жүйесінің болмауына байланысты оқушылардың дәйекті ойлау қабілетін қалыптастыру мәселесі туындайды. Есептерді шеше білу математикалық даму деңгейінің негізгі критерийлерінің бірі болып табылады.

Логикалық жаттығулар балаларға қол жетімді математикалық материалға, өмірлік тәжірибеге сүйене отырып, заңдар мен логика ережелерін алдын-ала теориялық меңгерместен дұрыс пайымдаулар жасауға мүмкіндік береді. Логикалық тапсырмалар бойынша сабақта балалар іс жүзінде талдауға, салыстыруға, негізгі нәрсені бөліп көрсетуге, жалпылауға және жүйелеуге, дәлелдеуге және теріске шығаруға, ұғымдарды анықтауға және түсіндіруге, проблемаларды қоюға және шешуге үйренеді [1].

Бұл әдістерді игеру ойлау қабілетін білдіреді. Логикалық есептер математикада ерекше орын алады, осы типтегі есептерді шешу тақырыпты сәтті зерттеуге ықпал етеді, логикалық ойлауды дамытады және ақыл-ойды зарядтайды. Стандартты емес мәселелерді шешу процесінде бастауыш сынып оқушыларының ойлауын дамыту іс-әрекеттің ақыл-ой әдістерін, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін қалыптастыруға, зияткерлікті, танымдық қабілеттерін дамытуға, үлгерімін арттыруға ықпал етеді. Ерте балалар түсінеді, бұл толғаныс үстінде қиын нестандартными міндеттері әкелуі мүмкін қуаныш, көп мүдде болады, оларда зерттеу математика. Балалардың стандартты емес

мәселелерді шешуден қорықпауын қамтамасыз ету, оларды шешуге дұрыс қарауды үйрету және "бастауыш сыныптарда математика сабақтарында логикалық есептерді қолдану" тәжірибесі тақырыбын таңдауға қызмет ету [2].

Математика сабақтарында логикалық есептерді шешудің орны мен ерекше маңыздылығын атап өткен жөн. Логикалық міндеттерге шешілетін ең бастысы – фактілер арасындағы байланысты табу (көбінесе жасырын), оларды салыстыру, мақсатқа жету үшін пайымдау тізбегін құру және есептеулерде көмекші рөл атқаратын міндеттер кіреді. Логикалық есептер, әдетте, сандық деректерсіз болуы мүмкін. Логикалық тапсырма жағдайында көптеген фактілер болуы мүмкін, сондықтан оларды есте сақтау қиын. Содан кейін бұл жағдайда диаграммаларды, кестелерді, сызбалар мен фигуралар жасауға жүгінген жөн. Математика сабақтарында ақыл-ой операцияларын дамыту бойынша жұмыс істеу тиімді. Математикалық шындықтағы жалпы бағдарлау, ақыл-ой операцияларын меңгеру қабілеті балалар игерген бастапқы ұғымдарға байланысты: салыстыру, талдау, синтез, абстракция, жалпылау және нақтылау. Осы немесе басқа позицияны сенімді немесе аз сенімді және дұрыс дәлелдеу, негіздеу және дәлелдеу қабілеті біртіндеп және оқу іс-әрекетін арнайы ұйымдастыру нәтижесінде пайда болады.

Оқыту кезінде салыстыру әдісі әрқашан белгілі бір танымдық мақсатта қолданылады. Салыстыру мақсаттарына сүйене отырып, тиісті ұқсас және Ерекше белгілер анықталуы мүмкін, олар келесі түрлерге бөлінеді:

1) заттардың өздеріне тиесілі: пішіні, мөлшері, құрылысы, түсі, материалы, массасы, дәмі, иісі;

2) объектілердің функционалдық белгілері, олардың арасында: а) мақсаты, кеңістіктегі орны (бұдан әрі, жақын, алда, артта, сол жақта, оң жақта); б) объектінің жағдайы (тұр, жатыр, ұшады); в) уақытша белгілер (кешегі, бүгінгі, ерте, кеш, көктемгі, күзгі); г) сандық белгілер (бір, екі, аз, көп) [3].

Логикалық міндеттермен жұмыс істеудің мақсаты-логиканы дамыту.

1. Логикалық ойлау және ойлау қабілетін дамыту. Бұл объектілерді, құбылыстарды, оқиғаларды, процестерді талдау, синтездеу, жіктеу мүмкіндігін білдіреді.

2. Өз ойларыңызды нақты айтуға, өз пікірлеріңізді білдіруге үйрету.

3. Ұғымдарды қалыптастыру дағдыларын қалыптастыру. Логикалық ойлау мәселелерін дәлелсіз шешуге болмайды, аналогиямен шешуге болмайды. Сіз баладан мазмұнды қайталауды және көрнекілік, суреттер, графиктер, сегменттер негізінде мәселенің жағдайын талдауды сұрай аласыз [4].

Шығармашылық ойлауды дамыту үшін проблемалық оқыту элементтерін қолдану, онда мұғалімнің түсіндірмесі тәуелсіз, бірақ мұғалімнің бақылауымен мәселелерді шешу жолдарын іздейді. Мәтіндік логикалық есептер балалар үшін жаңа және қызықты ақпаратты алып жүреді, бұл олардың жеке басының жалпы зияткерлік (логикалық-математикалық) дамуына ықпал етеді. Таныстыратын мектеп оқушыларының көмегімен де, графтар әдісін шешуге болады. Графикалық түрде жазылған ақпарат (графиктердің көмегімен) мәтінге қарағанда әлдеқайда оңай қабылданады. Оның көрнекілігі мен қол

жетімділігінің артықшылығы, графиктер мәселенің шарттарын түсіндіруде әртүрлілік береді, оқушыларды ойын түрінде әртүрлі ұғымдармен таныстыруға мүмкіндік береді, шешімнің күрделілігін азайтады, уақытты үнемдейді, дерексіз-логикалық ойлаудың дамуына ықпал етеді, мәтінді талдауға, оның жағдайын модельдеуге, шешім іздеуге және жоспар құруға, шешімін жасауға, нәтижені тексеруге үйретеді.

Бұл жағдайда үлкен нәтижеге әр түрлі жұмыс формаларын қолдану нәтижесінде қол жеткізуге болады және келесі жұмыс түрлерін қолданған жөн: Көптеген оқушылар қайта талдаудан кейін ғана мәселені шешу жоспарын түсінеді. Бұл математикадан терең білім алудың жолы. Мәселелерді әртүрлі тәсілдермен шешу. Көбінесе уақыттың жетіспеуіне байланысты мәселелерді әртүрлі жолдармен шешуге аз көңіл бөлінеді. Бірақ бұл шеберлік жеткілікті жоғары математикалық дамуды көрсетеді. Логикалық тапсырма бойынша жұмыста мәтіндік тапсырмадағыдай кезеңдерді бөліп көрсетеміз атап айтқанда [5]:

1. Алдымен оқушылар тапсырманың мазмұнымен танысады. Тапсырма бойынша жұмысты оның мәтінін оқудан бастайды. Оқушылар әр сөздің мағынасын түсінуі, жағдайды ұсынуы маңызды, оның ауызша моделі (өмірлік құбылыстардың, оқиғалардың, процестердің сандық жағын сипаттау).

2. Интерпретация - көрнекі түрде ұсыну арасындағы байланыстарды шамалар және тиісті сандармен деректермен міндеттері, сондықтан оқушылар өздігімен ойнату мәтін міндеттері. Жылдам түсіндіру үшін сегменттер тілін қолданған тиімді.

3. Мәселенің шешімін іздеу дегеніміз-оның жағдайының графикалық моделінен математикалық модельге көшу. Бұл кезеңде оқушылар оның шешімінің тиісті арифметикалық амалдарын таңдап, оларды орындау тәртібін белгілейді. Тиісті арифметикалық амалдарды таңдау үшін сұрақтар мен жауаптар жүйесін қолданылады.

4. Шешім жоспарын құру кезінде таңдалған арифметикалық амалдың мақсаты-сандық өрнекті табу. Мәселені ауызша және жазбаша түрде шешкен оқушылар үшін өте тиімді. Балалар іс-әрекеттер туралы шешімді түсіндірмелермен, жоспармен немесе өрнекпен жазады, содан кейін жауапты толық және қысқа түрде жазады.

5. Мәселенің шешімін тексеру. Шешімді дұрыс немесе қате орнатыңыз. Мұны істеу үшін шешімді тексерудің келесі түрлерін қолданған жөн: мұғалім ұсынған жауаппен ұжымдық (жұпта) салыстыру; жауап пен тапсырманың шарттары туралы мәліметтердің арақатынасы; мәселені басқа жолмен шешу; берілген кері есепті шешу; жауапты "бағалау". Мәселенің шешімін тексерудің ең жылдам әдісін қолданған жөн - оқушылар алған жауаптарды мұғалім берген жауаппен салыстыру.

Тиімді тексеру мәселені басқа жолмен шешуді қамтамасыз етеді деп санаймын. Бірақ әр тапсырма үшін әр түрлі шешімдер бола бермейді. Жауапты "бағалау" қалаған санның "шекарасын" орнатуға мүмкіндік береді. Сонымен, мәселені шешпес бұрын, олар "бағалайды", осы сандардың көп немесе азы

қалаған сан болуы керек. Шешкеннен кейін нәтижені осы сандардың бірімен салыстырамыз, егер ол белгіленген шекараларға сәйкес келсе, онда мәселе дұрыс шешіледі. Жұмыста логикалық ойлауды, дәйекті ойлау қабілетін қалыптастырудағы мәселенің өзектілігі көрсетілген. Бұған мәселелерді шешу арқылы қол жеткізуге болады. Жұмыс тәжірибеде ойлауды дамытудың тиімді әдістерінің бірі оқушылардың математиканың әр сабағында стандартты емес логикалық есептерді шешуі болып табылады деген қорытындыға келуге болады. Оқушылардың осындай міндеттерге қызығушылығын ояту. Балалар стандартты емес мәселелерді шешуден қорықпауы, оларды шешуге дұрыс қарауды үйрету – мұғалім өз жұмысында осындай міндеттерді қойғаны жөн.

Оқушыны заңдар мен логика ережелерін алдын-ала теориялық меңгерместен дұрыс пайымдаулар жасауға үйрету, негізгі нәрсені талдау, салыстыру, бөліп көрсету, жалпылау және жүйелеу, дәлелдеу және теріске шығару, ұғымдарды анықтау және түсіндіру, проблемаларды қою және шешу. Оқушылардың осы әдістерді игеруі ойлау қабілетін дамытуды білдіреді.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Выготский Л.С. Жоғары психикалық функциялардың даму тарихы //Психология: Адамзат ақыл-ойының қазынасы. – Алматы: Таймас баспа үйі, 2005. –Т 1. - 464 б.
2. Әбілқасымова А.Е. Математиканы оқытудың теориясы мен әдістері: дидактикалық және әдістемелік негіздер. - Алматы: Мектеп, 2014. - 224 б.
3. Жунисбекова Д.А. Сочетание традиционных и нетрадиционных технологий обучения математике в начальной школе: автореф. .. канд.пед.наук: 13.00.02. - Шымкент, 2006.- 22 с.
- 4.Пышкало А.М. Совершенствование методов обучения и воспитания младших школьников - актуальная задача школы //Начальная школа.- 1982.- №7. -С.5-8.
- 5.Джанабердиева С.А. Занимательная математика как средство развития логического мышления учащихся на уроках математики: дисс канд.пед.наук: -Алматы, 2007. -154 с.
- 5.Оспанов Т.Қ., Құрманалина Ш.Х. Бастауыш сыныптарда математиканы оқыту әдістемесі. - Астана, 2003. -459 б

ОӘЖ 371.1

ОҚЫТУ ҮРДІСІНДЕ АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ ЖӘНЕ МҰҒАЛІМНІҢ АКТ ҚҰЗЫРЛЫҒЫ

Манкара Ф. К., Заман Г., Қалдаш Р.Қ.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье рассказывается о том, насколько эффективно использование информационно-коммуникационных и интерактивных технологий обучения в учебном процессе.

Summary: This article describes how effective the use of information and communication and interactive learning technologies in the educational process is.

Ақпараттық технологиялар мұғалімнің кәсіби-педагогикалық қасиеттеріне, оқытуда ақпараттық-коммуникациялық технологияларды

қолданудың әдістемелік және ұйымдастырушылық аспектілеріне жаңа талаптарды белгілейді [1].

Бүгінгі таңда кез - келген оқытушының оқу процесінде АКТ құралдарын қолданудың көптеген мүмкіндіктері бар — бұл интернет желісіндегі ақпарат, электронды оқулықтар, сөздіктер мен анықтамалықтар, презентациялар, бағдарламалар, коммуникацияның әртүрлі түрлері - чаттар, форумдар, блогтар, электрондық пошта, телеконференциялар, вебинарлар және тағы басқалар. Осының арқасында оқыту мазмұны өзектендіріледі, білім беру процесіне қатысушылар арасында жылдам ақпарат алмасу жүреді. Сонымен қатар, мұғалім баланы тәрбиелеп қана қоймай, дамытады және тәрбиелейді, бірақ жаңа технологияларды енгізе отырып, ол өзін-өзі тәрбиелеуге, кәсіби өсуге және шығармашылық дамуға күшті ынталандыру алады. Сонымен қатар, оқытуда АКТ қолдану мұғалімге келесі дидактикалық мәселелерді шешуге көмектеседі:

- тұрақты мотивацияны қалыптастыру;
- оқушылардың ойлау қабілетін белсендіру;
- пассивті оқушыларды жұмысқа тарту;
- оқу процесінің қарқындылығын арттыру;
- басқа елдер мен мәдениеттердің өкілдерімен қарым-қатынасты қамтамасыз ету;
- оқу процесін заманауи материалдармен қамтамасыз ету;
- оқушыларды әртүрлі ақпарат көздерімен өз бетінше жұмыс істеуге үйрету;
- оқытуға тұлғалық - бағдарланған және сараланған тәсілді іске асыру;
- оқыту процесін жандандыру, оқушыларды зерттеу қызметіне тарту мүмкіндігі;
- оқыту процесінің икемділігін қамтамасыз ету.

Қазіргі жағдайда мұғалімге тек қолданушылар болу жеткіліксіз, мұғалімнің АКТ саласындағы құзыреттілігін арттыру туралы айту керек, бұл оның кәсіби сипаттамасы, педагогикалық шеберлікті құрайды.

Педагогикалық практикада мұғалімнің ақпараттық-коммуникациялық құзыреттілігінің екі деңгейлі моделі ұсынылады:

1) функционалдық сауаттылық деңгейі (қызметке дайындық):

- мәтіндік, сандық, графикалық, дыбыстық, бейне ақпаратты өңдеудің компьютерлік бағдарламаларын меңгеру;
- Интернет желісінде жұмыс істей білу, оның сервистерін пайдалану;
- сканер, принтер және т.б. сияқты жабдықты пайдалана білу.

2) белсенділік деңгейі (іске асырылған қызмет) — жоғары нәтижелерге қол жеткізу үшін білім беру қызметінде АКТ саласындағы функционалдық сауаттылықты тиімді және жүйелі пайдалану.

Іс - әрекет деңгейін ішкі деңгейлерге бөлуге болады:

- енгізу - белгілі бір оқу пәнінің мазмұны мен әдістемесіне қойылатын талаптарға сәйкес әзірленген мамандандырылған медиа ресурстарды білім беру қызметіне қосу;

- шығармашылық-оқу мақсатындағы өзінің электрондық құралдарын әзірлеу. Бұл білім беру жүйесінің нәтижелерінің сапалы өзгеруіне әкелуі мүмкін белсенділік деңгейі (іске асырылған қызмет). Мұғалімді функционалдық сауаттылық деңгейінен белсенділік деңгейіне қалай шығаруға болады? Педагогтердің ақпараттық-коммуникациялық құзыреттілігін арттыруды жекелеген оқу орны шеңберінде іске асыру қажет. Әр түрлі жобалар, біліктілікті арттыру курстары бар, соның арқасында мұғалімдер өздерінің кәсіби қызметінде ақпараттық технологияларды қолдануды үйрене алады. АКТ - ны қолдануды әдістемелік қолдау, АКТ-ны қолдану саласындағы педагогикалық тәжірибені жалпылау және тарату (семинарлар, мастер-кластар, вебинарлар және т.б. өткізу) маңызды рөл атқарады [2].

Жоғары нәтижелерге қол жеткізу үшін АКТ саласындағы функционалдық сауаттылықты білім беру қызметінде тиімді және жүйелі пайдаланудың қажетті шарты ішкі уәждеме, мұғалімнің АКТ пайдалана отырып сабақ өткізуге қажеттілігі мен дайындығы, алған теориялық білім мен практикалық дағдыларды практикалық педагогикалық қызметке саналы түрде көшіру, оқу процесінде дайын мультимедиялық бағдарламаларды, интернет желісінің білім беру ресурстарын пайдалану, қарым-қатынас болып табылады желілік қауымдастықтарда, әлеуметтік қызметтерді пайдалану, оқу процесінде өзінің қарапайым және қол жетімді бағдарламалық өнімдерін, білім беру сайттарын құру және пайдалану. Оқытудың барлық түрлерінде заманауи АКТ құралдарын қолдану бірқатар жағымсыз салдарға әкелуі мүмкін, соның ішінде психологиялық-педагогикалық сипаттағы бірқатар жағымсыз факторларды және АКТ құралдарының оқушының физиологиялық жағдайы мен денсаулығына теріс әсер ететін факторларының спектрін атап өтуге болады. Көбінесе АКТ құралдарын қолдана отырып оқытудың артықшылықтарының бірі оқытуды даралау деп аталады [3].

Алайда, артықшылықтармен қатар, жалпы дараландыруға байланысты үлкен кемшіліктер де бар. Даралау сонымен қатар оқу процесіне қатысушылардың - мұғалім мен оқушылардың, оқушылардың бір - бірімен тығыз қарым-қатынасын төмендетеді және оларға «компьютермен диалог» түрінде суррогат ұсынады. Оқу процесінде қазіргі оқушы көптеген түрлі оқу ақпараттарымен бетпе-бет келуі керек. Нәтижесінде ақпараттық шамадан тыс жүктеме және эмоционалды қозу пайда болады, бұл оқушының психикалық және физикалық денсаулығына қауіпті. Интернетте жарияланған ақпараттық ресурстарды пайдалану көбінесе жағымсыз салдарға әкеледі. Көбінесе, АКТ-ның осындай құралдарын пайдалану кезінде энергияны үнемдеудің барлық тірі принципі іске қосылады: Интернет желісінен алынған дайын жобалар, эсселер, баяндамалар және мәселелерді шешу оқыту мен тәрбиенің тиімділігін арттыруға ықпал етпейтін таныс фактіге айналды. Компьютерде ұзақ жұмыс істеу баланың денесінің көптеген функцияларына теріс әсер етеді: жоғары жүйке қызметі, эндокриндік және иммундық жүйелер, адамның көру және тірек-қимыл аппараты [4]. Компьютерде жұмыс істеуден жанама әсерлер пайда болады:

- балалар қиялдауды тоқтатады, өздерінің визуалды бейнелерін жасай алмайды, ақпаратты әрең қорытындылайды және талдайды;

- компьютер балалардың психикалық және интеллектуалдық дамуы саласындағы ұзақ мерзімді бұзылуларды тудыруы мүмкін, есте сақтаудың кейбір түрлерінің жұмысын төмендетуі, эмоционалдық жетілмегендіктің, жауапсыздықтың өсуіне ықпал етуі мүмкін;

- психикалық шиеленіс балалардың стресстік жағдайын тудырады [5].

Осылайша, педагогтарды оқытуда ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға санитарлық-гигиеналық талаптарды теріс пайдаланбай және қатаң сақтамай шығармашылықпен қарау керек. Оқытуда ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану білім беру процесінің барлық қатысушыларының ақпараттық құзыреттілігін қалыптастыру зиян емес, шығармашылық, мақсатты және нәтижелі болуы үшін шешім жолдарын іздеу қажет көптеген мәселелерді тудырады. Бүгінгі таңда заманауи мұғалім жас ұрпақпен жұмыс істейді, оны жаңа қоғамда өмір сүруге дайындайды, демек, ол уақытпен бірге жүруі керек. Мұғалімдердің жаңа технологиялар мен әдістерді игерудегі табыстылық дәрежесі көбінесе мамандыққа берілгендікке, жаңа нәрселерді білуге деген ұмтылысқа, өзін-өзі тәрбиелеуге деген қызығушылыққа байланысты.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Ахметова Г.К., Қараев Ж.А., Мұхамбетжанова С.Т. Білім беру ұйымдарына электрондық оқыту жүйесін енгізу жағдайында педагогтардың біліктілігін арттыруды ұйымдастыру әдістемесі. Алматы, 2013

2. <http://ito.edu.ru.html>. Басурматорова Л.А., Хуснутдинова Л. С. Пән мұғалімдерінің АКТ-құзырлығының білім беру үрдісіндегі орны., 2016

3. <http://oo-luceum-533.ru/> Р.О.Калошина қазіргі заманғы сабақта мұғалімнің ақпараттық-коммуникациялық құзырлығы., 2021

4. Зимняя И.А. Педагогикалық психология: жоғары оқу орындарына арналған оқулық. – 2-ші толықт., түзет. және қайта өңд. бас. /Орыс тілінен аударған М.А.Құсайынова. – Алматы: TST-company, 2015. – 368 б.

5. Мирза Н.В. Профессиональная компетентность педагога. – М.: Московский Парнас, 2018.– 256 с.

УДК 616.89

ПОДРОСКОВЫЙ СУИЦИД

Марфель К. С.

Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Мақалада қазіргі уақытта стресстер мен жағымсыз оқиғалардың деңгейі әсіресе жоғары, және Т.Н. Березинаның пікірінше, балалық және кіші жасөспірімдердегі эмоционалды тәжірибелер үлкен жасөспірімдерде де, жеткіншектерде де соматикалық көріністерге әкелуі мүмкін. Бұл жұмыстың тақырыбы өзекті, өйткені қазір балаларда психологиялық жарақаттардың болуын анықтау және оларды жоюға қажетті көмек көрсету және психосоматикалық аурулардың пайда болу қаупін болдырмау немесе азайту өте маңызды.

Summary: The article says that at present the level of stress and negative events is particularly high, and, according to T. N. Berezina, emotional experiences in childhood and early

adolescence can lead to somatic manifestations in both older adolescents and adolescents. The topic of this work is relevant, since it is now very important to identify the presence of psychological injuries in children and provide the necessary assistance in their elimination and eliminate or reduce the risk of psychosomatic diseases.

Добровольный уход из жизни, совершаемый подростками, уже долгое время является огромной проблемой всего современного общества – в том числе, и нашей страны. Статистика ужасающа: на момент 2015 года Казахстан десять лет как входил в тройку стран-лидеров в мире по числу подростковых самоубийств (только с начала 2015 года 1126 казахстанцев покончили жизнь самоубийством, и из них 86 – несовершеннолетние) [1]. К нынешнему моменту статистика ничуть не утешает – лишь за шесть месяцев 2022 года в Казахстане совершено 1834 суицида [2].

Так почему же самоубийство остаётся такой серьёзной проблемой? Ведь, казалось бы, со временем качество жизни лишь улучшается, шагая в ногу с техническим прогрессом и активным ростом психологических наук. И всё же подростки, юноши и зрелые люди почему-то продолжают совершать суицид, добровольно расставаясь с жизнью.

Тема этой статьи – самоубийство, совершаемое подростком. Рассмотрим его детальнее.

Подростки – люди, возраст которых составляет приблизительно от одиннадцати до шестнадцати лет. Как раз на этот период приходится сложный так называемый переходный возраст. Человек выходит из детства, понемногу учится быть взрослым и самостоятельным. Но, как и показывает статистика, справиться он с этим может не всегда.

Фоном, на котором развивается суицидальное поведение ребёнка, чаще всего становятся конфликтные отношения в семье. Подросток ощущает себя лишним, ненужным. Эмоциональная изоляция родителей, непонимание ими потребностей ребёнка, безразличие к проблемам и переживаниям сына или дочери – всё это может быть благодатной почвой для развития суицидальных склонностей. Усугубляться они могут также ограниченными социальными контактами среди сверстников [3].

На этом фоне подтолкнуть к уходу из жизни может выступить как реальная ситуация, с которой подросток не может справиться сам, но и не может обратиться за помощью или поддержкой, так и скоротечные неприятности, которые могут стать той самой «последней каплей». Нередко причинами суицида становятся неразделённые чувства, булинг, пережитое сексуальное или физическое насилие, впервые обнаруженная и осознанная нетрадиционная сексуальная ориентация и многое другое. Порой даже то, что взрослому на фоне его проблем кажется мелочью, – скажем, плохая оценка или ссора с лучшим другом – может подтолкнуть подростка к сведению счетов с жизнью.

В связи с этими же обстоятельствами подросток может оказаться в ситуации, что ведёт к суициду несколько иным путём: ещё одной, не менее внушительной причиной подростковых суицидов, является та, что возникла

вследствие того самого технического прогресса, – так называемые «игры смерти» или «группы смерти», ярким примером которых может послужить популярная в мои подростковые годы группа ВКонтакте под названием «Синий кит». В чём суть? Ребёнок из интереса вступает в подобное сообщество и начинает общение с «куратором», который информирует его о заданиях «игры», предусматривающих причинение себе вреда. В качестве доказательства игрок обязан прислать фото, подтверждающее выполнение заданного. В случае неповиновения игроку угрожают тем, что уже взломали его устройство, вычислили личные данные и готовы причинять вред не только непокорному игроку, но и его родным и близким. Конечным заданием в этой «игре» является непосредственно самоубийство [3].

По каким признакам можно понять, что подросток склонен к суицидальному поведению? Чаще всего психологи советуют обратить внимание на следующие «звоночки»:

- вопреки распространённому мнению, человек, который говорит о самоубийстве, вполне способен его совершить – если ваш знакомый в последнее время размышляет о смерти, рассказывает, что задумывается о суициде, то считать это глупым блефом и игнорировать нельзя, возможно, вы сможете предотвратить трагедию;

- общее равнодушие; если ребёнок, прежде стремившийся к оценкам и достижениям, вдруг становится безразличен к этому – стоит задуматься;

- травмирующая ситуация, случившаяся в жизни подростка; если вам известно, что подростку пришлось пережить физическое и/или сексуальное насилие, домогательства, булинг, серьёзные конфликты, унижения, то не будет лишним уделить дополнительное внимание его чувствам и мыслям.

Что же следует делать родителям и педагогам, чтобы предотвратить самоубийство, и – что гораздо важнее – воспитать ребёнка, не склонного к суицидальному поведению?

Первое и самое важное: с ребёнком нужно говорить. И говорить искренне. Если вы родитель – интересуйтесь жизнью своих сына или дочери, научите их тому, что вам можно доверять, что вам можно рассказать всё. Уважайте их личное пространство – да, даже если они живут в вашем доме, это не отнимает у них права на неприкосновенность к личному дневнику, гаджетам, и на стук в дверь. На вопрос «Как же мне тогда узнать о его/её жизни?» ответ тот же – разговаривайте. Постройте доверительные отношения с ребёнком, и тогда о происходящем в его жизни вы будете узнавать от него самого во время доверительного разговора на кухне, а не из дневника и последующего после его прочтения скандала.

Второе – ребёнку стоит привить уверенность в том, что вы всегда рядом, и вы обязательно поможете в любых трудностях. Из любой ситуации можно найти выход, даже если она кажется абсолютно неразрешаемой, – для ребёнка это должно быть как дважды два. Демонстрируйте уважение к решениям ребёнка, учитесь мягко его направлять и не попрекать за ошибки – тогда с ещё

более серьёзной проблемой он пойдёт именно к вам, а не к подружке (фразу «Мама/папа меня убьёт» часто слышали?).

И третье – научитесь эмоциональной поддержке. Это не значит просто сказать безответно влюблённой дочери: «Ерунда, мальчиков на свете много», это значит показать ей, что вы уважаете её эмоции и готовы говорить с ней и выслушивать. Эмоционально поддержать ребёнка – это не значит сказать «Умей дать сдачи», когда с вами делится фактом переживаемого буллинга, это значит уверить своего ребёнка в его ценности независимо от внешних факторов и сделать всё, чтобы эту ценность обезопасить. Сейчас так много возможностей получать знания! Не нужно иметь диплом психолога, чтобы стать хорошим родителем. Сейчас в открытом доступе много соответствующей литературы, на которую современные родители и педагоги почему-то не находят времени.

Самое главное – показать нашим детям, что они нужны и ценны для нас в любом случае, и что с любым своим горем – от самого маленького до самого большого – они могут прийти к нам. Только тогда статистика подростковых суицидов пойдёт на спад.

Список использованной литературы:

1. Inbusiness Как уровень жизни влияет на социальное самочувствие людей? [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://inbusiness.kz/ru/news/kak-uroven-zhizni-vliyaet-na-socialnoe-samochuvstvie-lyudej>

2. Торебаева М. Подростковый суицид: пугающая статистика Казахстана [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.dw.com/ru/>

3. Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ, Україна, Кондратенко Л.О., Манилова Л.М., Чекстере О.Ю. Нові аспекти підліткового суїциду / Л.О. Кондратенко // Problems and prospects of territories' socio-economic development Conference Proceedings of the 6th International Scientific Conference, April 20 – 23, 2017, Opole, Poland. – С. 191-192

ОӘЖ 371.307

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМЫНЫҢ ТӘРБИЕШІ ТҰЛҒАСЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ - ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕР МӘСЕЛЕЛЕРІ

Маханова С.Б., Сайдувалиева Г.Т.
ОАИУ, Академик М.Сапарбаев Институты

Резюме: В данной статье рассматриваются вопросы психолого - педагогические компетенции личности воспитателя дошкольного учреждения. Значимость психолого-педагогических компетенций в организации своей работы.

Summary: This article discusses the issues of psychological and pedagogical competence of the personality of a preschool teacher. The importance of psychological and pedagogical competencies in the organization of their work.

Тәрбиеші болу үшін, тәрбиеленген болуың керек.
А.С.Макаренко

Балабақша тәрбиешісі - мектеп жасына дейінгі балаларды тәрбиелейді. Мамандық балаларды сүйе білетін, жауапты және белсенді адамдарға лайықты.

Менің ойымша, тәрбиеші-бұл тек мамандық қана емес, бұл кәсіби бейімділік кез келген адамға беріле бермейді, бұл кәсіби бейімділікке лайықты болуға өз еңбегімен, талантымен, заман талабына қарай үнемі өзгеруге, өмір ағымымен, жетілдіруге деген ұмтылысымен жетеді.

Тәрбиеші мамандығы тарихына көз жүгіртетін болсақ, өткен ғасырдың басында пайда болды. Бұл әйелдердің жұмыс істей бастағанына байланысты болды. Әсіресе, көптеген мектепке дейінгі мекемелер жаңа биліктің қалпына келуімен пайда болды. Көпшілік мемлекеттерінде де мектепке дейінгі мекемелер желісі шамамен сол кезеңде дами бастады.

Әр тәрбиеші баланы жақсы көруге міндетті. Мейірімді, жанашыр, ақылды, әділ, мобильді, балаларға үлгі және ата-аналарға бедел болуы абзал. Сондай-ақ, ол балаларға психологиялық қауіпсіздікті, мектепке дейінгі мекеме қабырғаларында өмір сүру қуанышын қамтамасыз етуі керек. Ойындар, балалардың іс-әрекеттері және еңбек үшін жағдай жасауға қабілеттілігі болуы.

Өз білімін үнемі жетілдіріп отыру, өзін-өзі тәрбиелеумен айналысу және т.б., сондай-ақ баланың жеке басын қалыптастыруға барынша қатысып, іс-әрекет жасау.

Тәрбиеші көп нәрсені білуі мен қатар икемділігі болу керек. Оның алдында тұрған қарапайым міндет емес – баланы әлемдегі табиғат, музыка, поэзия керемет құбылыстарды қабылдауға және түсінуге үйрету. Сонымен қатар әр тәрбиеші балалармен бірігіп тігу, шеберлік, ойнау және бірігіп ән айта білуге міндеттірі бар. Тәрбиеші әрқашан балаларына қызықты болуы керек. Кем дегенде ол бір жағынан, белгілі бір икемдігіне ие болуы керек, мысалы: керемет спортшы немесе жақсы әнші болу. Тәрбиеші тұлғасына көп оқу керек. Ол балалар көркем әдебиетін жақсы меңгергені дұрыс.

Тәрбиеші жалпы балалар ұжымының жұмысын ғана емес, сонымен бірге балалардың бір-бірімен жеке қарым-қатынасын да ұйымдастырады. Баламен үнемі қарым-қатынас жасау-тәрбиешінің маңызды қызметтік функциясы болып табылады. Жас ерекшелікті ескере отырып тәрбиеші көптеген сұрақтарға жауабын бере білуі қажет. Тәрбиешінің балалармен қаншалықты тез және дұрыс қарым-қатынас ұйымдастыра алатынына қарай және әр баланың тілін табумен, ол мектепке дейінгі мекемелердегі жағдайларда балалар өмірін ұйымдастыра алады, яғни балалардың болашақта сабырлы, мейірімді, көпшіл болуына әсерін тигізе алады, немесе керісінше балалардың тұйық, мазасыз болып өсуіне әкеліп соғуы мүмкін.

Мектепке дейінгі мекемелердегі баланың өмір сүру жағдайына қамқорлық жасау, барлық іс - шаралар режимін орындайды - тамақтану, ұйқы, дене шынықтыру, серуендеу, жаттығу-тәрбиешінің басты міндеті болып табылады. Балаларға аяқ киім бауын байлауға, сырт киімін киюге, қасық, шанышқы, қол орамалын қолдануға, ән айтуға, би билеуге, дұрыс сөйлеуге, сурет салуға, дос болуға және т.б. үйретеді [1].

Алайда, балабақша тәрбиешісінің жұмысындағы ең бастысы - оның әр

бала үшін жауапкершілігі. Ол баланың өмірінде мұрындары мен тізелері, сондай-ақ қолдары мен аяқтары сынбағанын қадағалайды. Әр баланың дене жарақат алмау жолдарын қадағалау жұмыстарын атқарады.

Тәрбиешінің сырт келбеті бала тәрбиесінде маңызды рөл атқарады. Егер тәрбиеші тұлғасы сүйкімді, ұқыпты киінген және әдемі үлгіде, көңілді болса, әзіл сезімі болса, балалар өте жақсы көреді. Жағымды көрініс, жұмсақ қарым-қатынас тәсілі балаларды ғана емес, ата-аналарға да жақсы әсер қалдырады.

Тәрбиешінің алдында күрделі міндетінің бір түрі – баланы дамытатын және тәрбиелейтін, балалар әлемін түсінетін және сезінетін, қатал мен мейірімділікті, кішкентай адамға құрмет пен талаптылықты біріктіретін ересек адам болу. Сондықтан тәрбиешілерге педагогика мен психология туралы білімді жеке және дұрыс қолдану үшін шыдамдылық пен икемділік қажет.

Балаларды оқыту, дамыту және тәрбиелеудегі негізгі әдіс - бұл ойын. Ақылды тәрбиешілер балаларға тыйым аз салады және ойынға көп көңіл бөледі. Өйткені, балалар өз тәжірибелерімен ойында өмір сүреді, әлсіздерді ренжіткен кезде қаншалықты жағымсыз екенін және мұқтаж болған кезде көмек алу қаншалықты қуанышты екенін біледі.

Баланың қабілеттерін байқай отырып, тәрбиеші болашақ әлсіз бастамалардың өскендерін қолдап қана қоймай, ата-аналарды баланы дамыту қажеттілігіне сендіруі керек. Бұл жағдайда тәрбиеші байқағыштықпен жақсы есте сақтау мен тактикасыз әрекет ету мүмкін емес.

Қазіргі әлемде тәрбиешінің жеке басына бірқатар маңызды талаптар қойылады. Олардың ішінде ең бастыларын көрсетуге болады және ол құзыреттерді меңгермей жоғары білікті тәрбиеші болу мүмкін емес, ал екінші дәрежелі құзыреттер, олардың сәйкестігі тәрбиеші үшін қажет емес, бірақ оны басқа адамды жақсы тәрбиелеуге және тәрбиелеуге қабілетті тұлға етеді.

Негізгі және қайталама талаптар тәрбиешінің іс-әрекеті мен қарым-қатынас психологиясына, оның қабілеттеріне, біліміне, қабілеттері мен дағдыларына, балаларды оқыту мен тәрбиелеуге пайдалы. Білікті тәрбиеші үшін қажетті негізгі және қосымша психологиялық қасиеттердің арасында тұрақты, үнемі барлық дәуірлер мен халықтардың мұғалім мен тәрбиешісіне тән және тәрбиеші өмір сүретін және жұмыс істейтін қоғам орналасқан әлеуметтік-экономикалық дамудың осы кезеңінің ерекшеліктеріне байланысты өзгермелі.

Тәрбиешіге қойылатын басты және тұрақты талап-балаларға, педагогикалық іс-әрекетке деген сүйіспеншілік, ол балаларды оқытатын салада арнайы білімнің болуы, кең эрудиция, педагогикалық түйсігі, жоғары дамыған интеллект, жалпы мәдениет пен адамгершіліктің жоғары деңгейі, балаларды оқыту мен тәрбиелеудің әртүрлі әдістерін кәсіби меңгеру. Осы факторлардың кез-келгенінсіз сәтті педагогикалық жұмыс мүмкін емес.

Барлық осы қасиеттер туа біткен емес. Олар жүйелі және қажырлы еңбекпен, тәрбиешінің өзіне деген үлкен жұмысымен алынады. Тәрбиешілер мен мұғалімдердің көп болуы кездейсоқ емес, олардың арасында дарынды және талантты, өз міндеттерін тамаша орындайтын бірліктер бар. Педагогикалық

мамандық саласындағы мұндай адамдар адам қызметінің көптеген басқа салаларына қарағанда аз болуы мүмкін [2].

Тәрбиешіге қойылатын қосымша, бірақ салыстырмалы түрде тұрақты талаптар-бұл әдептілік, көркемдік, көңілді ұстаным, жақсы талғам және басқалар. Бұл қасиеттер маңызды, жоғарыда аталған негізгі қасиеттерден кем емес.

Жоғары аталаған негізгі және қосымша педагогикалық қасиеттер жиынтығы ретінде қарағанда тәрбиешінің даралығын құрайды, соның арқасында әрбір жақсы тәрбиеші ерекше және қайталанбайтын тұлға болып табылады.

Қоғамның қазіргі прогрессивті дамуының негізгі бағыты-өмірді демократиялан дыру. Экономикалық өзгерістер әлеуметтік қатынастардың бүкіл жүйесіне әсер етті, нарықтық негіздерді олардың көп бөлігіне енгізіп, жауапты шешімдерді өз бетінше қабылдау қажеттілігін талап етті. Осыған байланысты адамдар арасында тікелей саяси, әлеуметтік, экономикалық және мәдени байланыстар орнату мүмкіндіктері едәуір кеңейді, бұл өз кезегінде іскерлік және жеке қарым-қатынастың күшеюіне әкелді.

Демократияның күшеюі қоғам өмірінің барлық салаларына қатысты өзекті мәселелер бойынша әртүрлі көзқарастарды жариялауға мүмкіндік берді. Аталған тенденциялар жаңа жас буын өкілдерінің бойында болуы керек қасиеттерге қойылатын талаптарды арттырды. Бұл қандай қасиеттер болды екен?

Біріншіден, бұл кеңейтілген демократия, пікірлердің плюрализмі жағдайында өмір сүру, адамдармен құқықтық және демократиялық негізде қарым-қатынас жасау және өзара әрекеттесу мүмкіндігі. Бұл, бір жағынан, көптеген түрлі көзқарастарды мойындау, түсіну, қабылдау, пікірталастар жүргізу және туындаған келіспеушіліктерді жоғары мәдени негізде шешу қабілетін білдіреді; екінші жағынан, бұл диктатурадан және адамға қысым көрсетудің кез – келген тәсілінен бас тарту, оған құрмет көрсетуді, оның қадір-қасиеті мен маңыздылығын тануды талап етеді. Бұл сонымен қатар қоғамның мүдделері белгілі бір адамның мүдделерінен басым болатын принциптен бас тарту.

Қоғам өмірінің өзгеруімен ол ұйымдастырушылық қабілеттерге, адамдарды басқаруға, басқарушылық шешімдер қабылдауға жоғары талаптар қояды. Мұнда кәсіби құзыреттілік және көшбасшы- басқарушы қасиеттеріне ие болу қажет.

Экономикалық қатынастар жүйесін өзгерту ұқыптылықты, тиімділікті, үнемділікті, экономикалық тапқырлықты, кәсіпкерлікті және басқа да көптеген жеке қасиеттерді талап етеді.

Демократиялық қоғам адамнан өз ойларын ауызша немесе жазбаша түрде жеткізе білуді, сендіруді, дәлелдеуді, сөйлеуді және басқаларды мұқият тыңдауды талап етеді. Жақын уақытта орта мектепті бітірген жастар осы қасиеттердің иелері болуы керек, егер біз қоғамымызда басталған оң өзгерістердің түпкілікті қалыптасқанын қаласақ, қазірдің өзінде балаларды

оқыту мен тәрбиелеу жүйесін айтарлықтай өзгерту туралы қамқорлық жасау керек. Жеке тұлғаны тәрбиелеу үшін қазір бізге заман талабына сай осы іспен айналысатын адамдар қажет, тәрбиешінің өзі тәуелсіз, сауатты, басқарушы, өз бетінше іс-әрекет етуші және басқа да көптеген қасиеттерге ие болуы керек, оларды жүйелі түрде дамыту керек.

Өз жұмысын сәтті жүргізу үшін тәрбиеші тұлғасы жалпы және ерекше қабілеттерге ие болуы керек. Жалпы қабілеттерге кез-келген адамның іс-әрекетінде жоғары нәтижелерді анықтайтындар кіреді, ал ерекше қабілеттерге педагогикалық іс-әрекеттің, балаларды оқыту мен тәрбиелеудің сәттілігі байланысты болатындар жатады [3].

Арнайы педагогикалық қабілеттердің арасында тәрбиешінің қызметіне де, тәрбиешінің жұмысына да біркелкі жатқызуға болмайтын ерекше қабілет бар, өйткені бұл екеуіне де бірдей қажет. Бұл педагогикалық қарым-қатынас қабілеті. Бұл қабілетті зерттеумен көп айналысқан психолог-ғалым В. А. Кан-Калик педагогикалық еңбектің құрылымында 200-ден астам компоненттер бар деп жазды.

Әлем өзгеруде, талаптар да өзгеруде. Ал қазіргі тәрбиеші жасына және басқа жағдайларға қарамастан, оларға сәйкес келуі керек.

Ұлы педагог және психолог Ш.А. Амонашвили айтқандай, әрқашан"... баланың мүмкіндігінің шексіздігіне сену және өзінің педагогикалық қабілеттеріне сену"керек.

Біздің балалар-мемлекетіміздің болашағы. Тек бақытты, өзін-өзі бағалайтын тәрбиешілер заманға лайықты ұрпақ тәрбиелей алады. Ал ол үшін оқытушылық кәсіптің беделін көтеру керек деп сенемін, өйткені балалар – болашаққа инвестиция. Біз қоғамның бұрынғы руханиятын жандандыру үшін қолымыздан келгеннің бәрін жасаймыз. Мүмкін бір күні біздің оқушыларымыздың бірі Александр Македонский сияқты: "әкем маған өмір берді, ал тәрбиеші-өлместік іс-әрекет",-деп ойды түйіндер.

Ол үшін ХХІ ғасырдағы мектепке дейінгі білім беру заманауи педагог-тәрбиешісіне лайықты болуға абзал.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Виноградова,Н.А., Микляева,Н.В.; Родионова,Ю.Н. Методическая работа в ДОУ: эффективные формы и методы. - М.: Перспектива, 2011 - 278 с.
2. Коробицына,Б.Ю. Пахомова,Т.А. Дошкольное образовательное учреждение: планирование и методическая работа: учебно-методическое пособие / авт.-сост.- Архангельск: АО ИППК РО, 2010. - 265 с.
3. Коджаспирова, Г.М. Культура профессионального самообразования педагога. - Москва, 2010. - 390 с.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛЫРАНЫҢ КРЕАТИВТІЛІК ҚАБІЛЕТТІЛІГІН АРТТЫРУ БАҒЫТЫНДАҒЫ ЖҰМЫСТАР

Мейрамбек Ә.Қ., Бухарбаева А.Н., Ботабек Н.Қ.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Статья посвящена проблеме развития креативности учащихся в средней общеобразовательной школе. Авторы раскрывают пути решения данной проблемы в учебно-воспитательном процессе в условиях современной школы.

Summary: The article is devoted to the problem of the development of students' creativity in secondary schools. The authors reveal the ways of solving this problem in the educational process in the conditions of a modern school.

Қазіргі уақытта креативті адамдарға шұғыл әлеуметтік қажеттілік бар. Оқушылардың креативтілігін дамыту - бүгінгі мектептегі маңызды міндеттердің бірі. Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде «креативтілік» ұғымы екіұшты түсіндіріледі. Табиғатқа, осы ұғымдардың мазмұнына және олардың құрылымына әртүрлі көзқарастар бар. Осыған байланысты көптеген әртүрлі анықтамалар пайда болады. Негізгі ұғымдар креативтіліктің үш контексте көрінетіндігіне байланысты: процесс, нәтиже (шығармашылық процестің өнімі), тұлғаның сипаттамалары (қасиеттері), яғни тұлғаның өзара әрекеттесетін компоненттерінің құрылымы қарастырылады: шығармашылық қабілеттер, мотивациялық компонент, интеллектуалды компонент [1]. Бастауыш мектеп жасындағы балалардың креативтілігін дамыту үшін оның құрамдас бөліктерін дамыту қажет.

Креативтілікті қалыптастырудың мынадай негізгі шарттарын бөліп көрсетуге болады: 1) дамыта оқыту қағидаттарын есепке алу (білім беруді даралау, зерттеушілік оқыту, проблемаландыру); 2) балаларға гуманистік көзқарас қағидаттарында педагогикалық процесті құру (бағаламау, қабылдау, қауіпсіздік, қолдау); 3) бастауыш сынып оқушыларының креативтілігін дамытуға бағытталған мақсатты креативті сабақтар өткізу.

Креативтілік жеке қасиет ретінде балалық шақта қалыптаса бастайды және бұл процесте білім беру жүйесі үлкен рөл атқарады. Мұғалімнің кәсіби қызметі күнделікті креативтілікті қажет етеді, сонымен қатар оқушылардың креативтілігін дамытудың қажетті шарты болып табылатын кәсіби маңызды сапа болып табылады.

Креативтілік терминінің өзі (лат. creatio - құру) - бұл бізді шығармашылықпен, жаңа нәрсені тудыратын шығармашылық қызметпен байланыстыратын «шығармашылық қабілет» ұғымының аналогы. Маңыздылығы мен үлкен тарихына қарамастан, шығармашылық пен шығармашылық проблемалары әлі де дамымаған. Ұзақ уақыт бойы адамның шығармашылық жетістіктері әртүрлі қабілеттердің жоғары деңгейімен түсіндірілді, бірақ шығармашылық қабілеттер ерекше түр ретінде ерекшеленбеді және интеллектпен параллель болды.

Шетелдік ғалымдар шығармашылықты екі аспект бойынша зерттейді. Бірінші аспект шығармашылық деңгейлерінің динамикасын және танымдық процестердің даму дәрежесін өлшей отырып, шығармашылықтың интеллектке тәуелділігін көрсетеді. Екінші аспект тұлғаның психологиялық ерекшеліктерін, оның көзқарасын, құндылықтары мен мотивациясын шығармашылықтың маңызды жағы ретінде көрсетеді.

Гуманистік психология өкілдерінің шығармашылығын түсіну туралы көзқарастар шығармашылықты зерттейтін көптеген отандық психологтардың көзқарастарына жақын болды. А.Маслоу, К.Роджерс шығармашылықты өз тәжірибесін терең түсіну қабілеті деп санайды, бұл өзін-өзі тану, өзін-өзі көрсету [2].

К.Р.Әлиев шығармашылықты былай қарастырады: «ойлау, сезім, қарым-қатынаста көрінетін және жеке тұлғаны да, сол адамның іс-әрекетінің өнімін де сипаттайтын шығармашылық қабілеттер» [3]. Шығармашылық - бұл ойлау, сезім және қарым-қатынаста космостықты жеңу процесі.

Шығармашылықты дамытудың маңызды құрамдас бөлігі - баланың айналасында креативті ересек адамның болуы, бұл жағдайда креативті мұғалім. Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық белсенділігін дамыту және оның шығармашылық өсуіне әсері, егер мұғалімнің кәсіби қызметі оқушылардың шынайы құрметіне және эмпатикалық түсінігіне, инновациялық педагогикалық технологияны шығармашылық белсенділікті дамыту құралы ретінде қолдана білуге негізделген болса, сәтті болады; бостандыққа деген ұмтылысты тәрбиелеу; бастауыш сынып оқушыларымен нәзік қарым-қатынас жасай білу, баланың табиғатын ұстану, оның жеке және танымдық дамуын қамтамасыз ету; оқушылардың тәуелсіз болу қабілетін ынталандыру және дамыту. Сонымен бірге шығармашылық ойлаудың әртүрлі аспектілерін арнайы оқытуға назар аудару қажет: проблемаларды, идеяларды, байланыстарды іздеу; идеяларды, гипотезалар мен шешімдерді ұсынуда еркін сөйлеу, икемділік, балама және өзіндік ерекшелік; идеяларды бағалау; әр түрлі зерттеу дағдылары (бақылау, жіктеу, жүйелеу, ақпарат алу және пайдалану, жалпылау, сонымен қатар қорытынды жасау, деректерді ұсыну және т.б.).

Креативтілікті сәтті дамыту үшін мұғалім тек шығармашылық адам ғана емес, сонымен бірге мейірімді, барлық жаңа нәрселерге ашық, ең бастысы педагогикалық практикада педагогикалық қарым-қатынастың демократиялық стилін қолдануы керек. Бұл демократиялық стиль тәрбиеленушілермен кең байланыста болуымен, құрмет пен сенімнің көрінуімен, әр балаға жеке көзқараспен сипатталатындықтан, мұндай мұғалім адамды жазалау мен қатаңдықпен басып тастамайды. Мұндай мұғалімнің жұмысы ақыл-ой белсенділігін ынталандыруға және танымдық мотивацияны қалыптастыруға бағытталған. Қарым-қатынас демократиялық тенденцияларға негізделген сыныптарда балалар арасындағы қарым-қатынасты дамыту үшін тиісті жағдайлар, сондай-ақ топтың эмоционалды жағымды климаты атап өтіледі. Педагогикалық қарым-қатынастың демократиялық стилі тәрбиеленушілер мен педагог арасында достық өзара түсіністік туғызады, балаларда тек жағымды

эмоциялар туғызады, өзіне деген сенімділікті дамытады, сондай-ақ бірлескен қызметтің ынтымақтастығындағы құндылықтарды түсінуге мүмкіндік береді.

«Өткенге қарап басымызды иеміз, ертеңге қарап білек сыбанамыз» демекші, бүгінгі бала - ертеңгі азамат. Сондықтан мектептің, мұғалімнің ең басты міндеті – рухани бай, жан-жақты дамыған тұлға қалыптастыру. Әр мұғалімнің алдындағы ізгі мұраты - өз пәнінен білім беріп қана қоймай, әр баланың «менін» ашу, сол «менді» креативті тұлғаға жетелеу. Креативтілік дегеніміздің өзі іздемпаздықтан туады. Креативтілікті баулу, қалыптастыру процесі нақ мектепте басталады. Кез-келген оқушы мұғалімнің басшылығымен орындаған шығармашылық жұмысының нәтижесінде өзінің ішкі мүмкіндіктерін дамытады. Уақыт талабына сай оқушылардың креативтілік қабілетін дамыту үшін, оқытудың жаңа ақпараттық технологиясын пайдаланған жөн деп ойлаймын. Шығармашылыққа үйрету үшін мынадай жағдайларды ескеру тиіс.

Мұғалім ең алдымен:

- Креативті көңіл-күй тудыру үшін сыныпта баланың көңіл-күйін белгілі бір жаққа назар аударту қажет;
- Әрбір креативті тапсырмалар оқушылардың қызығушылығына, жас ерекшелігіне байланысты болуы қажет;
- Шығармашылықпен айналысуға сыныпта, үйде қолайлы жағдай жасау;
- Әрдайым шығармашылық бағытқа оқушыны жүйелі түрде қалыптастырып отыру қажет.

Оқушылардың шығармашылық бағытқа әрдайым қызығушылығын тудырып отыруға әртүрлі әдіс-тәсілдерді қолдануға болады. Олар:

1. Берілген тапсырмаларды логикалық ойындар арқылы орындатқызу;
2. Тақырыптарды белгілі бір жүйе бойынша жинақтау;
3. Берілген тақырыптар бойынша кері байланыс, яғни пікірталастар жүргізу;
4. Мәтіндерді түрлендіру, яғни шығарма, шағын әңгіме, мәтін құру және т.б.
5. Мәтін, ертегі, сондай-ақ түрлі әңгімелерді өз бетінше аяқтау;
6. Кейіпкерлерге мінездеме жасау [4].

Осындай жұмыстардың өзі-ақ бала бойындағы түрлі креативтілікті дамытуға, қаламын ұштауға септігін тигізеді.

Қазақ тілі сабағында сөздік қорын дамытып, шығармашылық қабілеттілігін арттыруға, сондай-ақ сабаққа деген қызығушылығын оятуға жағдай жасайды [5].

Сонымен, қорытындылай келе, оқушының бойындағы шығармашылық қабілеттілігін арттыру бағытындағы жұмыстар жүргізу жаңа технологияның әдіс-тәсілдерін тиімді пайлану болып табылады. Қазіргі кезеңде заманымызға сай ұрпақ тәрбиелеу біздің мұғалімдердің міндеті болып табылады. Оқушылардың креативтілік қабілеттілігін арттыру бойынша білім мазмұнына алғаш М.Жұмабаев енгізген.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Тұрғанбаева Б.А. Ұстаздық шығармашылық / Алматы – 2007
2. Хьелл, Л. Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб.: Питер, 2016. – 608 с.
3. Колосова, Е.В., Поленькин, И.В. Мотивация художественного творчества как средство развития креативности студентов педагогических вузов / Е.В. Колосова, И.В. Поленькин // Известия Воронежского государственного педагогического университета. — 2016. — № 3 (272). — С. 185-188
4. Креативті психология: Оқулық/ Жолдасбеков А.А., Оспанова Б.А.- Алматы, 2013.- 410б.
5. Болашақ мұғалімнің креативті тұлғасын қалыптастырудың теориясы мен практикасы./кұрастырғандар: Б.А.Оспанова, А.Е.Ташбулатова.-Астана, 2014.-239б.

ОӘЖ 371.13.741

СӨЙЛЕУ ҚАБІЛЕТІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРМЕН КОРРЕКЦИЯЛЫҚ ЖҰМЫС ЖҮРГІЗУДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Мекенбай Д.Е., Төлей М.К., Алтынбек А.Д.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассмотрены особенности формирования и развития речи слабослышащих детей.

Summary: The article describes the features of the formation and development of speech impaired children.

Сөйлеу тіліндегі мүкістердің патологиялық дәрежелеріне, белгілі бір мүшелерінің атқаратын қызметтерінің бұзылуына, зақымдануының уақытына, басты кемістіктердің ықпалынан пайда болатын екінші бір ақаулықтардың көрінуіне байланысты олардың бір-бірінен айырмашылықтары да әр алуан болып келеді. Олар әрқайсысының өзіне тән симптоматикалық және динамикалық ерекшеліктеріне қарай әр түрлі салаға бөлінеді. Мұндай салаға дауыстың бірқалыптылығының бұзылуы, сөйлеу тіліндегі дауыс ырғағының бұзылуы, тұтықпа, дислалия, ринолалия, дизартрия, алалия, афазия, жазу тілі мен оқу тілінің бұзылуы жатады.

Тіл бұзылуының себептері органикалық және функционалдық болып бөлінеді.

Органикалық – түрлі зақымдардың нәтижесінде тіл аппараты мен жүйке жүйесінің бөлімдерінің бұзылуы.

Функционалдық – мұнда органикалық зақымдану болмайды, тек сөйлеу механизмдерінің функциясы бұзылады.

Тілдің бұзылуы түрлі жаста, әсіресе жас балаларда көп кездеседі. Сөйлеудегі бұзылу келесі топтарға бөлінеді:

1. Фонетикалық бұзылулар – бір дыбысты немесе бір топқа жататын

дыбыстарды айта алмау (ызың, шұғыл, тіл ортасы, тіл алды дыбыстардың бұзылуы- дауыссыз дыбыстардың қатаң – ұяң – үнді айтылуының бұзылуы, дыбыстарды дұрыс қабылдау қабілетінің бұзылуы). Бұған дислалия, дизартрия, фонетикалық-фонематикалық жетілмеу жатады.

2. Лексикалық-грамматикалық бұзылулар. Бұған енетіндер: шектеулі сөздік қор, жадағай фраза- фразадағы және сөйлемдегі сөздердің өзара қиыспауы, шылаулар мен жалғау-жұрнақтарды қате қолдану (сөйлеудің жалпы жетілмеуі).

3. Әуендік – екпіндік бұзылулар: екпінді дұрыс қоймаумен байланысты, дауыстың күші мен жоғарылығы, тембрінің бұзылуына қарай (ақырын, қарғылыңқы, бақылдақ және т.б.). мысалы: дисфония, ринолалия, ринофония т.б.

4. Қарқындылық ырғақтық бұзылулар: мидағы козу үдерістерінің басымдылығымен байланысты болатын шапшаң қарқын(брахилалия)- тежелу үдерістері басым болатын баяу қарқын (брадилалия)- үзік-үзік қарқын (қажетсіз үзілістер, сүріну, құрысу сипатты емес кекештену – физиологиялық итерациялар, полтерн және құрысу сипатындағы – тұтығу немесе кекештік).

5. Жазба тілдің бұзылуы: жазуда: фонеманың графемаға қате айналуы- толық жазбау- сөздегі әріптерді тастап кету немесе шатастыру- сөйлеудегі сөздердің өзара қиыспауы немесе орындарының ауысуы- жазу жолынан шығып кету және т.б., оқуда: дыбыстарды алмастыру мен шатастыру- әріптеп оқу- сөздің дыбыстық-буындық құрамын бұрмалау- оқылғанды түсінудің бұзылуы- аграмматизмдер. Мысалы: дислексия мен дисграфия.

6. Сөйлеудің жүйелі бұзылуы: сөйлеу мүмкін емес немесе былдырлау мүмкіндігіана болады, мысалы, алалия және афазия [1].

Дислалия, сөйлеу тілі мүшелерінің анатомиялық кемістіктерінен дыбыстардың бұзылып айтылуын сипаттайды. Дислалия сөйлеу тіліндегі ең көп тараған мүкістіктер. Пайда болу себептеріне қарай дислалия механикалық және функционалдық болып бөлінеді.

Органикалық дислалияға сөйлеу тілі аппаратының сыртқы сүйек құрылысының және бұлшық етүзілісінің органикалық кемістігінен дыбыстардың бұзылып айтылуы жатады. Органикалық дислалияның ерекшеліктері: тіласты желбезегінің тымқыс қаболып бітуінен, тіл діңұшы жоғарықарай емін-еркін көтеріліп қимыл дайалмайды да, таңдай арқылы айтылатын дыбыстар бұзылады. Сонымен қатар тілдің ауыздың ішіне зорға сиыптұратын өте етжеңді үлкен немесе өте кішкентай жіңішке болуы да дыбыстардың дұрысайтылуын қиындатады.

Соныменен, органикалық дислалия бұл перифериялық аппараттың сүйегі мен бұлшық етіне зақым келуінен дыбыстардың дұрыс айтылмауы.

Перифериялық сөйлеу аппаратының бұзылуы туа пайда және жүре пайда болуы мүмкін.

Туа пайда болатын кемістікке жататындар:

- прогнатия-жоғары жақ төменгі жақтан алға шығып тұрады;
- прогения – төменгі жақтың алға шығуы;

- тістердің дұрыс орналаспауы;
- еріннің түрлі кемістіктері;
- таңдай параличі.

Жүре пайда болатын кемістікке жататындар: сүйектер мен бұлшық еттердің зақымдалуының нәтижесінде артикуляциялық аппаратта пайда болатын түрлі кемістіктер.

Дұрыс тістеу – бұл астыңғы алғы тістер үстіңгі тістермен сәл жабылып тұрады.

Органикалық дислалияға жататын кемістік бұл ринолалия.

Ринолалия – ауыз бен мұрын қуыстарының дұрыс қызмет етпеу нәтижесінде дауыс құбылысының өзгеруі мен сөйлеген уақытта дыбыстың бөлінуі.

Ашық ринолалияның себептері: таңдайдың бөлінуі, жұқа таңдайдың қысқалығы, таңдайдың параличі.

Жабық ринолалияның себептері: мұрын қуысының бітелуі, мұрын қуысындағы ісіктер, мұрын қалқасының қисайып қалуы.

«Уранопластика» - жасанды таңдай жасау. Бұл операция баланың 5-6 жасында жасалады. Қазіргі мәліметтерге қарағанда жыл сайын 5000-нан астам балалар таңдай кемістіктерімен туылады. Бұның себебі: сөйлеу аппаратының жетілмеуі, түрлі инфекциялық, вирустық аурулар, тұқымқуалаушылық.

Дислалия сөйлеу тіліндегі бұзылған дыбыстардың санына қарай қарапайым және күрделі болып бөлінеді. Егер баланың сөйлеу тілінде мүкістердің саны төрт дыбысқа дейін байқалатын болса – оны қарапайым дислалия деп атайды, ал егер бесеу және одан да көп болса – оны күрделі дислалия деп атайды.

Сөйлеу тіліндегі дыбыстардың мүкістік ерекшеліктеріне қарай бөлінетін дислалияның түрлері:

1. Сигматизм – ызың дыбыстардың («с», «з», «ц», «ж», «ч», «ш», «щ») айтылуындағы мүкістіктер. Бұлар сөйлеу тіліндегі кемістіктердің ішіндегі ең көп тараған түрі;

2. Ротацизм – «р» дыбысының айтылуындағы мүкістік; 3.Ламбдацизм – «л» дыбысының айтылуындағы мүкістік; 4.Таңдай дыбыстарының айтылуындағы мүкістіктер; 5.Каппацизм – «к» дыбысы;

6.Гаммацизм – «г» дыбысы; 7.Хитизм – «х» дыбысы; 8.Йотацизм – «й» дыбысы [2].

Алалия грек сөзі, «қолдануға жарамайтын болымсыз тіл» деген мағынаны білдіреді. Демек, алалия деген ұғымға баланың құрсақтағы немесе тілі шыққан нәрестелік даму кезеңінде бас миы қабыршағының сөйлеу тілін қалыптастырып жетілдіретін аймағының органикалық зақымдануынан сөйлеу тілінің жүйелі түрде дамымауы немесе мүлде болмауы жатады. Сөйлеу тілінің мұншалықты бұзылуына негізінен орталық жүйке жүйесінің зақымдануы себеп болады. Органикалық зақымдануға мидың қабынып ісінуі, сырттан болатын қатты соққыдан зақымдануы, босанған кезде миға қан кетуі және нәрестенің құрсақтағы дамуы кезеңінде және толғақ кезінде, сондай-ақ дүниеге келгеннен

кейінгі бір айлығынан бір жас аралығындағы дамуында ағзадағы зат алмасу процесінің бұзылуы жатады. Сонымен қатар, алалияның пайда болуына менинго-энцефалит, рахит және қызылшаның асқынған түрі тыныс алу жолдарының қатты сырқаттануы және нәрестенің алғашқы айларындағы ұйқысы мен тәбетінің бұзылуы себеп болуы мүмкін. Бас миының үлкен сыңарының сөйлеу тілі аймағындағы жинақталған зақымдардың өздеріне тән ерекшеліктеріне байланысты алалия моторлы және сенсорлы болып бөлінеді.

Моторлы алалияда сөйлеу тілін қимылдатып қозғалысқа келтіріп тұратын талдауыштың қызметі бұзылады. Моторлы алалик балаларда назар аудару, көңіл қою, зер салу, ықыласпен қарау немесе бір нәрсені елеу, ілтипатқа алу, ескеру және есінде сақтау сияқты жоғарғы психикалық функциясының даму деңгейінің төмен екендігі байқалады.

Сенсорлы алалия. Сөйлеу тілін түсініп ұғынудың және сезіп түсінуінің бұзылуы сенсорлы алалияның ең басты сипаты болып саналады. Алайда сенсорлы алалияда есту қабілеті толық сақталады. Демек, сенсорлы алалия бас миының сол жақ жарты шарының самай аймағының зақымдануынан пайда болады. Мұндай балалар өздеріне қарата айтылған сөздерді мүлде түсінбейді немесе өте нашар түсінеді. Олар дыбыстардың ерекшеліктерін ажырата алмайды, яғни оларға айналасындағы құбылыстардың қимыл қозғалыстарынан шығып жататын әр түрлі дыбыстардың барлығы да бірдей сияқты болып көрінеді [3].

Дисфония – дауыс шығаратын аппараттың патологиялық кінәратқа шалдығуынан дыбыстың мүлдем болмай қалуын немесе әуезділік үннің бұзылуын сипаттайды.

Брадилалия – сөйлеу тілі мүшелерінің қимыл-қозғалыстарының патологиялық сылбырынан дыбыстар созылып шұбалаңқы айтылады.

Тахилалия – сөйлеу тілі мүшелерінің бірқалыпты жылдамдық қимылдарының патологиялық ауытқуынан дыбыстардың қарқындық ырғағы бұзылып, быдықтанып айтылуы.

Афазия – мидың белгілі бір жерінің жинақталып зақымдануынан бұған дейін қалыптасып, дұрыс жетіліп келе жатқан сөйлеу тілінің толық немесе ішін-ара жойылып кетуін сипаттайды. Афазия көбінесе ересек адамдарда кездеседі.

Афазия екіге бөлінеді: моторлы және сенсорлы.

Моторлы афазия – ауру тек қана ымдау арқылы түсінеді. Кейде, бұндай ауруларда 1-2 сөз қалып, осы арқылы қарым-қатынас жасайды. Жеңіл түрінде ауруда 10 шақты сөз қалып, сол арқылы қысқа сөйлемдер құрайды. Сөйлемде сөздердің не әріптердің түсіп қалуы мүмкін немесе орындарын ауыстырып айтуы мүмкін (қала – лақа, стол – скол).

Сенсорлық афазия – біреудің айтқанын түсінбейді. Есту органы қалпында. Айтқандыестісе де, оны дұрыс орындамайды. Мысалы, «Орындықты алып, беріәкел, сөйтіп үстелге отырып, оңқолыңды көтер» деген тапсырманы алып, оның тек кейбіреуінғана түсінеді. Ал, кейбіреуін түсінбей бір денекі қолын көтеріп тұрабереді. Өздерінің айтқансөздерін де, сөйлемдерінде де түрлі кемістіктер болады. Контаминация – екісөз дібіріктіріп,

бір сөз етіп оқу (мысалы, мектепке бару – мекбар).

Дислексия – оқу процесінің ішін-ара бұзылуының өзіне тән ерекшелігін сипаттайды.

Дисграфия – жазу процесінің ішін-ара бұзылуының өзіне тән ерекшелігін сипаттайды [4].

Сөйлеуі бұзылған балалардың түйсігі мен қабылдауы.

Есту арқылы қабылдау. Сөйлеуі бұзылған балаларда, фонетико-фонематикалық қабылдау кемшілігі кездеседі және сөйлеу – есту мен сөйлеу қозғалу анализаторларының байланысы міндетті түрде байқалады. Г.Ф. Сергееваның зерттеуі бойынша, сөйлеу-қозғалу анализаторлары қызметінің бұзылуы, әсіресе, дизартрия мен ринолалияда, фонемаларды есту арқылы қабылдауға қатты әсер етеді. Демек, мұнда үнемі дыбыстау және дыбысты қабылдау кемшілігі болады. Кейбір жағдайда, айтылуда қарама-қайшылығы жоқ фонемалар ажыратылады, енді бір жағдайда айтылуда сараланатын фонемалардың өзі ажыратылмайды. Дыбыстаудағы «тірек» қаншалықты аз болса, фонема бейнелерін қалыптастыру соншалықты нашар болады. Ал, фонемалық есту қабілетін дамыту, тілдің барлық жағын қатар қамтып, дамытумен тікелей байланысты, бұл өз кезегінде, баланың жалпы дамуын қамтамасыз етеді.

Көру арқылы қабылдау. Сөйлеу патологиясы бар балаларда, аталған психикалық қызмет тежеле дамиды. Зерттеулер көрсеткендей, нақты объектілер мен бейнелерді көру арқылы қабылдау, бұл балаларда анағұрлым төмен деңгейде болады. Әсіресе, таныс емес сипатта берілген мен заттарды тану қиындық туғызады. Олар заттың бейнесін қабылдау үшін, ұзағырақ уақытты қажет етеді. Мысалы, перцептивтік әрекеттерді қажет етеді. Бұлар бағдарлаудың ең қарапайым түрлерін ғана қолданады, айталық, үлгіге сәйкестендіру сияқты. Мысалы, фигураларды салыстыруда олардың пішіндеріне емес, түстеріне сүйенуі мүмкін. Ал, қалыпты дамудағы балалар, негізінен көру арқылы салыстыру жолын қолданады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Қ.С. Тебенова., А.Р. Рымханова. «Арнайы психология». Алматы, 2013ж.
2. Грищенко Л. Л. «Устранение дефектов речи», «Семья и детский сад». №1, 2015 г.
3. Зайцева Г. Л. «Дактилология. Жестовая речь». -М., 2012 г.
4. Малдыбаева А.О., Орынбаева Э.Ә. «Дефектология негіздері». Шымкент, 2017 ж.

ПСИХИКАЛЫҚ ДАМУЫ ТЕЖЕЛГЕН БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Мукатова А.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе қ., Қазақстан

Аннотация: Мақалада психикалық дамуы тежелген балалардың сөйлеу тілінің ерекшеліктері туралы айтылады.

Түйін сөздер: сөйлеу тілі, психикалық дамуы тежелген балалар, тіл кемістіктері, тілдің бұзылуы.

Қазіргі таңда қалыпты жағдайда кездесетін тіл кемістігінің барлық түрлері психикалық дамуы тежелген балаларда байқалады. Мектепке дейінгі психикалық дамуы тежелген балалардың сөйлеу тілінің фонетикалық жағын зерттеген Г.Г.Голубеваның айтуынша, балалардың дыбыс айтуының полиморфты бұзылу түрлері басым болып келеді, дыбыс айтуы бұзылған балалардың дыбыстардың фонетикалық топтар саны үштен асады [1].

Бірінші топқа: сонорлы Р және Л дыбыстардың айтылу кемістіктері, одан кейін ысқырық және ызың дыбыстарды айтуының бұзылуын көрсетеді. Дыбыс айтудың бұзылуының айтуы ішінде дыбыстардың шатасуы көбірек кездеседі. Психикалық дамуы тежелген балалардағы дыбыс айтуының бұзылуы есту-сөйлеу және сөйлеу-қозғалыс жүйесінің жұмысы мен өзара байланысының бұзылу деңгейіне қатысы бар. Мысалы, ПДТ балалардың дыбыс айтуының бұзылу механизмдері мен көрініс деңгейлері тіл кемістігінің дизартрия немесе дислалия болуына қарай әр түрлі болатыны белгілі. Дизартрияға шалдыққан ПДТ балаларда, ең алдымен, артикуляциялық күрделі жаттығуларды талап ететін дыбыстардың (Р, Л, Ш, Ж, Қ, Ғ) айтылу бұзылыстарын байқалады. Балалар ол дыбыстарды артикуляциясы оңайырақ жасалатын дыбыстарға алмастырады, бүйірлік және тіс аралық айтылу түрлері бойынша бұрмалайды немесе мүлдем айтпайды. Дыбыс айту бұзылыстарының ішінде дыбыстарды алмастыру ерекше орынға ие. Соның ішінде ең көп кездесетіні ысқырық және ызың дыбыстарды алмастыру. Бір дыбысты басқамен алмастыру тұрақтылығы байқалады, оның себебі дыбысты естуі нақты емес, сөйлеу, есту, талдау және жинақтаудың толық қалыптаспауы салдарынан балаларда дыбыс алмастыру көптеп кездеседі. [2].

Артикуляциялық моториканың бұзылу күрделілігі фонематикалық қабылдаудың бұзылуына алып келеді, бұл дыбыс айтуының бұзылыстарын одан әрі күйшейте түседі. Ал дислалиясы бар ПДТ балалардың дыбыс айтылуындағы бұзылыстары, Г.Г.Голубеваның зерттеулері бойынша, келесідегідей: артикуляциясы қиындау дыбыстарды еріндік-тістік және тіс төңіректік айтылу түрлері бойынша бұрмалау, артикуляциясы оңайырақ жасалатын дыбыстарға алмастыру (Ш, З - С), артикуляциялық сипаттары жақын дыбыстарды шатастыру (С—Ш, З—Ж, Л—Л' Р—Л). Дислалиясы бар ПДТ балалардың дыбыс айтуының негізіне фонематикалық есту қабілетінің жетілмеуі мен артикуляциялық ажырату қабілеттілігінің дамымауын жатқызуға болады [3].

Мектепке дейінгі психикалық дамуы тежелген балалардың сөйлеу тілі кемістіктер қатарында сөйлеу тілінің просодикалық жағының бұзылуы да кездеседі. Ғылыми мәліметтер бойынша, бұл категориядағы балалардың просодикалық жағының бұзылуы барлық компоненттеріне қатысты, яғни балаларда сөйлеу тілінің мәнерлілігі, екпіндігі, динамикасы, қарқыны, ырғақтылығы, модуляциясы және т.б. бұзылған (З.Матейова, С.Машура, А.Г.Рохмилевич, Е.В.Оганесян, Л.З.Арутюнян, Л.И.Белякова, И.З.Романчук). Балалар түрлі темпте айтылған сөйлемдерді ажырата алмайды, белгілі

мәнерлікті қайталап көрсетуге де және өз бетінше қайталауда да қиындыққа тап болады.

Психикалық дамудың тежелген балалар арасында сөйлеу тілі бұзылыстарының таралған сипаты «спецификалық ассимиляция»: бала артикуляциясы және дыбысталуы бойынша жуық дыбыстардан құралған сөзді дұрыс айта алмау. Балалар дыбыстарды естіп ажыратуда қиналады, сөзді қабылдауы және ритмін қайталауы бұзылған. Дыбыстық талдау мен жинақтау бұзылыстары тұрақты болады. Психикалық дамуы тежелген балалар сөздегі дыбыстардың кезектілігін, санын белгілеу, сөздегі дыбыстардың орнын сәйкестендіруде қиындықтарға ұшырайды [4].

Н.Ю.Борякова, В.А.Гончарова, О.В.Шичанина, С.Г.Шевченконың зерттеулері бойынша ПДТ бастауыш сынып оқушылардың жалпылау ұғымдарының қалыптасу деңгейі мен ерекшеліктерін келесідей көрсеткен. Заттардың нақты атаулары «ойыншықтар», «ыдыс» және «киім» деген ұғымдарға ғана толығырақ анықтама береді, ал «азық-түлік», «құстар», «жәндіктер», «гүлдер», «саңырауқұлақтар», «оқу заттары», «ағаштар», «балық», «жануарлар», «көкөніс» және т.б. жалпылау ұғымдары бойынша балалардың сөздерді атауы жеткіліксіз болды. Н.Ю.Борякова ПДТ балалардың жалпылау ұғымдарын жай ұғымдардан ажыратуда жіберетін қателерінің үш негізгі түрлерін көрсеткен: 1) жалпылау ұғымына оған байланысты емес жай ұғымдарды қосу; 2) ұғымдарды шатастыру; 3) жалпылау ұғымына жататын жай ұғымдарды мүлде атамау. Олардың ішінен көбірек қиындық туғызған ұғымдар - адамның іс-әрекетіне байланысты жалпылау ұғымдар болды. Қателердің келесі түрлері байқалды: 1) жалпылау ұғымын атамау; 2) жалпы ұғымды басқасымен алмастыру (жай ұғыммен, анықтамасымен); 3) жалпылау ұғымын дұрыс қолданбау; 4) жалпылау ұғымын көрсетілген заттардың орналасу жағдайына байланысты сөзбен алмастыру. Жалпылауға қарағанда балалардың нақтылау операцияларын жасауында айтарлықтай кемшіліктері байқалмады. Мысалы, оқушылар спорттық бұйымдарына жататын заттарды дұрыс атайды, бірақ оларды бір сөзбен жалпылауға қиналады. Сонда, жалпылау ұғымы балалардың импрессивті сөйлеуінде бар, бірақ олар белсенді сөздік қорына еңбегені мәлім. Осындай фактілердің негізінде авторлар ПДТ бастауыш сынып оқушылардың белсенді сөздік қорындағы көп сөздердің мағынасы нақты, ал жалпы мағынасы бар сөздердің көлемі аздау [5].

ПДТ балалардың сөйлеу тілі антоним және синоним сөздердің жеткілікті түрде қалыптаспағанымен ерекшеленеді. Е.В.Мальцеваның мәліметтері бойынша, ПДТ балалар антонимдерден гөрі, синонимдерді табуға қиналады. ПДТ балалар антонимдерді жақсы білетін сөздермен тез табады (үлкен – кіші, суық – жылы), ал сирек қолданатын сөздерге антонимдерді мүлдем таппайды немесе көп қателерді жібереді, мысалы: басқа сөзді айту немесе болымсыздық шылауды қолдану (тігу-жапсыру, келу-келмеу). Ал синонимдерді табуда балалардың жіберетін қателері: синонимнің орнына антонимді айтуында (қуаныш-қайғы) немесе басқа сөз табын атайды (қуаныш-қуанышты) [6,7]. Сонымен, ПДТ балаларға келесі лексикалық бұзылыстар тән: сөздік қорының

кедейлігі, сөздің атауы мен мағынасының сәйкес келмеуі, жалпылау ұғымдардың толық қалыптаспауы мен дұрыс қолданбауы, антоним және синоним құралдарының жеткілікті дамымауы [8].

ПДТ балалардың сөйлеу тілінде сөйлемдердің жай конструкциялары көбірек. Жайылма сөйлемдерді қолданғанда балалар сөздердің орнын бұзып, оған стреотипті, керек емес сөз тіркестерін қосады. ПДТ балаларда байланыстырып сөйлеуінің логикалық құрылымы бұзылған. Екіншілік бөліктерде тоқталып, маңызды логикалық бөлікті тастап кету, жағдайлардың кезектілігін айту бұзылыстары, бір тақырыптан екіншіге көшіп кету көп байқалады.

ПДТ балалардың жазуында спецификалық қателер кездеседі. Пайда болу себептерін ескеріп оларды топтарға бөлуге болады. Олар дыбыс айту және фонематикалық қабылдаудың қалыптаспауынан болған қателер; дыбыстық талдаудың дамымауымен байланысты; сөйлеу тілінің лексика – грамматикалық жағының жеткіліксіз дамуымен байланысты; кеңістіктік түсініктерінің жетілмеуі; ұсақ қол моторикасының дамымуына байланысты қателер, т.б. ПДТ балалардың сөйлеу тілі дамуының ерекшеліктері бір қалыпты емес: бір балада фонетикалық-фонематикалық бұзылыстар, екіншілерінде лексикалық-грамматикалық бұзылыстар кездеседі[9].

ПДТ балалармен түзету-логопедиялық жұмыс кешенді, сонымен қатар ажырата ықпал ету сипатта жүргізіледі. Ажырата логопедиялық ықпал етуде баланың клиникалық сипаттамасы, жеке психикалық ерекшеліктері, жұмыс істеу қабілеті, сөйлеу тілінің бұзылу механизмі және деңгейі ескеріледі.

Түзету жұмысы келесі бағыттар бойынша жүргізіледі:

- талдау, жинақтау, салыстыру, жалпылау ойлау жүйелерін дамыту;
- көріп қабылдауын, талдауын, көріп жадында сақтауын дамыту;
- кеңістікті бағдарлауын қалыптастыру;
- естіп қабылдауын, зейінін, естіп жадында сақтауын дамыту;
- қолдың ұсақ моторикасының және артикуляциялық бұзылуын түзету;
- сөздік қорын дамыту (сөздік қорын молайту, сөздің мағынасын анықтау, лексикалық жүйені қалыптастыру, сөздердің арасындағы байланысты бекіту):
- тілдің морфологиялық және синтаксистік жүйесін қалыптастыру;
- фонематикалық талдауды, жинақтауды, түсініктерді дамыту;
- сөйлем құрылымын талдауды қалыптастыру;
- сөйлеудің коммуникативтік, танымдық және реттеуші функциясын дамыту.

ПДТ тежелген балалармен көптеген түзете-дамыту жұмыс барысында әртүрлі тәсілдер мен әдістерді қолдану керек. Осы орайда ПДТ балалармен тек қана түзете-дамыту жұмыстары емес, сонымен қатар тәрбиелеу жұмысатрынада көп мән берілуі керек. Соның ішінде отбасылық тәрбие, эстетикалық тәрбие, дене тәрбиесі және музыкалық тәрбие. Осы жұмыстардың барлығы кешенді жүргізілсе, ПДТ балаларды нәтижеге тезірек жетуге болады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Зеленина Н. Ю. Стандартизованное наблюдение в изучении проявлений самоотношения у дошкольников с различными нарушениями в развитии // Дефектология. - 2007. - № 6. - С. 21 - 27.
2. Ковшиков В.А. Исправление нарушений различных звуков Спб. 1995.
3. Голубева Г.Г. Нарушения фонетической стороны речи у дошкольников с ЗПР // Логопед в детском саду. - 2006. - № 4.
4. Голубева Г.Г. Нарушение звукослоговой структуры слова у дошкольников с задержкой психического развития // Логопедия. - 2004. - № 1(3).
5. Китаева Н.Н. К вопросу об особенностях усвоения стечений согласных дошкольниками с задержкой психического развития.
6. Мальцева Е.В. Особенности нарушения речи у детей с задержкой психического развития // Дефектология. – 1990. - №6. – С. 10-18.
7. Подготовка к школе детей с задержкой психического развития. // Под общей ред. С.Г.Шевченко. - М., 2003.
8. Борякова Н. Ю. Исследование лексико-грамматического компонента языка у дошкольников с ЗПР // Логопедия. - 2005. - № 1.
9. Шичанина, О. В. Некоторые особенности объяснения значения слова детьми старшего дошкольного возраста с задержкой психического развития // Дефектология. - 2008. - № 1.

ОӘЖ 37.018

ЖАСӨСПІМДЕРДІҢ АДАМГЕРШІЛІК ҚАСИЕТТЕРІН ДАМУ ЖҰМЫСТАРЫНДА МЕКТЕП ПЕН ОТБАСЫ БІРІККЕН ЖҰМЫСТАРЫНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МҮМКІНДІКТЕРІ

Муратбаева М.

Шымкент университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье освещены вопросы необходимости сотрудничества школы и семьи в нравственном образовании подростков, эффективные методы сотрудничества которые способствуют успешной социализации личности, определяется роль семейного воспитания в развитии личности и становлении характера подростков. Раскрывается сущность понятия нравственного воспитания, приводятся некоторые рекомендации по организации совместной деятельности школы с семьей, подростковый возраст рассматривается с точки зрения формирования социальной активности личности, выявлены факторы, способствующие ее формированию. Определены основные направления взаимодействия школы и семьи с целью духовно-нравственного воспитания подростков, описаны возможные формы и методы работы с родителями, делается вывод о необходимости использовать педагогами многообразных современных форм и активных методов сотрудничества с родителями, с целью формирования доверительных отношений между всеми участниками педагогического процесса.

Summary: The article highlights the issues of the need for cooperation between the school and the family in the moral education of adolescents, reveals the features of the interaction between the school and the family, effective methods of cooperation that contribute to the successful socialization of the individual, determines the role of family education in the development of personality and the formation of the character of adolescents. The essence of the concept of moral education is revealed, some recommendations are given for organizing joint activities of the school with the family, adolescence is considered from the point of view of the formation of the social activity of the individual, factors contributing to its formation are identified. The main

directions of interaction between the school and the family for the purpose of spiritual and moral education of adolescents are determined, possible forms and methods of working with parents are described, a conclusion is made about the need for teachers to use diverse modern forms and active methods of cooperation with parents in order to form trusting relationships between all participants in the pedagogical process.

Тәрбие қоғамдық құбылыс, қоғам мен жеке тұлғаның арақатынасын қамтамасыз ететін басты жүйе. Тәрбие процесінің негізгі мақсаты – жеке тұлғаны әлеуметтендіріп, оның жағымды қасиеттерін дамыту, қоршаған ортадағы адамдармен тіл табысып, өзіне және басқаларға ыңғайлы болу болып табылады. Оқушылардың сапалы тәртібін, жағымды мінезін қалыптастыру, оған сәйкес сезімін және сенімін тәрбиелеу отбасының және оқу орындарындағы тәрбиешінің функциясын атқаратын барлық қызметкерлердің негізгі мақсатқа бағытталған іс-әрекетінің тиімділігіне байланысты. Дегенмен бұл жерде отбасының да алатын ролі ерекше. Ұлы педагог В.А.Сухомлинскийдің айтуы бойынша «Егер баланы тәрбиеленген дәрежеге жеткізудің сәті түссе, адамгершілік тәрбие жеке адамды жетілдіруде тиімді ықпал жасайды. Егер біз балаға қуаныш пен бақыт бере алсақ, ол бала дәл сондай бола алады». Дүние жүзінде, оның ішінде біздің отанымыз Қазақстанда, әрбір ұрпақтың жеке тұлға болып қалыптасуында ізгілік, яғни адамгершілік тәрбие шешуші фактор болуы заңдылық» [1].

Жеке тұлғалық қасиеттерді қалыптастыру барысында адамгершілік тәрбиесі - үзідіксіз жүргізілетін процесс. Ол адамның өмірге келген күнінен бастап өмір бойы жалғаса береді. Оның мазмұнын оқушының жеке бас қасиеттерінің кең шеңберін қамтиды. Оқушыларға адамгершілік тәрбие беруде отбасы мен мектептің орны ерекше. Өйткені бала туған күннен бастап ана-анасының аясында өсіп, өмірлік тәжірибесі қалыптаса бастайды. Бала мектеп табалдырығын аттаған күннен бастап оны тәрбиелеумен қатар ана-аналарға тәлім-тәрбие жұмысының мақсаты мен міндеттері туралы, оларда орын алатын жағымсыз мінездерді қайта құру жолдары, оқыту мазмұнын балаларға толық меңгертудегі отбасының көмегі т.с.с. мәселелер бойынша көптеген проблемаларды түсіндіру мектеп қызметкерлеріне жүктеледі. Отбасы адамзат баласының шыр етіп келгенде есігін айқара ашып енетін үйі, өсіп ержететін, тәрбие алатын аса қажетті, әрі қасиетті алтын бесігі, ұясы. Қай заманда болса да, үйелменнің адамзат ұрпағына ететін ықпалы мен әсерін өмірдегі басқа ешнәрсенің күшімен салыстыруға болмайды. Себебі, үйелмен мүшелерінің бір-біріне кісілік қарым-қатынас, эмоциялық сезімдері, ілтипат-ықыластары өмірінің жайымен, жанының табиғи бірлігіне, тұтастығына негізімен жақындық, үйелмен тәрбиесінің күші осында [2].

Отбасы ғасырлар бойы өмір сүріп келе жатқан адам баласының әлеуметтік ортасы. Халықтың салт-дәстүрін әдет-ғұрыптарының сақтаушысы. Сондықтан отбасы тәрбиесі халықтың ой арманымен мол тәжірибесімен ұлттық дәстүрімен дамып ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып жеткен тарихи мұра. Отбасы ең алғашқы жастарды тәрбиелеу мұрасы, оның негізгі мақсаты балалар тәрбиесі. Әрбір отбасыда балалардың адамгершілік қасиеттерін қалыптастыру ең бірінші

ата-ана тәрбиесіне байланысты. Біз бұл бөлімде отбасының бала тәрбиесіндегі алатын орнын және отбасы тәрбиесімен ұстаздар арасындағы байланыстарға тоқталамыз. Үйелмен тәрбиесінің түрлері мен мүмкіндіктері көп, әсіресе, көргенді, ынтымақты, тату-тәтті тұратын отбасында шаңырақ шаттығы-негізінен, қоғамдық сананың адамгершілік, кісілік, қайырымдылық, әдептілік, әділеттілік сияқты толып жатқан моральдық ұйымдарға негізделеді. Бала үшін отбасында ең алдымен, әке-шешесінің, ата-әжесінің басқа да ересектердің инабатты, кісілік үлгілерінің маңызы зор. Бала өз заманына тән кісілікті, әдептілікті, қайырымдылықты, тіпті бұрақылықты да алғаш рет осы өзінің отбасында меңгереді. Үй ішінде күнделікті айтылатын қариялардың ұлағатты өсиеттері мен ақылы, ал жастардың оларға деген сый құрметі, адал көңілі, әдепті қылықтары, ерке-назы, әзіл-оспағы, жалпы алғанда, дұрыс қалыптасқан моральдық-психологиялық қарым-қатынастар отбасы өмірінің ерекше бір байлығы, әшекейлі көркі. Мұндай ортада өскен балалар бақытты, олардың өмірден алатыны да, өмірге беретіні де көп болады [3].

Мектеп осы уақытқа дейін балалардың бойындағы қабілетін, қайсы нәрсеге бейімділігін, ол қабілеттер мен бейімділіктер қашан, қай мезгілде пайда болатынын толық шеше алмай келеді. Соның салдарынан дүниеде миллиондаған адамдар өздерінің болашақтағы орнын дұрыс тандай алмай қиналады, сәтсіздікке ұшырайды. Отбасы мен ата-аналардың осы проблемаларды шешуге тигізетін пайдасы мол.

Арманшыл талапты жастарға мамандық таңдау үстінде дұрыс бағыт, кеңес беретіндер, негізінен, солар. А.С.Макаренко ата-аналарға арнаған бір сөзінде былай деген: «Сіздің мінез-құлқыңыз - жеткіншек тәрбиедегі бірден-бір шешуші құрал. Егер сіз дөрекі және мақтаншақ немесе маскүнем болсаңыз- онда сізге тәрбие туралы ойлаудың қажеті жоқ. Сіз қалай киінсеңіз, басқалармен қалай әңгімелесіз, қалай қуанып, қалай қайғырасыз, достарыңызбен және қас адамдарыңызбен қалай қатынас жасайсыз, сіз қалай күлесіз, газетті қалай оқисыз, радионы қалай тыңдайсыз, міне, мұның барлығының да бала үшін маңызы ерекше». Ол өз еңбектерінде ата-аналар беделі туралы үлкен сөз көтеріп бала тәрбиесінде бұл беделдің алатын орнын көрсеткен. Әрине отбасында баланы мадақтау, оларға түрліше сыйлықтар беру сияқты дәстүрлер болуы мүмкін, бірақ жақсы қылықтар көрсеткені үшін сыйлықтар ұсыну мүмкін емес. Мұндай жағдайда бала жақсы істерді қоғам игілігі үшін емес, ата-анасынан сыйлық алу үшін деп ұғып, үлкен сыйлық алу мақсатында олар саудаласуды үйреншікті әдетке айналдырады. Ондай бала отбасы мен мектеп және Отан алдындағы борышын толық сезбейтін болып өсуі мүмкін. Әрбір ата-ана баласының тәрбиесі үшін Отан алдында, мемлекет алдында жауапты екенін ұмытпағаны абзал. Ата-анасына балалардың мінез-құлқын, бейімділігін сынып ішінде оқушылардың қарым-қатынасын, қоғамдық жүктемені орындауын, мектептегі сабаққа ынта-жігерін айта келіп, осы отбасына тән ерекшеліктерді ескеру. Мінез түрлілігі сияқты әр отбасы айтқан ойларды әртүрлі қабылдап жатады. Бірі ерекше ілтипат көрсетсе кейбіреулері жақтырмайды. Сынып жетекшісі, психолог екінші ата-ана болғандықтан

олармен тіл табысып отыруы керек. Мектеп оқу-тәрбие жұмысының мазмұнын жақсартуға қамқорлық жасайды, ата-аналарды, барлық жұртшылықты қатыстырады. Сондықтан адамгершілік қасиеттерді қалыптастыруда мектеп пен отбасының мақсат міндеттері бір екенін ата-аналар жақсы түсіністе болуы қажет [4].

Мектеп пен отбасы ынтымақтастығы өскелең ұрпақты тәрбиелеу жүйесіндегі шешуші буын. Оның жас ұрпақты тәрбиелеудегі рөлі өте зор. Мектеп еш уақытта отбасынан, қоғамнан тыс өмір сүре алмайды. Сондықтан оның іс-әрекеті отбасымен байланысты. Мектеп тәрбиеге байланысты қоғамдық күштерді ұйымдастыру және біріктіру рөлін атқарады.

Отбасы белгілі дәстүрлердің, жағымды өнегелердің, мұралардың сақтаушысы болумен бірге, жеке адамның азамат болып өсуінің негізі. Отбасы-оқыту мен тәрбие жұмысындағы мектептің одақтасы. Бала тәрбиесінің отбасында, мектепте нәтижелі болуы ынтымақтастыққа негізделеді. Отбасындағы басты мәселелердің бірі - баланың тіршілік әрекетін дұрыс ұйымдастыру: баланың тәртібі, міндеттері, қойылатын талаптар, оның үй еңбегіне қатысуы, оқу-әрекеті, бос уақытын ұйымдастыру.

Бала мүддесі жолында ата-аналар мен мұғалімдердің іс-әрекеті бірігіп, олар одақтас болса ғана, баланы жақсырақ тануға, оны әртүрлі жағдайларда көруге және осылайша ересектерге балалардың жеке ерекшеліктерін түсінуге, олардың қабілеттерін дамытуға, өмірлік құндылықтарды қалыптастыруға, теріс әрекеттерді жеңуге көмек бере алатын болады. Мұғалімдер үшін әр оқушының отбасымен серіктестік орнату, өзара қолдау атмосферасын және ортақ мүдделерді құру маңызды. Балаға адамгершілік құндылықтарды, ақылға қонымды өмір салтын қалыптастыруға бағытталған бағдарларды ерте жастан бастап беруде отбасының алатын орны зор. Бұл үшін ата - аналарға бала тәрбиесі жөнінде арнайы білім, түсініктерге ие болу талап етіледі. Мұнда оған мектеп мықты одақтас болып табылады [5].

Білім беру мекемесінің отбасымен атқаратын жұмысының негізгі бағыттарына төмендегілерді көрсетуге болады:

1. Оқушы отбасыларының сипаттамаларын жасау (ата-аналар құрамы, жұмыспен қамтылуы, білім алу және әлеуметтік деңгейі және т.б.).

2. Ата-аналармен бұқаралық іс-шараларды ұйымдастыру, ата-аналар мен тәрбиеленушілер үшін қоғамдық маңызы бар іс - әрекеттерді ұйымдастыру.

3. Ата-аналарға балалардың адамгершілік бейнесін қалыптастыруға, нашарлық пен жасөспірімдердегі жағымсыз көріністердің алдын алу мен диагностикалауда көмек көрсету.

4. Ата-аналармен олардың беделін арттыруға бағытталған ынтымақтастықтың әртүрлі формаларын қолдану, оларды балалармен бірлесіп шығармашылық, әлеуметтік маңызы бар іс-шараларға тарту,

5. Ата-аналардың білім беру мекемесін басқаруға қатысу құқығын қамтамасыз ету үшін жағдай жасау; оқу-тәрбие процесін ұйымдастыру: қоғамдық ата-аналар қызметін ұйымдастыруға көмек көрсету;

(Қамқорлық кеңес, ата-аналар комитеті. Әкелер кеңесі және т. б.); отбасы проблемалары бойынша ата-аналар бірлестігін құру (Жастар мектебі ата-аналар, одағы, жас отбасы клубы, жалғыз басты әкелер, жалғыз басты аналар, мүгедек ата-аналар, отбасылық клубтар).

6. Педагог-психолог, әлеуметтік педагог, қосымша білім беру педагогтары, аға тәлімгер, ұйымдастырушы педагогтар, кітапханашы, тәрбиешілерді (ұзартылған күн топтары, интернаттар, сыныптар) отбасымен белсенді жұмыс жасауға тарту.

7. Ата-аналарға балалардың әлеуметтік тәжірибесін, қарым-қатынас іскерліктері мен дағдыларын дамытуға, жоғары сынып оқушыларын отбасылық өмірге дайындауға көмек көрсету («этика және отбасылық өмір психологиясы», «отбасылық тәрбие негіздері» бағдарламалары бойынша факультативтер, арнайы курстар, үйірмелер, клубтар).

Жалпы білім беру мектептерінде ересектер мен жасөспірімдер арасындағы ынтымақтастықты қалыптастыру үшін ұжымды біртұтас, үлкен отбасы ретінде қарастыру маңызды, ол мұғалімдердің, балалардың, ата-аналардың бірлескен іс-әрекеті ұйымдастырылған жағдайда ғана қызықты болады.

Қазіргі таңда түрлі объектив, субъектив себептерге байланысты балалардың ерте есейуі байқалады. Әсіресе, 5 - 6 сынып балаларымен жұмыс жасаудың қиындап бара жатқандығын байқауға болады.

Сондықтан, жасөспірімдердің адамгершілік қасиеттерін тәрбиелеудің негізгі функциялары ретінде төмендегілерді көрсетуге болады: диагностикалық (отбасының ерекшеліктерін және микроортаның әсер ету дәрежесін зерттеу); болжамдық (тәрбиелік жағдайларды модельдеу); ұйымдастырушылық -коммуникативтік (ата-аналарды психологиялық-педагогикалық ағарту); құқық қорғау (отбасыларды құқықтарын, бостандықтарын, әлеуметтік кепілдіктерін қорғауда қолдау көрсету); алдын алу -профилактикалық (девиантты мінез-құлықтың алдын алу); әлеуметтік-тұрмыстық (мұқтаж отбасыларға материалдық көмек көрсету); әлеуметтік-психологиялық (шұғыл психологиялық көмекті жүзеге асыру); ұйымдастырушылық (мәдени-демалыс, спорттық-сауықтыру қызметін, балалардың техникалық және көркем шығармашылықты жұмыстарын қамтамасыз ету) [6].

Мектеп пен отбасы ынтымақтастығының бірнеше нысандары бар. Мектеп пен отбасы байланысының басты формасы - ата-аналар жиналысы. Онда күнделікті өмір, еңбек, демалыс, оқушылардың бос уақыты, кәсіптік бағдар, оқу және тәрбие жұмысы, т.б. талқыланып, оларды одан әрі жетілдірудің нақты жолдары қарастырылады.

Мектептің ата-аналар комитеті мұғалімдерге, ата-аналарға көмектесіп, балалардың демалысын, қиын отбасыларын қамқорлыққа алып, балалардың

тұрған жеріндегі жұмыстарды ұйымдастыруға қатысып, ата-аналар жиналыстарын, конференцияларын пікірталастарды, балалар мерекелерін өткізуге арналған дайындық жұмыстарына қатысады. Мектептің, отбасының, бүкіл халықтың және мемлекеттің негізгі мақсаты - қазіргі заманның талаптарына сай балаларды және жастарды тәрбиелеу, оларды мамандық таңдауға, арнайы орта және жоғары оқу орындарына түсуге даярлау.

Мектеп және отбасының ынтымақтастығы келесі жағдайлармен үйлестіріледі:

- тәрбиенің біртұтас субъектісімен;
- бала тәрбиесінің ортақ мақсаттары және міндеттерімен;
- педагогтар және ата-аналар іс- әрекетінің келісілген қажеттілігімен;
- бала проблемасын шешуде мектеп және отбасының күш салуын

біріктіру мүмкіндігімен;

– отбасылардың, сынып және мектеп ұжымдарының, өзара іс-әрекетке қатысушыларының әрқайсысын өзара толықтыру мүмкіндігі-мен.

Педагогтар мен ата-аналар одағын құруда маңызды рөл педагогтарға (мектеп директоры, директордың орынбасары, сынып жетекшісі, әлеуметтік педагог) тиесілі. Білім беру ұйымдарында мектептің отбасымен жұмысын көрсететін түрлі бағдарламалар (кешенді «Тәрбие» бағдарламасы, мектептің өзге де әлеуметтік институттармен өзара әрекеттесу бағдарламасы, «Құқықтық тәрбие», «Салауатты өмір салты» бағдарламасы, тұлғаға-бағдарлай оқыту үлгісі және т.б.) әзірленген және нәтижелі жұмыс жасауда.

Мектептердің оң тәжірибелерін ескере отыра, отбасында тәрбиелеу процесін жақсарту, балалар құқығын қорғауды күшейту, қоғамдағы жат құбылыстардың отбасына тигізер теріс ықпалын азайту көзделген жаңа мақсаттар мен міндеттер белгіленуде.

Қорыта айтқанда, жасөспірімдердің адамгершілік қасиеттерін дамытуда мектеп ата-аналарды бала тәрбиелеу мәселелеріне белсенді қатыстыруға, бала тәрбиесіндегі өзекті мәселелерді шешудің түрліше формалары мен әдіс тәсілдерін мақсатқа сай пайдаланып, отбасымен мызғымас одақ құруы тиіс.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Байдельдинова Г.К. Научно-теоретические основы подготовки будущих учителей для организации взаимодействия школы и семьи. – А.: Ғылым, 1998. – 81 с.
2. Әтемова Қ.Т. Оқушыларда гумандық қасиеттерді қалыптастыруда мектеп пен отбасының бірлескен жұмысы: п.ғ.к. дисс. – А.: 1999. – 127 б.
3. Шарафадин А.А. Отбасында ата-ананың балаға тәрбиелік ықпалын арттырудың педагогикалық шарттары. п.ғ.к.дисс. А., 2004.- 130б
4. Нұрғалиева Д.Ә. Тәрбие процесінде 5-9 сынып оқушыларының адамгершілік құндылықтарын қалыптастыру. п.ғ.к. дисс. А., 2005.-140б
5. Шүйіншина Ш.М. Оқушылардың білім сапасын арттырудағы отбасы мен мектептің бірлігінің педагогикалық шарттары. п.ғ.к. дисс. Астана, 2008.- 170б

6. Колесова Л.Г. Организация взаимодействия семьи и педагогического коллектива в структуре деятельности заместителя директора школы по учебно – воспитательной работе. Дис. к.п.н. – Сан-Петербург., 1999. – 137 с.

ОӘЖ 373.3

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ЕРТЕГІЛЕР НЕГІЗІНДЕ ТӘРБИЕЛЕУ

Мусаева Ш., Құралбай А., Уәлихан Қ.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье представлены сведения о сказках, о видах сказок. Учащимся начальных классов рассказывается о воспитательных значениях сказок и приводятся примеры использования сказок на уроке.

Summary: This article provides information about fairy tales, about the types of fairy tales. Primary school students are told about the educational meanings of fairy tales and examples of the use of fairy tales in the classroom are given.

Көптеген ғасырлар бойы ауызша әдебиетте ұрпақтан-ұрпаққа беріліп келе жатқан халықтық тәрбие үлгілері әлі күнге дейін олардың педагогикалық мүмкіндіктерінің маңыздылығын дәлелдейді.

Ауызша халық шығармашылығының балаларға ең жақыны – ертегі. Бала тәрбиесіне ерекше әсер ететін ертегілердің ертегілердің тәрбиелік мәні өте зор. Қазақ ертегілері алуан түрлі.

Ертегі арқылы біз қоршаған ортаны зерттей аламыз, табиғаттың сиқырлы құпияларын сезіне аламыз, халықтың сұлулық пен әдептілік туралы идеяларын бойымызға сіңіре аламыз, ұлттық дәстүрлер, әдет-ғұрыптар туралы түсінік ала аламыз, адамгершілік тәрбиесінің бастауларына жүгіне аламыз.

Ертегі жас ұрпақты жан-жақты жетілген адамгершілік азамат ретінде тәрбиелеуде ерекше орын алады. Ертегі адамның қиялын дамытады. Кімнен, қандай кейіпкерлерден аулақ болуды насихаттайды. Бұл өшпес туындылар болашақ баланың мағыналы, мақсатты көзқарасын тудыратыны сөзсіз.

Ертегі әр баланың жеке ойлауының ең нәзік белгілерін тұтандырады, сонымен бірге ол балалардың біреуінің жүрегін ашады, балалар ұжымында нәзік интеллектуалды қатынастарды тудырады [1].

Табиғат аясында мұғалімнің ойынан туған және аузымен айтылған ертегі балаларға арналған жарық сәулесі, олардың ми қуысының барлық құпия бұрыштарында қозғалатын жарық сәулесі. Балалар ертегіге құмар болады.

Ертегісіз балалар арасындағы интеллектуалды қарым-қатынасты түсіну мүмкін емес, ертегіге құмар болмай, ұжымдық тәжірибе болмайды, ертегісіз ойдан шабыттанған қуаныш балаға түсінікті болмайды.

Мектептің табалдырығын аттаған балалар мектептен тартынып тұрады, өйткені олар өз ұжымымен бірге ертегіден шыққан теңдесі жоқ сезімдерді сезінгісі келеді. Бастауыш мектеп мұғаліміде оларды сабаққа ертегілерді пайдалану арқылы қызықтырады, өйткені олар ертегіні естиді, ертегіні тыңдайды. Мұғалім өмір бойы оқушының рухани әлемінде ертегі ретінде

бірінші орында жадында қалады. Ертегі-бұл кішкентай астық, баланың өмірлік құбылыстарды бағалауы осы астықтан өсіп, жақсарады [2].

Ертегі-бұл ойдың бесігі, және сіз бала тәрбиесін құрған кезде, ол осы бесік туралы естеліктерді өмір бойы сақтауы керек.

Ертегі-бұл ойланудың рахаты, ал ертегі баланың ойлау қабілетін нығайтады, осылайша өзінің ар-намыс сезімін бекітеді.

Қазақ ертегілерін сабақта пайдаланудың негізгі мақсаты:

1. Ертегіде халықтың ұмытылған сөздері кездеседі. Олай болса, ертегі-бұл тіл тұрғысынан қажет нәрсе.

2. Балалар әдебиеті жоқ жерде баланың рухын, қиялын тәрбиелеуге үлкен кедергі болатыны рас ал ертегі баланы қиялдауға, сөйлеуге үйретеді.

3. Қазақ халық ертегілері балаларды мейірімділікке, адалдыққа, әділдікке, еңбекқорлыққа, тазалыққа, достыққа, әдептілікке ең бастысы адамгершілікке үйретеді. Зұлымдықтан, айлакерліктен, өтіріктен, жамандықтан аулақ болу үшін тәрбие жолын белгілейді. Әрқашан бейбітшілік, бірлік, ынтымақтастық жеңетінін көрсетеді [3].

Ертегілер мен батырлық әндердің кейіпкерлері, батырлардың елді қорғау жолындағы батырлықтарын дәріптей отырып, халықтың бірлігі мен тыныштығын сақтау азаматтық парыз екенін, жас ұрпақты патриоттық пен Отанға деген сүйіспеншілік рухында тәрбиелейтінін нық түсінеді.

Қазақ ертегілерін ең алғаш зерттеп, жинақтаған Шоқан Уәлиханов, Г. Н. Потанин, В. В. Родлов, А. Е. Алекторов, А. Ивановский, Л. Исаков, О. Әлжанов, Р. Дүйсенбаев, М. Көпеевтер болса, кейін Э. Диваев, Н. Пантусов, А. Мелков, М. Әуезов, С. Сейфуллин, М. Ғабдуллиндер зерттеп жинақтай бастады. Бұл зерттеушілердің барлығы да ертегілерді адам баласының арман мүддесі, болашақтан күтетін үмітінен, қиялынан туған деп қарастырады. Бірақ, ертегілердің тәрбиелік жақтарын, адамның не бір сапалық жақтарын қалыптастырудағы оның ерекше ықпалы туралы пікір кездесе бермейді. Қазақ ертегілері өзінің тақырыптары, көтерген мәселелері, мазмұнына байланысты 4 ке бөлінеді:

Қиял-ғажайып ертегілері, қиял-ғажайып ертегілердің оқиғасы қиялға, фантазияға негізделіп құрылады, өмірде болмайтын нәрселер туралы баяндалады. Кейіпкерлері қиялдан туған жалмауыз, жезтырнақ, мыстан кемпір, алып дәу және солармен күрескен батырлар болып келеді. Сонымен қатар адамға көмектесетін қанатты тұлпарлар, құстар да қиялдан туған бейнелер. Қиял-ғажайып ертегілері адамдардың арманы мен қиялын танытады, болашаққа деген сенімін білдіреді.

Тұрмыс-салт ертегілері, тұрмыс-салт ертегілерінің кейіпкері қарапайым адамдар. Адамдардың шыншылдығы, озбырлығы және өмірдегі қиындықтар жайлы баяндалады. Бұл ертегілер өте қысқа, сюжеттері бір бағытта болып келеді. Тұрмыс-салт ертегілерде қойшы малшы, бақташылардың тұрмысы суреттеледі. Бұл ертегілердің өзіне тән ерекшелігі-өмірде болатын жағдайлар мен болмайтын нәрселердің араласып отыруы.

Хайуанаттар туралы ертегілер, хайуанат жайындағы ертегілер ата — бабамыз төрт түлік малды қадірлеп, пір тұтқан. Балаларға ең жақын ертегілер хайуанаттар туралы ертегілер. Хайуанаттар туралы ертегілердің кейіпкерлері аң, құс, үй жануарлары болады. Алайда олар адамға тән қасиеттер, әрекеттер иесі болып суреттеледі де сол арқылы сұм — қиянатшыл, арамза, қу мінез қылықтар әшкереленеді, еңбексүйгіштігі, батылдығы, адалдығы суреттеледі.

Шыншыл ертегілер, шыншыл ертегілер халық өмірін, тұрмысын шындық тұрғыдан бейнелейді. Атқа мінерлердің іс — әрекеттерін әшкерелейді. Ертегілердің тілі көркем, қарапайым, түсінікті жеңіл келеді. Шыншыл ертегілер-қазақ ертегісінің ең мол түрі. Шыншыл ертегіге халық өзінің дүниетануындағы, қоғам тіршілігіндегі, үй тұрмысындағы басты тірліктері — барлық мұң, мүддесін, тартыс, талабын жиып, түйген.

«Ертегілер елінде», «Математика ертегі әлемінде», «Қазақ тілі еліне саяхат» т.с.с кештер ұйымдастыруға болады.

Мұндай кештердің мақсаты: оқушыларға ертегіні суреттеп, сахналап қою. Мән-мағынасын ашу. Халық ауыз әдебиеті шығарма кейіпкерлерінің істеріне баға беріп, өз көз қарастарын білдіруге үйрету. Оқушы бойындағы адамгершілік қасиеттерді дамыту, логикалық ойлауын және шығармашылық қабілетін дамыту.

Еліміздің болашақ ұрпағын эстетикалық талғам мен эстетикалық мәдениетін қалыптастыру; ертегі арқылы адамгершілік, достық, мейірімділік, еңбексүйгіштік, шыншылдық, елжандылық қасиеттерге тәрбиелеу. Жақсыдан үйреніп, жаманнан жиренуге бейімдеу.

Мұндай кештерді ұйымдастырғанда көрнекі құралдар кеңінен қолданылады: слайд, тақырып жазылған плакат, ертегі кейіпкерлері суреттелген плакаттар, ертегілерге қажетті құрал жабдықтар [4].

Бастауыш сыныпта оқушылардың меңгеруіне қиын пәндердің бірі ол — математика сабағы. Математика сабағында ертегілерді пайдалану сабақтың жақсы меңгерілуіне оң әсерін тигізеді.

Сандар мен цифрлар тақырыбын өткенде келесідей ертегілерді құрастырып сабақты қызықтыда түсінікті етіп өткізуге болады.

Әлемде үлкен ел болыпты. Бұл елдің тұрғындары-сандар екен. Олармен бірге бұл елде цифрлар өмір сүреді екен. Сандардың көпшілігі соншалық, цифрлар жетіспейді екен. Цифрлар тек 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 және 0 екен.

Сандар мен цифрлар бірге тату тәтті өмір сүреді. Мысалы, біреу "он бес" десе, 15 саны жазылуы керек болса, 1 және 5 цифрлары қатар келіп, 15 санын құрайды екен.

Күндер өтіп, күндердің бірінде сандар цифрларға келіп:

- Біз көппіз, ал сендер азсындар. Сондықтан біз сіздерден күштіміз", - депті.

Цифрлар сандарға ренжіп, содан кейін 0 саны басқа сандарға келіп:

- Мақтаншақ сандары жоқ басқа елге барайық. Сандар өздері қалсын. Олар не істейтінін көрейік?- деп цифрлар ол елден көшіп кетеді.

Келесі күні сандар өздеріне жаңа үйлер салады. Енді әркім өз үйінің есігіне өз сандарын жазайын десе олар жаза алмайды. Қанша сан өз аттарын айқайласа да, ештеңе шықпайды. Өйткені олардың жанында цифрлар жоқ. Қанша сан болмасын, цифрларсыз өмір сүруге болмайды. Сандар енді цифрларды іздейді. Ақыры оларды тауып, кешірім сұрап өз елдеріне қайтарады.

Содан бері цифрлар мен сандар достықта өмір сүрді [5].

Бұл ертегінің мақсаты оқушыларға достарына мақтанбауды, достарын ренжітпеуді ал егер ренжіткен жағдайда кешірім сұрап, тату тәтті өмір сүруге үйретеді. Ал сабаққа байланыстысы сандар цифрлардан құралатынын түсіндіреді.

Ертегілер негізінде бастауыш сынып оқушыларын тәрбиелеу оқушылардың адамгершілік және эстетикалық тәлім-тәрбиесінің дамуына ықпал жасайды. Оқушыны көздеген мақсатына, алдына қойған жоспарына жету жолында кездескен кедергілерді әділдікпен шешуге, ізденімпаздыққа үйретеді. Өмірде кездесетін жақсылық пен жамандықтың, шындық пен өтіріктің, мейрімділік пен қатігездіктің, әділет пен әділетсіздіктің, еңбек пен жалқаулықтың ара жігін ажыратып, түсінуге, бағалауға жол ашады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Егенова А. Ертегіні әңгімелеп беру немесе мәнерлеп оқу. - //Қазақстан мектебі. - 2004. - №5. - б. 13-15.
2. Кожгагельдиева, С. С. Әдебиеттік оқу пәнінде қазақ халық ертегілері арқылы бастауыш сынып оқушыларына адамгершілік тәрбиені қалыптастыру / С. С. Кожгагельдиева. -Текст: непосредственный // Молодой ученый. -2018. -№5.1 (191.1). -С.49-51.
3. Шәріпова Ж. Ана тілі сабағында ертегілерді оқыту. - //Қазақстан мектебі. -2003. - №2. - б. 20-21.
4. Сайлыбаева Ж. Ауыз әдебиеті үлгі арқылы баланың тіл байлығын дамыту. -2004. - №5. - 25-26 бет.
5. Бартаева О. Бастауыш сыныпта ертегілерді оқыту. // Бастауыш мектеп, 2004. № 11. - 18-20 бет.

ОӘЖ 373 2

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ӨЗІНДІК ЖҰМЫСТАР АРҚЫЛЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Мухашова А.Б., Нұрмаханбет А., Мінкән Ә.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматривается формирование познавательной компетенции младших школьников через самостоятельную работу.

Summary: The article deals with the formation of cognitive competence of younger students through independent work.

Оқушылардың танымдық құзіреттілігін өзіндік жұмыстар арқылы қалыптастырудың түпкі мақсаты – оқушыларді белсенді ой қызметін, әртүрлі

танымдық мәселелерді өздігінен шешуге, бұрынғы меңгерілген білімді қолдануға ұмтылысы бар оқыту үдерісінің субъектісі етіп тәрбиелеу.

Педагогикалық-психологиялық еңбектерде оқушылардың тапсырмаларды өздігінен орындауы олардың танымдық қызығушылықтарын арттырып, танымдық белсенділіке, шығармашылықпен әрекетпен жұмыс жасауына дағдыландырады деген салмақты пікірлер кездеседі. Сондықтан оқушылардың өздігінен орындайтын жұмыстарын сапалы ұйымдастыру арқылы олардың жеке тұлғалық қабілеттерін нығайтуға, дамытуға, танымдық күзіреттіліктерін қалыптастыруға болады. Педагогикалық сөздікте берілген өзіндік жұмыстың сипаттамасы бастауышда келтірілген пікірмен мағыналас: “Оқушылардың өзіндік оқу жұмысы олардың оқу үдерісіндегі мұғалімнің тапсырмасы, басшылығы бойынша, бірақ оның тікелей көмегінсіз орындалатын іс-әрекеті [1].

Оқушылардың өзіндік жұмысын талап ететін тапсырмалар олардың ерекшеліктерін, танымдық мүмкіндіктерін ескере отырып, беріледі. Мұндай жұмыстар жүйесі негізделген сатылыққа, ізденімпаздық деңгейінің және мазмұнының күрделене түсуіне сүйенеді”. М.Н. Вятютнев өзіндік жұмысты оқушының танымды ізденімпаздығын арттыратын құрал ретінде қарастырады. Ғалым оқушылардың өздігінен орындайтын жұмысты оқытудың негізгі амалдары ретінде қарастырады: - әрбір нақтылы білім, меңгеру кезінде белгілі бір дидактикалық мақсат пен мәселеге сәйкес болады; - оқушының білместіктен білімге дейінгі қозғалысының әрбір кезеңінде белгілі бір танымдық мәселелерді шешу үшін және ойлау әрекетінің төменгі деңгейден жоғарғы деңгейге қарай қозғалысы үшін қажетті білімнің көлемі мен деңгейін қалыптастырады; - өз білімін өздігінен жүйелі түрде толықтырып отыруға деген психологиялық мақсаты және оқу, ғылым, өндіріс мәселелерін шешу барысындағы ғылыми және саяси ақпараттар ағынында дұрыс бағыт таңдай білу іскерлігін қалыптастырады; - оқушының кәсіби іс-әрекетінің, таным мен мінез-құлық әдістерін меңгерудегі өзін-өзі көрсетуінің және өзіндік тәртібінің маңызды шарты болып табылады; - педагогикалық басқарманың және оқушының кәсіби тұрғыдан анықталуы мен оқу үрдісі барысындағы ғылыми-өндірістік және танымдық өзіндік іс-әрекетіне басшылық етудің негізгі құралы болып табылады [2].

Б.Т.Кенжебеков пікірінше, өзіндік жұмыс – болашақ маманның шығармашылық өзіндік ойлауын, ғылыми қызығушылығын және арнайы білім алуын қамтамасыз ететін бастауыш оқу орындарындағы оқыту әдісі деп түсіндіреді. Өзіндік жұмыс тақырыбында жазылған еңбектерге шолу жасай отырып, оның негізгі мағынасының теориялық тұрғыда әртүрлі бағытта талқыланатынын байқадық.

Бір зерттеушілер «өзіндік жұмысты» оқушылардың өзіндік жұмыстарын ұйымдастыру және басқаруының белгілі бір педагогикалық тәсілі ретінде қарастырады. Педагогикалық еңбектерге талдау жасау барысында өзіндік жұмыстарға арналған анықтамалардың әртүрлілігін көрдік. Бұл өзіндік жұмыстардың күрделі педагогикалық ұғым екенін көрсетеді.

Қазіргі педагогикалық теорияда «өзіндік жұмыс» ұғымына бірдей көзқарас жоқ, оны біреулер оқушының өзінің дербес әрекеті десе, енді біреулер оқушылардың бастауыш дербестігін қамтамасыз ететін, ал келесі бір көзқарас бойынша, оқушылардың өзбетінше оқуға деген талпынысы деп қорытындылайды дейді. Осының бәрі бұл ұғымның көп қырлылығын сипаттайды, демек оны зерттеудің әдіснамалық бағыт-бағдарын негіздеу қажет. Кейбір зерттеушілер өзіндік жұмысты оқушылардың интеллектуалдық, жігерлілік және бастауыш сапаларын дамытатын, оқу бағдарламасында қарастырылған, оқылатын материалдардың мазмұны және керекті көлемін игерудегі оқытудың жеке-жеке түрлері ретінде қарастырады [3].

Өздігінен орындайтын жұмыстың мағынасын осылайша түсіну, бұл ұғымның ішкі және сыртқы жақтарын ескеруге мүмкіндік береді. Өздігінен орындайтын жұмыс, бір жағынан, оқу үрдісі барысындағы оқушы өзіндік іс-әрекетін ұйымдастыру мен басқарудың педагогикалық құралы ретінде болса, екінші жағынан – оқу мен ғылымды үйренудің арнайы бір түрін білдіреді. Сонымен, әрі білім берудің құралы, әрі оқу-ғылым танымының түрі болатын бастауыш мектептегі оқу үрдісі жүйесіндегі оқушылардың өзіндік жұмысының екіжақтылық мағынасы жайлы айтқан жөн.

К.М. Арапованың пікірінше «Негізгі мұғалім сөзі мен дербес (өзіндік) еңбектің қажеттілігінің ара-қатынасында кейбір қарама-қайшылық туындайды. ...Мұнда сабаққа, практикалық сабақтарға, практикаға мән бере отырып, негізгі көңіл дайын білімді жақсы түсініп игеруге қажетті кітапханада, мұрағатта, зертханада, үйде жүргізілетін оқушылардың өзіндік жұмыстарына аударылуы қажет", - дейді.

Ғалымдардың өзіндік жұмыстар жөнінде келтірген анықтамалары оқушылардың өзіндік оқу іс-әрекетіне мынадай белгілер жататынын анықтауға мүмкіндік береді: нақты тапсырма және оны оқытушы дайындауы тиіс; тапсырма барлық оқушыға беріледі және оқытушының тікелей көмегінсіз орындалады, бірақ оқытушының жетекшілігі үзілмейді; жұмыс қорытындысын оқытушы қадағалайды. Оқытушының қолында өзіндік жұмыстарды оқушылардың әр түрлі деңгейдегі әрекетіне сай ұйымдастырулары үшін қажетті нұсқау болуы керек. Соған сай ізденімпаздық іс-әрекет дағдысымен игерілген білігі, оқушылар алған ақпараттың шығармашылықпен қайта өңделгені белгілі болуы шарт. Өзіндік іс-әрекет сипаты да анықталмай қалған, оны оқып үйренуші өзіндік жұмыстарды орындауда көрсете білуі шарт, авторлар бұл ретте анықтамаларында белсенділік пен дербестікті атап көрсетеді.

Ғалымдардың еңбектерін саралағанда бүгінгі күні оқушылардың өзіндік жұмыстарын жоспарлау, ұйымдастыру және тексеру жұмыстарында әлі де көптеген кемшіліктер бар екендігін көрнекті ғалым-педагогтердің зерттеулері көрсетіп отыр. Олар:

-ұстаздардың оқушылардың өзіндік жұмыстарын жоспарлауда айқын үйлесімдік көрсете алмауы, атап айтқанда, оқушылардың аудиториядан тыс жұмыстарының белгіленген уақытта жасай алмағаны; - аралық тексеру мен

оқушылар білімін атестациялаудың тиімсіз, әрі сапасыз жүргізілуі; - оқушылардың шығармашылық ойлау қабілетін дамытуға және олардың өзіндік жұмыстарға дайындалуына жеткілікті көңіл бөлмеу; - оқушыларді оқытуда өзіндік іс-әрекетпен жеткіліксіз қамту;

- оқушытік ұйымдардың өзін өзі тәрбиелеу қызметтерін жеткіліксіз дамыту;

- оқушыларді ғылыми-зерттеу жұмыстарына аз жұмылдыру, оларды ғылыми жұмыстардың әдістемелерін жеткілікті таныстырмау;

- оқушылардың қабілеттерін байқау және дамытк жұмыстарының қанағаттанарлық болмауы; - оқушылардың озық тәжірибелерін кеңінен тарата алмау;

- оқушылардың өзіндік жұмыстарында теория мен практиканың үйлеспейі.

Танымдық іс-әрекеттің пәні ретінде өзіндік жұмыстардың қандай да түріне енетін тапсырма - міндет жатады. Іс-әрекет тәсілі оқып-үйренушіге бұрыннан таныс емес жаңа білімді табуды, қолдануды не алынған білімді тереңдетуді, немесе шығармашылық ісәрекетте тәжірибе жинауды талап етеді. Осының ізімен оқушы дербестігі дамиды, оның кәсіби дайындығы жетіледі [4].

Осындай міндетті өзіндік жұмыстардың әр типіне қоя отырып, оқытушы оқушы танымдық іс-әрекеті сипатын және оның деңгейін жоспарлайды, міндет жағдайын анықтайтын танымдық процесті басқарады. Сондықтан өзіндік жұмыстар мәні танымдық міндеттердің ерекшеліктерімен анықталады, олар нақты өзіндік жұмыстардың типі мен түріне сай мазмұнға ие болады. Өзіндік оқу іс-әрекеті психологиялық тұрғыдан алғанда оқушы өзі үшін саналы түрде еркін таңдалған, іс-әрекетіне іштей түрткі туғызатын деңгейде болуы қажет. Ол оқушыдан құрамына енетін мынадай біртұтас іс-әрекеттерді орындауды талап етеді: мақсатты саналы ұғу, оқу міндеттерін белгілеу, оған жеке тұлғалық мән беру, басқа қызығушылықтарының осы міндетті орындауға жұмылдырылуы, өз іс-әрекетінің формасын анықтау, оқу іс-әрекетін ұйымдастыруда уақытын бөле білу, тапсырманы орындауда өзіне-өзі бақылау жасау.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Равен Джон. Компетентность в современном обществе. Выявление, развитие и реализация. – М., 2012.

2. White R.W. Motivation reconsidered: The concept of competence. Psychological review, 2020, №66

3. Зимняя И.А. Ключевые компетенции — новая парадигма результата образования//Высшее образование сегодня. № 5. 2013.

4. Маркова А.К. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя//Советская педагогика. 2020. № 8.

ДЫБЫСТЫ АЙТУ БҰЗЫЛУЫН ТҮЗЕТУ ЖҰМЫСЫНДАҒЫ ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАРДЫҢ РӨЛІ

Мүтәлі А.Ш., Ашурова Н.Қ, Абдрахман А.Ә.
«Мирас» университеті, Шымкент қ, Қазақстан

Резюме: В статье рассматривается роль дидактических игр в коррекции голосовых нарушений у дошкольников.

Summary: The article discusses the role of didactic games in the correction of voice disorders in preschoolers.

Қазіргі уақытта мектепке дейінгі мекеменің алдында тұрған маңызды міндет-балаларды таза сөйлеуге тәрбиелеу. Сөйлеуді қалыптастыру өте ұзақ және күрделі процесс. Бала сөйлеуді түсінуді ғана емес, сонымен қатар дыбыстарды көбейтуді, олардан буындар мен сөздерді құруды үйренуі керек. Сонымен қатар, оның сөзін басқалар түсінуі керек.

Сөйлеудің қалыптасуы баланың орталық жүйке жүйесінің, есту және сөйлеу органдарының дамуына байланысты. Бұл процеске тұқым қуалаушылық, білім беру және оқыту, сондай-ақ баланың өмір сүру жағдайлары айтарлықтай әсер етеді.

Дыбысты айту, сондай-ақ баланың сөйлеуі біртіндеп қалыптасады. Біріншіден, бала оңай айтылатын дыбыстарды, ал кейінірек күрделі дыбыстарды үйренеді. Баланың алғашқы дыбыстары еріксіз.

Дыбысты айту-бұл орталық жүйке жүйесі тарапынан реттеу кезінде сөйлеу аппаратының энергетикалық (тыныс алу), генераторлық (дауыс қалыптастыру) және резонаторлық (дыбыс шығару) бөлімдерімен жүзеге асырылатын сөйлеу дыбыстарының қалыптасу процесі.

Дыбысты айту баланың қарым-қатынасында, оның оқуының сәттілігінде (сауатты оқу және жазу), жалпы үйлесімді дамуы үшін үлкен рөл атқарады. Т. А. Ткаченко дыбыстарды адам сөйлеуінің құрылыс материалы ретінде қарастырады. Ол дыбыстардың нақты және дәл берілуі сөйлеуді түсінуге ықпал ететінін, сондықтан қарым-қатынас құралы екенін айтады.

Осы жастағы баланың дамуындағы маңызды шарттардың бірі-ойын әрекетін дамыту. Сабақтардағы ойындарға ерекше көңіл бөлінеді. Г. М. Даншина «ойын - мектеп жасына дейінгі баланың белсенділігінің өзіндік құнды түрі» деп баса айтады. Үлкен мектеп жасына дейінгі балаға арналған ойын оны сабаққа итермелейтін фактор болып табылады. Сондықтан ойындарды сабаққа қосу, сабақтарды ойын түрінде өткізу жоғары нәтиже береді [1].

Бұл мектеп жасына дейінгі балаларды адамгершілік, физикалық, еңбек және эстетикалық тәрбиелеу процесінде жетекші орын алатын ойын екені белгілі. Бұл А.С. Макаренко, Д. Ушинский, В. А. Сухомлинский және т. б. сияқты көрнекті мұғалімдердің еңбектерінде байқалады.

Педагогикалық процесте ойын оқытудың негізгі құралы болып табылады. Онда балалар мінез-құлық нормаларын, негізгі және қайталама әлеуметтік

функцияларды үйренеді. Ол кішкентай адамның жеке құрылымдарының дамуына үйретеді, өзгертеді, тәрбиелейді және ықпал етеді.

Дидактикалық ойындар баланың ақыл-ой қабілеттерін дамытуға әсер етеді. Олар балалардың зейінін, есте сақтау қабілетін және логикалық ойлауын дамытуға ықпал етеді.

О. В. Коновалова дидактикалық ойынға келесі анықтама береді - «зерттелетін құбылыстарды, процестерді модельдеу немесе символдық модельдеуге негізделген ойын әрекеттерінің эмоционалды бояуы арқылы танымдық қызығушылықты дамыту мақсатында оқу процесінде ұйымдастырылған іс-әрекет.

Қазіргі педагогикада дидактикалық ойындар баланың сенсорлық, қозғалыс, зияткерлік және басқа қабілеттерін дамыту үшін қолданылады. Дидактикалық ойындарды жеке де, балалар тобымен де өткізуге болады. Топтық ойындар баланың қабілетіне әсер етумен қатар, ұжымдық рухты дамытуға мүмкіндік береді [2].

Дидактикалық ойын-бұл оқу әрекеті ойынмен үйлесетін ойын. Мұндай ойындар сөйлеуді дамыту, атап айтқанда сөздікті қалыптастыру жұмысында кеңінен қолданылады. Дидактикалық ойынға қатыса отырып, бала тапсырманы орындау барысында жұмыс істейтін білімді неғұрлым берік игереді. Д. Б. Эльконин дидактикалық ойынның басты міндеті - жаттығу екенін, бірақ ол баладан ойын тапсырмасымен жасырылғанын атап өтті.

Дидактикалық ойындар мектеп жасына дейінгі балаларды практикалық қызметке тартуға көмектеседі. Ойын барысында балалар байқаусызда дыбысты айтуды жетілдіру процесі жүреді. Балалар құмарлықпен ойнайды және шаршау туралы ұмытып кетеді.

Дидактикалық ойындарды дыбысты айтуды түзетудің барлық кезеңдерінде қолдануға болады. Дайындық кезеңінде артикуляциялық аппаратты, моториканы және тыныс алуды дамытуға арналған ойындар қолданылады. Артикуляциялық аппаратты дамытуда дидактикалық ойындар мен ойын жаттығуларын қолдану мәселелері Т.Б. Филичева, Г. В. Чиркина, Л. Л. Бетц және басқалардың еңбектерінде қарастырылды. «Шпатель», «Ине», «Сағат», желдің шуылы, қоңыздың дыбысы және т.б. сияқты ойындарды пайдалануға болады.

Ұсақ моториканы дамыту үшін «Жаңбыр», «Мен сияқты жаса», «Көңілді алақандар», «Моншақтар» және т.б. ойындарын қолдануға болады. Сөйлеу есту және есту қабілетін дамыту үшін «Кім шақырды», «Жаңғырық» және т. б. қолдана аласыз.

Екінші кезеңде, жоғарыда айтылғандай, дыбыс өнімділігі 3 әдіспен қолданылады. Бірінші дұрыс дыбысқа еліктегенде «Допты үрлеу», «Салқын жел соғу» және т. б. сияқты ойындарды қолдануға болады. Механикалық әдісті қолданған кезде «Қоңырау», «Негіз» және т. б. ойындар тиімді болады.

Сөйлеуді дамыту бойынша дидактикалық ойындар бағдар бойынша бөлінеді:

- қойылған дыбыстарды автоматтандыру және саралау үшін;

- фонемалық есту мен қабылдауды дамыту үшін;
- ұсақ және артикуляциялық моториканы дамыту үшін;
- сауаттылыққа оқыту бойынша;
- тілдің грамматикалық құрылысын жетілдіру бойынша;
- сөздікті байыту бойынша;
- үйлесімді сөйлеуді дамыту үшін.

Осылайша, дидактикалық ойындар, үлкен мектеп жасына дейінгі балалардың жетекші іс-әрекетінің бөлігі ретінде, сөйлеуді, соның ішінде дыбысты айтудың бұзылуын түзетудің тиімді құралы болып табылады.

Теориялық және практикалық материалдарды зерттеу нәтижесінде біз бірқатар тұжырымдар жасадық. Дыбысты дұрыс айту қалыпты даму кезінде қалыптасудың белгілі бір кезеңдерінен өтеді. 5-6 жас аралығында мектеп жасына дейінгі балаларда дұрыс дыбыстық айтылым қалыптасқан. Бірақ кейбір балаларда ауыр сөйлеу патологиясының болмауына қарамастан, дыбысты айту бұзылыстары бар. Мұндай балаларға дыбысты айтуды түзету үшін сөйлеу терапиясы қажет. Түзету жұмыстары белгілі бір кезеңдерге қатаң сәйкес жүргізіледі. Бұл олардың дәйектілігі дыбысты айтудың тиімді дамуына ықпал етеді [3].

Дыбысты дұрыс айтуды қалыптастыру мен дамытудың көптеген әдістері мен құралдары бар, бірақ осы жастағы жетекші іс-әрекет ойын екенін ескере отырып, оқытудың ең тиімді құралы дидактикалық ойын деп айтуға болады. Оны мектеп жасына дейінгі балалардағы сөйлеуді дамыту үшін логопедиялық түзету жұмыстарының барлық кезеңдерінде қолдануға болады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Педагогика: учебное пособие / составитель Т. Н. Чумакова. — Персиановский: Донской ГАУ, 2020. — 125 с.
2. Ридецкая, О. Г. Коррекционная педагогика с основами специальной психологии [Электронный ресурс] / О. Г. Ридецкая. – Москва: Директ-Медиа, 2013. – 647 с.
3. Неретина, Т. Г. Специальная педагогика и коррекционная психология [Электронный ресурс] : учебно-методическое пособие / Т. Г. Неретина. - Москва: ФЛИНТА, 2019. - 376 с..

ОӘЖ 378.147

ЖАСӨСПІМДЕРДІ ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ МЕКТЕП ПЕН ОТБАСЫ АРАСЫНДАҒЫ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚТЫҢ РӨЛІ

Мұсабек А.Е., Туғанбай Ә.Т., Байналы Г.М.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В этой статье рассматривается роль сотрудничества школы и семьи в воспитании подростков.

Summary: This article examines the role of cooperation between school and family in the upbringing of adolescents.

Отбасы-бұл жастардың жақсылық жасауға, қажырлы еңбек етуге, өмірдегі нақты мақсаттарды таңдауға және қоғамда әрекет етуге мүмкіндік беретін құндылықтары қалыптасатын негізгі орта.

Материалдық та, отбасылық та, беделді де көрсеткіштер отбасындағы бақыт немесе бақытсыздық дәрежесін сипаттамайды, тек балаларға деген көзқарас.

Проблемалық жасөспірім-бұл бақытты балалық шақтан айырылған бала.

Оның отбасында бір-біріне деген сүйіспеншілік пен жауапкершілік жетіспейді, отбасылық қарым-қатынас бұзылады, сондықтан баланың жеке басының сау дамуына ықпал ететін және қолдау көрсететін динамика болмайды.

Дұрыс емес тәрбие, мерзімінен бұрын емдеу және балаға дұрыс емес көзқарас баланың жеке басының дамуына кедергі келтіруі мүмкін.

Ата-аналар мен тәрбиешілердің балаларға арналған жұмысы, егер олар одақтас болса, баланы жақсырақ білуге және оны әртүрлі жағдайларда көруге мүмкіндік беретін болса, ересектер баланың жеке басын түсінуге, қабілеттерін дамытуға, құндылықтарды қалыптастыруға және теріс формалар мен көріністерді жеңуге мүмкіндік береді. оның мінез-құлқы бұл мүмкіндік береді оларға. Ата - аналар мен мұғалімдер жеке даму процесінде екі күшті күш болып табылады, оларды асыра бағалау мүмкін емес [1].

Дәстүрлі мағынада өзара әрекеттесудің орнына, жастарды тәрбиелеу мен тәрбиелеуде мектеп пен үй арасындағы өзара түсіністікке, толықтыруға және ынтымақтастыққа баса назар аударылады.

Қазіргі уақытта олар жалпы білім беруде және жастардың тұтас дамуында негізгі функцияны орындай бастайды.

Мектептерде білікті педагог кадрлар жұмыс істейді, ал олардың білім беру қызметі ғылыми және педагогикалық деректерге негізделген.

Кейбір жағдайларда ата-аналар педагогика және психология саласында қажетті білімге ие емес, сондықтан мұғалімдерден тиісті ғылыми-әдістемелік көмек көрсету және үйде білім беру мәдениетін ілгерілету күтіледі.

Мектептер отбасылармен және қауымдастықтармен тығыз қарым-қатынасты сақтап қана қоймай, ата-аналарға олардың білім беру қызметін жандандыру және балаларын тәрбиелеу жауапкершілігін арттыру үшін әсер етуі керек.

Жасөспірім-бұл жеке құндылықтар қалыптасатын және қарқынды дамитын сыни кезең. Құндылықтар психикалық даму деңгейіне және нормалар мен мінез-құлықты тану және бағалау қабілетіне байланысты қалыптасады, сонымен қатар эмоционалды дамуға, жеке тәжірибеге және әлеуметтік ортаға байланысты.

Жасөспірім баланың тәрбиесінде белгілі бір әлеуметтік жағдайларға, мәдениеті мен дәстүрлеріне байланысты әртүрлі мазмұнға және әртүрлі ұзақтыққа ие болуы мүмкін.

Қазіргі уақытта жастардың оң имиджін қалыптастыру саясат пен бизнесте ғана емес, білім беруде де өзекті тақырып болып табылады.

Позитивті имиджді қалыптастыруда отбасылық және мектеп ортасы ерекше рөл атқарады.

Жастардың жағымды имиджін қалыптастыру әсіресе маңызды және бүгінгі күні адамның болашағына қойылатын талаптар өсіп, жеке даму барысында өзгертін кезде өзекті.

Жасөспірім үшін басқалардың пікірі өте маңызды, сондықтан ол ең алдымен жеке тұлғаны қалыптастыру процесіне, оның бейнесі басқа адамдардың санасында бейнеленген жасөспірімнің бейнесіне сүйенеді.

Жасөспірімнің ең маңызды ерекшелігі-бұл баладан ересек адамға ауысу кезеңі. Отбасы мен мектеп, мәдениет және дәстүр сияқты әлеуметтік жағдайларға байланысты жасөспірім әртүрлі мазмұнға ие болуы мүмкін.

Жасөспірімдер-өздерін және қоғамдағы орнын тапқысы келетін, басқалардан ерекшеленгісі келетін, өз қабілеттерін дәлелдегісі келетін және басқаларға өздерінің әлеуметтік мәртебесі мен қоғамдағы орны туралы мәлімдегісі келетін қазіргі қоғамның өкілдері [2].

Ерекшелену ниеті бәрінде байқалады. Бүгінгі таңда мектепке келген кейбір жасөспірімдер киім, косметика және аксессуарлар сияқты қымбат бренд өнімдерімен ерекшеленуге тырысады.

Басқалары олардың білімі мен қабілеттері емес, оқу орнының беделі ерекшеленуі керек деп санайды. Өкінішке орай, азшылық тек білім мен өзін-өзі дамыту үшін үйренеді, бүгінде тек білім мен талғамның үйлесімі ұзақ мерзімді перспективада нәтиже беретінін ұмытып кетеді.

Жасөспірімнің бейнесі-бұл басқа адамдардың қабылдауымен жасалған сурет. Жасөспірімдер үшін әрдайым көпшіліктің назарынан тыс қалуға және оң немесе теріс болсын, айқын бейнеге ие болу табиғи нәрсе.

Жасөспірімнің имиджіне сыртқы және ішкі тұлғалық қасиеттер жиынтығы кіреді.

Басқаша айтқанда, бұл оңай қағидаты бойынша оң немесе теріс кез-келген белгіде басқа адамдардың қабылдауында пайда болатын сурет.

Мұғалімдер мен ата-аналар басшылықты қамтамасыз ету үшін бірге жұмыс істей алады және бірге шешілуі керек мәселелерді жақсы біледі.

Балалардың өмірі екі негізгі саладан тұрады-өзгерту және даму процесінде тұрған мектептер мен отбасылар.

Отбасылық құндылықтарды жоғалту, әсіресе қоғамның даму кезеңдерінде, демографиялық проблемалардың басты себептерінің бірі болып табылады.

Осы себепті мектеп пен отбасы арасындағы ынтымақтастық білім берудегі маңызды және өзекті мәселелердің бірі болып табылады.

Білім беру міндеттерін сәтті шешу тек отбасы мен мектептің ынтымақтастығы арқылы мүмкін болады.

Үй мен мектеп арасындағы ынтымақтастық маңызды және сұранысқа ие бола бастады. Екі жақтың да өз, кейде ақталған талаптары бар.

Мұғалімдер ата-аналардың балаларының мектеп өміріне деген қызығушылығының жоқтығына, кейде нашар тәрбиеге, моральдық құндылықтар мен енжарлыққа шағымданады.

Ата-аналар шамадан тыс жүктемелерге, мұғалімдердің немқұрайдылығына және балаларының ұжымдарындағы қарым-қатынастарға шағымданады.

Реформалар кезеңіндегі білім беру жүйесі соншалықты тез өзгеріп отырады, сондықтан ата-аналар бұл өзгерістер туралы білмейді және көбінесе өздерінің оқу-тәрбие қызметінде мектептегі тәжірибесін басшылыққа алады, осылайша қазіргі заманғы талаптардан артта қалады [3].

Бұл қарама-қайшылықты шешу үшін мұғалімдер оқыту мен оқыту процесін мүмкіндігінше ашық, ақпараттандырылған және ата-аналар үшін қол жетімді етуі керек.

Мектеп пен үйдің ынтымақтастығы қайшылықтарды жоюды және біртекті білім беру мен даму ортасын құруды білдіреді.

Үй мен мектеп арасындағы ынтымақтастық білім беру процесінің барлық қатысушылары арасында жұмыс қатынастарын қалыптастырудың ортақ мақсатына негізделген.

Үй-мектеп ынтымақтастығының жалпы мақсаты сапалы білім беруді қамтамасыз ету, балаларды кәсіби бағдарлау, адамгершілік және мінез-құлық мәдениетін насихаттау, салауатты өмір салтына қажеттілікті қалыптастыру.

Ата-аналардың балаларды тәрбиелеудегі өз рөлін және олардың мектептегі білім беру процесіне қатысу қажеттілігін дұрыс түсінуін қамтамасыз ету; психологиялық-педагогикалық мәдениетті дамыту; педагогтердің отбасымен ынтымақтастықтың маңыздылығын және ата-аналар мен балалар арасындағы адамгершілік қатынастарды қалыптастырудағы өз рөлін түсінуін қамтамасыз ету; педагогтердің үйде оқыту, ата-аналармен диалог және ынтымақтастық, тәрбие қызметі әдістерін түсінуін қамтамасыз ету. жалпы мақсатқа нақты білім беру міндеттерін шешуге біртұтас тәсілдің арқасында қол жеткізу үшін ұйымдастыру формалары және т.б [4].

Отбасы мен мектеп арасындағы қарым-қатынас мәселесі педагогикада салыстырмалы түрде жас: 20 ғасырға дейін шетелдік және отандық педагогикада үйде білім беру мен оқу орындарында білім беру арасында нақты айырмашылық болған.

Я. А. Коменский, Дж. Локк, Ж. Ж. Руссо, И. Г. Песталоцци және басқалары өздерінің педагогикалық еңбектерінде отбасылық тәрбие мәселесін қарастырды.

Ушинский К. алғашқылардың бірі болып педагогикалық ұжымның тұжырымдамасын балаларды адамгершілік тәрбиелеу құралы ретінде енгізді.

Н. И. Пирогов тәрбиенің негізгі субъектілері іс-әрекеттерінің үйлесімді бірлігі идеясын алға тартты.

IX-XX ғасырлар аралығында мектеп пен үйдің бала тәрбиесіндегі өзара әрекеті идеясы К. Н. Вентцель мектеп пен ата-ананың қарым-қатынасы туралы мәселені көтерді, сонымен қатар үй және ата-ана проблемалары тәрбие.

Н. Крупская мұғалімдер арасында алғашқылардың бірі болып мектеп пен үйдің тығыз қарым-қатынасы идеясын кеңінен таратты.

А.С. Макаренко ата-аналарды қамтитын бірыңғай білім беру стратегиясының идеясын ұсынды. мұғалімдер командалары жалпы білім беру стратегиялары мен келісілген іс-әрекеттер туралы айтты.

С.Т. Шацкий мектеп пен мектеп оқушыларының отбасыларына тиесілі ортаның өзара әрекеттесуін ұйымдастырудың әдіснамалық тәсілін тұжырымдады. В. А. Сухомлинский тәрбиелік әсерді үйлестіруге көп көңіл бөлді және оны білімнің негізгі және негізгі заңы деп атады; В.А. Сухомлинский баланың бүкіл ортасын білім беру ортасы ретінде қарастырды және талаптар мен моральдық басымдықтар арасындағы сәйкестіктің маңыздылығын атап өтті. Балаларға әсер ететін мұғалімдердің барлық әрекеттері өзара тәуелді және өзара байланысты.

Мектеп пен отбасының өзара әрекеттесуін ұйымдастыру мәселесі жүйелі және тұтас тәсіл аясында шешілді: қараңыз Ю.К. Бабанский, В. И. Загвязинский, В. А. Караковский, Г. А. Победоносцев, М. М. Поташник және басқалар.

Балалардың үй, мектеп және әлеуметтік тәрбиесі қараңғыда өткізіледі. Мұғалімдер мен ата-аналар бірдей балаларды тәрбиелейді және ата-аналардың ортақ мақсаттары мен міндеттеріне ие. Бірлескен жұмыстың арқасында мұғалімдер мен ата-аналар балаларын жақсырақ біле алады, оларды әр түрлі жағынан және әртүрлі жағдайларда көре алады, яғни олардың мінезін түсінеді, теріс мінез-құлық формаларын жеңіп, өмірде құнды бағыт қалыптастырады [5].

Алайда мектеп пен үйдің балаларға әсері көбінесе бір бағытта жүрмейді. Бұл баланың әлеуметтік бейімделуіне, мектеп пен отбасы арасындағы нашар қарым-қатынасқа, мектеп, ата-ана мен бала арасындағы өзара түсініспеушілікке, балаға мектеп пен үйдің тәрбиелік әсерінің тиімділігінің төмендеуіне әкеледі.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Дүйсенбаев А. Педагогика: Оқулық / А. Дүйсенбаев. - Астана: Фолиант, 2018. - 264 б.
2. Азаров Ю.П. Семейная педагогика. – СПб.: Питер, 2012. – 400 с.
3. Бордовская Н.В. Реан А.А. Педагогика. – СПб.: Питер, 2012. – 304 с.
4. Самыгин С.И., Латышева А.Т., Сущенко С.А. Педагогика. – М.: Феникс, 2012. – 160 с.
5. Демиденко Т. Н. Характеристика семьи как педагогической системы Вектор науки ТГУ. Серия: Педагогика, психология. 2012. № 1. С. 58-61.

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА СЫНЫПТАН ТЫС ЖҰМЫСТАРДЫ ӨТКІЗУ ӘДІСТЕРІ

Мырзабек С., Абдусаттарова Р.У., Иманәлі А.Л.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье рассказывается о дальнейшем совершенствовании знаний учащихся, повышении их общественной активности, формировании творческого поиска, самостоятельности, общественных отношений.

Summary: This article describes the further improvement of students' knowledge, increasing their social activity, the formation of creative search, independence, social relations.

Сыныптан тыс жұмыстар оқушылардың ой-өрісін кеңейтеді, олардың шығармашылық қабілеттерін дамытады және т.б. Оқушылардың тәртіптілігі мен жауапкершілігі, оқу сабақтарына деген қызығушылығы, сабақтардағы жұмыс қабілеттілігі, мұғалімдер мен жолдастарына деген ізгі ниеті артады.

Мектепте сыныптан тыс жұмыс жүйесін ұйымдастырудың көптеген нұсқалары болуы мүмкін. Әрбір нақты жағдайда мектептің негізгі білім беру бағдарламасында белгіленген және оның барлық бөлімдеріне қатысты міндеттерді негіздеу қажет (білім алушылардың әмбебап оқу іс-әрекеттерін қалыптастыру бағдарламасы, салауатты және қауіпсіз өмір салты мәдениетін қалыптастыру бағдарламасы және т. б.)

Екінші буын бастауыш жалпы білім берудің мемлекеттік стандартында сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастырудың келесі формалары көрсетілген: үйірмелер, секциялар, дөңгелек үстелдер, олимпиадалар, конференциялар және т. б.

Педагогика ғылымы мен практикасында сыныптан тыс жұмыс формаларының келесі бөлінуі жиі кездеседі: жеке, үйірме, жаппай [1].

Жеке жұмыс - бұл өзін-өзі тәрбиелеуге бағытталған жеке оқушылардың өзіндік қызметі. Мысалы, көркемөнерпаздар нөмірлерін дайындау, модельдеу және жобалау, рефераттар мен хабарламалар дайындау. Бұл әр оқушыға ортақ істе өз орнын табуға мүмкіндік береді. Бұл іс-әрекет мұғалімнен белгілі бір жас санатындағы оқушылардың жеке ерекшеліктерін білуді талап етеді [2].

Сыныптан тыс үйірме жұмысы ғылымның белгілі бір саласында, қолданбалы шығармашылықта, өнерде немесе спортта қызығушылықтар мен шығармашылық қабілеттерді анықтауға және дамытуға ықпал етеді. Мұнда ең танымал-қызығушылық үйірмелері және спорт секциялары (пәндік, техникалық, спорттық, көркемдік). Үйірмелерде әр түрлі сабақтар өткізіледі: әдебиет туындыларын талқылау, экскурсиялар, зертханалық сабақтар, қолөнер жасау және т. б. үйірме жұмысының бір жылдағы есебі көрме, байқау немесе балалар шығармашылығы фестивалі және т. б. [3].

Жаппай жұмыс формалары мектепте ең көп таралғандардың қатарына жатады. Олар көптеген оқушыларды бір уақытта қамтуға арналған, олар түрлі-түсті, салтанатты, жарқын, балалар мен жасөспірімдерге эмоционалды әсер

етеді. Жаппай жұмыс оқушылардың белсенділігін арттырудың үлкен мүмкіндіктерін қамтиды.

Сонымен, байқау, олимпиада, жарыс, ойын әркімнің тікелей белсенділігін, балалардың үлкен (сыныптық) ұжымында достық пен өзара көмекті қажет етеді. Әңгімелер, кештер, ертеңгіліктер өткізу кезінде оқушылардың тек бір бөлігі ғана ұйымдастырушы және орындаушы ретінде әрекет етеді. Спектакльдерге немесе мұражайларға бару, қызықты адамдармен кездесу сияқты іс - шараларда қатысушылар көрермен болады. Ортақ іске қатысудан туындаған эмпатия, ұжым үшін пайдалылық сезімі сынып ұжымын, үйірмені немесе қызығушылық клубын біріктірудің маңызды құралы ретінде қызмет етеді.

Бұқаралық жұмыстың дәстүрлі түрі - мектеп мерекелері. Олар күнтізбелік күндерге, жазушылардың, мәдениет, ғылым қайраткерлерінің мерейтойларына және т.б. арналған. Оқу жылы ішінде 4-5 мереке өткізуге болады. Олар балалар мен жасөспірімдердің ой-өрісін кеңейтеді, ел мен әлемдік қоғамдастықтың өмірімен танысу сезімін тудырады.

Конкурстар, олимпиадалар, байқаулар кеңінен қолданылады. Мұндай іс-шаралар балалардың белсенділігін ынталандырады, бастаманы дамытады. Конкурстар немесе байқаулар өткізуге байланысты әдетте оқушылардың шығармашылығын көрсететін көрмелер ұйымдастырылады: суреттер, шығармалар, колөнер, өнертабыстар, жобалар және т.б. мектеп олимпиадалары оқу пәндері бойынша ұйымдастырылады. Олардың мақсаты - ең талантты және дарынды балаларды таңдау арқылы балаларды тарту.

Балалармен жаппай жұмыс істеудің ең кең таралған және қол жетімді түрі - сынып сағаты. Ол бөлінген уақыт шеңберінде өткізіледі және сынып жетекшісінің де, бүкіл оқу орнының да тәрбие қызметінің құрамдас бөлігі болып табылады [4].

Сыныптан тыс жұмыстың кез-келген түрі пайдалы мазмұнмен толтырылуы керек. Сыныптан тыс жұмыстың тән ерекшелігі - бұл үлкен, тәжірибелі оқушылар немесе ересектер өз тәжірибелерін кішіге жеткізген кезде өзара оқыту принципін толығымен жүзеге асырады. Бұл ұжымның тәрбиелік функцияларын жүзеге асырудың тиімді әдістерінің бірі.

Жалпы білім беретін мекемелердегі балалар үшін көбінесе ойын, театр, пікірталас, психологиялық, оқу және сыныптан тыс жұмыстардың бәсекелестік формалары басым болып табылады, бұл оқушыларға өздерін тануға мүмкіндік береді.

Сондай-ақ мұғалім мыналарды есте сақтағаны дұрыс деп ойлаймын. Өткізілетін сыныптан тыс жұмыстардың жоспары жасалып, ол жоспар мектеп дирекциясының бақылауында болғаны дұрыс. Меніңше оқушылар жоғардағыларды орындау барысында бастауыш сынып оқушылары қоғам, Отан, табиғат, жануарлар дүниесі туралы әңгімелермен танысыды. Соның нәтижесінде баланың оқуға деген ынтасы, белгілі бір мамандыққа деген құмарлығы артады. Оған қоса сыныптан тыс оқудың мынадай түрлеріне көңіл аудару керектің айтар едім. Атап айтқанда, сабақтан тыс уақытта мұғалімнің

дауыстап оқуы, топқа бөлініп оқу. Өз таңдаулары бойынша кітап оқу. Міне бұларды сапалы өткізу тек мұғалімге ғана байланысты дер едім.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Р.С. Омарова, Ә. С. Кенеш, Ұ. А. Дүйсенова 12 – жылдық білім берудің бастауыш буынындағы оқу- тәрбие үрдісі. Астана 2013 ж.
2. Қазақстан Республикасының «Білім туралы заңы», Астана 2017 ж.
3. Дисабаева «Ақпараттық – коммуникациялық технология құралдары арқылы бастауыш сынып оқушыларының танымдық қызығушылығын қалыптастыру мазмұны» Бастауыш мектеп 12/ 2018.
4. Қалиева М. Білім беру технологиялары және оларды оқу-тәрбие үрдісіне енгізу жолдары. –Алматы , 2012.

ОӘЖ 37.036.5

ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУ МӘСЕЛЕСІ

Надинова З.К., Мусаева Қ.Д., Жумадуллаева А.О.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматривается актуальность проблемы развития творческих способностей младших школьников в процессе учебной деятельности. Раскрываются особенности развития творческих навыков в младшем школьном возрасте, а также роль учителя в формировании творчества младших школьников.

Summary: The article discusses the relevance of the problem of developing creative abilities of younger students in the process of educational activities. The author reveals the features of developing creative skills in primary school age, as well as the role of the teacher in shaping the creativity of younger students.

Бүгінгі таңда өзекті мәселе - шығармашылық мәселесі. Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамыту мәселесі үздіксіз және одан әрі дамуды талап ететін өзектілігін жоғалтпайтын оқу процесінің негізі болып табылады. Қазіргі қоғамға маңызды әлеуметтік-экономикалық, мәдени міндеттерді шешудің жаңа тәсілдерін табуға дайын және үнемі өзгеріп отыратын және жаңарып отыратын әлемге сәйкес келетін шығармашылық адамдар қажет.

Қазіргі уақытта жас ұрпақты қоғам өмірінің барлық салаларында шығармашылық қызметке дайындауға көп көңіл бөлінеді. Басты мақсат-жеке тұлғаны белсенді, шығармашылық, адамзаттың жаһандық мәселелерін білетін, оларды шешуге қатысуға дайын тәрбиелеуге баса назар аудару. Басқаша айтқанда, проблемалық жағдайдан шығудың жолын таба алатын, шаблондық емес ойлайтын, шығармашылық ойлауды білетін стандартты емес шешімдер қабылдай алатын адамдар қажет. Осыған байланысты еліміздің белсенді, бастамашыл, шығармашылықпен ойлайтын азаматтарын тәрбиелеудегі мектептің рөлі артып келеді.

Қазіргі уақытта қоғамның барлық салаларында жас ұрпақты шығармашылық қызметке дайындау процесіне үлкен көңіл бөлінеді. Негізгі

міндет-белсенді және креативті тұлғаны тәрбиелеуге баса назар аудару. Басқаша айтқанда, жаңашылдықпен, ойлаудың тұрақсыздығымен ерекшеленетін, проблемалық жағдайдан шығудың жолын таба алатын, стандартты емес шешімдер қабылдайтын, креативті ойлауды білетін адамдар қажет.

Оқушылардың шығармашылық мүмкіндіктерін дамыту мектептегі оқытудың барлық кезеңдерінде маңызды, бірақ бастауыш мектеп жасында шығармашылық ойлауды қалыптастыру ерекше маңызға ие, өйткені бастауыш мектеп жасында оқу және саналы түрде басқарылатын шығармашылық іс-әрекеттің негізі қаланады.

Бастауыш мектеп жасы-білім жинақтау кезеңі. Бастауыш мектепте ақыл-ой әрекетінің әдістері қалыптасады, ойлау әрекеттері қалыптасады, сондықтан бастауыш мектеп жасында шығармашылық ойлауды дамыту өте маңызды. Бастауыш мектептегі оқу процесін жаңарту дамушы оқыту теориясы мен практикасында жүргізіліп жатқан ізденістерге сүйенеді. Дамытушылық оқытудың тиімділігіне, ең алдымен, оқушылардың оқу іс-әрекетін жандандыру арқылы қол жеткізіледі. Білім алушы мұғалімнің жаңа білімді түсіндіруін дайын түрде пассивті түрде қабылдамауы керек, бірақ бұл білімді өз бетінше жұмыс жасауда түсініп, түсінуі керек. Осылайша алынған білім механикалық жатталғанға қарағанда бірнеше есе жақсы есте сақталады және игеріледі. Бұл бастауыш мектеп жасында іс-әрекеттің психологиялық негізі болып табылады. Қиял мен арман, шығармашылық ойлау дамиды, қызығушылыққа тәрбиеленеді, құбылыстарды байқау және талдау, салыстыру, фактілерді жалпылау, қорытынды жасау, іс-әрекетті, белсенділікті, бастаманы іс жүзінде бағалау қабілеттері қалыптасады. Қызығушылықтар, бейімділіктер қалыптаса бастайды, шығармашылықтың негізінде қажеттіліктер қалыптасады [1].

Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін мұғалім шығармашылық процестің мәнін, шығармашылықты зерттеу әдістерін білуі керек, бастауыш сынып оқушыларында осындай қасиеттерді қалыптастыруға қабілетті болу үшін шығармашылық тұлғаның қасиеттері, олардың жүйесі туралы түсініктері болуы керек. Сондай - ақ, әр мұғалім шығармашылық деңгейін анықтай білуі керек, бастауыш сынып оқушысының шығармашылық қабілеттерін дамытудың негізгі формаларын, жолдары мен механизмдерін білуі керек, әсіресе ең бастысы-шығармашылық міндет.

Бастауыш мектеп жасында мақсатты оқыту мен тәрбие басталады, баланың негізгі іс-әрекеті оның барлық психикалық қасиеттері мен қасиеттерін қалыптастыруда және дамытуда шешуші рөл атқаратын оқу іс-әрекетіне айналады. Психологтар бастауыш сынып балаларының жасы коммуникативті және шығармашылық дағдыларды дамытуға ең қолайлы деп келіседі [2].

Мектепке түсу баланың өміріндегі бетбұрыс болып табылады: ересектермен (мұғалімдермен) және құрдастарымен (сыныптастарымен) жаңа қатынастар қалыптасады, бала ұжымдардың жаңа жүйесіне (жалпы мектеп, сынып) қосылады.

Бұл бастауыш мектеп жасында баланың "шығармашылық" қалыптасатындығымен түсіндіріледі. Бастауыш мектеп жасындағы балалардың шығармашылық қасиеттерін дамыту процесі кез-келген шығармашылық процесс сияқты көп уақытты қажет етеді. Оның тиімділігі үшін әр оқушының өз бетінше алған біліміне негізделген шығармашылық қызметтің жеке тәжірибесін игеру мүмкіндігі болатындай жағдай жасау қажет. Шығармашылық сабақтың құрылымы дәстүрлі сабақтан айтарлықтай ерекшеленеді. Шығармашылықты құру логикасы оқу процесін шынайы дамыту мақсатымен анықталады және баланың шығармашылық әлеуетін арттыруға бағытталған [3].

Бастауыш мектеп жасында баланың шығармашылық қиялын дамыту баланың тәжірибесін біртіндеп байыту, осы тәжірибені шындықтың әртүрлі салалары туралы жаңа біліммен қанықтыру арқылы жүруі керек. Білімді, тәжірибені жинақтау-бұл шығармашылық қиялды дамытудың алғышарты ғана. Кез-келген білім пайдасыз жүк болуы мүмкін, егер адам оны қалай өңдеу керектігін білмесе, тапсырманы шығармашылық шешуге әкелетін қажетті нәрсені таңдай алады. Ол үшін мұндай шешімдердің тәжірибесі, жинақталған ақпаратты өз қызметінде қолдана білу қажет. Ойлы, шығармашылықпен ойлайтын, өз жұмысына қызығушылық танытатын адамды тәрбиелеу — мектеп алдында тұрған негізгі міндеттердің бірі. Оқушыны ғылым негіздерін меңгергеннен кейін ғана шығармашылықпен таныстыруды бастау қателік болар еді. Бала білім алып, өзіне қол жетімді деңгейде және белгілі ұғымдар әлемінде жасай, қиялдай білуі керек. Егер ол қателесуден қорықпаса, онда мұның бәрі басталатын шығармашылық қызметтің сәттілігінің кепілі болады [4].

Осылайша, бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін сәтті қалыптастыру мұғалімнің балалар шығармашылығының негізгі ерекшеліктерін ескеруі және шығармашылық қабілеттерін дамытудағы орталық міндеттерді шешуі негізінде ғана мүмкін болады. Шығармашылық қабілеттерін дамыту орындаушылық іскерліктер мен дағдыларды қалыптастырудан бөлінбейді. Оқушылардың дағдылары мен іскерліктері неғұрлым жан-жақты және жетілдірілген болса, олардың қиялы соғұрлым бай болады, олардың жоспарлары нақты болады, балалар соғұрлым күрделі тапсырмаларды орындайды.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Развитие творческих способностей младших школьников / Л. В. Агеева, Н. А. Шелякина, Е. А. Астафьева [и др.]. - Текст: непосредственный // Педагогика сегодня: проблемы и решения: материалы I Междунар. науч. конф.- Чита : Издательство Молодой ученый, 2017. - С. 79-82.

2. Максимова, С. В. Диагностика развития творческой активности младших школьников. В 2 частях. Часть 1 / С.В. Максимова. - М.: Русское слово - учебник, 2013. - 193 с.

3. Максимова, С. В. Диагностика развития творческой активности младших школьников. В 2 частях. Часть 2 / С.В. Максимова. - М.: Русское слово - учебник, 2013. - 675 с.

4. Клевцова Л. Е. Развитие творческих способностей школьников / Начальная школа. - № 10. -Лободина С. Как развивать способности ребёнка: учеб. пособие. / С. Лободина. - Питер, 2016 г. - с. 80–82.

АКТ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУҒА ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ

Назарбек А.Қ., Пазылбекова К.К., Давранова Д.Н.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье рассказывается о способах применения ИКТ в процессе занятий.

Summary: This article describes the ways of using ICT in the classroom.

Жыл сайын оқу бағдарламалары күрделене түседі және жетілдіріледі. Әрине, осыған байланысты мектеп кітапханаларының рөлі мен маңызы артады. Олар оқушылардың зияткерлік әлеуетін ақпараттық қолдау және дамыту орталықтарына айналады, ал олардың қызметкерлері осы маңызды педагогикалық міндетті шешуде мұғалімдердің серіктесі болып табылады. Кітапхана балаға әр түрлі белсенді іс-шаралар үшін кең өріс ашады (бейне фильмдер, электронды ресурстар, жаңа ақпараттық технологиялар), бірақ кітап оқу басты орын алады [1].

Соңғы онжылдықтарда біздің көз алдымызда болған компьютерлік революция халықтық білім беру жүйесіне әсер ете алмады. Бір жағынан дербес компьютер оқу процесін зерттеу объектісіне айналды, ал екінші жағынан, өзі жалпы білім беру процесін қамтамасыз етудің құнды құралы болды.

Алайда, күн сайын көптеген балалар үшін компьютер іс жүзінде тұрмыстық техникаға айналады және өзінің жұмбақ галосын және онымен бірге оны зерттеуге деген мотивациялық күшін жоғалтады. Көбінесе бастауыш сынып оқушылары компьютерді интеллектуалды ойыншық ретінде көреді, ал үлкен оқушылар басқа заттардың жүктелуіне байланысты компьютерде жұмыс істеуге аз уақыт бөледі.

Білім берудің әртүрлі кезеңдерінде ақпараттық технологияларды қолдана отырып, оқушылардың оқуға деген қызығушылығын арттырудың кейбір әдістерін қарастырамыз. Қазіргі таңда мұғалімдердің алдына қойған басты міндеттерінің бірі оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жаңғыртып отыруы, сондай-ақ жаңа педагогикалық технологияны меңгеруі болып табылады. Қазіргі сабақтарды көбінесе интерактивті тақтаны пайдаланып, ақпараттық коммуникациялық технологиямен байланыстыру қажет. Педагогика ғылымындағы басты проблемалардың бірі оқушылардың оқуға деген ынтасын жоғарылату. Жаңа технологияның әдіс тәсілдері оқушылардың білімін толықтыруға көмектеседі. Осыған орай мұғалімнің шеберлік белгісі де сыналады. Жаңа технологияның тиімді әдіс-тәсілдерін таңдап алып, оларды үйлесімділікпен пайдалануы. Әлеуметтік сындарлылық тұрғыдан білім беруді түсіну осы бағдарламада айтылған «Білім берумен білім алудың жаңа тәсілдер» негізінде жатыр [2]. Білім беру жүйесі жаңаша көзқараспен, ақпараттарды қабылдау мен өңдеу қабілеттілігін дамытуды, білім беру мәселелерін шығармашылықпен шешуді, білім бағдарламаларын дербес өзгешіліктермен толықтыруды ұсынады. Педагогикалық дамуда оқытушы мен оқушының қарым

қатынасының барысы ең басты негіз болып табылуда. Қалыптасқан дәстүрлі әдістері, компьютерлік оқу құралдарымен алмасуда.

Ел президентінің Қазақстан халқына жолдауында: ХХІ ғасыр ақпараттық қоғам қажеттілігін қанағаттандыру үшін білім беру саласында төмендегідей міндеттерді шешу керектігін атап көрсетті; Компьютерлік техниканы, интернет, телекоммуникациялық желі, электрондық және телекоммуникациялық құралдарды, мультимедиялық электрондық оқулықтарды оқу үрдісіне тиімді пайдалану арқылы білім сапасын көтеру.

Ақпараттық технологиялар балаларға өз идеялары мен мүмкіндіктерін іске асыруға, сонымен қатар шығармашылық жұмыстарын жоғары деңгейде орындауға және рәсімдеуге мүмкіндік береді. Шығармашылық тапсырмаларды орындау-мәтінмен жұмыс жасаудың нәтижесі. Шығармашылық тапсырма міндетті түрде баланың оны орындау кезіндегі тәуелсіздігін қамтиды. Оқушылар жобалар жасайды және оларды презентация түрінде ұсынады. Балалар әртүрлі дереккөздермен (кітаптар, энциклопедиялар, Интернет-ресурстар) жұмыс істеп қана қоймай, электронды оқулықтың кейбір беттерін өздері жасай алады: шығармаларға арналған иллюстрациялар, дәйексөздері бар миниатюралық кітаптар, сөздіктер.

Баланың оқу іс-әрекетіне төрт сала кіреді: эмоционалды, қиял, мазмұнды түсіну, көркемдік формаға реакция.

Сондықтан оқушыларға осы салаларға байланысты әртүрлі тапсырмалар ұсынылады: кейіпкер, оқиға туралы әңгіме; таңдамалы және қысқаша қайталау, жоспар құру, мәтіннің құрылымдық моделі; мәтінге бақылау сұрақтарын қою, оқылған кітаптың мазмұны мен тақырыбы бойынша шығармашылық жұмысты орындау. Балалар үшін ең қызықты тапсырма – оқылған кітаптың шығарылымы. Бұл жұмысты орындау үшін оқушылардың қызығушылықтарының ерекшеліктерін ескере отырып, шығармашылық топтар құрылады. Көркемдік бейімділігі бар балаларға кітапқа мұқаба мен иллюстрация жасау, тіл сезімі дамыған балаларға – кітапқа реферат пен алғы сөз жасау; көркемдік қабілеті бар оқушыларға кітап жарнамасын жасау ұсынылады. Бұл тапсырманы орындау үшін оқушыларға интернет-ресурстарды пайдалану ұсынылады, содан кейін сыныпта экранда көрсету үшін кітапты электронды нұсқада шығару ұсынылады [3].

Оқырман бала үшін қиял саласы өте маңызды. Шығармашылық қиялдың дамуына келесі тапсырмалар ықпал етеді: слайдфильм, киносценарий, мәтін бойынша комикс жасау, шығармашылық қайталау, иллюстрация, карталар, схемалар жасау (оларды электронды нұсқада ұсыну), синквейн құрастыру, баяндауыштың сипаттамалары, сахналау, драматизация, ауызша ауызша сурет салу, сөйлемді декодтау және ол бойынша әңгіме құрастыру, түс сөзі (электронды түрде жеткізе білу). Мәтінмен жұмыс кезеңіндегі шығармашылық тапсырмалар мыналарды ескере отырып таңдалады:

- мәтіннің көркемдік міндеттері;
- жалпы балалар тобының ерекшеліктері және жеке баланың мүмкіндіктері;

- оқу міндеттері (сабақтың негізгі мақсатына сәйкес тапсырмалар таңдалады).

Оқушылардың мәтінді түсіну тәсілдерін қалыптастыруда ақпараттық-компьютерлік технологияларды қолдану мәтіннің терең қабаттарын түсіруге көмектеседі, оның құпияларына енуге, мәтіндік ақпараттың әртүрлі түрлерін алуға мүмкіндік береді. Оқушыларда тәуелсіз оқу іс-әрекетінің мотивін белсенді түрде қалыптастырады (ең алдымен танымдық қызығушылықтар мен қарым-қатынас қажеттіліктері), маңызды ақпаратты алу, өңдеу, беру, сақтау және ұсынудың қажетті деңгейін қамтамасыз етеді. Мектептің болашақ түлектерін әртүрлі салаларда қарым-қатынас жасауға, әртүрлі сөйлеу стильдерін игеруге дайындауды ескере отырып, оқушылардың сөйлеу дамуын жан-жақты жүзеге асырады.

Әр бала үшін өзекті, маңызды нәрсені анықтау арқылы жалпы оқуға және нақты кітаптарға қызығушылықты қалыптастыру маңызды. Сыныптан тыс жұмыстарда компьютерлік мүмкіндіктерді пайдалану визуалды негізде қабылдау және есте сақтау мәселесін, сондай-ақ сабақтан тыс жұмыстарды тиімдірек ұйымдастыруға мүмкіндік беретін оқу құралдарын жасау мәселесін шешуге көмектеседі.

Айта кету керек, сабақтарда шығармашылық белсенділік басым, оқушылар көп жағдайда мұғалімнің көмегінсіз шығармашылық қиялды, тілдік талдауды және түсіндіруді қажет ететін өзіндік жұмыстарды орындайды.

Әр түрлі мәтіндермен жұмыс істей отырып және АКТ құралдарын қолдана отырып, балалар өздері үшін қажетті ақпаратты табуды үйренеді, оларды оқу мағыналы, тереңірек болады, сөйлеу дағдылары мен дағдылары дамиды, бұл өз кезегінде олардың өсуіне және өмірде қалыптасуына көмектеседі.

Мен алдағы уақытта білімді жетілдіре отырып оқушылардың компьютерді меңгеруіне үлкен үлесімді қосамын. Елбасы Н.Назарбаев ХХІ-ғасыр ғылым мен техниканың даму ғасыры деп тегін айтпаған. Келешек ұрпағымыздың саналы, тәрбиелі, білімді ұрпақ болып өсу үшін мен ұстаз ретінде бар күш жігерімді жұмсаймын.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Рысбекова А. «Танымдық қабілетті арттыру шрттары», «Қазақстан мектебі» журналы №7-2020 ж, 38-39 б.
2. Ильясов С. «Танымдық белсенділікті дамыту - өзекті мәселе», «Қазақстан мектебі» журналы №2-2013 ж, 66-67 б.
3. Ергалиева, Л. Ж. Бастауыш сынып оқушыларының оқу-танымдық іс-әрекетін қалыптастыру жолдары / Л. Ж. Ергалиева. // Молодой ученый. — 2015. — № 8.2 (88.2). — Б. 23-25.

АУЫЗЕКІ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ТҮРІ - СӨЙЛЕСУ

Ниязова М.К., Вдовиченко А.В., Абдульманов М.Р.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье обсуждается коммуникативный характер разговора. Целью статьи является просвещение человека, способного выразить свои мысли в различных образовательных ситуациях, таких как воспитание детей, коммуникативное общение, критическое мышление, исследования, работа в команде. Личные качества предоставляются на основе воспитания.

Summary: The article discusses the communicative nature of the conversation. The goal of the article is to educate a person who is able to express his thoughts in various educational situations, such as raising children, communicating, critical thinking, research, teamwork. Personal qualities are provided on the basis of upbringing. The basis of education is the connection between people.

Сөйлесу ауызекі қарым - қатынас жасаудың түрі. Сөйлесуге тән сипат – сөйленген хабарламалардың жекелеген құрамдастары бірінен соң бірі туындайды және қабылданады. Сөйлесудің туындау үдерістері бағдарлану, бір мезгілде жоспарлану, сөйленіп жүзеге асу және бақылау буындарын қамтиды; бұл орайда жоспарлау өз кезегінде қатарлас екі арна бойымен жүзеге асады да, сөйлесудің мазмұндық және моторлық-артикуляциялық жақтарына қатысты болады. Сондықтан қазақ тілін оқыту үдерістерінде тіл үйрету үшін сөйлесу әрекетіне дағдыландырылады. Сөйлесе білуге үйретудің мәні зор. Іштегі ойды дұрыс байланыстырып құрап, тыңдаушыға түсінікті етіп жеткізу үшін жүйелеп сөйлесе білу керек. Сөйлесе білу – өнер. Сондықтан дұрыс сөйлей білу дегеніміз – дұрыс ойлай білу. Оқушылардың сөйлесу икемділіктерін дамыта оқыту үшін сол сөйлесу ерекшеліктерін белгілеу керек. Оқушыларды сөйлесе білу әрекетіне жаттықтыру үшін олардың бойында қандай білім, білік және икемділіктер мен дағдылардың қалыптасуын анықтауды біз мынадай жүйеде қарастырдық: сөйлесуге үйрете оқытудың жайын анықтау; бағдарлама, оқулықтарға талдау жасау; сөйлесудің ғылыми-теориялық негіздерін белгілеу.

Соңғы жылдары қазақ тілін қатысымдық тұрғыдан оқытуда сөйлесім әрекетінің ерекше тиімді екенін оқу жүйесі дәлелдеді. Ф.Оразбаеваның “Тілдік қатынас: теориясы мен әдістемесі” атты монографиясында қазақ тіл біліміндегі тілдік қатынас мәселесі теориялық, әдістемелік тұрғыдан қарастырылады [1].

Г.Т.Бейсенбекова кандидаттық диссертациясында тілдік қатынас арқылы жүзеге асатын оқылым түрлерін және оқылымның іске асуына арқау болатын мәтіндер түрлерін қарастырған. Автор мәтіндермен және сөздікпен жұмыс істеу түрлерін ұсынады. Оның зерттеу еңбегі сөйлесім әрекетінің бір түрі – оқу әрекетінің басқа ұлт өкілдеріне қазақ тілін оқытуда маңызды екенін сөзсіз дәлелдейді [2]. М.Д.Жорақпаева тілді сөйлесім және тыңдалым әрекетінің түрлері арқылы меңгерту жолдарын қарастырған [3]. Ф.Абдразахова сөйлесім әрекетінің бір түрі - жазылым әрекетінің анықтамасын, ерекшеліктерін және

түрлерін анықтай отырып, жазылым әрекетін шетелдік студенттерге меңгертудің тиімді жолдарын ұсынады [4].

Зерттеушілердің пікірлеріне шолу жасағанда, сөйлесімнің әлеуметтік мәні мен жекелік қасиеттерінің маңызды екені анықталады. Сөйлесудің, біздіңше, жекелік мәні – оның ішкі жағы, ал әлеуметтік мәні – оның сыртқы жағы іспеттес. Өйткені сөйлесу дыбысты тілдің жұмысына, қозғалысына қатысты іске асырыла отырып, негізінен, адамның сөйлеу мүшелерінің ішкі әрекетіне байланысты. Сөйлесуді жүзеге асыратын тілдің өзі де ішкі фактордың әсерінен – дыбыстың жасалуынан, оның фонемалық мағынаға ие болуынан, сөздің айтылуы, немесе жазылуынан т.б. тұрады. Бұл алғышарттар сөйлесімнің жеке ерекшеліктерінің жасалуына негіз болады. Сондықтан сөйлесудің осындай қасиеті индивидуалдық деп саналады да, оның факторы болып табылады.

Тұжырымдағанда, қатысым – адамдардың ұжымдық тобына қатысты басты құбылыс. Себебі, сөйлесу болу үшін, бірнеше адамдардың пікір алысуы қажет. Ол тек бір адамға қатысты болмай, екі адамға не адамдар тобына байланысты болады да, әлеуметтік сипат алады. Ал осының сыртында сөйлесу – ойдың сыртқа шыққан көрінісі болып есептеледі.

Сөйлесу әрекетінің атқаратын негізгі қызметі – қарым-қатынасты жүзеге асыру. Олай болса, оқушылардың сөйлесу икемділіктерін дамыту үшін, осы ерекшеліктерге бағытталған икемділіктер мен дағдылар қалыптастыру жаттығулары жүргізіледі. Ол үшін біз жоғарғы пікірлерге негіздей отырып, сөйлесу әрекетін дамыта оқытудың мазмұны мен жүйесін анықтап алдық. Сөйлесу – қарым-қатынас жасаудың тәсілі. Кез-келген әрекет қимылдан, ал қимыл амалдардан құралады, қалыптасады. Қимыл әрекетті жүзеге асырудағы қабілеттік шеберлік деп, ал амалды автоматты түрде жүзеге ауыстырудағы қабілеттілік дағды деп аталады. Соған сәйкес сөйлесу дағдысы – автоматтандырылғанға дейінгі сөйлесу амалы, ал сөйлесу шеберлігі дегеніміз – қатынастың түрлі жағдайларында нәтижелі білім мен дағдыны іске асырудағы қабілеттілік болып табылады. Тілді оқыту, бұдан басқа, білім беру және тәрбие мақсаттарын көздейді.

Сөйлесуге үйрету – айтылар ойдың түпкі мақсатын анықтап алумен тығыз байланысты, өйткені сөйлесу кезінде сөйлемдер қалай болса солай, бет алды айтыла берсе, ой жүйесіз, түсініксіз болады. Түсініксіз, жүйесіз айтылған сөз қарым-қатынас тудырмайды. Сондықтан екінші біреуге арнап айтылған ауызша сөйлеу оған түсінікті болу үшін, белгілі бір мақсатты көздеуі тиіс. Ондай арнайы көзделген мақсатты қатысымдық мақсат деп есептей отырып, тілдік қарым-қатынастың сапалы орындалуына себін тигізетіндігі ескеріледі. Сонымен, баланың ауызекі сөйлесу әрекетін дамыту тілдің қатысымдық қызметтеріне байланысты жүргізіледі. Өйткені қатысымдық әрекеттің өзі осы мақсаттарды іске асыру болып табылады. Ал бұл қатысымдық қызметтердің өзіндік икемділіктері мен дағдылары бар. Сөйлесуге үйрету осы икемділіктер мен дағдыларды қалыптастырғанда ғана тиімді болмақ. Бұл икемділіктер мен дағдылар лингвистикалық, психологиялық негіздерді басшылыққа алады.

Баланың сөйлесуін дамыту жазбаша сөйлеумен байланысты жүргізіледі. Сонымен бірге, сөйлесу орфоэпиялық нормаға сәйкес ұйымдастырылады. Бұл жұмыстардың нәтижелі болуы мына төмендегі жұмыстардың жүйелі орындалып, икемділіктері мен дағдыларын қалыптастыруға байланысты: сөйлесу және жазбаша сөйлеу икемділіктерін және олардың ерекшеліктерін дұрыс анықтап, тиісті қатысымдық іс-әрекет амалдарының тиімділігін жүйелі белгілеу керек. Сондықтан ең алдымен сөйлесу және жазбаша сөйлеудің дамытуға тиісті икемділіктері мен дағдылары салыстырылады; әдеби тіл нормалары сияқты қалыптасқан сөйлесу нормалары (орфоэпиялық норма) бар. Сондықтан баланың сөйлесу нормаларын дамыту үшін сөйлесу жаттығулары, яғни, орфоэпиялық норманы қалыптастыру барысында дыбыстың, сөз тіркесі мен сөйлемнің айтылу нормалары мен интонациялық икемділіктері мен дағдыларын дамыту жаттығулары тиімді жүргізілуі қажет.

Сөйлесу икемділіктері мен дағдыларын дамыту жаттығулары сөйлесудің қатысымдық іс-әрекеті бойынша жүргізілуі тиіс. Мәселен, тыңдап-түсіну (тыңдау) айту, оқу, жазу іс-әрекеттері. Соның ішінде, сөйлесуді дамыту тыңдау және айту әрекеттерімен тығыз байланысты болады. Сондықтан сөйлесудің түрлері: диалогтік пен монологтік сөйлесу икемділіктері мен дағдыларын қалыптастыру арқылы жүргізіледі.

Сөйлесудің нәтижелі болуы оқушыларды мазмұнды сөйлесуге жаттықтырумен байланысты. Ол үшін мазмұндаманың бірнеше түрлерін пайдаланып, ауызша мазмұндай білуге дағдыландыру керек. Бұл икемділік пен дағды мәтінді түсініп оқу әрекетімен байланысты. Сондықтан сөйлесу мәтін құрылысын игеріп, оның мазмұнын тыңдап немесе оқи отырып, есте сақтау қабілетін жетілдіру арқылы жүргізіледі. Қатысымдық әрекетте басты көңіл бөлінетін нәрсе – тілдік тұлғалардың жеке қолдануы емес, олардың бір-бірімен өзара байланысқа түсу арқылы белгілі бір ойды, пікірді жеткізуге себепші болатын заңдылықтары. Тілдік бөлшектер өз алдына жеке, дербес тұрғанда қарым-қатынас құралы бола алмайды, сондықтан мұнда түсінісу де болмайды. Сондықтан, сөз жеке тұрғанда зат не құбылыстың аталымы ғана болып табылады. Ол басқа тілдік тұлғалармен өзара мағыналық байланысқа түсіп, сөйлеушінің айтар ойын жеткізсе, онда ол түсінісу құралы ретінде танылады. Демек сөз жеке тұрғанда лексикалық тұлға ретінде сөздермен байланысқа түсіп, ойды жеткізу арқылы қатысымдық қызмет атқарады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Оразбаева Ф.Ш. Тілдік қатынас: теориясы мен әдістемесі. – Алматы: РБК, 2012 – 208 б.
2. Бейсенбекова Г.Т. Қазақ тілін басқа ұлт өкілдеріне оқылым әрекеті арқылы үйретудің әдістемесі: П.ғ.кан. диссер. Алматы, 2013. – 136 б.
3. Жорақбаева М.Д. Ет-сүт биотехнология бөлімі студенттеріне қазақ тілін тыңдалым әрекеті арқылы оқыту әдістемесі: Пед. ғыл. кан. дисс. Алматы: АМУ, 2012.- 156 б.
4. Абдразақова Ф. Қазақ тілін шетелдік студенттерге жазылым әрекеті арқылы үйрету әдістемесі.(жоғары оқу орнындарының филология факультетіне арналған): Пед. ғыл. кан.. авторефераты. – Алматы, 2014. – 29 б.

ЖЕКЕ ТҮЛҒАНЫҢ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫНЫҢ БЕЛСЕНДІЛІК ДӘРЕЖЕСІ

Нруш Д.Б., Молдабекова Ж.Д., Нишонбоева М.А.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматривается особый вид деятельности и особая деятельность, отличающаяся интенсификацией своих основных характеристик (целенаправленности, мотивации, осознанности, владения способами и приёмами действий, эмоциональности), а также наличием таких свойств, как инициативность и ситуативность.

Summary: The article deals with a special type of activity and special activity, characterized by the intensification of its main characteristics (purposefulness, motivation, awareness, possession of ways and methods of action, emotionality), as well as the presence of such properties as initiative and situationality.

Психологиялық зерттеулерде атрибуция деңгейлерін анықтау үшін әртүрлі критерийлер қолданылады. Қолданылатын критерийлер сонымен қатар атрибуция деңгейінің психологиялық табиғатын түсінуді өзгертеді.

Мотивацияның белсенділік деңгейіне келетін болсақ, ең маңызды критерий-белгілі бір тапсырманы орындау кезінде қиындықтарды жеңуге қол жеткізу дәрежесі. Бұл жағдайда талап ету дәрежесі алдыңғы тапсырманы аздықөпті сәтті орындағаннан кейін субъект таңдаған келесі тапсырманың күрделілігімен анықталады. Эксперименттік зерттеулер көрсеткендей, менмендіктің маңызды психологиялық шарттарының бірі-қатысу дәрежесі.

Егер субъектінің эксперименттік тапсырмаға оң көзқарасы болмаса, онда ол мүлдем менмендік танытпайды [1].

Керісінше, субъектінің эксперименттік тапсырмаға қатынасы неғұрлым белсенді болса, соғұрлым талаптардың дәрежесі сәттілікке немесе сәтсіздікке байланысты өзгереді.

Осылайша, жоғары белсенді қатынастың көрсеткіші-бұл алаяқтықтың мөлшері емес, оның сәттілікке немесе сәтсіздікке тез ауытқуы.

Жеке адамның қарым-қатынас деңгейінің тағы бір объективті белгісі-психикалық қанықтылық пен зеріктіру жылдамдығы. Адамның эксперименттік тапсырмаға деген көзқарасы неғұрлым белсенді болса, соғұрлым ол бұл тапсырманы орындау кезінде баяу жалықтырады.

Психикалық қанықтылықтың бар-жоғын тексеру үшін алдын-ала нұсқаулықта тест субъектісі монотонды болып көрінетін сәтте тоқтатылуы керек делінген. Содан кейін, эксперимент барысында мүмкін болған кезде, субъектіден тәжірибені жалғастырғысы келетін-келмейтіні сұралады.

Жеке тұлғаны орнату белсенділігінің деңгейі субъектінің психикалық жағдайына қайталанатын сәтсіздіктердің әсерінен де көрінеді. Адам неғұрлым позитивті болса, қайталанатын сәтсіздіктерден туындаған психикалық күйзеліс соғұрлым күшті болады.

Сәтсіздіктің бұл психикалық күйзелісі көңілсіздік деп аталады.

Эксперимент кезіндегі фрустрацияны моторлық көріністерден де, ауызша хабарламалардан да анықтауға болады.

Сонымен, субъектінің эксперименттік тапсырмаға белсенді көзқарасының ең аз сенімді көрсеткіші қызығушылық пен алаңдаушылық туралы ауызша хабарламалар болуы мүмкін.

Осы критерийлердің барлығын қолдана отырып, тапсырмаға байланысты берілген эксперименттік жағдайда темперамент көрінісінің немесе жеке қатынастың активтенуінің бірдей дәрежесін тапқан субъектілерді және керісінше активтендірудің әртүрлі деңгейлерін тапқан субъектілерді салыстыруға болады.

Барлық іс-шаралар үшін идеалды темперамент жоқ, өйткені әр іс-әрекет адам психикасын және оның динамикалық сипаттамаларын қажет етеді.

Тұлғаның динамикалық белгілері сыртқы мінез-құлық үлгілері мен әрекеттерінде ғана емес, сонымен қатар санада, қарым-қатынас саласында, мотивация саласында және жалпы өнімділікте көрінеді. Әрине, темперамент ерекшеліктері оқу қызметі мен жұмысына да әсер етеді.

Бірақ темпераменттегі айырмашылықтар ақыл-ой қабілеттерінің деңгейіндегі айырмашылықтар емес, оларды білдіру ерекшеліктері.

Жетістік арасында ешқандай корреляция жоқ екендігі анықталды әрекеттің түпкілікті нәтижесі және қалыпты деп анықтауға болатын жағдайларда әрекет орындалатын темперамент сипаттамалары [2].

Сондықтан, қалыпты жағдайда адамның қозғалғыштығы мен реактивтілігінің дәрежесіне қарамастан, іс-әрекеттің нәтижелері негізінен бірдей болады. Бұл нәтиже деңгейі ең алдымен басқа факторларға, атап айтқанда мотивация мен құзыреттілік деңгейіне байланысты болатындығына байланысты. Алайда, осы үлгіні анықтаған зерттеулер іс-әрекетті орындау тәсілінің өзі темпераментке байланысты өзгеретінін көрсетеді.

Адамдар мінез-құлқының түпкілікті нәтижесі емес, нәтижеге жету тәсілі бойынша темпераментімен ерекшеленеді. Мінез-құлық үлгілері мен темперамент арасындағы байланысты орнату үшін зерттеулер жүргізілді.

Бұл зерттеулерде адамның іс-әрекет стилі, ең алдымен, нейрондық жүйенің түріне байланысты нәтижеге жету немесе белгілі бір мәселені шешу тәсілі ретінде қарастырылды.

Көптеген авторлардың тұжырымдары бұл зерттелетін популяцияның сипаттамаларына немесе осы адамдардың мінез-құлқының типтік стилін зерттеген эксперименттік жағдайға қарамастан, белгілі бір қызмет стилінің қалыптасуына негізгі әсер ететін нейрондық процестің түрі екенін көрсетеді.

Темпераментті мінезді адамдар тәуекелге байланысты іс-шараларға жақсырақ сәйкес келеді. Бұл кез-келген іс-әрекетке қатысты. Белсенді холерикалық көріністерде оны ұстау қиын.

Ол барлық жаңа және белгісіз нәрселерге қызығушылық танытады, жиі тәуекелге барады және шытырман оқиғаны жақсы көреді. Ол әрқашан оқиғалардың орталығында болады және орындалатын жұмыстың сапасына аз көңіл бөледі.

Сангвиниктер ұйымдық қызметті басқаруға жарамды; олар орындаушылардан гөрі ойшылдар.

Мүмкін болса, сангвиникке үнемі шоғырлану мен шиеленісті қажет ететін жана, қызықты міндеттер қою керек.

Үнемі белсенді болып, оның күш-жігерін жүйелі түрде ынталандыру қажет. Үштік Юпитер өз бетінше жұмыс істеуге және тапсырмаларды орындауға емес, басқаларды басқаруды жөн көреді.

Сондықтан оның ынта-жігері сөз ағымында қалады.

Сондықтан трилобит аз сөйлеп, көп әрекет етуі керек; Флегматикаға жігерлі іс-шаралар мен қызығушылықтар қажет.

Ол ұйымдастырылған назар аударуды қажет етеді. Ол бір тапсырмадан екіншісіне ауыса алмайды.

Меланхоликке келетін болсақ, айқындық, дәрекілік, сондай-ақ жай тон, сарказм көтерілуі мүмкін.

Ол ерекше назар аударуды қажет етеді және оны көрсеткен жетістіктері, табандылығы мен ерік-жігері үшін мақтауға уақыт болуы керек. Теріс бағалауды олардың теріс әсерін азайту кезінде мүмкіндігінше мұқият қолдану керек.

Меланхолик шығармашылық қызметте, ғылымда және өнерде өте жемісті, өйткені ол ойлау түріне жатады.

Меланхолик - ең сезімтал және осал түрі, сіз онымен өте сабырлы және мейірімді болуыңыз керек.

Адамның белгілі бір сипаттамалары белгілі бір іс-шаралар мен кәсіптерге қарсы көрсетілімдер болып саналады [3].

Мысалы, жүйке жүйесінің летаргиясы, инерттілігі және әлсіздігі сынақ ұшқыштарының қызметіне қарсы көрсетілімдер болып саналады.

Нәтижесінде, бұл іс-әрекетке психологиялық тұрғыдан жарамсыз-сымбатты және меланхолиялық адамдар.

Темперамент адамдардың мінез-құлқын қалай білетінін анықтайды, бірақ оның мағыналық мазмұнын емес.

Темперамент психикалық процестердің ерекшелігінде көрінеді. Бұл есте сақтау жылдамдығы мен беріктігіне, ақыл-ой операцияларының еркіндігіне, тұрақтылыққа және зейіннің ауысуына әсер етеді.

Жұмыстағы және оқудағы темпераменттің рөлі жағымсыз орта, эмоционалдық және тәрбиелік әсерлерден туындаған әртүрлі психологиялық күйлердің белсенділігіне әсер ету болып табылады.

Темпераменттің бейімделуінің төрт әдісі бар қызметі.

Бірінші жол-кәсіби іріктеу, оның міндеттерінің бірі-темпераменттің қажетті қасиеттері жоқ адамдардың белгілі бір іс-әрекеттеріне жол бермеу.

Бұл әдіске жеке қасиеттерді қажет ететін мамандыққа іріктеу арқылы ғана қол жеткізуге болады.

Іс - әрекеттің темпераментін түзетудің екінші әдісі-адамның талаптарын, жағдайлары мен тәсілдерін даралау (жеке тәсіл).

Үшінші жол-бұл іс-әрекетке және онымен байланысты мотивтерге оң көзқарасты қалыптастыру арқылы темпераменттің теріс әсерін жеңу.

Іс-әрекеттің жеке стилі деп белгілі бір адамға тән және сәтті нәтижелерге қол жеткізуге кепілдік беретін әдіс немесе әрекет әдісі ретінде жеке жүйе түсініледі.

Темпераментті іс-әрекеттің талаптарына бейімдеудің төртінші, негізгі және әмбебап жолы, оның жеке стилін қалыптастыру. Іс-әрекеттің жеке стилі деп белгілі бір адамға тән және іс-әрекеттің сәтті нәтижелеріне қол жеткізуді қамтамасыз ететін іс-әрекеттің әдістері мен әдістерінің жеке жүйесі түсініледі.

Темперамент мінез-құлық пен қарым-қатынас тәсілдеріне әсер етеді. Мысалы, сангвиник әрдайым қарым-қатынастың бастамашысы болып табылады, ол өзін бейтаныс адамдармен еркін сезінеді, жаңа ерекше жағдай оны тек ынталандырады, ал меланхолия, керісінше, қорқытады, ұялтады, жаңа жағдайда, жаңа адамдар арасында жоғалады.

Флегматик сонымен бірге жаңа адамдармен әрең кездеседі, ол өзінің сезімін аз көрсетеді және ұзақ уақыт бойы біреудің онымен танысуға себеп іздейтінін байқамайды. Ол бейім махаббат қарым-қатынасы достықтан басталып, ақырында ғашық болады, бірақ найзағайдай жылдам метаморфозсыз, өйткені оның сезім ритағы баяулайды және сезімнің тұрақтылығы оны бір адамға айналдырады.

Холериктерде, сангвиниктерде, керісінше, махаббат жарылыстан жиі пайда болады, бір қарағанда, бірақ соншалықты тұрақты емес.

Адам жұмысының өнімділігі оның темпераментінің ерекшеліктерімен тығыз байланысты[4].

Сонымен, сангвиниктің ерекше ұтқырлығы қосымша әсер етуі мүмкін, егер жұмыс одан сабақтың бір түрінен екіншісіне жиі ауысуды, шешім қабылдаудағы жеделдікті талап етсе, ал монотондылық, іс-әрекеттің реттелуі тез шаршауға әкеледі.

Флегматиктер мен меланхоликтер, керісінше, қатаң реттеу және монотонды еңбек жағдайында холериктер мен сангвиниктерге қарағанда өнімділік пен шаршауға төзімділікті анықтайды.

Мінез-құлық қарым-қатынасында темпераменттің әртүрлі типтері бар адамдардың реакция ерекшеліктерін болжауға және оларға барабар жауап беруге болады және қажет.

Өздеріңіз білетіндей, И. П. Павлов жоғары жүйке қызметінің тағы үш "таза адам түрін" анықтады: ойлау, көркемдік, орташа.

Ойлау түрінің өкілдері (мидың сол жақ жарты шарының екінші сигналдық жүйесі негізінен белсенді) жоғары ұтымдылықпен және өмірлік құбылыстарды егжей-тегжейлі талдауға, абстрактілі және логикалық ойлауға бейімділігімен ерекшеленеді.

Мұндай типтегі адамдар әдетте математика мен философияға қызығушылық танытады және ғылыми қызметті қалайды.

Суретші типіндегі адамдар (мидың оң жақ жарты шарының бірінші сигнал беру жүйесінің белсенділігі басым) метафоралық, эмоционалды, тірі қиялға, жеделдікке және шындықты қабылдаудың айқындығына ие.

Олар негізінен өнерге, театрға, поэзияға, музыкаға және шығармашылық жазуға қызығушылық танытады.

Олар кең әлеуметтік қарым - қатынасқа ұмтылады және әдетте лирика болып табылады, ал ойшылдар "құрғақ" және күмәнді.

Балалық шақтағы тәрбиеге және өмірлік жағдайларға байланысты олардың жеке басын ұтымды немесе эмоционалды принциптер аз дәрежеде басқарады.

Кейбір жасөспірімдер уақытының көп бөлігін әдебиетке, музыкаға және өнерге, басқалары шахматқа, физика мен математикаға жұмсайды [5].

Қазіргі зерттеулер оң және сол жақ жарты шарлардың белгілі бір функциялары бар екенін және олардың біреуінде белсенділіктің басым болуы адамның жеке басына айтарлықтай әсер ететінін растайды.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1 Вульф В.З., Иванов В.Д. Основы педагогики в лекциях, в ситуациях, в первоисточниках. Уч.пособие. - М., 2012г.

2 Подласый И.П. Педагогика.-Минск, 2012 г.

3 Педагогическая технология./Сост. Н.Е.Щуркова. - М., 2013 г.

4 Хмель Н.Д. Теоретические основы профессиональной подготовки учителя. - Алматы: Гылым, 1998г.

5 Бордовская Н.В. "Педагогика" Санкт-Петербург, 2016 г.

УДК 378

ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ К РАБОТЕ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Нурмухамедова Э.О.

Актюбинский региональный университет им. К. Жубанова,
г. Актобе, Казахстан

Түйін: Қазіргі уақытта білім берудегі реформаларға байланысты жалпы білім беретін мектептерде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқытуды көздейтін инклюзивті білім беруді енгізудің шұғыл қажеттілігі туындайды. Инклюзивті білім беру Жалпы білім берудің бір бөлігі болып табылады және барлық оқушылар үшін оқытудың қолжетімділігін білдіреді. Педагогика ғылымы мен практикасы қазіргі уақытта ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқытудың инновациялық тәсілдерін енгізуде. Осылайша, инклюзивті білім әр балаға әлеуметтік жағдайына, физикалық және ақыл-ой қабілеттеріне қарамастан білім беруде тең құқықтар бере алады. Инклюзивті білім беру жағдайында мұғалімдерді жұмысқа дайындау-бұл мотивациялық, эпистемологиялық, проективті, перцептивті-рефлексивті және белсенді компоненттерді қамтитын мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру және дамыту процесі. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істейтін мұғалім стресстік жағдайларда өзін-өзі басқара білуі, жағдайлардың өзгеруіне тез жауап беруі және сенімді шешім қабылдауы керек. Сондай-ақ, жағымсыз эмоциялармен күресуге, күтпеген жағдайларға бейімделу қабілетіне ие болу керек. Тепе-теңдік пен эмоционалды тұрақтылық балалар арасындағы, сондай-ақ балалар мен тәрбиеші арасындағы жанжалды жағдайлардың алдын алуға көмектеседі.

Summary: Currently, in connection with the reforms in education, there is an urgent need to introduce inclusive education, which implies teaching children with special educational needs in general education schools. Inclusive education is a part of general education and implies accessibility of education for all students. Pedagogical science and practice nowadays implement innovative approaches to teaching children with special educational needs. Thus, inclusive education can provide every child, regardless of social status, physical and mental abilities, with equal rights to receive education. Preparation of teachers for work in inclusive education is a process of formation and development of professional competence of specialists, which includes motivational, epistemological, projective, perceptual-reflexive and activity components. A teacher working with children with special educational needs should be able to control himself in stressful situations, react quickly to changing circumstances and make decisions confidently. It is also necessary to have the skills to cope with negative emotions, the ability to adapt in unexpected situations. Balance and emotional stability help to prevent conflict situations in the relationship between children, as well as between children and the teacher.

В настоящее время в связи с реформами в образовании возникает острая необходимость в введении инклюзивного образования, которое подразумевает обучение детей с особыми образовательными потребностями в общеобразовательных школах. Инклюзивное образование является частью общего образования и подразумевает доступность обучения для всех учащихся.

Педагогическая наука и практика в наши дни внедряют в жизнь инновационные подходы к обучению детей с особыми образовательными потребностями. Таким образом, инклюзивное образование может предоставить каждому ребенку вне зависимости от социального положения, физических и умственных способностей равные права в получении образования. В международной программе ЮНЕСКО «Образование для всех» инклюзивное образование трактуется как равное предоставление возможности всем обучающимся получать качественное образование и развивать свой потенциал, невзирая на пол, социально-экономический статус, этническую принадлежность, географическое местоположение, потребность в специальном образовании, возраст, религию и т. п. В Конституции Республики Казахстан [1] и в Законе Республики Казахстан «О правах ребёнка в РК» [2] гарантируются равные права для всех детей.

Детям с особыми образовательными потребностями не обязательно обучаться в специальных школах: они могут обучаться и успешно адаптироваться к жизни в обычных общеобразовательных школах. К сожалению, вопрос об организации процесса обучения «особых» детей в общеобразовательной школе до сих пор остается открытым. Это связано не только со специальными методиками обучения, но и с неподготовленностью педагогических кадров, которые оказывают коррекционную и психологическую поддержку учащимся с особыми образовательными потребностями.

Для того, чтобы эффективно внедрить инклюзивный подход в образовательную систему, необходима подготовка квалифицированных педагогических кадров, которые могут осознать социальную значимость своей профессии, знают психологические особенности воспитанников с особыми образовательными потребностями. Проблема подготовки будущего учителя в

условиях инклюзивного образования является ключевой в комплексе проблем, связанных с современным образованием.

Различные аспекты проблемы профессиональной готовности учителей являлись предметом исследования многих ученых. Б. С. Гершунский, В. И. Журавлев, М. Н. Скаткин считают, что для профессиональной подготовки педагога необходима научно-педагогическая составляющая. В. А. Адольф, Н. Ф. Ильина, О. Н. Никитина рассматривают процесс подготовки будущего учителя к работе в условиях инклюзивного образования с позиции развития личности самого педагога. По их мнению, самостоятельность и учебная активность будут обеспечены в условиях интенсивно развивающейся образовательной среды. Вопросы готовности будущего педагога к профессиональной деятельности рассматривали М. И. Дьяченко, А. Г. Ковалев, К. К. Платонов. Проблемы формирования готовности педагогов к работе в условиях инклюзивного образования изучали И. В. Возняк, О. С. Кузьмина, И. Н. Хафизуллина, Ю. В. Шумиловская.

В Послании Президента Республики Казахстан, К.К. Токаева, сказано «переориентировать всю систему профессионального образования на формирование компетенций, востребованных на рынке труда». Также указывается, что качество образования может служить главным приоритетом организаций образования [3]. В 2021 году был утверждён Национальный проект «Качественное образование «Образованная нация». Одной из его основных целей является повышение качества образования обучающихся. Также отмечается необходимость обеспечения непрерывного образования по развитию навыков и компетенций педагогов [4]. Требования к компетенции педагогов детерминируют необходимость модернизации подготовки специальных педагогов, т.к. внедрение инклюзивного образования предполагает профессиональную деятельность педагогов не только в специальных учебных заведениях, но и в общеобразовательных детских садах и школах. В условиях инклюзивного образования педагог является специалистом, который организует психолого – педагогическое сопровождение детей с особыми образовательными потребностями и ответственен за их интеграцию в среду нормально развивающихся сверстников. Министр просвещения Республики Казахстан, А.К. Аймагамбетов, неоднократно заявлял о необходимости внедрения образовательных программ для подготовки специалистов для инклюзивного образования [5].

В энциклопедическом словаре [6] под термином «подготовка педагога понимаются теоретические знания и практические умения, которые при определенном уровне сформированности физических, физиологических и психологических качеств человека приводят к самостоятельной трудовой деятельности и обеспечивают успешное выполнение профессиональных обязанностей по определенной специальности и соответствующей квалификации». По мнению Марковой А.К., «структура профессиональной готовности состоит из следующих элементов: профессиональных

психологических и педагогических знаний и умений, педагогических позиций и установок и, наконец, личных качеств» [7].

Российский ученый Хафизуллина И.Н. «определяет инклюзивную компетентность будущих учителей как интегративное личностное образование, обуславливающее способность осуществлять профессиональные функции в процессе инклюзивного обучения. При этом важным является учет разных образовательных потребностей, обучающихся и обеспечение включения ребенка с ограниченными возможностями в среду общеобразовательной организации, создание условий для его развития и саморазвития в образовательном процессе». «Инклюзивная компетентность будущих учителей, по мнению Хафизуллиной И.Н., включает совокупность взаимосвязанных компонентов: личностного, когнитивного, операционного и рефлексивного» [8].

Таким образом, подготовка педагогов к работе в условиях инклюзивного образования – это процесс формирования и развития профессиональной компетентности специалистов, который включает в себя мотивационный, гносеологический, проективный, перцептивно-рефлексивный и деятельностный компоненты. Учитель, работающий с детьми с особыми образовательными потребностями, должен уметь контролировать себя в стрессовых ситуациях, быстро реагировать на изменение обстоятельств и уверенно принимать решения. Также необходимо владеть умениями, позволяющими справляться с негативными эмоциями, способностью адаптироваться в неожиданных ситуациях. Уравновешенность и эмоциональная устойчивость помогают предупредить конфликтные ситуации в отношениях между детьми, а также между детьми и педагогом.

Список использованных источников:

1. Конституция Республики Казахстан: принята на Респ. Референдуме 30 августа 1995 года. – Алматы: Юрист 2001. – 40 стр.
2. Закон Республики Казахстан «О правах ребёнка»: принят 8 августа 2002 года, №345 – II.
3. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана. 1 сентября 2020 г. Казахстан в новой реальности: время действий.
4. Об утверждении национального проекта "Качественное образование "Образованная нация". Постановление Правительства Республики Казахстан от 12 октября 2021 года, № 726.
5. <https://m.facebook.com/bilimjanegylym/videos> (Дата обращения: 07.02 2022 г.).
6. Безрукова В.С. Основы духовной культуры // Энциклопедический словарь педагога. – 2000. – 937 с.
7. Маркова А.К. Психология профессионализма. – М.: Международный гуманитарный фонд "Знание", 1996. – 312 с.
8. Хафизуллина И.Н. Формирование инклюзивной компетентности будущих учителей в процессе профессиональной подготовки: автореферат дис канд. пед. наук: 13.00.08. – Астрахань, 2008. – 22 с.

ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУДА ЛОГОПЕДИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Оразаева З.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе қ., Қазақстан

Резюме: Қашықтықтан оқыту білім алушылармен логопедиялық жұмыс үшін кең перспективалар ашады. Мақалада заманауи білім беру жүйесін өзгерту және заманауи технологияларды белсенді енгізуді, сабақтарды өткізудің жаңа ұйымдастырушылық формалары мен әдістерін қолдануды ескере отырып, қашықтықтан оқытуда логопедиялық технологияларды қолдану мәселелері қарастырылады. Сондай-ақ, жұмыста пандемия мен карантин кезінде де, басқа жағдайларда да қашықтықтан оқытуда қолданылатын логопедиялық технологиялар (ағрудың салдарынан сабақта бала болмаған кезде, баланың білім беру мекемесінен едәуір қашықтығы болған кезде, ата-аналармен тиімді жұмыс істеу үшін және т.б.) қамтылады.

Summary: Distance learning opens up broad prospects for speech therapy work with students. The article discusses the issues of changing the modern education system and the use of speech therapy technologies in distance learning, taking into account the active introduction of modern technologies, the use of new organizational forms and methods of conducting classes. The work also includes speech therapy technologies used in distance learning both during a pandemic and quarantine, and in other cases (when there is no child in class due to illness, when the child is significantly moved away from the educational institution, for effective work with parents, etc.).

Логопедиялық түзетудің ерекшелігі оны үздіксіз жүргізу қажеттілігін анықтайды. Сабаққа қатыспау бұрын қол жеткізілген нәтижелер мен жетістіктерді нөлге айналдыруы мүмкін. Осыған байланысты логопедиялық сабақтар қашықтықтан оқыту аясында жиі қолданылады. 2020 жылы әлемдік қауымдастық коронавирустық инфекция пандемиясына тап болды. Бұл пандемия жұқтыру қаупін азайту үшін әлеуметтік қашықтықты сақтау қажеттілігі сияқты норманы өмірге енгізді, бұл әртүрлі бағыттардағы, профильдердегі және деңгейлердегі білім беру нысандарын жаңа инфекцияның таралуымен күресу үшін Қашықтықтан оқытуға көшуге итермеледі [1,2]. Бұл шара балалармен логикалық түзету жұмыстарына да қатысты болды. Алайда, логопедиялық түзету процесінде қашықтықтан жұмыс істеу карантиннен тыс өзекті және тиімді екенін атап өткен жөн. Мысалы:

- ұзақ ауруға байланысты білім алушы ұзақ уақыт болмаған жағдайда; - білім алушының білім беру мекемесінен қашықтығына байланысты үйде оқыту кезінде;

- ата-аналармен консультациялық және басқа жұмыстар жүргізу кезінде және т.б.

Қашықтықтан оқытуда қолданылатын логопедиялық технологиялар ерекшеліктер тізіміне ие:

1. Сабақтарды өткізудің осы форматы үшін балада оқу дағдылары мен ерікті назар (қысқа мерзімді жеткілікті) қалыптастырылуы керек.

2. Бала жалпақ кескіндерді түсінуі керек.

3. Логопед-оқытушыдан қосымша назар аударуды талап ететін сөйлеудің бұзылуының бастапқы және қайталама ақауларының ерекшелігі мен сипатын ескеру қажеттілігі логопедиялық түзету әдістері мен жұмыс бағытын кеңейтеді.

4. Кешенді жеке бағдарланған психологиялық-әлеуметтік-педагогикалық-дефектологиялық көмекті іске асыру үшін педагог-психологтармен және пәндік оқытушылармен, тәрбиешілермен және білім беру процесінің басқа да қатысушыларымен тығыз жұмыс істеу қажеттілігі.

Қашықтықтан оқыту шеңберінде логопедиялық технологияларды мынадай форматтарда тиімді пайдалануға болады:

1. Бастапқы және негізгі онлайн сабақтарды өткізу.

2. Авто ойнату форматындағы дайын сабақтар (мамандандырылған фильмдер, роликтер, сюжеттер және т.б.).

3. Онлайн кеңес беру.

4. Шеберлік сыныптары мен вебинарлар.

5. Интерактивті, дидактикалық ойындар, тренажер ойындары, бұл процесті әртараптандыруға және оқушылардың мотивациясын арттыруға мүмкіндік береді. [3,4].

Алайда бұл форматтың айтарлықтай кемшілігі бар –зондтар, шпательдер, зонд алмастырғыштар сияқты мамандандырылған құралдарды қолдану мүмкін еместігі, сондай-ақ байланыс жұмысының кез келген түрін жүзеге асыру мүмкін еместігі. Артықшылығы-бала мен логопед жоғары сапалы байланыс жағдайында бір-бірінің қозғалысын көреді. Логопед телефон немесе компьютер экранына қарап дұрыс қимылдарды көрсетеді, білім алушы логопедтің артында қайталайды және экранда қандай қателіктер жіберетінін бірден көре алады. Бұл кезеңде тәрбиеші қызметін атқаратын ата-аналардың болуы ұсынылады: артикуляцияны бақылайды, баланың әрекеттерін ұсынады және түзетеді. Осыған байланысты қашықтықтан оқытуды бастамас бұрын ата-аналарға жадынамалар ұсыну қажет.

Қашықтықтан оқытуда логопедиялық технологияларды қолдану Moodle, Zoom, Skype, Microsoft Publisher, Microsoft Word, Microsoft PowerPoint, Windows Media сияқты бағдарламалардың арқасында мүмкін болды.

Барлық логопедиялық технологиялардың негізі түзету және дамыту профилінің ойын және білім беру элементтерін қамтитын кітапхананы қалыптастыру болып табылады:

1. Мәтіндік (сценарийлер, ұсыныстар және т.б.).

2. Бейнелер (фильмдер, бейнелер, артикуляциялық гимнастика және т.б.).

3. Кестелер (процесті бақылау үшін, дифференциалды кестелер, мнемоникалық кестелер және т.б.).

4. Графикалық (диагностикалық және демонстрациялық материалдар және т.б.).

5. Дыбыстық (дыбыстар, ономотопея, әуендер, әндер және т.б.).

6. Анимациялар. 7. Көрнекі (фотосуреттер, суреттер, слайд-шоу).

Қорытынды. Осылайша, бүгінде онлайн оқу сабақтарын ұйымдастыруға және өткізуге қойылатын қолданыстағы гигиеналық талаптарға сәйкес іске

асырылған жағдайда, логопедиялық технологиялар қашықтықтан оқыту шеңберінде тиімді болады деген тұжырымға келеміз. Бұл жағдайда олар:

- балаларды тілді бақылауға үйретуге ықпал етеді
 - сөйлеудің дыбыстық компонентіне, сөзге деген қызығушылықты арттыру
 - тиімді фонетикалық қабылдаудың алғышарттарын қалыптастыру
 - есте сақтау мен зейінді дамыту;
 - дұрыс артикуляциялық құрылымдардың қалыптасуына оң әсер ету.
- Тек осы жағдайда ғана үйлесімді сөйлеуді, сөзжасамдық процестерді және лексикалық-грамматикалық жүйені қалыптастыру процесінде оң нәтижелерге қол жеткізіледі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Gasparyan A., Misra D., Yessirkepov M., Zimba O. Perspectives of immune therapy in coronavirus disease 2019. J Korean Med Sci 2020;35(18):e176.
2. Fleming N. Coronavirus misinformation, and how scientists can help to fight it. <https://www.nature.com/articles/d41586-020-01834-3>. Дата обращения: 17 октября 2020.
3. Лынская М.И. Организация логопедической помощи с использованием компьютерных программ // Логопед в детском саду. Л., 2006. № 6 (13).
4. Селянина С.Ю. Использование информационно-коммуникационных технологий в коррекционно-развивающей работе с детьми, имеющими общее недоразвитие речи // Интерактивное образование: электронная газета. Вып № 14. Декабрь. 2008.

ОӘЖ 373.31

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ДАМУҒА ЕРЕКШЕЛІКТЕРІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ КОМПОНЕНТІ

Орман Д.Ж., Атаниязова О.Д., Жүніс Ф.А.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматривается психологический компонент развития познавательного интереса младших школьников, а также показатели познавательного интереса. Ценность познавательного интереса для развития личности состоит в том, что познавательная деятельность в данной предметной области активизирует психические процессы человека под влиянием интереса к нему, приносит ему интеллектуальное удовлетворение, познавательный интерес способствует эмоциональному росту человека, выступая в качестве важного мотива его деятельности, его познавательной деятельности.

Summary: The article considers the psychological component of the development of cognitive interest in younger students, as well as indicators of cognitive interest. The value of cognitive interest for personal development is that cognitive activity in the subject area under the influence of interest activates mental processes of personality, brings her intellectual satisfaction of contributing to the emotional lift that cognitive interest appears as a key motif activity of the person, its cognitive activity.

Психологтар адам психикасының ерекшеліктері, ақыл-ой қабілеттерінің негізі және бүкіл рухани сала негізінен мектепалды және бастауыш мектеп жасында қалыптасып, дамитынын анықтады. Болашақта оқушылардың

интеллектуалды даму жылдамдығы баяулайды, ал оқуға деген ұмтылыс оқытудың жетілдірілген бағытына шектеулі көңіл бөлу нәтижесінде азаяды. Бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшеліктері, олардың эмоционалдылығы, табиғи қызығушылығы, жаңа нәрсені білуге деген ерекше көзқарасы, мұғалім ұсынатын барлық нәрсені қабылдауға деген ұмтылыс бастауыш сынып оқушыларының танымдық қабілеттерін қалыптастыру үшін жағымды жағдайлардың пайда болуына ықпал етеді.

Танымдық қызығушылықты дамыту-бұл оқу процесінің барлық кезеңдерінде оқушылардың тиімді, жеке теориялық және практикалық белсенділігін қамтамасыз ететін әрекеттер мен құралдарды жақсарту. Кезкелген әдістің белсенділігі білім алушылардың білім, іскерліктер мен дағдыларды алуының әл-ауқатымен, сондай-ақ олардың танымдық қабілеттерін қалыптастырумен анықталады [1].

Бастауыш мектеп жасы қоршаған әлем туралы және баланың оған деген көзқарасы туралы ақпарат жинақтау кезеңі болып саналады. Баланың интеллектуалды психикасының ерекшелігі-когнитивті белсенділік. Балалардың қызығушылығы әдетте қоршаған әлемді зерттеуге және олардың әлем бейнесін жасауға бағытталған. Тікелей бастауыш мектеп жасында танымдық қызығушылықтар қалыптасады. Танымдық қызығушылықты дамыту мүмкіндігін жіберіп алмау маңызды. Бастауыш сынып мұғалімінің міндеттерінің бірі-оқу процесін күшейтілген және қызықты ұйымдастыру, ал қарым-қатынас стилі жылы және достық [2].

Жалпы қызығушылықтың басты жағы-танымдық қызығушылық. Оның пәні адам психикасының маңызды қасиеттерінің бірі болып табылады: қоршаған әлемді тек биологиялық және әлеуметтік бағдарлау мақсатында ғана емес, сонымен бірге адамның әлемге ең маңызды үндеуінде, атап айтқанда, оның әртүрлілігіне тереңірек үңілуге, санада мағыналы жақтарды, тергеу-себептік байланыстарды, қайшылықтар мен заңдылықтардың болуын жаңғыртуға дайын болу. Шындықтың мазмұнды жақтарын көрсетуге бағытталған танымдық қызығушылықта адамзат қоғамы алған ғылыми шындықтарға терең үңілу, таным шекараларын кеңейту, адамның таңдаған іс-әрекетін, таным саласын тереңдетіп зерттеудің жаңартылған жолдары мен мүмкіндіктерін іздеу мүмкіндігі жатыр.

Сонымен қатар, танымдық белсенділікке енетін танымдық қызығушылық әртүрлі субъективті қатынастардың қалыптасуымен тығыз байланысты; ғылымның белгілі бір саласына, танымдық қызметке, олардағы ынтымақтастыққа, таным қатысушыларымен қарым-қатынасқа таңдау жасау. Дәл осы негізде - материалдық әлем туралы білім және оған деген көзқарас, ғылыми шындықтар-әлемді түсіну, дүниетаным, көзқарас, танымдық қызығушылық ықпал ететін тиімді, бейтарап сипат қалыптасады.

Сонымен қатар, танымдық қызығушылық адамның барлық психикалық процестерін белсендіре отырып, оның дамуының ең жоғары деңгейінде жеке тұлғаны шындықты реформалауды үнемі іздеуге ынталандырады (оның мақсаттарының өзгеруі, күрделенуі, оларды жүзеге асыру үшін маңызды және

маңызды тараптарды бөлектеу, басқа да маңызды тәсілдерді іздеу, оларға шығармашылық бастама енгізу).

Психологиялық және педагогикалық әдебиеттерде танымдық қызығушылық оқушының білім беру іс - әрекетінің мотивін анықтауға ықпал ететін оқытудың маңызды факторы екендігі атап өтілген. Оның өрнегін білу өте маңызды, оның оқушыларда болуы туралы айтуға болатын белгілер, қай тараптар, оқыту әдістері қызығушылық тудырады, қайсысы оны бейтарап қалдырады және қайсысы оқуға деген қызығушылықты мүлдем басады.

Оқушының қызығушылығымен бірге жүретін психикалық белсенділіктің нақты көрсеткіші-бұл алынған білім мен дағдылардың тиімді жұмыс істеуі. Танымдық қызығушылық мөртабанмен және шаблонмен үйлеспейді, сондықтан алынған білімді әртүрлі жағдайлар мен міндеттерге тарту олардың икемділігін, еркін қолданылуын көрсетеді және танымға терең енуге деген ұмтылысқа ықпал етеді.

Алынған ғылыми білімнің тиімді айналымы қызығушылықтың маңызды көрсеткіші болып табылады, бұл білімнің өзі жаңаларын тану әдісіне айналғанын және танымдық қызығушылық оның дамуының жоғары деңгейіне көтерілгенін көрсетеді. Осыған байланысты оқушының зияткерлік белсенділігі қызығушылық үшін тағы бір маңызды көрсеткішпен көрінеді: оқытудан тыс әртүрлі көздерден алынған жаңартылған, жаңа ақпаратпен бөлісуге ұмтылу [3].

Осылайша, мұғалім күрделі күш-жігерсіз байқай алатын танымдық қызығушылық көрсеткіштерінің бірінші және негізгі параметрі-бұл оқушының интеллектуалды белсенділігі, онда оның барлық көріністері танымдық қызығушылықта жиналады.

Танымдық қызығушылықтың тағы бір көрсеткіші-бұл эмоционалды көріністер, өйткені бұл оқушының танымдық іс-әрекетінің эмоционалды қолайлы фоны. Оқушылардың эмоционалды көріністері мұғалім үшін айқын көрсеткіштер болып табылады. Бұл көріністер көбінесе соншалықты сезімтал және түсініксіз, тек олардың бойында танымдық қызығушылық деңгейі туралы әсер қалдыру қиын болуы мүмкін. Оқушының іс-әрекетінің эмоционалды көңіл-күйі оның танымдық қызығушылығының көрсеткіші болып табылады. Өз бақылауларына сәйкес мұғалім алған білімінің мазмұнына сәйкес келетін таңдану, ашу, эмпатия сияқты танымдық қызығушылықтың эмоционалды көріністерін орната алады. Оқушылар интеллектуалды қуаныш эмоцияларын айқын көрсетеді. Бұл эмоциялар әртүрлі себептермен туады: олар шығарманың кейіпкеріне, қандай да бір оқиғаға, ғылыми жаңалыққа жанашырлықпен бірге жүруі мүмкін. Әдетте, бұл айқын көрінетін және тіпті тез жүретін процесс бастауыш сынып оқушыларындағы белгілер, мимика, қимылдарда көрінеді.

Бастауыш сынып оқушыларындағы танымдық қызығушылық көрсеткіштерінің параметрлері эмоционалды көңіл-күймен өзара әрекеттесу кезінде оқушылардың танымдық іс-әрекетінің ерекшеліктерінде көрінетін реттеуші процестер болып табылады. Ең алдымен, олар назар аударуда және әлсіз алаңдаушылықта көрінеді. Бұл тұрғыда кейбір зерттеушілер оқушының

қызығушылығының жоқтығын немесе әлсіздігін алаңдаушылық санына қарай бағалайды [4].

Танымдық қызығушылықтың айқын көрсеткіші-оқушының қиындықтағы мінез-құлқы. Тұрақты және жеткілікті терең қызығушылық қиындықтарды жеңуге, қиын тапсырманы шешу үшін әртүрлі жолдарды қолдануға деген ұмтылыспен байланысты. Танымдық шынайы қызығушылығы жоқ, қиындықтарға тап болған оқушылар жұмысты жарты жолда аяқтайды, белгілі бір қызметті тоқтату үшін әртүрлі түсініктемелер табады. Сонымен қатар, тұрақты танымдық қызығушылығы бар білім алушылар кетіп бара жатып, бос уақытында бұл туралы ойланып, оның күрделілігінің себебін табу үшін өздерімен бірге шешілмеген тапсырманы алып кетеді.

Осылайша, ең жалпы анықтамада танымдық қызығушылық біздің алдымызда таным саласына, оның материалдық жағына және білімді байыту процесіне бағытталған тұлғаның таңдаулы бағыты ретінде көрінеді. Тұлғаның дамуы үшін танымдық қызығушылықтың құндылығы-бұл пәндік саладағы танымдық іс-әрекет оған қызығушылықтың әсерінен тұлғаның психикалық процестерін белсендіреді, оған эмоционалды көтерілуге ықпал ететін интеллектуалды қанағат әкеледі. Танымдық қызығушылық жеке тұлғаның белсенділігінің, оның танымдық іс-әрекетінің маңызды мотиві ретінде әрекет етеді.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1.Хухлаева, О.В. Психология развития и возрастная психология: Учебник для академического бакалавриата / О.В. Хухлаева, Е.В. Зыков, Г.В. Бубнова. - Люберцы: Юрайт, 2016. - 367 с.

2.Курочкина, И.Н. Методика обучения и воспитания младших школьников. Этикет. Учебное пособие для прикладного бакалавриата / И.Н. Курочкина. - М.: Юрайт, 2020. - 667 с.

3.Плигин, А. А. Познавательные стратегии школьников / А.А. Плигин. - М.: Твои книги, 2012. - 416 с.

4.Чижевская, Ирина Познавательный интерес младших школьников / Ирина Чижевская. - Москва: Машиностроение, 2014. - 220 с.

ОӘЖ 356.3.18

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА СӨЙЛЕУДІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ

Ошан А.

"Мирас" университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Сегодня, в контексте понимания общества как фактора развития, обеспечение качества образования является актуальной проблемой. Приобщение учащихся к общекультурным ценностям, формирование личностных качеств, соответствующих общественным идеалам на школьном уровне осуществляется с помощью учителя.

Summary: Today, in the context of understanding society as a development factor, ensuring the quality of education is an urgent problem. Introducing students to general cultural values, the formation of personal qualities that correspond to social ideals at the school level is carried out with the help of a teacher.

Орта білім беру жүйесінде әлемдік жоғары деңгейге қол жеткізген танымал оқыту әдістемелері арасында сындарлы теориялық оқытуға негізделген тәсілдері кеңінен тараған. Қазіргі сындарлы оқытудың мақсатында – оқушылардың пәнді терең түсіну қабілетін дамытуда да, алған білімдерін кез келген жағдайларда тиімді қолдана білуді көдеген дұрыс екені анық екені белгілі [1].

ҚР «Білім туралы» заңында айтылған «Білім беру жүйесінде басым міндеттерінің бірі – жеке бір адамның шығармашылық, рухани және дене мүмкіндіктерін дамытуда, адамгершілік салауатты өмір салтының берік негіздерін қалыптастыру, жеке басының дамуы үшін жағдай жасау арқылы интеллектісін дамыту» деген сөздерін көздей отырып, бүгінгі білім беру саласының алдын да жүйеленіп, дайындалып берген білімді, дағдыларды да меңгеретін, қайталайтын ғана емес, шығармашылық бағытта жұмыс жасай алатын, тың жаңалықтар ашатын, біртума ойлау қабілеттерімен ерекшеленетін жеке тұлға қалыптастыру міндеті алдында тұрғанын ашып көрсетті [2].

Оқытуда жаңа идеялар мен әдіс-тәсілдерді енгізу барысында оқушылардың дивергентті ойлау қабілетінде арттырудың өзектілігі сонда:

Оқушы бір мәселенің бірнеше шешімін іздеу барысында шығармашылықпен ойлауы дамиды, қажетті дағдыларды дамыту бастауыш сыныптан бастап, яғни кішкентай кезінен жүргізілсе ең оңтайлы тәсіл болатыны анық көрсетілген.

Оқушылардың шығармашылық ойлау әдісін, дүниетанымын қалыптастыра отырып, бір проблеманың бірнеше шешімін іздеуді, өз бетінше ізденуінде, өз ойымен өзгелердің ойын сыни қарап, естігенің, білгенің талдап, салыстырып көруде, реттеп, жүйелеп, білмегенің өзі зерттеп, дәлелдеп тұжырым жасауға бағыттау, ойлау қабілетін жетілдіру өз бетімен шығармашылық ойлауға, дамытуға, үйретуді көздеу жатады [3].

Міндеттері:

- оқытуды жаңаша қалыптастырып, ұйымдастыру;
- оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыра отырып ұйымдастыру;
- жүйелі ойлап, қорытынды жасап, өз ойын дәлелмен жеткізуге үлкен мүмкіндік жасау.

Күтілетін нәтижеде: Бастауыш сыныпта оқытуда жаңа идеялар мен әдіс-тәсілдерді енгізу байланысты, оқушылардың дивергентті ойлау қабілетін арттырады, жеке тұлғаның өздігінен ізденіп, ой-өрісінің жан-жақты дамуына жағдай туғызады, білім сапасы артады. Қазіргі кездегі қоғам дарынды, қабілетті адамдарды қажет ететіні анық.

Оқытуда жаңа идеялар мен әдіс-тәсілдерді енгізуге байланысты оқушылардың дивергентті ойлау қабілетін арттырудың ерекшеліктері.

- Оқушылардың бойында өз бетімен білім алу арқылы өзін-өзі реттеу дағдыларын дамытады.

- Оқушының пәнді терең түсіну қабілеті дамып, алған білімдерін сыныптан тыс жерде де, кез келген жағдайда тиімді пайдалана білуіне жол ашады.

- Оқушының шығармашылық ойлауы арта түседі, көкірегіне сенім ұялатқызады.

Оқушының пәнді терең түсіну қабілетін дамытуда, алған білімін сыныптан тыс жерде де, кез келген жағдайда пайдалана білуін қамтамасыз етуді көздей отырып, бастауыш сынып оқушыларының өзін-өзі реттеуге байланысты өздігінен оқуға, өз бетімен шешім қабылдауға үйрету кезінде қазіргі заман талабы екенін ескере отырып, сабақтарымда «оқытуда жаңа идеялар мен әдіс-тәсілдерді енгізу арқылы оқушылардың дивергентті ойлау қабілетін арттыру» мақсатында жұмыстанып жүрмін. Әдетте оқушыларды дивергентті ойлату – орта мектептің жоғары сынып оқушылары мен жоғары оқу орнындағы оқушылармен байланыстырған жөн деп көрсетілген. Алайда бір проблеманың бірнеше шешімін іздеуді негіздерін кішкентай кезінен бастап қажетті дағдыларды дамыту ең оңтайлы тәсілі болып саналған. Сондықтан бірінші сынып оқушыларын ерте кезеңнен шығармашылық ойлауын дамыту мен үшін маңызды рөл атқарған. Бастауыш сыныптан бастап оқушылар бір мәселенің бірнеше шешімін ойлай білуін дағдыға айналдырсақ, оқушының шығармашылық ойлауы, сын тұрғысынан ойлауы дамитыны сөзсіз мәлім екені белгілі.

Бастауыш мектепте – өскелең ұрпаққа білім берудің бастамасы ретінде болып табылады. Қазіргі қоғам талаптарының өзгеруіне байланысты, еліміздің көркейіп өркендеуіне, ел талап-тілектерінің бетбұрыстарына байланысты жаңа ұрпақтың психологиясын да айтарлықтай өзгерістерге ұшырап, оны неғұрлым өмір талабына қарай өзгерту міндеттері қойылды.

Тілдік қатынастың психологиялық негізі тіл арқылы ойды айтуда, жеткізуде, қабылдауда, сезінуде құбыстарымен байланысты. Тілдік қатынас пен оқыту әдістемесі тіл ғылымының қоғамдық мәні және тәрбиелік маңызын қатар үйретуге тырысады. Тілдік қатынастың педагогикалық негізі табиғат пен қоғамдағы ерекше құбылыс адамға, оның өмірдегі орнын, тілдік қарым-қатынасына байланысты. Көптеген әдебиеттерде белгілі бір ғылымның не әдістің педагогикалық негіздерін оқытуға қатысты білім жүйесін, оның сандық көлемін (сағаты), білімнің мазмұны мен сабақтың әдіс-тәсілдері жатқызылып жүр.

Белгілі бір тілде сөйлеу үшін адам тілдік құралдарды саналы түрде, дұрыс пайдалана білу керек. сөйлеу тілін арттыру жұмыстарын жүргізгенде ол көзбен көру арқылы, құлақ пен есту, мимен ойлау арқылы іске асады. Ойлау жүйесінің нәтижесінде сөйлесім әрекетінің маңызы аса зор. Сондықтан тілді оқыту барысында оқушының жеке қабілетіне, ойлау дағдысына, сана-сезіміне, жандүниесі ескеріледі. Сөйлеу тілін дамытудың психологиялық негізі тіл мен ойлауға келіп негізделеді. Сөйлеу тілін дамыту түйсінуде, қабылдауда, ес пен ойлауда және қиял негізінде іске асады [4].

Ғылымның дамуы мен оқыту жүйесінде бұл айтылғандардың атқаратын маңызы аса зор. Білім жүйесі, көлемі, мазмұны, әдістер әр үрдістің ілгері басуына ықпал ететін нақтылы мәселелер бола келіп, істің мәнін анықтайды. Олардың тілдік қатынасын меңгеруде де алатын орны аңызды.

Қазақ тілінен берілетін білім негізінен мынандай мақсаттарды көздейді: "Тіл материалдарын меңгерту барысында оқушының ой-өрісін кеңейтуді, сөздік қорын байытуды, ауызша сөйлеуді және жазбаша тілін жетілдіруді, сауатты жазуды, әдеби тіл нормасында тіл мәдениеттілігін арттыруды", -деп көрсетеді. Олай болса, бұл міндеттерді іске асыру үшін оқушыларды жаттықтыру мен талдауға дағдыландыру керек деп көзделген. Ол үшін қазақ тілінен ауызша да, жазбаша да жаттығу, талдау жұмыстары орындалады.

Оқу іс-әрекеті балаға өзінің есте сақтау үрдісін басқаруды талап етуді міндеттейді. Мектептегі оқу үрдісінің талаптары мен өзіне тән мазмұны бұл үрдісті едәуір дамытады, есте сақтау мықтылығы арттыра түседі. Есте сақтау деңгейі дегеніміз – есте сақталатын материалдың мазмұнына, іс-әрекет сипатына, материалды есте сақтау және қайта жаңғырту тәсілдері мен әдістерін меңгеру деңгейіне байланысты болады.

Бастауыш мектеп кезеңінде сөздік материалды есте сақтау мүмкіншілігі бірден жоғарылай отырып, меңгерілетін оқу материалы үнемі оқушыдан елестету үрдісін талап етіп отырады. Есте сақтау мен елестету баланың күш-жігерді керек ететін мотивтерге байланысты өзгеріп отырады [5].

Оқу үрдісінде ой операциялары да іске асырылады. Елестету бойынша заттарды дұрыс әрі тез, оңай салыстыра алады. Логикалық ойлауының даму ерекшелігіне ой қорытындысын жасай алу кезінде, себеп-салдарды анықтау, түсінік беру деген сияқты түрлері анық көріне бастайды. Оқушыларда жоғары дәрежеде, ауқымды түрде нәтижелі ақыл-ой әрекеті дамып жетіледі. Бұл өзін қоршаған орта туралы, қоғамға еніп жатқан жаңа техникалар жайлы, танымдық қатынастарды меңгере алуынан көрінеді. Осы арқылы баланың ақылы және оның танымдық қызығушылықтарын қалыптасады. Сонымен қатар бастауыш мектеп жасындағы балалардың тілінің дамуы – ана тілін терең әрі ұлттық ерекшелікте меңгерілгендігі байқалады. Оқушы енді өз ойын, өз қалауын, өз сезімін ана тіліндегі сөз байлығын қолдана отырып, грамматикалық түрде өте дәйекті тұрғыда түсіндіре алады деп көрсетті.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Қазақстан Республикасында Білім Беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған Мемлекеттік Бағдарламасы
2. 2015-2016 оқу жылында Қазақстан Республикасының Жалпы Орта Білім Беретін Ұйымдарына Ғылым Негіздерін Оқытудың ерекшеліктері туралы. Әдістемелік нұсқау хат
3. Республика Президенті Н. Назарбаевтың Еліміздің шығармашылық зиялы қауымының танымал өкілдерімен кездесуіндегі сөзінен. Егемен Қазақстан, 2016 ж.
4. Педагогикалық Шеберлік Орталығы Кембридж Университетінің Білім Беру Факультетімен Бірлесіп Өзірленген Қазақстан Республикасы Педагог Қызметкерлерінің Біліктілігін арттыру Курстарының Деңгейлі Бағдарламасына арналған Глоссарий /оқу-әдістемелік құраал/2015.

ПСИХОЛОГИЯДАҒЫ ВЕРБАЛДЫ ЕМЕС ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС МӘСЕЛЕСІ

Өмірзақ А.Е., Досматова Д.Б., Муратбек Э.Ғ.

Ғылыми жетекшісі: п.ғ.м., аға оқытушы Нигматуллина Ж.Ш.

М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье проведен анализ работ зарубежных ученых по проблеме невербального общения и дана характеристика понятия невербального общения. Также был проведен анализ невербальных жестов, встречающихся в ходе общения, описаны некоторые невербальные мимика и жесты, часто встречающиеся в общении.

Summary: The article analyzes the works of foreign scientists on the problem of nonverbal communication and characterizes the concept of nonverbal communication. The analysis of nonverbal gestures encountered during communication was also carried out, some nonverbal facial expressions and gestures often encountered in communication were described.

Еліміздегі әлеуметтік-экономикалық қайта құрулар жағдайында өркениеттің жаңғыруы мен дамуының басты міндеттерінің бірі «жаңа жүйеде жаңа дүниетанымы мен жасампаз ойы бар тұлғаны қалыптастыру» екені белгілі. 21 ғасырдың табалдырығында қоғамымыздың дамуы жоғары саналы, өзгермелі жағдайларға төзімділігі жоғары, адам әрекетінің қозғаушы күші ретінде әрекет етуге дайын адамды талап етеді. Адамның дүние танымы қарым-қатынас арқылы жүзеге асады. Қазіргі кезде адамның қарым-қатынас процестері телекоммуникация, компьютерлік байланыс арқылы жүзеге асады. Сондықтан психологтар вербалды және вербалды емес қарым-қатынас мәселелеріне, әсіресе, айналасында болып жатқан өзгерістерге бірден бейімделе алмайтын, ұялшақ, өз қабілеттерін көрсетуді білмейтін және оңай қарым-қатынас жасауды білмейтін адамдарға көмектесу қажеттілігіне ерекше көңіл бөледі.

Сондықтан да қазіргі таңда психологияда адамның басқа адамдармен қарым-қатынас арқылы тиімді қарым-қатынасын дамыту, әсіресе вербалды емес коммуникация құралдарын тиімді пайдалану арқылы дамытудың маңызы зор.

Қазақстан Республикасының мемлекеттілігінің қалыптасуы, егемендігінің нығаюы, ұлттық болмысымыз бен тәрбиеміздің қалпына келуі және өркениетті елдер қатарынан орын алуы – ұлттық мемлекетіміздің қалыптасуының басты шарттарының бірі.

Қарым-қатынастың вербалды емес құралдарының ерекшеліктерін сипаттау қазіргі психолінгвистиканың басым бағыттарының бірі болып табылады. Т.М. Николаева, Г.В. Колшанский, И.Н. Горелов Г.Г. Почепцов, Р.К.Потапова, В.В. Богданов, Қ.У. Геворкян, Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров, Н.И. Смирнова, Ю.А. Сорокин, Г.Е. Крейдлин сияқты ғалымдар; Қазақстан психолінгвистикасында М.М.Мұқанов, С.Татубаев, Ж. Ешимов, Б.Қ. Момынова, С.Б. Бейсембаева зерттеген болатын.

Бір-бірімен байланысты бірқатар ұғымдар бар: вербалды емес коммуникация, вербальды емес мінез-құлық, вербалды емес қатынас, паралингвистика, кинесика, оларды әр зерттеуші әртүрлі тәсілдермен түсіндіреді, бұл кейде олардың араласуына әкеледі.

В.А. Психология тұрғысынан Лабунская бейвербалды коммуникацияны қарым-қатынастың негізгі құралы ретінде вербалды емес коммуникацияны пайдалану, өзара әрекетті ұйымдастыру, имидж, серіктесті қабылдау, басқа адамға бейвербалды құралдарды жүзеге асыру деп анықтайды [1].

Вербальды емес коммуникацияны зерттеудің ежелгі бағыты адамның сөйлеу әрекетін зерттеу болып табылады. Ол шешендік өнер туралы трактаттардан басталып, паралингвистика, экстралингвистика, психосемиотика, социолінгвистика және т.б. аймақтар. Қазіргі бейвербалды қарым-қатынас психологиясы пәнаралық ғылым ретінде қалыптасуда.

В.А. Лабунская, кең ауқымды құбылыстарды біріктіретін және адам денесінің қозғалысын ғана емес, сонымен қатар еңбек, өмір, киім, косметика, қоршаған орта, сәулет, балет, музыка, өнер, т.б. бейвербалды, бейвербалды (вербалды емес) ұғымдармен байланысты. Бейвербалды тілдің вербалдан айырмашылығы – ол кеңістік-уақыт тұтастығы, үздіксіз, еріксіз, ықтималдық, нақты, табиғи, түпнұсқа, жартылай бар, көбінесе аффективті, интуитивтік, интуитивтік, мақсатсыз, немқұрайлы. Вербальды емес сөйлеуді кодтау және декодтау күрделі құбылыс, көбінесе бейнелік құбылыс болса, вербальды сөйлеу дауысты-дыбыстық құбылыс [1].

Бейвербалды коммуникация – жеке адамның психологиялық және әлеуметтік-психологиялық қасиеттеріне тәуелсіз және белгілі бір дәрежеде психолінгвистикалық белгілер жүйесі ретінде сипатталатын хабарды барынша дәл жеткізу үшін қолданылатын вербалды емес белгілердің, белгілердің, кодтардың жүйесі. мәндердің ең дәл диапазонымен.

Шартты, қасақана, еркін ым-ишара, дене қимылдары, тұрыс, мимика кодталған және кодталған, мағыналары шектеулі хабарламаның символдық рөлі мен функцияларын тиімді орындайды. Вербалды емес коммуникация түсінігі бейвербалды коммуникация түсінігінен кеңірек және вербалды емес коммуникация түсінігінен тар.

Г.Е. Крейдлин вербальды емес семиотиканың 10 тәуелсіз ғылымын анықтайды:

– Паралингвистика – бейвербалды қатынастың дыбыстық кодтары туралы ғылым.

- Кинесика ым мен қимыл, ым-ишара процестері туралы ғылым.

- Окулесика - адамның қарым-қатынасындағы көздің тілі мен көрнекі мінез-құлық туралы ғылым.

– Аускультация – қарым-қатынас процесінде дыбыстарды есту және қабылдау туралы ғылым.

– Гаптика – қарым-қатынас және жанасу тілі туралы ғылым.

- Гастика - тамақ пен сусынның символдық және коммуникативті қызметтері, тамақтану, дәрілік заттарды қабылдау мен тұтынудың мәдени-коммуникативтік функциялары туралы ғылым.

- Иіс – иіс арқылы берілетін мағыналар тілі, иіс және иістердің қарым-қатынастағы рөлі туралы ғылым.

- Проксемика – байланыс кеңістігі, оның құрылымы мен қызметі туралы ғылым.

- Хрономика – байланыс уақыты, оның құрылымы, семиотикалық және мәдени қызметтері туралы ғылым.

- Жүйетану – олардың әлемін қоршап тұрған объектілер жүйесі, осы объектілердің қарым-қатынас процесінде анықталатын қызметтері мен мағыналары туралы ғылым [2].

Сонымен, бейвербалды қарым-қатынас құралдары – когнитивті немесе эмоционалды-бағалаушы хабарламаны беру кезіндегі ым-ишара, дене қимылдары, дауыстың ырғақтық ерекшеліктері, тактильді (тері) әсерлері.

Қарым-қатынас әдістері – коммуникативті жағдаяттардың элементтеріне әсер ету, түсіндіру және қабылдау тәсілдерінің жиынтығы (серіктестің бейнесін дәл қалыптастыру, байланыс орнату, басқаларды түсіну, хабарламалар мен эмоцияларды жеткізу, әңгімелесушілердің мінез-құлқына әсер ету және өзгерту және т.б.). Бұл әдістер вербалды және вербалды емес болып екіге бөлінеді.

Вербалды емес коммуникация әдістері кеңістіктік және уақыттық өзара әрекеттесулерді басқарудың ыңғайлы әдістері болып табылады. Хабарды ым-ишара, қозғалыс және дене қалпы арқылы жеткізу. Қарым-қатынастың вербалды емес құралдары көп болғанымен кинетикалық, тактикалық және праксемикалық құралдар маңызды рөл атқарады.

Вербалды емес коммуникация саласының мамандары А.Пиз, Дж.Ниренберг және Г.Калеро қозғалыстардың толық классификациясын береді [3].

1. «Ашық қимылдар» және «сенім, зейін қимылдары» алақанды визуалды бақылаудың жеңілдігімен ерекшеленеді. Сондай-ақ, кез келген кресттердің болмауы, қолды кеудеге қою және серіктеске тию арқылы ерекшеленеді. Мұндай әрекеттер серіктестің психологиялық ашықтығы мен адалдығын көрсетеді және оның тең дәрежеде өзара әрекеттесуге дайын екенін көрсетеді.

2. «Тұйық қозғалыстар» немесе «адалсыз қозғалыстар». Олар қарым-қатынаста екінші (жасырын) мақсат бар екенін көрсетеді, серіктес қарама-қарсы психологиялық мәселелерді шешуге тырысады.

3. «Бағалау қимылдары» (жақ түйістіру, сұқ саусақты бет бойымен созу, жүру, т.б.) серіктестің сенімсіздігін көрсетеді.

4. «Мотивациялық қозғалыстар» (орындықта алға-артқа тербелу, күмбез тәрізді саусақтар, мұрын ұшына тигізу) серіктестің өз қабілетіне өте сенімді екенін, өзін жақсы сезінетінін, өзін жайлы және басқалардан жоғары сезінетінін көрсетеді.

5. «Өз-өзіне сенімсіздік пен шыдамсыздық қимылдары» (саусақтарды айқастыру, алақанды шымшу, үстелге, қаламға саусақтарды қағу, т.б.).

6. «Күтілетін қозғалыстарға» алақанды ысқылау, дымқыл алақанды шүберекпен сүрту, т.б.

7. «Негативті» (денені артқа итеру, аяқ-қолды айқастыру, мұрын ұшына тигізу және т.б.) серіктестің белгісіздігі тұрақты және фактілер мен дәлелдерге теріс көзқарас деңгейіне жеткенін көрсетеді.

Адамдар әртүрлі деңгейде, әр түрлі түсінігімен сөйлесе алады. Бұларға ауызша, тікелей немесе жазбаша қарым-қатынастар түріндегі қарым-қатынастар кіретіні белгілі. Ал бұл қатынастарда адамдардың эмоциясы, мінез-құлқы, ым-ишарасы өте маңызды. Қарым-қатынастың вербальды емес тәсілдерін зерттеушілердің бірі

А.Мейерабианның зерттеулері бойынша өзара әрекеттесу процесінде хабарлардың 93%-ы вербальды емес құралдар арқылы, 55%-ы ым-ишара, мимика, дене қимылы арқылы, 38%-ы интонация, тембр және дауыс биіктігі арқылы беріледі. Қарым-қатынас процесінде хабарламаларды берудің тек 7% ғана вербалды әдістерге байланысты. Өйткені бейвербалды қарым-қатынас жүйесінде 700 мыңнан астам ым-ишара, қимыл-қозғалыс, поза бар, бұл тіліміздегі сөздерден әлдеқайда көп [4].

Қорытындылай келе, біз қарым-қатынаста жиі кездесетін кейбір вербальды емес қимылдар мен жесттерді қарастырдық және олардың мағынасына назар аударуға тырыстық.

Вербалды емес қарым-қатынас құралдарын таңдау, олардың сөйлеу әрекетінде жиі қолданылуы бірқатар әлеуметтік-мәдени, коммуникативті және когнитивтік факторлармен анықталады.

Бейвербалды коммуникацияның когнитивтік спектрі ерекше қызығушылық тудырады, өйткені ол архетиптік қарама-қайшылықтарды, мифологиялық концепцияларды, яғни дүниетанымның, этникалық менталитеттің негізін құрайтын мәдени константаларды білдіреді.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Лабунская В.А. Основные понятия психологии невербального общения: методические указания к спец курсу «Экспрессия человека». – Ростов –на-Дону, 2016. – 28с.
2. Г.Е. Крейдлин, М.А. Кронгауз. Семиотика, или азбука общения. Учебное пособие.: Москва, «Флинта», «Наука» 2019 г. – 170 с.
3. Пиз А., Пиз Б. Язык телодвижений. Как читать мысли окружающих по их жестам. Издательство: Эксмо, 2019. - 448 с.
4. Пиз А. Язык жестов. Новгород, 2012. – 180 с.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ЕРЕКШЕ БІЛІМДІ ҚАЗЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРҒА ЫҚПАЛЫ

Өтеміс А.Б., Дусумбаева Н.Б., Петрова Ж.Б.
«Мирас» университеті, Шымкент қ, Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются влияние системы инклюзивного образования на детей с особыми образовательными потребностями.

Summary: The article examines the impact of the inclusive education system on children with special educational needs.

Бүгінгі үлкен міндет-мүмкіндігі шектеулі балаларды олардың ерекшеліктеріне, яғни әлеуметтік бейімделуіне сәйкес білім беру процесіне толығымен біріктіру. Бұл инклюзивті білім. Қазіргі уақытта менің елімдегі ақаулар туралы ғылым танылып, дамып келеді. Инклюзивті білім ерекше қажеттіліктері бар балалар мен қалыпты балалар үшін тең оқуды білдіреді. Инклюзивті білім беру дегеніміз-балаларға қатысты кез-келген кемсітушіліктен бас тарту, бәріне бірдей қарауды қамтамасыз ету және ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға ерекше жағдай жасау. Инклюзивті білім беру мүмкіндігі шектеулі балаларға өз құқықтарын жүзеге асыруға мүмкіндік береді [1].

Инклюзивті білім беру жүйесінің мақсаттарын сипаттайық.

- Қарапайым балалармен бірдей мазмұн
- Балалардың өзіне деген сенімділігін арттыру
- Қоршаған ортаға бейімделу
- Тең білім беру мүмкіндігін қарастыру

Дефектологтардың мақсаты.

1. Мүмкіндігі шектеулі балаларға уақтылы көмек көрсету жүйесін ұйымдастыру.

2. Балалардың көкжиегін кеңейтіп, олардың қоршаған орта туралы түсініктерін дамытыңыз.

3. Бұл әдістерді қалай дұрыс қолдану керектігін біліңіз.

4. Тапсырмалар баланың жасына сәйкес беріледі.

5. Ата-анаңызбен сөйлесіңіз.

Мақсат:

1. Әр түрлі жастағы мүгедек балаларды оқыту, оқыту және түзету үшін шешімдерді қолдану.

2. Ерекше қажеттіліктері бар балаларға ерте түзету көмегін ұйымдастыру.

Күтілетін нәтиже.

1. Балалардың психофизиологиялық қабілеттерінің тез дамуы.

2. Ойларды зерттеу мен білдірудің қиындығы жойылды және олар өз ойларын білдіре бастады.

3. Позитивті мінез-құлық дамиды.

Инклюзивті білім беру мүмкіндігі шектеулі балалардың қоршаған ортаға және қоғамға тең құқықтарын жүзеге асыруға көмектеседі. Біз мүмкіндігі шектеулі балаларға әлеуметтік өмірге толық бейімделуге, адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруға және оларға әлеуметтік өмірге толық араласуға мүмкіндік беруіміз керек. Біз балаларымызға басқа балалардың мүмкіндіктері балаларда болуы мүмкін екенін түсіндіруіміз керек. Сондықтан мұғалімдер тапшылығы бар адамдар ерекше қажеттіліктері бар оқушыларды тәуелсіз өмірге бағыттауы керек [2].

Бұл балалардың танымын қалыптастыратын ойын әрекеті деп саналады. Ғалымның өз жазбаларында қалдырған ойынға деген көзқарасын ұстанбайық: "ойын-бұл балалардың басым әрекеті", өйткені ойын балаларды психикалық және физикалық тұрғыдан ынталандырады және дамытады, балалардың дамуы мен өсуіне мүмкіндік береді, сонымен қатар адамгершілік қасиеттерін дамытады [3].

Қысқаша айтқанда, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға арналған инклюзивті білім беру жүйесінің рөлі өте маңызды.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Артпедагогика и арттерапия в специальном и инклюзивном образовании: учебник для СПО / Е. А. Медведева [и др.]; под ред. Е. А. Медведевой. — 2-е изд., испр. и доп. — М.: Юрайт, 2017. — 274 с.

2. Архипова Е. Ф. Логопедическая помощь детям раннего возраста. Учебное пособие. — М.: Мозаика-Синтез, 2015. — 256 с.

3. Ахутина Т. В. Диагностика речевых нарушений школьников: практ. пособие / Т. В. Ахутина, Т. А. Фотекова. — 3-е изд., испр. и доп. — М.: Юрайт, 2019. — 157 с.

ОӘЖ 371.1

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ДАМЫТА ОҚЫТУ НЕГІЗІНДЕ ОҚУШЫНЫҢ ЖАЗБАША ТІЛІН ДАМЫТУ

Пернебек А., Пәрібай Т.Е., Лесбек А.Ә.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассказывается о развитии письменной речи на основе развивающего обучения.

Summary: This article is related about writing skills for foundation of development teaching. In this article shows the information about aims, types and main idea.

Оқушылардың жазбаша тілін дамыту - бұл оларға бірқатар нақты дағдыларды сіңіруді білдіреді:

- тақырыпты түсіну;
- материалды таңдау және орналастыру;
- тіл құралдарын пайдалану;
- өз қызметінің өнімін түзету, жетілдіру, жақсарту [1].

Оқушылар қажетті білім мен дағдыларды игеріп, қарапайымнан күрделіге қарай дәйекті түрде алға жылжып, олардың арасында байланыс орнатады.

Оқытудың сәттілігіне әр тапсырма жаттығулар тізбегіндегі, олардың жүйесіндегі қажетті буын болған жағдайда ғана қол жеткізіледі.

Эссе және экспозиция сияқты жұмыс түрлері салыстырмалы түрде сирек орындалады, бірақ шағын формадағы жазбаша сөйлеу жаттығулары мен ауызша жаттығулар жиі орындалады [2]. Жаттығуларды, әсіресе шығармашылық жұмыстарды орындау оқушылар үшін әдеттегі, күнделікті, үйреншікті жағдайға айналуы өте маңызды. Сонымен қатар, бірінші кезектегі міндет - балалардың осы жұмыс түрлерін орындауға оң уәждемесін қалыптастыру.

Егер белгілі бір іс-әрекетке мотивация болмаса, бастауыш сынып оқушыларының ерік-жігерін тәрбиелеу мүмкін емес. Ересек адам мотивацияға мән бермей, арнайы ойындар, жаттығулар арқылы оқушылардың ерік-жігерін дамытуға ұмтылған кезде, бала ересек адам ұсынатын нәрсеге агрессия болады.

Оқытудың барлық кезеңдерінде сөйлеуді дамыту оқушылардың шығармашылық қабілеттерін, олардың даралығын көрсетуге тамаша мүмкіндік береді.

Баланың шығармашылық көріністері - бұл оның жеке басын көрсете алатын әрекет. Баланың қиялы, қиялдау қабілеті зерттеу ізденісі нәтижесінде белсенді дамиды.

Қиялдау зерттеу белсенділігімен байланысты. Баланың зерттеушілік мінез-құлқына деген қажеттілігі үлкен, кішкентай «зерттеуші» алған ақпарат ағыны көлемді, оны өңдеу және ассимиляция белсенділігі мүмкіндіктері әлі де өте аз. Бұл қарама-қайшылық сырттан келетін ақпараттың көптігі мен айналасындағыларды түсіну және түсіндіру үшін қажетті құралдардың кемшіліктері арасындағы қайшылықты тудырады. Ақпарат баланың бұрынғы тәжірибесімен байланыста болған кезде білімге айналады. Балалардың миы осы жаңа ақпаратты толығымен қайта біріктіре алмайтындықтан және осылайша оны өз біліміне айналдыра алмайтындықтан, психологиялық қорғаудың арнайы механизмі – қиялдау немесе балалар мифтері енгізіледі. Қиялдың көмегімен балаға жетіспейтін білім мәселелерін толтыруға көмектеседі.

Егер бірінші сыныптан бастап бала бірдеңе жазуға, рифма жасауға тырысса, онда оның бастауыш мектепте оқуының соңында бұл мүмкіндіктер ең алдымен өзін, сондай-ақ ата-анасы мен мұғалімін қуантады [3]. Ең бастысы - жас жазушылар мен ақындардың қиялын қолдау және шығармашылық бағытқа бағыттау.

Біртұтас мәтінді құрастырудағы әрбір жаттығу жоғарыда аталған барлық білім мен дағдыларды қолдануды қамтиды. Бірақ бала оларды бірден және бірдей дәрежеде игере алмайды.

Әдістемедегі оқушылардың келісілген жазбаша сөйлеуін дамытудың негізгі әдістері презентациялар мен эсселер болып саналады. Презентация мен композицияны оқыту-қазақ тілін оқытудың заманауи әдістемесінің өзекті мәселесі.

Осылайша, келесі қорытындылар жасауға болады:

1. Сөйлеуді дамыту бойынша жұмыс барысында бастауыш сынып оқушыларының үйлесімді сөйлеуін қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық және әдіснамалық негіздерін білуге сүйену керек.

2. Жұмыстың тиімділігі сөйлеуді дамыту бойынша жұмыстың әртүрлі әдістемелік формалары мен әдістерімен қамтамасыз етіледі.

3. Оқушылардың сабақта сөйлеуін дамыту бойынша жұмыс болашақ мектеп түлегінің жан-жақты дамыған, әлеуметтік белсенді тұлғасының жалпы мәдениетін қалыптастыруға елеулі үлес қосады. Бұл жұмыс оқушының ойлауын, байқағыштығын, айтқан сөзіне мұқият және ұқыпты қарауын дамытады [4].

Оқытудағы жазбаша сөйлеудің рөлі зор, өйткені ол тілдік және фонетикалық білімді сақтауға мүмкіндік береді, ойлаудың сенімді құралы ретінде қызмет етеді, сөйлеуді, тыңдауды және оқуды ынталандырады. Балаларда жазбаша сөйлеуді қалыптастыру мәселесі әлі де өзекті [5]. Жазбаша сөйлеудің қалыптасу деңгейінің жеткіліксіздігі балалардың жоғары психикалық функцияларының дамуына, оқу материалын игеру сапасына теріс әсер етеді, оқу процесінде балалардың әртүрлі қиындықтарын көрсетеді.

Жазбаша сөйлеу құзыреттілігін қалыптастыру кезінде қалыптасқан дағдыларды ескере отырып, жазбаша сөйлеуді дамытудың әртүрлі әдістері мен тәсілдері қолданылуы мүмкін: әңгімелер мен сауалнамалар, бақылау тапсырмалары және сабақтағы жеке оқыту жағдайлары.

Бастауыш мектеп жасындағы оқушылардың сөйлеуін дамыту - бұл одан әрі табысты оқудың, шығармашылық әлеуетті дамытудың, әртүрлі әдеби жанрлардың шығармаларын саналы түрде оқи білудің негізі. Ең бастысы, олар балаға өз бетінше ойлауға және пайымдауға көмектеседі [6].

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Р.С. Омарова, Ә. С. Кенеш, Ұ. А. Дүйсенова 12 – жылдық білім берудің бастауыш буынындағы оқу- тәрбие үрдісі. Астана 2003 ж.
2. Қазақстан Республикасының «Білім туралы заңы» Астана, 2007 ж.
3. Дисабаева «Ақпараттық – коммуникациялық технология құралдары арқылы бастауыш сынып оқушыларының танымдық қызығушылығын қалыптастыру мазмұны» Бастауыш мектеп 12/ 2018
4. К.Ерешева, Ұ.Ботабаева, Р.Муханова Қазақ тілінен сын жұмыстары «Өлке» 2020ж.
5. Р.Мұраталиев, Ә.Марасұлов, Қ.Қасабекова Диктанттар жинағы «Мектеп» 2015
6. Жаһандану жағдайында ұлттық білім беру жүйесін дамыту Халықаралық ғылыми «Алтынсарин оқулары» конференциясының материалдары, Астана 2020 ж.

УДК 316.6

ПСИХОСЕКСУАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ ПОДРОСТКОВ

Раимкулова М.С.

Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Бұл мақалада жасөспірімдердің психосексуалдық дамуы туралы айтылады. Автор қазіргі балалардың жыныстық дамуы тұрғысынан проблемалары туралы айтып, жасөспірімдер өміріндегі мүмкін жаңалықтар туралы мәселені көтереді. (ПСД) – табиғат пен білімнің бірлескен күш-жігерінің нәтижесінде жыныстық өзін-өзі танудың (белгілі бір

жыныстың өкілі болу сезімі), жыныстық тартымдылықтың және жыныстық мінез-құлықтың бағдарлануының қалыптасуы.

Summary: This article talks about the Psychosexual development of adolescent children. The author talks about the problems of modern children in terms of their sexual development and raises the question of possible innovations in the lives of adolescents. (PSD) is the formation of sexual self-awareness (the feeling of being a representative of a certain gender), the orientation of sexual attraction and sexual behavior as a result of the joint efforts of nature and education.

В данной статье говорится о Психосексуальном развитии детей подростков. Автор рассказывает о проблемах современных детей в плане их полового развития и ставит вопрос о возможных нововведениях в жизни подростков. (ПСР) – это формирование полового самосознания (ощущение себя представителем определенного пола), направленности сексуального влечения и сексуального поведения в результате совместных усилий природы и воспитания [1].

Многие проблемы, с которыми человек сталкивается в жизни, приходят из детства. И в частности это относится и к сексуальной сфере. Знание механизмов и этапов психосексуального развития детей позволяет не допустить возникновения сексуальных проблем у ребенка, а также выявить и скорректировать имеющиеся нарушения. Эти знания будут полезны и для того, чтобы разобраться в проблемах взрослого и добиться их разрешения. Поговорим об особенностях психосексуального развития детей.

Психосексуальное развитие — это развитие той части психики человека, которая связана с проявлением сексуальности. Психосексуальное развитие человека начинается с момента рождения и в узком смысле продолжается до достижения половой зрелости, а в широком смысле — длится всю жизнь. В таком контексте человек решает задачи личностного роста, создания семьи, рождения детей.

Родился ребенок. Отдаваясь заботам о малыше, родители невольно фиксируют определенные стадии в его развитии:

- * Грудное вскармливание;
- * Прорезывание зубов и введение прикорма;
- * Первые шаги и постепенное приучение ребенка к горшку;
- * Первые слова, овладение речью и способностью задавать вопросы;
- * Запись в детский сад и получение опыта жизни в социуме;
- * Начальная школа, общение со сверстниками, расширение круга увлечений;
- * Подростковый период [2].

Но мало кто задумывается, что все эти этапы тесно связаны с определенными стадиями психосексуального развития ребенка. И то, как он их «пройдет», повлияет на качество «сексуального багажа», принесенного во взрослую жизнь.

На сегодняшний день существует несколько теорий развития психосексуальной сферы у детей и подростков.

Рассмотрим их.

Одна из самых распространенных основополагающих теорий – психоаналитическая, где особое место уделяется биологически фиксированной идентификации ребенка с родителем своего пола. Основоположник этой теории З. Фрейд. Он выделял следующие стадии психосексуального развития:

- * Оральная стадия – от рождения до полутора лет;
- * Анальная стадия – от полутора до трех лет;
- * Фаллическая стадия – с трех до 6-7 лет, Латентная стадия – с 6 до 12-13 лет;
- * Генитальная стадия – с начала пубертатного периода примерно до 18 лет.

Другая – поведенческая. Она изучает процесс половой социализации и половой типизации, понимаемой как усвоение личностью системы установок, принятие социально-культурных ценностей и трансляцию их в полоролевое поведение, характерное для того или иного пола.

Следует отметить классификацию психосексуального развития детей и подростков с точки зрения именно сексологии.

1. Понятийная стадия, которая делится на два этапа.

Эта стадия начинается приблизительно с двух лет и длится до 6 лет.

В этом возрасте появляется именно осознаваемая сексуальность. Ребенок в этом возрасте начинает понимать, кто он: мальчик или девочка.

2. Стадия романтической влюбленности.

Начинается в возрасте приблизительно с 6 до 10 лет.

Дети начинают влюбляться. Появляется избранник, избранница.

Физического влечения у детей, в этом возрасте нет, есть только душевное.

Чувства, которые испытывают дети в этом возрасте такие же сильные – это и ревность, и желание быть единственным для своей избранницы.

3. Стадия юношеской гиперсексуальности.

Эта стадия начинается в подростковом возрасте. Как правило, начало подросткового возраста приходится на возраст 11, 12 лет и продолжается до 16, 17 лет, а по некоторым данным и до 19 лет. В это время происходит перестройка организма. Начинается половое созревание. Появляется физическое влечение.

Подростки открывают для себя новый мир сексуальности.

4. Взрослая сексуальность [3].

Начинается в юношеском возрасте, от 18 и старше.

Сексуальность характеризуется стабилизацией активности на уровне, отвечающим потребностям и возможностям человека, которые определяются значимостью сексуально-эротической сферы и условиями жизни.

Существенным критерием является способность устанавливать стабильные партнерские отношения, основанные на эмоциональной и психологической близости.

Знание стадий психосексуального развития детей и подростков важно, но также важно, то как родители реагируют, что говорят своим детям.

Психосексуальное развитие подростков Фрейд считал завершающим этапом в становлении сексуальности. Современные теории не разделяют эту точку зрения. Психосексуальное развитие подростка — это всего лишь очередной этап психосексуального развития человека.

Список использованной литературы:

1. Характеристика лиц содержащихся в воспитательных колониях для несовершеннолетних. сведения за 2003-2014 гг. (дата обращения: 10.05.2015).
2. Холодный В.А. Медико-сексологическая модель психосексуального развития// Вестник неврологии, психиатрии и нейрохирургии. 2014. №10. С.3-10.
3. Зинченко.Т.О. Исследования половых различий в отношении к телу у подростков в целях психопрофилактики// Формирование законопослушного поведения несовершеннолетних: психолого-педагогические аспекты/редкол: К.Б.Владимиров . автт.предс. С.А.Красненкова.. Научная книга, 2015.С.49-55.

ОӘЖ 372.8:811

ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ ҚЫЗМЕТІН ЖАНДАНДЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ ПАЙДАЛАНУ

Расулова М.С.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье описаны основные аспекты процесса развития критического мышления в условиях обновления содержания образования.

Summary: The article describes the main aspects of the process of developing critical thinking in the context of updating the content of education.

Білім беру процесін ұйымдастырудың негізгі ерекшеліктерінің бірі - құндылыққа бағытталған оқыту және тәрбиелеу, оқыту мен тәрбиелеудің бірлігі.

Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2016-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасына сәйкес жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты «жеке өзін-өзі дамытуды, білім алудағы дербестікті қамтамасыз ететін, коммуникативтік дағдыларды, ақпарат пен технологияларды басқару, проблемаларды шешу, кәсіпкерлік пен креативтілікті қалыптастыратын нәтижелерге бағдарлануы тиіс.... Назарбаев зияткерлік мектептері тәжірибесінің элементтері білім беру жүйесіне енгізілетін болады» [1].

Осылайша, білім беру мазмұны, мақсаттар жүйесі, оқыту тәсілдері мен әдістері және сабақтан тыс жұмыстар түлектің мектептен шығуына бағытталған:

- жауапты, белсенді азаматтық саясатты көрсетеді;
- өз жұмысына адал қарайды және жоғары нәтижелерге қол жеткізуге ұмтылады;
- мәдениеттер мен пікірлердің әртүрлілігін құрметтеу;
- шығармашылық және сыни тұрғыдан ойлау;

- коммуникативті және достық;
- әлеуметтік жауапты және қамқор;
- АКТ-ны тиімді қолдана білу;
- өмір бойы оқуға және өзін-өзі жетілдіруге дайын.

Қазақстандық білім беруді жаңғыртудың негізгі мақсаты – «білім берудің бәсекеге қабілеттілігін арттыру, адами капиталды дамыту» [2].

Жаңарту жағдайындағы бағдарлама оқу процесінің әр сабақта оқушылардың «білім алу» бойынша белсенді қызметімен сипатталатындығымен ерекшеленеді. Педагогикалық білім беру процесінің айқындаушы мақсаты тәуелсіз, шығармашылық тұлғаны дамыту болып табылады. Осы мақсатқа жету үшін оқушы оқу процесінің белсенді, шығармашылық, дамытушы субъектісі болуы керек деген педагогикалық тұжырымдамаларды қолданған жөн. Оқушыларда сыни ойлаудың дамуы ойлау, тұжырымдау немесе мәселелерді шешу процесі болған кезде, яғни не істеу керектігін және оны ақылға қонымды және рефлексивті түрде қалай жасау керектігін анықтау қажет болғанда орын алуы мүмкін.

Сыни тұрғыдан ойлау - Қазақстанда дамыту мен оқыту үшін өзекті қазіргі заманғы жетекші педагогикалық ұғым. Бүгінгі таңда әлеуметтік бейімделу және табысты болу үшін сіз жағдайларды сыни тұрғыдан түсініп, ойластырылған шешімдер қабылдай білуіңіз керек. Сыни ойлаудың арқасында алынған білімді стандартты емес жағдайларда қолдану мүмкіндігі пайда болады, бұл зерттеу қызметінің шарты болып табылады. Джон Дьюи білім беру бағдарламасының оқушылардың ойлау дағдыларын қалыптастыруға бағытталуы тек оқушыларға ғана емес, қоғамға да, бүкіл мемлекетке де тиімділікті қамтамасыз ететінін мойындаған алғашқы білім беру зерттеушілерінің бірі.

Сыни тұрғыдан ойлау стратегиялары жұмысқа тез қосылуды, оқуға деген қызығушылықты арттыруды, шығармашылық қабілеттерін дамытуды қамтамасыз етеді. «Сыни тұрғыдан ойлауға үйрету сабақтың диалогтық бөлігінде жүзеге асырылады, мұнда оқушылар оқыған эпизодтарын өзінше түсінеді, пікір алмасады, рефлексивті түрде, маршруттық карталарды қорғағанда, шығармашылық тапсырмаларды орындайды» [3].

Сыни тұрғыдан ойлау - бұл кез-келген тұжырымға сын көзбен қарауға, дәлелсіз ештеңе қабылдамауға, сонымен бірге жаңа идеялар мен әдістерге ашық болуға көмектесетін ойлау түрі.

Сыни тұрғыдан ойлау - таңдау еркіндігінің, болжам сапасының, өз шешімдері үшін жауапкершіліктің қажетті шарты. Сыни тұрғыдан ойлау, осылайша, сапалы ойлаудың синонимі болып табылады [4].

Сыни ойлау технологиясы аспектісінде қазақ тілін үйрену процесі логикалық құрылымға ие, ал бұл технологияны енгізу кезеңдері айқын және жеке тұлғаның танымдық іс-әрекетінің табиғи кезеңдеріне сәйкес келеді.

Сыни ойлауды дамыту әдістерін қолданатын сабақ формалары дәстүрлі сабақтардан ерекшеленеді. Оқушылар мұғалімнің материалды түсіндіруін тыңдап, пассивті отырмайды, бірақ тікелей қатысады, осылайша басты кейіпкерге айналады.

Мұндай сабақтың негізгі компоненттері сыни сипаттағы когнитивті процестің кезеңдерін ескере отырып жасалады (шақыру - түсіну - рефлексия) және оларды іс жүзінде жүзеге асыру мотивацияны, мақсатты бөлуді, аналитикалық оқу-танымдық-тәжірибелік жұмыстың рефлексиясын, оқушыларды ақпарат іздеуге тартуды, оның мәнін ойластыруды және қажетті шешім қабылдауды қамтамасыз етеді.

Сыни тұрғыдан ойлау сабағының моделі уақытпен реттелетін үш кезеңнен тұрады:

1 кезең - шақыру немесе ынталандыру танымдық процеске қатысуға, белгілі ақпаратты өзектендіруге, зерттеу мақсатын анықтауға бағытталған;

2 кезең - жаңа ақпараттың мазмұнын түсіну өзара әрекеттесудің әртүрлі формаларын қамтиды: жұпта, топта, дәріс, әңгіме, бейнематериалды қарау, студенттер туындаған сұрақтарға жауап іздейді, естіген немесе оқығанын талдауға және талқылауға дайындалады;

3 кезең - рефлексия, оқу процесінің соңғы кезеңі, оқушылар жаңа білім мен түсінікті өз сөздерімен білдіре бастайды.

Сабақтың әртүрлі кезеңдерінде мұғалім стратегияларды - сыни ойлау әдістерін қолданады.

Шақыру кезеңінде оқушылар өз білімдерін, дағдыларын осы тақырыптан талдайды; өмірлік тәжірибені өзектендіреді; болашақ іс-әрекетті ынталандырады; бастапқы білім мен дағдыларды көрсетеді. Бұл кезеңде миға шабуыл, эвристикалық әңгіме, «дұрыс және бұрыс мәлімдемелер», Сократтық сұрақтар (фронтальды, топтық, жұптық), негізгі ұғымдар; «Білемін – білгім келеді – білдім» кластерлеріне бөлу сияқты әдістер қолданылады.

Осы әдістерді іске асыру: оқушының алдына қоятын, одан әрі жауап беруді талап ететін сұрақтарды тұжырымдау; түйінді сөздерді айту, оқушылардың олардың мағынасы, рөлі және т.б. туралы болжам жасау; сөзді немесе сөз тіркесін жазу, оқушыларға спутниктік идеяларды айту. Дәптер үш бөлікке бөлінеді: I – «білемін», II – «білгім келеді», III – «білдім». Оқушылар: ақпаратты оқиды (дауыстап, бір-біріне, өздеріне), әр абзацтан кейін тоқтайды, кезек-кезек сұрақ қояды, талдайды, түсінеді. Мұғалім: мазмұнды қорытындылайды, сұрақты жобалайды және тұжырымдайды, жауап іздеуге ынталандырады, сәйкессіздікті анықтайды, түсініксіз нәрсені түсіндіреді, келесі абзац туралы болжам жасайды, перспективалық тапсырма қояды.

Мазмұнды түсіну кезеңінде оқушылар ақпаратпен танысады: оқу, тындау, қарау, тәжірибе жасау, зерттеу, жобалау және т.б. мұндай әдістер қолданылады - «Блум таксономиясы», «Қос күнделік», «мәтінді таңбалау». Дәптер бетінің төменгі жағы екіге бөлінеді. I баған - таң қалдырған, естеліктер тудырған ақпарат, қауымдастықтар (өмірлік, жеке, оқу жобаланған) II баған - жеке пікірлер, сұрақтар, рефлексиялар, өрістердегі мәтінге белгілерді бекіту.

Сыни тұрғыдан ойлау технологиясы аспектісіндегі сабақ алгоритмі негізгі кезеңдерден тұрады - сабақ кезеңдерінде кезең-кезеңімен жүзеге асырылатын шақыру, түсіну, рефлексия-мотивация, өзектендіру, мақсатты анықтау, мақсатты жүзеге асыру, рефлексия, түзету. Мұндай қазақ тілі сабағы

репродуктивті және өнімді сөйлеу процесінде ақпаратпен (мәтінмен) жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыратын біртұтас жүйе болып табылады. Оқушылардың интеллектуалды іс-әрекетінің бір түрі ретінде сыни ойлау өз тұжырымын жасау үшін мәтінді қабылдау, түсіну, талдаудың жоғары деңгейімен сипатталады. Қазақ тілі сабақтарында сыни ойлауды дамыту әдістерін қолдану оқушының коммуникативті құзыреттілігін қалыптастыруға ықпал етеді.

Сыни тұрғыдан ойлау – бастауыш сынып оқушыларының дамуының және оның қоғамға сәтті бейімделуінің қажетті шарты. Қазіргі қоғам үшін ақпаратпен өз бетінше жұмыс істей алатын, оны жан-жақты талдай алатын, гипотезаларды ұсына алатын және тексере алатын, дәлелдер базасын құра алатын, себеп-салдарлық байланыстарды анықтай алатын, жаңа идеяларды қалыптастыра және жүзеге асыра алатын, өз көзқарастарын сенімді, негізді түрде білдіре алатын, оларды диалогтарда немесе пікірталастарда тексере алатын, басқалардың пікіріне құрметпен қарай алатын тұлғалар өздерінің ойлау процестерін рефлексияға береді.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2016-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. - Астана, 1.02.2015 ж.
2. Богданова, М.А. сыни ойлау технологиясы [электрондық ресурс] / М. А. Богданова. - Қол жеткізу режимі: <http://nsportal.ru/shkola/obshchepedagogicheskie-tekhnolog>
3. Халперн Д. Психология критического мышления. СПб.: Питер, 2015.
4. Шакирова Д.М. Сыни ойлауды қалыптастыру тұжырымдамасының теориялық негіздері // Педагогика, 2012.

ОӘЖ 372.9

ОҚЫТУ БАРЫСЫНДА КЕРІ БАЙЛАНЫСТЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Садирбай Э.У., Куанова А.С.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В этой статье особое место занимают разновидности рефлексии, их основные стороны в ходе учебного процесса. При правильном проведении рефлексии можно узнать о личных мнениях учеников. И в ходе этого учитель делает вывод, критически осмысливает положительные стороны рефлексии.

Summary: In this article the authors pay attention on teaching of reflection, its advantages of teaching and learning. Following the right direction of reflection pupils could speak their own opinions, teachers could see their own results, and this is the base from which to build critical thinking skills.

Кері байланыс - бұл кез-келген әрекетке, сұраққа немесе оқиғаға кері байланыс, жауап беру.

Білім беру процесіндегі кері байланыс - бұл білім беру процесінің өзі және оның қатысушылары туралы ақпарат алу процесі.

Тиімді кері байланыс құру оқушыларды оқытудың негізі болып табылады. Кері байланыс - бұл оқу процесінің қалай жүріп жатқандығы туралы

түсінік беретін, мұғалімге оқушылардың жетістіктері мен проблемалары туралы ақпарат беретін, мақсатқа жету және оқу міндеттерін шешу деңгейін анықтауға мүмкіндік беретін құрал. Кері байланыс өзара сыйластық пен ізгі ниет жағдайында болуы керек, оқушыларға қателіктерді түзетуге немесе ойлау мен іс-әрекеттің бағытын өзгертуге уақыт беруі керек [1].

Кері байланыс арқылы оқушы оқудағы өз олқылықтарын және алға жылжу үшін нақты ұсыныстарды түсінуге көмектесетін ақпаратты алады, ал мұғалім оқудағы олқылықтарды түсінуге және өз қызметіне өзгерістер енгізуге көмектесетін ақпаратты алады (оқытудың жаңа әдістерін, әдістерін таңдау, сабақ уақытын бөлуге өзгерістер енгізу және т.б.). Оқушыларға жиі және мағыналы кері байланыс берілген жағдайда оқыту тиімдірек болады.

Кері байланыс құралдары:

- жазбаша түсініктемелер
- бақылаулар
- сауалнамалар
- сұрақтар
- кері байланыс күнделіктері
- өзін-өзі бақылау дәптерлері және т. б. [2].

Кері байланыс ауызша да, жазбаша да жүзеге асырылуы мүмкін.

Жазбаша кері байланыс - бұл оқушыға жұмысты жазбаша түрде тексеру нәтижелері бойынша нақты ұсыныстар беру. Ол оқушылардың үй жұмысы, өзіндік жұмыс, бақылау жұмыстары сияқты жазбаша жұмыстарын тексеруде қолданылады.

Кері байланыс беру кезінде (ауызша және жазбаша) үш түрді қолдануға болады:

I. Ескерту (мысалы, жұмысты тексеру кезінде мұғалім оқушының жазбаша жұмысына жаза алады: осы сөйлемнің грамматикалық негізін дұрыс табу үшін оқулық материалын 65-беттен қарау керек)

II. Кезеңдік көмек.

a. сұрақтар арқылы.

b. сипаттама.

c. аяқталмаған сөйлемдер.

III. Үлгіні ұсыну [3].

Түсініктемелер оқушыға оқу мақсатына қатысты қалай жұмыс істегені туралы ақпарат беріп, оны өз жұмысын жетілдіруге итермелеуі керек.

Пікірлер бағалау критерийлеріне сәйкес жасалуы керек.

Ауызша кері байланыс - бұл оқушының іс-әрекетін, оның жұмысын бақылау нәтижелері бойынша оқушыға ауызша түсініктеме беру.

Ауызша кері байланыс (мұғалімнің түсініктемесі) толық (кеңейтілген) немесе қысқа (ашылмаған) болуы мүмкін. Ашылмаған немесе қысқаша түсініктемелерді пайдалану көбінесе мұғалімнің «жақсы», «дұрыс емес» деген бағасын ғана қамтиды және оқушыға кеңес, ұсыныс, жұмысты орындау бағытын бермейді. Формативті бағалаудың мақсатына жету үшін тиімді кері байланыс беру үшін кеңейтілген түсініктемені пайдалану ұсынылады.

Кері байланыс мұғалім мен оқушыларға өздерінің олқылықтарын көруге және оларды оқу процесінің басында түзетуге көмектеседі. Осылайша, алға жылжу қамтамасыз етіледі. Оқушылардың оқу материалын меңгергенін тексеру және бағалау - оқыту нәтижелерін бақылау, оқу процесінің әртүрлі кезеңіндегі оқушылардың танымдық іс-әрекетін басқару.

Білімді тексеру және бағалау оқушының білім алуына көмектесіп, оның және мұғалімнің білім сапасы жөнінде сандық мәлімет береді. Мұғалім оқушының білім деңгейінен хабар алып, оның танымдық жұмысын ұйымдастыруға негіз жасайды. Мұғалім өз жұмысындағы жетістіктер мен кемшіліктерге баға беріп, жұмыс әдістерін толықтырып, түзетіп, жеке оқушылармен жұмыстың жолдарын және құралдарын тауып, бағдарламалық білімдердің меңгерілуі деңгейін анықтайды.

Оқушы тақырыпты қаншалықты деңгейде меңгергенін ұғады. Егер білімді тексермесе, онда оқушы өз білімін терең, жан-жақты және дұрыс бағалай алмайды. Оқушы баға алған соң өзінің мектептегі, үйдегі жұмыстарын жетілдіруге, жақсы сапаларын дамытуға, білім, іскерлік, дағдыларындағы кемшіліктерді жоюға мүмкіндік алады.

Бақылаудың жалпы қызметі: тексеру, оқыту, тәрбиелеу, дамыту, ынталандыру, түзету. Бақылау нәтижелері оқушыға баға қойғанда есепке алынады. Диагностикалау - бақылаудың маңызды принципі.

Бақылаудың функциялары: тексеру және диагностика, білім беру, ынталандыру, тәрбиелік, прогностикалық.

Мұғалім мен оқушы арасындағы кері байланысты қамтамасыз ету, оқушылардың материалды қалай меңгергендігі туралы мұғалімнің сандық, сапалық ақпарат алуы, білімдегі кемшіліктерді дер кезінде табу. Тексерудің мақсаты оқушылардың білім деңгейін, оның сапасын, оқу еңбегінің көлемін анықтау. Оқыту нәтижелерін тексеру және бағалау оқушылардың танымдық жұмысын ұйымдастыруға, басқаруға негіз болады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Мұғалімге арналған нұсқаулық. Үшінші басылым-2012 жыл
2. «Оқытудың нәтижелерін бағалаудың әдістемесі» - Зулкашева Ш.М. Орал 2013
3. «Қазақ әдебиеті және мемлекеттік тіл» журналы №8-9 2015 жыл

ОӘЖ 378.147

ТЕМПЕРАМЕНТТІҢ ФИЗИОЛОГИЯЛЫҚ СИПАТТАМАЛАРЫ

Сайдахонова К.С., Олжабай М.А., Арапбаева А.Н.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматривается индивидуально своеобразная, природно обусловленная совокупность динамических проявлений психики человека.

Summary: The article deals with an individually peculiar, naturally conditioned set of dynamic manifestations of the human psyche

Темпераментті, әсіресе Павлов ағындарын зерттеудің ең танымал әдісі-зертханалық эксперимент, оның жақтаушылары өткен тәжірибенің маскировка әсерінен барынша еркіндік береді деп санайды.

Мұндай эксперименттерде реакцияларды дәл өлшеуге болады, әсіресе олардың уақыт сипаттамаларын алуға және мінез-құлықтың энергетикалық параметрлерін бағалауға болады. Ақырында, тек зертхана жағдайында субъектінің саналы бақылауынан тыс еріксіз реакцияларды өлшеуге болады, бұл субъектінің темпераментінің шынайы сипаттамаларын анықтауға мүмкіндік береді.

Зертханалық эксперименттерге тән мұндай жағдайлардың маңыздылығын негізінен жүйке жүйесінің түрлерін зерттейтін психологтар атап өтті.

Алайда, темпераментті тестілеу әдістерімен диагностикаға қатысты кейбір кемшіліктер бар, олардың бастысы, мұндай жағдайларда, әдетте, темпераментті анықтауға арналған өлшемдер қажетті қысқалықта жүргізіледі және нәтижелер шағын уақыт аралықтарында болады, яғни олар кездейсоқ, екіталай.

Бұл, әсіресе, біз айтқанымыздай, темпераменттің физиологиялық механизмдері өте күрделі болғандықтан, реакция қарқындылығын анықтайтын жүйке жүйесінің тонусы әдетте оның әртүрлі деңгейлерінде болады [1].

Белгілі бір реакциялар адамның темпераментіне ғана емес, сонымен бірге бір уақытта бақылау мүмкін емес көптеген басқа факторларға да байланысты екені белгілі. Осы қиындықтарды жеңу үшін кешенді және көпфункционалды зерттеулер барған сайын жүргізілуде, онда көптеген өлшеу әдістері бір уақытта қолданылады, темперамент сипаттамаларына көптеген өлшемдер жасалады және әртүрлі жауаптар жазылады.

Психологиялық зерттеудің ең сенімді әдістемесі физиологиялық және психологиялық зерттеулерді жүйелі салыстыру және үйлестіру болып табылады.

Темпераменттің психологиялық зерттеулерінде бұл әдістеме әсіресе өзекті.

Темпераменттің нейрофизиологиялық негіздері кез-келген психикалық процестің немесе жеке қасиеттердің нейрофизиологиялық негіздеріне қарағанда егжей-тегжейлі зерттелген.

Жүйке жүйесінің жалпы түрі-жоғары жүйке қызметінің физиологиясындағы ең дамыған бағыттардың бірі. Мұнда біз көптеген эксперименттік деректермен расталған және сонымен қатар іс жүзінде қолданылған теорияға сене аламыз.

Біздің қолымызда адамның жүйке жүйесінің жалпы түрлерін зерттеуге арналған бай әдістемелік арсенал бар. Жалпы жүйке жүйесін физиологиялық зерттеу темпераментті эксперименттік және психологиялық зерттеудің жаңа әдістемелерін ашады.

Темперамент қасиеттерінің психологиялық тұрғыдан берілген қасиеттер екенін анықтау үшін, яғни олардың жоғарыда сипатталған нақты психологиялық сипаттамалары бар-жоғын анықтау үшін темперамент

қасиеттері мен жоғары жүйке қызметінің жалпы қасиеттері арасында өзара немесе поливалентті байланыс бар-жоғын зерттеу қажет.

Бұл, әрине, екеуін салыстыруды қажет етеді. Мұндай салыстыру темперамент сипаттамаларын қалыптастыруға пренатальды және постнатальды факторлардың қалай қатысатындығы туралы мәселені шешу үшін де қажет. Сипаттаманың жалпы түрі немесе оның көрінісі қандай сыртқы жағдайлардың әсерінен қаншалықты өзгеретінін білуіміз керек.

Осылайша, біз темпераменттің өзгермелі сипаттамалары мен олардың көріністері, сондай-ақ осы өзгерістерге әсер ететін себептер мен жағдайлар туралы болжамдарымызды ішінара негіздей аламыз.

Бұл болжамдарды растау үшін психологиялық зерттеулер қажет.

Кейбір жалпы типтерді немесе олардың сипаттамаларын жеке көзқарастармен, осы қатынастардың жеке көріністерімен, мінез-құлық белгілері мен мінез-құлық стильдерімен салыстыра отырып, психологиялық зерттеулерде басшылыққа алынуы керек қарым-қатынас темпераменті мен жеке қасиеттерінің гипотетикалық заңдылықтарын анықтауға болады.

Психикалық белсенділіктің объективті сыртқы көрінісі сонымен бірге ми қыртысының физиологиялық белсенділігінің объективті көрінісі болып табылады [2].

Әрбір шартты рефлекс физиологиялық шартты рефлекторлық механизм және нақты психикалық көрініс болып табылады. Сондықтан физиологиялық және психикалық салыстыруды бір сыртқы көріністі екіншісімен салыстыру мүмкін емес, мысалы, қозғалыс пен разряд немесе сөйлеу қимылмен немесе разрядпен.

Сыртқы көріністерді емес, осы сыртқы көрініске сәйкес бағаланатын ішкі процестерді, яғни психикалық немесе нейрофизиологиялық процестерді салыстыру қажет.

Физиологиялық және психикалық арасындағы салыстыру сыртқы көріністерді екі жақты түсіндіру арқылы жүзеге асырылады, егер бұл екі аспект ішінара немесе толығымен сәйкес келсе.

Осылайша, сыртқы құбылыстарды психологиялық түсіндірудің әдісі мен сипаты физиологиялық түсіндірудің әдісі мен сипатынан айтарлықтай ерекшеленеді.

Физиологиялық интерпретацияда сыртқы белгілер белгілі бір нейрофизиологиялық процестердің белгілері мен белгілері ретінде көрінеді.

Мысалы, тітіркендіргішке жауап ретінде сілекейдің көбеюі қозудың жоғарылауының немесе тежелудің төмендеуінің белгісі, ал сілекейдің азаюы нейрондық процестің кері жүруінің белгісі болып табылады.

Психологиялық интерпретацияда сыртқы көріністер оларда көрінетін психикалық белсенділіктің белгілері мен белгілері ретінде әрекет етуі мүмкін.

Мәселен, мысалы, қызыл немесе көкшіл күй эмоционалды реакцияның белгісі болуы мүмкін.

Сонымен қатар, сыртқы көріністер психологиялық интерпретацияда да ерекше рөл атқарады.

Адамның мінез-құлқы мен іс-әрекеті белгілі бір мақсатты, бейнені, қабылдауды немесе тұжырымдаманы жүзеге асыруды білдіреді.

Бұрын тек идеалда, яғни адамның санасында болған нәрсе кейіннен іс-әрекеттің, әрекеттің немесе әрекеттің нәтижесінде нақты және көрінетін болады.

Іс-әрекеттің, мінез-құлықтың және іс-әрекеттің артефактілері тиісті бейнелердің, идеялардың, тілектердің және т.б. азды-көпті шамамен көшірмелері болып табылады, сондықтан іс-әрекеттің, мінез-құлықтың және іс-әрекеттің артефактілері бойынша біз заттың бар екендігін ғана емес, сонымен бірге заттың не екенін де бағалаймыз.

Біз тек тілектердің, сезімдердің, идеялардың және т.б. бар екенін ғана емес, ең алдымен осы тілектердің, бейнелердің, идеялардың, қабылдаулар мен сезімдердің белгілі бір мазмұнын бағалаймыз.

Психикалық іс-әрекеттің мазмұнын түсіндіру психологиялық интерпретацияда іргелі, бастапқы және шешуші болып табылады.

Белгілі бір психикалық процестің сапалық ерекшеліктері белгілі бір психологиялық мазмұнға байланысты ғана белгілі бір мағынаға ие болады [3].

И. П. Павловтың ілімі негізінде біз темпераменттің негізгі физиологиялық негізі ретінде жүйке жүйесінің жалпы түрін қабылдаймыз. Бұл жалпы тип жүйке жүйесінің конституциялық түрі, "жүйке процестерінің негізгі қасиеттерінің белгілі бір кешені - қозу және тежелу" деп түсініледі.

Алайда, бұл темперамент орталық жүйеден басқа басқа физиологиялық жағдайларға, мысалы, эндокриндік жүйенің жеке ерекшеліктері мен конституциясына байланысты болуы мүмкін екенін жоққа шығармайды.

Жеке тұлғалық қасиеттер арасында бір-бірімен және қажетті байланыс мүлдем жоқ.

Белгілер арасындағы қатынастар полисемиялық және ықтималдық болып табылады.

Сондықтан Кеттель темперамент пен жеке тұлғаны зерттеуде тип ұғымын мүлдем қолданбайды. Ол фактор ұғымын қолданады. Фактор-бұл бір-бірімен жеткілікті жоғары сенімділікпен корреляцияланатын сипаттамалар жиынтығының нақты көрінісі.

Павловтың іліміне сәйкес, жалпы типтегі жеке қасиеттер арасында бір-біріне табиғи және қажетті байланыс бар. Сондықтан статистикалық корреляциялар арқылы жалпы типтегі бірнеше қасиеттер арасында байланыс орнатудың қажеті жоқ. Бұл байланыстың заңдылығы мен қажеттілігі физиологиялық эксперименттерде анықталды.

Темпераменттің жеке психикалық сипаттамаларын жоғары жүйке қызметінің жалпы түрлерімен салыстыру әсіресе жеке психикалық сипаттамалар физиологиялық сипаттаманың бір түріне тәуелді емес, бірақ бірнеше болған кезде қажет.

Мысалы, И. М. Пейли темпераментті жүйке жүйесінің жалпы түрлерімен салыстырды және темперамент тек тежелу қарқындылығына ғана емес, сонымен қатар қозу қарқындылығына да байланысты екенін анықтады.

Мұндай салыстырулар темпераменттің жалпы сипаттамаларын басқа адамдардың психикалық сипаттамаларынан ажырату үшін де қажет. Біз темпераменттің физиологиялық негізі жүйке жүйесінің жалпы түрі болып табылады деген болжамнан бастаймыз.

Осылайша, егер белгілі бір психикалық қасиет жалпы жүйке жүйесінің түріне тәуелді болмаса, ол темпераменттің көрінісі бола алмайды. Сонымен, Л. Б. Ермолаева-Томина мен А. И. Ильинаның еңбектерінде әртүрлі темперамент маскалары ұсынылған.

Жүйке жүйесінің жалпы түріне нақты тәуелділікті анықтау өте маңызды, тіпті егер бұл түрді құрайтын барлық физиологиялық қасиеттер немесе жеке қасиеттердің ерекше рөлі әлі толық белгілі болмаса да.

Жалпы типке біржақты тәуелділіктің де өте маңызды практикалық салдары бар, әсіресе егер іс-әрекет адамға қатаң және мүлдем біржақты талаптар қойса. Алайда, жалпы жүйке жүйесі немесе жалпы темперамент ретінде жалпы типті салыстыру темперамент теориясындағы кейбір мәселелерді шеше алмайды. Белгілі бір типтегі жеке тұлғалардың физиологиялық сипаттамалары мен жеке тұлғалардың психикалық сипаттамалары арасында көп мағыналы қатынастар болуы мүмкін [4].

Керісінше, психологиялық сипаттама белгілі бір түрдің бірнеше түрлі физиологиялық сипаттамаларына байланысты болуы мүмкін.

Мұндай жағдайларда міндет-байланыстың қаншалықты ықтималдық дәрежесі бар екенін анықтау, яғни аподиктикалық Байланыс емес, стохастикалық (ықтималдық).

Бұған жеке физиологиялық сипаттамаларды жеке психикалық сипаттамалармен салыстыру және алынған материалды статистикалық өңдеу арқылы ғана қол жеткізуге болады.

Мұндай статистикалық өңдеу жеке физиологиялық белгілерді жаппай сынау кезінде ғана мүмкін болады. Мұндай жағдайларда факторлық талдау негізделген және орынды.

Көптеген зерттеушілер, әсіресе балалардағы темпераментті зерттеумен айналысатындар, темпераментті диагностикалау үшін табиғи эксперименттерді пайдаланады.

Бұл әдіс эксперименттік әдістің негізгі ерекшеліктеріне ие, бірақ сонымен бірге бақылау әдісіне өте жақын. Бұл әдіс эксперимент шарттарын егжей-тегжейлі көрсетуге және оларды бақылауға мүмкіндік береді, сонымен бірге баланың күнделікті өміріне жақын табиғи жағдайда қызығушылық танытатын мінез-құлықты өлшейді.

Бала өзінің бақылау объектісі екенін, оның реакциялары мен мінез-құлқы егжей-тегжейлі жазылғанын және алдын-ала жоспарланған эксперименттік жағдайды басшылыққа алатынын түсінбейді.

Екінші жағынан, реакция жылдамдығының темпераменттік қасиетін С.Валигурская команда берілгеннен кейін тапсырманы орындауға кеткен уақыт тұрғысынан өлшеді.

Мысалы, команда: "екі сүйекті алыңыз, біреуін орындыққа қойыңыз, екіншісін маған беріңіз". Тапсырманың күрделілігі әртүрлі болды. Барлығы осындай сегіз команда орындалды және жалпы және бөлек уақыт өлшенді. Сол мақсатта тағы бір экспериментте бұршақ пен бұршақты моншақтармен және бөлумен бірқатар тәжірибелер жүргізілді.

Педагогикада "темперамент" немесе "оқушылардың психологиялық ерекшеліктерін" диагностикалаудың ең қолайлы әдісі, сөзсіз, бақылау болып табылады.

Дегенмен, темперамент пен басқа да жеке қасиеттерді анықтау үшін адамның мінез-құлқын бақылау жеткіліксіз. Сондықтан оқушының жалқау, алдау немесе өмірдің белгілі бір аспектілеріне қызығушылық танытуы оның темпераменті туралы ештеңе айтпайды.

Себебі бұл қасиеттер баланың жеке басына, қызығушылықтарына немесе мотивтеріне байланысты.

Сонымен қатар, егер біз баланың өзіне жүктелген тапсырмаларды тез орындайтынын байқасақ, көп немесе аз күш пен спортпен шұғылданса немесе қиын немесе ерекше жағдайларда баланың мінез-құлқымен таныс болсақ, онда көптеген осындай бақылауларға сүйене отырып, біз оның темпераментінің кейбір сипаттамаларын белгілі бір жуықтаумен анықтай аламыз [5].

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Гонина О. О. Психология. Учебное пособие. — М.: КноРус. 2019. 320 с.
2. Дереча В. А. Психология зависимостей. Учебное пособие для вузов. — М.: Юрайт. 2019. 160 с.
3. Дружинин В. Н. Экспериментальная психология. Учебное пособие для бакалавриата, специалитета и магистратуры. — М.: Юрайт. 2019. 386 с.
3. Ермолаев-Томин О. Ю. Математические методы в психологии. Учебник для академического бакалавриата. В 2-х частях. Часть 1. — М.: Юрайт. 2019. 280 с.
4. Еромасова А. А. Общая психология. Методы активного обучения. Учебное пособие для вузов. — М.: Юрайт. 2019. 182 с.
5. Немов Р. С. Общая психология. Учебник и практикум для СПО. В 3-х томах. Том 2. В 4-х книгах. Книга 4. Речь. Психические состояния. — М.: Юрайт. 2019. 244 с.

ОӘЖ 376.12

ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАР АҚЫЛ ЕСІ КЕМ МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДАҒЫ ТІРІ ТАБИҒАТ ТУРАЛЫ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМДІ ДАМУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Сайдыкарим Н.Б., Абдулла А.Ф., Ахатаева А.М.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье рассматриваются использование дидактических игр в повышении познавательной активности детей с ограниченными возможностями.

Summary: This article discusses the use of didactic games in increasing the cognitive activity of children with disabilities.

Дидактикалық ойын – танымдық белсенділік деңгейін қалыптастыруға және арттыруға ықпал ететін оқытудың ең тиімді әдісі. Оқыту құралы ретіндегі дидактикалық ойынның ерекшелігі оның кіші жастағы оқушылардың оқу іс-әрекетін белсендіруге орасан зор ықпал етуінде. Бірақ формаға немқұрайлы қарайтын бала ойынның дидактикалық маңызын әрқашан біле бермейді. Сондықтан бұл әдіс танымдық іс-әрекеттің сапасын арттыратын педагогикалық шарттарды ескеру қажет. Оқушы танымдық белсенділік танытса, оқу үрдісі тиімдірек болатынын педагогикалық шындық күн сайын дәлелдеп отыр.

Оқушылардың танымдық әрекетте белсенді болуы үшін педагогика мектеп оқушыларының белсенділігін қалыптастыратын және арттыратын жолдарды анықтайды. Бұл ең алдымен белсенді оқыту әдістері. Оларға: дидактикалық ойындар, сайыстар, өз бетінше шығармашылық жұмыстар, т.б. Олар мазмұны жағынан да, сабақты өткізу формасы бойынша да оқушыларды баурап алуға көмектеседі [1].

Дидактикалық ойын бірнеше функцияларды орындайды:

- оқыту, тәрбиелік (оқушының жеке басына әсер етеді, ой-өрісін дамытады, ой-өрісін кеңейтеді);
- бағдарлық (стандартты емес білім беру мәселесін шешу үшін білімді қолдану үшін нақты жағдайда шарлауды үйретеді);
- мотивациялық-ынталандыру (оқушылардың танымдық белсенділігін ынталандырады және ынталандырады, танымдық қызығушылықтың дамуына ықпал етеді).

Бала тұлғасының дамуының келесі аспектілерін бөліп көрсетуге болады:

Ойында мотивациялық-қажеттілік сферасы дамиды, мотивтер иерархиясы пайда болады, мұнда бала үшін жеке мотивтерден гөрі әлеуметтік мотивтер маңыздырақ болады [2].

Танымдық және эмоционалдық эгоцентризм жеңеді, бала кез келген кейіпкердің, қаһарманның және т.б. рөлін алып, оның мінез-құлқының ерекшеліктерін, позициясын ескереді. Бұл адамдар арасындағы қарым-қатынаста бағдарлануға көмектеседі, өзін-өзі тану мен өзін-өзі бағалауды дамытуға ықпал етеді. Мінез-құлықтың озбырлығы дамиды, рөл атқара отырып, бала оны стандартқа жақындатуға ұмтылады: әлеуметтік әлемдегі адамдар қарым-қатынасының типтік жағдайларын жаңғыртып, бала өзінің қалауын, импульстарын бағындырады және әлеуметтік заңдылықтарға сәйкес әрекет етеді. Бұл балаға мінез-құлық нормалары мен ережелерін түсінуге және ескеруге көмектеседі.

Басқа әрекеттерден айырмашылығы ойында мақсат бар; бала ойында бөгде және бөлек тапсырмаларды қоймайды немесе шешпейді. Ойын көбінесе өз мүддесі үшін орындалатын, бөгде мақсаттар мен міндеттерді көздемейтін әрекет ретінде анықталады. Ойындар дамыған сайын белгілі бір кезеңде мақсат пайда болатынын есте ұстаған жөн. Ойын әрекеттері мақсатқа сай болады: «тауларда» «туннель» салуға немесе «ауру» баланы емдеуге кіріскенде, ол не және қалай істейтінін және ойын нәтижесінде не болатынын біледі. Сол сияқты волейбол, футбол ойындарын бастағанда балалар жеңіске жетуді мақсат етіп

қояды. Бірақ бірінші жағдайда да, екінші жағдайда да мақсат ойын шеңберінен шықпайды, оның өзінде қамтылады және онда ешқандай бөгде міндеттер қойылмайды немесе шешілмейді.

Алайда, егер оқушы үшін мақсат ойынның өзінде болса, ойынды ұйымдастырушы тәрбиеші үшін тағы бір мақсат – балаларды дамыту, олардың белгілі бір білімді меңгеруі, дағдыларын қалыптастыру, жеке тұлғаның белгілі бір қасиеттерін дамыту. Бұл, айтпақшы, ойынның тәрбие құралы ретіндегі негізгі қарама-қайшылықтарының бірі: бір жағынан ойында мақсаттың болмауы, ал екінші жағынан, ойын мақсатты түрде қалыптастыру құралы болып табылады [3].

Бұл дидактикалық ойындар деп аталатын ойындарда айқын көрінеді. Бұл қайшылықтың шешілу сипаты ойынның тәрбиелік мәнін анықтайды: егер дидактикалық мақсатқа жету ойында мақсатты қамтитын әрекет ретінде жүзеге асырылса, онда оның тәрбиелік мәні ең маңызды болады. Егер дидактикалық тапсырма ойын әрекеттерінде шешілсе, олардың қатысушылары үшін мақсаты осы дидактикалық тапсырма болса, онда ойынның тәрбиелік мәні аз болады.

Ойын кіші жастағы оқушылардың оқудағы белсенділігін арттыруға, зерігуді жеңуге, зияткерлік және мінез-құлық тапсырмаларының стереотиптік шешімдерінен арылуға көмектеседі, бастама мен шығармашылықты ынталандырады.

Дидактикалық мақсатта қолданылатын барлық ойындарды ойын әрекетінің негізгі мазмұнына қарай екі түрге бөлуге болады. Бір жағдайда ойынның мазмұны дидактикалық материалға негізделеді, оның іс-әрекеті ойын түрінде киіндіріледі. Мысалы, командаларға бөлінген балалар жылдамдықты санау немесе сөздерден қателерді табу, тарихи оқиғалардың күндерін еске түсіру және т.б. Олар қалыпты оқу әрекеттерін орындайды - санау, қателерді түзету, күндерді есте сақтау бірақ олар бұл әрекеттерді ойында орындайды.

Басқа жағдайда дидактикалық материал ойын әрекетінің элементі ретінде енгізіледі, ол формасы жағынан да, мазмұны жағынан да негізгі болып табылады. Сонымен, әркім ертегі мазмұнына қарай белгілі рөл атқаратын ертегі сюжеті бар драматизация ойынында дидактикалық материалды енгізуге болады: география, тарих, математика немесе басқа пәндер бойынша кейбір білім. Балалар Буратино, Дунно, Қызыл телпек, Баба Яга рөлдерін ойнап, санауға жаттығады, дүние бөліктерінің орналасқан жерін анықтайды немесе өсімдіктердің құрылысы туралы мағлұмат алады. Екінші жағдайда дидактикалық «жүктеме» біріншіге қарағанда әлдеқайда аз екені анық. Бірақ бұл дидактикалық материалды меңгеру емес, оқу міндеттері, білімді әртүрлі жағдайларда пайдалану немесе жаңа біліммен алдын ала танысу болып табылатындығымен негізделеді. Мұндай ойындар сабақтан тыс уақытта және бастауыш сыныптардағы сабақтарда көңіл көтеру мақсатында жиі қолданылады. Бастауыш сыныптарда балаларға арналған оқу тапсырмасын қоюдың өзі ойын сәттерін пайдалана отырып жүзеге асырылуы мүмкін. Сонымен, мұғалім балаларға Буратино мен Данноның атынан әріптерді есте сақтауды және бұл әріптер қандай дыбыстарды білдіретінін және т.б. [4].

Жаңа материалды оқу барысында бастауыш сыныптарда дидактикалық ойындарға шығармашылық сәттері енгізіледі. Сонымен, С.И. Волкова II сыныпта геометриялық фигураларды оқытқанда балаларды өздері кездестірген фигуралардан заттардың бейнесін салуға ынталандыруды ұсынады. Заманауи жағдайда ойын-сайыстар мен драматизациядан басқа, нақты әлемде белгілі бір қарым-қатынастарды имитациялайтын имитация ойындары сыныпта өткізіледі. Ю.З. Гилбух ойын сабақтарын сипаттай отырып, оларды белсенділік үшін айқын мотивация, ерікті түрде қатысу және ережелерге бағыну, нәтиженің қызықты белгісіздігі және қарапайым сабақтармен салыстырғанда жоғары білім беру, дамыту және тәрбиелеу тиімділігі сияқты жағымды қасиеттермен сипаттайды. Автор оларды тәрбиелік-рөлдік және бәсекелестікке бөледі. Біріншісі қиялдың максималды қосылуымен сипатталады. Олар бірнеше түрге бөлінеді:

Соңғы жылдары біздің елімізде емдік ойындар кең тарады, психикалық бұзылыстарды емдеу, қарым-қатынастағы кемшіліктерді толтыру және кейбір физикалық және физиологиялық ауытқуларды жеңілдету немесе тіпті жою мақсатында ұйымдастырылған ойындар. Олардың мектепке дейінгі және мектеп жасындағы тиімділігі өте жоғары. Олар ересектермен де қолданылады. Дегенмен, олар әсіресе бастауыш мектеп жасында жиі қолданылады.

- 1) мектеп жасына дейінгі балалардың белгілі рөлдік функцияларды қабылдауымен - маскалар;
- 2) ертегі сюжетін пайдалану;
- 3) қиялмен;
- 4) іскерлік ойындар – көркемдік емес, кәсіби рөлдерді ойнауға негізделген; кәсіби қызмет жағдайлары үлгіленеді.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Литош Н.Л. Адаптивті дене мәдениеті. Дамуында ауытқуы бар балалардың психологиялық-педагогикалық сипаттамасы. - М., 2012 ж.
- 2 Бородулина С.Ю. Түзету педагогикасы: мектеп оқушыларының дамуы мен мінез-құлқындағы ауытқуларды психологиялық-педагогикалық түзету. – Ростов Н/Д, 2015 ж.
- 3 Зейгарник Б.В. Тұлға психологиясы: норма және патология / Ред. М.Р.Гинзбург - М.: «Практикалық психология институты» баспасы, 2018 - 352 б.
4. Исаев Д.Н. Балалар мен жасөспірімдердің психикалық дамуының тежелуі. – Петербург: Сөз, 2013.-391 б.

ОӘЖ 373.3

БАСТАУЫШ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНА САУАТТЫ ТҮРДЕ ОҚИТУ

Сайлауова А.С., Сағынбек А.Е., Саип Д.Е.
“Мирас” университеті, Шымкент, Қазақстан

Резюме: В статье рассказывается о грамотном обучении учащихся начальной школы. Была описана эффективность использования информационных технологий на уроках.

Summary: The article describes the competent teaching of primary school students. The effectiveness of the use of information technology in the classroom was described.

Бастауыш мектептің ерекшелігі - бұл бағдарламадан гөрі мұғалімге байланысты. Оқу бағдарламасында көптеген қисынсыз талаптар немесе абсурдтық тапсырмалар болса да, білікті мұғалім мұны азайтуға тырысады. Керісінше - кейбір мұғалімдер бәріне ренжіп, дауыстарын көтеріп, оқушылардың көңіл-күйін бұзады. Бастауыш сынып мұғалімімен болған жағымсыз тәжірибе өмір бойы ауыр естеліктер қалдырады, ал бала тез оқуға деген қызығушылығын жоғалтады және қатты күйзеліске ұшырайды.

Оқыту әдістері - бұл мұғалім мен оқушылардың бірлескен іс-әрекетінде қолданылатын әдістер, олар мұғалім мен оқушылардың бірлескен іс-әрекетінде көмектеседі, оқытудың әртүрлі мәселелерін шешуге көмектеседі. Заманауи әдістер оқыту әдісінің ынталандырушы компонентіне көп көңіл бөледі. Бұл әдістің мақсаты - мұғалімнің материалды қарапайым жеткізуі немесе қайта айтуы емес, оқушының танымдық қажеттілігін, белгілі бір мәселені шешуге деген қызығушылығын ояту. Сонымен қатар, әдістің даму және тәрбиелеу функциясында жаңа аспектілер ашылады. Ынтымақтастық, ұжымдық эмпатия, өзара көмек қатынастары, Міндеттерді өз бетінше шешуге жауапкершілік ортасын құруда белсенді ізденістер жүргізілуде. Айта кету керек, көбінесе оқыту әдісі мен құрал арасындағы айырмашылық байқалады. Оқытудың осы түрлерінің айырмашылығы неде екенін қарастырайық. Әдіс белсенділікпен тығыз байланысты және қызметтен тыс өмір сүре алмайды [1].

Оқыту құралы - бұл оқулықтар, кітаптар, анықтамалықтар, техникалық құралдар, сөздіктер, көрнекі құралдар. Бұл көмекші материалды әртүрлі мақсаттарда пайдалануға болады. Қандай да бір қызметке кіре отырып, олар қызметтің мақсатын жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Олар құрылымның өзгеруіне әкеледі. Мысал ретінде мұғалімнің де, оқушылардың да іс-әрекетінің сипатын өзгертетін басқа құралдарды, мысалы, кинофрагменттерді әңгімеге қосуды келтіруге болады. Әдістің құрамдас элементтері әдістемелік әдістер деп аталады. Әдіс оқу материалының негізгі мазмұнын игеруге көмектескен кезде, белгілі бір әдістемелік әдістер тақырып пен тақырыптың жеке мәселелерін терең игеруді қамтамасыз етеді. Көптеген әдістемелік әдістер бар. Олардың кейбіреулері көптеген пәндерге ортақ, ал басқалары тек жеке пәнді оқытуда қолданылады [2].

Мұғалім өзі сабаққа арналған әдістерді таңдайды, оның назарын балаларға қажетті білім бере алатын, олардың ақыл-ой белсенділігін оятатын, оқу процесіне деген қызығушылығын дамытатын және сақтайтын адамдарға аударады. Оқу жұмысының әдістемесін жетілдіру үздіксіз жүріп жатыр. Қазіргі кезеңде оқыту әдістері саласында қарқынды іздеу бар. Жалпыға бірдей орта білім беруді жүзеге асыру және мектепті одан әрі жетілдіру жұмысты ұйымдастыру мен әдістеде одан да икемділікті талап етеді. Оқытудың әртүрлі әдістерін жіктеуге тырысулар бар. Өйткені бұл барлық белгілі әдістерді мұғалімнің жұмыс әдістеріне (әңгіме, түсініктеме, әрқашан) және оқушылардың жұмыс әдістеріне бөлуге үлкен әсер етеді. Сондай-ақ, әдістерді оқушылардың ақыл-ой іс-әрекетіне жетекшілік ету сипаты бойынша жіктеу ұсынылады:

түсіндірме-иллюстрациялық, репродуктивті, проблемалық презентация, ішінара іздеу, зерттеу әдісі. Көбінесе әдістер білім алу көзіне қарай жіктеледі. Бұл жағдайда әдістер үш топқа біріктіріледі:

1) ауызша әдістер - әңгіме, әңгіме, оқулықпен және кітаппен жұмыс, түсініктеме;

2) көрнекі әдістер - көрнекі құралдарды, кинофильмдер мен диафильмдерді байқау, көрсету.

3) практикалық әдістер - ауызша және жазбаша жаттығулар, графикалық және зертханалық жұмыстар [3]. Осы үш топты бөлек қарастырайық. Ауызша әдістер. Атауынан көрініп тұрғандай, бұл мұғалімнің ауызша әңгімесін қолданатын әдістердің түрлері. Оның көмегімен мұғалім тіпті ең алаңдататын ұғымдарды балаларға түсінгенге дейін қол жетімді тілмен түсіндіре алады. Мұғалім осы құралды қолдана отырып, баланың ақыл-ойының алдында өткеннің, бүгіннің және болашақтың түрлі-түсті суреттерін сала алады. Бұл сөз оқушылардың қиялы мен сезімін белсендіре алады. Мектептегі оқудың басында, балалар кітапты пайдалануды әлі үйренбеген кезде, мұғалімнің сөзі оқытудың жалғыз құралы болып табылады. Мұғалімнің әңгімесі-оқиғалардың жанды, бейнелі және эмоционалды экспозициясы. Оның құрамында негізінен нақты материал бар. Мұғалімнің жақсы құрастырылған әңгімесі оқушыға өзінің қиялында оқытылатын материалды тірі түстермен ұсынуға көмектеседі. Бұл әсерге жету үшін мұғалім сөйлеу техникасын және жақсы дауысты жақсы білуі керек. Сонымен қатар, оның сөздік қоры жақсы болуы керек, өйткені әңгіме кезінде мұғалім оқулықта берілген материалды жай ғана қайталаумен шектелмейді. Өйткені бұл жағдайда мұғалімді сабаққа дайындау кезінде ауызша әдісті таңдауда көзделген мақсаттарға жету өте қиын. Ауызша әңгімеден басқа, мұғалім оқу процесінде әңгімелесу әдісін қолдана алады. Әңгіме ауызша әңгімеден ерекшеленеді, бұл оқу материалы мен оқушыларды ұсыну процесіне қатысуды қамтиды. Мұндай жағдайларда тақырыпты ашу үшін мұғалім сұрақтар қойып, оларға жауап алады. Мұндай жағдайларда оқушылар сабақтың мәнін өздері зерттейді. Айта кету керек, ауызша әңгімелер мен әңгіме көп жағдайда оқулықпен және тиісті тақырыпқа байланысты көмекші әдебиеттермен бірге жүреді. Оқытудың түсіндірме әдісі әлі де бар. Онда мұғалім оқушыларға түсіндіру барысында түсінілмеген аспектілерді түсіндіреді. Ауызша әдіс жақсы, өйткені ол қандай да бір себептермен көмекші материал қол жетімді болмаған жағдайда да оқытылатын материалдың мағынасын бере алады. Біз материалды ауызша ұсынуға негізделген оқыту әдістерінің бірінші тобын қарастырдық. Енді көрнекі деп аталатын әдістердің екінші тобын қарастырайық [4].

Бұл әдістер, аты айтып тұрғандай, кинофильмдер мен диафильмдердің көмекші құралдарының көрнекі көрсетілімдеріне дейін азаяды. Мұндай оқыту әдістері мұғалімдерге оқу процесін қызықты және есте қаларлық етуге көмектеседі. Рас, сонымен бірге бастауыш сынып оқушысы көрнекі құралдар мен кинофильмдердің мәнін толық түсінбеуі мүмкін, егер олар, әрине, сабаққа арнайы жасалмаса. Қарапайым тәжірибелер жүргізу белгілі бір табиғат

құбылысының бүкіл класын бақылау, содан кейін мұғалімнің түсініктемелері оқытудың бақылау әдісіне де жатқызылуы мүмкін. Бірақ көптеген жағдайларда мұғалім процесс барысында қажетті түсініктемелер береді, оқу процесіне қажетті орындарда көрсету сеансын тоқтатады. Көрнекі құралдар екі түрлі болады-бұл процеске жауапты кәсіпорындар жасаған және мұғалімдердің өздері дайындаған. Бірінші жағдайда олар түрлі-түсті болып шығады, бірақ екінші жағдайда олар креативті болады, өйткені мұғалім оларды оқытатын оқушылардың қабылдау деңгейін дәл анықтай отырып дайындайды. Сонымен, әдістердің үшінші практикалық тобы-жаттығулар, ауызша және жазбаша, зертханалық және графикалық жұмыстар. Егер жоғарыда аталған әдістерде ауызша әңгіме қандай да бір жолмен басым болса, бұл жағдайда сабақ кезінде студенттердің тәуелсіз жұмысына артықшылық беріледі [5].

Мұғалімнің жазбаша тапсырмасын орындай отырып, оқушы оған дейін ауызша түсіндірілген материалды бекітеді. Көріп отырғаныңыздай, оқыту әдістері өте алуан түрлі. Олардың әрқайсысы белгілі бір сабаққа қарастырылған материалды оқушыға қандай да бір түрде жеткізуге бағытталған. Бұл тапсырманың қалай орындалатыны мұғалімнің шеберлігіне және оқушылардың қабылдау деңгейіне байланысты.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Активные методы обучения. Электронный курс. Международный Институт Развития «ЭкоПро», Образовательный портал «Мой университет», <http://www.moi-universitet.ru>.

2. Бунеев Р.Н. Понятие функциональной грамотности // Образовательная программа «Школа 2100», Педагогика здравого смысла / Сборник материалов / Под научной редакцией А.А.Леонтьева. – М.: «Баласс», Издательский Дом РАО, 2003.

3. Гин А. А. Приемы педагогической техники. — М.: „Вита-Пресс“, 6-е изд., доп., 2005. — 112 с., 9-е изд., 2009.

4. Кривохижа, Ю. А. Эффективные методы и приемы работы с учащимися начальной школы на уроках русского и английского языка (из опыта работы) / Ю. А. Кривохижа, Екатерина Спасова Павлова, О. А. Степанова. — Текст : непосредственный // Педагогическое мастерство : материалы VII Междунар. науч. конф. (г. Москва, ноябрь 2015 г.). — Москва : Буки-Веди, 2015. — С. 138-141.

5. Хижнякова О. Н. Современные образовательные технологии в начальной школе. - М.: Издательство «Владос», 2006. - 360 с.

ОӘЖ 373.3.016

ҚИЫН ӨМІРЛІК ЖАҒДАЙДАҒЫ БАЛАЛАРДЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЛДАУ ЖӘНЕ СҮЙЕМЕЛДЕУ

Сапақ А., Өсер З., Авилбекова Д.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В этой статье речь идет о психологической поддержке и в сложных жизненных ситуациях детей.

Summary: In this article, we talk about supporting the children psychologically who have hard condition of living.

Өкінішке орай, еліміздегі көптеген отбасылар қандай да бір себептермен көмек пен қолдауға мұқтаж. Ерекше проблемалық санат – қиын өмірлік жағдайдағы отбасылар.

қиын өмірлік жағдайдағы балалардың санаты анықталған:

- ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар;
- мүгедек балалар,
- қарулы және ұлтаралық қақтығыстардың, экологиялық және техногендік апаттардың, табиғи апаттардың құрбандары болған балалар;
- босқындар мен қоныс аударушылардың отбасыларының балалары;
- төтенше жағдайдағы балалар
- зорлық-зомбылықтың құрбаны болған балалар;
- арнайы білім беру ұйымдарындағы балалар;
- аз қамтылған отбасыларда тұратын балалар;
- Мінез-құлық ақаулары бар балалар
- жағдайлардың салдарынан өмірлік белсенділігі объективті түрде бұзылған және бұл жағдайларды өз бетімен немесе отбасының көмегімен жеңе алмайтын балалар [1].

Жылдан жылға ата-ана құқығынан айырылған ата-аналардың саны артып, жетім және ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың саны өсуде, балалардың физикалық және моральдық денсаулығына күн сайын қауіп төніп тұр.

Осы және басқа да фактілер отбасымен жұмысты ұйымдастыру ресурстарды қайта қарастыру мен жаңартуды, инновациялық технологияларды, психологиялық және әлеуметтік жұмыстың нысандары мен әдістерін енгізуді қажет ететінін көрсетеді.

Бұл отбасылар проблемалармен сипатталады: қаржылық, жұмыспен қамту, мүгедектік, медициналық, психологиялық және т.б. Мұндай отбасылардағы балалардың өзін-өзі бағалауы төмен, өз тұлғасының мәнін дұрыс түсінбеуі, эмоционалдық және когнитивтік бұзылыстары, қарым-қатынаста қиындықтары жиі кездеседі, бұл баланың кейінгі өміріне кері әсерін тигізуі мүмкін [2].

Мұндай балаларды психологиялық түзету және оңалту бойынша жұмыс көптеген мамандардың: педагогтардың, психологтардың, психотерапевтердің, әлеуметтік педагогтардың, тіпті дәрігерлердің күш-жігерін біріктіре отырып, жүйелі болуы керек. Әрбір жағдайда диагностика жүргізіліп, алдын алу және түзету шаралары жүйесі таңдалуы керек.

Өмірлік қиын жағдайға тап болған балалармен және отбасылармен жұмыс жасауда бірнеше бағытты бөліп көрсетуге болады:

- аналитикалық;
- ақпараттық-профилактикалық;
- психологиялық-педагогикалық қолдау;
- мұғалімдердің біліктілігін арттыру;
- мамандармен өзара әрекеттесу.

Анау. Психологтың мұндай балалармен жұмысы үш бағытта жүргізілуі керек: тікелей баламен, ата-анамен және баламен жұмыс істейтін мұғалімдермен.

Аналитикалық бағыт жағдайды зерттеуді, қоршаған ортаны талдауды, себептерін қамтиды. Бұл ретте, ең алдымен, мынадай әдістерді қолдана отырып, қиын өмірлік жағдайға тап болған балаларды ерте анықтауды және есепке алуды қамтамасыз ету қажет: бақылау, әңгімелесу, тестілеу, сұрақ-жауап, іскерлік ойындар, балалардың әңгімелерін талдау, отбасы туралы суреттер [3].

Ақпараттық-профилактикалық бағыт тәрбиешінің, әлеуметтік педагогтың, медицина қызметкерінің және әкімшіліктің психологын өмірлік қиын жағдайға тап болған балалар туралы хабардар етуді көздейді. Баланың әлеуметтік паспортында қиын жағдай туралы жазба жасалады, бұл отбасы балабақшаның мамандары мен педагогтарының бақылауында, онымен бірінші кезекте профилактикалық жұмыстар жүргізіледі.

Осы санаттағы балалармен жұмыстың бір түрі – оларды әр түрлі демалыс пен еңбекке баулу, арнайы іс-шаралар өткізу.

Баланы психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу анықталған бұзушылықтарды түзетудің жеке бағдарламасын жасаудан, баланы әртүрлі оқыту және түзету топтарына қосудан тұрады. Бұл процесс мыналарды қамтуы мүмкін:

- мәселенің мәніне, оның тарихына және ықтимал тасымалдаушыларына білікті диагностика жүргізу;

- мәселені шешуге көмектесетін әдістер мен ресурстарды ақпараттық іздеу;

- барлық мүдделі адамдармен мәселені шешудің мүмкін нұсқаларын талқылау және ең қолайлы шешімді таңдау;

- іс-шаралар жоспарының бастапқы кезеңдерінде балаға және проблеманың басқа тасымалдаушыларына алғашқы медициналық көмек көрсету.

Міне, психологтардың алдында тұрған кейбір қиындықтар [4]:

Бастауыш мектепте оқуға дайындық және бейімделу деңгейін анықтау, оқу проблемаларының алдын алу.

Оқыту және мінез-құлқында қиындықтары бар балалардың когнитивті және психоэмоционалды саласының кешенді диагностикасы.

Анықталған бұзушылықтарды түзету. Өзін-өзі ұйымдастыру, өзін-өзі реттеу және ерікті түрде жеңу дағдыларын қалыптастыруға ықпал ететін арт-терапиялық әдістер, ертегі терапиясы, құм терапиясы, изотерапия, ойын терапиясы [4] тиімді. Өмір қиындықтары (кез келген мәселелер бойынша өз бетінше шешім қабылдау қабілетін дамыту; өзіне-өзі қызмет көрсету дағдыларын жетілдіру; өзінің эмоционалдық жағдайын бақылау, мүмкін болатын шекте психикалық процестерді реттеу қабілетін дамыту; қатысу арқылы өмірді және өзін тану әр түрлі іс-әрекетте; сырттан келетін жағымсыз көріністерге қарсы тұру қабілетін дамыту; балада шындыққа көп жақты

көзқарасты дамыту үшін оны еркін таңдау жағдайына батыру); жетістікке және табысқа мотивацияны қалыптастыру (танымдық, эстетикалық және шығармашылық қабілеттерін дамыту; әр түрлі іс-әрекеттерге (үйірмелер, жорықтар, спорт) жағдай жасау; баланы қоғамның мәдени өмірінің алуан түрлілігіне қосу; әртүрлі түрлерді қамтамасыз ету және балалар тарапынан алаңдаушылықты, ашулануды, сенімсіздікті жою үшін жағдай жасау, әртүрлі әлеуметтік қолайлы хоббимен айналысатын балаларға қолдау көрсету формалары; эмоционалдық фонды тұрақтандыру, балалардың эмансипациясына ықпал ету) [5].

Балалардың құрдастарымен және ата-аналарымен тұлғааралық қарым-қатынасының кешенді диагностикасы.

Мұғалімдер мен ата-аналарда туындайтын психологиялық-педагогикалық мәселелердің алдын алу және шешу.

Бұл бағыттағы жұмыста баланың ата-анасымен жеке кеңес беру және психокоррекциялық жұмыс ерекше орын алады. Парадокс психологиялық көмек пен кеңеске мұқтаж ата-аналардың біліктілігінің жоқтығынан өз бетінше мамандарға жүгінбейтінінде. Анау. психологқа баруға мотивация жоқ. Сондықтан психологтың міндеттерінің бірі оның жұмысы туралы психотәрбие беру, оны мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында кеңінен насихаттау, осы ата-аналарды тарта отырып, арнайы тренингтер, семинарлар өткізу болуы керек.

Өмірлік қиын жағдайға тап болған отбасыларға жан-жақты және жүйелі көмек көрсету ғана баланың бейімделуін және кейінгі өмірге дайындалуын жеңілдетеді. Ал оның дені сау тұлға болып қалыптасуы көп жағдайда балаға мектепке дейінгі мекемеде немесе мектепте көрсетілетін қолдауға байланысты.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Теория социальной работы / под общ. ред. И. Г. Кузиной. – Владивосток: Изд-во ДВГТУ, 2006. – 232 с.
2. Осухова Н.Г. Психологическая помощь в трудных и экстремальных ситуациях. М.: Академия, - 2005. - 288 с. (Высшее профессиональное образование) 2006
3. Концептуальные подходы к развитию инклюзивного образования в Республике Казахстан. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан Республики Казахстан.01.06.2015 г. No 348
4. «Бала құқықтары туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 08.08.2002 ж. No 345-ІІ
5. «Арнаулы әлеуметтік қызметтер туралы» Қазақстан Республикасының 2008 жылғы 29 желтоқсандағы N 114-ІV Заңы

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЛОГИКАСЫН ДАМУ

Сапаралиева А., Көпжасар Д., Шафкатова Ф.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье рассмотрены особенности логического мышления младших школьников и методы и приемы развития логики на некоторых уроках.

Summary: This article discusses the features of logical thinking of younger schoolchildren and methods and techniques for the development of logic in some lessons.

Білім беру саласында болып жатқан түбегейлі өзгерістер қоғамның логикалық ойлауды білетін стандартты емес шешімдер қабылдауға қабілетті кадрларға деген қажеттілігінен туындайды. Мектеп ойланатын, сезінетін, интеллектуалды дамыған адамды дайындауы керек. Ал интеллект жинақталған білімнің қосындысымен емес, логикалық ойлаудың жоғары деңгейімен анықталады.

Бастауыш мектеп жасы логикалық ойлауды дамытуда нәтижелі. Бұл кіші мектеп жамындағы балалардың жаңа психологиялық қасиеттердің болуын талап ететін жаңа іс-шаралар мен тұлғааралық қатынастар жүйелеріне енуіне байланысты. Бастауыш мектеп жасында балалар дамудың айтарлықтай резервтеріне ие. Баланың мектепке түсуімен оқытудың әсерінен оның барлық танымдық процестерін қайта құру басталады [1].

Кіші мектеп жасындағы балалардың ойлау мәселелерімен көптеген шетелдік (Ж. Пиаже, Б. Инельдер, Р. Гайсон және т. б.) және отандық (П. П. Блонский, Л. С. Выготский, С. Л. Рубинштейн, П. Я. Галперин, А. Н. Леонтьев, А. Р. Лурия, П. И. Зинченко, А. А. Смирнов, Б. М. Вичковский, Г.Г. Вучетич, З. М. Истомина, Г. С. Овчинников және т. б.) зерттеушілер айналысқан.

Логикалық ойлаудың дамуы бірнеше кезеңдерде жүреді, алғашқы екеуі кіші мектеп жасындағы балалардың жасына сәйкес келеді. Бастауыш сынып мұғалімдеріне үлкен жауапкершілік жүктеледі. "Мен оқушыларымның логикалық ойлауын дамыту үшін дұрыс және уақытты жіберіп алмау үшін жеткілікті жұмыс жасадым ба?" Мұғалім кіші мектеп жасындағы балалардың шешкен логикалық тапсырмаларының саны ойлаудың осы түрінің даму деңгейіне байланысты екеніне көз жеткізуі керек. Мұғалім әрдайым оқушылармен сабақта стандартты емес тапсырмаларды сұрыптап, осындай тапсырмалардың жеке тапсырмалар жинақтап, сол тапсырмалардан жеке карталар жасап сабақта пайдаланып отырады.

Бастауыш сынып мұғалімдері көбінесе ойлауды қажет етпейтін еліктеуге негізделген оқыту формаларын қолданады. Мұндай жағдайларда тереңдік, сыни, икемділік сияқты ойлау қасиеттері жеткіліксіз дамиды. Бұл мәселенің өзектілігін көрсетеді. Осылайша, кіші мектеп жасындағы балаларды ақыл-ой әрекетінің негізгі әдістеріне үйрету үшін мақсатты жұмыс жүргізу қажет [2].

Ойлау тәсілдерін қалыптастыру мүмкіндіктері өздігінен жүзеге асырылмайды: мұғалім осы бағытта белсенді және шебер жұмыс істеуі керек,

бүкіл оқу процесін ұйымдастырады, бір жағынан балаларды біліммен байытады, екінші жағынан ойлау әдістерін жан-жақты қалыптастырады, оқушылардың танымдық күштері мен қабілеттерінің өсуіне ықпал етеді.

Ойлау-бұл объективті шындықтың оның табиғи, маңызды байланыстары мен қатынастарындағы жалпыланған көрінісі. Ол жалпылықпен және сөйлеумен бірлікпен сипатталады. Басқаша айтқанда, ойлау дегеніміз-субъективті жаңа білімді ашумен, мәселелерді шешумен, шындықты шығармашылық түрлендірумен байланысты танымның психикалық процесі.

Ақыл-ойдың негізгі қасиеттеріне мыналар жатады:

- қызығушылық (мүмкіндігінше және мұқият білуге деген ұмтылыс);
- тереңдік (заттар мен құбылыстардың мәніне ене білу);
- икемділік (жаңа жағдайларда дұрыс бағдарлай білу);
- сыни (жасалған тұжырымдарға күмән келтіре білу және дұрыс емес шешімнен уақытында бас тарту);
- логика (үйлесімді және дәйекті ойлау қабілеті);
- жылдамдық (қысқа мерзімде дұрыс шешім қабылдау мүмкіндігі).

Дамыған логика ақпарат ағынының мәнін анықтауға, салмақты шешімдер қабылдауға және өз ойларын нақты тұжырымдауға көмектеседі-бұл қабілеттер тек мектепте ғана пайдалы болмайды.

Логиканы дамытудың бірнеше себептерін атап өтсек:

Үнемі даму үшін. Технология үлкен қарқынмен дамып келеді және адамнан бірдей нәрсені талап етеді. Тек тірі және пластикалық ақыл өркениеттен тыс қалмауы мүмкін.

Сұрақтарды дұрыс тұжырымдау үшін. Бұл оқу үшін де, өмір үшін де маңызды дағды. Жылдам және нақты жауаптар алу үшін сұрақтарды дұрыс қоя білу керек.

Шындықты өтіріктен ажырату. Ақпараттық кеңістік қарама-қайшы ақпаратқа толы. Дамыған логика фактілерді салыстыруға, дереккөздерді салыстыруға және алдаудың құрбаны болмауға көмектеседі.

Стандартты емес шешімдерді табу үшін. Бұл тіпті ең көп төленетін салада — IT-де жұмыс істеудің негізгі дағдысы емес. Интеллектуалды еңбекті білдіретін бірде-бір мамандық тапқырлықсыз жасай алмайды [3].

Логикалық ойлауды қалыптастыру үшін барлық сабақтар мен сабақтан тыс іс-шаралар кез-келген кезеңде ыңғайлы. Осы мақсатта тапсырмалар таңдалады. Дәстүрлі түрде математика сабақтарында логикалық ойлауды дамыту жақсы деп саналады. Бұл түбегейлі дұрыс емес көзқарас. Барлық сабақтар мұғалімге логикалық ойлауды дамытуға көптеген мүмкіндіктер береді және мұғалімге зерттеу тапсырмаларын қолдануға мүмкіндік береді. Алдағы зияткерлік операциялардың түрін алдын-ала анықтауға көмектесетін факторлар: оқу материалын, шифрларды, үлгілерді арнайы таңдау және орналастыру. Лингвистикалық операцияларды алдын-ала анықтауға бағытталған бағдарлар-жіберілген әріптер; сөздер; сөз тіркестері; жақшаға салынған әріптер мен сөздер; зерттелген орфографиялар. Қазақ тілі сабақтарында интеллектуалды-лингвистикалық зерттеу тапсырмаларын

қолдану пәнге деген қызығушылықтың артуына, оқушылардың жаттығуларды орындау кезінде жағымды эмоцияларының пайда болуына, сабақта оқушылардың жоғары белсенділігін қамтамасыз етуге, дұрыс, логикалық, дәлелді сөйлеуді қалыптастыруға әкеледі. Оқу сабақтарында логикалық ойлауды дамытуға болады. Оқу мен логика үйлесімді емес сияқты. Әдеби сурет және дерексіз ой! Алайда, бұл комбинация оқуға қолайлы, өйткені мұғалім әдеби образ арқылы баланың эмоциялар саласына жол таба алады. Қиындыққа тап болған сүйікті кейіпкеріне көмектесуге деген ұмтылыс, жағдайды түсінуге деген ұмтылыс-мұның бәрі баланың ақыл-ой белсенділігін ынталандырады. Логикалық ойлау, көрнекілікке сүйенбестен қорытынды жасау, белгілі бір ережелерге сәйкес пайымдауларды салыстыру - оқу материалын сәтті игерудің қажетті шарты.

Әдебиет сабақтарында логикалық ойлауды дамыту бойынша жұмыстың негізгі мақсаты-балаларға бастапқы ұсынылған пайымдаулардан қорытынды жасауды үйрену. Әдебиет сабақтарында логикалық тапсырмаларды орындау оқушылардың белсенділігін арттырып, олардың ойлауын дамытып қана қоймайды, сонымен қатар оқуға деген қызығушылықты арттырады.

Жараталыстыну сабақтарында біз проблемалық сұрақтар қою, проблемалық тапсырмалар мен міндеттерді шешу арқылы оқу материалында логикалық ойлауды дамытамыз. Сабақты жоспарлау кезінде мұғалім оқу процесінде оқу проблемасының ең тиімді орнын таңдауы керек. Оқу мәселесі кіші мектеп жасындағы балаларды оқу материалына өзінің ерекше, түрлі-түсті және эмоционалдылығымен қызықтыруы керек. Сабақ барысында мұғалім мәселені шешу барысын басқарып, мәселені шешудегі қиындықтардың себептерін уақытында анықтап, уақтылы көмек көрсетуі керек. Сондай-ақ, әртүрлі тақырыптық экскурсиялар мен қоршаған әлемді бақылау логикалық ойлаудың дамуына ықпал етеді.

Математика сабақтарының оқу материалы логикалық ойлауды дамытуға өте ыңғайлы. Математиканы оқыту технологиясы оқушының интеллектуалды қабілетінің логикалық жағын нәтижелі дамытып, келесі оқу кезеңдерінде пәнді үйренуге берік негіз қалайтындай болуы керек деген қорытынды жасау бұл – нағыз шебер мұғалімнің пікірі. Математика сабақтарында дамытушылық тапсырмалар жүйесі, ең алдымен, мазмұнында ғана емес, сонымен қатар математикалық материалды беру түрінде де ашылатын өзгергіштікпен қамтамасыз етіледі. Тапсырмалардың өзгергіштігі бірдей математикалық мазмұнды әртүрлі көзқарастардан қарастыруда, зерттелетін ұғымның басқалармен әртүрлі байланыстарын орнатуда, сондай-ақ тапсырманы белгілі бір тәсілдермен орындауда көрінеді. Әр сабақта барлық логикалық ойлау әдістерін дамытуға арналған тапсырмалар болуы керек. Математика сабақтарында оқушылардың логикалық ойлауын дамытуда жүйелі және мақсатты түрде орындалатын ауызша жаттығулар үлкен рөл атқара алады деп санауға болады. Бірақ тапсырмаларға ерекше орын беру керек. Мәтіндік есептерді шешу қабілетін қалыптастыруға бағытталған оқушылардың өнімді іс-әрекетін ұйымдастыру үшін мұғалім математика оқулықтарында берілген

есептерге логикалық ойлауды дамытуға мүмкіндік беретін әртүрлі стандартты емес тапсырмаларды қолдана алады. Мәтіндік есептерді шешу және оларды математика сабақтарында шешудің әртүрлі тәсілдерін табу ойлауды, есте сақтауды, зейінді, шығармашылық қиялды, байқауды, пайымдау дәйектілігін және оның дәлелдерін дамытуға ықпал етеді; өз ойларын қысқаша, нақты және дұрыс жеткізе білу.

Бейнелеу өнері сабақтарында оқушылар сұлулыққа қол тигізуден қуаныш алып қана қоймай, олардың танымдық қасиеттерін дамытады: зейін, қиял, есте сақтау және ойлау. Бұл біздің миымыз қол арқылы әдемі шығармашылықты және жаратылысты басқарады, ал қозғалыстар өз кезегінде ойлау функцияларын дамытады. Суретті егжей-тегжейлі талдамай орындау мүмкін емес.

Белсенді шығармашылық белсенділік келесі ойлау операциялары негізінде кескін жасауды қамтиды: кескінді визуалды қабылдаудың бұрын алынған тәжірибесімен салыстыру; кескіннің өзі ретінде жеке бөліктерді, сондай-ақ кескінді қоршаған ортамен салыстыру; егжей-тегжейлі сызуды талдау; сурет салу заңдылықтарын жалпылау және анықтау. Бұл жүйелерде еңбекке баулу сабағы ерекше орын алады. Оның негізінде психологиялық-педагогикалық механизмі бойынша пәндік-практикалық іс-әрекет басқа оқу пәндері арасында, әсіресе бастауыш мектеп жасындағы балаларға қатысты дамушы әлеуетке ие. Ойлау тікелей сенсорлық таным негізінде адамның практикалық іс-әрекетімен бірге пайда болады және дамиды [4].

Әрбір ойлау әрекеті адамның білімінің, ақыл-ой әрекетінің және орындалатын іс-әрекетке қатынасының бірлігін білдіреді. Қол еңбегі-баланың ақыл-ойы мен психикасын дамытудың тиімді құралы. Технология сабақтарында рационалды-логикалық және көркемдік бағыттар ерекше түрде біріктіріледі.

Көріп отырғанымыздай, логикалық ойлау кешендегі барлық сабақтарда жүйелі түрде дамуы керек. Шындық объектілері мен құбылыстарын бейнелейтін ойлау-адам танымының ең жоғарғы сатысы. Сонымен қатар, сезімнің жалғыз көзі бола отырып, ол тікелей шағылысу шекараларын итермелейді, бұл адам тікелей қабылдай алмайтын қасиеттер мен құбылыстар туралы білім алуға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Сейдахметова А. Даярлық сынып оқушыларының логикалық ойларын дамыту жолдары. // Бастауыш мектеп, 2013. №8,9.
2. Қосанов Б.М. Математика курсындағы шығармашылық жаттығулар: орындау технологиясы. – Алматы, 2015. — 72 бет.
3. К.Ж.Бұзаубақова «Мұғалімнің инновациялық даярлығын қалыптастыру», Алматы, 2012ж
4. Т.Мейрманқұлова «Білім берудегі инновациялық технологиялар», Алматы, 2015ж

ЕРТЕГІ ЖӘНЕ ОНЫҢ БАЛАНЫҢ ЖЕКЕ БАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ РӨЛІ

Сапаралиева А.Б., Уразғалиева Г.М., Давранова Д.Н.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассмотрены личностные особенности учеников младшего школьного возраста, раскрывается значение использования сказкотерапии для регулирования психоэмоционального состояния детей.

Summary: The article examines the individuality of the physician 's personality, which is used to regulate the use of schizopreniapsycho-emotional childhood.

Кіші топ жасындағы балалардан бастап жеке тұлғалық ерекшеліктерін зерттеп, оларға өнегелі тәрбие беру мектепке даярлық алдында тұрған маңызды мәселердің бірі. Бұл мәселе Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі ретінде қарастырылған [1]. Оны шешуге психологтардың қосатын үлесі өте үлкен. Өйткені жеке тұлғаның қабілеттері мен мүмкіндіктерін ашу, оларды салауатты өмір салтына үйретіп, қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру үшін баланың психологиялық даму барысында орын алатын көптеген ауытқулардың алдын алып, даму қайшылықтарынан өтуге психолог көмек көрсетуі тиіс. Бұл тұрғыда кіші топ жасындағы балалардың эмоциясын реттеу маңызды. Қазіргі кезеңде ертегі терапиясы тек қана балаларға ғана емес ересектерге де кеңінен қолданылуда.

Ертегі терапиясының дамуына, эмоциясын реттеуде Н.М. Назарова, В.В. Егорычев, М. Перова, Е. Васина, А. Барыбина, Т.Д. Зинченков, қазақстандық ғалымдар С.М. Жақыпов, Ә. Алдамұратов, Х.Т. Шерьязданова, А.Құдиярова, т.б. ғалымдар өз еңбектерінде қарастырған.

Сондай-ақ, Ы.Алтынсарин «Бала кезде үш жастан он екі жасқа дейінгі аралықта әр адам өзінің рухани дамуына қажетті нәрсенің бәрін де ертегіден алады» дейді.

Мектепке түсу бала сезімдерінің жүйелі, жоспарлы түрде тәрбиелеудің негізгі жолы болып табылады. Кіші топ жасындағы балалардың (әсіресе, 2-3 жастағы) аса сезімтал, эмоционалды келеді. Бұл балалар сергек те жайдарлы, ақ көңіл де сенгіш, аңқау да әділ болып келеді. Олар кез келген нәрсенің бәріне таңырқап, қызықтайды және өзінің қатынасын белсенділікпен білдіріп отырады. Мәселен, мектепке дейінгі балалар арасында сабақ үстінде қатты дауыспен күлетін, не жылап жіберетін балаларды кездестіруге болады. Бұлар жүйкесі қозғыш, өздерін ұстай алмайтын балалар. Мектепке даярлық тобы есейген сайын жоғарлап, бала мұндай қылықтарынан арыла бастайды. Кіші топ жасындағы балалар бірінің істегенін екіншісі де істегісі келетін бір қасиеті бар. Мысалы, біреу күлсе, оған қосылып қалғандары да күледі, біреу сөйлесе, қалғандары да оған қосылады. Кіші топ жасындағы балалардың эмоциялары мен сезімдерін топқа сәйкес бөліп көрсетуге болады. Кіші топ жасындағы

балалардың сезімдері, көбінесе тікелей қажеттеріне байланысты туып отырады. Жылау, күлу, қамығу, ұялу – бәрі де олардың қажеттерінің өтелу – өтелмеуінен туатын эмоциялар. Мұндай жағдайда оны ақылмен иландыру қиын. Мүмкіндігінше болашақ қажетінің өтелу жағын ойластыру керек. Бұл жай оқу процесін балалардың сезіміне тікелей әсер ететіндей етіп ұйымдастыру қажеттігін еске салады. Балабақшада баланың жоғары сезімдері одан әрі дами түседі. Әрине, баланың жоғары сезімдерінің негізі мектепке дейінгі тәрбиеде жақсы қаланады. Осы кезде балада біреуді жақсы көруі (көбінесе, ол өзін жақсы көрген адамды ұнатады), тіл алғыштығы, біреудің айтқанын тыңдағыштығы байқалады. Бала жақсы адамдардай болғысы келеді. Мәселен, ғарышкерлерге еліктеп, солардай болсам екен деу-кез келген баланың арманы [2].

Ортаңғы, ересек топ балаларының сезімдері бірте-бірте күрделене түседі, олар көңіл күйін бірқалыпты етіп ұстауға үйренеді. Кіші топ жасындағы балаларда ұялу сезімдері жетіледі. Ұялу-баланы жағымсыз іс- әрекеттен тоқтатып отыратын күшті моральдық сезім. Мұның элементі мектеп жасына дейінгі балаларда да жақсы байқалады. Мәселен, екі жасар балаға бөтен біреу сөз қатса, ол төмен қарайды не анасының артына тығылады. Әрине, мұны шын мағынасындағы ұялу деуге болмайды. Бұл- баланың танымайтын адамға тосырқау, немесе осы жастағы балаларға тән жасқаншақтықтың бір көрінісі. Егер осындай жағдайларда бала тәрбиесіне дұрыс бағыт беріп отырмаса, оның жаңағы әдеті бірте-бірте сүйегіне сіңіп, ынжықтық, құр босқа ұялшақтық, не керісінше, көкіректік, басқаны сыйлауды білмейтін паңдық қасиеттердің де қалыптасып кетуіне себепші болады.

Сонымен қатар, эмоция танымдық процестердің басқада бөліктеріне әсерін тигізеді. Осының әсерінен субъектінің мінез – құлқы өзгереді. Осыдан келе кіші топ жасындағы балалардың эмоциясын реттеуде ертегі терапиясын қолдану өте маңызды. Себебі, ертегі терапиясы өзін бейнелеу мен өзін-өзі тануда кең көлемді қолайлылықтың көзі болғандықтан, адамдардың жағымсыз әсерлерден босануға, оң әсерлі эмоциялардың көрінуіне, тығырықты, ішкі конфликтілі жағдайларынан шығуға және де белсенді өмір позициясын құруға жол ашады.

Ертегіде мейірімділік пен зұлымдық, жомарттық пен сарандық, батылдық пен қорқақтық сияқты т.б ұғымдар берілген. Бұның бәрі адамгершілік құндылықтар арқылы бала тұлғасын қалыптастырады. Ертегі педагогикада, психологияда және де психотерапияда қолданылады. Бұл әдістің қолдану кеңдігі қол жетімділік пен тиімділікте белгіленген. Ертегі- баланың ішкі дүниесінің айнаша ақтарылатын символикалық үлгісі деуге болады. Ол балаға мүлде әр түрлі әлеуметтік рөлдерді басынан кешуге, ертегі оқиғалары мен нағыз өмір арасындағы байланысты айыруға мүмкіндік береді. Ертегіде көзге көрінбейтін ұстаз бар екені сезіледі, ол сездірмей үйретіп отырады, кейіпкердің қателік жасауына жол бермейді. Балаға келіспеушілік жағдайды шешуге болатын жолдарды қарастыруға ұсыныс жасалады. Бұл жағдай баланың альтернативті және позитивті ойлау қабілетін дамытады.

Ертегі терапиясы арқылы сенімсіз, агрессивті, қорқынышы басым

балалармен жұмыс істеуге болады, олармен: ұят, өтірік, кінәні сезіну және түрлі психосоматикалық аурулармен, энурезбен т.б. қиындықтарда қолданылады. Сонымен қатар, ертегітерапия үдерісі балаға өз қиындықтарын түсінуге, талқылауға және де сол қиындықтарды шешудің түрлі жолдарын көруге мүмкіндік береді. Сондай-ақ ертегі терапиясымен әсер ету ертегінің түрлерімен жүзеге асады.

Медитивті ертегілер-психоэмоциональдық жағымды ойлауды қалыптастыру мақсатында, қиялдан туындайтын ертегі ұйымдастыруға болады.

Мәселен: «Ерте, ерте, ертеде» (5 минут). Қатысушы психологтар жас ерекшеліктеріне сай 4 топқа бөлінеді. Арнайы ұсынылған жеребелерді таңдап, сәйкесінше топтарға бөлінеді. Мысалы: қоян, түлкі, қасқыр және аю топтары. Әр топтың міндеті – таңдалған жануарлардың жағымсыз қасиеттерінен арылту мақсатында ертегі желісін балаларға арнап құрастыру. Ертегінің тақырыбы қойылып, жүйелі ұйымдастырылуы керек. Уақыт беріледі. Болғаннан кейін әр топ ертегілерді зейін қойып тыңдап, соңынан қорытынды талдау жасайды.

Топпен талдау: «Әр топтың құрған ертегілері ұнады ма?», «Ертегі құру барысында барлық талаптар қамтылған ба?», «Ертегі жүйелі құрылған ба?»,

«Әр топтағы қатысушылардың көңіл-күйлері қандай болды?» рефлексиялық сұрақтар қойылады. Әңгімелеу - балаға таныс ертегіні бірінші немесе үшінші жақтан немесе тіпті ол сол ертегінің кейіпкері болмаса да басқа кісінің атынан әңгімелеуді ұсынуға болады. Мұндай тәсіл елестету мен бейнелеу қабілетін дамытады, бала өзін басқа адамның орнына қоя алады, ішінен ашылады да өзіне назар аударады. Нәтижесінде баланың эмоцияларын дамытады, бала ертегі кейіпкерлерін елестете отырып, кейіпкерлердің ішкі дүниесін ұғынуды, оларға жанашырлық танытуды үйренеді, мінез-құлық пен қарым-қатынастың негіздерін жасайды, бала жақсылықтың күшіне сенуге үйренеді. Сонымен қатар ескеретін бір жайт 2-3 жастағы балаларға соңы қайғымен аяқталатын ертегілер ұсынылмайды. Яғни «Су перісі» ертегісінде: Балалар оны көзіне жас ала отырып тыңдайды, су перісінің теңіз көпіршіктеріне айналып қаза табатындығын қабылдағылары келмейді. Әрине баланы есейтеді бірақ, реніштігі мен сезгіштігіне байланысты [3].

Ертегі терапиясының когнитивті және шығармашылық аспектілері ерекше маңызды. Ертегіге талдау жасау (когнитивті талдау) рухани құндылықтарға жанасуды, күнделікті жағдайларға қатысты көзқарасты өзгертеді, байытады. Қиялдың шығармашылық энергиясын – шығарма, сурет салу, қуыршақтар дайындау, ертегіні драматизациялау (шығармашылық аспектілер) арқылы шығаруға мүмкіндік береді. Барлық осы күштер өз өмірін конструктивті өзгертуге көмегін тигізеді. Ертегі терапиясы мен әсерету ертегінің бес түрінің көмегімен жүзеге асады: көркемдік, дидактикалық, психокоррекциялық, психотерапиялық және медитативті. Әрбір жағдайға, әрбір кеңес беру кезіне сәйкес келетін ертегілер таңдалып алынады. Бұл ертегі терапевтерінің оқыту тақырыбы болады. Әртүрлі образдағы ертегілер қатысушыларға әртүрлі бағытта ұсынылады: ертегіні талдау, ертегіні айтып беру, шығарма, қуыршақ дайындау, драматизация, сурет салу, ойындар,

медитация жәнет.б.

Ертегі терапиясын тәжірибеде қолдану – адамзат дамуындағы тәжірибелік психологияның әдістерінің бірі. Көптеген зерттеу жұмыстары көрсеткендей – ертегідегі теңестірулер, яғни, (метафора) адамның бейсаналы күйіне тікелей әсерін тигізеді. Ескеретін жағдай, метафора әсері терең әрі тұрақты деңгейде жүреді. Метафоралық ғажайып әсерлер жеке тұлғаның өзіндік, жекелік ресурстарын белсендіре түседі. Көптеген образдар, метафора тілдері қоршаған ортамен өзара қарым-қатынас орнатудың жаңа мүмкіндіктерін ашады, адам санасын оятып, белсендіреді Ертегі терапиясын сол себепті де адамның рухани жан дүниесіне үйлесімділікте тәрбиелеуге мүмкіндік береді. Сондықтан да психологиялық қызмет барысында ертегі терапиясын қолданғанда адамның жасы мүлдем шектелмейді.

Ертегінің өзіндік құрылысы, көркемдік ерекшелігі бар. Қандай ертегіні алсақ та, ол белгілі бір сюжетке құрылады, оқиғаның желісінің басталуы, оқиғаның өрбуі, аяқталуы, өзіндік шешімі болады. Ертегі баяу басталып, оқиға желісі күрделене түседі. Әсіресе адам өміріне байланысты іс-әрекет өткір сықақ-мысқылмен беріліп, бала сезімін селт еткізіп, күлкіге мәз етеді. Бала кейіпкердің жағымсыз әрекетінен бой тартып, жақсылыққа құмартады. Ертегінің әр жақты сырын қызықты, тартымды, бала санасына лайықтай жеткізу тәрбиешінің шынайы шеберлігіне тікелей байланысты.

«Бауырсақ» ертегісі мазмұны бойынша бөлімдерге бөліп, тақырыптар қоюда «Ой шақыру» стратегиясында ертегі мазмұны суреттері бойынша сұрақ-жауап қолдану арқылы ертегінің баяу басталып, оқиға желісі күрделене түсетінін, яғни ертегіде оқиға желісінің басталуы, оқиғаның өрбуі, аяқталуы, өзіндік шешімі болатынын түсініп ажырата алады [4].

Қорыта келе, психолог ертегіні қаншалықты жақсы көргенімен оны орынды қолдана білуі қажет. Ертегіге негізделген ғажайып ойындар адамның әлсіз және күшті жақтарын ашып, көруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, мінез-құлқындағы кейбір жағымсыз жақтарының себептерін анықтайды. Сонымен, оқу-тәрбие процесінде ертегі терапиясы дамытушы-түзетуші тренингтер кешенімен бірге байланыстыра отырып қолданылса, баланың тұлғалық үйлесімділігінің дамытуда үлкен жетістікке жетуге болады. Өйткені ертегі терапиясы–психодиагностикалық, психопрофилактикалық және психокоррекциялық қызмет атқарады.

Баланың жақсылық пен жамандықты айыруына, мінез-құлықтық стеротиптерді тануына көмектесіп, адамдардың өмірде алдынан шығатын сан түрлі қиыншылықты ең соңында жеңе аларына деген сенімін нығайтады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Қазақстан Республикасының "Білім туралы" Заңы.–2017 ж. түзетулер мен енгізулермен
2. Жарықбаев Қ. Жантануға кіріспе. Хрестоматия.Ж.О.О.-ның студенттеріне арналған оқулық. –Алматы.: Дарын, 2015- Б.186.
3. Ткач Р.М. Сказкотерапия детских проблем. – СПб.: Речь; М.: Сфера, 2018.-118 с.
4. Короткова Л.Д. Сказкотерапия в школе. Методические рекомендации. – М.: ЦГЛ, 2016.- 144 с.

ЖАЛПЫ ОҚУ ІСКЕРЛІГІ МЕН DAҒДЫЛАРЫ ЖӘНЕ КЛАССИФИКАЦИЯСЫ

Сапаралы А.Н., Османалиева А.О., Есімбай Д.Н.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье рассматривать общеучебные умения и навыки обуславливают подготовленность учащегося к совершению теоретических и практических действий по самостоятельному получению знаний, совершаемых на основе уже имеющихся знаний и полученного опыта

Summary: In this article, to consider general educational skills and abilities determine the readiness of the student to perform theoretical and practical actions to independently acquire knowledge, performed on the basis of existing knowledge and experience

Оқу іс-әрекеті - бұл мүлдем басқа құрылымның көптеген жекелеген әрекеттерінің жиынтығы. Сандықтарды, сандарды, әріптер мен белгілерді жазу, мәтінді оқу және т.б. сияқты қарапайым әрекеттер бар. Бұл әрекеттер, өз кезегінде, күрделірек әрекеттерді құрайды және оқу процесінде олар дәл және жылдам орындалуы керек, т.б. автоматтандырылған.

Ең қарапайым әрекеттердің автоматтандырылған орындалуы дағды болып табылады, ал дағдылар арқылы орындалатын әрекеттердің өзі операцияларға айналып, күрделірек әрекеттердің элементтерін құрайды. Күрделі әрекеттерді орындау үшін студент білім мен дағдыларды қолдануды үйренуі керек, яғни, дағдыларды меңгеру [1].

Жалпы білім беру іскерліктері мен дағдылары оқушының бар білім мен тәжірибе негізінде орындалатын білімді өз бетінше меңгеру үшін теориялық және практикалық әрекеттерді орындауға дайындығын анықтайды. Бүгінгі таңда жалпы білім беру іскерліктері мен дағдыларының бірнеше классификациясын табуға болады. Ең танымалдардың бірі педагог-психолог Н.А.Лошкареваға жатады.

Бірінші топ – тәрбиелік және ұйымдастырушылық қабілеті

Тәрбиелік және ұйымдастырушылық қабілеттер мен дағдылар тобына мыналар жатады:

- сабақтарға арналған орынды ұйымдастыру;
- гигиеналық оқыту ережелерін сақтау;
- оқу мақсаттарын қабылдау;
- жұмыс әдістерін таңдау;
- кеңес беру;
- жоспарлау.

Бұл топтың жалпы білім беру іскерліктері мен дағдылары мектептегі білім беру кезеңінде де, болашақ өмірде де маңызды. Бұл іскерліктері мен дағдыларды қалыптастыру әрбір сабаққа (мұғалімдерге және оқушыларға) мақсат қою арқылы жүзеге асады. Ал әрбір сабақ барысында оқушыларды

тапсырмаларды орындауды жоспарлауға, оңтайлы жұмыс әдістерін іздеуге үйрету, сабақ барысында өзін-өзі бақылау дағдыларын қалыптастыру қажет.

Оқушыларға оқу және ұйымдастырушылық дағдыларды жаттықтыру үлгілерін ұсына отырып, оларды одан әрі оқуға, түсінуге және алған білімдерін тәжірибеде шығармашылықпен қолдануға ынталандыру арқылы оқу процесін бақылау маңызды.

Екінші топ – білімділік және интеллектуалдық дағдылар

Білім беру және интеллектуалдық дағдылар тобына мыналар кіреді:

- абстракция;
- салыстыру;
- модельдеу;
- талдау;
- классификация;
- жалпылау;
- жүйелеу;
- себептік байланыстарды анықтау;
- ойлау эксперименттерін жүргізу.

Әрбір пән үшін бұл дағдылардың үлкен мақсаты бар. Сондықтан олардың өздігінен пайда болмайтынын ұмытпауымыз керек. Бұл топтың жалпы білім беру дағдылары мен дағдыларын қалыптастыру мұқият бақылауда болуы керек және ол студенттерде бұрыннан бар идеяларға негізделуі керек.

Тәрбие жұмысын дұрыс жолға қою керек. Бұл студенттердің барлық ұсынылған ақпаратты түсінуін және меңгеруін ғана емес, сонымен қатар ғылыми білімнің жалпы көлемін толық түсінуін қамтамасыз етеді.

Үшінші топ – оқу-ақпараттық іскерліктер мен дағдылар

Білім беру және ақпараттық дағдылар тобына мыналар кіреді:

- оқулықпен жұмыс;
- мәтінді оқу;
- шеберханалар;
- қосымша көздермен жұмыс;
- анықтамалық көздермен жұмыс;
- бейне және аудио материалдармен, компьютермен жұмыс.

Оқу әдістерін (соның ішінде әр оқушыға жеке көзқарас), оқу құралдарымен жұмыс істеу әдістерін (соның ішінде БАҚ материалдарын қоса) оқыту арқылы студенттерге осы іскерліктер мен дағдыларды меңгеруге көмектесе аласыз.

Төртінші топ – оқу-коммуникативтік іскерліктер мен дағдылар

Оқу және коммуникациялық дағдылар тобында олардың бірнеше кіші топтары бөлінеді:

• жазбаша сөйлеу: жазбаша жұмысты дұрыс құрастыра білу, диктант, эссе және презентация жазу, конспектiлеу дағдысы;

• ауызша сөйлеу: ой қорыту, сұраққа жауап беру, қайталап айту;

• тәрбиелік тыңдау: тыңдау және есту қабілеті, естігеннен негізгі нәрсені бөліп көрсету, сұрақ қоя білу.

Оқушылардың ұсынылған жалпы білім беру дағдылары оқушыларды диалогқа қосу, ойларын жеткізу қабілеттерін дамыту, жазу техникасын жетілдіру, белсенді тыңдау дағдыларын дамыту, оқу материалын мұғалімнің оқуы немесе түсіндіруі кезінде конспектілеу арқылы қалыптасады.

Сонымен бірге жалпы білім беру іскерліктері мен дағдыларының қандай тобына қарамастан, олардың қалыптасу технологиясы әрқашан өзгеріссіз қалады.

Жалпы білім беру іскерліктері мен дағдыларын қалыптастыру технологиясы бірнеше кезеңнен тұрады:

• жалпы білім беру іскерліктері мен дағдылары нашар дамыған оқушыларды анықтау;

• оқушыларға нашар дамыған дағдыларды қалыптастыруға арналған тапсырмалар беру;

• оқушылардың тапсырмаларды орындауы (тапсырманы оқу және оны түсіну, орындау алгоритмін таңдау, орындауды тексеру);

• оқушыларды негізгі ойларды бөліп көрсетуге кезең-кезеңімен үйрету (оқу және түсіну, жоспар құру, мәтіннің контурын құрастыру, конспект құрастыру);

• оқушыларды көлемді мәтіндерді қысқаша мазмұндауға кезең-кезеңімен оқыту (оқу және түсіну, жоспар құру, конспект құрастыру).

Осылайша, біз жалпы білім беру іскерліктері мен дағдылары тақырыбы бойынша негізгі ақпаратты қарастырдық. Бірақ оған қоса, шеберліктен дағдының қалай қалыптасатыны туралы қысқаша бейнені көруге кеңес береміз. Бұл осы процестің ерекшеліктерін жақсы түсінуге көмектеседі. Осыдан кейін біз кіші жастағы, орта және жоғары сынып оқушылары үшін қандай жалпы білім беру іскерліктері мен дағдылары бар екенін айтып, олардың дамуына қажетті әрекеттер туралы қысқаша айтамыз [2].

Білім берудің үш деңгейіне арналған жалпы білім беру дағдылары мен дағдылары

Жоғарыда айтылғандай, жалпы білім беру іскерліктері мен дағдыларын студенттер оқу іс-әрекетінің әртүрлі түрлерінде пайдаланады. Ал оқушылар бастауыштан жоғары сыныпқа ауысқан сайын бұл дағдылар өзгереді.

Бастауыш білім (1-3/4 сыныптар)

Білім берудің бірінші кезеңіндегі негізгі бағыттар – танымдық және сөйлеу әрекеті, сонымен қатар ақпаратпен жұмыс.

Бастауыш сынып оқушыларының жалпы білім беру іскерліктері мен дағдыларын қалыптастыру оқушыларға нақты нұсқаулар, мысалдар, үлгілер және қарапайым алгоритмдер берілсе, әлдеқайда жылдам және тиімді болады. Бірақ сонымен бірге олар қадамдардың ретін өз бетінше анықтауды, өз әрекеттерін бақылауды және бағалауды, қиындықтардың себептерін анықтауды, оларды болжауды және оларды жоюды, қателерді табуды және түзетуді үйренуі керек.

Оқушылар «Неліктен бұлай істеу керек?», «Нәтижеге жету үшін мұны қалай істеу керек?», «Нәтижеге қол жеткізілді ме?», «Мен бәрін дұрыс жасадым ба?» деген сияқты арнайы сұрақтарды үнемі қойып отырса, оқушылар бұған қол жеткізе алады. », «Неліктен нәтиже бермеді» т.б. Бұл сұрақтар мен оларға жауаптар ойлаудың дұрыс бағытын береді.

Негізгі жалпы білім беру (5-9 сыныптар)

Негізгі жалпы білім алу кезінде оқушылар бұрыннан алған білімдерін жетілдіреді және жаңа жалпы білім беру іскерліктері мен дағдыларын игереді. Мұндағы негізгі бағыт – танымдық және ақпараттық-коммуникациялық әрекеттер.

Орта (толық) жалпы білім беру (10-11 сыныптар)

Алдыңғы жағдайдағыдай, жоғары мектепте оқи отырып, оқушылар бұрыннан барларын бекітеді және жетілдіреді және жаңа жалпы білім беру іскерліктері мен дағдыларын игереді, әрекеттің жаңа тәсілдерін игереді. Шын мәнінде, танымдық, ақпараттық-коммуникативтік және рефлексиялық әрекеттерге де баса назар аударылады.

Бастауыш, орта және жоғары сынып оқушыларының мектепте оқи отырып меңгеретін барлық жалпы білім беру дағдыларын қарастырып, олардың қалыптасуы мен дамуының негізгі жолдарын көрсеттік. Білім беру процесінде білім беру жүйесі әрқашан солардың негізінде құрылуы керек [3].

Бір қызығы, ұсынылған ақпарат тек қызметі білім берумен байланысты адамдар үшін ғана емес, сонымен қатар өзін-өзі тәрбиелеуді жоспарлап жүрген немесе белсенді түрде айналысатын адамдар үшін де пайдалы болуы мүмкін. Бүгін біз қарастырған дағдылар мен дағдылар туралы біле отырып, сіз өз бетіңізше оқудың өте тиімді стратегиясын жасай аласыз немесе бұрыннан барын нақтылай аласыз.

Оқытудың тиімділігін арттыру үшін мемлекеттік және жеке оқу орындарында қолданылатын арнайы әдістерді де меңгеру қажет. Әрине, біз бүгін олар туралы айтпаймыз, бірақ соңында оқу процесінде негізгі рөлдердің бірін атқаратын ақпаратты түсіну тақырыбы бойынша қызықты бейнені көруді ұсынамыз.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

- 1.Никитина Е.А. Оқушының оқудағы өзін-өзі жүзеге асыруы (теориялық практика): автор. дис. ... ашық. пед. Ғылымдар. - Саратов, 2012 ж.
- 2.Якунин В.А. Педагогикалық психология: оқу құралы. жәрдемақы; еуропалық in-t сарапшылары. - 2-ші басылым. – Петербург: Михайлов баспасы, 2020. – 348 б.
- 3.А.Дүйсенбаев Педагогика. Оқулық. Фолиант баспасы. 2018 ж. 264 бет.

ОҚЫТУДЫҢ КӨРНЕКІ ҚҰРАЛДАРЫН ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ КІШІ ЖАСТАҒЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ ӘРЕКЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ӘДІСТЕМЕСІ

Сапарбай А.Е., Ордабек М.Н., Ирискулова Д.З.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются методы формирования учебной деятельности младших школьников посредством применения наглядных средств обучения.

Summary: The article discusses the methods of formation of educational activity of younger schoolchildren through the use of visual teaching aids.

Бастауыш мектепке көшумен балалардың жетекші іс-әрекеті оқу-танымдық сипатқа ие болады. Педагогикада оқу әрекеті – оқу процесіндегі әрекет. Кіші жастағы оқушылардың қайта ұйымдастыруы жиі қиынға соғады, танымдық қызығушылық пен дербестік бірден қалыптаспайды, сондықтан мұғалімдер кіші жастағы оқушылардың оқу әрекетін қалыптастыру үшін педагогикалық ықпал ету құралдарын қолдануы қажет [1].

Жаңашыл педагогтардың жұмыс тәжірибесі оқу үрдісіне инновациялық білім беру технологиясы ретінде көрнекі оқыту құралдарын енгізуді қажет етеді деген пікірді растайды. Оқытудың көрнекі құралдарын пайдалану бастауыш сынып мұғалімдерінен үнемі өзін-өзі жетілдіруді талап етеді.

Кіші оқушылар мұғалімнің беделін сөзсіз мойындайды, оның пікірін бірінші орынға қояды. Мұғалімнің алдында тұрған басты міндет – оқу үдерісі жаңалық ашу қуанышымен қатар жүруі үшін оқушылардың ізденімпаздық белсенділігін оң ынталарымен қолдау. Ойын элементтерін, оқытудың көрнекі құралдары мен интерактивті әдістерді біріктіру кіші жастағы оқушылардың оқу іс-әрекетін қалыптастыруға оң әсер етуі мүмкін.

Дәстүрлі сабақтар білім берудің негізгі түрі ретінде оқушылардың өзін-өзі көрсету және өзін-өзі жүзеге асыру қажеттіліктерін қанағаттандырмайды. Сондықтан да жаңа технологияларды, әдіс-тәсілдерді, оқыту әдістерін енгізу есебінен оқу үрдісі үнемі жетілдірілуде. Оқытудың көрнекі құралдарын пайдалана отырып, мұғалімдер алдына мынадай мақсат қоюы керек:

- бала тұлғасының жан-жақты дамуының алғы шарттарын жасау;
- зейінін, ойлауын, есте сақтауын, дербестігін дамыту;
- балалардың білімдерін кеңейту;
- тілін жетілдіреді, байланыстырып сөйлеуін дамыту;
- еңбекке деген сүйіспеншілікті ояту;
- балалардың жалпы мәдениетін арттыру;
- қуанышты шығармашылық атмосферасын құру;
- коммуникативті дағдылар мен дағдыларды дамыту.

Балалар өзін-өзі көрсету және өзін-өзі танудың бірегей мүмкіндігін алады. Кіші мектеп оқушыларын тәрбиелеу «мұғалім-оқушы – көрнекі құрал» әрекеті арқылы жүзеге асады. Бастауыш сынып оқушылары қиялдай алады, олардың қиялдары өте жақсы дамыған, сондықтан көрнекі құралдарды

пайдалана отырып, мұғалім олардың ассоциативті ойлауын, есте сақтауын оңай оята алады. Балалар интерактивті тақтамен, презентациялармен, модельдермен және кестелермен жұмыс істегенді ұнатады, кейіпкерлерді сипаттайтын сөздерді таңдағанды ұнатады. Мысалы, тақтада сөздер жазылған кесте беріліп, оқушылар сол немесе басқа батырларды сипаттайтындардың астын сызу, өз пікірін дәлелдеу [2].

Сабақ тек көрнекі құралдарды ғана емес, сонымен қатар аудиовизуалды техникалық құралдарды қолдану арқылы өте нәтижелі өтеді. Бұл мәтіндерді шебер оқу, мимика мен ым-ишараны қолдану, сәйкес керек-жарақтар мен реквизиттерді, сонымен қатар сахналау, ойын тәсілдерін қолдану. Әдетте сабақ музыка мен поэзиядан басталады. Музыка естіледі, мұғалім өлеңді мәнерлеп оқиды, балалар әртістердің орындауындағы шығармаларды тыңдайды, партитураны құрастыруды үйренеді, бет-әлпетпен әңгімелер оқиды, берілген тақырып бойынша немесе әңгіме, ертегі, ертегі бойынша сахналық көріністерді сахналайды [3].

Кестелер мен диаграммаларды құру арқылы кіші жастағы оқушылар жоспар құруға, сөйлеуді дамыту бойынша жұмыс жасауға үйренеді. Кіші жастағы оқушыларға арналған дидактикалық ойындар жүйесіне көрнекі құралдарды енгізген жөн, сондықтан балалардың қатысуы жеңіл болады және барлық оқушылар ойынның мәнін түсіне алады.

Г.К. Радчук, оқу іс-әрекетіндегі көрнекі оқыту құралдары зерттелетін объектілердің ғылыми-теориялық мәнін көрсететін жалпы қатынастарды көрнекі түрде анықтау және бекіту кезінде таным әдісі ретінде әрекет етеді; сонымен қатар бұл белгі-символдық құралдармен әрекет ету процесінде жаңа ақпарат алудан тұратын белгі-символдық әрекет.

Кіші жастағы оқушылардың оқу іс-әрекетінде көрнекі құралдарды пайдалана отырып, келесі компоненттер бөлінеді:

- 1) мәтінді алдын ала талдау;
- 2) мәтінді белгі-символдық тілге аудару;
- 3) модельмен жұмыс;
- 4) модель бойынша алынған нәтижелерді шындықпен салыстыру.

Сабақта көрнекі құралдарды пайдалана отырып, мұғалім алдына тиісті мақсат пен міндеттер қояды:

- оқу білім, білік және дағдыларын қалыптастыру;
- тапсырмаларды шешу;
- алынған жаңа ақпаратты жүйелеу және жалпылау [2].

Бастауыш сыныптарда көрнекі құралдарды пайдалана отырып, ғалымдар бұл кіші жастағы оқушылардың қызығушылығын арттыруға, салыстыру, негізгі нәрсені ерекшелену, талдау, жалпылау, реферат жасау қабілетін дамытуға көмектеседі деген қорытындыға келді.

Оқытудың көрнекі құралдарын қолданудың ыңғайлылығы олардың ықшам, біршама жеңілдетілген түрде негізгі ойды, идеяны шартты белгілердің көмегімен бейнелеуге мүмкіндік беретіндігінде. Диаграмманы құру кезінде графикалық элементті таңдау, диаграмма блоктарының композициялық

комбинациясының әдісі, элементтер арасындағы байланыс құралдары (көрсеткілер, әртүрлі типтегі және өлшемдегі сызықтар), мағыналы позицияларды (түс, шрифт өлшемі, шрифт) атап өту құралдары өлшемі, инкубациялық және т.б.) маңызды болады [3].

Сонымен, жоғарыда айтылғандардан мынандай қорытынды жасауға болады: оқу процесінде көрнекі құралдарды пайдалану кіші жастағы оқушылардың оқу әрекетін қалыптастырады, күрделі ұғымдарды оқу кезінде материалды меңгеруді жеңілдетеді. Бастауыш сыныпта оқытудың көрнекі құралдарын пайдалану зейіннің айтарлықтай шоғырлануына және білімнің нығаюына әкеледі. Бұл студенттерге бүкіл тақырыптың тұтас бейнесін көруге мүмкіндік береді. Кіші жастағы оқушылардың оқу ақпаратын визуализация түрінде біртұтас ассимиляциялауы оқушылардың оқу ақпаратының құрылымдық және логикалық өзара байланысқан бөліктерін есте сақтауымен байланысты психикалық процестерді қайта құрылымдауды қамтамасыз етеді.

Оқытудың көрнекі құралдарының көмегімен кіші жастағы оқушылар өз бетімен жұмыс істеуге, ынталылық танытуға, достарымен оңай тіл табысуға, жаңа білімді өз еркімен және ықыласпен алуға, шешім қабылдауға, шығармашылық қабілеттерін ашуға, өзін сенімді және білімді тұлға ретінде сезінуге үйренеді [4].

Кіші жастағы оқушылардың оқу іс-әрекетін қалыптастыру құралы ретінде оқу үдерісіне көрнекі оқыту құралдарын енгізу өте тиімді, өйткені олар үлкен көлемдегі ақпаратты есте сақтауды қамтамасыз етеді, талдау, жүйелеу, салыстыру, реферат жасау қабілеттерін жоғары деңгейде қалыптастырады. және сол немесе басқа ақпаратты жалпылау, қарсылықтар құру, дәлелдеу немесе керісінше теріске шығару.

Бастауыш сыныпта оқытудың көрнекі құралдарын пайдалану сананы, сезімді және іс-әрекетті бір уақытта қатыстыра отырып, тұлғаны жан-жақты дамытуға мүмкіндік береді, оқу процесін тартымды және қуанышты етуге көмектеседі. Бастауыш сыныптарда оқытудың көрнекі құралдарын пайдалану кіші жастағы оқушылардың танымдық белсенділігін, бастамасын дамытуға ықпал етеді.

Мұғалімдердің жұмыс тәжірибесін талдау басқа жұмыс әдістерімен, формаларымен бірге көрнекі оқыту құралдарын пайдалану кіші оқушының тұлғасын, оның сөйлеуін дамытудың тиімді құралы екенін көрсетті. Бастауыш сынып оқушыларына ақыл-ой, адамгершілік, эстетикалық тәрбие беруде бастауыш сынып мұғалімі мен тәрбиешісінің күнделікті жұмысында презентацияларды, иллюстрацияларды, диаграммаларды, кестелерді, макеттерді шебер қолданудың көмегі зор.

Олай болса, көрнекі оқыту құралдарының рөлі бастауыш сыныптағы сабақтарда қолданылатын бұл құралдардың алған білімдерін жүйелеуге және жалпылауға ықпал ететіндігінде, сонымен қатар жасөспірімдердің оқу іс-әрекетін қалыптастыруда маңызды рөл атқаратынында.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Яковлева В. А. Познавательная самостоятельность учащихся как научно-

теоретическая проблема // Научный вестник. - 2017. - № 4 (12). - С. 81-86.

2. Ярослав Н. С. Познавательные психические процессы и познавательная деятельность личности. - Нежин: НДПУ, 2015. - 110 с.

3. Радчук Г. К. Мотивация учебной деятельности // Проблемы гуманитарных наук. - 2016. - № 2. - С. 11-121.

4. Давидюк Н. М. Стимулирование познавательной деятельности младших школьников // Научный вестник. - 2018. - № 2. - С. 117-120.

ОӘЖ 37.018

БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ИННОВАЦИЯЛАРДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Сапарғалиева М.К., Рахматулла Г.А., Қожатай А.Ж.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются теоретические аспекты педагогических инноваций в начальном образовании.

Summary: The article deals with the theoretical aspects of pedagogical innovations in primary education.

Қазіргі уақытта білім беру саласында: педагогикалық іс-әрекеттің үнемі өзгеріп отыратын жағдайларына жеткілікті икемді түрде жауап бере алатын мұғалім қажет; педагогикалық салада туындайтын мәселелерді шешуде шығармашылық болуы; тұлғалық және кәсіби өсуге ұмтылуды дамыту, сонымен қатар өзінің педагогикалық тәжірибесіне тек теориясын ғана емес, сонымен бірге өзі зерттеп, жасайтын жаңалықтардың тәжірибесін енгізу. Сонымен, қазіргі әлемдегі педагогиканың даму векторын анықтайтын бастауыш сынып мұғалімі тұлғасының дәл осы қасиеттері.

Педагогикалық инновация – педагогикадағы инновация, білім беру саласына оның жеке бөліктерінің де, жалпы білім берудің де сапасын жақсартатын тұрақты элементтерді (инновацияларды) енгізетін өзгеріс [1].

Технология – шеберлік (өнер, қолөнер) туралы ілім.

Технология оқудың кепілді нәтижесін алуға бағытталған.

Педагогикалық тәжірибедегі технология – оқу үрдісін өзгерту, жетілдіру, жаңарту.

«Инновация» ұғымы латын тілінен аударғанда «жаңарту, жаңалық енгізу немесе өзгерту» дегенді білдіреді [1].

Педагогикалық процеске қатысты инновация оқу мен тәрбиенің мақсаттарына, мазмұнына, әдістері мен формаларына жаңалық енгізуді, мұғалім мен кіші оқушының бірлескен іс-әрекетін ұйымдастыруды білдіреді.

Мектепке инновацияларды енгізудің себептері

1. Жалпы мектептің оқу жүйесінің дағдарысы.
2. Сыртқы сын-қатерлер – әлеуметтік, саяси, экономикалық.
3. Жаңасына деген ішкі қажеттілік.
4. Дамудың салдары ретіндегі өзгеріс.

5. Жаңаны іздеу мектептің мәртебесін көтеретін құрылым ретінде ғана емес, сонымен қатар шығармашылықпен жұмыс істейтін, уақыт талабын, қоғамдағы өзгерістерді үнемі сезінетін әрбір бастауыш сынып мұғаліміне тән, т.б. қоғамдық тәртіпті сезінеді. Бастауыш сынып мұғалімдері жаңаны қабылдауға іштей дайын, өйткені Балалардың негізгі білімдері бастауыш мектепте қалыптасатынын түсіну.

6. Кез келген өзгеріс – тұлғаның даму жолы. Ұстаздарымыз шәкірттерінен қалысқысы келмейді. Жастар жаңа технологияларды тез меңгеріп, оларды өмірінің ажырамас бөлігіне айналдырады. Бүгінгі күні ескі «дәптер» бойынша жұмыс істеу мүмкін емес, бұл «заманнан кейін» дегенді білдіреді.

Инновациялар әртүрлі көзқарастардан – технологиямен одақтасу аспектісінде, экономикалық және саяси дамуда, педагогикалық процестегі қайта құруларда және т.б.

Қалай болғанда да, жалпыны бөліп көрсетуге болады: инновация көбінесе жаңа және бірегей пайдалы, тиімді нәрсенің қосылуы ретінде түсініледі (мысалы, жаңа механизмдерді, әдістерді, әдістерді және т.б. енгізу).

Педагогикалық инновацияны қарастыра отырып, ғалымдар келесі сипаттамаларды ажыратады:

1. Тұрақты инновацияны енгізетін және оның фрагменттерінің және жалпы білім берудің жеке ерекшеліктерін жетілдіретін оқу үрдісіндегі мақсатты түзету. Мысалы, бастауыш мектепте КТЖ енгізу;

2. Оқу үрдісіне инновацияларды енгізу процесі (әдістер, тәсілдер, технологиялар, бағдарламалар және т.б.). Мысалы, мектептегі білім беруде дамыта оқыту технологияларын оқу іс-әрекетіне енгізу; азаматтық тәрбиенің оқу бағдарламаларын әзірлеу және пайдалану; интерактивті әдістерді қолдану және т.б.;

3. Мінсіз әдістер мен бағдарламаларды іздестіру, оларды оқу-тәрбие процесіне енгізу және шығармашылықпен қайта ойластыру. Мысалы, интерактивті оқыту әдістерімен нәтижелер мен жетістіктерді бағалау әдістемесі ерекше.

Подымова Л.С. «Инновацияны» «...белгілі бір әлеуметтік бірлікке – ұйымға, елді мекенге, қоғамға, топқа жаңа, салыстырмалы түрде тұрақты элементті енгізетін мақсатты өзгеріс» ретінде зерттеуге елеулі үлес қосты. және Сластенин В.А. [2].

Пригожин А.И. да осыған ұқсас көзқарасты ұстанады. және инновацияны (инновацияны) былай түсіндіреді: «... іске асыру аймағына (ұйым; халық, қоғам және т.б.) экономикалық, ұйымдастырушылық, басқарушылық, құқықтық және педагогикалық сипаттағы салыстырмалы түрде жаңа тұрақты элементтерді енгізетін мақсатты өзгеріс» [3]. Автор инновацияларды (инновацияларды) дәл инновациялық қызметке дайын және бұл үшін қажетті инновациялық құзыреттілікке ие инноватор-адамдардың мақсатты әрекетінің процесі ретінде қарастырады.

Педагогикалық инновациялар белгілі бір алгоритм бойынша жүзеге асырылады. П.И. Пидкасты педагогикалық инновацияларды әзірлеу мен енгізудің он кезеңін белгілейді [4]:

- реформаланатын педагогикалық жүйенің критериалды аппараты мен жағдайының өлшеуіштерін әзірлеу (инновациялардың қажеттілігін анықтау);
- арнайы құралдарды пайдалана отырып, оны реформалау қажеттілігін анықтау үшін педагогикалық жүйенің сапасын кешенді тексеру және бағалау;
- инновацияларды модельдеу үшін қолдануға болатын белсенді сипаттағы педагогикалық шешімдердің мысалдарын іздеу;
- өзекті педагогикалық мәселелерге ғалымдардың шығармашылық шешімдерін қамтитын ғылыми артта қалуды жан-жақты талдау;
- тұтас педагогикалық жүйенің немесе оның жеке бөліктерінің инновациялық моделін жобалау;
- реформаның тиімділігін біріктіру;
- еңбекті өзгертудің белгілі заңын іс жүзінде жүзеге асыруды пысықтау - инновацияны тәжірибеге енгізбес бұрын оның практикалық маңызы мен тиімділігін дәл есептеу қажет.

Инновациялық процестерді енгізу шарттары:

- инновациялық идеялар нақты, нанымды және адамның және қоғамның нақты білім беру қажеттіліктеріне сәйкес болуы керек, олар нақты мақсаттарға, міндеттерге және технологияларға айналуы керек;
- жаңашылдық педагогикалық ұжым мүшелерінің барлығының (немесе көпшілігінің) санасы мен құралдарын жаулап алуы керек;
- инновациялық қызмет моральдық және қаржылық жағынан ынталандырылуы керек, инновациялық қызметті құқықтық қамтамасыз ету қажет;
- педагогикалық қызметте нәтиже ғана емес, оған жетудің жолдары, құралдары, әдістері де маңызды [4].

Педагогикадағы инновациялардың айқын қажеттілігіне қарамастан, соған қарамастан оларды оқу-тәрбие процесіне енгізуге кедергі келтіретін бірқатар себептер бар, бұл педагогиканың дамуына белгілі бір дәрежеде кедергі келтіретіні сөзсіз. Инновациялық процестерге нақты кедергілер бар. ЖӘНЕ. Андреев олардың келесілерін анықтайды:

- тәрбие жұмысын «ескірген» ережелер бойынша жүргізетін мұғалімдердің белгілі бір бөлігінің консерватизмі;
- инновацияларға дайын еместік («Бізде бәрі жақсы» қағидасы бойынша оқыту);
- педагогикалық инновацияларды, әсіресе жаңашыл мұғалімдерді қолдау және ынталандыру үшін қажетті әдістемелік базаның және қаржылық ресурстардың болмауы;
- белгілі бір оқу орнының қолайсыз әлеуметтік-психологиялық жағдайлары және т.б [5].

Бастауыш білім беруде соңғы жылдары орын алған өзгерістерді тек инновациялық бум деп атауға болады. Олар білім беруді ізгілендіру идеяларын

жүзеге асырумен байланысты, ол қазіргі жағдайда білім, білік және дағдыларды қалыптастыруға ғана емес, сонымен қатар шығармашылық қызығушылықтарды дамытуға бағытталған білім беру стратегиялары мен технологияларының көмегімен жүзеге асырылады. және әр баланың қабілеті, өз бетінше оқу әрекетін белсендіру. Әлеуметтанушылардың зерттеулері көрсеткендей, орыс мектептерінің басым көпшілігі (шамамен 90%) білім беру қызметінің жаңа тәсілдерін, құралдарын және формаларын іздеумен айналысады. Бастауыш білім беру саласындағы инновацияларды дамытудың келесі негізгі бағыттарын бөліп көрсетуге болады:

- жаңа оқу орындарын (гимназиялар, лицейлер, жекеменшік мектептер, эксперименттік сыныптар және т.б.), теңестіру сыныптарын және т.б. құру арқылы білім беруді даралау және саралау;

- эстетикалық цикл объектілеріне көңіл бөлу, мәдени әртүрлілікке бағдарлау;

- экологиялық мәдениетті көтеру, оның ішінде баланың табиғатта және табиғатты қорғау іс-әрекетінде;

- білім берудің жаңа мазмұнын әзірлеу және сынақтан өткізу, жаңа пәндерді енгізу (тарихи білім, шет тілі, жаратылыстану, этика, дін және т.б.);

- қолданыстағыларды жетілдіру және балама бағдарламаларды, оқулықтар, оқу құралдары мен әзірлемелерін жасау және т.б.;

- оқыту мен тәрбиелеудің жаңа әдістерін, технологияларын, жүйелерін әзірлеу және сынақтан өткізу; инновациялық білім беру технологияларын енгізу бойынша жаңа ұйымдық құрылымдарды құру (жекеменшік мектептер, эксперименттік алаңдар және сыныптар);

- әртүрлі интеграцияланған курстарды әзірлеу;

- оқу процесін компьютерлендіру;

- бастауыш мектепте білім беруді радикалдандыру әрекеті (мысалы, мәдениеттер диалогы мектебі) т.б. [5].

Мұғалімнің оқу іс-әрекетіндегі жоғары жетістіктері тұлғаны айтарлықтай дамытатын фактор болып табылады. Инновациялық іс-әрекетпен айналысып, инновациялық белсенділікті дамыта отырып, маңызды, жаңа, назар аударуға тұрарлық нәрсе жасай отырып, мұғалімнің өзі өседі, өйткені «адамның шығармашылық, ерлік істерінде оның өсуінің ең маңызды көзі болып табылады». Екінші жағынан, мұғалім орындайтын іс-әрекет неғұрлым қарапайым, біртекті болса, оның іс-әрекетінің көріну өрісі неғұрлым аз болса, оның тұлғасы соғұрлым дамымайды.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

5. Педагогика: оқу құралы / Н.С. Әлқожаева. – Өнд., толықт.2-басылым. – Алматы: Қазақ университеті, 2015. – 220 б.

6. Андреев В.И. Педагогика: Учебный курс для творческого саморазвития / В.И. Андреев. – Казань, 2012 – 527с.

7. Бакурадзе, А.Б. Мотивация труда педагога / А.Б. Бакурадзе. – М.: Просвещение, 2015. – 156 с.

8. Байбаева, М. Х. Понятие об инновациях в образовании, их классификация / М. Х. Байбаева, Дилрабо Маркаева, Хаитбу Исмаилова. — Текст: непосредственный // Молодой ученый. — 2016. — № 4 (108). — С. 744-746

9. Дерновский И.Д. Инновационные педагогические технологии: Учебное пособие / И.Д.Дерновский. -К.: «Академвидав»,2014.-352с.

ОӘЖ 37.032

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫСЫ ТҮЛҒАСЫНЫҢ ДАМУЫНДАҒЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ РӨЛІ

Сейданова Г.Ә., Туламетова О.Т., Топшыбаева А.Е.
«Мирас» университеті, шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье показана роль педагогических технологий в развитии личности младших школьников. Приоритетом обучения в начальной школе должно быть не усвоение учащимися определенных знаний, умений и навыков, а умение учащихся самостоятельно учиться, учиться и перерабатывать их, правильно выбирать, прочно запоминать их, связывать с другими. Широкое внедрение педагогических технологий создает условия для повышения качества обучения, познавательной активности и учебной мотивации учащихся.

Summary: The article presents the role of pedagogical technologies in the development of the personality of younger schoolchildren. The priority of primary school education should not be the development of a certain amount of knowledge, skills and abilities, but the ability of students to learn independently, to acquire knowledge and be able to process it, select the necessary things, memorize them firmly, and connect them with others. The widespread introduction of educational technologies creates conditions for improving the quality of education, cognitive activity and educational motivation of students.

Қазақстандық білім беруді жетілдіру мектептегі білім беру жүйесіне жаңа элеуметтік талаптар қояды. Негізгі міндеттердің бірі білім берудің қазіргі заманғы сапасын арттыруға бағытталған оқу материалын игеру тиімділігін арттыру қажеттілігі болып табылады. Білім беру білім алушылардың белгілі бір білімді игеруіне ғана емес, сонымен бірге олардың танымдық және шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталуы керек.

Мұғалім мен оқушылардың сөздің жоғары мағынасындағы өзара әрекеттесуі бір-біріне өзара әсер етуден гөрі көп нәрсені білдіреді. Өзара әрекеттесуді жүзеге асыру үшін әңгімелесушілердің бір-бірін осы қарым-қатынастың тең субъектілері ретінде қабылдауы қажет, бұл іс жүзінде "мұғалім-оқушы" жүйесінде жиі кездеспейді. Қарым-қатынастың қысқа сәті немесе ұзақ әсер ету ретінде әрекет ететін педагогикалық әсер тәрбиелік мақсатқа сәйкес функцияларды жүзеге асыруды қамтамасыз етеді. Педагогикалық әсерді талдау кезінде мұғалімнің оқушымен өзара әрекеттесуінің бастапқы сәті ретінде оның мақсатына сүйену керек. Басқаша айтқанда, педагогикалық әсердің негізгі мақсаты-оқушыны өз өмірінде есеп беретін субъектінің позициясына ауыстыру.

Педагогикалық әсердің осы функцияларын жүзеге асыру педагогикалық технологиямен қамтамасыз етіледі, ол мұғалімнің балаға әлеммен өзара әрекеттесуіндегі әсерін кәсіби таңдауды ғылыми негіздейді, оның осы әлемге

деген көзқарасын қалыптастырады. Педагогикалық технологияның мәні өзара байланысты және ішкі логикасы бар қажетті және жеткілікті элементтер жүйесі арқылы анықталады.

Педагогикалық технология-бұл техникалық және адами ресурстарды және олардың өзара әрекеттесуін ескере отырып, оқытудың және білімді игерудің бүкіл процесін құрудың, қолданудың және анықтаудың жүйелі әдісі, білім беру формаларын оңтайландыру.

Педагогикада ғалымдар мен практиктер білім беру процесін технологияландыруға бірнеше рет жүгінді, мысалы: В.П. Беспалько, Б.С. Гершунский, Г.Р. Громов, А.П. Ершов, А.И. Уман, Н. Ф. Талызина және басқалар.

Қазіргі мектеп білім берудің қазіргі заманғы сапасын анықтайтын әмбебап білім, білік және дағдылардың тұтас жүйесін, сондай-ақ білім алушылардың өзіндік қызметі мен жеке жауапкершілігінің тәжірибесін қалыптастыруы тиіс. Білім беру сапасын арттыру оқушыларға қосымша жүктеме есебінен емес, оқыту нысандары мен әдістерін жетілдіру, білім беру мазмұнын іріктеу, дайын білімді беруге емес, білім алушылардың жеке қасиеттерінің кешенін қалыптастыруға бағытталған білім беру технологияларын енгізу арқылы жүзеге асырылуы тиіс.

Педагогикалық әсерді талдау кезінде мұғалімнің оқушымен қарым-қатынасының бастапқы сәті ретінде оның мақсатына сүйену керек. Басқаша айтқанда, педагогикалық әсердің негізгі мақсаты-оқушыны өз өмірінде есеп беретін субъектінің позициясына ауыстыру. Педагогикалық әсердің осы функциясын жүзеге асыру педагогикалық технологиямен қамтамасыз етіледі, ол мұғалімнің балаға әлеммен өзара әрекеттесуіндегі әсерін кәсіби таңдауды ғылыми негіздейді, оның осы әлемге деген көзқарасын қалыптастырады. Білім беру технологияларының мәні білім берудің сипаты мен тәсілі өзгеретіндігінде көрінеді.

Оқушылардың ақыл-ой әлеуетін дамытумен қатар жеке даму жүреді, яғни білім беру процесінің өзі мұғалім мен оқушының білім берудегі басқа ұстанымын болжайды: олар білім беру процесінің тең қатысушылары ретінде әрекет етеді.

Педагогикалық технологияның мәні өзара байланысты және ішкі логикасы бар қажетті және жеткілікті элементтер жүйесі арқылы анықталады.

Педагогикалық технология-бұл теориялық негізделген принциптер мен ережелер жүйесі, сондай-ақ мұғалімнің оқушыларды оқыту, тәрбиелеу және дамыту мақсаттарына тиімді қол жеткізудің тиісті әдістері мен әдістері. Оқыту технологиясында оқытудың мазмұны, әдістері мен құралдары өзара байланысты және өзара тәуелді. Мұғалімнің педагогикалық шеберлігі-қажетті мазмұнды таңдау, бағдарламаға және қойылған білім беру міндеттеріне сәйкес оқытудың оңтайлы әдістері мен құралдарын қолдану [1].

Бастауыш мектеп бағдарламасы мұғалімдерді білім беру технологияларына барынша назар аударуға бағыттайды, олар оқушылардың танымдық тәуелсіздігін белсендіреді және жеке нәтижелер мен әмбебап оқу

әрекеттерін қалыптастыруға ықпал етеді: мета-пәндік, пәндік, коммуникативтік, реттеуші, рефлексивті, танымдық.

Кіші оқушы ересек өмірге дайындалып қана қоймай, білім алады, сонымен қатар әртүрлі іс-шараларға қатысады. Бастауыш мектеп жасында білім жинақтау жылдам қарқынмен жүреді, танымдық процестер жақсарады, бала ақыл-ой әрекетінің қарапайым әдістерін игереді. Психикалық дамуды қамтамасыз ету баланың бүкіл кейінгі өмірі үшін үлкен маңызға ие [2]. Заманауи педагогикалық технологияларды қолдану тәрбиелік міндеттерді шешуге және баланың қоршаған әлемді тәуелсіз тануға дайындығын қалыптастыруға мүмкіндік береді [3].

Заманауи педагогикалық технологияларды қолдану дәстүрлі оқу пәндерін оқытуды өзгерте алады, Балалар еңбегін ұтымды етеді, оқу материалын түсіну және есте сақтау процестерін онтайландырады, ең бастысы балалардың оқуға деген қызығушылығын үнемі жоғары деңгейге көтереді. Баланы мәжбүрлеусіз үйрету қуанышты – мүмкін, егер мұғалім өз жұмысында инновациялық технологияларды қолданса [4].

Осылайша, педагогикалық технология-бұл мұғалімнің іс-әрекетін құру, онда оған кіретін барлық әрекеттер белгілі бір дәйектілік пен тұтастықта ұсынылған, ал орындау қажетті нәтижеге қол жеткізуді көздейді және болжамды сипатқа ие. Бұл технологиялардың артықшылығы оқушылардың өзіндік жұмысының рөлі мен үлес салмағын күшейтуден ғана емес, сонымен қатар технологиялардың жеке тұлғаның шығармашылық әлеуетін дамытуға, оқу процесін дараландыруға және саралауға, тиімді өзін-өзі бақылауға және оқу нәтижелерін өзін-өзі бағалауға ықпал етуден тұрады.

Оқытудың басымдығы оқушылардың белгілі бір білім, іскерліктер мен дағдыларды игеруі емес, оқушылардың өз бетінше білім алу және оларды өңдей білу, қажеттісін таңдап алу, оларды мықтап есте сақтау, басқалармен байланыстыру қабілеті болуы керек. Педагогикалық технологияларды кеңінен енгізу оқушылардың оқу сапасын, танымдық белсенділігін және оқу уәждемесін арттыруға жағдай жасайды.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Курочкина И.Н. Методика обучения и воспитания младших школьников. Этикет 2-е изд., испр. и доп. Учебное пособие для прикладного бакалавриата. - М.: Юрайт, 2016. - 130 с.
2. Дик, Н.Ф. Начальная школа от А до Я: Практическое руководство для учителя. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2016. – 320 с.
3. Гуслова, М.Н. Инновационные педагогические технологии: Учебник. - М.: Academia, 2018. - 672 с.
4. Атемаскина, Ю.В. Современные педагогические технологии в ДОУ: Учебно-методическое пособие. - СПб.: Детство Пресс, 2012. - 112 с.

ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ СЫНИ ТҰРҒЫДА ОЙЛАЙ АЛУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Сейілхан Ұ.Б., Жайынбай Б.Е., Тастан Ә.Б.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье будет рассмотрена актуальная на сегодняшний день проблема критического мышления в образовательном процессе и его всестороннее развитие.

Summary: This article will consider the current problem of critical thinking in the educational process and its comprehensive development.

Қазіргі таңда еліміз жаңартылған білім беру жүйесіне көшіп, ұстаздардың тәжірбиесіне де көптеген өзгерістер енуде. Бұл өзгерістер ұстаздардың тәжірбиесін дамыту мен сабақ барысында оқушылардың бойына көптеген құндылықтарды тоғыстырып, білім жүйесінің шыңына шығаруды мақсат тұтады. Сонымен бірге бүгінгі таңдағы сындарлы оқыту жүйесі педагогтың ой-пайымына, ұстанымдарына да ерекше маңыз беруде. Ұстаздарға ерекше міндет жүктей отырып және оны жүзеге асыру барысында біз өз алдына дамыған жеке тұлғалар мен бойында көптеген дағдылары қалыптасқан болашақ ұрпақтың қалыптасуына ықпал етеміз.

Мектеп оқушыларының көпшілігінде жеке тұлға болып қалыптасу үшін керекті дағдылар мектептегі оқыту үдерісінен тереңдеп, қалыптасды. Әлбетте, бұл дағдыларды қалыптастыруда ұстаздардың әлеуеті жоғары. Себебі, білімі мен біліктілігі қатар дамыған ұстаздардың сабақ беру барысындағы тәжірбиесінің озық үлгіде болуы мен көптеген жаңа технологияларды қолдана отырып жасақталған көрнекі құралдары арқылы оқушы бойындағы әрбір дағдыны дамытып қана қоймай оны үнемі жетілдіріп отыруға мүмкіндік аламыз. Ең алдымен дағды дегеніміз не? Дағды- көптеген әрекеттердің бір адам бойында шоғырлануы болып табылады. Бұл жайында атақты психолог С.Л.Рубинштейн “дағды дегеніміз- саналы адамның саналы түрде жасалатын автоматталған тәсілі ретіндегі қызметі” деп атаған болатын. Яғни, оқушылардың бойында белгілі бір дағдылар қалыптасқан кезде олар алдарына көптеген жаңа мақсаттар қойып, білім көкжиегіне шығуға ұмтылады. Ал, бұл дағдыларды қалыптастыру барысында ұстаздардың сабақ өту тәсілдерін ерекшелеп отыруы мен олардың әрдайым оқушылардың өзіндік ой-пікірін сұрап отыруы маңызды [1].

Көптеген дағдылардың ішіндегі ең маңыздысы және оқыту үдерісінде ерекше жүзеге асатын дағдының бірі- сыни тұрғыда ойлай білу дағдысы. Алдымен, сыни тұрғыдан ойлаудың өзі не екенін түсінуіміз керек. Сыни тұрғыдан ойлау- негізделген қорытындыларды тұжырымдай отырып, заттар мен оқиғаларды талдау үшін пайдаланылатын және негізделген бағалауларды, түсіндірулерді шығаруға, сондай-ақ алынған нәтижелерді жағдайлар мен мәселелерде дұрыс қолдануға мүмкіндік беретін пайымдау жүйесі. Сыни

ойлауды дамытудың негізгі мақсаты-оқушыны алдымен оқу материалымен, содан кейін басқа ақпарат көздерімен мағыналы және өз бетінше жұмыс істеуге үйрету. Кез-келген қойылған сұраққа не болмаса жағдайға байланысты өзінің терең әлі мағыналы ойын білдіре білуі сыни тұрғыдан ойлауға жетелейді.

Оқушылардың бойындағы сыни тұрғыдан ойлай білу дағдысын қалыптастыруда жоғарыда айта өткеніміздей ұстаздардың біліктілігінің маңызы аса зор. Себебі, кез келген оқушының бойында бала кезден бастап ойлау дағдысы қалыптасады. Ал оны дамыту мен жан-жақты бақылау сабақ үрдісінде жүргізілетін іс-қимылдың қатарына жатады.

Сыни тұрғыда ойлай білуді қалыптастыру- сұрақ қоюдан басталады, ал мұғалімнің міндеті-бала осы мәселеге келе алатын жағдайды құру. Біз өте маңызды санайтын сұрақ "неге?" оқушының күнделікті өмірінде берік орнықты. Сыни тұрғыдан ойлау есте сақтау, түсіну, интуитивті немесе шығармашылық ойлау сияқты дағдыларды қамтымайды. Сыни ойлау процесінің құрамдас бөліктері:

- бақылау;
- түсіндіру;
- абстракциялау;
- талдау және синтез;
- индукция және дедукция;
- логика.

Сабақта және одан тыс уақытта сыни тұрғыдан ойлау сыни ойлаудың даму сатысы: бастапқы мәселе бойынша бұрыннан бар білімді өзектендіруге және жалпылауға мүмкіндік беретін қиындық және адамның белсенді әрекетке деген ынтасы. Жаңа ақпарат алуға, оны түсінуге және қолда бар мәліметтермен байланыстыруға мүмкіндік беретін түсінік болып табылады. Сыни ойлау оқушыға алынған ақпаратты тұтастай түсінуді және жалпылауды, оны тағайындауды және объектіге өз көзқарасын көрсетуді көздейді [2].

Ал осы сыни ойлауды дамытудың формалары мен құралдары ретінде: - мәліметтер жинау,

- мәтіндерді талдау,
- балама көзқарастарды салыстыру,
- ұжымдық талқылау,
- жұптық және топтық жұмыстың әртүрлі түрлері, пікірталастар,
- жазбаша жұмыстарды жариялау.

Өте шектеулі оқу уақытында қамтылуы керек пәндік материалдың үлкен көлеміне байланысты мұғалімдер әрқашан сыни ойлауды дамытуға тиісті назар аударма алмайды. Мұндай жағдайларда сабақтан тыс жүргізілетін түрлі стратегиялар пайдалы. Мысалы, "біз Күнді, аптаны, айды, тоқсанды, жылды қорытындылаймыз...", "Мәселені шешудің нұсқаларын пысықтау", "ойлау машиналары", "күнделік жүргізу" т.б тапсырмалар мен ойын түрінде ұйымдастырылатын бағдарламалардың оқушылар үшін әлбетте маңызы өте зор. Сондай-ақ, сыни ойлауды дамытуды тікелей оқу процесіне енгізуге мүмкіндік беретін арнайы әдістер бар.

1. Миға шабуыл

Бұл әдіс мұғалімге жақсы таныс және егжей-тегжейлі сипаттауды қажет етпейді. Алайда, ол сабақтарда кеңінен қолданылатындықтан, оны өткізудің кейбір процедуралық аспектілерін нақтылаған жөн.

"Миға шабуыл" ойынының негізгі мақсаты-ойлаудың шығармашылық түрін дамыту. Сондықтан оны жүзеге асыру үшін тақырыпты таңдау белгілі бір мәселені шешудің мүмкін нұсқаларын таңдап алуға тиістіміз.

2.Кластерлер

Кластер ("кластер") – мәтіннің семантикалық бірліктерін бөліп көрсету және оларды белгілі бір тәртіппен кластер түрінде графикалық түрде безендіру. Кластерлер шақыру, рефлексия сатысында да, жалпы сабақ стратегиясында да жетекші әдіс бола алады. Кластер-материалды жүйелеудің графикалық әдісі. Бұл әдіс рефлексия кезеңінде де үлкен әлеуетке ие: алдын-ала кластерлердегі дұрыс емес болжамдарды түзету, оларды жаңа ақпарат негізінде толтыру. Жаңа кластерлердің тұсаукесері өте маңызды кезең болып табылады. Бұл жұмыстың міндеті-материалды жүйелеу ғана емес, сонымен қатар "кластерлер" арасында себеп-салдарлық байланыстар орнату.

3.Синквейн

Синквейн-бұл қысқа өрнектерде ақпарат пен материалды синтездеуді қажет ететін өлең. Синквейн сөзі француз тілінен шыққан, ол "бес" дегенді білдіреді. Осылайша, синквейн-бес жолдан тұратын өлең.

Синквейнді жазу ережелері:

Бірінші жолда тақырып бір сөз деп аталады (әдетте зат есім).

Екінші жол-тақырыпты екі сөзбен сипаттау (екі сын есім).

Үшінші жол-осы тақырып шеңберіндегі әрекетті үш сөзбен сипаттау (етістіктер).

Төртінші жол - тақырыпқа деген көзқарасты көрсететін төрт сөзден тұратын сөз тіркесі (сезімдер бір сөз тіркесі).

Соңғы жол-тақырыптың мәнін қайталайтын бір сөздің синонимі [3].

Оқушыларға ойлауды үйреткісі келетін мұғалім оқушылардың білімді қалай алатынын және олардың білім беру жүйесіндегі орнын бақылауы керек. Білім алу аналитикалық, проблемалық, сыни, шығармашылық, рефлексиялық ойлау сияқты белгілі бір ойлау дағдыларын қажет етеді. Ал соның ішіндегі ең маңызды орынға ие сыни тұрғыдан ойлауды қалыптастыруда аталған іс-тәжірибелердің көмегі орасан зор.

Сонымен бірге, сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын оқушылар өздігінен дамытуы мүмкін емес. Мұғалім бұл процесті үнемі басқаруы керек. Мұғалім оқушыларға өздерін және айналасындағы әлемді түсінуге көмектесу арқылы сабақ үдерісінде- қабылдауды, болжамды, алалаушылықты, құндылықтарды түсіну, жаңа көзқарас қалыптастыру үшін ескі әдеттерді бұзу секілді қасиеттерді бойынан жоюға көмектесе алады [4].

Сөзімізді қорытындылай келе, сыни ойлай алатын адам қазіргі қоғамның барлық талаптарына жауап береді. Ол қоғамда болып жатқан мәселелер мен перспективаларды көре алады, алдына нақты міндеттер қоя алады, оларға

жетудің оңтайлы жолдарын дамыта алады. Бойында осы дағды дамыған оқушы айқын, ерекше, тәуелсіз ойлауға ие, өзін-өзі жүзеге асыруға және өзін-өзі көрсетуге дайын адам болып қалыптасады. Кез-келген білім беретін мекемелердің сабақ беру үрдісіндегі басты міндет- бойында коммуникативтік біліктілігі мен білімі қалыптасқан болашақ жас ұрпақты тәрбиелеу болып саналады. Қазақта “Болашақ жастардың қолында” деп аталып кеткен керемет сөз бар. Ендеше, жас ұрпақтың бойындағы қасиеттері мен дағдыларын қалыптастыруға бей-жай қарамағаным дұрыс.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Сын тұрғысынан ойлауды оқу мен жазу арқылы дамыту (СТОД технологиясы жайлы және бірнеше сабақтардың үлгісі). //Бастауыш мектеп 2003 - №6 10-13 б.
2. Сын тұрғысынан ойлау.// Бастауыш мектеп 2001-№1/2 30 б.
3. Сын тұрғысынан ойлау технологиясы.// Қазақ тілі мен әдебиеті орыс мектебінде, 2004 - №1 – б. 24-27.
4. Райсова У. “Сын тұрғысынан ойлауды жетілдіру”2004 б-5

ОӘЖ 37.015-8

КӨРУ ҚАБІЛЕТІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАНЫ ОҚЫТУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Сейтжанова А.Р., Абдулла А.Ф., Алдаберген Б.Ә.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассмотрены особенности обучения ребенка с нарушениями способностей. Кроме того, выявлены психологические особенности детей с нарушениями зрения.

Summary: The article discusses the features of teaching a child with disabilities. In addition, the psychological characteristics of children with visual impairments were revealed.

Көру қабілеті бұзылған жағдайда баланы үйде тәрбиелеу және оқыту көру қабілетінің бұзылу жағдайына, оның пайда болу уақытына байланысты өзіндік сипаттамаларға ие. Көру қабілеті бұзылған баланың ата-аналары мамандардың консультативтік көмегін үнемі алуы керек: тифлопедагог, психолог, офтальмолог және т. б.

Соқыр немесе көзі нашар көретін баланы отбасында тәрбиелеу және оқыту ата-аналардан көру қабілеті бұзылған баланың даму ерекшеліктерін, психикалық функциялардың қалыптасуына бастапқы ақаудың әсерін, қозғалыс, әлеуметтік, оқу және басқа да дағдыларды, кеңістікте бағдарлау дағдыларын қалыптастыру мен дамытудың тәсілдері мен әдістерін, қоршаған әлемнің объектілері мен құбылыстарын қабылдауды, құрдастарымен және ересектермен қарым-қатынас жасауды, өзіне қызмет етуді, сақталған сезімдердің көмегімен баланың айналасындағы әлемді зерттеуді және білуді талап етеді.

Көру қабілеті бұзылған балаларға арналған мектепке дейінгі мекемелер 2-3 жастан 7 жасқа дейінгі зағип, нашар көретін балаларды, соның ішінде страбизмі мен амблиопиясы бар балаларды қоғамдық тәрбиелейтін мемлекеттік мекемелер болып табылады. Бұл мекемелердің мақсаты- балаларды тәрбиелеу,

емдеу, қалпына келтіру және бұзылған көру функцияларын дамыту және оларды мектепте оқуға дайындау [1].

Педагогикалық жұмыс баланың үйлесімді дамуына бағытталған, бұл әр жағдайда көру қабілетінің бұзылу деңгейін, сондай-ақ баланың психикалық және физикалық дамуын жасауға мүмкіндік береді.

Білім беру компонентінен басқа, мектепке дейінгі топтардағы жұмыс дамудағы ауытқуларды түзетуге, көру қабілетінің қалдық функцияларын қалпына келтіруге, балаларды сауықтыруға бағытталған. Барлық өтемдік жүйені, ең алдымен есту, жанасу, ұтқырлық және кеңістіктегі бағдарлауды дамытуға, сондай-ақ өзіне-өзі қызмет көрсету дағдыларын қалыптастыруға көп көңіл бөлінеді. Гигиена, қалдық көру қабілетін қорғау және дамыту, танымдық, тұлғалық және қозғалыс саласын түзету, кеңістікте бағдарлау дағдыларын қалыптастыру және өзіне-өзі қызмет көрсету бойынша жұмыстар жүргізіледі.

Көрнекі функциялардың дамуы есту мен жанасудың дамуымен толықтырылады. Балалар мектепте жүйелі сабақтарға дайындалады.

Зағиптар мен нашар көретіндерге арналған мектептер арнаулы білім берудің бірыңғай мемлекеттік жүйесінің құрамдас бөлігі болып табылады және ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды оқыту мен тәрбиелеудің осы жүйесіне тән қағидаттар негізінде жұмыс істейді. Зағиптар мен нашар

көретін мектептерде оқыту мен тәрбиелеудің бұзылған және дамымаған функцияларды қалпына келтіруге, түзетуге және өтеуге, сараланған оқытуды ұйымдастыруға бағытталған бірқатар өзіндік принциптері мен ерекше міндеттері бар.

Осыған байланысты зағип және нашар көретін балаларға арналған мектептер келесі функцияларды орындауы керек [2]:

- оқу-тәрбие;
- түзету-дамыту;
- санитарлық-гигиеналық;
- емдеу-қалпына келтіру;
- әлеуметтік-бейімделу;
- кәсіптік бағдар беру.

Бұл көру қабілеті бұзылған балалардың дамуын қалыпқа келтіруді, қоршаған ортамен (әлеуметтік, табиғи және т.б.) бұзылған байланыстарды қалпына келтіруді қамтамасыз етеді.

Соқыр және нашар көретін балалардың психикалық дамуы, олардың компенсаторлық процестерінің қалыптасуы, белсенді өмірлік позициясы, өзін-өзі тану тәсілдерін білу және оларды игеру ең алдымен әлеуметтік жағдайларға, ең алдымен білімге байланысты.

Соқыр және нашар көретін балаларға арналған мектептер жұмысының ерекшелігі келесідей [3]:

- салауатты күштер мен сақталған мүмкіндіктерге сүйене отырып, балалардың дамуының жалпы заңдылықтары мен ерекше ерекшеліктерін ескеру;

- оқу жоспарлары мен бағдарламаларын модификациялау, оқыту

мерзімдерін ұлғайту, оқу материалын қайта бөлу және оны өту қарқынын өзгерту;

- балаларға саралап қарау, сыныптар мен тәрбие топтарының толымдылығын азайту, жұмыстың арнайы нысандары мен әдістерін, бірегей оқулықтарды, көрнекі құралдарды, тифлотехниканы қолдану;

- оқу сыныптары мен кабинеттерін арнайы ресімдеу, санитариялық-гигиеналық жағдайлар жасау, емдеу-қалпына келтіру жұмысын ұйымдастыру;

-түлектердің әлеуметтік-еңбекке бейімделуі мен өзін-өзі жүзеге асыруы бойынша жұмысты күшейту.

Көру қабілеті бұзылған балаларды оқыту және тәрбиелеу үшін елімізде арнайы мектептердің дамыған желісі бар. Кейбір жалпы білім беретін мектептерде көзді қорғау сыныптары бар.

I сатыдағы мектеп баланың жеке басының қалыптасуын, оның әлеуетті мүмкіндіктерінің тұтас дамуын, емделуін, гигиенасы мен көру қабілетін қорғауды, оқушылардың білім алу қабілеті мен тілегін қалыптастыруды қамтамасыз етуге арналған.

II саты мектебі бітірушіге білімін жалғастыру, оны қоғам өміріне толыққанды енгізу үшін қажетті жалпы білім беру және еңбек даярлығының берік іргетасын қалайды.

III саты мектебі жалпы білім беру даярлығы мен кәсіптік оқыту курсы оны саралау негізінде аяқтауды қамтамасыз етеді.

Көру қабілеті бұзылған баланың психикалық дамуы үшін оның белсенді, тәуелсіз әрекетін ұйымдастыру маңызды, ол әлемді білуге ықпал етеді. Ол үшін мотор-кинестетикалық сезімдерге, сөйлеуге, есте сақтауға негізделген объективті қабылдау процестерін дамыту қажет, яғни жұмыстың бірінші кезеңі Қоршаған ортаны қабылдауды дамытудың күрделі сипатына негізделген. Мамандар мен ата-аналардың бірлескен жұмысының тиімділігі көбінесе ата-аналардың жағдайына байланысты.

Зағип және нашар көретін оқушыларды жалпы білім беретін пәндерге оқыту негізінен жалпы білім беретін бұқаралық мектептің бағдарламалары бойынша олардың даму ерекшеліктерін ескере отырып жүзеге асырылады. Зағиптар мен нашар көретіндердің жүк мерзімінің ұлғаюына байланысты әдеттегі мектеппен салыстырғанда оқу жылдары бойынша бағдарламалық материалды басқаша бөлу беріледі. Көру қабілеті бұзылған оқушыларды жалпы білім беретін пәндерге оқыту жаппай жалпы білім беретін мектептің бағдарламалары бойынша жұмыстың арнайы нысандары мен әдістерін, дидактикалық көрнекілік құралдарын және тифлотехникалық құрылғыларды қолдана отырып жүргізіледі.

Көру қабілеті бұзылған балалар үшін арнайы түзету сабақтары ұйымдастырылуы керек: ырғақ, емдік дене шынықтыру, сөйлеу бұзылыстарын түзету, әлеуметтік-тұрмыстық және кеңістіктік бағдарлау, көру қабілетін дамыту сабақтары.

Осылайша, көру қабілеті бұзылған балалардың түзету-педагогикалық жұмыстары жан – жақты болуы керек және ең алдымен балалардың қоршаған

әлем туралы білімі мен идеяларын кеңейтуге, полисенсорлық қабылдау-көру, есту, жанасу негізінде танымдық белсенділікті дамытуға бағытталған. Қалдық көру қабілетін ынталандыру, баланы күнделікті іс-әрекетте, қоршаған әлемді білуде қолдануға үйрету маңызды.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Тинькова Е.Л., Козловская Г.Ю. Анатомо-физиологические и нейропсихологические основы обучения и воспитания детей с нарушениями зрения: Учебное пособие. - Ставрополь: Изд-во СГПИ, 2012. - 137 с.

2. Воспитание слепых детей дошкольного возраста в семье / Научный редактор доц. В. А. Феоктистова. - М.: Логос, 2013. - 78 с.

3. Солнцева Л. И., Семенов Л. А. Элементарное обучение ориентировке и мобильности в пространстве слепых детей //Психолого-педагогические основы обучения слепых детей ориентированию в пространстве и мобильности. - М.: ВОС, 2013. - 76 с.

4. Обучение и коррекция развития дошкольников с нарушенным зрением: Методическое пособие / под. ред. проф. Л.М. Шипицыной. - СПб.: Образование, 2015

ОӘЖ 376.22

**ЕРТЕ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ҰСАҚ ҚОЛ МОТОРИКАСЫН ДАМЫТУ
АРҚЫЛЫ СӨЙЛЕУ ТІЛІ ДАМУЫНДАҒЫ АУЫТҚУЛАРДЫҢ АЛДЫН АЛУ**

Сембай Г.Қ.

«Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті»
Қазақстан, Ақтөбе.

Резюме: Речь-это прежде всего средство общения. Речевое начало ребенка является предпосылкой его общего личностного формирования, развития основных психических процессов. Ясность и точность речи зависят от богатства словарного запаса, умения подбирать лучшее и конкретное слово. Что ж, это неотъемлемая часть процесса созерцания.

В этой статье мы подробно разберем развитие мелкой моторики рук у детей, чтобы помочь предотвратить недостатки и отклонения в речевом развитии детей.

Summary: Speech is primarily a means of communication. The speech principle of a child is a prerequisite for his general personal formation, the development of basic mental processes. Clarity and accuracy of speech depend on the richness of the vocabulary, the ability to choose the best and specific word. Well, this is an integral part of the contemplation process.

In this article, we will analyze in detail the development of fine motor skills of hands in children to help prevent deficiencies and deviations in children's speech development.

Сөйлеу, ең алдымен, қарым-қатынас құралы. Баланың сөйлеп бастауы оның жалпы тұлғалық қалыптасуының, негізгі психикалық процестердің дамуының алғышарты. Сөйлеу айқындылығы мен дәлдігі сөздік қорының байлығына, ең жақсы және нақты сөзді таңдау қабілетіне байланысты. Ал, бұл ойлану процесінің ажырамас бөлігі.

Осы орайда бұл мақалада балалардың сөйлеу тілі дамуындағы кемшіліктер мен ауытқулардың алдын алуға көмектесетін бірден бір әдіс балалардың ұсақ қол моторикасын дамытуды жан-жақты саралайтын боламыз.

Бала өмірінің барлық кезеңдерінде саусақ қозғалысы маңызды рөл атқаратыны белгілі. Сөйлеуді дамытудың ең қолайлы кезеңі - мидың үлкен жарты шарының қыртысы әлі толық қалыптаспаған кезі. Дәл осы кезеңде барлық психикалық процестерді, соның ішінде баланың сөйлеуін дамыту қажет.

Ғалымдардың, атап айтқанда М.М.Кольцова, Е. Н. Исенин, Л.В. Антаков-Фомин зерттеулері баланың сөйлеу дамуы мен қолдың ұсақ моторикасының байланысын растады [1,16б.]. Балалардың психикасын зерттеген барлық ғалымдар саусақтардың нәзік қимылдарын жаттықтыру балалардың сөйлеуін дамытуды ынталандыратынын және мидың дамуына үлкен әсер ететінін растайды.

Саусақ гимнастикасы ми қыртысының сөйлеу орталықтарының дамуына ықпал етеді. Саусақ гимнастикасының әдістемесі мен мағынасы-қолдың жүйке ұштары баланың миына әсер етеді және мидың белсенділігі белсендіріледі. Басқаша айтқанда, баланың сөйлеуінің қалыптасуы қолдан келетін импульстардың әсерінен жүзеге асырылады.

Кейінгі жылдары біздің елімізде сөйлеуді дамытуда ауытқулары бар балалар санының арту үрдісі байқалады [2, 232б.]. Бұл ауытқулар, ең алдымен, қолайсыз экологиялық жағдайларға, әртүрлі инфекцияларға байланысты. Қазіргі уақытта сөйлеуді түзету мәселесі өзекті болып табылады. Сөйлеу ауытқулары ерте жаста пайда болатынын ескере отырып, оларды уақтылы анықтап, түзету қажет.

Осы орайда, сөйлеу дағдысының дамуына әсер ететін бірден бір әдіс - ұсақ моториканы дамыту.

Ұсақ моторика - бұл адамның қолдарымен және саусақтарымен ұсақ қозғалыстар жасауға бағытталған үйлестірілген әрекеттер жиынтығы.

Ұсақ моториканың дамуы жоғары психикалық функциялардың жұмысын жақсартады, атап айтқанда:

- назар аударуды;
- ойлау;
- көрнекі жады;
- қиял;
- кеңістіктік бағдар;
- біртұтас сөйлеудің дамуын [3, 92б.].

Ұсақ моториканың даму деңгейі жоғары бала логикалық ойлауды біледі, есте сақтау қабілеті, зейіні және үйлесімді сөйлеуі жеткілікті дамыған.

Көптеген ғалымдар қолдың ұсақ моторикасы мен сөйлеу деңгейінің өзара байланысы мәселесімен айналысты. Шығыс дәрігерлері бас бармақ массажы мидың функционалды белсенділігін арттыратынын анықтады. Отандық физиологтардың зерттеулері қолдың дамуы мен мидың дамуын растайды.

В. М. Бехтеревтің жұмысы қол манипуляцияларының жоғары жүйке қызметінің сөйлеу функцияларына әсерін дәлелдеді [4, 87б.]. Қолдың қарапайым қимылдары тек қолдың өзінен ғана емес, ернінен де шиеленісті кетіруге көмектеседі, психикалық шаршауды жеңілдетеді. Олар көптеген

дыбыстардың айтылуын жақсартуға, яғни сөйлеуді дамытуға ықпал етеді. Балалардың сөйлеуін танымал зерттеуші Мира Михайловна Кольцова қолды сөйлеу мүшесі ретінде қарастыру керек екенін атап өтті [5,676.]. Егер саусақтардың қозғалысы жасқа сәйкес келсе, онда сөйлеу дамуы қалыпты болады.

Мария Монтессори қолдың нәзік қимылдарының дамуы мен балалардың сөйлеуі арасындағы байланысты байқады. Ол егер сөйлеу жақсы болмаса, ұсақ моторика кінәлі болуы мүмкін деген қорытындыға келді [6,166.]. Белгілі мұғалім В. А. Сухомлинский: "Баланың ақыл – ойы саусақтарының ұшында" , "Қол – бұл барлық құралдардың құралы", - деп қорытындылады Аристотель. "Қол – бұл сыртқы мидың бір түрі", – деп жазды Кант.

Ұсақ моториканы дамыту бойынша жұмыс қолдың ұсақ моторикасын дамытуды ғана емес, сонымен қатар ерте мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу дамуын жақсартады және жеделдетеді, сөйлеу сапасын, дыбыстардың анықтығын жақсартады және сөздік қорын кеңейтеді, балалардың жаңа және қызықты нәрселерді білуге деген қызығушылығын тудырады. Сондықтан саусақтардың және бүкіл қолдың қимылдарын жаттықтыру баланың сөйлеу дамуын ынталандыратын маңызды фактор болып табылады.

Қазіргі қоғамда балалар өз қолдарын сирек қолданады десек те болады, өйткені қазіргі заманғы ойыншықтар мен заттар мүмкіндігінше ыңғайлы, бірақ моториканы дамыту үшін тиімді емес (шілтер мен түймелердің орнына велкросы бар киім мен аяқ киім, кесуге арналған суреттердің орнына стикерлері бар кітаптар мен оқулықтар және т.б.).

Егер балалар ұсақ моториканы дамытудың барлық кезеңдерінен толықтай өтсе, олар сөйлеумен қатар жазуды да жақсы меңгереді. Төменде балалардың жас айырмашылығына қарай балалар нені үйрену керек екендігіне көңіл аударсақ:

Бала туғаннан бастап 18 айға дейін: ойыншықтарды немесе заттарды бір біріне соғып, бала көңілін аулауға болады. Кез келген нысанды сұқ саусақпен көрсетіп, бағыт - бағдар беруге болады. Кітаптардағы немесе журналдардағы суреттерді көрсетіп, бала қолына түрлі зиянсыз әрі қауіпсіз заттарды ұстатуға болады.

2 жастан бастап бала: 6, 7 немесе одан да көп блоктан мұнара тұрғыза алуы, кітап беттерін аударып, суреттердегі бейнелерді танып, түрлі сызықтар мен нысандарды немесе әріптер мен заттардың суреттерін сызып бастауы қажет [7,426.].

Қолдың ұсақ моторикасы дамиды:

- саусақ гимнастикасы;
- массаж допымен жаттығулар;
- саусақ театры;
- алақан массажы;
- саусақпен, алақанмен сурет салу
- кесте тігу, тігу және де басқа саусақ ойындары [8].

Ұсақ моториканы дамытуға арналған көптеген іс-шаралар, ойындар мен жаттығулар бар. Ең қарапайым және тиімді ойындарды қарастырсақ: конструктормен, мозаикамен, басқатырғыштармен ойындар, қағазды жырту, моншақтар, түрлі жармаларды пайдалану, құмға сурет салу, қақпақтарды бұрау, түймелеу және байлау, сурет салу және бояу, пішіндер кесу, сондай-ақ, түрлі дамытушы ойыншықтарды пайдалануға болады.

Сонымен, егер саусақтар дамитын болса, онда баланың сөйлеуі мен ойлауы дамиды, балабақшадағы көптеген іс-шараларды оқыту ғана емес, сонымен қатар болашақта мектепте де проблемалар жоғалады.

Қортындылай келе, жалпы моториканың, атап айтқанда қолдың әлсіз дамуына байланысты-қазіргі балалардың көпшілігінің жазуға немесе сөйлеу дамуындағы проблемаларға жалпы дайын .стігі. Моторикасы нашар дамыған балалар қасықты, қарындашты ұстай алмайды, түймелерді, етіктерді байлай алмайды. Оларға конструктордың бөлшектерін, басқатырғыштарды, санау таяқшаларын, мозаиканы жинау қиынға соғуы мүмкін. Көбінесе олар модельдеу мен аппликациядан бас тартады, іс-әрекет барысында топтағы құрдастарына ілесе алмайды.

Осы орайда, ата аналар мен мамандар баланың сөйлеуінің дамуын ұзақ уақыт бойы, сөйлеудің нақты дамуына дейінгі уақыттан бастап, үш жастан бастап, ықтимал ауытқуларды болжауға және тиісті жаттығуларды орындауға кірісу қажет. Әр баланың жеке даму процесі мен ерекшеліктерін бағалау үшін мамандар онтогенез процесінде сөйлеу мен тілдің қалыптасу заңдылықтары туралы білімі болуы керек. Логопедияда алдын алудың үш деңгейі ерекшеленеді: біріншілік, екіншілік және үшіншілік алдын алудың, олардың әрқайсысының өзіндік мақсаттары мен міндеттері бар.

Бастапқы алдын алу сөйлеу және тілдік бұзылулардың дамуын азайтуға, сөйлеу және тілдік бұзылуларға әкелетін аурулардың қаупін азайтуға бағытталған шаралар кешенін қарастырады. Шамамен үш жастағы балалар үшін әртүрлі жаттығулар ұсынылады: олардың жалпы денсаулығын нығайтатындар және артикуляциялық аппараттың (ерін мен тілдің) бұлшықеттерінің қозғалғыштығы мен дәлдігіне ықпал ететін арнайы жаттығулар, тыныс алу жаттығулары және дами алатындар саусақ бұлшықеттерінің амплитудасы, күші және дәлдігі. Осы жас тобындағы балалар өздерінің фонематикалық қабылдауын дамытуы керек.

Жаттығулар логопедпен, мектепке дейінгі тәрбиешілермен, ересектермен бірлесіп жасалуы керек және баланың өзі процеске белсенді қатысуы керек.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Янушко Е.А. Развитие мелкой моторики рук у детей раннего возраста- «Мозайкасинтез» 2007, 16с.
2. Черенкова Е.Ф. Оригинальные пальчиковые игры. -М.2007, 232с.
3. Есенжолова Г.Ж. «Хрестоматиялық материалдар, сергіту жаттығулары мен дамыту ойындары арқылы балалардың эмоциялық-танымдық қасиеттерін қалыптастыру және дамыту» Алматы 2008 ж., 92 б.

4. Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалардың оқыту үдерісіне тиімді әдістер мен технологияларды енгізу бойынша әдістемелік ұсынымдарды әзірлеу Әдістемелік ұсынымдар Астана 2019, 87 б.
5. Ольга Новиковская «100 игр для развития мелкой моторики», 2017, 67с.
6. Наталия Володина «Развиваю мелкую моторику. Для детей 3-4 лет» Издательство: Эксмодетство, 2021, 16с.
7. Өмірбекова Қ.Қ., Оразаева Г.С., Төлебиева Г.Н., Ибатова Г.Б. Алматы: Дәуір, 2011. — 648 б. ISBN 978-601-217-205-8. "Логопедия" оқулығы, 42б.
8. Интернет ресурсы Методические рекомендации «Влияние мелкой моторики на развитие речи дошкольников» | Методические разработки | Воспитатель детского сада/ (vospatatelds.ru)

ОӘЖ 371.1

ДИАЛОГ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ АУЫЗЕКІ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУЫ

Серимбетова А., Айдархан М.Е., Құрал К.Ж.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье рассказывается о повышении качества успеваемости и квалификации учащихся с использованием новых эффективных подходов в системе обучения и образования.

Summary: This article describes the improvement of the quality of academic performance and qualifications of students using new effective approaches in the system of education and training.

Қазіргі мектеп қоғамдық және мемлекеттік өмірдің әртүрлі салаларында белсенді еңбек және ақыл-ой қызметіне қабілетті шығармашылық тұлғаны тәрбиелеуге арналған. Бұл ретте білім берудің іргетасы қаланатын, ғылыми білімнің негіздері, танымдық қызығушылықтары мен өзіндік шығармашылық жұмыс дағдылары қалыптастырылатын оқытудың бастапқы кезеңіне ерекше рөл беріледі.

Бастауыш сыныптарда қазақ тілін оқытудың негізгі мақсаты - қарым-қатынастың әртүрлі жағдайларында тілді қолдана білуге үйрету. Мектеп балаларды қазақ тілі бойынша біліммен қамтамасыз етіп, оларды сөйлеу тәжірибесінде қолдануға үйретуі керек. Балалар өз ойларын ауызша және жазбаша түрде білдіруді үйренетін тілді оқыту баланың жалпы дамуына, басқа пәндер бойынша білімді сәтті игеруге әсер етеді .

Бастауыш сынып оқушысының диалогтық сөйлеуін дамыту оқу процесінде пәнаралық байланыстарды қолдану және олардың негізінде пәнаралық лексикалық материалды таңдау арқылы мүмкін болады.

Келісілген диалогтық сөйлеуді меңгеру - бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу дамуының басты міндеттерінің бірі. Оның сәтті шешімі көптеген жағдайларға байланысты (сөйлеу ортасы, әлеуметтік орта, отбасылық әл-ауқат, жеке тұлғаның жеке ерекшеліктері, баланың танымдық белсенділігі және т.б.), олар мақсатты сөйлеу оқыту процесінде ескерілуі керек [1].

Балаларға қазақ тілін оқыту әдістемесінде диалогтық сөйлеуді дамыту ерекше маңызды.

Диалогтік сөйлеуді оқыту барысында баяндауды, сипаттаманы меңгеру үшін алғышарттар жасалады. Біртұтас сөйлеу ситуациялық және контекстік болуы мүмкін. Ситуациялық сөйлеу белгілі бір көрнекі жағдаймен байланысты және сөйлеу формаларында ойдың мазмұнын толық көрсетпейді. Сөйлеуші қимылдарды, мимиканы, демонстрациялық есімдіктерді кеңінен қолданады. Контекстік сөйлеуде, ситуациялық сөйлеуден айырмашылығы, оның мазмұны контекстің өзінен түсінікті. Мәтінмәндік сөйлеудің күрделілігі - бұл нақты жағдайды ескермей, тек тілдік құралдарға сүйене отырып, мәлімдеме құруды қажет етеді. Көп жағдайда ситуациялық сөйлеу сөйлеу сипатына ие, ал контекстік сөйлеу монологтың сипатына ие. Бірақ, Д.Б.Эльконин атап өткендей, диалогтық сөйлеуді ситуациялық сөйлеумен, ал контекстік сөйлеуді монологпен анықтау дұрыс емес.

Диалогтың басты ерекшелігі - бір сұхбаттасушының сөйлеуін екіншісінің тыңдауымен және кейіннен сөйлеуімен алмастыру. Диалогта әңгімелесушілер әрқашан не туралы сөйлесетінін білетінін, ой мен мәлімдемені орналастырудың қажеті жоқ екенін ескеру маңызды. Ауызша диалогтық сөйлеу белгілі бір жағдайда жүреді және жест-ишарамен, мимикамен, интонациямен бірге жүреді. Демек, диалогтың 170 тілдік дизайны. Ондағы сөйлеу толық, қысқартылған, кейде үзінді болмауы мүмкін. Біртұтас диалогтық сөйлеуді меңгеру - бастауыш мектеп жасындағы балалардың сөйлеу дамуының негізгі міндеттерінің бірі. Оның сәтті шешімі көптеген жағдайларға байланысты: сөйлеу саласы, әлеуметтік орта, отбасылық әл-ауқат, жеке тұлғаның жеке ерекшеліктері, баланың танымдық белсенділігі, мұғалімдер, ата-аналар мақсатты сөйлеу тәрбиесі процесінде ескереді.

Бастауыш мектеп жасында бала қарым-қатынас процесінде сөйлеуді үйренеді. Бұл жағдайда диалог негізінен ауызекі сөйлеудің негізгі формасы ретінде дамиды. Мектепте оқудың басталуымен баланың сөйлеуін дамыту екі ерекшелікке байланысты: біріншіден, оның құралдарының тілі мен жүйесі арнайы оқытудың пәніне айналады, екіншіден, жазбаша тілді игеру және монологты оның негізгі формасы ретінде жетілдіру басталады.

Бұл кезеңде жалпы диалогқа сөйлеу формаларына қойылатын талаптар артады. Диалогқа қатысу кейде монологиялық мәлімдеме жасаудан гөрі қиынырақ болуы мүмкін. Өз жолдарын, сұрақтарын ойлау біреудің сөйлеуін қабылдаумен қатар жүреді.

Диалогқа қатысу күрделі дағдыларды қажет етеді:

- әңгімелесуші білдірген ойды тыңдау және дұрыс түсіну;
- жауап ретінде өз пікірін тұжырымдау, оны тіл арқылы дұрыс білдіру;
- әңгімелесушінің ойларынан кейін сөйлеу өзара әрекеттесу тақырыбын өзгерту;
- белгілі бір эмоционалды тонды сақтау;
- ойлар қиетін тілдік форманың дұрыстығын қадағалау [2];

Диалогтық сөйлеу құрылымдардың нақтылығы мен қарапайымдылығымен ерекшеленеді. Әңгімелесу жүріп жатқан нақты шындықтың нақты шарттары, сұхбаттасушының тікелей қарым-қатынасы оларға кеңейтілген мәлімдемелерге жүгінбей-ақ бір-бірін түсінуге мүмкіндік береді [3]. Осы жерден диалог толық емес сөйлемдермен, біржақты жауаптармен, қысқа сұрақтармен сипатталады. Диалогқа арналған толық сөйлемдер түріндегі көшірмелер тән емес. Осыған байланысты диалогтық сөйлеуді оқыту оның ерекшеліктерін ескере отырып жүргізілуі керек, яғни. диалогты тірі қарым-қатынаста қалай естілетінін құруға үйрету.

Диалогтық сөйлеудің саптық бірлігі-диалогтық бірлік-екі немесе одан да көп өзара байланысты белгілердің тіркесімі. Сөйлеудің бұл түрін игеру үшін диалогтық бірліктердің әртүрлі түрлерін игеру керек. Бастапқыда балалар диалогтық бірліктердің элементтерін ғана игереді (сұрақтар мен жауаптар); сұрақтар қоюды, сұраулы сөйлемдер құруды, аяқталмаған диалогтарды толықтыруды үйренеді, содан кейін диалогтың құрылымымен таныса бастайды [4].

Сонымен қатар диалогтық сөйлеуде жаттығуларды орындауда белгілі бір қиындықтар бар:

- әңгімелесушінің көшірмесін тыңдау мен өз репликасын дайындау арасында зейінді бөлу қажеттілігі;
- уақыттың шектелуі (жауапты ұзақ ойластырған кезде диалог бұзылады);
- әңгімелесушінің сөзін тыңдау кезінде және өз жауабыңызды құру кезінде тілдік қиындықтарды жену;
- әңгімелесуші не айта алатынын болжау қажеттілігі;
- өз репликаңызды алдын-ала қарау (сөздерді, грамматикалық құрылымдарды және т.б. таңдау) [5].

Осылайша, бүгінгі таңда оқушылардың диалогтық дағдыларын дамыту мәселелері көптеген жағдайларға байланысты маңызды болып табылады. Біріншіден, қазіргі қоғам жеке тұлғаны қалыптастыруға, даулы жағдайларда қарым-қатынас мәдениетін жетілдіруге, дауды пікірталасқа, мәселені бейбіт талқылауға айналдыруға мүдделі. Екіншіден, мектепке барған бала диалогқа, әртүрлі көзқарастарды талқылауға айтарлықтай мұқтаж. Бұл сөзсіз оқушыны қарым-қатынас мәдениетінің ережелерін ұстануға міндеттейтін пікірталас жағдайларының пайда болуына әкеледі, олардың сақталуы мәселені бейбіт талқылаудың жанжалға өтуіне жол бермейді. Үшіншіден, қазіргі бастауыш мектепте оқу процесін ұйымдастырудың маңызды принциптерінің бірі - мұндай оқытуды жүзеге асыру, онда мұғалім оқу мақсатында талқылауды, яғни диалогты қажет ететін жағдайды жасайды.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Жанпейісова М.М «Модульдік оқыту технологиясы оқушыны дамыту құралы ретінде», Алматы, 2002 ж.
2. Қазақ тілі мен әдебиеті орта мектеп, №1, 2020 ж.
3. Бастауыш мектеп №5-6, 2014 ж.
4. Педагогикалық альманаж №2, 2012 ж.
5. Мектеп – 45 минут №2 2014 ж.

ОЙЫН АРҚЫЛЫ БАЛАНЫҢ АУЫЗША СӨЙЛЕУ ТІЛІ МЕН ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУЫ

Серікбай А.Б., Эминжанова З.А., Юлдашева С.В.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье рассматривается развитие речи и словарного запаса ребенка через использование игры в учебно-воспитательном процессе. Компьютерные игры и мобильные телефоны стали представлять собой увлекательное занятие для многих дошкольников, школьников, студентов и взрослых.

Summary: This article discusses the development of a child's speech and vocabulary through the use of games in the educational process. Computer games and mobile phones have become an exciting activity for many preschoolers, schoolchildren, students and adults.

Сөйлеуді дамыту мәселесі теория мен практиканың өзекті мәселелерінің бірі болып қала береді. Сөйлеу қабілеті адам тұлғасының дамуының маңызды және тән көріністерінің бірі болып табылады.

Сөйлеу - бұл бір жағынан біздің идеяларымызды, ойларымызды, танымдарымызды білдіру құралы.

Барлық тіршілік иелері дыбыстарды көбейту қабілетіне ие, бірақ тек адамда дыбыстар белгілі бір ретпен қосылады, олар мағынамен, логикамен, даналықпен киінеді. Бұл қабілет - сөйлеу. Бұл сізге өз пікіріңізді, сезімдеріңізді, эмоцияларыңызды білдіруге, өзіңізді тұлға ретінде көрсетуге мүмкіндік береді.

Балалар біздің болашағымыз деген анықтаманы дұрыс деп санамаймын. Жоқ, балалар - біздің бүгінгіміз. Олардың ойындарында, іс-әрекеттерінде, мінез-құлқында біз бүкіл қоғамымызды көре аламыз. Отбасымен бірге мектепке дейінгі тәрбие үйлесімді тұлғаны дамытудағы дұрыс бағыттың негізі, үлгісі болуы керек [1].

Бастауыш сынып балаларын тәрбиелеу мен оқытудың көптеген маңызды міндеттерінің бірі - ана тілін оқыту, сөйлеуді дамыту, сөйлеу қарым-қатынасын дамыту.

Бұл міндет бірқатар арнайы, жеке міндеттерден тұрады:

- сөйлеудің дыбыстық мәдениетін тәрбиелеу;
- сөздікті байыту, бекіту және белсендіру;
- сөйлеудің грамматикалық дұрыстығын жетілдіру;
- ауызекі (диалогтық) сөйлеуді қалыптастыру;
- біртұтас сөйлеуді дамыту;
- көркем сөзге деген қызығушылықты тәрбиелеу;
- сауаттылыққа дайындық.

Бала өз сөзінің сұлулығы мен дыбыстылығын сезініп, оны жақсы көретінін, ішкі әлеміне еніп, анық және түсінікті сөйлеуді және ойлауды үйренгенін қалаймын.

Тәжірибе көрсеткендей, сөйлеуді мысал арқылы үйрету керек. Бала дұрыс сөйлеуді естиді, онда салыстырулар, антонимдер, синонимдер қолданылады.

Жайлы диванда айтылған қарапайым, түсінікті әннен, ертегіден баланың ойлау қабілеті дамиды, жақсылық пен сұлулықтың әсерін сіңіреді.

Бастауыш сынып мұғалімдері балалардың сөздік қорын кеңейту, балалардың идеяларын дамыту, жалпы ұғымдарды қалыптастыру туралы үнемі қамқорлық жасай отырып, кез - келген режимде, кез-келген сабақта грамматикалық жүйені игеруге әкеледі.

Қазіргі уақытта мектепте сәтті оқу баланың оқи алатындығына, 100-ге дейін санай алатындығына байланысты емес, бірақ ол өз ойларын сауатты, үйлесімді, кең көлемде жеткізе алатындығына көбірек назар аударады. Ол заңдылықтарды іздеу дағдысын игерді ме, талдауды, жалпылауды, жіктеуді, салыстыруды, қорытынды жасауды біледі ме, логикалық есептерді шешуге дайын ба, бұл өз кезегінде мәселеге дәстүрлі емес көзқарасты қажет етеді.

Сондықтан, бұл жаттығуды қажет ететін процесс екенін түсініп, мен логикалық ойлаудың дамуына үлкен мән бере бастадым. Мен жоспарланған мақсаттарды жүзеге асырудың жана, тиімді тәсілдерін, мүмкіндіктерін, бағыттарын, атап айтқанда сөйлеу тапсырмалары мен жаттығулар арқылы логикалық ойлауды дамытуды іздеймін.

Бастауыш сынып білім беру мекемелерінің қызметі оқушылардың жеке басын, олардың шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін қажетті ортаны құруға бағытталған. Шығармашылық қабілеттер болып жатқан өзгерістерге барабар жауап беру, жаңа мүмкіндіктерді пайдалануға дайын болу, айқын, дәстүрлі шешімдерден аулақ болу, стандартты емес, ерекше идеяларды ұсыну қабілетінде көрінеді. Бірақ ең бастысы, шығармашылық адамның ең жоғары қажеттілігін - өзін-өзі жүзеге асыру қажеттілігін қанағаттандыруға мүмкіндік береді.

Оқытудағы жетістік екі қарама-қайшы процестің дамуымен байланысты: ойлаудың логикалық компоненті (алгоритмделген, кезең-кезеңмен оқыту мүмкіндігі) және ойлаудың шығармашылық компоненті, бұл өз кезегінде тұлғаның интеллектуалды дамуына негіз жасайды.

Қазіргі бала ақпараттық ағымда болды. Әркім оны бағдарлай алмайды. Барлық ақпаратты «қайта өңдеу» көбінесе өте қиын міндет болып табылады. Бұл мәселені шешу және балаларды мектепте оқуға сәтті дайындау, компьютерлік технологияларды игеру үшін белгілі бір білім қажет емес, сонымен қатар дәйекті және логикалық ойлау, болжау, ақыл-ойды күшейту мүмкіндігі қажет [2].

Логика заңдары көбінесе логикалық ойлау ережелері ретінде әрекет етеді. Логиканы дамыту үшін жаттығу қажет. Бастауыш сынып балалары үшін бұл оның психикалық процестерінің маңызды құрамдас бөліктерінің бірі. Логикалық әдістерді меңгеру себеп - салдарлық байланыстарды орнатудың жеңілдігі мен жылдамдығын анықтайды және сөйлеу белсенділігін дамытады.

Логикалық ойлауды оқытудың кейбір әдістері мұғалімдерге жақсы таныс, олар даму жаттығуларымен, тапсырмалармен тығыз байланысты.

Сөйлеуді дамыту үшін балалармен жұмыс жасай отырып, мен көп нәрсені істеп жатқанымды және қолданатынымды түсіндім.

Ойын, ойлауды дамыту, сөздік, жұмыс, шығармашылық, таным, өзін - өзі дамыту-бұл сөйлеуді дамыту сабақтарында бастауыш сынып оқушысының логикалық даму мәселесіне жүгінген кезде мұғалімнің назарын аударатын негізгі компоненттер.

Ойын жеке тұлғаны, оның санасы мен өзін-өзі тануын қалыптастырудың қажетті шарты болып табылады: бұл психикалық және сөйлеу дамуының негізгі факторы. Ойын байланысы - бұл баланың сөйлеу белсенділігін қалыптастыру және жетілдіру жүзеге асырылатын қажетті негіз [3].

Ойын сабақтары жас ерекшеліктеріне сәйкес өткізіледі, жинақталған материал, ойындарды режимдік сәттерде қолдануға болады. Сабақтар кіші топтар бойынша өткізіледі, балалармен жұмыс барысында пысықталған өзіндік құрылымы бар [4].

Балалар оқиғаларды жеткізуде дәйектілікті сақтауға, диалог жүргізуге, сөздік қорын кеңейтуге, зейінді, байқағыштықты, табандылықты дамытуға үйренеді. Олар жоспарлауды, жазуды, айтуды, дұрыс сұрақтар қоюды, қызықты және ерекше шешімдерді табуды үйренеді.

Сабақтарда көрнекі, практикалық және ауызша оқыту әдістері қолданылады. Сабақтар коммуникативті-танымдық негізде құрылған, бұл балалардың шығармашылық тәуелсіздігін білдіреді. Сөйлеуді, ауызша - логикалық ойлауды, есте сақтауды және қиялды дамыту өз бетінше ойлайтын, шығармашылық тұлғаны тәрбиелеуге мүмкіндік береді.

Сабақ жүйесінің мазмұны педагогикалық оптимизм, гуманизм қағидаттарына сүйенеді және балалардың өзіне және айналасындағыларға құрметпен қарауға, әңгімелесушінің пікіріне төзімділікке тәрбиелеуге бағытталған. Мұндай сабақтар балаларға қарым-қатынас құралдарын игеруге көмектесіп қана қоймайды, сонымен қатар оларды қарым-қатынас процесінде ойлар, сезімдер мен мінез-құлық арасында тығыз байланыс бар екеніне сендіреді. Бұл ойын сабақтары оның әрбір қатысушысына құрдастарының, тәрбиешілерінің және ата-аналарының естуіне және түсінуіне көмектеседі.

Баланың ауызша логикалық есептерді шешу қабілеті көбінесе оның сөйлеуінің даму деңгейіне байланысты. Логикалық тізбектерді дамытудың бастапқы деңгейі көбінесе сөйлеуді дамыту мақсатында қолданылатын жаттығулар мен ойындарға негізделген.

Іс-шаралардың тиімділігін арттыру үшін мұғалім кері байланыс орнатып, процестің барысы және оның нәтижелері туралы ақпарат алуы керек. Осылайша, осы тәжірибені жүзеге асыру кезінде білімді бекіту, мотивациялық көзқарастарды өзгерту үшін ата-аналармен тығыз байланыс қажет.

Диагностика процесі кез-келген мектепке дейінгі мекеменің кез-келген білім беру процесінің ажырамас бөлігі болып табылады. Нәтижелер сөйлеуге дайындық деңгейінің жоғарылағанын көрсетеді. Балалардың жауаптарында «менің ойымша:», «сенікі дұрыс емес» және т. б.

Нәтижесінде балалар ересектермен және құрдастарымен сөйлеу қарым-қатынас нормаларын біліп қана қоймай, бұл білімді тек сабақ барысында ғана емес, сонымен қатар нақты өмірлік жағдайларда да қолдана бастады. Балалар

бір-біріне әлдеқайда мұқият және мейірімді бола бастады, жанжал жағдайларының саны азайды. Сонымен қатар, олардың лексикалық қоры едәуір байытылды, ол сөздіктегі сөздер мен сөз тіркестерімен толықтырылды.

Менің мақалам мұғалімдерге балалар мен ата - аналардың қарым - қатынасын түзету, бастауыш сынып балалардың сөйлеу және коммуникативті құзыреттілігін қалыптастыру мақсатында отбасылармен өзара әрекеттесуді жетілдіруге көмектеседі, балалар мен ересектердің еркін пікір алмасуына мүмкіндік береді, оларды бір-бірімен қарым-қатынас жасауға үйретеді, эмоционалды көңіл-күйді арттырады деп үміттенемін.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту» ҚР МЖМБС 2001-2019ж;
2. Қаженбаева А.Е. Бала танымын ойынмен дамыту // Отбасы және балабақша. - 2014. - №1. - 9-10 б.
3. Қоянбекова С. Ойын мақсатын талдау және оның мәні //Қазақстан мектебі. -2012. - №1-2. - 45-49 б.
4. Молдагаринов Аскар «Казахские детские игры», Оқулық: Алматы-2018-12 б

ОӘЖ 376.3.018.42

ЕСТУ ҚАБІЛЕТІ ЗАҚЫМДАЛҒАН БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТҮЛҒААРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТАРЫН ОҢТАЙЛАНДЫРУ ЖҰМЫСТАРЫ

Сәбит А.С., Алменбетова Б.А., Кожаметова К.Ж.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются особенности формирования межличностных отношений у младших школьников с нарушением слуха и методы применяемые на основе оптимизации работы.

Summary: The article discusses the features of the formation of interpersonal relationships in younger schoolchildren with hearing impairment and the methods used on the basis of work optimization.

Белсенді тұлғаның негізгі қасиеттерінің дамуы мектеп жасынан басталады және көбінесе оның қоғамдағы дамуына байланысты. Бастауыш мектеп жасы-бұл психологиялық дамуда жеке қасиеттерді қалыптастыруға арналған уақыт аралығы. Тұлғааралық қарым-қатынас проблемаларын дамытудың маңыздылығы-есту қабілеті бұзылған балалардағы өзін-өзі тану деңгейін оңтайландыру кезінде балалардың эмоционалды жағдайын, толеранттылық пен сәттілікті жақсарту.

Жалпы педагогикада адамдар есту қабілеті бұзылған балалардың дамуы мен тұлғааралық қарым-қатынасына көп көңіл бөледі. (В.Л. Белинский, А.Г. Белов, Н.Н. Белова, Т.Г. Богданова, Э.А. Вийтар, Ю.В. Гайдова, Ю.А. Герасименко, В.Г. Петрова, В. Петшак, Е.Г. Речицкая) [1].

Қалыпты есту қабілеті бар балалар адамның эмоционалды жағдайындағы, тұлғалық ерекшеліктеріндегі және тұлғааралық қатынастар туралы білімдеріндегі айырмашылықтарды өте ерте түсінеді. Егер ересек бала қалыпты есту қабілетіне ие болса

Оларға әртүрлі жағдайларда өзін қалай ұстау керектігін жүйелі түрде үйретіңіз және олар құрдастарымен жағымды қарым-қатынасты дамытады. Қалыпты есту қабілеті бар балалардың сөйлеу дамуы мектепке дейінгі кезеңде күшейіп, қарым-қатынас құралына айналды, бұл балалардың оқуы мен жеке дамуына қолайлы жағдай жасады [2].

Сыныпта есту қабілеті бұзылған балалар арасындағы тұлғааралық қарым-қатынастың дамуы олардың эмоцияларына байланысты, оларды сыныптастарымен қарым-қатынас жасау, бірлескен іс-шараларға қатысу және оқу сияқты қалаулары бойынша бағалауға болады. "Әдіс дұрыс болғанша, өмірге есік ашық болады, қалыпты адамдармен жұмыс істеу мүмкіндіктері болады және өзара әрекеттесудің тілін оқытудың барлық әдістеріне негіз бола алатын өзара әрекеттесудің жоғары формалары болады". (Л.С. Выготский, 1995) [3].

Тұлғааралық қарым-қатынас түрлеріне келетін болсақ, ең көп қолданылатын классификациялар А.В. Киричуктың жіктелуі болып табылады. Тұлғааралық қатынастар үш негізгі топқа бөлінеді:

- 1) оң қарым-қатынас - серіктестік, көмектесе білу, жанашырлық, түсіністікпен қарай білу;
- 2) индифферентті қатынастар - немқұрайдылық, қаталдық;
- 3) теріс қатынастар - антипатия, сенімсіздік, күдік, дөрекілік, жақтырму [4].

Тұлғааралық қарым-қатынасты оңтайландыру үшін қолданылатын әдістер: бақылау, әңгімелесу, рөлдік ойындар арқылы түзету, ситуациялық әдістер, әлеуметтік өлшеу әдістері және жалпы күшейту жұмыстары. Зерттеуде қолданылатын тапсырмалар мен ойындарға, мысалы, "екі үй", "түсті әлеуметтік өлшем", "ауызша таңдау әдісі", "достарыңыз салған суреттер", "мұғалімдер мен оқушылар", "мен және менің достарым" кіреді.

Әлеуметтік метрология әдістері тұлғааралық қатынастардың құрылымын зерттеуге мүмкіндік береді. Басқа әдістерден айырмашылығы, әлеуметтік өлшем топтағы орта мектеп оқушыларының динамикасы мен мінез-құлқын бақылауға көмектеседі. Ойын әдісінің ерекшеліктері әр оқушыны тереңірек зерттеуге ықпал етеді және бұл балалардың қабылдауы мен өз құрдастары үшін өзін-өзі көрсету қабілетінің маңыздылығын анықтаудың тиімді әдісі.

Рөлдік ойындар мен драмалық қойылымдар есту қабілеті нашар балалардың әртүрлі қарым-қатынас жағдайларына қатысуын түсінуге жағдай жасайды. Сондықтан ойын әрекетінде балалар өз ойларын, талаптарын, тілектерін білдіруге және мақсаттарына жетуге үйренеді ("тіс дәрігеріне барыңыз", "қажетті заттарды сатып алыңыз", "пойызға отырыңыз", "сантехник (электрик) сізге келеді" тренингі).

Есту қабілеті бұзылған бастауыш сынып оқушыларының тұлғааралық қатынастарын оңтайландыру бойынша түзету-дамыту жоспары

Бағдарламаның компоненттері, жұмыс мақсаты, жұмыс мазмұны

Бірінші бөлім: Бастауыш сынып оқушыларының қарым-қатынас дағдыларын дамыту мақсаты: есту қабілеті бұзылған бастауыш сынып оқушыларының қарым-қатынас дағдыларын, яғни бастауыш сынып оқушыларының достық қарым-қатынасын ойын түрінде дамыту. Өртүрлі жағдайлардың мысалдарында достар

Қарым-қатынас орнатыңыз. Мақсат: 1) Балаларды өмірдің өртүрлі жағдайларында бір-бірімен достық қарым-қатынас орнатуға үйрету; 2) Эмпатияны дамыту және оларды бір-бірімен серіктес болуға үйрету; 3) қарым-қатынасты дамыту үшін вербалды емес дағдыларды (мимика, жест-ишара және т.б.) қолданыңыз. Серіктес болуды, бір-біріне көмектесуді, бір-бірімен келісуді немесе бір-біріне берілуді және бір-бірінің эмоционалды күйін түсінуді үйреніңіз. Сабаққа "сипау", "өзара түсіністік" және "көзбен байланыс" сияқты ойындар кіреді.

Екінші бөлім: ынтымақтастық дағдыларын дамыту, ынтымақтастықтың мақсаты: есту қабілеті бұзылған бастауыш сынып оқушылары тобы арасында байланыс орнату. 1) топта қолайлы психологиялық жағдай жасау; 2) топтық жұмыс кезінде өзін-өзі толық бағалауды үйрету; 3) топтық жұмысты үйрету; екінші бөлім балаларға топта бірге жұмыс істеуге мүмкіндік беруге бағытталған. Сабақ ойын түрінде өткізіледі. Студенттер шығармашылық тапсырмаларды орындау үшін бірге жұмыс істейді. Өрқайсысы берілген тақырыпқа бірге сурет салады және "пластилиннен ағаш жасаңыз" және "артқы жағында сурет ойнаңыз" сияқты бірнеше тапсырмаларды орындайды. Тапсырманы орындау барысында студенттер бір-біріне көмектесуді үйренді.

3 - блок. Аралас сабақтар. Естуі зақымдалған балалар мен еститін балалар бірге өткізілетін сабақтар. Мақсаты: 1) Есту қабілеті бұзылған балалардың еститін балалармен топтық өзара іс-қимыл дағдыларын дамыту; 2) Есту қабілеті бар балаларға толерантты қарым-қатынасты қалыптастыру; 3) Есту қабілеті бұзылған балалардың бірлескен қызметін ұйымдастыру. Сабақтарда сюжеттік-ролдік ойындар өткізіледі («паровоз», «арқамен арқаға», «көзді жұмып қол алысу» т.б ойындар). Сабақ барысында балалар бір-біріне көмектесіп, қолдау көрсетуді игереді. Есту қабілеті зақымдалған балалар басқа балалармен тіл табысып, әлеументтендіруге ықпал етеді.

Тәжірибелік бөлім

Зерттеу жұмысы Шымкент қаласы, «Есту қабілеті зақымдалған арналған арнайы мектеп-интернаты» мекемесінде өткізілді. Анықтау эксперименті кезінде балалардың бір-біріне деген қарым-қатынастары, жеке эмоционалды мінез-құлқы бақыланды. Жұмыс барысында оңтайландыруға арналған бағдарлама қолданылды.

Зерттеу жұмысының кезеңдері:

1) 1 - апта – анықтаушы эксперимент: оқушылардың тұлғааралық қарым-қатынас ерекшеліктерін зерттеу.

2) 2-4 – апта – қалыптастырушы эксперимент. Зерттеуге қатысқан оқушыларға дайындалған бағдарлама бойынша жұмыс жүргізу кезеңі

3) 5-6 – апта – бақылау эксперименті

Қолданылған ойын-тәсілдер мысалы. Сюжетті-рольдік ойын арқылы мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту, сөздік қорын байыту, қарым – қатынас әрекетін белсендіру. «Көше» сюжеттік-рөлдік ойыны. Бағдарламалық мазмұны: 1.Балаларға көліктердің түрлері, жүргізушілердің еңбегі және көше қозғалыстарының ережесі туралы түсінік беру. Балаларға бағдарламаның атқаратын жұмысын, автобуска міну, көшеден өту ережелерін үйрету. Көше ережелерінің белгілерін түсінуге, ажырата білуге үйрету, көше қозғалыстарының ережелері жайлы білімдерін кеңейту. 2.Көше қозғалыстарының негізгі ережелеріне бағына білуге тәрбиелеу. Ойын атрибуттарын жасау, реттеушіні, жаяуларды, жүргізушілердің рөлін ойнауды үйрету. Атрибуттар: түрлі көліктер, коляскалар, велосипедтер, бағдаршам, белгілер, реттеушінің жұмыс киімі, жаяуларға арналған белгілер, жаяулар, жүргізушінің куәлігі,реттеушінің таяғы. Қатысушылар: полиция-реттеушісі, МАИ инспекторы, жүргізушілер, жаяулар

Театрландырылған ойындар ойнау барысында балалар кейіпкерлердің көңіл – күй сезімдерімен танысады, олардың сыртқы пішіндерін өзгертудің тәсілдерін игереді және мінез – құлық сезімдерінің өзгеру себептерін тереңірек түсінеді. Әдеби немесе фольклорлық негіздегі мазмұн театрландырылған ойындардың ерекше сипаты болып табылады. Оларды екі топқа бөлуге болады: драмалау және режиссерлеу. Бұлардың әрқайсысы өз кезегінде бірнеше топқа бөлінеді. Адамдарды, жануарларды, әдеби кейіпкерлерді, тақырып негізіндегі рөлдік диалогтар, бір немесе бірнеше шығармалар бойынша спектакльдер қойылымдары, алдын – ала дайындық жасамай сюжеттік ойындарды импровизациялау – драмалық ойындардың түрлері болып табылады.

Қорытындылай келе, нашар еститін оқушалармен жұмыс барысында мұғалім тиімді әдістерді қолдана отырып, оқушыға ақпараттарды қабылдап, достары мен адамдар арасындағы қарым-қатынас дағдыларын, әлеуметте өмір сүруге, қоғамдық еңбекке қатысуға бейімдейді.

Есту қабілеті зақымдалған балаларды тәрбиелеу кезінде олардың қарым-қатынас ортасын кеңейтуге, басқалармен араласу кезінде қарым-қатынас ережелері мен нормаларын қабылдауға, қарым-қатынас процесінде басқалардың эмоционалдық жай-күйін, олардың жеке тұлғалық қасиеттерін анықтай алу қабілетін қалыптастыруға, моральдық тәртіп ережелерін орындауына жағдайлар жасау керек.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Речицкая, Е.Г. Формирование отношений сотрудничества в процессе учебной деятельности

слабослышащих школьников младших классов // Вопросы теории и практики сурдопедагогике. -М., 2015.- Вып.1.-С. 96-101.

2. Вийтар, Э.А. Особенности понимания дружеских отношений ослабослышащих школьников: сб. науч. тр./ Исследование личностидетей с нарушениями слуха. - М.: АПН РСФР, 2016. - С.6-13.

3. Киричук А.В. Самостоятельное общение глухих школьников в процессе совместной деятельности. // Дефектология. - 2014. - № 4.- С. 38-43.

4. Гайдова, Ю.В. Формирование межличностных отношений детей с нарушением слуха младшего школьного возраста: Автореф. дис. ...канд. пед. наук / М, 2015

ОӘЖ 378.36

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ДАМУЫ

Смайл А., Алпысбай Г., Б., Бегалы Б. Б.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье рассказывается о факторах, определяющих педагогико-психологическое развитие младших школьников, а также об особенностях развития психических процессов.

Summary: This article describes the factors that determine the pedagogical and psychological development of younger schoolchildren, as well as the features of the development of mental processes.

Жеке тұлғаны қалыптастыру және баланың дамуы мәселесі практикалық және теориялық педагогика мен педагогикалық психологияның өкілдері үшін зерттеудің маңызды тақырыптарының бірі болып табылады, олардың міндеттері жеке тұлғаны дамытудың, қалыптастырудың және әлеуметтендірудің ең тиімді жағдайларын анықтау болып табылады. Бұл міндеттерді сәтті шешудің негізі - белгілі бір жастағы балалардың психологиялық ерекшеліктерін ескеру, оқу-тәрбие жұмысын құру.

Отандық педагогикада «бастауыш мектеп жасы» ұғымына сәйкес келетін жас кезеңі 6-11 жасқа сәйкес келеді. Бұл ерекше кезең, өйткені дәл осы жаста болашақ моральдық мінез-құлықтың негізі қаланады, негізгі моральдық нормаларды игеру, жеке тұлғаның бағыты қалыптасады, бейімділік пен талант, сәйкесінше олардың дамуына деген қажеттілік пайда болады. Осы жастағы балалардың жоғары сезімталдығы олардың жан-жақты дамуының үлкен әлеуетті мүмкіндіктерін анықтайды, ал дұрыс педагогикалық тәсіл баланың ашылуына және үйлесімді дамыған тұлғаның дамуына ықпал етуді [1].

Педагогика мен психологияда әртүрлі жас кезеңдеріндегі балалардың психикалық дамуын анықтайтын факторлардың бірнеше теориялары бар. Мысалы, З.Фрейдтің теориясы бойынша тұлғаның дамуы биологиялық факторлардың әсерінен және отбасылық қарым-қатынас тәжірибесімен түсіндіріледі. Бұл жағдайда психикалық дамудың бес кезеңі ерекшеленеді, әр кезеңде баланың мүдделері дененің белгілі бір бөлігіне бағытталған. 6-12 жас жасырын кезеңге сәйкес келеді [2].

Жан Пиаженің танымдық теориясы адамның ақыл-ой дамуында төрт негізгі кезеңнен өтетіндігіне негізделген:

- сенсомоторлы немесе сенсорлық-моторлы - туғаннан екі жасқа дейін;

- екі жылдан жеті жылға дейін;
- нақты ойлау кезеңі - жеті-он бір жас;
- он бір жастан он сегіз жасқа дейінгі формальды-логикалық (дерексіз)

ойлау кезеңі [3].

Осылайша, Пиажедегі бастауыш мектеп жасы - бұл белсенді психикалық дамудың үшінші кезеңі немесе Выготский теориясы бойынша оқу іс-әрекетінің басым кезеңі. Әрбір жас кезеңі дененің физиологиясы мен жүйке белсенділігіне байланысты өзіндік ерекшеліктерімен сипатталады. Мектепте оқу мүмкіндігін қамтамасыз ететін физикалық және психофизиологиялық дамудың жалғасуы аясында зерттелетін жастағы балалар үшін келесі жағымды және жағымсыз белгілер тән: бір жағынан-танымдық қажеттіліктер мен ауызша-логикалық ойлаудың белсенді дамуы, екінші жағынан ми мен жүйке жүйесінің жұмысын жақсарту - психикалық өнімділіктің тұрақсыздығы, шаршаудың жоғарылауы; жүйке-психикалық осалдық; бір тақырыпқа ұзақ уақыт назар аудармау, қозғалыстық пен эмоционалдылықтың жоғарылауы да тән.

Мектепке келу баланың өміріне айтарлықтай өзгерістер енгізеді, өйткені бұл кезеңде оның өмірлік стереотиптері бұзылады - күн режимінен оның әлеуметтік рөлінің маңыздылығына дейін. Енді оған әлеуметтік маңызды міндеттерді орындау жүктеледі, ол үшін ол күш-жігерді, ұйымшылдықты, зейінді, жауапкершілікті және т.б. шоғырландыруды талап етеді. Оның өмірінде жаңа әлеуметтік байланыстар пайда болады – «оқушы-мұғалім», «оқушы-сыныптас». Осылайша, ол жаңа әлемге енеді және кәсіби педагогикалық тәсілді қолдана отырып, жеке қасиеттерді одан әрі табысты қалыптастыру және оқу процесін түсіну үшін бейімделуге көмек қажет болатын өте қиын жағдайға тап болады.

Педагогикалық процесті дұрыс құру үшін танымдық процестерді анықтайтын осы жас тобындағы балалардың психикалық процестерінің даму ерекшеліктерін ескеру қажет [4].

Қабылдау ерекшеліктері. Мектепке балалар қабылдаудың жеткілікті дамыған қарапайым түрлерімен келеді: мөлшері, пішіні, түсі. Алайда, қабылдау процесі - бұл объектінің ерекшеліктерімен анықталады: олар ең бастысы емес, көзге түсетін нәрсеге назар аударады - жарқын түс, ерекше пішін және т.б., сонымен қатар бастапқы заттар мен объектілерді саралаудың нашар дамыған қабілетімен ерекшеленеді, сондықтан олардың назарына назар аудару қажет бөлшектер.

Бастауыш сынып оқушыларының назары еріксіз басым және оны ерікті күш-жігердің, жоғары мотивацияның және қызығушылықтың арқасында сақтауға болады. Орташа алғанда, бұл жаста балалар бір затқа 10-20 минут назар аударма алады. Ол біртіндеп белсендіріледі, бірақ негізінен жас кезеңінің соңына дейін тұрақсыз болып қалады. Сондықтан зейінді шоғырландырудан өзін-өзі ұйымдастыруға және бөлуге, оның динамикасын тапсырма мен бүкіл жұмыс күні ішінде мезгіл-мезгіл ауыстыруға бағыттау ұсынылады.

Кезеңнің басында ерікті жады әлі жақсы дамымаған, қалыптасу күйінде, негізінен олар үшін қызығушылық тудыратын материал есте қалады. Есте

сақтаудың жылдамдығы мен дәлдігі эмоциялар мен қарым-қатынастарға тікелей байланысты. Бірақ, есте сақтау мен ойлаудың байланысы және жақсы дамыған механикалық жады бар. Біртіндеп, оқу іс-әрекеті барысында есте сақтаудың барлық түрлері дамиды: ұзақ мерзімді, қысқа мерзімді және жедел, олар кезеңнің соңында түпкілікті қалыптасады..

Балалардың ақыл-ой белсенділігі ерекше мәнге ие, өйткені ол адамның интеллектуалды және әлеуметтік дамуының негізі болып табылады. Осы кезеңдегі балаларда ойлауды қалыптастыру процесі визуалды-бейнеден ауызша-логикалық ойлауға көшуді бастан кешіреді. Логикалық пайымдау нақты көрнекі материалға негізделген. Кейіннен оқу қызметі мен ғылыми ұғымдарды игеру барысында теориялық ойлау да дамиды. Кезеңнің соңында балалардың ақыл – ой іс-әрекетінде айқын жеке айырмашылықтар байқалады – «ойшылдар» және «суретшілер» ерекшеленеді. Ақыл-ой әрекетінің әлсіз қалыптасуы баланың алған білімінің үзінді немесе қате болып шығуына әкеледі, оқу процесін айтарлықтай қиындатады және оның тиімділігін төмендетеді.

Қиялдың дамуындағы негізгі бағыт тиісті білім мен идеялар негізінде шындықты неғұрлым нақты және толық көрсетуге көшумен сипатталады. Егер бірінші сынып оқушылары үшін қиял негізінен белгілі бір таныс пәндерге сүйенетін болса, онда уақыт өте келе ауызша сипаттама негізінде қалыптасқан бейнелерге-идеяларға сүйене отырып, өнімді презентация дамиды; қиял басқарылатын процеске айналады, ал жасалған кескіндер іс-әрекеттің міндеттерімен тығыз байланысты болады.

Сөйлеу жоғарыда аталған барлық танымдық процестердің дамуына делдал болады және оқу және тәрбие міндеттерін шешуде маңызды рөл атқарады. Сөйлеудің даму деңгейі қарым-қатынас пен таным қажеттілігін анықтайды.

Осы кезеңде белсенді дамиды және өзін-өзі бағалау, негізінен оқу іс-әрекетіндегі жетістіктерге байланысты және көбінесе өзін-өзі бағалаудың жеткіліксіздігі немесе жоғарылауы, өзін-өзі сынаудың болмауы немесе басқаларға өз жеке басына деген сұраныстың жоғарылауы байқалады, бұл кейіннен көптеген кешендер мен негізсіз үміттер түрінде елеулі проблемаларға әкелуі мүмкін.

Әлеуметтік байланыстарды орнатуға келетін болсақ, бұл жаста балалар өте көпшіл және құрдастарымен достық қарым-қатынастың пайда болуына ашық, жеткілікті қарым-қатынас тәжірибесіне ие және ересектермен (оқушы-мұғалім) және жаңа деңгейдегі басқа балалармен (дос, сыныптас, сынып) әлеуметтік байланыстарды дамытуға дайын.

Осылайша, бастауыш мектеп жасы - бұл жеке сипаттамаларды, оқу мотивтерін қалыптастыруды, тұрақты танымдық қажеттіліктер мен қызығушылықтарды дамытуды бастау үшін ең оңтайлы болып табылатын белсенді өзгерістер мен қайта құру кезеңі. Осы жастағы негізгі жетістік оқу әрекетінің басты сипатымен белгіленеді және келесі жылғы оқытудың анықтаушы болып табылады: бала оқуға құмартуы, оқи білуі және өз күшіне

сенуі қажет. Сонда ғана бастауыш мектеп оқушысы ең жауапты кезеңнен өтті деп есептеледі.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. М.Мұқанов. Жас және педагогикалық психология. Алматы, 2013
2. Мухина, В.С. Возрастная психология. - 4-е изд., / В.С. Мухина - М.: Academia, 2019. - 456 с.
3. Семаго, Н. Семаго М. Теория и практика оценки психического развития ребенка. Дошкольный и младший школьный возраст [Текст] /Н. Семаго, М. Семаго– СПб.: Речь, 2016. – 385.
4. Аймауытов Ж. Психология – Алматы: Санат, 2015

ОӘЖ 37.015.4

ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕНІҢ БАЛА ӨМІРІНДЕГІ МАҢЫЗЫ

Сопбек А.А., Айдарханқызы Н. Шамшадин Н. Ш.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В этой статье рассказывается о значении национального воспитания в жизни ребенка.

Summary: This article describes the importance of national education in the life of a child.

Еліміздің ертеңгі болашағы жас ұрпақты азаматтық пен имандылыққа баулу — тәрбиенің басты міндеттердің бірі. Бұл саладағы күш-жігер, алдымен, бүлдіршіндерді отаншылдыққа тәрбиелеуге бағытталуы тиіс. «Отан» деген ұғым балаға дүние есігін ашатын туған жері, кең байтақ гүлжазира даласы. Балаға «Отан», «туған жер» дегеніміз — тарихи қалыптасқан әлеуметтік, саяси және мәдени орта. Тарихқа көз жүгіртсек, халқымыз, ата-бабаларымыз ғасырлар бойы жинақтаған өмір тәжірибесін, бай рухани қазынасын жас ұрпақты тәрбиелеуді пайдаланған бала тәрбиесіне ерекше мән бере, үміт арта, сергек қараған. Жас ұрпақтың алдына асқарлы мақсат қойылып, келелі міндеттер жүктеген. «Болашақ ел қамқоры», «Отан қораушысы», «Шаңырақ иесі», — деп жақсы сөзін қазақ халқы баласына арнаған. Отанды сүю халық ауыз әдебиетінде, ақын жыраулардың шығармаларында, халықтың тәрбие-дәстүрлері, әдет-ғұрыптары, отбасындағы тәрбие, халық ойындары мен мерекелері, музыкалық шығармалары, бейнелеу өнері, қол өнері туындыларында тәрбиелік мазмұнда көрініс тапқан. Жас ұрпақты намысшылдыққа, ерлікке, отаншылыққа «Ер жігіт елі үшін туады» деп, кішіпейілдікке «Кішіпейіл болсаң, кішіреймейсің» деп, бауырмашылыққа, білімпаздылыққа, ақылдылыққа «Ақыл азбазды, бегім тозбайды» деген, тазалыққа «Тазалық — саулық кепілі», еңбекке.

«Еңбек түбі — береке» дей келе туған жер табиғатын, ерлік дәстүрін сүюге тәрбиелеген. Адам бойындағы сапалы адамгершілік қасиеттерді жаман әдет, жат мінез-құлықтарға қарсы қоя отырып, жамандықтан жирену керек деген екен. Балалар тіл мәдениетін үйретіп, шығармашылыққа тәрбиеледі.

Мектеп жасына дейінгі балалар мекемелерінде бала жас кезінен бастап көпшіл, ынтымақшыл, үлкенге сый-құрмет көрсете білетін өнегелі адам болуға, адамгершілікке тәрбиелейді [1].

Халқымыздың ежелден берік ұстаған әдеп-салтының бірі — адамдар арасындағы ілтипатты қарым-қатынастар, екі жақты сыйластық. Сол себепті жас үлкенді сыйлап атын атамай, оларды:

«Ата, әже, апа, аға, тәте, көке, әпке, жеңге» — десе жасы кішілерді үлкендер өз тарапынан: «Інішек, қарындас, шырағым, бауырым т.б», — деп құрметтеп атайды. Ұрпақтан ұрпаққа ауысқан бұл өнегелі әдепті біз қазақтың мақал-мәтелдермен нақыл сөздерінен, бүгінгі таңдағы шығармалардан көптеп кездестіреміз. Мысалы: «Үлкенге — құрмет, кішіге — ізет», «Әдепті бала өсірсен, елдің абыройы» осы сияқты сөздер әрқашанда әдептілікті сақтағаның, сыпайы, кішіпейіл адамды үлгі, жас ұрпақтың тәлімді, тәрбиелі болып өсуіне назар аударып, көңіл бөліп отырған. Сондай-ақ сырттан жасы үлкен адам кіргенде, тұрып сәлем беру, орнынан тұруға көмектесу, шығарып салу — жас балаға тән деп санаймыз. Қонаққа сай құрмет көрсету — үлкен арыс, бұлжымас міндет.

Мектеп жасына дейінгі балалар тәрбиесіндегі ұлттық тіл дамытуындағы басты міндет — балалардың сөйлеу тілін жетілдіру. Тіл дамыту әдіс-тәсілдер арқылы жүзеге асыру. Ол сұрақ-жауап, сөздік қорды дамыту, сөйлесу, әңгімелесу, көрнекілік. Әр сабақ сайын тақырыпқа сай көрнекілік құралдар, түрлі суреттер, кестелер, сабақты көркемдеп отырса, балалардың сөздік қоры біршама толығады деген ойдамыз. Заман өзгерген сайын әдіс-тәсілдер көбейіп, жаңарып, толығып отыр. Әр түрлі жаңа технологияларды өз тәжірибемізде қолданып жүреміз. Сонымен қатар қазақ тіліне үйреткенде балалардың жас ерекшелігін ескеру әдіс-тәсілдерді таңдауымен сай келеді, сабақ өткізгенде бірінші орынға ойын түрлері қойылады. Адам мәдениеті ойын арқылы дамиды, демек, балалық шақтан бастап қартайған кезге дейін адамды ойын жетелеп отырады. Ойын дегеніміз не? Ойын — қоғамдық тәжірибені қалыптастыру бағытындағы іс-әрекеттің бір түрі, яғни тәртіпті, өзін-өзі басқаруды жетілдіреді. Ойын — мектеп жасына дейінгі балалардың негізгі іс-әрекеті. Ақын Н.Баймұхамедов: «Ойын ойнап ән салмай, өсер бала болар ма?» деп айтқандай, баланың өмірінде ойын ерекше орын алады деп санаймыз [2].

Мектеп жасына дейінгі мекемелердегі ұлттық тәрбиенің бала өміріндегі маңызына байланысты келесі жұмыстар түрлері қолданылады:

Қазақ тілі — тіл үйрету барысына әрбір сабақта ойын түрлерін және өзара сөйлесу үлгілерін қолданған дұрыс. Сабақ барысында ойын элементтерін дидактикалық материал ретінде пайдаланудың пайдасы бар. Ойын арқылы баланың бойына адамгершілік қасиеттерін, өмірге құштарлығын қалыптастыруға болады.

Ұлттық ойындар — сабақ өткізгенде бірінші орынға ойын және ойын түрлері қойылады. Ойын — балалар өмірінің нәрі, яғни оның рухани жетілуі мен табиғи өсуінің қажетті алғышарты және халықтың салтын үйренуде, табиғат құбылыстарын тануда олардың көру, есту, сезу қабілеттерін,

зейінділікпен дамыту. Ойын арқылы балалар қоғамды тәжірибені меңгереді, өзінің психологиялық ерекшеліктерін қалыптастырады. Ойын баланың жан-жақты дамуын көздейтін, оның тілін жаттықтыратын, қимыл-қозғалысын жетілдіретін, белсенділігін арттыратын, басқа адамдармен қарым-қатынасын реттеп, құрдастарымен ұйымшылдығын арттыруға негіз болып табылады. Халқымыздың тарихи-мәдени мұраларының түрлері өте көп. Солардың қай-қайсы да адам игілігіне қызмет етуге бағытталған. «Орамал ілу», «Асық ату», «Түйілген орамал», «Қыз қуу», «Ұшты-ұшты», т.б ұлттық ойындар баланың сөздік қорын молайтуға, өмір тәжірибесін кеңейтуге, ептілік қабілетін жетілдіруге өз әсерін тигізеді.

Ұлттық мерекелер — әрбір халықтың осы күні жарқыратып, көрсететін мәдениет мен дәстүрлі ұлттық тағамдары болады. Дәстүр бойынша бұрын Наурыз мейрамын бүкіл ауыл, ел болып, әсіресе жастар жағы түгелдей таң шапағатын қарсы алудан, тазаланған арықтарға су жіберуден, ағаш отырғазып, гүл егу рәсімін өткізуден бастайтын.

Халықта «Ағаш түзу өсу үшін оған көшет кезінде көмектесуге болады, ал үлкен ағаш болғанда оны түзете алмайсың» деп бекер айтылмаған. Сондықтан баланың бойына жастайынан ізгілік, мейірімділік, қайырымдылық, яғни адамгершілік, құнды қасиеттерді сіңіріп өз-өзіне сенімділікті тәрбиелеуге отбасы мен педагогтар шешуші рөл атқарады. Рухани-адамгершілік тәрбие — екі жақты үдеріс. Бір жағынан, бұл үлкендердің, ата-аналардың, педагогтардың балаларға белсенді ұқпалын, екінші жағынан — тәрбиеленушілердің белсенділігін қамтитын қылықтарынан, сезімдері мен қарым-қатынастарынан көрінеді. Сондықтан белгілі бір мазмұнды іске асыра, адмгершілік ұғымның әр түрлі әдістерін пайдалана отырып, педагог істелген жұмыстардың нәтижелерін, тәрбиеленушілердің жетістіктерін зер салып талдау керек. Адамгершіліктің негізі мінез-құлық нормалары мен ережелерінен тұрады. Олар адамдардың іс-қылықтарынан, мінез-құлықтарынан көрінеді, моральдық өзара қарым-қатынастарды басқарады. Отанға деген сүйіспеншілік, қоғам игілігі үшін адал еңбек ету, өзара көмек, сондай-ақ қоғамға адамгершіліктің өзге де формалары, бұл — сананың, сезімдердің, мінез-құлық пен өзара қарым-қатынастың бөлінбес элементтері, оларды негізінде қоғамымыздың қоғамдық-экономикалық құндылықтары деп жатады. Баланың өмірге белсенді көзқарасы бағыты үлкендер арқылы тәрбиеленеді. Тәрбиелеу, білім беру жұмысының мазмұны мен формалары балалардың мүмкіндігін ескеру арқылы нақтылынады. Адамгершілікке, еңбекке тәрбиелеу күнделікті өмірде, үлкендердің қолдан жұмысты ұйымдастыру үдерісінде, ойын және оқу ісінде жоспарлы түрде іске асады. Тәрбиешінің ең бастапқы формалары педагогтың балалармен мазмұнды қатынасында, жан-жақты іс-әрекетінде, қоғамдық өмірдің құбылыстарымен танысу кезінде, балаларға арналған шығармаларымен, суретшілер туындыларымен танысу негізінде іске асады. Мұндай мақсатқа бағытталған педагогтық жұмыс еңбексүйгіштікке, ізгілікке ұжымдық пен патриотизм бастамасына тәрбиелеуге, көп дүниені өз қолымен жасай алуды және жасалған дүниеге қуана білуді дамытуға, үлкендер еңбегін нәтижесін бағалауға

тәрбиелеуге мүмкіндік жасайды. Бұл мәселе қазіргі зерттеулерде айтылып жүр [3].

Балаларда ортақ пайдалы жұмысты істеуге, бірге ойнау, бір нәрсемен шұғылдану, ортақ мақсат қою және оны жүзеге асыру ісіне өздері қатысуға талпыныс пайда болады. Мұның бәрі де баланың жеке басының қоғамдық бағытын анықтайды, оның өмірге белсенді ұстанымын бірте-бірте қалыптастырады.

Әр баланың жеке басы, оның моральдік дамуы үшін қамқорлық жасау — бүгінгі күннің және алдағы күндердің талабы, оған педагогтың күнделікті көңіл бөлу талап етіледі. «Балалар бақшасындағы тәрбие бағдарламасы» мектепке дейінгі балалардың жан-жақты дамуын, олардың мектепке дайындығы қарастырады. Бұл бағдарламаны жүзеге асыруда басты рөлді атқарады. Оның ықпалы неғұрым белсендірек болып, баланың сезімдерін жан-жақты қамтыған сайын олардың ерік- күшін жұмылдырып, санасына ықпал етеді. Мектепке дейінгі жастағы баланың рухани-адамгершілік дамуы балабақшасы мен отбасы арасындағы қарым-қатынастың тығыздығы артқан сайын ойдағыдай жүзеге асады. Әрбір бала қандай да болмасын бір міндетті орындау үшін өзіндік ерекше жағдайлар керек. Мәселен, ойында ұнамды әдеттер, өзара қарым-қатынастар, адамгершілік сезімдер қалыптасады, еңбекте еңбексүйгіштік, үлкендер еңбегін құрметтеу, сондай-ақ ұйымшылдық, жауапкершілік парыздық сезімі сияқты қасиеттер, патриоттық сезімдер жайлы мағлұматтар т.б. қалыптасады.

Баланы үлкенді сыйлауға, кішіге ізет көрсетуге, иманды болуға, адамгершілікке баулу — адамгершілік тәрбиесінің жемісі [4].

Адамгершілік — адамның рухани арқауы. Өйткені адам баласы қоғамда өзінің жақсы адамгершілік қасиетімен, адалдығымен, қайырымдылығымен ардақталады. Адам баласының мінез- құлқына тәрбие мен тәлім арқылы, тек білім мен ақылды ұштастыра білгенде ғана сіңетін, құдіретті, қасиеті мол адамшылық атауының көрінісі болып табылады.

Адам бойына кішіпейілдік, сыйластық, рақымшылық, жанашырлық, тілектестік сияқты қасиеттерді және өзгелерді қадірлей, сыйлай, құметтей білу, тыңдай білу, қолынан келгенше адамдарға көмектесу, кешірімді болуды үйрету де «Өзін-өзі тану» пәнінің үлесіне тимек.

Тәрбиешінің алға қойған мақсаты — бойында ұлттық санасы қалыптасқан, халқының әдет- ғұрпын, салт-дәстүрлерін көңіліне тоқыған, дені сау, шымыр да шыныққан, сымбатты, рухани байлығы мол, жан-жақты азамат тәрбиелеп өсіру. Рухани-адамгершілік тәрбиесінде алдымен баланы тек жақсылыққа, қайырымдылыққа, мейірімділік, ізгілікке тәрбиелеп, соны мақсат тұтса, ұстаздың, ата-ананың да болашағы зор болмақ. «Мен үш қасиетімді мақтан тұтам». Олар: жалған айтпадым, жақсылықты сатпадым һәм ешкімнен ештеңені қызғанбадым. Бұл үш қасиет — әркімнің өз құдайы. Өз құдайынан айырылған адам бос кеуде, өлгенмен тең депті Ақан сері. Жеке тұлғаны қалыптастыруда, олардың жан дүниесіне сезіммен қарап, әрбір іс-әрекетіне мақсат қоюға, жоспарлауға, оны орындауға, өзіне-өзі талап қоя білуге

тәрбиелеу — адамгершілік тәрбиесінің басты мақсаты. Мақсатқа жету үшін сан алуан кедергілер болуы мүмкін. Кедергіге қарсы тұра білетін қасиеттерді бала бойына жас кезінен бастап қалыптастыру жеке тұлғаны қалыптастырудың негізін қалайды.

«Еліміздің күші — патшада, сәбидің күші — жылауында» демекші, біздің күшіміз, қорғанышымыз, сеніміміз — адамгершілігімізде болуы керек.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Тілеужан М. Рухани өнегелі тәрбие // Бала тәрбиесі. — Алматы, 2014. — № 2. — 24
2. Ахметова М.Т. Адамгершілік-рухани тәрбиенің маңыздылығы // — Алматы, 2013 ж
3. Бабаев С.Б. Бастауыш мектеп педагогикасы // Бастауыш мектепте оқыту. — 2014.
4. Аймауытов Ж. Тәрбиеге жетекші // Бала тәрбиесі. — 2012. — № 47. — 38–43-

ОӘЖ 376

**АҚЫЛ-ЕСІ КЕМ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНДА ЭМОЦИОНАЛДЫ
ЗИЯТКЕРЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ**

Срайыл А.Ж., Үсіпбек А.Қ., Абсалиева А.Қ.
«Мирас» университеті, Шымкент қ, Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются вопросы формирования эмоционального интеллекта у младших школьников с психической отсталостью.

Summary: The article deals with the formation of emotional intelligence in younger students with mental retardation.

Эмоционалды интеллекттің қалыптасуы баланың ерте жасынан басталады, ол адамзат қоғамында сәтті бейімделу мен әлеуметтенудің негізі болып табылады. Балада әлеуметтенуде, қоршаған шындықты бағалауда үлкен проблемалар болмауы үшін оны тануға, эмоцияларды көрсетуге үйрету керек. Балалардағы эмоционалды интеллекттің дамуында басқа баланың, ересек адамның сезімдерін түсіну, өзін оның орнына қою және оның сезімдері мен эмоцияларын сезіну қабілетіне баса назар аудару керек. Бірінші кезекте әңгіме эмпатиялардың дамуы туралы, саналы қарсыластық басталады [1].

Бастауыш мектеп жасындағы балалардың эмоционалды интеллектісін дамытуға әсер ететін мақсатты Нұсқаулық келесі сипаттамаларды анықтайды: «баланың әлемге, басқа адамдарға, өзіне деген оң көзқарасы бар, өзін-өзі бағалауы бар; құрдастарымен және ересектермен белсенді қарым-қатынас жасайды, бірлескен ойындарға қатысады. Ол келіссөздер жүргізуге, басқалардың мүдделерін ескеруге қабілетті, өз сезімдерін, соның ішінде өзіне деген сенім сезімін жеткілікті түрде көрсетеді, қақтығыстарды шешуге тырысады».

Балаларға эмоционалды сфераның дамуына көмектесу үшін балалардағы эмоциялардың даму ерекшеліктерін білген жөн.

Бастауыш мектеп жасындағы балалардың эмоционалды дамуының ерекшеліктері:

- бала сезімді білдірудің әлеуметтік формаларын меңгереді;

- бала эмоцияны түсініп, оны сөзбен және мінез-құлықпен байланыстыра бастайды;

- эмоционалды күту қалыптасады;

- жоғары сезім қалыптасады: адамгершілік, зияткерлік, эстетикалық;

- сезімдер ақылға қонымды, саналы, жалпыланған, ерікті болады [2].

Интеллектуалды жетіспеушілігі бар баланың жеке басының маңызды сипаттамаларының бірі-оның эмоционалды саласының жетілмегендігі. Эмоциялар мен сезімдер жеке тұлғаның дамуында маңызды рөл атқарады. Ақыл-есі кем балада эмоционалды салада өрескел бастапқы өзгерістердің болуы мінездің ерекше психопатологиялық қалыптасуына, оның жаңа жағымсыз қасиеттеріне ықпал етеді, бұл негізгі психикалық ақауды түзетуді күрт қиындатады. Сондықтан ақыл-есі кем баланың эмоциясы мен сезімдерін зерттеу, оларды қалыптастыру және тәрбиелеу өте маңызды мағынасы оның мінезін, жаңа жағымды жеке қасиеттерін қалыптастыруға және, сайып келгенде, негізгі психикалық ақауды түзетуге ықпал етеді.

Ақыл-есі кем оқушылардың эмоционалды дамуы дегеніміз-мектепте бүкіл оқу кезеңінде эмоционалды саланы саралау мен ұйымдастырудың жоғары деңгейіне әкелетін оң өзгерістер тізбегі. Ақыл-есі кем бала өзінің дамуында бірқатар жас кезеңдерінен өтеді, олардың әрқайсысында оның эмоционалды саласы жаңа қасиеттерге ие болады, ал эмоционалды өмірдің жоғары формаларына көшу басқалармен қарым-қатынас кезінде жүреді, өйткені олар әртүрлі іс-шараларға қатысады.

В.И. Лубовскийдің пікірінше, В. Г. Петрова, Т. В. Розанова және т. б. ақыл-есі кем балада эмоциялардың көрінісі жас ерекшеліктеріне, ақау құрылымына және әлеуметтік ортаға байланысты.

Жеке қасиеттердің жалпы жиынтығында адам белсенділігінің стимуляторы болып табылатын эмоцияларға үлкен мән беріледі. Керісінше, бұл эмоцияның қалыптасуы - адамның тұлға ретінде қалыптасуының маңызды шарты.

Ақыл-есі кем балалар үшін барлық психикалық танымдық процестердің дамымауы тән. Ақыл-есі кем балалардың жеке басының жетілмегендігі олардың эмоционалдық саласының бірқатар ерекшеліктерінде көрінеді, олар: сезімдердің жеткіліксіздігі, эгоцентризм, примитивизм.

Ақыл-есі кем адамдарда мінез-құлық бұзылыстары мен эмоционалды бұзылулардың пайда болуында кейбір зерттеушілер мінез-құлықты реттеу процесінде әсер етуді зияткерлік бақылаудың әлсіреуі орын алған интеллектуалды дамудың жетекші рөлін мойындады.

Э.Сеген, П. И. Ковалевский, Н.И. Фелинская, И. М. Балинский басқалары психогендік факторлардың маңыздылығына, психо-травматикалық жағдайларға сезімталдыққа назар аударды, басқалары олигофрениядағы мінез-құлық пен эмоционалды бұзылыстарды жүйке жүйесінің органикалық жетіспеушілігімен, атап айтқанда оның субкортикалық аймақтарының зақымдалуымен байланыстырды. Бірқатар авторлар (Г. Е. Сухарева, Т. А. Власова) баланың

негізгі ауруының жағымсыз әсерлерімен эмоционалды сфераның бұзылу себептерінің пайда болуын түсіндіреді.

Д.Н. Исаев эмоцияларды танудағы қиындықтар тек бар ақаумен ғана емес, сонымен бірге тар қарым-қатынас шеңберімен де байланысты деп санайды.

Барлық клиникалық топтарға жататын ақыл-есі кем балалар эмоционалды жетілмегендікпен, сезімнің жеткіліксіз саралануымен және тұрақсыздығымен, тәжірибе ауқымының айтарлықтай шектеулерімен, қуаныш, қайғы, көңілді көріністердің экстремалды сипатымен сипатталады.

Ақыл-есі кем балада эмоциялардың көрінісі оның жасына, ақау құрылымының тереңдігі мен сапалық ерекшелігіне (олигофренияның белгілі бір клиникалық нұсқасына жататындығы), ықтимал компенсаторлық мүмкіндіктердің болуына, ол орналасқан әлеуметтік ортаға, уақтылы көрсетілетін түзету және дамыту көмегіне байланысты [3].

Сонымен қатар, ақыл-есі кем балаларда эмоциялар мен сезімдер жиі әсер етпейді. Өмірдің маңызды оқиғаларын шамадан тыс жеңілдету және үстірт бағалау бар.

Ақыл-есі кем баланың эмоциясы мен сезімдерінің жетілмегендігі, ең алдымен, оның қажеттіліктерінің, мотивтері мен ақыл-ойының даму ерекшеліктеріне байланысты.

Айта кету керек, бұл балалар өте белсенді емес, өз іс-әрекеттерін қалай басқаруға болатынын білмейді, оны жеке мақсатына бағындырады, әрқашан белгілі бір жұмыс барысында туындайтын кішігірім кедергілерді жеңуге күш жұмсай алмайды. Студенттер сыртқы әсерлерге, бөртпе әрекеттерге, басқа адамның еркіне қарсы тұра алмауына тікелей импульсивті реакциялармен сипатталады. Сонымен бірге, кейбір жағдайларда кейбір балалар қойылған міндеттерді шешуде айтарлықтай табандылық танытады.

Ақыл-есі кем балалар басқалармен қарым-қатынаста айтарлықтай қиындықтарға тап болады, өйткені олар басқа адамдардың эмоционалды жағдайларын түсіну қабілетін төмендетеді. Олар өздерінен гөрі басқа адамдардың іс-әрекеттеріне сыни көзқараспен қарайды, бірақ олар өздерінің алаңдаушылықтарын, қорқыныштарын, реніштерін дөрекі, агрессивті түрде білдіреді.

Оқушының эмоционалды саласының ерекшелігі-оның айтарлықтай эмоционалды қозғыштығы, ол баланың бүкіл психикалық келбетінде із қалдырады. Онымен бірге баланың эмоциялары тұрақсыз, мобильді. Бала өзінің эмоционалды тәжірибесін, қоршаған ортаның әсерінен туындаған әсерлерін шығармашылықта білдіреді. Сондықтан оның эмоционалды саласының ерекшеліктерін білу, оларға шебер әсер ету, сол арқылы адамның жоғары эстетикалық және адамгершілік сезімдерін дамыту үшін негіз қалау өте маңызды. Бұл жағдайды, әрине, көмекші мектептің ата-аналары мен тәрбиешілері білуі және ескеруі керек.

Оқушылардың эмоционалды саласын дамытуға және эмоционалды зияткерлікті қалыптастыруға ықпал ететін оңтайлы жағдайлар жасау үшін

мұғалімдер мен тәрбиешілер өз жұмысында тек педагогикалық қана емес, медициналық және психологиялық дайындықты қажет етеді. Оқушылардың эмоционалды сферасының эмоциялардың интеллектуалды реттелуінің әлсіздігі, олардың аз саралануы, эмоционалды көріністердің жеткіліксіздігі және құрдастарының, мұғалімдердің және айналасындағы адамдардың эмоционалды көріністерінің ауызша және вербальды емес белгілерін түсіну сияқты ерекшеліктері мұқият назар аударуды қажет етеді.

Баланың эмоционалды дамуы көбінесе айналасындағы адамдармен, ересектермен және құрдастарымен өзара әрекеттесудің ерекшелігіне байланысты. Ересек адам бала үшін әлеуметтік тәжірибенің тасымалдаушысы болып табылады, құрдастарымен қарым-қатынаста бұл тәжірибе ішкі және жеке мағынаға ие болады.

Балада ақыл-ой кемістігі жағдайында жоғары сезімдер өте баяу дамиды, бірақ эмоционалды факторға жүгіну мұндай оқушылардың адамгершілік, еңбек, эстетикалық тәрбиесінің сәттілігін едәуір арттырады.

Жалпы, бастауыш мектеп жасындағы ақыл-есі кем балалардың эмоционалды реакциялары әртүрлі көріністерге ие. Сонымен, олардың бірі летаргиялық, ингибирленген, стереотиптік эмоционалды реакциялармен сипатталады. Мұндай балалар оларға әсер ететін сыртқы ынталандыруларға бей-жай қарамайды. Басқаларында реакциялар тым қатал, және олардың күші олардың себептеріне сәйкес келмейді, кейбір жағдайларда олар жеткіліксіз. Сонымен қатар, осы санаттағы барлық балаларда эмоциялар әртүрлі емес.

Осылайша, ақыл-есі кем балаларда эмоционалды зияткерлікті дамыту мәселесі аз зерттелген деп айтуға болады. Эмоционалды өзін-өзі реттеу механизмдерінің қалыптасуы және балалардың осы санатында эмоционалды саланың дамуы танымдық процестердің (ойлау, есте сақтау, қабылдау) айқын дамымауына байланысты екені белгілі. Ақыл-есі кем бастауыш сынып оқушыларының психикалық дамуының ерекшеліктері олардың эмоционалды интеллект құрылымының ерекшелігін анықтайды. Эмоционалды интеллекттің қалыптасуы мен дамуына, әрине, дамудың әлеуметтік жағдайы әсер етеді.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. С. Шабанов, А. Алешина. Эмоциональный интеллект в сложных коммуникациях- М., 2021
2. Психолого-педагогическое сопровождение развития обучающихся с разными личностными и образовательными траекториями : учебное пособие / составители Е. А. Быкова [и др.]. — Шадринск : ШГПУ, 2021. — 102 с
3. Педагогика и психология инклюзивного образования [Электронный ресурс] / Д. З. Ахметова, З. Г. Нигматов, Т. А. Челнокова и др. ; под ред. Д. З. Ахметовой; Институт экономики, управления и права (г. Казань), Кафедра теоретической и инклюзивной педагогики. – Казань: Познание, 2013. – 204 с.

ОҚЫТУ МЕН БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІН АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯ АРҚЫЛЫ ЖЕТІЛДІРУ

Султамуратова Ф.Н., Елюбай А., Тлеумуратова Г.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье рассказывается о том, насколько эффективно использование информационно-коммуникационных и интерактивных технологий обучения в учебном процессе.

Summary: This article describes how effective the use of information and communication and interactive learning technologies is in the educational process..

Оқыту процесі терең, берік және дәл білім алу таным жағы балалардың қимылына байланысты [1]. Оқыту процесі – бұл мұғалім мен оқушылардың мақсатқа бағытталған өзара әрекеттесуінің барысында шәкірттерге білім беру міндеттерін шешу [2]. Оқыту нәтижесінде оқушылардың ақыл-ойы дамиды, танымы практикалық іскерлігі және дағдысы қалыптасады. Оқыту процесін басқару үшін оның жүйесін, құрылымын бөліктерін және заңдылықтарын, олардың өзара байланысын жете білу керек.

АКТ қолдану сөзсіз артықшылықтарға ие:

- мектепте компьютердің пайда болуы мұғалімнің жұмысын едәуір жеңілдетті (көрнекі материалдар жасау);
- сабақ жоғары эстетикалық деңгейде өткізіледі (музыка, анимация);
- оқу мотивациясын күшейту мүмкіндігі бар;
- сабақ процесіне барлық балалар, тіпті ең пассивті және ұялшақ балалар да кіреді;
- позитивті эмоциялар жиі пайда болады және айқын көрінеді, нәтижесінде орындалатын жұмыс пен есте қаларлық материал көлемі артады.

Ақпараттық технологиялар дұрыс таңдалған оқыту технологияларымен бірге оқытудың сапасының, өзгергіштігінің, саралануының және даралануының қажетті деңгейін жасайды.

АКТ қолданудың артықшылықтары:

- оқу мотивациясын арттыруға ықпал ету;
- оқушылардың белсенділігін арттыру;
- оқу процесінің тиімділігін арттыру;
- жаңа материалмен танысуға, содан кейін жаттығуларды орындауға мүмкіндік беру;
- компьютерлік модельдерді қолдану арқылы пәнаралық байланыстарды күшейту;
- оқу процесінде білім алу көздерін және олардың көрнекілігін кеңейтеді (ақпараттық-анықтамалық жүйелер, электрондық оқулықтар, презентациялар, электронды энциклопедиялар, олар әдеттегі оқулықтар мен оқу құралдарынан айырмашылығы ақпаратты қабылдаудың барлық жүйелерін: аудиалды, визуалды, кинестетикалық) іс жүзінде шексіз мүмкіндіктерге ие;

- кері байланысты қамтамасыз ету мүмкіндіктерін арттыру, оқушылардың өзіндік жұмысын бақылау;

- қажет болған жағдайда пайдаланушыға зерттелген материалға оралу мүмкіндігін беру [3].

Ақпараттың көп бөлігі әртүрлі білім салаларының интеграциясын білдіретін интернет ресурстарымен жұмыс балаларға ақпаратты іздеудің белсенді әдістерін қолдана отырып, әлемнің тұтас бейнесін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, компьютер оқуға деген теріс көзқарастың маңызды себептерінің бірін - мәселенің мәнін түсінбеуінен, білімдегі Елеулі олқылықтардан туындаған сәтсіздікті айтарлықтай жоюға мүмкіндік береді. Компьютерде жұмыс істей отырып, студент кез-келген оқу тапсырмасының шешімін соңына дейін жеткізуге мүмкіндік алады, өйткені оған қажетті көмек көрсетіледі немесе шешім толығымен түсіндіріледі.

Қазіргі қоғамда ақпараттық технологияларды қолдану адам қызметінің кез-келген саласында қажет болады. Мектеп партасынан тыс осы технологиялардың дағдыларын игеру қазіргі оқушылардың болашақ кәсіби дайындығының сәттілігін анықтайды. Бұл дағдыларды игеру информатика сабақтарында ғана емес, пән мұғалімдерінің сабақтарында жалғасы мен дамуын тапса, әлдеқайда тиімді. Оқушылардың ақпараттық мәдениеті мен компьютерлік сауаттылығы білім беру процесінің ажырамас бөлігі болуы тиіс.

Ақпараттық технологияларды қолдану білім беру процесінің барлық компоненттерінің ажырамас бірлігінде қарастырылуы керек.

АКТ-ны қолданудың артықшылықтарының бірі - өзіндік жұмыс уақытының күрт артуы. Мұндай оқу процесі ойлауды дамытуға, ойлау процестерін белсендіруге мүмкіндік береді. Егер оқушылардың өзіндік ниеті пайда болса, жаңа міндеттер қойылып, жаңадан алынған білімнің көмегімен дербес шешілсе, шығармашылық жұмыс болады.

Материалды таңдау ғылыми, қол жетімділік, көрнекілік принциптеріне сәйкес келуі керек. Мектеп сабағында презентацияның мақсаты болуы мүмкін:

білімді өзектендіру;

мұғалімнің жаңа материалды түсіндіруін сүйемелдеу;

білімді бастапқы бекіту;

білімді жалпылау және жүйелеу [4].

Әр нұсқаны толығырақ қарастырайық.

Білімді өзектендіру көбінесе оқушымен әңгіме түрінде болады. Мұндай әңгіменің сұрақтарын слайдтарда ұсынуға болады, бірақ қарапайым мәтін түрінде емес, шағын бейне тізбегі ретінде. Кейбір слайдтарда жауаптар туралы кеңестер орналастырылуы мүмкін, бірақ жауаптардың өзі емес, өйткені оқушылардың жауаптарының маңыздылығының әсері жоғалады және әңгіме «келесі слайд жауабын тап» бағытында жүреді.

Жаңа материалды түсіндірген кезде слайдтарды мәтінмен шамадан тыс жүктемеген жөн.

Оқушылар жиі сұрайтын қысқа тезистерді, күндерді, атауларды, терминдерді орналастырған дұрыс. Ұзақ түсіндірумен, әсіресе назары төмен сыныпта, релаксация үшін музыкамен сүйемелденетін бейне фрагментті (1 минуттан аспайды) қосуға болады. Бірақ міндетті түрде сабақтың тақырыбымен байланысты болуы керек.

Бастапқы бекітуді 1-2 тапсырма ұсынылған бірнеше слайд түрінде және дұрыс шешім көрсетілген тағы бірнеше слайд түрінде ұсынуға болады. Егер презентация сабақтың барлық кезеңдерінде ойластырылған болса, онда оның бөліктерін әртүрлі фонмен бөлген дұрыс, бірақ дизайн стилі біртұтас тұтастық ретінде қабылдануы керек.

Білімді жалпылау және жүйелеу көбінесе бүкіл сабақты алады. Егер тақырыпты зерттеу кезінде компьютерлік көрнекілік ешқашан қолданылмаса, содан кейін кенеттен сабақта пайда болса, онда оқушылар сабақтың мазмұнына емес, формасына көбірек назар аударады.

Сабақтарда презентацияларды құрастыру мен қолданудың кейбір тәжірибесін қорытындылай келе, бірқатар сәтсіздіктерден сақтандыратын тағы бірнеше ұсыныстарды бөліп көрсетуге болады.

1. Анимация тым белсенді болмауы керек.

Ұшу, айналу, толқын, мәтіннің әріптік пайда болуы және т.б. сияқты әсерлер жағымсыз.

2. Дыбыстық сүйемелдеу мүлдем қажет емес, тіпті тыныш фондық музыка болса да, ол шамадан тыс шу шығарады және мұғалімнің түсіндіруіне кедергі келтіреді. Музыкалық фон оқушыларға сурет салу немесе сканерлеу кезінде жақсы әсер етеді.

Оқу процесіне сауатты, ойластырылған, сабақтың құрылымына жазылған презентация немесе ЦОР пайда әкеледі.

Мұғалімнің негізгі құралы әлі де тақта мен бор болып қала береді. Ал жаңа компьютерлік оқыту құралдарын пайдалануға бастауыш сыныптарда ең көп дегенде 30 минут бөлу қажет.

Математиканы оқытуда қандай ақпараттық технологияларды қолдануға болады:

1. Бақылау және өзіндік жұмыстардың тапсырмаларын басып шығару;
2. Көрнекілікті, графиктерді, диаграммаларды, фигураларды қолдану;
3. Сабақта тестілеу және оқыту бағдарламаларын қолдану;
4. Мұғалімдердің өздері құрастырған слайд - фильмдерді сабақта қолдану;
5. Кирилл және Мефодий оқу модулін қолдану [5].

Акт оқушыға бірыңғай мемлекеттік емтиханды сәтті тапсыру үшін қажетті жақсы білім алуға көмектесуі керек.

Қорытындылай келе, сабақтарда және сабақтан тыс жұмыстарда ақпараттық технологияларды қолдану мұғалімнің де, оқушылардың да шығармашылық мүмкіндіктерін кеңейтеді, пәнге деген қызығушылықты арттырады, оқушылардың барлық пәндер бойынша өте маңызды тақырыптарды игеруін ынталандырады, нәтижесінде оқу процесінің қарқындылығына әкеледі.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан -2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттік жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына жолдауы. Нұр-Сұлтан-Қазақстан 14 желтоқсан, 2012ж.
2. Меңжанова Л. «Бастауыш мектеп оқушыларын көркем әдебиет арқылы тәрбиелеу» Алматы, 2017-120бет.
3. Баймұратова «Бастауыш мектепте оқыту және білім беру программасы». Алматы, 2019. - 246 бет.
4. Исаева С. «Бастауыш мектеп жағдайында тәрбие мен білім беру мазмұнының жаңаруы»/Отбасы және балабақша 2015 2бет.
5. Сәтімбекова М. «Балбөбек бағдарламасы мектепке дейінгі оқыту мен білім беруді жаңарту негізі» Отбасы және балабақша 2014-13бет.

ОӘЖ 398.8

ҚАЗАҚ ХАЛЫҚ МУЗЫКАСЫНЫҢ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА БЕРЕТІН ТӘРБИЕЛІК МӘНІ

Суттибай Ә.Б., Камалова К.К., Ауелбекова Б.Ш.
«Мирас» университеті, Шымкент қ. Қазақстан

Резюме: В статье обсуждается воспитательное значение и место казахской народной музыки для учащихся начальных классов.

Summary: The article discusses the educational significance and place of Kazakh folk music for primary school students

Дәстүрлер қазақ жастарын тәрбиелеуде маңызды рөл атқарды, тіпті бүгінгі күннің өзінде уақыт сынақтарынан өтіп, олар қазақ музыкалық мәдениетін қалыптастыруға негіз болады. Халықтық музыкалық білім берудің белгілі бір дәстүрлерін сақтау және қайта құру үрдісі көптеген ғасырлар бойы әртүрлі білім беру мекемелерінде балаларды оқыту мен тәрбиелеу жүйесінде жүзеге асырылатын педагогикада да, халықтық педагогикада да қалыптасты.

Бір қызығы, қазақтар дәстүрлер мызғымас нәрсе емес және тарих барысында өзгерістерге ұшырайды деп әрқашан айтқан. Мұның бәрі бізге сөйлеуге мүмкіндік береді

балалардың музыкалық тәрбиесінде ғасырлар бойы қалыптасқан дәстүрлерді ұстана отырып, олар білім беруде жаңа, жаңадан пайда болған дәстүрлерді енгізгені туралы.

Басқа ұлт өкілдеріне келетін болсақ, олар және олардың қазіргі Қазақстанда тұратын балалары титулдық ұлттың музыкалық мәдениетін білуі және түсінуі керек.

Балалардың музыкалық тәрбиесінің халықтық педагогикасы, оның мазмұны балалардың белгілі бір вокалдық жанрларын қолдануға негізделген- әндер, әндер (ән айту, халықтық дәстүрдегі интонация), лақаплич (балалар тобымен ән айтуға арналған әндер), бесік жыры және т.б. мысал бола алады. Халықтық педагогикада Музыкалық білім ересектер мен балалардың өздері импровизацияланған материалдан – құрғақ бұтақтардан, ағаш жемістерінен (мысалы, балалар "пикулька" немесе "маринадталған қияр"(саз ысқырық)

жасаған акация жемістерінен жасалған Қарлығаш, ысқырық, аспаптарда ойнауды үйренуді қамтыды.

Осы дәстүрлердің барлығы балаларға арналған музыкалық білі. Музыкалық білім берудің Батыс жүйесінде балалардың аспаптық импровизациясы ерекше сұранысқа ие болды, оған кейде вокалдық фрагменттер тоқылған.

Алайда, көбінесе мұндай импровизация қарапайым ұрмалы аспаптарда орындалды. Бұл дәстүрлер қазіргі уақытта Францияда, Канадада, Англияда және Америка Құрама Штаттарында танымал "Перкустра" балалардың музыкалық импровизация жүйесінде көрініс тапты. Л. Буряковтың айтуынша, бұл жүйе баланың музыканың негізгі элементтерін (тембр, пульсация, қарқын, мак) кешенді қабылдауы мен қайта құруын болжайды, бұл жас орындаушыға өз шығармашылығын ұжымдық полиритмикалық музыка түрінде көрсетуге мүмкіндік береді [1].

Қазақ халқының педагогикалық мәдениетінің тарихы ғасырлар бойы жалғасып келеді. Профессор С. Ұзақбаеваның анықтамасы бойынша "халық педагогикасы кейінгі ұрпаққа халық шығармашылығы түрінде берілетін әдет-ғұрыптар мен дәстүрлердің қалыптасуына әкелетін табиғи тарихи процесс ретінде түсініледі" [2].

Халықтық музыкалық білім беру дәстүрлері Қазақстанның заманауи музыкалық-білім беру кеңістігінде қалай көрінеді? Бұл сұраққа жауап бермес бұрын, белгілі бір дәстүрлерді жалпы түрде қарастырған жөн, олардың ерекшелігі мен ұзақ мерзімділігіне байланысты бала тәрбиесінде қолданылуы керек.

Қазақ халқы өзінің көп ғасырлық тарихында, кез келген басқа халық сияқты, өскелең ұрпақты тәрбиелеуде орасан зор және бірегей тәжірибе жинақтады, ал қазіргі кезде озық халық дәстүрлері өзектілігін сақтап қалды.

Эстетикалық тәрбие дәстүрлері қазақ халық педагогикасында ерекше орын алады.

Балалар кілем жасаудан, үкі қауырсындарымен безендірілген дәстүрлі әйелдер шляпаларынан, қыздардың сәндік кестелерінен (кестелерінен) бастап, күміс, алтын және мыстан жасалған өнер туындыларын, ұлдарға арналған ат әбзелдерін жасауға дейін үлкендердің көмекшісі болды.

Қазақ балалары әрдайым барлық ұлттық ойындарға қатысып, сонымен қатар айтыс музыкалық жарысына куә болды (ән – диалог түріндегі импровизация-Орталық Азия мен Қазақстанның түркітілдес халықтарының арасындағы екі ақын арасындағы жарыс). Бірде-бір мереке онсыз өтпеген таланттарымен танымал атақты ақын, әнші немесе ертегішінің ауылға әр келуі балаларды жинауға себеп болды-ең ризашылық білдіретін тыңдаушылар.

Балалардың заманауи музыкалық білімі де бұл жағынан ерекшелік емес. Балаларды тәрбиелеуде халықтық педагогиканы, ауызша дәстүрлер мен өрнектерді, музыкалық мұраны бірлік пен өзара байытуда қолдану тек қажетті ғана емес, сонымен бірге табиғи процесс болып табылады.

Халық музыкасының дәстүрлерін сіңіре отырып, балалар ғасырлар тереңдігінен шыққан табиғи ритақтарды, "балалық шақ әлеміне" жазылған интонацияларды алады. Мұның бәрі балалардың шынайы ізденістерін жақсы жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Оқушыларды қазақ дәстүрлерімен таныстыру мәселесіне тоқтала отырып, біз белгілі бір этнографиялық жиынтықты қолдана отырып, бастауыш мектеп жасындағы балаларды зерттеумен шектелдік

Аспаптар мен халықтық дәстүрлер. Бұл осы жаста адамның әлеуметтік мінез-құлқының негіздері мен құндылық бағдарлары қалыптасатындығына байланысты.

Этнографиялық мәдениет ретінде біз жас ұрпаққа өзінің ұлттық мәдениетін табысты жеткізетін және жалпыадамзаттық құндылықтарды – адамгершілікті, еңбекқорлықты, үлкендерге құрмет көрсетуді, Отанға деген сүйіспеншілікті басымдық ретінде бекітетін импровизацияға негізделген қазақ дәстүрлерін, музыкалық фольклорды (аспаптық музыка) анықтадық.

- Балаларды халықтық дәстүрлермен таныстыру әсіресе мектепке дейінгі және

- бастауыш мектеп жасында. Қазақ музыкалық дәстүрлерін зерделеумен қатар балалар танысады

- қазақ халқының аңыздары мен аңыздарымен. Сонымен, біртіндеп, музыкамен бірге, тарих

- қазақ халқының тарихы, оның поэтикалық және музыкалық фольклоры, халық тағдыры мен туындылары

- музыканттар балалар душына енеді.

Музыкалық фольклор халық мәдениетінің бір бөлігі ретінде барлық рухани және практикалық құндылықтарды жинақтайды

халықтың тәжірибесі. онда сөздермен, музыкамен, іс-әрекеттермен ойналатын әлемге көзқарас, мәңгілік адамгершілік құндылықтарды жеткізеді, балаға қоршаған мәдени ортада берік бағдар береді сфера.

Үлкен интеллектуалды, философиялық және шығармашылық күші бар халық музыкасы - ең адал дәстүрді басқа адамдармен диалогқа ашық табысқа тәрбиелеу құралы. Ерекше балалармен жұмыс жасауда фольклордың ерекше түрлерін қолдануға ерекше назар аударылады. Музыка балаларға рухани маңызды тұлға ретінде өзін-өзі тануға мүмкіндік береді, қоршаған әлемді көркемдік, эстетикалық, адамгершілік бағалау қабілетін дамыту. Музыкалық өнер сонымен қатар мәдениеттің құнды құндылықтарымен танысуға, рухани ұрпақтар. тәжірибе алуға мүмкіндік береді

Музыкалық дәстүрлер арқылы оқушыларға музыкалық білім берудің негізгі міндеті қазіргі кезең-бұл ерте жастан бастап, негізгі музыкаға жүгіну.

Баланың ұғымдары тек қалыптасады, сөйлеу мен ойлау, қабілеттер мен дағдылар қалыптасады.

Музыка мен поэзия сияқты шығармалардың табиғи сұрыпталуы көшпелі халық, қазақ этносының ұзақ даму тарихында орын алған.

Музыкалық-поэтикалық және аспаптық өнер қазақ халқының барлық рухани күштерін шоғырландырды халықтың адамгершілік заңдарын, нанымдары мен көзқарастарын білдіру. Айта кету керек, бұл музыка және музыкалық өнердің эстетикалық жағынан ғана емес қазақтар арасында да маңызы зор болды шындықты игеру, сонымен бірге жалпы әлемді түсіну.

Музыка мен адамның байланысы үйлесімді өмір сүруге мүмкіндік берді қазақ этносының Қазақтардың бұл байланыстарды жоғалтуы, сондай-ақ музыканың, оны жасаушы-Орындаушының және тыңдаушының қасиеттері міндетті шарт болып табылады. Дәстүрлі музыка туындысының болуы. Дәстүрлі интерпретацияның негізгі құралдары және халық әдебиеті мен әндерін қабылдау-бұл вокалды-сөйлеу аппараты және есту орындаушы.

Осылайша, ғалымның пікірінше, байланыс және дәстүрді сақтау ол "ауыз – құлақ – жад – ауыз" арнасы арқылы жүзеге асырылады [3].

Мұның бәрі орындаушы қазақ аспаптық дәстүріне де қатысты тыңдаушыны, жасаушыны және таратқышты біріктіреді.

Уақыт сынынан өткеннен кейін дәстүрлер, оның ішінде музыкалық дәстүрлер ұлттық сананы қалыптастыруға негіз бола отырып, жастарды тәрбиелеуде маңызды рөл атқарды

Себебі әрбір жаңа ұрпақ өз халқының ең жақсы дәстүрлерімен танысуға және оларды қолдауға ұмтылады, бұл олардың тамырын, шығу тегін есте сақтауға мүмкіндік береді, ата-бабаларыңды еске алу.

Пайдаланған әдебиет тізімі:

3. Бурякова Л. А., Буряков А. Г. Особенности организации системы высшего музыкального образования во Франции //Общество: социология, психология, педагогика. – 2020. – №. 11. – С. 97-109.

4. Dobrovolskaya L., Stoyanova G. The role of kazakh musical traditions in school education of Kazakhstan //Вестник Северо-Казахстанского Университета им. М. Козыбаева. – 2021. – №. 2 (39). – С. 157-161.

5. Коныратбай Т. Қазақ халқының музыкалық мұрасын зерттеудің синергетикалық мәселелері //Научный журнал «Keruen». – 2022. – Т. 74. – №. 1. – С. 18-33.

ОӘЖ 78.245

ЗАМАНАУИ МУЛЬФИЛЬМДЕРДІҢ БАЛА ПСИХОЛОГИЯСЫНА ӘСЕРІ

Суюндик А.

Ғылыми жетекшісі: Ақылтаева А
№69 ЖОББМ, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В последнее время все чаще приходится сталкиваться с очень агрессивным поведением детей. С одной стороны, негибкость и незрелость речи. С другой стороны- проявление сильных агрессивных и трусих качеств. Такой ребенок стесняется отвечать на вопрос, но не стесняется высказываться перед чужими взрослыми. Не в состоянии контролировать себя, гиперчувствительные, безразличные, плохие модели поведения притягивают их как магниты, и взрослые люди, кажется, этого не замечают. Это дети,

которые не смотрят отечественные мультфильмы, часто смотрят мультфильмы зарубежных стран, с раннего возраста увлекаются компьютерами, телевидением.

Summary: Recently, more and more often we have to deal with very aggressive behavior of children. On the one hand, inflexibility and immaturity of speech. On the other hand, it is a manifestation of strong aggressive and cowardly qualities. Such a child is shy to answer a question, but does not hesitate to speak out in front of other people's adults. Unable to control themselves, hypersensitive, indifferent, bad behaviors attract them like magnets, and adults do not seem to notice this. These are children who do not watch domestic cartoons, often watch animated films of foreign countries, are fond of computers and television from an early age.

Соңғы уақытта балалардың өте агрессивті мінез-құлқын жиі кездестіруге тура келеді. Бір жағынан сөйлеудің икемсіздігі мен жетілмей қалуы. Екінші жағынан - күшті агрессивтілік және қорқақтық қасиеттерді танытуы. Мұндай бала сұраққа жауап беруге ұялады, бірақ бөтен ересектердің алдында қикар сөйлеуге ұялмайды. Өзін басқара алмайды, гипертұтанғыш, немқұрайды, нашар мінез-құлық үлгілері оларды магниттей ретінде тартады, ал ересек адамдар мұны байқамайтын сияқты. Бұл балалар отандық мультфильмдерді көрмейтін, шет елдің мультфильмдерін жиі көретін, ерте жастан компьютермен, теледидармен әуестенген балалар.

Осылайша, таңдалған тақырыптың өзектілігі қазіргі уақытта теледидар сияқты белсенді әсер ету көзіне айналған категорияның маңыздылығына негізделген [1].

Мультипликациялық фильм (лат. *mult*, лат. *iplicatio* - көбейту, ағылш. *film* - таспа) - көптеген суреттерден және солардың қимыл әрекетінен құралатын үздік туындылардан тұратын фильм.

Ал сол экрандағы балаларды қызықтырып көздерінің жауын алатын таңғажайып туындыларды жасайтын суретші-мультипликатор деп аталады. Болашақ мультфильм кейіпкерлері солар салған суреттермен жанданады. Бірақ, оны солай жандандырудың өзі оңай емес. Олардың қимыл-қозғалыстарды суретші көптеген суреттерден құрастырады. Он минуттік фильм 115 мың суретті қажет етеді. Ол суреттерді тек ақ қағазға сала салмай, ол кейін целлулойдқа көшіріліп боялады, мультстанокте кадр-кадр боп, яғни бөлек-бөлек көріністер болып түсіріледі. Бұл өте күрделі де үлкен жұмыс. Және ол бір суретшіге тым қиын. Сондықтанда қазіргі таңда заманауи құрылғылар арқыл анимациялық мультфильмдер түсірілуде. Сол құрылғылар суретшілердің жұмысын бірнеше есе жеңілдетті.

Мультипликацияның жасы кинодан үлкен. Уақыт санағын суреттерді қозғалысқа келтіруге қабілетті аппарат ойлап тапқан сәттен бастап жүргізу керек. 1877 жылдың 20 шілдесінде дарынды инженер-өнертапқыш Эмиль Рейно Франция академиясында өз жұмыстары туралы хабарлама жасады және оның құрастырған праксиноскоп аппаратыны лентамен механикалық ойыншыққа ұқсайтын зат айналмалы барабанмен суреттер қозғалысын жасады. Кейін Эмиль Рейно өз аппаратын жетілдірді. Бүгінде басқа да техникалар бар: қуыршақты анимация, силуэтті және коллаж анимация, компьютерлік анимация. Алғашқы анимациялық студиялар Барром және Брем 1915 жылда

жасалды. Мультфильмдердің кейіпкерлері газет комикстерінен алынған немесе студияларда ойлап табылды.

Мультипликация жасау ұзақ, еңбекті қажет ететін процесс. Продюсер жалпы ойды анықтайды, сценаристер сюжет пен сценарий құрастырады, содан кейін көріністер сериясымен суреттелген көріністерге бөлінеді. Бірақ бүгінгі күні барлық мультфильмдер әлемнің көптеген елдерінде жасалғанына қарамастан, олардың барлығын қарау ұсынылады. Күнделікті біз теледидардың экрандарынан не көреміз? Неге кейбір мультфильмдер қуанышты эмоциялар толқынына, сүйікті кейіпкерлерге еліктеуге шақырады және баланың жақсы эмоцияларын қалыптастырады, ал басқалары балаларды ашуландырып, ашық зиян келтіреді? Мультфильмдер жасаушылардың арасында екі түрлі пікір бар; бірі ересек өмірді мультфильмдерге көшіретін болса, екіншісі өзінің өмір заңдарымен балалар әлемін жасайтын адамдар. Қазіргі балалар ересек өмірге агрессиямен және қатыгездікпен еліктейді, сондықтан мультфильмдердің бірінші түрін көреді.

Ересектер көбіне балаларына шет ел мультфильмдерін қойып береді, себебі мультфильмдерді өру қызықты емес. Барлық балалар түрлі-түсті және жылдам қимылдар жасайтын мультфильмдерді көргенді ұнатады. Ал көптеген отандық мультфильмдер ертегілер негізінде құрылды. Ол мультфильмдер табиғат, қызықты сюжет және ойлауға мәжбүр етеді. Шетелдік мультфильмдердің жартысына жуығы ескі, тексерілген принцип бойынша құрылады: мәселе - шарықтау - шешім. Қылмыс-тергеу-жаза. Сондықтан американдық фильмдердің басты тақырыптары - қақтығыстар мен қылмыстар.

Көптеген заманауи мультфильмдер келесі белгілерге ие:

- 1.Жарқын, іс-әрекет өте тез өтеді.
- 2.Барлық мультфильмдерде қайталанатын қарапайым түсінікті сюжет.
- 3.Мультфильмдегі сөздер өте аз.
- 4.Мультфильм аудармашылардың бірдей дауыстарымен айтылғады.
- 5.Агрессия көп.
- 6.Бір үлгідегі музыка.

Бала қағаз сияқты теледидардан көретінін сіңіреді. Ол әлі өтірікті шындықтан ажырата алмайды. Ол үшін барлық батырлар мүлдем тірі және шынайы. Және олар өз мінез-құлқында, интонацияларында, ойындарда дәл соны көшіреді.

«Қазақстан 2050» стратегиялық бағдарламасында «Толық өркениеттің ел болу үшін алдымен өз мәдениетімізді, өз тарихымызды бойымызға сіңіріп, содан кейін өзге дүниені игеруге ұмтылғанымыз жөн» деп бүгінгі таңда жас ұрпақты ұлттық игіліктер мен адамзаттық құндылықтар аясында, қазақ халқының рухани-мәдени сабақтастығын сақтай отырып тәрбиелеу басты мақсатымыз екендігін көрсеткен. Бала тәрбиесіндегі ең басты шарт– күнделікті, тұрақты, нақты, сабақтастықты үзбеу [2,3].

Еліміздің ертеңі болар жас ұрпақтың ұлтының сарқылмас қазынасының кәусарынан қанып ішуі ана тілінсіз жүзеге аспайтыны айдан анық. Кішкентайының былдыры мен шүлдірі қазақша шығуын қаласа да, қоғамның

орысша ақпараттық экспансия ағысынан сытылып шыға алмаған ата-ана қарагөзінің алғашқы сөздерін өзге тілде естуге мәжбүр болып келгені аян. Ұлт болашағын тамырынан айыратын бұл сұрқия келеңсіздік үшін әке-шешені «қазақша сөйлете алмадың» деп кінәлауға болмас әсте. Бекболат Тілеухан айтпақшы, «түтікшеден су ішіп, түңірліктен күн көріп» өскен, Мұхтар Шаханов айтқан, «компьютербасты» ұрпақтың шақшадай басы шаршы экрандағы бөтен мәдениетпен сусындап жатқанда, ағысқа қарсы тұруға пәрмен болмағасын, дәрмен қайдан болсын оларда?!

«Ел болам десен, бесігінді түзе» деп кемеңгер Мұхаң нұсқаған сара жолдан қанша ауытқымауға тырыссақ та, телеарнаны қосып қалсаң, «Спанч-боб», «Шрэк», «Батуган» сияқты тәлімі күдікті, өнегесі зиянды өнімдер сол бесігімізді майыстырып, сындыруға шақ қалды. Бүгінде көгілдір экранның, яғни бұқаралық ақпарат құралдарының адамзат баласы үшін маңызы зор. Алайда жас жеткіншектеріміздің психологиясына, тәрбиесіне кері әсерін тигізіп жатады. Мультфильм – идеологияның бір түрі. Қазіргі таңда теледидарда ертелі-кеш қазақ баласының дүниетанымына кері әсерін тигізетін, өзге елдің идеологиясын насихаттайтын мультфильмдер көрсетілуде. Мойындау керек, тілі былдырлап, енді ғана қылық шығарып келе жатқан бүлдіршін күнұзаққа көкжәшікке телміріп, сансыз мультфильмнен көз алмайды. Әйткенмен, сан түрлі мультфильмдердің пайдасынан гөрі зияны көп екен. Бұл – мамандардың пайымы.

Үлкен экранға жол тартатын мультфильмдер көркемдік тұрғыдан да, психологиялық тұрғыдан да баланың санасына кері әсер етеді екен. Психологтардың мәлімдеуінше, қарапайым ғана мультфильмдер баланың дамуын тежеп, бірнәрсеге тәуелді етіп қояды. Ал ең сорақысы, кейбір мультфильмдер баланың бойында психологиялық ауытқудың алғашқы белгілерін қалыптастырады екен. Сонымен қатар психологтар бала өздігінен жүріп, сөйлеуді меңгермегенше оны пассивті көрермен ретінде экран алдына отырғызуға болмайтынын айтады. Өйткені теледидарға телмірген баланың қимыл-қозғалысы, сөйлеп үйренуі тежеледі. Тағы бір қызық жайт, мамандардың пайымдауынша, екі жарым-үш жасар балақайлар көбіне қанық түсті мультфильмдерді емес, ақ-қара түсті туындыларға зер салуы тиіс. Себебі қанық түстер баланы алаңдатады әрі сана-сезімі енді ғана дамып келе жатқан бүлдіршін экрандағы қозғалыстардың жылдамдығына ілесе алмай қалады екен. Ал есейіп келе жатқан балаға оқиға желісі жылдам өзгертін мультфильмдерді де көруге болмайды. Мұның да өзіндік себебі бар, әртүрлі атыс-шабыс пен түрлі эмоционалдық өзгерістерді бақылап отырған баланың бойында эпилептикалық құбылыстар орын алуы мүмкін.

Кеңес Одағының тұсында мультфильмдер қатаң қадағалаудан өткен. Әрбір эпизод, әрбір көріністің балаға қалай әсер ететіндігін мамандар егжей-тегжейлі қадағалайтын. Соның арқасы шығар, ол кездегі көрсетілетін мультфильмдер жақсылық жасауға үгіттейтін еді. Кеңестік мультфильмдердің бейкүнә кейіпкерлері баланың өмірге ашық әрі таза қаруына жол ашатын. Соңғы жылдары кез келген елдің экранын батыстық туындылар жаулап алды.

Жасыратыны жоқ, мол қаражат табу мақсатында әрқилы көріністен тұратын мультипликаторлық өнімдерді жалма-жан нарыққа шығаратын пайдакүнемдердің саны артты. Бұл күнде мультфильмнің баланың санасы мен дамуына қалай әсер ететіндігін зерттеп жатқан ешкім жоқ. Бүгінгі мультөнімдер қастандық пен талғамсыздыққа, надандық пен арам пиғылға тұнып-ақ тұр. Атыс-шабыс пен жеккөрушіліктен тұратын көріністер балаға оң әсер ете қоймайтыны тағы белгілі [4,5].

Мамандар психологтарға бірқатар шетелдік мультфильмдерді көрсеткен. Психологтардың шығарған үкімі көптің көңілін көншітпеген. Мультфильмдегі қыз балалардың образы романтика мен құпия-сырдан жұрдай. Мұндай образды тамашалаған бүлдіршіннің бойында қатігездік қалыптасады. Психологтар мультфильмдер балалардың интеллектуалдық дамуына да кедергі болатынын айтып, дабыл қаққан.

Тәрбие басы – тал бесіктен екенін ұғынған ата-бабамыз балдай тәтті қылығымен әрбір үйдің қуанышы болған кішкентай бүлдіршіндеріміздің әдепті, білімді, иманды болып өсуі үшін ерекше көңіл бөлген. Зерттеушілердің пікірінше теледидардың танымдық, тағылымдық әсерінен гөрі, көрерменге бағытталған эмоционалдық соққысы басым. Ал, теледидарды көп көрген бала біраз уақыт өткенен кейін миғұла-мәңгүртке айналады екен. АҚШ түрмелеріндегі қылмыскерлердің 65% экран кейіпкерлеріне еліктеп заң бұзғандығын, ал 25% ұрлық пен бейбастықты үйреткен телеұстаздарына алғысы шексіз екендігін айтқан.

Қазіргі кезде заманауаи БАҚ баланың психикалық дамуына нашар әсер етеді, заманауи мультфильмдер баланың психикасын бұзады деген көптеген әңгімелер айтылып жүр. Құнсыз сериалдарды көру, жасөспірімнің шынайы мақсаттарынан және әсерлерінен адасуына мәжбүрлейді.

Егерде кейбір шетелдік мультфильмдерді мұқият қарайтын болсақ, онда олардан көптеген зорлық пен агрессияны байқауға болады, оларды көргеннен кейін кейбір балалар гипер қозғыш болып кетеді. Балалардың бойында мінез-құлықтың агрессиялық үлгісі бекиді, бірақ, Отбасылық тәрбиелеу институты, осы жағымсыздықтардың барлығына қарамастан, балаға бейнефильмдерді көріп, тындауға тиым салмау керек деп санайды, бала заман ағымына қарай дамуы керек, әр заманның өз мультфильмдері, кітаптары, ойындары болады... Бұл жерде ата-аналар үшін басты ереже бұл – баланың көруіне арналған бейнефильмдерді, оның жас ерекшелігіне қарай сауатты және дұрыс таңдай білу және онымен фильмдегі әр эпизодты және әр кейіпкерді талқылау. Бала қарама-қарсы қою негізінде, оларды зұлымдыққа, сарандыққа, сатқындыққа қарама-қарсы қоя отырып, адамзаттың шынайы құндылықтары, жақсылық, мейірімділік пен қайырымдылық, достық пен әділдік туралы ойланатындай әңгіме жүргізуге тырысу керек.

Қазіргі кездегі шындық мынадай, көбіне ата-аналар теледидарды қосып, баланы қандай да бір фильмнің кейіпкерлерімен, оның әсерлерімен жалғыз қалдырады. Мұны істеуге болмайды. Баламен «ненің жақсы, ненің жаман» екені туралы сөйлесіп, БАҚ бала психикасына теріс әсер етуінің алдын алуға

болады. Ал егерде замануи мультфильмдерге тиым салатын болсаңыз, бала өз ата-анасының бұл мультфильмді мақұлдамайтынын біліп, оны қараудың жасырын, одан да қорқынышты жолдарын іздей бастайды. Бұл өтірік айтудың басы болып табылады.

Баланың психосоматикалық денсаулығын сақтау жөніндегі балалар невропотологтарының және психологтарының ұсыныстарын ата-аналардың естеріне түсіру қажет:

- Үш жасқа дейінгі балаларға мүлдем теледидар көруге болмайды.
- Дені сау, 3-4 жастағы балалар теледидардың алдында 15 мин отыра алады.

5-6 жастағы балалар - 30 мин.

- бастауыш сынып оқушылары - аптасына 2-3 рет, 1 - 1,5 сағаттан.

Виртуалды бейнелер өзіне тартады және психологиялық тәуелділік жасайды, ең алдымен, жүйке жүйесінің шамадан тыс қозуын ынталандырады және өтіп жатқан «жылтындау» әсерінен, ашықтықтан, жылдамдықтан, ми ырғағының үйлесімі бұзылады. Сондықтан мультфильмдерді және фильмдерді, балаларға көрсетпес бұрын, оның жүйке жүйесінің қозуын тудырмайтындығына көз жеткізу үшін, оларды ең алдымен ересектердің өзі қарап алуы керек.

Төл мәдениетіміз бен салт-дәстүрімізді дамытуды ең алдымен, тәрбиені бүлдіршіндерімізден бастаған жөн. Өз ұлтының патриот азаматы, елін, жерін, тілін, дінін сүйетін адам етіп қалыптастыру үшін балаларды кішкентайынан тәрбиелеп, ұлттық құндылықтарымызды бойына сіңіре білуіміз керек. Ал, ол құндылықтармен бөбектерді сусындатудың бірден бір құралы - мультфильмдер [5].

Мультфильм яғни мультипликация дегеніміздің өзі (лат. – көбейту) – арнайы салынған суреттерді немесе қуыршақтарды пайдалана отырып фильм түсіруге арналған кино өндірісінің бір саласы [6].

Мультипликациялық кино (латын тілінде multiplicatio – көбею; ағылшын тілінде – жандандыру) – суреттердің (жазық нысандар), қуыршақтардың (көлемді нысандар) қозғалысы фазаларын жеке кадрларға түсіріп, ретімен көрсетуден туатын кино өнерінің бір түрі. Мультипликациялық кино ісінің белгілі үш тәсілі бар: суреттер (графикалық мультипликация); қуыршақтар (көлемді мультипликация); жалпақ жұқа қуыршақтар (жазық пішінге салып қию) пайдаланылады [6].

Мультфильм – идеологияның бір түрі іспеттес. Бүгінгі жеткіншек – ертеңгі ұлт жанашыры, «ұлтыңды сақтағың келсе, қызыңды тәрбиеле, руыңды сақтағың келсе ұлыңды тәрбиеле» деп бекер айтылмаса керек. Ал бүгінгі тәрбиешілеріміз «өнегелі» өрмекші адам мен «шешен» Шрэк болса, ертеңгі қазағымыз «супермендей» «саналы» болып шығатыны анық. Алпамыс, Қобыландыларды ұмыт қалдырып, Бетмендей «батыр» болуға талпынған бала қылығына жауапты – ата-ана.

Қазақ халқы өзінің бет бейнесі мен болмысын, ұлттық салт-дәстүрін болашақ ұрпағы арқылы ғана қорғай алады. Болашағын жас ұрпақсыз елестете

алмайтын кез келген мемлекет сияқты Қазақстан да мультфильм саласына үлкен мән бергені жөн. Өскелең ұрпақтың ұлттық мультфильмдерімізді көріп өсуі өте маңызды. Балаларымыздың шет мемлекеттердің тәрбиесіз мультфильмдерін тамашалап, жат елдің идеологиясымен тәрбие алып келеді, осы мәселе қарастырылды.

Қазіргі таңда бала тәрбесіне ерекше мән беріліп отыр, әсіресе телеарналардан беріліп жатқан бағдарламалар мен мультфильмдер. Мультфильм – өсіп келе жатқан жас ұрпақ тәрбиесінде аса қажет құралдардың бірі.

Жиырма жылдан бері бала психикасын зерттеп жүрген неміс психологы Райнер Пацлаф теледидардың баланың дамуына әсер ететінін жазыпты. Психолог «баланың дұрыс дамуы оның көрген мультфильміне байланысты» деген қорытындыға келген. Кейіпкерлердің көзі үлкен болған сайын, бала жалтақ, қорқақ, өз пікірі жоқ һәм өзіне сенімсіз болып өседі екен. Соның салдарынан оның сабаққа деген құлшынысы да төмендейді. Мультфильмдегі әйелдердің толық әрі сиықсыз болып суреттелуі кішкентай қыздардың болашақта ана атануына кедергі келтіретін көрінеді. Сол секілді бала теледидардан алып денелі құбыжықтарды көрген сайын ата-анасына қарсы келгіш болады. Мультфильм бояуының қанықтығы мен дауысының жоғары болуы, тіпті сюжетіне дейін баланың болашағына әсер етеді. Яғни баланы шынайы өмірден алыстататыны белгілі болды.

Балаңыздың жеке тұлға болып қалыптасуына 7 жасқа дейінгі алған тәрбиесі үлкен ықпалын тигізеді. Осы шақтарында оның бойында қалыптасқан әдеттер мен іс-әрекеттері келешекте санасының дамуына әсер етпек. Балаңыздың дамуына сонымен қатар мультфильмнің де зияны немесе тарбиелік пайдасы бар.

Мультфильм – өсіп келе жатқан жас ұрпақ тәрбиесінде аса қажет құралдардың бірі. Қазақ халқы өзінің бет бейнесі мен болмысын, ұлттық салт-дәстүрін, ұлттығын, өзінің ғасырлар бойы арман еткен Тәуелсіздігін болашақ ұрпағы арқылы ғана қорғай алады. Сондықтан ұрпақ тәрбиесі қашанда алдыңғы орында болуы шарт. Сол себепті Қазақстан да мультфильм саласына мән бергені жөн. Мультипликациялық фильмдер балалардың дамуына үлкен әсер етеді. Бір жағынан мультфильмдер жарқын көріністі, бейнелі, қарапайым, нәзік, қолжетімді дүниелер. Олар жақсылық пен зұлымдық туралы алғашқы түсініктерді, жақсы және жаман мінез-құлық эталондарын қалыптастырады. Өзін сүйікті кейіпкерлерімен салыстыру арқылы мектепке дейінгі бала өзін оң қабылдауға, өз қорқыныштары мен қиындықтарын жеңуге, басқаларға құрметпен қарауға үйренуге мүмкіндігі бар. Мультфильмде болып жатқан оқиғалар балаларды тәрбиелеуге: оның ақпараттық дүниесін арттыруға, ойлау мен қиялын дамытуға, дүниетанымын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Осылайша, мультфильм баланы тәрбиелеудің тиімді құралы. Екінші жағынан, қазір шетелдік мультфильмдер, негізінен американдық өнімдерінің басым бөлігі зиянсыз емес. Мектепке дейінгі балалардың түрлі батыс және отандық мультфильмдерді көру жиілігін реттеу қажет. Алайда, мультфильм баланың

ересектермен шынайы қарым-қатынасын ауыстырмайды. Ата-аналар бірде-бір мультфильм, тіпті ең үйрететін мультфильм баланың ересектермен және құрдастарымен қарым-қатынасын ауыстыра алмайтынын түсінуге міндетті.

Иә, бала мультфильм көргенді ұнатады. Айналасымен танысып үлгермеген балғын үшін бәрі таңсық, бәрі қызық. Баспайтын жерді басқанды ұнатады. Бірақ оның бәрі пайдалы емес. Сондықтан қазақтық тамырға балта шаппас үшін ұлттық нақыштағы, бүлдіршіндерімізге ұлттық рух пен ұлттық намыс дарытатын мультфильмдерді өмірге әкеліп, көгілдір экранымызды түзеуіміз керек.

Мультфильм - мейлі ол бүлдіршіге арналсын, балаға, жасөспірімге арналсын тіпті ересекке арналса да ол шуақ, жылу сыйлауы керек. Бұл деген сөз ешбір қисыны жоқ әйтеуір күлкілі нәрсе болуы керек деген сөз емес. Мультфильм – мейірімге толы болуы керек. Себебі оның басты аудиториясы – жас бүлдіршін. Ал бүлдіршінің өз кезегінде санасы, ойлау қабілеті қалыптаспаған. Ол барлық іс-қимылдарды, қозғалыстарды айтылған сөздерді көргеніне қарап қайталайды. Осы жағынан мультфильмдердің бала психологиясына, ол тұрмақ жастар психологиясына нұқсан келтіру қаупі бар.

Пайдаланылған әдебиеттің тізімі:

1. Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан – 2050» стратегиясы-қалыптасқан мемлекеттік жаңа саяси бағыты жолдауы. // Егемен Қазақстан, 2012. www.mulfilm.kz.
2. Қазақ мемлекеттік қыздар педагогика институтының Хабаршысы №4 (2), 2007жыл, 61–92 б.
3. Қазақ Совет энциклопедиясы №8 том, 1999 ж.
4. Полонский В.М. Словарь по образованию и педагогике. М.2004. С 83
5. М.Безруких (Ред.колегия). Педагогический энциклопедический словарь. М., 2002. С-79.
6. Оклендер В. Окна в мир ребенка. / Руководства по детской психотерапии.–М.,2003 46-49 б. www.multy.ru.

ӘОЖ 376.3

СӨЙЛЕУ ТІЛІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРМЕН ЛОГОПЕДИЯЛЫҚ ЖҰМЫСТЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Сүлейменқызы Ш.

«Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті», Ақтөбе қ., Қазақстан

Резюме: Мақалада сөйлеу қабілеті бұзылған балалармен логопедиялық жұмыстың негіздемесі келтірілген. П.Я.Галпериннің ақыл-ой әрекеттерін кезең-кезеңімен қалыптастыру туралы теориясын логопедиялық жұмыста қолдану сөйлеу жаттығуларының маңыздылығын арттыра отырып, түзету тізбегін құруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, тілдің жүйелі ұйымдастырылуы туралы білімді, сөйлеуді қалыптастыру және қабылдау механизмдері туралы заманауи идеяларды ескеру қажет. Педагогикалық түзетуде негізгі принциптерге сүйену тұтастай алғанда әдістемелік әсер ету стратегиясын анықтайды.

Summary: The article provides a justification for speech therapy work with children with speech disorders. The use of P.Ya.Galperin's theory on the phased formation of mental actions in speech therapy work makes it possible to build a corrective sequence, increasing the importance of

speech exercises. In addition, it is necessary to take into account knowledge about the systematic organization of language, modern ideas about the mechanisms of formation and perception of speech. In pedagogical correction, relying on basic principles determines the strategy of methodological influence as a whole.

Сөйлеу - бұл күрделі функция және оның дамуы көптеген факторларға байланысты. Мұнда басқалардың әсері үлкен рөл атқарады - бала ата-анасы, мұғалімдері, достарына қарап сөйлеуді үйренеді. Айналасындағылар балаға дұрыс, анық сөйлеуді қалыптастыруға көмектесуі керек. Баланың жас кезінен бастап дұрыс, айқын дыбыстық сөйлеуді естуі өте маңызды, соның әсерінен өзінің сөйлеуі қалыптасады.

Баланың сөйлеуді меңгеруі оның мінез-құлқын түсінуге, жоспарлауға және реттеуге ықпал етеді. Сөйлеу қарым-қатынасы әр түрлі қызмет түрлеріне және ұжымдық жұмысқа қатысуға қажетті жағдайлар жасайды.

Қазіргі логопедиядағы жүйелі сөйлеу бұзылыстарын зерттеу және жою кезінде Л.С.Выготский, А.Р.Лурия, А.А.Леонтьевтің сөйлеу әрекетінің күрделі құрылымы, сөйлеу мәлімдемесін қабылдау және қалыптастыру операциялары туралы ілімдеріне негізделген психолингвистикалық мәліметтер кеңінен қолданылады [1].

Бұл тұрғыда П.Я.Гальпериннің ақыл-ой әрекеттерін кезең-кезеңімен қалыптастыру туралы теориясы айтарлықтай қызығушылық тудырады, бұл білімді игеру процесін басқарудың негізінде тілдік заңдылықтарды игеруге негізделген әдістемелік әдістер жүйесі арқылы жүзеге асырылатын психологиялық заңдылықтар жатыр. Негізгі постулаттар ретінде П.Я.Гальперин келесі ережелерді ұсынады:

1. Жаңа әрекетті орындау алдымен әрекет жағдайында субъектіні белсенді бағдарлауды талап етеді;

2. Олардың арасында психикалық белсенділіктің өзіндік құралдарында (стандарттар, белгілер) ерекшеленетін әрекет құралдары ерекше рөл атқарады;

3. Қабылдау және ойлау әрекеттерінің қалыптасуы сыртқы пәндік әрекеттерді қабылдау жоспарына немесе психикалық жоспарға (интериоризация процесі) көшіру арқылы жүреді [2].

Осы тәсілдің негізгі ережелерін ескере отырып, тілдік жұмыстың негізгі бөлімдерін іске асыру барысында белгілі бір кезеңділікке назар аудару керек, ол көрнекілікті, оның ішінде сыртқы схемалық тіректерді қолдана отырып жүзеге асырылуы керек. Материалды практикалық игеру келесі схеманы қолдануға негізделуі керек: ұсынылған материалды алғашқы түсіну (қабылдау Ғаламдық немесе бөлшектелуі мүмкін, бұл оқу мақсатына байланысты болуы керек), шектеулі лингвистикалық материалда аналитикалық және синтетикалық жаттығуларды орындау, тақырып бойынша жеке құбылыстарды (нұсқаларды) салыстыру, ұқсас құбылыстарды бірнеше тақырыптар бойынша саралау, игерілгендерді өз бетінше қолдану. Кезеңнен кезеңге дейін сыртқы тіректердің рөлі біртіндеп азаяды, ал сөйлеу жаттығуларының маңызы едәуір артады.

Сонымен бірге, сөйлеу қабілеті бұзылған балаларға білімді игеруді қамтамасыз етіп қана қоймай, мотивтерді, мақсаттарды, оқу әрекеттерін,

бақылау мен бағалау әрекеттерін қамтитын ерекше іс-әрекет ретінде әрекет ететін оқытудың осы түрін құруға тырысу керек. Мұндай оқытуды ұйымдастыруға қойылатын негізгі талаптар ретінде келесі ережелерге сүйенуге болады:

- білім олардың пайда болуының пәндік-материалдық жағдайларын қарастыру арқылы жақсы меңгерілгендіктен, балалар "дайын білімді" алмауы керек;

- лингвистикалық материалды игеру барысында осы ұғымдар шеңберінің мазмұны мен құрылымын анықтайтын ішкі байланыс қамтамасыз етілуі керек;

- бастапқы байланыс графикалық немесе таңбалық модельдерде ойнату арқылы жүзеге асырылады;

- көрнекі тіректерден оларды ақыл-ой тұрғысынан орындауға біртіндеп және уақтылы көшу қажет [2, 3, 4].

Педагогикалық түзету жүйесін негіздей отырып, әдістемелік әсер ету стратегиясын анықтайтын негізгі принциптерді ескермеуге болмайды:

1. Оқытудың түзету-өтемдік бағыты қағидаты баланың әлеуетті мүмкіндіктеріне сүйенуді және бар бұзушылықтардың орнын толтыру үшін қосымша жағдайлар жасауды көздейді.

2. Оқытуға іс-әрекетке деген көзқарас принципі сөйлеуді меңгеру үшін қажетті әр түрлі іс-әрекеттерді қолдануға, сөйлеу қарым-қатынас процесін белгілі бір құрылымы бар және ерекше жағдайларды қажет ететін ерекше іс-әрекет ретінде қарастыруға негізделген.

3. Сараланған және жеке көзқарас принципі әр бала үшін оңтайлы оқу жағдайларын жасауға, педагогикалық әсердің барабар құралдарын таңдауға негізделген.

4. Генетикалық принцип сөйлеу қабілеті бұзылған балалардың тілдік даму деңгейлерінің иерархиялық бағынуын анықтайды. Тілдік құбылыстарды онтогенетикалық талдауға бағдарлана отырып, сөйлеушінің тілдің фонетикалық, морфологиялық және синтаксистік бірліктерін қолдану кезектілігі мен заңдылықтарын, оның сөйлеудің әртүрлі формалары мен түрлерін игеру реттілігін, оның тілдік қабілетінің пайда болуы мен даму жағдайларын анықтауға мүмкіндік береді.

5. Құрылымдық-семантикалық принцип кез келген тіл бірлігін үйрену процесінде, тұтастай алғанда тілдің жүйелік ұйымымен танысу барысында форма мен мағынаның, құрылым мен семантиканың бірлігіне сүйенуді көздейді[5].

Балалардағы сөйлеу әрекетін дамыту және қалыптастыру бойынша жұмыс жеке және топта ұйымдастырылады, ол оқытудың нақты мақсаттарымен, лингвистикалық материалды беру сипатымен, сондай-ақ оқушылардың жеке ерекшеліктерімен анықталады. Топтық жұмыс түзету сабақтарына қатысатын әрбір баланың сөйлеуі оған қол жетімді материалда жүзеге асырылуы үшін қатаң түрде дараланады, бұл реттілік пен біртіндеп тілдік материалдың орналасу принципін ескереді [3, 5, 7].

Білімді игерудің беріктігі әртүрлі жаттығу жаттығуларымен қамтамасыз етіледі, лингвистикалық білімді игерудің саналылығы бағдарлама ұсынған конструкцияларды қайталау арқылы ғана емес, сонымен қатар семантикалық және грамматикалық көкжиегін дамытуға ықпал ететін сөйлеу материалымен осындай әрекеттерді жасау арқылы жүзеге асырылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Повалева М. А. Справочник логопеда. – Ростов н/Д.: Феникс, 2001. – 448 с.
2. Гальперин П. Я. Психология мышления и учение о поэтапном формировании умственных действий. В кн.: Исследование мышления в советской психологии. М.: Наука, 1966. С. 236–277.
3. Ахутин Т. В. Единицы речевого общения, внутренняя речь, порождение речевого высказывания. В кн.: Исследование речевого мышления в психолингвистике. М.: Наука, 1985. С. 99–116.
4. Халилова Л. Б. Психолингвистический подход и его использование в изучении речевых расстройств. В кн.: Психолингвистика и современная логопедия / под ред. Л. Б. Халиловой. М.: Экономика, 1997. С. 41–58.
5. Логопедия: учебник для студентов дефектол. фак. пед. вузов / под ред. Л. С. Волковой, С. Н. Шаховской. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1998. 680 с
6. . Филичева Т. Б. Особенности формирования речи у детей дошкольного возраста. М.: РИЦ “Альфа”, 1999. 350 с.

ӘОЖ 37. 158.1

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ-ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ДАМУ

Тағайбек Ә.М., Анарбай Д.Қ., Худойбергенова Ж.А.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье показаны пути развития и формирования учебно-познавательных интересов младших школьников.

Summary: This article shows the ways of development and formation of educational and cognitive interests of younger students.

Бастауыш мектепте оқушы әлі білім беруді аяқтауға бағдарланбаған, керісінше, оның мақсаты одан әрі оқыу болып табылады, сондықтан бастауыш сынып оқушыларының білім беру іс-әрекеті барысында мұғалімдерге қызығушылық қалыптастырып қана қоймай, оны мектеп оқуының барлық кезеңдерінде сақтау маңызды.

Қазіргі заманғы мектепті модернизациялау оқушының жеке дамуын және оқу іс-әрекетінде сәттілігін қамтамасыз етуі керек.

Педагогикалық процестің тиімділігінің критерийлерінің бірі-қазіргі мектептің басты мәселелерінің бірі болып табылатын мектеп оқушылары арасында тұрақты оқу - танымдық қызығушылықты қалыптастыру.

Оқу - танымдық қызығушылықты қалыптастыру процесінің әлеуметтік маңыздылығы бастауыш мектепке жаңа федералды білім беру стандарттарын енгізуді арттырады.

Бұл проблеманың өзектілігі оқыту мазмұны мен оқу іс-әрекетінің жаңартылуымен, сондай-ақ оқушылардың өз бетінше білім алу дағдыларын қалыптастыру қажеттілігімен айқындалады.

Танымдық қызығушылық қажеттіліктерден өздігінен пайда болмайды, бірақ бастауыш мектептен бастап білім беру мекемелері арнайы қалыптасып, дамиды, сондықтан бастауыш мектептен танымдық қызығушылықты қалыптастыру мәселесін шешу қажет, өйткені дәл осы кезеңде баланың бейімділігі мен қабілеттері анықталады, оның моральдық сенімдері мен қажеттіліктері қалыптасады. белгілі бір іс-шаралар түрлері.

Жас оқушыда оқу - танымдық қызығушылықтың қалыптасуы оқушының іс-әрекетінің ішкі мақсатының пайда болуына әкеліп соғады, оны оқу іс-әрекетінің белсенді субъектісіне айналдырады. Содан кейін оқушының сабақта өткізетін уақыты өмірге дайындық емес, оқушының өзі үшін мағыналы және мағыналы өмір болады.

Оқу - танымдық қызығушылық-бұл оқушыларда оқу іс-әрекеті барысында қалыптасатын жеке тұлғаның әлеуметтік маңызды қасиеттерінің бірі. Қазіргі мектеп жағдайында оқушылардың танымдық қызығушылығын дамыту қажеттілігі айқын көрінеді. Дегенмен, оның ең үлкен дамуын қалай қамтамасыз етуге болатындығы туралы мәселе әлі де ашық күйінде қалып отыр. Бұл мәселені "танымдық қызығушылық" ұғымының теориялық негіздемесінсіз шешу мүмкін емес.

Ғылыми-педагогикалық маңыздылық тұрғысынан танымдық қызығушылық оқу процесін жетілдірудің маңызды факторы және сонымен бірге оның тиімділігі мен тиімділігінің көрсеткіші болып табылады, өйткені Ол тәуелсіздікті, танымдық белсенділікті, материалды зерттеуге шығармашылық көзқарасты ынталандырады және өзін-өзі тәрбиелеуге итермелейді. Психологтар адамның саналы іс-әрекеттің субъектісі ретіндегі өзегі адамның мотивациялық саласы, ең алдымен оның мүдделері мен қажеттіліктері екендігімен келіседі.

"Оқу-танымдық қызығушылық" ұғымын зерттеу кезінде алдымен негізгі ұғымды — "қызығушылық" талдауға жүгіну керек.

Психологиялық тұрғыдан алғанда, қызығушылық адамның өмірлік маңызы мен эмоционалды тартымдылығымен анықталатын объектіге селективті қатынасын білдіреді. Қызығушылықтар қажеттіліктерден туындайды. Қажеттілік қажеттілікті білдіреді, ал қызығушылық-қабылдау, кез-келген әрекетке бейімділік. Қалыптасқан қызығушылық қажеттілікке айналуы мүмкін. Жеке тұлғаның мүдделері олар бағытталған объектінің ерекшеліктерімен және жеке адамның психикалық қасиеттерімен (оның тәрбиесі, мәдениеті, мінезі, қабілеттері) анықталады [1].

И. В. Дубровина өндеген психология оқулығында "қызығушылық-бұл негізінен ішкі жоспарда дамитын танымдық іс-әрекетке итермелейтін қажеттілік немесе мотивациялық жағдай". Қызығушылық дамып келе жатқан танымдық іс-әрекет жағдайында көбірек байытылып, материалдық әлемнің жаңа байланыстары мен қатынастарын қамтуы мүмкін. Қызығушылықтың

эмоционалды және ерікті сипаттамалары бар. Қызығушылық-бұл интеллектуалды эмоция және зияткерлік қиындықтарды жеңумен байланысты тиісті күш. Қызығушылық адамға шындықты білім түрінде игеру кезеңінде тән.

Қызығушылық-бұл адам үшін ерекше маңызды деп санайтын іс-әрекеттің нақты себебі, бұл субъектінің іс-әрекетке оң бағалау қатынасы.

Осылайша, қызығушылық дегеніміз-бір нәрсеге селективті көзқарас; жеке тұлғаның белгілі бір бағыты; танымдық іс-әрекеттің шарты; объектілерге немесе шындық құбылыстарына эмоционалды түрде боялған көзқарас.

Бүгінгі таңда танымдық қызығушылық негізінен "адамның іс-әрекетіне оң көзқараспен біріктірілген әртүрлі күйлері: хобби, бейімділік, қызығушылық" деп түсініледі.

Демек, танымдық қызығушылық дегеніміз-адамның селективтілік пен белсенділік сияқты қасиеттерімен ерекшеленетін сыртқы әлемге бағытталуы деген қорытындыға келуге болады.

Егер біз танымдық қызығушылықтың тәсілдерін толығырақ қарастыратын болсақ, онда көптеген авторлар оны танымдық белсенділікпен бірге жүретін жағымды эмоциялардың басым болуымен, оған деген ынтамен, әлемнің объектілері мен құбылыстарын білу қажеттілігімен байланыстырады.

Оқу-танымдық қызығушылықты қалыптастыру және дамыту процесі тек іс-әрекетте және ең алдымен білім беруде мүмкін болады.

Оқудағы балалардың танымдық қызығушылықтарының қалыптасуы екі негізгі бағытта жүруі мүмкін:

- оқу пәндерінің тиісті мазмұнын іріктеу;
- оқушылардың танымдық қызметін ұйымдастыру [2].

Зерттеу мәселесі бойынша психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді талдау барысында танымдық қызығушылықтың келесі ерекшеліктері байқалады:

1. Оқу-танымдық қызығушылық шындықтың объектілері мен құбылыстарының қасиеттері, қасиеттері туралы жаңа, белгісіз және түсініксіз нәрсені білуге, олардың мәніне енуге, олардың арасындағы қатынастар мен қатынастарды анықтауға деген ұмтылыста көрінеді;

2. Оқу-танымдық қызығушылықтың даму деңгейі мен әлем туралы білім алу арасында белгілі бір байланыс бар. Сонымен, бір жағынан, танымдық қызығушылықтың әсерінен адамның көкжиегі айтарлықтай кеңейеді, екінші жағынан, бұл процесс танымдық қызығушылықтың дамуына негіз болатын жаңа білім алу арқылы ғана мүмкін болады. Танымдық қызығушылықтың әсерінен білім тереңдей түседі;

3. Оқу-танымдық қызығушылық әртүрлі психикалық процестерді белсендіруге әкеледі: назар, қабылдау, есте сақтау, қиял. Бұл өз кезегінде әлем туралы білімді алу, сақтау және қолдану тәсілдерін анықтайды;

Балалар мен даму психологиясының мәліметтерінен баланың мектепке оқуға белгілі бір ішкі дайындығы бар екендігі белгілі. Зерттеулер көрсеткендей, мектепке дейінгі кезеңнің соңында мақсатты білім беру және тәрбие жұмысының нәтижесінде Балаларда жаңа жоғары қажеттілік қалыптасады-оқу.

Осыған байланысты мектепке, оқуға, бүкіл мектеп өміріне қызығушылық бар. Мектептегі оқумен бірге жүретін жетістік оқушының білім объектісіне деген тұрақты танымдық қызығушылығымен анықталады [3].

Бастауыш сынып оқушыларында ойын іс-әрекетіне деген қажеттілік әлі де күшті, дегенмен ойынның мазмұны өзгеруде. Кіші оқушы мұғалім, мектеп болып ойнайды. Бірақ ойын барысында ол бірнеше сағат бойы шешім қабылдай алады, жаза алады, ән айта алады, оқи алады, сурет сала алады және т.б. мұны мұғалім ойын технологиясын қолдана отырып және оқу процесін қызықты ете отырып, оқу іс-әрекетін ұйымдастыруда ескеруі керек.

Кіші мектеп оқушысында қозғалыстарға деген қажеттілік сақталады. Ол ұзақ уақыт отыра алмайды. Ол сондай-ақ сыртқы әсерлердің қажеттілігімен ерекшеленеді. Зерттеулер көрсеткендей, ол кейіннен танымдық қызығушылыққа айналады.

Көптеген зерттеушілер бастауыш сынып оқушыларында қажетті білімді игеру ниетімен байланысты танымдық қызығушылық мұғалімнің әсерінен пайда болады, бұл жаңа білімге деген қажеттіліктің артуына ықпал етеді. Дегенмен, бұл мүдделердің пайда болуының қатаң тәртібін анықтау мүмкін емес. Көптеген балалар мектепке дейін қоршаған әлемді білу қажеттілігін сезінетіні белгілі.

Оқу барысында жас оқушының танымдық қызығушылықтары біртіндеп айтарлықтай өзгерістерге ұшырайды. Олардың кейбіреулері тұрақты болады, басқалары жоғалады, жаңалары пайда болады.

Бастауыш сынып оқушысының оқу-танымдық қызығушылығын ынталандыруда бағалау үлкен орын алады. Бірақ мектеп басында барлық балалар оның объективті рөлі мен мағынасын жақсы түсінбейді. Белгіленген мотивация ш.а. Амонашвили және В. И. Загвязинский және т. б. атап өткендей, көбінесе баланың танымдық қызығушылығына теріс әсер етеді, бұл ілімнің мәніне қатысы жоқ эгоистік мотивтердің пайда болу қаупін тудырады, теріс тұлғалық қасиеттердің дамуына әсер етеді. Көптеген авторлар егер бастауыш мектепте тұрақты танымдық қызығушылықтар пайда болса, онда олар баланың әрі қарай білім алу барысына шешуші әсер ететініне сенімді.

Бастауыш сынып оқушыларының оқу мен білімге деген тұрақты оң көзқарасы негізінен танымдық қажеттіліктен танымдық қызығушылықтың дамуына көшуді қамтамасыз ететін оқу іс-әрекетінің мазмұнының сәтті дамуы мен сапасымен анықталады. Бұл мүдделер баланың зияткерлік белсенділікті көрсетуге, таным процесінде туындайтын қиындықтарды жеңуге деген ұмтылысында көрінеді.

Мектепте оқудың басынан бастап балалардың қызығушылықтарының бағытында айтарлықтай өзгерістер болатыны анықталды.

Кіші мектеп жасы-бұл танымдық қызығушылықтың деңгейі мен мазмұны байланысты болатын мектеп мотивациясының дамуы.

Танымдық қызығушылық және бастауыш сынып оқушыларында қажетті білімді игеруге деген ұмтылыс мұғалімнің әсерінен пайда болады, бұл жаңа білімге деген қажеттіліктің артуына ықпал етеді.

Егер бастауыш мектепте тұрақты танымдық қызығушылықтар пайда болса, онда олар баланың әрі қарай білім алу барысына шешуші әсер етеді.

Бастауыш сынып оқушыларының оқу мен білімге деген тұрақты оң көзқарасы негізінен танымдық қажеттіліктен танымдық қызығушылықтың дамуына көшуді қамтамасыз ететін оқу іс-әрекетінің мазмұнының сәтті дамуы мен сапасымен анықталады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Рысбекова А. «Танымдық қабілетті арттыру шрттары », «Қазақстан мектебі» журналы №7-2010ж, 38-39 беттер.

2. Ильясов С. «Танымдық белсенділікті дамыту — өзекті мәселе», «Қазақстан мектебі» журналы №2-2011 ж, 66-67 беттер.

3. Ергалиева Л. Ж. Бастауыш сынып оқушыларының оқу-танымдық іс-әрекетін қалыптастыру жолдары [Текст] / Л. Ж. Ергалиева // Молодой ученый. — 2015. — №8.2. — С. 23-25.

ОӘЖ 373.31

**ҚАЗАҚ ХАЛЫҚ ЕРТЕГІЛЕРІ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ МЕКТЕП
ОҚУШЫЛАРЫН АДАМГЕРШІЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ
МӘНІ**

Тажибекова (Балтабаева) Ш.А., Карабалаева Ф.Г., Хахарова Т.Т.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье рассматривается психологический смысл нравственного воспитания учащихся начальных классов через казахские народные сказки.

Summary: This article deals with the psychological meaning of moral education of elementary school students through Kazakh folk tales.

Мектепке қабылдау баланың өміріндегі жаңа жас кезеңінің басталуын білдіреді - бастауыш мектеп жасындағы, оның жетекші қызметі оқу қызметі болып табылады. Оны жүзеге асыру барысында бала мұғалімнің басшылығымен жүйелі түрде қоғамдық сананың дамыған формаларының мазмұнын және олардың талаптарына сәйкес әрекет ете алады.

Мектеп жасындағы балалардың оқу іс-әрекеті олардың көрсетілген мазмұнды игеруімен байланысты. Алайда, оқу іс-әрекеті тек бастауыш мектеп жасында жетекші болады; бұл жаста бастауыш сынып оқушылары тек теориялық сана мен ойлау негіздерін қалыптастырады және қалыптастырады.

Э. Эриксон тұлғаның қалыптасу ерекшеліктері бала өсіп келе жатқан қоғамның экономикалық және мәдени даму деңгейіне, дамудың қандай тарихи кезеңіне байланысты екенін айтады. Ол қоғамның құндылықтары мен нормалары тәрбие процесінде балаларға беріледі деп санайды [1.].

Мазмұны бойынша тұлғаның дамуы қоғам адамнан не күтетіндігімен, оған қандай құндылықтар мен мұраттар ұсынатындығымен, әртүрлі жас кезеңдерінде оған қандай міндеттер қоятындығымен анықталады. Бала пісіп, қажеттілікпен бір-бірінен кейінгі бірнеше кезеңнен өтеді. Әр кезеңде ол белгілі

бір сапаға ие болады, ол жеке құрылымда белгіленеді және өмірдің келесі кезеңдерінде сақталады.

Л. Колберг моральдық сананың дамуын дәйекті процесс ретінде қарастырады. Кең тәжірибелік материалды қорытындылай келе, ол үш деңгейге біріктірілген дамудың алты кезеңін анықтайды.

Біріншісі-үйдегі деңгей. Балаға арналған мораль нормалары сыртқы нәрсе, ол ересектер белгілеген ережелерді тек өзімшілдік тұрғысынан орындайды.

Екінші деңгей-әдеттегі мораль. Бала қазірдің өзінде мақұлдау қажеттілігінен белгілі бір жолмен өзін ұстауға тырысады, ол үшін маңызды адамдармен жақсы қарым-қатынасты сақтайды.

Үшінші деңгей-автономды мораль. Моральдық нормалар мен қағидалар адамның жеке меншігіне айналады, яғни ішкі [2].

Бұл кезеңде біз баланы ешқашан пассивті-демонстрациялық күйде көрмейміз. Ол әрдайым бір нәрсемен айналысады: ол көшедегі жанжалды мұқият бақылайды, содан кейін жаңа кітап оқуға ынталы немесе сол жерден қоршаған ортаға қарау үшін ағашқа немесе шатырға көтеріледі.

Онда, әрине, көптеген қозғалыстар бар, бірақ олардың көпшілігі жаңа, мүлдем басқа мақсаттарға ие. Оның барлық алуан түрлілігіндегі өмір-бұл оның іс-әрекетін қоздыратын нәрсе; бірақ өмір иллюзиялық және фантастикалық емес, бірақ нақты.

Бұл әлемде бастауыш сынып оқушысы бұрын өмір сүрген иллюзиялық әлемді біртіндеп қалдырады, бірақ соған қарамастан ғажайыптардың сиқырлы сипаттамаларына қатты көңіл бөледі, бастауыш сынып оқушыларының ертегілері ерекше эмоционалды көтерілісті тудырады.

Көптеген психологтар мен педагогтар қазақ халық ертегілерін барлық егжей-тегжейлермен, ұсақ-түйектерді өзгертпестен, тіпті әңгімелеу кезінде интонацияны қайталауды талап ететін табандылықты атап өтеді. Бала ертегінің бірінші рет айтылған сөздермен айтылуын қалайды, ол бұл сөздерді білуге, бастапқы ретпен қабылдауға, сол сезімдерді сезінуге қуанышты. Бұл стереотиптік мінез-құлық балаға бұл жолы бәрі жақсы болатынына сенімділік береді.

Балаға оның қорқынышын бейнелеу керек: айдаһарлар, құбыжықтар, ертегілердегі сиқыршылар қиындықтарды, қиындықтарды жеңеді. Ертегі жанжалдарын шешу қорқынышты жеңуге көмектеседі-өйткені ертегілердің бейнесі балаға өзінің қорқынышын жеңуге мүмкіндік береді. Баланы зұлымдықтан, қорқыныштан аулақ ұстау идеясына негізделген білім психиканың қысымына әкеледі, бірақ қауіптер мен қорқыныштарды жеңе алмайды.

Қазақ халық ертегілері кейіпкерлерінің жынысы мен жасына қарамастан, әр түрлі жастағы бастауыш сынып оқушылары, ұлдар мен қыздар үшін үлкен психологиялық маңызға ие, өйткені олар баланы толғандыратын мәселелерге байланысты сәйкестендірудің өзгеруін жеңілдетеді. Бала ол үшін ерекше ертегі ортасына оңай еніп, бірден Иван Царевичке немесе аққу ханшайымына

айналады және сонымен бірге прозалық күнделікті өмірге еркін ауысады. Ол қазақ халық ертегілерінің шындыққа жанаспайтынын интуитивті түрде сезеді, бірақ бұл оның шындыққа жанаспайтынын да мойындайды. Сонымен, баланың әдеби тәжірибесінің ақиқаты пайда болады: ертегідегі, күнделікті және ертегідегі, сиқырдағы ертегі сезімі [3].

Олар балалар психологиясына сәйкес келетін бастауыш сынып шейіттерінің сұраныстарына жақсы жауап береді. Жақсылық пен әділдікке ұмтылу, ғажайыптарға сену, қиялға бейімділік, қоршаған әлемді сиқырлы түрлендіру - осының бәрін бала қазақ халық ертегісінде де қуана қарсы алады.

Ерекше, керемет, сиқырлы, балалар қиялын күтуден басқа, тағы бір қажеттілік бар. Бала айналасындағыларға, ақылды, ақылды ересектерге еліктегісі келеді, бірақ ол әрқашан сәтті бола бермейді. Ертегіде бәрі мүмкін. Кішкентай бала (қыз) батыл және тапқыр, барлық сынақтардан жеңімпаз болып шығады. Ол алыс жерлерден алыс патшалыққа ұшып, айдаһарды жеңе алады. Басқаша айтқанда, нәресте өмірде әрдайым орындалмайтын өзінің бейсаналық тілектерін жүзеге асырады.

Алайда, қазақ халық ертегісінің әлемі қанағаттандырылмаған тілектерді жүзеге асыруды ғана қамтамасыз етпейді. Мұнда шешуші рөлді теңдікке жету немесе психологиялық терминологияны қолдану, өтемақы мотиві атқарады. Бастауыш сынып оқушылары әлеуметтік тәуелді жағдайына байланысты жиі әр түрлі қайғы-қасіретке ұшырайды, олардың ұмтылыстары, ниеттері, іс-әрекеттері бұзылады, олар әдетте армандарда, қиялда өтеледі. Қазақ халық ертегісі осы өтемдік қажеттілік үшін тамаша негіз жасап, барлығын да бақытты аяқтауға жетелейді.

Қазақ халық ертегілерінің арқасында бала жанашырлық, жанашырлық және қуанышқа бөлену қабілетін дамытады, онсыз адам адам емес. Әңгімешілердің мақсаты - "балада адамгершілікті тәрбиелеу-бұл адамның басқа адамдардың бақытсыздықтарын сезінуге, басқа біреудің қуанышына қуануға, біреудің тағдырын өз тағдырымен сезінуге керемет қабілеті".

Кішкентай бала әңгіме немесе ертегіні тыңдап, тіпті фантастикалық кейіпкердің нақты өмірін сезіне отырып, кейіпкермен "көмектеседі"; үлкен бала кейіпкермен "араласады". Белгілі психолог А.В. Запорожец бір кездері бес жасар қызбен қызықты эпизодты келтірді, ол Прометей бейнеленген суретте кейіпкерді босату үшін шынжырдың саусақтарын жұлып алды. Кейіпкерге деген жанашырлықтан туындаған бала өзінің көзқарасын қиялға айналдырудың орнына өнер туындысына тікелей әсер етуге тырысады.

Қазақ халық ертегісінде бастауыш сынып оқушыларына ерекше сүйкімділік бар, әлемді танудың кейбір кәштері ашылады. Олар ертегі әңгімесінен өздері үшін, түсіндірместен, санасының өсуіне қажетті өте құнды нәрсені табады.

Қиялдағы, қиял әлемі оның негізгі негіздеріндегі нақты әлемнің көрінісі болып табылады. Өмірдің ертегі, ерекше көрінісі балаға оны шындықпен, өзі, отбасы, оған жақын адамдар өмір сүретін ортамен салыстыруға мүмкіндік береді. Бұл дамып келе жатқан ойлау үшін қажет, өйткені ол адам

салыстыратын және күмәнданатын, тексеретін және сенетін нәрселермен ынталандырылады. Қазақ халық ертегісі баланы бей-жай қарамайды, керісінше оны болып жатқан оқиғалардың белсенді қатысушысы етеді, кейіпкерлермен бірге әрбір сәтсіздікті және әрбір жеңісті бастан кешіреді. Ертегі оған кез-келген жағдайда зұлымдықты жазалау керек деген ойға үйретеді [4].

Бүгінгі таңда ертегіге деген қажеттілік өте үлкен болып көрінеді. Бала үнемі өсіп келе жатқан ақпарат ағынына толы. Балалардағы психиканың сезімталдығы үлкен болғанымен, оның өз шекаралары бар. Бала шамадан тыс жұмыс істейді, жүйке болады, және бұл ертегі оның санасын барлық маңызды емес, міндетті емес нәрселерден босатады, кейіпкерлердің қарапайым әрекеттері мен неге бұлай болып жатқандығы туралы ойларға назар аударады, басқаша емес.

Демек, баланың толыққанды дамуы үшін мұғалімнің мақсатты тәрбиелік жұмысы қажет, өйткені кіші мектеп жасы адамгершілік дамудың әлеуметтік нормаларын игеруге, өзін-өзі бағалауды қалыптастыруға, өзіне және басқаларға қатысты сыни көзқарасты дамытуға, жеке ерекшеліктері мен қабілеттерін ашуға сезімтал. Кіші мектеп жасы сыртқы әсерлерге сезімталдықтың жоғарылауымен, моральдық нормалар мен басқаларға моральдық талаптардың қажеттілігімен, тікелей мінез-құлқымен сипатталады. Бұл ерекшеліктер бастауыш сынып оқушыларының білім алуы мен қабылдауының кепілі болып табылады, бастауыш сынып оқушыларының жүйелі және дәйекті адамгершілік тәрбиесіне үлкен мүмкіндіктер береді.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Аралбаева Р.Қ., Мектепке дейінгі педагогика. Алматы. 2012ж.
2. Колягина В.Г., Арт-терапия и арт-педагогика для дошкольников. Учебно-методическое пособие./ Прометей, 2021 г.
3. Ермакбаева Л.К., Нығметова Қ.Н., Баланың мектепке психологиялық дайындығын айқындау./ Алматы, 2015ж.
4. Трошин П.Л., Адамгершілік тәрбиесі: түсінігі, мәні, міндеттері // Жас ғалым. 2016. №8. 884-887 б.

ОӘЖ 378.147

ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖӘНЕ ДАМУ

Темірхан Ж.А., Каленбекқызы Н., Сапарбай Л.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме:. Формирование творческих способностей в процессе обучения, является важной задачей по привитию учащимся практических навыков, технологического мастерства. Школьникам важно научиться вносить в работу элементы фантазии, возможное разнообразие своих творческих мыслей.

Summary: Formation of creative abilities in the learning process is an important task in teaching students practical skills and technological skills. It is important for schoolchildren to learn how to bring into the work elements of fantasy, the possible diversity of their creative thoughts.

В.С. Ротенберг адамның шығармашылығы туралы ойлана отырып, "шығармашылыққа бағдарлау ерте балалық шақтан бастап тәрбиеленуі мүмкін, содан кейін субъект өзін-өзі жүзеге асырудың барлық түрлерінен шығармашылықты таңдау үшін өмірді растайтын қызмет саласын тарылтудың қажеті жоқ" деп көрсетеді. Мұны қалай жасауға болады? Алдымен нені ескеру керек, Н.В. Рождественскаяның жұмысы дирижердің орындаушылар тобына әсерін сипаттайды.

"Оркестр ұжымын басқара білу, оны музыкалық шығарманы түсіндіру және оқу идеясымен" жұқтыру", ұжымдық музыка жасау процесін ұйымдастыру және жүргізу. Осы құзыреттердің негізін құрайтын мектеп педагогикасындағы психологиялық қызмет те осы маңызды негізге ие.

Білім беру процесін құру кезінде, оның мақсаты тек оқыту ғана емес, сонымен бірге баланың шығармашылық қабілеттерін дамыту), бірқатар факторларды, соның ішінде психофизиологиялық факторларды ескеру қажет. Осылайша, шығармашылық ойлаудың органикалық негіздерін сипаттайтын ережелер бейнелі ойлаудың дамуына бағыт беру үшін ерте тәрбие мен оқытуды дұрыс құру керек дегенді білдіреді, сондықтан ол кейіннен ақыл-ой шеңберімен шектелмейді.

Неміс психологы Штерннің ілімін ұстанушы Каролина Фон Хайдеблад былай деп жазды: "баланың шығармашылық процеске қарағанда "интеллектуалды мағынаға" немесе "маңыздылыққа" көбірек көңіл бөлуі зиянды (жіберіп алу) сөйлеудегі интеллектуализм мектептің алғашқы жылдарында ерекше маңызды. Мұны істеу керек", - деп жазады ол.

Кейіннен Балалар мазмұнды емес, мақты, дыбысты және музыкантты түсінеді. Олар өз сезімдерін дыбыстармен байланыстырады: А үшін жарқын және жылтыр, Ю үшін қараңғы және қорқынышты, Е үшін қабылдамайтын және жиіркенішті, О үшін таңданған және толқыған. Эвритмия, әсіресе, абстрактілі мағынасы бар символдар ретінде танылмас бұрын, қозғалмалы сөйлеу сияқты көркем және бейнелі формаларға өте қолайлы.

Сонымен қатар, балаға шығармашылық белсенділікті қамтамасыз ететін әртүрлі материалдарға бай, оның дамуына сәйкес орта құру қажет. Бұл тұрғыда әйгілі итальяндық педагог М. Монтессоридің білім беру жүйесінің дамуы біз үшін ең үлкен құндылықты білдіреді. Ол былай деп жазды: "қоршаған ортаның әсері жанама, бірақ егер ол жоқ болса, физикалық, интеллектуалдық немесе рухани жағынан тиімді үздіксіз жетілдіру мүмкін емес еді" [1].

Монтессори мектептерінде үлкен қызығушылық тудыратын баланың тәуелсіз шығармашылық қызметінің сипаттамасы ерекше қызығушылық тудырады. Осылайша, "араласпау кез-келген жағдайда араласпауды білдіреді" деп айтылады. Дәл осы жерде мұғалімдер жиі қателіктер жібереді.

Бұрын қиын болған бала енді белгілі бір тапсырмаларға назар аударады". Шынында да, дәстүрлі мектептерде бұл белгілі бір қиындықтарды тудырады.

Алайда, бұл жағдайда балалардың еркін шығармашылық белсенділігі үшін жағдайларды ұйымдастырудың жалпы теориялық негізі ретінде келесі ілімдерді қолдануға болады.

М. Монтессори, өйткені ол қазіргі жалпы білім беру ортасында қолданылатын еркіндіктің осы "нұрымен" енеді [2].

'Шығармашылық-бұл зерттеу қызметінің бір түрі, яғни жағдайды өзгертуге немесе объектінің өзін немесе оның осындай қызметтің қажетті нәтижесіне қатысты белгілі бір болжам болмаған жағдайға қатынасын өзгертуге бағытталған әрекет (яғни П.В. Симоновты түсінудегі лексикалық белгісіздік жағдайында)'. ", - деп жазады В.С. Ротенберг [3].

Кейбір авторлар шығармашылық қызметтегі көзқарастардың рөлін зерттеу үшін эксперименттер жүргізді. Психологиялық әдебиеттердегі эксперименттер шығармашылық тапсырмаларды орындау кезінде шығармашылыққа бейімделген студенттер жақсы нәтиже көрсетті деген қорытындыға келді.

П.Я. Гальпериннің ақыл-ой әрекеттерін кезең-кезеңімен қалыптастыру туралы тұжырымдамасының ережелерінің бірін қарастырыңыз. Гальперин тұжырымдамасында адамның жаңа мінез-құлқын, бейнелері мен ұғымдарын қалыптастыруға байланысты өзгерістер болатын алты кезең келтірілген. Бірінші кезеңде іс-әрекеттің мотивациялық негізі қалыптасады (субъект орындалатын іс-әрекеттің мақсаттары мен міндеттеріне және игерілетін материалдың мазмұнына қатынасты дамытады).

Бір қызығы, М. Монтессори бұл қасиетті мұғалімнің "азғыруы" деп атайды. Мотивация бейсаналық салада болуы мүмкін болғандықтан, мұғалім үшін баланы проблеманың шешімін белсенді іздеуге ынталандыру өте маңызды, тіпті егер бұл ерте кезеңдерде бейсаналық болса да.

Тапсырманы түсіну және оған деген көзқарас қана емес, оны қабылдау шығармашылық белсенділіктің пайда болуының маңызды шарттары болып табылады. Осыған байланысты Л.С. Выготскийдің жақын даму аймақтары туралы ұстанымы өте шынайы болады, өйткені дәл осындай міндет шығармашылық ізденісті орнатуды көздейді.

Р. С. Кайл сонымен қатар мұғалімнің жеке басы мен "ынта" басты кейіпкерлер емес екенін көрсете отырып, мұғалімнің жеке басының шығармашылық белсенділікті қалыптастыруға әсеріне назар аударады. Ол былай деп жазады: "мұғалімдер ең табысты болған кезде, оқушылар ең табысты болады.

Сыныпты тиімді басқару, сондықтан олар барлық уақыттарын сыныпта өткізеді.

Ол студенттерді оқыту жауапкершілігін өз мойнына алады және егер ол жақсы сабақ берсе, студенттер де жақсы оқиды деп санайды.

Олар нақты тақырыптарды мұқият зерттейді. Мұғалімдер оқушыларды жаңа тақырыптармен таныстырып, содан кейін оларға жаңа материалды түсінуге, жұмыс істеуге және пайдалануға мүмкіндік беруі керек.

Позитивті оқыту. Олар оқушыларды сыныптың іс-әрекетіне тартады және оларды өзара әрекеттесуге, идеяларды қалыптастыруға және мәселелерді бірлесіп шешуге шақырады.

Олар оқушыларды алға жылжытуға ерекше назар аударады. Жеке жұмыс бағаланады.

Балаларды өз оқуын басқаруға және басқаруға үйретеді. Басқаша айтқанда, балалардың мектеп мақсаттарын тануға және оларға жетудің тиімді стратегияларын таңдауға үйрету арқылы табысқа жету ықтималдығы жоғары [4].

Балалардағы шығармашылық танымдық белсенділіктің қалыптасуының осы шарттарын түсіндіре отырып, Р. Кайл А.Н. Леонтьев атап өткендей, іс-әрекетті субъективті компонентсіз ойлау мүмкін емес екенін ескермейтін сияқты.

Басқаша айтқанда, мұғалімнің оқушыларға сабақ беруге дайындығы, тіпті оларға өз пікірін білдіруге мүмкіндік беру-бұл жеке көзқарастардың белгілі бір көрінісі, яғни мұғалімнің жеке басының бағыты.

Монтессори әдіснамасына сәйкес, "оқыту мұғалімнің ерекше міндеті емес, керісінше баланың дамуының табиғи процесі".

Бұл ересектердің сөздерінің арқасында емес, қоршаған ортадан алынған практикалық әрекеттер мен өзін-өзі тану арқылы тәжірибе жинақтау арқылы болады.

Балалардың шығармашылық белсенділігі туралы айтатын болсақ, Гальперин теориясына сәйкес, екінші кезеңде белсенділік бағытын таңдауды ынталандыратын және анықтайтын объект (материалдық немесе идеалды) пайда болады. Бұл тәрбиешілер үшін маңызды сәт.

Тар, кәсіби мағынада бағдарлау-себептерге бағдарлау, қарым - қатынасқа бағдарлау, өзіне бағдарлау-сайып келгенде, Мұғалімнің тапсырманы орындау үшін әрекет ету әдісін таңдауының анықтаушы факторы болуы мүмкін.

Жоғарыда аталған мәселелерді белгілі американдық психолог К.Роджерстің пікіріне жүгіну арқылы шешуге болады.

Ол "басқалармен қарым-қатынас жасаудың эмпатикалық тәсілі" басқа адамдардың жеке әлеміне енуді және сол жерде "үй сияқты"болуды білдіреді деп жазады [5].

Сіз әрқашан қорқыныш, ашу, эмоция немесе ұят болсын, басқа адамның басынан өткеретін өзгерістерге сезімтал болуыңыз керек. Әлбетте, баланың позициясын қабылдап, оның қажеттіліктері мен қазіргі жағдайын, соның ішінде тәуелсіз танымдық белсенділіктің қажеттілігін түсіну арқылы мұғалімдер оқу процесін ұйымдастыру үшін қолданатын әдістерге қатысты жеке қақтығыстарды шеше алады, бұл өз кезегінде олардың шығармашылығын дамытуға көмектеседі.

Зерттеу тақырыбы бойынша әртүрлі әдебиеттерді зерттеу нәтижесінде алынған мәліметтерді қорытындылай келе, алдын-ала қорытынды жасауға болады.

Адамның қабілеттері, ең алдымен, субъективтіліктің жағымды көрінісі.

Дағдылар қабілеттің алғышарты ғана. Адамның жеке және жалпы қабілеттерінің табиғаты ортақ. Жалпы немесе нақты қабілеттердің дамуы адам

әрекет етуі керек жағдайға толығымен байланысты. Адамның жалпы және ерекше қабілеттерін дамыту қажет болатын маңызды сәттер бар.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Долгушина Н. Организация исследовательской деятельности младших школьников // Начальная школа (Первое сентября). – 2016. – № 10. – С. 8.
2. Зубова О.А. Исследовательская деятельность в начальной школе. – Фестиваль педагогических идей «Открытый урок». – 2012.
3. Семенова Н.А. Исследовательская деятельность учащихся // Начальная школа. – 2016. – № 2. – С. 45-59.
4. Қ.С.Тебенова.,А.Р.Рымханова.» Арнайы психология».Алматы, 2012ж
5. Бордовская Н.В. “Педагогика” Санкт-Петербург, 2012 г.

ОӘЖ 376.1

ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕ БІРІНШІ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЖЕКЕ ТИПОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІНЕ БАЙЛАНЫСТЫ БЕЙІМДЕЛУІ

Тимурова А.Е., Назарбоева М.А., Тұртай А.С.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются адаптация и индивидуально-типологические особенности первоклассников в процессе обучения.

Summary: The article deals with the adaptation and individual typological features of first-graders in the learning process.

«Мектепке бейімделу» ұғымы әлеуметтік-психологиялық бейімделудің бір түрі болып табылады. Әлеуметтік бейімделу (латын тілінен adaptio – бейімделемін және socialis – қоғамдық) – 1) тұлғаның әлеуметтік орта жағдайына белсенді түрде бейімделуінің тұрақты процесі; 2) осы процестің нәтижесі [1].

С.С. Степанов бұл ұғымның сәл басқаша түсіндірмесін ұсынады. Әлеуметтік бейімделу – қоғамда қабылданған мақсаттарды, құндылықтарды, нормалар мен мінез-құлықтарды ассимиляциялау және қабылдау арқылы әлеуметтік орта жағдайларына белсенді бейімделу [2].

Мектепте болудың бастапқы кезеңі - баланың жаңа жағдайларға әлеуметтік-психологиялық бейімделу кезеңі [3]. Дәл осы алғашқы айларда баланың әлеммен және өзімен қарым-қатынасының жүйелері, құрдастарымен және ересектермен қарым-қатынасының тұрақты нысандары, оның мектептегі оқуының сәттілігін, оның қарым-қатынас стилінің тиімділігін, негізгі білім беру параметрлерін анықтайды. және мектеп жағдайында тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыру мүмкіндіктері қалыптаса бастайды.

Мектепке бару бала өміріндегі жаңа жас кезеңінің басталуы - бастауыш мектеп жасының басталуы, оның жетекші әрекеті оқу.

Бала мектеп табалдырығын аттағалы бала өмірінде елеулі өзгерістер орын алып, дамудың әлеуметтік жағдайы түбегейлі өзгеріп, бала үшін жаңа қызмет түрі – оқу әрекеті қалыптасады.

Осы жаңа әрекет негізінде негізгі психологиялық жаңа формациялар дамиды: ойлау сана орталығына көшеді. Осылайша ойлау басым психикалық функцияға айналып, бірте-бірте барлық басқа психикалық функциялардың (есте сақтау, зейін, қабылдау) жұмысын анықтай бастайды. Ойлаудың дамуымен басқа функциялар да интеллектуалды болып, ерікті болады.

Бала әлі де сөйлеуді нашар меңгерген, оған мәтінді өз сөзімен қайталаудан гөрі бәрін есте сақтау оңайырақ. Балалар әлі де семантикалық есте сақтауды қалай ұйымдастыру керектігін білмейді: материалды семантикалық топтарға бөлу, есте сақтау үшін күшті жақтарын көрсету, мәтіннің логикалық жоспарын құру.

Балалардың ішкі позициясының мазмұны өзгереді. Өтпелі кезеңде ол көбінесе басқа адамдармен, ең алдымен құрбыларымен қарым-қатынасымен анықталады. Бұл жаста балалардың сыныптың іскерлік және жеке қарым-қатынас жүйесінде белгілі бір позицияға талаптары пайда болады, бұл жүйеде оқушының жеткілікті тұрақты статусы қалыптасады.

Баланың эмоционалдық күйіне оның тек оқудағы табыстары мен мұғалімдермен қарым-қатынасы ғана емес, оның жолдастарымен қарым-қатынасы қалай дамып жатқаны көбірек әсер ете бастайды.

Мектеп талаптары, нормалары және әлеуметтік қатынастар жүйесіне сәйкес келетін баланы көбінесе бейімделген деп атайды.

М.Р. Битьянованың айтуынша, бейімделу - бұл белгілі бір ортада табысты жұмыс істеуге бейімделу ғана емес, сонымен қатар одан әрі психологиялық, тұлғалық және әлеуметтік даму мүмкіндігі. Демек, бейімделген бала – оған берілген жаңа педагогикалық ортада өзінің жеке, физикалық, интеллектуалдық және басқа да мүмкіндіктерін жан-жақты дамытуға бейімделген бала [3].

Бірінші сынып оқушысының мектепке бейімделуі (бейімделуі) дененің барлық жүйелеріне айтарлықтай жүктемемен байланысты өте ұзақ процесс, ең алдымен мектеп алғашқы күннен бастап оқушыларға олардың тәжірибесімен тікелей байланысты емес бірқатар міндеттер қояды. , интеллектуалдық және дене күшін барынша жұмылдыруды талап етеді. Ағзаны жаңа жағдайларға және жаңа әрекеттерге бейімдеудің күрделілігі, бала ағзасы қол жеткізген табыстары үшін «төлейді» жоғары баға баланың мектепке бейімделуіне ықпал ететін барлық факторларды мұқият қарастыру қажеттілігін анықтайды және керісінше [2].

Мектепке бейімделу – бұл жүйелі ұйымдастырылған оқуға көшу кезінде баланың танымдық, мотивациялық және эмоционалдық-еріктік сферасының қайта құрылымдауы.

Бала мектеп табалдырығын аттаған кезде баланың өмір сүру және әрекет ету жағдайлары түбегейлі өзгереді; оқу қызметі жетекші орын алады. Бастауыш формаларда оқу әрекетін де мектеп жасына дейінгі бала жүзеге асырды, бірақ ол үшін бұл екінші дәрежелі сипатта болды, өйткені ойын жетекші болды; мектеп жасына дейінгі баланың оқу іс-әрекетінің мотивтері де ойындық сипатқа ие болды.

Мектептегі жұмыс режимі мектепке дейінгі балалық шақпен салыстырғанда мінез-құлықтың еріктілігінің әлдеқайда жоғары деңгейін талап етеді. Бірлескен іс-әрекет барысында мұғалімдермен және құрдастарымен қарым-қатынас орнату және қолдау қажеттілігі дамыған коммуникативті дағдыларды талап етеді. Осыған байланысты мектеп жасына дейінгі егде жастағы балаларда қалыптасуы керек мектепке дайындық ерекше маңызға ие. Қарым-қатынас тәжірибесі жеткілікті, сөйлеу тілі дамыған, танымдық мотивтері қалыптасқан және мінез-құлқын ерікті түрде реттей алатын, мектеп жағдайына оңай бейімделетін балалар.

Бірінші сынып оқушыларының мектепке бейімделу процесін талдай отырып, оның білімдері мектепке дейінгі мекеме педагогы мен педагог жұмысындағы сабақтастық идеяларын жүзеге асыруға мүмкіндік беретін оның формаларын бөліп алған жөн. жалпы білім беретін мектептің.

1. Организмнің өмір мен әрекеттің жаңа жағдайларына, физикалық және интеллектуалдық жүктемелерге бейімделуі. Бұл жағдайда бейімделу деңгейі мектепке барған баланың жасына байланысты болады; балабақшаға барғаны немесе мектепке дайындығы үйде жүргізілгені туралы; организмнің морфофункционалдық жүйелерінің қалыптасу дәрежесі туралы; баланың мінез-құлқын және ұйымын еркін реттеудің даму деңгейі; отбасындағы жағдай қалай өзгерді.

2. Жаңа әлеуметтік қатынастар мен байланыстарға бейімделу кеңістіктік-уақыттық қатынастарға көбірек қатысты (күнделікті тәртіп, мектеп құралдарын, мектеп формасын сақтау үшін арнайы орын, сабақ дайындау, баланың үлкен ағаларымен, апаларымен құқықтарын теңестіру, оның «ересектігін» мойындау, тәуелсіздік беру және т.б.); тұлғалық-семантикалық қарым-қатынастар (сабақтағы балаға деген көзқарас, құрдастарымен және үлкендермен қарым-қатынасы, мектепке, оқушы ретінде өзіне деген көзқарасы); баланың іс-әрекеті мен қарым-қатынасының ерекшеліктеріне (отбасындағы балаға деген көзқарас, ата-ана мен педагогтың мінез-құлық стилі, отбасы микроклиматының ерекшеліктері, баланың әлеуметтік құзыреттілігі және т.б.).

3. Танымдық іс-әрекеттің жаңа жағдайларына бейімделу баланың мектепке дейінгі мекемеде немесе үйде алған білім деңгейінің (білім, дағды) сәйкестігіне байланысты; интеллектуалдық даму; оқу әрекетінің іскерліктері мен дағдыларын меңгеру қабілеті ретінде оқытудан, танымдық іс-әрекеттің негізі ретінде білуге құштарлық; шығармашылық қиялын қалыптастырудан; қарым-қатынас дағдылары (үлкендермен, құрдастарымен тіл табыса білу).

Бірінші сынып оқушысының мектепке бейімделу механизмдері сан алуан аспектілерге ие: физиологиялық, әлеуметтік, психологиялық және т.б.

Баланың мектепке физиологиялық бейімделу процесін үш негізгі кезеңге (фазаға) бөлуге болады, олардың әрқайсысының өзіндік ерекшеліктері бар және организмнің функционалдық жүйелеріне әртүрлі дәрежедегі кернеулермен сипатталады [4].

Бірінші кезең индикативті болып табылады, жүйелі оқытудың басталуымен байланысты жаңа әсерлердің бүкіл кешеніне жауап ретінде

барлық дерлік дене жүйелері зорлық-зомбылық реакциясымен және айтарлықтай стресспен жауап береді. Бұл «физиологиялық дауыл» айтарлықтай ұзақ уақытқа созылады (екі-үш апта).

Екінші кезең - тұрақсыз бейімделу, дене осы әсерлерге реакцияның оңтайлы нұсқаларын іздеп, тапқан кезде «дауыл» басыла бастайды.

Үшінші кезең - салыстырмалы тұрақты бейімделу кезеңі, бұл кезде дене жүктемеге жауап берудің ең қолайлы нұсқаларын табады, барлық жүйелерде аз стрессті қажет етеді.

Балалар өмірдің жаңа жағдайларына «үйренуде» бірдей табысты бола алмайды. А.Л. Венгер мектепке бейімделудің үш деңгейін сипаттайды:

Бейімделудің жоғары деңгейі. Бірінші сынып оқушысының мектепке деген көзқарасы оң, талаптарды адекватты түрде қабылдайды; оқу материалы оңай қорытылады; бағдарламалық материалды терең және толық меңгереді; күрделі мәселелерді шешеді; ұқыпты, мұғалімнің нұсқауларын, түсіндірмелерін мұқият тыңдайды; тапсырмаларды сыртқы бақылаусыз орындайды; өз бетінше оқуға үлкен қызығушылық танытады, барлық сабақтарға дайындалады; сыныпта қолайлы орын алады.

Бейімделудің орташа деңгейі. Бірінші сынып оқушысының мектепке деген көзқарасы оң, сабаққа қатысуы жағымсыз сезімдер тудырмайды; оқу материалын мұғалім жан-жақты және анық ұсынса, түсінеді; оқу бағдарламаларының негізгі мазмұнын игереді, типтік тапсырмаларды өз бетінше шешеді; ересек адамның тапсырмаларын, нұсқауларын, нұсқауларын орындау кезінде, бірақ оның бақылауында шоғырланған және мұқият; ол өзіне қызықты нәрсемен айналысқанда ғана шоғырланады; сабаққа дайындалады және үй тапсырмасын әрдайым дерлік орындайды; көптеген сыныптастары бар достар [5].

Бейімделу деңгейі төмен. Бірінші сынып оқушысының мектепке деген теріс немесе немқұрайлы қатынасы; денсаулығының нашарлауына жиі шағымдар; депрессиялық көңіл-күй басым; тәртіп бұзушылықтар байқалады; түсіндірілетін материал үзінді түрде меңгеріледі; оқулықпен өзіндік жұмыс қиын; өз бетінше оқу тапсырмаларын орындау кезінде қызығушылық танытпайды; сабаққа жүйелі түрде дайындалмайды, оған мұғалім мен ата-ана тарапынан үнемі бақылау, жүйелі ескертулер мен ынталандырулар қажет; демалыс үшін ұзартылған үзілістер кезінде тиімділік пен зейінді сақтайды; жананы түсіну және үлгі бойынша есептерді шешу үшін мұғалім мен ата-анадан маңызды тәрбиелік көмек қажет; пассивті; Оның жақын достары жоқ, сыныптастарының бір бөлігін ғана аты-жөні бойынша біледі.

Сонымен, мектептегі оқудың басына бейімделу – бұл мектеп оқушыларының денесін өмірдің жаңа жағдайларына, іс-әрекеттің жаңа түріне, жүйелі оқытумен байланысты жаңа жүктемелерге бейімдеу процесі.

Оқушылардың оқу жүктемесіне бейімделуі ішкі (эндогендік) факторларға (жас, денсаулық жағдайы, жеке типологиялық қасиеттер, физикалық даму, организмнің функционалдық өзгерістері) және сыртқы (экзогендік) факторларға (отбасындағы өмір сүру жағдайлары, тәрбие жұмысын ұйымдастыру)

байланысты. күнделікті тәртіп, тамақтану, мектепте және үйде оқу және т.б.). 1-сыныпта мектепке бейімделу ең қарқынды және 6-8 аптаға созылады, белгілі кезеңдерден өтеді. Нерв-психиатриялық және соматикалық аурулардың даму қаупі тобына бейімделудің бұзылуы немесе бейімделмеу белгілері бар мектеп оқушылары жиі педагогикалық, психологиялық және медициналық көмекке мұқтаж.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Обухова Л.Ф. Возрастная психология. - М.: Владос, 2012.
2. Ромм М.В. Философия и психология адаптивных процессов: Учебное пособие для студентов вузов. – М.: МПСИ МОДЭК, 2016.
3. Фельдштейн Д.И. Психология развития человека как личности. – М.: МПСИ, 2019.
4. Школьная дезадаптация. //Школьный психолог. – 2012. - № 12.
5. Битянова М.Г. Адаптация ребенка в школе. – М.: Педагогика, 2018.

ӘОЖ 159.942.5

БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЭМОЦИОНАЛДЫ АХУАЛДЫҢ РОЛІ

Тілек С.

«Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті», Ақтөбе қ., Қазақстан

Резюме: Эмоциялар жеке тұлғаны оқыту мен тәрбиелеуде маңызды фактор болып табылады. Мақалада білім беру процесінде эмоцияларға үлкен көңіл беру қажеттілігі көрсетілген. Эмоциялар адамның танымдық процестеріне, соның ішінде қабылдау, зейін, оқу, есте сақтау, ойлауға айтарлықтай әсер етеді. Автор эмоциялардың студенттердің оқуына әсерін қарастырады.

Summary: emotions are an important factor in the training and education of the individual. The article highlights the need to pay great attention to emotions in the educational process. Emotions have a significant impact on human cognitive processes, including perception, attention, learning, memory, and thinking. The author considers the influence of emotions on student learning.

Көптеген шетелдік ғалымдардың зерттеулері адамның эмоцияларына танымдық процестеріне, соның ішінде зейін, ойлау, есте сақтау, қабылдау, пайымдау және оқуына әсер ететінін көрсетті [1, 2, 3, 4]. Бұл факторлар білім беру процесінде өте маңызды. Кездейсоқ емес, оқытудағы және кәсіби қызметтегі сәттілік сіздің эмоцияларыңызды тиімді және жағымды түрде тану, түсіну және басқару қабілетіне, сондай-ақ басқа адамдардың ниеттерін, мотивациялары мен тілектерін түсінуге байланысты [5].

Оқу процесінде жағымды эмоционалды фонның болу қажеттілігін жарияласа да, психологтар мен мұғалімдер бұл мәселені зерттеуге аз көңіл бөледі деген тұжырымға келеміз. Н.П.Фетискин студенттердің көптеген оқытушылардың дәрістерінде, мектеп оқушыларының сабақтарында, ПТУ оқушыларының өндірістік оқыту процесінде монотония (зеріктіру) күйін тапты. И.А.Шурыгина балалар музыкалық мектептеріндегі сабақтарда зеріктірудің дамуы анықталды. А. Я. Чебыкин студенттердің сабақтарда сезінгісі келетін эмоциялары олар сезінетін эмоциялармен сәйкес келмейтінін көрсетті (хобби,

қуаныш, қызығушылықтың орнына немқұрайлылық, зерігу, қорқыныш жиі байқалады). Ол сондай-ақ оқу материалын игерудің әртүрлі кезеңдерімен қандай эмоциялар жүретіні туралы мәселені қарастырды.

Эмоциялар - бұл нейробиологиялық белсенділік кезеңі, эмоционалды-когнитивті өзара әрекеттесудің негізгі компоненті. Эмоциялар сананың даму эволюциясында және барлық психикалық процестердің жұмысында шешуші рөл атқарады. Эмоция түрлері сананың түрлеріне немесе деңгейлеріне әртүрлі сілтеме жасайды.

Төменде берілген эмоциялардың төрт тобы балаларды оқыту барысында жиі кездеседі:

- жетістікке жетудегі іс-әрекетке байланысты эмоциялар (оқудан ләззат алу, керемет нәтижеге мақтаныш; және сәтсіздікке байланысты мазасыздық пен ұят);
- когнитивті проблемалардан туындаған эмоциялар (қызығушылық, шатасу, көңілсіздік, мәселені шешудің қуанышы). Олар әсіресе жаңа, стандартты емес тапсырмаларды үйренуде маңызды;
- зерттелетін тақырыптарға қатысты эмоциялар (эмпатия, тандану, мазасыздық және жиіркеніш және т.б.). Эмоциялар студенттердің оқу материалын оқуға деген қызығушылығын оятуға көмектеседі;
- әлеуметтік эмоциялар сыныптағы мұғалімдер мен құрдастарға қатысты (махаббат, жанашырлық, тандану, менсінбеу, қызғаныш, ашулану немесе мазасыздық). Бұл эмоциялар әсіресе мұғалім мен оқушының өзара әрекеттесуінде маңызды [6].

Панксепп Дж. эмоционалды күйлердің жеті бастапқы эмоционалды жүйесін (прототиптерін) ұсынды, атап айтқанда іздеу, ашу, қорқыныш, қызығушылық, қамқорлық, дүрбелең (қайғы) және ойын - олар өмір мен оқуда негізгі рөл атқарады [7].

Эмоциялар адамның танымдық процестеріне, соның ішінде қабылдау, зейін, оқу, есте сақтау, ойлауға айтарлықтай әсер етеді. Эмоциялар адамды әрекет етуге және олардың шешімдеріне әсер етуге мәжбүр етуі мүмкін. Эмоцияны түсіну үшін эмоцияның үш компонентін білу керек: субъективті компонент (адам эмоцияны қалай сезінеді); физиологиялық компонент (дене эмоцияға қалай жауап береді); экспрессивті компонент (адам эмоцияға жауап ретінде өзін қалай ұстайды). Эмоционалды реакциялардың қызметі мен мақсаты эмоциялардың осы компоненттеріне байланысты [8].

Оқуға эмоциялар төрт жолмен әсер етеді. Олар мотивация деңгейіне әсер етеді (мотивациялық әсер). Позитивті эмоциялар оқушыға ұзақ уақыт оқуға көмектеседі, өйткені олар ынталы болып қалады. Позитивті эмоциялармен оқуға ішкі мотивация немесе оқуға деген ұмтылыс келеді. Оқу кезіндегі эмоциялар біздің білімге деген сезімімізге де әсер етеді (психологиялық әсер). Егер оң тәжірибе болса, онда студент оқуға деген қызығушылықты дамытудан ләззат алады. Эмоциялар топтық жұмысты тиімдірек ете алады (әлеуметтік әсер). Дегенмен, күрделі, бірақ қажетті ұғымдар (когнитивті әсер) зерттелген кезде оқыту кейде күш пен көңілсіздікті қажет ететінін есте ұстауымыз керек.

Ғалымдардың зерттеулері мұғалімдер мен оқушылардың өзара эмоционалды әрекеттесуін қалай құратынын анықтайды. Мұғалімдер "эмоционалды қолдау және болжамды, дәйекті және қауіпсіз ортаны" ұсына отырып, студенттерге өзін-өзі басқаруға, оқуға ынталы және тәуекелге баруға дайын болуға көмектеседі [9].

Білім алушыларға жағымды эмоцияларды арттыруға және жағымсыз эмоцияларды азайтуға көмектесетін әртүрлі әдістер бар. Ең бастысы, оқытушылар білім алушыларға оқуға қатысуға ықпал ететін және жағымсыз эмоцияларды азайтатын өзіне деген сенімділікті, қызығушылықты және білім берудің ішкі құндылығын дамытуға көмектесе алады. Сонымен қатар, мұғалімдер эмоцияларға байланысты білім беру мақсаттарына қол жеткізе алады, оқу процесін эмоционалды және ұтымды ұйымдастыруға көмектеседі, қажетті эмоцияларды мақсатты түрде тудырады және танымдық белсенділікті ынталандырады.

Эмоциялар жеке тұлғаны оқыту мен тәрбиелеуде маңызды фактор болып табылады. Мұғалімнің міндеті - білім алушылардың танымдық белсенділігін ынталандыра отырып, эмоцияларды мақсатты түрде тудыратын белгілі бір эмоционалды фон құрылатындай оқу процесін басқару.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Pekrun R. International handbook of emotions in education. – New York: Taylor. 2014.
2. Pessoa, L. (2008). On the relationship between emotion and cognition // *Nature Reviews Neuroscience*. – 9(2). – 148-158.
3. Берман Н.Д. Образование и эмоции: значение эмоций в нашей жизни и в обучении // *Russian Journal of Education and Psychology*. – 2019. – Т. 10. – № 4.
4. Иванисова О.Ю., Морева Ю.В., Стрелкина Л.И. Роль эмоций в педагогическом процессе // *Современное общество: проблемы, идеи, инновации*. – 2016. – № 5. – С. 24–28.
5. Берман Н.Д. Влияние эмоционального интеллекта на успеваемость студентов // В сборнике: *Science innovations Сборник статей II Международной научнопрактической конференции*. – 2020. – С. 72-74.
6. Schutz P.A., Pekrun R. *Emotion in Education*. San Diego, CA, US: Elsevier Academic Press. 2007.
7. Панксепп Дж. *Аффективная нейробиология: основы эмоций человека и животных*. – Оксфорд: Издательство Оксфордского университета, 1998.
8. Функции эмоций [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://nobaproject.com/modules/functions-of-emotions#content>
9. Kleinginna, P. R. Jr., and Kleinginna, A. M. (1981). A categorized list of emotion definitions, with suggestions for a consensual definition. *Motiv. Emot.* 5, 345–379.

МАТЕМАТИКАДАН СЫНЫПТАН ТЫС ЖҰМЫСТАР АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЕСЕП ШЫҒАРУ ҚАБІЛЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Тойханова М.М., Жүсіпбек А.Ғ., Толықбай Ә.Д.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассмотрены пути формирования умения учащихся решать задачи через внеурочную деятельность по математике. В статье также уточнены эффективные способы решения математических задач.

Summary: The article considers the ways of formation of students' ability to solve problems through extracurricular activities in mathematics. The article also clarifies effective ways of solving mathematical problems.

Математиканың бастапқы курсында «тапсырма» ұғымы әдетте арифметикалық есептерге қатысты қолданылады. Олар нақты объектілер арасындағы сандық қатынастарды көрсететін мәтін түрінде қалыптасады. Сондықтан оларды «мәтіндік», «сюжеттік», «есептеу» немесе «практикалық»деп атайды.

Математиканың бастауыш курсы бастауыш сынып оқушыларына есептерді арифметикалық әдіспен шешуге үйретудің негізгі мақсатын қояды, ол арифметикалық әрекетті немесе мәліметтер мен қажетті шамалар арасындағы байланысты модельдейтін әрекеттерді таңдауға дейін азаяды. Ол сандық теңдіктер тізбегі немесе түсініктемелер берілген өрнек түрінде жасалады [1].

Құрама есепті анықтау.

Бір-бірімен байланысты бірнеше әрекеттерді орындау қажет міндет күрделі міндет деп аталады. Ол бірқатар қарапайым тапсырмаларды қамтиды. Бір-бірімен байланысты, сондықтан кейбір қарапайым тапсырмалар басқалардың деректері ретінде қызмет етеді. Құрама есепті шешу оны бірқатар қарапайым есептерге бөлуге және оларды дәйекті шешуге дейін азаяды.

Құрама тапсырманың шартымен жұмыс.

Дайындық кезеңінде жұмыс формаларының бірінің құрамдас міндетімен танысу алдында қарапайым мәселелерді шешу болып табылады. Қарапайым есептер-күрделі есептерді енгізу тәсілдерінің бірінің құрамдас бөліктері.

Күрделі мәселені шешу әрдайым жағдаймен және оған қатысты мәселемен танысудан басталады. Балалар еркін оқуды үйренгенше, мұғалім оған шарт пен сұрақты айтады немесе оқиды. Бірақ балалар еркін оқу дағдыларын игерген кезде, оқушылардың біріне тапсырмаларды оқуды ұсынған жөн; ал кейбір жағдайларда барлық оқушыларға өздері. Оқу процесіне тек мәтіннің сөздерін дауыстап айту ғана емес, сонымен қатар оқылғаннан кейін мазмұнды бірде-бір маңызды элементті жіберіп алмайтындай етіп түсіну кіреді.

Егер тапсырма мәтінінде балаларға таныс емес сөздер немесе өрнектер болса, онда оқуды бастамас бұрын олардың мағынасын түсіндіру ұсынылады.

Тапсырма мәтінін оқуды мүмкіндігінше сирек қайталау керек, мысалы, бірінші оқылымда мәтін қате бұрмаланған кезде. Балаларды қайта оқуға уақыт

жұмсамау үшін бір оқудан кейін тапсырманың мазмұнын есте сақтауға үйрету пайдалы. Егер оқушылар тапсырманың шартын жақсы түсінбесе, онда тапсырманы мұғалімнің сұрақтары бойынша қайталауға болады, содан кейін мазмұнды дәйекті қайталау түрінде оны оқушылардың бірі қайталайды.

Тапсырма шарттарын қысқаша жазу нысандары.

Тапсырманың мазмұнымен танысқаннан кейін оның шешімін іздеуге кірісуге болады.

Жаңа типтегі тапсырмаларды енгізу кезінде шешімді іздеуді мұғалім басқарады, содан кейін оқушылар оны өздері орындайды. Екі жағдайда да балаларға шамаларды, мәліметтер мен қажетті сандарды оқшаулауға, олардың арасында байланыс орнатуға көмектесетін арнайы әдістер қолданылады. Мұндай әдістерге тапсырманың иллюстрациясы да кіреді [2].

Пәндік иллюстрациямен қатар, 1 – сыныптан бастап схемалық-бұл тапсырма шартының қысқаша жазбасы. Қысқаша жазбада шамалар, сандар, деректер және ізделетіндер, сондай-ақ мәселеде не айтылғанын көрсететін кейбір сөздер жазылады: «болды», «ұшып кетті», «қалды» және т. б., және қарым-қатынасты білдіретін сөздер: «көп», «аз» және т. б., және сөздер, есептің шартында берілген шамаларды көрсететін: «жылдамдық», «уақыт», «қашықтық» және басқалар [3].

Қысқаша жазба мәселені шешуге барынша ықпал етуі үшін сізге қажет:

- 1) Тапсырма мәтінін талдау негізінде қысқаша жазба жасаңыз;
- 2) Қысқаша жазбада шартты белгілердің ең аз саны болуы керек;
- 3) Қысқаша жазбадағы сұрақ белгілерінің саны тапсырмадағы әрекеттер санына сәйкес келуі керек;
- 4) Қысқаша жазбаның формасы тапсырманың шартын неғұрлым нақты көрсететіндей етіп таңдалады.

Тапсырманың қысқаша жазбасын геометриялық фигуралардың көмегімен анықтамалық диаграмма, кесте, сызба түрінде жасауға болады.

Тапсырманы талдау әдістері.

Мәтіндік есептерді шешу қабілетін қалыптастыруда тапсырманы дұрыс ұйымдастырылған талдаудың рөлі зор. Әдістеме әдетте мұндай жұмысты жүргізудің екі әдісі туралы айтады: деректерден қажетті мәндерге талдау және керісінше. Қажетті (тапсырма сұрағынан) берілген (белгілі) мәндерге дейін. Біріншісі синтетикалық, екіншісі аналитикалық деп аталады. Олардың комбинациясы мүмкін-аналитикалық және синтетикалық ойлау тәсілі.

Қысқаша жазба бойынша тапсырмалар құрастыру.

Қысқаша жазба бойынша тапсырмаларды құрастыру-бұл күрделі тапсырма бойынша жұмыс істеудің және оны шешу дағдыларын дамытудың маңызды кезеңі. Бұл жұмысты қарапайым тапсырмамен жұмыс жасау кезінде және тапсырманың қысқаша шартын жазумен қатар бастау керек. Алдымен композициялық Есептің қысқаша шартын жасауға, оны шешуге, содан кейін ұқсас қысқаша жазбаны ұсынуға, бірақ басқа сандармен және берілген тапсырмаға ұқсас есепті тұжырымдауды сұрауға үйрету ұсынылады. Содан кейін біртіндеп тапсырмаларды құрастыру бойынша жұмыс жасай отырып,

тапсырманың қысқаша жазбасының формаларын өзгертіңіз және берілген тапсырмамен және оның қысқаша жазбасымен алдын-ала жұмысты болдырмау.

Мәселелерді шешуге арналған түсіндірмелер.

Құрамдас тапсырма бойынша жұмыстың бұл формасы оқушылардың мәселені шешудің осы әрекеттері бойынша іс-әрекеттің қандай сұраққа және қандай мақсатқа жауап беретінін түсіндіру қабілетін тексеруді қарастырады. Ол проблемаларды шешудің алғашқы шоғырландыруында, әлсіз және күшті оқушылармен жеке жұмыс кезінде, бірде-бір оқушы ұсынбаған мәселені шешудің жаңа әдісін талдауда қолданыла алады. Жұмыстың бұл түрі студенттерге басқа қатынастарды көруге, логикалық пайымдаудың қажетті тізбегін жүргізуге, талдауға және қорытынды жасауға көмектеседі.

Математика негіздерін меңгеру есептерді шешпестен және талдаусыз мүмкін емес, бұл математиканы білу тізбегіндегі маңызды буындардың бірі. Сабақтың бұл түрі математиканы оқуды жандандырып қана қоймай, оны терең түсінуге жол ашады. Белгілі бір математикалық есептің шешілу барысын түсіну бойынша жұмыс оқушының ойлауын дамытуға серпін береді. Сонымен қатар, мәселелерді шешу балалардың бойында көптеген жағымды қасиеттерді тәрбиелейтінін және оларды эстетикалық тұрғыдан дамытатынын ұмытпауымыз керек.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Бастауыш сыныпта математиканы оқытудың қазіргі технологияларын қолдануға болашақ мұғалімдерді дайындаудың жолдары мен шарттары [Мәтін] / Б. Барсай // Математикалық білім беруде қазіргі технологияларды қолдану. – Алматы : Өлке, 2002. – 84-124 б.

2. Математиканы оқытуда пәнаралық байланысты жүзеге асырудың маңызы [Мәтін] / М.Т. Бекжігітова // Абай атындағы ҚазҰПУ-дың Хабаршысы. Физика-математика ғылымдары сериясы = Вестн. КазНПУ им. Абая. Сер. Физико - математические науки. – 2008.- № 2.- 44-47 б.

3. Математиканы оқытудағы ақпараттық технологияны пайдаланудың тиімді жолдары [Мәтін] / Т. Исағалиева // Мектептегі математика және информатика = Математика и информатика в школе. – 2012. - № 2. - 2-3 б.

ОӘЖ 378.1

МУҒАЛІМНІҢ ЖЕКЕ ҚАСИЕТТЕРІНІҢ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫСЫНЫҢ МЕКТЕПКЕ БЕЙІМДЕЛУІНІҢ СӘТТІЛІГІНЕ ӘСЕРІ

Төлебай А.Н., Темирхан Ж.А., Каримжанова Д.И.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье рассматривается влияние личностных особенностей учителя на успешность адаптации младших школьников к школе.

Summary: This article discusses the influence of the teacher's personal characteristics on the success of the adaptation of younger students to school.

Әрбір орыс тілі мен әдебиеті мұғалімінің алдында бастауыш білімнен негізгі білім беруге көшу кезеңінде кіші жастағы оқушыларды бейімдеу мәселесі туындайды. Бұл тақырып педагогикалық фестивальдерде, түрлі семинарларда, мұғалімдер кеңестерінде үнемі көтеріліп, осы мәселені шешу жолдары ұсынылып келеді, бірақ біз, филологтар, жыл сайын бастаған жерімізге қайта ораламыз. Неліктен бұл болып жатыр? Бұл бізге мәселенің мәнін, оның шынайы себептерін түсінуге құлықсыздығымыздан туындайтын сияқты. Бейімделу проблемаларының себептері қандай? Бастауыш мектеп оқушыларының «нашар дайындығы» (мұндай пікірді естуге болады), осы жастағы балалардың психологиялық ерекшеліктерінде ме, әлде біз білетін тағы бір нәрсе ме? .. Бастауыш мектептен орта білімге көшу кезіндегі кіші мектеп оқушыларының бейімделу процесіне мұғалім тұлғасының әсері Бізге көрінетіндей, бұл мәселе мойындау қаншалықты қиын болса да, өзімізде, мұғалімдерде жатыр!

Мұғалім балалардың материалды тез меңгеріп, қолданатын терминологиясын түсініп, сабақта қолдануға болатын белгілі бір білім көлеміне ие болғанына қанағаттанады. Ал көбінесе бесінші сынып оқушыларының талаптары (әдетте тым жоғары бағаланады) мен қабілеттері арасындағы толық сәйкессіздікке тап болған мұғалім жүйкесін жұқартып, өз талаптарын қойып, оқушыларды шамадан тыс жүктемей бастайды. Мұғалімнің өзін бейімдеу туралы айтуға болады, сондықтан үзілістен кейін 5-сыныпта жұмысқа кірісетін филолог, ең алдымен, өзін-өзі түзетуге, өзін-өзі тәрбиелеуге және «өзін-өзі қалпына келтіруге» психологиялық және кәсіби тұрғыдан дайын болуы керек. ХХІ ғасыр мұғалімі алға қойған талаптарға сай болуы керек. Бұл талаптар қандай? Біріншісі - адам болу. Екіншіден, кәсіби болыңыз. Үшіншісі – өзін студент болу. Төртіншіден, зерттеуші болыңыз. Бесіншіден, азамат бол. Бұл талаптар қазіргі мұғалімнің бес дәрежесіне сәйкес келеді, ол орыс тілі мен әдебиеті мұғалімінде міндетті болуы керек. Мұғалім тұлға ретінде Лексика мұғалімі тұлға ретінде оқушыларға, әсіресе бесінші сынып оқушыларына ерекше әсер етеді. Әдетте, ол басқа пән мұғалімдеріне қарағанда балалармен көбірек араласады және білімнің, идеяның, этиканың тасымалдаушысы болып табылады, сондықтан біз мұғалімнің бейімделу кезеңінен өтуге көмектесетін негізгі жеке қасиеттерін бөліп көрсетеміз. ең аз психологиялық және эмоционалды «шығындар». Ең алдымен, бұл өзін-өзі сынап білу, төзімділік пен ұстамдылық, балаларға деген сүйіспеншілік, мінез-құлықтың икемділігі, сыпайылық, зейінділік, жақсы тәрбие, мейірімділік, сезімталдық, мейірімділік, өзін-өзі жетілдіруге ұмтылу, әдептілік, шынайылық және кейбіреулер үшін дәреже, батылдық. Бесінші сынып оқушыларымен жұмыс жасай отырып, филолог тек білімді ғана емес, сонымен қатар балаларды өзін-өзі тәрбиелеу, өзін-өзі тәрбиелеу және өзін-өзі тәрбиелеу дағдыларын меңгеруге жеке үлгі бойынша үйрететінін есте ұстауы керек, сондықтан мұғалім қамқорлық қажет. өзін-өзі тәрбиелеу, ұйымшылдық, жауапкершілік. Бесінші сынып оқушылары да мұғалімнің бойындағы әділдік, шыншылдық, эмоционалдылық сияқты

қасиеттерді бағалайды, өйткені жігіттердің өздері оларды ұстазынан көргісі келеді.

Оқушыларды ерекше қызықтыратын мұғалімнің тұлғалық қасиеті – жаңаны сезіну. Мектепте жылдар бойы жұмыс істеп келе жатқан және бесінші сынып оқушыларымен түсінісу қиынға соққан, даусыз беделге ие мұғалімдер жас мұғалімдердің оқушылармен тез тіл табысып кететініне таң қалады. Жауап анық: жаңадан бастаған мұғалім әлі де жаңа нәрсеге қатты ынталы, ал балалар үшін жаңа нәрсе әрқашан қызықты және қызықты нәрсемен байланысты. Кіші жастағы оқушылардың ойдағыдай бейімделуіне жағдай жасауға ұмтылған тіл маманы мұнымен тоқтап қалмай, жаңа технологияларды, әдіс-тәсілдерді, оқу құралдарын меңгеруге ұмтылуы керек. Мұғалім – кәсіби маман Филологтың басты мақсаты – бесінші сынып оқушыларының сабаққа қызығушылығын ояту, өйткені қызығушылық қана зейінді арттырады, қабылдауға ерекше айқындық пен айқындық береді, шығармашылық қабілеттерді белсендіреді, ақыл-ой әрекетін шыңдайды. Орыс тілі мен әдебиеті сабағы қызықты өтуі керек, өйткені Джанни Родаридің өзі: «Қызықты нәрсе пайдалы» деген. Бұл сөздер тіл мұғалімінің ұранына айналуы керек.

Орыс тілі мен әдебиеті пәнінен сабаққа деген қызығушылықты ояту мақсаты – білімнің ғылыми деңгейін көтеру. Егер сабақ материалында балаға түсінікті фактілер мен ақпарат болса, ғылымға деген шынайы қызығушылық туындауы мүмкін, сондықтан мұғалімнің кәсіби шеберлігі жаңа ақпаратты және соңғы педагогикалық технологияларды анық бере білуге негізделген. Педагог-маман алға қойған мақсатына жету үшін оқытудың барлық әдістері мен құралдарын пайдаланады.

Мұғалім сабақта қандай жағдай орын алатынына ерекше назар аударуы керек: барлық оқушылар тапсырманы түсінеді ме, әркім оны жеңе алады ма. Ал кәсіпқой мұғалімнің міндеті – сабақта әрбір оқушы өзіне берілген тапсырмаларды орындай алатындай жағдай туғызу, яғни сабақта табысты болу жағдайын жасау. Мұғалім – оқушы Бейімделу мәселесімен айналысатын мұғалімнің өзі кімнен үйренуі керек? Бұл сұраққа көптеген жауаптар болады, бірақ олардың біреуі ғана, біздің ойымызша, дұрыс болады - сіз өз шәкірттеріңізден үйренуіңіз керек. Олардың стихиялылығын, білуге құмарлығын, дұрыс жолдар мен жауаптарды белсенді іздеуді үйреніңіз. Бесінші сыныпты бітірген филолог үшін ең маңыздысы және кіші жастағы оқушылардың ойдағыдай бейімделуіне жағдай туғызатыны 5-сынып оқушысының мұны қалай жасайтынын ойлауға, көруге, естуге, елестетуге үйренуге деген ұмтылыс болуы керек. Өйткені, 9-10 жас аралығындағы балалардың ақыл-ой қабілеттерін, психологиялық ерекшеліктерін, іскерліктері мен дағдыларын өзгерту, бейімдеу орта және жоғары деңгейде жұмыс істейтін филологқа ең қиыны. Жігіттерді түсіну, сезіну және олармен ортақ тіл табу үшін біз бір саты төмен түсеміз. Мұғалім содан кейін нақты қандай фактілер, жаттығулар, тапсырмалар балаларды қызықтыратынын анықтай алады, яғни ол сабақта қойылған оқу-әдістемелік мақсаттарды жүзеге асыра алады.

Ұстаздың алдында тұрған міндет – адам, шығармашыл, ойшыл, кең пейіл, үйрету – үйрену, ой өрісінің кеңдігіне қамқор болу екенін үнемі есте ұстау. Әрқашан ізденісте болыңыз! Жаңа формаларды, жаңа идеяларды, жаңа шабыттарды іздеуде. Мұғалім-зерттеуші лингвист-зерттеуші ешқашан білімді жай ғана беруге тырыспайды. Ол әр баланың жан-дүниесін ашуға, зерделеуге, оның ақыл-ойын, ой-пікірін баулуға, оларды белсенді етуге, баланың бойында тіпті өзі үшін де жасырылған нәрсені оятуға ұмтылады. Зерттеуші мұғалім оқушыға белгілі бір міндеттер қойып, әрқайсысының өзінше ақиқатқа жетуіне мүмкіндік береді, содан кейін оқушыда пайда болатын реакцияны зерттейді. Сөздік адам таным процесін бұзбау үшін оған араласпайды, тек нәтижені бақылайды. Филолог зерттеуші ретінде осы немесе басқа бесінші сынып оқушысының жаңа материалды меңгеруіне кедергі болатын себептерді түсінуге және жоюға тырысады. Осының барлығы мұғалімнің алдына зерттеу міндеттерін қоя білуді және оны табысты шешуді талап етеді. Осыған байланысты 5-сыныптағы тіл мұғалімінің жағдайды бағалау, әлсіз және сенімсіз оқушыларды анықтау, содан кейін жұмысты түзету мақсатында алғашқы сабақтарда жүргізетін зерттеу жұмыстары маңызды нәтижелер. Қызығу, таң қалдыру, баурап алу, өзіне сену – нағыз зерттеуші-лингвисттің басты міндеті. Бұл түсіну үшін маңызды сәттерді суретке түсіре отырып, әрбір балаға өз жолымен шындыққа ұмтылуға мүмкіндік береді.

Ұстаздың шәкіртіне деген сенімі оқушының өзіне деген сенімін, әрине, ұстазға деген сенімін тудырады. Ұстаз – азамат болашақ қоғамға адами тұлғаны қалыптастыруға шақырылған ұстаз тек грамматикадан сабақ беріп қана қоймай, рухани байлықты, адамгершілік тазалық пен тәндік кемелді үйлесімді үйлестіретін жаңа адамды, жаңа азаматты тәрбиелеуі керек. Ұстаз азамат ретінде болашаққа ұмтылуы керек. Ал бүгінгі үлкен жетістіктер оны шығармашылықпен жұмыс істеуге міндеттейді. Әрине, кез келген адам жоғары дәрежелі шебер бола алмайды, бірақ шеберлікке деген ұмтылыстың өзі, ынта-жігері, шабыты – осының бәрі мұғалім еңбегінің сипатын анықтауы керек. Педагогтың міндеті – баланың өзін түсінуіне, өзін тауып, танытуына көмектесу.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Кувайцева-Солодовник, Е. А. Влияние личности учителя на процесс адаптации младших школьников при переходе из начальной школы в среднее звено / Е. А. Кувайцева-Солодовник. — Текст : непосредственный // Образование и воспитание. — 2020. — № 1 (27). — С. 27-29. — URL: <https://moluch.ru/th/4/archive/154/4879/> (дата обращения: 19.10.2022).

2. Мардахаев, Л.В. Адаптация и дизадаптация человека: социально-педагогический аспект // Вопросы психического здоровья детей и подростков: науч.-практ. реценз. журнал. - 2016.- № 2(16).- С. 122-131.

3. Мардахаев, Л.В., Егорычев, А.М. Социальная педагогика личности: учебник. - М.: Перспектива 2016.

ЖОО БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫНДА СТУДЕНТ ЖАСТАРДЫҢ МОТИВАЦИЯЛЫҚ ТҮЛҒАЛЫҚ ҚҰРЫЛЫМЫ

Төлен М., Илясова Д., Жамал Н.

Ғылыми жетекшісі: п.ғ.м., оқытушы Абдукаримова У.А.

М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассмотрены теоретические основы исследования мотивационной сферы личности студентов. Автором в работе проведен теоретико-методологический анализ подходов отечественных и зарубежных исследователей к понятию мотивации студентов.

Summary: The article deals with the theoretical foundations of the study of the motivational sphere of students' personality. The author has carried out a theoretical and methodological analysis of the approaches of domestic and foreign researchers to the concept of student motivation.

Мотивация мәселесі отандық және шетелдік психологияда өзекті. Бір жағынан, бұл психологиялық зерттеулерді практикаға енгізу, адамның нақты мінез-құлқына, оны реттеуге қол жеткізу қажеттілігі бүгінде адам мінез-құлқының заңдылықтарын, әсіресе мотивтер мен оларды жүзеге асыру туралы білуді қажет етеді. Екінші жағынан, адамның ішкі мотивациялық тенденциясының психикасының әлеуметтік детерминациясынан әрекетке байланысын ашу қажеттілігі туындады.

Отандық психологтардың жұмысына шолу қазіргі уақытта психологияда кейбір бастапқы ұстанымдарды нақтылау үшін де, мотивация мәселелерін одан әрі, кеңірек және терең зерттеу үшін мәліметтер жиналғанын көрсетеді.

Мотивация мәселесінің күрделілігі оның мәнін, табиғатын, құрылымын, сондай-ақ оны зерттеу әдістерін түсінуге көптеген тәсілдерді анықтайды.

Алғаш рет «мотивация» сөзін А.Шопенгауэр «жеткілікті себептердің төрт қағидасы» (1900-1910) мақаласында қолданған. Содан кейін бұл термин адамның мінез-құлқының себептерін түсіндіру үшін психологиялық күнделікті өмірге мықтап кірді.

Қазіргі уақытта «мотивация» ұғымының бірнеше анықтамалары бар. Мотивация терминінің негізгі анықтамаларын қарастырып өтейік. Мотивация - бұл:

- мінез-құлықты қолдайтын және бағыттаушы факторлардың жиынтығы;
- мотивтер жиынтығы;
- дененің белсенділігін тудыратын және оның бағытын анықтайтын ынталандыру;
- нақты қызметті психикалық реттеу процесі;
- мотивтердің әрекет ету процесі;
- қызметтің нақты нысандарының пайда болуын, бағытын және әдістерін анықтайтын механизм;
- ынталандыру мен қызметке жауап беретін процестердің жиынтық жүйесі.

Мотивацияның барлық осы анықтамаларын екі бағытқа жатқызуға болады. Біріншісі мотивацияны факторлардың немесе мотивтердің жиынтығы ретінде қарастырады. Екінші бағыт мотивацияны динамикалық білім, процесс, механизм ретінде қарастырады.

Алайда, екі жағдайда да, авторлардың уәжі мотивке екінші реттік білім, құбылыс ретінде әрекет етеді. Сонымен қатар, екінші жағдайда мотивация бұрыннан бар мотивтерді жүзеге асырудың құралы немесе механизмі ретінде әрекет етеді.

Мотивация теориясының дамуына ресейлік психологтар П.К.Анохин, Н.А. Бернштейн, А.Н. Леонтьев, Б. Ф. Ломов, Р.С. Немов, Е. П. Ильин және т. б. айтарлықтай үлес қосты, олар мотивация іс-әрекеттің мақсаттылығын, белгілі бір мақсатқа жетуге бағытталған тұтас іс-әрекеттің ұйымдастырылуы мен тұрақтылығын түсіндіреді [1].

А. В. Брушлинскийдің, М.И. Воловикованың, А. М. Матюшкиннің, К. А. Аблаханова-Славскаяның және т.б. еңбектері танымдық мотивацияның қалыптасуын зерттеуге арналған [2].

Мінез-құлық мотивациясы және оның тұлғаны қалыптастырудағы рөлі В.Г. Асеев, И. А. Васильев, В. И. Ковалев, М. Ш. Магомед-Аминов және т. б. еңбектерінде көрініс табады [3].

Адам мотивациясының психологиялық механизмдерін В. К. Вилюнас, Е. П. Ильин, Х. Хекхаузен және т. б. зерттеген [4].

Х. Хекхаузеннің пікірінше, мотивация - бұл үш негізгі фактордың өзара әрекеттесуі: танымдық тұжырымдар механизмі арқылы өзара байланысты жеке, мотив және жағдайлық.

Р. С. Немов мотивацияны «адамның мінез-құлқын, оның басталуын, бағыты мен белсенділігін түсіндіретін психологиялық сипаттағы себептердің жиынтығы» деп анықтайды [5].

Оқу іс-әрекетінің психологиясы, оны жүзеге асыру процесінде мотивация мәселелері Л.С. Выготский, А. Г. Асмолов, В. В. Давыдов, А.Н. Леонтьев, А. Р. Лурия, А.В. Петровский, С. Л. Рубинштейн және т. б. еңбектерінде көрініс тапты.

Тұлғаның мотивтері, қажеттіліктері, қызығушылықтары мен көзқарастарының мәселелері П. К. Анохин, Л.И. Божович, А. Г. Ковалев, А.Н. Леонтьев, А. Маслоу, Д. Н. Узнадзе, А. А. Ухтомский және т. б. еңбектерінде қарастырылады.

Бірқатар зерттеушілер студенттердің мотивациялық саласы құрылымының ерекшелігі кәсіби білім беру бағытына байланысты екенін атап өтті (Л.Д. Столяренко, В.А. Карнаузов, И. Р. Абрамова, Л.Б.Попов және т. б.). Басқа авторлардың пікірінше, кәсіптік білім берудің әртүрлі бағыттары мотивациялық саланың белгілі бір құрылымымен сипатталады (Т.В. Иванова, П.С. Вайсман, Н.Е. Горская, Р.И. Цветкова және т. б.).

Жоғары білім беру процесінде студенттердің мотивациялық сферасының динамикасы туралы авторлар арасында келіспеушіліктер бар. Мысалы, авторлардың бір бөлігі оқудың соңына қарай оқу және кәсібилендіру

мотивтерінің оң динамикасын атап өтеді (Г.А. Мухина, А.Н. Печникова, Т.В. Иванова, Л.В. Попова, Р.И. Цветкова және т. б.), ал басқа авторлар бұл мотивтердің теріс динамикасын көрсетеді (Е.П. Ильин, И.Р. Абрамова, С.Л. Гапонова және т. б.). Бұл авторлар академиялық оқу процесінде оқу, танымдық және кәсіби мотивтерді зерттеді.

Оқу іс-әрекетіндегі мотивация мен мотивтер мәселесі психология үшін де, педагогика үшін де маңызды. Тиімді оқытудың жолы оның мотивациясын түсіну арқылы жатыр. Адамды не нәрсеге итермелейтінін, оны іс-әрекетке итермелейтінін, оның іс-әрекетінің негізінде қандай себептер бар екенін біле отырып, оны басқарудың формалары мен әдістерінің тиімді жүйесін жасауға тырысуға болады. Мұны істеу үшін сіз белгілі бір мотивтердің қалай пайда болатынын немесе туындайтынын, мотивтерді қалай және қандай тәсілдермен іске қосуға болатындығын, адамдардың мотивациясы қалай жүзеге асырылатынын білуіңіз керек. Оқу тиімділігінің шешуші факторы-олардың уәжі.

Оқу мотивациясының құрамындағы бірқатар зерттеушілер оқу іс-әрекетінің мазмұнымен және оны жүзеге асыру процесімен байланысты танымдық мотивтерді, сондай-ақ оқушының басқа адамдарға деген әртүрлі әлеуметтік қатынастарымен байланысты әлеуметтік мотивтерді ажыратады (Л.И. Божович, А. Б. Орлов, А. К. Маркова, Т. А. Матис, П.М. Якобсон). Танымдық мотивтердің ішінде кең танымдық мотивтер мен оқу-танымдық мотивтер, сондай-ақ өзін-өзі тәрбиелеу мотивтері ерекшеленеді. Әлеуметтік мотивтер кең әлеуметтік мотивтерді қамтиды-қоғамға пайдалы болуға деген ұмтылыс, тар әлеуметтік (позициялық) мотивтер - қоғамда белгілі бір ұстанымға ие болуға, беделге ие болуға деген ұмтылыс, сондай - ақ әлеуметтік ынтымақтастықтың мотивтері-басқалармен ынтымақтастықтың әдістері мен формаларын түсінуге, талдауға, осы формаларды үнемі жетілдіруге деген ұмтылыс. Бірқатар зерттеушілер (Л.И. Божович, П.М. Якобсон және т. б.) оқу іс-әрекетінің тиімді болуы үшін екі компоненттің (танымдық және әлеуметтік мотивтердің) болуы қажеттілігін алға тартады.

Осылайша, мотивацияның негізгі теорияларын қарастыра отырып, мотивацияның анықтамасын беруге болады. Мотивация - бұл адамды белгілі бір іс-әрекетке итермелейтін ішкі және сыртқы қозғаушы күштердің жиынтығы.

Мотивация туралы жоғарыда айтылғандардан бірқатар салдарлар туындайды. Біріншіден, мотивацияны ерікті әрекеттің бастауы ретінде қарастыра отырып, ерікті және еріксіз мотивация туралы айту қисынсыз. Екіншіден, кейбір авторлар сияқты «өмір бойы жасалған мотивтерді» бөліп көрсетудің қажеті жоқ.

Мотивтер әрқашан адамның жеке өмірінде қалыптасады. Үшіншіден, мотивтер еріксіз әрекет ете алмайды. Төртіншіден, көптеген авторлар айтқан сыртқы және ішкі себептер болмауы мүмкін. Мотивтер сыртқы және ішкі болуы мүмкін ынталандыру процесін тудыратын ынталандырулардан айырмашылығы әрқашан ішкі болып табылады. Сыртқы мотивация мен

мотивтер туралы айтқанда, олар басқа адамдардың сыртқы әсерлерін немесе кейбір жағдайларды білдіреді.

Бесіншіден, оқу мотивациясы студенттердің оқу процесінің әртүрлі аспектілерін, оның мазмұнын, формаларын, ұйымдастыру тәсілдерін олардың жеке қажеттіліктері мен мақсаттары тұрғысынан бағалаудан тұрады, олар оқу мақсаттарына сәйкес келуі немесе сәйкес келмеуі мүмкін. Алтыншыдан, оқу тиімділігінің шешуші себеп факторы олардың уәжі болып табылады.

Шетелдік зерттеулерде мотивтерді зерттеуге көп көңіл бөлінеді. Мотивацияның көптеген теориялары бар. Х. Шольцтың классификациясы тұрғысынан оларды талдау тақырыбына байланысты үш негізгі бағытқа бөлу орынды болып көрінеді:

- 1) адам жұмысының нақты көрінісіне негізделген теориялар;
- 2) жеке тұлғалық теориялар;
- 3) процессуалдық теориялар.

Бірінші бағыттың теориялары белгілі бір қызметкерден, оның қажеттіліктері мен мотивтерінен туындайды; екіншісі — жеке адамның қажеттіліктері мен мотивтерінің құрылымын және олардың көрінісін талдайды; үшіншісі — жеке адамның шеңберінен шығып, әртүрлі экологиялық факторлардың мотивацияға әсерін зерттейді.

Мазмұнды теориялар адамның әрекет етуіне себеп болатын ішкі мотивтер (қажеттіліктер) бар екендігіне негізделген. Мотивацияның процедуралық теорияларында адамның мінез-құлқы тек қажеттіліктермен ғана емес, сонымен бірге оның осы жағдайға байланысты қабылдауы мен күтуінің функциясы және олар таңдаған мінез-құлық түрінің ықтимал салдары болып табылады.

Теорияның бірінші санатына Абрахам Маслоу, Дэвид Мак Клелланд, Фредерик Герцберг кіреді. Екіншісіне күту теориялары, әділеттілік теориялары және Портер — Лоулер мотивациясының моделі кіреді.

Мотивация теориясында А. Маслоу адамның жетекші мотив ретінде үздіксіз дамуға деген ұмтылысын атап өтеді. Мотивтер биологиялық қажеттіліктерден бастап өзін-өзі тану қажеттіліктеріне дейін бірнеше деңгейге ие қажеттіліктермен анықталады. Мінез-құлық қажеттіліктер мен қабілеттерге байланысты және ішкі және сыртқы мотивтермен анықталады [6].

Маслоу теориясының белгілі бір құндылығын мойындап, оның идеяларын қолдана отырып, бірқатар авторлар қарапайымдылықты көрсетеді және өз кезегінде мотивацияның өзіндік теориялық модельдерін ұсынады. Осындай модельдердің бірі - американдық ғалым К.Альдерфердің өмір сүру, қарым-қатынас, өсу (немесе ERG) қажеттіліктері теориясы. Ол Маслоу қажеттіліктерінің иерархия теориясын нақтылауға және шығармашылықпен дамытуға тырысты. А. Маслоу теориясындағы қажеттіліктердің кейбір топтарын ажыратудың жеткіліксіздігін ескере отырып, ол қажеттіліктердің бес емес, үш класын (топтарын) анықтады: өмір сүру қажеттіліктері, әлеуметтік қажеттіліктер және жеке өсу қажеттіліктері.

А. Маслоудан айырмашылығы, қажеттіліктердің ынталандырушы әсеріне тек төменнен жоғары қарай қозғалу кезінде, яғни төменгі қажеттіліктен

жоғарыға ауысу кезінде Альдерфер мұндай әсер екі бағытта да жүруі мүмкін дейді.

Макклелландтың теориясы жоғары деңгейдегі қажеттіліктерге баса назар аударады. Ол үш қажеттілікті атап өтті: күш, сәттілік, қатысу. Әр түрлі адамдарда осы қажеттіліктердің біреуі немесе басқалары басым болуы мүмкін [7].

Герцбергтің пікірінше, жұмыс мотивациясы факторлардың екі тобының әсерінен қалыптасады: «мотиваторлар» және «гигиеналық» факторлар. «Мотиваторларға» мыналар жатады: жұмыс нәтижелерін тану және мақұлдау; шығармашылық және іскерлік өсу мүмкіндіктері; жоғарылату; жетістік; жауапкершіліктің жоғары деңгейі.

«Гигиеналық» факторларға мыналар жатады: компания мен әкімшіліктің саясаты; жұмыс ортасы; жалақы; әріптестердің қарым-қатынасы; басшылықпен қарым-қатынас; жұмысты тікелей бақылау дәрежесі. Бұл факторлар жұмыс жүргізілетін ортаға, ал мотивация жұмыстың сипаты мен мәніне байланысты.

Жақсы қалыптасқан мотиваторлар жұмысқа дайын болуды ынталандыруы мүмкін, ал жақсы қалыптасқан «гигиеналық» факторлар, кем дегенде, құлдыраудың алдын алады.

Мотивация механизмін түсіндіру үшін көптеген мінез-құлық аспектілері мен қоршаған орта параметрлерін ескеру қажет. Бұл тәсілді жүзеге асыру мотивацияның процедуралық теорияларын құруға әкелді.

Портер-Лоулер моделі күту теориясы мен әділеттілік теориясының элементтерін қамтитын мотивацияның күрделі процедуралық теориясын ұсынады. Мотивация процесі бес айнымалының әрекетіне байланысты: күш, қабылдау, нәтижелер, сыйақы, қанағаттану дәрежесі.

Портер-Лоулер теориясында сыйақы мен нәтиже арасындағы байланыс орнатылады. Адам қол жеткізген нәтижелері үшін сыйақы арқылы өз қажеттіліктерін қанағаттандырады.

Қорытындылай келе, мотивациялық теориялар персоналды басқарумен айналысатын адамдарға мотивациялық саясатты қай бағытта жүргізу керектігін көрсетеді, бірақ іс-әрекетке арналған нақты рецепт бермейді.

Отандық зерттеулерде соңғы кезеңде еңбекті ынталандыру теориясы белсенді дами бастады. Еңбекке ынталандыру мәселесін шешу кезінде әсер ету әдісі мен қажеттіліктерді қанағаттандыру әдісі бойынша жіктеулер жиі кездеседі. Қажеттіліктерді қанағаттандыру әдісіне сәйкес мотивация материалдық, еңбек және мәртебеге бөлінеді. Материалдық ынталандыру еңбекке ақы төлеу арқылы қажеттіліктерді қанағаттандыруға бағытталған, еңбек — нәтижеге қол жеткізу арқылы, мәртебе — жоғары деңгейдегі кез-келген мәртебеге ие болу арқылы (жылжыту, көшбасшылықты тану және т.б.).

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Асеев В.Г. Проблема мотивации личности. // Теоретические проблемы психологии личности. – М., 2014. – С. 137.
2. Алтунина И.Р. Структура и развитие мотивов и мотивации социального поведения: дис.. докт. психол. наук. 19.00.01. М., 2016. 453 с.

3. Магомед Эминов М.Ш. Мотивация достижения: структура и механизмы : автореф. дис. . канд. психол. наук. М., 2011.
4. Кокарева В.Ю. Психологические критерии оценивания учебной деятельности студентов в вузе: дис. канд. психол. наук. М., 2012.
5. Немов Р.С. Психология: учебное пособие для студентов вузов. М.: ВЛАДОС, 2012. кн. 1. Общие основы психологии. 688 с.
6. Маслоу А. Мотивация и личность. СПб.: Евразия, 2012. - С. 77-105.
7. Макклелланд Д. Мотивация человека. СПб., 2017.

ӘОЖ 14.25.09

АҚПАРАТТЫҚ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ХИМИЯ ПӘНІН ОҚЫТУДАҒЫ РӨЛІ

Тренова А. Е., Өтеғалиева Н. М., Әлімқызы Д.
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе қ., Қазақстан

Аннотация: В настоящее время в образовании идет процесс перехода на стандарты нового поколения, при этом определена роль информатизации и закреплён факт проникновения человечества. Только за последнее десятилетие новые информационные технологии стали применяться повсеместно: интернет, сотовая связь, цифровые технологии. В то же время разрабатываемый образовательный стандарт должен быть ответом на призыв современного глобального постоянно меняющегося мира.

Summary. Currently, there is a process of transition to the standards of the new generation in education, while the role of informatization has been identified and the fact of human penetration has been confirmed. Only in the last decade, new information technologies began to be used everywhere: the Internet, mobile communications, digital technologies. At the same time, the educational standard being developed should be a response to the call of the current global continuously changing world.

Технологиялық прогрестің барлық жаңалықтарын балалар ерекше ықыласпен қарсы алады. Сондықтан оқушылардың жеке тұлғасын мақсатты түрде дамыту үшін олардың ізденімпаздығы мен жоғары танымдық белсенділігін пайдалану өте маңызды. Мұғалімнің жетекшілігімен өткізілетін сабақтарда мектеп оқушылары компьютерлік технологияны оқу мақсаттарында қолдануды үйренеді, оқу, содан кейін кеңірек мәселелерді шешу үшін ақпарат алу әдістерін меңгереді, өмір бойы білім алады.

Дегенмен, қазіргі уақытта оқу процесінде компьютерлік технологияны, оның ішінде химияны пайдалану ережеден гөрі ерекшелік болып табылады. Сонымен қатар, соңғы жылдары оқушылардың жалпы жаратылыстану және оның ішінде химия пәніне деген қызығушылықтары төмендегенін мойындау керек, бұл мектептегі білім беру мәселелерінің бірі болып табылады [1]. Соңғы жылдары химияны оқытуда орын алған келеңсіз өзгерістердің себептері бағдарламалық материалдың күрделілігінің артуы және оны меңгеру үшін оқу уақытының қысқаруымен, сондай-ақ оқу үдерісінің жеткілікті түрде қамтамасыз етілмеуімен байланысты.

Еліміздің қазіргі даму кезеңінде білім беру жаңғыртылуда, оның аясында білім беру ұйымдарының мұғалімдері оқытудың жаңа тәсілдерін, құралдары мен әдістерін белсенді түрде іздестіруде. Педагогикалық қызметтің мақсаты

қазіргі заманғы білім беру технологияларын енгізу және интеграциялау арқылы білім сапасын арттыруға бағытталған, бұл ретте ақпараттық технологиялар жетекші орын алады.

Химияны оқыту саласында осы мақсатқа жету үшін келесі міндеттер белгіленген:

- химияны оқытудың компьютерлендірілген әдістерін құрудың негізгі принциптері мен әдістемелік тәсілдерін қарастыру;
- ақпараттық компьютерлік технологияларды пайдалануды оқу үрдісінің жағдайына бейімдеу;
- ақпаратқа баса назар аудара отырып, студенттердің негізгі құзыреттіліктерін қалыптастыруға жағдай жасау;
- денсаулықты сақтайтын оқу ортасын құруға жәрдемдесу.

Ақпараттық технологияны пайдалана отырып оқытудың жаңа тәсілін жүзеге асыру үшін сабақтың әр кезеңінде оқу-тәрбие процесін жетілдіру үшін компьютердің беретін мүмкіндіктерін білу қажет.

Сонымен, сабаққа дайындық кезеңінде компьютер келесі мүмкіндіктерді береді:

- жалпы сабақтың конспектісінің, тақырыбының, курсының компьютерлік үлгілерін жасау;
- материалды ретке келтіру ең орынды;
- негізгі материалды қосымша ақпаратпен қамтамасыз ету;
- сыныптың және жекелеген оқушылардың ерекшеліктерін ескере отырып материалды таңдау және жүйелеу.
- уақытты үнемдеу;
- материалды түрлі-түсті безендіру;
- оқытудың эмоционалдық, эстетикалық, ғылыми нанымдылығын арттыру;
- әртүрлі анализаторларға әсер ету арқылы білімді меңгеру процесін оңтайландыру;
- оқытуды жекелендіру;
- сабақтың ең маңызды мәселесіне назар аудару;
- кез келген уақытта таныс материалға оралу;
- оқу материалын оқушылардың өз бетінше пайдалануы.

Оқыту процесін әдістемелік зерттеу кезеңінде мұғалімнің қосымша мүмкіндіктері бар:

- мұғалімдердің бірлескен күш-жігерін жинақтау;
- электрондық материалдарды әзірлеу, жаңғырту, түзету;
- материалды жүйелі түрде жинақтау;
- оқыту мен оқуға деген ынтасын арттыру.

Сонымен қатар, компьютерлік технология студенттердің білімді меңгеруін бақылау, ақпарат көздеріне қолжетімділікті айтарлықтай кеңейту және кері байланыс алуға мүмкіндік беру құралы ретінде де қолданылады. Мұғалімнің жұмысын ұйымдастыру үшін компьютерді сабақта қолданудың

эртүрлі үлгілерін қолдануға болады. Олар әдістемелік және ұйымдастырушылық болып бөлінеді [2].

Химияны оқыту тәжірибесінде ақпараттық қамтамасыз етудің эртүрлі формаларын қолданамыз. Ең қарапайым және тиімді әдістеме – бұл үлкен әлеуетке ие және оқу процесінің мазмұны мен ұйымдастыру ерекшеліктеріне қарай оларды қолдану жолдарын түрлендіруге мүмкіндік беретін дайын бағдарламалық өнімдерді пайдалану [3].

Көрнекі құралдарды (анимация, бейнеклип, динамикалық сызбалар, дыбыс) пайдалану оқытудың мүмкіндіктерін айтарлықтай кеңейтеді, оқу материалының мазмұнын көрнекі, түсінікті, қызықты етеді. Мысалы, «Химия адам қызметінде» бөлімі алынған ақпаратты шындыққа жақындатуға мүмкіндік береді.

Оқыту ерекшеліктерін және оқушылардың 80%-да үй компьютері бар екендігін ескере отырып, оқуда қиындықтары бар, уақытша үйде оқитын балалармен және дарынды балалармен жеке жұмыс процесінде электронды тасымалдаушыларды пайдалану мүмкін болды [5].

Ақпараттық технологияны қолданудың тағы бір дәлелі – оқушылардың білімін тез және тиімді бақылау мүмкіндігі. Электрондық оқулықтардың көпшілігінде жаттығулар, тренажерлар, шешімдері бар тапсырмалар, тест тапсырмалары бар. Кейбір бағдарламалық өнімдерде курстың әрбір тақырыбы бойынша оқушының білім деңгейін жазуға мүмкіндік беретін электрондық журнал бар (тек баға мен шешу әрекетінің саны ғана емес, сонымен қатар тапсырмаларды орындауға кеткен уақыт ескеріледі). Нәтижелерді бағалау жүйесі әрбір тақырып бойынша оқушының білімін анықтауға, үлгерім динамикасын қадағалауға және көрсетілген нәтижелерге сәйкес оқу процесін реттеуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, мониторингтік бағдарламаларды қолдану оқушыларға адекватты өзін-өзі бағалауды қалыптастыруға ықпал етеді.

Дайын бағдарламалық өнімдердің бірқатар артықшылықтарына қарамастан, олардың кейбіреулері туралы ақпарат өте құрғақ берілген, іргелі сипаттағы қателер бар, ал кейбір тапсырмалар оқушылар үшін өте қиын. Сондықтан өздерінің ақпараттық өнімдерін жасау қажеттілігі туындайды. Осыған орай презентацияларды пайдалану тиімді болып табылады. Слайдты фильмдерді (Power Point) пайдалану сабақтың жоғары деңгейін, оның ақпарат байлығын, динамизмін, көрнекілігін қамтамасыз етеді. Презентацияны құру кезінде электронды оқулықтардан алынған мәліметтер, интернеттен алынған мәліметтер пайдаланылады, сабақтағы материалды оқу ретіне сәйкес слайдтарда химиялық тәжірибелердің қажетті формулалары, схемалары орналастырылады. Білімдегі олқылықтарды дер кезінде жою және тақырыптың маңызды мәселелерін бекіту мақсатында соңғы слайдқа бақылау тапсырмалары қойылады. Егер оқушылар сұраққа жауап бере алмаса, дұрыс жауап үшін ақпаратты қамтитын слайдты қайтару мүмкіндігі бар. Осылайша, қиындық тудырған материалды талдау жүргізіледі.

Презентацияда ақпараттық объектілердің үлкен жиынтығының болуы мұғалімге зерттелетін объектіні немесе процесті оның көріністері мен

қасиеттерінің барлық алуан түрлілігінде көрсетуге, сонымен қатар оның оқудағы орны мен маңыздылығын неғұрлым нақты және дәл анықтауға мүмкіндік береді[6].

Ақпараттық технологияларды қолдану кез келген сабақтың құрылымына сәйкес келуі, оқушылардың ізденіс әрекетін заманауи, сапалы түрде басқа деңгейде ынталандыруға мүмкіндік беруі, сонымен қатар оқушылардың оқу мотивациясын және негізгі құзыреттіліктерін қалыптастыру өте маңызды.

Ақпараттық технологияларды пайдалану кезінде оқытудың тиімділігін қадағалап көрдік. ОУН қалыптасу деңгейінің диагностикасы химия сабақтарында ақпараттық технологияларды қолдану арқылы жұмыс жүйесі дәстүрлі оқытуда біз байқамаған білім сапасының артуына әкелетінін көрсетеді. Сонымен бірге «күшті» және «орташа» топтардағы балалар санының ең көп өсуі коммуникативті дағдыларды қалыптастыру критерийі бойынша байқалады - тиісінше 42 және 35%. Ұйымдастырушылық дағдылардың қалыптасу деңгейі жағынан да айтарлықтай өсуді байқауға болады. Интеллектуалдық дағдылар мен қабілеттердің өсуі біршама төмен және 21% құрайды, бұл олардың қалыптасу процесінің күрделілігін көрсетеді.

Мотивация құрылымын зерттеу сұрақ-жауап әдісі арқылы жүргізілді. Оң сәт деп танымдық қызығушылықтың ауырлығын сипаттайтын көрсеткіштің артуы деп санауға болады, атап айтқанда: «таным мазмұны мен процесі», өйткені дәстүрлі түрде бұл мотивтің ауырлығы жасқа кері пропорционалды [7].

Сонымен, оқытудағы компьютерлендіру баланың қызығушылығын, ізденімпаздығын оятатын арнайы ақпараттық орта жасайды. Бұл интеллектуалдық сипаттағы көптеген мәселелерді түсінуге және шешуге ықпал етеді, әр оқушының танымдық, шығармашылық бастамашылық, жеке тұлғалық дамуына тән потенциалдар мен қабілеттердің ашылуына ықпал етеді[8].

Әдебиеттер тізімі

1. Курдюмова Т.Н. Химияны оқытудың компьютерлік технологиясы: артықшылықтары мен кемшіліктері // Химия мектепте. - 2002. - No 8. - С. 35-37.
2. Курдюмова Т.Н., Курдюмов Г.М. Компьютерлік оқу ойындары // Химия. Оқыту әдісі. - 2004. - No 1. - С. 75-77.
3. Левитас Д.Г. Кәсіби мамандар мектебі немесе сабақ беретіндерге жеті сабақ. - М.: Мәскеу психологиялық-әлеуметтік институты; Воронеж: «МОДЕК» НПО баспасы, 2001. - 256 б.
4. Макошина В.Н., Мещерикова Е.В. Химияны оқытуда компьютерді қолдану // Химия. Мектепте оқытудың әдістемесі. - 2002. - No 6. - С. 55-60.
5. Нечиталова Е.В. Химия сабақтарындағы ақпараттық технологиялар // Химия мектепте. - 2005. - No 3. - С. 13-15.
6. Раткевич Е.Ю. Оқу процесін компьютерлендіру мәселелері // Химия. Мектепте оқытудың әдістемесі. - No 1. - С. 13-18.
7. Сабаққа компьютермен: неден бастау керек: Оқу әдісі. жәрдемақы / О.Л.Колпаков, В.П.Жуланова, В.Н.Борздун, Е.О.Қазадаева. - Кемерово: KRIPKIPRO баспасы, 2004. - 53 б.
8. Фельдман И.Д. Тақырыптық компьютерлік презентацияларды құру және қолдану // Химия мектепте. - 2005. - No 7. - С. 36-37

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ ЦЕРЕБРАЛЬДЫ САЛ АУРУЫ БАР БАЛАЛАРМЕН ЖҮРГІЗІЛЕТІН ЖҰМЫС ЖҮЙЕСІНДЕГІ ИППОТЕРАПИЯ

Тулегенова А. Б.

Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті, Ақтөбе қ., Қазақстан

Резюме: В настоящее время существуют различные методы реабилитации детей с ДЦП дошкольного возраста, которые способствуют произвольному торможению движений, снижению мышечной гипертонии и улучшению координации движений. Это механотерапия, кинезиотерапия, гидротерапия, физиотерапия, анималотерапия, медикаментозное лечение, хирургическая коррекция и т. д. В последнее время растет спрос на анималотерапию, в том числе на дельфинотерапию и иппотерапию. Именно многогранность эффекта, получаемого от терапии, легкий массаж ног, одновременное сочетание повторяющихся разнонаправленных движений тела, положительный психотерапевтический эффект общения ребенка с лошадью определяют уникальность иппотерпии. В данной статье рассматривается место и значение иппотерапии в системе работы с детьми с ДЦП дошкольного возраста.

Summary: Currently, there are various methods of rehabilitation of children with cerebral palsy of preschool age, which contribute to voluntary inhibition of movements, reduction of muscle hypertension and improvement of coordination of movements. These are mechanotherapy, kinesiotherapy, hydrotherapy, physiotherapy, animal therapy, medical treatment, surgical correction, etc. Recently, there has been a growing demand for animal therapy, including dolphin therapy and hippotherapy. It is the versatility of the effect obtained from therapy, light foot massage, the simultaneous combination of repetitive multidirectional body movements, the positive psychotherapeutic effect of communication between a child and a horse that determine the uniqueness of hippotherapy. This article discusses the place and importance of hippotherapy in the system of working with children with cerebral palsy of preschool age.

Қазіргі таңда мектеп жасына дейінгі церебральды сал ауруымен ауыратын балаларды қалпына келтірудің түрлі әдістері бар, олар қозғалыстардың ерікті тежелуіне, бұлшық ет гипертониясының төмендеуіне және қозғалыс үйлесімінің жақсаруына ықпал етеді. Бұл кинезиотерапия, механотерапия, физиотерапия, гидротерапия, анималотерапия, дәрі-дәрмекпен емдеу, хирургиялық түзету және т.б. Бірақ жоғарыда аталған әдістердің тек біреуін ғана қолдану тиімсіз болып табылады. Соңғы уақытта анималотерапия, оның ішінде атап айтқанда дельфинотерапия мен иппотерапияға сұраныс артып келеді. Бұл терапиядан алынатын әсердің көп қырлылығы, аяққа жеңіл массаж жасалуы, дененің қайталанатын көп бағытты қозғалыстарының бір мезгілде үйлесуі, баланың жылқымен қарым-қатынасының оң психотерапиялық әсері иппотерпияның бірегейлігін анықтайды. Бұл мақалада мектеп жасына дейінгі церебральды сал ауруы бар балалармен жұмыс жүйесіндегі иппотерапияның алатын орны мен маңызы жайлы қарастырылады.

Балалар церебральды сал ауруы – мидың қозғалыс жүйесінің зақымдануынан пайда болатын, бұлшық ет қызметіне орталық жүйке жүйесі тарапынан бақылаудың болмауымен немесе жеткіліксіз бақылануымен көрініс беретін, қимыл-қозғалыстар бұзылуының бір тобы [1, 95б.].

Балалар церебральды сал ауруында қимыл-қозғалыс және сенсорлық жүйелер арасындағы, қимыл-қозғалыс жүйесінің буындары арасындағы, ырықты және ырықсыз қозғалыстар арасындағы өзара әрекет бұзылады. Бұл науқас ми қыртысының жоғары қызметінің бұзылуымен, пирамидалық жолдардың және қыртыс асты өзектердің зақымдануымен сипатталады. Кейінгі жылдары бұл ауру балалар арасында кең таралуда. Балалар церебральды сал ауруы – мидың ерте онтогенездегі жетілмеуінің немесе зақымдануының нәтижесінде пайда болады. Оның ішінде, мидың ең жас бөліктері (ырықты қимыл-қозғалыс, сөйлеу сияқты қызметтерге жауап беретін бөліктер) зақымданады [2, 211б.].

Балалар церебральды сал ауруы бар балалардың іс-әрекет түрлерінің дамуы, бірқатар ерекшеліктермен жүзеге асады. Бұл біріншіден, қимыл-қозғалыс патологиясымен байланысты, себебі, кез келген әрекет белсенді сыртқы операциялардың орындалуына, білік-дағдылардың, оның ішінде қимыл-қозғалыс дағдыларының қалыптасуына бағытталады.

Балалар церебральды сал ауруы бар балалардың ойын әрекетінің басталуын қамтамасыз ететін заттық іс-әрекет кешігіп қалыптасады. Заттармен іс-әрекет жасау, жалпы моториканың жетілуімен қалыптасатындығы белгілі. Қалыпты дамып келе жатқан сау бала басын ұстап, өздігінен отыруға үйренгеннен кейін, заттармен белсенді манипуляция жасай бастайды, сипап-сезу қабілеті жетілуін, заттарды ұстағаннан-ақ, тани бастайды. Мұның барлығы, баланың танымдық әрекетінің дамуында маңызды рөл атқарады. Балалар церебральды сал ауруы бар балалардың қозғалыс кемістігінің күрделі құрылымымен байланысты заттық іс-әрекеттері қиындайды. Бұл зат туралы тұтас ұғымның қалыптасуына кедергі жасайды, айнала қоршаған орта жайлы мағлұматтар мен білім қорының аз болуына әкеп соғады. Заттық іс-әрекеттің дамуы үшін көру, моторлық координацияның қалыптасқан түрі, маңызды болып есептеледі. Балалар церебральды сал ауруы бар балалар қол қимылы мен басқа қимыл-қозғалыстарды көзбен баға алмайды, сөйтіп, заттық әрекеттің орнығуына кедергі жасайды [3, 125б.]. Заттық іс-әрекеттің қалыптасу ерекшеліктері, ойын әрекетінің дамуына ықпал жасайды.

Иппотерапия әртүрлі соматикалық және психикалық аурулары бар, дамуында ауытқулары бар, соның ішінде церебральды сал ауруына шалдыққан балаларды емдеу мен оңалтудың ең тиімді, инновациялық әдісі. Ежелгі грек дәрігері Гиппократтың пайымдауынша атқа міну арқылы жаралы, науқас адамдардың сауығуы тезірек және сәтті болады. Ол атқа міну меланхоликтерге өте пайдалы екенін атап өтті, өйткені оларды пессимистік ойлардан арылтып, позитивтік ойларды тудырады. Сонымен қатар, француз дәрігері Перрон атқа міну ағзаға пайдалы әсер етеді, атап айтқанда қан айналымын, қозғалтқыш және тыныс алу функцияларын белсендіреді деп мәлімдеді. XX ғасырдың басында Ұлыбританиядағы алғашқы ортопедиялық аурухананың негізін қалаушы Агнес Хант мүмкіндігі шектеулі тұлғаларды емдеуде атқа мінудің әсерін зерттеді. Бүгінгі таңда иппотерапия дамыған елдердің көпшілігін «жаулап алды». Бұл орайда Норвегиядан келген ат спорты бойынша жаттықтырушы Элизабет

Боликер ханым маңызды рөл атқарды. Оның шәкірті Лиз Хартел полиомиелиттен кейін мүгедектер арбасына таңылған. Элизабет Боликер ханым оны қайтадан ер-тоқымға отырғызды және тоғыз жылдық ауыр жаттығулардың нәтижесінде оқушысының денсаулығында елеулі оң өзгерістерге қол жеткізіп қана қоймай, сонымен қатар Лиз Хартелді Хельсинки олимпиадасында күміс медаль алып, керемет спорттық жетістікке қол жеткізді. Бұл бірегей нәтиже одан әрі осындай эксперименттерге түрткі болды және норвегиялық медициналық ортада сенсация тудырды, билік 1953 жылы атқа міну орталығының мүмкіндігі шектеулі балалар үшін арнайы ашылуына рұқсат берді. Сонымен, АҚШ-та бүгінде 1000-ға жуық осындай орталық бар, Ұлыбританияда – 700, Францияда – 300, Польшада – 60. Олар Австралияда, Канадада, Жапонияда, Еуропаның барлық дерлік елдерінде бар [4, 31б.]. Айта кету керек, әртүрлі елдердің мамандары иппотерапия әсіресе балаларды оңалту тәжірибесінде тиімді және оның нәтижелері ресми медицинаның кез-келген басқа құралдарын қолданған кезде айтарлықтай жоғары екендігі туралы бірауыздан пікір білдірді.

Иппотерапия адамға табиғи қозғалыс механизміне еруге мүмкіндік береді. Бұл 1970 жылдары француз ғалымдары эксперимент жүргізуге шешім қабылдаған кезде дәлелденді. Олар науқас баланы атқа отырғызды және оның денесінде бірнеше бақылау нүктелерін белгіледі. Бала атқа мінгеннен кейін, олар бұл нүктелердің траекториясы сау адамның қалыпты жүру жолымен бірдей екенін көрді. Яғни, жылқы жасайтын күрделі үш өлшемді қозғалыстар біздің денемізді біз қозғалғанда дәл осылай жұмыс істейді. Науқастар үшін адамның қалыпты жүрісіне еліктеу өте маңызды және олар атқа мінгенде, олардың жамбас буындары мен төменгі аяқтары бұл қозғалыстарға толығымен еліктейді [5, 70б.].

Жарты сағаттық серуендеуден кейін де науқастың жүрісі айтарлықтай жақсарады. Бұл жағдайда арқа, магистраль және аяқ-қол бұлшық еттерінің барлық дерлік топтары қатысады, бұл жамбас бұлшықеттерінің спастикасын төмендетуге және жамбас буындарында аяқтың кеңеюіне ықпал етеді. Себебі жылқының дене температурасы адамға қарағанда 1,5–2 градусқа жоғары, ал қозғалатын жануардың арқа бұлшықеттерінің қозғалысы шабандоздың аяқтарының спастикалық бұлшықеттерін қыздырады және уқалайды, бұл төменгі аяқтардағы, жамбас мүшелеріндегі және жалпы денедегі қан айналымын жақсартады. Қан ағымының жақсаруы әдетте миға қан ағымына ықпал етеді.

Мұндай емдеу процесінде пациент іс жүзінде ешқандай ыңғайсыздық пен ауырсынуды сезінбейді, сондықтан бұл әдіс әсіресе балаларды емдеуде тиімді. Сонымен қатар, жылқымен қарым-қатынас жасау процесінде ересектер де, балалар да эмоциялар мен ләззат алады, бұл оларды қайта-қайта жаттығуға итермелейді. Осы факторлардың барлығы иппотерапиямен айналысуға қарсы көрсетілімдер жоқ екенін және емдеудің әсері ұзақ уақыт бойы сақталатынын көрсетеді.

Иппотерапияның артықшылықтары бала өзін емдеп жатқандай сезінбейді. Жылқымен байланыста болған кезде ол оң энергиямен зарядталады және өзін-өзі қалпына келтіру үшін қажет іс-шараларға ұмтылады.

Маңызды психологиялық аспект – жылқымен қарым-қатынас кезінде адам босаңсып, өзіне сенімді болады. Сонымен қатар, бұл қарым-қатынастың жетіспеушілігін өтей алады, өйткені барлық адамдар жануарлар сияқты мейірімді емес. Церебральды сал ауруына шалдыққан балаларға шынайы және адал достар табу қиынырақ. Жануарлармен қарым-қатынас – бәсекелестік пен мейірімсіздік көбейген әлемде мұндай балаларға шынайы достық, сүйіспеншілік пен жылулық сыйлайды. Сонымен қатар, жылқымен сөйлесу үшін әрдайым дауыс шығарып сөйлеудің қажеті жоқ. Жылқы адамды тактильді сигналдары – қозғалысы, иісі, көңіл-күйі арқылы түсіне алады еліктейді [6, б1б.]. Бұл қаншалықты парадоксальды болып көрінсе де, жануар адамды кей адамдардан гөрі жақсы түсінеді.

Сондай-ақ, атқа міну батырлық пен батылдықты дамытады. Церебральды сал ауруына шалдыққан бала атқа мінгенде, бүкіл әлемге өзінің ауруын жеңе алатынын және үлкен нәтижелерге қол жеткізе алатынын дәлелдейтін батыл әрекет жасайды. Өйткені атқа міну кезінде ол өзінің әлсіз жақтары мен ауруларын ұмытып, осындай үлкен және сымбатты жануарды басқара алатын күшті және батыл сезінеді.

Иппотерапия церебральды сал ауруына шалдыққан балаларға өздерін толық, тірі және басқа біреуге қажет сезінуге көмектеседі. Бұл олар үшін ең маңызды дәрі.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Кузнецовой Л. В. «Основы специальной психологии» – М.: «Академия», 2002 ж., 95 б.
2. Трофимова Н.М., Дуванова С.П. и др. «Основы специальной педагогики и психологии» – Москва – Минск, 2005., 211-217 б.
3. Тебенова Қ.С., Рымханова А.Р. «Арнайы психология» – Алматы: Дәуір, 2011 ж., 125 б.
4. Балакшин О.В., «Лошадь для иппотерапии» – 2000ж., – 31б.
5. Климова, Е.К. «Влияние иппотерапии на состояние некоторых функций организма детей, имеющих проблемы в развитии» – 2007 ж., – 70-72б.
6. Ковалева, Н.Г. «Влияние иппотерапии на работу внутренних органов детей, страдающих ДЦП» – 2006ж. – 61-64б.

ОӘЖ 372.9

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЛОГИКАЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМУДА ИНТЕРБЕЛСЕНДІ ӘДІСТЕРДІҢ ТИІМДІЛІГІ

Тулешова А.М., Елғонды С.Ұ., Түймебекқызы А.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Выявление возможностей использования активных методов в начальных классах, научно-педагогическое определение эффективности интеграции активных методов с педагогическими мощными средствами.

Summary: Identification of the possibilities of using active methods in primary classes, scientific and pedagogical determination of the effectiveness of the integration of active methods with pedagogical powerful tools.

Қазіргі қоғам нарықты жаһандандыру және бәсекелестікті күшейту процестеріне қатысады. Өзгерістерге тез жауап беру, стандартты емес шешімдерді табу және қолдану қажет. Сондықтан біздің қоғамға белгілі және зерттелген мәселелерді шешудің жаңа тәсілдері қажет. Қазіргі әлемдегі көптеген мамандықтар шығармашылық көзқарасты, шығармашылық бастаманы жандандыруды талап етеді.

Интербелсенді әдіс - тәсілдерді қолдану арқылы өсіп келе жатқан ұрпақтың функционалдық сауаттылықтарының артуы мен өмірге бейімделуін қамтамасыз етуге бағыттау [1]. Сыни тұрғыда ойлауға, зерттеушілікке машықтандыру. Жан-жақты дамыта отырып, ұжымда өзара әрекеттесу арқылы білімді өз бетінше игеруіне мүмкіндік беру. Танымдық белсенділігімен өз бетінше ойлауын қамтамасыз етеді. Өзіндік ізденістерін дамытады. Интербелсенді әдістерді қолдану дегеніміз

1. Оқушының өнімді, шығармашылық, ізденіс таситын оқыту әдістері

2. Оқушының танымдық іс-әрекетті ынталандырушы және қандай да болсын мәселенің шешу жолдары жөнінде еркін пікір алмасуды көздейтін диалогке құрылған әдістер.

Бастауыш сынып мұғалімдері ретінде жұмыс істей отырып, біз әр түрлі даму және дайындық деңгейлері бар балалардың мектепке түсуіне жиі тап болуымыз керек. Оқытудың дайындық кезеңінде балаларды педагогикалық зерттеу көрсеткендей, оқушылардың ойлау, есте сақтау, сөйлеу, зейінін, қиялын дамыту жеткіліксіз деңгейде. Бұл нәтиже логикалық ойлауды психологиялық зерттеу кезінде де расталады. Балалардың көпшілігі тек «үлгі» бойынша жұмыс істей алады, логикалық ойлауды қажет ететін кез келген тапсырма оларды қиындатады.

Оқушылардың көп деңгейлі санаттарымен айналыса отырып, біздің алдымызда барлық оқушылардың білімді саналы және берік меңгеруін ұйымдастыру міндеті тұр. Оқушыларды жан-жақты дамыған тұлғаны дамытуға бағытталған «XXI ғасыр мектебі» бағдарламасы бойынша оқыта отырып, біз балаларда логикалық ойлау қабілетін дамытуға тырысамыз. Бұл дағды оларға сабақта және сабақтан тыс уақытта мектеп материалын игеруге көмектеседі.

Бастауыш мектеп балаларының жасы логикалық ойлауды дамытуда нәтижелі. Бұл балалардың жаңа психологиялық қасиеттердің болуын талап ететін жаңа іс-шаралар мен тұлғааралық қатынастар жүйелеріне енуіне байланысты. Бұл жаста балалар дамудың айтарлықтай резервтеріне ие. Баланың мектепке түсуімен оқытудың әсерінен оның барлық танымдық процестерін қайта құру басталады.

Мектепалды даярлықтан өтіп жатқан балалардың ата-аналарының сауалнамасы қазіргі отбасыларда логикалық ойлауды дамытуға аз көңіл бөлінетінін көрсетеді (олар қандай ойындар қажет екенін білмейді, көбінесе

жұмыспен қамтылғандықтан уақыт жетіспейді, педагогикалық сауаттылықтың деңгейі төмен).

Психикалық процестерді қалыптастыру бойынша жұмысты бастау: есте сақтау, зейін, қиял, логикалық ойлау баланың мектептегі алғашқы күндерінен бастап қажет. Жұмыс ауқымы логикалық ойлау тапсырмаларының элементтері бар сабақтарды да, оқушылардың танымдық қабілеттерін дамытуға арналған сабақтан тыс іс-шаралар мен сыныптан тыс жұмыстарды да қамтуы керек.

Іс жүзінде оқушыларды өз бетінше білім алуға, ойлауға және оларды оқу іс-әрекетінде қолдануға үйрету қажет. Білім алу балалардың ойлау қабілетін дамытудың міндетті шарты болып табылады. Білімді игеру ойлау нәтижесінде пайда болады және ойлау мәселелерін шешуді білдіреді. П.П. Блонский: «ойлау - бұл балалардың қарқынды дамуына тән ерекшеліктерінің бірі болып табылатын функция», - деп атап өтті [2].

Ойлау - бұл объективті шындықтың оның табиғи, маңызды байланыстары мен қатынастарындағы жалпыланған көрінісі. Ол жалпылықпен және сөйлеумен бірлікпен сипатталады. Басқаша айтқанда, ойлау дегеніміз - субъективті жаңа білімді ашумен, мәселелерді шешумен, шындықты шығармашылық түрлендірумен байланысты танымның психикалық процесі.

Дәстүрлі түрде математика сабақтарында логикалық ойлауды дамыту жақсы деп саналады. Бұл түбегейлі дұрыс емес көзқарас. Барлық сабақтар мұғалімге логикалық ойлауды дамытуға көптеген мүмкіндіктер береді және мұғалімге зерттеу тапсырмаларын қолдануға мүмкіндік береді.

Оқу сабақтарында логикалық ойлауды дамытуға болады. Оқу мен логика үйлесімді емес сияқты. Әдеби сурет және құрғақ дерексіз ой! Алайда, бұл комбинация оқуға қолайлы, өйткені мұғалім әдеби образ арқылы баланың эмоциялар саласына жол таба алады. Қиындыққа тап болған сүйікті кейіпкеріне көмектесуге деген ұмтылыс, жағдайды түсінуге деген ұмтылыс - мұның бәрі баланың ақыл-ой белсенділігін ынталандырады. Логикалық ойлау, көрнекілікке сүйенбестен қорытынды жасау, белгілі бір ережелерге сәйкес пайымдауларды салыстыру - оқу материалын сәтті игерудің қажетті шарты. Әдебиет сабақтарында логикалық ойлауды дамыту бойынша жұмыстың негізгі мақсаты-балаларға бастапқы ретінде ұсынылған пайымдаулардан қорытынды жасауды үйрену. Әдебиет сабақтарында логикалық есептерді шешу оқушылардың белсенділігін арттырып, олардың ойлауын дамытып қана қоймайды, сонымен қатар оқуға деген қызығушылықты арттырады.

Математика сабақтарында дамытушылық тапсырмалар жүйесі, ең алдымен, мазмұнында ғана емес, сонымен қатар математикалық материалды беру түрінде де ашылатын өзгергіштікпен қамтамасыз етіледі. Тапсырмалардың өзгергіштігі бірдей математикалық мазмұнды әртүрлі көзқарастардан қарастыруда, зерттелетін ұғымның басқалармен әртүрлі байланыстарын орнатуда, сондай-ақ тапсырманы белгілі бір тәсілдермен орындауда көрінеді. Әр сабақта барлық логикалық ойлау әдістерін дамытуға арналған тапсырмалар болуы керек.

Математика сабақтарында оқушылардың логикалық ойлауын дамытуда жүйелі және мақсатты түрде орындалатын ауызша жаттығулар үлкен рөл атқара алады деп санаймыз. Бірақ тапсырмаларға ерекше орын беру керек. Мәтіндік есептерді шешу қабілетін қалыптастыруға бағытталған оқушылардың өнімді іс-әрекетін ұйымдастыру үшін мұғалім математика оқулықтарында берілген есептерге логикалық ойлауды дамытуға мүмкіндік беретін әртүрлі стандартты емес тапсырмаларды қолдана алады. Мәтіндік есептерді шешу және оларды математика сабақтарында шешудің әртүрлі тәсілдерін табу ойлауды, есте сақтауды, зейінді, шығармашылық қиялды, байқауды, пайымдау дәйектілігін және оның дәлелдерін дамытуға ықпал етеді; өз ойларын қысқаша, нақты және дұрыс жеткізе білу.

Бейнелеу өнері сабақтарында оқушылар сұлулыққа қол тигізуден қуаныш алып қана қоймай, олардың танымдық қасиеттерін дамытады: зейін, қиял, есте сақтау және ойлау. Бұл біздің миымыз қол арқылы әдемі шығармашылықты және жаратылысты басқарады, ал қозғалыстар өз кезегінде ойлау функцияларын дамытады. Суретті егжей-тегжейлі талдамай орындау мүмкін емес. Белсенді шығармашылық белсенділік келесі ойлау операциялары негізінде кескін жасауды қамтиды: кескінді визуалды қабылдаудың бұрын алынған тәжірибесімен салыстыру; кескіннің өзі ретінде жеке бөліктерді, сондай-ақ кескінді қоршаған ортамен салыстыру; егжей-тегжейлі сызуды талдау; сурет салу заңдылықтарын жалпылау және анықтау [3].

Бұл жүйелерде еңбекке баулу ерекше орын алады. Оның негізінде психологиялық-педагогикалық механизмі бойынша пәндік-практикалық іс-әрекет басқа оқу пәндері арасында, әсіресе бастауыш мектеп жасындағы балаларға қатысты дамушы әлеуетке ие. Ойлау тікелей сенсорлық таным негізінде адамның практикалық іс-әрекетімен бірге пайда болады және дамиды. Әрбір ойлау әрекеті адамның білімінің, ақыл-ой әрекетінің және орындалатын іс-әрекетке қатынасының бірлігін білдіреді. Қол еңбегі-баланың ақыл-ойы мен психикасын дамытудың тиімді құралы. Технология сабақтарында рационалды-логикалық және көркемдік бағыттар ерекше түрде біріктіріледі.

Көріп отырғаныңыздай, логикалық ойлау кешендегі барлық сабақтарда жүйелі түрде дамуы керек. Шындық объектілері мен құбылыстарын бейнелейтін ойлау - адам танымының ең жоғарғы сатысы. Сонымен қатар, сезімнің жалғыз көзі бола отырып, ол тікелей шағылысу шекараларын итермелейді, бұл адам тікелей қабылдай алмайтын қасиеттер мен құбылыстар туралы білім алуға мүмкіндік береді.

Бастауыш сынып оқушыларының жалпы даму міндеттері тек сабақтарда ғана емес, сонымен қатар сабақтан тыс жұмыстарда да шешіледі. Мұндай жұмысты ұйымдастырудың формалары әртүрлі. Жұмыстың жоғары тиімділігіне, егер ол кездейсоқ емес, жүйелі түрде жүргізілсе, қол жеткізіледі. Сыныптан тыс жұмыс балаларда Жеке оқу әрекеттерін ғана емес, сонымен қатар ұжымда жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, балалар өмірінің әр күні қымбат екенін және оны оқытудың алғашқы жылдарында уақытты жіберіп

алмау керектігін атап өткен жөн. Мұғалімнің көмегімен бала пайымдауды, ең бастысы, әртүрлі фактілер мен көзқарастарды талдауды, оларды салыстыруды, сұрақтар қоюды және оларға өз бетінше жауап іздеуге тырысуды үйренуі керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Суворова Н. «Интерактивное обучение» : Новые подходы». –М., 2015
2. Әлімов А. «Оқытудағы интербелсенді әдіс-тәсілдер». –Астана, 2014
3. Қалиева М. Білім беру технологиялары және оларды оқу-тәрбие үрдісіне енгізу жолдары. –Алматы , 2012

ОӘЖ 37.014

**МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫН ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНДЕГІ ХАЛЫҚТЫҚ
ПЕДАГОГИКАНЫҢ ДИДАКТИКАЛЫҚ ӘЛЕУЕТІ**

Туребекова Н.А., Халметова Ш.А., Тасқара С.Ш.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: в данной статье раскрывается дидактический потенциал народной педагогики в воспитании школьников

Summary: this article reveals the didactic potential of folk pedagogy in the education of schoolchildren

Әрбір халықтың рухани мұрасының маңызды элементі – оның педагогикалық көзқарастары мен қалың халық бұқарасының сан ғасырлық педагогикалық тәжірибесін көрсететін халық ағарту тәжірибесі. Талдау көрсеткендей, өткен дәуірдің ойшылдары өз дәуірінің озық педагогикалық идеяларын бейнелеп, педагогикалық ізденістерінде халықтық тәрбие тәжірибесіне сүйенген.

«Халық педагогикасы» термині ең алдымен және негізінен, халықтың ауызша педагогикалық шығармашылығы ретінде түсінілетін, ауызша таралатын педагогикалық ақпарат мағынасында қолданылады. Бұл ұғымда еңбекші халықтың өскелең ұрпақты тәрбиелеудегі практикалық қызметі де қамтылатыны сөзсіз [1].

Халық ағарту ісінің құнды жақтарына алғаш назар аударған ұстаздардың бірі – көрнекті ойшыл – гуманист, педагог Я.А.Коменский. Ол чех халық педагогикасының ескерткіштерін жинақтап, оларды оқулықтар мен оқу құралдарына пайдаланды.

А.Құнанбаев халықтық тәрбие тәжірибесіне ерекше көңіл бөлген. Қазақ халқының фольклоры мен тұрмыс-тіршілігін, оның философиясын, психологиясы мен педагогикасын тамаша білуші бола отырып, ол халықтың тәлім-тәрбиесі қазақ халқымен бірге пайда болған деген тұжырым жасаған. Халық ағарту тәжірибесі М.Ф.Ахундов, К.Д. Ушинский, Т.Сатылғанов және т.б. сияқты көрнекті халық ойшылдарының педагогикалық көзқарастарының қалыптасуына да негіз болды.

Кеңес ғылымында халық педагогикасы туралы алғашқы еңбек Г.С. Виноградовқа тиесілі. Онда автор педагогикалық мақсаттар мен көзқарастарды,

халықтық тәрбие мен оқытудың жолдары мен құралдарын зерттеудің өмірлік қажеттілігін атап өтеді.

Зерттеушілер А.С. Васильев, Г.Н. Волкова, Я.Н. Ханбикова, М.Ш. Ширбаева, В.К. Арутюнян, Н.И. Имаева, А.Ш. Ташимова және т.б. негізінен халықтар педагогикасының жекелеген мәселелерін фольклорлық-этнографиялық материалдарға сүйене отырып қарастырады. Әр халықтың шығармашылығы сонау ерте заманнан бастау алады. Халық қайсар табиғатты игергенде де, жауымен қиян-кескі күрес жүргізгенде де, қуаныш пен қайғыда, жеңіс пен жеңіліс кезінде де шығармашылығын білдіріп отырды.

Көптеген ғасырлар бойы халық жас ұрпақты тәрбиелеудің мол тәжірибесін, әсіресе, адамдардың мінез-құлқының қарапайым нормалары мен ережелерін қалыптастыру тәжірибесін жинақтады [2].

Ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан халықтық тәрбие жүйесінде халық өмірінің этикалық негізін құрайтын құнды адамгершілік нормалары бар екені сөзсіз. Тәрбие жүйесі мен басқа халықтардың моральдық ережелерінің даусыз ортақтығымен тәрбие жүйесінің өзіндік ерекшелігі бар. Оның ерекшеліктері, біріншіден, халықтың жастардың бойына адамдарға, әсіресе ата-анаға, үлкендерге құрмет, ықылассыз қонақжайлық сияқты адамгершілік қасиеттерді сіңіруге ұмтылуында; екіншіден, үлкендердің бала тұлғасына деген шексіз сүйіспеншілігі мен құрметінің көрінуінде, тәрбие әдістерінде балаларды тәндік жазалаудың болмауында; үшіншіден, балаларды тәрбиелеудің ең маңызды құралы, ата-аналарының өндірістік дағдыларын оларға беру үшін еңбекті кеңінен қолдануда; төртіншіден, ұлдар мен қыздардың мінез-құлық нормалары мен ережелерін қалыптастыруға ауызша халық шығармашылығының (халық эпостары, ертегілер, жырлар, нақыл сөздер, мақал-мәтелдер, т.б.) елеулі ықпалында; бесіншіден, жастардың адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруда салт-дәстүр мен әдет-ғұрыптардың қолдануында.

Қалың бұқараның балаларды тәрбиелеудегі прогрессивті, шын мәнінде адамгершілік және демократияшыл тәжірибесі халық мүддесіне қызмет етті. Халық жасаған ұжымдық педагогикалық тәжірибе оның озық дәстүрінде, әдет-ғұрпында, ауызша халық шығармашылығында көрінеді [3].

Халықтың педагогикалық тәжірибесі, олардың адамгершілік нормаларына, мақсат-тәсілдеріне қойылатын талаптары ауызша халық шығармашылығында: аңыз-әңгімелерде, дастандарда, нақыл сөздерде, жұмбақтарда орын тапты. Олар ең кең таралған, барлығына қол жетімді, балалардың санасына, сезіміне әсер ету және оларда жағымды адамгершілік қасиеттерді қалыптастыру құралы ретінде қызмет етеді.

Балалардың, әкелердің, ағалардың шығармашылық ерліктері жастарды қай кезде де өзіне тартады. Отанын, туған жерін, халқын қорғау жолында көрсеткен ерлік пен қаһармандық жастардың ең жақсы адамгершілік қасиеттерін, халқына деген терең сүйіспеншілігін тәрбиелеудің үлгісі ретінде қарастырылды. Бұл, мысалы, «Манас», «Қобыланды батыр», «Ер Төстік», т.б. батырлар жырларында көрініс тапты.

Көптеген халық мақал-мәтелдері жастардың мінез-құлқының жағымды нормаларын қалыптастырады. Мәселен, жастардың бойына достық, бірлік, отанға деген сүйіспеншілік сезімін ояту. Бұл: «Достық пен туысқандық – ең асыл байлық», «Өзге елде сұлтан болғанша, өз елінде ұлтан бол» деген нақыл сөздерден көрінеді.

Халық еңбек адамының ең жақсы адамгершілік қасиеттерінің бірі – қарапайымдылық, адалдық, шыншылдық деп санаған. Халық қашанда жас жігіттің бойында өзін-өзі сынап білу, қарапайымдылық, талапшылдықтың дамығанын көргісі келген. Өзгелердің ғана емес, өз қателерін де байқап, түзете білу нағыз адамгершілік деп есептелген. Халықтың бұл сезімін «Шын сөзде реніш, ұят жоқ», «Әзілдеп айтсаң да, бір сәт ойла» деген мақал-мәтелдер арқылы көрсетеді.

Халық еңбекке ерекше тәрбиелік мән берген. Сондықтан да еңбектің тәрбиелік ықпалы «Еңбекпен тапқан нан тәтті», «Еңбексіз тапқан бақыт әкелмейді» деген мақал-мәтелдерде кеңінен және жан-жақты көрініс тапқан.

Шешуші әрекетке жұмылдыратын, қажеттілікке айналған еңбек қана адамға игі әсер ететінін халық түсінді. Бұл талаптар «Әрекет ет, әйтпесе жолың болмас», «Жүргенге жүргем ілігер» деген мақал-мәтелдерде айтылған.

Олай болса, халықтық педагогиканың жастар тәрбиесі жүйесіндегі орны мен рөлін анықтауда бұқараны тәрбиелеу тәжірибесін де назардан тыс қалдыруға жол бермеуіміз керек.

Халықтық педагогика өскелең ұрпақты халықтың психологиялық құрамымен таныстыруға қызмет етеді, бұл көбінесе соңғысының болмысын сақтауға ықпал етеді. Әрине, халыққа білім берудің мақсаттарын, міндеттерін және педагогикалық мақсаттарын ашуға негізінен әлеуметтік-педагогикалық зерттеулер ықпал етеді.

Халықтық педагогиканы зерделеу халықтың философиялық-психологиялық нанымдарын жан-жақты талдамайынша мүмкін емес. Халықтық педагогиканы зерттеу тарихи-танымдық қана емес, сонымен қатар белгілі бір практикалық мәнге ие. Халық педагогикасының тәжірибесі тәрбие құралдарының арсеналын байытып, қазіргі ғылыми педагогикаға әсер етеді.

Халық педагогикасындағы ең басты мәселе – жас ұрпақты тәрбиелеу мен тәрбиелеу процесі. Халық тәрбиенің мәнін қалай түсінеді, тәрбие процесінде қандай әдістер мен әдістерді қолданады, еңбек, адамгершілік, ақыл-ой, дене және эстетикалық тәрбие туралы халықтың түсінігі қандай деген сұрақтар ғылыми-педагогикалық қызығушылық тудырады.

Халық өскелең ұрпақ тәрбиесінің мәнін, оның қиыншылығын, қуанышы мен асылын, түпкі мақсатын қашанда дұрыс түсінген. Адамды тәрбиелеу қиын, ол қамқорлық пен зейінді көзқарасты, белгілі бір білім мен дағдыларды қажет етеді. Бұл қиыншылықтарға байланысты халық арасында қаншама нақыл сөздер бар, бірақ оның барлығын бір тұжырыммен айтуға болады: «Шыдамсыз адам бала тәрбиелемейді».

Білім – мәңгілік категория, ол адамзат қоғамының дамуымен бірге дамиды. Егер білім беру уақытынан өткізілсе немесе білім беру дұрыс

жүргізілмесе, онда адамды қайта тәрбиелеуге тура келеді. ал қайта тәрбиелеу білім беруден әлде қайда қиынырақ. «Ел болам десең, бесігіңді түзе», «Ақыл – жастан».

Халық педагогикасында өзін-өзі тәрбиелеу адам өмірінде үлкен маңызға ие. «Өзіңді танымын десең, елден сұра», «Өмір сыйлаған ата-анаң, ал ерік-жігерді өзің тәрбиеле» деген халық афоризмі қыз-жігіттерге тікелей бағытталған. Бұл жастардың өзін-өзі тәрбиелеу арқылы бойында ең жақсы адами қасиеттерді: тектілік, сыпайылық, еңбексүйгіштік, қарапайымдылық, әділдік, шексіз адалдық пен шыншылдық сияқты қасиеттерді дамыта алатындығына сенім білдіреді.

Есімдері дүние жүзіне белгілі ұстаздар балалық шақтағы тәрбиенің орасан зор рөлін атап өтті. Қ.Д. Ушинский былай деп жазды: «Адамның мінезі ең алдымен оның өмірінің алғашқы жылдарында қалыптасады, ал осы жылдардағы мінезде жатқан нәрсе адамның екінші табиғатына айналады. Адамның кейін игергенінің бәрі ешқашан балалық шағында үйренген нәрсенің бір-бірінен айырмашылығы болатындай тереңдікке ие болмайды. Ғасырлар бойы адамдар балалардың психологиялық және жас ерекшеліктері туралы белгілі бір білімді эмпирикалық түрде жинақтады. Ерте жастағы бала тәрбиесіне ерекше көңіл бөлінді. «Тісі шыққан балаға шайналған тамақ керек болмайды», «Баланы бесікте, бұзауды қазықта ұстау керек» деген сөздер соның дәлелі. [4].

Ерте балалық шақтағы тәрбиенің нәтижесі кейінгі жылдарда да сезіледі. Демек: «Үш жасар баланың әдеті сексен жасқа дейін сақталады» деген болжам рас.

Отбасындағы бала тәрбиесінің күнделікті тәжірибесі, әрине, педагогикалық тұрғыдан алғанда қателіксіз емес. Бұл жерде көбінесе ата-аналардың ұқыпсыз әрекеттері мен педагогикалық қателіктерінің түбірі ортақ. Осы орайда ата-аналардың педагогикалық қателіктерінің табиғаты туралы оқу-әдістемелік әзірлемелерде келтірілген мысалдар өте қызықты. Ата-аналар (әкесі мен анасы) арасында жүргізілген сауалнамада отбасылық тәрбие тәжірибесінде кездесетін қателердің 50-ден астам түрі атап өтілді. Атап айтқанда, бала өмірінің алғашқы жылдарында білімге аз көңіл бөлінді; отбасында балаға біркелкі талаптар мен тәрбиелік әсер болмаған; жалпы балаларға, әсіресе жалғыз балаға деген асқан сүйіспеншілік көптеген түсініспеушіліктерді тудырды. Ата-аналар отбасында балаларды тәрбиелеуде баладан пұт жасап, оларды сүйіспеншілікпен, ілтипатпен бүлдіретінін, аз жұмыс істеуге тырысатынын аз ойлайтынын, көбінесе балаларды материалдық қамтамасыз ету туралы көбірек ойлайтынын мойындады.

Демек, зерттелген отбасылардың жартысында бала тәрбиесінің негізгі ауыртпалығын аналар көтереді, бұл отбасында көптеген шағымдарды тудырады және, әрине, отбасылардың жалпы тәрбиелік әлеуетін төмендетеді. Бұл сұрақтар бүкіл ата-аналар қауымының назарын аударуы керек.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Кожаметова К.Ж. Казахская этнопедагогика: методология, теория, практика. Алматы: Ғылым, 2018. -316 с.
2. Қазақстан Республикасындағы этникалық-мәдени білім беру тұжырымдамасы. – Алматы: Қазақстан, 2016. – 32 б.
3. Бахтиярова Г.Р. Қазақ халқының дәстүрлі педагогикалық мәдениетінің тарихнамасы. Монография. – Алматы: Әрекет-Принт. – 2014.
4. Нұрмұратов С. Рухани құндылықтар әлемі: әлеуметтік-философиялық талдау. – Алматы: ФСИ, 2015. – 180 б.

ОӘЖ 378.091:376-056.39

ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУДАҒЫ ЛОГОПЕДИЯЛЫҚ ЖҰМЫСТЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Турсунбек Д.А., Канат К., Ундаганова А.И.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье рассматриваются особенности логопедической работы в дистанционном обучении.

Summary: This article discusses the features of speech therapy work in distance learning.

Біздің еліміз тәуелсіздік алғаннан бері білімге үлкен мән беретін елдердің бірі. Қандай жағдай болмасын, білім үзілмеуі керек. Осындай қиын жағдайда да біздің еліміз білім беру саласында оңтайлы шешім қабылдай алды. Бұл, әрине, қашықтықтан оқыту бағдарламасы. Қашықтықтан оқыту, оның ішінде түзету. Жаңа және жаңартылған ақпараттық технологияларды қолдана отырып, логопедиялық кеңес беру қашықтықтан білім берудегі түзету жұмыстарының перспективалық әдісі болып табылады. Бұл әдіс балалар мен олардың ата-аналары үшін жаңа бағытта үздіксіз түзету жұмыстарына ықпал етеді.

Қашықтықтан білім берудің ғылыми және тиімді тәжірибелері мен технологияларына негізделген озық тәжірибені зерделеу бізге отандық Қашықтықтан оқытудың сабақтастығын сақтауға және жаңа және перспективалы бағыт - қашықтықтан түзету педагогикасын қалыптастыру процесін бастауға мүмкіндік береді. Бұл шалғай аудандар үшін кедергісіз. Қашықтықтан оқыту технологиясының арқасында қашықтықтан оқыту тек карантин кезеңінде ғана емес, сонымен қатар денсаулығына байланысты білім ала алмайтын балалар үшін де жүзеге асырылуы мүмкін. Жаз

Ата-аналар балаларын демалыс үшін тұрақты тұрғылықты жерінен алып кеткенде, қашықтықтан оқыту баланың өзі дамытқан дағдылары мен дағдыларын жоғалтпауы үшін тиімді [1].

Түзету педагогына қашықтықтан кеңес беруді қалай тиімді пайдалануға болады? Мүмкіндіктерді тексеру. Сіздің оқушыңыздың қашықтық сабақтарға көшуге техникалық мүмкіндігі бар екеніне көз жеткізіңіз. Қашықтықтан оқытуға қажетті жабдықтар (компьютер немесе планшет), бағдарламалық жасақтама (Skype немесе Zoom бағдарламалары), принтер және ең бастысы балада ғаламтор желісі бар ма соны анықтап алу қажет. Егер осындай

техникалық мүмкіндік болмаса, WhatsApp немесе VIBER бағдарламаларын пайдалана отырып кеңес беруге болады Тәжірибе жинақтау.Қашықтықтан сабақ беру мектептегі сабақ беруден әлдеқайда өзгешелігімен ерекшеленеді. Қашықтықтан сабақ беру барысында біз өзімізге әр түрлі тәжірибелік сабақтар жүргізе алдық Егер оны пайдаланғыңыз келсе, оны мәселе ретінде емес, жаңа тәжірибе ретінде қарауға тырысыңыз. Егер бір нәрсе болмаса немесе шықпаса, өкінбеңіз. Түзету процесін жаңаша бейімдеуге және қайта құруға уақыт беріңіз. Мақсаттарымызды анықтап алу.

Қашықтықтан білім беруде қандай мақсаттарға қол жеткізгіміз келеді?

Студенттердің дамуындағы өзгерістерге немесе тілдік кедергілерге сәйкес әрқайсысы үшін бөлек қашықтықтан оқыту жоспарын жасаңыз.Сондай-ақ, баланың ата-анасымен тығыз байланыста болу керек.Бұл жағдайда ата-аналар мұғалімдерге оқушылармен қашықтан байланыс орнатуға көмектесе алады. Логопед немесе дефектолог ата-аналарға логопедиялық ұсыныстар бере алады. Оқушылар мен ата-аналар ұсынылған ұсыныстар мен тапсырмаларды ескере отырып, өз бетінше жұмыс істейді, және бейне есеп жүргізеді. Біз өз жұмысымызды жүрегіміздегі мақсаттар мен міндеттерге сәйкес ұйымдастыра аламыз. Егер студенттер біздің әдісті қашықтан жұмыс істеу үшін қолдана алмаса, біз әдісті өзгерту үшін құралдарымызды қолдануымыз керек. Баланың жасына және диагнозына сәйкес сөйлеуді түзету бойынша қашықтықтан жұмысты түзету қажет.Ең алдымен, жаңа әдістер мен материалдарды зерттеуді барынша азайтыңыз және технологияны жаңа еңбек жағдайларына бейімдеуге назар аударыңыз.Егер сіз балаңызға жаңа тақырыпты түсіндіруді шешсеңіз, өтінемін, көрнекі материалдарды алдын ала дайындаңыз және сабақта көрсету үшін түсінікті және ыңғайлы пішінді таңдаңыз.Мысалы, қысқа бейнелер, сөйлеулер немесе ойындар түрінде.

Сабақ барысында балалардың курсты түсіндіруге мүмкіндігінше аз көңіл бөлуіне тырысыңыз.Бейнені кейінірек қарап, оны экранға жазып алыңыз, сонда сіз қателіктеріңізді талдай аласыз.Үй тапсырмасы бар қарқынды курстар.Баланың материалдар мен қозғалыс динамикасын қалай игеретінін тексеріңіз.Біз ата аналарды балаларымен бірге үй тапсырмасын орындауға шақырамыз, олардың нәтижелерін бекіту үшін.Сіз балаңыздың ата-анасымен жүйелі түрде кеңес беру кездесулерін ұйымдастыра аласыз, онда сіз балаңыздың жетістіктері мен оқудағы қиындықтарын анықтай аласыз.Осылайша, сіз өзіңіздің ұсыныстарыңыз бен құралдарыңыз оларды түзету үшін оқу процесінде қалай жұмыс істейтінін анықтай аласыз. Логопедиялық курстың уақытын анықтаңыз. Қашықтықтан оқыту курсың өткізу уақытын таңдап, баланың ата-анасымен келісіңіз.Таңертең жаттығу жасаған дұрыс.Балалар мен ата-аналарға күн сайын белгілі бір уақытта сабаққа қатысуын айтыңыз.Қашықтықтан оқыту - біздің жетістігіміздің жалғыз кепілі-көп уақыт, балалардың жағымды эмоциялары және іс-әрекеттің өзгеруі. Қашықтықтан оқытудың ең тиімді шарттарының бірі-іс-әрекеттерді жиі өзгерту және балаларға үлкен тәжірибеден үйренуге мүмкіндік беру.Балаларға үлкен көлемдегі ақпаратты сіңіру және қорыту немесе ұзақ уақыт бойы бірдей

тапсырмаларды орындау үшін компьютерлерді пайдалану қиынға соғуы мүмкін. Сондықтан курстың қандай бөліктерін алдын ала жоспарлау керектігін жоспарлаңыз. Қашықтықтан оқытудың ең есте қаларлық әдістерінің бірі-балаларды тастап кеткендей сезінбеу. Сабақтар арасында балаларыңыз үшін релаксация және кондиционерлеу жаттығуларын жасауды ұмытпаңыз.

Қашықтықтан тілдік кеңес беру немесе түзету жұмыстары мектептегі күндізгі курстарға қарағанда қиынырақ болуы мүмкін. Себебі оның дайындығы мен ұйымдастырушылық жұмысы күнделікті сабақтарға қарағанда көп уақытты алады. Қашықтықтан білім беруде сіз дәстүрлі сабақтарға қарағанда екі есе көп энергия жұмсауыңыз керек. Балаңызға кері байланыс беруді ұмытпаңыз. Кері байланыс түзету жұмыстарының барысын бақылауға мүмкіндік береді, сондай-ақ баланың эмоционалды жағдайы мен сүйіспеншілігі. Мүмкіндігінше бейнеконференция режимінде ата-аналармен апта сайынғы бір кездесуді ұйымдастырыңыз. Уақытты, форматты және қарым-қатынас тақырыбын алдын ала хабарлау. Балалар сабақты орындау барысында қандай қиындықтарға тап болғанын, балаға ұндай тапсырмалар көбірек ұнайтынын талқылаңыз. Ұйымдастыру сұрақтары мен үй тапсырмаларын орындау тиімділігін талқылаңыз. Нақты нұсқаулар жасаңыз. Алыстан оқуға көшу ата-аналарға көптеген сұрақтар тудырады. Олардың ішіндегі ең маңыздысына жауап беретін толық жаднаманы жасаңыз: Кеңес қалай өтеді, үй тапсырмасын қайда іздеңіз, Skype бойынша кеңес алған кезде бейне және басқа да оқу материалдарын қайда жібересіз. Мүмкін тіпті баланың ата-анасымен ортақ чат ұйымдастыру. Ата-аналарға ал сіз бір нәрселерді бірнеше рет түсіндіруге уақыт жұмсаудың қажеті жоқ [2].

Әрине, қашықтықтан оқыту логопедтердің әдеттегі жұмысының сипатын өзінің артықшылықтары мен кемшіліктерімен өзгертті. Қашықтықтан оқыту мектептеріндегі логопедтердің кәсіби жұмысының негізгі ерекшеліктері. Интернет-ресурстарды пайдалану негізінде барлық дауыстық терапевтік жұмыстарды жолға қою қажет, бұл қашықтықтан түзету және оқыту процесін түзету мен жазудың дәстүрлі түрінен ажыратады. Әр түрлі бастапқы (және қайталама) тілдік бұзылыстары бар балалармен жұмыс істеу керек: көру, есту, қозғалтқыш жүйесінің қалыптасуы (балалардың церебральды сал ауруы) және т. б.- Бұл логопедиялық түзету саласы мен әдістерін кеңейтеді және логопедтерден өз міндеттеріне көбірек көңіл бөлуді талап етеді. Әрбір логопедиялық сабақтың ажырамас бөлігі болып табылатын оқушылардың ата-аналарымен тереңірек ынтымақтастық қажет: ата-аналарға арналған қашықтықтан оқыту

Олардың оқуға деген көзқарасы топтық жұмысқа деген күдік пен немқұрайлылықтан дамыды. Мүмкіндігі шектеулі балаларға кешенді тұлғаға бағытталған психологиялық дефектологиялық және әлеуметтік-педагогикалық көмек көрсету тақырыбы мұғалімдермен, педагогикалық психологтармен, әлеуметтік педагогтармен және тәрбиешілермен тығыз және белсенді ынтымақтастықты талап етеді. Қашықтықтан оқыту жеке оқытуды қажет ететіндіктен, тағы бір мәселе-оқушылардың қарым-қатынас дағдыларын

дамыту, олардың үлкендермен ғана емес, құрдастарымен де қарым-қатынас жасау қабілетін дамыту, сондай-ақ оқушылардың өзін-өзі бағалауын қалыптастыру. Бұл мәселені шешу үшін біз бейнеконференцияны қашықтағы курс ретінде белсенді қолданамыз: мұғалім (логопед) бір уақытта екі немесе үш оқушымен Skype бейнесі арқылы сөйлесе алады (барлық қатысушылар экранда бір-бірін көре алады). Әрине, ұжымдық мектептер де білім беру іс-шараларын өткізеді, онда біздің оқушылар жан-жақты қатысады, көптеген жаңа достар табады, содан кейін бір-бірімен (тіпті Skype арқылы) байланысады. Мысалы, логопедтер балалармен өте қызықты ойындар ойнайды. Мысалы, "сиқырлы кілем" дидактикалық ойыны: бала дұрыс түсті шеңбер салады (түс атауы дыбыстан басталып, логопед айтқан сөз басталады) - 12 тордан тұратын "кілем" кестесі. Сіз тіпті "суреттер жинау" деп аталатын ойын ұйымдастыра аласыз. Қажет болса суретті өзіңіз жылжытуға және дыбыс қосуға болады [3].

Студенттер сонымен қатар өте қарапайым суреттер жасай алады немесе бағдарламаны меңгеру үшін әртүрлі тапсырмаларды орындай алады (мысалы, үйдің бір бөлігін және оның айналасындағы қоршауды бояу үшін "P" және "Л" дыбыстарын пайдалану). Менің оқушыларым құттықтау карталарын жасау үшін қозғалмалы кейіпкерлер мен дыбыстық сүйемелдеуді қолданғанды ұнатады. Мереке кезінде осындай карталарды алу өте жақсы - оқушыларға арналған қолдан жасалған сыйлықтар оларды әрқашан қуантады. Сондықтан, егер Сіз қолданыстағы компьютерлік технологияларды қолдануға дайын болсаңыз, қашықтықтан оқыту ортасындағы логопедиялық түзету процесі дәстүрлі мектеп ортасына қарағанда тиімдірек, қызықты және әдіснамалық тұрғыдан жабдықталған болады, сондықтан тиімдірек болады. Ата-аналар оқу бағдарламасының әсерін байқады, яғни бұл балалардың ауызша және жазбаша сөйлеу дағдыларын жақсартады, оқу үлгерімін жақсартады және оқуға деген ынтасын арттырады, оқушылар өте бақытты және қашықтықтан оқыту курстарына уақытында қатысады. Олар қызығушылықпен оқиды және ең көп қосымша тапсырмаларды орындайды сақтық және өзін-өзі тәрбиелеу. Ата-аналар да, балалар да егер балалар қызығушылықпен оқыса, олардың қателіктерін жеңуге мүмкіндігі бар екенін түсінеді. Менің оқушыларым кейде оқуды тоқтатқысы келмейді; оқыту - бұл жағымсыз шарт болмаса, демалу үшін қажетті шарт емес, әлемді білу тәсілі, өмір салты.

Қашықтықтан білім беру курстарын өткізу-бұл шығармашылық процесс. Әрбір сарапшы АКТ-ға негізделген өзіндік әдістерді, оқытуды және ақпараттық-коммуникациялық құралдарды жасады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Мисаренко Г. Г. Методика преподавания русского языка с коррекционно-развивающими технологиями: учебник и практикум для СПО / Г. Г. Мисаренко. — 2-е изд., испр. и доп. — М.: Юрайт, 2019. — 314 с.
2. Поварова И. А. Логопедия: нарушения письменной речи у младших школьников. — М.: Юрайт, 2020. — 140 с.
3. Поварова И. А. Основы логопедии: нарушения письменной речи у младших школьников. — М.: Юрайт, 2020. — 140 с.

ОҚУ ҮДЕРІСІНДЕ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ЭТНИКАЛЫҚ ТОЛЕРАНТТЫЛЫҒЫН ДАМУ

Турсунхан А.Қ., Бөрібай К.Ж., Баштан Т.Н.
«Мирас» университеті, Шымкент қ, Қазақстан

Резюме: В данной статье рассматриваются вопросы развития этнической толерантности обучающихся. Развитие этнической толерантности является важнейшим показателем уровня подготовки к профессиональной деятельности будущих педагогов, умеющих позитивно относиться к представителям разных национальностей, уважать человеческое достоинство и индивидуальность.

Summary: This article deals with the development of ethnic tolerance of students. The development of ethnic tolerance is the most important indicator of the level of preparation for professional activities of future teachers who can positively relate to representatives of different nationalities, respect human dignity and individuality.

Қазіргі таңда жаңа мыңжылдық талаптары мен міндеттеріне жауап бере алатын, этникалық толеранттылығы қалыптасқан азаматты тәрбиелеу жалпыадамзаттық мәселесі Қазақстан үшін ерекше өзекті сипатқа ие болып отыр, себебі біздің еліміз Шығыс пен Батыс, Еуропа мен Азия мәдениетін бойына қатар сіңірген, көптеген халықтардың тарихи тағдырлары тоғысқан Еуразия аймағында орналасқан, ықпалды да, орнықты дәстүрлі қазақ мәдениеті маңына ұйысқан сан алуан мәдени бояулы, көп конфессиялы мемлекет болып табылады. Еліміздің көп ұлтты мемлекет болуымен байланысты этникалық қақтығыстардың алдын алу сияқты этномәдени сипаттағы проблемалар, толеранттылық мәселесі, ұлттық мәдениетті, дәстүрлерді жаңғырту мәселелері, жеке тұлғаны оқыту және тәрбиелеу процесінде ұлттық ерекшеліктерді ескерудің өзектілігі жоғары.

Төзімділік, яғни «толеранттылық» (лат. «tolerantia» — шыдам, төзім) терминіне шет тілдері сөздігінде «бір нәрсеге, біреуге төзімділік, төзу, шыдау» деген түсініктеме беріледі. «Төзімділік» ұғымының мәні қазақ тілінде өте терең, ол шыдамдылық, байсалдылық, кісілік, ізгілік, келісімді табу деген мағыналарды білдіреді. Төзімділікке, яғни толеранттылыққа қарсы «интолеранттылық» деген ұғым бар; ол адам, әлеуметтік топтар, мемлекеттерге байланысты ымырасыздық, шыдамсыздық, тағатсыздық, кейістілік, менмендік, оспадарлық, парықсыздық деген мағыналарда пайдалынылады [1].

Төзімділіктің шарты плюрализм, яғни түрлі ойлар мен пікірлердің бар болуы. Жалпы алғанда, толеранттылықтың негізі – өзінің «басқаға, бөтенге» қатынасын бақылау болып табылады.

Аталған тақырыпқа байланысты біздің зерттеуіміздің мақсаты оқу процесінде білім алушылардың этникалық толеранттылығын дамыту. Этникалық толеранттылықты біз тұлғаның этномәдени күзіреттілігін қалыптастыру көрсеткіштерінің бірі ретінде қарастыратынымызды атап өткен жөн.

Этникалық толеранттылықтың мәні – басқа ұлт өкілдерінің сыртқы түрін, ойлау жүйесін, өзіндік ұлттық, мәдени ерекшеліктерін, іс-әрекетін қабылдау.

Этникалық толеранттылық адамның тұлғалық қасиеті болып табылады, сонымен бірге ол қалыптасу барысында маманның кәсіби қажетті қасиетіне трансформацияланады.

Этномәдени құзыреттілік-бұл этномәдени ортада мәдени құралдар мен объектілерді еркін пайдалануға мүмкіндік беретін жоғары кәсібилік, білім, икемділіктер мен дағдыларды қамтитын мұғалімнің жеке қасиеттерінің қажетті жиынтығы. Тұлғаның этномәдени қасиеттерін дамыту-бұл күрделі, бірақ қажетті процесс.

Тәжірибе көрсеткендей, білім алушылардың этномәдени тәрбие деңгейі көбінесе олардың өз халқының мәдениеті мен тарихына қызығушылығына, этникалық мәселелерді әлемдік контексте қарастыру мүмкіндігіне, болашақ мұғалімнің жеке қасиеттерін дамыту мен жетілдіруге, сондай-ақ әр адамның өзін-өзі дамытуына жағдай жасауға байланысты.

Қазіргі уақытта білім алушылардың этномәдени дайындығы бірқатар пәндерді оқытуға негізделген: педагогика, философия, мәдениеттану, этнопедагогика, ұлттық мәдениет және басқалар. Педагог алуан түрлі мәдениет мен өркениеттердің тарихы, мәдени және әлеуметтік өмірдің типтері мен нысандары туралы; ұлттық мәдениеттің әлемдік тарихи-мәдени үдерістегі орны туралы түсінігін қалыптастырып, мәдениет пен өркениет эволюциясындағы этностық және ұлттық факторлардың рөлімен танысып, полиэтникалық ортаның ерекшелігін білуі; жинақталған тәжірибені даму үшін тұлғаның шығармашылық қабілеттерін пайдалана білуі тиіс.

Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде толеранттылық жеке тұлғаның сана-сезімінің ерекшелігі және бала кезінен тәрбиеленуі керек күрделі жеке қасиет ретінде қарастырылады, ал бұл жағдайда ата-аналар мен отбасы негізгі тәрбиешілер болады [2].

Этникалық толеранттылық-бұл этникалық көзқарастар мен жағымды этногуманистік бейнелердің плюрализмі, кез-келген адамға, оның ұлттық және нәсілдік тегіне және жеке ерекшеліктеріне қарамастан объективті көзқарасты білдіреді (Д.Берн, Н. М.Лебедева, А.Н.Джуринский).

М. Н. Рамазанова этникалық толеранттылық мазмұнында екі аспектіні бөліп көрсетеді:

- этникалық сәйкестендіруде, менталитеттің дамуында, ана тілін, тарихын және мәдениетін білуге қызығушылық танытуда, патриотизмде, өзінің отанына деген сүйіспеншілікте тұратын жеке қасиеттер;

- өзге этностар мен елдердің мәдениеттеріне құрметпен қарау және оң мінез-құлық, өзге ұлт өкілдерімен достық қарым-қатынас, шетелдік мәдени құндылықтарды гуманистік танумен тұрақты этникалық ұстаныммен үйлесімде көрінеді [3].

Психологиялық-педагогикалық әдебиетте жеке тұлғаның толеранттылығын дамытудың бес кезеңі ерекшеленеді. Әр деңгей алдыңғы және өз жаңашылдықтарын қосатынын айта кету керек:

1) Өзін-өзі тану: «Мен» феноменін қалыптастыру, «Мен кімін»? деген сұраққа жауап іздеу;

2) Бірге болу: сіз жалғыз емес екеніңізді түсіну, басқалары бар, олар сізге көмектесе алады;

3) Бірлесіп ойлау: басқалардың сізден өзгеше екенін түсіну, олардың құндылықтары, мәдениеті басқа болуы мүмкін;

4) Бірлескен сезім: басқалар сізден өзгеше бола отырып, олар сізге одақтас екенін түсіну, оларға құрмет көрсету;

5) Бірлескен іс-қимыл: зорлық-зомбылыққа қарсылық, диалог, достық, ынтымақтастық мінез-құлқы [4].

Этникалық толеранттылық құрылымында келесі компоненттер ерекшеленеді:

- танымдық (басқа этникалық топтар, олардың мәдениеті, этникалық тегіне қарамастан адамдардың құқықтары туралы түсінік);

- эмоциялық (басқа этникалық топтарға қатынасы);

- мінез-құлық, әрекеттік (қарым-қатынас жасау, басқа ұлт адамдарына деген көзқарасын көрсету).

Білім алушылар арасында жүргізілген әлеуметтік зерттеу университеттегі жалпы этноәлеуметтік жағдай өте қолайлы, жанжалсыз екенін көрсетті. Жоғары оқу орнында 10 шақты ұлт өкілдері оқиды; жастардың басқа ұлт адамдарына деген теріс қатынасы жоқ; көптеген студенттер үшін этникалық ерекшелік сезімі маңызды емес, олар үшін ең маңыздысы адамның жеке қасиеттері екенін айтады. Білім алушылардың пікірінше, ұлттың белгілерін анықтайтын бұл мәдениет, тіл, өмір салты және дәстүрлер. Біздің ойымызша, өте маңызды көрсеткіш-студенттердің көпшілігі басқа ұлттар мен мәдениеттердің адамдарымен қарым-қатынаста ешқашан қиындықтарға тап болған емес. Осылайша, студенттермен жүргізілетін оқу-тәрбие жұмысы адамдарды жақындастыруға мүмкіндік береді, мәдениеттер тарихына баулиды, дәстүрлер мен тілге құрмет сезімін тәрбиелейді.

Оқу процесінде білім алушылардың этникалық толеранттылығын дамыту бойынша жұмыс келесі бағыттар бойынша құрылуы мүмкін:

- дәрістер мен семинарлар маңызды фактор болып табылатын оқу жұмысын ұйымдастыру.

Студенттер этникалық толеранттылықтың дамуын қамтамасыз ететін білім жүйесін, қызмет тәсілдерін және құндылықтарды игереді;

- тәрбие жұмысын ұйымдастыру.

Білім алушылардың этникалық толеранттылығын дамыту, бірінші кезекте педагогикалық пәндерді оқу барысында жүзеге асады. «Тәрбие теориясы мен әдістемесі» бөлімін оқу кезінде білім алушылар тәрбиенің мәні, тәрбие процесінің қозғаушы күштері, тәрбиенің ұлттық ерекшелігі және т.б. сияқты ұғымдармен танысады. Дәріс материалы адам тәрбиесінің халықтық мәдениетіне деген қызығушылықты дамыту және қолдау үшін бай мүмкіндіктерге ие болуы керек. Сабақтарды есте қаларлық ету үшін жұмысқа әртүрлі құралдарды тартуға тырысып компьютерлік презентациялар, көркем әдебиет, тақырыпты зерттеуде Ұлы адамдардың афоризмдері мен ойлары, суреттер және т. б. қолдануға болады.

Бұдан шығатын қорытынды – толеранттылықты қалыптастыру процесі білім берудің және тәрбиелеудің бірлігі болып табылады, ал этникалық толеранттылықты қалыптастыру оқыту мен тәрбие әдістері, құралдары арқылы жүзеге асады.

Сапалы өмір сүріп, тіршілік ету үшін өзіңе және айналандағы әлемге деген өзіңнің қатынасыңды реттей отыра оған үйренген маңызды.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Абсатова, М. А., Толеранттылық мәселесінің дамуына тарихи шолу / Абсатова, М. А. Еслакова, А. И., Адасканова, Ж. Қ. // Педагогика және психология = Педагогика и психология. - 2013. - № 2 (15).

2. Толеранттылық негіздері. оқу құралы / Г. М. Жусанбаева, Ж. Нурманбетқызы Т. Ф. Даулбаев - Алматы : Ұлағат, 2013 .

3. Убниязова, Ш. А., Болашақ маманның толеранттылығын қалыптастырудың психологиялық теориялары / Убниязова, Ш. А. // Педагогика және психология = Педагогика и психология. - 2013. - № 3 (16).

4. Исмагамбетова, З. Н. Толеранттылықты қалыптастырудың жолдары/ З. Н. Исмагамбетова, Ш. С. Рысбеков // ҚазҰУ хабаршысы. Философия, мәдениеттану сериясы. Саясаттану сериясы. - 2016.

ОӘЖ 371.485

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ

Түзелбай Ж.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье рассказывается об анализе методологической, научно-методической, психолого-педагогической основы формирования функциональной грамотности младших школьников.

Summary: This article describes the analysis of the methodological, scientific and methodological, psychological and pedagogical basis for the formation of functional literacy of younger schoolchildren.

Білім беру сапасы мәселесі қазіргі әлемдегі өзекті мәселелердің бірі болып табылады, сондықтан ол жеке тұлғаны дамытуға, оны тез өзгеретін әлемде өмір сүруге дайындауға, жоғары моральдық ұмтылыстары мен сапалы еңбекке деген мотивтері бар тұлғаға бағытталған міндеттер кешенімен байланысты. Білім беру сапасын арттырудың негізгі бағыттарының бірі білім беру мазмұнын жаңарту және оның сапасын бақылау тетіктерін жетілдіру болып табылады [1].

Қазақстандық білім беру «білім алушылардың белгілі бір білім мөлшерін игеруіне ғана емес, оның жеке басын, танымдық және жасампаздық қабілеттерін дамытуға да білім беруді бағдарлау қажеттігін атап көрсетеді. Жалпы білім беретін мектеп әмбебап білімнің, білік пен дағдылардың, сондай-ақ білім алушылардың дербес қызметі мен жеке жауапкершілігінің тұтас

жүйесін, яғни білім берудің қазіргі заманғы сапасын айқындайтын негізгі құзыреттіліктерді қалыптастыруға тиіс» [2].

Қазіргі білім беруде бірқатар проблемалар бар. Олардың бірі - мектептегі жетістік әрқашан өмірде сәттілікті білдірмейді. Тәжірибе білімге бағытталған білім беру мазмұнының ұзақ жылдар бойы қалыптасқан пәндік немесе тәртіптік моделінің тиімсіздігін дәлелдеді. Сондықтан білім беру сапасын жақсартудың негізгі бағыты оқушылардың функционалды сауаттылығын дамыту болып табылады.

Әлеуметтік-экономикалық модернизация жағдайында қоғамға функционалды сауатты, нәтижеге жұмыс істей алатын, белгілі бір әлеуметтік маңызды жетістіктерге қабілетті адам қажет.

Білім беру сапасы - мектеп табысының маңызды көрсеткіші, сондықтан сапа көрсеткішінің индикаторы ретінде функционалды сауаттылықты қалыптастыру саласында педагогтердің кәсіби шеберлігін жетілдіру облыстың білім беру ұйымдары жұмысының негізгі міндеттерінің бірі болуы тиіс.

Оқушылардың функционалды сауаттылығын қалыптастырудағы мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі мектеп түлектерінің ақпараттық, проблемалық, коммуникативтік және ұйымдастырушылық құзыреттіліктерін қалыптастыру, қазіргі қоғамда бейімделу және толыққанды жұмыс істеу үшін қажетті өмірлік мәселелерді шешуде құзыреттілікті қалыптастыру бойынша әлеуметтік-педагогикалық нәтижелерге қол жеткізу үшін педагогикалық білімді, іскерлікті, кәсіби маңызды жеке қасиеттерді біріктіру ретінде сипатталады.

Оқушылардың функционалды сауаттылығын қалыптастыру бойынша мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінің құрылымы мынадай құзыреттерді қамтиды: пәндік-әдіснамалық, психологиялық-педагогикалық, коммуникативтік, «мұғалім-оқушы» білім беру жүйесінің сапасын басқару саласындағы құзыреттілік.

Оқушылардың функционалды сауаттылығын қалыптастыру бойынша мұғалімнің жұмысы мынадай кезеңдерді қамтуы тиіс: мақсат қою, жоспарлау, болжау, іске асыру, түзету, рефлексия. Оқушылардың функционалды сауаттылығын қалыптастырудың өнімділігін қамтамасыз ету үшін мұғалім арнайы белсенді тұлғаға бағытталған және дамытушы білім беру технологияларын қолдануы керек. Олардың ішінде келесі қызмет түрлері мен технологияларды бөліп көрсетуге болады:

- проблемалық-диалогтік технология - бұл ұйымдастырушылық, интеллектуалдық және басқа да дағдыларды, соның ішінде оқу қызметін өз бетінше жүзеге асыру қабілетін қалыптастыруға мүмкіндік беретін жаңа білімді игеру;

- маңызды коммуникативтік дағдыларды дамытуға жағдай жасайтын дұрыс оқу іс-әрекетін қалыптастыру технологиясы;

- жобалау қызметінің технологиясы - ұйымдастырушылық қызметті қалыптастыру үшін жағдай жасайды, интеллектуалды, коммуникативті және бағалау дағдылары (әртүрлі модельдер мен плакаттар дайындау, конкурстар,

мини-зерттеулер және т.б. ұйымдастыру және өткізу, алынған нәтижелерді міндетті түрде таныстыруды көздейді);

- оқытудың деңгейлік дифференциациясы, оны қолдану мұғалімнің оқушылармен қарым-қатынас стиліне белгілі бір өзгерістер енгізеді (оқушы - бұл шешім қабылдауға құқылы серіктес, мысалы, оның білім мазмұны, оны игеру деңгейі және т.б.), мұғалімнің басты мақсаты мен міндеті - оқушыға өзі қабылдаған шешімді қабылдауға және орындауға көмектесу;

- ақпараттық және коммуникациялық технологиялар, оларды пайдалану салыстыру және жалпылау, талдау және синтез сияқты интеллектуалды дағдылардың негізін қалыптастыруға мүмкіндік береді;

- оқушылардың оқу жетістіктерін бағалау технологиясы және т.б.[3].

Оқушы іс-әрекеттің өзінде ғана әрекет етуді үйрене алады, ал мұғалімнің әр сабақтағы жұмысы және мұғалім таңдаған білім беру технологиялары оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес функционалдық сауаттылығын қалыптастырады. Сондықтан қазіргі мұғалімнің кәсіби қалыптасуындағы ең маңыздысы - оның технологиялық құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі, оның ішінде терең теориялық дайындық және сабақта заманауи білім беру технологияларын өнімді қолданудың практикалық тәжірибесі, оқушылардың жеке және жас ерекшеліктерін ескере отырып, оларды бейімдеуге және өзгертуге дайын болу.

Осы жерден мұғалімнің құзыреттілігіне қойылатын талаптар туындайды, егер ол оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру міндетін қойса:

1. Мұғалімнің өзі функционалдық сауаттылықты құрайтын құзыреттілікке ие болуы керек. Сонда ғана мұғалім оқу процесінде функционалдық сауаттылықты дамытуға арналған тапсырмаларды мақсатты түрде қолдана алады және тіпті мұндай тапсырмаларды өз бетінше дамыта алады;

2. Мұғалім оқушылардың өнімді іс-әрекетін ұйымдастырушы (немесе үйлестіруші) ретінде әрекет етуі керек. Бұл педагогикалық құзыреттілікті қажет етеді [4].

Талаптардың бірі - негізгі құзыреттіліктерге ие болу: белгілі бір деңгейде мұғалім ғалым-зерттеушінің біліктілігіне ие болуы керек, яғни өзінің кәсіби дайындығы барысында әртүрлі салалардағы жобалау-зерттеу қызметінің тәжірибесін алу және одан әрі толықтыру.

Функционалдық сауаттылықты қалыптастыру кезінде оқушылардың оқу іс-әрекетін бағалаудың критериалды жүйесі ерекше маңызға ие. Дәстүрліден айырмашылығы, бағаланатын параметрлер критерийлерге бөлінеді. Әр критерийде білім, білік және дағды деңгейлері, сондай-ақ белсенділік көрсеткіштері көрсетілген. Бағалаудың бұл түрінде оқушының өзін көрсетуге көбірек мүмкіндігі бар. Оқушы іс-әрекетте бағаланады және бұл оның функционалдық сауаттылығын қалыптастыруда өте маңызды. Осылайша, критериалды бағалау жүйесі сабақтарда оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға, негізгі дағдыларды дамытуға, ішкі өзін-өзі бағалауды тәрбиелеуге, оқушылардың оқу мотивациясын арттыруға

көмектеседі. Ғылым мен техника дамыған сайын білімге қойылатын талаптар артып, олардың ауқымы кеңейіп, жаңа сапалық белгілер қалыптасуда. Сондықтан адамның функционалдық сауаттылығы оның микроәлеуметтік жағдайларға бейімделу қабілетінің көрсеткіші деп айтуға болады.

Біз жаңа технологиялар мен ашылулар дәуірінде өмір сүріп жатырмыз, онда оқушылар интернеттен қажетті ақпаратты оңай таба алады, бірақ соған қарамастан көп нәрсе мұғалімнің қызметіне байланысты. Өйткені, оқушылардың білімі - бұл қызығушылықтың көрінбейтін жібiмен байланысты мұғалім мен оқушының жұмысының нәтижесі. Осылайша, білім мемлекеттің экономикалық ресурсы, өндіріс факторы ретінде қарастырылуы керек, сондықтан біз бірінші кезекте әр оқушыны өз пәніне қызықтыруға тырысуымыз керек. Бұл, менің ойымша, мұғалімнің басты құндылығы мен мақсаты.

Қазақстандық оқушыларды мектепте алған академиялық білімдері мен дағдыларын әртүрлі өмірлік жағдайларда табысты әлеуметтендіру үшін ерекше педагогикалық ойлауы (практикалық, математикалық, логикалық және зерттеу) және қабілеттері (дидактикалық, коммуникативтік, жобалық, ұйымдастырушылық, академиялық, қолданбалы) бар, олардың қызметін интроспекцияға бағыттай алатын функционалдық құзыретті мұғалім болуға тиіс. Оқушының функционалдық сауаттылығын бастайтын және қалыптастыратын педагогикалық процесті іске асыруды қамтамасыз ететін мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін дамыту білім беруді дамытудың қазіргі кезеңіндегі басты міндеттердің бірі болып табылады. Мұғалім үнемі өзінің кәсіби құзыреттілігін арттыруға және жетілдіруге, педагогикалық өзін-өзі тәрбиелеу процесін құруға тырысуы керек. Инновациялық технологияларды, заманауи оқыту құралдарын енгізбестен, мұғалім мамандығының беделін арттырусыз, озық тәжірибені анықтау және тарату, мұғалімнің кәсібилігін арттырусыз бұған қол жеткізу мүмкін емес.

Қорыта келе, айтарым, егерде оқушы мен мұғалім арасында сенімділік қарым-қатынас орын алмаса, қандай боламасын әрекет жасаламасада, ешқандай нәтижеге қол жеткізу мүмкін емес. Түсіну, сену, қолдау, қателесуге мүмкіндік болу, шыдамдылық – осыларсыз сабақтың дұрыс микроклиматы орнауы мүмкін емес жағдай. Кез келген жұмыс бағалануы тиіс. Осыны мұғалім естен шығармай, уақытылы оқушысын бағалап, қолдап, реттеп отыруы абзал. Қазіргі уақытта мұғалім өз ісінің шебері бола алатыны әбден анық.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

- 1.Н. Құрман Қазақ тілін оқытудың әдіснамалық негіздері. — Астана: Таным, 2018.
- 2.Темиргалиева Қ.Қ. «Функционалдық сауаттылықты арттыру» Оқыту-тәрбиелеу технологиясы - 2015ж, № 1. Б-29-30.
- 3.2015-2016 оқу жылында Қазақстан Республикасының жалпы орта білім беретін ұйымдарда ғылым негіздерін оқытудың ерекшеліктері туралы әдістемелік нұсқау хаты. Астана 2015ж
- 4.Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары. 2012ж, №10 (70), Б-34-49

ОТБАСЫНДАҒЫ ТӘРБИЕ ТҮРЛЕРІНІҢ БАЛА ПСИХОЛОГИЯСЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫНА ӘСЕРІ

Түймебай С.А., Шукур М.Ю., Кошакбаева З.Е.
«Мирас» университеті, Шымкент қ, Қазақстан

Резюме: В этой статье излагается роль семейной воспитания при формирований психологии детей в семье.

Summary: In this article a role is expounded by domestic education at forming of psychology of children in family.

Психологтар нақты отбасының шартталған ерекшелігінен адамның көзқарастары мен мінезіндегі өзгерістердің бар екенін тіркеген;

Зерттеушілер Ц. П. Короленко мен Т.А.Донских жанұяның тұлғаның мінез ауытқушылығын жеңу мен қалыптастыруда жетекші ролін атап көрсетеді. Мінез-құлықтың өзгеруіндегі жеті типін қарастырады.

Аддиктивті мінез-құлық — шынайы өмірден кетуге тырысу,өзінің психикалық жай-күйін кейбір заттарды қабылдау арқылы немесе өз назарын белгілі бір заттарға не қызмет түріне үнемі аудару арқылы қарқынды эмоцияның дамуымен қосарланады.. Үдеріс соншалықты ауқымды болады ол адамның өмірін басқара бастайды,оны дәрменсіз етіп еркінен айырады.

Әлеуметке қарсы мінез-құлық — этикаға, адмгершілікке, жауапкершіліктің жоқтығына, басқа адамдардың құқығымен заңды аяқ асты ету.

Суицидті мінез-құлық — өзін-өзі өл тіруге тәуекелдің жоғарылығы.

Конформистік мінез-құлық — әдет-әрекетінде,көзқарасындаақағидасында шынайылықтың жоқтығы-белгілі бір көзөқарасқа байлану,бейімделгіштік билігі бар тұлғаның нұсқауына көзсіз еру бейіл

Нарцистік мінез-құлық — бұл өзінің аса маңыздылығын білдіретін тұжырымдама оның өзін басқалардың бағалауына аса терең мән берушілігі.

Фанатикалық мінез-құлық — бір идеяға көзсіз ерубасқа кез-келген көзқарасқа төзбеушілік зорлықшыл мнез-ққұлықпеннұштасуы мүмкін. Басқа жандардың бейтарап не достық қарым-қатынасы дұшпандық не жек көрушідік тұрғысынан бағаланады. Аутисттік мінез-құлық — әлеуметтік қатынастардың қиындауыактов, шынайы өмірден қол үзу, қиял әлеміне бойлап ену Психологтар тәрбиенің кейбір типтері мен мінез ауытқушылықтарының арасындағы сәйкестікті байқаған.бұл деструктивті мінез ауытқушылығы қоғам мен адамдарға залал тигізеді.

Гиперқамқорлық. Тәрбиенің бұл типі ұлғайтылған,балаларға ұсақ-түйекке дейін қамқорлықпен сипатталады балаларға өз бетінше шешім қабылдауға мүмкіндік бермейді қиындықты - өз бетінше жеңіп әрекет ету мүмкіндігін жоққа шығарады. Бұл оларда өзіне сенімсіздік сезімін, толыққандылық емес комплексін өзін-өзі төмен бағалауға, өз қабілеттерін сенбеушілік, өмірдегі кез-келген қиындықтардың алдында қорқыныш туындатады. Бұл комплекс мұқият жасырылады санадан бейсанаға ығыстырылады оның адамның көңіл-күйіне

ықпалын күшейтеді және психологиялық қорғаныс таңдауға әкеледі. Мұндай қорғаныстың тәсілі қалауынша ойлану, қиялдау, наркотикалық әсері бар заттарды, алкогольді ішімдіктерді қолдану болып табылады. Қиялдау күйі басыңқы төмен көңіл-күймен алмасады.

Өлшеусіз талап қою-тәртіп, реттілік, өз міндеттерін нақты орындау. Мұндай тәрбиенің де теріс жағы айқын балаға қойылатын талап тым жоғары лидер болуға даярлау олардың орындалуы оның барлық мүкіндіктерін жұмыслдыруға байланысты физикалық және ақыл-ой мүміндіктерін, табысқа жету негізгі мақсат болады, баланың рухани дамуы, гумандылық құндылықтар қалыптасуы тежеледі. Бұл жағдайда бала ата-ана үшін әлеуметтік игіліктің бір атрибуты, табыс символы, екіншіден ата-ана өздерін бірқатар міндеттерден босатады оарды балаға *береді* (кіші бауырларына қарау,пәтерді жинау,сатыып-алу т.б.). Мұндай жанұядағы ата-аналар құндылықтың үстүрт нысанын ұстанады көп жағдайда бұқаралық ақпарат құралдарына жүгінеді. Мұндай тәрбиенің ең негізгі кемшілігі ата-аналар баласына бір-біріне махаббат сезімін білдіруге қабілетсіз болады. Үнемі кекесін, мысқылдау, күлкіге айналдыру, баланы үндемей жазалау мүмкін. Бұл тұлғаның қалыптасуын тежеуі мүкін балаларда экстремистік,қарама-қарсы тәсілдер ,құлдық психология (билігі бар адамдарға қатысты) немесе басқаларға шексіз билік жүргізуге ұмтылыс, деспотизм, қатігездік бағыныштыларға қалыптасырады. Ата аналарының, таныстарының ,мектебінің, қоғамының алдында кінә комплексінің пайда болуы мүмкін.

Мұндай тәрбие аддиктивті мінез-құлықтың пайда болуына іргетас қалайды,яки өзара түсінушілікке негізделген жеткілікті қарым-қатынас дағдысы болмауы бір жағынан екінші жағынан сәтсіздікке,жеңіліске ұшыраудан үнемі қорқыныш сезімі. Эмоционалдықарым-қатынас дағдысының бомауы табиғи қарым-қатынасты заттармен не құбылыспен қарым-қатынасқа алмастырады. Үнемі қысым, үмітті ақтай алмаймын ба деген қорқыныш осы субъективті жағымсыз күйден құтылу үшін түрлі аддиктивті заттардың мысалы алкогольдің көмегіне жүгінуге әкелуі мүмкін.

Болжап болмайтын эмоционалды реакция. Бұл жағдайда сөз балаларға қатысты көңіл-күйдің кенеттен өзгерістерге ұшырауына бейім ата-аналар тұрасында болып отыр. Өзгерістер ата-аналардың ішкі жай-күйімен шарттасқан және олардың тұлғаларының ерекшеліктерімен байланысты.

Мұндай өзгерістерді болжаудың мүмкін еместігі балаларға кері ықпал етеді, себебі олар мектептен, қыдырыстан келген соң оларды не күтіп тұрғанын білмейді. Бір нәрсе үшін жазалануы да марапатталуы да мүмкін. Балар өздерін сенімсіз сзінеді олар ата-аналардың ахаббатын сезінбеуі де мүмкін. Біртіндеп сенімсізжік өзіне сенбеушілік мінез сипатына айналып кейін басқа адамдармен қатынаста да солай көшірілуі мүмкін.Нәтижесінде жанжалды тұлға-аралық қатынас,дотықтың,некенің тұрақтылығына сенбеушілік.

Гипоқамқорлық - балаларға деген көңіл аударудың жетімсіздігі. Аддиктивті мінез-құлық толық емес, берекесіз, ата-аналары екеуі де алкогольизммен, наркоманиямен ауыратын жанұяларда қалыптасады. Баларлар

өзімен-өзі өсіп көп жағдайда олар ең қажетті нәрсенің өзімен қамтамасыз етілмеген. Бұл жеткіліксіз көңіл бөлу тіпті бларды ұрумен ата-аналарының өзара жанжалымен ұласу мүмкін. Балалар үйде болуға қорқады көшедегі топпен жүргенді артық санайды. Алкогольмен басқа да психотропты заттармен ерте бастан таныса бастауы ықтимал [1].

Жеткіліксіз балаға көңілбөлмеушілік баланың тұлғалық жетілуін тежейді,оның қызығушылы өте төмен болады Жасөспірімдік кезеңде ішкі құлазушылық сезімі мен ерік-жігерінің әлсіздігі пайда болады.

Аддикт әке не шешесі бар жанұяда өскен балаар да не аддикт күйеуге не әйелге үйленетінін еуропа елдерінің АҚШ пен Канада статистикалық мәліметтері дәлелдеуде. Алкоголизм саласындағы эпидемиологтардың мамандардың жақсы білетініндей алкогольді жанұядан шыққан ішпейтін әйелдер жанұядағы алкогольді проблемадан соң ажырасқан соң да қайталап алкогольді аддикттілерге тұрмысқа шығатынын көрсеткен.

Мұндай өмір оларға дағдылы болып қалған басқадай өмірде өздерін қалай ұстауды олар білмейді ондай өмір оларды қорқытады.

Әлеуметтік – психологиялық жұмыстың маңызды міндеттерінің бірі әлеуметтік жетімдікті алдын-алу болып табылады Оның шешімі келесідей шарттарды орындағанда мүмкін:

- жанұяның балаға қамқорлық,оның физикалық,психологиялық,рухани денсаулығына азамттық құқығын қолдау;

- ата-аналық,аналық,әкелік мәртебесінің биік құндылығын бекіту;

- жастардың жанұя өміріне дайындығының сапалы жаңа әлеуметтік тұлғалық моделін әзірлеу, индивидтің жанұя өміріне құндылық бағдарын қалыптастыру;

- ең жақсы ұлттық жанұя дәстүрлерін қайта жандандыру,қоғамдағы жанұяның рухани құндылықтарын бекіту;

- жанұя тәрбиесінде ата-аналарға педагогикалық кеңес беруді ұйымдастыру,үлкендермен балардың арасындағы жанжалды жағдайды жеңуді дағдыландыру;

- ең жақсы жанұя тәрбиесін насихаттау;

- таланты балалр мен жасөспірімдерді мемлекеттік қолдау;

- ауытқуышлығы бар жасөспірімдер мен жетім балаларды қайта қалыптастыру;

- отбасы демалысын ұйымдастыруәсіресе экологиялық қолайсыз аймақтардағы балаларға физикалық дамуына жағдай туғызу.

Жанұямен әлеуметтік-психологиялық қызметтің негізгі қағидалары.

Конгруэнттілік қағидасы — жанұяның қажеттілігі мен мүмкіндігіне ұсынылатын мақсаттардың, міндеттердің әрекет бағытының сәйкестігі.

Құпиялық қағидасы — әлеуметтік-психологиялық сипаттағы мәліметті дұрыс қолдану.

Біліктілік қағидасы —психолог, педагогтар мен әлеуметтік қызметкерлердің әріптестігі.

Белсенділік қағидасы — қызметтің жанұяның барлық тіршілік әрекетін әлеуметтік-психологиялық кешенді ықпал етуі [2].

Отбасылық қатынастарды нығайту мен болатын әлеуметтік-психологиялық жұмыстар:

- жанұяның өзгерген әлеуметтік экономикалық жағдайға бейімделуіне атсалысу оның экономикалық және әлеуметтік-тұрмыстық жағдайы;

-еңбекке орналасу мәселесін шешуге көмектесу;

-аз қамтылған отбасыларды адрестік көмек беру;

-көп балалы отбасыларға, мүгедек-балаларға, балалар үйінің түлектеріне материалдық көмек;

-медико-әлеуметтік ауытқушылығы бар жанұяларды анықтап қажетті медициналық көмек беру;

Балалардың қараусыз қалуы мен құқықбұзушылығының алдын-алу;

-балалардың оқу мен тәрбиесіне және жанұя дамуына кіріктірілген әлеуметтік-психологиялық сипаттаманы болжау мен талдау, диагностикалау! (психологиялық климат, қоғамдық пікір, социометриялық құрылым, лидерлік);

-кіріктіру мен келісімділіктің жанұя мүшелері жұмысына әлеуметтік-психологиялық режимінде ықпалы;

-жанұяда тұлғаның тәрбиеленуі мен дамуына гуманистікттәсілдерді жүзеге асырудың негіздерін көмектесу жас ерекшелігін, жеке даралық, дифференцирленген тұлғалық;

-жанұяны түрлі өзекті әлеуметтік-психологиялық мәселелер туралы ақпараттандырып отыру;

-педагогикалық және әлеуметтік психологиялық тұрғыда тұлғаның жанұядағы деструктивті ауытқушылық мінез-құлқының алдын алу;

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Ганичева, А. Н. Семейная педагогика и домашнее воспитание детей раннего и дошкольного возраста : учебник для вузов / А. Н. Ганичева, О. Л. Зверева. — 3-е изд., испр. и доп. — Москва : Издательство Юрайт, 2022. — 291 с.

2. Ромм, Т. А. Педагогика социального воспитания : учебное пособие для вузов / Т. А. Ромм. — 2-е изд., перераб. и доп. — Москва : Издательство Юрайт, 2022. — 158 с.

ОӘЖ 159.922.7

БАЛАНЫҢ ҚИЯЛ ПРОЦЕСІНІҢ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Тұрсын А.А., Сейдуалиева Г.С.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье проанализированы особенности формирования воображения на разных этапах детского возраста.

Summary: The article analyzes the features of the formation of the imagination at different stages of childhood.

Психологияда қиял процесінің сырын ашу өте қиын ғылыми мәселелердің бірі болып саналды. Қиялдың өзіндік сипатына байланысты оны адамның атқаратын неше түрлі функцияларына әсерін тигізетін құбылыстарды жинақтап, өзгертіп, қайта жасалған түрде бейнелеу процесі деп қарастырды. Басқаша айтқанда, қиял процесі арқылы санаға бұрын әсерін тигізіп, ізі сақталған нәсерлер өзгертіліп, қайта құрылуының нәтижесінде жаңа бейнелер пайда болады деп түсіндірілген. Мұндай бейнелер, негізінен, адамның іс-әрекетінің нәтижесінде қиял процесінің функциясы ретінде пайда болады. Сондықтан ассоциативті психологияда қиялды бұрыннан адам санасының ірге тасын құрған қисынды бейнелері мен бөлшектерін жинақтауға әсер ететін процесс деп қарастырған.

Балалардың таным процестерін, олардың ішінде қиялды дамытудың жеке тұлғалық қасиеттердің жалпы дамуына тигізетін әсері өте күрделі. Өйткені, бұл мәселені ерең зерттеген З.Фрейдтің айтуынша қиял балалар санасының алғашқы және бастапқы түріне жатады. Қиял негізінде адам санасының барлық басқа түрлері пайда болады деген тұжырым жасаған. З.Фрейдтің ілімі бойынша баланың психикалық әрекеттерін реттеп отыратын екі ұстаным бар. Біріншісі— бала өзінің қажеттілігін қанағаттандырып, одан рахаттануы, екіншісі— шындық болмыс. Бала дамуының бастапқы кезінде бірінші ұстаным негізгі болып, оның психикасының дамуында үстемдік көрсетуші талап болып келеді. Сондықтан оның психикалық қасиеттерінің дамуы қажеттілігін қанағаттандырумен байланысты жүреді [1].

Ж.Пиженің пікірі бойынша, егер бала өзінің жасаған қимылдары, қозғалыстары нәтижесінде бір нәрседен рахаттанып, өзінің қажеттілігін қанағаттандыра алатын болса, оны сол жасаған іс-әрекетінің жемісі деп ұғынады. Ғалымның бұл тұжырымды кіші жастағы баламен жүргізген тәжірибесінің нәтижесінде жасаған [2]. Жаңа туған нәрестеде қиял болмайды. Бала өмірінде қиялдың алғаш көрінуі бір жастан асқан кезде байқалады. Екі жасар бала ертегі не әңгіме тыңдап отырып жылап жібереді. Бұл факті жас баланың басында ес елесінің және қиял елесінің көрініс бере бастағанын көрсетеді. Бала қиялының мазмұны бастапқы кезде тапшы және ырықсыз түрде болады. Ол өскен сайын тәрбие мен өзінің жасаған іс-әрекетінің негізінде бала қиялы дамып, сапасы арта түседі. Қиялдың алғашқы көріністері үш жасар бөбектерде анық байқалады. Осы кезден бастап бала қызық ертектерді шын ықыласымен тыңдап, ертегідегі оқиғаны шынайы өмір көріністері деп түсінеді. Себебі бала санасында кез-келген нәрсенің бейнесі оңай тоғысып, керемет қиял көріністері құрылады. Баланың өмір тәжірибесі өскен сайын оның қиялы да шындыққа біртабан жақындай бастайды. Мектепке даярлық тобындағы балалар сюжеттік ойынын ойнағанда, оған қатысушылардың әрқайсысы белгілі бір рөлді орындайды. Осындай ойын әрекеттері баланың қиялын толықтырып, жаңа рөлдер тауып алады. Бұл шығармашылық қиялдың белсенді қатынасынан туындайды.

Мектепке дайындық жасындағы баланың негізгі әрекеті болып табылатын ойын оның қиялын дамытуда ерекше орын алады. Ойын үстінде оның

шығармашылық қабілетінің дамуына ерекше мүмкіндік ашылады. Бала барлық уақытта бір нәрсені жасап, құрастыру әрекеттің үстінде болады. Ойын баланың ойлауының белсенділігін арттырып, күш-қуатын барынша жұмсауға мүмкіндік туғызады. Ойын барысында бала қоршаған ортадағы шындықты сын көзбен қарап аңғара алмағандықтан ол қиял бейнелерінің жетегінде жүреді. Дегенмен мектепке дейінгі шақта баланың қиялының дамуына, оның барлық түрлерінің қалыптасуына үлкен үлес қосатын кез екені анық.

Л.С.Выготскийдің тұжырымдамасы бойынша бала қиялының дамуы біртіндеп, шамасына қарай, шындық ақиқатты қабылдауынан басталады. Қиялда болатын барлық бейнелер таңғажайып болып көрінгенмен олар баланың өмірден көрген тәжірибесінің бейнесі болып табылады. Кейде бала өмірде кездескен кейбір жағдайларды өзіндік қабылдаумен түсіндіргенде, бізге үлкендерге күтпеген таңқаларлықтай болып естіледі [3].

Мектеп— бала қиялын дамуына үлкен үлес қосады. Мектепте оқылатын сабақтардың мағынасына толық түсіну қиялсыз мүмкін емес. Мысалы, оқу барысында табиғатты суреттейтін, немесе әлеуметтік ортада болған оқиғаны түсіндіретін материалды мұғалім арнайы әдіс-тәсілдердің көмегімен оқушылардың қиялын оятады. Қиял процесі арқылы оқушы баяндалған жанды бейнелерді көз алдына елестетіп, оларды көзімен көргендей, қолымен ұстағандай күйге түседі. Ертегілерді талдағанда, көркем шығарма әңгімелерін тыңдағанда, оқушылармен түрлі дидактикалық ойындарды ұйымдастырғанда олардың қиял процесінің түрлері көрініс бере бастайды. Бастауыш сынып оқушыларының қайта жасау қиялын дамыту үшін алдымен олардың тәжірибесін тереңдету керек. Осы бағытта мұғалім көптеген оймен қиялын ұштастыратын тәсілдерді кеңінен пайдаланады. Мұғалім балаларды терең ойға бөленіп, асқар тауларға, немесе ну орманға экскурсияға шығып келуге шақырады. Оқушылар сыныпта отырып көз алдыларына көптеген табиғат көріністерін, ормандағы ағаштарды, өсімдік пен жануарлар түрлерін көздерімен көргендей бейнелейді. Өздері білмегендерін бірінен-бірінен, немесе мұғалімнен сұрап біліп алады. Келесі сабақта мұғалім өткен сабақтағы саяхатта не көргендерін талдағанда балалар оқытушының көмегімен өздері әлі көрмеген орман туралы не білетінін айтып берген кезде балалар көптеген деректерді меңгергенін көрсетеді. Бұл балалардың қиялы тәрбиелену үстінде екенін анық байқатады. Білім алу барысында балалардың өмір тәжірибесінің артуы, білім қорының молаюы олардың қиялын да дамыта түседі.

Ертегілер - өнер туындыларының ғажайып бір түрі. Ертегінің мазмұны әр адамға әр түрлі болып көрінеді және психикалық жағдайына да тигізетін әсері алуан түрлі. Сондықтан ертегі өнердің бір түрі ретінде психотерапиялық тәсіл ретінде пайдаланылады. Бұл тәсілді пайдалану негізінде адамды ертегідегі кейіпкерлерінің басына түскен өте күрделі проблеманы шешудің өз жолын табуға қатысып, сол арқылы өзінің ақиқат өміріндегі шытырман жағдайларды шешуге болатынына сенімі нығаяды. Балалық шақтағыларға ертегілердің мазмұнын қабылдап, оны талдауға қатысып, психикалық дамуына әсерін күшейту үшін ертегі кейіпкерлерінің суреттерін қағаз бетіне түсіріп шыққаны

оның қиялын ойлауымен ұштастырып дамытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, балалар ертегілердегі кейіпкерлердің суреттерін салған кезде өздері сол оқиғаларға тікелей қатысып жатқандай сезімге бөленіп, бейнеленгендердің жағымсыз іс-әрекеттер жасағандарын теріс бағалап, сүйкімді мінез көрсетіп, ізгі ниетті болған жағымды кейіпкерге жанашырлық, ерекше аяушылық білдіреді. Дегенмен бала, кейде, жағымсыз кейіпкерлердің қылықтарына ашуланғанымен олар ерекше ауыр жағдайға ұшырап қалған кезде жауызға да аяушылық білдіреді. Сонымен қатар ол өзіне ұнаған жағымды кейіпкерлерін жауыздан қорғап қалуға тырысады. Осылайша балалар жақсылық пен жамандықты ажырата білуге үйреніп, қандай қасиеттерді бағалау керек екенін түсіне бастайды.

Р.Н.Жапанова, А.М.Манасова өз зерттеулерінде бастауыш сынып оқушыларының қиялының дамуына сурет сабағының қосатын үлесі өте мол екенін көрсеткен. Балалар өздерінің алдында тұрған заттардың бейнесін айнытпай сала алады, сонымен қатар ол заттарды осыған ұқсас басқа заттармен салыстырып, оны өңдеп салып көреді. Мұндай әрекеттер баланың қайта жасау қиялының қалыптасып келе жатқандығын байқатады. Бала қиялы әрекет үстінде дамитындықтан не нәрсеге болмасын өзін қатыстырып, оның икемділігі мен дағдысын дамытып отыру қажет. Сурет салуды ертегінің мазмұнымен ұштастырып, оқыған ертегілердегі кейіпкерлердің суреттерін салғызу баланың шығармашылығын дамытуға түрткі болады. Бастауыш сыныптарда оқушылардың қиялын дамыту арқылы олардың эстетикалық сезімдерін оятуға мүмкіндік мол болады [4]. Көркем әдебиет шығармаларымен танысу музейлер мен галереяларға баруды, кино көруді ұйымдасып, тақырыптарға байланысты музыканы тындаумен ұштастыру бала қиялын жаңа мазмұнға толтыра түседі.

Оқушылардың жас, дара ерекшеліктерін ескеріп отыру, қиялы күшті дамыған балалармен дербес жұмыс жүргізу, табиғатқа, өндіріс орындарына экскурсиялар жасау, түрлі тапсырмаларды оқушыларға дербес орындатып отырғызу, оқу барысында кездескен қиыншылықтарды жеңе алуға баулу т.б. осындай әдістер бала қиялын тәрбиелеудің түрлері болып табылады. Оқушы қиялын дамытуға үлкендер үнемі жетекшілік етуге тиіс.

Р.Солсо баланың қиял процесін қалыптастыру және дамыту жолдарын зерттеген ғалымдар еңбектерін талдап, жүйеге келтіру нәтижесінде адамдардың қиялының дамуына тән кейбір ерекшеліктерді төмендегіше топтастырған :

-әр адамның қиял ерекшеліктері оның жеке қызығушылығы мен психологиялық қасиеттерінің даму деңгейіне, алдына қойған мақсатына байланысты болып келеді;

-қиялдың мазмұны мен формасы адамның жас және дара ерекшеліктеріне және білімі мен тәжірибесіне байланысты;

-қиял адамның өскен ортасының табиғатына, жер-су қоршауына байланысты көрініс береді. М. Жұмабаев «Жаратылыстың құшағында, меруерт себілген көк шатырдың астында, хош иісті жасыл кілем үстінде, күнмен бірге күліп, түнмен бірге түнеп, желмен бірге жүгіріп, алдындағы малымен бірге

өріп, сары сайран далада тұрып өсетін қазақ баласының қиялы жүйрік, өткір, терең болуға тиісті» деп жазған

-қиял адамның барлық психикалық қасиеттері мен таным процестерімен ұштасып дамиды. Адамның өзінің алдына қойған мақсатын жоспарлап, оны жүзеге асыру жолдарын анықтауы қиялсыз мүмкін емес. Бұл қиялдың ерік, ойлау процестерімен тығыз байланысты екенін көрсетеді. Қиял — мәселені суреттеу, жанды көрініс арқылы шешсе, ойлау оны тірі суретсіз жалпылап, ұғым, пікір, тұжырым түрінде шешеді;

-жеке тұлғаның қиялы ойын, оқу, еңбек процестерінде, іс-әрекет үстінде жарыққа шығып, дамып отырады.

Мұндағы негізгі шарт: саналы мақсаттың болуы, болашақты болжай алу, істейтін әрекеттердің нәтижесін күні бұрын көре білу, яғни оны өңдеп, өзгертіп, елестете алу— адам қиялына тән негізгі белгілер. Қиялда адамның дүние жөніндегі әр түрлі таным-түсінігі әртүрлі формада қиюласып, жаңа сапаға ие болады. Қиял бейнелері адамның қажеттіліктеріне тәуелді бола тұрып, оны белсенді қызметке итермелейді, шығармашылық ісіне күш-жігер қосады. Қиял тек теориялық және практикалық қызметте ғана емес ол адамның барлық рухани өмірінде елеулі орын алады. Кісінің өмір жолы, жеке басының ойдағыдай дамуы, даралық қасиеттері, іс-әрекетінің құрылымы, өмір салтының қалыптасуы қиялсыз мүмкін емес.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Фрейд З. Қанағаттану қағидасының арғы жағында. Психология. Адамзат ақыл-ойының қазынасы. 10 томдық. 3-ші т. Алматы: 2012.
2. Гальперин П.Я., Эльконин Д.Б. К анализу теории Ж.Пиаже о развитии детского мышления и воображения. М.: 2012.
3. Выготский Л.С. Сөйлеу мен қиялдың дамуы. Психология. Адамзат ақыл-ойының қазынасы. 10 томдық. 1-ші т. Алматы: 2012.
4. Жапанова Р. Н., Манасова А. М. Бала қиялын дамыту жолдары // Молодой ученый. — 2016. — №1. — С. 936-938. — URL <https://moluch.ru/>

ОӘЖ 373.21

ЖОҒАРЫ МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Уайспекова С.Т., Байжарқынова А. Х., Нұғманова А. Т.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье речь идет о воспитании культуры общения в нравственном воспитании дошкольников.

Summary: This article deals with the education of a culture of communication in the moral education of preschoolers.

И.Н. Курочкина мектеп жасына дейінгі балалардың мінез-құлық мәдениетінің мазмұнында келесі компоненттерді шартты түрде бөлуге болады:

- белсенділік мәдениеті;

- қарым-қатынас мәдениеті;
- мәдени-гигиеналық дағдылар мен әдеттер [1].

Е.А. Алябьева жоғары мектеп жасына дейінгі балаларды адамгершілікке тәрбиелеуде қарым-қатынас мәдениетін тәрбиелеу үлкен орын алады деп есептейді. Өзгелерге деген құрмет, ізгі ниет, жігерлі қасиеттер, ұстамдылықты қалыптастыру құрдастар тобында болады. Ұжым балалардың өмірінде барған сайын маңызды рөл атқарады, балалардың қарым-қатынасы күрделене түседі [2].

С.В. Петерина мектеп жасына дейінгі егде жастағы балалардың мінез-құлқы бұл жаста жеке іс-әрекеттердің мазмұнын қабылдаудан жақсы мінез-құлық туралы байытылған концепцияларға бірте-бірте көшу жүріп жатқанын нанымды түрде көрсететінін атап көрсетеді.

С.В. Петерина мектеп жасына дейінгі балаларда белсенді және дәйекті түрде қалыптастыру керек: достық қарым-қатынас, бірге ойнау және жұмыс істеу әдеті, ересектердің талаптары мен белгіленген мінез-құлық нормаларына бағыну қабілеті, олардың іс-әрекетінде олардан үлгі алу. жақсы адамдар, көркем шығармалардың жағымды, қаһармандық кейіпкерлері [3].

Е.В. Субботский егде жастағы мектеп жасына дейінгі баланың белсенді психикалық дамуы орташа мектепке дейінгі жаспен салыстырғанда мінез-құлық туралы хабардарлықтың жоғары деңгейін қалыптастыруға ықпал ететінін атап өтті. 6-7 жастағы балалар моральдық талаптар мен ережелердің мәнін түсіне бастайды, олардың іс-әрекетінің салдарын болжай білу қабілеті дамиды. Мінез-құлық мақсатты және саналы болады. Балаларда өз мінез-құлқына жауапкершілікті, өзін-өзі бақылау элементтерін, ұйымшылдықты қалыптастыруға мүмкіндіктер жасалады [4].

Мектепке дейінгі жаста балалар мінез-құлық мәдениетінің алғашқы тәжірибесін жинақтайды, оларда ұйымдастырушылық және тәртіпті мінез-құлықтың алғашқы дағдылары, құрдастарымен және ересектермен жағымды қарым-қатынас жасау дағдылары, дербестік дағдылары, қызықты және пайдалы іс-әрекеттермен айналысу, тәртіпті сақтау дағдылары қалыптасады. және қоршаған ортаның тазалығы. Үлкен мектеп жасына дейінгі балалардың мінез-құлық мәдениетін қалыптастыру әдістерінің топтары бар. В.Г. Нечаева атап көрсетеді, мысалы:

- әлеуметтік мінез-құлықтың практикалық тәжірибесін ұйымдастыру (оқыту әдісі, әрекетті көрсету, үлкендердің немесе басқа балалардың үлгісі, іс-әрекетті ұйымдастыру әдісі);

- мектеп жасына дейінгі балалардың адамгершілік идеяларын, пайымдауларын, бағалауларын (әңгімелесу, көркем шығармаларды оқу, суреттерді, иллюстрацияларды қарау және талқылау) қалыптастыру.

Бірінші топқа да, екінші топқа да В.Г. Нечаева сендіру әдісін, жағымды мысалды, мадақтау мен жазалауды жатқызады.

Мектеп жасына дейінгі балалардың мінез-құлық мәдениетін қалыптастыру міндеттері:

- күнделікті өмірде өзін-өзі ұстау мәдениеті дағдыларын қалыптастыру;
- мінез-құлқындағы кемшіліктерін көре білуге және оларды түзеуге үйрету;
- мінез-құлық мәдениетінің ережелерімен таныстыру;
- жақындарына және басқаларға деген сүйіспеншілік пен құрметке тәрбиелеу;
- басқаларға ұқыптылықпен, шыдамдылықпен қарауға үйрету, бірақ сонымен бірге адамдардың жаман істеріне төзбеушілік таныту.

И.Н. Курочкинаның мінез-құлық мәдениеті адамға басқалармен қарым-қатынас жасауға көмектеседі, оны эмоционалды әл-ауқат пен жайлы әл-ауқатпен қамтамасыз етеді. Мектеп жасына дейінгі балаларды этикет ережелеріне үйретудің екі кезеңі бар:

- біріншіден, олар мінез-құлық ережелері туралы бастапқы идеяларды қалыптастырады;
- сондай-ақ (жоғары және дайындық топтарында) этикет ұғымдарын, мінез-құлық ережелерінің байланысын, олардың моральдық-этикалық негіздерін береді.

Мінез-құлық мәдениетінің негіздерін қалыптастыру циклінің бір түрінен өтеді, оған мыналар кіреді:

- этикет туралы білім;
- оның негізділігі мен қажеттілігін түсіну;
- оны прагматикалық тұрғыдан қолдана білу;
- оны жүзеге асырудың эмоционалды тәжірибесі

Баланың мінез-құлық талаптарының осы немесе басқаларымен таныс болғаны, жақсы мен жаманды ажырата білуі маңызды. Бұл циклден өткеннен кейін олар қайтадан зерттелген ережеге оралады, бірақ жоғары деңгейде. Айтуынша, Т.О. Пономаренко, мектеп жасына дейінгі ересек жаста балалар өмірлік жағдайларда оң немесе теріс мінез-құлық туралы азды-көпті жалпыланған идеяны қамтитын этикалық стандарттарды - мысалдарды жасайды. Мектеп жасына дейінгі бала өзінің мінез-құлқын белгілі бір ересек адаммен ғана емес, жалпылама оймен де байланыстырады. Яғни, ересек адамның мінез-құлқының сыртқы үлгісі ішкі жоспарға өтіп, жеке тұлғаның адамгершілік дамуының мүмкіндіктерін кеңейтеді. Мектепке дейінгі жаста мектеп жасына дейінгі баланың адамгершілік идеялары оның күнделікті өміріне әсер етеді [5]. Нақты өмірде бала басқаларға эмоционалды назар аудара отырып, моральдық әрекеттерді орындауға және жанжалдарды шешуге тырысады.

С.А. Козлова, Т.А. Куликов 5-7 жасты стихиялықтан саналы адамгершілікке көшу деп есептеді. Олар үшін моральдық норма адамдар арасындағы қарым-қатынастарды реттеуші қызметін атқара бастайды. Аға мектеп жасына дейінгі бала ұжымдық іс-әрекет табысты болуы үшін норманы сақтау керектігін түсінеді. Ересек адамның норманы сақтауына сыртқы бақылау қажеттілігі жоғалады. Баланың мінез-құлқы ересек адам жоқ кезде де адамгершілікке айналады және егер бала өз әрекетінің жазаланбайтынына

сенімді болса және өзіне ешқандай пайда көрмесе.. Бастапқыда олар тек ересек адамның өтініші бойынша немесе оның қатысуымен орындалады, оларды бала оңай бұзады. Оның үстіне бала бұл бұзушылықты байқамайды және жалпы мұндай мінез-құлықты теріс бағалай отырып, өзіне теріс баға бермейді. Норманы меңгерген бала, ең алдымен, құрбысын басқара бастайды. Оған өзіне қарағанда адамгершілік қасиеттердің бар-жоғын және оның құрбыларының нормаларды орындауын көру және бағалау оңайырақ. Көбінесе ол жолдастарының мінез-құлық нормаларын орындауын дұрыс бағалайды және өзі туралы қателеседі. Бала ересектерге жүгіне отырып, ол норманы немесе ережені дұрыс түсінетінін растағысы келеді. Бірте-бірте құрбысын бағалай отырып, өзін онымен салыстыра отырып, оның іс-әрекетіне үлкендер мен жолдастарының берген бағасын тыңдай отырып, нәресте шынайы өзін-өзі бағалауға жақындайды. Осылайша, моральдық пайымдаулар мен бағалауларды дамыту моральдық даму үшін қажет, бірақ жеткіліксіз.

Ең бастысы, адамгершілік нормасы баланың шынайы мінез-құлқын реттей бастағанда жағдай жасау, яғни адамгершілік сана мен адамгершілік мінез-құлық арасында байланыс орнату. Осындай байланыс болған жағдайда ғана норма мінез-құлық мотивіне айналады және оны итермелейтін мағыналық қызмет атқарады. Сонда баланың санасы нәтижеден норманы орындау процесіне көшеді және ол басқаша әрекет ете алмайтындықтан норманы өзі үшін ұстанады. Ал норманы сақтау мектеп жасына дейінгі бала үшін эмоционалды күшейту ретінде әрекет етеді. Нормаға бағынуды таңдай отырып, бір сәттік қалауларды жеңіп, оның көңілінен шығу үшін басқаның пайдасына өз мүддесін құрбан ету арқылы бала дұрыс нәрсені істеуден ләззат алады. Бірте-бірте бұл мінез-құлық әдетке айналады және норманы сақтау қажеттілігі туындайды.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Курочкина И.Н. О культуре поведения и этикете. Дошкольное воспитание № 10 - 2012. - 103с.
2. Алябьева Е.А. Нравственно-этические беседы и игры с дошкольниками. М.: 2013.
3. Петерина С.В. Воспитание культуры поведения у детей дошкольного возраста. - М.: Академия 2015. - 397с.
4. Субботский Е.В. Ребенок открывает мир. - М.: Высшая школа, 2012. - 158с.
5. Пономаренко Т.О. О взаимосвязи этических представлений и поступков детей. Дошкольное воспитание. - 2012. - № 4. - 98с.

ОӘЖ 378

ОҚЫТУ ПРОЦЕСІНДЕ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ КРЕАТИВТІЛІГІН ДАМЫТУ

Убайдуллаева М.Х., Шавкатова С.Д., Жолдас Б.А.
«Мирас» университеті, Шымкент қ, Қазақстан

Резюме: Проблема человеческих способностей всегда интересовала людей. Потому что все культурные ценности, собранные человечеством, являются результатом творческой деятельности людей. Будущий прогресс человеческого общества будет

определяться творческим потенциалом молодого поколения. Поэтому в статье мы рассмотрели проблемы развития творчества студентов в образовательном процессе.

Summary: The problem of human abilities has always interested people. Because all the cultural values collected by mankind are the result of the creative activity of people. The future progress of human society will be determined by the creativity of the younger generation. Therefore, in the article we considered the problems of developing students' creativity in the educational process.

Адамның ерекше ойлау мәселесі барлық уақытта адамдардың үлкен қызығушылығын тудырды. Алайда, бұрын қоғамда адамдардың креативтілігін игерудің ерекше қажеттілігі болған жоқ. Ғылыми-техникалық прогресс дәуіріндегі өмір әр түрлі және күрделене түсуде. Бұл адамнан шаблонды, таныс әрекеттерді емес, ұтқырлықты, ойлаудың икемділігін, жаңа жағдайларға тез бейімделуді үлкен және кіші мәселелерді шешуге шығармашылық көзқарасты талап етеді. Егер біз барлық дерлік кәсіптердегі ақыл - ой еңбегінің үлесі үнемі өсіп келе жатқанын және орындаушылық іс-әрекеттің көп бөлігі машиналарға ауысатындығын ескеретін болсақ, онда адамның шығармашылық ойлауын оның ақыл-ойының маңызды бөлігі және оны дамыту міндеті деп тану керек екендігі айқын болады. Бұл қазіргі адамды тәрбиелеудегі маңызды міндеттердің бірі.

Балалардың қабілеттерін ерте жастан бастап дамыту ұсынылады. Сондықтан мектепте оқытуда тек репродуктивті ойлау стилін ғана емес, креативтілігін дамытуға ерекше назар аудару керек. Қазіргі уақытта зияткерлік, коммуникативті және шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін психологтардың, мұғалімдердің, ата-аналардың баланың дамып келе жатқан тұлғасына психологиялық-педагогикалық әсер етудің жетілдірілген әдістеріне қажеттілік бар.

Бастауыш мектеп жасында ең тиімдісі-креативтілік ересек адамға еліктеудің психологиялық механизмдері, өзін - өзі бағалау, рөлдерді қабылдау және дамыту, өйткені осы жастағы балалар бір жағынан өздері жасаған шығармашылық өзін-өзі жүзеге асырумен сипатталады; іс-әрекеттің өнімдері, ал екінші жағынан-тәжірибенің жоқтығынан, көптеген шығармашылық идеялар мен жоспарларды өз бетінше жүзеге асыра алмау. Демек, маңызды басқа біреудің (оған еліктеуге деген ұмтылыс) пікіріне бағдарлану, шығармашылық жетістіктерін сыныптастарының жетістіктерімен салыстыру сөзсіз.

Кейде шығармашылық қабілеттер туа біткен, «табиғаттан алынған мәліметтер»деп саналады. Алайда, ғылыми талдау көрсеткендей, тек бейімділік туа біткен болуы мүмкін, ал шығармашылық қабілеттер бейімділіктің дамуының нәтижесі болып табылады. Шығармашылық қабілеттердің дамуына жоғары жүйке қызметінің ерекшеліктері әсер етеді. Сонымен, білім мен дағдыларды игерудің жылдамдығы мен беріктігі шартты рефлексстердің қалыптасу жылдамдығы мен беріктігіне байланысты.

Креативтілік-жеке тұлғаны дамытудың қуатты факторы, оның өзгеруге дайын екендігін анықтайды, стереотиптерден бас тартады. Бірақ, адамды шығармашылыққа итермелейтін ең маңызды нәрсе-қазіргі әлемнің өзгергіштігі болуы мүмкін. Осының салдарынан кретивтілікті дамытуға мүмкіндік беретін

құралдарды іздеу қажеттілігі айқын болады. Креативтілік әр түрлі дәрежеде болса да, әр адам ие болатын қабілет.

Креативтілікті дамытатын бағдарламаларды құрудың әртүрлі тәсілдері белгілі, осы бағдарламалардың басым көпшілігі креативтіліктің белгілі бір компоненттерін дамытуға бағытталған.

Соңғы жылдары қызығушылығы артып келе жатқан шығармашылық зерттеулер төрт негізгі аспектіні қарастырады: креативті процесс, креативті өнім, креативті тұлға және креативті орта (шығармашылық өнімге қойылатын талаптарды қалыптастыратын сала, құрылым, әлеуметтік контекст). Көбінесе бұл тәсілдер бірге қолданылады.

Оқушылардың креативтілік қабілеттерін құрайтын компоненттерді анықтау мәселесі бүгінгі таңда психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде пікірталас тудырады.

Креативтілік дегеніміз-қабылданған немесе берілген мәселенің түсінігі мен сезімталдығының арқасында шешім ретінде жаңа, ерекше және күтпеген өнімді жасау.

Психологтар креативтілікті сипаттауда қабілеттер проблемасын көрсетеді және көбінесе креативтілік жалпы шығармашылық қабілет, білімді өзгерту процесі ретінде қарастырылады. Педагогикада креативтілік дегеніміз-жеке тұлғалардың өзіндік құндылықтарды жасау, стандартты емес шешімдер қабылдау үшін терең қасиетін көрсететін қабілет.

Сондай-ақ, бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамытудың келесі кезеңдері бар, оны төмендегі 1-кестеден көруге болады.

Кесте 1. Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамыту кезеңдері.

Бірінші кезең	Дайындық	1 сынып	Еліктеу, еліктеу	Шығармашылық үшін негіз ретінде сенсорлық, эмоционалды, интеллектуалдық тәжірибені жинақтау. Шығармашылық қызметтің стандарттарын, технологияларды, құралдарды, әдістерді игеру
Екінші кезең	Негізгі	2,3 сынып	Түрлендіру	Игерілген стандарттарды қолдану және оларды жеке қабілеттерге, мүмкіндіктерге, қажеттіліктерге сәйкес жаңа жеке маңызды жағдайларға айналдыру
Үшінші кезең	Соңғы	4 сынып	Балама	Даралау, шығармашылық қызметті үйлестіру, шығармашылық даралықты, өзіндік ерекше стильді қалыптастыру.

Шығармашылық мәселесі ұзақ уақыт бойы белгілі бір қызмет салаларындағы шығармашылық қабілеттер мен таланттарға байланысты зерттелді, ол көптеген жылдар бойы шығармашылық пен эксклюзивтілік арасында тең белгі қойды. Шығармашылықтың әртүрлі анықтамалары Шығармашылық-бұл әлемге жаңа нәрсе әкелу екендігімен келіседі. Дегенмен, адамның даралығы бірегей және қайталанбайды.

«Шығармашылық қабілет» ұғымына кіретін қасиеттердің барлық кешенін бірден дамыту өте қиын. Бұл ұзақ, мақсатты жұмыс және шығармашылық тапсырмаларды эпизодтық пайдалану қажетті нәтиже бермейді. Сондықтан шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған тапсырмалар шығармашылық іс-әрекетке деген қажеттілікті қалыптастыруға және баланың зияткерлік және шығармашылық мүмкіндіктерінің алуан түрлілігін дамытуға мүмкіндік беретін жүйені құруы керек.

Шығармашылық қабілеттерін дамыту бойынша сабақтар үшін ең қолайлы форма-бұл арнайы бөлінген сабақтар немесе элективті сабақтар кестесі. Сабақтың мұндай формаларының артықшылығы, ең алдымен, жеткілікті көлем, жүйелілік, сонымен қатар жүйелілік пен мақсаттылық болып табылады.

Есте сақтауды, зейінді, қиялды, сөйлеудің тазалығын, дауысты басқаруды үйрететін тұрақты жаттығулар шығармашылық батылдықты, өз күшіне деген сенімді тудырады.

Сабақтардағы шығармашылық атмосферасы оқу процесінің оң мотивациясына, оқушылар мен мұғалімнің эмоционалды жақындығына ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Терещенко Р.Н. Эмоциональная креативность как личностная способность. - Россия, 2012. - С.43 – 50
2. Қасенова С. Тәрбие басы – тіл // Қазақстан мектебі. – Алматы, 2014. - №10. - Б. 56-57
3. Пралиев С.Ж., Намазбаева Ж.И. Развитие творческой интеллектуальной личности. – Алматы, 2013. - 120 с.

ОӘЖ 376.1

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАЛАЛАРДЫ ОҚЫТУҒА ИНКЛЮЗИВТІ КӨЗҚАРАС

Хужантова К.Қ., Аманбекова М.Қ., Раимбай Л.Б.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются адаптация и индивидуально-типологические особенности первоклассников в процессе обучения.

Summary: The article deals with the adaptation and individual typological features of first-graders in the learning process.

Инклюзивті білім беру ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға (мүмкіндігі шектеулі балалар, мүмкіндігі шектеулі балалар, ерекше қажеттіліктері бар балалар) арналған. Бұған инклюзивті білім беру

тұжырымдамасы дәлел. Инклюзивті білім беру – бұл барлық балалар физикалық, психикалық, интеллектуалдық, мәдени, этникалық, тілдік және басқа да ерекшеліктеріне қарамастан жалпы білім беру жүйесіне кіретін және тұрғылықты жері бойынша өз балаларымен бірге оқитын оқу процесін ұйымдастыру. бірдей және бірдей жалпы білім беретін мектептердегі мүгедектер - олардың ерекше білім беру қажеттіліктерін ескеретін және оқушыларына қажетті арнайы қолдау көрсететін осындай жалпы білім беретін мектептерде [1].

Қазіргі жалпы орта мектепте мүмкіндігі шектеулі балаларды оқытады. Оларды инклюзивті білім беру туралы алған білімдеріне сүйене отырып, оқу үдерісіне қосу үшін келесідей көмек көрсетуге болады:

- инклюзивті білім беруді қажетті құқықтық, бағдарламалық және әдістемелік қамтамасыз етуді қалыптастыру;

- әкімшілік-педагогикалық кадрларды даярлауға – кадрларды қайта даярлауға мүмкіндік жасау;

- мектепті педагог-дефектолог, педагог-психолог, педагог-логопед, тьюторлармен қамтамасыз ету;

- ПМПК-мен, емдеу-профилактикалық денсаулық сақтау мекемелерімен байланыста болады; мектеп ғимараты мен сынып бөлмелерінің қолжетімділігін қадағалау;

- тиісті жабдықты орнату;

- мүмкіндігі шектеулі әрбір баланы оқытудың жеке оқу жоспарын, оқу-тақырыптық жоспарларын қабылдауды қамтамасыз ету;

- білім беру бағдарламасының өтуін, баланың оқу динамикасын және онымен түзету жұмыстарын қадағалауға мүмкіндік беретін құжаттаманың жүргізілуін бақылау [2].

Білім беру жүйесіндегі инклюзивті процестің сапасын бағалау үшін мониторингтік зерттеу бағдарламаларының кешені қажет. Білім берудегі мониторинг – бұл кез келген уақытта объектінің жай-күйін бағалауға мүмкіндік беретін және оның болжамын қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін басқарудың ақпараттық қамтамасыз етілуіне бағытталған білім беру жүйесі немесе оның жекелеген элементтері туралы ақпаратты жинау, өңдеу, сақтау және тарату жүйесі.

Кәсіби қызметте инклюзивті процеске енгізілген балалардың санаттары, оларды талдау туралы ақпарат алуға көмектесетін осындай бақылау элементтерін пайдалануды жоспарлау қажет; енгізу нысандары туралы; мүмкіндігі шектеулі балалардың білім беру және әлеуметтік қажеттіліктері туралы; әдістемелік қамтамасыз ету бойынша; инклюзивті тәсілді жүзеге асыруға өзінің дайындығының дәрежесі туралы; мен (мұғалім) мен бала, мен және ата-ана арасындағы қарым-қатынас туралы. Бақылауды бастамас бұрын дайындық жұмыстарын қарастыру қажет: жоспарды, проблемаларды, мақсаттарды, тапсырмаларды қалыптастырамын, әдістерді таңдаймын, орындау мерзімін белгілеймін, бақылау кестесін жасау. Бақылау жүргізгеннен кейін ақпаратты өңдеп, оны есеп түрінде талдап, ұсыныстар жасау [3].

Инклюзивті білім беру аясында сабақтарды жоспарлау және ұйымдастыру кезінде мыналар қажет деп ойлаймын: жалпы білім беру тапсырмаларын да, түзету-дамыту тапсырмаларын да қамту, балаға қандай іс-әрекеттер (оқу, жазу, сурет салу және т.б.) оның нәтижелері қандай, баланың мүмкіндіктері, қабілеті қандай, оның күшті жақтарын, танымдық әрекеттерден күтілетін нәтиженің сипатын, қандай кедергілер туындауы мүмкін, оларды қалай жоюға болады, қызығушылық мотивін таңдау. сабағы, әдістері, формалары, оқыту мазмұны, тапсырмалардың күрделілік деңгейі, баланың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерін, түзету-дамыту жұмыстарының міндеттерін, бағдарламаның мазмұнын, баланың дайындық деңгейін, денсаулық жағдайы, ағымдағы психологиялық-педагогикалық қамтамасыз ету, сабақ режимі мен ұзақтығы туралы ақпарат, тактильді, көрнекі қолдауды қолдану, мұғалім әрекетінің тактикасын, әдістерін дұрыс таңдау. Жоспарлау баланың дамуына бағытталуы керек.

Сабақтың барысы өткенді қайталау, білімді, дағдыны бақылау, жаңа материалды баяндау. Оқытудың фронтальды түрінде білім деңгейі ескеріледі. Қайталау немесе бекіту әр түрлі, жеке таңдалған дидактикалық материалға (карточкалар, мәтіндер, жаттығулар) негізделеді. Егер бірлескен жұмыс мүмкін болмаса, онда алдымен денсаулығында шектеусіз балаларға арналған жаңа материал түсіндіріледі, мүмкіндігі шектеулі балаларға бұрын өтілген тақырыпты бекіту үшін өз бетінше жұмыс істеуді ұсынуға болады.

Содан кейін денсаулығында шектеулері жоқ балалар жаңа материалды бекіту үшін өз бетінше жұмыс жасайды, ал мүмкіндігі шектеулі балалармен орындаған жұмыстары тексеріліп, қателер түсіндіріледі, оларды жоюға көмектеседі, содан кейін нақтылық, сөйлеуді сүйемелдеу, жаңа материалды қолдану арқылы түсіндіріледі. бірінен екіншісіне біртіндеп көшу, тапсырмаларды кезең-кезеңімен орындау және т.б.

Мектепте психологиялық-медициналық-педагогикалық кеңес құру мүмкіндігі шектеулі балаларды қабылдаудың және инклюзивті тәжірибені жүзеге асырудың қажетті шарты болып табылады. Кеңес мүмкіндігі шектеулі баланы оқу процесіне қосу бойынша жалпы кешенді міндеттер қояды. Консультация балаға және оның отбасына сауатты, кәсіби көзқарас үшін, баланың үлгерімі, оның даму динамикасы туралы сенімді ақпарат алу үшін, жағдайларда іс-әрекетті нақты ұйымдастыру үшін, қосымша әдістемелік, материалдық және т.б. тарту үшін қажет. ресурстар. Кеңес консультативтік, диагностикалық-талдамалық, дамытушылық, түзетушілік, тәрбиелік, профилактикалық, тәрбиелік жұмыстарды жүргізеді, жалпы білім беретін мектепте кемтар балаларды бейімдеу, тәрбиелеу, әлеуметтендіру үшін жағдай жасайды.

Кеңес уақытша психикалық дамуы тежелген балаларға, бейімделуінде, оқуда қиындықтары бар балаларға, жүйке-психикалық бұзылыстары бар, дамуында ақауы бар балаларға, эмоционалдық-еріктік саласының бұзылуымен, мінез-құлықтың ауытқуымен, сөйлеу кемістігі бар балаларға, «қауіпті топтағы» отбасы балаларына қажет [4].

Педагогикалық технологияларды таңдағанда, бұл ғылыми негізде құрылған, уақыт пен кеңістікте бағдарламаланған және күтілетін нәтижеге әкелетін педагогикалық процестің барлық құрамдас бөліктерінің қызмет ету жүйесі екенін есте ұстаймын. Олар: метатехнологиялар, макротехнологиялар, мезотехнологиялар, микротехнологиялар (дамыта оқыту технологиясы, пәнді оқыту технологиясы, тақырыпты оқу технологиясы, қайталау, ассимиляция, жазу дағдыларын дамыту әдістемесі, жеке қасиеттерді түзетуге арналған тренингтер...), ғылыми технологиялар, формальды сипаттамалық, процедуралық және тиімді (мақсаттарды сипаттау, белгілі бір мәселелерді шешу, нәтижелерді талдау ...). Мына критерийлерді ескеруге болады: жүйелі, ғылыми: құрылымдылық, қайталанғыштық, тиімділік, басқарушылық; деңгейлері: концептуалды, технологиялық, аспаптық, процедуралық.

Менің ойымша, инклюзивті білім беруде ең дұрысы «портфолио» технологиясы. Ол сараланған тәсілді сапалы және әдепті түрде жүзеге асыруға, оқушылардың психикалық, физикалық деректерін ескере отырып, олардың назарын осыған аудармай, олардың «шектелген мүмкіндіктерін» атап өтпей, оқу процесін дараландыруды жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Осы әдістер мен технологияларды қолдану әрбір оқушының білім мазмұнын меңгеру барысында оның қабілетін барынша дамытуға, танымдық қажеттіліктерін қанағаттандыруға, тұлғалық құзыреттіліктерін дамытуға жағдай жасайды деп ойлаймын.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Инклюзивное образование в Республике Казахстан. - Астана: Министерство науки и образования Республики Казахстан, 2016. - 32 с.
2. Инклюзивті білім беру: теория, практика, тәжірибе халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары.– Астана: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2018. – 562 б.
3. Исакова А.Т., Мовкебаева З.А., Айтбаева А.Б., Байтурсынова А.А. Основы инклюзивного образования // уч. пособие. - Алматы: L-Pride, 2013. – 280 с.
4. Ерекше оқыту қажеттіліктеріне қарай қысқа мерзімдік, орташа мерзімдік және ұзақ мерзімдік негізде оқушыларға психологиялық педагогикалық қолдау көрсету. Әдістемелік ұсынымдар. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2015. – 80 б.

ОӘЖ 159.932

ЛОГОПЕДИЯЛЫҚ ТҮЗЕТЕ – ДАМЫТУ ЖҰМЫСТАРЫНДА ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Шегебаева Б.Т., Күмісбек А.Ж., Керімхан Қ.А.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье рассматриваются новые в логопедической коррекционно-развивающей работе особенности применения технологий.

Summary: This article discusses the new features of the use of technologies in speech therapy correctional and developmental work.

Логопедиялық және дамытушылық жұмыста жаңа технологияларды қолдануға бағытталған тілдік кедергілердің бірнеше түрі бар. Мектепке дейінгі білім берудің түзету және дамыту аспектілері балабақшадағы арнайы топтардың білім беру жүйесінің ажырамас бөлігі болып табылады.

Логопедияның мақсаты-балалардың тілдік ақауларын түзету және мектепте білім берудегі қиындықтардың алдын алу (сауаттылыққа дайындық, танымдық процестерді жақсарту және мектепке дайындық). Тілдік кедергілер балаларда жиі кездесетін аурулардың бірі болып саналады. Сондықтан оларға жан-жақты көмек көрсету бойынша жұмысты ұйымдастыру маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Көмек медициналық болуы керек және емдеу мен ойын-сауық шараларымен үйлесуі керек, ұйымдастырылған арнайы тәрбиешілер. Оны қолданудың көптеген жолдары бар. Дәстүрлі және дәстүрлі емес әдістер күнделікті жұмыста кезек-кезек қолданылады. Алайда, қазіргі тенденцияларға сәйкес жаңа технологияларды қолдану назар аудармайтын, когнитивті және тіпті психологиялық дамуы бар балалар үшін өте ыңғайлы. Басқаша айтқанда, жаңа компьютерлік технологияны қолдану жаңа дәуірдегі жаңа әдіс пен жаңа технология деп айтуға болады. Қазіргі таңда логопедиялық тренажерлар «Дельфа – 142, 1» кеңінен қолдануда. Логопедиялық тренажер дыбыстан басталып, мәтінге дейін толықтырылған. Бұл тренажерларды қолдану арқылы төмендегі логопедиялық міндеттерді жүзеге асыруға болады [1]:

- Тыныс алуды реттеу;
- Дауыс күшін жетілдіру;
- Дыбыстың мұрын асты айтылуын түзету;
- Дауысты, дауыссыз дыбыстарды түзету;
- Дыбыстық анализ және синтез;
- Лексико – грамматикалық құрылымын қалыптастыру;
- Байланыстырып сөйлеуін дамыту;

Сөздік қорын жетілдіру Тұтықпа диагнозымен келген балаларға диафрагмалық тыныс алуды қалыптастыру мақсатында логопедиялық тренажердағы тыныс алу жаттығулары «Торт бетіндегі шамды үрлеу», «Ыстық шәйді суыту», «Көбелекті ұшыру», «Шырша шамын жағу» жаттығуларды орындау негізінде баланың дұрыс тыныс алуына ықпал етеді. Дауыс күшін жетілдіру мақсатында «Бауырсақ», «Сусиыр» жаттығуларын орындау негізінде баланың бет бұлшықеттерінің қимыл – қозғалысын жақсартуға болады. Дауысты және дауыссыз дыбыстардың айтылуын жетілдіру мақсатында (з, з', ж, р, л, л') «Тікұшақ», «Су астындағы кеме» жаттығуларын орындату арқылы ерін, бет бұлшықеттері және таңдай имегінің тыртығындағы шайнау бұлшықеттерін босаңсытуға болады. Дыбыстық анализ және синтез жасау негізінде «Паровоз» және «Субұрқақ» жаттығуларын орындау арқылы қатаң дауыссыз с, ш, х және ф дыбыстарын қоюға болады.

Үйлесімді дауысты дамыту және лексикалық-грамматикалық құрылымды қалыптастыру үшін "репа" Ертегісін қолдана отырып, біз балалардың сөздік қорын жақсарту үшін сюжеттік желінің ауызша айтылуын қолданамыз. "Сөйлейтін бейне альбом" - бұл балалардың танымдық қабілетін,

сөздік қорын және үйлесімді сөйлеуін дамытуға көмектесетін әдістемелік құрал. "Солист" - саңырау және нашар еститін балаларды сөйлеуге үйрету үшін қолданылатын құрал. Ол тілді дамыту, бұзылған тілдік бірлікті қалпына келтіру және әр дауыстың биіктігін, қарқындылығын, қозғалысын, ұзақтығын, нәзіктігін, қалыңдығын, шуын және тілдік дамуын қалыптастыру үшін қолданылады. Балалардың тілдік мүшелерінің немесе мұрын қуысы арқылы дұрыс айтылмауы балалардың тыныс алу жолдарының болмауынан болады [2].

Бұл жағдай әсіресе ринитпен ауыратын балаларда жиі кездеседі. Ресейлік ғалымдар әртүрлі респираторлық ауруларды (созылмалы бронхит, бронх демікпесі) емдеу үшін "фроловскийдің тыныс алу машинасын" жасады. Ринолалияға сәйкес, балалардағы тыныс алуды дамыту жұмыстары мыналарды қамтиды.

- * Тілдік органдарды қалыптастыру бойынша әрекет.

- * Дауысты сөйлеу мүшесі ретінде дамыту.

- * Сөйлеуді мұрын қуысынан алып тастаңыз.

- * Жұмсақ таңдайдың белсенділігін арттырыңыз.

- * Егер сіз ота жасатқан болсаңыз, массажға көп көңіл бөлуіңіз керек. Су-джок терапиясы - бұл баланың бүкіл денесін жасарта отырып, танымдық қабілеттер мен эмоционалды ерік-жігерді дамыта алатын тиімді әдіс. Су-джок саусақтардағы барлық нервтерді ынталандырады және мидың жұмысын жақсартуға көмектеседі. Массаж әдісі-допты алақанның арасына қойып, оны айналдыру, бұл баланың миының кортикальды бөлігінің қалыпты жұмысына ықпал етеді. Зондтар массаж құралдары саусақтарыңызды аузыңызға салу сияқты жағымсыз әдеттерден арылуға көмектеседі. Ересектерге темекі шегуден бас тартқан кезде де сол әдісті қолдану ұсынылуы мүмкін. Ересектерге арналған кеңес: егер нәресте сөйлесу кезінде қолымен бірдеңе айналдырса, оны оның қолынан шығарудың қажеті жоқ, өйткені осылайша баланың денесі шиеленісті босатады. Оларды қолдану баланың эмоционалды жағдайын жақсартуға және түзету жұмыстарының тиімділігін арттыруға көмектеседі. Жалпы сөйлеу қабілеті бұзылған балаларда тілдің қозғалысы баяу болады. Сондықтан балаларды жалғыз емдеу кезінде логопедтер алдымен тілді, ерінді және бет бұлшықеттерін зондтармен массаж жасайды [3].

Массаж бұлшықет жағдайларын өзгерістерге әкеледі: баланың тамақ алысын белсендіреді, оның иілгіштігін және қысқарту қабілетін жақсартады, қалыпты тілдік әрекет үшін қажетті сезім түйсігін нығайтуға себеп болады. Массаж ға арналған зондтар әсіресе дизартрия нақтамасы бар балаларға жасалынады. Артикуляциялық аппараттарына массаж жасауға арналған зондтың сегіз түрі болады. Ол құралдар жоғары сапалы тот баспайтын құрыштан жасалынған. «Шанышқы» зонд бұлшық еттерді таптауға арналған. Таптау қысқа, жиі, жеңіл қозғалыстармен жасалады.

Қарқынды әсер алу үшін таптауды бұру арқылы жүргізуге болады. Ол үшін зондты белгілі бір жерге қойып, оны оңға, солға, артқа бұру қимылдарын 4 - 5 секунд бойы қайталау керек. «Сегіздік» - тіл бұлшық еттерін үйкеуге, ысқылауға арналған. Ілмекті бұлшық етке батыра басып, 6 рет жоғары - төмен

үйкей отырып, қозғалыс жасаймыз. Зондты басқан орнынан қозғалтпау керек. «Үлкен, ортаңғы, кіші шаналар» зондтары - тіл, ерін бұлшық еттерін босаңсытуға арналған. Зонд ұштары кез келген жағымен жұмыс істеуге икемді етіп жасалған. Массаж жасағанда зондтың жоғары бөлігі бұлшық еттерді басуға арналады. «Балта» зонды екі түрлі амалға арналған бұлшық етті басу және бұлшық етпен жылжыту. Бұлшық етті басу арқылы оның тонусының тартылғанын, қимылының белсенділігін аңғарамыз. «Айқастырылған табан» зонды бұлшық еттерді сығымдауға арналған бұл зондпен төмендегі қимыл әрекеттерді жасауға болады: Басып шаншу қимылдары, қимыл уақыты 5 секунд Секіrmелі алға - артқа қайтармалы қимылдар Шеңберлі бойлай оңға - солға басу әдісі. «Итермелеуші» зонд - басу кезінде бұлшық еттер тартылып, зондты алғанда бұлшық еттің шириғыуы босаңсиды. Қарқынды әсер алу үшін таптау әдісі бойынша зондты белгілі бір орынға қойып, сағат тілінің бағытымен 5 секундқа дейін бұрып, ұстап тұру керек.

Орыс ғалымы Л. В. Зенков Жаңа технологиялық әдіс - тәсілдерді пайдалану - білім сапасын арттырудың бірден - бір жолы - деп көрсеткендей, баланың сөздік қорларын кеңейту және танымдық әрекеттерін қалыптастыру негізінде жаңа заман талабына сай жаңа технологияларды коррекциялық жұмыстарда қолдана білсек, бала бойындағы кемшіліктерді жоюға болады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Мамайчук И. И. Психокоррекционные технологии для детей с проблемами в развитии: учеб. пособие для вузов / И. И. Мамайчук. — 2-е изд., испр. и доп. — М.: Юрайт, 2019. — 318 с.
2. Медико-биологические основы дефектологии: учеб. пособие для академического бакалавриата / Р. И. Айзман, М. В. Иашвили, А. В. Лебедев, Н. И. Айзман; отв. ред. Р. И. Айзман. — 2-е изд., испр. и доп. — М.: Юрайт, 2018. — 224 с.
3. Микляева Н. В. Лечебная педагогика в дошкольной дефектологии. — М.: Юрайт, 2020. — 522 с.

ОӘЖ 372.8

БАСТАУЫШ СЫНЫП ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА БАЛАЛАРДЫҢ СӨЗДІК ҚОРЫН ДАМУЫНДАҒЫ АРНАЛҒАН ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ

Шегебай А.О., Еркебай Е.Д., Бейсенбай С.А., Усманова К.М.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматривается работа по развитию словарного запаса на уроках казахского языка учащимся начального класса осуществляется посредством вопросноответного, разговорного, беседного, наглядного методов. Общая задача методик, направленных на развитие словарного запаса, состоит в том, чтобы правильно понимать значение слова и правильно употреблять его в своей речи.

Summary: Explaining the work on the development of vocabulary in the Kazakh language lessons to students of class is carried out through question-answer, conversation, 90 conversation, conversation, visual methods. The general task of methods aimed at the development of vocabulary is to correctly understand the meaning of the word and use it correctly in their speech.

Уақыт өзгерген сайын әдістер өзгереді, жаңартылады және толықтырылады. Жаңа технологияларды, әдістер мен тәсілдерді тиімді пайдалану білім сапасын арттырады. Сонымен қатар, тілді дамыту, үйлесімді сөйлеу процесінде балалардың жас ерекшеліктерін ескеру әдістер мен тәсілдерді таңдауға сәйкес келеді, сабақтарды өткізу кезінде ойын және ойын түрлері бірінші орынға қойылады. Бастауыш сынып оқушыларына арналған қазақ тілі сабақтарында сөздік қорын дамыту бойынша жұмыс әдістер мен әдістердің көмегімен жүзеге асырылады: сұрақ - жауап, әңгіме, көрнекілік. Сөздік қорын дамытуға бағытталған әдістердің жалпы міндеті-сөздің мағынасын дұрыс түсіну және оны өз сөзіңізде дұрыс қолдану [1].

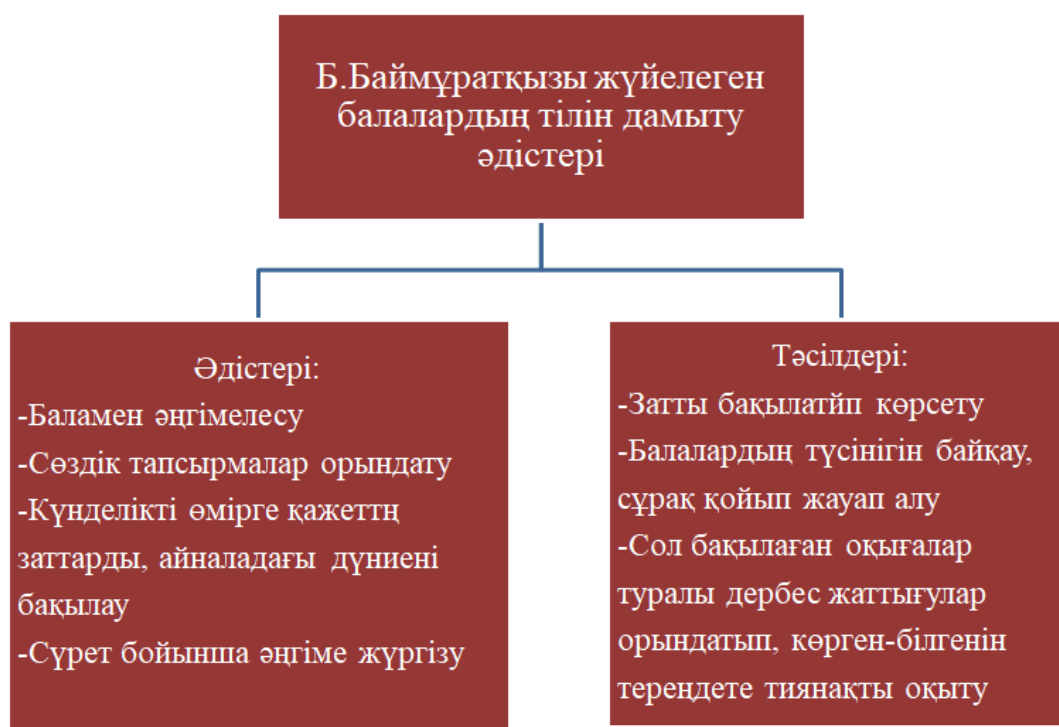
Түсіндіру әдісі - жаңа сөз, сөз тіркесі, сөйлемдерді түсіндіруде қолданады. Ұйымдастырылған оқу іс - әрекеті сайын үйретілетін жаңа сөздер бойынша, яғни сөздік жұмысында іске асады. Көрнекілік әдісі – әрбір ұйымдастырылған оқу іс - әрекеті кезінде жүргізілетін әдіс. Балаларға түрлі суреттер мен заттарды, ойыншықтарды көрсету арқылы сөздерді үйретуге болады. Көрнекілік тақырыпқа сай, көзге тартымды болуы керек. Халық ауыз әдебиетінен ертегілерді, шағын өлеңдерді мысалға келтіре отырып, көркем шығармалардың ерекшеліктері туралы бастапқы түсінік беріп, шығарма жанрларын ажырата білуге үйрету. Олардың тілін ширатып, көркем сөз өнерін сүйе білуге баулу арқылы адамгершілікке тәрбиелеу мақсаты көзделеді.

Қазақ тілі сабағында ұйымдастырылған оқу іс-әрекетінде қолданылған көрнекі құралдары мұғалім сөзін тереңдетіп шындай түседі. Балалардың дүниетанымын жетілдіреді. Балалар жаңа білімді мұғалімнің сөздік хабарынан алады, ал көрнекілік оларды нақтылайды және растайды Ә.С.Әмірова, Г.Анартаеваның еңбегінде [2]. Қазақ тілі сабағында оқушылардың дүниетанымын кеңейтіп, ойын өрістетіп, тіл байлығын жетілдіруде қазақ тілі пәнінің де алатын орны ерекше. Бастауыш сынып оқушыларын дұрыс сөйлей білу мәдениетіне айнала қоршаған ортамен, сондай-ақ көркем әдебиетпен теңестіру арқылы жүзеге асыруға болады. Балаға әңгімелеп айтуға, оқып тыңдауға, жаттауға арналған материалдар олардың даму деңгейіне, жас шамаларына лайықты болу қажет. Қазақ тілі сабағында жаттығуларды орындаған кезде іс-әрекеттерге байланысты жаңа сөздердің мәнмағынасын түсіндіріп отырған жөн. Дыбыстарды анық дұрыс айта білуге жаңылтпаштардың да орны ерекше. Ал жұмбақ баланың сөйлеу қабілетін дамытады. Жұмбақтың шешуін табу арқылы заттардың, жан-жануарлардың, киім-кешек аттарын есте сақтау қабілеті күшейеді. Бала тілін дамытуда мақал-мәтелдердің де алатын орны ерекше. Қазақтың мақал-мәтелдерінің көбісі елдікті, ынтымақты, жақсы мен жаманды ажыратуға мүмкіндік береді. Көркем шығармалармен балаларды ерте кезден таныстыру, оқыту тәрбиелеуістерінде қолданып отыру арқылы балаларды еркін сөйлеуге, түсініп, мәнерлеп айтуға дағдыландыру керек деген Т.Аяпова [3].

Бастауыш сынып оқушыларының оқу-тәрбие жұмысында балалардың сөйлеуін дамытуға, сөздік қорын дамытуға, ауызша сөйлеуді үйретуге, үйренген сөздерді күнделікті өмірде еркін қолдануға, сондай-ақ оларды

күнделікті іс-әрекетте тілдік қарым-қатынаста қолдануға үйретуге ерекше көңіл бөлінеді. Бастауыш сынып оқушыларының сөздік қорын дамыту ісінде мұғалімнің басты міндеті: - балалардың сөздік қорын дамыту; - ісіктерді игеру; - зерттелген сөздерді бекіту, анықтау және байыту. Бұл міндеттер мұғалім сөздік жұмысты үнемі басшылыққа алуы керек. Бастауыш сынып оқушыларының тәрбие-оқу жұмысында балалардың сөйлеуін дамытуға, сөздік қорын дамытуға, 91 ауызша сөйлеуді оқытуға, күнделікте үйренген сөздерді өмірде еркін қолдануға, сондай-ақ оларды А. П. Усовтың күнделікті іс-әрекетінде қазақ тілі пәнінде тілдік қарым-қатынасты қолдануға үйретуге ерекше көңіл бөлінеді [4].

Бастауыш сынып оқушыларының қазақ тілі сабағында сөздік жұмысын жүргізу ісі- тіл дамытудың негізгі бір міндеттері болып есептеледі. Тілдің дыбысталу мәдениетінің барлық қырын жетілдіру. Дыбыстардың айқын артикуляциясын меңгерту. Дыбыстарды дұрыс айтуға үйрету. Тілдік естуін дамыту (тілдегі дауысты және дауыссыз дыбыстарды ажырата білу іскерлігі, дыбыстың сөздегі орнын анықтау, сөздегі дауысты дыбыстарды ажырату, сөздегі буын саны мен сөйлемдегі сөздер санын анықтау). Берілген дыбысқа сай сөздерді айтылуына қарай салыстыру іскерлігін жаттықтыру. Сөзге дыбыстық талдау жасау дағдыларына үйрету. Сөйлеу тілінің қалыптасуы (диалогтік). Өзіне қаратылып айтылған сөздерді тыңдап түсінуге, әңгімені қолдауға, сұрақтарға жауап беруге және сұрауға, әңгімелесу кезінде өзін мәдениетті, әдепті, байсалды ұстау іскерліктерін дамыту. Өзге балалардың әңгімесінің маңыздылығына әсер етіп, бір-бірінен жаңалықты білуге ықыласын арттыру.

Сурет 1. Тіл дамыту әдістері мен тәсілдері

Осы аталған әдіс-тәсілдерді бастауыш сынып оқушыларының ата - аналары жүйелі түрде балалармен жұмыс жүргізсе бала тілінің дамуы оң нәтиже берері сөзсіз. Бастауыш сынып оқушыларды қазақ тілі сабағында өз ана тілінде сөйлеуге үйретуде, тәрбие мен білім беру жұмыстарын ұйымдастыруда олардың сөйлеу тілін дамытуға, сөз құрастырып сөйлеуінде, сөздік қорының молаюына баса көңіл бөлген жөн. Бала-ның тілін дамытудың негізі-көркем шығарманың мәтіні екеніне ерекше тоқталып өтетін болсақ, балалардың суретті кітаптар-ды қызыға қарайтыны мәлім деген Р.Керімбаева, Б.Керімбаева [5].

Тілдік жұмысты тиімді ұйымдастыру үшін мұғалім сыныптағы барлық балалардың тілдік даму деңгейін жақсы білуі керек. Бастауыш сынып оқушыларының сөйлеуін дамыту бойынша жұмыстың негізгі мазмұны ойлау қабілеттерін дамыту, еркін сөйлеу, басқалармен және басқалармен еркін қарым-қатынас жасау, сөйлеу қабілеттерін қалыптастыру болып табылады С. Фейзулдаева [6]. Өздігінен қорытынды жасап, талдай білу дағдыларын жетілдіру, бұрыннан меңгерген, лексикасында бар сөздерді қажетіне қарай қолдана білуге үйрету, әсіресе сын есім, етістік, синоним, амоним сөздерді меңгерту, сөз тудыру тәсілдеріне жаттықтыру, белсенді сөздік қорын жетілдіруде мұғалімнің шеберлігі қажет.

Тіл дамыту сабағының негізгі бағыттары кез-келген сәтте бір-бірімен тығыз байланыста жүзеге асырылады. Олай болса, баланың тілін дамытуда алдымен сөйлеу үрдісін дұрыс жолға қою керек. Сонда ғана қазақ тілін дамыту әдістемесін жүзеге асыруға болады Л.Әбілова [7].

Бастауыш сынып оқушыларының сөздік жұмысын жүргізу ісі- тіл дамытудың негізгі бір міндеттері болып есептелінеді. Бүгінгі жаһандану заманының жан-жақты жетілген тұлғасын сомдау балабақшадан , мектептен басталатынын ескере отырып, Егеменді еліміздің болшағының негізгі құралы «Қазақ тілі» мәртебесін ортайтпай рухани алтын діңгегінің берік болуына сеніміміз мол.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Қазақстан Республикасының « Білім туралы» заңы. Астана, -2017.
2. Әмірова Ә.С, Анартаева Г.Тіл дамыту. Әдістемелік құрал. Балабақшаның ересектер тобының тәрбиешілеріне арналған. Алматы. ЖШС, 2016.-240б
3. Аяпова Т. Бала тілінің шығу және даму жолының теориялық мәселелері. Ұлағат журналы. №4. 2013
4. Усова А. П. Бала тәрбиесіндегі ойынның маңызы. //под.ред. Запорожца А.В. М: Просвещение. 2015.
5. Керімбаева Р, Керімбаева Б. «Дидактикалық ойындар» Алматы «Мектеп» 2016
6. Фейзулдаева С. «Балаларды жан – жақты тәрбиелеудегі ойының маңызы» //Бастауыш мектеп. № 8-9, 2017 ж.
7. Әбілова Л. Тілді дамыту – бастауыштан. Қазақстан мектебі. №8.2015

БАЛАЛАРДЫҢ ҚҰМ ТЕРАПИЯСЫН МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ МОТОРИКАСЫН ДАМУЫ БАРЫСЫНДА ПАЙДАЛАНУДЫҢ ОЗЫҚ ҮЛГІЛЕРІ

Шыңғыс З.

Шымкент университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье речь пойдет о наиболее важных вопросах развития мелкой моторики у дошкольников песочной терапии. В песочной терапии ребенок формирует естественную стимульную среду, в которой он чувствует себя комфортно, защищенным, проявляет творческую активность и развивает познавательные, психические процессы он развивает интуицию (форму, цвет, целостную интуицию), слух, внимание, воображение, пространственное понимание, тактильно-кинестетическую чувствительность и мелкую моторику рук.

Summary: In this article, we will focus on the most important issues of sand therapy in the development of fine motor skills in preschool children. Sand therapy creates a natural stimulating environment in which the child feels comfortable, protected, shows creative activity, develops cognitive and mental processes, develops intuition (form, color, holistic perception), hearing, attention, imagination, spatial understanding, tactile-kinesthetic sensitivity and fine motor skills of the hands.

Еліміз егемендік алып, өз мәртебесі биіктей түскен шақта ең алғашқы алға қояр міндеттердің бірі – ол бала тәрбиесі. Ел тізгінін берік ұстай білетін ұрпақ тәрбиелеу-біздің борышымыз. Еліміздің болашағын жалғастырушы ұрпақ тәрбиелеу. Ал сол жас ұрпаққа тәрбие беретін бүгінгі тәрбиеші мамандар тәрбиелеу мен білім берудің жаңаша жетілдірілген әдіс-тәсілдерін іздестіріп, күнделікті жұмыс барысында жаңашыл бағыттар қарастырып, оны өздерінің іс-тәжірибесінде қолданып отырса бала тәрбиесі алға басары сөзсіз.

Қазіргі таңда қоғамда болып жатқан әлеуметтік – экономикалық өзгерістер мен еліміздің білім беру саласының әлемдік білім кеңістігіне өтуі білім беру саласында, соның ішінде мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытуға уақыт талабына сай өзгерістер енгізуді талап етіп отыр.

Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев «Мәңгілік ел» атты Қазақстан-2050 стратегиясында «Адамзат үшін 21 ғасыр - жаңа технологиялар ғасыры болмақ, ал осы жаңа технологияларды жүзеге асырып, өмірге енгізу, игеру және жетілдіру бүгінгі жас ұрпақ, сіздердің еншілеріңіз...Ал жас ұрпақтың тағдыры - ұстаздардың қолында»-деп ұстаздар қауымына үлкен міндет жүктеп отыр.

Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында жаңа өзгерістер мен әлемдік білім беру тәжірибелерін пайдалана отырып, баланың жеке дара күшінің дамуын қамтамасыз ететін жаңа бағыттағы жобаны іздестіру және қолдануға арналған Қазақстан Республикасының «Білім туралы Заңында «Әр баланың қабілетіне қарай интеллектуалдық дамуы, жеке адамның дарындылығын дамыту» сияқты мәселелер мемлекеттің білім саясатының басты ұстанымында атап көрсетілген. Қарым- қатынас және баланың мектепке дайындығы. Бала мектепке дейінгі кезеңнің соңында құрдастарымен және ересектермен өнімді қарым – қатынас орнатуға

көмектеседі. Мектепке дейінгі кезеңнің соңғы кезеңінде балада жауапты қарым – қатынас негізі қалыптасады. Алты жеті жаста бала жауапкершіліктің өнегелі мәселелерін түсінуге қабілетті ойында және қарапайым өмірде таныстармен құрдастармен қарым – қатынаста жауапкершілік іс - әрекетте тәжірибе жинақтайды [1].

Бала ересектің бақылауына және дұрыс бағалауына мұқтаж. Дамудың бірінші этапы баланың моральдық мінез - құлқының дамуы. Ересек адам баламен сенімді, жағымды тонда оның өзін дұрыс ұстай алатынын айту керек. Ересектермен және құрдастармен қарым – қатынасқа түскенде бала мінез – құлқының әлеуметтік эталонын меңгеруге мүмкіндік алады. Бала өмірдегі белгілі бір ситуацияларда өзінің мінез – құлқының моральдық нормаларымен талапқа бағыну қажеттілігі туады . Сондықтан баланың өнегелік дамуындағы маңызды сәттер - қарым – қатынас нормасын, олардың құндылығын түсіну білімі болып табылады. Мектепке дейінгі кезеңде бала адамдардың ересектермен және балалармен қарым – қатынастағы мінез – құлық жүйелерінің әлеуметтік кеңістікті меңгеруде үлкен жолдан өтеді. Мектепке дейінгі балалар өз бетінше әрекет етіп, отбасы шеңберінен алшақтап, құрдастарымен, басқа адамдармен қарым – қатынас жасап қарым – қатынас шеңбері ұлғаяды. Шеңбердің ұлғаюы баладан қарым-қатынас жасаудың барлық тәсілдерін меңгеруді талап етеді. Олардың маңыздысы–сөйлеу [2].

Сөйлеудің дамуы бірнеше бағытта жүреді: сөйлеу басқа адамдармен қарым – қатынас жасаудың негізгі құралы; сонымен қатар сөйлеу – ойлаудың құралы, психикалық процестің маңызды бөлшегі бала тәрбиесінің белгілі жағдайларда, бала сөйлеудің мағынасын, құрылымын түсінеді.

Коммуникативті функция - бұл мектепке дейінгі кезеңде дамитын қарым – қатынас функциясы болып табылады. Ерте кезден бастап бала оның қоғаммен араласу үшін қолдана бастайды. Сол сәтте өзіне жақын адамдармен араласа бастайды. Қарым –қатынастың бұл түрі үлкен адаммен баланың тікелей қатысуымен жүреді. Ситуативтік байланыс әсіресе өзімен бірге қасында отырған адамға жақын және түсінікті болып келеді. Ал бірақ түсінбеген адамға бұл әрине түсініксіз болып табылады. Ситуативтілік баланың тілімен әр түрлі болып табылады. Айналадағы қоғаммен арласа отырып және айналадағы дүниеге деген қызығушылықтан балада контекстік байланыс пайда бола бастайды. Контекстік байланыс ситуацияны толықтай бейнелей айлады. Сенсорлық даму. Мектепке дейінгі кезең баланың сенсорлық даму кезеңі болып табылады. Қозғалмалы заттарды тани отырып, бала заттың формасын, түрін түсін, салмағын, температурасын дұрыс ажырата алады. Ол музыканы тыңдай отырып, дыбыстың жоғарылығын, әуенді ажыратуды үгренеді. Сенсорлық даму екі жақты байланысты қарастырады. Сенсорлық эталон адамның тарихи даму кезеңінде пайда болған Табиғатта көптеген әр түрлі түстер мен формалар бар солардың негізінде адам қоғамдық өмірдегі заттарды ажыратуға мүмкіндік алды [3].

Мектеп жасына дейінгі балалардың сенсорлық дамуына оң әсерін тигізетін яғни балалардың ұсақ моторикасын дамытатын ол-құм терапиясы. Құм терапиясы – сыртқы әлемнің әрбір заты ессіз күйдің тереңінде қандай да бір символды білдіретіні туралы айтылған Юнг теориясына құрылған арт-терапияның бір түрі. Құмдағы сурет ішкі сезім күйінің қандай да бір қырының үш өлшемді бейнесі ретінде түсінікті болуы мүмкін. Санадан өтпеген проблема құм салғышта көрсетіледі, шиеленіс ішкі әлемнен сыртқы әлемге ауысады және көзге көрінетін болады. Артықшылықтары дараландыру үдерісіне ықпал етеді; шығармашылық әлеуетті, ішкі сезімдерді, түйсікті босатады және еке түсіруді жандандырады; символдық мәндердің көптігі арқылы көпқырлы тәжірибені қамтамасыз етеді; қайта қобалжу және босату мақсатында адамның бұрынғы тәжірибесіне қайта оралуына ықпал етеді; саналылық және ессіздік, ішкі және сыртқы, жан дүниесі мен физикалық күй арасында көпір салады; ешқандай да дұрыс немесе бұрыс жолдары жоқ тікелей ойынды қамтамасыз етеді, сананы бақылауды алып тастауға мүмкіндік береді, балаларға арналған табиғи тіл болып табылады. түрлі мәдениетті, нәсілді, жастағы және зияткерлік мәртебедегі адамдардың қолдануы үшін шексіз; адамға «жәбірленуші» рөлінен өз өмірін «жасаушы» рөліне дейін мүмкіндік береді; құм – жағымсыз эмоцияларды «құмды жарып жоқ болатындай» етіп жерге сіңіретін ерекше қасиетке ие, сол арқылы адамның көңіл күйін үйлесімдікке келтіреді. Адам құмда өзін жасаушы ретінде көрсетеді: бір өмірлік сюжетті екіншісі ауыстырады, бәрі келеді және кетеді, түзелместей бүлініп қалатындай ештеңе де жоқ, жай ғана ескі нәрсе қандай да бір жаңа нәрсеге ауысады. Осы сезімді адам бірнеше мәрте бастан өткерген кезде көңіл-күй тепе-теңдігіне қол жеткізеді.

Балаларға арналған құм терапиясының мақсаты Баланы қайта өзгертпеу, қайта жасамау, оны қандай да бір арнайы мінез-құлық машығына үйретпеу, балаға өзімен өзі болуына мүмкіндік беру. Құм терапиясының міндеттері Өзін-өзі бағалауды дамыту және өзіне деген сенімге ие болу. Танымдық психикалық үдерістерді дамыту. Өз іс-әрекеттері мен қылықтарында жауапкершілікті қалыптастыру. Өзін қабылдау қабілеттерін дамыту. Өзіне сенім арту. Бақылау сезіміне ие болу. Босаңсу өнеріне үйрену.

Балалармен жұмыс істеу кезінде құм терапиясын қолдану бала үшін құммен ойнау – өзі және өз проблемасы туралы айтудың, эмоциялық күйзелісті жеңудің, өз эмоциясын көрсете және оларды игере білудің ең бір табиғи жолдарының бірі. Құммен ойнау кезінде жанасу арқылы сезінуге акцент жасалады, сезуге «мануалдық зейін» дамиды. Дәстүрлі оқыту және дамыту жаттығуларын құм салғышқа ауыстыру қосымша әсер береді. Бір жағынан, баланың сабақтарға деген уәжі артады, екіншіден – танымдық үдерістердің дамуы неғұрлым қарқынды және үйлесімді жүретін болады. Құммен жұмыс істеуді негізгі үш түрге бөлуге болады – балалар өз дамуының түрлі кезеңдерінде құммен ойнау үдерісі барысында жасайтын біріктіруші, неғұрлым көп таралған және жиі қайталанатын нысандар: құм үстімен белгілі бір манипуляциялар жасау:

балалар кішкентай қалыптарды құммен толтырады, құмның үстімен сызықтар жүргізеді, таңбалар қалдырып, төбешіктер жасайды; құмға терең бойлау: шұңқырлар мен тоннельдер жасау, сондай-ақ құмға заттарды көму, кейіннен оларды қайта қазып алу; суды қолдана отырып жұмыс істеу: балалар суды құмға қалағанынша құюы мүмкін [4].

Баланың белсенді дамуы құммен ойнау кезінде жүзеге асады. Ең алдымен оларды құмның қасиеттерімен (сусымалы, құрғақ, дымқыл, оған қолды немесе басқалай затты жасыруға болады) таныстыру қажет. Ұсынылатын ойындар тізбесі: «Ертегінің суретін сал». Тәрбиеші баладан құмда қандай да бір заттың суретін салуды сұрайды немесе өзі салады. Мысалы кішкентай күн. Содан соң балаларға күн туралы тарихты, әңгіме барысы кезінде кейіпкерлерді – қызды, жаңбырды, қол шатырды, кемпірқосақты т. б. қоса отырып, толықтыра салуды ұсынады. «Артығын өшір». Қисынды ойлауды жақсы жаттықтыру, сонымен қоса баланың тілін дамытуға да бағытталған. Тәрбиеші құмда үш нысанның суретін салады – геометриялық пішіндер, сұлбасы бойынша жеңіл тануға болатын жай заттар (жапырақ, гүл және балық). Балаларға артық затты өшіріп тастау, атап айтқанда неге осы зат «артық» екенін түсіндіру және қатарды одан әрі жалғастыру (мысалы, жапырақ – гүл – ағаш) ұсынылады.

«Суретші», Ересек адам қандай да бір суретті салуды бастайды, ал бала толықтырып салады. «Бір мезгілде», Балаға бір мезгілде екі қолымен сурет салуды ұсыныңыз. Алдымен екі домалақ жіпті «орауды»: біреуін – оң қолымен, екіншісін – сол қолымен орауды ұсыныңыз. Қолдардың қимылы синхронды болуы тиіс, айырмашылығы тек сол қолмен шеңберді сағат тіліне қарама -қарсы, оң қолмен – сағат тілі бойынша сызу қажет. Содан соң 2 шеңбер, 2 шаршы, 2 үш бұрыш салады. «Рельстер, рельстер, шпалдар, шпалдар» Құмда екі параллель сызықтар сызыңыз. Балаға, бұл рельстер деп түсіндіресіз және оларға арналған шпалдарды салуға көмектесуін сұрайсыз. Келесі жолы, екі сызықты көрсете отырып, бұл саты және оның баспалдақтары жетіспей тұр деп түсіндіресіз, ол оны «жөндеуі» тиіс. «Еске түсіру» Реттік санауға үйрету үшін құмнан бес шағын төбешіктер жасау керек. Олардың біреуіне қандай да бір затты жасырып, баладан оны сіздің еске салуыңыз арқылы табуды ұсыныңыз: «Сол жақтағы екінші төбешіктен ізде» немесе – «Оң жақтағы төртіншіден». Реттік есептеуді меңгеруіне қарай төбешіктер саны 10-ға дейін артуы мүмкін.

«Әріпті емде» Кез келген әріптің бір бөлігін жазыңыз, бірақ ол әріп танитындай болуы тиіс. Баладан «науқастанған әріпті» оның жетіспейтін элементінің суретін аяқтап салу арқылы емдеуін сұраңыз. «Ұсақ тастардан жасалған вензельдер». Алдын ала дайындалған құмда атыздарға ұсақ тастарды төсеу арқылы ірі әріптер құралады. Бір әріптен қысқа сөздерді тастардан төсеп жасауға көшуге болады. Білуге құмарлықты дамыту үшін Құмның астына кішкентай пішіндерді жасыру қажет, педагогтар (балалар) оларды «коктейльге арналған» түтікшелердің көмегімен құмды үрлей отырып, іздеп табулары тиіс.

Анимациялық сурет салу: қиялды және шығармашылық қабілеттерді дамытуға арналған; ақыл-ойды және тілді дамытуға арналған

Пішіндердің түрлері, Адамдар, Жерде өмір сүретін жануарлар, Ұшатын жәндіктер, Суда өмір сүретіндер, Баспана және жиһазды үйлер, Ағаштар және басқа да өсімдіктер, Көлік, Жанды табиғат нысандары. Ерекше текті нысандар. Аксессуарлар. Әшекейлер. Балаларға арналған мінез-құлық ережелері Барлық балаларға бірінші сабақта жасына қарай мінез-құлық ережелері жария етіледі. Болады: кез келген ойыншықты қалағанынша алуға; өз ойыншығын әкелуге. Керек: ойыннан кейін құмнан ойыншықтарды әкету. Болмайды: құмды еденге және өзіне лақтыруға, шашуға; пішіндерді сындыруға және үйге алып кетуге. Құммен ойын-сабақтарды ұйымдастыру құм салғышты көрсету; пішіндер коллекциясы; құмда ойнау ережелерімен танысу; сабақ тақырыбын, ойындарға нұсқаулықтарды, сабақтың негізгі мазмұнын тұжырымдау; сабақты аяқтау, одан шығу тәртібі [5].

Сонымен қорытындылай келе құм терапиясының маңызына тоқталайық. Бала өзін жайлы, қорғалған күйде сезініп, шығармашылық белсенділік танытатын табиғи стимулдық орта қалыптастырады және танымдық, психикалық процестерді дамытады ол түйсік (форманы, түсті, тұтас түйсік), есті, зейінді, қиялды, кеңістік түсінікті, тактильді-кинестетикалық сезімділік пен қолдардың ұсақ моторикасын дамиды. Ал құм терапиясының мақсаты, балалардың құм терапиясында қиял, көрнекі – бейнелік ойлауды, сөздік – логикалық ойлауды, көрнекі іс-әрекеттік ойлауды, шығармашылық және сын тұрғысынан ойлауды дамыту.

Құм терапиясы арқылы баланың шығармашылық, танымдық, интеллектуалдық, қарым-қатынастық күзиреттіліктері дамиды. Құм терапиясы негізгі принципі шығармашылық белсенділікті таныта отырып, бала өзін ыңғайлы әрі қорғалған күйде сезініп табиғи ынталандыратын орта жасау.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты Қазақстан Республикасының Президенті - елбасы Н.Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ Қазақстан халқына Жолдауы, Астана қ., 2012 жылғы 14 желтоқсан.
2. Жұбаназарова Н.С., Жас ерекшелік психологиясы: Алматы, Қазақ университеті 2013ж
3. Мұқанов М. Жас ерекшелік және педагогикалық психология. Мектеп, Алматы, 1990
4. Молдаханова М.М. Жас ерекшелік психологиясы. Дәріс жинағы. М.Әуезов атындағы ОҚМУ, 2015ж
5. Демченко В. В., Дрыгайло Г. Н. Песочная терапия, развитие мелкой моторики рук с детьми старшего дошкольного возраста // Молодой ученый. — 2018. — №46.2. — С. 40-43. — URL <https://moluch.ru/archive/232/54140/> (дата обращения: 19.03.2019).

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА АРНАЛҒАН ДАМУ ТУ ОЙЫНДАРЫ

Эргешова М., Мусатаева Д., Шарипбаева Х., Сейдакбар Ф.Н.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассмотрены игровые технологии, дидактические игры и развивающие игры и приведены примеры развивающих игр, используемых в начальной школе.

Summary: The article discusses game technologies, didactic games and educational games and provides examples of educational games used in elementary school.

Әр баланың өмірге қадам басқандағы алғашқы әрекеті бұл – ойын. Ойын арқылы бала өзінің күш-жігерін жұмсап, сезініп, білдіруге мүмкіндік алып, айналасындағылармен қарым-қатынас жасауға үйренеді.

Ойын технологиясы педагогикалық технологиялардың ажырамас бөлігі болып табылады. Білім беру процесінде ойын технологияларын педагогикалық теория мен тәжірибеде қолдану мәселесі бұрыннан өзекті. Л. С. Выготский, А. Н. Леонтьев, Д. Б. Эльконин және т. б. ғалымдар ойын теориясын, оның әдіснамалық негіздерін, оның әлеуметтік табиғатын, педагогикадағы оқушының дамуындағы маңыздылығын зерттеді. Қазіргі таңда ойын технологиялары ұстаздар үшін үлкен қызығушылық тудырады. Ойынды ғылыми жіктеуге және оны қандай да бір толық тұжырымдамамен анықтауға бірнеше рет әрекет жасалды. Бірақ, қазіргі уақытта ойын мен адамзат мәдениеті арасындағы байланыстар ғылыми тұрғыдан анықталған. Ойынның бала мен ересек адамның дамуына тигізетін маңыздылығы, ойынның биологиялық табиғаты эмпирикалық түрде анықталып, оның психологиялық және әлеуметтік факторлармен байланысы белгіленді [1].

Оқыту барысында балалардың жеке басының қасиеттерін, мінез-құлқын, ойлау қабілеттерін ойын арқылы түзетуге, дамытуға болады. Сондықтан кез-келген сабақты өткізу үшін дидактикалық ойындарды қолдана білу керек. Дидактикалық ойындар тәрбиелеудің аса маңызды құралының бірі болғандықтан, ол балалар меңгерген дағдыларды бекіту немесе үйрету үшін ғана емес, сол алған білімдерін іс-әрекетте пайдалана білуге, жұмыс барысындағы икемділік дағдыларымен қарулануға, ақыл-ойының дамуына, танымдық белсенділігінің арттыруына, өз бетінше әрекет етуіне жәрдемдеседі. Балалар ойнау арқылы белгілі бір білім, білік, дағдыларды және ойын әрекеттерін меңгереді. Әр дидактикалық ойынның танымдылық және тәрбиелік мазмұны болады.

Бастауыш сынып балалары – ойын баласы. Олар өте қозғалғыш, әр нәрсеге еліктегіш болып келеді. Сондықтанда сабақтарда қолданатын ойын түрлері оқушыны жалықтырмайтындай қызғылықты, қысқа да нұсқа болуына аса мән берген жөн. Ойын-балалр үшін күрделі әрекет. Ол білім мен ақылды ұйымдастыруды өажет етеді. Ойынның өз мақсаты, жоспары көптеген өзіндік ерекшеліктері болады. Бастауыш сынып балалары үшін ойын негізгі іс-әрекеттің бір түрі. Ойын арқылы бала өмірден көптеген мәліметтер алады,

өзінің психологиялық ерекшеліктерін қалыптастырады, басты мақсат: ойын ойнау арқылы тиісті білімді алады. Бала зейіні қажет ететін әдейілеп ұйымдастырылған ойындар баланың ақылын, дүниетанымын кеңейтеді. Мінез-құлқын, ерік-жігерін қалыптастырады. Халқымыздың ұлы ақыны Абай Құнанбаев «Ойын ойнап, ән салмай, өсер бала бола ма?» - дегеніндей бала өмірінде ойын ерекше орын алады. Балалар ойын барысында өзін ерекше сезінеді. Олардың ізденімпаздық, тапқырлық, шығармашылық, жылдамдық әрекеттері анықталады және қалыптасады. Ойын барысында бала әртүрлі қуаныш пен реніш сезімдерін бастан кешіреді. Яғни, ойын арқылы өтілетін сабақ тақырыптары дұрыс таңдалып, олардың жасына лайықталып, талабын шабыттандыратындай, ойын оятарлық іскерлігін дамытатындай, шығармашылығын арттыратындай, бастаған істің нәтижесіне жете алатындай нәрлі болуы тиіс. Сонымен қатар ойындарды балаға қай сәтте, не мақсатпен пайдалануды жоспарлап алып, ойша сол ойынның жететін жетістігін мөлшерлеп алып отырған жөн [2].

Сабақ – бұл мұғалім мен оқушы арасындағы жұмыс немесе іс-әрекеттің аса маңызды түрі. Мұғалімнің аса маңызды ізденісі, білімі, әдістемелік теориялық, ұстаздық біліктілігі осы сабақтарда көрініс табады. Оқушылардың білімді жүйелі түрде меңгеруіне және жеке оқушының қабілет деңгейлерін дамытуда ойын арқылы оқытудың маңызы зор.

Ойын кезінде бастауыш сынып оқушысы:

- Оқушыға еркін ойлауға мүмкіндік беріледі;
- Ұжымдық іс-әрекетке тәрбиелейді;
- Оқушының тіл байлығы жетіледі;
- Жан-жақты ізденеді;
- Өз ойын ашық жеткізеді.

Атап айтқанда, сабақта қолданылған ойын түрлерінің көмегімен жеке тұлға ретінде жан-жақты дамыған шығармашылықпен ойлана отыра білімді меңгереді.

Ойынның міндеттеріне байланысты бастауыш сынып оқушыларына арналған ойындар бірнеше түрге бөлінеді:

Рөлдік ойындар белгілі бір жағдайды рөлдерде ойнау арқылы қалпына келтіруге көмектеседі. Рөлдік ойын барысында бала белгілі бір жағдайда қажетті білім, дағдылар мен мінез-құлық тәжірибесін алады. Сөздік ойындар сөздік қорын және ой-өрісін кеңейтуге, сауатты және әдемі сөйлеуді қалыптастыруға ықпал етеді. Бала өз ойлары мен сезімдерін дұрыс білдіруді үйренеді.

Интерактивті ойындар балаға процеске жақсырақ еруге, барлық сезім мүшелерінің көмегімен ақпаратты қабылдауға көмектеседі. Интерактивті түрде компьютер және басқа мультимедиялық құралдар қолданылады. Үстел ойындары ойлау, аналитикалық және математикалық қабілеттерді, қиялды, логиканы, зейінді шоғырландыруды, сөйлеуді, әлеуметтік өзара әрекеттесу дағдыларын дамытады.

Бастауыш сыныптарда ойынға қойылатын төмендегі әдістемелік талаптарды біліп, орындап отыруымыз керек:

1. Ойынның мақсаты нақты қойылып, керекті көрнекіліктер мен материалдар күн ілгері дайындалып, оңтайлы жерге қойылуы керек.

2. Ойынға кірісер алдында оның жүргізілу тәртібі оқушыларға әбден түсіндірілгені жөн.

3. Ойынға сыныптағы балалардың түгел қатысуын қамтамасыз ету керек.

4. Ойынның жүру барысында балалардың түгел қатысуын қадағалаумен қатар, олардың ойын үстінде шешім қабылдай білуіне, ойлана білуіне жетелеуі керек [3]. Бастауыш сынып оқушыларын дамытуға арналған ойындарды кез — келген жағдайда қолдануға болады — үйде, жолда, мектепте, баламен бірге немесе үлкен компанияда ойнауға болады.

Бастауыш сынып оқушысымен ойнауға болатын дамыту ойындарының мысалдарына толығырақ тоқталсақ:

"Сөзді жалғастыр" дамыту ойыны

Бұл ойын сөздік қор мен ой-өрісті кеңейтуге, есте сақтау қабілетін жаттықтыруға және логикалық ойлауды дамытуға көмектеседі. Ойынның мәні: бірінші ойыншы сөзді атайды, оның соңғы әрпі келесі ойыншы сөзін еске түсіруі керек. Әрі қарай, әр ойыншы алдыңғы сөздің соңғы әрпіне сөз айтады. Егер сіз сөздердің ауқымын тарылтсаңыз, ойынды қиындатуға болады: мысалы, тек қалаларды, жануарларды, көкөністерді және т.б. атаңыз.

"Сабын көпіршіктерінің суреттері" дамыту ойыны

Ойын шығармашылық ойлау мен қиялды дамытады. Бес ас қасық гуашь, бір ас қасық сусабын немесе ыдыс жуатын сұйықтық пен бір шай қасық суды араластырады. Алынған қоспада шырын түтігін төмендетіп, көбік жасау үшін шайқайды. Бұл көбікке қағаз парағын әкеледі, онда ерекше пішіндер пайда болады. Бұл сызбаны қаламдар мен бояулардың көмегімен аяқтай алады.

Сурет 1 - Сабын көпіршіктерінің суреттері

"Автомобиль" дамыту ойыны

Кеңістіктегі бағдарды дамыту ойыны. Балаға өзін көлік деп елестету үшін әр түрлі заттарды (үстелдер, орындықтар және т.б.) бөлмеге қою керек. Осыдан

кейін балаға көз байлау керек, ал ересек адамның кеңестерінің көмегімен ол кедергілерді айналып өтіп, маршрут бойынша "жүреді".

"Викторина"

Бастауыш сынып оқушыларына арналған викторина форматындағы дамыту ойындары ой-өрісті кеңейтуге, зейінді, реакция жылдамдығын және командалық рухты дамытуға көмектеседі.

Мұғалім әртүрлі салалардағы немесе белгілі бір тақырыптағы сұрақтармен жалпы викторина жасай алады. Сұрақтарды интернетте немесе бастауыш сынып оқушыларына арналған дидактикалық ойындар туралы кітаптардан оңай табуға болады. Мысалы: Бір алма қандай процедураны ауыстырады? (Тістерді тазалау) Аула иттерінің ең танымал лақап аты? (Ақтөс) Ежелгі славяндар үшін күнді қандай тағам бейнелеген? (Құймақ) Кім шөл патшасы деп аталады? (Түйе) Мектеп оқушылары жауап нұсқаларын тапқанды ұнатады, егер сіз бірнеше команда жинап, кішкене жарыс жасасаңыз, онда викторинаның жағымды эмоциялары мен пайдасы одан да арта түседі.

Дамыту ойындары-бастауыш сынып оқушылары үшін тамаша іс-шаралар. Ойындар баланы таным процесіне батырады және қоршаған әлемде жақсы шарлауға көмектеседі. Үнемі білім беру ойындарын ойнай отырып, бала өмірге қажетті дағдыларды үйренеді, мектепте өзін сенімді сезінеді және мектеп өмірінің алғашқы жылдарында оңай бейімделеді [4].

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Құдайбергенева К.С. Инновациялық тәжірибе орталығы- педагогикалық технология көзі. Алматы // 2001. -75б. 9. Білімдегі жаңалықтар // 2007. №4 26-28 б.
2. Тунгатова, Н. А. Ойын технологиясының педагогикалық түсініктері / Н. А. Тунгатова. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2021. — № 5.1 (347.1). — С. 12-13.
3. Бастауыш сынып. Математика. Дидактикалық ойындар. 2015 ж.
4. Бастауыш сынып. Қазақ тілі. Дидактикалық материалдар. 2016 ж.

УДК 37.036.5

ПРОБЛЕМА РАЗВИТИЯ КРЕАТИВНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ

Юнусова Л.С.

Университет «Мирас», г.Шымкент, Казахстан

Түйін: Мақалада бастауыш сынып оқушыларының оқу іс-әрекеті процесінде шығармашылық қабілеттерін дамыту мәселесінің өзектілігі қарастырылады. Бастауыш мектеп жасындағы шығармашылық дағдыларды дамыту ерекшеліктері, сондай-ақ бастауыш сынып оқушыларының шығармашылығын қалыптастырудағы мұғалімнің рөлі ашылады.

Summary: The article discusses the relevance of the problem of developing creative abilities of younger students in the process of educational activities. The author reveals the features of developing creative skills in primary school age, as well as the role of the teacher in shaping the creativity of younger students.

Актуальной проблемой на сегодняшний день является проблема творчества. Проблема развития креативных способностей младших школьников является основой процесса обучения, которая не теряет своей актуальности, требуя непрерывного и дальнейшего развития. Современное общество нуждается в творческих людях, готовых найти новые подходы к решению существенных социально-экономических, культурных задач, и которые соответствуют постоянно изменяющемуся и обновляющемуся миру.

В настоящее время уделяется большое внимание подготовке молодого поколения к творческой деятельности во всех сферах жизни общества. Главная цель видится в том, чтобы сделать акцент на воспитание личности активной, творческой, осознающей глобальные проблемы человечества, готовой участвовать в их решении. Иначе говоря, необходимы люди, способные находить выход из проблемной ситуации, мыслящие не шаблонно, принимать нестандартные решения, умеющие творчески мыслить. В связи с этим повышается роль школы в воспитании активных, инициативных, творчески мыслящих граждан нашей страны.

В наше время огромное внимание акцентировано на процесс подготовки молодого поколения к креативной деятельности во всех областях существования общества. Основная задача представлена в том, чтобы сделать упор на воспитание активной и креативной личности. Другими словами, нужны люди, отличающиеся новизной, нешаблонностью мышления, способные находить выход из проблемной ситуации, принимающие нестандартные решения, умеющие креативно мыслить.

Развитие креативных возможностей учащихся является важным на всех этапах школьного обучения, но особое значение имеет формирование креативного мышления в младшем школьном возрасте, так как именно в младшем школьном возрасте закладываются основы учебной и осознанно управляемой креативной деятельности.

Младший школьный возраст — период накопления знаний. Именно в начальной школе закладываются приемы умственной деятельности, формируются мыслительные действия, поэтому очень важно развивать творческое мышление в младшем школьном возрасте. Обновление учебного процесса в начальной школе опирается на те поиски, которые ведутся в теории и практике развивающего обучения. Эффективность развивающего обучения достигается, прежде всего, посредством активизации учебной деятельности школьников. Ученик должен не пассивно воспринимать в готовом виде разъяснение учителем новых знаний, а добывать и осмысливать эти знания в посильной самостоятельной работе. Полученные таким путем знания во много раз лучше запоминаются и усваиваются, чем механически заученные. Именно в младшем школьном возрасте закладывается психологическая основа для деятельности. Развиваются воображение и фантазия, творческое мышление, воспитывается любознательность, формируются умения наблюдать и анализировать явления, проводить сравнения, обобщать факты, делать выводы, практически оценивать деятельность, активность, инициатива. Начинают

складываться интересы, склонности, формируются потребности, лежащие в основе творчества [1].

Для развития креативных способностей младших школьников учитель должен знать сущность творческого процесса, методы изучения творчества, иметь представления о качествах творческой личности, их системой, чтобы быть способным формировать такие качества у младших школьников начальных классов. Также, каждый учитель должен уметь диагностировать уровень креативности, знать основные формы, пути и механизмы развития креативных способностей младшего школьника, особенно главную из них - творческую задачу.

В младшем школьном возрасте начинается целенаправленное обучение и воспитание, основным видом деятельности ребенка становится учебная деятельность, которая играет решающую роль в формировании и развитии всех его психических свойств и качеств. Психологи сходятся во мнении, что возраст детей начальной школы - наиболее подходящий для развития коммуникативных и творческих навыков [2].

Поступление в школу является переломным моментом в жизни ребенка: складываются новые отношения со взрослыми (учителями) и сверстниками (одноклассниками), ребенок включается в новую систему коллективов (общешкольный, классный).

Это объясняют тем, что именно в младшем школьном возрасте у ребенка формируется «креативность». Процесс развития креативных качеств детей младшего школьного возраста требует значительного времени, как и любой творческий процесс. Для его эффективности необходимо создавать такие условия, чтобы каждый учащийся имел возможность овладеть личным опытом творческой деятельности, основанном на добытых самостоятельно усвоенных знаниях. Структура креативного урока существенно отличается от традиционного урока. Логика построения творчества обусловлена целью сделать процесс обучения подлинно развивающим и направлена на подъем творческого потенциала ребенка [3].

В младшем школьном возрасте развитие творческого воображения ребенка должно идти через постепенное обогащение опыта ребенка, насыщение этого опыта новыми знаниями о различных областях действительности. Накопление знаний, опыта — это только предпосылка для развития творческого воображения. Любые знания могут быть бесполезными грузом, если человек не умеет обращаться с ними, отбирать то нужное, что ведет к творческому решению задачи. А для этого нужна практика таких решений, умение использовать накопленную информацию в своей деятельности. Воспитывать вдумчивого, творчески мыслящего, заинтересованного в своем труде человека — одна из основных задач, стоящих перед школой. Ошибкой было бы начинать приобщать ученика к творчеству лишь после того, как он овладеет основами наук. Ребенок, обучаясь, должен иметь возможность творить, фантазировать на доступном ему уровне и в известном мире понятий.

А егер ол к тому же свободен от боязни ошибиться, то всё это станет залогом успеха начинающейся творческой деятельности [4].

Таким образом, успешное формирование у младших школьников креативных способностей возможно лишь на основе учета педагогом основных особенностей детского творчества и решения центральных задач в развитии творческих способностей. Развитие творческих способностей неотделимо от формирования исполнительских умений и навыков. Чем разностороннее и совершеннее умения и навыки учащихся, тем богаче их фантазия, реальнее их замыслы, тем более сложные задания выполняют дети.

Список использованной литературы:

1. Развитие творческих способностей младших школьников / Л. В. Агеева, Н. А. Шелякина, Е. А. Астафьева [и др.]. — Текст: непосредственный // Педагогика сегодня: проблемы и решения: материалы I Междунар. науч. конф. — Чита : Издательство Молодой ученый, 2017. — С. 79-82.

2. Максимова, С. В. Диагностика развития творческой активности младших школьников. В 2 частях. Часть 1 / С.В. Максимова. - М.: Русское слово - учебник, 2013. - 193 с.

3. Максимова, С. В. Диагностика развития творческой активности младших школьников. В 2 частях. Часть 2 / С.В. Максимова. - М.: Русское слово - учебник, 2013. - 675 с.

4. Клевцова Л. Е. Развитие творческих способностей школьников / Начальная школа. — № 10. — Лободина С. Как развивать способности ребёнка: учеб. пособие. / С. Лободина. — Питер, 2016 г. — с. 80–82.

ОӘЖ 371.9

ҮЙ ТАПСЫРМАСЫНЫҢ ТҮРЛЕРІ МЕН МӨЛШЕРІН САҚТАУДЫ ҚАДАҒАЛАУ

Юсанова (Ахматжанова) Н., Әйтбек Б., Джабаев Ә.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье рассказывается о видах и содержании домашнего задания, объеме работы и инструкции к ее выполнению.

Summary: This article describes the types and content of homework, the amount of work and instructions for its implementation.

Үй жұмысы оқушының бүкіл оқу жұмысының бөлінбес бір бөлігі болып табылады және үйде өз беттерінше орындайтын оқу жұмыстары сыныпта өткен сабақтардың жалғасы ретінде саналады. Сондықтан да оны кей жағдайда оқыту процесінің бір компоненті ретінде қарастырады.

Үй жұмысы мектепте оқытуды ұйымдастырудың бір түрі болып табылады. Үй тапсырмасын орындай отырып, оқушылар өз бетінше жұмыс істеу дағдыларын игереді, ұйымшылдыққа, еңбекқорлыққа, дәлдікке, тапсырылған іс үшін жауапкершілікке жетелейді [1]. Бірақ үй тапсырмаларын оқыту және тәрбиелеу функциясы жүйелі және уақтылы тексерілген жағдайда ғана орындалады. Тапсырмаларды жүйелі түрде тексеру нәтижесінде оқушылар уақытында қажетті кеңестер мен орындалған тапсырмаларды бағалайды. Мұғалім материалдың қаншалықты терең меңгерілгенін және оқушылардың

жаңа білім алуға қаншалықты дайын екенін анықтауға мүмкіндік алады. Үй тапсырмасын тексерудің дәстүрлі әдістерімен қатар, мысалы, бір немесе бірнеше оқушыны тақтаға шақыру және тақырып бойынша сауалнама; ұқсас тапсырманы орындау; жеке карталарды пайдалану; жазбаша тапсырманы іріктеп тексеру; өзін-өзі тексеру немесе жазбаша тапсырманы өзара тексеру мұғалімдер қазір инновациялық тексеру әдістеріне келеді. Бұл әдістерге мыналар жатады:

Күтпеген сұрақтар қою. Мұғалім қойған күтпеген сұрақ-параграфтан кейінгі тапсырмалардан сәл өзгеше тұжырымдалған сұрақ. Егер балалар үй жаттығуларын орындауға мұқият болса, онда оларға жауап беру қиын болмайды.

Үйде жаттығуға негізделген диктант. Қазақ тілі сабақтарында мұғалім таңдамалы диктант, графикалық диктант, орфографиялық топтастырылған диктант дайындай алады. Барлық материал таныс үй жаттығуларынан алынады. Осы мақсатта тексеру үшін карталар мен перфокарталарды пайдалануға болады.

Сұраққа қысқаша жазбаша жауап. Мұғалім нақты сұрақ қояды, оған екі сөзбен жауап беруге болады. Мұндай тапсырмалар білімді нығайтуға және оқушылардың назарын берілген параграфтың негізгі тұстарына аударуға көмектеседі. Жазбаша жауаптан кейін үйренген теория оқушылардың жадында ұзақ сақталады.

Жаңа компьютерлік технологиялар арқылы тексеру. Берілген жаттығудың мәтіні экранда көрсетіледі. Бұл мәтінде түрлі-түсті қаріппен ең қиын сәттерге екпін қойылады. Оқушылар дәптеріндегі жазбаларды экранда көргендерімен салыстырады және қателерді түзетеді. Білім беру сайттарында немесе порталдарында интерактивті сынақтарды немесе диктанттарды орындау мүмкіндігін неғұрлым қарқынды қолданған жөн - бұл оқушыға нақты уақыт режимінде пайымдаудың тәуелсіздігі мен бағалаудың объективтілігін түсіне отырып, өзінің олқылықтарын анықтауға мүмкіндік береді [2].

Үлгерімі төмен оқушылар үшін жаңа материалды игеруді ынталандыру. Үлгерімі төмен оқушылардың білімін ынталандырудың бірнеше әдісі бар: жеке жұмыс, үлгерімі жақсы оқушылардың көмектесуі, жеке оқу жоспары, үйде оқыту. Аз таралған, бірақ тиімді - бұл шартты түрде «алға қадам» деп атауға болатын әдіс [3]. Мұғалім өз оқушыларының деңгейін жақсы біледі, жаңа тақырыпты үйрену кезінде оның қайсысы қиындықтарға тап болуы мүмкін деп болжайды және осыған сүйене отырып, ол осы жаңа тақырыпты тек осы оқушыларға бүкіл сыныпта (бір-екі сабақта) осы тақырыпты аяқтағанға дейін аз көлемде береді. Бұл жағдайда үнемі бақылау, орындалған жұмыстың кемшіліктерін нақты анықтау қажет, бірақ тек үй жұмысына негізделген материалды толық игеруді талап етпеу керек. Үй тапсырмасын орындау таныстыру сипатына ие, ол бүкіл сыныптан өткен кезде сол материалды жақсы игеруге ықпал етеді. Бұл әдістің мәні – үлгерімі төмен оқушы таныс ақпаратты оңай қабылдайды.

Үй тапсырмасы әр сабаққа да, нақты тақырыптарға да қойылуы мүмкін. Көлемі бойынша ол аз болуы мүмкін және өткен материалдың бір немесе екі бөлімін және зерттелген материалдың бүкіл блогын қамтиды. Соңғы жағдайда үй тапсырмасын орындауға бір ай және тоқсан, сондай-ақ бүкіл оқу жылы бөлінуі мүмкін. Бұл жағдайларда орындалу нәтижесі әрқашан қандай да бір жобалық қызмет болады.

Орындау формасы бойынша үй тапсырмасы жазбаша, ауызша, жобалық, жеке немесе топтық болуы мүмкін (топ деп екі адамды да, бүкіл сыныпты да түсіну керек) [4]. Қалай болғанда да, үй тапсырмасын белгілеу кезінде мақсаттарды (қорытынды нәтиже), бағалау критерийлерін нақты тұжырымдау қажет, сонымен қатар өзгергіштік болуы керек, әр үй тапсырмасында шығармашылық нұсқаны ұсыну қажет. Шығармашылық тапсырма міндетті бола алмайды, ол әрқашан өз қалауы бойынша орындалады және оны теріс бағалау мүмкін емес, өйткені тапсырманың бұл түрі орындалған кезде үлгерімі төмен оқушыларға өздерін дәлелдеуге мүмкіндік береді. Дұрыс емес шығармашылық тапсырма да теріс бағаланбайды, орындаудағы кемшіліктер оқушымен жеке айтылады.

Дидактикалық материалдарға келетін болсақ, қазіргі заманғы нарық көптеген жұмыс дәптерлерін, контурлық карталарды, күрделілігі жоғары тапсырмалар жинақтарын ұсынуға дайын [5]. Мұның бәрін мұғалім сабақта да, сабақтан тыс уақытта да қолдана алады.

Материалды теориялық игеруден басқа, өткен тақырыпты бекітудің жақсы нұсқасы практикада қолдану болуы мүмкін. Бұл жағдайда оқушы сабақта алған теориясымен қаруланып, нақты әлемде алынған ақпаратты табуға, талдауға және өңдеуге тырысады. Тағы да, нәтиже хабарлама, есеп немесе кез-келген басқа жобалық қызмет болуы мүмкін.

Бүгінгі таңда үй тапсырмасы оқу процесінің ажырамас бөлігі болып табылады, бірақ оған статикалық нәрсе ретінде қарамаңыз, айналадағы барлық нәрсе өзгереді және білімнің бұл бөлігі өзгеріссіз қала алмайды.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. 2013 – 2020 жылға дейінгі білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасы. Астана, 2012.
2. Бастауыш мектеп №3,4 – 2013ж.
3. Бастауыш мектеп №9 – 2012 ж.
4. Қазақ тіліне әдістемелік құрал. 2013ж.
5. Алиева К.С., Байдыбекова Е.И. Бастауышта математиканы оқыту әдістемесі. Шымкент, 2014.

СӨЙЛЕУ ТІЛІНДЕ КЕМІСТІГІ БАР БАЛАЛАРМЕН ЖҮРГІЗІЛЕТІН ТҮЗЕТУ ЖҰМЫСТАРЫ

Юсуббаева В.Б., Еркін А.С., Убайдуллаева М.Х.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются коррекционная работа с детьми с нарушениями речи.

Summary: The article deals with correctional work with children with speech disorders.

Сөйлеу – адамға ғана тән ең маңызды психикалық қызмет. Сөйлеу – белгілі бір тіл арқылы жүзеге асатын негізгі коммуникативті қызмет. Сөйлеу және оның сөздің мағыналық бірлігі негізінде қабылдау, елестету, есте сақтау сияқты психикалық процестер қалыптасады және дамиды. Л.С.Выготский сөйлеу ойлауды дамытудың және «менді» қалыптастырудың іргелі факторы екенін көрсетті.

Баланың есту қабілеті сақталса, интеллект бұзылмайды, бірақ оның бүкіл психикасының қалыптасуына әсер етпей қоймайтын маңызды сөйлеу бұзылыстары бар болса, біз әдеттен тыс балалардың ерекше санаты - сөйлеу бұзылыстары бар балалар туралы айтып отырмыз. Сөйлеу бұзылыстары сол немесе басқа дәрежеде (сөйлеу бұзылыстарының сипатына байланысты) баланың бүкіл психикалық дамуына теріс әсер етеді, оның әрекетінде және мінез-құлқында көрінеді. Ауыр сөйлеу бұзылыстары психикалық дамуға, әсіресе танымдық белсенділіктің жоғары деңгейлерінің қалыптасуына әсер етуі мүмкін, бұл сөйлеу мен ойлаудың тығыз қарым-қатынасына және әлеуметтік, атап айтқанда, сөйлеудің шектеулі байланыстарына байланысты, оның барысында бала қоршаған шындық туралы біледі.

Сөйлеу бұзылыстары, сөйлеу қарым-қатынасының шектелуі баланың жеке басының қалыптасуына теріс әсер етуі мүмкін, психикалық стратификацияны тудырады, эмоционалды-еріктік сфераның спецификалық ерекшеліктерін тудырады, жағымсыз мінез-құлық қасиеттерінің (ұялшақтық, шешімсіздік, оқшаулану, негативизм, кемшілік сезімі) дамуына ықпал етеді.

Логопедия – сөйлеу тілінің бұзылыстары, оларды түзету, оқыту және тәрбиелеу арқылы анықтау, жою және алдын алу әдістері туралы ғылым. Бұл дефектологияның бөлімдерінің бірі. Термин гректің logos (сөз, сөйлеу), пидео (білім беру, үйрету) сөзінен шыққан - «сөйлеу тәрбиесі» деп аударылады [1].

Қазіргі уақытта логопедияның дамуында айтарлықтай ілгерілеушілік бар. Психологиялық талдау негізінде дефектологияның ең күрделі түрлерінің (афазия, алалия және сөйлеудің жалпы дамымауы, дизартрия) даму механизмдері туралы маңызды деректер алынды. Сөйлеу бұзылыстары асқынған ақауларда зерттеледі: олигофренияда, көру, есту, тірек-қимыл аппараты бұзылған балаларда. Логопедиялық тәжірибеге қазіргі заманғы нейрофизиологиялық және нейропсихологиялық зерттеу әдістері енгізілуде.

Логопедияның клиникалық медицинамен, балалар невропатологиясымен және психиатриямен байланысы кеңеюде.

Ерте жастағы логопедия қарқынды дамып келеді: орталық жүйке жүйесінің органикалық зақымдалуы бар балалардың сөйлеуге дейінгі дамуының ерекшеліктері зерттелуде, сөйлеу бұзылыстарын ерте диагностикалау және болжау критерийлері, алдын алу әдістері мен әдістері анықталуда (кемістіктің дамуын болдырмау) логопедия әзірленуде. Осы зерттеулердің барлық бағыттары логопедиялық жұмыстың тиімділігін айтарлықтай арттырды [3].

Дұрыс сөйлеу баланың одан әрі жан-жақты дамуының маңызды алғышарттарының бірі болғандықтан, әлеуметтік бейімделу процесі, сөйлеу тілінің бұзылуын анықтау және жою ертерек жүргізілуі керек. Сөйлеу бұзылыстарын жоюдың тиімділігі көбінесе логопедияның ғылым ретінде даму деңгейімен анықталады.

Сөйлеудің дамымауы белгілі бір сөйлеу функциясының немесе тұтастай сөйлеу жүйесінің қалыптасуының сапалы төмен деңгейін білдіреді.

Сөйлеудің бұзылуы - сөйлеу әрекетінің механизмдерінің жұмыс істеу процесінде бұзылу, нормадан ауытқу. Мысалы, сөйлеудің грамматикалық құрылымы дамымаған кезде тілдің морфологиялық жүйесін, сөйлемнің синтаксистік құрылымын ассимиляциялау деңгейі төмендейді. Сөйлеудің грамматикалық құрылымының бұзылуы оның қалыптан тыс қалыптасуымен, аграмматизмдердің болуымен сипатталады.

Психологияда сөйлеудің екі түрі бар:

а) сыртқы (жазбаша және ауызша (диалогтік, монологтық));

б) ішкі.

Диалогтік сөйлеу - психологиялық тұрғыдан сөйлеудің ең қарапайым және табиғи түрі, екі немесе одан да көп әңгімелесушілердің тікелей қарым-қатынасы кезінде пайда болады және негізінен ескертулер алмасудан тұрады.

Монологтық сөйлеу – бір адамның білім жүйесін дәйекті, дәйекті түрде баяндау. Үш түрі: баяндау; сипаттама; пайымдау.

Сөйлеу ақауларымен монологтық сөйлеу диалогтық сөйлеуге қарағанда көбірек бұзылады.

Жазбаша сөйлеу – әріптік бейнелер негізінде ұйымдастырылған графикалық жобаланған сөйлеу. Жазбаша және жазбаша сөйлеуді толық меңгеру ауызша сөйлеудің даму деңгейімен тығыз байланысты. Мектеп жасына дейінгі бала ауызша сөйлеуді меңгеру кезеңінде тілдік материалды бейсаналық түрде өңдейді, дыбыстық және морфологиялық жалпылауды жинақтайды, бұл мектеп жасында жазуды меңгеруге дайындықты тудырады.

Сөйлеудің ішкі түрі: (өзіне сөйлеу) - адамның бір нәрсе туралы ойлануы, ойша жоспар құруы кезінде пайда болатын үнсіз сөйлеу. Ол балада сыртқы негізінде қалыптасады және ойлау механизмдерінің бірі болып табылады. Сыртқы сөйлеудің ішкі сөйлеуге ауысуы балада шамамен үш жаста, ол дауыстап пайымдай бастағанда және сөйлеуде өз әрекеттерін жоспарлай

бастағанда байқалады. Бірте-бірте мұндай айтылу қысқарып, ішкі сөйлеуде ағып кете бастайды.

Баланың сөйлеуін дамыту тілді біртіндеп меңгеруге байланысты бірнеше аспектілерде ұсынылуы мүмкін:

- фонематикалық есту қабілетін дамыту және әртүрлі тілдердің фонемаларын айту дағдыларын қалыптастыру;

- сөздік және синтаксис ережелерін меңгеру. Механикалық және грамматикалық заңдылықтарды белсенді меңгеру балада екі-үш жаста басталып, жетіде аяқталады. Мектеп жасында жазбаша сөйлеу негізінде қалыптасқан дағдылар жетілдіріледі;

- сөйлеудің мағыналық жағын меңгеру. Ол мектептегі оқу кезеңінде айқын көрінеді.

Баланың психологиялық дамуында сөйлеу үлкен мәнге ие және орындайды: коммуникативті, жалпылаушы және реттеуші қызметтер [2].

Сөйлеудің дамымауын тілдік қарым-қатынас құралдарының қалыпты қалыптасуынан ауытқу деп түсіну керек. Сөйлеудегі өзгерістерді (логопедияда қарастырылады) оның қалыптасуының жасқа байланысты ерекшеліктерінен ажырату керек. Сөйлеуді қолданудағы осы немесе басқа қиындықтарды тек жас нормаларын ескере отырып, оның кемшілігі ретінде қарастыруға болады.

Логопедтер баланың туғаннан алты жасқа дейінгі сөйлеу дамуының келесі кезеңдерін анықтайды:

- 2 айлық өмір, баланың еркінен тәуелсіз рефлекторлық шығу тегі, қону, шулау (б, п, м, к, г, х) пайда бола бастайды.

- 3 - 4 айда шудың сипаты өзгереді. Ол әртүрлі интонацияларға ие болады, бірте-бірте былғарыға айнала бастайды.

- 5 ай – дыбыстардың басқалардан кейін бейсаналық қайталануы.

- 6 ай - жеке буындарды қайталау басталады, олар баланың жадында бірте-бірте бекітіледі.

- 1 - 1,5 дейін баланы сөйлеуге дайындау кезеңі жүзеге асырылады. Қарым-қатынас негізінен мимика, ым-ишара, «өз сөзі» арқылы жүзеге асады.

- 2 жастан бастап сөйлеу коммуникациясының барлық дыбыстарын ажырату басталады.

- 3-4 жаста бала басқалардың сөйлеуімен салыстырғанда өзінің қателері мен кемшіліктерін түсіне бастайды. Кемшіліктер болуы мүмкін (дауыстың қаттылығы, жеке дыбыстар, дыбыстарды қарапайым дыбыстармен ауыстыру және т.б.).

- 5 - 6 жасқа дейін бала қалыпты дыбысты игереді.

Логопедияның даму тарихында зерттеушілер сөйлеу бұзылыстарының барлық алуан түрлілігін қамтитын классификациясын жасауға ұмтылды. Бірақ қазіргі уақытта да жіктеу мәселесі тек логопедия үшін ғана емес, сөйлеу бұзылыстарын зерттейтін басқа ғылыми пәндер үшін де өзекті мәселелердің бірі болып қала береді. Сөйлеу бұзылыстарын жіктеудің күрделілігі бірқатар себептерге байланысты, олардың арасында сөйлеу механизмінің өзін жеткіліксіз білу, сондай-ақ сөйлеу тілінің принциптері мәселесіне

зерттеушілердің көзқарастарының сәйкес келмеуі жетекші орынды алады. оның негізінде құрылуы керек [3].

Осылайша, қазіргі уақытта отандық логопедиялық айналымдағы сөйлеу бұзылыстарының екі классификациясы бар:

Клиникалық және педагогикалық;

Психологиялық-педагогикалық (педагогикалық) (Р.Е.Левина бойынша).

Клиникалық-педагогикалық классификация логопедиялық дәрі-дәрмектің ортақтығына негізделген, дәстүрлі логопедиялық, бірақ таза клиникалықтан айырмашылығы, онда бөлінген сөйлеу бұзылыстарының түрлері аурудың формаларына қатаң байланысты емес. Ол негізінен сөйлеу ақауын түзетуге, оларды жоюдың сараланған тәсілін дамытуға бағытталған және сөйлеу бұзылыстарының түрлері мен формаларын барынша егжей-тегжейлі көрсетуге бағытталған, сондықтан ол дедуктивті тәсілге негізделген. жалпыдан жекеге).

Логопедиялық әсер ету қажеттілігіне қарай сөйлеуде не бұзылғанын елестетуге мүмкіндік беретін және осының негізінде бір сөйлеу бұзылыстарын екіншісінен делимитациялау негізінде ажыратуға мүмкіндік беретін келесі критерийлер бөлінеді: 1) форманың бұзылуы сөйлеу (ауызша немесе жазбаша); 2) әрбір нысанға қатысты сөйлеу әрекетінің бұзылған түрі: ауызша – сөйлеу немесе тыңдау, жазу үшін – жазу немесе оқу; 3) сөйлеуді тудырудың немесе қабылдаудың бұзылған кезеңі (байланысы): сөйлеу әрекетінің өнімді түрлеріне қатысты (сөйлеу және жазу). Айтылымды ішкі немесе сыртқы тұжырымдау кезеңдерімен байланысты бұзушылықтарды ажырата білу өте маңызды. 4) сөйлеуді тудыру немесе қабылдау процесінің сол немесе басқа сатысында айтылымды тұжырымдауды жүзеге асыратын операцияларды бұзу; 5) өтініш жасаудың бұзылған құралдары.

Бір немесе басқа сөйлеу бұзылыстарын сипаттаудағы таңдалған критерийлердің әрқайсысы неғұрлым сараланған түрде ұсынылуы мүмкін, бұл сөйлеу терапиясы үшін маңызды жеке түрдегі кіші түрлерді анықтауға мүмкіндік береді. Бір немесе басқа бұзушылықтың суретін толықтыра отырып, келесі деректер негізінде сыртқы көріністері бойынша ұқсас ақауларды ажыратуға болады: 1) сөйлеу қабілетінің бұзылуын қандай факторлар тудырады (әлеуметтік немесе биологиялық); 2) ол қандай фонда дамиды (органикалық немесе функционалды); 3) сөйлеу функционалдық жүйесінің қай буынында локализацияланған (орталық немесе шеткі); 4) сөйлеудің орталық немесе перифериялық аппаратының бұзылу тереңдігі (дәрежесі) қандай; 5) оның пайда болу уақыты [4].

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Парамонова Л.Г. Логопедия для всех. - М., 2017.
2. Шевцова Е.Е. Преодоление рецидивов заикания. – М.: В.Секачев. 2015.
3. Логопедия / Под ред. Л.С.Волковой. – М., 2015.
4. Ефименкова Л.Н. Коррекция устной и письменной речи учащихся начальных классов. - М., 2013.

ОГЛАВЛЕНИЕ

ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯ ПЕДАГОГИКА И ПСИХОЛОГИЯ

1	Абдивахабова Ф.З., Низатилзаманова М.У., Абдукаримова К.Т. БАСТАУЫШ ОҚЫТУ САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ІСКЕРЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖҰМЫСЫ.....	3
2	Абдикулова А., Рыскулова С.Ф., Эргешова Г.С. БАСТАУЫШ СЫНЫП ТӘРБИЕ ЖҰМЫСЫН ЖЕТІЛДІРУДЕ СЫНЫП ЖЕТЕКШІСІНІҢ ӘДІСТЕМЕСІ.....	7
3	Абдисаметова Д.А., Дуйсебек А.Қ., Онгарбек Д.Қ. 1-2 СЫНЫП МАТЕМАТИКАСЫНДА ҚЫЗЫҚТЫ ОЙЫН ЕСЕПТЕРІН ШЫҒАРУ ЖОЛДАРЫ.....	10
4	Абдихалик А.Ж., Мәжитова М.А., Есжан И.М. ЕРЕСЕК МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ АГРЕССИВТІ МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫН ЕРТЕГІ ТЕРАПИЯСЫМЕН ТҮЗЕТУ.....	12
5	Абдраим А.К., Даут М.К., Ахан А.Б. ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢДЕГІ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕСІНІҢ МӘНІ МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	16
6	Абдуганиева Р., Орманова Г., Мавланова И. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУ.....	20
7	Абдужалилов С.С., Базарбай А.С., Абжанова Н. БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ДЕҢГЕЙЛІК ТАПСЫРМАЛАРДЫ СҰРЫПТАУ.....	24
8	Абдураимова А.А., Оспанова Ж.К., Бердимуратова К.Б., Козиева А.У. ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕ ЕРЕКШЕ БІЛІМДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БІЛІМ АЛУШЫЛАРҒА АРТТЕРАПИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	28
9	Абдурахманова У., Тастанбек Л.Ғ., Махан Д.Ж. ӨЗІН-ӨЗІ БАҒАЛАУДЫҢ ОРТА МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫЛАРҒА ОҚУ МАТЕРИАЛЫН ҚАБЫЛДАУҒА ӘСЕРІ.....	32
10	Абдыразак Г.М., Алимхан Ж.Е., Кушербаева Б.У БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ “МЕН” БЕЙНЕСІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ.....	37
11	Азатова М.А., Рустамбекова З.Н., Балабеков Д.К. ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯСЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ.....	40
12	Азимбаева М., Ергалиқызы Е., Алмурат Б. ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ НЕГІЗІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЖАС ЕРЕКШЕЛІГІНЕ ҚАРАЙ ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІ МЕН ТӘСІЛДЕРІ.....	43
13	Айтмырза Г., Құрманбай Ж. Ғ. Бекболат Ә. Е. БІРІНШІ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРДЫҢ МЕКТЕПКЕ ДАЯРЛЫҒЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ.....	46
14	Айтуар С.А., Жақсылық А. Қ., Жақсылық З. Ж. БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ.....	49
15	Акилбекова А.Қ., Қайратқызы Т., Таутаева М. БАСТАУЫШ СЫНЫПТАРДА ТІЛДЕРДІ ОҚЫТУДА ДАМУ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ ТИІМДІЛІГІ.....	51

16	Алиакбар Д.Ғ., Сейдазым Л.Ү., Бейсен Ә.Ж. БІЛІМ БАСТАУЫ – БАСТАУЫШ	54
17	Алиева Д.А., Бадамбай М.О., Тилыева А.Ж. ҚҰНДЫЛЫҚ БАҒДАРЛАРЫ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ЖЕКЕ ТҮЛҒА ҮШІН МАҢЫЗЫ	57
18	Алтынбек А.Б., Арғынбек Н. А., Раушанбек А. Ж. ТОПТЫҚ ЖҰМЫСТЫ ҰЙЫМДАСТЫРУДА МҰҒАЛІМНІҢ ЖӘНЕ ОҚУШЫНЫҢ РӨЛІ	61
19	Аманбаева Д., Тенел Ж. ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫ ОЙЫН БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІК ДЕҢГЕЙІН АРТТЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ	64
20	Анартаева Н., Амангелді А., Өркен З. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЖАЗУ КАЛЛИГРАФИЯСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	68
21	Аптыхан Н.У., Нурматов У.О., Тұрсынбай А.М. ГИПЕРАКТИВТІ БАЛАЛАРДЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ ДАМУЫН ДИАГНОСТИКАЛАУ	70
22	Асан А.Н., Менлибек Б.Ә., Әлқожаева А.П. ОҚУДА АРТТА ҚАЛҒАН МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МОТИВАЦИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ЭМОЦИОНАЛДЫ-ЕРІКТІК СФЕРАЛАРЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІН ЗЕРТТЕУ	75
23	Ауесбек А.О., Тағабай Ж.Ж., Атамуратова Ф.Р. ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ ЖЕТІСТІКТЕРІНЕ ӘСЕР ЕТЕТІН ФАКТОРЛАР	79
24	Ахмадниязова Г., Бекбауова А., Айтбай С. ОҚУШЫЛАРҒА САПАЛЫ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ОЗЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ТИІМДІЛІГІ	83
25	Базылбаева Л. ЗЕРДЕ БҰЗЫЛЫСТАРЫ БАР БАЛАЛАРҒА МАТЕМАТИКАНЫ ОҚЫТУ	85
26	Байырбекова Ү.Н., Дүйсехан Д.А., Айғазы Ж.А. МЕКТЕП ҮЛГЕРМЕУШІЛІГІ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ- ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕ РЕТІНДЕ	88
27	Балтабай Ж.Б., Мамашарипова Ш.С., Шәріпқызы И. ЕРТЕГІЛЕРДІ ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҰЛТТЫҚ ДҮНИЕТАНЫМЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ	92
28	Басымбек Р.С., Қайназарова Д.І. ДАМУШЫЛЫҚ ОҚЫТУ НЕГІЗІНДЕ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ҚҰЗІРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	95
29	Бекметова Н.А., Турганова З.Т. ВЛИЯНИЕ СТИЛЯ СЕМЕЙНОГО ВОСПИТАНИЯ НА ФОРМИРОВАНИЕ БУЛЛИНГ-ПОЗИЦИИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ	99
30	Бердимуратова К.Б., Бисенова Г.К., Турганова З.А. ИНТЕЛЛЕКТІСІ БҰЗЫЛҒАН БАСТАУЫШ МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ЗЕЙІНІН ДАМУШЫ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	101
31	Бердікүл Р.С., Бекен Г.А., Абдуллаева Р.И. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЛОГИКАЛЫҚ ОЙЛАУЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ- ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ	104

32	Берік Н.О., Абдикоссим А.Б., Тәліпбай Ж.Б. ЦЕРЕБРАЛЬДЫ САЛ АУРУЫ БАР БАЛАЛАРДЫ КЕШЕНДІ ОҢАЛТУДА АРТ-ТЕРАПИЯНЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ.....	107
33	Божауова Ә.К., Ташпулатова Г.Р., Аскарова С.Е. ЕРЕКШЕ БІЛІМ АЛУДЫ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН ТҮЛҒАЛАРДЫҢ КӘСІБИ БІЛІМ АЛУЫ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ КӘСІБИ БАҒДАРЛАУ.....	109
34	Воробьева В.-Н. ФОРМИРОВАНИЕ ПРАВОВОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ ПОСРЕДСТВОМ ИГРЫ НА УРОКАХ В СТАРШИХ КЛАССАХ	113
35	Ғани Н.Б., Нукербаева Б.Б. ПСИХОЛОГИЯ АДАМ ӨМІРІНДЕ	118
36	Давляткулова З.М., Турдық Л.Е., Нышан А.Қ. ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЖАС ЕРЕКШЕЛІГІНЕ САЙ ДАМУЫ.....	122
37	Дастурбаева А.У., Абдукадир А.С., Сағимбай Н.Б. КІШІ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІ.....	125
38	Джалгасбекова К.Б., Әшірбекова А.Ж, Тулегенова С.Б. ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІКТІ ДАМУЫТУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ КІШІ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	129
39	Егінбай Е.М., Полат Г.М., Сихымбай Д.Т. БАСТАУЫШ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНА БІЛІМ БЕРУДІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ.....	132
40	Елюбай А.Т., Хурсанова А.М., Бисенова Г.К., Борзишова Л.С. МАРИЯ МАНТЕССОРИ ЖҮЙЕСІНДЕ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРДЫ ОҚЫТУДАҒЫ ДИДАКТИКАЛЫҚ МАТЕРИАЛДЫҢ РӨЛІ.....	135
41	Ералы Н., Абдыкадырова Н., Бегәділ Ж. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МАТЕМАТИКАЛЫҚ ОЙЛАУ ДИАГНОСТИКАСЫ	139
42	Ербулат Ә., Сағынай А., Жанбирова Н. МЕКТЕП ПСИХОЛОГЫНЫҢ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫМЕН ЖҮРГІЗЕТІН ЖҰМЫСЫ.....	143
43	Ермолаева О.И. САМОРАСКРЫТИЕ И ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ ЗДОРОВЬЕ ЛИЧНОСТИ.....	147
44	Әзімбай А.С., Закирханова Л.Н., Арипбаева Ж.Х. МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫ АРАСЫНДАҒЫ ПСИХОСОМАТИКАЛЫҚ АУРУЛАРДЫҢ СЕБЕПТЕРІ.....	150
45	Әлімхан Ж.Д., Құралбаева А.М., Өсімбекова А.Б. ҚАЗАҚ ХАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАСЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ.....	153
46	Әлішер С.Ж., Убайдуллаев С.Ж., Бақтыбай А.Б. СИНОНИМДЕРДІ ЗЕРТТЕУ ПРОЦЕСІНДЕ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ СӨЙЛЕУІН ДАМУЫТУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	156
47	Әмзе Ұ.Б., Әбдіманап А.Е., Құлбай А.Е. БАСТАУЫШ СЫНЫПТА САБАҚТА КОММУНИКАТИВТІК- ТАНЫМДЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	159
48	Әсен С.Т., Успанова М.Ж., Тулеева А.Ж. КОМПЬЮТЕРЛІК ОЙЫНДАР ОЙНАЙТЫН БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТҮЛҒАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	162

49	Жаңбырбай Ө.Қ., Мұхтар А., Амонов У. БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ	166
50	Жақауова А. АЛАЛИЯСЫ БАР БАЛАЛАРҒА ТЕОРИЯЛЫҚ ШОЛУ	169
51	Жақсыбек А.Б., Серік Ж.О., Орынбасар А.Қ. КІШІ МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫ ДАМУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	172
52	Жақсыбек Ұ.М., Қарабек М.Ж., Лесбек А.Б. ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАР АРҚЫЛЫ МАТЕМАТИКА ПӘНІНЕН НЕГІЗГІ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ	175
53	Жақсылық С.Ж., Коккозова Ө.А., Болат А.Қ. ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ МАҚСАТТАРЫ МЕН НЕГІЗГІ КОМПОНЕНТТЕРІ	179
54	Жасыұзақ Д.Б., Рысбайқызы Ж., Нажимитдинова М.К. БАЛАНЫҢ МЕКТЕПТЕГІ ОҚУҒА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ДАЙЫНДЫҒЫ ЖӘНЕ ОНЫ АНЫҚТАУ ЖОЛДАРЫ	182
55	Жолдасбекова А.М., Құдасова А.У., Токан Ұ.Н. ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ПСИХОЛОГТЫҢ РӨЛІ ..	186
56	Жолдасов Е.А., Қанат А.М., Сарғаскар Н.С. МЕКТЕП ПСИХОЛОГЫ МАМАН РӨЛІНІҢ АТҚАРАТЫН ІС- ӘРЕКЕТІ МЕН МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	190
57	Жолдыбек Т. ЗАМАНАУИ БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	195
58	Жума А.Б., Майлыбай Ж.Б., Сапарбай Д.С. ЖАҢАРТЫЛҒАН БАҒДАРЛАМА САПАЛЫ БІЛІМ ЖҮЙЕСІНІҢ НЕГІЗІ	202
59	Жумақұлова А.Е., Қайназар А.Қ., Баймаханқызы С. ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНДЕ ХАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАСЫ ҚҰРАЛДАРЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРҒА ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУ	205
60	Зинешова А. Ж. ПЕДАГОГТАРДЫ ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЗИЕТ ЕТЕТІН ОҚУШЫЛАРМЕН ИНКЛЮЗИВТІ ОҚЫТУ ЖАҒДАЙЫНА ДАЯРЛАУ	209
61	Зодибекова Д.Б., Ташманова М.Ш., Құттыбай Ұ.Е. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ ӘРЕКЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ КӨРНЕКТІ ОҚЫТУ ҚҰРАЛДАРЫНЫҢ РӨЛІ	213
62	Иманәлі М.С., Сүлеймен А.Н., Слат А.К. ЖАСӨСПІМДЕРДІҢ ӨЗІН-ӨЗІ АНЫҚТАУЫН ПЕДАГОГИКАЛЫҚ СҮЙЕМЕЛДЕУ КЕЗІНДЕ ҚОЛДАНЫЛАТЫН ЗАМАНАУИ ТЕРМИНДЕР МЕН ҰҒЫМДАР	216
63	Ирисбекова Х.А., Турсуметова З.Б., Аманбек А.А. МҰҒАЛІМ МЕН БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ӨЗАРА ӘРЕКЕТІ	219
64	Ирисдаулетова Ф.Б., Тойханова С.М., Жаныбек Т.М. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУҒА ҮЛГЕРМЕУ СЕБЕПТЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ЖЕҢУ, ЕСКЕРТУ ЖОЛДАРЫ	222
65	Искандарова Р., Муслимова А., Ахметова А. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КӨШБАСШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУ	226

66	Каленбек Н.К., Балтабай А.Н., Рахимова Г.У. СТУДЕНТТЕРДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	228
67	Канатбаева К.С., Турсунмат А.О., Алтай Ж. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЖАСЫНА БАЙЛАНЫСТЫ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	232
68	Кемал А. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА БІЛІМ-ТӘРБИЕ БЕРУДЕГІ ҰЛТТЫҚ ДҮНИЕТАНЫМНЫҢ РӨЛІ	235
69	Кәдірқұл Г., Жүнісбекова А.Д., Жақсылық Ұ.Қ. ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРҒА ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	239
70	Ким К.Ю., Хатамова Л.В. ВЛИЯНИЕ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ НА ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ СОСТОЯНИЕ ПОДРОСТКОВ В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ COVID-19	243
71	Кожобекова К.А. РЕЗУЛЬТАТЫ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ РАБОТЫ В ОПРЕДЕЛЕНИИ УРОВНЯ РАБОТОСПОСОБНОСТИ НА ПРИМЕРЕ ОПЕРАТОРОВ CALL-ЦЕНТРА	248
72	Козиева А.У., Иманбекова Ж.А., Оразгазина Р.Т. ПДТ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУ	254
73	Коньсбекова А.А., Абылхасымқызы Н., Керімхан Қ.А. БАСТАУЫШ МЕКТЕП ЖАСЫНДА ҚИЯЛДЫҢ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	256
74	Кудретова С.Ш., Алимбаева Ш.З., Калиева Ж.Д. БАСТАУЫШ СЫНЫПТА «ӘДЕБИЕТТІК ОҚУ» ПӘНІ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТІЛІН ДАМУ	260
75	Курманали А.П., Ермен А.Б., Жура А.О. МҰҒАЛІМ БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕГІ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ҮДЕРІСТЕРДІҢ СУБЪЕКТІСІ РЕТІНДЕ	263
76	Кушербаева Б.У., Ошан А.Қ. МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ЕСТЕ САҚТАУ ҚАБІЛЕТІНІҢ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	266
77	Күмісбек А.Ж., Омаршикова Р.Р., Мелдехан А.С. КӨМЕКШІ МЕКТЕПТЕ ЛОГОПЕД ЖҰМЫСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ	270
78	Қабылбекқызы А., Одинаева С.И., Умирбеков Д.Н. ОҚУШЫЛАРДЫҢ БІЛІМІН БАҚЫЛАУДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ӘДІСТЕРІ МЕН ФОРМАЛАРЫ	273
79	Қадырәліқызы Н.Қ., Кошакваева Л.Х., Ахмадқулова Д.Х. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНДА КОММУНИКАТИВТІ ДАҒДЫЛАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	276
80	Қазықұлова А.Б., Байұзақ Т.А., Шінәлі Т.Д. ДИАЛОГТЫҚ СӨЙЛЕУ АРҚЫЛЫ БАЛАНЫҢ ТІЛІН ДАМУ	279
81	Қалдар А.М., Бейсенбай М.М., Абденова Ш.А. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЛОГИКАЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМУДА ИНТЕРБЕЛСЕНДІ ӘДІСТЕРДІҢ ТИІМДІЛІГІ	282
82	Қалдыбаева Ұ., Абу С., Тұңғышбай В. ПСИХИКАЛЫҚ ДАМУЫ ТЕЖЕЛГЕН БАЛАЛАРДЫ ОҚЫТУДЫҢ ЖАҢА ТӘСІЛДЕРІ	285

83	Қалдыбек Д.Б., Өмірова Ф.Б., Алағозова М.А. МЕКТЕПТЕГІ КОНФЛИКТІК ЖАҒДАЙЛАРДАҒЫ ЭТНОСТЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕР АРҚЫЛЫ ПСИХОЛОГ КЕҢЕС БЕРУ ЖҰМЫСТАРЫ	288
84	Қамбар Н., Садуаева С.Х., Усманова К.М. ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДА «СЫНИ ТҮРҒЫДАН ОЙЛАУҒА ҮЙРЕТУ МОДУЛІН» ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫ БІЛІМІН АРТТЫРУ	292
85	Қонысбай А.Т., Тулеп А.М., Меирбекова А.З. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ- ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	295
86	Құрбанова А.Ғ., Есалы Е.М., Куттыбай Г.Б. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ӨЗ БЕТІНШЕ ЖҰМЫСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ	298
87	Құрванали А, Абишева Г, Аристанова М МЕКТЕПТЕ ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТӘРБИЕНІҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ҰЛТТЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	302
88	Мамыт Ж.М, Тогис Д.Ж., Толхинбаева Н.Б. БАСТАУЫШ СЫНЫП МАТЕМАТИКАСЫН ОҚЫТУДА ЛОГИКАЛЫҚ ЕСЕПТЕРДІ ШЫҒАРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	306
89	Манқара Ф. К., Заман Г., Қалдаш Р.Қ. ОҚЫТУ ҮРДСІНДЕ АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ ЖӘНЕ МҰҒАЛІМНІҢ АКТ ҚҰЗЫРЛЫҒЫ	309
90	Марфель К. С. ПОДРОСКОВЫЙ СУИЦИД	312
91	Маханова С.Б., Сайдувалиева Г.Т. МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМЫНЫҢ ТӘРБИЕШІ ТҮЛҒАСЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ - ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕР МӘСЕЛЕЛЕРІ	315
92	Мейрамбек Ә.Қ., Бухарбаева А.Н., Ботабек Н.Қ. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КРЕАТИВТІЛІК ҚАБІЛЕТТІЛІГІН АРТТЫРУ БАҒЫТЫНДАҒЫ ЖҰМЫСТАР	320
93	Мекенбай Д.Е., Төлей М.К., Алтынбек А.Д. СӨЙЛЕУ ҚАБІЛЕТІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРМЕН КОРРЕКЦИЯЛЫҚ ЖҰМЫС ЖҮРГІЗУДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	323
94	Мукатова А. ПСИХИКАЛЫҚ ДАМУЫ ТЕЖЕЛГЕН БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	327
95	Муратбаева М. ЖАСӨСПІМДЕРДІҢ АДАМГЕРШІЛІК ҚАСИЕТТЕРІН ДАМУ ЖҰМЫСТАРЫНДА МЕКТЕП ПЕН ОТБАСЫ БІРІККЕН ЖҰМЫСТАРЫНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МҮМКІНДІКТЕРІ	331
96	Мусаева Ш., Құралбай А., Уәлихан Қ. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ЕРТЕГІЛЕР НЕГІЗІНДЕ ТӘРБИЕЛЕУ	337
97	Мухашова А.Б., Нұрмаханбет А., Мінкән Ә. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ӨЗІНДІК ЖҰМЫСТАР АРҚЫЛЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ	340

98	Мүтәлі А.Ш., Ашурова Н.Қ, Абдрахман А.Ә. ДЫБЫСТЫ АЙТУ БҰЗЫЛУЫН ТҮЗЕТУ ЖҰМЫСЫНДАҒЫ ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАРДЫҢ РӨЛІ.....	344
99	Мұсабек А.Е., Туғанбай Ә.Т., Байналы Г.М. ЖАСӨСПІМДЕРДІ ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ МЕКТЕП ПЕН ОТБАСЫ АРАСЫНДАҒЫ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚТЫҢ РӨЛІ.....	346
100	Мырзабек С., Абдусаттарова Р.У., Иманәлі А.Л. БАСТАУЫШ СЫНЫПТА СЫНЫПТАН ТЫС ЖҰМЫСТАРДЫ ӨТКІЗУ ӘДІСТЕРІ.....	351
101	Надинова З.К., Мусаева Қ.Д., Жумадуллаева А.О. ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУ МӘСЕЛЕСІ.....	353
102	Назарбек А.Қ., Пазылбекова К.К., Давранова Д.Н. АКТ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУҒА ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ.....	356
103	Ниязова М.К., Вдовиченко А.В., Абдульманов М.Р. АУЫЗЕКІ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ТҮРІ – СӨЙЛЕСУ.....	359
104	Нруш Д.Б., Молдабекова Ж.Д., Нишонбоева М.А. ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫҢ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫНЫҢ БЕЛСЕНДІЛІК ДӘРЕЖЕСІ.....	362
105	Нурмухамедова Э.О. ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ К РАБОТЕ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ.....	366
106	Оразаева З. ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУДА ЛОГОПЕДИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ.....	370
107	Орман Д.Ж., Атаниязова О.Д., Жүніс Ф.А. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ КОМПОНЕНТІ.....	372
108	Ошан А. БАСТАУЫШ СЫНЫПТА СӨЙЛЕУДІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ.....	375
109	Өмірзақ А.Е., Досматова Д.Б., Муратбек Э.Ғ. ПСИХОЛОГИЯДАҒЫ ВЕРБАЛДЫ ЕМЕС ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС МӘСЕЛЕСІ.....	379
110	Өтеміс А.Б., Дусумбаева Н.Б., Петрова Ж.Б. ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ЕРЕКШЕ БІЛІМДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРҒА ЫҚПАЛЫ.....	383
111	Пернебек А., Пәрібай Т.Е., Лесбек А.Ә. БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ДАМУ ОҚЫТУ НЕГІЗІНДЕ ОҚУШЫНЫҢ ЖАЗБАША ТІЛІН ДАМУ.....	384
112	Раимкулова М.С. ПСИХОСЕКСУАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ ПОДРОСТКОВ.....	386
113	Расулова М.С. ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ ҚЫЗМЕТІН ЖАНДАНДЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ ПАЙДАЛАНУ.....	389
114	Садирбай Э.У., Куанова А.С. ОҚЫТУ БАРЫСЫНДА КЕРІ БАЙЛАНЫСТЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ.....	392
115	Сайдахонова К.С., Олжабай М.А., Арапбаева А.Н. ТЕМПЕРАМЕНТТІҢ ФИЗИОЛОГИЯЛЫҚ СИПАТТАМАЛАРЫ.....	394

116	Сайдыкарим Н.Б., Абдулла А.Ф., Ахатаева А.М. ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАР АҚЫЛ ЕСІ КЕМ МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДАҒЫ ТІРІ ТАБИҒАТ ТУРАЛЫ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМДІ ДАМУ ТҰРАЛЫ РЕТІНДЕ.....	399
117	Сайлауова А.С., Сағынбек А.Е., Саип Д.Е. БАСТАУЫШ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНА САУАТТЫ ТҮРДЕ ОҚЫТУ.....	402
118	Сапақ А., Өсер З., Авилбекова Д. ҚИЫН ӨМІРЛІК ЖАҒДАЙДАҒЫ БАЛАЛАРДЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЛДАУ ЖӘНЕ СҮЙЕМЕЛДЕУ	405
119	Сапаралиева А., Көпжасар Д., Шафкатова Ф. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЛОГИКАСЫН ДАМУ.	409
120	Сапаралиева А.Б., Уразғалиева Г.М., Давранова Д.Н. ЕРТЕГІ ЖӘНЕ ОНЫҢ БАЛАНЫҢ ЖЕКЕ БАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ РӨЛІ.....	413
121	Сапаралы А.Н., Османалиева А.О., Есімбай Д.Н. ЖАЛПЫ ОҚУ ІСКЕРЛІГІ МЕН ДАҒДЫЛАРЫ ЖӘНЕ КЛАССИФИКАЦИЯСЫ.....	417
122	Сапарбай А.Е., Ордабек М.Н., Ирискулова Д.З. ОҚЫТУДЫҢ КӨРНЕКІ ҚҰРАЛДАРЫН ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ КІШІ ЖАСТАҒЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ ӘРЕКЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ӘДІСТЕМЕСІ.....	421
123	Сапарғалиева М.К., Рахматулла Г.А., Қожатай А.Ж. БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ИННОВАЦИЯЛАРДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ.....	424
124	Сейданова Г.Ә., Туламетова О.Т., Топшыбаева А.Е. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫСЫ ТҮЛҒАСЫНЫҢ ДАМУЫНДАҒЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ РӨЛІ.....	428
125	Сейілхан Ұ.Б., Жайынбай Б.Е., Тастан Ә.Б. ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ СЫНИ ТҮРҒЫДА ОЙЛАЙ АЛУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	431
126	Сейтжанова А.Р., Абдулла А.Ф., Алдаберген Б.Ә. КӨРУ ҚАБІЛЕТІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАНЫ ОҚЫТУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	434
127	Сембай Г.Қ. ЕРТЕ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ҰСАҚ ҚОЛ МОТОРИКАСЫН ДАМУ АРҚЫЛЫ СӨЙЛЕУ ТІЛІ ДАМУЫНДАҒЫ АУЫТҚУЛАРДЫҢ АЛДЫН АЛУ.....	437
128	Серимбетова А., Айдархан М.Е., Құрал К.Ж. ДИАЛОГ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ АУЫЗЕКІ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУ.....	441
129	Серікбай А.Б., Эминжанова З.А., Юлдашева С.В. ОЙЫН АРҚЫЛЫ БАЛАНЫҢ АУЫЗША СӨЙЛЕУ ТІЛІ МЕН ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУ.....	444
130	Сәбит А.С., Алменбетова Б.А., Кожаметова К.Ж. ЕСТУ ҚАБІЛЕТІ ЗАҚЫМДАЛҒАН БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТҮЛҒААРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТАРЫН ОҢТАЙЛАНДЫРУ ЖҰМЫСТАРЫ.....	447
131	Смайл А., Алпысбай Г., Б., Бегалы Б. Б. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ- ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ДАМУ.....	451
132	Сопбек А.А., Айдарханқызы Н. Шамшадин Н. Ш. ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕНІҢ БАЛА ӨМІРІНДЕГІ МАҢЫЗЫ.....	454

133	Срайыл А.Ж., Үсіпбек А.Қ., Абсалиева А.Қ. АҚЫЛ-ЕСІ КЕМ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНДА ЭМОЦИОНАЛДЫ ЗИЯТКЕРЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ	458
134	Султамуратова Ф.Н., Елюбай А., Тлеумуратова Г. ОҚЫТУ МЕН БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІН АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯ АРҚЫЛЫ ЖЕТІЛДІРУ	462
135	Суттибай Ә.Б., Камалова К.К., Ауелбекова Б.Ш. ҚАЗАҚ ХАЛЫҚ МУЗЫКАСЫНЫҢ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА БЕРЕТІН ТӘРБИЕЛІК МӘНІ	465
136	Суюндик А. ЗАМАНАУИ МУЛЬФИЛЬМДЕРДІҢ БАЛА ПСИХОЛОГИЯСЫНА ӘСЕРІ	468
137	Сүлейменқызы Ш. СӨЙЛЕУ ТІЛІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРМЕН ЛОГОПЕДИЯЛЫҚ ЖҰМЫСТЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	475
138	Тағайбек Ә.М., Анарбай Д.Қ., Худойбергенова Ж.А. БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ-ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ДАМУ	478
139	Тажибекова (Балтабаева) Ш.А., Карабалаева Ф.Г., Хахарова Т.Т. ҚАЗАҚ ХАЛЫҚ ЕРТЕГІЛЕРІ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫН АДАМГЕРШІЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ МӘНІ	482
140	Темірхан Ж.А., Каленбекқызы Н., Сапарбай Л. ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖӘНЕ ДАМУ	485
141	Тимурова А.Е., Назарбоева М.А., Тұртай А.С. ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕ БІРІНШІ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЖЕКЕ ТИПОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІНЕ БАЙЛАНЫСТЫ БЕЙІМДЕЛУ	489
142	Тілек С. БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЭМОЦИОНАЛДЫ АХУАЛДЫҢ РОЛІ	493
143	Тойханова М.М., Жүсіпбек А.Ғ., Толықбай Ә.Д. МАТЕМАТИКАДАН СЫНЫПТАН ТЫС ЖҰМЫСТАР АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЕСЕП ШЫҒАРУ ҚАБІЛЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	496
144	Төлебай А.Н., Темирхан Ж.А., Каримжанова Д.И. МУҒАЛІМНІҢ ЖЕКЕ ҚАСИЕТТЕРІНІҢ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫСЫНЫҢ МЕКТЕПКЕ БЕЙІМДЕЛУІНІҢ СӘТТІЛІГІНЕ ӘСЕРІ	498
145	Төлен М., Илясова Д., Жамал Н. ЖОО БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫНДА СТУДЕНТ ЖАСТАРДЫҢ МОТИВАЦИЯЛЫҚ ТҮЛҒАЛЫҚ ҚҰРЫЛЫМЫ	502
146	Тренова А. Е., Өтеғалиева Н. М., Әлімқызы Д. АҚПАРАТТЫҚ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ХИМИЯ ПӘНІН ОҚЫТУДАҒЫ РӨЛІ	507
147	Тулегенова А. Б. МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ ЦЕРЕБРАЛЬДЫ САЛ АУРУЫ БАР БАЛАЛАРМЕН ЖҮРГІЗІЛЕТІН ЖҰМЫС ЖҮЙЕСІНДЕГІ ИППОТЕРАПИЯ	511

148	Тулешова А.М., Елғонды С.Ұ., Түймебекқызы А. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЛОГИКАЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМУДА ИНТЕРБЕЛСЕНДІ ӘДІСТЕРДІҢ ТИІМДІЛІГІ.....	514
149	Туребекова Н.А., Халметова Ш.А., Тасқара С.Ш. МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫН ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНДЕГІ ХАЛЫҚТЫҚ ПЕДАГОГИКАНЫҢ ДИДАКТИКАЛЫҚ ӘЛЕУЕТІ.....	518
150	Турсунбек Д.А., Канат К., Ундаганова А.И. ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУДАҒЫ ЛОГОПЕДИЯЛЫҚ ЖҰМЫСТЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	521
151	Турсунхан А.Қ., Бөрібай К.Ж., Баштан Т.Н. ОҚУ ҮДЕРІСІНДЕ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ЭТНИКАЛЫҚ ТОЛЕРАНТТЫЛЫҒЫН ДАМУ.....	526
152	Түзелбай Ж. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ.....	529
153	Түймебай С.А., Шукур М.Ю., Кошакбаева З.Е. ОТБАСЫНДАҒЫ ТӘРБИЕ ТҮРЛЕРІНІҢ БАЛА ПСИХОЛОГИЯСЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫНА ӘСЕРІ.....	533
154	Тұрсын А.А., Сейдуалиева Г.С. БАЛАНЫҢ ҚИЯЛ ПРОЦЕСІНІҢ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	536
155	Уайспекова С.Т., Байжарқынова А. Х., Нұғманова А. Т. ЖОҒАРЫ МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ МІНЕЗ- ҚҰЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	540
156	Убайдуллаева М.Х., Шавкатова С.Д., Жолдас Б.А. ОҚЫТУ ПРОЦЕСІНДЕ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ КРЕАТИВТІЛІГІН ДАМУ.....	543
157	Хужантова К.Қ., Аманбекова М.Қ., Раимбай Л.Б. ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАЛАЛАРДЫ ОҚЫТУҒА ИНКЛЮЗИВТІ КӨЗҚАРАС.....	546
158	Шегебаева Б.Т., Күмісбек А.Ж., Керімхан Қ.А. ЛОГОПЕДИЯЛЫҚ ТҮЗЕТЕ – ДАМУ ЖҰМЫСТАРЫНДА ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	549
159	Шегебай А.О., Еркебай Е.Д., Бейсенбай С.А., Усманова К.М. БАСТАУЫШ СЫНЫП ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА БАЛАЛАРДЫҢ СӨЗДІК ҚОРЫН ДАМУДАҒЫ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ.....	552
160	Шыңғыс З. БАЛАЛАРДЫҢ ҚҰМ ТЕРАПИЯСЫН МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ МОТОРИКАСЫН ДАМУ БАРЫСЫНДА ПАЙДАЛАНУДЫҢ ОЗЫҚ ҮЛГІЛЕРІ.....	556
161	Эргешова М., Мусатаева Д., Шарипбаева Х., Сейдакбар Ф.Н. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА АРНАЛҒАН ДАМУ ОЙЫНДАРЫ.....	561
162	Юнусова Л.С. ПРОБЛЕМА РАЗВИТИЯ КРЕАТИВНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ.....	564
163	Юсанова (Ахматжанова) Н., Әйтбек Б., Джабаев Э. ҮЙ ТАПСЫРМАСЫНЫҢ ТҮРЛЕРІ МЕН МӨЛШЕРІН САҚТАУДЫ ҚАДАҒАЛАУ.....	567
164	Юсуббаева В.Б., Еркін А.С., Убайдуллаева М.Х. СӨЙЛЕУ ТІЛІНДЕ КЕМІСТІГІ БАР БАЛАЛАРМЕН ЖҮРГІЗІЛЕТІН ТҮЗЕТУ ЖҰМЫСТАРЫ.....	570

СТУДЕНТТІК ҒЫЛЫМ - 2022

*атты халықаралық студенттік ғылыми-практикалық конференциясының
МАТЕРИАЛДАРЫ*

МАТЕРИАЛЫ

международной студенческой научно-практической конференции

СТУДЕНЧЕСКАЯ НАУКА 2022

I ТОМ

Оргкомитет не несет ответственности за материалы, не содержащие научной новизны
или оформленные с нарушением грамматики.

Подготовка оригинал-макета: Т.С. Митрошенко

Подписано в печать 23.12.2022г. Формат бумаги А4.

Бумага типографская. Тираж 100 экз.

Типография «Элем». Заказ № _____

г. Шымкент, ул. Иляева, 7

+ 7 702 331 44 37, +7 776 331 44 37

Email: alembaspasy@mail.ru